
3 1761 08111707 2 2

VLČKOVA
OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

MAJITEL, VYDAVATEL A NAKLADATEL
JMÉNEM DRUŽSTVA
J. OTTO

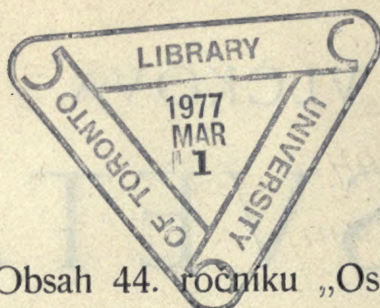
REDAKTOR
FR. AD. ŠUBERT

*

ROČNÍK XLIV

1914

NAKLADEM J. OTTY V PRAZE

Obsah 44. ročníku „Osvěty".

Články naučné: Str.

Přílohy: Korrespondence a zápisky Boženy Němcové. Vydal *Vincenc Vávra.* Arch 1—13.

Obrazy: *V. V. Rainer:* Zvěstování Panny Marie. — *J. V. Hellich:* Božena Němcová. — *Mikuláš Aleš:* Svatý Václav. — *B. Knüpfer:* Píseň. — *Jakub Obrovský:* Jednoho parného dne. — Jan Voborník. Lept Jar. Šejnohy. — *J. Minařík:* Bývalý klášter »u Křížků« v Praze. — Matěj Anastasia Šimáček. — Antal Stašek (Dr. Ant. Zeman.) — *Václav Brožík:* Milovnice květin. — Jakub Arbes. — Václav Vlček. — *J. K. Ajvazovskij:* Turecká feluga. — Karolina Světlá. — *M. Boháč:* Boubín na Šumavě. — V. Mrštík. — *Jar. Krepčík:* Partie z Telče na Moravě. — J. Vojta Slukov. — Propasť Macocha.

Obsah 44. ročníku Vlčkovy „Osvěty“.

*

Knihy a nové časopisy, redakci zaslané, byly oznamovány na vnitřní straně obálek všech čísel.

R. 1914. ČÍS. 1.

VLČKOVA OSVĚTA

Dr. *Cyrill Horáček:*

Trochu národní a hospodářské retrospektivy.

Bývá zvykem v hospodářském podnikání sestaviti na sklonku roku účetní závěrku o celoroční činnosti. Na jednu stranu zařadí se aktiva, na druhou passiva a přirovnání součtů ukáže, hospodařilo-li se dobře či špatně. Také živoucí organismus národní měl by občas sám sobě skládati takové účty a vyhotoviti rozvahu svých aktiv a passiv. Dospěl by tím snad mnohého užitečného poznání. Uvědomil by si, byla-li dosavadní cesta, kterou vývoj jeho se bral, správna čili nic, postřehl by snad leckterou chybu, které by se pro budoucnost vyvaroval, dovedl by snad přesněji vytyčiti dráhu budoucích svých kroků.

Budiž učiněn dnes pokus na sklonku opět jednoho roku takovou povšechnou závěrku národního života našeho letmo načrtnouti. Ovšem nikoli za jediný rok — neboť doba jednoho roku v životě národa jest mizivým okamžikem — ale za určité časové období. Řekněme za čtvrt století. Jest to skoro doba jednoho pokolení. Mnoho těch, kteří před čtvrt stoletím žili a v děje národa svou činností mocně zasahovali, již odešlo, a většina dnešních hybných činitelů české národní společnosti v dobách oněch ještě nepřicházela k platnosti. Ale vedle toho doba tehdejší — byl to konec let osmdesátých minulého století — může skutečně považována býti za jakési rozhraní v novodobém vývoji našeho národa, podobně asi jako rok osmačtyrycátý a léta šedesátá. Doba ona vyznačuje se leckterým vnitřním obratem a přerodem českého života.

V politice spadá do té doby pád strany staročeské a tím i násilné přervání dosavadní spojitosti v postupu politickém. Ještě důležitějším zjevem je vznikání nových stranických útvarů vedle dosavadních dvou stran politických. A vznik nových stran nejen

politických, nýbrž i — což pro strukturu národní daleko jest důležitějším — i stran třídně stavovských.

V osvětném životě vyznačuje se doba ta osamostatněním české vědy v nedávno zřízené české universitě a v nově založené České Akademii — ale zároveň i v bolestném rozštěpení českých vědeckých pracovníků v boji rukopisném. V krásném písemnictví v hudbě i výtvarném umění zazářila v době té na obzoru skvělá jména pověsti světové a dostoupila na vrchol své tvorby umělecké, jejíž jedním ohniskem bylo Národní divadlo.

Ale i v oblasti hospodářské — té dosavadní Popelce našeho vývoje národního — počalo slibně rašit a pučeti. Poznání, že právě na tomto poli dosud mnoho bylo zanedbáno a že právě tu nejvíce jest nám doháněti, konečně se ujalo a zapustilo kořeny. Radostno bylo popatřiti na pokroky českého zemědělství, na technickou dovednost českého průmyslnictva, na úspěchy svépomocného sdružování. K skrovným dosavadním počátkům velkého průmyslu českého přidružily se náběhy nové a setkávaly se se zdarem i tam, kde se dříve zdálo, že zápas s mocnou cizí soutěží jest beznadějný. I česká tržba snažila se vypraviti se z područí cizího a postaviti na nohy vlastní. A hospodářský rozmach ten korunován byl vybudováním rozvětvené organisace bankovní.

V onu dobu lze položiti tedy ono rozhraní, od kterého má býti sledováno nové období životního vývoje národního. Období, ve kterém počíná život ten téci širším řečištěm, mocnějším tokem, obohacen a zúrodněn jsa novými myšlenkovými proudy, rozhojněn četnými silami, majícími svůj zdroj ve vlastní národní životnosti. Talenty se množily a vytvořovaly vždy nové statky duchové i hmotné. Celý život národní stal se členitějším, složitějším, obsažnějším. S tím nutně pokračovala dělba práce, aby každý pracovník zaujal pravé místo, jež mu náleží. Zdálo se, že kráčíme tempem daleko rychlejším ku předu, než tomu bylo v době dřívější. Všude znatelný byl živý ruch, shon, závodění na poli osvětném i hospodářském.

Jaký div, že staří vlastenci, kteří dočkali se tohoto všestranného rozpětí všech sil a schopností národních, plesali v nadějném optimismu, neobávajíce se již o budoucnost národa a pokládajíce bytí jeho za zabezpečeno! Zabezpečeno přes dočasové snad politické neúspěchy; neboť kořen národa pokládali za zdravý a věřili, že vyháněti bude korunu vždy košatější a na plody bohatší.

Nuže, budiž zkoumáno, byl-li optimism tento zcela oprávněn.

Bylo by jistě nespravedlivo všestranný pokrok národní v posledních letech popírati. Nesmí býti podceňován. Ani to mu nemůže ubírati váhy, že snad jiní národové ještě rychlejším krokem spějí ku předu. Národ český pohříchu nenáleží mezi národy osudem šťastné a okovy politické nesamostatnosti jsou olověnou přítěží jeho pokroku ve všech směrech. Ale s druhé strany proti těm mnohým a i cenným aktivům bilance naší národní nelze

smlčet i mnohá passiva, tak četná a závažná, že vzniká obava, nenastane-li záhy náprava pronikavá, že celá tato rozvaha bude vykazovati minus!

Hle některá těchto passiv:

Jako u jednotlivce, tak u celých národů mluví se někdy o jich povaze a letoře. Našemu národu přičítá se právem sanguinism. Neboť zejména *politické dějiny* jeho vykazují tolik skoků a obratů programových i taktických, jako politika snad žádného národa jiného.

Bylo leccos správného ve výtce, že v dobách t. zv. passivní oposice proniknut byl celý náš politický postup přílišným romantismem a doktrinářstvím. Ovšem nelze zavírati oči před tím, že jiný národ v podobném postavení se nalézající, to jest národ maďarský, stejnou taktikou politickou vyhrál na celé čáře. Ale podmínky našeho zápasu byly přece nesnadnější, postavení nepříznivější. Vedli jsme snad boj za cíle příliš vysoké, jež silám našim nebyly úměrny.

Ale pojednou — dříve ještě, než boj byl dobojován a porážka tehdejší taktiky na jisto postavena, proveden koncem let sedmdesátých náhlý obrat. Převrat z negativního radikalismu k zásadnímu oportunismu. A za několik málo let pádem strany staročeské nastal nový převrat k opětnému radikalismu, jenž ale v letech posledních s počátku nezjevně, na konec docela otevřeně u vůdčích stran politických proměnil se opět ve svůj opak, v oportunism t. zv. positivní.

Tyto přemety zevními událostmi politickými ne dost odůvodněné nijak nenasvědčují politické zralosti národa — vždyť konečně poslance dlužno považovati přece jen za výraz smýšlení voličstva. A tu jsme u jedné základní vady. Politické uvědomění národa zdá se, že za posledních let dokonce nestouplo, nýbrž pokleslo. Pokleslo přes to, že denní i politický tisk byl rozhojněn, že nejrůznější stranické organisace jsou nevyčerpatelny v pořádání schůzí a organisování svých příslušníků. Ale snad právě proto. Jarmareční ryk a povyk stran, nabubřelé vychvalování stranických programů a veličin šíří ve voličstvu spíše zmatek, odpor a nechuť. Bylo by ovšem naivní žádati, aby se vrátila politická ukázněnosť dob deklaračních. Ale dnes vůbec již není žádné politické autority. Není také žádné víry a důvěry. Snad se leckdy pohrdavě mluví o ideálním nadšení v politice. Ale v tom nadšení vězela kdysi veliká mravní síla, tak veliká, že i mocný odpůrce se jí bál a měl před ní úctu. Jest pravda, vyrostli a zmohutněli jsme. Ale dokonce ne tak, abychom těch mocných imponderabilií mohli postrádati, jakými byla ta — pohříchu dnes tak přezíraná — láska k národu a obětavost vlastenecká.

A tu právě zase patrno je vykročení z jedné krajnosti do druhé. Kdysi vznášeli jsme se snad v oblačném idealismu slepí a hluší k reálním požadavkům přítomnosti. Snili jsme o blanických rytířích a spoléhali na katastrofální události, které rázem způsobí splnění našich polítických ideálů. Bylo v tom mnoho utopismu,

jenž jest nepřítelem činorodé snahy a vlastního přičinění, a bylo nám jen ku prospěchu, že drsnou skutečností ze svých snů jsme byli probuzeni. Avšak vystřízlivění naše šlo dále, než bylo potřebí. Nebylo snad nutno naprosto odhoditi dřívější tužby jako zbytečnou přítěž, dobrovolně opouštěti půdu formálního historického práva, které jiným národům prokázalo v zápasech jich ústavních tak platné služby, couvat a slevovati krok za krokem z toho, co kdysi jsme nazvali »nezadatelným« a nalézati vždy více záliby v kompromissování, jež snadno svádí k politické bezzásadnosti.

A podobný povážlivý obrat stal se u nás i *na poli hospodářském*. Nebyly dávny doby, kdy zdravým snahám otce českého svépomocného úvěrnictví, Františka Šimáčka, jenž hlásal potřebu hospodářského mohutnění národa, přezdíváno bylo »blahobytnictví«, kdy všechna energie národní vybíjela se v zápasech jazykových a politických a kdy každé úsilí o hospodářské vymanění z područí cizího bylo přezíráno. A ještě mnohem později buditelské působení Albína Bráfa, jeho hlásání evangelia hospodářské soběstačnosti, svézodpovědnosti a podnikavosti zpočátku nalézalo porozumění jen v úzkém hloučku jeho nejbližšího okolí.

A hle — v několika letech jaký převrat! Jako by celé ideové prostředí národního našeho života právě v tomto směru obrátilo se na ruby! Tento obrat bylo by zajisté jen vítati, kdyby nebyl vybočil opět v opáčnou krajnost. Čeho se nám dříve nedostávalo, porozumění pro hospodářské potřeby národa, posílení hmotného základu bytí národního, sílení a povznášení všech vrstev a stavů výrobních, probuzení ducha podnikavosti — to pojednou jeví se v jakémsi tak stupňovaném nadbytku, že se zdá, jako by horečné této snaze po rychlém a snadném úspěchu hmotném nestačily jediné rovné cesty poctivého přičinění, šetrnosti a píle. Ošklivé úkazy, pohříchu nikoliv ojedinělé, varovným hlasem připomínají nám, že v organismu národním jest cosi nezdravého.

Ušlechtilá ctižádost, jež ve službách myšlenky národní může býti podnětem velkých činů a úspěchů, zvrhá se někdy v osobní snaživost po dosažení úřadů a hodností, jež mají býti pramenem soukromých prospěchů. Důvěry občanstva získává se mnohdy cestami křivými a prostředky nekalými a zapomíná se, že první podmínkou působnosti v životě veřejném musí být i bezúhonný život soukromý. Ztrácí se také vědomí, že mezi veřejnou a soukromou činností podstatný jest rozdíl v tom, že nikoli vše, co jest bezvadným a zaslouženým ziskem v oboru hospodářství soukromého, jest také mravně přípustno v působnosti veřejné. Úřady »čestné« nesmějí býti čestnými jen podle jména, nýbrž ve skutečnosti. Zlé slovo »korrupce«, kdysi u nás tak řídké a v opovržení chované, povážlivě často nyní se vyslovuje ať již oprávněně neb neoprávněně.

Co v první řadě tím trpí, jest naše *samospráva*, kdysi jako drahý klenot námi střežená a nade všechno ceněná, jakožto útulek

a zdroj politické i hospodářské naší síly proti útokům státního centralismu. V samosprávě spatřovali jsme zárodek příští státní samostatnosti a nikdo neodvážil se základy jejími otřásati. Dnes základy ty již hodně jsou zviklány. Celé zřízení samosprávné u širých vrstev obyvatelstva pozbylo svého bývalého kouzla a zcela lhostejně přihlíží se k jejímu porušování. Zdali nesluší hlavní příčinu toho hledati v těch mnohých případech, kdy nositelé hodností samosprávných příliš lehce se přenášeli přes základní požadavky svézodpovědnosti a hospodářské mravnosti?

A stejně neutěšené úkazy vždy častěji se opakují v různých ústavech peněžních, v nichž se mnohdy zapomíná, že péče o jmění svěřené má býti přísnější než o jmění vlastní. Z toho plyne nedůvěra i tam, kde k ní není skutečné příčiny. Podlamuje se cit bezpečnosti, šíří se pochybnosti a mnohý český vkladatel hledá domnělé lepší jistoty v ústavu cizím.

Ale různé tyto hříchy i na vůdčích místech občas odhalované nezůstávaji bez zhoubného příkladu i na ostatní vrstvy obyvatelstva. Jakýsi druh hospodářské demoralisace proniká celým národním prostředím. *Honba po hmotném zisku* — auri sacra fames — stala se všeobecným heslem a kdo mu neholduje, považován bývá s útrpností za nepraktického blouznivce. Něco amerického — ovšem v nehezkém slova smyslu — vane naším českým světem. Obohatiti se snadno a rychle je snahou dne. Jak lehce se pak zapomínají hranice mezi ziskem eticky dovoleným a nedovoleným, hranice, které beztoho v dnešním vývoji hospodářském za vlády kartelův a trustů, spekulace bankovní a bursovní na nejrůznějších polích výroby, tržby, úvěru atd. sotva již zřetelně jsou zjevny.

Toužilo se kdys — a právem — do nedostatku *podnikatelského ducha* a skrovné iniciativní činnosti u nás. V tom stala se dojista dnes v mnohých směrech náprava, ale postup nebyl vždy správný a nepostrádal jednostrannosti. Mezitím co český kapitál dobýval vítězně posicí v různých odlehlých končinách naší širší vlasti i mimo její hranice jen pro dosažení vyššího zúročení a ne vždy s dostatečnou opatrností, zmocňoval se kapitál cizí důležitých odvětví domácího průmyslu, jež byly kdysi naší oprávněnou chloubou. České cukrovary, sirkárny, elektrárny a jiné podniky padají do rukou cizích a my si namlouváme, že svým kapitálem ovládáme slovanský svět. V této rozpínavosti bylo cosi nezdravého a přepiatého. Místo rozvážného zakládání nových podniků tam, kde skutečná potřeba budoucí zdar jich zaručovala, vrhala se zakladatelská činnost mnohdy jen na obor jediný a tvořila tak zbytečnou soutěž závodům již starším (pivovarství!). Ba nescházely známky, že zakladatelství vybočilo tu a tam i v pouhou spekulaci, že v život vyvolány byly nové podniky ne z důvodů odbytových, ale pro zisk zakladatelský, spočívající v přeceněných přínosech a v ažiotáži akcií skupinou zakladatelů na papíře rozebraných a zaplacenou reklamou do výše vyhnaných. A i tam, kde takových zakladatelských triků nebylo, aspoň naděje na správní

radovství s tučnými tantiemami a presenčními známkami byla často podnětem ke tvoření nových akciových společností, společností s obmezeným ručením, společenstev atd. Jest věru ku podivu, v jak mnohých správních radách společenských podniků nejrůznějším oborům výrobním, úvěrním a jiným věnovaných leckdo pokládá se za způsobilého současně zasedati! Že by skutečně všemu tomu rozuměl, sám asi nevěří. Není divu, trpí-li tím pak správa a hospodářské výsledky takových podniků i zájmy ubohých akcionářů a podílníků. A i to se někdy nazývá prací na poli národohospodářském. —

Než obraťme zrak jinam! Jak tomu jest v oboru vědecky *osvětovém a umělecké m*? Zde snad bilance naše vskutku jest ještě nejaktivnější. Vědecké snažení české ve všech směrech, české umění hudební i výtvarné, krásné písemnictví dojista representuje důstojně malý národ český ve světové soutěži a nepotřebuje báti se kritiky. Ale přece jakési teskno vkrádá se v mysl. Zdá se, že doba velikých a skvělých jmen české vědy a českého umění již zašla a že nositelé jmen těch pomalu vymírají, aniž by bylo plné náhrady. Snad tomu není tak a kéž tomu není tak! Snad v mladém pokolení dřímou nové, veliké talenty, které slávu jména českého ve světě povznesou ještě výše než velicí jich předchůdci. Ale jest to přece jen pochybné, snad . . .

Není účelem této stati šířiti beznadějný pessimism a podlamovati důvěru v lepší národa budoucnost. Právě naopak. Ale proto zdá se býti svrchovaně nutno obrátiti pozornost k zjevům, které nejsou utěšené a které by mohly budoucnost tu vážně ohroziti.

Nemají také slova tato býti moralistní epištolou; vždyť je známo, že kázání taková se míjejí zpravidla účinkem. Ale nelze mlčeti tam, kde nikoli jen jednotlivci, nýbrž snad celé vrstvy národa nalézají se na scestí a kdy jest nebezpečí, že nákaza by mohla pronikati až k samému jeho kořenu a pni.

Není třeba dosud pozbývati naděje. Náprava jest možna a zdravý organism národní bude jistě vyléčen a zachráněn. Ale náprava ta budiž rychlá a pronikavá. Jedním z kroků k ní má pak býti tato troška retrospektivy. —

Národní vojsko.

Časové přeměty. Podává **Jozef Kuffner**

Dějinné události škola národů. Nabytá zkušenost nejlepší učitelka. Nové názory se uplatňují, nové formy života vznikají. Upravuje se a opravuje, kde čeho potřeba si vyžádala. Válka, jako bouře v přírodě. Má své hrůzy a strasti, vymáhá své oběti, ale otřásá a pročisťuje vzduch a půdu zúrodňuje. Síly se sbírají, z díla spousty a zkázy vůkol nový život raší.

I poslední krvavý sraz na Balkáně mocně zachvěl oblastmi. Mnohé překvapení přinesl, mnohé naučení poskytl úžaslému světu. Příroda dějin, nevýčerpné bohatstvo zjevů. Věci na Balkáně utvářily se jinak, než nejbystřejší znalci a vševědové mohli předvídati. Znovu se osvědčila pravda: i v bouřích a převratech mezinárodních vlastní rozum a pochopení dostavují se lidstvu až dodatečně. Když vřava minula, vystupují mudrci, aby ukázali ku příčinám a následkům, jak spolu souvisí, co i jak bylo by asi bývalo, kdyby jak a co nebylo bylo.

O zažitých zjevech a výjevech názory současníků všelijak se rozcházely. O jediném předmětu však evropské veřejné mínění bylo podivuhodně svorno. Jednomyslně všudy uznávány zdatnost, hotovost a přímo velikolepé výkony *branné síly* mladých balkánských států. Byly nejvíce podceňovány, v pochybnost brány z počátku děje, proto nejvíce překvapovaly. Nikdo neuměl si představiti, jak vojensky silna, kterak na vrchol branné výkonnosti dovedena jsou ta malá národní tělesa nedávno teprve k úkolům samostatného díla dopuštěná. Všecky výpočty povolaných rozpoznávačů, odborných vševědců uvedeny byly ve zmatek. Na sloupcích velkého tisku na Západě srážely se prudce názory odborníkův o tom, komu vlastně náleží čest nějaké, byť jen vzdálené účasti ve velikých slavočinech, jež tam dole zaznámenány do knihy dějin? Který z válečných spolučinitelů rozhodl vlastně osud krvavého díla u Lozengradu a Kumanova, umožniv vítězný postup podél břehů Vardaru, Strumy a Marice? Kdo má vlastně pravou zásluhu o úspěch balkánských zbraní: zda vojenská dresura německá či bravurní technika francouzská? Děla Kruppova či Creiuzotova? Či snad anglická strojová puška?

O něčem nebylo konečně pochyb. Co do modernosti školy, dokonalosti techniky výzbroje a výcviku ani turecké vojsko nijak si se svými odpůrci nezadalo. Je v dobré paměti, kterak před válkou Turecko po té stránce všemi povolanými soudci prohlašováno přímo za vzorně opatřeno. Také číselná převaha, nejžádoucnější moment válečnických rozpočtů, byla Turecku předem zajištěna.

A přece, jaké výsledky!

Dnes nikdo už nepochybuje, kde sluší hledati hlavního činitele překvapných úspěchů Bálkánců za prvního období války.

Duch v řadách!

Po té stránce branná síla velmocenského protivníka Balkánců ovšem nemohla se svým útočníkům ani zdaleka rovnat. Bylo něco únosného v divadle, jak ty postupující řady zrovna tryskaly ohněm, překypovaly odvahou, drtíce každý odpor, stékající každou překážku a ku předu se valící, nezádržně ani nejpekelnější palbou.

Prostě úžasno.

A vlastní živel té bojovné převahy, tak neocenitelné v zápase davů soustavně k účelům brannným seřaděných?

Ani o tom nebylo pochybnosti. Duch v řadách, nesen a podněcován mocným plápolem národního vědomí, byl nejvzácnějším

tmelem, jenž zoceloval řady spojeneckých vojsk a umožňoval konat divy mravné síly ozbrojených davů. Černohorci, Srbi, Bulhaři, Řekové každý na svém místě cítili se obhájci věci svého národa, dohromady představujíce mocnost nezdolné síly.

Nebylo jinak možno. Vojska mladých států balkánských byla vesměs moderně zřízena. Nejširší občanská povinnost tu platí. Skutečně, *národ* ve zbrani! A kde národní síla se ocítí pospolu, jak by tu neměl plnou mocí vzplanout — národní duch?

* * *

Požár v sousedství budí starost o vlastní střechu. Zkušenost naučila státy a národy svrchované ostražitosti. Jediné heslo tu platí. Nedůvěřovat nikomu, jen státi na výši úkolu, všemi směry.

— Jak to? Obecná povinnost branná zavedena přece dávno také *u nás*! A přece naše vojskové zřízení *nemá* národního základu!

— Není ho třeba! I bez toho je naše vojsko nejmoderněji zřízeno.

Většina dnešních evropských vojsk však právě na svém národním duchu si zakládá. Francouzský, italský, německý voják cítí především národně.

— Nevadí! Jiné poměry, jiná pravidla. U nás je stát *více*-národní.

— A příroda člověka? Nezůstává-li stejnou ať ve státě jedno- či vícenárodním? A není-li radno, aby zřízení lidské zůstávalo co nejúže spiato se zákony přírody? Jaký tu pak rozpor! Všecko všady nové, nejnovější, objevy a vynálezy, zbraně a cviky, školy a methody, všecko nejvčerejšího data, jenom *duch* — starý přežilý.

— Jaký duch?

— Dnes vane světem duch individualismu. Každá bytost národní spěje uplatnit svoji *osobitou* schopnost, svoji zdatnost všemi směry. Jen vojenské zřízení naše příčí se tomu zdravému, silnému hnutí doby! Dnešním občanům v řadě, národům ve zbrani rozkazuje a velí se nikoli jejich vlastním, národním, ale cizím, vzdáleným jazykem, jako bývalo za doby starých žoldáckých vojsk, pomocí verbířského bubnu sháněných ze všech končin světa.

— Zevní praktika! Snad trochu přežilá, ale vžilá konečně a osvědčená. Přes to duch našich řad je obecně uznán a vynášen.

— Kdo praví, že by nedosáhl uznání ještě vyššího, kdyby byl podnícen žárem národního citu?

— Nelze! Zájem celku káže, ducha národního v řadě tlumit.

— Tlumit nejmocnější zdroj — mravné síly? Není-li neprozřetelno? Zdaž nebylo by moudřeji opatřeno, dopomoci právě k plnějšímu rozvoji tak vzácné síle? Využitkovat jí!

— Kterak?

— Kolumbovo vejce! Několik národností v jediné řadě si překáží? Dobrá, tedy *rozdělit* řady! Tolik řad, kolik národností.

A každé zjednati možnost, vyrovnat se svým rázem a způsobem se svou povinností. A v zájmu celku s ostatními — závodit!

— A potřebná *jednota?* Kde zůstane? Na jednotě vojska nejvíce sejde!

— Jednota celku nevylučuje různost částí. Tajemství organičnosti! Údy a funkce rozmanitých povah důmyslně ustrojit v ladnou souhru.

— Technické obtíže!

— Kde zájem celku velí, nesluší-li vynaložit všechen důmysl? Stékati bystře i nejzarytější na oko potíže!

— Jsou přílišné.

— Kdo praví?

— Povolané kruhy, odborníci, znalci . . .

Pravda, v otázkách odborných třeba na slovo brát odborníky a znalce. Třeba je vyslechnout, jejich dobrozdání srovnat, uvážit. Však zase zkušenost učí, jak bývá s odborníky a znalci! Jedni odporuji druhým. Rozcházejí se zpravidla svými názory. Rozpadají se ve strany a tábory.

Také v otázkách vojenských tak stojí věci. Jsou odborníci, kteří se lekají novoty. Jiní však rozhodně se vyslovují *pro* národní zřízení vojska. Samy dějiny válek mluví na prospěch novoty, tak shodné s duchem času. Kolikrát spojenecká vojska různého povelu a složení s úspěchem postupovala proti nepříteli na venek jednotnému a mocnějšímu. Napoleon nikdy se netázal, kolika různými jazyky bude veleno vojskům, která povede. Věděl, že v dané chvíli rozhodne jednotný duch, jejž sám dovedl vdechnouti vojům na oko nejméně k sobě přilehlým. A poslední děje na Balkáně! Čtyři drobní, přezíraní státečkové na postupu proti staré, vším světem uznávané velmoci! Tři různé jazyky povelu a služby proti moci válečné podle všech pravidel technické jednotnosti spravované. Kde jaký cechovný odborník a znalec předpovídal zmar a zkázu svévolnému postupu té »pestré směsi balkánských pronárodů«.

Je známo, jak předpověď dopadla.

* * *

Odpůrci nového zřízení mají ovšem své námitky. Vojsko má své *tradice*! Jednotný jazyk dávno se vžil, pronikl všecko ústrojí státu, srostl s obyčeji a mravy lidu. Není radno, viklati v předpisech a ustanoveních, které přešly jaksi do krve a kloubů tělesa. Třeba si vážiti staré tradice!

— A přece i nejctihodnější tradice časem se přežije. Nová doba přinese nová hlediska, nové potřeby. Třeba se přízpůsobit novému proudu žití!

Jsou v tom celé dějiny vzdělanosti, jak tradice se rodí z potřeby časů. Zapouštějí kořeny, upevňují se a tuhnou. Mají svoji dobu nepopíraného panství. Tokem času jsou však vypáčeny a přinuceny konečně ustoupit potřebám novým.

— A přec je tak těžko si představit, aby bylo zítra jinak, než je dnes! Vše, co znamená moc ve státě, lesk ve společnosti, vojsko, úřady, horní vrstvy, důstojnictvo, šlechta, vše, co dnes mocensky myslí a cítí, užívá jednotného, od dávna zavedeného, ustáleného a panujícího jazyka. A zítra by už měli generálové i důstojníci před vojskem i mezi sebou mluvit jazykem mužstva? Těžko pomysliti!

Není po prvé, co byl jazyk tak celými sbory života vystřídán. Není ostatně tak dlouho, co dnešní panující jazyk sám nebyl nikterak panující. Ještě před sto lety vše, co znamenalo moc a lesk a vyšší život, nechtělo o němčině slyšet. U dvora i všude ve vyšších sférách společnosti holdováno *frančtině.* Německy mluvila panstva jen tuze nerada a dost obtížně. Leda s podřízenými a sluhy lámala jazyk Lessingův a Schillerův velmi ledabyle. Jazykem vědy pak do konce osmnáctého věku byla *latina.* Vědecká a literární němčina dlouho v učených kruzích zápasila s nedůvěrou, s předsudkem a přímo s úsměškem.

— Možná, byla němčina kdysi sama v podruží. Dnes však je mocnost.

— Jako byla před tím latina a frančtina. Jedna mocnost vystřídána druhou.

— Konečně, ve společnosti, v písemnictvu pochod je snadnější. Stačí tu zdolati předsudek, působiti příkladem. Ve vojště však? V mohutném železném stroji! . . .

— Ani tu nebylo lépe! V osmnáctém věku ještě všecky vyšší hodnosti a funkce vojenské opatřovány byly evropskou frančtinou. Dodnes vojenský povel, denní hantýrka kasárenská vykazují převahou francouzský termín. Evropské názvosloví vojenské bylo šmahem francouzské. Němci teprve novější dobou usilovně očisťují od francouzských stop svůj jazyk povelu a techniky. Rakouský vojskový reglement podnes je naskrze pofrančtělý.

— Tím nesnadněji si představit, že by příště vojenské jednání, rady, rozkazy měly se dít také — po slovansku. Jakou cestou uplatnit takovou změnu v ústrojí nejpevněji zdisciplinovaném?

— Zcela přirozenou. Ústrojí má své *ústrojné* cesty vykázány pro všechen postup. Třeba, aby popud bral se tím jedině správným směrem. Shůry!

— A je-li známo, že s hůry klade se novotě nejtužší odpor?

— Otázka času! Dnešní odpor měnívá se časem v zítřejší — horlivost.

— Nemožno. V otázce vojskového jazyka rozhodující kruhy jeví naprostou nepřístupnost. S té strany projevena vůči požadavkům národního ducha zásadná nechuť.

— Naopak. Rozhodující kruhy ukázaly se velmi přístupny právě po té stránce.

— Kdo to praví?

— Události mluví. Od zásady jednotného služebného jazyka ve vojště dávno je upuštěno. Nemáme v říši jediného, ale hned

tři vojskové jazyky. Vedle němčiny, velí se, mluví, píše a koná služba také po maďarsku a po chorvatsku.

— Proč tedy ne také ostatními slovanskými jazyky? Ty přece zastupují *většinu* obyvatelstva v říši.

— Nedošlo na ně dosud.

— Z jakých příčin?

— Možná, z docela přirozených. Jen tolik je zjevno, příčiny nebyly nikterak *zásadny*.

* * *

Život, hra sil. Vyburcován ze staletého spánku, národ znovu sbírá své síly. Kus po kuse dovádí je k úkolům života, obor za oborem si podmaňuje. Mnoho práce tak už vykonáno. Mnoho ještě zbývá. Zprvu byly na řadě obory průpravné: jazyk, dějiny, písemnictvo. Vědomí znenáhla se pružilo, vzpamatovávalo. Pak obory výkonnější nastupovaly, umění, věda vzkvétaly, život společenský mohutněl, život praktický a hospodářský, obchod, průmysl se zveleboval. Utěšený postupný rozvoj sil! Časem i na brannou sílu národa dojde.

— Vojenství, záležitost — státu!

Dojista. Všecky otázky národních potřeb jsou zároveň záležitost státu. Takový byl vždy postup. Inteligence národa otázku zpracuje, vyřeší, stát pak potřebu ustrojí, zařídí. Národ a stát — jedna bytost.

— Vojenství, zvláštní obor! Jsou určité kruhy, ty se vojenstvím zabývají!...

Docela tak. Každý obor vzdělanosti má své kruhy. Vzdělanost, složité dílo! Třeba rozdělit práci. Na dělbě práce vše založeno. A národ probudilý, vyspělý, vědomý si svého úkolu, rozděluje své síly. Žádný obor svých potřeb nespustí s vlastního zřetele.

— Nejsme, konečně, nezastoupeni ani ve vojenství! Český voják je hledán a vážen. Osvědčil svoji schopnost a zdatnost u všech zbraní, na všech stupních a hodnostech.

— Schopnost jedince, nikoli národa! Jedinec se přizpůsobí, vpraví se do celku, třeba cizího. Pouhá stavební hmota, cihla, kámen. Poskytli jsme hmotu, ale stavbu provedl někdo jiný. Národ dospělý svého úkolu, sám z vlastní hmoty *provádí* své kulturní dílo.

— Což má vojenství s kulturou?

— Obor, jako jiný. Celý soubor práce, vědomostí, zkušeností, soubor cviku a umění, výchovy, názoru, mravu. Celý obor vzdělanosti! Třeba národu, aby jej *ovládl* jako ovládl ostatní.

— A je-li několik národů ve státě?

— Jen dvojí je možno. Buď všecky národní živly jsou na stejném stupni zralosti, pak má každý svoji formuli vlastních potřeb vyhotovenu. O společné pak ve vlastním zájmu s ostatními se — dohodne.

— A není-li stupeň zralosti stejný?

— Hra přírody vše upraví. Probudilejší živel opatří *společnou* formuli *o své* ujmě jménem ostatních.

— A na svůj vlastní prospěch!

— Docela dle zákona přírody. Všecka příroda je sobecká. A takový je náš případ. Vládnoucí živel v říši svým časem opatřil společnou formuli zcela po svém a na svůj prospěch.

— Na jak dlouho?

— Nutně a přirozeně až do té chvíle, kdy také mladší národní živly dospějí svého úkolu a dostaví se s formulí — vlastní.

— A stát?

— Stát a národ jedna bytost. Jakmile vědomí potřeby pronikne vrstvami národa, stává se i potřebou státu.

— Leda v theorii! Zkušenost mluví jinak. Stalo se, národ projevil svoji potřebu. A jak to dopadlo! Hanebně.

— Bližší doklady!

— Případ je známý. Uvědomělí branci zkusili jediným slůvkem projeviti svoji potřebu národní ve službě. A co na to stát? Pro slůvko mateřštiny postiženi nešťastníci nejkrutějším trestem.

— Známý případ. Jenom výklad nesprávný. Ani *národ* tu neprojevil svoji potřebu ani *stát* na projev neodpovídal. Několik brancův o své ujmě porušilo nezbytnou ve stroji vojenském disciplinu a odpykalo o své ujmě následky. Vojenské zřízení, železný stroj. Neradno strkati prsty do rozjetého stroje. Strojové síly jsou slepy. Než se nadáš, utrhnou ti prst, ne-li celou ruku.

— Záměr odvážlivců byl přece idejově čistý a silný!

— Snad byl obojí. Jen obezřelý nebyl.

— Jakéž rozpaky, kde mohutný vnitřní hlas velí!

— Omlouvá leda jedince, dá-li se strhnout citem. Sám si následky odnese. Inteligentní *celek*, probudilý *národ* je sám sobě povinován obezřelostí. Než se vykoná, třeba krok uvážit, předem co nejlépe *zabezpečit*. Třeba vykonati náležité přípravy, než se nastoupí pravá cesta.

— Jaká tu cesta?

— Stát a národ, mocné organismy. Mají-li se sblížiti, spolu splynouti bez škodného nárazu, jediná cesta zbývá, spolehlivá: cesta — *organická*.

— Kterak tu jednat?

— Pravidlo prosté: s náležitou přípravou, v pravý čas a — na pravém místě.

* * *

Nic nového, konečně! Už před půl věkem nebyla veřejnosti české cizou myšlenka, připravit mysle pro pochop věcí vojenských. Tenkrát Maďaři dostali svoji zeměbranu a soudilo se v Čechách, časem dojde i na českou. Cítěna potřeba se připravovat, pracovat. Slovem i tiskem přetřásána otázka, pěstována literatura, vydávány vojensky odborné spisy, časopisy. Chystáno názvosloví.

Skromné začátky. Práce osamělých jedinců, celkem nehlučná, ale slibná. Bývá tak se všemi začátky. Časem mohlo a mělo vše sesílit, rozvinout se, splynout organicky s postupem celku. A nakonec jednou mělo dospět vrcholného cíle, skutku ideje.

Nedospělo arci. Úsilí slabých jedinců po čase bezvýsledných lopot znenáhla utuchalo. Nakonec zapomenuto docela. Veřejnost *přestala* se otázkou zabývat.

A není těžko vypátrati, proč věci přišly tak a nejinak.

Byla doba trpného odporu. Život národní, veřejný, politický trval v polospánku. Leda tiskem, stranou ode vší rušné skutečnosti, zabrán do svých myšlenek, národ obíral se svými záměry. Arci byly záměry velké, slavné. Týkaly se *celku* národa, *všeho* ústrojí, všech stránek života. Ani stránka branných sil tenkráte nemohla scházet.

Pak nadešel obrat. Doba činnosti! Náhlý rozmach veřejného života. A především parlamentního. Jaký div! Doba ústavních líbánků. Zněl tenkrát článek nové víry!

— Jen do parlamentu! Tam soustředěna je všecka *moc.* Jakmile tam budeme, vše ostatní se podá! . . .

A činnost zahájena horečná, plná podnětů nadějných. A v zápětí ruch rozpoutaných sil, jež spolu souvisí. Rozvoj všelikých odborů, spiatých s veřejným životem.

A nejvíce znatelný rozvoj parlamentních stran. Veřejnost rozstoupena v strany a tábory. Všecka snaha, všechen podnět vážen, posuzován, ceněn podle hlediska a potřeby stran.

Ani otázka branných sil národa nemohla ujíti svému osudu.

— Vojenský program? Neaktuelná věc! Neradno si s tím stěžovat postup. Jsou jiné, naléhavější potřeby na řadě . . .

A strany, pečlivé o své bytí, nuceny denním zápasem hájit svůj bližší zájem, hleděly se zbavit všeho, co nebylo »aktuelní«, co mohlo stěžovat, oddalovat nezbytný úspěch chvíle. A veřejnost, rozestouplá ve strany a tábory, nemohla sama jinak. Rozptýlila svoji pozornost směrem a návodem stranických potřeb. Jen zájmy stran měly slovo, jen ty byly aktuelné. A co nebylo aktuelné, nebudilo pozornost. Nemohlo. S jinými zájmy celku přišla o všecku pozornost i otázka — branných sil.

— Což není úkolem kulturního organismu, dbát pilně *všech* stránek svého životního zájmu?

— Dospělý organism zajisté má ten úkol! Leč mladý, probuzený národ, sotva teprve zachvácený horečkou své první usilovnější snahy? . . .

A tak už bylo. Byla první doba nadějného rozpětí sil. Ovšem i doba nutných zklamání. Řada desítiletí minula. Parlament, do něhož skládáno tolik nadějí, zklamal. Znenáhla svítalo poznání. Měřeny docílené výsledky s někdejším očekáváním a souhrn dopadl velmi střízlivě.

— Parlament není všecko! Není žádná spása. Není především činorodá *moc*, na kterou nejvíc spoléháno. Moc, na které sejde, je *jinde* . . .

A zkušenosti různé dostaly se ke slovu.

— Kdekoli v životě národním projevila se skutečná vlastní *síla*, ve školství, v hospodářství, v průmyslu, v umění, všude *dobyto* skutečných úspěchů. Na vlastní živé *síle* sejde . . . Idey celku, zapomenuté a odložené za hluku zájmů užších, drobnějších, nijak neustrojeny, nezastoupeny. zůstaly odsunuty.

— Což je s otázkou branných sil národa? mohl se tázat udivený pozorovatel.

— Co nám po té? To je přece záležitostí státu!

— A což záležitosti státu netýkají se i zájmů národa? A není-liž úkolem inteligentního národa pečovat, aby životní zájmy jak národu tak státu ústrojně spolu splynuly a totožnost zájmů došla co nejdokonalejšího výrazu?

Otázka, zůstavená bez odpovědi.

* * *

Probuzený národ znenáhla sbírá síly. Kus po kuse je dovádí k úkolům života, obor za oborem dobývá. Časem nutně dospěje i k otázce obcházené dosud.

— Kdo ví? Možná, ani nedospěje. V kultuře jako v přírodě dokonalé bytosti vedle nedochůdných se naskýtají. Strom zakrsá, ovoce zakrní. Možná dost i kulturný organism stihne takový osud. Jsou plemena, kterým je souzeno, nedospět vrcholu rozvoje. Dosáhnou určitého stupně a utkví na něm. Kdo ví, zda slovanskému živlu v říši také určeno osudem, zůstat — nedochůdčetem?

— Nezdá se. Obrodný proces aspoň pravidelně postupuje. Možno se nadít dalšího vzestupu, dosahu úkolů nejtěžších . . .

— Dosud přec zůstaly netknuty. O velikém rozvoji se mluví, o branné otázce národa však? Nikde řečí! Pracovníků není.

— Najdou se. Jsou menší národní celky a přece vykazují znamenité odborníky vojenské.

— Jiná věc! Mají tam všecko zřízení, mají i vojsko vlastní. Kde je vše zřízeno, je snadná práce. Síly jsou povolány, mají svůj úkol, čas, vše opatřeno. Zatím u nás . . .?

— Nevadí. Obrodný pochod vždy se ubírá tou cestou, zdánlivě neschůdnou. Z ničeho nic se začíná a dostupuje se výš a výše. Není ještě čítanek, není pomůcek pro školy, ale rodí se už cenná díla odborná, vědecká. Všude příprava předchází hotovou věc. Kde se vzala příprava? Schopné síly ji obstaraly! Kde se vzaly schopné síly? Idea sama je povzbudila. Moc cítěné potřeby je tak nabádavá.

— Byla kdysi taková doba. Ideálná, romantická. Tenkráte bylo vše možno. Lidičky chytali se díla z pouhého nadšení, pro lásku k věci. Dnes? Jiná doba! Veskrze praktická, vypočítavá, střízlivá. Osobní prospěch nade vše! Co nevynese zisk, co neslibuje rychlý úspěch, nikoho nepohne. Hamižná doba! V takové nelze pomýšlet na úkoly čistě idejné.

— A přece v té hamižné, střízlivé době národ provedl svůj nejefektnější, čistě idejný kus!

— Který?

— Vybudoval celé ústrojí, mohutně pronikající všecky vrstvy, spřáhající nejlepší síly tělesa, mravné i hmotné. A k jakému účelu? Heslo nejčistěji idejné: ni zisk, ni slávu!

— Sokolstvo?

— Pýcha národa. Lid se pro ně sjednotil na čestném názvu: národní vojsko!

— Povrchný dojem! Řady se vlní rytmicky, stejný krok, stejný kroj, hudba hraje, prapory vlají: vojsko! Prostá mysl tak usuzuje dle zevních známek.

— I hlubší vztahy zde platí.

— Snad. Úkol organismu, velmi chvalný, krásný. Však do skutečného vojska? Daleko! Sokolstvo, těleso čistě národní. Vojsko? Ústroj státu!

— Idejný základ obou přece nejbližší. Takřka týž: výchova křepké síly národa, fysické i mravné. A co hlavního: výchova síly *hromadné*, junácký mravní cvik, disciplina! Cvik nejvyšší schopnosti: projevit *vůli celku*. Zapřít se osobně, podřídit, zapomenout, obětovat svůj jedinecký zájem. Čemu? Zájmu velké ideje. Kult hrdinské mysli.

— Vojenské úkoly nemá přece Sokolstvo ve svých stanovách!

— Za to má ve stanovách všecku ideu, na které sejde. Kde je idea, kde jsou síly, tam je i schopnost — dalšího rozvoje. Idea sama si najde, získá, povzbudí síly, jež vykonají potřebnou přípravu.

— Jakou přípravu?

— Jaké má zapotřebí každý účinný postup svého odboru, také vojenský. Má vojenství celý širý obor potřeb, své látky, svých vědomostí a zkušeností. Má svoje obory práce, svoji techniku, svoji theorii a praxi, svoji vědu, své umění, svoje dějiny i svou morálku a filosofii.[1]) Má-li národ dospět jistého úkolu, musí prvé *ovládnout* idejně dotyčný obor, vykonat přípravu.

— Budiž. Snad ovládneme obor, zdoláme potřebnou časem práci. Však to pořád jen práce čistě idejná, takřka literárná! Nic praktického!

— I praktické úkoly se najdou.

— Například?

— Hned otázka duchovného nástroje, jazyka! Kdyby stát dnes se rozhodl zřídit národní svoje vojsko, nalehla by potřeba potřebného názvosloví. Jazyk povelu a služby pro všecka odvětví vojenského stroje tak upravit, aby pro všecky slovanské oddíly a pluky byl nástroj stejně vhodný. Jaký úkol! Co před půlstoletím bylo pouhým snem jedinců nadšených, ale malomocných,

[1]) Viz v *Osvětě* r. 1900 sv. II. článek *Po konferenci míru.* Slovo k perspektivám našeho národního programu.

dnes, dík mohutné organisaci, je v dosahu ***praktické*** možnosti Idea sama získá si pracovníků. Třeba jen, je seřadit, povzbudit je vzdálené od sebe, ke společnému záslužnému dílu. A dříve, nežli stát sám ucítí potřebu, nejtěžší kus přípravy může být vykonán.

— Nežli stát přikročí! Není známky, že by stát byl tak tuze blízek svého rozhodnutí!

— Kdož ví, není-li ho bližší, než — sám se naděje!

* * *

Jsou pochody a děje samozřejmé. Vědomí potřeby, jakmile proniklo vrstvy národa, dříve či později, cestou organickou, dostane se i k vědomí státu. A potřeba, cítěná vším tělesem, stává se *silou*. Nelze jí trvale odolávat. Ideu zpracovanou inteligencí národa stát si časem osvojí, pospíší vhod ji přizpůsobit vlastním potřebám. Takový je postup ve všech oborech. Bude takový i v otázce branné.

— V theorii, zcela správno. Praxe má své překážky.

— Také překážky v praxi jsou zcela přirozeny, a jedna po druhé přirozeně bude překonána.

— Třeba se nadít velikého odporu.

— Novota vždy a všude budí svůj odpor. Dosavadní stav věcí byl prospěšný určitým zájmům, stranám, živlům. Ohrožený zájem se vzpříčí, klade odpor.

— Odpor bude mocný. Panující živel bude se cítit ohrožen.

— Právem. Dosavadní stav věcí utvrzoval jeho nadvládu.

— Vynaloží proto všecky síly a páky, aby sebe zachoval při výhodách, jež považuje za svoji doménu jako živel státotvorný, nositel ideje státní . . .

— Nositelem ideje, živlem státotvorným stává se každý živel, i podružný dosud a odstavený, jakmile dospěje svého úkolu, jakmile sám vypracuje formuli svých potřeb, a dovede ji podepříti silou ideje, proniklé k vědomí všeho tělesa. Síla nově cítěné potřeby vyváží odpor překonaných poměrů.

— Jen bude-li síla dost vydatna!

— Možno-li pochybovat, kde běží o potřebu převážné většiny říše?

— A když se dílo zdaří, co pak? Role se snad vystřídají? Živel až potud podružný stane se panujícím a panujícímu snad připadne role podružná?

— Nechodí věci tak překotně. Role se nevystřídají, jen na obou stranách, přiměřeně novým poměrům — se rozdělí.

— Překrásně! Otázka, na konec, čistě početná, otázka z fysiky, z mechaniky. Zbývá však činitel, který nepodléhá běžným zřetelům. Vrcholný činitel ve státě! Jazýček na váze. Střelka na kompasu státního stroje. Nejtenčí, nejcitlivější ústrojí na tělese. Kam ono se přikloní, tam teprv obrací se loď a všechna váha celku. A je přece známo, jak onen činitel o naší otázce smýšlí.

— Jazýček na váze! Střelka na kompase! Nejtěnší, nejcitlivější ústrojí! A právě proto ústrojí v jistém smyslu — nejhybnější. Znenadání střelka přikloňuje se často směrem nejméně čekaným. Přírodní zákon, ta citlivost jazýčku pro tiché změny a přechody v poměru sil, jaké nevidny se odehrály někde v útrobách tělesa!

– Jakéž nevidné přechody!

— Také rozhodující činitelé ve státě mají svůj zbystřený cit a smysl pro děje světa a života. Nejen hluk velikých požárů v sousedství, i tiché děje v lůně států a národů obracejí k sobě jejich pozornost. S napětím sledují povážlivé vnější známky skrytých dějů (Redlovina a pod.), snaží se odhadnout jejich smysl a cítí ve svém nitru vzmáhat se tušení, že není radno, cele s důvěrou se odevzdávati třpytu a lesku klamného zdání. V takové chvíli pociťují potřebu, seznámit se blíže se zjevy a jich příčinami. S napětím pátrají vůkol sebe a jsou povděčni za slovo rady i dokladu, které — dovede přesvědčiti. Jsou to psychologické chvíle dějin. A v takové chvíli záleží, aby idea hotova stála na pokyn, uchystána dolehnout se vší vahou svého významu. Takové chvíle už byly a budou zase. Byly a tenkrát živel, který stál pohotově s plným vědomím svých potřeb, *došel* svého úspěchu. Druhý, nepřipravený, zůstal odkázán — na příští časy . . .

Mají svůj příčinný sled události a děje.

* * *

Závěr.

Zřídit vojsko na základě národním je požadavek doby. Je stejně v zájmu státu jako v zájmu národa, aby branná síla celku stála na výši požadavku nejen po stránce výzbroje a výcviku, leč i po stránce ducha, který prochvívá řady a podepírá jich mravní sílu a zdatnost.

U nás nedošlo dosud na žádoucí úpravu v tom směru *nikoli* proto, že by ve státě několikanárodním úprava nebyla možna, pro nějaké důvody technické neb jinak odborné, ale prostě *proto*, že národní živel sám, slovanský živel v říši, do chvíle vhodné nedospěl *vědomí své potřeby* a potřebné *hotovosti* idejné. Jakmile živel úkolu dospěje, jakmile vědomí potřeby pronikne inteligentní vrstvy tělesa, přejde vědomí živelnou mocí i v ústrojí státu a nutné potřebě života cestou organického postupu bude vyhověno.

Ovoce *ideji* rovněž jako jiné jest odkázáno k podmínkám podnebí a počasí. Někde dozrává dříve, jinde později.

Bohumil Bauše:

Antonín Frič.

Déle nežli bývá průměrným údělem smrtelníků, dopřáno bylo neúnavnému badateli pracovat o poznání domácí přírody, o zvelebování českého Musea a šíření vědomostí přírodních i mimo kruhy akademické, v širších kruzích našeho národa. Typická statná postava Fričova dlouho vzdorovala všeliké chorobě, a to při plné duševní síle a pružnosti. Po krátké nemoci podlehl klidně osudu, jemuž nikdo neujde, a za ohromného účastenství kollegů, četných ctitelů, přátel, bývalých žáků a studentstva uložen k věčnému spánku na hřbitovech Olšanských. Nad hrobem promluvili vřelá slova zástupcové České Akademie, Král. české společnosti nauk, Společnosti Musea král. Českého a Klubu přírodověckého, a posmrtnou vzpomínku věnuje mu veškeren svět vědecký domácí i cizozemský.

Frič byl osobnost tak rázovitá a po všech vlastech českých známá, že ve vděčné paměti zachová se dlouholetá činnost a působení jeho, které v krátkých rysech zde podáváme.[1])

Doba, v níž Frič žil a působil (nar. 30. července 1832), spadá do české renaissance, zahájené našimi buditeli. Po staleté mdlobě měl také národ náš státi se platně činným v družstvu osvícených národů. Na poli jazykozpytu působili již Dobrovský a Jungmann, na poli historickém Palacký. Též svatyně věd přírodních měla se lidu našemu otevříti. Úkolu toho se podjal podivuhodnou obětavostí Jan Sv. Presl; svěží duch nového jitra k nám vnesl Jan Purkyně. Neběželo pouze o českou terminologii, ač bylo dosti stydno, že ani vzdělanci neuměli řádně pojmenovat obyčejné zjevy přírodní, a vypomáhali si názvy německými, ze školy německé zachycenými. Ale přírodní vědy vždy více počaly se uplatňovati v celém duchu času.

Již Reuss vzal si za motto ve svém díle geologickém: »turpe est in patria habitare et patriam ignorare«. Že jest hanba žíti ve vlasti a vlastí nepoznati. V prvním ročníku staré »Živy«, kterou Purkyně s Krejčím r. 1853 počal vydávati, čteme toto význačné místo: »Čilý život a veselé vlnění pospolitého obcování zakládá se nyní nejvíce na pokroku přírodních věd, a blaze národu, v jehož lůně tyto vědy mají horlivých pěstitelů. Čím většího významu na nynější vzdělanost přírodozpyt má, čím větší jest zástup učňů a mistrů, kteří neúnavnou silou starou temnou říši zjevů podrobují nové světlé říši pojmů, tím důležitější nastává i pro nás úloha, abychom každému, kdo po tom touží, podali pomoci a prostředků, jimiž by v této velkolepé práci účastniti anebo

[1]) Podrobnější výpočet jeho publikací a ocenění prací vědeckých hledati třeba v odborných časopisech. Za oslavy jeho sedmdesátých narozenin vyšel zvláštní spis: Antonín Frič, vzpomínky k 70. narozeninám. V Praze 1902. Tiskem Dr. Ed. Grégra. Nákladem vlastním.

aspoň výsledků jejich zmocniti se mohl. Nestačí v tom ohledu pouze povrchní zprávy a hravé, nedostatečné milkování s přírodou; vážný ráz doby naší vyžaduje, vážné neúnavné úsilí . . .«

Ještě jeden muž v mládí Fričově mnohoslibně vystupoval jako první český organisátor titanských snah: Karel Slavomil Amerling. Ušlechtilá matka Fričova, paní Johana Fričová, rodem Raisová, učinila dům svůj střediskem vlasteneckého ruchu; první buditelé naši byli tu stálými hostmi, a síní svých propůjčila prvním přednáškám, jež tu Amerling pro dámy pořádal.

Bohužel se neuskutečnil Amerlingův ideál jakéhosi všeučiliště — »Nová Budeč« — pro finanční nezdar. Ale myšlenky jeho byly na svou dobu znamenité, a mnohé z nich teprve doba nejnovější uskutečňuje. Již jeho přírodopisné obrazy k názornému vyučování, prvá to česká původní pomůcka, přihlížejí ke sdružení dle saisony a místa. A jestliže dnes se ozývají hlasy, jak ve vyučování příliš se zanedbávají oko a ruka pro stálé jen čtení, v jeho Budči se pracovalo; mladý Frič naučil se tam pracovati na soustruhu. Amerlingovy snahy trpěly nejasností a hledaností výrazův i nezáživnou přírodní filosofií, takže dožil se mnohého zklamání a neporozumění. —

Nuže to bylo ovzduší, v němž mladý Frič vyrůstal. Otec přál si jej míti právníkem, kterémuž přání syn sice vyhověl, po tři leta práva studuje, ale zabýval se i při tom rád přírodou. Již r. 1849 docházel častěji do Musea, které pak přes 60 let mělo se státi jeho hlavním působištěm. Tehdy pomáhal kustodu Dormitzrovi v pořádání zásilky Cordovy z Texasu, a osvojil si umění taxidermie u Kulkusa, Lokaye a hlavně u revírníka Špatného, vynikajícího praeparatora musea Ohrady pod Hlubokou. Zálibu v ornithologii vštípil mu strýc jeho lesník Bachofen, jenž naučil jej též puškou zacházeti. V bouřlivém roce 1848 nosil patrony studentům na barikádách bojujícím. U Bachofna získal též znalost hlasů ptačích, kterou bezpečně ptáky rozeznával.

R. 1852 jmenován byl Frič výborem musejním, ač byl posluchač práv, bezplatným assistentem při zoologickém oddělení, r. 1854 obrátil se ke studiím medicinským. Když r. 1860 povýšen byl za doktora lékařství, stal se za rok assistentem J. Ev. Purkyně. Již r. 1851 podal v Musejníku seznam jmen českého ptactva. Sbírka musejní rostla, jeho cesta do Banátu r. 1852 měla též za hlavní cíl poznati bohatství ptactva bahenního, vodního a dravého na březích jižních Uher. A tak vedla jej láska k ornithologii k vydání velikého díla »*Evropské ptactvo*«. Započal je jako mladík 20letý, maje jmění svého 10 zl. — honorář to za vycpání kamzíka, a dokončil r. 1872 dílo, vyžádavší si nákladu 46.000 K. Dílo obsahuje 61 tabulí fol., na nichž barvotiskem provedeno 708 obrazů všech evropských ptáků. Podnes dílo dávno rozebrané dobře poslouží k rozpoznání druhů. Ač později věnoval se Frič hlavně pracím geologickým, láska k ornithologii jej neopustila, jak dokazují četná pojednání, poslední ještě r. 1909

»Ornithologische Notizen aus der Umgegend von Riva, Arco, nach MUDr. Šimek's Mittheilungen«.

Oblíbeným předmětem studia byly též »České ryby«. Byl to také předmět jeho popularisační činnosti a applikování vědy přírodní na prospěch života praktického. Jeho snahy o povznesení rybářství v našich řekách provázely jej na všech výzkumných cestách po Čechách, a na jeho povzbuzující apoštolování v přednáškách účastnila se řada mladších badatelů ve výzkumu limnologickém. Přednášky jeho vedly teprve ku pravému poznání výživy kapra a jiných důležitých stránek v biologii ryb sladkovodních. Možno poukázati jen na znamenitý spis vynikajícího spisovatele hospodářského Josefa Šusty »Výživa kapra a jeho družiny rybničné«, kterým se u nás velice povznesla organisace rybničného hospodářství.

Ve spise Fričově (»České ryby«, druhé vydání se stem výkresu v Praze 1908) uvádějí se všechny 42 druhů ryb u nás zastoupených i s jejich cizopasníky.

Fričovi podařilo se ke studiu planktonu (povrchní zvířeny rybníků) a jiným studiím limnologickým zbudovati pomocí některých příznivců u jezer šumavských, u rybníka kačležského, dolnopočernického a na Labi u Poděbrad přenosnou stanici zoologickou, a jest zajímavo, že to byl *první* podnik toho druhu na pevnině evropské. U moře byly ovšem ve větším rozměru zařízeny nákladné stanice k tomu cíli (na př. v Neapoli, Terstu a j.), u sladkých vod však stalo se to v Německu, Švýcarsku, v Rusku, ve Francii, Anglii a Americe mnohem později nežli u nás. Ve výzkumu českých vod účastnili se F. Nekut, B. Hellich, Fr. Klapálek, Kafka, zvláště ale dr. Vávra, jehož práce jsou obsaženy v »Archivu pro výzkum Čech«.

Návštěvníci nezapomenutelné Jubilejní výstavy pamatují se zajisté na rybářský pavillon, jehož uspořádání bylo dílem Fričovým. Zde mohl každý názorem na živé ryby v akvariích, na obrazech a praeparátech poučiti se o snahách směřujících k oživení našich vod.

Týkají se předem nejkrásnější a nejdůležitější ryby říční, lososa labského, jehož přírodopisem Frič po 25 let se zabýval, cesty i do ciziny podnikal, stanice pro umělý chov zakládal, a zkušenosti a návrhy své, jak by možno bylo lososa v Čechách zachovat a rozmnožiti, ve zvláštní knize snesl (A. Frič: Losos labský. Biologická a anatomická studie. Uveřejněno podporou sněmu král. Českého. Praha 1894). Podporou a na vyzvání ministerstva orby uvedl Frič v život přes 30 lososích ústavů, jichž rozdělení přehledně zaznamenáno na rybářské mapě, jím vydané (r. 1888, v kom. Řivnáče), která ve velikém měřítku provedena byla též v průčelí rybářského pavillonu.

Nedalo se ještě zjistiti, používají-li lososi umělých propustí v jezech při regulaci Vltavy zřízených. Spíše můžeme však souditi, že ve vydlážděných řekách bude ryb stále méně. — Zbývá u nás jen zvelebiti rybnikářství a aklimatovati v nich též cizí druhy,

z nichž mnohým dobře se u nás zalíbilo. Jsou to siven alpský a americký duhák, moréna, okoun pstruhový a černý, sumeček zakrslý. Pro akvaria importuje se též celá řada cizozemských druhů, o kterých v knize není pojednáno. Rozšíření ryb v našich řekách, potocích a rybnících naznačil autor na mapě do pěti pásem, a sice: a) pásma pstruhového, b) parmového, c) sumcového, d) línového a e) mřenkového.

Z přírodnického sboru Musea vyšel popud k založení »Archivu pro přírodovědecké prozkoumání Čech«, jenž od r. 1870 redakcí dr. V. Kořistky a J. Krejčího počal vycházet a dosud statně pokračuje, přinášeje práce domácího výzkumu se týkající. Fričovy práce zoologické, zde uveřejněné, nesou se hlavně k tomu, sebrati materiál prozkoumaný, povzbuditi ke sbírání a provésti tak ponenáhlu v monografiích popis všech tříd a řádů živočišstva. Jsou to: obratlovci země české, korýši země české (společně s Nekutem), rybářství v řekách českých, zvířena rybníkův a vod českých vůbec (s dr. Vávrou).

Z prací zoologických budiž ještě uvedena zootomická studie na želvě obrovské, v Praze pošlé (Zur Anatomie der Elephanten-Schildkröte 1871).

Hlavní těžiště vědecké práce Fričovy leží však v *palaeontologii*, vědě poměrně mladé. Nevyčerpatelné bohatství zkamenělých rostlin a zvířat, pro které Čechy v mnohém ohledu staly se klassickou půdou pro dějiny kůry zemské, vybízely již samy ke studiu. Již Balbínovi v 17. století nemohly ujíti nahodilé nálezy lastur a kostí zvířat předpotopních. Ale teprve hrabě Kašpar Sternberg, jenž měl styky s celým učeným světem, a později Jach. Barrande obrátili pozornost obecnou k českým útvarům. Množící se nálezy podporují nemálo též šířící se descendenční theorii, která sledujíc vznik nynějšího tvorstva ze zachovalých stop zvířectva dávnověkého, v palaeontologii nalézá hlavní oporu.

Komitét pro výzkum Čech obral si předem detailnější studie, Reussem započaté, o vrstvách útvaru křídového, který v Čechách vyvinut jest na rozsáhlém terénu v podobě pískovců v kvádry rozpukaného. Prof. Krejčí s Dr. Fričem rozdělili dle význačných naležišť zkamenělin útvar ten na osm vrstevních oddílův, a sice: vrstvy perucké, korycanské, bělohorské, malnické, jizerské, teplické, březenské a chlomecké. O palaeontologickém badání v jednotlivých pásmech českého útvaru křídového přinášel od r. 1870 Archiv dotyčné monografie Dr. Friče, zpracované na základě bohatého materiálu, jím sebraného.

Pro tento obor bylo třeba vzbudit obecný zájem. Frič vydal k tomu cíli v Matici lidu spisek »Malá geologie čili nauka o vrstvách kůry zemské«, která byla rozebrána za krátko ve 20.000 výtiscích, získala nemálo sběratelův a rozšířila lásku ke geologii. I skalníci a lamači, podělení touto geologií, naučili se rozeznávati, co vzácného, co obyčejného ve skalách nalézají, a zachovali tak mnohý skvost pro vědu důležitý.

Nejdůležitější Fričova práce je však o vyhynulých zjevech ještěrů, ryb a členovců z plynových lupků permských. Čtyrdílné dílo jeho: »Fauna der Gaskohle und der Kalksteine der Permformation in Böhmen« (1879—1901, po česku částečně v Archivu, Vesmíru a jinde) náleží k nejvýznačnějším spisům novějším palaeontologie. V nejmladším kamenném uhlí nýřanském, pak ve spodním permu u Broumova, Kounové a jinde nalezena a mistrně popsána řada Stegocephalů (ještěrů), ryb dvojdyšných, žralokovitých, Palaeoniscid a Teleostomů. Pro bližší určení a srovnání velezajímavých zbytků permských členovců vážil Frič i cestu (r. 1899) do Ameriky, kam před tím již několikráte zván byl učenci americkými k návštěvě amerických museí.

Toto stěžejní dílo Fričovo vyneslo mu cenu Cuvierovu, při které příležitosti v sezení francouzské Akademie dne 17. prosince 1900 slavný palaeontolog Gaudry velmi lichotivě dílo doporučoval. Mezi jiným pravil také: »Práce, jako jest tato, má mnohé obtíže, jest třeba pracovati lupou i mikroskopem. Bylo třeba trpělivosti a ostrovtipu k rozeznání zbytků těch i k jich výkladu. K zásluhám Fričovým jest třeba připojiti velké záslužné práce v organisaci nového Musea Pražského. Nás specielně zajímá Barrandeum, jak se nazývá sbírka kambria, siluru a devonu českého musea. Litujeme sice, že slavný náš krajan neodkázal sbírky museu v Paříži. Můžeme však býti šťastni, že odkázal je aspoň zemi, jako jsou Čechy, která věrně zachovala přátelství Francii a která Barrandeovi poskytla blahovolného pohostinství. Frič se vzácnou pietou vystavil originály všech typů Barrandeových, jež zůstanou přístupny všem pracovníkům budoucím.«

Neméně význačné jest udělení medaille Lyellovy Fričovi geologickou společností v Londýně dne 21. února 1902. Dvacet let před tím udělena mu tutéž cena, jež nese jméno nejslavnějšího geologa minulého století, jehož názory razily cestu moderním směrům gelogie.

Že velkolepý odkaz slavného geologa Joachima Barrandea, jediná svého druhu sbírka zkamenělin českého siluru, dostala se do Musea našeho, jakož i založení Barrandeova fondu, z něhož má dokončeno býti monumentální dílo jeho: Systême silurien du centre de la Bohême, jest též hlavně zásluhou prof. Friče.

Procházíme-li sbírkami zkamenělin, mátohami, z nichž dávno život vyprchal, nemáme ovšem požitek pestrosti sbírek motýlů nebo kolibříků. Laikovi jest tu třeba vypomáhat ideálními krajinami a rekonstrukcemi dob, kdy tvorové tito ještě žili v záři sluneční a barvami se stkvěli. Bylo to stále v plánu ředitele sbírek, oživiti podobně tyto sbírky, až finance tomu dovolí. Vydal s tím účelem zatím »Geologické obrazy z pravěku země české«, šest obrazů, jež mu nakreslil A. Levý, a příslušný text.

Proběhli jsme vědeckou činnost Fričovu, která ovšem úzce se pojí k jeho činnosti museální. Vždyť ztrávil zde 60 let nepřetržitě, maje stále na zřeteli rozkvět přírodovědeckých sbírek musea. Všecky jeho exkurse po vlasti, a jest málo badatelů, kteří

by byli tolik v terénu pracovali — všechny jeho cesty do ciziny, do Banátu, Dalmacie, Londýna, Kodaně, Skotska, na stanice rybářské, a konečně do Ameriky, měly účel poučiti se jednak o zařízení cizích světových museí, jednak získati výměnou neb výhodnou koupí předměty, jichž v našich sbírkách se nedostávalo.

Čtrnácte let pracoval v malém pokojíčku ve dvoře starého Musea, bývalé kolně na kočár, kde bylo sotva hnutí pro samé kostry, praeparáty a knihy. Neúmorná píle jeho spojena byla vždy s jistou osobní energií, samostatností a přímostí, dovedl také vždy přiložiti ruku při hmotné práci a jeho poslední podobizna ukazuje jej v obvyklé zástěře pracovní. Když staré Museum na Příkopě již nijak nepostačovalo a sbírkám hrozila již zkáza, povznesl svého hlasu (viz »Osvěta« r. 1883), jakož i před stavbou nové budovy snesl své zkušenosti o příští stavbě a zařízení sbírek, a to ve zprávách inženýrův a archiktektů (1884), jichž ovšem málo bylo dbáno.

Museum mělo být ústav rovnoprávný pro oba kmeny, klenotnice země české, podávající věrný obraz »naší krásné, již přírodou samou jako nedělitelný celek stvořené vlasti«. Šlechetní zakladatelé, praví šlechtici, ač Němci, pohlíželi s úctou na literární a vědecké snažení českých vlastenců. Ale po roce 1848, ač správa zůstala rovnoprávná, Němci postavili se nepřátelsky proti ústavu; když ve sboru přírodovědeckém počal někdo přednášku česky, odcházeli demonstrativně. Tak se stalo, že všechna práce, ovšem ale i zásluha spočinuly na bedrách českých, a že, dokud nebylo české university, zde byl jediný útulek pro vzdělání domácích adeptů věd přírodních.

Zde počala také pedagogická činnost Fričova. Ve výše uvedeném spise snesli dosud žijící bývalí žáci mladého tehdy docenta své vzpomínky, jak shromáždili se kol něho v bídných místnostech starého Musea, obory práce si rozdělili a chutě počali pracovati v plném volném vzduchu, nikoli v temných kobkách Klementina, kde tísnila se směs mediků, farmaceutů a filosofů, Čechů i Němců, a kde po odbyté přednášce nikdo se o to nestaral, jak opatřiti jim příležitosti k názoru, samostatné práci, vycházkám a všemu tomu, oč dnes jakž takž lépe jest postaráno.

Když došlo k rozdělení university pražské, měli professoři věd přírodních velmi chudě opatřeny pomůcky učebné; kdo vidí dnes universitní ústavy při české universitě: zoologický, fysikální, chemický, mineralogický, nemůže upříti veliký pokrok v tomto směru. Frič pomohl si i tenkráte tím, že zřídil zoologickou laboratoř, kde aspoň 5 posluchačů mohlo pracovati při drobnohledu a mělo po ruce různé pomůcky k anatomování a jiným pracím zool. Od počátku používal dle vzoru Purkyňova hojných diagramů, k jichž hotovení posluchače své nabádal a které vždy podrží trvalejší cenu, nežli sebe dokonalejší diapositivy nebo kmitající prchavé obrazy v kinematografu.

Od počátku věnoval též *Frič* podporu hmotnou i morální Klubu přírodovědeckému, sdružení mladých přírodozpytců, které

přednáškami, exkursemi, sbírkami vlastními a knihovnou poskytuje novým adeptům mnohých výhod. Zvláštní fond vycházkový nese jméno Fričovo, tak jako založen byl kdysi skrovný ovšem fond Opicův, určený na podporu exkursí k poznání flory české. Frič byl také s počátku čestným předsedou Husova fondu pro podporu studentstva.

I když podnikl cesty do Italie, na Rivieru a do některých lázní ze zdravotních ohledů, neopomenul nikdy věnovati pozornost svou museím a přírodě okolí. Po 30 let snažil se při svých vycházkách po Čechách povzbuditi k zakládání místních musei. Za vzor kladl uskutečnění myšlenky své v místním museu v lázních Bělohradě u Jičína, oblíbeného svého sídla letního v posledních letech. Město dalo místo v Raisových sadech zdarma, architekt Otto Tille plán, sbírkami sešel se malý kapitál (6000 K) na stavbu a zařízení, c. k. ministerstvo poskytlo 1000 K subvence, a tak možno bylo postavit a zaříditi ústav, který obyvatelstvo poučuje o krajině okolní, od úpatí Krkonoš, od Jičína až po Sněžku, geologicky zajímavé, jakož i zachovává památky místní kulturně historické po předcích. Podobná musea měl na zřeteli v Choceni a Českém Brodě, jsa stále ochoten radou i skutkem zařízení jejich podporovati.

Poslední dobu tísnily jej nedostatky v celém zařízení správy a finančních prostředků českého Musea. Kdo poznal dotace amerických neb i jiných evropských musei, musí ovšem žasnouti, jak chudě honorováno a nedostatečným počtem sil tísněno jest museum tak bohaté země jako jsou Čechy. Nápravy se nedočkal, naopak finanční tíseň země poměry ještě zhoršila.

Když museum roku letošního opouštěl, netěšil se dlouho odpočinku v kruhu své rodiny a svých vnoučátek. Po krátké nemoci klidně zesnul dne 15. list. 1913. Pokud člověku jest dopřán úděl štěstí pozemského, možno nazvati jeho život šťastným a blahodárným. Viděl, jak roste símě buditelů, jak vědy přírodní domohly se pěstování jazykem domácím na obou vysokých školách, jak místo starého stísněného musea na Příkopě zvedá se nádherná budova nová, kdež upraveny sbírky způsobem, jenž posuzován byl nejlichotivějším uznáním cizích odborníků, přispěl nemalou měrou domácímu výzkumu, došel pocty a vyznamenání světových sborů vědeckých i spolků domácích, a těšil se štěstí rodinnému po boku choti, která měla vzácné porozumění pro působení jeho. Čestná a vděčná buď Fričovi zachována paměť!

Otokar Josek:

Z dějin lidu selského v Čechách.

Josef Kalousek: **Dodavek k řádům selským a instrukcím hospodářským (1388—1779)** (Archivu Českého díl XXIX., v Praze 1913, nákladem domestikálního fondu království Českého.)

Na dokončení *hlavní* sbírky pramenů k dějinám selského stavu v Čechách, vyšlé ve čtyřech objemných dílech (XXII.—XXV.) Archivu Českého a obsahující na sta přerozmanitých příslušných písemností od roku 1350 až za rok 1850, Osvěta již předloni důrazně upozornila.[1]) Vzácně svědomitý a vzácně dovedný vydavatel nepřestal však na této obrovské kořisti svého hledání a badání, nýbrž připojuje k ní ještě »Dodavek«, a to zase tak bohatý, že již první jeho část (otištěná v XXIX. díle Archivu Česk.) předvádí nám dlouhé pásmo rozličných novinek z let 1388—1779 pod 249 čísly[2]), a část druhá, která pojata bude do XXXI. dílu tohoto Archivu, sotva asi co do počtu dokumentů za ní zůstane. Účel Dodavku jest patrně dvojí: chce předně některé mezery hlavní sbírky vyplniti historickými prameny, vypátranými vydavatelem teprve později (již po uveřejnění hlavní edice) a přece potřebnými k dovršení charakteristiky *povšechného vývoje* selského stavu v naší vlasti; druhé, chce mimo to hojným počtem dalších dokladů ukázati, kterak *některé zjevy* toho vývoje, které rádi pro typickou jejich stránku sestejňujeme, skutečně *stejny nebyly*, nýbrž nabývaly v rozličných dobách a na rozličných jevištích vedle znaků společných také mnohých *odlišných* a tím pestrosti.

Tak na př. valný počet písemností tohoto XXIX. dílu Archivu Českého — asi na 70 — týká se *propouštění poddaných z práva odúmrtního*, které vrchnostmi jejich bylo prováděno od sklonku XIV. až do prvních desítiletí XVIII. věku — tedy věci tak obvyklé, že i neodborníci o ní často mluvívají jako o čemsi známém. Srovnáváme-li však všecky konkrétní případy tohoto propouštění, v nichžto vrchnost zříká se práva, aby statek po zemřelém poddaném spadl na ni, shledáme tolik rozmanitých modalit, za kterých se to děje, že i odborníku jest trudno všecky si je pamatovati. Někdy vrchnost snímá to břímě toliko *s jediného* poddaného samého (a ne s členů jeho rodiny), někdy také s jeho manželky a dětí, někdy i s dědiců jiných, ale jen do třetího kolena, někdy opět sice s dědiců i dalších, žijících však pouze na témže panství (a ne na cizím). Jindy vrchnost osvobozuje od toho břemene *několik osob* (třeba 10—20) zároveň, a opět jindy *celou obec*: městečko nebo vesnici, nad kterými vládne.

Vedle dokladů, že pán vzdává se odúmrtí z pouhého milosrdenství nebo z uznání, že jeho předkové uvrhli to břímě na pod-

---

[1]) Vlčkova Osvěta 1911, č. 4. a 5.
[2]) Některá z těchto čísel zabírají mnoho tiskových stran Arch. Č.

dané bezprávně, najdeme jiné, že vrchnost jen potvrzuje starší osvobození lidem, kterým je udělil dřívější držitel panství, aneb že i rozšiřuje osvobození na jiné sousedy v obci, ba i na ty, kteří si v ní nové domky přistavějí, ač zase jindy přistěhovalci se výslovně vylučují z té milosti. Nejčastěji se arci přihází, že pán neuděluje té výhody opravdu zdarma; dává ji aspoň v jakousi náhradu za škodu, kterou sedlák utrpěl na př. na svém poli převodněním panského rybníku. Ve valné většině případů pán propuštění z odúmrtí zcela po kupecku (ač někdy na prosbu poddaných samých) prodává buď za »hotové peníze« nebo za »poctu peněžitou«, vyplacenou najednou, nebo vymiňuje si nový trvalý plat roční, jindy dvojnásobný dosavadní úrok, zvýšení roční roboty o několik dní, také zvýšení úroků i roboty zároveň, někdy i odbírání panského piva a odvádění ročních dávek naturálních (kuřat, slepic, husí), postoupení některých domů nebo pozemku, také však někdy i mlýnských strojů a pily od poddaných, aby pak mlelo se a řezalo výhradně jen na panských mlýnech a pilách. Při tom vrchnost často hned stanoví poddaným řád kšaftovní a dědický; ve dvou případech dovoluje mimo to, aby při ženitbách poddaných s Rakušany majetek ze svatební smlouvy směl býti přenášen z Čech do Horních Rakous a naopak. Na panstvích komorních dědická posloupnost poddaných byla roku 1584 upravena císařem Rudolfem. O všech uvedených odrůdách propouštění z práva odúmrtního Dodavek přináší hojně dokladů[1] pod různými čísly a s různými letopočty.

Nejvíce příkladů o rozmanitých způsobech osvobozování od toho práva vyskytuje se na území vladařů Rožmberských a knížat z Eggenberku v jižních Čechách. Tam na př. na panství Krumlovském byly již r. 1585 (dle speciálních register) všecky vesnice 31 rychtářství zapisovány do urbáře s poznámkou, zda ještě zůstávají na odúmrti, či zda již nabyly práva testamentu. V tomto podrobném urbáři budou vítána historickým zeměpiscům přehojná (vedle německých) i *česká* jména, která nyní namnoze upadla v zapomnění a z německých nejsou poznatelna, jako na př. Nahořany (Kaltenbrunken), Dobrní (Zistl), Vatkov (Neudörfel) a j. — Jednou vrchnost (zádušní správa kostela sv. Mikuláše v Praze) prohlašuje (r. 1586 ve vsi Kojeticích) výslovně, že selský testament, udělaný bez její vůle, jest neplatný, a že v tom případě polovice statku spadá na ni, polovice na vdovu. *Peněžitých sum*, které poddaní tu neb onde dávali za nabytí práva kšaftovního, nemůžeme zde podrobně vyčítati; připomínáme toliko ukázkou, že (r. 1606) 13 chalupníků v městečku Velešíně a 19 robotníků usedlých ve 4 vsech na panství Novohradském zaplatilo za tu milost Petru Vokovi z Rožmberka 129 kop míšeňských.

---

[1] Viz na př. č. 6. z r. 1448, č. 14. z r. 1486, č. 18. z r. 1502, č. 19. z r. 1503, č. 20. a 21. z r. 1505, č. 22. z r. 1508, č. 24. z r. 1513, č. 25. z r. 1516, č. 26. z r. 1527, č. 29. z r. 1538, č. 33. z r. 1554, č. 42. z r. 1564, č. 43. z r. 1565, č. 59., 60., 61., 62., 63. z r. 1581, č. 83. z r. 1584, č. 91. z r. 1590, č. 97. z r. 1591, č. 107. z r. 1593, č. 120. z r. 1597, č. 122. z r. 1599, č. 160. z r. 1652, č. 196. z r. 1708, č. 199. a 200. z r. 1709 atd.

Selská obec Droužkovice (u Chomutova) vykoupila se nejen z břemene odúmrtního, ale i *z nevolnosti* (vázanosti k půdě) za 2250 kop grošů míšeňských, což jí potvrdila jak vrchnost (Bohuslav Šťastný z Lobkovic r. 1571), tak císař Maxmilian II. roku 1575. — Ze všech vrchností nejlaskavěji vedl si šlechetný Václav Kekule ze Stradonic, jenž r. 1595 odpustil svým poddaným v Pravoníně předně slepice a vejce úroční a mimo to všecky roboty a odúmrti; dávaje jim právo pořizovat o statku jakož i předpisuje řád dědický a poplatek z nápadu, zavázal také své nástupce k potvrzování těch milostí. Nad to rytíř tento zlepšil (r. 1614) poddaným svým v Pravoníně, Ovesné Lhotě, Čáslavsku a ve Velké Vsi práva k užívání vlastních lesův i porostlin a zmírnil povinnost k službám v panských dvorech, když by měl poddaný toliko jednoho syna nebo dceru; později však (r. 1637) císař Ferdinand III., potvrzuje tyto výsady, vyhradil užívání jich pouze katolíkům.

Tímto dokladem přecházíme *k jiným podobným, jimiž se z čisté dobré vůle poddaným více méně povinnosti slevovaly a skutečné milosti prokazovaly*; ale při tom všímati si dlužno individuálnosti případů. Tak na př. Jan z Jenštejna, arcibiskup pražský, sprošťuje r. 1388 sedláky z Ředhoště té roboty, kterou na nich bezprávně vymáhá kněz Jan. — R. 1428 Jan Sezema z Rochova zbavuje poddané ve vsech Skrýchově a Janovicích (u Polné) z podobného důvodu i zvýšené roboty i dávky slepic, a o 19 let později činí nadání na špitál pro 12 chudých v Polné. — R. 1458 Kateřina Zbirožská z Dirného odpouští svým poddaným na venkovském statku všecky roboty navždy. — R. 1595 Petr Vok z Rožmberka promíjí poddaným ve vsech Fefrech a Rohanově (u Prachatic) plat z krav, jim bratrem jeho uložený; rok po tom (1596) potvrzuje městečku Velešínu nejen výsady a svobody dřívější, ale i právo vařiti piva pšeničná i ječná; o pět let dříve snímá robotní povinnost s Matěje Tomáška a dětí jeho v Dol. Světlíku. — R. 1485 Pavel ze Sulevic na Duchcově vysvědčuje svému poddanému Danielovi ze vsi Lipé řádný původ, dobré zachování, propouští jej z člověčenství a doporučuje cechům řemeslnickým ku přijetí; podobně hr. Frant. K. Kolovrat propouští (r. 1716) hospodářského úředníka z poddanství a člověčenství i s jeho rodinou. — R. 1704 císař Leopold I. smiloval se nad ovčáky a jejich pacholky v Čechách, opatřil je na poctivosti a vyhlásil děti jejich za způsobilé k službám a řemeslům; Josef I. udělil pak ovčákům artikule cechovní. — R. 1690 (a 1728) Jan Rudolf hrabě Morzin odpouští městečku Lomnici nad Pop. některé roboty, nikoli však ostatní. — R. 1714 Klára Bernardina, ovdovělá hraběnka ze Šternberka na Horažďovicích a Třebomyslicích, promíjejíc poddaným ve vsi Hejně »úrok opičí«,[1]) ukládá jim za to třikráte do roka putovati k P. Marii do Nezamyslic. — Jak patrno, milosti udí-

[1]) Původ toho platu není dosud dosti jasný. Balbín vysvětluje věc tím, že okolo r. 1494 sedláci ze vsi Chejny ubili p. Pútovi Švihovskému opici, která mu utekla z hradu Rabí do lesa, pokládajíce ji za čerta; za to prý ves potrestána novým stálým úrokem.

lené od vrchností, jsou sice rozmanité, ale nestejně závažné, a vyskytují se jen sporadicky.

Naproti tomu mnohem četnější doklady Dodavku svědčí pohříchu *o přimnožování břemen poddanských*, ač rovněž na rozličných místech nestejném. — Zápověď, stěhovati se z panství na jiné bez dovolení pánova, sněm český r. 1609/10 obnovil, snižuje toliko pokuty za to. Za výhostné listy vrchnost žádá někdy poplatek nemálo vysoký. R. 1620 Albrecht st. Robmhap ze Suché chce za propuštění své poddané k manželství (s kouřimským soustružníkem) — 70 kop míš. Někdy dovolení, aby poddaný směl se učiti řemeslu, udílí se jen na několik let; r. 1723 opat zbraslavský dovoluje synu převozníkovu vyučiti se provazníkem, ale otec i syn se zavazují, že výhostný ten list po vyučení zase vrchnosti vrátí. Jindy utiskovaní, i když si stěžují králi, obávají se msty své vrchnosti. R. 1606 císař Rudolf povolává k zodpovídání (do české kanceláře dvorské do Prahy) Zdeňka Žampacha, držitele panství Hranického na Moravě, na kterého si někteří dvořáci a jiní poddaní tuze naříkali. I přikazuje obviněnému, aby zatím »(do rozeznání té věci) poddaných tak nelitostivě a nekřesťansky nesužoval«, ty, které vězní, aby propustil, dobytek a jiné věci, jim odňaté, hned zase majitelům navrátil, a neodvažoval se jich trestati za to, že se k císaři utekli se svými žalobami.

V dobách pobělohorských přibývá strastí poddaného lidu až do nesnesitelnosti. R. 1628 obnoven (od cís. Ferdinanda II.) nedávný patent Lichtenšteinův (z r. 1626), podle něhož nesměli lidé z měst královských a poddaní od vrchností *pro víru zbíhati*, a přechovavačům zběhu hrozeno pokutou 100 kop gr. č. Když na Opočensku i na jiných panstvích Trčkových sedláci se podzvihli, Ferdinand II. napomínal všech stavů v království Českém, aby nijak se neúčastnili toho odboje. Hrabě Rud. Colloredo dal pak (r. 1653) plnou moc vrchnímu hejtmanu svých statků Opočna, Smidar, Kovanic a Počernic, aby jeho jménem se domáhal těch, kdo zběhli z těchto statků, a přechovavače jich aby žaloval. R. 1658 vikář kraje čáslavského zpravuje arcibiskupskou konsistoř v Praze o zlém stavu vesnice Rapošova, pohynulé při katolické protireformaci a strastmi válečnými.[1]) Mezi vydřiduchy panskými vyniká Petr Jiří svobodný pán ze Stralendorfu (původu meklenburského), jenž jako tajný rada účinkoval při stíhání stavů protestantských za jejich odboj v Čechách, r. 1621 revidoval rozsudky vynesené nad hlavními provinilci a r. 1625 byl údem vídeňské komise k vypracování Obnoveného zřízení zemského. Z hospodářské knihy úřadu chlumeckého na Litoměřicku (z r. 1627) patrno, že německá vrchnost stralendorfská zaváděla tam některé řády v Čechách dosud neobvyklé a (podle urbáře) již tehda měnila tam staré (malé) roboty *v platy peněžité*, na podiv vysoké (na př. za potažný den po 1 zl. rýnském, za den ruční práce po 36 malých groších čili po 42 krejcařích rýnské měny; při tom robot naturálních

---

[1]) »Durante ... haeresi, deinde bello in regno ... per dominos collatores loci illius pagus ille fere deletus est, et subditi alio hinc inde distracti.«

přimnožovala o 5 neb 6 dní ročně.[2]) O nemilosrdné hrabivosti Stralendorfů svědčí také příkazy (v řádu poddanském, zvláště v kuse *b)*, podle nichžto měšec pánův chce se obohacovati z dlouhé *řady pokut*, vymáhaných na poddaných (za pračky, ručení za cizopanské osoby, za hry o peníze, tance, sušení lnu a konopí v jizbách, prodávání drůbeže, dříví a dobytka bez povolení vrchnostenského). Podíl v tomto zisku měli míti také úředníci panští, čímž dáván jim podnět k vyděračství.

I *svobodníci* dáváni byli již r. 1584 v poddanost, jak si to vyprosil (od císaře Rudolfa) Michal Španovský, kupuje od komory královské statek Mladou Vožici. Také svobodníci od Načerace, poplatní ke špitálu Načerackému, žalují na zástupce své vrchnosti r. 1638, že usiluje uvésti je v poddanství robotnické, a prosí tedy arcibiskupa a (r. 1643) konsistoř jeho za ochranu proti té libovůli. Připomínají, že již jednou dříve Václav Dvořecký z Olbramovic dal je »jako zločince mušketýrům svým jímati, do vězení sázeti a vězením k nepovinným robotám přinucovati«. Vězněné držel prý o hladu a zimě půl čtvrté neděle, potom však, když nemohl sehnati důkazů na nová břemena, že je zachovával při starých svobodách; přes to prý p. Skuhrovský znova je nutká k podobným neoprávněným závazkům. — Zlého příkladu na jiných panstvích — i jesuitských na Jičínsku (viz str. 216. Dodavku) — následovala znenáhla i komora česká na panství Brandejském. Až do r. 1651 váhala, ukládajíc tam roboty nevelké a odměřené; potom však (r. 1663) začala rovněž chytati se neslušného obyčeje, jinde se ustalujícího, a těžila z něho. Na statku Žitenickém duchovní vrchnost neostýchala se (r. 1651) zkracovati též dřívější *dědické právo* poddaných. Za císaře Leopolda I. nesčíslné strasti doháněly sedláky na mnohých místech k povstání; i poddaní kláštera Plaského pozdvihli se a odpírali robotu po 12 neděl, až posléze, vidouce nezbytí, pokořili se (r. 1680) vrchnosti a za obdrženou milost zavázali se reversem, že se jí nikdy již nebudou protiviti. Podle tehdejších patentů Leopoldových rozhodl i císař Karel VI. svým reskriptem z r. 1731, že města a obce mohou žádati za královské potvrzení toliko těch privilegií svých, kterých nabyly *po* nepokojích l. 1618—1620, a jestliže vrchnost *nynější* svoluje k tomu stvrzení; lhůta k žádostem o to prodloužena byla o 3 měsíce, při čem panovník napomínal k zachování pokoje. —

Utiskováním poddaných stal se pověstným též hrabě Karel Breda, dobrodružný spekulant. Tento hrabě prováděl »ustejňování« selských živností na panstvích svých (r. 1701 ve vsech Tachlovicích, Jinočanech, Zlejčíně, Řepích a Hostivicích, r. 1707 v Červeném Újezdci u Unhoště, v Nučicích, Svárově, ve Ptici Dolejší a Hořejší, Nenačovicích, Liběčově, Kyšicích a Přítočné, r. 1727 na statku nově koupeném na vesnicích Drahelčicích, Němčovicích a Dolanech u Unhoště), t. j. dával rozměřiti pozemky v každé vsi v *stejně veliké*

---

[2]) Naproti tomu sedleckým poddaným (záduší kostela P. Marie na Louži v Praze) bylo r. 1732 dovoleno změniti zánovní plat za robotu (15 kop) zase v starodávnou práci — odklízení bláta od toho kostela v Praze.

statky celolánové, vedle čehož přihlédal k tomu, aby i půllánové nebo menší živnosti byly v jedné vsi mezi sebou rovny. Gruntovníci každé vesnice měli pak míti povinnosti stejné, čili úměrné k velikosti svých živností. Při tom však Breda zahrnoval své poddané vedle rozličných peněžitých a naturálních dávek také neobyčejně *krutými robotami*, jak poznati lze z přepisu robotních povinností (z r. 1738), konaných na statku Bečvářském. Tak na př. na robotu *jízdnou* měl každý velký sedlák choditi týdně po 3 dni s třemi koňmi, malý sedlák týdně po 2 dni s párem koní, avšak v »nevyhnutelných potřebách« (za vožení ledu, sena, obilí, sklizně otav, jarního a podzimního setí, rozvodnění rybníku) všickni sedláci »skrze celej tejden jedou«, začež dostávalo se jim pak v náhradu něco chleba neb obilí. Na robotu *pěší* posíláno od sv. Jana Křtitele neb »hned od začátku sena sklízení skrze celý žně až do svatého Vácslava a sklizně votavy z jednoho každého statku skrze celý týhoden po dvou statných osobách. Když ale na vožení mandelů jedou, tehdáž se jim robota pěší pustí domů, a po svežení mandelů zase ty ostatní dni, tak jako před tím, po dvou osobách posílají. — *Malí* sedláci ale od svatého Jana až do žní týhodně po jedný statný osobě, potom pak ostatní celej čas až do svatého Vácslava jako velcí sedláci po dvou osobách každý týden posílají. — Kdyby ale který ze sedláku buď *rychtářem* neb *šenkýřem* byl, tehdy takovému z ohledu mající štrapáci (sic!) jedna osoba pěší se mu za to passíruje, a posílá týhodně jen jednu osobu. Naproti tomu ale rychtář jest povinen, byť on svým potahem i mandele vozil, předci skrze celý týhoden sám osobně u robotířu býti, jakož také první den robotní ze svý rychty všechnu robotu netoliko vypraviti, alebrž do panskýho díla sám osobně až na místo dostaviti.« S podobnou »úměrnou« nelítostností Breda vymáhal robotu pěší na chalupnících a oukolnících (šenkýřích, mlynářích, baráčnících, podruzích a sluzích). Oukolníci povinni byli za žní robotovati 8 dní; »item samotní, jakož jsou podruzi, vdovci, podruhyně, vdovy a zmrhaný« robotují každý po 4 dni atd. — K útrapám, jichžto zakoušeli poddaní na mnohých panstvích i jinde, vrátíme se ještě později.

Zatím obracíme pozornost k důležitým písemnostem jiného rázu, totiž k těm, které se týkají *nejstaršího katastru českého z l. 1654/56 jakož i potomního Tereziánského z r. 1747*. K pořízení onoho prvního katastru bylo třeba nejprve obyvatelstvo celého království popsati, všecky poplatníky pozemkové berně zjistiti a potom berni tuto dle určitého pravidla rozvrhnouti. Sněm český zřídiv k tomu r. 1652/53 hlavní komisi, dal jí zároveň pravidlo, koho má při rozvrhování té berně pokládati za poddaného *usedlého*, a koho za *chalupníka* nebo *zahradníka*. K snazšímu překonání té práce udělil jí právo, aby si subdelegovala ještě zvláštní komisi a této předepsala instrukci, kterak má celé Čechy zvisitovati, aby obyvatelstvo popsala a poplatníky zevrubněji vyhledala. Hlavní komise (z níž později vyvinul se zemský výbor) odevzdala tedy tuto svou instrukci (r. 1653) visitačním komisařům, a ze statistické tabule (z r. 1654) poučujeme se *o výsledcích*, jichž generální visitace všech panství a

statků v království Českém se dodělala. V tabuli té zapsán jest veškeren majetek, podrobený berni pozemkové, v číslech udávajících, kolik jest *»usedlostí«* v království; jenže názvem tím nemíní se usedlosti v obyčejném smyslu slova, nýbrž usedlosti jakožto *jednotky berničné*, *uměle* k rozvržení berně sestrojené, čili (dle Kalouska) »usedlosti početní«. Usedlosti toho rázu komise tedy sama si vytvořovala tak, že zpravidla selský statek o jednom láně výsevku počítala za *»celou usedlost«*, a sedláka jakožto jejího držitele za »celého usedlého«; naproti tomu obyčejně chalupníci čtyři a zahradníkův osm dohromady pokládáni za jednoho usedlého (celého). Takových usedlostí početních, držených od *sedláků* v Čechách (poddaných tehda dílem králi, dílem stavu duchovnímu, panskému, rytířskému a městskému) udává se 68.669$^{5}/_{8}$. *Měšťané* svobodných měst (Pražských, horních, královských a věnných) měli poplatného majetku 7183$^{3}/_{8}$ usedlostí, a všichni *svobodníci* (na 426 dvořích) na 1044$^{1}/_{2}$ usedlostí. Podle této jednotky berničné platili tedy všickni *svobodníci* v Čechách tolik kontribuce, jako 1044$^{1}/_{2}$ početních usedlostí *poddanských*. Odtud patrno, že volili chybnou cestu ti historičtí badatelé, kteří chtěli z počtu tak zvaných usedlostí vypočísti počet obyvatelů v zemi. Počet usedlých čili usedlostí početních *nepovídá nic o počtu obyvatelů*, jak trefně Kalousek připomíná, nýbrž oznamuje prostě toliko, kolik bylo jednotek berničných, na které se ukládala stejná daň pozemková. —

V soupise svobodníků z r. 1655 (a jim podobných privilegovaných rolníků v Čechách), vyňatém z nejstaršího katastru českého, pozemky *svobodného dvora* byly co do berničné síly kladeny na roveň *dvěma a čtyrem* usedlostem poddanským. Z toho soupisu lze tedy *a)* předně přibližně vyšetřit, oč kde *více či méně byla zdaňována* půda svobodnická proti poddanské; *b)* dále poznati, jak tou dobou byli *roztřiďováni* poplatní svobodníci (neboť vedle svobodníků vlastně tak řečených uvádějí se dvorové svobodní, hamfeštní, rychtářové svobodní, hutmistři sklářští, manové rytířští a robotní několika hradů; *c)* vypozorovati posléze, že svobodných dvorů proti dobám starším jednak *ubývalo* tím, že některé z nich sousední vrchnosti získaly k zaokrouhlení svého panství, jednak také někde co do počtu *přibývalo* tím, že větší dvory děleny byly v menší.

Práce visitačních komisarů však neuspokojovaly vrchního berního úřadu v Praze, jenž, opravuje (r. 1656) závady v jejich katastrálních elaborátech, vytýká jim, že jejich definice »usedlosti« jest nespolehliva, a ukazuje, že takovou generální definici, pro *celé* království případnou, nelze vůbec najíti. Všude sice ty berničné usedlosti utvořeny byly uměle po 1 lánu výsevku, ale tento lán je přece jen na rozličných místech království *rozličně* výnosný, a ne *stejně*. Sněm český nařídil proto již r. 1666, aby konány byly po celé zemi nové, *revisitační* práce, které by přihlédaly jak k různé *jakosti* půdy (dobré, prostřední a neúrodné), tak i k tomu, kolik kdo může chovati *dobytka* a jakého, jenže práce ty brzy potom byly zastaveny. Po r. 1680 vidělo se výhodnějším, aby se zřením k nestejné výnosnosti půdy počítány byly berničné usedlosti na *korce*, tak totiž, že by

usedlost někde z *většího*, jinde z *menšího* počtu korců byla utvořena. Číslo, kolik korců v kterém kraji se na ni počítalo, nazváno (r. 1683) »*divisorem*« toho kraje: někde divisorem bylo 47, jinde až 90 korců.[1]) Tím rozvrhování daní stalo se *spletitějším*. Již r. 1682 dvanáctičlenná komise sněmovní navrhla *dva* způsoby rozvrhování daně tehdáž povolené na vojsko: v prvních dvou čtvrtletích rozvržením na usedlosti berničné starého rázu, v ostatních pak aby se z korce pole a z dojné krávy vybíralo po krejcaru měsíčně; jestliže by však ani výnos nové té berně nestačil k nákladu na vojsko, měl býti ještě dodatečně uhrazen vybíráním daně z usedlostí. I proti tomu ozývaly se stesky vrchností, zejména ten, že k rolím orným, berni podrobeným, připočítávají se také *pusté* a *zarostlé* role poddaných. Proto hrabě Frant. Kinský, hlavní pracovník nové komise sněmovní, navrhl, aby se rozvrhovala berně sice dle obou způsobů (jak krejcarového, tak podle berničných usedlostí), ale z venkovských poustek aby platila se (na rozdíl od rolí orných) berně menší, totiž *o polovici*, což sněmem i přijato. Podle toho usnesení vybírati se mělo na př. za 86 korců *pustých* polí právě tolik berně jako za 43 korce rolí orných, čili při poustkách užívati se mělo »dvojnásobného divisoru« (dle vysvětlivek Kinského z r. 1684). Přibráním poustek k dani přibylo arci usedlostí početních, na které určitá suma kontribuce se rozvrhovala; za to kvantum berně, připadající na každou z nich, ovšem se poněkud zmenšilo. Kinský chtěl tedy učiniti *základní berničnou jednotkou korec pole kde kterého* (vzdělaného i nevzdělaného, poddanského i zabraného k panským dvorům, domkářského i toho, kterého užívala některá obec), tak aby každý z nich byl obtížen stejnou berní po krejcaru měsíčně.[2]) Sněm užil tehda obojího způsobu zároveň, ukládaje po 1 krejcaru na měsíc z korců skutečných i z některých fiktivních, a ostatek, co chybělo do plné povolené sumy berní, rozvrhuje na usedlosti (které arci rovněž na korce mohly býti přepočítávány).

Jak patrno, nejstarší katastr český byl již záhy všelijak opravován a doplňován, a také později po mnohá léta podstupovány byly nové svízelné práce, aby mohl býti posléze nahrazen lepším, totiž *Terezianským z r. 1747*. Marie Terezie stvrdila tento opravený katastr teprve po obšírném referátu »rektifikační komise zemské«, zaslaném jí do Vídně (dne 27. června 1747), a mimo to po zprávě české kanceláře dvorské, o něco pozdější, která ji poučovala o tom, oč při reformách bylo usilováno. Dle té zprávy pečováno předně o *lepší popis a výčet nemovitého majetku a živností*, pokud byl v rukou lidu poddaného i městského a podroben kontribuci; ten

---

[1]) Tím vysvětluje se, proč soupis na př. svobodných dvorů (z r. 1683), z nichžto tehdáž utvořeny byly berničné usedlosti korcové, liší se v údajích od soupisu svobodníků z r. 1655, kdy oceňováni byli po usedlostech lánových.

[2]) Kinský navrhoval také další zdaňování, na př. aby za každou dojnou krávu platilo se měsíčně po krejcaru (jako za korec pole), za mlýn na nestálé vodě měsíčně po 6 krejcařích, na stálé po 12 krejcařích atd. Také měšťanům měst (královských i panských) převáděna berně na korce.

V. V. RAINER, ZVĚSTOVÁNÍ PANNY MARIE.

popis začat r. 1712 a zhruba dokonán r. 1725. Dále pečováno o *přesnější měřítko*, podle něhož se tehdáž měřil každý poplatný majetek, jakož i o to, aby co možná nejsprávněji byl *určen výnos*, jenž by vzcházel z každé poplatné jednotky selského majetku i z rovnocenné jednotky majetku městského. Za tuto *jednotku berničnou*, které se v Čechách říkalo »usedlost« (čili hledíc k držiteli »celý usedlý«), měl se pokládati tehdy (dle konečného rozhodnutí z r. 1732) ten poplatný majetek, který ročně vynese do *500 zl. hrubého výtěžku*. Posléze v l. 1732—1743 pracováno v Praze k tomu, aby výnos *všeho* již poplatného majetku byl správně odhadnut a *rozměřen tak spravedlivě* na stejné usedlosti, že by obtíženy byly stejnou kontribucí asi po 50 zl.; počet takových usedlostí v celé zemi byl znova vyšetřen. Nicméně i tento opravený katastr (Tereziánský) nebyl bez některých vad.[1]) Srovnáme-li počet berničných usedlostí, které r. 1747 byly pojaty do tohoto nového katastru, s počtem jich z r. 1683, shledáme, že *ubylo* jich proti dřívějšku v *celé* zemi asi o 4728.[2]) Eráru tento úbytek usedlostí nevadil; neboť zmenšený jich počet byl zrovna tak povinen úhrnnou berni dle nové míry sehnati, jako dříve větší počet usedlostí ji musil sháněti dle míry staré.

Kterak v Čechách byly před r. 1748 daně povolovány, rozvrhovány, vybírány a kam odváděny, ukazuje nám písemnost Kalouskova Dodavku pod čís. 231 uvedená, a jiná (č. 232) poučuje o tom, jak upraven byl rozpočet království Českého, navržený (rozličně dne 7. června a 6. července t. r.) dle desítiletého recessu.

Klíč, podle něhož se rozvrhovala břemena státní na země české a na země rakouské (jiný před r. 1740 a jiný po ztrátě Slezska válkami slezskými) svědčí o tom, že jak dříve, tak po ztrátě třetiny státu Českého výbojem Fridricha II. koruna Svatováclavská bývala mnohem více obtížena nežli territoria alpská.

Zatím přese všechna dosavadní nařízení Tereziánská, vydaná k zmírnění strastí poddaných sedláků, *zlořády vrchnostenské trvaly dále*, jak poznáváme z četných jiných listin Dodavku. R. 1751 dvorský dekret zakazuje nešvar rozmnožovati roboty, dávky peněžité nebo naturální při *drobení* selských statků. R. 1769 panovnice hrozí (nejvyšším rozhodnutím) krajským hejtmanům, kteří by *opomíjeli* z úřední povinnosti zakročovati proti povědomému jim utiskování poddaných, sesazením s úřadu. Při tom vybízejí se zvláště, aby naléhali na přesné zachovávání rozkazů již z r. 1750 a 1751, dle nichž nemá býti poddaný zkracován, když vrchnost *směňuje si* pozemky selské za panské, nebo když chce *zabrati* pozemky selské do svých rukou. Mimo to ručiti má za kontribuci z pustých gruntů selských, pokud jich neosadí řádnými hospodáři. Užívá-li jich sama, nechť sama platí z nich

---

[1]) Zvláště proto, že *hrubý výnos* selských statku a živností (základ břemene berničného) byl vypočten sice na pohled přesně ze složek známých, tyto složky však samy určovány byly nejen spolehlivě (měřením, vážením a počtem), ale i méně spolehlivě (zaokrouhlováním, domyslem, předpoklady a dohady).

[2]) Ubylo jich v 9 krajích i v Praze a přibylo pouze ve 3 krajích.

daň; rozdělí-li je mezi poddané, ať platí z nich sice kontribuci poddaní, ale *nic více*. Nastanou-li spory o povinnosti poddanské k vrchnosti, uznávají se (dle nařízení z r. 1769) jenom ty zvyklosti a smlouvy za platné, které jsou zapsány ve vrchnostenských *fassich*; *nové* smlouvy musí býti potvrzovány krajským úřadem, předkládány panovnici k stvrzení a oznamovány pražskému soudu nad stížnostmi.[1])

(Dokončení.)

Ferdinand Strejček:

Neruda redaktor „Lumíra".

Jak známo, měl o vzkříšení Mikovcova »Lumíra« největší zásluhu Jan Neruda. Servác Heller a Ladislav Quis souhlasně ve svých vzpomínkách líčí, jak Nerudovi záleželo na tom, aby čeští spisovatelé měli svůj »representační« orgán, třeba neillustrovaný. Když Hálkovy »Květy« v červenci roku 1872 zanikly, postoupivše abonenty své »Světozoru« Dra Frant. Skrejšovského, Neruda nejvíce želel dobrého listu Hálkova a svolal brzy nato k »Ježíškům« schůzi spisovatelů, která byla četně navštívena. V ní s nadšením usneseno vydávati nový belletristický list, který měl se podobati neillustrovaným »Květům«, redigovaným kdysi Nerudou a Hálkem, a měl míti zábavný obsah i poučný. Schůze účastnili se z mladých spisovatelu zejména Ladislav Quis, Josef V. Sládek, Servác Heller, kteří se hlásili k tehdejší »moderně« a viděli v Nerudovi svého vůdce, v Hálkovi předního repraesentanta novodobého směru. Proto byli by nejraději viděli, aby Neruda sám takový časopis vydával a redigoval. Ale Neruda tušil asi, že jméno Hálkovo samo již bude zárukou jakéhosi úspěchu, a proto vyžádal si Hálka opět za spoluredaktora a rádce.

Hálek, který tehdy měl v práci svoji lyriku »V přírodě« a stranil se od nějaké doby veškerého společenského života, uvolil se na žádost Nerudovu a »mladých« do redakce vstoupit, ale dal novému podniku skutečně jen svoje jméno. Za celou dobu, co stálo jeho jméno vedle Nerudova na poslední stránce jednotlivých čísel »Lumíra«, tedy od 27. prosince 1872 do konce června 1873, účastnil se Hálek redakce jen tím, že vložil do nového podniku 200 zl. a že podepisoval Nerudovy výpočty v »redakční knize Lumíra«. Jinak o vše staral se, redakci i administraci řídil jediný Neruda. Z řečené knihy redakční, kterou daroval nedávno spisovatel Dr. Ladislav Quis knihovně musejní, pěkně vysvítá, že »Lumír« nebyl sice passivní, ale redaktorům a vydavatelům svým pranic nevynášel, že konal tedy Neruda veškeré práce úplně *zdarma*.

---

[1]) Takovou novou smlouvou (z r. 1777) zavázali se na př. poddaní kontribuenti na statku Kojetickém (náležejícím k záduší kostela Týnského v Praze) magistrátu staroměstskému, ze napříště budou platiti vrchnostenské extraordinarium sami.

Prvního čísla vytištěno 2500 exemplářů, počet to na tehdejší dobu zajisté značný, který svědčí, co Neruda od nového listu očekával. 800 výtisků rozesláno »jednotlivým osobnostem«, ostatní padesáti knihkupcům v Praze a na venkově. Druhého čísla tištěno již jen 2000 výtisků a na této číslici se počet jednotlivých čísel ustálil. Ale jen asi polovina výtisků měla odběratele. Honorář se vyplácel celkem skrovný, 1·50 zl. za sloupec, t. j. 3 zl. za stránku kvartového formátu. Celkem činily příjmy do konce června 2945 zl., vydání 2739 zl. Mělo tedy zbývati v pokladně 206 zl., ale Neruda odevzdal novým redaktorům a vydavatelům 218 zl., z nichž 12 zlatých jest asi později přijaté předplatné.

Pravé příčiny, proč se Neruda redakce »Lumíra« předčasně vzdal, nikomu neoznámil, lze však s určitostí souditi, že učinil tak z nedostatku času a — peněz. Soudil asi, nežije ve hmotných poměrech právě skvělých, že za práci, které »Lumír« vyžadoval, mohl by býti jinde slušně placen, že maří síly své v podniku, který nedocházel náležitého pochopení a ocenění veřejnosti. Možno též, že Neruda žehral poněkud i na Hálka, který dokonce i peníze, jimiž »Lumír« založil, vybral si hned, když sešel se dostatečný počet abonentův, a znemožnil tak bezděky svému spoluredaktorovi podobně použíti vkladu, na nějž si Neruda svého času vypůjčil a jejž bylo mu spláceti.

Třeba tedy hmotný výsledek »Lumíra« Nerudu zklamal a další práci mu znechutil, přece mravní úspěch časopisu byl nesmírný. Lad. Quis zmiňuje se o něm povšechně ve své »Knize vzpomínek« na str. 341: »Bylo to po čtvrté a naposledy, co se ujal redakce belletristického listu, a podivno! ač on právě byl člověkem nad jiné k tomu způsobilým, ač po každé list jím řízený povznesl na vysoký stupeň dokonalosti, vždy po krátké době stihl ho v každém takém podniku nezdar. Zato přinesl literatuře naší onen ruch, který Neruda založením »Lumíra« vyvolal, zvláště v mladším a nejmladším pokolení literátů mnohé a pěkné ovoce a vzešel z toho pro ni velký a trvalý zisk.«

Mladší generace Nerudu jako redaktora poznala teprve z doby jeho působení v »Lumíru« a tak zachovala nám později ve svých vzpomínkách nejednu důležitou podrobnost, která Nerudu charakterisuje daleko lépe a jistě spravedlivěji, než generace starší, Nerudovi vrstevníci a — možno říci — i »Listárny redakční« jeho *starších* časopisů. V těch nám dnes, neznáme-li osob a příspěvků, o nichž pronášel svůj úsudek, jeví se mnohdy jako redaktor nemilosrdný a i jízlivý, namnoze tak značně odlišný od Vít. Hálka, jehož měřítko bývalo sice také přísné, ale odpovědi šetrné a povzbuzující.

Jak řečeno, mladší spisovatelé, kteří Nerudu poznali, posuzují redaktorskou činnost Nerudovu co nejpříznivěji a shodují se v líčení neobyčejných organisačních a vychovatelských vloh Nerudových. Jejich úsudek byl za života i po smrti Nerudově týž a stejně příznivý. Jakousi obranu Nerudovy činnosti redaktorské a kritické otiskl mladší přítel jeho Servác Heller již v »Lumíru« z r. 1876 v článku »Jan Neruda a jeho feuilletony« (str. 216). Píše tam: »Přímo a

nejurčitěji jevila se influence Nerudových manýr v dobách, kdy vydával a redigoval »Obrazy života«, »Rodinnou kroniku«, »Květy« a »Lumír«. Jako redaktor a kritik byl Neruda vždy jaksi vychovatelem a pěstounem mladých talentův a nikdy — jak v podrážděné chvíli Jiří Kollár jednou napsal a jiní před ním i po něm říkali — »mistrem popravním«. Jisto je arci, že »skorpionem« šlehal každou duchaprázdnou básnickou arroganci a že všechny, kdož bez talentu a povolání a tudíž beznadějně za literárním vavřínem se pachtit začali a básnictví diskreditovali, se vším důrazem na jejich zcestí upozorňoval, ale neméně jisto jest a dokázáno, že, kdekoliv jen jiskru nadání spozoroval, tuto jiskru v plápol rozdmychati se snažil, že schopné začátečníky smělosti, slohu, širšímu směru učil, jim dle talentu pensa ukládal, aby jim chuti k dalšímu snažení dodal, práce jejich k tisku přizpůsoboval, ba pro poučení i přepracovával, zkrátka: že o literární dorost s vroucností a horlivostí pečoval, kteráž se vysvětliti dá jen tím, že Neruda prospěchu literatury celý život svůj zasvětil, všechno v obět přinesl!«

Nejvýstižnější obraz redaktorské činnosti Nerudovy po jeho smrti podal Ladislav Quis v řečené již »Knize vzpomínek« (str. 335 a 338): »Redaktor Neruda byl muž, který z vyprahlé, spustlé půdy dovedl jakoby kouzlem vylouditi mohutný, čerstvý pramen, jehož osvěžující vláhou se proměnila záhy poušť ve kvetoucí zahradu. Přispěvatelů, zvláště na počátku neměl mnoho, ba jen několik, za to však ti, jichž se zmocnil, musili »táhnouti«. Tu neplatila žádná výmluva, tu nepomohlo žádné vyhýbání, žádné skrývání se. Na koho padl, ten musil slíbiti, a kdo slíbil, též neúprosně splniti

Neruda počínal si jako diktátor. Tomu rozkázal: musíš do toho neb onoho čísla napsati novellu, jinému zase nařídil, že v určitém čísle musí míti studii, třetímu uložil pro ustanovené číslo dodání ballady nebo lyrické básně a to vždy právě tomu, o němž určitě věděl, že ho nezklame. Poněvadž však takých tehda ovšem nebyl nadbytek — byltˇ náš Parnas té doby poněkud chudý a neoplýval zvláště lidmi, kteří by dovedli psáti na komando, za to však měl více těch, kteří hověli si na dobytých vavřínech a holdovali milému dolce far niente — a poněvadž oněch pět anebo šest lidí, jež Neruda měl na ráně a kteří skutečně v potu tváře pro list pracovali, jej vyplniti nemohli, tož chytil věc ještě s jiné stránky. Veden jsa při tom zvláštním, jen jemu vlastním čichem, vyhledal si rozličné pány specialisty, z nichž některým dosud o péru ani se nesnilo. Tyto domluvami a prosbami, ba někdy téměř násilím naverboval, uloživ tomu napsati něco ze života právnického, onomu nějakou zajímavou stať z oboru přírodních věd a získav takto článek, bylo-li třeba sám ho upravil anebo přepracoval . . . Rovněž vybral sám z různých cizích literatur novinky, jichž překlad se mu pro »Lumír« hodil, a rozdělil tyto mezi své věrné, kteří pak je ovšem vždy v určité lhůtě, pod přísným trestem nemilosti dodati museli a také dodali. Byl-li některý spolupracovník liknavý, zle se mu to vyplatilo. Neruda si naň zasedl a neustal hartusiti; nikde nebyl jist nešťastník ten před přísným svým věřitelem, který neúprosně při každé příležitosti a na každém

místě vymáhal dluh svůj. A sotva kdo splnil úkol jeden, již hned měl na zádech druhý, třetí a nebylo vyhnutí ani pomoci . . .

Není též nahodilým úkazem, že se v »Lumíru« po dobu redigování Nerudova nalézá tolik článků podepsaných pseudonymy nebo šiframi. Stalo se tak z velké části proto, aby maskován byl před obecenstvem počáteční nedostatek přispěvatelů, neboť jinak by se byla tatáž jména nejen stále opakovala, ale byla by se vyskytovala i několikráte v témž čísle. Přes to přese vše přispělo v době Nerudovy redakce, tedy od nového roku až do konce června 1873 — v kteréžto době však Neruda jen až do konce dubna skutečně list redigoval — do »Lumíru« více než 30 spisovatelů. Netřeba však zde zamlčovati, že veliká většina příspěvků, zvláště za první 4 měsíce vyšla z péra pěti tehdejších členů redakce »Národních Listů«, z nichž Arbes a Sládek byli nejpilnější, a že kromě nich nejhojnějšími pracemi se súčastnili Heyduk a Svatopluk Čech, který tu uveřejnil v č. 9.—16. své Adamity . . .«

Mluví-li již tato závažná svědectví o výborné redaktorské kvalifikaci Nerudově co nejpřesvědčivěji, poučuje nás o ní pěkně i listárna redakční v »Lumíru«, která k slibným talentům promlouvá shovívavě, povzbuzuje je a poučuje, kdežto zasilatele neschopné a snad arrogantní při tom odbývá velice řízně. Takovéto odmítavé odpovědi mívají obyčejně značnou dávku humoru a podnes podávají zajímavý obraz jakosti a povahy tehdejších dobyvatelů Parnasu. Leckteré svědčí též o bystrozraku a veliké sčetlosti Nerudově. Uvedeme tu některé výmluvnější ukázky humoru listárny redakční:

L. K. v P. — Romance o Demtinském výborně se — Vám povedla, ale upozorňujeme Vás, že podpis se zmýlil a že má pod romancí stát jméno Adolf Friedrich von Schack.

S. Ch. — Dobře jste sám naznačil, že to jen všední příběh.

F. J. S. — Pravíte, že chcete jen úsudek, že nedbáte toho, aby byly verše Vaše tištěny. Máte tedy dobře, že nedbáte.

Proch. — Příliš duchaplné, než abychom mohli troufat, že jim porozumí obecenstvo. Sami jsme jim neporozuměli.

Č. J. — Nebuďte tak neopatrný! Zasíláte, jak nám sdělujete, verše své po všech redakcích — někde by Vám mohli náhodou něco otisknout a máte malér!

L. K. — Mýlíte se, přisuzuje nám taký nerozum. Neobratnost nebo netalentovanost nepostavíme nikdy posměšně na pranýř, vždyť může ten, kdo špatné verše dělá, přemnohé jiné věci dělat výtečně! Ale netalentovanost a neskromnost zároveň, pane, to spřežení je velmi protivné.

T. R. — Povídka? román? novella? Nestarejte se přec o to slovestnostní škatulkování! Podejte jen něco uměleckého — s bližším určováním nechť sobě jiní lámou hlavu!

Tr. ve V. — Jsme Vám povděčni za upozornění, že »v zevnějšku člověka víc se jeví rozumu než v zevnějšku kteréhokoli zvířete«. Sdělujem pravdu Vámi nalezenou dychtivému světu na tomto místě.

L. U. — Zdá se, že mnoho sobě zakládáte na tom cyklu »Hračky«. My si ale už nehrajem! Také jsme si přečetli, co jste na-

psal »Na našeho kanára«. Prosíme Vás, jakým pak právem píšete Vy verše na našeho kanára?! — Snad se Vám bude zdáti tato odpověd naše zbytečně sarkastickou, je to ale odpověď k Vaší nesmírné sebechvále!

B. B. — Vaše »Jeptiška« je až příliš něžna. Bojíme se, že se již rozplývá, že se jí chce »lepšího« již života — nepřinutíme jí tedy k pouti slzavým naším údolím.

L. D. — Ach, my tušili, že se strhne nyní liják »jarních písní«. Jsme deštníkem, chránícím obecenstvo před pohromou, právem jste tedy adresoval své písně na nás. Obecenstvu nestane se nic, buďte ubezpečen: neotisknem ani jedinou.

R. D. —Ráčil jste opsat Krolmusa a pravíte, že nás hodláte také nadál podobně »podporovat«. My podobné podpory nejsme milovníci.

M. H. — Ano, máte pravdu. Také Hermann Lingg psal o tom verše a také *nepovedené*.

L. M. E. — Doufáme, slečinko, že jste *mnohem* krásnější než jsou verše Vaše.

V. M. — Napsal jste: »Hoďte vše do koše, když se Vám to nebude líbit«. Vyhověli jsme Vašemu přání.

* * *

Nejdůležitější stránkou Nerudovy redaktorské činnosti v Lumíru je však beze sporu, že *dal tomuto nejproslulejšímu později listu českému jeho ráz a program.*

Mikovcův »Lumír« poskytoval čtenářům vedle části belletristické hojnost materiálu poučného, drobných zpráv, kulturních obrázků z vlasti i z ciziny, zejména pak i obsáhlou část historickou. Neruda povznesl »Lumír« na výši moderní, vymýtiv zejména z listu svého vše, o čem mohl se průměrný čtenář informovati v dennících, kalendářích neb i v listech odborných, které počaly se v letech sedmdesátých u nás vydávati. Chtěl míti »Lumír« listem spíše belletristickým, který by se vyrovnal obsahem a úrovní svou i nejlepším časopisům cizím. A znovu jest tu důrazně připomenout, o čem zmínil se v citované výše stati Lad. Quis, že Neruda vybíral z různých cizích literatur novinky, jichž překlad se mu pro »Lumír« hodil, a rozděloval je mezi své překladatele, aby »Lumír« mohl seznamovati své čtenáře i s tím, co vynikajícího přinášely tehdy literatury světové.

Pravda, měly sice již Hálkovy »Květy« vedle článkův a básní původních slušnou část překladů z literatur cizích, vylučujíce z pochopitelných příčin českému listu tehdy velice nebezpečné překlady německé prósy výpravné. Ale Hálek neotiskoval překladů nijak systematicky, zařazuje do »Květů« jenom ty práce, které mu nahodile byly poslány; a to ještě z velké většiny ukázky *starší* literatury cizí, jimiž ho zejména hojně zásoboval František Doucha, Josef Jiří Stankovský, Dr. Jan Gebauer i j.

Neruda první počíná si všímati pozorněji cizích literatur soudobých, otiskuje odtud překlady a přináší informativní zprávy o za

jímavějších takových zjevech. Nejlépe v té příčině zapsal se v dějiny »Lumíra« tím, že seznámil čtenářstvo české s vynikajícím spisovatelem anglickým Bretem Hartem, z něhož za redakce Nerudovy vyšly hned čtyry zdařilé překlady od Josefa V. Sládka a který stal se tak v nejedné příčině učitelem spisovatelů našich domácích. Vzpomeňme jen, jak působil Bret Harte již na našeho Hálka!

Kdyby býval měl již v r. 1873 Neruda takové stálé pomocníky, vytrvalé a pilné překladatele, geniální tlumočníky a zpracovávatele cizího bohatství literárního, jakých získal později Josef V. Sládek, který též sám usilovně a s neobyčejným zdarem značnou část svého nadání věnoval překladům z literatur cizích, hlavně z anglické, nelze pochybovati, že by již za Nerudy byl »Lumír« postupoval systematicky podle onoho pevného programu, který mu vytkli pozdější »Lumírovci« s Josefem V. Sládkem v čele, t. j. *nedbati hranic národních a neomezovati se na látky a formy domácí, nebo nanejvýše slovanské, nýbrž povznésti literaturu českou na stanovisko světové.*

Emil Tréval:

Stáří.

Stínohra.

> Un assa t furieux, le suprême sans doute.
> O, va prier contre l'orage, va prier!
> Paul Verlaine.

Včera bylo krásně a dnes je krásně! Včera byl pátek a dnes je šábes! Den jako den a já jsem já. Abys věděla Rosalchen, nichts für ungut! Dnes už nejsem jako včera, jsem o den starší. Neomlouvám se, Gott weiss, že ne, mohu dělat co chci. A vše skončí, jen trpělivost! Ale víš, Rosalchen, když je člověk silně přes čtyrycet, řekněme si to entre nous, když je nám padesát i s tříprocentním rabattem za hotové doznání, to už si, Rosalchen, člověk váží každého dne, každé hodiny. O den a o vrásku více, praví básník.«

»Ale, co to má vše, Irmo, s tvým koketováním co dělat? Stáří ti nikdo nevyčítal. Máš už vnučky!«

»Ale nevlastní, sestro! A to jakoby nebyly vůbec. Alespoň pro mne ne.«

»Kazíš jim partie, Irmo!«

Nejsou z mé krve, co je mi po nich! Ať se stará Wien! Ostatně, Rosalchen, keine Furcht! ženiši neřeknou jaká je matka, takovou bude dcera. Meiner Seel, že neřeknou! A že mám ráda svět? Můj bože, svět náleží tomu, kdo o něj stojí. Mrzoutům ne!«

»To platí mně Irmo? Děkuji! Ale mluvila jsem s tebou, jen abysi se trochu pamatovala. Lidé na to ukazují!«

Dobře, ať ukazují! Jen ať závidějí! Těší mne život i v padesáti letech, to je co závidět! Ale ukaž mi, Rosalchen, muže nebo

ženu, který by to dovedl! Muže znám, je to redaktor Kohn, Venanc Kohn, ženu ani jednu! A byla-li jsem do padesáti let samé ohledy ke společnosti a rodině, ať se zase nyní zachovávají ohledy ke mně! Chci také jednou sama sobě náležet, a způsobem, jaký se mně líbí. Tak, Rosalchen!

Ale nerozčiluj se, Irmo!«

Jsem klidna, Rosalchen, strašlivě klidna. Nemyslím na nic špatného, neokrádám rodinu, víš, že pensionátem jsem si kapitálek vydělala a od rodiny žádám jen tolik, co mi patří. Oh, Wien je opatrný! A co jsem měla ze života, řekni? A co můj cit? Ani malý, zcela maličký románek! Fadessa! Kšeft! Vyjeté koleje!·

»Ale Irmo!

Nech mne domluvit, sestro! Ještě nejsem hotova a když jsi začala, já to dokončím. Víš, Rosalchen, jako ty a já. Ty máš děti zaopatřeny, muže hodného a zdravého. I Wien je zdráv — nu, tak na polo. Ale chef banky mu přidal platu a já mám také svůj kapitálek. Nemusíš závidět, Rosalchen, sestřičko, ani tvůj císařský rada nehryže suchou kůrku. Napracovali jsme se všichni dost a dost za celý život. A Rosalchen, povídám, kdybys měla mou povahu, užívala bys nyní jako já a nemyslila, že život je samá práce, samé dobývání chleba a hromadění kapitálů. S výdělkem nepřestává život, to si já pořád říkám. A koukat jen a jen na konec a nevidět příjemné stránky, to je bláznovství. A toho se nedopouštím. A proto nenalézám milosti u paškrtného světa. Pořád aby měl člověk na mysli konec, kážete. Ten přijde sám, nač jej volat? Já miluji v tom ohledu překvapení a nepřemýšlím o konci. Nyní je divadlo, paráda, promenady a lidé, co mne zajímají, zítra se mi to třeba znechutí a budu baviti se jiným. Věř mi, Rosalchen, když se bavím, jako bych nějakou tu desítku se zad složila. Až je mi divno, vidím-li v zrcadle šedivé vlasy — ostatně ne zcela bílé, jen prošedivělé, meliert! Víš, Rosalchen, když se před lety první šedivé vlasy objevily, vytrhala jsem je pečlivě. Ale věděla jsem, že na krátce na dlouze přijdou nové a víc, a že toho pak nechám. Vidíš, Rosalchen, i toho bláznění nechám jednou, ale nyní mi je přej! Nejsem stará, ne a ne! Oči mi sice trochu pláčí, ale to je spíše vlastnost raçy, řekl doktor Kramuel. A že mladý Adam Eva Řemen se mnou chodí — můj bože, to jen proto, aby člověk nevypadal, jako by si ho už zcela nikdo nevšiml. Ostatně to škodou Adama Evy není, zjednala jsem mu fůru známostí. Víš, že Wien je v české i německé společnosti, on je na obojí stranu. Nu pomohli jsme Řemenovi a člověk ten, má-li kusa vděčnosti v sobě, vždy bude vzpomínati, že mu baba Wienová pomohla do sedla. —

Co to je vlastně za člověka ten Adam Eva, Irmo?

»Adam Eva Řemen je literát. A roztomilý človíček. Byl na technice a nechal toho. A fainer Man! Víš, Rosalchen, jeho chůze — jeho postava — jeho úsměv — víš, on má tak něco — tak něco — ich weiss nicht was.

»Kdo ví, co se ti v hlavě spletlo, Irmo!«

»Vím, vím, Roso! Jeho hlas je jako hudba — z pavučiny by košilku nosil — říkám ti, hochelegant! A jeho polibek!«

»Hoď jej psovi, Irmo!«

»Kdo necítí, nepochopí, Roso!«

»Irmo, že se nestydíš! Taková bouda nedohroucená! Jen se na sebe podívej! Máš v tailli devadesát, v ústech jako prokácený plot, samé pahýly a mezery. Smát se musím, smát!«

»To je štěstí, Roso, že to není k pláči. Čti si jen Lahmana! Píše, že nutno přát tvarům volnosti. A zuby mé nech na pokoji. Chodím k dentistovi. Pro tebe by ovšem mládí už nebylo.«

»Proč ne, Irmo? Když pro tebe, tak i pro mne! Jsi jen o dva roky mladší než já.«

»Ne proto, Rosalchen, ale víš, ty máš jinakou povahu. So tief! Už nebožtík papá říkal: »Naše Rosalchen, to je charakter! Takový charakter je hezká věc, ale má též své — nu, stíny. Převracíš všechno tak dlouho, až šťastně vynajdeš nejhorší stránku a na té se paseš. Kdybys ty, Rosalchen, měla můj temperament anebo já vaše velké jmění — otevřela bych salon — a první hlavy z Prahy bych sezvala, aby se u mne scházely a bavily. Meiner Treu!«

»Netoužím po saloně, Irmo, a ani ty jsi dříve netoužila. Myslím, že štěstí je v tom, stanovit si malé cíle a také jich dosáhnout. Divím se ti. Byla jsi přece vždy střízlivou počtářkou a velmi přísnou ve vzhledu mravním. Či neměla dívčí pensionát? Prosím tě, proč jsi se ho vzdala? Měla bys aspoň čím se zabývat.«

»Neboj se, Rosalchen, dlouhou chvíli nemám. A nevzdala jsem se pensionátu, ale prodala jej slečně Hejřilové. Dobrý obchod, výtečný obchod! Víš, že jsem hned jela k moři. A od té doby žiji!«

»Ano, od té doby to začalo, Irmo. Ale trvá to trochu dlouho, už bys měla přestat.«

»Ještě nepřestanu, ó ještě dlouho nepřestanu!«

Rosalchen pokrčila rameny.

»Raď dubu! Co na tom máš?«

»Zábavu!«

»I pan vrchní rada Zběhovec mne nedávno upozornil —«

»Poslouchej, Rosalchen, jak jste vlastně k vrchnímu radovi přišli?«

»Zcela prostě. Byl berním inspektorem v okresu, kde měl Isidor mydlárnu. To víš, že si ho muž nadcházel, oba jsou hudebníci, nu a tak — chodí k nám hrát ve kvartettu.«

»Je prý od ženy pryč?«

»Už pět roků. Ale není to jeho vinou.«

»Větřila mu?«

»To ne — ale je, jak doktoři jmenují, hysterka. Stále jí cosi schází — pořád je na lécích, v lázních a vše dohromady nic není. Zběhovec, jakoby ani nebyl ženat, stále byl sám. Děti neměli a tak se dali rozvést.«

»Platí jí?«

»Neplatí. Ona má peníze, je dcerou nějakého pražského řezníka. Žije někde na Šumavě.«

»Slyšela jsem, Rosalchen, že tu má rada nějakou slečnu?«

»Praha je velká vesnice! Ostatně já to vím. Měl za svobodna známost s chudým děvčetem, a jak to bývá, ze starosti o budoucnost vzal si bohatou, kterou neměl ani rád. Ošidil sám sebe. Bohatá mu nedala ze svého ani krejcaru a chudá zdědila v Praze dům a zůstala na ocet. Nyní se už vzít nemohou a oba jsou nešťastni.«

»Proč by se nemohli vzít, Rosalchen? Když je vrchní rada rozveden?«

»Nemohou. Byl po katolicku oddán.«

»A je už starý?

»Padesát.«

»Nu, pak už toho raději nechat. Ale má prý tu Zběhovec nějakého příbuzného z Tábora nebo vůbec z jihu. Studenta. Vydržuje ho?«

»Nevydržuje. Osobně studenta neznám, ale z chudé rodiny není. Otec jeho je lékárníkem ve Strážově.«

»Tedy bohat?«

»Ne právě. Je ze staré rodiny, v níž je střídavě otec lékařem, syn lékárníkem a vnuk zase doktorem. Lékárníci si vždy něco zahospodaří, co lékaři utratí. Vnuk přejímá lékárnu po dědovi a tak to jde do kolečka. Celkem nepodnikavý rod, vyžilý kmen.«

»Jak to všechno víš?«

»Od rady.«

»Chodí k vám?«

»Řekla jsem ti, že hraje v kvartettu. On, muž a dva konservatoristé. Isidor je honoruje. Také na koncertech se s vrchním radou setkáváme.«

»A což Goldmanovi? Dlouho tu už nebyli?«

»Zeť Goldman má právě mrzutý spor. Začal vyráběti degras a sousedé si stěžovali na hejtmanství, že jim otravuje vzduch. Samé výslechy a komise.«

»A co Edele? Učí se dobře?«

»Výborně. A zdravý je a hezký! Z toho může mít zeť Goldman radost!«

»Zamilovaná babičko!«

»Já ne, spíše Isidor hocha rozmazluje. Já jsem na něj přísná a také mne nejlépe poslouchá. Isidor se mu jen obdivuje —«

Rozmluva sester v saloně přerušena byla příchodem toho, o němž právě rozmlouvaly. Vrátil se ze školy; studoval na gymnasiu, v kvartě.

Byl vytáhlý, hubený, roztomilý zrzounek, s pletí dívčí čistoty. Mluvě narázel hrotem jazyka, znělo to mazlivě.

Políbil ruku tetě a babičce a lítl do jídelny ke svačině. Volal na kuchařku.

»Jako Amorek,« řekla paní Irma Wienová, dívajíc se za Edelem pohledem, který paní císařskou radovou Lipníkovou zamrzel. Uznala za vhodno hubovati.

»Ti mladí jen z pokoje do pokoje, na tennis, zábavy, plýtvají časem, jakoby věčně měli býti na světě. Celý den takhle na hřišti se povalovat. Dříví štípat, to by se jim nelíbilo, ale celý den kopat — to ano! Co je to?«

»Ale, Rosalchen, nebuď tak nepřející! Mládí má své právo. A sport zušlechťuje formy. To bys měla slyšet pana redaktora Kohna!«

»Kdo je to? Náš?«

»Ba ne, křesťan, ale šikovný člověk. Můj ctitel, Adam Eva Řemen mne s ním seznámil. Žádný mladík, ale chytrý pán! Seznámím vás, chceš-li. Tobě by konvenoval, Rosalchen, znám tvoje gusto.«

»Jsi příliš laskava, Irmo!«

»Víš, on má passi, že si hraje na hrubce. Ale je dobrák.«

»Kdo? Tvůj Adam Eva?«

»Ne, redaktor Kohn. Musíš ho poznat! Člověk nikdy neví, k čemu může žurnalisty potřebovat.«

»To se týká spíše Isidora nežli mne. A ani toho ne, když už není aktivní, jako spíše mého zetě. A ten ať se přičiní sám a ne abychom mu sháněli konnexe. Dosti na tom, že mu zde vydržujeme syna a snášíme nepohodlí. Jsme staří lidé.«

»Prosím tě, Rosalchen, nekoketuj! Tobě by každý hádal čtyrycet — nanejvýš! Však počkej, ty se ještě zamiluješ!«

»Nesmysl!«

Paní Irma Wienová se odporučila.

Edele vrátil se, žvýkaje plnýma lícema.

»Co to děláš, bábi?«

»Vidíš, Edele.«

Paní radová Lipníková byla navyklá stále něčím se obírati. Zahálku nenáviděla. Potírala nyní kornouty papíru lepem na mouchy. I za přítomnosti sestřiny.

»Už jsi zase mlsal?«

»Ne, bábi!«

»Jsi bledý! Bože, jak vy si vybíráte děti! Já za malička jsem jedla vše, nač jsem padla, jen kdybych toho byla měla! Z chudoby jsem byla a vidíš, Ede, pomohli jsme si. Napřed byl dědeček účetním, pak společníkem firmy Kadlecovy. Voňavé mýdlo a krémy. Potom ovládl obchod sám. Chytrý muž! I císař pán uznal jeho zásluhy, svým radou ho jmenoval. Nu, zmohli jsme se, i tetě Irmě jsme dohodili ženicha.«

»Vím bábi, starého Wiena.«

»Fuj, jak to mluvíš, Ede! Je to tvůj strýc!«

Byl ovšem obstárlým vdovcem, když si Irmu bral, pomyslila si paní radová, ale Irma mimo kurs učitelský žádného věna neměla. Nu, využitkovala své maturity, zařídila si pensionát, pomáhala Wienovi v živobytí. Osud jakoby vše vyrovnával. Wien

jakoby zmládl při mladé ženě, alespoň až do dnešního dne od svatby se téměř nezměnil, ač je mu sedmdesát. Za to Irma sestárla.

Vyprávěla to též vnukovi. Ale Edele poslouchal a neposlouchal. Historii tu slyšel už desetkráte. Při tom oprašovala bábi nippy utěrkou. Na ty jí nesměla panská sáhnout. Vzácné věci. Míšenský porculán, křišťálové sklo z Nového Světa i mýdlové bibeloty z továrny mužovy. Když nebylo co jiného, zašívala paní radová deštníky, to nikdo v domě neuměl jako ona.

»Byl jsi ve škole vyvolán?« ptala se vnuka.

»Nebyl, totiž byl! Z řečtiny.«

»A uměls?«

»Uměl. Otázka nebyla těžká. Aorist.«

»Mluvil jsi s někým na ulici?«

»Potkal jsem doktora Kramuele. Potleskal mi po tváři, že ti dává ruku líbat.«

»Děkuji. A nikoho jiného?«

»Ne, anebo ano. Viděl jsem tu maličkou starou slečnu, co je zamilovaná do pana vrchního rady!«

»Ede, nebuď prostořeký! Kdo ti to řekl?«

»Tetička Irma.«

»To se pro slušné hochy nehodí, mluvit tak o starších lidech.«

»Ale teta Irma to řekla.«

»Co se hodí pro tetu, nemají opakovat malí hoši.«

»O prosím, bábi! Mně je už čtrnáct. A v naší třídě už dva mají vousy.«

Edele sáhl si pod nos, kde lehounké chmýří chvělo se zlatým stínem.

»Jste vy mužové!« smála se bábi. »Ale nyní zčerstva na úkoly, než se setmí!«

»A tennis, bábi?«

»Ten neuteče.«

»To se mýlíš, bábi! Máme pevný rozvrh hodin na hřišti. A já jsem zadán od čtyr do pěti. Ostatně mám zítra prázdno.«

Uzavřen kompromis. Edele dostal dovolenou do šesti a pak se dá do úkolů. Zaručil se čestným slovem. —

V noci bábi špatně spala. Strčila několikráte do muže Isidora. Přestal chrápat, ale ani co by pět nenapočítal, pěl zase svou píseň beze slov, až se mu nafialovělé podkrčí třáslo.

Paní radová usedla na pelest a přemýšlela.

Ta Irma! Dozná i polibek. To je cynické. Jaké to choutky! Což nemá ani trochu vůle? A nebyla taková, až po prodeji pensionátu jakoby to někdo na ni hodil. Ovšem měla starého muže. Ale sama říkala, že při ní Wien omládl. Co tedy chce? Jak jen může připustiti dotek cizího muže! Hnusné! Není-li to jen nějaká nemoc? Ale v rodině nic takového nebylo slýcháno. Jen jeden případ znala. Teta s otcovy strany ležela dlouhá léta ochromena. Na konec zblbnula od stálého ležení. Ale to by zblbnul i zdravý

člověk. Byly s ní strašné potíže a do nemocnice ne a ne ji dostat.

Rozednívalo se. Paní Rosalchen oblékla župan a chodila po šerých pokojích. Zkoumala, zda vše je dobře uzavřeno a na svém místě. I k Edelovi se podívala, k vnoučeti. A přikryla ho. Ale odkopal se ihned, bylo mu horko a pak se utišil. Nechala ho tak. Kolena jeho svítila jako dvě bílé jiřiny.

Na dveře od chodby něco zaškrábalo, zamňoukalo. Kocour Princ. Vpustila ho a zvíře se zdviženým ohonem třelo se jí kol nohou. Nalila mu mléka.

Poklések Irmin nešel jí z hlavy. Za plat! Myslila dosud, že pouze ženy dávají si za takové věci platit. A hle, Irma si zaplatila galána, Adama Evu. Literát! Asi povedený! Stydět by se mohl! A že to neštěstí stihlo zrovna její sestru! Padne z toho stín na celou rodinu. Že to svobodný muž shání, není divno, ale vdaná žena toho přece nepotřebuje! Vždyť ona sama je též z masa a krve, a její muž už dávno není tak zamilován jako kdysi. Ale ona toho nepohřešuje. Na příklad nyní. Isidor spí klidně, netuše, že ona beze spánku bloudí. A tuší-li, nedbá. Kdysi by to byl nedovedl. Lásky k sobě už nemají, alespoň ne vášnivou, ale sympatii. Už žijí jen podle sebe a ne jeden ve druhém. A vzali se jistě z lásky. On neměl nic a ona, nejstarší z četné rodiny, ne o mnoho více. A nikdy nepobloudila. Byla jeho a nedovedla by si zvyknouti na jiného. Nechápala vůbec nevěrné ženy. Její Isidor je klidný, starý, ale celkem zdravý a hodný. A stále při dobrém spánku, zaplať bůh! —

Paní radová ulehla a usnula prudkým ranním spánkem, z něhož bolí hlava. Celé dopoledne cítila spánky.

Prožluklá Irma! Nebude se o ni starat, ať si dělá co chce.

Potkala sestru týden po té na nábřeží v průvodu vypaseného, s chlubnou elegancí oděného mladíka s rozhaleným límcem a hrbolatými klíčními kostmi. Patrně Adam Eva. Byl černovlasý, oholený s výrazem dokonalého hlupce. Panama mu na hlavě svítil novotou. Ač nebyl zrovna drobný, plula Irma podle něho jako veleloď vedle kocábky, naparáděná, svítící zlatem a kameny.

Radová Lipníková se jim vyhnula.

Na koncertě v Rudolfinu viděla vrchního radu Zběhovce. To asi bude nedaleko slečna Valentina. Znala ji pouze od vidění, nikdy spolu nepromluvily.

Rozhlédla se. Skutečně, o dvě řady vzadu viděla známý světlefialový klobouk. Nedívala se věru slečna Břečtanová na lidi, pouze na jednoho, vrchního radu.

Taková malá, směšně kulatá byla, líce jako panenská jablka. Nikdo by jí podle svěží pleti nehádal čtyrycet, spíše pětadvacet. Taková venkovská cibulinka. Nebylo na ní vidět, že se příliš trápila. Proč se tedy nevdávala? Taková nevěsta s domem, jistě že měla nabídek a ženichů na vybranou. Třeba ještě výše postavených než Zběhovec. Patrně všecky odbyla pro jednoho, kterého nemohla dostat.

A vrchní rada? Ani se po ní neohlédl, jen a jen hudbě naslouchal. Jak se takový muž dovede přetvařovat! Jakoby svou slečnu ani neznal. Zaujat hudbou, řídké své vlasy prohrabával, až trčely mu stařecky do výše. Prošedivělé, převislé kníry se mu zachvívaly. Ve spáncích měl žluté jamky.

A ti dva lidé chtějí ještě milovat? To je paskvil, nemožnost! Pomyslila si, že by se smyslně políbili! Hnus! Zápach!

Paní císařská radová se otřásla. Proč jí takové nesmysly napadají? To jí Irma vštípila, hned u každého předpokládat pošetilosti. Snad vrchní finanční rada a slečna Břečtanová na svatbu ani nemyslí. Nač o tom tedy fantasovat?

Vrchní rada promlouval velmi moudře, ne bez vzrušení, ale platilo výhradně hudbě. I její muž Isidor mluvil o hudbě a rozuměli si se Zběhovcem dokonale. Paní Lipníková porovnávala oba muže. Její Isidor byl o deset roků starší, ale proti prolysalé lebce Zběhovcově vypadaly šedivé, ale dosud pevné a husté kudrny Isidorovy téměř mladistvě. Její muž byl ovšem tělnatější, ale hubenost Zběhovcova nedodala tomuto pružnosti. A pak její Isidor měl něco milého, známého, jejího! Hned by ho políbila.

Teprve když za potlesku po koncertě vše se zdvíhalo se sedadel, zachytila paní Lipníková dorozumívavé pohledy starých milenců. Poznala, i když se oči nehledaly, že duše byly při sobě. Zachytila výraz resignace, bolu a veliké hořkosti osudem oklamaných. Pohledy to pravily, ochablé výrazy v lících dotvrzovaly. Milenci nešťastní.

Všecky nízké, výsměšné city nad palčivostí tohoto neštěstí z duše se odpařovaly a účast paní Lipníkové zušlechtila se, zněžněla.

Že by náleželi sobě nedovoleně, bylo vyloučeno. O tom byla přesvědčena právě z těchto pohledů. Na to byl ženský pud paní Lipníkové neobyčejně zostřen! Mimo to byla slečna Břečtanová bigotní, bála se hříchu. Bylo o ní známo, že v zimě v létě denně chodí na ranní k Jezovitům a každé soboty ke zpovědi.

Jak by se těm lidem ulevilo, kdyby rozvedená, věčně umírající manželka Zběhovcova opravdu se k smrti rozstonala! Ta smrt by byla někomu celým štěstím života!...

* * *

Paní Irma Wienová přiběhla jednoho dne k sestře všecka poplašena.

»Řemen mne opustil!«

»Snad se jen odpásal, Irmo?«

»Nesměj se, Rosalchen! Mne to trápí. A uráží!«

»Pardon! Tak tedy vypravuj, co se stalo s Adamem Evou. Ačkoli skutečně mne to nezajímá. Ale ulevíš-li si —!?«

»Dostal místo redaktora v Rapicích. K nějakému plátku. Ale to mi vyvedl jen zlomyslný Kohn! Ale ať! Jakýsi užitek z toho mám! Poznala jsem ho aspoň, bezcharakterního chlapa!«

»Kohna?«

»Ne — Řemena!«

»Proč bezcharakterního, Irmo? Každý hledá existenci.«

»U mne ji měl též.«

»Ty bys ho také věčně nepodržela, jak tě znám, Irmo. Omrzel by tě.«

»To by bylo pak něco jiného. Pak by šel. Ale ani neříct a jít — korytný dobytek!« —

Byla bez sebe milá Irma a nepřístupna rozumným domluvám. Štkala a vyhrožovala střídavě. Hysterie, usoudila paní Lipníková. Svrchovaný čas, aby se poradila s lékařem, než něco zanedbá.

Řekla to Irmě bez obalu. Ale ta se urazila. A v zápětí se rozplývala sentimentalitou.

»Vidět, Rosalchen, že jsi nikdy nemilovala. A je to tvé štěstí. Kdo miluje, trpí. Ale ne tak, jak ty si myslíš. Nikdy nebyla jsem zdravější. Ale duše bolí, žalost mám, to je má nemoc. Že mohou lidé býti tak nevděčni!«

A začala kancelářsky vypočítávati, co vše Adamu Evě dala na hotovosti, darů, kolikráte za něho platila v kavárnách, na výletech, v divadle, za takového mizerného škrabáka bez talentu a beze cti.

Na konec utěšila se nadějí, že za jednoho mamlasa dostane jiného a šla.

Ale paní Lipníková jako svědomitá sestra zašla k lékaři sama. Vylíčila mu stav sestřin diskretně a žádala ho o posudek.

Doktor Kramuel, jenž nebyl u Wienových domácím lékařem, tázal se, jak stará je dotyčná dáma.

»Jedenapadesát, pane doktore.«

»Tedy asi klimakterium, milostivá paní. Pokud to totiž bez osobního vyšetření říci lze.«

»Klima — co je to, pane doktore?«

»Přechod, milostivá paní. Dáma, kterou jste mi popsala, přestává býti ženou.«

»Ale dovolte, pane doktore, to přece není žádný věk. Můj muž na příklad je přes šedesát —«

»Pardon, milostivá paní, že přerušuji. Ale u mužů je to něco jiného. Ženy se dříve vypotřebují.«

»Tedy myslíte, pane doktore, že je to stáří?«

»Stáří, zajisté, milostivá paní, nic jiného nežli stáří. U žen bývá tento přechod často periodickou bouří, provázen bývá někdy ztrátou smyslů, mění charakter, vystupují nebývale sklony v povaze, dostavují se choutky i nevysvětlitelné záchvaty.«

»A trvá to dlouho, pane doktore? Ten přechod?

»Zpravidla nikoli.«

»To jest, že někdy se to může prodloužiti?«

»Nelze ani to vyloučiti.«

»A řekl jste, že i ztráta smyslů z toho může vzejít?«

»Ano, milostivá paní, manie, šílenství. Ale to jen v nejhorších případech a u zatížených individuí.«

»U ní v rodině žádných dědičných nemocí není.«

»Také u osob erotických, příliš vznětlivých probíhá takový přechod s vážnou alterací mysli.«

»A nelze to předejíti, zabrániti, pane doktore?«

Doktor Kramuel pokrčil rameny.

»Milostivá paní, kapitola o hygieně stáří musí teprve býti napsána. Každý se spoléhá na své zkušenosti.«

Doktor mluvil ještě chvíli o starobních změnách cev, o významu a účinku jejich na výživu buněk a na funkci jejich. Mluvil velmi moudře. Měl holou hlavu s věnečkem naryšavělých vlasů a pravý lékařský, nosem mačkaný a důvěru vzbuzující hlas. A bral málo, tři koruny za ordinaci, kdežto jiní brali čtyry i pět, o professorech ani nemluvě.

Jaké to podivné úkazy! uvažovala paní Lipníková na cestě od lékaře. Jakoby nebylo dny, rheumatismu, sklerosy cev, zánětu slepého střeva! Jen jedno s člověkem nestárne, nemoci. Ty se znovu rodí. Bože, ty záněty slepého střeva! Kdo o tom dříve tolik slyšel jako nyní? Vše nyní umírá po operaci slepého střeva. A nyní i stáří povýšili za nemoc!

Ale něco na tom jest. Paní Herzová dostala na stará kolena nevyléčitelné svědění kůže, škrábe se, až je to nepěkné! A obchodníku Schlesingrovi, který míval hadrárnu, v sedmdesáti letech snětivěly prsty u nohou, jeden po druhém, až na to zemřel. A několikráte se prý za mladších let při třídění hadrů zranil a nečistota vnikla do ran, a přece to nemělo takových následků. A švakr Wien třásl se tak, že i písmo měl drobně vlnité.

Ale po delší úvaze rozsoudila paní Lipníková, že je doktor Kramuel přece jen hloupý. Ona je starší než Irma, z téže krve, a přece se u ní stáří nijak chorobně nehlásí. Jen když déle sedí, cítí jakousi tuhost, v kříži ji bolívá, ale takového něco jako u Irmy se u ní chválabohu neobjevuje.

Pro jistotu zašla ještě k jednomu lékaři. Ale neřekl jí v podstatě nic jiného než doktor Kramuel. Bože, jak ta lékařská věda je chatrná! Anebo jsou doktoři umluveni pro případy, kdy nevědí kudy z konopí.

Snad přece je Irma jiná než ona. Paní Lipníková předsevzala si sestru opatrovati, dokud nával nemoci nepřejde. V nemoc věřila, ve stáří ne. Jakýsi kaz se dal do Irmy, ale byla přes to z dobrého, ryzího kovu a čas sám nenáležitý příměsek z ní vyloučí. A pak se vysmějí obě kulhavé medicině, až skutečně budou staré, shrbené, bezzubé, ale klidné.

Paní radová Lipníková svědomitě svůj sesterský úkol plnila. Chodila s Irmou, která se fintila nápadněji nežli dříve a stahovala se nemožně. Někdy je doprovázel švakr Wien, ale nestačil jim, zvláště Irmě, která přes svou tloušťku byla agilní jako voda. Někdy doprovázela je předposlední nezadaná dcera Wienova Sali, děvče černé a k tomu pihovité.

J. V. HELLICH, BOŽENA NĚMCOVÁ.

Irma koketovala s pány, až to radovou uráželo. I oni pak si dovolovali a Irma byla tak zaslepena, že nepozorovala ani, co je žert a co skutečný zájem. Neměla jemnocitu. Jak mohla říditi pensionát, kde se citu tomu vyučuje?

Byla jistě chorobna. To ji omlouvalo. Upozorňovala paní Lipníkovou na tělesné přednosti dlažbošlapů, jako sportsman upozorňuje na kvality koně běhouna. A tak labužnicky si při tom navlhčovala rty — fuj!

Poznala tak paní Lipníková známější lvy Příkopu. Napřed sotva se přemohla, aby od Irmy neutekla, potom přivykla i neomaleným narážkám drzounů za nimi kráčejících i dotekům v tlačenici. Otrnula. Doprovázela sestru do konfekcí dámských, kupovaly trety galanterní, vysedávaly u modistek. Irma dovedla zabíjet drahocenný čas. Paní Lipníková nevěděla co s rukama. Tak to v nich škubalo po nějaké práci. Znenáhla však přivykla zahálce a planým procházkám. Ba přistihla se, že poslouchá žvást sestřin o mužích se zájmem, ten neb onen mladík že se jí líbí. Isidor už bručel na její dlouhé pobyty mimo domácnost, že služky doma dělají, co čert káže, a on i Edele tím trpí. Na nábytku se mohlo prstem psáti v prachu. Ale Irma ve společnosti sestřině vůčihledě se uklidňovala. Vybrala si novou zvěř, mladého praporečníka, kluka. Jen hlavu měl na mladém těle starou, vyžilou a oči prohnané. Dolíčkovaný pavián mu říkaly lvice Příkopu a kde mohly před ním utíkaly.

Kluk se napřed smál koketerii staré dámy, pak splácel nestydatými pohledy a poznámkami, kdykoli šel kolem. To Irmu nezaráželo, právě naopak. Jen když si všiml! A na konec jako překonán úlisno se kol ní snoval. Irma se upokojovala, oči se jí do jasna měnily. Klamala se? Paní Lipníková pochopovala, že kluk cítí peníze. Bodejž zčernal! (Pokračování.)

K. Bufková-Wanklová:

Uctívání ohně.

Tailor upozornil na nedostatek našich vědomostí o významu ctění ohně u méně vzdělaných národů a poukazoval k tomu, že někteří autoři bez rozdílu pomíchali rozličné obřady, vztahující se ke kultu ohně, nepoukázali na jejich význam a tím jen ztěžili sledování a řešení této, daleko ne tak snadné otázky, i při té nejpřísnější obezřelosti.[1])

Dva důležité živly voda a oheň byly zajisté první zjevy přírodní, které vyvolaly u prvního primitivního člověka myšlenky na nějakou nadpřirozenou sílu, nebo moc, myšlenku na »božstvo«.

[1]) Тайлоръ. Первобытная култура, Т. II. Спб. 1897. стр. 318. — Харузина Вѣра „Къ вопросу о почитаніи огня“, стр. 69.

Člověk záhy poznal vliv těchto důležitých živlů na jeho dobro i zlo — a brzy pozoroval, že závisí téměř jeho život na nich. A proto k nim pojal úctu, pocítil před nimi strach a viděl v nich konečně jakousi skrytou sílu, moc, jakési božstvo neb alespoň projev nějakého božstva. I počal se k této jemu neznámé moci modliti. Konečně si ji oživil dle svého myšlení, dal jí vedle nadpřirozených vlastností také své vlastnosti přirozené, lidské, a to proto, aby s ní mohl dle svého rozumu, nazírání a způsobu hovořiti. Časem si představil tuto tajemnou moc svou vlastní podobou, nebo jí dal podobu zvířat, věcí, bylin a pod.

Ale oheň ctil a spolu se ho bál. Časem z uctívání ohně vytvořil se celý kult, jehož stopy nalézáme nejen ve starých památkách, starožitnostech, které byly nalezeny v předdějinných hrobech, nýbrž také v mnohých obyčejích, pověrách, které jsou ohlasem, jakousi vzpomínkou na bývalý kult uctívání ohně. Ten se projevuje i ve všech věrách, náboženských obřadech všech národů, i v samé křesťanské víře.

Otázkou o uctívání ohně zabývá se mezi jinými velmi pilně professorka Věra Charuziná, která přednáší ethnografii na vyšších ženských kursech v Moskvě jakož i na archaeologickém ústavě tamtéž.[1]) Z pera učené Rusky vyšlo již mnoho vědeckých pojednání a obsáhlých studií národopisných. Mezi jiným sestavila otazník, program o uctívání ohně, který mne přiměl pátrati po starých obyčejích a zvycích týkajících se domácího ohniska u nás. Bohužel nedopátrala jsem se mnohých poznatků. Snad krátká tato stať, jíž hlavním podkladem jest Charuziné spisek »K otázce o uctívání ohně« a veliké dílo »Ethnografie«, přednášky její na zmíněných ústavech »O národopisu malokulturních národů«[2]) přispějí k tomu, že obrátí se pozornost leckterého přítele národopisu k této věci a pohne jej sbírati a veřejnosti odevzdati další, dosud neznámý, materiál k ní.

* * *

Uctívání ohně náleží dle všeho, jak již výše praveno, k nejstarším kultům, možno že byl i prvním kultem vůbec. Kdy počal a kde vzal svůj původ, nelze dosud stanoviti tak, jak nelze dosud zjistiti, kdy člověk sám počal na zemi žíti. Zjistilo se dle určitých známek, učiněných v nejnovější době, že již za diluvia, páčícího se na $^1/_2$—$1^1/_2$ millionu let, na počátku epochy, žil na zemi člověk. Dle nálezů z oné doby lze již stopovati, jak jeho kultura počala, rostla a se vyvíjela. Věda vypracovala již celý postup vývoje člověka pravěku, ale zjišťují se nová fakta, která názory a mínění stále mění.

---

[1]) Viz »Ženský Svět« roč. 1910 čís. 10—11. Bufková-Wanklová K. »Věra Charuzina«, krátký nástin životopisný, kde uvedeny spisy Charuziné.

[2]) **Харузина Вѣра »Къ вопросу о почитаніи огня« a Этнографія II »Вѣрованія малорусскыхъ народовъ 1909.**

Jest několik hlavních nalezišť pravěkého čili palaeolithického člověka, a dle těch jsou jednotlivé epochy pojmenovány zvláštními jmény. Jak známo, hlavní epochy stanovil francouzský badatel Mortillet, dle praehistorických nalezišť nazvané, nejstarší Cheléen (Chelées u Paříže), Solutréen (Solutréx u Lyonu), Magdalénien (La Madeleine ve Francii) a mladší doba kamenná. Nejstarší z těchto period jest Cheléo-Moustérien.

Jaký byl onen první člověk, nelze s určitostí říci. Dle nalezených kostí možno si učinit aspoň přibližně představu o jeho tělesné konstrukci na základě vědeckého badání. (Absolon, Průvodce Mor. Krasem, 1912, str. 196—203.)

Darwin stanovil theorii o tvoření se a vývinu raç. Dle toho vyvinul se člověk z primitivního tvora, blížícího se podobou částečně dokonalejším zvířatům, t. j. opicím, částečně dnešnímu člověku. Touto svou theorií ovšem narazil veliký pozorovatel a badatel u lidí, kteří neustále trvají při zastaralých náhledech a myslí, že celá budova staré vědy, tak pracně jejich předchůdci zbudovaná, jediným takovým slovem se sesuje.

Že příroda stále zdokonaluje, degeneruje, nově tvoří i ničí, jest dokázanou věcí a lze nám tento fakt pozorovat i v naší nejbližší blízkosti. A tvoří, zdokonaluje nebo ničí někdy rychle, někdy ale tak pomalu, že toho nelze ani mnohdy pozorovati. I člověk se pomalu vyvinoval, zdokonaloval tělesně i duševně, více méně rychleji nebo pomaleji, dle toho, jak okolnosti mu byly buď příznivy nebo nepříznivy.

Zdokonalení lidského ducha lze pozorovat a sledovati daleko do minulosti, do dřevní doby praehistorické. O tom vývinu, o vývinu jeho myšlení a cítění lze souditi dle starožitnických nálezů z doby předdějinné, zejména z doby kamenné. Z té pochází nejvíce starožitností z prastarých period lidského života, a proto lze alespoň s jistotou do té doby klásti počátek lidské kultury.

Leč duch lidský zajisté probouzel se již dříve, nežli jak by bylo lze souditi ze známek nalezených. Můžeme směle se domnívati, že myšlení jeho vzalo počátek již asi tehdy, kdy člověk byl ještě nerozumný tvor, kdy žil více jen pudovým životem a kdy podobal se svou naivností malému dítěti, silou a pudem ale intelligentnímu zvířeti. V pozorování a snad v jakémsi obdivu velikolepé přírody, zejména v jejím působení, cítil, že mimo něj jest něco neznámého. Neznámá jakási mocnost, již viděti nelze, ale již pociťoval. Konečně úplného vědomí toho došel asi bázní, vzbuzenou v něm přírodními úkazy živelními. Tím asi zvláště procital duch lidský a člověk počal pomalu přemýšleti.

Pociťoval svou malomocnost, svou nicotu a slabost vůči jakési vyšší, silnější moci. Pomalu se vybavoval z pouhého pudového života. A když počal člověk přemýšleti, rozeznávati, co jest dobré a co zlé, započal již jeho kulturní život.

Co uplynulo od té doby tisíciletí, než se stal člověk dnešním myslícím tvorem, který cítí, dále poznává a ví, že nedostoupil

ještě nejvyššího stupně dokonalosti, a co uplyne ještě času, než se tak stane! Nám připadají dnes tak snadné, tak přirozené všechny vymoženosti kultury i civilisace a nepomyslíme ani, jak těžce jich člověk si dobyl a že vyžadovalo ohromného počtu let, nežli k nim člověk došel, nežli si získal dnešní vědění.

Za doby magdalénské ve čtvrtém zalednění skrýval se člověk po jeskyních. Alespoň se nejvíce jeho stop nalezlo v jeskyních. Podnebí bylo tehdy zajisté hodně drsné. Oheň byl znám člověku z přírodních úkazů. Ovšem, zda již tehdy uměl oheň uměle roznítiti, nelze zjistiti.

Dle Rutota teprve v druhém ledovem mezidobí, v prvním venteliu, nalézají se stopy ohně, upotřebeného člověkem.[1])

Dle Roeriga mohl člověk znát umění rozdělávati oheň již v mladším pliocenu.[2])

Člověk před tím, jak řečeno, nezbytně znal oheň z přírodních úkazů. Tak oheň, který šlehal ze sopek k nebesům a rozléval žhavé proudy lávy na všechny strany, ničící a spalující i zapalující vše hořlavé, co jim do cesty přišlo daleko, široko.

Dále poznal jiný oheň — nebeský oheň — blesk a oheň jím na zemi působený. Jak se tu asi ubohý lidský tvor, neznající podstaty úkazů, třásl, chvěl i bál. Oheň v zemi, oheň na nebesích — oheň, který ničil vše živé — jaký to byl mocný člověkův nepřítel! Tehdy viděl člověk v ohni ukrutnou, vše ničící sílu, přinášející jen zkázu. A poněvadž se domníval, že jest oheň cosi zvláštního, živého, počal v něm viděti něco strašného — nějaké božství hrozné.

Ovšem poznal záhy také blahodárnost ohně, tohoto domnělého »božství«, nebo jakéhosi ducha a jal se mu přinášeti žertvy, ze strachu i vděčnosti. Jednak aby trestající, mstící se, pronásledující božstvo udobřil, jednak aby si je naklonil, aby mu dávalo jen dobro.

První oheň, jehož člověk pro sebe zužitkoval, dokud nedospěl vlastního umění rozdělávat oheň, byl patrně brán buď ze sopek, nebo z míst, kde samy sebou vzňaly se plyny pod povrchem země, nebo uhelné vrstvy, a vyšlehly tam dlouho hořícími plameny. A když člověk odcházel daleko od těch zřídel ohně, zajisté jej bral a nosil s sebou.

Možná, že se vyvinul z této potřeby zvláštní kult, s nímž souvisí také pozdější zvyky a obyčeje u mnohých národů, někde ještě i dnes trvající, *nedat ohni uhasnouti*, nebo přenášení ohně z jistých posvátných míst (braní ohně z mateřského ohně), do nově zbudované svatyně, nebo ze starých obydlí do nových — věčné světlo v křesťanských chrámech, tak zvaný »dřevěný oheň« valašských pastýřů na horách, jiné »posvátné ohně« antických národů a podobné. K tomu snad se vztahuje ruská pohádka o dě-

---

[1]) Rutot A. Sur la connaissance du feu aux époques préhistoriques. Bull. l'Acad. soc. de Belgique. Čís. 2. 1907. Str. 87—93.

[2]) Roerig Adolf, »Der Gesichtsteil des menschlichen Schädels«. Arch. Entwickelungsmechanik des Organismus 30. Str. 401—506. Leipzig 1910.

vušce, kterou poslala macecha pro oheň k babě Jagě, u níž jí ho bylo teprve si vysloužit a těžkou prací zasloužiti, než jej obdržela a domů v lebce lidské přinesla.

V chrámě Parsů, zbožňujících oheň, hoří na oltáři bez ustání oheň, který byl před 300 lety zažehnut a od té doby neuhasl. Denně stráví ohromné množství vonného dřeva sandálového a bylin[1]) aromatických.

Příkladů takových lze ostatně uvésti celou řadu, více méně známých, zvláště z dějin klassických národů.

Zanítit uměle oheň bylo zajisté v oné době začátků první kultury člověka umění, k němuž nepochybně se došlo pouhou náhodou. Vynález ten vzbudil tehdy zajisté úžas, neskonalou radost — a bylo v tom shledáno asi něco nadpřirozeného, čarovného. A že asi nepodařilo se každému jednotlivci oheň vznítit a neměli všichni té dovednosti, považováni byli za vyšší bytosti ti, kterým se podařilo nebo kteří dovedli zažehnouti oheň, za bytosti, které uměly »čarovati«, nebo jimž božstvo samo dalo vyšší vnuknutí, znamení, milost a pod. Oheň pak sám o sobě byl považován za jakéhosi boha. A ti, kteří uměli zažehnout oheň, jimž se podařilo vyvolat jiskru a z ní oheň, byli prvními kněžími onoho božstva ohně.

Mínění učencův o těchto věcech se rozchází. Jedni praví, že člověk náhodou poznal oheň, jiní míní, že umění rozdělat oheň bylo úmyslně vynalezeno. Toto nezdá se nám býti správné; neboť k úmyslnému vynálezu musí býti již vyšší intelligence silně přemýšlejícího, uvažujícího tvora lidského, než jakým byl prvotní člověk.

Nezdá se prý, že by byly k tomu daly podnět sopky nebo vůbec oheň ze země vystupující, nebo nahodilé požáry pralesů jím způsobené, ač jestliže snad vůbec byly časté.[2]) Ale všude nebyly sopky ani ohně ze země vystupující.

Vynalezení způsobu, jímž oheň by se rozdělal, mohlo býti nahodilé. A náhody mohly býti různé, mohly se udáti na různých místech, u různých národů nebo kmenů.

Člověk za doby kamenné znal dovedně leštit a uhlazovati kameny i dřeva a třením těchto předmětů mohl snadno a prvně dojíti k poznání umělého rozdělávání ohně. Došlo ke křesadlům, která u některých národů posud jsou považována za posvátná, jak dále bude uvedeno.

První umělé roznícení ohně, tato veliká skutečnost zrcadlí se ve všech starých mythech a dá se také zjistiti ve starých nálezech v tak zvané »svastice« sekerkového kříže. Užito k tomu dvou hůlčiček s malou uprostřed prohlubinkou. Do té byl vražen klínek, který třením dal jiskru, která zapálila připravenou zápalnou látku. Tento způsob roznítit oheň jest obvyklý podnes

[1]) Blawatska H. P. »In den Höhlen und Dschungeln Hindostans« (deutsche Übersetzung) Leipzig. Verlag von Wilhelm Friedrich.

[2]) Roger Clémence, »Le feu chez les peuple, des primitives«. Revue d'anthropologie. Str. 664—690. 1875.

u některých přírodních národů, na př. u indiánských Chorotů z Bolivie, u australských negrů a jiných. Však i samým třením zapalují se prosté suché tyčinky dřeva.

Později se ohně dobývalo otloukáním kamene (křemene) o kámen a ještě později o železo a ocel. Železo a hlavně ocel bylo hromovládci (u Slovanů) zasvěceno a mělo v jistých dnech v roce léčivou moc.[1]) Dobýval-li člověk také otloukáním kovů ohně, vyšla patrně z toho úkazu víra, že kovy jsou dary od boha ohně.

Ohnivý kříž jest u všech národů symbolem života, zejména u Arijců, v čemž se opět zrcadlí nazírání, že žádný živel se nepodobá tak životu, jako stále neklidný a teplo dávající oheň. Proto jest také ohni v kultu národů přidělena veliká úloha.[2])

Indická svastika, sekerkový kříž, značí prakult lidstva, praví Michelis. V tom domníváme se viděti základní původ křesťanské symboliky kříže a křesťanského kultu. »Rovná, původní přímka rozvinu vede od prostého kamenného balvanu pravěku ke hlavnímu oltáři moderního chrámu, od pohanského obětního plamene dávno zašlých dob, přes kult starých Indů, kult římských Vestalek, sv. ohnů Germánů a Slovanů až do naší doby ku věčné lampě katol. církve.«[3])

Mnozí učenci vyslovili všeliké domněnky, některé i nepřípustné, jak první člověk došel k vynálezu uměle roznítiti oheň. Kuhn na př. předpokládá, že mohl první člověk uviděti, jak v pralese nějaká liana bouří zmítána neustálým třením suku způsobila oheň. Podobné fantastické výklady má také Wachter.[4])

Prvnímu člověku zajisté jevil se oheň jako něco záhadného, zvláštní jakási jsoucnost silně dýchající, sama sebou se rodící, vše vidoucí, věčně se přeměňující a nenasytná. Oheň se mu zdál něčím oduševnělým, byl mu oblažujícím, ohromným a mohutným a také strašným, dle toho, byl-li záhubným, dobrým, nebo milostným a blažil člověka, jemuž skýtal dobrodiní (Wachter, Schurtz).[5])

Dle vlastností, jaké oheň jevil, snadno se vyvinul kult ohně, a zvláště tam, kde se vytvořila mythologie. (Pokračování.)

---

[1]) Havelková Vlasta, »Po stopách bohopocty přírodní, hlavně slunce, měsíce, ohně a blesku«. Str. 6.

[2]) Driesmans H., »Der Mensch der Urzeit« Kap. I.; dále: Schnehen, »Das Kreuz als uraltes religiöses Symbol« in der Kulturpol. Korrespondenz I. 1. Nov. 1909.

[3]) Michelis Dr. Heinrich, »Unsere ältesten Vorfahren, ihre Abstammung u. Kultur«. Verl. Teubner Leipzig u. Berlin.

[4]) Kuhn, »Die Herabkunft des Feuers und des Göttertrankes«. Str. 104. Berlin 1858.

[5]) Wachter, »Das Feuer in der Natur, im Kultus und Mythus im Völkerleben«. Wien u. Leipzig 1904.

Eugen Ritschl:

Nejstarší zpráva babylonská o potopě světa.

Chci obeznámiti českou veřejnost s textem, který se až dosud pokládá za nejstarší zmínku o potopě. Již z dřívějších let (asi od roku 1872) je známa kruhům orientalistů pověst, zachovaná ve slavné bibliotéce assyrského krále Assurbanipala, známého Řekům a odtud i nám jménem Sardanapal. Pověst tvoří jen episodu z velkého eposu o národním hrdinovi babylonském Gilgamišovi (v bibli Nimrud), jenž jsa podobný řeckému Héraklovi, četnými pověstmi byl opředen. Pověst, jakž při národu tak nábožensképm a pověrčivém, jakým byli Babyloňané ani jinak býti nemůže, prostoupena je silně astrálně-mythologickými prvky. O prozkoumání eposu, napsaného na 11 hliněných deskách, obzvláště zasloužil se P. Jensen svým spisem »Das Gilgameš-Epos in der Weltliteratur« (Strassburg 1906) k němuž odkazuji. Pěkný a snadno přístupný překlad do němčiny pořídil Dr. C. Bezold v »Assyrisch-babylonische Texte«, (Bonn 1911).

Episoda o potopě sama zajisté pochází ze starší doby než epos o Gilgamešovi a souvisí s celým epem úplně volně. Můžeme ji klásti asi do druhého tisíciletí před Kristem, ač ovšem ne s největší určitostí. Než objevena byla známá knihovna Assurbanipalova (tedy před rokem 1854) známy byly o potopě písemné zprávy toliko z bible, jež pokládány byly za nejstarší, a pak zpráva zachovaná v Berόssových (babylonský kněz řecky píšící) »Babyloniaka« a u Abydéna, jež se nám zachovaly v úryvcích u církevního spisovatele Eusebia.

Zpráva starobabylonská tvoří jedenáctý oddíl Gilgamišova eposu a skládá se ze čtyr desek. Obsah její stručně tuto uvádím[1]):

Gilgamiš společně se svým přítelem ćâ-bânim (obluda mající půl lidského a půl býčího těla) očisťoval svou otčinu od dravých šelem a od nepřátel. Konečně vzbudí erotické touhy u Ištary, bohyně lásky. Tato však, byvši odmítnuta, prokleje Gilgamiše a přinutí matku svou Anatu, aby malomocenstvím ranila Gilgamiše a usmrtila jeho přítele. Gilgamiš ocitnuv se v nouzi, vzpomene si na svého dávného předka, zbožného Utuapištima (v bibli Noah; Utuapištim jmenuje se též v eposu Atrachasis — první slovo značí toho »jenž nalezl život« druhé »velemoudrý«), jemuž bohové dali nesmrtelnost. Tento žil na ostrovech blažených, jež si dávní Babyloňané představovali kdesi v Perském zálivu. Po dlouhém hledání nalezne konečně Gilgamiš svého předka, a ten mu vypráví o potopě a o tom, jak se stal nesmrtelným.

(Kolumna XI) »Tu pravil Utuapištim k němu, ku Gilgamišovi: ‚Chci ti, o Gilgamiši, oznámiti tu tajnou událost a věštbu bohů chci ti zvěstovati. Město Šurippak, jak víš leží (na břehu) Eufratu a je to staré město, v něm ustanovili se bohové, velcí bohové, že potopu velkou způsobí.«

---

[1]) Úvodem uvádím stručný obsah celého eposu o Gilgamešovi. Vlastní zpráva o potopě počíná teprve slovy: »Tu pravil Utuapištim k němu...«

Bohové, na prvém místě mezi nimi Bêl, ustanovili se totiž na tom, že lidstvo pro veliké jeho hříchy vyhubí a sice všeobecnou potopou. Ale ani bohové nebyli stejného smýšlení. Jeden totiž mezi nimi, Ea, bůh vod, chtěl zachrániti svého miláčka Utuapištima všeobecné zkázy. Zjeví se mu tedy ve snách a oznámiv mu usnesení bohů, vyzve jej, aby zbudoval velkou loď a na ní se i se svou rodinou utekl a vzal s sebou všeliký druh živých tvorů. Pravil mu:

(I 21) Kikkiš-kikkiš, igar-igar [1]) (asi nějaká mystická slova). Slyš slovo kikktš, a slovu igar rozuměj! Muži ze Šurippaku, synu Ubarmardukův, stesej dům, zbuduj loď, opusť svůj majetek a zachraň život! Staň se nepřítelem všeho živého a přece povzbuzuj k životu! Všelikého tvora živého k sobě pojmi, na loď ho vezmi! Loď, kterou postaviti máš, budiž dobře rozměřena, příď i záď ať spolu rovnoběžny jsou! A pak ji spusť na moře!«

Utuapištim uposlechne této rady a dá se pátého dne do práce. Buduje loď, dle míry od boha mu předepsané a opatří ji četnými komůrkami. Uvnitř ji řádně vysmolí asfaltem, aby snad nenabírala vody. Potom, když je vše hotovo, vstoupí na loď se svou rodinou a příbuzenstvem a vezme k sobě po páru všelikých tvorů živých. Počátek potopy je mu též bohem Ea oznámen. Tu uzavře Utuapištim všechny lodní otvory, mezitím co kormidelník Puzuramurru chopí se řízení lodě. — V okamžiku rozzuří se strašné bouře větrné, nebe se zastře, »průduchové« nebeští se otevrou a strašný liják ničí poslední zbytky nebohé země. Pevnina sama neustále stoupající vodou mění se v moře, na němž plavou nesčetné mrtvoly hříšných lidí. Krásně líčí tento moment báseň sama:

(II 39—47) »Avrad divě bouří, Nebo a Šavru kráčejí v čele (voje), strážcové trůnu překračují vršky i údolí, kotvu (na níž je země upevněna) Tragal rve ven, sem kráčí Ninib a dává protiproudu téci; Anunakové pozdvihují hořící pochodně (blesky), jejichž leskem ozařují zemi, netvor Adadův [2]) vypíná se k nebi, vše co je jasné, mění se v temnotu.«

Ale ani bohové nejsou klidni. Išter oplakává lidské pokolení, jež stvořila, ostatní se krčí a choulí porůznu v obavě, že klenba nebeská na ně se sřítí. Vypuštěním všech zlých větrů a hrozných oblud ohrožováni jsou sami bohové ve svém nebi; bázeň mezi nimi se vzmáhá a oni se konečně ustanoví na tom, že nikdy již něco tak hrozného nepodniknou, a že raději vyhubí zlé lidstvo šelmami a jiným neštěstím nežli potopou. Konečně sedmého dne ustane déšť a větry se stiší. Voda pomalu opadává. Utuapištim otevřeným oknem dívá se na spoustu, jíž potopa způsobila. »Kleká na podlahu lodi, a stulí se plačky a po jehó lících tekou hojné slzy.« Konečně počínají se objevovati vrcholky země. Loď jest k nim hnána a zastaví se na hoře Nissir. (Hora tato není však totožna s dnešním Araratem. Ararat je odvozeno od assyrského urartu a znamená výšinu.) Sedm dalších

[1]) Slovo kikkiš může se přeložiti: »dům z proutí zbudovaný«, igar pak značí zeď. Není pochyby, že zde mají tato slova jiný asi mystický význam.

[2]) Netvor Adadův značí »smršt«.

dní ztráví Utuapištim v očekávání na hoře Nissir. Sám neodvažuje se ještě vystoupiti na mokrou zem.

(III. 34—48.) »Když nastal den sedmý, tu vypustil jsem holuba, holub poletoval sem a tam, však vrátil se brzy, poněvadž nenašel žádného pevného místa, aby usedl; proto vrátil se. Tu pustil jsem vlaštovku ven, vlaštovka odlétla, však vrátila se, poněvadž nenašla žádného pevného místa aby usedla; proto vrátila se. Tu pustil jsem krkavce ven. Krkavec odletěl a viděl vody opadávající; žral, žvechtal (v kalu), krákoral, ale nevrátil se.«

Teprve tehdy opustil Utuapištim se svou rodinou a se všemi zachráněnými živočichy koráb a vzdělal oltář, aby bohům poděkoval za své zachránění. Sám ovšem nevěděl, že se tak stalo proti úradku Bêlově.

(III. 43—48.) »Připravil jsem tedy obět na vrcholku hory, sedm a sedm nádob jsem do kola postavil, a usypal jsem do nich plavuně, dřeva cedrového a myrty. Bohové čichali vůni, bohové čichali tu příjemnou vůni, bohové shromáždili se jako mouchy kolem obětujícího.«

Tu přišla též Ištar, bohyně lásky, aby pokochala se libou obětí. Nemohouc zapomenouti na přestálé hrůzy potopy, a držíc překrásný lazurový náhrdelník v ruce zvolala:

(IV. 2—7.) Ó velcí bohové! Právě tak, jako že nikdy nezapomenu na krásný lazur na mé šiji, tak také nechci na tyto dny hrůzy zapomenout a věčně jich chci vzpomínati. Všichni bohové ať přistoupí k oběti, jen Eulîl (= Bêl) ať se jí nezúčastní, protože potopu způsobil a stanovil mým lidem záhubu.«

Bêl vida, že přece někdo se zachránil, strašně se rozlítil. Jak někdo mohl opovážiti proti jeho rozkazu jednati, an přece stanovil zkázu veškerého tvorstva? Tu pravil k němu bůh Nihil: »Kdož jiný by nám mohl o tom zprávu podati než Ea, kterýž je bohem veškeré moudrosti?«

((V. 15—26) »Tu otevřel Ea úst svých, promluvil a odpověděl reku Eulîlovi (= Bêlovi): ‚Ty, nejmoudřejší mezi bohy, hrdino, jak, ano jak mohl's býti tak nerozvážný a potopu jak's mohl způsobiti? Hříšníku dopřej, ať se kaje ze svých vin, zločinci dopřej, ať svých zlých skutků lituje, ale pak mu odpusť, nedej mu zahynouti . . . Místo abys po druhé potopu způsobil, raděj poruč lvům, ať počet lidu zmenší, místo abys po druhé zem zatopil, poruč raději pantheru (?), ať počet lidí zmenší, místo abys zem zatopil, raději nouzi a hladu poruč, ať lidi navštíví, místo abys zem zatopil, raději ať bůh Irra (mor) zem navštíví a zpustoší. Já sám jsem neporušil věštby velkých bohů, nýbrž toliko ve snách jsem Utuapištimu oznámil vše a on pochopil úradek boží . . .«

Po této řeči se Ealîl smířil s danými okolnostmi, vstoupil do lodi k Utuapištimu a pojav ho za ruku vyvedl jej na pevninu. Po té rozkázal jemu i ženě jeho, aby před ním poklekli, a pravil Utuapištimu: »Dříve jsi byl, Utuapištime, toliko člověkem, nyní však máš ty i žena tvá nám, velkým bohům, se rovnati.« Tím způsobem tedy byl

Utuapištim přijat mezi bohy, obdařen nesmrtelností a za pobyt mu vykázán ostrov při »ústí proudů.«

* * *

Jak jsem již pravil, není určitě známa doba, do které spadá sepsání této legendy. V knihovně Assurbanipalově je zachován jen opis pocházející ze století sedmého př. Kr. Před nedávnem našel se však fragment tabulky jednající také o potopě, která celým svým charakterem, jak písmem tak podpisem náhodou na tabulce zachovaným, bezpečně ukazuje na druhé tisíciletí př. Kr., tak asi k roku 2100. Hommel ve svém díle »Geschichte Babyloniens (Onken 1885) klade vznik této legendy do doby značně vyšší, asi do roku 2400. Toto tvrzení však zdá se býti trochu upřílišněno, protože s jistotou nemůžeme nejstarší dějiny babylonské přesně chronologisovati. Ale i přijmeme-li tedy mínění první (rok 2100), nabývá legenda úctyhodného stáří. Sepsána byla tedy legenda dávno před dobou, v níž vznikaly posvátné knihy hebrejské, ač ovšem nemožno hned z toho souditi, že zpráva biblická pochází z Babylonie. Vyloučeno to však není, aniť Židé v Babylonii leccčemus od usedlíků tamních se přiučili, což dnes nikdo nemůže popírati. Že biblická zpráva je trochu odchylná, ví každý, kdo četl bibli.

Vlastí legendy zdá se býti jižní Babylonie (dnešní Irak-Arabi), poněvadž celý její lokální kolorit ukazuje na krajinu, která častěji je přepadána zuřivými zátopami, zejména při jarním tání sněhu na horách arménských, i častými cyklóny (větrnými smrštěmi), které dodnes bičují nížinu při soutoku obou řek Eufratu a Tigridu. Cyklóny pustoší krajinu nejen tím, že vytrhávají stromy, odnášejí chyše a rozmetávají polní úrodu, nýbrž i tím zpusobem, že i běh řeky obracejí, a tak proudy vod ženou se nazpět silně vzedmuté a berou vše, co snad dravý orkán ještě zanechal. Snad jeden takový obzvláště prudký cyklón, zanechav nesmazatelné vzpomínky v myslích lidských, byl příčinou pěkné legendy. — Někteří orientalisté pak soudí, že snad tu není myšlena ani pozemská potopa, nýbrž nebeská, jak často podobné obraty v babylonských mythech nalézáme. Buď jak buď, nepostrádá legenda krásy básnické a svědčí o vysoké vzdělanosti lidí, kteří žili a svůj běh dokončili dávno před dobou, v níž ještě praotcové naši toulali se v nehostiných pralesích Evropy.

Josef Kořenský:

Jmelí symbol doby vánoční.

Vánoční dobou rozhojňuje se Flora našich závodů květinářských pohádkovým keříčkem již po několik let, a jeho zelené haluze, oděné zároveň bělavými bobulemi a poseté zdánlivě jako drahocennými perlami, pojistily si čestné místo i v nejskvělejších kyticích prosincových dnů.

Starobylá úcta projevovaná legendární té bylině, rodící se toliko mezi nebem a zemí, zapustila již pevné kořeny také uprostřed Evropy a oslavuje své výročí pravidelně na rozhraní roku starého s novým. Dávné obyčeje keltské osvojují si pojednou veselí obyvatelé emporia nad Sekvanou, nad Sprévou i nad starým Danubiem a Vltavou a odnášejí si do své domácnosti ratolest kouzelného jmelí zrovna tak, jako bývá ode dávna zvykem u národa opěvaného Albionu.

Ve zjevu tom obráží se trošek kultu, pěstěného již u předvěkých Gallův a Britův a dochovávaného tajemnými obřady keltských kněží ve stínu posvátných hájů dubových. Druidi neutvrzovali svůj lid jenom ve víře (kelt. *dru*), ale uctívali bohy také zpěvem, kladouce mezi tím všeliké oběti na mohutné kameny, a znali léčivou moc bylin, strojíce z nich prostředky proti chorobám. Leč původ uctívaného jmelí neuměli si Keltové vysvětlit a spatřovali v něm bytost, jež se přibližovala k zemi jako posel samotného nebe. Sídlem jmelí byly jen koruny stromů, tedy výšiny mezi trůnem nesmrtelných nebešťanů a mezi dočasným domovem smrtelníků pozemských. Proto ukláněl se před báječným jmelím sám velekněz modloslužebníků shromážděných pod tisícevěkým dubem, přibližoval se k němu se zlatým srpem v ruce a uřezával ratolest za ratolestí, aby pak z nich připravoval zázračnou šťávu a pomáhal čarovným nápojem od bolestí a smrti.

Jinak soudili o původu mythického keříčku starověcí Římané. Za doklad uvádějí se výroky klasických spisovatelů, zvláště pak průpověď znějící v latině: Turdus ipse sibi exitium cacat, t. j. že drozd sám si záhubu výkalem trousí. Tehdy tvrdilo se obecně, že seménko jmenované rostliny ani by nevzešlo, kdyby neprošlo zažívacím ústrojím ptačím a nebylo hned v počátcích pomrveno výměty drozdovitého brávníka, a vědělo se, že zvláště tento pěvec rád přilétává ke jmelí, aby na jeho bobulích si pochutnával. Také neušlo pozornosti tehdejších ptáčníků, že drozdi stravují toliko měkký obal řečených plodů a že tvrdá seménka odcházejí z těla neporušená, aby se přilepila zde a onde na kůru větví a pojistila život mladé rostlince. Pták jistě si není vědom, že tímto způsobem jenom jmelí po stromoví rozsívá a po krajině šíří a sám tak osidlo si strojí, protože také on může býti chycen na lep (lat. *viscus*) ze jmelí připravovaný.

Jmelí skutečně jest odkázáno svým životem na ptactvo a na život rozličných stromů a srůstá s těmito hostiteli nerozdílně a takořka v jedno tělo. Zmírá-li pohostinný strom, zmírá také jeho příživník usazený zcela zjevně a sebevědomě na haluzích košaté koruny. Neleká se denního světla a nehanbí se za své vyděračství. Jiní parasiti olupují svého hostitele hluboko pod zemí a vyssávají z něho životní šťávy bojácně ve tmách, ukrývajíce se před zrakem lepší společnosti. Odvážnější a troufalejší cizopasníci říše bylinné ovíjejí se svým tělem okolo stonku jako hadí plémě a zapouštějí do něho přissavné své ústroje, rdousí pohostinnou rostlinu vytrvale a nemilosrdně, až sami vyrazí své květy a pojistí svým semenem existenci nového potomstva. Hostitel chřadne od vražedného příživníka již dávno a dokonává ve spárech katanského daviče.

Jmelí bílé, zvané latinsky *Viscum album*, jest parasit nejodvážnější, neboť posazuje se do samého týla svého dobrodince, jakoby věděl, že tam na temeni jest potřebného světla nejvíce, a rozvine se brzy v mohutný trs dlouholetého trvání. V koruně svého hostitele sedí příživník tak pevně, že se ho trpitel již nikdy nezbaví, leda že by vraždivý zákeřník sám vzal za své a zahynul věkem a vysílením. Dost možná, že ukrátí se život cizopasníkův nedostatkem intensivního světla, což se stává, zastíní-li jej šero příliš husté koruny.

Botanikové počítali všecky ty stromy a keře, na něž se jmelí bílé vrhá a zjistili již 96 rozličných druhů. Zdá se, že se jmelí umí příživně vpraviti do každé domácnosti. Nejčastěji zahnízďuje se na topolech, vrbách, břízách, bucích, borovicích, jabloních, hruškách, jedlích, ořešácích, lískách, pravých kaštanech, hlohu, jeřábu, třešni, mandli, robinii, lípě, javoru, řidčeji na dubech. Jsou příklady, že přiživovalo se jmelí také na jmelí samém, tedy potomek na vlastní matce, a že vyssávalo šťávy svého vlastního rodu a druhu. Na jednom starém keři bílého jmelí bujelo dokonce šest cizopasníků téhož jména, čtyři příživníci rodu mužského a dva rodu ženského. Zárodky jejich buď tam opeřenec vykálel nebo snad ze svého vole vyvrhl. Často upevňuje semeno na větve pták zobákem, chtěje se zbaviti přichyceného lepu bobulového. I lze si vysvětliti, proč některé jmelí vyráží ze spodní strany větve k zemi nachýlené.

Život utajený v seménku, zachyceném šťastně pomocí lepkavého obalu na povrchu nějaké větve, projevuje se bedlivému pozorovateli velmi pomalu, ale vytrvalostí badatelův objasněn byl už docela. Anatomie seménka ukázala, že se v něm skrývají leckdys až tři klíčky, ačkoli jiným rostlinám spokojiti se je v semeni klíčkem jediným. Příroda učinila u příživníka výjimku, jen aby ten rod, odkázaný při rozmnožování na pouhou náhodu, nezašel. Měsíc květen jest pro klíčení jmelí nejvhodnější. Tou dobou vyráží ze sebe mladistvá bylinka jednoduchý kořínek a zapouští se jím do kůry po celý rok. Druhým rokem vniká ještě hloub, rozvětvuje svůj kořínek v jemná vlákna a vysílá je až do dřeva. Tyto ústroje slouží bylince k vyssávání šťáv hostitelových a zovou se v přísné vědě botanické *hausterie*. V tom čase spatřuje se také na kůře nový zjev: jsou to dva zelenavé lístky. Novým rokem vyráží z každého lístku větvička opět o dvou lístkách vstřícných, až prodlením několika let nabude rostlina podoby mohutného keře vidličnatě rozvětveného. K velikosti trsu přispívají též mladé byliny vyrážející jako odnože z hausterií.

Mladé jmelí počíná kvésti teprve rokem čtvrtým, a to asi na počátku března. Některý keříček obdařen je samými květy prašníkovými, jiný má jenom pestíky. Každá domácnost má tedy členy rodu mužského nebo ženského. Rostlinopisci vidí v prašnících samečky a v pestících samičky a mluvívají o mužských a ženských květech. Snoubení a zúrodňování obstarává hmyz. Jmelí jest rostlina *dvoudomá*.

Poutavé zjevy životní mohly býti pozorovány nejlépe, když pomáhali vzrůstu jmelí praktičtí botanikové a dokázali, že není třeba, aby semeno, majíc vyklíčiti, muselo projíti zažívacím ústrojím ptačím, jak napsal již kompilator Plinius ve svém starobylém díle *Historia*

naturalis. Pamatuji se, jak takové pokusy prováděl v bývalé botanické zahradě na Smíchově vrchní zahradník pan Tatar. Roku 1897 ujal se umělé té kultury po prvé, a to v únoru. Za tím účelem očistil kůru větve, vyhlédnuté za obyt mladého jmelí, umyl ji vodou a zbavil mouru. Potom rozmáčkl zralý plod jmelový a přitiskl jeho semeno ke kůře. Pro větší jistotu upevnil lepkavý zárodek mezi úžlabí dvou větví. Hostiteli nových bylinek byla jabloň, hruška a hloh. Za 14 měsíců semena vyklíčila, ale již před tím naduřovala se kůra, v níž se cizopasník zachytil. V 18. měsíci ukázala se již mladá rostlina, ale nebyla vyšší než nějaký centimetr. Jiné vypěstěné jmelí bujelo tam zdatně na čimišníku a honosilo se širokými listy. Uplynulo již mnoho let, a cizopasníci přítelem Tatarem vypěstěné těší se ze života v botanické záhradě německé university doposud.

Biologická zkoumání poučila nás, že jmelí, přiživující se na stromech lupenitých, může vyklíčiti zase jenom na stromoví listnatém. Za jinou odrůdu pokládá se jmelí obývající na borovicích. Třetím typem jest jmelí jedlové. Rozdíly našly se v listech i v počtu kelnatých zárodků.

Jsou kraje, kde jsou borovice samé jmelí. Zvláště památnými stala se údolí Adiže a Eisacku v Tyrolsku. Parasitních keříků počítá prý se tam na miliardy.

Domovem jmelí bílého jest evropský jih i sever, ale dále než k 59. stupni cizopasník ten se neodvažuje. Vídal jsem jej též v Sibiři a Japonsku, kde mu říkají *hoja* nebo *jadori-gi.* Od tohoto druhu liší se tamější druhý typ, zvaný *Viscum japonicum.* Jiný druh sbíral jsem v Australii v okolí adelaidském a mohl jsem tam zároveň pozorovati, jak příbuzný parasit ochmet odíval se jednou lupením jako má pohostinný blahovičník, jindy zase listím, jako měla akacie, jeho živitelka. —

Mezi krajinami, kde jmelí bují na stromech ovocných úžasnou měrou a kde cizopasný ten keř stal se hledaným zbožím vývozným, prosluly francouzské končiny Bretonska a Normandie, dotýkající se svými břehy kanálu La Manche. Teplejší podnebí těch krajů je vzrůstu řečeného parasitu jenom na prospěch. V prosinci obsypávají se tam všecky jabloně samými přiživníky a vyzdobují své holé koruny jako mohutnými hnízdy vraními. V takových sadech bývá asi tři neděle před vánocemi velmi živo. V tom čase vyšplhává se všecko obyvatelstvo na stromy, každý užívá s výhodou bodlavých želízek jako opory pro nohy a zmocňuje se keříku posetého právě průsvitnými bobulemi. Za nedlouho plní se jmelím zvláštní vlak a pospíchá do přístavních měst, jako jsou Dieppe, Boulogne, Cherbourg, St. Malo, Granville a Dunkerque. Současně vjíždívá do přístavů parník, přijímá náklad francouzského zboží a za krátko cílí zase ke břehům anglickým. Z některých přístavů vyváží se na statisíce kilogramů jmelí, a do kapes vývozníků plynou veliké sumy peněz. Kdysi bylo cizopasné jmelí nenáviděno, ale dnes by si obyvatelé západní Francie přáli, aby se toho křoví rodilo ještě více, byť i jabloně nesly potom ovoce trochu špatnější a dávaly méně moštu. Mnoho jmelí putuje také do Paříže, ale nejvíce ho spotřebuje Londýn.

O vánočních svátcích ozývá se v ústech Angličanů slovo *mistletoe* (vyslov *mizltú*), t. j. jmelí, neustále. Jmelí a cesmina (angl. *holly*) nesmějí scházeti v žádné tamní domácnosti, a jejich ratolesti zdobí stěny i visuté lampy v každém salonu. Té doby vládne zvláštní svoboda a právo. Ocitne-li se pod jmelím spanilá kráska, jistě si pospíšíme, abychom ji políbili. Kolik párků svedlo zázračné jmelí tak dohromady! Mohli bychom psát o šťastném tom setkání novely, kdyby nebyly již napsány anglickými beletristy povolanějšími. Hrdinou románů bývá v tom případě cizopasné a kuplířské jmelí.

Kdo nemůže poslati ke svátkům jmelí čerstvé, posílá poštou větvičku namalovanou. Před vánocemi jdou poštou samé obrázky jmelí a cesminy, nastupují dalekou pout do všech zámořských osad a památné *christmas cards* (krysmes khárds) křižují všecky oceány.

Taková pocta, jaká prokazuje se jmelí, nevzdává se žádnému cizopasníku jinému.

Rozhledy po umění výtvarném.

Několik publikací, k nimž počítám i *dekorace* k rodinnému loutkovému divadlu, které vydal Český svaz přátel loutkového divadla v nakladatelství A. Vítka ml., objevilo se na trhu vánočním. Doba svátků těchto v Praze je pravou saisonou uměleckých požitků, neboť i výstavy zpravidla otevírají svoje brány dokořán.

Zmíněné dekorace nakresleny byly českými umělci. Proscenium, opona, suffity jsou od prof. K y s e l y ve slohu onoho venkovsky křiklavého empiru, jenž také u potulných loutkových divadel českých do dneška jest oblíben. Les (vždy prospekt a kulisy) jest od P r o c h á z k y, žalář od A. K a š p a r a, náves od P a n u š k y, světnice od L i v o r y a rytířský sál od J. W e n i g a. A všichni ti malíři s pravou chutí, která se nezapře, snažili se vytvořiti něco zcela českého, co by přiléhalo k našim českým hrám i k českým typům loutkovým, které nám zachoval a nakreslil Mikoláš Aleš. A teprve při této příležitosti si vzpomínáme, že jsme dosud ani neměli českých hraček toho druhu, že české děti hrály svá kašpárkova divadla německými pimprlaty v německých hradech i vesnicích. U nás je vůbec nutno ohlížeti se po původních hračkách, ale také po původním českém umění ve všem všudy. Neboť více než jinde dobývá si cizota u nás místa a snáze než jinde je cizí umělecká móda považována za poctivé a samorostlé umění. —

Něco ze starých českých tisků knižních vydechuje v památce na Prahu, v knížce F. Kysely, o které v »Osvětě« již byla řeč. Drobounká, krásně vázaná knížka se svými rázovitými xylografiemi, tak allegoricky podivnými nebo zase tak drsně důtklivými, s obrubami pokrytými ornamentem rostlinným na černé půdě bíle vystupujícím, s tiskem červeným a černým, pečlivě upraveným, připomíná obda-

rovanému několik slavných, radostných i strašných okamžiků ze života Prahy. Jásot lidu nad králem Jiříkem nově zvoleným, smuteční pompu císaře a krále Karla pohřební cestou městem vezeného, krvavé trestání rebellů — pánů stavů českých na rynku Staroměstském — k tomu úvodem Libušina slova — a vše dle starých i nových dějepravců ocitováno — to v knížce zaznívá jako zvukem hlasů, z daleka, z temna minulých věků volajících. Snad zdá se tento dárek na památku z Prahy přivezený dnes ještě mnohému podivným, neb i nevhodným; ale jistě je to dárek rázovitý, a nálada doby, proudění duchů v mladé generaci české v něm příkladně se odráží. —

Krásné, velké album *staropražských leptů* položil na vánoční stolek Röhling, mladičký malíř český. Ukazuje se tu jako vyškolený grafik, ovládá techniku leptu i barevného jistou rukou, a kreslí architektury pražské velmi dobře, hledě na ně při tom jako na zajímavé motivy také po stránce čistě malířské. Jak vyrůstají ze šera ty večerem osvětlené Dienzenhoferovy věže kostela na Skalce, jak se leskne široký proud Vltavy pod obloukem mostu na Čertovce, a jak na prvním listu u sv. Ducha poprašek sněhový se modrá přítmím, do něhož žlutavě svítí okna moderního činžáku na nároží! Dvanácte listů tohoto alba provádí nás Starou Prahou, to jest po Starém městě a Malou stranou, s exkursemi na Nové město, a lze říci, že tu též nabízí se kniha jako dar, jejíchž dvanácte velkých listů lze také o sobě zarámovat a rozvěsit. —

Po smrti mistra Mikoláše Alše vzniká literatura o něm, jak snadno pochopitelno, a k hodům svatvečerním připojují se hody umělecké, zaručené takovými knihami, jakými jsou oba dříve již vyšlé *Špalíčky* (vydal J. Otto), v nichž dohromady 150 nejmilejších Alšových písní, říkadel a měsíčních obrázků je obsaženo. K tomu přistupují dva velké sešity s *cykly* »Synek zachovalý« a »Nalezená sestra«, s kresbami z let 1906—7. Nejnověji pak v nakladatelství F. Topiče vychází *dílo* o M. Alšovi, k němuž ještě mistr sám připravoval obrázkový materiál. Nákladem spolku Manes vydán svazeček *Zlatorogu*, v němž K. B. Mádl vyličuje osobnost umělce a jeho dílo. Tak dostane se české veřejnosti pojednou nejen velkého množství Alšových prací v dobrých reprodukcích, ale také informačních knih, v nichž též člověk Aleš, jeho život a jeho individualita nám budou předvedeny. —

Z výstav na sklonku roku věnována v Rudolfinu posmrtná exposice Václavu Jansovi. Je to přehlídka jeho umělecké pozůstalosti, a jak je vítána, dosvědčuje fakt, že v prvním týdnu prodáno třicet jeho prací, kreseb, akvarelů i maleb olejových. Stalo se jakýmsi článkem víry modernistních hlasatelů, že špatné umění je to, které se líbí, které se kupuje, a všichni ti malíři, o sochařích před Rodinovou výstavou pražskou ani nemluvě, k nimž se naše veřejnost hlásila jako k svým oblíbencům, byli esthetickými lidmi nejnovější ráže prohlášeni za břidily. Tak musil Beneš Knüpfer se dožít opovržlivého pokrčování ramen nad svými světu známými obrazy moře, tak musil V. Jansa se dočkat odmítání na výstavách, když náhodou jury sestávala z mladých a nejmladších. Ale zkušenější pozorovatel, kronikář

umělecký a historik umění, ti vědí, že přece jen uznání současníků, projevené radostným přisvědčením k tomu, co umělec praví, jediným je dokumentem o tom, znamenal-li cos ve své době. Všechno kaceřování a všechen terror spekulativních modernistů, kteří počítají s postrachem před cejchem »nevzdělanosti« nebo »nepokrokovosti« u milého obecenstva, tu nic neplatí, a selhává i nejnevybranější publicistická propaganda, když publikum projeví své *placet* tak nepochybným způsobem.

Stačí proto zaznamenati, že V. Jansa i po smrti sklizí pochvalu, že obecenstvo zůstalo věrno tomuto bodrému ličiteli přírodních krás, tomuto dobrému malíři vedut, tomuto ctiteli skutečnosti. Přese všechen vyhlašovaný partiellní mysticism a přese všecku supranaturální esthetiku je moderní člověk i u nás odchován v lásce k přírodě, ano moderní člověk se svými otřesenými nervy a se svou uštvanou a znavenou duší již *instinktivně* tíhne tam, odkud pociťuje vánek osvěžující: k přírodě. A proto lze tvrditi v opak tvrzení hlasatelů »pravého« modernismu, že zrovna dnes se projevuje láska k realismu v umění mnohem určitěji, nežli ještě před dvaceti lety, a že teprve v naší době se ukazují konsekvence celého vývojového stadia, které počíná odklonem od antikisujícího akademismu před sto lety a vede přes realism, naturalism, malování rozptýleného světla až k impressionismu, odtud k expressionismu onoho rázu, jaký je intimism dánských a německých malířů z počátku 20. století.

Všecky neumělecké, protože příliš vědátorsky vypěstované theorie o skládání barev, o rozkládání barev, všecky z technických individuálních rysů odvozené šablonky, všechno učení o primitivismu nebo stylismu atd. nevyvrátí to, co prostě zaznamenává historik umění: nepřekonali jsme ještě stanovisko lidí těšících se z krásna přírodního, lépe poznaného a zažitého. Není třeba zvláště uváděti, že vždy i tu byli umělci velcí, silní, a malíři, že však jistě i ti prostí ličitelé skutečnosti podle svých sil vyslovovali, co vřelo v srdci i v době, a že tedy nejen básnické individuality, ale také dobří pozorovatelé a hlavně techniku ovládající talenty patří k uměleckým zjevům doby, k jejím představitelům.

Takové uznání upřímně vyslovené a žádnými novými, novějšími a nejvrcholnějšími efemerními »směry« a proudy nepřeformované budiž také proneseno nad rovem Jansovým. Dobyl si svého místa, ač náhle skončil dráhu svoji, a sebe stručnější dějepisec českého malířství uzná v budoucnosti vždy prostý fakt, že Jansovo umění bylo milováno, že si prorazilo cestu do příbytků české společnosti — a podá k tomu také prostý výklad: Jansovo jasné umění bylo v souladu s uměleckými snahami a potřebami jeho souvěkovců. — —

Velmi zajímavé výstavy dostalo se Pražanům přičiněním dámského odboru Národní Jednoty Severočeské. Dámy uspořádaly v novém paláci První české pojišťovací společnosti, zvaném Koruna, přehlídku *uměleckých* a *starožitných památek* ze soukromého majetku *pražského*. Ačkoli nelze tvrditi, že tu sneseno vše, čeho v Praze se zachovalo v rodinách i pílí sběratelů z odkazu minulosti, přece jen byla výstava dobře obeslána. Aranžovány interiéry, buď skutečných

celků nábytkových, buď sestavené, rozvěšeny staré obrazy, postaveny vitriny a v těch vyloženy drobnůstky keramické, ze skla, šperky, miniaturní malby, výšivky. Malé museum. A proto také tentokráte referent, povoláním sběratel musejní, již byl předem zaujat. Nelze zachovati benevolentní mysl, jde-li o výstavu, která konkuruje s museem, nebo lépe, na které se pochlubí konkurenti ve sbírání svými poklady, které z trhu odstranili, které přeplatili, a které přirozeně přeceňují. Dnešního dne sbírá stát, obec, vysoké účení, vědecký ústav, sbírají společenstva i korporace nejrozmanitější, aby získali studijní materiál, doklady a dokumenty kulturní, aby zrekonstruovali obraz minulosti z důvodů vědeckých, paedogogických, a třeba pouze estheticko-výchovných — jistě však z důvodů vážných.

Tito sběratelé z úřední povinnosti tedy nejsou přátelé soukromých sbírek, amatérů, kollekcionářů. Nemohou jimi býti. Tendence jejich jde za cílem uchvátit a veřejnosti předložiti co největší počet dobrých, pravých, rázovitých předmětů uměleckých a starožitných. Snaha soukromá vede opačným směrem: uchvátit a skrýt — anebo ještě hůře — zase prodat, a to ven, jinam, a také skrytě. Pravda, platí tu »Kdo s koho, ten s toho«, čili v češtině novější: Komu jsou po ruce prostředky větší, kdo je podepřen větším kapitálem, ten ukořistí větší podíl.

Ale tu narážíme na moment ethický, bych tak řekl na veřejnou morálku, která zajisté velí všem ***českým*** sběratelům, aby nezapomínali mladých, nových, chabě dotovaných ústavů našich, těch sbírek veřejných, jichž máme proti cizině tak málo. Je právě neštěstím pro náš malý národ, že móda tak ušlechtilá, jako je sbírání starých a krásných věcí uměleckých a řemeslných, se ujala v době, kdy také česká musea měla by rozvinouti intensivní činnost sběratelskou. Nejde tu o závist soupeřů ve sbírání, konstatuji-li, že na výstavě v Koruně bylo několik předmětů, které by lépe byly slušely vitrinám Městského musea pražského nebo umělecko-průmyslového musea. Cínový talíř rytý s letopočtem 1631, zeleně polévaný květináč ze 17. století, kořenka (nádoba hliněná s několika sdruženými nádobkami) modře polévaná ze 17. století, velký vyřezávaný krucifix ***z pražského domu*** (č. p. 44-III.), pohledy na Prahu (Morstadtův akvarel nádvoří staroměst. radnice, olejomalba předmostí staroměstského) buďtež příkladem uvedeny.

Mezi vystavovateli byli také pražští obchodníci, od nichž tedy lze i na výstavě i po výstavě ještě leccos získat, ale nad tím ostatním bohatstvím zavrou se čtyry stěny soukromých domácností — a musejníkům zbude jenom katalog a poznámka, že ta ona věc nachází se toho času v »pevných rukou« paní nebo pana X. Aspoň jeho vycvičené paměti pro takové bibeloty bude za lehko jednou později poznat agentem přinesenou věc, že pochází právě z onoho pevného držení.

Doufejme, že výstava prospěla N. J. Severočeské, že bilance výstavy byla tak značně aktivní, aby naše ochranná Jednota z ní měla hezký podíl. Návštěva byla velká, zájem obecenstva je nepopíratelný. A věru odborník, musejní úředník, rád se zadíval na krásné

ukázky českých dvojitých skleniček, pohárků rytých a broušených z 18. stol., sklenic vrstvených z 19. stol. z majetku p. prof. Sallače, nebo na zmíněné již starší památky z majetku pí. hrab. Dejmové-Melicharové, pí. H. Štolbové, p. v. r. Mayera a jiných vystavovatelů, jichž katalog vykazoval 81, a z nich zase 39 dam. Krásný mistrovský kus pasířský, pražské práce (Korb) z majetku pána A. Weniga, spisovatele, představuje v mosazi provedenou Večeři Páně, nádherná podobizna Ludvíka XIV. od Largilliéra, kterou zapůjčil p. cís. r. J. V. Novák (pochází z majetku Rohanů ze Sychrova), četné památky po J Jungmannovi, Fr. Palackém a Dr. Riegrovi z majetku pí. Lauermannové a pí. Bráfové budtež zvláště uvedeny.

Jinak representuje 170 čísel katalogu sotva polovinu skutečně vystavených předmětů, neboť nebylo lze každý kus jednotlivě zinventarisovat, a majitelé vystavovali ovšem vždy hromadně, všechen svůj majetek v jedné skupině nebo vitrině. Výstava, již druhá tohoto rázu (první byla pořádána před lety v nové škole u sv. Vojtěcha) vzbudila, jak již řečeno, značný zájem české, ano i německé společnosti pražské. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Z našeho výtvarnictví.

K rubrikám, které jsou v tomto listě věnovány umění, druží se nyní nová: přehled drobných, ale ne méně význačných událostí z našeho života uměleckého, soubor těch pestrých, barevných střípku, jež urovnány podávají zajímavý obraz uměleckého snažení mimo velké výstavy pražské, ve kterých zrcadlí se výsledky práce našich umělců v cizině a na českém venkově, ve kterých kmitne se mnohý jas i stín tísnivých namnoze poměrů domácích. Náš přehled má býti stručnou kronikou, jež by informovala a zároveň budila zájem o české umění, jež by glossovala současné události a zachytila pevněji to, co mihne se jen letmo před očima čtenáře denního listu, zaplaveného sensacemi denního života.

Bohudík je v našem výtvarném umění dosti ruchu a kvasu, dosti činů, jež možno vyvážiti ze studnice časových událostí. S potěšením můžeme pozorovati jeho expansi za hranice a na venkov, kde umělecké výstavky přičiněním uvědomělých spolků i jednotlivců se tiše otvírají a zase zavírají, aniž by se však minuly svého úkolu: burcovati širší veřejnost, otevírati jí výhledy do nových světů, do světův uměleckého krásna.

Měsíc listopad vykazuje celou řadu takových světlých bodů. Tak nechyběli tentokráte čeští umělci při *otevření podzimního salonu pařížského.* Hlavně architekt Kotěra budil pozornost výborně umístěným souborem svých prací. Mimo něj zastoupeni byli malíři Kupka. Kimon, Stretti-Zamponi, Böttinger, sochaři Myslbek, Kafka, Šrajíček a Kec, jakož i paní Šindlerová.

V té době již uzavírala »*Skupina*« svoji *výstavu v Berlíně* v nakladatelství »Der Sturm«. Výstavě dostalo se přijetí velmi příznivého a finanční výsledky pořadatele uspokojily. Bylo prodáno celkem jedenácte děl, obrazů a soch od Vinc. Beneše, E. Filly a O. Guttfreunda. Ve vídeňském »Künstlerhause« upozornil na sebe malíř Bohumil Hradečný, rodák prostějovský »Lesním koutem« a náladou podzimní, jakož i Ferdinand Engelmüller svojí »Alejí topolovou«.

Krajinářské umění Hudečkovo dobylo si uznání v *Berlíně* a v *Düsseldorfu* a nastoupilo pak pout i na český venkov. Padesát obrazů Hudečkových vystaveno bylo ve výstavním sále musea v *Hradci Králové* spolu s 13 plastikami mladého, talentovaného sochaře Josefa Mařatky. Vkusný katalog, vydaný k této výstavě, obsahoval stať K. Wellnera o uměleckém díle Hudečkově a překlad článku Julia Chopina z »L'art décoratif« o sochaři Mařatkovi. Díla obou těšila se hojné pozornosti, tak že výsledek výstavy je potěšitelný.

V *Českém Brodě* v síni okresního zastupitelstva věnovali pozornost zesnulé malířce konické M. Klusáčkové a k pozůstalosti její přiřadili díla krajináře Arona a portrétisty Procházky. Beseda v *Litomyšli* seznámila obyvatelstvo města s uměním malíře Frant. Pečínky a prof. V. Martínka v malém sále Smetanova domu. Každý návštěvník účasten byl slosování tří obrazů. V *Pardubicích* instalována je výstava Dvořákova, obsahující na 40 originálů. Současně otevřena tam stálá výstava uměleckých děl předních našich mistrů, jež zajisté bude míti svůj úkol lidovýchovný. Podniky takové lze jen uvítati.

V *Praze* vedle velkých výstav úlohu menších salonů převzaly soukromé obrazárny *Topičova*, *Němcova* a nejnověji *Rubšova* a *Lehmannova*. Výkladce Topičovy, upravované vkusně Olívou a J. Wenigem, přispívají k popularisaci děl českých výtvarníků, jež objevují se tu v častém střídání. Aleš, Knüpfer, Mařák, Marold, Engelmüller, Bílek a j. bývají tu častými hosty. V galerii Němcově na Františkově nábř. vedle jednotlivých obrazů a plastik budil pozornost větší soubor velkých pláten Vacátkových (»Tři hřebci«, »Koněvod«, »V rušném chvatu«, »Borci«, »Bojovná hra«, »Vpřed«) jež prošla už řadou cizozemských výstav a vyznamenána byla cenami. Nová obrazárna Rubšova na Ferdinandově třídě uvedla se šťastně obrazy prof. V. Bukovce, Kalvody, plastikami J. Mařatky, nově zřízená obrazárna Lehmannova výstavkou malířů J. Kubína a O. Vaňáče.

Zmíniti se dlužno též o »*Artělu*«, který razí nové dráhy uměleckému průmyslu a přispívá k šíření uměleckého smyslu v našich domácnostech. Celá řada vkusných umělecky zpracovaných předmětů vyšla z dílen Artělu, aby nahradila šablonovité výrobky tovární.

Do služeb umění grafického postavil se »*Štencův grafický kabinet*«, obecenstvu přístupný, kde možno seznati čelné mistry starých škol i přední representanty české grafiky: prof. Švabinského, Šimona, Kupku, Strettiho, Kašpara, Úprku a j.

Utěšeně raší to a bují v posledních letech na uměleckých nivách sesterské *Moravy*. »Sdružení výtvarných umělců moravských«

vykonalo tu v krátké době mnoho záslužné práce, otevřevši cestu umění do vrstev nejširších. Pořádání výstav v jednotlivých městech moravských je významnou pomocí propagační, právě jako kusem zdravé svépomoci.

Čítáme až s podivem o tom, kolik obrazů prodalo se na výstavách ve *Štramberce* a *Hodoníně* a připomínáme si ne bez povzdechu, jak malé procento obrazů z pražských výstav putuje někdy do majetku soukromého. A nenalézá-li snaha moravských výtvarníků dost pochopení dosud v Brně, tím více bývá chápána na venkově. *Hodonín* s krásným domem uměleckým stal se střediskem výtvarnické Moravy a novou přitažlivostí Slovácka. Letos pořádá Sdružení menší výstavky vánoční v *Mor. Ostravě* a *Hodoníně*, kde chystá se v Uměleckém domě také ***velká výstava jarní***. V atelierech moravských je stále na pilno. Sochař Franta Úprka teše z balvanu kuželovského jednoduchý ale charakteristický pomník na hrob Cyrilla Mandela v podobě starého cyrillo-methodějského kříže, Joža Úprka projíždí v automobilu svým milovaným krajem a sváží si do Hroznové Lhoty rázovité modely. Mladý Moravan, Otakar Kubín, který žije nyní v Paříži a který vystavoval se Skupinou v berlínském »Sturmu«, byl pozván, aby příštím jarem uspořádal v Berlíně samostatnou výstavu. Mimo to vydá v zimě šest dřevorytů pod názvem »Lidské bídy« s úvodní básní Otty Kleina. Tedy i nejmladší Morava razí si úspěšně cestu ku předu.

I na *Slovensku* prolamují se ledy. V *Turčanském Sv. Martině* slibný počátek učinila výstava dvou slovenských malířů J. Augusty a Petra Kerna. Pět sálů spořitelny vyplněno bylo obrazy, slovenskými výšivkami a keramikou. Při zahájení výstavy povzbudivá slova pronesl Dr. Jan *Vanovič* poukázav na to, že tato skromná ale umělecky cenná výstava jest opětovným důkazem zdatnosti Slováků. Slovenští umělci nemají podpory ani v akademiích, nemají ani mecenášů. V boji je podporuje pouze jejich zdatnost, oddanost k umění a dobrá vůle prospět svému národu na roli, na Slovensku dosud nezkypřené. Tím větší zásluhy a vděku získali si mladí umělci, rodáci z Gesnera a z Liptova, že bez pomoci a podpory věnovali se umění, které povznáší, oduševňuje a potěšuje.

»Inter arma silent Musae.« Na *Balkáně* odložili umělci štětce a dláta a zaměnili je za válečné zbraně. Válečné události nepřispěly ovšem k rozvoji umění Jihoslovanů, ba stoupající jeho linie na dlouhou dobu utkvěla na mrtvém bodu. Ale potěšitelno je, že hřmění děl neutlumilo docela zájem o otázky umělecké a učiněny i v této době kroky, které nebudou pro budoucnost bez významu. Pod protektorátem korunního prince Alexandra sestoupil se v Bělehradě komitét, jenž vytkl si za úkol vybudovati ***svaz selských a jihoslovanských umělců*** výtvarných. Do přípravného komitétu přistoupili vynikající srbští, chorvatští a slovinští umělci. Doufejme, že toto dílo organisační se podaří a že jihoslovanští národové zůstanou sjednoceni alespoň na tomto poli — na poli umění. *Miloš Čtrnáctý.*

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

Alois Jirásek vydal další, třetí svazek své *Rozmanité prósy* (Sebraných spisů sv. 39., nákl. J. Otty, str. 283). Sbírka opravdu pestrá, rozmanitá, ale při tom ve všech svých složkách zajímavá, jako vše, co autor píše. Napřed jsou položeny dva — tři Starosvětské obrázky. Prvý z nich — Talacko — kreslí rázovitého rytíře jihočeského z prvé polovice minulého věku, panice, který žil v létě s lidem na venkově a v zimě v Praze, tam i tu zůstávaje svůj, vzácná ukázka šlechtice, který ctil svůj rod, ale neznevažoval prostého člověka. — Další drobná episodka O Martinka, čerpaná z tradice Jiráskova rodiště, je zlehka nahozený námět, při němž nešlo o zevrubnější propracování. Obrázek Ztracenci, pocházející z prvních dob autorova tvoření, je vzat z dob pruského usilování o českou korunu. Jirásek, tehdy 24letý, na osudu trojice vojenské znázornil hrůzy války, jež později na širokých plátnech maloval tak živoucně a sugestivně.

Jádrem knihy jsou Paměti samotářovy. Ve vsi Kozlově, skryté v rozlehlých hvozdech u České Třebové, žil do r. 1890 podivný samotář, muž vzácného ducha, velikého vzdělání a nevšední samostatnosti úsudku. Žil v největší vesnické prostotě, beze všeho pohodlí, nemaje téměř žádných potřeb, nevyhledávaje a nepřeje si styků, muž, který býval hledaným vychovatelem v rodinách šlechtických, který kdysi přátelsky obcoval s předními muži našeho života literárního i politického. Ten samotář, František Emanuel Velc, narozený r. 1816 v Litomyšli z kupecké rodiny, byl po studiích právnických tajemníkem známého mecenáše Antonína Veitha na Liběchově a vykonával v tom úřadě i jako vychovatel v rodině Václava Veitha rozmanitá důležitá poselství. Z pamětí, které si zapisoval, značná posud známá část dostala se Jiráskovi do rukou a dává zejména jasný obraz bouřlivých událostí r. 1848, jež Velc v Praze zažil. Obraz je dosti zevrubný a zaujal značnou část (str. 49—186) této knihy.

Literární historie týkají se obrázky »F. Vl. Hek«, v němž spisovatel určuje poměr svůj a svého F. L. Věka k dobrušskému kupci a vlastenci Hekovi. Byla vyslovována domněnka, že F. V. Hek byl modelem F. L. Věkovi. Autor končí svou zprávu takto: »F. L. Věk tedy není biografickým románem, ale románem, obrazem celé té veliké doby tichých, často však bolestných a obětí plných zápasů o národní naše bytí koncem 18. a počátkem 19. století. V zápasech těch byl i F. Vl. Hek statečným pracovníkem. Proto na něj tuto vděčně vzpomínám i proto, že dal mi podnět k dílu, jež tvořit a psát bylo mně radostí.« — Výletu hradeckého Jana Hostivíta Pospíšila s manžely Rettigovými na Kunětickou Horu a »paní kněžně« z Babičky jakož i německému básníku Tiedgovi, který v Náchodě dlíval, jsou věnovány ostatní příspěvky k literární historii, k níž náleží také řeč, kterou měl autor na čest presidenta Hlávky v Akademii, a rovněž

řeč, kterou doma, ve svém rodišti, děkoval za poctu krajanů o svých šedesátých narozeninách.

Také črty ze Slovenska souvisí s literárními pracemi autorovými. Seznamovalť se s dějištěm Bratrstva, chodil po stopách českých válečníků, vzpomínal slavného Jana Jiskry z Brandýsa, poznával trosky někdejších pevných hradů. Rozumí se, že si při tom bedlivě všímal také dnešních poměrů, zejména slovenských vesničanů a jejich škol, učitelů. Že tu nepostřehl mnoho radostného, netřeba dokládati. — Do Rozmanité prósy vhodně zapadla také historie Černé legie, kterou na Náchodsku sebral Vilém vévoda Brunšvický a Lüneburský, aby na Napoleonovi vydobyl vévodství brunšvického. To se mu sice nezdařilo, ale smělými pochody a výpravami unikl nepříteli — české mužstvo jeho však zůstalo na bojišti. — Kniha se zavírá dvěma statěmi, věnovanými Zikmundu Winterovi. Je tu vřelé ocenění Mistra Kampana, je tu jímavá pohrobní vzpomínka na přítele historika umělce. Kniha tedy podává látku velmi pestrou a dává nám nejednou nahlédnouti — byť jen jaksi pobočním okénkem — do duševní dílny nejpřednějšího našeho romanopisce. —

XXXVI. svazek sebraných spisů Jakuba Arbesa obsahuje druhou část sbírky *Z duševní dílny básníků* (nákl. J. Otty, str. 285). Essaye tu obsažené týkají se převážnou většinou literatury francouzské. K portretům sedmi Francouzů (Balzac, Zola, Scribe, Dumas, Augier, Sardou a Hugo) pojí se tři Angličané, Edgar Alan Poe, Charles Dickens i původce Robinsona De Foe, a do té společnosti přibyl také jeden Slovan, Turgeněv. Rozpravy Arbesovy, věnované rozmanitým literátům proslulým neb alespoň známým, spojují, jak známo, obratně užitečné s příjemným. Podávají mnoho zpráv o tvorbě zvolených spisovatelů a zároveň se zabývají vnější stránkou jejich tvorby, ukazujíce, jak a za jakých podmínek a okolností životních ta neb ona díla vznikala. Tedy život i dílo, vnitřní obsah a vnější technika je stálým předmětem autorovy pozornosti, kdežto hodnocení díla a umisťování v souboru příslušné literatury je tu věcí vedlejší, není prostě předmětem autorových studií. Při tom Arbes i tam, kde po způsobu i z romanet známém se pouští do zevrubných podrobností, jež zhusta bylo mu sebrati s velikou pílí, zůstává zábavným vypravovatelem a osvěžuje svou látku tak, aby byla zajímavá i záživná každému, komu duševní tvorba vůbec není lhostejná. Že tím zároveň zejména širší čtenářstvo bezděky povzbuzuje, aby se pídilo také po dílech spisovatelů, které takto poznává, netřeba podotýkati. Jeho literární portrety tedy vlastně spojují stránku příjemnou a dvojnásob užitečnou.

Aug. Eug. Mužík sebral další řadu svých drobných prós v knihu, kterou nazval *Tichá dramata* (nákl. J. Otty, str. 283). Sbírka je přímou pokračovatelkou své předchůdkyně, označené nápisem Skvrny a paprsky. Jest v ní shrnuto přes dvacet obrázků a črt, jichž hodnota ovšem není stejná, někde stoupajíc myšlenkou i formou k výšinám neklamného úspěchu, jinde však ulpívajíc na úrovni tvorby, jakou časem vymáhá nevítaná povinnost. Látky těch črt jsou voleny

z rozmanitého prostředí, ale celkem téže společenské výše. Drobná rodina měšťanská nebo vesnická, po případě dělnická — toť pole, na které se autor obrací nejčastěji. Rodinné rozvraty, způsobené vinou nebo slabostí jednotlivcův, otřesy, vzbuzené dotykem osudu, za nímž se ve skutečnosti tají buď slepá vášeň, buď malátná nerozhodnost povahy, podávají nejčastěji náměty těmto črtám. Tak vznikají »tichá dramata«, jež se končívají smírně, ale také se někdy vyvrcholují bolestnou katastrofou, jen že pak katastrofa ta nikterak nezvíří klidné hladiny okolí, v němž se udála.

Rodinný rozvrat, jaký Mužík líčívá, zakládá se nejčastěji na nevěře ženině, po případě na její lehkomyslnosti nebo nevážném pojímání úkolů manželčiných. Tak se děje hned ve vstupní povídce Na jejím místě už je jiná, kde nevěrná choť Porákova, vracejíc se k muži a dětem, jež byla opustila, a zvěděvši, že její místo již zaujala žena jiná, končí samovolnou smrtí. Taková je motivace v obrázku Hrdina, v němž mladá žena starého Zlámala podvádí muže s jeho společníkem; tu však autor oslabil drama vyhnuv se konfliktu konvenčním obratem, kterým z dobráckého starocha činí hrdinu, obětujícího se věci národní. — Sem dále spadá také črta V parku, povídka První debut, drobotina Na statku a některé jiné práce. Sem lze přičísti i Vraní historii, na níž jen název jest nový, ale námět, svedení, opuštění a násilný skon důvěřivé dcerky hajného, prastarý.

Některé obrázky vymykají se z látkového oboru právě uvedeného a jsou osnovány na námětech svých, odlišných od ostatních. Autor snaží se pak vytvořiti postavy samostatně myslící a jednající, zejména pak dobrotou srdce vyznačené. Dcera ředitelova v obrázku Rozhodnuto, nemajíc jmění ani krásy vidí, že se ženich o ni uchází jen proto, aby si zajistil postup v úřadě; rozhodne se tedy, že půjde do služby, což je čin zajisté jedinečný. Starý, chudý písař Kracík (Blahoslavení tiší . . .), který nosí část svého chudého výdělku nemanželské dceři své ženy, jež mu o existenci své rodiny ani nešpetla, je beze vší pochyby člověk vzácný, výjimečný. Taková jest i matka v črtě Dřevo hanby, matka, která tiskne ruku vrahovi své dcery, vedenému na popravu, a vyznává veřejně, že dcera její nebyla hodná, a takové jsou i některé figurky jiné. Soucit, který autor má s trpícími nebožáky, jež kreslí, vzbuzuje dojem upřímnosti, a tím si alespoň většina těchto črt zajistí přízeň širokých vrstev čtenářských, pro něž jest psána. Na ně bude také působiti zhuštěností dějovou, jež tu zpravidla má převahu nad propracovaností detailů.

Povídky z východu (nákl. Jos. Springra, str. 149), které vydal Antonín Macek, ohlašují již nápisem, že zabočují na jinou půdu, než jest ta, po které se bere většina našich povídkářů. Spisovatel připomíná v předmluvě, že »miluje svoji vysněnou Čínu, ne Čínu skutečnou, která strašila Evropu jako žluté nebezpečí.« Ta Čína romantiky, její něžná a křehká krása byla mu »uměleckým snem, o němž bylo by rozkoší blouzniti.« Ale Čína Mackových povídek není snem potud, že by všecka všudy ve svých osobách, příbězích, sklonech a snahách byla vymyšlena z našeho prostředí. Autor patrně bedlivě

studoval půdu, z které hodlal tvořiti, snažil se proniknouti život, s nímž nás seznamuje, a přizpůsobil své látky i povídkové zpracování obratně k celkovému rázu starých povídek východních. Také formou podařilo se mu postihnout exotičnost předmětu; jeví se to zejména ve volbě obrazů, epithet a j. jakož i ve vložkách veršovaných, v závěrech moralisujících nebo sentencemi vyjádřených a p.

Náměty Povídek z východu zabývají se především ženami. Starořímské »varium ac mutabile semper femina« má také na východě pádné doklady, z nichž náš autor jeden vybírá a pak zahrocuje v satiru (Paní ze Sungu). Ale také ženy věrné a ani v neštěstí svým mužům se nespronevěřující nejsou v Číně řídké. Jejich představitelky autor zobrazuje v kresbách, jimž dal za podklad pestrý děj živou, svéráznou romantikou vybavený, v němž těžká nebezpečenství, spletitá dobrodružství a překvapivá vysvobození mají čelné místo (Žena, Tři bratři, Spravedlnost). V některých těch obrázcích přesouvá se motivace na oblast méně osobní a vypravování zasahuje širší obzor zájmů a zřízení společenských. Autor si na př. všímá nespolehlivosti spravedlnosti, na východě ještě slepější než jinde, i vratkosti zřízení politického — a spojuje ty poměry se soukromými příhodami svých figurek (Wangův zločin); při tom však nezaostřuje svého vypravování v satiru, ač k ní činí zřejmé rozběhy, nýbrž rozplétá svou osnovu v klidnou výslednici smírného poučení. K čínským povídkám spisovatel připojil povídku perskou (Dva zbožní taškáři) a indickou (Napálený bramín), jimž dobře sluší zabarvení humoristické. — Sbírka Mackova působí dobrým dojmem již i proto, že autor exotičností svých kreseb nekoketuje, jak se v podobných případech stává, ani se k ní nestaví v samolibou pósu, ale jeví upřímnou snahu prolomiti naší povídce nové obzory a tím ji osvěžiti a zpestřiti.

Josef Krušina ze Švamberka osvědčil v dosavadních svých pracích, čerpaných ze života podkrkonošského lidu, nevšední dar pozorovací a schopnost kresby, podávané prostými prostředky, ale nemíjející se cíle. Také nová kniha jeho *Lidé nemilovaní a zamilovaní* (nákl. F. Topiče, str. 291) potvrzuje zmíněné vlastnosti autorovy, zároveň však rozšiřuje látkový obor jeho povídek na pole širší. Spisovatel vychází z krkonošského podhoří, odkudsi ze sousedství Raisova a Šírova, a podává několik cenných příspěvků k charakteristice tamního lidu našeho. Jeho pozornost upoutali zejména tvrdí, houževnatí jednotlivci, v těžké své lopotě životní honící se za majetkem a pro nepatrný groš potlačující v sobě také ušlechtilejší hnutí, způsobovaná svazky rodinnými. Stará, věkem a prací sešlá Řehačka v obrázku Matka nejen nechce býti dětem za obtíž, ale snaží se jim ještě čímkoli pomoci. Když ji přepadne nemoc, rodina v líčeném soucitu shání se jen po dědictví a zeťové i dcery se předstihují, aby druh druhu vyrval čekané sousto. Tedy tu máme ukázku lidí nemilovaných a je příznačné, že jest to matka v poměru k vlastním dětem. — Obrázek Mezi stráněmi kreslí mladou lásku dvou lidiček ze sousedství. Látka je stará, velmi stará, ale spisovatel dovedl na ní postihnouti nejednu podrobnost novou a opravdu zajímavou. Zejména vhodné

podbarvení sociální a řada složek, z kterých se skládá život dělného lidu podkrkonošského, dodává povídce jakési svéráznosti. Byl-li zde v strýci Jachymovi zobrazen člověk dobrého srdce a vážného názoru životního, jest ve Vítovi Palanovi v povídce Domů zachycen šlechetný muž, který v dobrém záměru svém nedá se zviklat ani sebe horším příkořím, až svým rozhledem ve světě získaným jakož i pevností a důsledností dojde cíle. Také zde jedinečný příběh je zasazen do rámce širšího prostředí, z něhož proniká smýšlení i způsob života podkrkonošského lidu.

Jiné povídky čerpal autor z kraje středočeského, z úrodných, řepných rovin polabských. Ale nepoutali ho tam statkáři, »zemani«, nevěnoval se jejich zájmům a neosnoval svých příběhů na jich figurkách, nýbrž sáhl zase po lidech drobných, nejnižších, po chudácích v službě panské nebo selské. Matka Kaňková v Ztraceném synu, stěhující se s mužem a četnou rodinou na nové stanoviště, jistě neznala básníkových slov »Ó, jak málo třeba k štěstí, kdo užívati ví jak!« — ale je živoucím k nim dokladem. Spisovatel, postihnuv prostou její přirozenost a pravdivost, bezděky zabarvil své vypravování působivým humorem. — Povídka Služba má základ rovněž v rodině, zaměstnané na »panském«, ale přesune se záhy osudy Toníkovými na pole ryze sociální a dotýká se pak závažných otázek dělnictva zemědělského. Syn správcův Bertýnek, který z idealismu jde na ves učitelovat, aby mohl vésti prostý lid, jest asi poněkud neživotně nadsazen.

Poslední skupina Krušinových povídek má látky městské. Tu již autor jaksi důrazněji akcentuje milostné vzněty svých lidiček, ať již jsou to přelétaví ctitelé dcer rukavičkářových, ať důvěřivý, světa nezkušený Milán, ať titulní hrdinka Slečinky z pošty. Nejde tu tou měrou o prostředí, jako šlo v obrázcích dřívějších, a také v povahopisech domáhají se pozornosti jiné stránky než u lidí, kteří především jiným zápolí o těžší nebo lehčí živobytí. — Krušina vyvíjí své pásmo dějové jaksi znenáhla, sleduje přirozený jeho tok; zejména u venkovských obrázků líčí věrně, ač ne naturalisticky, veden jsa sympatií k lidem sníženým i nevědomky chybujícím. Tu a tam bychom si přáli, aby jednotlivé figurky jeho vynikly plastičtěji, stavba povídky aby byla jednotnější a určitější, ale v celku uznáme, že objektivnost skromného autora, zplna se tajícího za svým dílem, vzbuzuje dojem životné pravdivosti, kterým se vyznačuje práce umělecká.

F. V. Vykoukal.

Hudební rozhledy.

Zájem hudebníků soustředil se v této době k novému rozsáhlému dílu Vítězslava N o v á k a, k balladě »*Svatební košile*« pro solové hlasy, sbor a orchestr, jíž provedl Pražský Hlahol.[1]) Zájem tento stupňován byl ještě nabízející se přímo paralelou mezi dílem Nová-

[1]) Solové úlohy podali dokonale pí. Musilová a p. Pollert.

kovým a kantátou Dvořákovou na týž klassický text Erbenův. Paralela tato jest oprávněna, neboť byl si jí vědom i skladatel; jeť to typická vlastnost Novákova, že si rád volí látky již někým zpracované, zdá-li se mu jich hudební interpretace od jeho vlastního pojímání odlišná. Tak bylo při »Bouři«, kde ovšem běželo o málo významnou skladbu Neumannovu na týž text, tak bylo již dříve při symfonické básni »Toman a lesní panna«. Ovšem v tomto posledním případě běželo spíše o zásadně jiné pojetí básně Čelakovského vůči pojetí Fibichovu, jenž známou svou geniální skladbou téhož jména sledoval objektivní průběh celého děje. Novákovi šlo o vystižení jediného pouze momentu: svedení Tomana kouzelnou vílou, a dílem svým sleduje duševní stav Tomanův: vzrůst erotické vášně.

Při »Svatebních košilích« neměl Novák takovýchto intencí, interpretovati totiž duševní pochody, naskytující se v této balladě; těžiště jeho snahy přeneslo se naopak (ještě daleko více než u Dvořáka) na objektivní její stránky, na zvukomalebné podání hrůzyplné její scenerie. Tedy pojetí — dle běžného názoru na moderní umění — »protimoderní«; zásadně nelze však *ničeho* proti němu namítati. Umělec má právo voliti si sám — i proti »duchu doby« — své stanovisko; běží konec konců *vždycky* jen o to, jak svůj úkol provedl a co přinesl svého — nového.

S tohoto hlediska posuzovány, Novákovy »Svatební košile« mne zklamaly. Nutno to říci právě *vůči velkým dílům*, jež v poslední době Novák českému umění hudebnímu daroval: O věčné touze, Toman, Bouře a Pan. Platí to (na př. proti »Bouři«) i o *hudební invenci* díla. Většinu hudby u Svatebních košil lze redukovati na to, co jsme právě v těchto předešlých skladbách již poznali — a jako při všem, co se opakuje, cítíme i tu oslabení dojmu. Novákova dříve tak znamenitá polyfonie omezuje se teď skoro výhradně na imitaci — a to nikoli dlouhodechou. V této výhradnosti a uniformitě (vůči volné polyfonii) stala se již skladateli manýrou (neméně i jeho žákům, což bychom konečně chápali). Totéž platí o užívání celotónové stupnice a jejích útvarů; Novák připomíná tu zcela živě chudou manýru Debussyho. Nelze upříti, že jsou v balladě i krásná místa, jako na př. úvodní vypravování sboru (i s předchozí anticipací téhož v orchestru), nebo líčení druhé fase noční cesty ve sboru (»Ostřice dívku ubohou«); ale to vše je hudba, jakou nás okouzloval Novák před pěti, deseti lety.

Nemohu zbýti od poslechu díla myšlenky na obdobný případ u Richarda Strausse: po »Salome« a zvláště »Elektře« přišel »Rosenkavalier«, jenž také v nejvýznačnějších svých místech pouze těžil z předešlých oper. A přece čekal každý — tam i tu — něco zcela nového. Strauss ovšem přinesl v »Rosenkavalieru« nad to myšlenku, dramaticky charakterisovati hudbou operetní, ale provedení této myšlenky, jež se spokojilo pouhou kopií operetní hudby, neuspokojilo. Také Novák, jak již uvedeno, položil důraz ve »Svatebních košilích« na speciální útvary hudební, na effekty koloristické. Než většina jich (vítr, měsíc, štěkot psí a j.) nepřináší než to, co jsme znali z »Bouře« a »Pana«, či dokonce pracuje konvencemi. Přes to

jsou tu přece některé opravdu skvostné nápady. Tak zvláště žabí kuňkání (v »cestě bažinou«) a prosvítající měsíc v umrlčí komoře. Jsou to i effekty, jež se orchestrálně zdařily, ač ovšem malba měsíce je vlastně ryze klavírní effekt, interpretovaný nástroji klavíru blízkými, zvláště harfou a celestou, jež vůbec v tomto Novákově díle, opomíjejícím klavír jako orchestrální nástroj, hrají rozsáhlou roli. Proti tomu effekt tance bludiček se nedosti differencovanou instrumentací imitačních hlasů nezdařil; celek zní akkordicky. Užil-li jsem o těchto koloristických effektech slova »nápady« a nikoli »myšlenky«, učinil jsem tak s dobrým rozmyslem. Jest totiž jasno, že zvukomalebná úloha hudby nemůže býti její podstatnou stránkou; jest to vždy jen to, co k vlastním hudebním myšlenkám má — či může — přistupovati. V našem případě, kde sbor nebo solisté jsou nositelem vlastního obsahu ballady, mají tedy takovéto koloristické effekty jen *podmalovati* vlastní proud hudební; jsou-li však, jak Novák často činí, samy pro sebe podávány, tedy s nárokem soběstačnosti, nelze se ubrániti dojmu jich (esthetické) méněcennosti.

Nikterak k nim nepatří ovšem hudba, jež provází »východ slunce«; tu máme skutečnou hudební myšlenku — nejkrásnější z celé ballady. Škoda jen, že jí Novák použil přímo ve vokálním partu následujícího závěrečného sboru, kde působí rozvleklou, nepřirozenou deklamaci. Tento sbor — formálně obdobný nádhernému sboru v závěru Bouře — ztrácí tím mnoho, ne-li vše. Narazil-li jsem již na deklamaci (jež ovšem proti dílu Dvořákovu znamená značné zlepšení), upozorňuji na maličkost sice, ale mnohým opakováním značně vadící. Oslovení »má milá«, »můj milý«, »má panenko«, v básni Erbenově velmi časté, má přízvuk na náměstce, jež s následujícím slovem (tak jako je to u předložek) splývá v jeden rytmický celek. Deklamuje-li tedy Novák tak, že tyto náměstky dává na lehkou dobu (jambicky), vzniká tím deklamace ne sice »nesprávná«, ale *zcela nepřirozená*, zvláště při textu v lidovém stylu, jakým Erbenův text ovšem jest. — Srovnávati dílo Novákovo po stránce invenční s Dvořákovým nemělo by smyslu. Za to nutno tak učiniti po stránce stylové. Slabosti Dvořákovy kantáty po této stránce jsou všeobecně uznávány; eklatantní z nich také Novák opravil. Tak provedl rozdělení úloh vypravovatele (sbor), panny (sopran) a ženicha umrlce (baryton), jež Dvořák ke konci kantáty smíchal, důsledně i v komplikované scéně hřbitovní. V téže scéně vyjádřil zoufalé volání panny k bohorodičce, v okamžiku nejhroznějšího nebezpečí pronášené, volání, jež Dvořák komponoval jako dlouhou a vážnou modlitbu (arii), dramatickým recitativem. Přes to není ani u Nováka tato celá scéna, kde umrlec po třikráte zběsile se domáhá své milé, dosti koncisní, a to vinou příliš detailní charakteristiky, dlouze sledující opětné uložení se mrtvého. Rozpadá se tak na tři oddíly, zatím co by mělo jíti vše ráz na ráz. Ba i před touto scénou je — vinou téhož detailního sledování veršů — ve skladbě Novákově řada mrtvých bodů, jež právě *balladě*, obsahující v sobě značný prvek dramatický, neobyčejně škodí. Zvláštní nehoda postihla v tom směru veliké instrumentální mezihry, jež předesílá Novák třem fasím noční cesty (jsou to fugy na jedno základní thema). Chtěje

v nich docíliti stupňování pohybového, souběžného se stupňovaným *během* milenců, docílil nevolky značné *retardace* v proudu, neboť první fuga se přímo *vleče* — a i druhá naznačuje ještě zcela pohodlné chůzi či spíše poskakování. Byl bych připsal tento dojem málem vadnému pojetí dirigentově (J. Křička, jenž dílo neobyčejně obtížné nastudoval a velmi pečlivě provedl), ale v klavírním výtahu »Svatebních košil« jsou tempa obou prvních fug označena jako »Allegro *moderato*« resp. »Allegro *non tanto*« — tam kde by jediné mohlo býti »Allegro molto« resp. »Allegro *agitato*«. Toto tempo je předepsáno až v třetím interludiu, jež, podávajíc thema v diminuci, dociluje již tímto prostředkem o sobě žádoucí gradace.

Nepodává tedy ani po dramatické stránce ballada Novákova uspokojivého řešení problému, který mistrovské dílo Erbenovo hudbě nabízí. Zajisté však jest jen slabší episodou v tvorbě tohoto skladatele, který české hudbě již tolik silného a svérázného přinesl a — přinese!

Dr. *Otakar Zich.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo: Žena. Fantastická hra o 3 dějstvích. Napsal Josip Kosor. — Bozděchův Baron Goertz a Tylova Paličova dcera.

Městské divadlo Král. Vinohradů: Pro šťastný život. Veselohra o 3 dějstvích. Napsali A. Rivoire a Y. Mirande. — Král Kandaules. Hra o 3 dějstvích. Napsal André Gide.

Kosorova *Žena* prozrazuje pozoruhodný divadelní talent, dosud však umělecky neukázněný a roztěkaný. Prvé dějství je mistrovským kouskem; škoda jen, že lyrické druhé a pathetické, rozbředlé třetí dějství, kde nejvíce jeví se autorova bezradnost, nestojí ani vnější stavbou, ani obsahem na rovni s dějstvím prvým, líčícím karbanický zápas dvou moderních barbarů. Zápas končí tím, že jeden z nich prohraje vlastní ženu, jež rozhodne se v důsledku urážlivého činu manželova, že odevzdá se kterémukoli muži z města, jenž by ji miloval bez výhrady . . . V třetím dějství opouští autor původní osnovu a zabývá se thesí, že muži nedovedou hleděti jinak na ženu, než jako na zdroj tělesné rozkoše. Úspěch hry Kosorovy byl nevalný.

Na oslavu 30. výročí otevření Národního divadla sehrán byl v novém nastudování a v nové výpravě Bozděchův *Baron Goertz* a Tylova *Paličova dcera*, v níž Ed. Vojan provedl úlohu Valenty jako studii schátralého alkoholika. Odchýlil se poněkud od slohu hry, ale ne od Tylova pojetí hlavních osob, jež zachyceny velmi životně. V té životnosti tkví také stálá svěžest *Paličovy dcery*. Jinde už bylo vytknuto, že nastudování *Barona Goertze* ubíralo se tradicionelními stopami, ač měl se u příležitosti oslavy tak významné učiniti pokus o náležité vyzvednutí všeho, co je v Bozděchově *Baronu Goertzovi* moderního.

Veselohra, či spíše fraška *Pro šťastný život* je velmi příbuzná frašce Mrtvý velikán, jež hrána byla na scéně Národního divadla

v Praze. Prvé dějství je nudné, druhé, nečiníc zvláštních nároků, působí situacemi na bránice diváků, ve třetím však nevkusně napomáhají autoři účinu z nedostatku vtipu i — těhotnou ženou. Fraškou *Pro šťastný život* má býti ukázáno, kterak teprve po smrti bývá umělec doceněn a kterak se stává jeho dílo předmětem výborného obchodu.

Pokud vliv tajemníka a režiséra Dra Hillara stačí, snaží se, aby vtiskl činohernímu repertoiru vinohradského divadla ráz, jímž vyznačují se dvě sbírky literární četby: Moderní Bibliotéka a Knihy dobrých autorů. Gideův »Král Kandaules« patří v okruh her, vymykajících se všednosti. Hra je už tím pozoruhodna, že spisovatel — jenž je u nás znám překlady svých prací Moralista, Těsná brána a Prometheus špatně připoutaný — prakticky v ní předvádí, co theoreticky hlásal. Tvrdí totiž, že moderní drama je v úpadku, ježto nemá dosti silných mravních typů, a že trpí episodismem. Proto chce, aby se všecko dění soustředilo kolem jedné osoby a všechen zájem jen na ni se upínal.

Hrdinou dramatu Gideova jest král Kandaules, dle všeobecného úsudku šťastný, vším oplývající panovník. Sám ale se necítí šťastným, dokud nemůže svého štěstí a své radosti dáti ochutnati ať milcům, ať příteli. Neustane, dokud svou krásnou, cudnou, ale zároveň i smyslnou ženu nevloží přímo v ruce přítele, rybáka Gyga, jehož z nicoty pozvedl sobě po bok. Z návodu zneuctěné ženy je však zabit rukou rybákovou. Prostý děj, soustřeďující se usilovně kolem osoby Kandaulovy, je podán tak, že Kandaules jeví se jako rafinovaný, ba přímo perversní člověk, jenž pociťuje závratnou rozkoš z nebezpečí, jemuž vystavuje své štěstí. Jest jen důsledkem theorie Gideovy, že mimo postavu Kandaula, Gyga a částečně i choti Kandaulovy ostatní osoby jeví se jako bezvýznamné papírové marionetty, což ovšem trapně se pociťuje jmenovitě v I. dějství.

Herecky znamenitý výkon podal p. Vydra v úloze Kandaula, jehož rafinovanost co nejvíce zdůrazňoval. Ale ten hlas! Je na místě v úloze pološíleného cara ve Wildeových »Nihilistech«, kde charakter výrazně podškrtává, snesl by se i v chorobně založeném Kandaulovi, ale v ostatních úlohách zní nepříjemně a stejně nosově. Pan Pražský byl prostý, ale mužný Gyges. Režie p. Hillara pokusila se opětně vyniknout úpravou scény ze šablonovitosti. *Karel Čvančara.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 9. prosince 1913.

(Podzimní zasedání říšské rady. Debata o správní komisi v Čechách. — Dohoda polsko-ukrajinská. — Předloha o bosenských drahách. — Delegace. — Zavedení ústavních poměrů v Chorvatsku. — Výstřelky militaristického ducha v Německu. — Nové ministerstvo ve Francii. — Volby v Bulharsku. — Německý vojenský inspektor v Turecku. — Čtvrtý balkánský mír.)

Podzimní zasedání říšského parlamentu rakouského počalo se za poměrů velmi kritických. Ministerský předseda dal v německých

listech oznámiti, že obdržel od panovníka plné moci pro všechny případy, že jich však nehodlá potud použíti, dokud nebudou stranami velké úkoly zákonodárné ohroženy. Nebezpečí hrozilo z debaty o ústavní krisi v království Českém a z polsko-ukrajinského nepřátelství.

Ve schůzi dne 11. listopadu konané odpověděl ministerský předseda na dotazy českých poslanců, vyzývající jej, aby ospravedlnil suspensi zemské ústavy v království Českém. Hr. Stürg uvedl, že byla katastrofa v Čechách neodvratná, že normální cesta, obnovení zemského sněmu novými volbami, ukázala se neschůdnou, a že nezbylo vládě než za své plné zodpovědnosti navrhnouti panovníkovi opatření, jež byla nutna, aby země a lid byli zachráněni před těžkými pohromami. Hr. Stürgh prohlásil, že vláda považuje nutným, aby co nejdříve nastal takový stav uklidnění, aby byla vyhlídka na nerušenou činnost zemského sněmu. Sněmovna usnesla se většinou hlasů zahájiti o Stürghově odpovědi debatu. Pro debatu hlasovali všichni Čechové — i sociální demokraté — Poláci, Slovinci, Chorvaté, Rusíni a četní Vlachové, proti debatě němečtí a vlaští sociální demokraté, němečtí nacionálové a křesťanští sociálové.

Debata trvala několik dní, než výsledek dlouhého řečnického zápasu nebyl žádný. Účast poslanců byla minimální a pohříchu, že ani všichni čeští poslanci neuznali za svou povinnost, býti této eminentně české debatě přítomni. Čeští řečníci snesli opět přehojný materiál proti systému vládnímu, co se týče vnitřní i zahraniční politiky, opakovali dávné oprávněné stesky a stížnosti českého národa, ale konec konců byl, že debata skončena dne 14. listopadu u přítomnosti praskrovného počtu poslanců bez jakéholi usnesení.

Hrabě Stürgh si oddechl a dal se nyní s novým úsilím do skoncování polsko-ukrajinské dohody, která opětně uvízla. Po dlouhém vyjednávání ve Vídni a ve Lvově podařilo se konečně docíliti alespoň tolik, že mohl býti svolán zemský sněm na den 5. prosince. Vláda předložila sněmu osnovu volební opravy.

Vláda překvapila parlament předlohou o stavbě bosenských drah, na nichž se dne 17. února bosenský sněm usnesl a na kterouž mají Rakousko a Uhersko sehnati potřebné peníze. Hrabě Stürgh označil výslovně, že jde především o dráhy sloužící vojenským účelům. Na žádost, aby se učinilo junctim mezi bosenskými drahami a rakouskými drahami místními, odpověděla vláda záporně.

Delegace sešly se dne 18. listopadu. I ty sestupují se za nálady velmi stísněné. Trůnní řeč dotkla se stručně událostí balkánských, při nichž prý monarchie dbala svých politických a hospodářských zájmů, což vedlo k založení neodvislé Albanie a zabezpečení volnosti na Jaderském moři; dále vzpomenuto s uznáním spolku s Německem a s Italií a pravidelného vývoje věcí v Bosně a Hercegovině. Ve svém výkladu rozvedl ministr zahraničních záležitostí hr. Berchthold udaje trůnní řeči. Pravil, že poslední důsledky krise východní ještě dnes nejsou úplně dohledny a uvedl, že ve společném postupu s Evropou se provedla »nejpodstatnější část zahraničního programu a mír byl mocnostmi zachován«. S jakými obětmi, hr. Berchthold

ovšem neřekl. Ministr slíbil, že si zahraniční politika dá záležeti na pěstování přátelských styků s Balkánci a dle možnosti vyhoví jejich příležitým potřebám. I tyto sliby slyšeli jsme již několikráte, aniž dosud došlo k skutkům. O poměru monarchie k mocnostem mimo trojspolek stojícími vyslovil se hr. Berchthold, že styky ty jsou korrektní. Z rozpočtu vyjímáme, že řádná potřeba vojska obnáší 238,826.207 K, mimořádná 760.000 K, potřeba vojenského námořnictví 38,138.570 K.

V Chorvatsku nastanou snad klidnější poměry. Královský komisař baron Skerlecz jmenován banem a volby do zemského sněmu vypsány. Volby budou se konati 16. a 17. prosince a sněm sejde se dne 27. prosince.

Německo zaznamenává velký úspěch v Turecku. Generálním inspektorem a instruktorem turecké armády jmenován německý generál Linen, vojsko obdrží za velitele německé plukovní důstojníky.

Německý militaristický duch vzbudil v Elsasku všeobecné pobouření. V městě Savernu osmělil se mladý poručík dotknouti se surově citův obyvatelstva. Při vyučování nováčků vyslovil se poručík Forstner, že si pruští vojáci nemají dáti ničeho líbit od elsaských Wakesů (pobudů), nýbrž že musí každému hlavu rozbíti. Jménem »Wakes« nadávají Prusové domorodým Elsasanům. Tento drzý výrok popudil právem obyvatelstvo, které dávalo důstojníkům svou rozhořčenost na jevo. Důstojníci chovali se pak provokativně, tak že došlo k srážkám. Plukovník Reutter vzal důstojníky v ochranu, vyslal oddíl vojska proti obecenstvu. Vojsko postupovalo s nasazenými bodáky, rozhánělo lid a zatýkalo kde koho. Plukovník chtěl docela nad městem prohlásiti stav obležení a teprve na rázné zakročení civilních úřadů od toho upustil. Na dotazy v říšském sněmu podané odpověděli říšský kancléř Bethmann-Hollweg a ministr vojenství Falkenhayn. Odpovědi obou byly neuspokojivé, ježto oba se snažili důstojníky omlouvati. Říšský sněm přijal ohromnou většinou 293 hl. proti 54 návrh, aby bylo prohlášeno, že způsob, jakým říšský kancléř naložil s dotazy, nesrovnává se s názorem říšského sněmu. Následkem tohoto projevu nedůvěry odebral se říšský kancléř k císaři Vilémovi, který dlel v Donauešinkách. Císař rozhodl, že bude 99. pluk přeložen ze Savernu a že vyšetřování před válečným soudem bude urychleno. Německé listy se vyslovily, že k tomuto rozhodnutí mělo dojíti dříve, než došlo k události v říšském sněmu a ku všeobecnému pobouření.

Ve Francii odstoupilo ministerstvo Barthouovo. Dne 2. prosince jednalo se ve sněmovně o předloze o osvobození renty od daně a sněmovna zamítla 290 hlasy proti 265 návrh, při kterém vláda položila otázku důvěry. Barthou sestavil kabinet svůj dne 21. března. Bylo mu hned na počátku činnosti zápasiti s velkými obtížemi, které mu oposiční skupina radikální a radikálně-socialistické strany kladla. Sestavení nového kabinetu narazilo na velké obtíže. Konečně utvořen kabinet, jež složen takto: ministerské předsednictvo a zahraniční záležitosti Doumergue — pokusy získati Ribota neb Pichona pro portefeuille zahraničních záležitostí se nezdařily — ministerstvo vnitra Renault, ministerstvo spravedlnosti Bienvenue Maclin, ministerstvo financí

Caillaux, ministerstvo vojenství Nonleur, ministerstvo námořnictví Inonis, ministerstvo osvěty Viviani, ministerstvo veřejných prací David, ministerstvo obchodu Malvy, ministerstvo zemědělství Raynaud, ministerstvo osad Lebrun, ministerstvo sociální péče Metin. Socialistické a radikální listy vítají kabinet s jásotem, umírněný a konservativní tisk chová se chladně.

V Bulharsku provedeny počátkem prosince všeobecné volby do sobrání. Velkého úspěchu docílili agrárníci a socialisté. Strany Gešova a Daneva propadly. Vládní straně nepodařilo se získati většiny, ale přes to zůstal prozatím kabinet v úřadě.

Dne 14. listopadu podepsány v Athénách podmínky míru mezi Řeckem a Tureckem, jejž zdařilo se zjednati rumunskému kabinetu. Jest to vedle všeobecného londýnského míru, jímž upraveny zájmy evropské, vedle bukureštského míru, jenž se zabývá balkánskými poměry a vedle cařihradského míru, jímž upraveny poměry bulharsko-turecké, mír čtvrtý a zbývá ještě uzavříti mír mezi Tureckem a Srbskem, a Tureckem a Černou Horou. *Adolf Srb.*

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3

1914. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. **Leden.**

LITERÁRNÍ NOVINKY.

DÍLA BÁSNICKÁ.

Botjov Christo: **BÁSNĚ.** Přeložil a úvodem opatřil Zdeněk Broman. Světové knihovny č. 1104. Za - K —·20

Nad Botjova neznají Bulhaři v poesii dražšího jména. Český čtenář zahloubá se jistě rád do básní, které působí týmž nevyslovitelným a nenapodobitelným kouzlem, jakým nás jímají verše našeho Havlíčka.

Goethe J. W.: **BALLADY.** Přel. J. Kamenář. Sborníku poesie sv. 117. Za K 1·80

Sbírka ballad nejslavnějšího básníka své doby v bezvadném překladě Kamenářově potěší přečetné přátele světové poesie.

Heyduk Ad.: **NĚKOLIK POVĚSTÍ Z POŠUMAVÍ.** Spisů sv. 54. Za K 1·—

Nová básnická kniha slavíka pootavského, jednoho z nejčtenějších a nejoblíbenějších českých básníků, kterouž potěší se každý přítel české poesie.

Puškin A. S.: **EVŽÉN OŇĚGIN.** Veršovaný román. Přeložil V. A. Jung. Vydání doplněné a přepracované. S výzdobou O. Štáfla a původním leptem Strettiho. Za K 8·—, skv. váz. K 10·—, skv. váz. v hedv. brokátu K 20·—, skv. váz. v těžkém zlatém brokátu - K 40·—

Bibliofilská edice, jíž umělecky cítící čtenářstvo poslední dobou bylo potěšeno, rozmnožena je skvostným vydáním nesmrtelné básně Puškinovy »Evžén Oněgin«. Kniha upravena je mistrem O. Štáflem a výprava její je v pravém slova smyslu nádherná. Jméno básníkovo i malířovo zaručuje prvořadovou uměleckou událost. Skvostné vydání »Oněgina« bude letos zajisté státi v popředí uměleckých darů.

KRÁSNÁ PRÓSA.

Čapek-Chod K. M.: **Z MĚSTA I OBVODU.** Čtyři pražské novelly. Knihovny Lumíra sv. 19. Za - K 3·—

Nová kniha vynikajícího českého naturalisty je dalším dokladem jeho umělecké tvorby. Čapek nevede svoji musu světem romantismu, ale zavádí ji do tuhého boje života, v němž je mnoho příležitosti pohlédnouti člověku přímo do očí. Vřele doporučujeme.

Herzen (Gercen) *A. J.*: **SPISY I. KDO JE VINEN?** Román. **POVÍDKY.** Přeložil J. Mikš. Ruské knihovny sv. 65. Za - - - - - - - - - - - - - - - K 3·40

Znamenitý ruský emigrant a publicista, jehož jméno kdysi známo bylo v celé Evropě, a jehož »Kolokol« (Zvon) po řadu let mocně působil na veřejné mínění ruské, vším právem náleží mezi mistry ruské belletrie. Vydáním jeho prací uchystala Ruská knihovna svým čtenářům pravé umělecké překvapení.

POHÁDKY A PŘÍSLOVÍ LIDU RUSKÉHO s dodatkem přísloví staroarménských. Sebral a přeložil Karel Frič. Světové knihovny č. 1107—1108. Za - K —·40

18 pohádek, pravých to perliček ruské literatury. Velký básník Puškin, naslouchaje již v pokročilém věku pohádkám své chůvy, pravil s nadšením: »Jaká to krása, tyto pohádky — každá z nich je báseň!«

Preissová Gabriela: **DO PODZIMU.** (Spisů sebraných sv. 14.) Za - - K 3·60

Nový svazek oblíbené naší povídkářky — která právem náleží k autorkám nejčtenějším. Doporučujeme všem přátelům krásné, milé četby.

Prus Boleslav: **ODKAZ SRDCE.** Z polštiny přeložil a úvodem opatřil K. Handzel. Světové knihovny č. 1105—1106. Za - - - - - - - - - - - - - K —·40

Výbor tvorby nedávno zemřelého slavného spisovatele polského, člověka, který vesele mluvil mnoho hořkých pravd, nepokořuje nikoho, dodávaje spíše odvahy a víry ve výsledek práce pro lepší budoucnost. Vřele doporučujeme!

Štech Václav: **DIVADELNÍ MŽITKY.** Humoresky a drobty. Illustr. J. Kočí. Za - K 4·60

Václav Štech, autor nad jiné oblíbený, překvapil přečetné své čtenáře novou sbírkou humoresek, tentokráte z ovzduší divadelního. Kniha, na niž i nejširší čtenářstvo bylo — a to právem — zvědavo, vydána v eleg. úpravě s případnými illustracemi Kočího.

SPISY POUČNÉ.

Prášek, Dr. *J. V.*: **EGYPT ZA SLAVNÝCH DOB FARAONŮ.** Světové knihovny č. 1101—1103. Za - K —·60

»Darem Nilu« nazval Herodot Egypt, když se byl orientoval se živým vědeckým zájmem o velikolepých svědcích tisícileté jeho minulosti .. Prastarý svět a odvěká tajemství upoutají čtenáře, jemuž objeví se kdysi slavná říše jakoby kouzelným proutkem oživena.

Wiesner, Dr. *A.*: **PRUDKÉ NEMOCI NAKAŽLIVÉ,** jich šíření se, ochrana proti nim a desinfekce v domácnosti. Se zřetelem k novému zákonu o zamezování a potírání nakažlivých nemocí. Lidových rozprav lékař. č. 120. Za K 1·—

Naše populární sbírka podává v tomto čísle seznam i popis nemocí nakažlivých a poučuje, jak lze každou rozpoznati a jí se uvarovati. Knížka důležitá pro každého.

POZNÁMKY.

Věrná řeka, román **Stefana Žeromského**, vychází právě v Knihovně Zlaté Prahy v překladě V. Kredby. Naše čtenáře bude zajisté zajímati, co praví o tomto díle slavný literární historik a kritik polský, dr. Tadeusz St. Grabowski:

»Věrná řeka«, — toť pokus zachytiti v románový rámec jeden z fragmentů z té veliké nepřetržité tragedie z roku 1863. Jako onen první román (nahoře zmíněný) a jako téměř všecky romány Žeromského, je založen episodicky, ale v těchto episodách je roz-

› tolik půvabu krásna a uměleckosti, jsou rozlity takové proudy velikého tvůrčího citu, rozlito tolik krve upřímné bolesti, že tyto episody směle stačí, neboť předčí nejedno ejdokonalejší dílo. Je to smutný a bolestný román, protože zrozen z nejsmutnějšího amžiku nešťastné Polsky. »Muka rozkoše a rozkoš muky« jest obsahem — jak se vyvil jeden z kritiků, však přes to přese vše či spíše právě proto zůstane jednou z nejbších a nejpolštějších knížek nynější doby. Polskou duši soudobou nikdo tak nepoil, neprobádal a nikdo v literatuře tak geniálně nevylíčil jako Stefan Żeromski.« — dšenějšího a vřelejšího úsudku literárního nad tento soud Tad. St. Grabowského o roně Żeromského sotva lze si představiti.

*

12. října zemřel v Douerailu v Corku světoznámý irský spisovatel, kanovník Sheen, který proslul svojí knihou »Můj nový kaplan«. Práce Sheehanovy činí dojem obrazů žených z překrásných jednotlivých maleb, fotografických momentek. Postavy kněžské i P. Sheehan dle pravdy a skutečnosti; kněží v jeho pracích vystupující jsou lidé nasa a kostí, a nikoliv snad nadzemské bytosti nebo zkarikované obludy. Chce míti kněží nejenom vůdce lidu na cestě k blahu věčnému; řekli bychom naše kněze z dob šeho národního probuzení, a to právě činiti bude jej sympatickým v českém čtenářstvu, lyť historie našeho lidu je tak podobná utrpení lidu irského . . . Kniha »Můj nový plan« vyšla v Ottově Anglické knihovně sv. 29. za K 4·—.

*

Dne 15. listopadu oslavili Jihoslované 100. výročí narození **Petra Petroviče Nješe**, proslulého básníka a vladaře černohorského, jehož slavný **»Horský věnec«** jest skou lyrickou Illiadou, v níž s přesnou pravdivostí opěvovány jsou ne tak děje, jako rodní život a duch černohorský. »Horský věnec« v mistrném překladě J. Hudce vyšel ího času ve »Sborníku světové poesie«.

*

Při oslavě 20. výročí založení prvého sportovního klubu českého »Slavia« upoutala zornost širšího obecenstva přednáška proslulého učence českého prof. dr. **Chodounského »O sportu«**. Nebude zajisté nezajímavo přečísti si myšlenky českého učence a náy jeho na sport a význam sportu, jakož i volbu sportu k osvěžení těla i ducha. Předška prof. Chodounského, pronesená kdysi v Alpském družstvu českém, vyšla v Lidoch rozpravách lékařských i doporučujeme ji sportovnímu obecenstvu českému.

MIKULÁŠ ALEŠ: SVATÝ VÁCLAV

B. KNÜPFER: PÍSEŇ

R. 1914. ČÍS. 2

VLČKOVA
OSVĚTA

Rudolf Malý:

Z psychologie antiabstrakčního romantismu.[1]

I.

Nemyslím, že povím komu co nového, pocituji-li tu pro stručnost známé axioma, abych určitě jmenoval, i Maeterlinckovo na př., že »věčně zajímavá jsou jen díla, která vyjadřují věčné radosti a bolesti, jako Aeschylos nebo Shakespeare«.[2]) To arci znamená, formulováno obecněji, že »pravda« jest něco jen a jen lidského, cosi, co mimo člověka nemá vůbec smyslu — či určitěji, že základní lidskou pravdou a nepochybnou jistotou je sám lidský život, člověkův skutečně žitý obsah. A dále, že tato základní pravda musí se jaksi zračit i v uměleckém díle, má-li ono býti jejím »věčně-živým« inspiračním zdrojem, ježto i v něm, jako ve všem, člověk hledá — pravdu. Jinými slovy, umělecké dílo, má-li působiti, musí býti podobenstvím životního tajemství, totiž té životní skutečnosti, jíž zakoušíme ze všeho nejpříměji a nejprvotněji při svém žitém snění a ve svém cítění a vůli. Ovšem, také intelekt jest absolutní skutečnost. Život nejen žijeme, ale i myslíme o něm; od dětství se učíme pronikati doprostřed jeho bohatství a síly *vědomím*. Je však zřejmo, že život sám a život myšlený nejsou totéž, ač tento, či snad *právě proto*, taktéž jest částí, funkcí onoho života. Zajisté všickni míváme faustské poznání, že životní žádosti lze ukojiti jenom činem; nikoli sebe hloubavějším přemítáním.

A v tom právě koření veškeré ony karakteristické antitesy romantické estetiky — Novalisovy, Fichteovy, Schopenhauerovy, Mallarméovy, Verlainovy, Laforguovy . . ., která pokaždé podři-

[1]) Stať byla napsána v únoru 1912.
[2]) Viz Tilleho analyt. studii o Maeterlinckovi.

II.

Předešlým odstavcem naznačený smysl má tady právě jedovatý blud oněch *klassicistův* a *pseudoromantiků* (à la V. Hugo, Gautier, Pope, Byron etc.), jejichž vůle zvykla rozmarně kombinovati prvky svévolně rozvedených — vlastních i odjinud přijatých — představ a pojmů. Jejich díla *proto* působí — byť i na pohled byla sebe lesklejší a barvitější — spíše dojmem abstraktní, studené mosaiky, nežli jakožto hřejný vznět živé pravdy, organismu, že jejich ideály nejsou totožny s procítěnou skutečností, že nejsou životní pravdou, nýbrž jen lichá spekulace. Všecko jejich filosofické a umělecké poznání splývá s imaginační hrou, s intelektuální, fantastičnou rozmarností. Auktorům celý vlastní vnitřní svět citův a tužeb stává se jen objektivní jakous, »literární«, tož ustálenou, rozumovou představou; proto arci jejich písně o lásce a oddanosti, o vzdoru a o vítězství . . . nezpívají, nevzněcují; jejich hymny na život se jenom více méně »cituplně« deklamují, mluví, mluví . . . vášně a city jen předstírajíce. Tak se volní tvořivost končí v umělostech, v abstrakcích, ve lžích.[1])

Básníci tohoto druhu jeví patrný sklon k dogmatičnosti a k mechanisování po vzoru »vědeckých filosofů«, těchto intelektualistních metafysiků, říkáme. Onino i tito předkládají nám abstraktní, obecné pojmy tam, kde očekáváme původní myšlenky a tvůrčí činy; onino i tito, považujíce své filosofické a umělecké soustavy, své konvence a svůj vkus za pravdivé a jediné pravdivé navždy, dogmaticky přikazují mladším, že jim stačí jenom pravdě od učitelů se naučit a případně ji rozšiřovat. A sami pak, zcela obětujíce svou subjektivnou vůli společným literárním a vědeckým představám, rádi vzájemně si přebírají »objektivní« náměty, myšlenky i formu, přebrané prvky arciť »osobitě« kombinujíce.

Vzpoura proti tomuto stavu věcí, totiž proti smluvenému stylu, proti kultu průměrných vzorů, zbavených pravé individuální původnosti, proti školskému vkusu . . . zkrátka, proti všem těm známým abstraktům a umělostem klassicistských estetiků, jmenuje se romantismus. Nebudu vykládat o poblouženích rozmanitých historických romantismů, která nejčastěji plynula z upřílišené kultury osobních nálad, citův a zálib, nýbrž poopakuji jen, že pravý romantism pokaždé v historii znamená vznícenou touhu po původním životě, nesešněrovaném abstraktními pravidly, neochuzeném

[1]) Při této příležitosti nelze nevzpomenouti dobrých slov *Masarykových:* »Musset je veliký svou opravdovou upřímností: hřích tedy hřích — nezatajuje žádné své myšlenky, žádného svého skutku, žádného svého cíle (pokud je měl); tou svou pravdivostí Musset působí tak mocně proto, že je to pravdivost citů. V tom je modernější než Goethe, který je ještě mnohem více člověk minulého, racionalistického století. I Goethe je pravdivý, ale jeho pravda není tak bezprostřední. Tato bezprostřednost netkví pouze v citovosti, neboť i citem lze býti nepravdivým, jak přímo exemplárně vidíme z Viktora Huga, toho jesuity vášně a citů.« (»Naše doba« 1898, str. 145.)

hyperrozumářstvím o spodní, silné duševní proudy citové a volní, jichž, po jeho smyslu, nelze změřiti rozumovým soudem, ježto jsou před ním a plnější. Slovem, nechce mrzačit a umrtvovati pravdy, která se neustále znova tvoří jako sám život, dogmatickými formulkami, nýbrž snaží se zachránit a povzbuzovati, co je v životě původní a tvořivé, co je naše pravda pravdoucí: geniovo cítění a vůli, vitalitu, aktivism. A proto sobě svrchovaně cení umělcovy původnosti, žádá především plně vyslovenou umělcovu osobnost, kteréž nelze napodobiti nijakou rozumovou kulturou ani školskou gymnastikou. V každé umělecké soustavě pak spatřuje jen určitý světozor a připouští vůči témuž světu a pro touž vnitřní hlubokou životní pravdu více individuálních zorů.

Nu, v naznačeném smyslu ovšem i *Émile Zola* romanticky se rozcházel s pseudoromantickou tradicí, bojovně usiluje o sblížení literatury a kořenného života. Arciť, jeho nepovolaný duch vědeckého založení v mravoučných románech nejčastěji jenom na ruby obracel hugovské fantastičnosti a planou dialektiku, zůstávaje při tom v podstatě týmž intelektualistním metafysikem, zplozujícím až vypočítavé lži, jako byli Sue, Dumas st., Hugo, Pope a pod. Zola svou romanopiseckou metodu takřka manifestně vyložil, jak známo, ve studiích »O experimentálním románu«, kdež se také velmi honosivě jmenuje *naturalistou.* Chce, aby román byl vědou: ». . . my romanopisci jsme vyšetřujícími soudci lidí a jejich vášní . . .« Přírodní pozorování, fakta, analyse jsou jeho hesla. Vliv okolí a dědičnost mu jsou tvořitelé života. Duše je snůška smyslových dojmů, mechanická nutnost a náhoda jí neúprosně vládnou. A poněvadž Zola měl takovou úctu k vědě a poněvadž tehdy byli v modě Darwin, Haeckel a Weismann, Zola přijal jejich teorie za nesporné, absolutní pravdy a vmýšlel do nich ex post svá pozorování. Tak zapřel poznání básnické, které mu mělo býti prvotním, jako by se za ně před svou dobou styděl. Ovšem — ctnost z nouze, nepochybně! Souhrnně: Zolovo románové využití vědeckých teorií a metod, jeho učení o prostředí a vůbec o určujícím působení všelikých vnějších přírodních sil, jejichž mechanickou výslednicí jest prý člověkův osud, slovem, jeho užitá nauka o determinismu vůle, která tolik vyznačuje každý naturalism, jest opravdová negace všeho umění. Takové »umění« snad poučí o příčinných vztazích vnějšího světa, o postupu civilisačním, o praktické skutečnosti; leč upřílišujíc skutečnostní oposici na úkor duševních kladů, volních tužeb — umrtví v pravdě tvůrčí pud vůle; dovede snad projevený život tak neb onak popisovati, leč bez intuitivního pronikání duše do smyslu věcí.

S tím souvisí též, proč v realistických románech a dramatech bytosti bývají jakoby osudně uhněteny prostředím a nezdolnou dědičností, jsou chabé loutky, zbavené vlastní životní vůle, hrají svůj život scénu po scéně podle daného programu, nebo pošinovány vnějšími okolnostmi. Jenom si připomeňme se zřetelem k dosud řečenému: Obsahem Zolova »Germinalu« jest v podstatě popis a rozbor sociálních situací, náhodných a dočasných aktualit.

Jiráskovy »historické hry«, tož »Jan Hus« na př., ale do značné míry i A. Dvořákův »Král Václav IV.« atd. jsou celkem jen pohyblivé rhetorické výjevy, vnějškové obrazy pro zábavu nebo poučení. I z Mahenova »Janošíka« hrdinu činí teprve okolnosti, v nichž se ocitá.

V realistických dramatech nebývá pravého neohroženého tragického sporu silné metafysikální vůle s ironickou spletí tělesných a zemských, osobních i společenských zrad; živého, odlišného, věrného nitra s děsnou brutalitou řádového a nedbavého vnějška. Za to mnoho fatalismu, resignace, schematičnosti a hlavně impressionistické tříště náhodných a prchavých životních dojmů a postojů bez rysů metafysické monumentnosti, tož nevyzdvižených a neprosycených neosobním a nečasovým smyslem.

Kdežto v Shakespearově Richardu III., Hamletu, Macbethu, nebo z našich v Michelangelovi od Jaroslava Marie a pod. situace, v nichž se hrdina ocitá, umožňují mu jen dáti na jevo, jak on v ně dovede zasahovati svou apriorní vůlí, slouží tedy básníkovi spíše jen za prostředek k obnažení hrdinova původního, jedinečného nitra. Hrdinovo obnažené nitro pak zeje tu před námi jakožto jednotný symbol některých vášní a citů, postižených intuitivně, vznešených a někdy strašlivých možností lidského nitra, jak jejich kořeny básník byl v sobě intuitivně zachutnal a svědomitě pak vypsal, co v podstatě cítil, myslil a si představoval. Tak asi jest chápati pojem umělecké pravdivosti.

S tímto pojetím umělecké pravdy lze ovšem dobře srovnat i poznání francouzských dědiců romantického snažení v Němcích kolem r. 1795 (Fichteho, Novalise, Schlegla . . .) — tož poznání francouzských symbolistů s Mallarméem a Villiersem de l'Isle v čele, jimž příroda se svými čarovnými feeriemi i žalem a radostmi lidskými jest jen duševním snem, jejž promítáme do vnějška přímými intuicemi . . . »Snem zajisté *skutečným*; neboť duše jest právě jen neustálý proud fikcí, jež si sami tvoříme . . .«[1]) Jim i Bůh jest do představy promítnutá duše.

Pravda jest tam, kudy šel genius, kde ji zanícený genius vyslovil; před ním jí není, před ním jí nesmí býti, on nesmí bráti z druhé ruky. V jeho nitru právě má se dít ustavičné samoplození pravdy, totiž vášní, snů, tužeb, záměrů, idcí, jež pak odtud tryskají do vnější lhostejnosti, strhujíce s sebou jako vír soudobé aktuality.[2]) Jenom jest potřeba, opakuji, aby umělecká zjevení nebyla pouhou rozumově konstruovanou fantastičností, nýbrž živá, psychologická

---

[1]) Srov. T. de Visan, Le romantisme allemand et le symbolisme français; Mercure de France, 1910.

[2]) Ve knize . . . *Essai sur le génie dans l'art* G. Séailles považuje umění za prolongaci přírody a ví, že sám život jest vlastně tvoření. S tím zajisté možno zcela souhlasiti; jenomže pak zbývá ještě řada otázek, jež by bylo lze podříditi alternativě: znamená tu »tvoření« pouze jinou sestavu daných prvků či doslovné, skutečné novotvoření? Zdá se, že G. Séailles věří v pouhou syntesu; ale *jiný* sklad daných částek nebo, řekněme, zkušeností, není přec ještě tvoření! (Srv. s tendencí Bergsonovy knihy »L'évolution créatrice«, zejm. str. 31 [s touto poznámkou pod čarou] et sq., 7. éd.)

skutečnost, a aby obsahovala opravdu intuitivní poznání. Aischylos a Sofokles sotva by byli vymýšleli Erinye, kdyby jejich vrstevníci bývali nevěřili ve skutečnou možnost takových přízraků; leč toto lidové zpředmětnění svědomných výčitek sloužilo jejich *uměleckým, myšlenkovým záměrům* spíše jen jakožto *tlumočná pomůcka* — ať už auktoři sami v ty fantomy věřili či nikoliv. A právě pro ono vnitřní umělecké poznání dosud nás ty přeludy hrubě nezarážejí. Rovněž i Platonovy mythy na př., vyjadřující dobovou řečí jedinečné poznání svého tvůrce, z téhož důvodu dosud jsou s to, aby nás živě inspirovaly. Kdežto naopak eklektický klassicism XVII. a XVIII. stol., francouzští pseudoromantikové a parnassisté, zolovský naturalism, jakož i jeho modernější odrůda: realistický psychologism Bourgetův, Ibsenův, L. N. Tolstého a pod. (jejž jest arci pokládati za rozdílný od Dostojevského realismu intuitivního či mystického, chcete-li), záležející značnou měrou rovněž v konstrukci názorných příkladů pro určité teorie, zpravidla vědeckého původu — více méně shodují se v té protiumělecké zásadě, že podřizují, ať bezděčně či vědomě, tož ať z básnické slabosti či programově, bezprostřední, intuitivní poznávání poznávacím principům racionalistickým, jejichž vývoj sice také pokračuje, ale jež jsou nezpůsobilé proniknouti k té »tajemné realitě, jejížto jsme jenom viditelnými episodami« (Ch. Morice) a jež tedy nejsou schopny stanoviti věčné, nepodlomné pravdy.

Dr. *F. X. Harlas:*

Pražské pomníky.

Bylo již několikráte konstatováno, že v období starším, když byla Praha zdánlivě německým městem, vznikaly pomníky častěji a snáze než za našich časů. Město bez pomníků není ani městem, tak aspoň praví tradice a ukazuje zkušenost, i když není ve všech městech evropských tolik pomníků, kolik jich má Paříž. Tam, jak z novin známo, již zakázali zřizovati nové pomníky — my zde však ještě jsme ani nepostavili pomníky těm několika velkým lidem našim, o nichž dějiny vyprávějí. V Praze tedy by bylo dosud místa dosti na pomníky, a také lidí dost, jejichž jména přetrvala věky a zasluhují, aby byla vepsána v kámen nebo kov. Ale právě nyní, když je Praha naskrze česká a řízení jejích záležitostí v českých rukou, právě nyní vázne to s pomníky, nebo uvádí vztyčování plastických výtvorů, jimiž má býti okázale a trvale oslaven český muž, naši veřejnost do rozpaků, nesnází i hádek, pomníky pak zřizují se po dlouhých dobách s nemalými obtížemi a za značných rozepří.

A přece by se zdálo, že by to měl býti pravý opak, že nyní postavení pomníku českého umělce, učence, politika, válečníka, reformátora — abych jmenoval jen několik vynikajících typů, jimž potomstvo vzdává čest monumentními výtvory uměleckými —

by bylo počinem snadnějším a také vděčnějším. Neboť rozhodujeme tu nyní my sami jak o prostředcích k vybudování díla, tak o umělcích, jimž provedení se svěřuje, tak o místě, kde pomník má státi. Celá česká veřejnost totiž o tom rozhoduje, a tu by přece nemělo býti prostší věcí, než aby takový pomník byl zajištěn, komponován, proveden a umístěn.

Ukazuje se však, že tomu není tak. V uměleckých věcech neplatí zákony sociálně-politické, ale jen sociálně-hospodářské, pokud jde o prostředky, závislé na objednavateli. Nyní staví pomníky nikoli pán, vladař, velmož, ale obec, nebo strana politická, nebo sdružení, nebo spolek — vždy těleso složité, a u nás vždy demokratická společnost. *Národ* dává vznikat dílům uměleckým, veřejná soutěž připouští účast umělců všech, kdožkoli mají vůli, se súčastnit, veřejné hlasování často určuje místo pro pomník — a přece víme velmi dobře, že pomníky pražské, pokud jsme je zřizovali v novější době, vznikaly ztěžka, po mnohých nesnázích, za mnohých protestů, že sotva postaveny také již byly aspoň teoreticky odstraňovány, a že na konec sám umělec, tvůrce pomníku, nespokojen s místem, navrhoval místa jiná, a veřejnost pak nejen s pomníkem byla nespokojena, ale zpravidla přímo proti pomníku zaujata.

Soutěže opakovány, nevedly k cíli, ceny nebývaly udělovány, ale děleny a rozdrobeny, cenami poctěné návrhy neprovedeny, návrhy zhusta ani umělci samými z výstav neodváženy, ale prostě opuštěny, a když přece došlo na zadání práce a dílo prováděno, nebylo konce protestů, kritických polemik — a ty neumlkly, ani když dílo už stálo.

Nelze všem se zachovati, praví přísloví. a snad se nelíbily také staré pomníky všem svým současníkům; ale o tom není zpráv, a my nevíme, zdali vznik těch uměleckých památníků také provázen byl tolikerými obtížemi, rozpory a rozbroji. Dnes jen vidíme, že stojí na místech dobře volených, že jsou ze své doby dobře pochopitelná, tedy rázovitá a umělecky cenná díla, a že nám v nich na oči postaveny zcela dobré příklady, jak nutno vymýšleti, provádět a umisťovat pomníky, i když z individuálního hlediska svého na nich někdy mnoho krásy neshledáváme.

Nepřihlédněme ani k pomníkovému dvouřadí na starém mostě pražském, k nádherné galerii barokových plastik, mezi něž dnes vsunuta díla bratří Maxů, nejpilněji zaměstnaných pomníkářů 19. století. Práce Braunovy a Brokovovy nevyšly ze žádných konkursů a nebylo sporů ani pochybnosti, kam a jak mají se postaviti. Na Karlově mostě již dříve před tím stály plastiky, byl tam kříž, byly tam i jiné kamenné ozdoby, jak nás o tom zpravuje obrovská xylografie pohledu na Prahu z r. 1562, kterou vydal Michael Peterle v Praze (jak nedávno zjištěno zachovanou legendou na exempláři v královské knihovně Štokholmské ve Švédsku), a tak vlastně zachována jen tradice, a most ozdoben pracemi sochařů, jimž nikdo nepředpisoval, že mají zachovati starý ráz, že mají snad gotisovat. Na místo opadalých a potlučených skulptur goti-

ckých prostě práce barokní, to jest dobové, moderní, jak bychom nyní řekli.

Ani si nevšímejme sloupů morových a oslavných na pražských náměstích — ani jejich mistři nevyšli ze soutěží, ani tato díla nevznikla na popud z veřejnosti daný, ale naopak byla objednána jednotlivci, zaplacena z přepychu a z přebytků, a také hlásala onen přepych. Byly to památníky světské nebo duchovní vrchnosti, byly to devotinalie ve velkém, monumentální díkůvzdání v kameni provedená. Na tato díla se nesbíralo, na ty byly peníze darovány, ať již pánem, klášterem, opatem, šlechticem, hodnostářem. Ten pak ponechal umělci velmi málo volnosti, neboť poručil si předmět, schválil komposici, při čemž jistě udal podrobnosti, určil nápisy, emblemy — a bylo věcí umělce, aby všecky tyto často malicherné požadavky zmohl, zpracoval a celku dal posvěcení svou uměleckou potencí. Víme, že ti kameníci, řemeslní mistři, *byli* umělci. Přesvědčujeme se o tom denně dle libosti.

Ale jdeme dále, a všímáme si jiných pražských pomníků. Na hradbách novoměstských kdysi stával kamenný lev, nyní v parku na Poříčí před Městským museem umístěný. Jest to pomník vojáků padlých v Italii r. 1848 a 49, provedený od J. K. Böhma (1828—62). Nemáme zpráv o jeho vzniku, ale byl postaven vojenským erárem. Jest to velmi sousedský a biedermeierovský lev, který teď zarůstá břečťanem. Pak stojíme před pomníkem Karla IV. u mostu Karlova. Dílo jest výborně umístěno, ač příliš drobné, dosti titěrné. Pochází od dvou Němců, sochaře E. J. Haehnela z Drážďan a lijce Burgschmidta v Norimberce. Byl zadán universitou bez konkursu, ač již oba Maxové o dílo marně se ucházeli.

Pak přistupujeme k prvnímu »českému« pomníku, rovněž velmi dovedně umístěnému na stromovém pozadí na nábřeží, jemuž dáno jméno císaře Františka I.; tomuto pak věnován pomník, navržený *Jos. Krannerem*, stavitelem dómu svatovítského, a provedený *Jos. Maxem*. Byl dokončen r. 1850, stál 70.000 zlatých konv. mince. Náklad vedli stavové čeští. Určili předmět, schválili projekt, vybrali místo. Veřejnost také tu jenom vzala vznik pomníku na vědomí.

Také velký a umělecky nejcennější pomník z oné doby, socha maršálka Radeckého, nesená na štítu rakouskými vojáky všech zbraní a národností, zaplacen byl vlastně jednotlivcem, t. j. Společností vlasteneckých přátel umění, a to penízem velmi značným, stálť 97.000 zl. Byl r. 1858 slavnostně odhalen. Tento pomník měl původně státi před královským zámkem na Hradčanech, ale nynější místo na poměrně malém náměstí bylo dobře zvoleno. Návrh k dílu pochází od Kříšťána *Rubena*, podstavec od prof. *Gruebra*, vojáci štítonoši od *Jos. Maxe*, postava Radeckého od *Em. Maxe*, litina od Burgschmidta v Norimberce.

Pak nastala pausa, a teprve r. 1878 dostalo se Praze pomníku Jos. Jungmanna od *Lud. Šimka*, podstavec od A. V. *Barvitiusa*. Náklad vedl Svatobor (asi 22.000 zl.), litina jest od c. k. dvorní slevárny ve Vídni (Pönninger a Rölich).

Pak postavila Umělecká Beseda na Karlově nám. pomník V. Hálkovi (1882) od *B. Šnircha*. Při tom nebylo ve veřejnosti ani značnějších zmínek, jako při pomníku Jungmannovu, a zadání práce stalo se na ráz. Neboť korporace jako jednotlivec sleduje svůj určitý cíl a snaží se ztělesniti také určitý ideál.

Ale hned bylo hůře, když se vypisovaly konkursy na fontánu, která měla se zříditi před Rudolfinem. Třikráte bylo soutěženo, 1889, 1891, 1897 — bez výsledku, neboť, ač uděleny ceny, nedošlo a nedojde na postavení fontány. Místo zatím radikálně pozměněno vyústěním nového, právě dokončeného mostu. A také soutěže na pomník Husův i na pomník Palackého musily se opakovat, aby z nich vyšli vítězi Šaloun a Sucharda.

Skromnější památník Dobrovského, mramorové poprsí jeho od *Seidana* na žulovém podstavci od arch. *Pfeifera*, postaven r. 1902 v městských sadech u centrálního nádraží. A rovněž v sadě, ale na Karlově náměstí, zřízen pomník, bronzové poprsí na žulovém podkladu, Karoliny Světlé od *Č. Vosmíka*, architektura od *J. Fanty*.

Suchardův pomník stojí, ale umělec zažil mnoho trpkostí a málo měl radostí z díla, i když bylo dohotoveno. Dnes není asi sám spokojen s místem, které bylo r. 1898 slavnostně zasvěceno příštímu pomníku, dnes ale má vzhled předměstské nezastavěné stráně. Pomník bez pozadí — promítá se nepříznivě na věže kláštera na Slovanech — na pokraji jakéhosi velkého rumiště a takřka na křižovatce největší frekvence nákladních vozů v Praze nepůsobí dobře. K tomu byl ještě naposledy pozměněn, socha Palackého provedena ze žuly místo z bronzu, a málo se odráží od žulového svého pozadí. Bude-li místo za pomníkem zastavěno vysokými, moderními činžáky (byl zde vhodně projektován akademický dům českého studentstva), nezíská ani pomník, který se ocitne na půl dne ve stínu, neboť za ním je východ slunce, ani krásný dosud pohled na klášter Emauzský, jenž by byl nadobro zakryt pro četné obecenstvo, které přechází po mostě a křižuje tu na nábřeží nebo dovnitř města. A tak slýcháme stesky, že pomník je špatně umístěn, že umělec sám měl míti volnou ruku a hlas rozhodující při volbě místa.

Ještě není postaven *Šalounův* pomník M. Jana Husi na Staroměstském rynku, a již dávno se debatuje o vhodnosti jeho postavení. Že nejlépe se nese plastické dílo na *malém* prostranství, jen když je pěkně přičleněno okolním stavbám i co do rozměrů i co do vedení hlavních čar, toho jsme nabyli již se starými pomníky cenných zkušeností. Také novější pražské, jinak umělecky jistě nepříliš vynikající monumenty ukazují, jak jim dobře svědčí odlehlejší zákoutí a těsnější prostor kolem. Postaviti naturalisticky komponovaný a cítěný pomník o četných skupinách bez výrazné architektonické kostry na širé náměstí do plného světla na křižovatku cest a kolejí, nedokazuje mnoho rozmyslu — a jest obava, že umístění pomníku Husova také ani mistru svému se nezalíbí. Uprostřed výrazných architektonických útvarů Týnského kostela, radniční věže s arkýřem, Mariánského sloupu a neméně honosně

osobivých průčelí nových vysokých domů, které budou příštím pozadím průčelnému pohledu na pomník, nemůžeme očekávat uspokojivého působení Šalounovy komposice. Neklid dole kolem pomníku, neklid nahoře v liniích a tvarech okolí i v osvětlení — to neprospěje dílu, které při tom bude příliš spojeno s tím hemžením vůkol, neboť spočívá na nízkém podkladu.

Proto také stanovil mistr *Myslbek* výšku soklu pro svého sv. Václava takovou, aby kovový jezdec se vznášel nad všedním shonem dne, aby se odlučoval od spleti tvarův a čar a existoval jaksi samostatně nad tímto světem, vznešený i po čistě fysické stránce. Sv. Václav Myslbekův již dnes, sotva postaven, je součástí obrazu města tam před palácem zemského Musea král. českého, a lze říci, že je výborně umístěn. Ovšem, mistr měl stále na paměti, kde má socha státi, počítal se světlem, i s možnými blízkými a dalekými pohledy. Že dílo z jeho mocných rukou již samo v sobě má monumentní tíhu a velikost, to usnadňovalo ovšem postavení i na takovém hlučném místě. Jest to pomník pro rušný střed města, a Václavské náměstí nyní si své jméno zpečetilo.

Dříve tu stávala *Pendlova* barokní socha sv. Václava, nyní na Vyšehradě umístěná.

Také rozkošný druhý pomník z ruky *Myslbekovy*, Máchův, stojí krásně ve stráni Petřína a je s bronzovou sochou na prosté architektuře i v měřítku přizpůsoben na krátké distance pohledu. Před tím již ukázalo se, že v zeleni sadů vždy bude výhodné místo pro skulpturní dílo, když vztyčen v parku na Karlově náměstí r. 1897 pomník botanika a zahradníka Benedikta Roezla od Gustava *Zouly*. A také pražský student z doby švédského obléhání 1648 od Josefa *Maxe* stojí od r. 1864 před bosketem zeleného zákoutí na třetím nádvoří kolleje Klementinské, kdyžtě ležel od r. 1848 *za* tímto bosketem. Bouře pražské revoluce překazily jeho postavení k jubileu studentské obrany Prahy.

Nejpůsobivěji pak upraven pod starými stromy Chotkových sadů na nízké skalce pomník Julia Zeyera od Jos. *Maudra*, dílo poetické, originální a při tom effektní. V jeskyňce prosvitají bílé postavy Zeyerových snů, a když se zachytí sluneční paprsek, prosakující zelenou korunou stromu, na tváři klečící sestry Paskaliny, zachvěje to i blaseovaným moderním Pražákem.

Rychle za sebou byly nám dány dva z nejkrásnějších pomníků pražských, Myslbekův petřínský a Maudrův. Sotva o nich proskočily zprávy, již tu také byla díla. A to právě je poučné, že se tu opět ukázalo, jak prospěšno je přímo objednati pomník u mistra, k němuž máme důvěru, nebo jehož dílo se nám líbí. Bez soutěží, bez anket. A tak se zdá, jako by se soutěže staly přežitkem. Nevedou k ničemu, ani veřejné ankety o volbě místa, jak se ukázalo při projektovaném pomníku K. Havlíčka, jenž už oslaven třikráte pomníkem, ale týmže pathetickým, theatrálním pomníkem kutnohorským od Strachovského. Dopřáli si této sochy v Žižkově i v Chicagu, v tomto velkém městě českém za oceánem.

Na všech těchto místech rozluštili otázku velmi krátce a dobře' zakoupili si, co se *jim* líbilo, a neohlíželi se na svět a jeho mínění.

Když pak šlo o pražský vnitroměstský pomník Havlíčkův, pořádána jakási soutěž návrhů na místo. Neměla výsledku. Havlíčkovo náměstí v Praze máme, ale to zase nehodí se pro pomník, jeho rozměry jsou nyní po dokončení obrovského paláce cukrovarnického sdružení velmi neladné a těžko by bylo tam najíti bod, kde by snad velký a nákladný pomník vítězně obstál — se držel, jak se v atelierech říká. Snad zahradnickou úpravou sadu, která by oddalovala zrak od školních domů a soustřeďovala jej na pomník, získalo by se místo vhodné.

V této anketě po prvé bylo vysloveno, aby volba místa byla ponechána umělci, jemuž připadne provedení pomníku. Ale je pochybno, zdali místo umělcem jistě prospěšně vyhlédnuté bude také volno a zadatelno. Jinak zajisté dovede umělec pro své dílo najíti místo nejkrásnější, zvláště vyhlédne-li si je dříve a vkomponuje-li dílo pak do místa. Ve veřejné a velké soutěži však bude pak pravý embarras de richesse míst; neboť pro každý návrh bude asi jiné. Ale není třeba předbíhati.

Zatím dospělo se v Praze nové velké soutěže pomníkové. Místo bylo tu však dáno, a to místo nade všecky pochybnosti vhodné i krásné. Jest to vrch Žižkův, stará hora Vítkova, kde má býti vztyčen památník velkého vojevůdce českého. Tam, kde odrazil útok mocné armády Zikmundovy, kde sehnal německé rytířstvo po srázu a rozprášil je po Špitálském poli dole pod vrchem, kde dobyl skvělého vítězství a osvobodil Prahu od nepřátel. Tam nahoře má státi Žižkův pomník, a — 56 návrhů nové této soutěže nám ukazuje, jak si čeští umělci představují Žižkův pomník. Je nutno opakovati: ***Žižkův*** pomník.

Soutěž tak četně obeslaná dosvědčuje, že úkol byl lákavý. Ale výsledek soutěže, myslím, zase ukazuje, že dnes marně se snažíme takovou volnou konkurencí získati návrhy, jimiž by jaksi plně a harmonicky vyznělo vše to, co naplňuje našince při vyslovení jména Žižkova. V soutěži zaznívá spíše směs cizích uměleckých hesel, modernistních šlágrů, symbolických parafrásí. Celá řada umělcův úplně abstrahuje od Žižky, od jeho osobnosti. Jest tu lev, ohromný sedící lev, ku Praze obrácený — jistě myšlenka z nejjadrnějších. Jsou tu pak mausolea, velké kruhové ohrady, nebo bašty, uprostřed v nich obelisky, majáky, minarety, kubistické pyramidy. Jsou tu kalichy. Hned návrh číslo 1. jest takový, patrně železobetonový, mnohoboký kalich s okny, v nichž by za tmy asi svítili. Transparentní kalich. Jsou tu kalichy jiné, čtyrhranné na vrcholku obelisků, jest tu ohromný přepůlený kalich a v něm dole uprostřed Žižka na koni.

Jezdeckou sochu navrhují ještě jiní, a také jeden navrhovatel koně sestylisoval v jakousi bránu. Kůň stojí totiž předníma i zadníma nohama zvláště na vysokých pylonech, pod břichem vede cesta. A na konec jsou tu také sochy Žižky. Zprimitisované, nabotnalé sochy asi třicetimetrové by tam měly státi nad Prahou,

nebo zase germánští hranatí rytíři, jak je Čechoněmec Fr. Metzner postavil na Völkerschlacht-Denkmalu v Lipsku. Na tento velepomník nejnovějšího střihu reaguje pět návrhů, a ti rozkročení, v pravém slova smyslu neotesaní rytířové se širokými a dlouhatánskými meči prapodivně harmonují s představou Žižky. Nevzpomněli si čeští sochaři, že tu nedávno zemřel Mikoláš Aleš, a ten že vytvořil tak říkajíc klassický typ Žižky? Musili si tak zcela bez ostychu vypůjčit u svého německého krajana vysloveně germánské rysy a pósy, gesta, allury?

Pak jsou tu postavy, v nichž by každý spatřoval truchlícího Žižku. Hlavy hluboko skloněné, zcela po Metznerovsku, tragické pósy, jako by bratr Jan Žižka z Trocnova byl bitvu prohrál. Pak jsou tu návrhy, které prostě upravují horu Žižkovu v jakýsi libosad s terasami, schodišti, pergolami, dekorativními budovami. A tu také maně si vzpomeneme, že na pomník počítá se penízem asi 250.000 K — a že takováto úprava by stála asi 2 milliony.

Jsme u otázky peněz. Těch ještě není, aspoň ne dost. Pomník Žižkův pak nutně náleží ke kolosálním; neboť socha, skupina *musí* míti výšku ke třiceti metrům, raději vyšší, aby na tomto místě, kde jde výlučně o pohled z dálky, se uplatnila. Proto také asi tolik se mluvilo o železobetonu jako materiálu, ovšem trochu povšechně; neboť ztuženého betonu lze zcela dobře použíti k substrukcím, terasám, schodištím, podstavcům atd. Socha však — a stále myslím na obrovskou postavu Žižkovu — nechať je z kamene nebo z kovu. —

Pohlédneme-li na návrhy cenami vyznamenané, shledáme, že také po této stránce soutěž vyzněla na plano. První cena neudělena, a tři ceny druhé přiřčeny vždy většinou jednoho hlasu (4 ku 3) třem velmi různorodým pracím. Fr. *Bílek* dostal cenu za návrh s četnými postavami, mezi nimiž není Žižky; jest to vlastně řada soch po svahu šikmo dolů rozložená, na konci dole nad Žižkovem se tyčí jakási patetická allegorní postava, která jako by svolávala síru a oheň na město. J. *Štursa* vymodeloval Žižku na koni, ale zakrytého dvěma řadami po stranách koně kráčejících vojínů se zdviženými štíty, tak že z massy jejich těl vyčnívá v předu jen hlava koně, za ní půl postavy Žižkovy. Celek má vzhled jakéhosi koše, neboť postavy jsou zcela hrubě sestylisovány — pohled z dálky by byl úplně nejasný. J. *Sapík* navrhl jakýsi kompromis mezi kubistickou architekturou a zcela švižně modelovanými realistickými postavami v podobě »morového sloupu«. Trochu Brokova a trochu kubismu. Lad. *Kofránek* obdržel cenu za obrovitou postavu Žižky, trochu teutonsky vyšňořeného a okázalými disproporcemi obdařeného, jak také protokol poroty zaznamenává. A tak porota se jednomyslně usnesla, doporučiti vřele Spolku pro zbudování Žižkova pomníku, aby byla vypsána nová veřejná soutěž pro umělce československé.

Pochybuji, že i nová soutěž přinese ovoce, totiž že z ní vyjde projekt, v němž se zrcadliti bude náš názor na velkou postavu Žižkovu, jenž dále nám ukáže českého Žižku, vítěze, a jejž bude dle daných prostředků lze skutečně provésti.

Nebylo by lépe objednati si pomník ten a ten za tolik a tolik u některého z našich umělců? Svěřiti tuto objednávku, to jest posouzení návrhu, několika lidem, jejichž vkus a zkušenost pak byla by zárukou? Jdeť tentokráte o záležitost, která se týká celé Prahy. Pomník Žižkův bude nad Prahou dominovat, kdežto jiné pomníky se spíše skrývají a lze jich minouti, když by nebylo žádoucno cizincům je ukazovati. Volíme-li zpravidla poroty dle uměleckých kroužků, skupin, spolků, dáme-li slovo o projektech umělcům, pak nemůžeme očekávat ani jednomyslnost, ani nestrannost, co se týká modernistních snah, nových mód, nebo zastaralých receptů.

Bylo by velmi snadno zajistiti si dobrý pomník. Zadal bych práci dobrému mistru, jenž je povznesen nad všechno hašteření o umění novém nebo starém, jenž si ani nevšímá výtvarnických apačských tanců, rozstřižených sukní, varietních kozelců, boxerských nehorázností. A neptal bych se především obecenstva. To by tentokráte snad i s povděkem zůstalo stranou, až by dokonané dílo bylo odhaleno. Vím, že by nebylo zklamáno, ale že by bylo spokojeno. My s výsledky dosavadní soutěže spokojeni nejsme.

K. Bufková-Wanklová:

Uctívání ohně.

(Pokračování.)

Člověk ctil oheň, jako něco živého. Podnes říká lid ohni »živý« (Charuzina). Valaši, když vyženou ovce na salaše, dělají dřevěný oheň, »svatý oheň«, trou totiž dvě suchá dřeva o sebe, až se vznítí. Tento oheň nesmí po celý čas pastvy na salaši vyhasnouti. V Čechách zanícovali »oheň dřevěný«, a zvali jej »ohněm potřeby«, neboli »božím ohněm«. Na Rusi rozžíhali také »živý oheň«, nebo »boží oheň«, na den sv. Flora a Lavra dne 18. srpna,[1]) když se světil dobytek. Ohněm tím zapalují Rusové »kupelské ohně«, na den sv. Jana Křt. Při dobytčím moru okuřují skot hůlkou nebo hořícím dřevem, zapáleným jiskrou ze živého ohně. Huculští pastevci v Haliči vyhánějí skot na salaš, dříve však rozžehují oheň točíce roubíkem dřeva v ztrouchnivělém pni. Jakmile se objeví oheň, všichni padnou na kolena a modlí se nábožně. Uhasne-li brzo ohnisko, jest to znamení pro hospodáře. Také Poláci na Litvě rozněcují oheň, řečený »živý«, za doby dobytčího i lidského moru.[2])

Též na oheň vzniklý udeřením blesku pohlíží lid jinak, než na obyčejný oheň. Blesk zove »božím poslem«. Blesk ctili Slované a jiní národové. (Havelková str. 6.) Na př. mnozí věří, že oheň takový nelze jinak uhasiti, nežli svěcenou vodou. Jednou hořel

[1]) Wachter op. cit. s. I. — Schurtz, »Urgeschichte der Kultur«, Leipzig und Wien 1900. Str. 563. — [2]) Havelková Vlasta (str. 5.).

veliký stoh obilí na poli, do něhož uhodil blesk. Tu běžely ženy a každá nesla hrneček svěcené vody, kterou lily do ohně. (Morava.) Po druhé udeřil blesk do snopu, který se vzňal. A opět sháněly ženy svěcenou vodu k uhašení. (Krč u Prahy.)

Někde opět se domnívají, že jen mlékem mateřským lze uhasiti oheň povstalý bleskem. Není tomu dávno, co, v domněnce své, přinesli lidé šestinedělku k hořícímu stohu obilnímu, do něhož blesk uhodil, aby svým mlékem požár uhasila. Stačí prý jen několik kapek.

Ve kterém stavení spálí se kus chleba, do kterého udeřil »boží posel«, to stavení shoří.

Dá-li se na štít stavení kolo, přestane hořet. Přehodí-li se oheň svěceným vejcem, nešíří se.[1])

Jinak pohlíží lid na obyčejné požáry, jež také zažehnává:

»Jdi, ty nevítaný, od nás za sedum zemí, za sedum moří, za sedum hor a za sedum měst, abys k nám nemohl, zavři tě Bůh Otec, Bůh Syn a Bůh Duch svatý i panenka Maria za sedum zámků. K tomu nám pomáhej sám pán Ježíš Kristus, panna Maria a sv. Florian patron náš a ochrance proti ohni, Amen.« (Poláková Anna z Hostěnic, Morava.)

Toto zaklínání ohně připamatuje živě zaklínání z proroctví Fr. Pytelky z r. 1767 z okolí Plas (Majetek Národopisného musea v Praze.) jak následuje: Když povstane oheň, postaví se zaříkač v tu stranu, kde nejvíce hoří, udělá nad ohněm tři kříže a říká třikráte: »Vejmenu Otce, Syna a Ducha svatého.« Načež dí:

»Vítej hosti z dalekosti a větře větrnosti
což by koliv zastihl, měj na tom dosti.
ani se rozšiřuj, ani poděluj —!
Stůj v korunu na horu, jako stojí přeblahoslavená Matka boží své čistotě a ve své koruně, tak ty stůj nahoru! K tomu mi doporučuj Bůh Otec, Bůh Syn a Bůh Duch svatý.«

V časopisu Musejní slovenské společnosti (1898 str. 48 IV) uvedeno jest mezi pověrami z Terchovej toto: »Kde se oheň v domě chytí, žena nech prehodí ponad horicí dom čepec, a oheň uhasí.« —

V Osrblja dědine za Hronem ve Zvolanské straně blíže Horní Lehoty házejí posavad při kuchtění drobty těsta, mouky, másla do ohně. (Slovníček Slovenský, seb. W. Dušan. Časopis Čes. Musea r. 1871.)

Františka Šídlová z Hostěnic (okres Lišeň u Brna) mně sdělila, že nikdy neopomene požehnat oheň křížem, jakmile ho rozdělá, »to aby neuškodil«. (Upozorniti sluší, že v její chalupě dosud jest otevřené ohnisko s otvorem do komínu dle starodávného způsobu.) I jedna naše služka tak činila, ale nevěděla, proč tak činí; to snad ze zvyku a protože ji tak učila babička a »*nakazovala*« tak dělati.

---

[1]) Charvat Vlad. J. »Z českého jihu«. »Matice Lidu« r. XXXII. čís. 3.

Jiná žena obyčejně plivla třikráte do ohně, když podpalovala, aby neštěstí zažehnala a oheň neuškodil. »Prý *s ohněm se musí pěkně.*« Její babička při tom říkávala jakousi průpověď. Ale zapomněla slova docela. Lidé se tomu smáli, zvouce takové veči babskými pověrami, a proto vymizely jim z paměti; neboť se styděli za ně. Báli se výsměchu.

Takovým způsobem přišlo mnoho cenného již v nivec, čehož nutno jen želeti. A kdyby nebylo okolnosti, že lid přece celým srdcem, celou bytostí lne ke svým zvykům a obyčejům, dávno by nebylo ani těch drobtů. Málo kdo věděl, že jsou ty zvyky a pověry památky cenné, památky na dávný staropohanský kult, jehož počátkové tkví v pravěku.

Není divu, že člověk ctil oheň jako božství — neb alespoň jako boží dar, nebo božského posla.

Staří Iranci ctili oheň, který dřímá v rostlině a hoří ve zvířatech, je synem vody a dokonce bydlí v pupku královĕ. — Blesk sjíždí z dešťového mraku; s deštěm se také shledáváme v rostlině, která sama deštěm vyroste do výše. A že všechno pochází z vody a ohně, mohli již vypozorovat Indoevropané před Thalem a Heraklidem.[1])

Člověk viděl v ohni živou podstatu a obdařil ho lidskými vlastnostmi. »Tuto personifikaci ohně«, praví Charuziná, »nalézáme i u národů stojících na značně vysokém stupni kultury, jako na př. u sedláků severo- a jihozápadního Ruska.[2])

Sedláci v Igumensku, v Minské gubernii, když před odchodem z domů pozorují, že na peci tlí ještě oheň, obracejí se k němu a hovoří: »Svatý boháči, polož se spat,« a podobně.

V Litinském Újezdě v Podolské gubernii neopomene dobrá hospodyně postaviti do pece k ohni hrnec s vodou a poleno, »aby měl oheň co jísti a píti.« »My šanujem oheň«, praví lid, »jako Boha; on jest náš drahý host. On, když se rozzlobí, vezme a nevrátí ničeho«.[3])

Dle toho může oheň jako člověk spát, jíst a pít; on se může rozzlobit a pomstíti se. Tato víra, že se může oheň velmi rozzlobiti, což závisí jen na hospodyni při ohnisku zaměstnané, je široko daleko rozšířeno, praví Charuziná. A uvádí dále, že ohni se přikládá ještě jedna lidská vlastnost, totiž, že často mluví lidským jazykem.[4])

Známy jsou pohádky o hovořících ohních. Na př., kdosi vyslechl hovor dvou ohňů. Jeden druhému žaloval na hospodyni, která se k němu špatně zachovala. »Slyš, bratře«, pravil, »chodívám po svém hospodářství tak procházkou. Moje hospodyně zametá roztrhaným pometlem a drhne roztrhaným věchtem, nedá

---

[1]) Biedenkapp Georg Dr., »Der Nordpol als Völkerwanderung.« Str. 40.

[2]) Харузина Вѣра, »Къ вопросу о почитанiи огня«, стр. 72.

[3]) Шейнче. Мат. для изученiя быта и языка русскаго населенiя сѣверо-запад. края. Т. III. Спб. 1902, стр. 326. (Харузина, стр. 42.).

[4]) Чубинскiй, Тр. этног. стат. эксп. въ юго-зап. краѣ. Т. I. В. 1. Спб. 1872, стр. 44.

mně ani jíst ani pít.« — Tu nedbalost hospodyně potrestal oheň požárem.[1])

Znám pohádku, v níž se potkaly dva plameny. Jeden se táže druhého: »Kam jdeš?« — Jdu ke kováři, abych se skryl v popelu. »A já,« odvětil první, »skočím mlynáři na střechu.« — A již letěl, jako červený kohoutek. Usedl na střechu nehodného, skoupého mlynáře a zapálil mlýn.

V podobných legendách a pohádkách jeví se jasně personifikace ohně, vyličují se také zlé vlastnosti jeho povahy.

U některých obyvatelů Ruska, jiné národnosti, nalézáme jiné představy o ohni, píše Charuziná, s vlastnostmi silně antropomorfními.

Oheň jest duch, chranitel, hospodář. Jakutové představují si oheň jako šedobradého, hovorného, neukrotilného, věčně skákavého stařečka, a proč neustále šumí a žvatlá... To lépe chápe »šaman«, (jakutský čarodějník) a sluch malého dítěte, které se ještě nenaučilo rozlišovati lidskou řeč.[2])

Jakutové popisují ve své obrazné a poetické řeči oheň jakutských rostlin — *„olongo“* (jakutský název »Chránil ji oheň«). »Not ižčite,« (jakutské pojmenování), duch ohně, který je syrové dřevo, jehož dýchání jest dým — lože popel — poduška žhavý uhel — pokrývka drobný uhel — má čapku ze zaječích hlaviček, rukavice z předních zaječích tlapek, spodní šat — torbaš — (Kamčadalův šat) ze zadních zaječích tlapek, šubu, (kožich) ze zaječích koží.[3])

Známo je, že Čeremisové na př. rozlišují vladyku ohně — *„tul on«* od boha ohně — *»tul — kugu — jumo«*, který, jestliže ho neuctívají obětmi, kárá, čili trestá je požárem, (jako oheň v představách ruského národa), a máť ohně »tul — aba«). V Čeremišských modlitbách jest oheň často určitými rysy popsán: »Ohnivý duchu, máš dlouhé nohy a ostrý jazyk, očisti naše žertvy a dones je k bohům.«[4])

Je známo, že staří Finové rozlišovali oheň materiální, jejž jmenovali »tuli«, od božského, jmenujíce jej »panu«, majíce ho za syna slunce. Slova »panu« ale užívalo se také vůbec pro označení ohně, z čehož lze souditi, že časem přijal antropomorfní rysy v představách lidu.[5])

Primitivní národové pohlíželi nejdříve na oheň jako na hospodáře; když se náboženství rozvíjelo, vzniklo z něho božstvo. Tato forma rozvinula se na vyšší stupen. (Charuziná str. 74.)

---

[1]) **Чувинскій, op. сип. стр.** 45., také Gnaťuk, Haličsko-ruské národní legendy. Etno. 36. Ševčenko poukazuje na variantu Dragomanova, malorus. podání str. 387 u Federovského, Lud bialoruski T. I. s. 1151, ve Wisle' T. III str. 307, také **Шейн, op. cім.** T. III., **стр.** 328.

[2]) **Сѣрошевскій, Якуты** T. I. Спб. 1896, **стр.** 665.

[3]) **Гороховъ,** »Jurjing — Uolan.« Jakutská zkazka. Uvedený citát jest proto zajímavý, protože je vzat z »olonga« z Jurjung — Uolaně, bezpochyby úlomek z velmi starého podání o synu boha a horou, který sestoupil na zem.

[4]) **Смірновъ, Черемисы. Казань.** 1899, **стр.** 143—144—150.

[5]) Kuhn, op. st. 112.

U starých Babyloňanů jmenují Gibil — oheň, zaměnili ho ale s Ninib-om a Nergal-om, obdařivše ho silou slunce. Směsili ho s Nusku, jemuž přidali někdy vlastnosti finského Gibila, kterého měli také za ochránce ohniště a obydlí, jako za prostředníka mezi božstvem a národem, léčitelem neduhu, odstranitelem moru, ochráncem kovářů a zároveň kovářem čili kovcem zlata a stříbra. Nuska byl posel bohův, ochránce chrámů, někdy zosobňoval sílu ničícího ohně. V zaklínání jeho jména stál vedle Gibil-oma, z čehož je patrno, že mu byl připisován význam druhého stupně.

J. N. Smirnov objasňuje důkladně také představu o matce ohně: »Na prvním stupni kulturního rozvoje genesis úkazu přírodního jest analogický s genesí živých podstat. Zjevy přírodní zrodily se tak jako živé podstaty, přirozeno, že nemohly nemíti matky!«[1]) Když světové nazírání malokulturního člověka stvořilo si duchy — hospodáře — zjevy přírody — tedy rodiny s ženami a dětmi (představy o lesních, vodních, domových, ruských domácích bůžcích), mohli mít i představy o jejich zrození a dali jim matky.

U Cuvašů jsou netoliko matky věkovitých božstev, jako na př. boží máť, t. j. máť nejvyššího božstva sluncova máť, máť boha hojnosti, máť země, ale i otcové, na př. otec bohův, otec země.[2])

Charuziná praví, že badání tím směrem a prozkoumání o matkách ohně atd. jest proto vážné, že se jím může nemálo osvítit ponětí o zjevech z oblasti náboženské mysli. Na př. finský Nanu jmenuje se synem slunce (Kuhn, op. c. loco. cit.), což poukazuje najisto na původ Nanu — ohně a možno dle toho souditi na vztah slunce a ohně v národních představách, jak je níže uvedeno.

Dle líčení osadního života jest vidno, že bylo ohniště středem kultu ohně. Zde přinášely se ohni žertvy, zde prokazovaly se mu formy pocty, jaké ho nejvíce uspokojovaly. V osadním životě vždy skoro musil být oheň ochráncem rodiny a jejího blaha, což vyplývalo zajisté z jeho blahodárných vlastností, z významu, jaký má pro život člověka. (Charuziná str. 75.)

Ohniště bylo u mnohých národů, zejména u Slovanů, posvátným místem. Nevěsta, když vkročila po prvé do obydlí svého snoubence, poklonila se třikrát ohnisku a hodila do ohně oběť, peníz nebo něco jiného. Ohnisko čili krb ošetřovala a ošetřuje podnes u všech národů hlavně žena, hospodyně. »Rodinný krb« jest jakousi svatyní členům rodiny.

Jak povědomo, byla svatost krbu v Čechách tak uznávána, že byl krb ochranou stíhaným zločincům a odsouzencům.

Ve středověku zříme ve starých rytířských hradech ve velké síni, kde se rodina shromažďovala, hned vedle krbu oltář s matkou boží. Byla to zlatá doba kultu marianského, s nímž se šířila pro-

---

[1]) **Смирновъ.** op. cit. str. 145.

[2]) Milkovič, spisovatel konce XVIII. stol. Etnografické přehledy ve spise o Cuvařích. **Изв. Арх. и Этногр. при Универ. Каз. Универ. стр.** XXII. Б. 1. Каз. 1906. г.

slulá rytířská dvornost k ženám.[1]) Tento domácí marianský kult, zbožňování Panny Marie vůbec, vyvinul se z dávných pohanských kultů, v nichž patrně nebyl kult ohně, ohniska a pod. ani poslední, ani nepatrný.

Ze starodávného ohniště, otevřené peci, stal se krb — a poněvadž to bylo nejposvátnější místo celého domu, zvalo se později »rodinným krbem«. Podnes jmenujeme dům, domácnost, rodinu »krbem«.

Buchard Wormský líčí, jak lid hádal o budoucnu, zakládaje krb. Pouštěli zrnka ječmenná na podlahu. Odskakovala-li zrnka, byla to věštba neblahá. Když klidně dopadala, bylo to znamení dobré. A tam se založilo ohniště.[2])

Na peci obýval domácí skřítek, plivník, bohatý duch, čertík a jinak řečený bůžek, který přinášel hospodáři štěstí a jejž možná pokládali za dobrodějnou vyšší moc, bůžka, snad ohnivého. Dosud vykazuje se čertu místo na ohništi, na krbu, v peci. I středověké čarodějnice se nejvíce otáčely kolem ohniska, lítaly komínem a podobně. Vše to poukazuje k tomu, jakou důležitou úlohu hrál oheň v kultu a v domácnosti národů.

Kterak byl krb, čili ohniště domácí ctěno u Římanův a Řeků, je dostatečně známo. Stálý, věčný oheň se udržoval a nesměl se nechat uhasnout pod trestem smrti, o čemž byla již výše zmínka učiněna. Charuziná upozorňuje, že jest možno, že nesnáz, s jakou nižší plemena rozdělávala oheň (tření, tesání, křesání, vždy vyžadující mnoho času), přinutila je udržovat oheň stále. Tak hořel oheň v bytě stále, což arci vyžadovalo také ošetření, opatrování ohně. K tomu byly trvale ustanoveny nějaké osoby, což vedlo později k instituci kněžek nebo kněží, a vyvinul se tudíž celý kult.

Oheň ohříval a osvěcoval celý byt, udržoval v něm blahý stav. Zda sám nepřiměl mysl k přesvědčení, že je přirozeným ochráncem obydlí lidského, blahodárce rodiny? Později, jako ochránce rodiny jevil se být i dárcem jejich bohatství. Blahý stav závisel na jeho dobré vůli. I bylo třeba oblažiti jej oběťmi, uctivým chováním. Bylo strašno jej rozhněvati; neboť mohl ve hněvu spáliti svěřené mu obydlí. Bylo by nebezpečno dávat oheň z domu, protože svéhlavé božstvo, přenesené na jiné místo, přeneslo by i k novému obydlí svou sympathii i blahodárnost.[3])

U mnohých národů zachoval se obyčej udržovati stálý oheň, a povinnost tato uložena ženě. Charuziná poukazuje na analogická fakta v kulturních státech centrální Ameriky a v některých afrických místech. Zde sluší se zmíniti se také o posvátném ohni v dřevní Litvě, chráněné »vaidelotkami« — borytovými košatkami či ošatkami.

Ve svatebních obřadech starých Litevců jest obyčej, poukazující na to, že v každé jednotlivé rodině udržel se kult ohně, jevící se jeho stálým udržováním, při čemž i zde je žena ochranitelkou ohně. Rodiče mužovi uvítají mladou ženu těmito slovy:

[1]) W. Ela, »Rodinný krb« Sborník Lady, díl XII. sešit 20. str. 616.
[2]) Zíbert Dr., »Seznam pověr a zvyků pohanských XIII. věku.« Str. 97.
[3]) Baltromaitis, Litva s. I. Svatba. Sib. 1877, str. 29 a 32.

»Neplač, hle ohníček svatý, který jako u svých rodičů jsi střehla, i u nás budeš stříci.« Dávají pak radu mladé ženě, jak si má při tom vést, a praví jí, že jest každé ženštiny vážným zaměstnáním stříci oheň a zachovávati k němu slušnost. (Baltromaitris.)

Někdy neuhasínající oheň jest i ve spojení s obětmi dívek, zaslíbených panenství. Neuhasínající oheň ochraňoval blaho celého rodu, později i carství. Proto nutno tento kult vřaditi mezi kulty rodové — rodového, později také carského ohniště.

Děvuška, kněžka, dokud přináležela k rodině svého otce, mohla sloužiti bez bázně rodovému božstvu, neznesvěcujíc ho svým přiblížením. Když se provdala, přišla pod ochranu rodového ohně svého muže a vstoupila do kultu, k němuž se připojila prostřednictvím rozličných obřadů, jako tím, že učinila kruh okolo ohniště, že se poklonila ohništi v domě mužově nějakou obětí atd.

Zdá se, že obřad vykonaný cizí ženou v rodovém kultu mužovy rodiny jest dlužno hledati v pozdější etapě náboženské evoluce člověčenstva.

Dle některých abstraktních částí lze míti za to, že sotva toho byl primitivní člověk schopen.

Jest přirozeno míti za to, že byla žena hned v počátcích života člověčenstva skutečnou ochránkyní ohně — ohniště. Ženy byly více nuceny střežiti domácnost, čili místo odpočinku, ležení a pod., když mužové vyrazili za kořistí, dobýváním živobytí a pod. Žena zůstala často na místě, kde byl rozdělán oheň, aby jej udržela, připravila pokrmy, udržením ohně oddálila přiblížení se divokých zvířat za noci. (Wachter, op. cit. str. 136 a Charuziná str. 77.)

A poněvadž ženy se více zabývaly ohněm, pozorovaly jeho vlastnosti dobré i zlé, poznaly jeho podstatu a stvořily celý kult. jeho, naučily se důkladně s ohněm zacházet a jej ovládati. Vypozorovaly, nad čím se horší, kdy šepce a se třepotá, sype jiskry, vyzkoušely, čím ho přinutí, aby nepozdvihoval své jazyky, poznaly, s jakou žádostí se vrhne na vhozenou mu potravu, totiž topivo. (Charuziná 77.)

Dobrá hospodyně v selské ruské rodině je seznámena dobře s celou obezřelostí, rozdělává-li oheň, a zná všechny formy jeho uctívání. Za nepoctivé a špatné zacházení s ohněm trestá oheň dům vždy požárem. — Tak je žena doposud zodpovědna za poměr ohně k rodině. (Dokončení.)

Otokar Josek:

Z dějin lidu selského v Čechách.

(Dokončení.)

Obraz — opravdu příšerný — *o zuboženém stavu obyvatelstva* (selského i městského) nakreslila císařovně (dne 8. července 1771) »Přednáška válečné rady dvorské« na základě toho, co vojenští důstojníci při konskripci duší a tažného dobytka v Čechách pozoro-

vali a poznamenali, ač sami nevyptávali se poddaných na jejich stesky, nýbrž jen bedlivě poslouchali, co kde jim bylo žalováno po 16 krajích na venkově a v čtyrech městech Pražských. Místo abychom tu podávali povšechnou charakteristiku bídných poměrů obyvatelstva, vybíráme raději z »přednášky« té několik *konkretních dat*, týkajících se na př. kraje Klatovského. Důstojníci, pídíce se po seznamech mužů povinných službou vojenskou, pohřešují v panských knihách jména mnohých živoucích, která uvedena jsou v knihách kostelních (farních). Venkované tonou prý v hrozné nečistotě. Staří spí na slámě drchance, děti zcela nahé na peci a za pecí. Hmyz a puch v jizbách vadí tomu, aby šla jim k duhu potrava, sama sebou již skrovná. Jestliže ochuravějí nemocí vyrážkovou, zvláště v zimě, dítě od dítěte rychle se nakazí, jak dálo se nedávno hojnou měrou na některých panstvích. Nemocní zůstávají pak bez lékařské pomoci, ježto neukáže se nikde ani vrchnostenský, ani krajský chirurg (ač tento jest za službu svou placen). Minulé zimy pomřelo prý na takové nemoci 28 osob asi z 30 domků, a nikdo (ani panští úředníci) se nad tím nepozastavoval. — Zdraví a vzrůstu dětí škodí nemálo, že již za časné mladosti chodí na robotu a pro vrchnost snášejí na zádech dříví z těch krajin, kam povozy nemohou zajeti. Jmenovitě na Bystřickém panství poddaní stěžovali si trpce do tuhých robot, ježto v zimě jest jim každý týden po 3 dnech choditi s dobytkem do práce panské a mimo to jednu nebo dvě osoby posílati na práci ruční. O školy a vhodné učitele nikdo se hrubě nestará. Maličké děti, jsouce zcela bez dozoru rodičů, mravně pustnou a tělesně utrží si mnohou úhonu. Rodiče jako by těšilo, že předváděti mohou vojenské komisi jen mrzáky nebo zakrnělce; spíše je mrzí úraz dobytka. Tlustý krk a vole nezřídka na lidech spatříš. Dle obvyklého mravu poslední (nejmladší) syn dědí grunt; nejstarší jest v domě jen jakýmsi čeledínem; doporučovalo by se spíše, aby rodičové směli odkazovati grunt dítěti, kterému by chtěli . . . Poddaní sedláci nebyli by nepilni, kdyby věděli, že ovoce jejich práce zůstane jim a jejich dětem. Pohříchu na mnohých místech, nejvíce tam, kde vládnou pachtýři panští, pilnému hospodáři odnímá se pozemek, který dobře vzdělal, a odevzdává zaň pozemek zanedbaný a zkažený . . . Obyvatelé kraje Klatovského obchodují se sousedními zeměmi obilím, vlnou, chmelem, rybami, drůbeží, peřím a vepřovým dobytkem. Obilím vedou obchod nejvíce jen zámožní, kteří kupují od chuďasů obilí již na stojato na poli, a po žních vyvážejí je proti všem zákazům ze země. Někde chuďas obdrží za polovici žně jen semeno . . . Robota rozměřuje se velmi nestejně; i když sedlák má jen sotva polovici usedlosti, ukládá se mu robot tolik, jako by měl celou. Vrchnosti zabírají někde grunty poddanské a zřizují ze tří nebo čtyr dvorů takových dvory panské. To přináší s sebou dvojí nehodu: počet poddaných se zmenšuje (a tím lidnatost země), a na zbývající, již méně četné, uvalují se zvýšená břemena, ježto přibírají se k robotám i na nově založených dvorech vrchnostenských. Na panství Hradištském sedláci již tak jsou ochuzeni, že nemohou chovat ani koní, ani volů; podobný osud stihne brzo i ostatní robotníky, protože svými potahy povinni jsou konati roboty také za ony ochu-

zené. Vrchnosti sice prohlašují, že přestanou na robotě třídenní týdně, dovolené zeměpanskými patenty, ale tak, aby denně se pracovalo na ní po deset hodin; toho nevydrželi by na dlouho ani robotězi, ani jejich dobytek. Nad to nebožákům jezditi jest robotně (i za největší nepohody) s fůrami až do Prahy a Vídně... Poddaní týráni jsou dále značnými pokutami peněžitými, které panští úředníci jim ukládají, někdy i za menší přestupky. Šestnáct sedláků bylo pro podloudnictví se solí uvrženo do těžkého žaláře v Klatovech, potom odsouzeno, aby ihned zaplatili pokutou 174 zl. 47 kr., rychtáři klatovskému aby dali jako žalářné po 2 zl. 20 kr. a šli k prohlídce ke krajskému chirurgovi, hodí-li se k službě vojenské, ač byli padesáti- a šedesátiletí. Marně žadonili, aby jim bylo s pokutou peněžitou poshověno až do žní, takže pak některý, aby ji sehnal rychle, byl nucen prodati poslední tažné dobytče. Mnozí prohřešují se proti zeměpanským nařízením jenom proto, že jim nebyla řádně a srozumitelně ohlášena... I policejní správa na panstvích jest nedostatečná. Židé porážejí dobytek a prodávají, co a jak se jim líbí. Rakouská míra obilná, váha a loket nejsou všude zavedeny, protože prý by se poddaní neuměli do těch novot vpraviti... Na panství Horšovotýnském dva sedláci bědovali, že vrchnost chce je z jejich vlastního a dědičného dvora odsadit a dáti jej poddanému jinému; jiní naříkali, že své děti a čeledíny, posílané za pacholky a děvečky k dobytku na panských dvorech, přes to sami po celý rok musí stravovati a všemi potřebami opatřovati. —

Podobné nářky zapisovali důstojníci vojenští (kteří zároveň všude prováděli číslování domů) z putování svého i po ostatních krajích, podotýkajíce na konec své zprávy, co sami soudí kde o chovu koní a tažného dobytka. Na několika místech zmiňují se o neúrodě a hladu i nemocech odtud vzniklých.[1]) Tak v Čáslavsku, kdež prý neúroda trvala dvě léta, v Kouřimsku a v Berounsku, kde sedláci krmili dobytek i doškami se střech; tam a také v Táborsku role zůstaly na zimu neosety z nedostatku semene, a na jaře očekávala se pomoc od vrchností. — Na statku Smědovicích (u Liběchova) poddaní vykupovali děti své od služeb v panských dvorech za 12, 17 až 21 zlatých, za výhost se platilo 12—56 zl.; za dodatečné svolení vrchnostenské k ženitbě (když poddaný bez povolení vstoupil v manželství) dáváno 21, 36 až 62 zl. — V kanceláři rychnovského hospodářského direktora stála na postrach poddaných »lavice soudcovská.« I ve 4 městech Pražských bylo bídy a žebroty nazbyt. Živořili tam řemeslníci, kteří z nedostatku jiné práce opravovali silnice za denní mzdu 12 kr.; nalezen tam muž, jehož veškerým majetkem byl jediný plášť (plášť tento byl zároveň jeho lůžkem); vypátrána tam nemocná, naprosto chudá žena s pěti nezletilými dětmi beze vší pomoci atd. atd. Pozornosti zasluhuje, co někteří duchovní správci prohlašovali důstojníkům za hlavní zla, kterými strádá poddaný a tím také stát. Dle jejich úsudku bylo to zlo trojí: zištnost úředníkův a magistrátů, robota (libovolná) a nesvědomitost pachtýřů, jimž v ruce dávána celá panství neb aspoň velké statky. —

---

[1]) V Bydžovském kraji byly rozšířeny také nemoci venerické.

»Přednáška« válečné rady dvorské dovršuje se na konec 13 články (nejspíše z péra hr. Františka Morice Lascyho) *řadou návrhů*, jak by se odklidily rozličné nešvary. Vedle jiných věcí navrhuje se, aby bráněno bylo libovolnému odnímání pozemku pilnému sedláku, tvoření nových dvorů panských ze selských (místo aby zakládaly se raději nové selské z dominikálních), příkořím, jichžto zakouší poddaný od pachtýřů vrchnostenských statků (na které by měli pilně dozírati krajští hejtmané); dále robota aby byla přesně a podrobně vymezena co do dní a ročních počasí, a pokud má býti vybývána ručně, pokud potahem a forami, a na jakou vzdálenost; k setí a k výživě lidu aby na panstvích byla zřízena zásoba obilí na dvě léta, pokutování poddaných peněžitými tresty (z nichžto nejvíce těží panští úředníci) aby bylo zakázáno; za to aby zostřen byl dohled na zachovávání čistoty mezi obyvatelstvem a pečovalo se o jeho duchovní povznesení řádným školním vyučováním náboženství od farářů (s přiměřenějším než dosud rozdělením osadníkův a důchodů mezi jednotlivé faráře), cvičením mládeže ve čtení a psaní od učitelů slušně placených (kteří by si nemusili jinakým způsobem na živobytí přivydělávati), a k lepšímu ošetřování nemocných aby ustanoveni byli zkoušení a zkušení zemští i krajští fysikové humánního smýšlení a p.

Hrozné stesky obyvatelstva, po výtce selských poddaných, ozývajíce se ze všech koutů království, nemohly nedojímati mocně srdce císařovnina. Proto již dne 28. srpna 1772 (po velikém moru a hladu) nařídila reskriptem, aby *vypomáháno* bylo usedlým poddaným a také vrchnostem penězi ze státní pokladny, které by se jim *půjčovaly* na dluhopisy; správa těch finančních operací svěřena stavům zemským. Dne 13. srpna r. 1775 panovnice vydala pak na prospěch poddaných svůj slavný *patent robotní*, o němžto podrobnější zprávy podala nám již hlavní snůška Kalouskových Řádů selských a instrukcí hospodářských; zde podotýkáme toliko, že ještě o dva dni později (dvorským dekretem z 15. srpna 1775) předpisuje se českému guberniu nezbraňovati vrchnostem, když by chtěly snižovati robotu na méně než tři dni v témdni; stanoviti mzdu žencům vyhrazeno bylo krajským úřadům. Nicméně našli se jednotlivci, kteři, nepřejíce robotnímu patentu Tereziánskému a jiným úlevám břemen poddanských, dokazovali, že »*robota poddaným neškodí*, a že ochuzení poplatníků pochází z příčin jiných, hlavně z břemen státních«; dokument toho obsahu z 1. prosince 1775 najdeš na str. 538—543 Dodavku. Ježto stížnosti poddaných nebraly ani později konce a k podávání jich k vysokým úřadům konány byly sbírky peněžité bez povolení vrchnostenského, dvorský dekret z 9. srpna 1776, zakazuje tyto sbírky, obnovoval zároveň předpisy o tom, kterým způsobem a pořadem mohou stížnosti býti výše předkládány.

Na panstvích, na kterých byla zaváděna *soustava Raabova* (drobení pozemků panských v samé dvorce selské, odevzdávané sedlákům v užívání za určité roční platy peněžité neb i obilné), robota (proměněna byvši v plat) pominula. Dle instrukce z 15. března 1777 (dané hospodářským úředníkům v Čechách na statcích postavených pod státní správou) dominikální pozemky, kterými poděleni byli poddaní, zůstávaly vždy

dominikálními (vrchním vlastníkem zůstávala vrchnost); proto tedy podělenci neměli platiti kontribuce, aniž bylo se jim báti exekuce.[1]) Ale poddaný byl zavázán odváděti vrchnosti své platy správně a přesně v ustanovených lhůtách, sice mohl nedbalec, který by hned prvního roku neplnil své povinnosti, býti pozemku svého zbaven a jiným osadníkem nahrazen. Jestliže by však ze zlé vůle správně neplatil, zůstaveno vrchnosti právo, uvésti jej zase do starého nevolnictví a robotnictví. Důsledkem zrušení nevolnictví soustavou Raabovou (zavedenou i na statcích někdy jesuitských, potom státní správě podřízených) bylo také *zrušení tax*, plynoucích z nevolnického poměru, tedy platů za výhosty, stavění čeledínů a povolení ženitby, což oznámeno úředníkům hospodářským dne 15. června 1779. —

Zbývá letmo dotknouti se *ostatních písemností Dodavku*. Řádů *samodílných*, jimž doba pobělohorská již nepřeje, najdeš pořídku; nejpamátnější z nich jest Droužkovický (selské obce Droužkovic u Chomutova), r. 1571 od vrchnosti potvrzený a rozmnožený. Četněji vyskytují se řády poddanské *původu vrchnostenského*; jako na př. z r. 1574 na statku proboštství Hradištského nad Znojmem, kde již obci bere se právo dávati si řády samodílné, z r. 1643 na statcích kolleje Jičínské, z r. 1651 na statku Žitenickém (s opravami a doplňky), z r. 1681 na statcích komorních a j.

Mezi *instrukcemi* pro hospodářské řízence uvádíme předpisy hejtmanovi na panství Rychmburském a Rosickém z r. 1708, kterými se mu přikazuje vedle jiného i stíhati mezi lidem potulné nekatolíky; na Smečensku již v letech 1602—1638 zavazováni *přísahou* zvláštní dozorci k tomu, aby horlivě si všímali toho, zda poddaní v neděli a o svátcích plní povinnosti katolického náboženství; na Krumlovsku a Netolicku ukládá se (r. 1726) přísahou rychtářům pilně zakročovati proti nekatolickým »svůdcům lidu« a knihám. V instrukcích pro správce důchodův a statku v Jindř. Hradci slibuje se (r. 1613) úředníkům svědomitým též »jistá odměna« za jejich námahu, ale v instrukci Chrudimské (z r. 1718) vyčítá se městským řízencům mnoho neplech, obvyklých asi také jinde v samosprávě obecní. — V knize hospodářského úřadu Chlumeckého na Litoměřicku (z r. 1627) baví vedle poddanského řádu a předpisů pro hejtmana také zprávy o služném a stravě tamějších úředníkův a služebníků, mezi nimiž se jmenuje též hlavní hospodyně (Haushälterin) »paní doktorová«. O stravě chasy ve dvořích, letních dělníků na poli a panské čeládky na zámku najdeš plno dat (z l. 1638/49) v Tabulkách.[2]) V španceduli (služebním listu) hejtmana klášterského panství na Zbraslavi (z r. 1723) zvídáš nejen o povinnostech a požitcích toho úředníka, ale i o výši tax (akcidencí), jaké se žádaly na poddaných za listy výhostné, osvobozování od služeb v panských dvorech a p. Nepohřešíš v Dodavku ani

[1]) Exekuční řád vydán byl českým místodržitelstvem r. 1744, když scházely se špatně zeměpanské daně na vojsko, což přičítáno liknavosti poddaných a zvláště bezprávnému jich vyssávání od vrchností a panských úředníků. Z té příčiny měly se dobývati kontribuce a jiné daně na poddaných a také extraordinarium na vrchnostech pomocí vojska.

[2]) V tabulkách hospodářských hrab. Jaroslava z Martinic.

dokladů o *taxaci* při odhadování statků a jiného zboží, kterou r. 1609 sněm český nově upravil, hledě k rostoucí ceně pozemků i naturalií. Naproti tomu zdálo se r. 1612 kupovateli panství Zvíkovského, že odhadce prodavatelův cenil věci příliš vysoko; proto dal si odhad ten přezkoumati zkušenému hospodářskému úředníkovi, jenž pak trhovou cenu snižoval. Z jeho posudku jest poučno i to, co se tam vřazovalo mezi platy *stálé* (při prodeji mnohem výše ceněné) a co mezi *běžné čili nestálé* (jako na př. plat od pronajímatelů poustek, dědin, mlýnů, prámů, z užitku lesů, cihelen, výsadních krčem atd.); při tom též různí se a jinak cení roboty *staré, dědičné*, proti novějším, konaným za odměnu. Podobně poučný jest obšírný odhad komorního panství Mělnického (z r. 1645), kvetoucího před válkou třicetiletou a později valně sešlého. — Posléze Dodavek hemží se dokumenty, jejichžto účelem jest vedle jiného i ukázati, jakých kdy a kde užívalo se *formulí* při udílení výsad a milostí jednotlivcům, vesnicím, městečkům i městům, při vydávání písemností z kanceláře úředníků panských, při reversech vyšlých z ruky poddaných, při přísahách předepsaných vrchnostenským zřízencům a při vysazování nebo prodávaní pozemků právem zákupným. Asi tucet rozkošných obrázků vsunuto do Dodavku k znázornění způsobu, jak patriarchálně si vedla zádušní správa kostela sv. Mikuláše v Praze, když si vyjížděla s vážnou tváří na úřední řízení do vsí Kojetic a Ujezdce. Málo se tam obyčejně potěšila. Marně napomínala sedláků, aby do krčmy nechodili, a raději dluhy staré u krčmáře spláceli; neposlušní zadlužovali se i v cizopanských hospodách. Jan Tošek, ačkoli se i zápisem zavázal, že již »počne hospodařiti«, nestál v slovu, ušel ještě s jiným druhem pro dluhy z Kojetic, a dosti práce stálo, nežli šatlavním vězením mohl býti opatřen. I jiní poddaní málo dbali příkazu své vrchnosti; naposled musil býti sám rychtář s úřadu sesazen a s ním také krčmář uvězněn, že dvě lehké bytosti »v krčmě u sebe přechovával a s nimi jiným zle živu býti dopouštěl«. — Koječtí neprokazovali vůbec valně úcty k své vrchnosti; neboť r. 1588 varováni jsou, aby budoucně k úředním výjezdům svých pánů neposílali »kobyl téměř již na poli (z polovice) umrlých«, tak že prý posledně jedna klisna »nemoha (sic!) hladem táhnouti se převrhla a v Ďáblicích zanechána býti musila«.

Folkloristé povšimnou si asi zmínek o trestání »na šárce a kládou« (str. 117., 119.), »o palcátu aneb žíle rychtářské« (str. 131.), o stavění »pranýře« na znamení, že obec (Dolní Vltavice) povýšena byla za městečko (str. 309), o »přehledávání děveček« ženami vždy po čtyrech nedělích na rychtě (str. 314), o přástkách, »na nichž čert o vrkoče tarmark a o panenství jarmark držívá«, o čárech, kouzlech a »všelijakých ďábelských nástrojích, které se koliv buď litím, zakopáváním neb jakkoliv jináče dějí a skrze to lidem i hovadům se škodí« (str. 242.), o konání »doušek« (přehlídce mezníků) na Litoměřicku (str. 509), o »lavici soudcovské« v Rychnově (str. 511) a p.

Mám za to, že z tohoto rozboru jest již s dostatek na jevě, *jaké* a *kolikeré* dokumenty Dodavek přináší, a *proč* právě *tyto* si vybral.

A všecken tento hojný a pestrý materiál, pořádkem chronologickým uváděný, vydavatel opatřil po svém obyčeji jasnými úvody

poznámkami a vysvětlivkami, srovnal — kde bylo třeba — se zněním písemností, dříve již v hlavní sbírce vytištěných, a k celku přidal své pečlivě a přehledně sestavené rejstříky. Slovem, máme před sebou zase vzácnou, ač jen dodatečnou, edici historických pramenů, kterou může s pochoutkou čísti odborník i neodborník — — edici »Kalouskovskou«.

Dr. *Frant. Daneš*:

Bernard Bolzano ve prospěch národního míru v Čechách před sto lety.

Mezi oběma národy, království naše obývajícími, bylo vždy a je zajisté i nyní mnoho jednotlivců, kteří těžce nesou ostrost národního boje v Čechách i v zemích českých vůbec, varují před ní a nabádají k míru, obou národů důstojnému. Nescházel mezi nimi — již před sto lety — ani Bernard Bolzano, kněz vpravdě apoštolský a filosof mysli hluboké, soudu jasného a intencí nejušlechtilejších.

Tento podivuhodný, podnes ještě nezbádaný a neoceněný člověk a kněz, Vlach krví, Němec vychováním, Čech obcováním a cítěním, milovník dobra a krásná, až k sebeobětování vždy hotový zastance poznání pravdy, kterak by on nebyl si povšiml a k srdci nevzal »ducha nesvornosti, jenž panuje v té zemi mezi národnostmi od staletí«, kterak by nebyl přemýšlel o hlubších příčinách toho i o prostředcích k ozdravění lidu z té endemické nemoci v zemi české. Jsa učitelem vědy náboženské, pro niž r. 1804 zřízena byla stolice při filosofické fakultě v Praze, nemohl za svých proslulých veřejných proslovů k akademické mládeži, k níž se i zralí muži ze vzdělanců obou národností houfně družili a tlačili — nemohl pomlčeti o zjevu, který jeho něžnou, lidumilnou i vlasteneckou duši krušil a jeho ideál o bratrství a blaženství lidí zde na zemi a v této krásné zemi zvlášť tolik kalil.

Nalézáme ve výboru vzdělávacích řečí — Erbauungsreden — Dra Bernarda Bolzana, jenž v českém rouše vydán byl r. 1883 v Urbánkově bibliotéce paedagogické, cyklus exhort *»O poměru obou národností v Čechách“* r. 1816 proslovených, jež předcházela řeč o lásce k vlasti. Mluvil v nich s celou horoucností své duše, mluvil k rozumu a citu akademicky se vzdělávající mládeži, již jako učitel napomínal, jako otec prosil, jako kněz zapřisáhal, aby nejen sama mezi sebou výhost dala duchu národní nesnášelivosti, ale aby i ve svém příštím povolání na lid v tom směru působila.

»Bůh, který vidí do mých útrob, ví, že mluvím dnes tak jako vždycky v úmyslu, abych prospěl vroucně milované vlasti své. Proto vložiž On dnes dvojnásobnou sílu a moc v má slova, aby roznítila touž lásku k vlasti i v mých posluchačích.« — Tak svou přednášku o lásce k vlasti zahájiv, obrátil se v příštích exhortách

ke skutečně panující nelásce obou národův a z ní pochodícímu rozkolu v lidu a úpadku v zemi. »A tak ubohá vlasti, v tobě panuje záhubná nesvornost; část rodáků tvých nenávidí část druhou. Ó, jakž by tu v takové kruté bouři mohla vzklíčiti, kvést a ovoce přinášet útlá květinka lásky k vlasti?«

Pověděv, že mnozí podiví se jeho názoru, jako novotě nějaké, řekne-li, že účelem křesťanství není učiniti nás blaženými teprve v nebi, ale již zde na zemi, i že úmysly proroka Nazaretského vztahovaly se opravdu též k založení pozemského království blaha všeho lidu, dovodil z výroků písma, z textu Pavlova listu 1. ke Korintským 12, 12—27, obsahujícího podobenství o lidském těle (»Nebo zajisté skrze jednoho Ducha my všickni v jedno tělo pokřtěni jsme, buďto Židé byvše, buďto pohané, buďto služebníci nebo svobodní, a všickni jsme jedním Duchem napojeni«), a z Livia II. 32 (Menenius Agrippa) o šťastném užití jeho podobenství v nejkritičtějších chvílích státu římského, kterak jest nutno ke zdaru každé společnosti, aby údové její žili svorně vespolek, dodal: »A ti Korinťané i ti Římané se tehdy smířili! Přátelé«, zvolal, »zdaž mi bude radovati se z výsledku podobného i mezi vámi? K naději té opravňuje mne co nejvíce to, že mluvím k výběru vzdělaných jinochů, kteří dobře vědí, že dle nich budou se chovati lidé ostatní. Neboť jaký vůdce, takový jest i lid, jak samo slovo Boží dí. Mimo to nejsou příčiny k nesvornosti mezi oběma národnostmi v naší zemi ani tak důležity, jakými byly příčiny nepřátelství mezi Židy a Řeky, mezi zpupnými patricii a hněteným lidem v Římě.«

Řečník položil za úkol, upřímně pojmenovati příčiny záminky nenávisti mezi Němci a Čechy ve vlasti naší, pak posouditi, jsou-li rozumné a spravedlivé, a nejsou-li takové, jak by jim tedy účinně čeliti bylo. Bolzano soudil, ukazuje na jiné několikajazyčné země, jako jsou Švýcary, že sama různost jazyka nemá být a také není ani jedinou ani hlavní příčinou úplné roztržky mezi námi, jsouc jen přirozeným důvodem, aby zde byly dva tábory, ale nikoliv se nenávidící a se potírající, nýbrž jen před »každým užším svazkem prchající«.

Příčinou hlavní je nerovnost, skutečná nerovnost v povaze a způsobu smýšlení, domnělá jen nerovnost i ve vzdělání národností naší vlasti. Tuto domněnku Bolzano odsuzuje jako nebezpečnou, předvídaje a věště, že z ní vzejde jednou »*hanebná záminka panovačnosti jedné rasy nad druhou, nauka o méněcennosti Čecha vůči Němci*«. Vývoj věcí dal mu po stu letech za pravdu. Zjev té domnělé nerovnosti budou prý panovační chtít vysvětliti růzností v přirozeném nadání, což tvrditi jest ale nejen příliš smělé, nedadouc se dokázati, nýbrž i nezaslouženou potupou druhé národnosti.

»Mne nikdo nepřesvědčí,« pravil Bolzano, »že by na celých rodinách, nedím ani na celých národech, lpěly již od přirozenosti některé vadné zvláštnosti tak neodlučně, že by se nedaly z nich nikterak vymýtit. Ale spíše mám za to, že stává se člověk tím, čím jest, vychováním a poměry, a že každý národ, když octne se

v poměrech příznivých, dospěje rovné dokonalosti jako každý jiný.« A tak, abychom si vysvětlili tehdejší rozdílnost v osvětě obou národností našich, není třeba nic jiného, než uvážiti ***nerovné osudy jejich***, kterých zakoušely za dřívějších dob a částečně dosud zakoušejí, a míti zřetel k oněm tak nerovně příznivějším příležitostem, prostředkům a podnětům k duchovnému vzdělání, jichž se dostávalo jedné části (německé) po mnohá staletí před druhou částí. Než ať mají tyto různosti důležité původ svůj odkudkoliv, je zcela přirozeno, že vadí duchu jednoty. Neboť když nejsou pro ducha toho beze škody různosti v jazyku, které se týkají vlastně jenom zevního člověka: jak třeba obávati se tím více růzností, které tkví na samé duši, na nejvnitřnějším nitru lidském?« Jak důsledně plyne pak z toho vážná výzva k mládeži české, aby veškerým úsilím hleděla dosíci intelektuelní i mravní vzdělanosti nejvyššího stupně, jakou Němci se honosí. Přímo věštecky pravil:

»Němci i celý svět má poznati, že je Čech nadán ke všem vědám a schopen všech ctností i činů rekovných a že vlohy k tomu všemu s sebou na svět přináší; že by českému národu bylo snadno, kdyby jenom byl patřičně vzdělán, obrátiti na se pozornost veškeré Evropy, právě tak jako jeho půda již k sobě obrátila pozornost jeho sousedův a je učinila jí žádostivými. Aby však národ, jenž sám o sobě příliš skromně smýšlí, všemu tomu uvěřil, je třeba, abychom jej seznámili s dějinami dávnověkosti, se skutky jeho praotcův. Ať naslouchá udiven, že jeho předkové působili na veškeru Evropu; že jeho předkové pěstovali vědy co nejzdárněji, že u nich moudrost všeliká měla své sídlo; ***že u nich vzešlo nejprve světlo osvěty a odtud se rozlévalo po Německu a po veškeré Evropě***! Všecko to nechť slyší národ a nechť jest mu zřejmo, co jindy bývalo, že musí i nyní možno býti. Neboť vzchází nad naší Čechií dosud totéž slunce; bývali jsme velikými, a proto můžeme jimi opět býti, budeme-li jenom sami chtíti!«

Toto přesvědčení, tuto snahu mají chovat a uskutečňovati oba kmeny, zem českou domovem zovoucí, osudy její od staletí sdílející; to vyvolá jejich stejnou lásku k té zemi jakožto jediné vlasti, přestane pošilhávání přes hranice její, přestane se lid styděti za tuto otčinu a se kořiti modlářsky všemu cizáckému. K české inteligenci tehdejší měl pak Bolzano zvláštní napomenutí:

»Pokud hledáte svou čest v dovedném napodobení cizoty; pokud se řídíte ve věcech lhostejných, v oděvu, bydlu, v pokrmech, ve jménech různých věcí dle ciziny; pokud se stydíte za mateřskou řeč svou v širších kruzích a hledáte svou čest v tom, že nejen pro potřebu rozumíte řečem cizím, ale že jimi i sličně a hbitě hovoříte: potud nemůže ani celý národ nabýti pravé lásky k vlasti: neboť vyšší třídy jeho jí samí pohrdají.«

Neohrožený muž nevyhnul se pravdě nikdy, i když její projevení bylo nebezpečno, a tak neváhal ani zde veřejně prohlásiti, že se strany Němcův i jim nadržující vlády páchaly se na lidu českém ode vždy násilí a nespravedlivosti, a ký div, že vzniklo tu roztrpčení a vády a neláska mezinárodnostní. »Ač je zmínka ta

velice povážlivá, nehodlám přece ji zamlčeti,« pravil řečník, »či snad vyhojí se rána, když se přikryje? Největším neštěstím je, že části, z nichž se národ (v politickém smyslu) skládá, nebyly sloučeny v jedno dobrovolně, ale po většině zevním násilím, a *že až dosud jedné části dostává se na úkor druhé příliš mnoho přízně a že se ona nad tuto vynáší*! Že památka nespravedlností, na praotcích spáchaných, se zachovává i u vnuků, je věc pochopitelná, tím více, když následky jejich dosud trvají, ano, když se přidávají ke starým bezprávím stále ještě nová. A to se opravdu děje. Či snad nedává se dosud Němcům a těm, kdož se k nim přidali, přednost v tisícerých věcech velmi důležitých? Nebyla-li řeč německá povýšena za jazyk úřední, v němž se pojednává o všech záležitostech veřejných? Zdaž nenese část obyvatelstva, že takto odstrčena jest? Ale ještě více: zdaž nejsou velicí a vznešení v zemi, všickni velcí majetníci v národě buď rození Němci nebo docela cizozemci nebo takoví lidé, kteří se k Němcům počítají, poněvadž dávno již odložili českou řeč a český mrav? Zdali nežije česky mluvící část obyvatelstva v žalostném stavu chudoby a poroby? A k tomu, co svrchovaně uráží, zda nebyly mu dány za představené osoby, které jsou Němci neb alespoň k nim se hlásí? Osoby, které, neznajíce řeči lidu, nemohou posouditi jeho stesků a žalob, jeho žádostí a proseb, které nemají k lidu také žádného srdce, nepovažují ho za sobě rovna a tedy nezacházejí s ním otcovsky, alebrž panují nad ním a ssají mu krev dle příkladů oněch egyptských úředníků nad robotami (2. Mojž. 1, 8—13). Kdož by, jenž žil v naší vlasti anebo jí jenom rychle prošel, nepotvrdil pravdu těchto mých slov? Kdo tedy se může diviti, že v lidu našem není žádné jednoty, že Čech a Němec v ničem rádi se nespolčují, ale že vzájemně sebou pohrdají, sobě se vyhýbají, se nenávidí? Diviti se není tu zajisté ničemu, přátelé moji.

Než zdali pak musí býti nazváno ono zlo, které jest pochopitelno a přirozeno, také zlem neodvratným? Nikoli. Rozdvojení lze čeliti nebo je alespoň mírniti na podkladě zásad křesťanství. Rozkol úplný jest nerozumný, nespravedlivý a ovšem pro oba tábory stejnou zhoubou. Což se mají spoluobčané jedné vlasti sobě vyhýbat a se nenáviděti, protože ústa jejich se nenaučila jedné řeči? Čím by mohl můj soused za to, že naučil se od dětství svého jmenovati věci jinými zvuky, které se mi zdají třebas i odpornými, protože nejsem jim navyklý? A tak jako mně jsou odporny zvuky onoho jazyka, jsou snad i zvuky mé odporny jemu. Kdož pak může rozhodnouti, kdo s větším právem si stěžuje, že se uráží jeho ucho? To však je jisto: když budeme se snášeti trpělivě nějaký čas, navykneme jedni zvukům druhých, takže konečně, místo abychom je považovali za odporny, budeme s potěšením naslouchati novému jazyku, jehož pravidla chápati počínáme.

O mnoho důležitější jest arci různost ve smýšlení, v pojmech a zásadách obou národností naší vlasti. Že ale ani to nás neopravňuje k úplnému rozkolu a nepřátelství, poznati můžeme již z toho

důvodu, že i mezi členy jednoho a téhož kmene bývají v takových věcech rozdíly nemenší. Či by snad nebyli v naší otčině Němci, kteří se liší od svých soukmenovců touž měrou, kterou Češi od Němců navzájem mohou se lišiti? Kdyby však chtěli spolčovati se pouze takoví lidé, kteří ve všem sobě se vyrovnají, aj, kdež by mohlo být osady jaké, ať mezi Čechy, ať mezi Němci? Nechť jsou rozdíly mezi Čechy a Němci jakkoli veliké a četné: nicméně jest na tisíce jiných věcí, o nichž tito i oni rovnou měrou smýšlejí. Kdyby se užívalo patřičně jenom těch zásad, v nichž souhlasí obě strany, dalo by se jistě vykonati mnoho, aby se obě strany spojily. Než my sami toho zneuznáváme; nehledámeť jedni u druhých tolik souhlasu, kolik ho skutečně tu jest, a to proto, že pohlížíme na sebe okem *nenávisti*. Zdali má celý kmen účast v útiscích, které páchají někteří z jeho středu? Či snad není sám utiskován od nich rovněž tak nespravedlivě, jako náš český lid?«

O škodlivých následcích neustálých svárů nebylo dle Bolzana tehdy ani pravého ponětí, jen jeho prorocký duch viděl již před sebou celou z toho se rodící a rostoucí zhoubu, dnes naši ubohou zemi již zaplavující. »Nesčíslné podniky obecně prospěšné,« tak hlásal, »nemohou se vykonati v zemi, v níž není ctnosti, lásky a svorného ducha; u nás staletá nesjednocenost způsobí, že zúplna zapomeneme, co mohou vykonati občané vlastním přičiněním, jsouce sjednoceni. Očekáváme všecku spásu jenom od svých vlád, nečiníce sami ničeho ve svůj prospěch; bědujeme, že nám vláda nepomáhá, nepomýšlejíce, že bychom si mohli od toho pomoci sami, kdybychom jenom chtěli se sjednotiti!

Nežádejte, abych vám vypočítával všechny prospěšné ústavy, které by mohli občané naší země sami zřídit, anebo mohli by alespoň téměř přinutiti vládu co nejvíce nečinnou, aby je zřídila, *kdyby společně a vytrvale si jich žádali*. Kdybych začal mluvit o této věci, jistě bych se ani nedostal ke konci. Pohled na zařízení, jež byla takto provedena teprve nedávno v mnohé sousední zemi, poskytne příkladů na doklad mých slov; další přemýšlení pak poučí vás, že jest nepoměrně ještě více věcí, které se dají tak dobře provésti, jako to, co dosud bylo jako na zkoušku provedeno. Jinak ale malomocnost občanstva stává se pak příčinou nového zla. Ti, kdož mají vládu země v rukou, bývají totiž v pokušení, zneužívati své moci a starati se místo o blaho lidu, o své vlastní zbohatnutí. Tu může vláda snadno vložit otroctví na celý národ a zle nakládat s ním dle libosti, jenom když užívá při tom lsti a nečiní útok na všecky najednou, ale na jednoho po druhém. U takového národa své slabosti si příliš vědomého je bázlivost a pochlebenství vůči vládnoucím, zahostí se duch na cti utrhání a donášectví« (čehož Bolzano sám na sobě nejvíce zažil).

»Právě proto, že obyvatelé té země jsou různorodí, lze za to míti, že by mohla země ta se povznésti na jednu *z nejšťastnějších v Evropě*, kdybychom jenom potlačili v sobě ducha stranického. Jest totiž přirozený zákon, že *třeba ku vzniku nějakého celku, má-li se zraku našemu jeviti dokonalým, jakési různosti jeho částí*

náležitě v jedno sloučených. Tak jako půda, na níž stojíme, teprve potom velmi úrodnou se stává, když je složena z různých zemin: tak jest i národ, který se živí na této půdě, teprve potom národem šťastným a dokonalým, když je složen z částí nerovných. Rodiny, které hledí u volbě osob ke svým sňatkům přílišně na rovnost, pozbývají čím dále, tím více síly tělesné a duševní. Za to mívají manželství, která jsou poněkud nerovná, potomstvo vynikající neobyčejnou výtečností a spojující v sobě ctnosti obou, nedědíce při tom chyb jejich. Nejprvnější národ starověku, národ nejvzdělanější, jemuž se obdivují až dosud všichni národové vzdělaní, národ řecký skládal se z částí nejrůznějších: aj, kdož by pochyboval, že právě ta okolnost přispěla mnoho k jeho výtečnosti? Kdož ví, čím bychom my být a státi se mohli, kdybychom oné nerovnosti obou národností, z nichž sloučeni jsme zajisté nikoli bez vůle Boží, moudřeji byli užívali, a počali jí ještě nyní užívati? Kdož ví, co by se mohlo z nás státi, kdybychom si přátelsky podali ruce, místo, abychom žili v nenávisti a nesvornosti?«

Na zmírnění protiv jazykových byla vzdělancům rada, aby buď ani nehádali se o tom, která z obou řečí jest výtečnější anebo jednali o tom co nejklidněji a nejmírněji. Ostatně jest taková hádka bezúčelná; neboť ať rozhodne se jakkoli, nenásleduje z toho nic pro život. Ačkoli je lhostejno oběma stranám, zvítězí-li v této hádce ta nebo ona řeč, protože si nikdo svou řeč sám nedal, přece bývají lidé při hádce té tak rozhorleni; přece považuje za velikou urážku, musí-li kdo na konec přiznati se, že jeho řeč je méně vzdělanou. A proto by si měl každý rozumný člověk učiniti pravidlem, nesnižovat nikdy některé řeči před těmi, kdož ji ctí jako svou řeč mateřskou, není-li jinak přesvědčen, že má před sebou lidi, kteří jsou povzneseni nad veškeru pochybnost o pravdě, kterou právě před tím vyslovil. Rozumí se, že *naučením se oběma jazykům* nejspíše se položí meze nedorozumění a odcizení se v životě, k čemuž dodáno: »Zdaž mi tu ještě třeba připomínati, co se již samo sebou rozumí, že jest jednou z nejsvětějších povinností oněch *Němců*, jež osud povýšil za představené Čechů v jakémkoli vzhledu, *přiučiti se řeči svých podřízených?* Neboť *neznajíce jí, nemůžeme jistě nikterak plnit povinnosti svého úřadu*; tím méně ovšem získati si lásku a důvěru svých podřízených. Tu bychom se jim zdáli býti jenom nájemníky, tu bychom opravdu nemohli působiti jinak, než jako nájemníci! Neboť dobrý pastýř (dí sám Pán — Jan 10, 4) má hlas, jehož ovce jeho znají.« —

Tato stará píseň míru a smíru zavírá se apostrofou: »Ó, poznejme tedy lépe, co jest nám k pokoji, abychom mohli vkročiti v řadu národů, kteří právě nyní (1816) začínají jako znovu žít, ana sřítila se podpora tyranie! Bůh, který přeje blahu národů, pomůže nám v skromném boji našem za svobodu. Amen.«

Jak jasně, jak správně hleděl Bolzano již před sto lety na spor národní v Čechách a jak vývoj věci dal mu za pravdu! —

Dr. *H. Traub:*

Příspěvek k svatodušním událostem v Čechách roku 1848.

Známo, jakým směrem se vyvinuly věci v Čechách po vydání královského kabinetního listu z 8. dubna 1848, když tu z čista jasna — motivy t. ř. svatodušního vzbouření nejsou ani podnes náležitě a uspokojivě osvětleny, ježto příslušná akta úřední zůstávají badatelům nepřístupna, tak že i Helfertův jinak cenný »Der Prager Juni-Aufstand« třeba bráti s výhradou — o svatodušním pondělí dne 12. června došlo k srážce mezi lidem a provokujícím vojskem. Velící generál kníže Windischgrätz použil jí k tomu, aby podnikl útok proti vymoženostem ústavním a na prospěch reakce, absolutismu, jehož rozhodující kruhové dvorští nemínili se vzdáti tak náhle a bez výhrady.

Byly sice podniknuty pokusy, aby byla přivedena posila z venkova občanstvu pražskému proti nenáviděnému Windischgrätzovi, ale konec konců zůstalo povstání uzavřeno v hlavním městě, zbaveno veškeré pomoci z venčí. Z prostředků, jimiž se přátelé odboje pražského snažili získati pomoci, nejdůležitější byla přirozeně nová vymoženost technická — železnice. Byli to — jak vypravuje Alex. Helfert v dotčené práci své[1]) — jako političtí commis voyageurs, kteří v každé stanici, kde zastavil vlak a nádraží bylo naplněno sběhlým se lidem, kolportovali o povstání zvěsti nejpoplašnější, vybízejíce k ozbrojené pomoci Pražanům a rozdávajíce revoluční provolání i seznamy proskripční, které vyhazovali též za jízdy z oken vlaků. A pokračuje: »Setník od druhého praporu polních myslivců, ležících v Kutné Hoře, jménem Felix rytíř *Dunin-Brzeziński*, dlel v léčebném ústavě gräfenberském, když byl povolán do Prahy k superarbitraci. Cestou sešel se 15. června s Rudolfem šlechticem *Bernhausenem*, vydávajícím se za důstojníka od dragounů Fitzgeraldových.[2]) V Kolíně zastaví se Brzeziński, mezitím co Bernhausen pokračuje v jízdě do Prahy. Brzezińského zrazují, aby nejezdil do Prahy; brzy potom se rozhlásí, že v Praze je klid zbraní, i rozhodne se Brzeziński, že pojede dále. Dostane se až k Českému Brodu, kam vjíždí od Prahy lokomotiva, na ní mužové s tasenými šavlemi, mezi nimi Bernhausen: »Zrada! Vojsko bombarduje město! Vraždí se a plení!« Brzezińského vyzvou, aby vystoupil na lokomotivu, a nyní pokračují v jízdě do Kolína, kde se právě chystá tlupa ozbrojenců odejeti do Prahy. Nádraží je nabito mnoha sty lidmi; Brzeziński i Bernhausen podněcují je s tasenými šavlemi, vyzývajíce jich k pomocné výpravě do Prahy, k boji za svobodu. Za hromového volání odjíždí vlak.«

---

1) Helfert: »Der Prager Juni-Aufstand«, str. 166.
2) Dragounský pluk č. 6. toho jména měl již od r. 1845 nového majitele, hraběte L. Wrbnu.

A ještě na jednom místě setkáváme se u Helferta s jménem setníka Brzezińského. Vypravuje o událostech, které se sběhly po bombardování hlavního města v sobotu dne 17. června mimo Prahu, pokračuje spisovatel[1]: »V jednom z vlaků, které po běchovickém neštěstí[2]) jely směrem k Olomouci a byly přeplněny uprchlíky všeho druhu, seděli též Bernhausen a Brzeziński, kteří vystupovali téměř v každé stanici, vmísili se mezi shromážděný lid a vyzývali nejsilnějšími výrazy a za strašlivých hrozeb k sebrání hotovosti, »aby pobili vojsko a Němce«.[3]) K večeru dojel vlak do Zábřeha, kde vanul jiný vítr. V tomto moravsko-německém městě[4]) zavládlo veliké roztrpčení k vůli pražským událostem, a lidé proklínali zvláště Poláky a jich emisary; když se Brzeziński chtěl zastati svých rodáků, vyměněny ostré řeči a na konec dal velitel zábřežské národní gardy hrabě Michal Václav Choriňský, majitel blízkého panství Skaličky[5]), setníka zatknout a druhého dne dopraviti do Olomouce.«

Tolik se dovídáme o účasti a vině Brzezińského z vypravování Helfertova. Je vina Brzezińského, jak ji přijímá beze vší pochybnosti Helfert, úplně a nadevší pochybnost prokázána? Jest opravdu nápadno, že ačkoli se Helfertovi dostal do rukou akt z vojenské komise pražské, která soudila Brzezińského, Helfert přes soudní výrok, který osvobodil obžalovaného, přijímá prostě vinu a spoluúčast Brzezińského za naprosto zjištěnou. Jak si to lze vysvětliti? Maje v rukou listinu z vyšetřující komise vojenské, pokud jde o případ Brzezińského, zapleteného do událostí červnových, mohu celý příběh jeho vylíčiti na základě tohoto autentického pramene.

Kníže Windischgrätz, vítěz pražský, vyhlásil v dohodě s hrab. Lvem Thunem nad pokořenou Prahou stav obležení a 18. června dosazena byla zvláštní komise vojensko-civilní, aby vyšetřila domnělé »daleko široko rozvětvené« spiknutí a potrestala vinníky, které hledala, jak známo, také mezi nejpřednějšími vlastenci českými, ačkoli s hnutím celým neměli naprosto nic společného. Mezi těmi, kdož dodáni byli k vyšetřujícímu soudu hradčanskému ještě v měsíci červnu, byl také Brzeziński. Ačkoliv pak veškeré vyšetřování bylo pro nedostatek důkazův a zakročením panovníkovým ještě na podzim téhož roku (koncem měsíce října) zastaveno a všichni ti, kdož ještě chováni ve vazbě pro domnělou nebo skutečnou účast v událostech svatodušního týdne, byli propuštěni na svobodu, zůstával setník Brzeziński nadále ve vězení. Dočítáme se v novinách, že dokonce 28. října 1848 jednal výbor

---

[1]) Helfert: Der Prager Juni-Aufstand, str. 208.

[2]) O běchovické seči srov., co vypravuje F. Čenský: »Z dob našeho probuzení,« jakož i Toužimského: »Na úsvitě nové doby.«

[3]) Je známo, že s jisté strany připisován byl s počátku svatodušním bouřím ráz protiněmecký, ačkoli se jich zúčastnili jak Čechové tak Němci.

[4]) Zábřeh měl podle sčítání z r. 1900 — ovšem »úředního« — 761 Čechů a 2206 Němcův, ale víme, jak vypadají poměry národnostní v pašaliku Brassově.

[5]) Skalička u Zábřeha je dosud v rukou hraběcí rodiny Choriňských.

Slovanské Lípy o věci té a usnesl se, že zakročí na prospěch Brzezińského, vězněného od červnových událostí.[1]) Není mi známo, stalo-li se opravdu jaké zakročení z výboru Slov. Lípy, či ne, ale zdá se, že by to nebylo ani vězni prospělo, ježto vyšetřování s těžce nařčeným Polákem nebylo ještě tehdy skončeno. K tomu se ještě přidružila další okolnost, že úřadové vypátrali přípravy k novému spiknutí (t. ř. květnové), které bylo 10. května 1849 vyzdviženo, uvalen na Prahu znova stav obležení a dosazen nový vojenský soud na Hradčanech, jenž se také obíral případem Brzezińského a který vynesl teprve nad obžalovaným setníkem rozsudek, jenž 18. srpna 1849 nabyl platnosti práva.

Šetřením vojenského soudu vyšlo na jevo toto: Obžalovaný Felix rytíř Dunin-Brzeziński z Dobravy, pocházející z kraje sandoměřského v ruském Polsku, 44letý, svobodný, dříve setník u c. k. 2. praporu polních myslivců v Kutné Hoře, t. č. mimo službu. Podnětem k vyšetřování bylo udání hr. Choriňského, velitele zábřežské národní gardy, ze dne 17. června 1848, dle něhož byl Brzeziński pro neopatrné řeči, pronesené v den bombardování Prahy, jakož i pro společenství se členy Svornosti naznačeného dne zatčen a sem dodán. Šetřením zjistila se tato povaha skutková: Od měsíce prosince 1847 byl obžalovaný v léčebném ústavě v Gräfenberce ve Slezsku, kde dostal rozkaz ze dne 2. června 1848, aby se dostavil do Prahy k superarbitraci, položené ke dni 17. června. Dne 12. června odpoledne došla do Gräfenberka zpráva o nepokojích, vypuklých v Praze, tak že se v branách nikdo nevpouští ani nepropouští. I dotazoval se Brzeziński lázeňského inspektora majora Backa o radu, má-li za těchto okolností odjeti, a když mu inspektor radil, aby uposlechl v každém případě rozkazu vojenského, odcestoval obžalovaný 13. června a dorazil k půlnoci do Zábřehu, kde očekával vlak ku Praze. Tam se setkal s rytmistrem Pauernfeindem, přibylým z Prahy. Zvěděv od něho na svůj dotaz, že lze jíti do Prahy bez jakékoli závady, zastrčil k jeho radě, aby se vyhnul všem možným srážkám, vojenskou svou čapku, kterou měl na hlavě, do kapsy, a nasadiv si místo toho červenou sametovou čapku cestovní se zlatým střapcem odjel vlakem do Kolína. V témže voze spozoroval Brzeziński muže v zeleném kvekru s bílým kloboukem, jenž se vydával za důstojníka od dragounů Fitzgeraldových, slul Bernhausen a spolucestujícími byl oslovován baronem. Bernhausen, zpozorovav v kapse obžalovaného vojenskou čepici, připojil se k němu. Brzeziński, aniž se dal prý s ním do bližšího hovoru, zastavil se v Kolíně u poštovního officiála Schwaba, s kterým se znal od dřívějška, zatím co Bernhausen pokračoval v jízdě ku Praze.

Dne 15. června setkal se Brzeziński v kolínském nádraží

[1]) V Lípě Slovanské, 1848 č. 9 ze dne 30. října, čteme v této příčině: »Dne 28. října bylo na žádost barona Schmelzerna, by zakročila Lípa Slovanská v prospěch důstojníka Dunína ryt. Březinského, za červnových událostí zatknutého, uzavřeno, aby doktorové Švestka a Chrudimský ve jménu Lípy potřebných kroků učinili.«

náhodou se svým známým, statkářem Svobodou a jeho matkou, a jelikož ho zrazovali z cesty pražské pro veliký zmatek, jaký nastal v Praze, chtěl se vrátiti opět do Gräfenberka. Protože ale později opět slyšel, že je v Praze klid zbraní, pokusil se přece o cestu do Prahy. Nedaleko Českého Brodu musil však kolínský vlak se vrátiti, protože přijížděla lokomotiva od Prahy, na níž bylo několik lidí s tasenou zbraní, mezi nimi též Bernhausen, a všichni volali na lid, že v Praze vládne zrada, město že je bombardováno, že se v něm vraždí a plení. Ježto za takovýchto zmatků nebylo možno ovšem pokračovati v cestě do Prahy, rozhodl se obžalovaný, že se vrátí k svému známému do Kolína; promluvil proto s Bernhausenem, jenž mu také pomohl rukou na lokomotivu a zavazadla jeho uložil v tendru. V Kolíně odebral se obžalovaný opět k Schwabovi, kdežto Bernhausen pokračoval ve své cestě.

Dne 16. června pobyl Brzeziński v Kolíně, zdržoval se však zhusta na nádraží, aby zvěděl něco nového o Praze, čímž se stal napadným a mnohým lidem dokonce podezřelým. Ježto prý obžalovaný zpozoroval den před tím, že lid chtěl pověsiti domnělého vyzvědače jakéhosi, upozornil kolínského policejního komisaře Bakovského na nebezpečenství, které hrozilo policii, a varoval ještě zvláště strážníka Effenbergera. Podle zpráv, které donesli cestující z Prahy, bylo lze očekávati brzký konec nepokojův. I ustanovil se Brzeziński na tom, že ztráví několik dní u známého barona *Hrubého* v Pečkách[1]) a chtěl tam prý také 17. června zajeti kočárem, právě se nahodilým. Ale touž právě dobou přijel vlak z Běchovic a roznesla se zvěst, že tam došlo ke srážce mezi občanstvem a vojskem; byli také ve vozích mrtví a ranění. Brzeziński považoval tedy za nemožno odcestovati do Prahy. I rozhodl se, že se vrátí do Gräfenberka; vyrozuměl též lístkem barona Hrubého, že musí svou ohlášenou návštěvu odložiti. Mezitím co psal lístek, zpozoroval prý, že ho pozoruje Bernhausen, jenž se vrátil opět do Kolína; požádal pak obžalovaného o půjčku a ten mu dal nejdříve 2 zl. později za jízdy ještě 10 zl. Za této jízdy vystupoval prý Bernhausen téměř na každé stanici z vlaku a vybízel lid k obraně vyhrožuje přímo smrti.

K večeru dojel vlak Zábřeha, odkud měl obžalovaný úmysl vydati se dostavníkem přes hranice do Gräfenberka. V restauraci zábřežské, kam vstoupil, hovořilo se za jeho přítomnosti o pražských událostech, a když prohlásil kdosi, že byli při tom zúčastněni zvláště polští emisaři, ujal se Brzeziński svých krajanů, což mělo za následek různé ostré řeči a třenice. Po procházce, zatím vykonané, vrátil se obžalovaný opět do téhož hostince, kde dlel také přednosta stanice jménem Köllinger. S ním mezitím sdělila jeho choť a také berní úředník Sarley, že byl Brzeziński na své cestě ve společnosti členů pražské Svornosti a že ve stanicích podněcoval lid ku vzpouře. Když se proto Brzeziński chtěl před

[1]) Míněny jsou nepochybně Pečky Červené, jichž držiteli jsou dosud svobodní páni Hrubí z Gelenj.

hosty ospravedlnit a vylíčiti vlastní příběh událostí, vzbudil svým úzkostlivým a rozpačitým chováním ještě více podezření, a to přimělo správce Köllingera, že dal Brzezińského zatknouti velitelem národní gardy hr. Chorińským, načež byl obžalovaný 18. června dodán do Olomouce a 23. do Prahy k vojenskému soudu.

Anna Köllingerová, choť přednosty stanice, vypověděla jako svědkyně při výslechu: Dne 15. června večer o 7. hod. přijel vlak z Kolína s ozbrojeným lidem, při čemž mluvil k lidu jakýsi muž s knírem a licousy, v červené čepici, v zeleném kabátci a s mečem v ruce. Dne 17. června přijel týž muž s dvěma jinými osobami, ale bez šavle, do Zábřeha a chtěl pokračovati v cestě do Gräfenberka. Dne 29. srpna poznala svědkyně v představeném jí Brzezińském téhož muže, jenž 15. června mluvil v kolínském nádraží k 300—400 lidem, ale připustila, že snad, když již vlak se chystal k odjezdu, pozvedl ruku druhého muže s tasenou šavlí vzhůru, když mu pomáhal do vlaku!

Berní assistent zábřežský *Emmerich Sarley* udal a potvrdil výpověď svou svědeckou přísežně: Dne 17. června, když jel drahou z Prahy do Olomouce, přijel do Kolína vlak s prchajícími členy Svornosti a se studenty, mezi nimiž byl jakýsi Bernhausen a osoba, o níž se dověděl později, že je to setník Brzeziński. Oba prý podněcovali v různých stanicích, kde stavěl vlak, lid, vybízejíce ho k pomoci do Prahy, aby tam pobili vojáky a Němce. Také tento svědek poznal v obžalovaném při konfrontaci muže, o němž vypovídal.

Proto bylo vyslýcháno přísežně ještě více osob,[1]) které jsou buď u dráhy zaměstnány, nebo cestovaly v dotčených dnech týmž právě směrem, ale nikdo z nich neví o podněcování lidu obžalovaným ničeho, ano mnozí, kteří byli v jeho společnosti, udávají, že se obžalovaný choval klidně a řádně. Mezi vyšetřováním oznámila správa vojenského léčebného ústavu v Gräfenberce dne 27. června 1848, že Brzeziński byl členem výboru frývaldovského lázeňského kasina, ale že se vzdálil odtamtud 13. června, aniž nalezena v jeho uschování uložená hotovost spolková zvýše 262 zl.

Naznačené shora obvinění z podněcování lidu, jehož skutková povaha zjištěna přísežnými svědky, prohlašuje obviněný Brzeziński za prostou pomluvu a popírá prostě vše, co se mu v té věci klade za vinu. Přiznává ovšem, že vzal s sebou peníze, ale udává, že se v Gräfenberce rozšířila zpráva, že bankovky budou vzaty z oběhu a prohlášeny za neplatné, pročež vzal s sebou peníze v hodnotě 250 zl. v bankovkách a 12 zl. ve stříbře, aby bankovky vyměnil v Praze za peníze stříbrné. Tyto jakož i své vlastní peníze že měl v cestovním vaku, který asi tehdy pravděpodobně, poskytnuv půjčky Bernhausenovi, zapomněl zavříti, tak že mu peníze buď někdo nepozorovaně sebral aneb je ztratil cestou.

[1]) V protokole nečiní se však ku podivu zmínka o tom, kdo to byl, ani kolik svědků bylo povoláno.

Setník-auditor *Fr. Paur* prohlásil, že údaje jediných dvou svědků průvodních: Anny Köllingerové a Em. Sarleye dlužno se zřetelem k výpovědím ostatních svědků připsati na vrub ne-li zlomyslnosti, tedy jistě omylu, nedorozumění nebo nejasnému pojetí událostí, tehdy na sebe jen se kupících. Proto navrhl, aby obžalovaný byl zcela osvobozen z účasti ve vzpouře. Ohledně peněz spolkových — pokračoval — neběží o zločin zpronevěry, ježto zákon předpokládá nebezpečné a zpronevěřilé přivlastnění, učiněné proti vůli a na škodu vlastníkovu. — Při válečném právu, vykonaném dne 19. června 1849, vyzněl tedy rozsudek jednomyslně v ten rozum, aby Brzeziński byl od připisovaného mu zločinu účasti ve vzpouře dle § 8. článku 39. terez. zcela osvobozen.

Referent setník *Pessler* přednesl sice votum soudní prozatímnímu veliteli polnímu podmaršálkovi hraběti Frant. Khevenhüllerovi, jenž po odchodu Windischgrätzově z Prahy byl ustanoven jeho prozatímním zástupcem a nástupcem, ale vyjádřil se přímo, aby generál rozsudku toho nepotvrzoval, nýbrž předložil věc vojenskému odvolacímu soudu do Vídně, a to z těchto příčin:

1. Protože referent je toho názoru, že výpovědi dvou svědků proti obžalovanému znamenají přece jenom těžké podezření z účasti ve vzpouře; neboť i když ostatní vyslechnutí svědkové nic nevědí o podněcování ani ničeho neviděli, jsou přece jednotlivé momenty, kde byl Brzeziński viděn různými svědky, při tehdejších zmatcích na stanicích tak málo zjištěny, že nelze tvrditi, jako by to, co zmínění dva svědkové viděli, byla nepravda a že obviněný měl býti aspoň ab instantia osvobozen.

2. I když Brzeziński nebyl výslovně obviněn z pronevěry, bylo učiněno udání, že chyběly cizí peníze, které měl v opatrování, a tato okolnost jest přiloženými účty zjištěna.

Po definitivním vyřízení procesu buďtež akta postoupena pěšímu pluku gen. Wochera k nahlédnutí, aby tak těžce kompromitovaný Bernhausen, jenž potom vstoupil do stavu vojenského a u tohoto pluku se stal poručíkem, byl stran svého politického chování pod bedlivým dozorem, ježto proti němu pro amnestii, udělenou J. V. 16. září 1848 ve věci pražských událostí, vyjímaje původce a náčelníky, nemůže býti úředně zakročeno.

Hrabě Khevenhüller, stotožniv se s důvody, přednesenými referentem, nepotvrdil rozsudku osvobozujícího, nýbrž předložil jej k revisi do Vídně. Ale i appellační soud přidal se k výroku vojenského soudu hradčanského, a tak nabyl rozsudek právní moci dne 18. srpna 1849. Toho dne byl setník Brzeziński konečně propuštěn na svobodu po více než roční vyšetřovací vazbě jako poslední obžalovaný, zapletený do neblahých událostí červnových z roku 1848.

Byl Brzeziński opravdu spoluúčasten, jak oba dva svědkové neodvisle a se vší určitostí vypovídali, a jak Helfert přijímá za prokázáno, či se měl státi se nevinnou obětí klamu a omylu? Při nejlepší vůli nelze ubrániti se dojmu, že na vojenské soudce nezů-

stala bez vlivu okolnost, že měli souditi příslušníka vlastního svého stavu, jakož asi neméně padala na váhu amnestie, prohlášená již 16. září 1848, podle níž měl býti obžalovaný vlastně po právu propuštěn stejně s ostatními obviněnými na svobodu. Můžeme tedy mluvit o rehabilitaci setníka Brzezińského, i když soud přes jasnou výpověď dvou svědků pronesl nad ním rozsudek osvobozující, a to tím více, když sám referent, nepovažuje neviny Brzezińského za dostatečně prokázánu, trval na tom, aby se případem tím ještě obíral soud odvolací? Pro nás arci musí býti rozhodující, že soud obžalovaného osvobodil a rozsudek ten potvrzen nejvyšší stolicí soudní.

Vlaho Bukovac.

Napsal *Božo Lovrić.*

(Přeloženo z původního rukopisu chorvátského).

Ještě stále stojí přede mnou tak svěží, bodrý; stále připraven žertovati. Rád rozmlouvá, vypravuje a své vypravování provází živými gesty, upřímně, otevřeně, aniž by mu co překáželo, tak jak je zvykem jihu. I jeho tvář i postava připomíná rodáka slovanského přímoří. Zjev jeho upomíná mne na naše kapitány, kteří jsou zvyklí bouři i slunci a pronikavýma očima pátrají po horizontu. Modré zřítelnice opatrně a zamyšleně vyhlížejí do světa, nad nimi husté obočí. Pohled jeho je dobrý a spolu prozrazuje zkušenost; pod jeho dojmem cítíme se jako v příjemném, ničím nerušeném zátiší.

Vlaho Bukovac. Podle jednoho gesta poznáte člověka. Neznámého vítá prostě, beze všeho poklonkování, přítele a známého srdečně, tak po domácku. Vypravuje a vypravuje, brzy o obrazech, brzy o lidech i o své minulosti. Slov nevybírá a vypravuje volně beze všeho uspořádání, tak jak si nač vzpomene. Život jeho plynul rychle, bouřně, pestře, s obrazy neustále novými, s novými dojmy. Chce říci vše, co o sobě ví, ale ne snad z touhy, abychom ho poznali, nýbrž jen tak z bezstarostnosti, aby pobavil svého návštěvníka. Stejně volným, lehkým tónem vypravuje o nejintimnější věci jako o nějaké směšné črtě ze své minulosti.

Člověk mu je milý, nebo odvratný. Hry nezná. V tom je bezohledný. Miluje nebo nenávidí. Kdo se mu jednou zprotiví, těžko si jeho přízně dobude. Zúčtuje-li s někým, pak je s ním hotov; neví co je nerozhodnost, ani konvencionálnost, učiní se nepřístupným, utvoří si o věci svůj úsudek, někdy i nepravý, ale na čem se rozhodne, to platí, a to nemění. Výjimku činí pouze, víže-li ho s dotyčným nějaká milá, dávná úpomínka. Pak často popouští, zapomíná, ne však z lásky k onomu, nýbrž spíše k vůli sobě, ježto se ta úpomínka jeho týče, upomínka, která je mu milá, drahá, a nemůže na ni zapomenouti. S člověkem tím pak dále hovoří, obcuje, ne však již

jako dříve; pouta povolila, některé znovu upevní, trhliny však zůstávají a nikomu se nepodaří přiměti jej k tomu, aby je zacelil.

Tak se jeví v obcování se svými kolegy, malíři. Buď je ctí, nebo je potírá. Nižádné důvody tohoto světa nemohou přiměti ho ke změně smýšlení o tom kterém umělci, ač-li sám své přesvědčení nezmění. Lenbacha na příklad nemůže ani vidět, ani o něm slyšet. Upírá mu vše a všude. Pro něj cennější je třebas nějaký mazal nežli kterýkoli proslavený německý mistr, jen když vidí v něm paprsek, osobitosti. Úspěch Lenbachův vykládá ženitbou, protekcí patriotů mecenášů, vysokých dam a vůbec přízní aristokratů. Něco jiného je Zuloaga, ten umí aspoň kreslit a to ještě jak! Vidí barvu, umí malovat; nikdy však nebylo Bukovci jasno, proč prohlásili kritikové Zuloagu za plein-airistu. Jaký pak pleinair, kdyžtě jsou jeho osoby a líce světlejší nežli samo nebe.

»Vidíte,« vysvětloval, vztahuje ruku do vzduchu, »je zamračeno, a přece jaký to rozdíl mezi nebem a mojí rukou! Lidské tělo musí být temnější nežli je nebe. Arci ve volném vzduchu, ne v pokoji, v atelieru. Za to je u starých mistrů tělo světlejší nežli veškeré ostatní okolí, poněvadž zhotovovali své obrazy v místnostech uzavřených. Slunce, volný vzduch, to je přece náš vznešený majetek. I za denního světla cesta je temnější nežli vzduch, nebe, moře. Ovšem, jinak tomu je, umístíme-li si figuru do lesa, ve světlé sluneční záři, abychom došli určitého efektu na zdůraznění rozdílu mezi stínem a světlem. Ano, to je přece zřejmo, Zuloaga není pleinairista; jen se podívejte pořadem na jeho obrazy a hned uvidíte, že stále chybuje v tom, jak jste ode mne slyšeli. Snad to činí Zuloaga úmyslně, ale proč ti kritikové chvátají, když neumějí posoudit umělce?« —

Ve věcech opery a hudby má svůj zvláštní, často naivní, v jádru však velmi správný úsudek. Nemůže nikterak pochopiti, kterak může býti vzdělaný člověk operou unesen, kdyžtě opera se příčí zdravému rozumu, přirozenosti a vkusu. Kde pak se to v životě kdy vidí, aby osoby místo mluvení zpívaly! Pak ten nesnesitelný pathos při zpěvu; vše to je jakoby nataženo, všeho života vzdáleno. Chůze, hra, přízvuk, situace, vše to je nepřirozené a divák, i kdyby s nejlepší vůli chtěl se poddati jednomu momentu, unesen jsa rythmem orchestru, přece jen zpozoruje, kterak se tenor-milovník dívá na dirigenta, očekávaje znamení... Objetí není objetí, kdyžtě setkají se dvě loutky, kterými jako na drátkách pohybuje neviditelná a neumělá ruka. —

Nejvíce ho rozhoruje způsob, jak v operách umírají osoby, »Smrtelně ranění,« praví, »zmítají se ještě po celou čtvrt hodiny, vyrážejíce z plna plic nejvyšší tóny. — Opeře je souzeno, aby propadla, ježto je nemožno, aby se udržela vedle ostatních umění, které stále více a více zdůrazňují přírodu... Vraťme se k přírodě. To, co vidíme svým prostým okem, můžeme vymalovati nebo popsat a své radosti a touze můžeme dáti průchodu básní.« —

Takové jsou asi Bukovcovy názory o hudbě vůbec. Důsledně nemiluje ani dnešní hyperkultury, ani velkoměsta. Žije pro sebe i pro svou rodinu. Najíti ho můžeme ve škole, v atelieru, nebo doma.

Ta tři ústředí zcela objímají Bukovcův život. Nikdy ho nezříte v kavárně nebo v divadle. Se svojí chotí a dítkami vychází občas, ač zřídka kdy, na procházku, a to po Letné, na oné straně Vltavy, kde se vypínají opuštěné královské paláce, kde je rozsáhlý park; tam také v blízkosti Bukovac bydlí, bezprostředně vedle Akademie. Nemůže se nikterak spřáteliti se severním nebem, které je po většinu dnů v roce zataženo šedivými oblaky. A pak ten bohapustý kouř továren vzduch znečisťující, pak ta mlha znemožňující slunci zářiti, takže toto jako churavé oko mžourá, mžourá, bez jasu a svítivosti! — —

Bukovac nemůže nikterak oželiti, že není doma. Že je daleko od svých, od jihu. S nadšením si připomíná, kterak se vrátí do Cavtatu, kde má zděný domeček u moře a kde posvětil Hvězdě moře svůj obraz, tam kde ho očekává jižní kvítí, cypressy, palmy, tam kde na břehu leží převrhnuta lodička a vedle ní rybářská síť, tam kde pod skalní stěnou rozdělává rybář ohníček, aby na oleji upekl právě vylovené ryby. Tam ve svobodě malovati... V létě s velkým slamákem, v bílém plátěném oděvu, v zimě u hořícího krbu v atelieru maluje nové obrazy podle skizz, studijí, impresí, které během léta zachytil...

Tato náchylnost k přírodě dovedla Bukovce k astronomii. Tajemné nebe ho vábí, hvězdy mají pro něho jakousi zvláštní významnost, která v něm budí nové myšlenky o životu, náboženství a lidské účelnosti. Žije zahloubán v nekonečnosti. Přečetl všecky knihy. Také Flammariona a zabývaje se astronomií a zbožňuje přírodu nabyl zvláštního názoru o světě. Bukovac je pantheista. Myšlenky o tom vyjadřuje velmi prostě a z jeho slov mluví životná zkušenost, nezvratné přesvědčení, víra, kterou získal v životním zápase a která je v souladu s jeho životem a s jeho uměním.

Hlásá život a jest jím prodchnut. Jako křesťana pějícího chvalozpěvy svému Bohu Bukovac vymaloval i prarodiče, jak se klaní tvůrci života. Nazev obrazu je »Slunce«: pravý to výraz pobožnosti věřícího, když se klaní svému božství.

I jeho energii lze vyložiti bystrým nazíráním. Získal je v nové době, kdy zápasil s nadějí i radostí: žil plnokrevným životem, hase žízeň zdravou horskou vodou z pramene prýštícího v jeho domovině. Žil jako kočovník, jako čergašský cikán bez domova a přístřeší v honbě za štěstím, za uměním, které ho vodilo jako ona betlémská hvězda ke kolébce spásy, svítíc mu ve dne, v noci, nedopouštějíc, aby zabočil na bezcestí. Více pracoval nežli rozmýšlel, více prožil nežli pročetl.

Byl všude, procestoval celou Evropu. Když dosáhl desátého roku, vplížil se jako prostý plavčík (»mozzo«) na loď plující do Cařihradu. Odešel z domova, nechtěje býti rodičům na obtíž. Chtěl se živiti vlastní prací... Síla, která se v něm budila, nedala mu pokoje, hnala ho stále ku předu. Nebylo mu jasno, co chce, jak bude, vše leželo ještě v mlze daleko — ale cítil, že se v té mlze cosi skrývá, co jeho vyplní, co jej učiní šťastným.

Na lodi ve volných chvílích, aby zaplašil starosti, maloval si akvarely a obrazy daroval paní svého kapitána. K dámě byl úslužný,

galantní, něžný, jsa již tehdy ctitel ženských půvabů, což dokázal později v mnohých svých pracích. V Cařihradě vyvrkl si nohu, dlouho pak churavěl a vrátil se do Cavtatu. Když se uzdravil, odcestoval se svým strýcem do Ameriky. Ale strýc nakládal s ním hrubě a místo v konviktě umístil ho v polepšovně! Tu prožil malý Bukovac nejtrpčí dny. Protože byl něžný, dobrý a hezký, zalíbil se řediteli ústavu, který mu přidělil nejčestnější úlohu: musil před obědem a před večeří udeřiti na buben na znamení svým souchovancům, že jest jídlo připraveno. Konečně se řediteli dobrého dítěte sželelo. Pozval ho k sobě a požádal ho, aby ničeho nezatajuje, doznal, proč ho otec potrestal a poslal do polepšovny . . . Bukovac vše mu řekl pořadem. Ředitel obrátil se hned k rodičům. Jakmile stihla odpověď, opustil Bukovac polepšovnu a vrátil se po druhé do svého domova.

Netrvalo dlouho a již se chystal — pravý Dalmatinec — na třetí cestu — opět do Ameriky. Tam v kavárně Dalmatince Tripala sloužil jako piccolo. Ačkoli většinu nocí probděl, nezanedbal malířství. S ušetřenými a těžkou námahou vydělanými penězi kupoval si plátno a barvy. Jednoho dne přinesl do kavárny dva hotové. Kavárník Tripalo vysmál se mladému malíři. Ale na štěstí našel se mezi hosty dobrý znalec portretního umění, odkoupil mu oba obrazy a přemluvil jej, aby hned opustil své místo. Netřeba prý se mu o nic starat, aniž míti nějaké obavy, protože jeho příznivec je znám v nejvyšších a nejbohatších kruzích. Bukovac s chutí se tehdy chopil práce, únavy neznal, byl vytrvalý, nechtěl s prázdnýma rukama po třetí domů se vrátiti. Skládal luisdor k luisdoru, šetřil jako mravenec.

Amerika nezůstala mu právě v nejlepší upomínce. »Prokletá je to země, kde, chceš-li se uživiti, musíš se plahočiti jako dobytek, a to rychle, spěšně, aby tě druhý nepředstihl . . . Tam bratr nezná bratra, práce je vším a člověk jen strojem. Amerikánci nezáleží na jakosti, nýbrž jen na kolikosti práce; každou práci platí stejně; je mu zhola lhostejno, zdali kopeš či maluješ. Podle rychlosti měří tvoji způsobilost.« —

Takové asi má Bukovac názory o Americe. Přes to nebyl Vlahu Bukovci pobyt v New-Yorku, Peru i San Francisku na škodu. Tam se naučil práci, útrapám, trpělivosti, zápasu, nabyl energie pro další putování po evropských zemích. Když pak se vrátil po třetí do Dubrovníku, přišel s plným opaskem, v němž byly zašity samé zlaté luisdory. Prošel ohněm života zkušen, dobrý, šlechetný, nikdy však sentimentální, milosrdný, ne marnotratný. Umí oceniti peníze, poněvadž již od malička oral svým vlastním pluhem a co požal, uložil do skladiště pro zimu. —

V Dubrovníku pomeškal jen krátký čas. Byv doporučen arcibiskupu Strossmayerovi, s jeho podporou a vlastními úsporami odebral se do Paříže, kde byl žákem Alexandra Cabanela. Strossmayeru se již tehdy zavděčil velmi krásným portretem. V Paříži přilnul ke studiu s plným zápalem, takže již následujícího roku přijal Salon jeho obraz »Černohorku«. Když pak vystavil »La grande Isa«, byla mu udělena první cena. Uznání toto mu nijak hlavu nepomátlo, sláva ho neopila; jako zkušený zápasník vrhl se do nového boje, k novým

vítězstvím. V té době vrátil se do Dalmacie a ve Splitu uspořádal výstavu portretů, provedených většinou na objednávky vážených měšťanů.

Jakmile byl Bukovac s nimi hotov, odebral se znovu do Paříže, kde pracoval plných deset let mimo krátkou dobu, kterou prodlel, byv tam pozván, v Londýně, Bělehradě a jiných městech. V Paříži žil bouřlivě, umělecky. Konečně se rozhodl trvale se usídliti v domovině. Osvobodiv se ode všech pout, která jej vázala k Paříži, vrátil se opět domů.

Problémy Bukovce nikdy mnoho nezajímaly, zvláště ne, kdy zdráv, mlád a slaven nastoupil novou cestu činů. Budoucnost nebudila v něm nijakých obav, ježto očekával úspěch jako něco zcela přirozeného, jako něco, co přijíti musí. Ke každému činu přistupoval s jediným požadavkem, ale sebevědomě, pročež byl zřídka kdy zklamán. Týmž způsobem setkává se Bukovac i s lidmi a lidé ctí jeho právo a dají mu, co požaduje. Z toho plyne, že je dobrým znalcem lidí, protože od malička učil se dobru i zlu z jejich pohledů, pohybův i úsměšků. —

Když se Bukovac rozloučil s Paříží, odejel rovnou domů. Jednoho dne, prohlížeje mimojdoucí na pobřeží svatého Vlaha, spatřil něžnou, hezkou dívku. Za několik neděl se oženil a s mladou manželkou odejel do Záhřeba, kdež se usadil mezi svými bratřími, aby se stal pro jihoslovanské umění portretní tím, čím byl Ljudevit Gaj literatuře v době illyrské. Kolem sebe shromáždil mladé malíře a sochaře. Radil jim, pomáhal jim, ne jako učitel, ale jako vlastenec, který ve výkvětu umění viděl sílu, chloubu a svobodu národa, toužícího kráčeti s evropskou kulturou současně ku předu.

Jak bohatě rozvil svoji působnost, o tom podávají nejlepší důkaz tehdejší výstavy v »Pavilonu«. Že získán byl modernímu umění dr. Kršnjavi, bylo jen jeho zásluhou. Kršnjavi, tehdejší odborový přednosta kultu a vyučování, na počátku se plein-airismu posmíval, byltě ctitelem starých mistrův a antiky. Teprve později znenáhla podařilo se Bukovci získati ho pro modernu. Kršnjavi však nejevil dosti zřetele pro Bukovcovu individualitu. Postačí, vzpomenu-li, kterak mistr na přednostovu žádost musel vymalovati tři výjevy z Danteho »Božské komedie«. Jeden z pekla, druhý z ráje a třetí z očistce. Bukovac a Dante, Bukovac a mystika a symbolistika... Vždyť si úplně odporují i myšlením i výchovou i životem i uměním.

Divadelní opona, »Živio král«, »Gunduličův sen«, anebo »Ikar«, či »Pět smyslů« — to jsou věci, kde může rozvíti své bohaté technické umění. Ale žádati na něm, aby byl mystikem, symbolistou, bylo silně pochybeno. —

Bukovac byl přinucen Záhřeb opustiti. Usadil se nejprve ve Vídni. Tam uspořádal kolektivní výstavu a získal nového uznání. Nějakou dobu později jmenován byl profesorem na pražské umělecké Akademii, kde si dobyl brzo plné sympathie a lásky svých žáků, kteří ho chválí jako výborného učitele. Bukovcův život plyne nyní klidně z akademie do rodiny a z rodiny do atelieru.

Jako bych ho viděl, kterak v atelieru maluje — bůhví již po kolikáte — svoji rodinu. Paní na divanu a kolem děti s hračkami,

se zářící radostí v modrých zřítelnicích a s úsměvem na rtech. Kolem nich a pod nimi samé koberce, turecké, orientálské, pestré jako život mistrův, který je na plátně kreslí. Nebo se zabývá nějakým novým problémem, maluje děti slunce. Nebo nějaký efekt ohně, jako tenkráte, když malý hošík přiběhl za svítání na pobřeží Cavtatu a spouštěl na moře dřevěné trámce, na nichž s praskotem hořely suché větve, vysílajíce kolem jiskry a zmijovité plamenné obrazy po usnulém povrchu mořském . . .

Emil Tréval:

Stáří.

Stínohra.

(Pokračování.)

Při vycházce setkala se paní Lipníková s vrchním radou; doprovázel jej žurnalista Kohn. Vrchní rada redaktora představil.

Venanc Kohn byl krásný stařec s holou hlavou, ale vlajícím plnovousem jako Barbarossa. Mimo jména nebylo na něm pranic semitského, rysy tváře jeho byly pravidelné. Pocházel ze slovenských rodičů z Moravy a řekl, že je vzdáleným příbuzným bývalého arcibiskupa. Otec jeho byl kovářem. Sám to vyprávěl paní Lipníkové, předcházeje tím otázky, které jí snad četl na očích.

Paní Lipníková nabyla k němu hned po několika větách rozhovoru plné důvěry. Jako by ho léta znala a věděla, že je dobrý člověk. Řekla potom sestře, že má Kohn takový milý »kukuč«. Nezdržela se, aby mu neřekla, že velmi dobře vypadá.

Redaktor oplatil poklonu tak přemrštěně, že nebýti při tom jeho dobrých očí, byla by se paní Lipníková urazila. Řekl jí, že jí nehádá víc nežli čtyřicet. Napadla ji Irma. A obrátila se k redaktorovi přímo otázkou, zda stáří mění charakter.

»Charakter ne, ale názory, milostivá paní.«

»Jak to, pane redaktore?«

»Život lidský je jako zrcadlo. V mládí jasný, lesklý, ostře a věrně zobrazující. Alespoň pro toho věrně, kdo se umí dívati. Ale v stáří obrazy jeho blednou, splývají, lesk slepne a zrcadlo ukazuje karikatury a ne už věrný obraz zjevů.«

Vytáčel se, nebo mu snad paní Lipníková nerozuměla. Zeptala se ho tedy přímo, co soudí o její sestře Irmě Wienové.

Pochopil ihned, kam otázka míří a ukázalo se, že ani dříve se nevytáčel. Nesouhlasil ani s lékaři ani s paní Lipníkovou. Ale odpověděl nepřímo.

»Praví se, milostivá, že plamen než zhasne, ještě jednou jasněji zaplápolá. Znal jsem starého pána, otce dospělejších dcer. Na stará kolena přišel na něho nepokoj až nepříčetný. Nadbíhal mladým dívkám, bloudil, až náhle zemřel.«

Paní Lipníková se zarazila.

»Myslíte, pane redaktore — že je to blížící se —?

Nedořekla a redaktor rychle ujal se slova.

»Nic nemyslím, milostivá paní, mluvím dle okamžitého popudu a třeba i nesmysly. Ostatně, vzpomeňte si na hraběte Tolstého. Na útěk starce z domova, od teplého krbu rodinného do nepohody a ciziny. Hledal klid duše, který doma nenalezl. A to hledání bylo, jak lékaři krásně se vyjadřují, poslední iritace zhasínajících nervů.«

Paní Lipníková pohrozila redaktorovi.

»Vy jste mne pěkně potěšil, pane redaktore, děkuji vám!«

»Milostivá paní, nejsem lékař a neručím za svou diagnosu. Ostatně snad se neráčíte bát smrti?«

»A vy — neráčíte?« opáčila paní Lipníková.

»Náš domov je hrob a naše paní smrt, milostivá paní. Každý pohyb ústí v klid a každý klid ve smrt. Já se na smrt těším, milostivá paní!«

A dal se do smíchu, až se mu vousy rozhoupaly. Vypadal jako mrož.

Redaktor docílil, že paní radová v nemoc Irminu nevěřila; nebála se už, že zešílí, že něco vyvede. Toho docílil Kohn svou travestií a to uspokojovalo.

Podivný člověk! Isidor řekl jí potom doma, že nikdo tak neužívá života jako redaktor Kohn. Všech zábav se účastní a při tom je obrovsky pracovitý. Jediný že je ze starších literátů, který jest i dorostem ctěn a uznáván. Vysedává s bohemy po kavárnách do noci. Hudbě sice nerozumí, ale jinak je gentleman.

Irmu už paní Lipníková nepotřebovala hlídat. Měla svého praporečníka a byla zase normální. Totiž veselá a koketní. Wien, patrně pro domácí mír, přimhuřoval obě oči. Ať se ženuška baví! Také si naříkal papa Wien na ledviny a byl rád, že má samotu a klid. Dal se z dlouhé chvíle do šňupání. Vyschl na kost a pil bilínskou vodu. Nebylo příjemno dlíti mu na blízku a paní Lipníková na konec sestru pochopovala.

Na Karlově náměstí setkala se paní Lipníková s vrchním radou Zběhovcem. Seděl v sadě na židli.

»Čekám tu na synovce, medika Avenaria,« řekl.

»Vlastního synovce?« tázala se paní Lipníková přisedajíc.

»Totiž moje matka byla rodilá Avenariova a sestrou doktora Avenaria, děda nynějšího medika.«

Paní Lipníková vzpomněla si na střídání stavu lékařského a lékárnického v rodě Avenariově.

»Jest to jediný můj příbuzný,« pokračoval vrchní rada. »Já jsem byl sám a otcovi bratří byli kněži.«

»Je to u vás divné, pane vrchní rado, že se kněži nežení. To není, tuším, v žádné jiné víře předepsáno.«

»Snad mimo buddhistickou, v žádné jiné, milostivá paní. Také to nepovažuji za přednost katolicismu.«

»Zrovna tak jako nerozlučitelnost manželství,« podotkla paní Lipníková hazardně.

Vrchní rada však to nebral osobně. Anebo zrovna se mu hodilo promluviti si o tom s někým, jenž nebyl nijak zúčastněn. Paní radovou Lipníkovou znal už léta. Věděl, že není vzdělání hlubokého, ale že má jasný a pro ženu neobyčejně logický rozum.

»Nerozlučitelnost je relativní, milostivá paní.«

»V jakém smyslu, prosím?«

»Pouze v Rakousku je zákonem, který se též nátlakem církve přesně zachovává. Všude jinde je úplné rozloučení přípustno.«

»A nový sňatek, není-li pravda?«

»To je obsaženo již v úplném rozloučení.«

»Ale na Rakousko přece nikdo není vázán, pane vrchní rado.«

»Ovšem že ne, milostivá paní. Možno se přestěhovati, přijmouti cizí domovské právo. Cizí státy žádají jen soudní rozloučení manželské, na dogma církevní už pak administrativa se neohlíží.«

»Tedy lze v cizině i rozvedeným katolickým manželům uzavříti sňatek?«

»Možno, milostivá paní. I osoby zcela různé víry, na příklad křesťan a israelitka, mohou mimo Rakousko uzavříti platný sňatek. Ovšem sňatek takový Rakousko neuznává.«

»Jsme pozadu,« mínila paní radová. Vida vrchního radu, zná tedy dobře cestu ke slečně Břečtanové a nenastupuje jí. Paní radová už se nemohla přemoci, aby nezaútočila přímo.

»Tedy přece je únik! Přece je vyváznutí!«

Vrchní rada přikývl melancholicky.

»Ano, pro člověka mladého, podnikavého.«

»Ah!« vzdychla překvapená paní radová a pomyslila si: V tom to vězí. Stáří!

Pohlédla na souseda. Ovšem už nebyl mlád, ale postava jeho byla dosud přímá a pleť jeho obličeje, zvláště byl-li dobře oholen, byla ještě svěží. Zuby jeho byly přímo skvělé a když se usmál, nabýval milého výrazu. S takovým dobrákem by žena dělala, co by chtěla.

Stáří! Vzpomněla si na otřepané tvrzení, že člověk je tak stár, jak se cítí. Zde by se to náhodou hodilo. Ale snad vrchní rada, zastrašen nezdarem prvého manželství, se podceňuje? Vzpomněla si na Isidora. Co ten ještě v padesáti letech vyváděl! Divy. Muž nestárne tak spěšně jako žena.

Ovšem Zběhovec míní, že není dosti mlád, aby počal nový život, nové boje existenční. To je něco jiného, v tom měl pravdu. Měl tu v Praze své pevné postavení, jistý plat, nechtělo se mu do nových starostí a neznámých dobrodružství. Starší člověk bojí se toho, po čem mládí touží, změny. To chápala. A snad i tajně nedůvěřoval slečně Břečtanové, snad nebyla tak hodná, jak vypadala? Ale kdyby tak smýšlel, nestála by jeho láska ani za zlámanou grešli. Pak by bylo marno přimlouvati.

Hovořili tedy o věcech jiných. Vrchní rada byl muž vzdělaný, ale paní Lipníkové připadalo, že málo zkušený, zasněný. To asi dělala záliba v hudbě. Jiní inspektoři berní žili pansky a jmění si nadělali, on nic. Vzpomněla na syna Anselma, v Americe.

Vrchní rada vzpomínal na svůj život na venkově. Tam byl život čilý, proudící. Neúčastnil se ho příliš, ovšem, ale cítil jeho osvěžující vlny, byl jím blahodějně zmítán. Zde v Praze je jako ve stojaté vodě. V centrále se civí, kolem samá šedivina, papír, inkoust, vyřizování rekursů, suché formality. Mrtvo.

Paní Lipníková vstala; vrchní rada se zdvihl.

»Synovec nejde. A bývá přece dochvilný. Nezbude, než abych sám k němu došel.«

»Kde bydlí?«

»Zde nedaleko. Na Karlově náměstí.«

»Mám práci na Vyšehradě,« řekla paní Lipníková, »a nemrzí-li vás to, pane rado, půjdu kousek s vámi.«

»Naopak, bude mi ctí, milostivá paní.«

Vyprávěl o dědických poplatcích z pozůstalosti lidumila, jimiž se ústavu dobročinnému věnovaný kapitál o třetinu zmenšil. Paní Lipníková zamýšlela testamentárně založiti nadaci v dětské nemocnici a věc ji zajímala.

Pak napadlo jí tázati se na útěk hraběte Tolstého. Vrchní rada vyprávěl, jak slavný stařec opustil domov a šel umřít do ciziny.

Hovorem zaujata vešla paní Lipníková s průvodcem svým do starobylého domu s prejzovou střechou. Dlouhým dvorem dostali se k ošumělému přízemnímu domku, z něhož hučel soustruh.

U krajního, vanilkou, resedou a lobeliemi osazeného okna domku stanuli.

»Viléme!«

Hlava hnědovlasého jinocha, bez vesty, objevila se mezi květinami. Vrchní rada se přiblížil.

»Pardon, milostpaní! — Proč jsi nepřišel?«

»Měl jsem sekci, právě se myji. Ani nezvu dále, jaký mám nepořádek.«

Vrchní rada řekl něco dušeným hlasem a synovec rovněž tak odpověděl. Rodinné záležitosti. Paní Lipníková odstoupila.

»Jsme již hotovi, milostivá paní«, řekl vrchní rada. »Viléme, představím tě milostivé paní císařské radové Lipníkové.«

Vilém zmizel od okna a za okamžik objevil se opět v kabátě.

»Můj synovec Vilém Avenarius, medik.«

»Ruku líbám, milostivá paní!«

»Těší mne, pane doktore!«

Avenarius ukláněl se v rozpacích, ručník maje v ruce. Ve zmatku zapomněl jej odložiti. Zardíval se jako slečinka.

»Neomeškáváte studia, jak vidět,« řekla paní Lipníková. »Pan strýc může býti s vámi spokojen.«

Avenarius zasmál se rozpačitě a mával ručníkem. Nemohl vhodného slova nalézti. Ale nemotornost jeho podivně mu slušela.

»Mládí!« řekla si paní Lipníková.

»Přejete si, strýčku, abych vyšel ven? Nebo vejdete?«

»Ani jedno ani druhé, Viléme. Navštiv mne! Ostatně ještě něco!«

Vyňal z kapsy starou modlitební knížku a podal ji oknem.

»Našel jsem to mezi rodinnými památkami po matce.«

Oči Avenariovy jen zasvítily, jak po tom sahal.

»Děkuji, strýčku!«

»Je sběratelem starožitností,« vysvětloval vrchní rada paní Lipníkové, vycházeje s ní na náměstí. »Hodný hoch, ale nemá taktu.«

»Snad ještě není ostřílený,« mínila paní Lipníková. Ale vrchní rada trval na svém.

»Nikoli, je to rodinná chyba. Nemá vrozeného taktu. Uráží často i tam, kde se chce líbiti. Co se moje matka tím natrpěla!

V průjezdě domu mluvila slečna Břečtanova s domovníkem. Právě tento dům jí náležel.

Spatřivši Zběhovce, nechala slečna domovníka a obrátila se zardělá jako pivoňka.

Vrchní rada dámy seznámil. Podaly si ruce, změřivše napřed své úbory. Všichni rozhovořili se o počasí, o letních bytech a dámy pozvaly se vzájemně k návštěvě.

Paní Lipníková se brzy odporučila a sestupovala k Vyšehradu.

Příjemná slečna! Poněkud zdrželivá, ale snad jen k ní, židovce. Jako každá bigotní žena.

Ale připadalo paní Lipníkové, že slečna nerozumí dobře svému poměru k vrchnímu radovi. Jako by slečna požadovala od něho mnoho, ba vše. Takový alespoň dojem chování slečnino působilo.

Paní radová přála si, moci důvěrně promluviti se slečnou a sama ji napřed pozvala k návštěvě. A naléhavě.

Byla jista, že ti dva se pravidelně ani nevyhledávají. Že ona čeká a hněvá se, že on nepřichází, neútočí. Snad si dopisují. Snad slečna přepíná svou ženskou zdrželivost. Sobě na škodu. Zapomíná, že nemá co činit s ohnivým, podnikavým mladíkem. Ona zachovala si asi všecky illuse, všecky touhy nesplněné lásky, kdežto on byl už ženat, poznal i rub lásky.

Bezútěšnost a opuštěnost zvýšila asi ještě nároky slečny Valentiny Břečtanové.

Potom myslila paní Lipníková na svého nového známého, studenta Avenaria. V obličeji jeho bylo tolik duše! A je přítelem květin a starožitností. To je jako přítelem žen!

Zasmála se spojení žen se starožitnostmi. Vtip, hodný Irmy. Mohl by být i jejím ctitelem.

Všimla si Avenaria dobře. Byl útloboký, vybledlých očí, slabých rusých knírů. Něco vyžilého jako by v něm bylo. Krev starého rodu, patrně. Ale ruce měl ohromné, mozolovité jako dřevoštěp. Ku podivu, a přece obíral se pouze knihami a hudbou!

A při tom tolik intelligence zářilo mu z očí!

Ale proč ho odhaduje jako nějakého koně? Už načichla od Irmy, už přisvojila si její animální měřítko pro muže.

»Un animal!« říkala Irma opovržlivě, vyvedl-li nějaký muž nehoráznost.

Ale přece nebyla jako Irma. Ta by ducha nehledala, jenom tělo. Jak roztomile nemotorný byl! Také tak — až odporně mladý! Představovala si ho jako lékaře, až bude prohlížet ženy, jak se bude ostýchat! Ten nikdy rozsáhlé praxe nezíská. Vždy se poleká. Nemá taktu, řekl jeho strýc. Neví si rady, kdy je třeba. Takt je jen jistý druh duchapřítomnosti. A té nelze ovšem naučiti. Proto u Avenariů rozptylují lékaři, co nashromáždili apatykáři. Takový apatický je. Napadla jí hříčka slovní. Apatičtí by měli býti jen apatykáři. Zasmála se.

Dva dni po té potkala Avenaria na Václavském náměstí. Podíval se a — nepozdravil. Viděla, že je to zúmyslné a při tom beze zlého úmyslu. Že ji poznal, ale že si netroufá, nemá práva k tomu. Pouze netaktní.

Byla o tom tak přesvědčena, že Avenarius neučinil to z opovržení, že sama kývla hlavou na pozdrav, když ho za týden potkala znovu. Strhl klobouk s hlavy a zarděl se.

Zastavila se.

»Jak se vede, pane doktore?«

»Děkuji, milostivá paní, jsem zdráv.«

»To je ovšem hlavní, ale ve vašem věku, pane doktore, snad to není nic neobyčejného?»

»O prosím! Dva kollegové moji mají chrlení krve — —«

»Kam hodláte?« přerušila ho rychle paní radová.

»Do botanické zahrady.«

»V kterém roce studujete medicinu?«

»V prvém, prosím.«

»To je škoda! Poradil byste mi v něčem.«

Avenarius teprve nyní posadil na hlavu klobouk a řekl:

»Lituji, milostivá paní, ale v Praze je doktorů dosti, ba i professorů.«

»Víte, pane doktore, to je vždy věcí důvěry. A ve vás bych důvěru měla!«

Avenarius skrčil se radostí a sáhl si na kravatu svou nepěknou rukou. Oči mu ztemněly a obličej jeho zkrásněl. Hledal zase marně slov k odpovědi a pokašlával.

»Tak tedy s bohem, pane doktore!«

Paní radová podala Avenariovi ruku. Při tom prolnula ji prudká žádost, vzíti ho za bradu, potřepati na růžová líce. Jen to škubalo rukou. Ale přemohla se. Vykročila, v hlavě jí zahučelo a srdce ozvalo se tvrdě a cize.

Divný stesk ji jal. Mnohé známé dámy už týdny dlely na letních bytech. Jen ona čekala, až vnukovi se ukončí školní rok.

Stále jen závisela na jiných, nikdy nemohla hověti sobě!

Místo domů, vsedla na elektrickou dráhu a jela do Stromovky. Ze vzdoru. Proti čemu? Nevěděla.

Kéž by Isidor byl s ní! Ale ten seděl v kavárně a naslouchal hovorům obchodníků z plodinové bursy. To ho zajímalo více nežli společnost ženy.

Den byl podivný a klamal jako duben. Úpal, vítr a pršky ve slunečnu. Tak nervosně nepokojný den.

V hlavě paní radové ozývaly se melodie, které za mladých let zpívávala. Procházela se sadem růžovým, zastavovala se u květů, kterých neviděla, hrála si s travou střásajíc slunečníkem se stébel rosu, bloudila za pablesky slunečními po zelených plochách drnových, ohlížela se po každém výkřiku ptačím, odlišném od všeobecného šveholu v korunách stromů. Vzpomínala si, který je to pěvec. Za mlada je dobře rozeznávala.

Ano, za mlada, za ranního mládí! Později už nikdy nedbala hlasu přírody. Ironisovala takové vzněty: Mohu tu krásu jíst? Či pít? Co mi kdo za ni dá?

I nyní dívala se na vše, ne sentimentálně, ale jaksi surově, hladově. Jako by toho chtěla užít, než jí to unikne. Najídala se na dobu dlouhého postu.

»Viléme!« zavolal nedaleko ženský hlas. Paní Lipníková sebou škubla. Nějaká matka volala synka.

Vilém Avenarius!

Ano, tak se jmenoval. Ale proč na něho myslí, ona, stará žena!? Což to vše kolem, co ji dojímá, je snad s ním souvislé? Jemu k vůli sem přišla? Objeví se tu někde on?

Sáhla si na čelo.

Co ten hoch? A co ona? Šílí?

Studený, těžký vál úleku přejel jí po nervech, hlava ji rozbolela a pod srdcem se jí něco bolestně vzpříčilo.

Jen se tomu nepoddati! A netratiti rozum!

Rozzuřené nervy jsou to. Hoch se jí líbí a nic více. Jako sto jiných. Co na tom? Což ona od něho něco chce? Líbí se jí jeho mládí a vše na něm, i to co není hezké. Jeho nemotornost. Takový hlupáček!

Chtěla by ho vzíti do výcviku. Otesati, přihladiti. Ani kravatu neměl vkusnou a oblek jistě též nemoderní.

Ale co je jí po něm? Proč se stará? Podivné myšlenky! To není přece zdravý úkaz!

Vždyť nikdy tak nesmýšlela. Jako by ji někdo vyměnil. Kdyby to byla ona, pravá Rosalie Lipníková, jak se dosud znala, zajímaly by ji zcela jiné věci.

Místo do sadu šla by na trh, do obchodů, poptávala by se na cenu zboží, smlouvala, srovnávala by, počítala a hubovala, jak vše podražilo a zešpatnělo. Ano, to kdyby činila, bylo by jí to uvěřeno. Ale myslit na nezralé muže není totéž jako říci: Ty brambory že jsou za devět? Dobrá paní, nedám! Sedm, chcete-li, tak to bývalo vždy i když byly nejvzácnější a neurodily se. A při-

dáte k tomu za krejcar zeleniny. Tak se kupuje na trhu! Dříve bývaly okurky tři za dva, nyní kus po pětníku. Skandál! Zlaté staré časy!

Vilém Avenarius!

Však počkej, ty se ještě zamiluješ! připadla jí slova sestřina. Irma má snad pravdu, musí tak býti!

Vilém Avenarius!

Proč ji to jméno vzrušuje? Jaká harmonie je v tom Vzpomínala, že jí vrchní rada řekl, že je Avenarius výtečný houslista. A skutečně jakýsi tlumený akord houslový zněl jí v tom jméně. Chtěla by ho slyšet hrát na housle — ale ne v kvartetu, samotného. A zase se lekala. Jakéhosi temného úkazu, hrozícího nebezpečí. Může něco býti hrozivé a lákati zároveň?

Podobným dojmem působily na ni preparované květy letní, chystané na den dušiček pro hřbitovní věnce. Barvy tytéž, ba ještě sytější, ale při doteku šustilo to rozpadem. Připadla jí slova redaktora Kohna, naše paní je smrt. Květy! Doba jejího květu dávno minula, už je pozdě na vše. Na vše! Spíše na smrt se má dívat a ne na květy!

Zvuky pohřebního pochodu vyzněly jí ze šumu stromového nad hlavou, proudíce z neznáma do neznáma a plníce oči náhlými slzami.

Vzlykla. A rychle se ohlédla, zda ji někdo nepozoruje. Byla sama v rotundě stromové. Ptáci umlkli, lehká přeprška se snesla z ničeho, s nebe téměř modrého. Paní Lipníková přečkala ji pod rozložitými větvemi dubu. Tisíce krůpějí perleťově zahrálo ve slunci, démanty padaly. Vzduch čistě a vonně dýchal. Vše se přimykalo, lísalo, z nitra zavlhlé země šelestilo to z hluboka, jako předení ohromné kočky.

Co to zase? Jak podivně se na vše dívá? Jaké to hlasy dává věcem, které jsou vlastně němy? Je to posud ona, paní císařská radová Rosalie Lipníková? Což země mluví? Nežije a nemluví. To jsou jen nervy. Jak je nepokojna ze všeho! Kéž by vše zase umlklo!

Z dáli kmitly se na obzoru zasivělém černé vrány, zakrákaly protivně. Vrány, které nosí děťátka.

Děťátka! Paní Lipníková se zasmála. Představila si, jak by ještě chovala děcko. Jaké pošetilé nápady!

Musí domů. K Isidorovi. Ale půjde ještě kousek pěšky. Proč? Jsou to jedny peníze. Nedbala. Byla popletena. Zabloudila od hlavní třídy, do nějaké nové, ještě nedostavěné ulice.

Nad trávníkem na šňůrách viselo prádlo. Jemný, rudý prášek cihlový se na ně usazoval. Z nedaleké novostavby. Černé spodničky, bílé bluzy a košile, kartounové sukně. Dětské červené šatečky. Vlálo to větrem.

Špatné tkanivo, mizerné! Jako řešeto, nedá krytu ani tepla, dvojí praní to nevydrží. Šest sedm zlatých celá šňůra, více to nemá ceny. Špatný lov pro zloděje. Ale měl by to někdo vzít! Proč si to nehlídají, lehkomyslné ženy?

Paní Lipníková sedla na tramway a jela domů. Edele zabavil ji rychle. Rozmlouvala s ním, zkoušela ho z učebních předmětů, pokud dovedla. Moudrý hoch! Zlobila se na Isidora, že si hocha nehledí a sám s ním učební látku neprobírá. Jemu by to spíše patřilo a jak by Edele byl vděčen! Toho trochu mazlení hochovi neprospěje, ani presenty. Jen to, co bude míti v hlavě, to má pro budoucnost cenu. Děd si hocha necení, že není hudebně nadán. Ale což je to chyba? Není, naopak nebude se roztylovat. Bude z něho jednou bohatý člověk, možná ministr, baron! Práva musí studovat!

Přišel Isidor a mluvili o letním bytě. Chtěli někam nad Ohři, už měli vše vyjednáno.

V ložnici večer huboval císařský rada na švakrovou Wienovou. Že se zahazuje s klukem. Dráždilo to paní Lipníkovou. Zastala se sestry a to se zase nelíbilo Isidorovi.

»Ty to bereš, Rosalchen, jako by to vlastně Irmě náleželo?«

»Tak málo v životě užila, Isidore!«

»Málo, málo! K užívání člověk není na světě.«

»Řekni, Isidore, že žena není. Ale muž ano, ten smí užívat!«

»Rosalchen, piano! Pianissimo! My muži toho užijeme! Dass ich nicht lach! Starostí, tahanic a špinavostí o kus chleba, toho užijeme, co vy ženy si hovíte doma v pokoji.«

»My že si jen hovíme, Isidore? A což děti? Domácnost?«

Isidor změkl. Změkl vždy, přišla-li Rosalchen do ostřejší toniny. Odporem tvrdla jako ocel. Znal ji už dobře. A hned krásně s ní, konejšivě.

Měkkost a poddajnost jeho budila její obětavost. Vzdávala se daru, jejž jí chtěl koupiti na usmířenou a opakovala mu se zbytečným důrazem, že ona nebude nikdy takovou jako Irma. Že on, její muž, bude vždy jedinou láskou jejího života a že ho nikdy neopustí.

Paní radová nevycházela příští dny ven. Měla plno práce s přípravami na cestu. Za týden byly školní prázdniny.

Vše se dařilo. Edele přinesl vysvědčení přímo skvělé, nad Ohří jim přála pohoda a koncem srpna vrátili se Lipníkovi opálení a zdraví zase do Prahy.

Rosalchen omládla, říkal Isidor v rodině a švakr Wien — byl s Irmou v Poděbradech — i zeť Goldman to potvrzovali. Paní Lipníková zesílila, ač ne tak jako Irma. Ostatně i této poděbradské lázně dopomohly k jakési štíhlosti.

A zase svěřovala se Irma sestře se svými aventurami. Vycítila jakousi příznivější náladu u radové. Tato už nebrala Irmu tragicky. Věděla, že to do hloubi nejde, že je to u Irmy jen záliba a katastrofa nějaká že z toho dokonce nehrozí.

Modní choutka. Kolik paniček v Praze mělo milovníky! Choutka nebo choroba. Spíše choroba, ovšem ne těžká.

Jedna věc hnětla paní Lipníkovou. Že slečna Břečtanová nevyhověla jejímu pozvání a nenavštívila ji. Jako mladší, měla

slečna přijíti napřed, pak by jí byla návštěvu oplatila. Byla by jí ukázala, jak je zařízena. Elegantně, ale ne s přepychem. Sama hořela nedočkavostí, jak slečna to má zařízeno v bytě. Z obydlí soudila by na celou povahu obyvatelky. Snad má slečna hodně svatých, bezcenných obrazů, sošku panny Marie Lurdské, vosková Jezulátka a plno nevkusných výšivek a deček na nábytku. A hodně květin, které dělají vlhko. Jistě že má pokoje přeplněné!

V koncertě setkala se opět se slečnou Břečtanovou. Sousedily v řadách. Paní Lipníková jen obrátila hlavu a mohla se slečnou mluviti. Neprozradila svou roztrpčenost, když jí domlouvala, proč dosud marně čekala na slíbenou návštěvu. Zvěděla, že slečna má ráda porculán. Paní Lipníková řekla, že má hodně pravé Míšně i jiného starého porculánu, jejž neví kam zařadit. Slečna slíbila ochotně, že přijde.

A přišla. Podivila se nádhernému bytu i jeho zařízení. Paní Lipníková se zaradovala.

»Ano, nejsme zcela chudi,« podotkla. »Pět tisíc platíme nájemného.«

»Za to jste, paní radová, na Riegrově nábřeží.«

»Ano, na byt Isidor drží. To ničeho nelituje.«

Slečna prohlížela se zájmem porculán paní radové. Rozpoznala vzácné kusy starovídeňského porculánu. — Pak přišel Edele a byl slečně představen. A zase šel.

Dámy dostaly se do hovoru o věcech rodinných. Napřed mluvila paní Lipníková, pak slečna.

Slečna Valentina Břečtanová byla ze souchotinářské rodiny a doznala, že neví, jakým zázrakem unikla osudu svých sourozenců, kteří zemřeli vesměs do dvaceti roků tuberkulemi. Otec byl stavitelem, měl jakési jmění, ale pustil se do stavebních spekulací. A než je mohl realisovati, podlehl záchvatu chrlení krve. Pozůstalým vše bylo prodáno a ze jmění nezbylo téměř nic. Matka živila rodinu, vyučujíc hudbě. Měli ještě svobodnou tetu, sestru otcovu, ale stará panna byla zpola nepříčetna. Podporovala rodinu bratrovu dle nálady. Někdy zahrnula je dary a pak si jich rok, dva nevšimla. Děti byly čtyry, nadané, zejména po matce, hudebně. Zůstati na živu, byly by jim kynuly umělecké úspěchy. Dvě sestry byly koloraturní zpěvačky, bratr virtuos na housle. Rozhodně byli nadanější než ona, nejmladší. Chodila do konservatoře, když seznala právníka Zběhovce, mimořádného eleva konservatoře. Měli se upřímně rádi, ale nemohli se vzít. Osud! Jeho i matku ztratila v jednom roce. Zběhovec se oženil. Ona byla pak učitelkou v hudební škole. Teprve ve třiceti letech zdědila po tetě dům a vzdala se svého místa. A nyní je on už tři roky v Praze, nebyl šťasten v manželství. Nezapomněli na sebe a přece — přece — není možno, aby byli šťastni. (Pokračování.)

Adolf Heyduk:

Dva nevěrci.

I.

Amenofis.

Král:

»Pryč s bohy všemi, jak jsou v říši ctěni,
pryč se všemi; jen Ra je všeho pán,
jen slunce všemu vládne, jiných není,
jen jeden chrám má: nebes modrý stan!

Co Osiri, co Isi? Nic, jen stíny,
co Nebthi jest, co Set a co je Har,
co Apis a co krokodil ten líný,
jež každý člověk přivést může v zmar!

Ty bohy všecky pryč, jich sochy zničte,
jen Ra je silný, velký všeho bůh,
jej uznejte a s lidem ctít se učte;
on řídí vše, v něm všeho tvorstva vzruch!

Ó slunce, slunce, bože všemohoucí,
jenž řídíš vše, voď život náš i říš,
jeť život jen tvé políbení vroucí,
jímž lid i země k žití probouzíš!« —

Velekněz:

»To, králi, klam; věz, vzbouřeny jsou Theby,
lid vítězí, ty v boji podlehneš,
zlá černá Hathar ovládla tvé lebí,
ne k slunci, spíše k věčné noci lneš!

Jsi králem teď a ničím nedotknutý
tvůj život jest, leč záhy přijde den,
že umřeš, leč, než hrob tě pojme dutý,
před lidem budeš krutě odsouzen!

My z paměti tě lidstva vyhladíme,
a jména tvého nebude znát zem,
tvé sochy z dřeva všecky zapálíme
a z kovu jméno tvoje vydlabem!

Nic z památky tvé nezůstane v světě,
jak kdybys nebyl ani narozen,
a v nápisů tvých s jménem v každé větě
tvůj hříšný podpis musí navždy ven!« —

Král:

»Ej, buď jak buď, leč slunce přec je bohem
všech vašich bohů, jež jste ctili spíš,
jen pravdu hlásím účinnější mnohem,
ctít slunce přikazuji! Jděte již!« —

A rozprchli se kněží — bouřit lidi,
a když král náhle mřel, byl konán soud.
Po celé zemi mstivost kněží slídí,
a Apisa, jak dřív, ctil hloupý bloud!

A přišla doba nová, silou světla
zas jméno krále přišlo náhle v jev;
vše staré bohy doba ve prach smetla,
a na posměch je všechen kněží hněv!

II.

Materialista.

Hobbes:

V nic nevěřím; znám hmotu jen a sílu,
k všem vašim důkazům jsem něm a hluch,
či hotovil se věky bůh váš k dílu?
Měl pily, rýče, sekery a pluh?

A trmácel se věky v žhavém potu,
když stavěl hory, hladil pláně niv?
Jen síla, která pronikala hmotu,
ten světa dóm nám zrobila a div!

To všecko v knize přírody jsem četl,
sic kdyby vše to bůh váš konat měl,
svět veškerý by jedním rázem vzkvetl
a nebyl by se věky vyvíjel!

V tom víra má; mne nikdo nepřesvědčí,
že jinak jest, mně k žalu srdcí ruch;
jen důkazy se choré lidstvo léčí,
nuž lečte je, že v přírodě je bůh!

I to vám dím: a totě pravda čelná,
kdo o jiném as přesvědčen je z vás?
je hmota odvěká a nesmrtelná —
co nemůž zhynout, můž-li vzniknout as?

A síla v hmotě je; jsou nerozlučny,
jsou sloučeny a jedno spolu jsou,
to jinak jest, než s vašimi je učny;
však jistě vím, že záhy zahynou!

A dím, že síla hmotu předpokládá
a hmota bez síly že není nic,
jsou nerozlučny; věčnost toho žádá
a samotny jen pojmy jsou, nic víc!

Bez hmoty není nijakého zjevu,
není-li v hmotě zdatné síly dost,
a nedílny jsou, vzdor vašemu hněvu,
kde bez spojení jich je skutečnost?

Mne nepřesvědčí žádná mluva vaše,
jsem všeho jist, vše uvažoval jsem,
ne ledabyle, bez ducha a plaše
a z přesvědčení trvám kacířem!

A teď chci klid, však velká práce čeká
a na ni čeká věřící mi lid,
ať odpůrce můj lití se a vzteká,
já odpouštím, leč k dílu chci mít klid!

Stanislav Klíma:

Andrej Kmeť.[1])

Andrej Kmeť byl z řídkých zjevů na Slovensku. Byl slovenský katolický kněz a vedle svých kněžských povinností dovedl zůstati věren svému opuštěnému národu, dovedl síly své věnovati zanedbané slovenské vědě i při tom, že byl knězem na faře, daleko od osvětového střediska vzdálené. K. A. Medvecký postavil Kmeťovi životopisem jeho krásný pomník. Nejzajímavější je autobiografie Kmeťova, kterou psal Kmeť 8. dubna 1895 a kterou Medvecký uveřejňuje na str. 10—37.

Kmeť narodil se 19. listopadu 1841 v Bzenici (Szénásfalu) ve stolici Těkovské. Bzenice leží u řeky Hronu nedaleko lázní vyhnianských. Kmeť studoval až do šesté třídy na šťávnickém piaristickém gymnasiu, 7. a 8. třídu na gymnasiu v Trnavě, odkud roku 1861 přešel do semináře ostrihomského. Tam teprve nabyl

---

[1]) *Andrej Kmeť*, rímsko-katolický kňaz, slovenský učenec, zakladatel a prvý predseda Muzeálnej slovenskej spoločnosti. 1841—1908. Životopis. Spísal a sostavil K. A. Medvecký, rímsko-katolický kňaz. 1913. Nákladom spisovatelovým (Bacúrov, p. Ostrolúka, Zvolenská stolice, Uhry). Cena 4 K. Stran 185.

slovenského národního vědomí. Bylo to prvý den jeho tamního pobytu. Kmeť sám o tom píše takto:

»Zrazu počujem z jednoho kúta hovor slovenský: poď ja ta, bola už tma, osoby som něpoznal. Zamiešal som sa do shovoru; slovo viedol neohroženým hlasom svojím Florián Vagáč, Staroturan, ten mi zavyká: »Zkadiaľ stě?« Taká otázka mnou trhla, to som bol eště něpočul, a koniec reči bol: šiel som už spať, prvý raz v seminári ostrihomskom, ako prebuděný a nevýslovně horlivý Slovan. »Peštbudínské Vedomosti« vychodily vtedy ročník druhý; prvý ročník a predcházejíce čísla z druhého ročníka takrečeno som prehltol. Keď som prečítal »Slávy dcéru« a »Výklad« k něj, chodil som zelený, žltý od zlosti na vierolomných Němcov, a keby som bol mohol, každéh bol by v zuboch roztrhal za tie krivdy do něba volajúce, ktorých dopustili sa sverepí Teutoni na holubičom kmeně slovanskom.«

»Na prvé prázdniny z Ostrihomu prišiel som cele iný, než aký som išiel ta, t. j. v plnom smysle slova národovec.«

V březnu 1865 stal se knězem v Senohradzi v stolici Honťanské, v září 1868 stal se farářem v Krnišově u Krupiny, tam měl ročních 745 K, kterouž faru za deset let v únoru 1878 zaměnil za ne mnohem lepší v Prenčově, která vynášela 1080 K. Jsouť to fary katolické v dědinách čistě evangelických, takže v Krnišově měl jen 7 osadníků, v Prenčově pak přece aspoň 264. Ti ho podporovali jen tím, že si od něho peníze ještě vypůjčovali! A přece farář Kmeť ze skrovných svých prostředků založil slovenské museum v Turč. Sv. Martině! Sám pro svou domácnost nespotřeboval nikdy více nežli 600 K ročně, všecko ostatní daroval na oltář svého národa, kupoval a plné bedny zasílal do Martina, sám byl živ jen kouskem chleba a slaniny, kterou si brával s sebou do kapsy, když na celý den vydal se na botanickou vycházku. A při tom vždy zůstal věren svému národu. Jako farář krnišovský byl jednou před soudem jako svědek a jak sám píše »— na tri razy predloženú maďarskú otázku tri razy prosil som podsudcu Slamku, aby mi v smysle národnostného, vtedy novopečeného zákona o rovnoprávnosti národnej, předložil otázku po slovensky: bol som odsúděný k pokutě 50 zlatých.«

Takových katol. kněží na Slovensku dnes bychom již marně hledali. Kmeť nejprve vynikl jako *botanik*. Jeho nejmilejším oborem bylo určování a sbírání šípků planých růží, kterých rozeznal v okolí prenčovském bezmála 400 druhů. Proto v lednu a únoru roku 1883 studoval herbář arcibiskupa Heynolda v Kaloči, v tentýž čas roku 1884 studoval herbář botanické zahrady ve Vídni. V ten čas bylo již cílem jeho vědeckého studia Sitno, vrch nedaleko jeho působiště Prenčova, jižně od Šťávnice, opředený bájemi lidu slovenského asi tak, jako náš Blaník, neboť v Sitne spí husaři, kteří vyjedou lidu slovenskému na pomoc, až mu bude nejhůře. A snad již by byl čas, aby ze Sitna vyjeli, snad Kmeťovi dodávali tito zakletí slovenští husaři sílu k tomu, k čemu jiní Slováci cítili se býti slabými. Kmeť byl členem Matice Slovenské

od jejího založení roku 1863 a na své vlastní oči viděl roku 1875 zkázu všech slovenských ústavů: Matice i všech tří gymnasií. Proto Kmeť již brzo na to r. 1877 toužil po založení nového vědeckého spolku slovenského a roku 1884 chtěl při Slovenských Pokladech založiti vědeckou přílohu, a když to se nezdařilo roku 1888 samostatný vědecký časopis.

Myšlenka založení slovenského musea vznikla v něm na slovenské výstavce r. 1887 v Turč. Sv. Martině. Kmeť sám vypracoval stanovy nového »Vědeckého spolku slovenského«, který pod názvem »Muzeálná slovenská spoločnost«, jejž mu dal kremnický archivář Pavel Křížko, 24. dubna 1893 měl prvou ustavující schůzi. Stanovy byly však potvrzeny teprve roku 1895 na osobní zakročení Kmeťovo v Pešti. Na prvém valném shromáždění 22. srpna 1895 byl Kmeť zvolen předsedou a zůstal jím až do své smrti.

Sbírky Muzeálné společnosti zprvu umístěny byly v martinském »Domě«, ale velmi záhy nestačovaly, tak že se objevila nutná potřeba postaviti novou musejní budovu vedle »Domu«. Základ k ní položen byl Kmetěm 8. srpna 1906 a rok na to 7. srpna 1907 byla dohotovená budova rovněž jím účelu svému odevzdána.

Kmeť sám již roku 1906 opustil prenčovskou faru a přesídlil do Martina, aby se tu práci musejní cele mohl odevzdati. Jeho botanické sbírky byly tehdy 7. července 1906 na 6 vozech z Prenčova převezeny do Martina. Cena jejich se odhaduje na 24.000 K. Zaujímají v Museu celou jednu síň. Jeho herbář uložen je ve 356 objemných svazcích. Katalog k němu přes polovici vlastní rukou jeho psaný skládá se ze tří velkých foliových knih o 1192 stranách a čítá 15.026 rostlin, mezi nimiž 1196 druhů růží. Jeho jméno nese 25 druhů rostlin, zejména růží. S celou řadou botaniků celého světa vyměňoval sušené rostliny. —

Ale Kmeť nebyl jen botanik, ale i *archaeolog*. Neunavně kopal a kupoval starožitnosti, kde se jen dalo. Ovšem Kmeť sám sebe nepovažuje za znalce, nýbrž za prostého povolaného dělníka, ale při tom dokázal více než »znalci«. Jeho archaeologické nálezy v Domanikách, Medovarcích a Lišově jsou z nejdůležitějších na Slovensku. Jimi bylo dokázáno, že i na Slovensku rozkládá se oblasť typu lužicko-slezského. Dr. Niederle o tom roku 1899 píše: »Radost má se zdvojnásobila, když jsem v martinském museu pro svůj účel našel to, co jsem jinde v Pešti marně hledal. Tím jasně dokázáno je, že Slované vnikli do severních Uher dávno před IV. stoletím po Kristu.«

Korunou palaeontologického sběratelství Kmeťova bylo získání kostry mamuta, jejž vykopali v Beši v Těkovské stolici v březnu roku 1902. Když oň ani maďarské museum v Pešti ani stoliční museum ve Zlatých Moravcích nestálo, prodal jej Žid Kmeťovi pro museum martinské, jehož je nyní ozdobou a jemuž je nyní maďarské museum v Pešti závidí, poněvadž samo mamuta nemá.

Při své důvěřivosti často ovšem dožil se Kmeť zklamání kupuje starožitnosti. Těžce neseme, co čteme v životopise Kme-

ťově na str. 91, že tak zklamán byl i od českého Musea r. 1877, odkud mu nabídli geologickou sbírku z duplikátů za 2000 K, při čemž i dostalo se prý Kmeťovi nesčetných urážek. Nestálo to prý však ani za to, aby se to oknem vyházelo! —

Kmeť byl velkým *přítelem svého lidu*. On organisoval prodej honťanských výšivek a krajek a jeho rukou prodáno bylo jich za 10 let do Národopisné Výstavy Československé v Praze 1895 za 14.000 K. On získal si k této práci i čilé spolupracovníky, jako rolníka Michala Klimenta z Dolního Badína a paní Krížkovou Kardošovou, nyní v Kroměříži, která nyní z výšivek honťanských sestavila krásný vzorník. Jeho péčí uspořádána byla roku 1895 i výstavka lidového průmyslu v Ipelských Šahách. On výšivky posílal i do Vídně, kde je ve Slovanské Besedě vystavovala paní profesorová Pastrnková, a do Paříže, kde jich prodala slečna Braunerová s manželkou francouzského básníka Paillerona za 3000 franků. Dnes myšlenku jeho provádějí dva spolky na Slovensku: »Lípa« v Martině a Skalické »Družstvo«.

Jedné vlastnosti při Kmeťovi musíme zvláště ve slovenských poměrech se obdivovati: jeho neumdlévající činnosti. Ve svém samoživotopise píše (str. 26): »Vyznajme si uprimne: my sme nevýslovne nehybný národ tak v lude ako vo vzdelancoch, łubujúcích si v »dolce far niente«. Ale on sám byl pravý opak svých rodáků, kteří to i při nejlepším úmyslu často mají už v krvi.

Prof. Klvaňa píše mu 12. dubna 1895: »Já se jen obdivuji píli Vašnostině a práci vědecké, kterouž při těžkých povinnostech úřadu svého provádíte. Kéž by bylo mnoho takých pracovníků nejen na Slovensku, leč i u nás na Moravě. Dobře by s námi bylo. Já také o Slovensko nemám strachu, jakkoliv poměry jsou tak bídné u Vás, jako u nás po válce 30leté. Dokud je jen několik pracovníků, co udržují kontinuitu intelligence, lid se neztratí. Vše uchová se v lidu a až časy budou lepší, ze zbytků intelligence povstane šik velký, vítězný.«

A jak soudil o Kmeťovi lid v jeho vlastní farnosti? To je smutná kapitola na konci životopisu Kmeťova; »Łud nepochopoval ciele, ktoré sledoval náš Kmeť. Že by niekto tolko sa usmíval a pracoval ako Kmeť, a z toho němal mať peňažitého zisku, to nášmu ludu sotva vbijete do hlavy. Łud viděl Kmeťa okolo Sitna potulovať sa po horách i po dolách, sbierať a snášať »zeliny«, viděl ho po lúkách a pastvinách rozkopávať zem a vyhrabávať »staré črepy kadějaké«, viděl ho škriabať sa po kotŕčkach« a »pchať sa do dier«, a vždy len hladať a snašať, a to v dobách roku rozličných, či němal zastať a mudrovať: »Darmo sa ťak něnúva, musí sa mu to dobre vyplácať!«

Lid ho měl proto za boháče a odhadoval jeho bohatství na 39.000 zlatých. Ale kde tolik bohatství nabral? Fara mu jich tolik nevynášela, to bylo jisto. Jistě, že byl spojen — se zlým. Vždyť platil dobře za všelijaké pletky, jež mu lidé donesli. A toulal se po horách i v noci, když byla tma jako v rohu a člověk ani doma neviděl na krok. To jistě byl spojen se zlým! Tak smýšlel o něm lid (str. 177.). Hotový středověk! —

Rozhledy po umění výtvarném.

Výstava *Jednoty výtvarných umělců* v Obecním domě následovala v zápětí za výstavou architektův a inženýrů, spojenou s dekorativními pracemi malířů a sochařů ze spolku Jednoty. Vystavovali namnoze titéž umělci, a také jejich některé práce by byly na dřívější výstavě zcela vhodně umístěny. Tak lze krajiny R. Havelky, hlavně »První sníh«, dále karton Šetelíka (horská krajina), Kamilla Stuchlíka zátiší, letní krajinu Roškotové, dřevorytiny a tisky Minky Podhajské, velký obraz *Lov* od Ládi Nováka a mistrně kreslené plakáty a kartony A. Muchy přiřaditi do oddílu dekorativně pointovaných prací. Frant. Jakuba barevně svěží malby, komposice allegorní, kde nahé lidské tělo a sluncem prohřátý kraj sehrávají koloristní symfonie, také se drží v rámci předešlé výstavy, a rovněž moderní Lédu, dámu s labutí od J. T. Blažka bychom počítali k dekoracím moderního slohu, kdyby v námětu a v barevném výrazu tolik nepřestřelovala.

Zcela modernistně se podává Jar. Hněvkovský, jehož obrazy z Indie připomenuly práce O. Nejedlého z poslední doby, práce již čistě dekorativně střižené, do ornamentu zabíhající a zcela netělesně viděné motivy. Ale Hněvkovský zajímá tu místo první, jak bylo vysvětleno; neboť jeho podnětu děkujeme za zmíněné práce Nejedlého, známé z výstav Manesových. Hněvkovský vidí plošně, maluje vlastně samé nástěnné dekorace nebo zástěny, nebo gobeliny. A exotický ráz, již obsahem daný, je tím stupňován. Neboť dosud žije umění milovná veřejnost z období přírodních dojmů, miluje přírodu a chce její krásu viděti očima malířů.

Skvělé portréty dra. Katze a pí. z D. od prof. Hynaise vítány byly zvláště upřímně, neboť učitelé na vysokém učení uměleckém našem jsou vzácnými hosty na výstavách. Jestliže pak připomeneme, že podobizna starého pána od Fr. Dvořáka se přibližuje portretu z ruky Hynaisovy velmi, naznačili jsme s dostatek její dobré kvality. Také Hilšer po delší době se hlásí s podobiznou, živě a výrazně pastelem malovanou hlavou malíře K. Raška, jehož prosté a při tom velmi náladové motivy krajinářské i na této výstavě nacházíme. Brillantně malované věci Blažíčkovy, zvláště pohledy z Českomoravské vysočiny, jsou si úspěchu jisty, a také Karel Němec ukazuje se v obraze svého rodného Nového Města na Moravě, hluboce zasněženého, jako osvědčený krajinář jemného citu pro nálady doby roční i chvíle denní. Česká krajina vůbec byla dobře zastoupena, bratří Bubeníčkové, A. Doležal, St. Feikl, jenž asi vědomě upomíná na † A. Slavíčka, O. Fiala, J. Havlíček, Čeněk Choděra, Marie Chodounská, Cína Jelínek, Marie Kalálová, Viktor Klein, Jan Mikule, Béďa Peroutka, Václav Radimský, Konst. Stuchlík, Milada Šindlerová, Vilém Trsek, Fr. Vavřina, Bož. Vohánková, K. Wellner, A. Zahel, K. Zahrádka, takto v dlouhou řadu sešikováni dosvědčují, že malba krajin dosud má číselnou převahu nad ostatními

genry. Že dámy nyní pilně krajinaří, svědčí o větší odvaze k uměleckým činům, ale dobře malované květy anemonek od pí. Jeřábkové-Markové znovu dotvrzují, že vnímavost ženského ingenia nejvíce vytěží z takových vždy vděčných a vždy oblíbených modelů.

Malou posmrtnou výstavu měl tu též V. Jansa, několik českých motivů barevně vyhrocených, mezi tím několik drobných akvarelů z Přímoří, roztomilých, jako nadechnutých skic.

Figurální malby tentokráte, až na zmíněné již práce, jako by bojovaly o místo, ale ovšem nikoli o uplatnění, neboť tím spíše upoutávají pozornost. Fr. Doubek je si jist sympathiemi obecenstva, akvareluje poslední dostaveníčko za podzimu a za onoho času, když si náš dědeček babičku bral. Portrét dámy od Bělského trochu zastíněný a potemnělý v tónu, Marečkův akt, koloristicky zajímavý, genrovitá malba Martinkové »před plesem«, Maškova tatranská legenda, Němejcova velká Plzeňačka i menší studie venkovana, Jak. Obrovského barvou sálající obraz dvou dívek, geniálně malovaný, trochu příliš pikantně pointovaná »odhrnutá záclona« od Peterse, a pak řada prací Ant. Růžičky, portrety v pastelu i v oleji, od Skramlíka malebný interiér venkovského kostelíka, v němž postava ženy udává pointu pro titul »Vdova«, Schovánkovy malby (portrét a studie), Součkova vlastní podobizna, a Stoffův výborný večer, Dopis od Velíška tvoří galerií dosti různorodou, k níž připojují se kolorovaná kresba s historickým námětem od Štěrby, kartony k obrazům pro pojišťovnu pražskou od Fr. Ženíška ml., lepty od Röhlinga, Skrbka a grafické listy Krejčíka a Wellnera s krajinářskými náměty.

Sochařství zastupovali Frant. Němec řezbou ze dřeva, dvěma bronzy (dětských podobizen) a odlitkem, Rada rovněž bronzovými reliefy, Krepčík bronzovými plaketami (podobiznou a zvířaty). Výstava ve svém obeslání jasně svědčí o rozkvětu Jednoty.

Dr. *F. X. Harlas.*

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

Z města i obvodu nazval K. M. Čapek-Chod svou novou knihu, v níž shrnul čtyry pražské novely. (Nákl. J. Otty, str. 273.) Jsou vzaty sice z prostředí velmi různého, ale přes to mají jakýsi rys společný, který by je jednotil, i kdyby jich sobě po bok nestavělo příznačné, též stavbou a slovesnou stránkou osobité umění autorovo. Nazývá-li pak Čapek své povídky pražskými, třeba podotknouti, že tu má na mysli budoucí Velkou Prahu a že nikterak nechce rozmnožovati řady beletrie po výtce pražské. Hned jeho první obrázek — Zaviněný úpadek Jana Vohnoutka — je dějištěm položen téměř na sám obvod pražského předměstí. Tam zavěje vítr statného krajánka z Pošumaví, tam by se byl prostý, bezelstný muž, sám se stav kořistí vychytralého společníka, málem ocitl v moci trestního

zákoníka, ale tam posléze vysvitne mu šťastná hvězda, která ho vede k založení spokojené rodiny. Jadrnou prostotu zdravého venkovana, uvedeného do nezvyklého ovzduší, a způsob, kterým se znenáhla připodobuje novým poměrům, postihl autor prostředky velmi účinnými.

Psychologická drobnokresba Mimořádný profesor Dr. Šalvěj a povídka Herbanimal je zasazena jaksi do rámce vědeckého. V prvé docent Šalvěj čtvrt století — přes půl svého věku — obětoval vědeckému fantómu, snaže se dokázati reticulum v měnivce. Práce se mu posléze zdaří, ale namáhavým studiem, pokusy, bděním a nevědomou otravou zničí si zdraví a uvědomí si pak i ztracený dosavadní život. Letní noc, hýřící nádherou a vznčcující utajené city i vášně, vzbudí v něm touhu po jiném životě. Náhoda dá mu okusiti, čeho dříve nedbal — a požitek potud neznámý ho usmrtí. — Jde-li zde o vědce, který dosáhl želané mety a téměř v té chvíli hyne rozporem mezi snahami duševními a zanedbanou tělesností, jde v Herbanimalu o vědeckého trosečníka, který v mládí porušiv svůj organismus byl nucen vzdáti se vědecké práce a pak jen živoří jako podivín. Exotický název práce napovídá vědeckou otázku, o niž jde Dru Šmardovi, kdysi nadějnému rostlinozpytci: usilujeť pokusy dokázati, že kterýsi druh Nepenthes změní stanoviště, aby uchvátil masitou potravu. Ale pokus stroskotá spletí vedlejších příběhů povídkových, v nichž se romantismus minulosti podivuhodně křižuje a splétá takořka s názorným realismem přítomnosti.

Čtvrtou novelu, Beethovenův večer, lze pokládati za pražskou v užším smyslu. Posluchačstvo tak raçově vybrané, jak je autor shromáždil v koncertní síni a jak je líčí s rozmanitými odstíny osobitých zvyků, s nimiž vytčené plemeno vnímá hudební požitky, sotva by se kde shledalo tak výlučně osamocené, jako v naší metropoli. Humoristické rozčarování, jehož se dostalo autorovu hudebnímu nadšenci, ovšem již k význačným známkám pražského světa nenáleží.

Zmínili jsme se svrchu o společném rysu těchto čtyr novel. Nuže, kde jest? Cherchez la femme — bylo by lze nejstručněji odpověděti. Motiv cudné, živelné lásky, která u Vohnoutka vede k manželství, vášně, která ničí Dra Šalvěje a ochromuje Šmardu, a prodejné tak řečené lásky, která obírá Beethovenova ctitele o ilusi, o peníze a zbavuje ho utkvělé představy, toť vnitřní pojítko těchto povídek. Spisovatel jeví se v nich přímo virtuosem drobnomalby, v níž si vede stejně obratně a s naprostou jistotou, ať jde o podrobnosti hudební skladby či o stavby hudebních nástrojů, ať běží o práce mikroskopické, ať odbornou terminologii a soustavu botanickou. Věrojatnost jeho vypravování je tím beze sporu posílena; k účinnému dojmu přispívá spolu též pevná konstrukce povídkové stavby, v níž autor s posledním závěrním kamenem nasazuje zpravidla, též nečekaný, překvapující motiv dějový.

»Romancí z dob posledních copů« nazval Karel de Wetter svou povídku *Náš pradědeček* (v Šolcových »Milých knihách« str. 117). Název jistě velmi případný. Děj spadá do let před velkou revolucí francouzskou, dějištěm pak jest mu kterési město jihočeské,

v té době ještě tišší a klidnější, nežli je dnes. Ale odtamtud autor obratně přechází do vzbouřené Paříže, zachází se svým hrdinou i do Anglie a vrací se posléze opět do útulného klidu jihočeského. Pestrá romantika děje nalezla tu rámec plnou měrou příhodný a stará tradice rodinná, oživená a doplněná svěží obrazotvorností básníkovou, poskytla jí vítané opory. Rozmarné příhody z pradědečkova mládí, osvětlující základ jeho přímé, rázné a vznětlivé povahy potomní, obratně jsou spiaty se vzrušujícími, napínavými a přece tak pravděpodobnými výjevy z hnutí revolučního, z plavby po moři a ztroskotání lodi, z divého útěku před domnělým trestem a j. A do vzruchu veřejných událostí i soukromých příběhů se mísí idylické obrázky maloměstské, přátelské besedy, žertovná zastaveníčka, zábava na zámku a p. a vše to obestírá půvab jakési prosté nenucenosti a upřímnosti. Sbírka pro lid určená získala v práci Wettrově příspěvek beze vší pochyby účelný a zároveň také umělecky zdařilý. Uhlazená, lehká forma je s hodnotným obsahem v dobrém souhlasu.

Karel Klostermann poslední, z dosavadních svých prací nejrozsáhlejší skladbou románovou, nazvanou *Suplent* (nákl. J. R. Vilímka, I. str. 391, II. str. 363, III. str. 341, IV. str. 377), zabočil na pole zcela odlišné od těch, na kterých se se zálibou pohyboval posud. Opouštěl sice již dříve tu a tam svou milou Šumavu a zaskočil si zejména do Vídně za studenty vysokoškolskými, ale to byly jen drobné povídkové episody v jeho celkové epopeji šumavské. Tentokráte zašel si do Prahy a tam si vyhledal látkový obor, který byl do té chvíle takořka úhorem, jehož se nedotkla povolaná zkypřující ruka, aby z něho vykouzlila okotěšnou setbu. Dály se sice již před Klostermannem ojedinělé pokusy, těžiti slovesně ze svérázného ovzduší středoškolského, ale pokusy ty přes poměrný zdar jednotlivých prací, s nimiž vystoupil zejména v prvních svých dobách n. př. St. Jarkovský, nevyužily všeho bohatství látkového, jež nabízelo zmíněné prostředí, tou měrou, jak bylo možno i žádoucno. Zůstávalať střední škola i se skladišti svých typů a charakterů, jež se nezbytně vytvářejí při povolání učitelském, spíše jen vnější dekorací než vlastním předmětem uměleckého zobrazení dřívějších autorů. Věc byla tím nápadnější, že právě z kruhu středoškolského profesorstva vzešla řada beletristů, jejichž díla zůstanou na všecky časy trvalou ozdobou naší literatury. Z nich až posud nikomu se nechtělo zajet ostrým nožem do těla, k němuž se zdáli sami přirostlými; nevábilť je ponuré působiště životní, na němž kvete tak málo milých upomínek.

Tak zůstalo Klostermannovi, když již se těší zaslouženému odpočinku a na život a poměry středoškolské pohlíží nepodjatým zrakem zkušeného, ale již opodál stojícího pozorovatele, vyhrazeno, sáhnouti plnou rukou po látce posud náležitě nevykořistěné. Učinil to románem svrchu naznačeným, jenž již svým nápisem hlásá, kdo jest jeho hrdinou a z kterého prostředí je vzat. Stávaje pak se do jakési míry historikem svého stavu, Klostermann nesahá do soudobé přítomnosti stále se měnící, přerozující a tudíž nehotové, nýbrž do doby asi před 30—40 lety, která se dnešnímu pozorovateli jeví plně

dovršenou a ve vývojové čáře našich škol také již plně překonanou. Že však mnoho, ba přemnoho z poměrů tehdejších zůstává na střední škole nezměněno až po časy naše, netřeba připomínati. Jednak tu platí vedle docela nových také velmi stará zařízení a předpisy přímo starožitné, jednak mění se a odcházejí osoby, ale duch zůstává nezřídka velmi dlouho. Při tom čtoucímu, který by snad do věci nebyl zasvěcen, nutno připomenouti, že české školy střední jsou jen stejnorodým článkem ve školství rakouském, spravujíce se ve všem jeho soustavou a pravidly. Na vedoucích osobách záleží, má-li se tu vyvinouti alespoň jaká taká samostatnost, byť jen v rámci říšského centralismu. V dobách, do kterých nás Klostermann uvádí, byly právě po této stránce poměry nepoměrně horší dnešních, ale nikterak pěkné nebyly ani na školách německých, z nichž autor má nejbližší zkušenosti.

Hrdina románu, suplent Pavel Slatinský, nepřipravoval se na dráhu profesorskou. Vystudoval ve Vídni práva a při tom se tam přiučil několika jazykům, zejména francouzštině. Když pak v Praze na reálném gymnasiu hledali suplenta pro jazyk francouzský a německý, přihlásil se o to místo a počátkem školního roku uvázal se v nový úřad. Co a jak se s ním dělo za 10 měsíců školního roku, toť předmět tohoto románu. Tu asi každému připadne na mysl, že je to krátká doba a bezpochyby snad i skrovný děj na dílo tak rozsáhlé. Nelze popříti, že výtka tohoto druhu nebyla by neoprávněna; přese všecku pestrost dějovou a pohnutost výjevů, které se tu naskytnou a jež místy dostupují dramatické živosti, shledáme, že obraz autorův mohl býti vsazen do rámce užšího. Avšak autor nastřádal si za svého působení tolik trpkých zkušeností a hořkých poznatků, že se mu neodbytně hrnuly do pera, jakmile počal psát, a z nich rodily se nové a nové úvahy, jichž rovněž nebylo lze potlačiti. Tím si vysvětlíme, že tu spisovatel tak často a hojně medituje sám, nebo dává meditovati svým postavám. Jeho úvahy týkají se především školy a práce školské, v druhé řadě života vůbec, zejména pak otázky, jak si mladý muž má uspořádati svou dráhu životní, jak má smýšlet o ženách, chce-li dojíti štěstí, po kterém touží. Značné místo připadlo také reprodukci názorův o vyučování a vykonávání úřadu učitelského, jimiž spisovatel charakterisuje jak některé své postavy, tak směr, který se právě do středních škol zaváděl.

Na ústavě měl Slatinský v řediteli Třeskovi představeného, který si nelíčenou laskavostí, mírností, vrozenou dobrotou, jemným taktem, přímostí povahy, hlubokou láskou k svému povolání a vzácnou šlechetností záhy zjedná úplnou jeho oddanost. Třeska je pravým otcem svých žáků a upřímným přítelem svých spolupracovníků, zejména těch, kteří nemajíce posud zkušeností, potřebují rad osvědčeného vůdce. Zásady jeho opírají se o zdravý rozum, jenž šablonovité předpisy úřední vykládá liberálně; autor je proto právem staví do světla co nejpříznivějšího a užívá každé příležitosti, aby je zevrubně vyložil. Ale pro ty zásady vyvstane řediteli Třeskovi neúprosný nepřítel v novém inspektorovi Kopretinovi, neomylnickém byrokratu, jemuž nikde nic není po chuti, co se pokorně nesklání

před jeho prkenným rozumem. Kopretina svou tvrdou bezohledností, duchaprázdným poručníkováním, protežováním kývalův a patolízalů, vnucováním individualit v jednotnou šablonu, neuznáváním skutečné práce a rozséváním nedůvěry, která je základem jeho názoru na podřízené sbory, vzbuzuje trpkost všude, kam se obrátí. Když mu Třeska nechce býti povolným nástrojem v trýznění učitelského sboru, bezohledně ho odstraní a dosadí na jeho místo povolného, bezcharakterního šplhavce, za jehož správy nikdo nemůže míti chuti k práci. Slatinský tím vším znechucen a přímo otráven zkušenostmi, kterých nabyl jednak sám, jednak od soudruhů v povolání, chopí se namanulé se příležitosti, opustí školu a stane se korespondentem u velké firmy obchodní.

Vedle Slatinského vyniká v prvé polovině románu druhá čelná postava, doplňující titulního suplenta s jiných stránek. Soudruh Slatinského na témž ústavě Okrouhlík je představitelem jakéhosi inteligenta proletáře, vesele snášejícího bídu hmotnou, ale těžko se vymaňujícího z bídy mravní, do které bezděky upadá. Člověk opravdu vzdělaný, z nuzných poměrů vyrostlý a stále s nimi zápolící, dožívá se nejen zneuznání, ale přímo potupy od Kopretiny a konečně zhnusiv si kal, do něhož zabředl, zbavuje se života. Vedle něho suplent Peroutka, chudobou stísněný a samostatně nemyslící nebožák, je načrtnut jen několika rysy jako typ poddajných bázlivců, kteří pro existenci podvolí se všemu.

Z ostatního učitelského sboru ústavu, o nějž jde, autor vykreslil řadu plastických postav, plných života, z nichž zvláště některé vyznačují se rázovitostí, která provázívá pracovníky školské. Klostermann nestaví příslušníků vlastního stavu jen do světla, nýbrž postihuje na nich i temné stíny a kreslí je také, jak bývají ve skutečnosti. O Procházkovi stala se již zmínka. V něm je zachycen prototyp obratného plavce, který se vždy točí po proudu a který klamem udržuje o sobě příznivé mínění úřadův i veřejnosti. Vedle něho profesor matematiky Drobílek je domýšlivý nadutec a surový trýznitel zejména chudších žáků, kteří nemohou dosti upravovati svého vnějšku. Jadrný, o vědu a vědění pečující Hvozdecký naproti tomu je lhostejný k prázdným formám vnějším a tedy s kolegou Krutinou a jinými správně odhaduje také reformy Kopretinovy. Při tom je muž dobrosrdečný, neváhající pomoci zejména žákům potřebným. Tak v jednotlivcích, shromažďujících se ku práci i krátkým odpočinkům, zejména však k nekonečným konferencím Kopretinovým ve sborovně, zachytil autor obraz i život tělesa, představujícího střední školu, způsobem, kterým u nás posud v beletrii zachycen nebyl.

Líčení stránek, o kterých jsme se posud zmínili, byla by látka na román jistě nevhodná i nedostatečná. Autor ji tedy podložil soukromými osudy Slatinského, jež se vinou jako hlavní pásmo románové celým dílem, v prvé polovině ustupujíce poněkud do pozadí, za to v druhé polovině nabývajíce vrchu nad stránkou školskou a vyvrcholujíce se posléze ve výjevy silně dramatické. Také na Okrouhlíkovi spisovatel zdůraznil v podivném, nedůstojném poměru, do něhož se zapletl s prodejnou dívčicí, mimoškolské pásmo dějové,

běžící paralelně s pásmem hlavním. Slatinský i Okrouhlík upadají v osidla žen. Klementina, hrdá, již již odkvétající krasavice, zdá se nezkušenému, důvěřivému Slatinskému vtělenou bohyní, jež mu láskou prokazuje milost. Znenáhla upadá zcela v sítě vypočítavé, všech mravních zásad prázdné, prohnané kokety, děsí se již nad příštím, které mu vyplyne ze závazku, do něhož vešel, až mu náhoda otevře oči, jimž se Klementina zjeví v pravé podstatě. A na obou stranách, u Slatinského i Okrouhlíka, zkáza pramení ze stejného zdroje. Suplentům na počátku roku po několik měsíců nevyplácí se ani ten bídný plat, který jim jest určen; jsou tedy nuceni v bídě se protloukati dluhy, propadají posměchu drobných živnostníků, jsou živi na úvěr u svých bytných a z vděčnosti nebo z nutnosti stávají se hříčkou jejich dcer. Tedy nedbalost a nesvědomitost úřadu, který své podřízené pro ledajakou malichernost přímo trýzní, přivádí mladé muže, jak autor opět a opět dovozuje, na scestí, na němž se jim otvírá hotové peklo. Že mu ušel Slatinský a že později, už nejsa suplentem, došel čisté, pravé lásky v srdci něžné Kačenky Klopotové, je zásluhou nějaké vyšší mocnosti, ať již ji nazveme poetickou spravedlností, ať dobrotivou Náhodou, napravující cizí hříchy. — Také na této mimoškolské půdě románu, která širšímu čtenářstvu asi bude mnohem vítanější, Klostermann nakreslil několik postav velmi životných, ať již jsou propracovány dopodrobna, jako Klementina, ať jen zachyceny stručnými rysy, jako bývalý nadporučík Alfred nebo starý Klopota. — Končíme slovy autorovými (IV. 252.): »Že od oněch dob mnohé věci na středních školách se obrátily k lepšímu, kdož by popíral? V ledačems se stala náprava nebo aspoň se připravuje...« Proto jsme řekli s počátku, že se Klostermann ve svém románu stal jaksi historikem svého stavu.

Hříchy mládí (nákl. Vaňka a Votavy, str. 224) nazval Miloš Čtrnáctý svůj nový román. Učinil v něm pokus o skladbu ze života našich studentů, ovšem pokus, v němž není zdůrazněna ideová stránka naší mládeže v určitých periodách, jako byla v románech Dykových a Laichtrově, nýbrž vnější život zvoleného jednotlivce. Tím jest právník Ladislav Zámecký, jediný syn malého továrníka venkovského, a jemu jest po bok postavena družina hospodských přátel, jichž postavy doplňují jaksi vůdčí myšlenku románu. Ze studentů zde vystupujících ovšem jen jediný opravdu studuje, totiž přítel Zámeckého Ludvík Horský; ten však studie tou měrou přepíná, že jeho vetché zdraví podlehne přílišné práci a nemoc sklátí ho v hrob. Zámecký a jeho přátelé »žijí«, do přednášek nechodí, ani se jimi doma nezabývají, ale pokud otcové platí, potloukají se po hostincích a kavárnách. Někteří se již s domovem nadobro rozešli, dva — tři z nich jsou již ztracené existence, jsou příživníky ostatních. Román ukazuje, jak krok za krokem klesá na úroveň těch zmařených lidí také mladík přírodou i okolnostmi tak šťastně vybavený, jako byl Zámecký. Seznámiv se náhodou se slavnou zpěvačkou Lefleurovou, která na letních prázdninách, jež tráví na zámečku Vinově nedaleko Prahy, mimo jiné choutky také vystřídává své milovníky, stane se jejím milencem, zahoří k ní mocnou vášní a zřekne se pro ni — krátce

a bez velikého boje — otce a matky a ovšem i všech příspěvků, jež mu potud od rodičů plynuly. Záhy stane se známým v pražské společnosti, utrácí více, než má, padne do dluhů a pomáhá si i tím, že se jaksi zaprodává záletné choti doktora Štiky, která zkouší své půvaby na mladém studentovi. Její přímluvou Zámecký stane se advokátním písařem, ale opuštěn jsa od Lefleurové pozbude všeho životního cíle a klesá se stupně k stupni. Na chvíli zadrží jej od zkázy upřímná oddanost čisté a svěží Štefy, kancelářské písařky na stroji, ale posléze právě její osud zcela rozvrátí jeho nitro. Sám nemá již sil, aby se vzmužil k energické práci, a připoutati k sobě Štefu — zdá se mu hříchem, jejž by spáchal na milém děvčeti. Zbaví se tedy života. Autor dovede jej pro zbytečný efekt do hostinské zahrady, kde kdysi dlíval, aby se tam téměř před očima svých přátel oběsil.

Bylo by lze říci, že Hříchy mládí mají tendenci zjevně moralisující. Ale spisovatel neměl asi na mysli poučovati mladé muže, jak mají žíti. Vyvíjíť prostě a zároveň hbitě i spádně děj, který si sestrojil, nesnaží se ani příliš, aby zakryl některé slabiny své konstrukce, a má dosti na tom, že asi tak, jak činíval Hladík (ale bez jeho rafinovaných výplní a syté malby), postihuje kus života pražské společnosti. Zdařilo se mu v ní několik figurek, které zachytil obratně a životně; zejména Lefleurová a její ctitelé vzbuzují dojem, jako by byli kresleni podle živého modelu.

Jaroslav Hašek v nové knize své, nazvané *Průvodčí cizinců* a jiné satiry z cest i z domova (s obrázky K. Stroffa, nákl. Hejdy a Tučka, str. 319) uložil sbírku kreseb velmi pestrých a rozmanitých. Pestrých především látkami, vybíranými z ovzduší nejrůznějších, tu z pražských drah uličních, z pražské policie, z výprav podskalských kloučků, tu z Benátek, z Alp, z haličského židovstva, podkarpatského kláštera, z podhorské fary atd. Rozmanitých pak i tím, proti čemu se obrací osten autorovy satiry. Slabosti jednotlivců, většinou drobných lidí, příliš zdůrazňujících vlastní prospěch, vábí Haškovy šlehy často, právě tak jako je lákají význačné vady některých tříd společenských, na př. úředníků, vychovatelů, poslanců a j.

Vadou je, že ty slabosti tu a tam bývají nadsazovány nebo příliš nápadně staveny na oči čtoucího, čímž se pak ovšem úspěch obrázku zeslabuje. Kde autor přestává na prostém postřehu skutečného života, z něhož si jinak umí vybírati figurky zcela plastické, a kde při tom dbá také vybranější formy slovesné, tam se jeho kresby dopínají žádoucí výše. Satira jeho jeví účinnou působivost zejména tam, kde pointa příběhu jest odhalena až na závěru a kde vypravování, jež u Haška zpravidla — byť ne vždy — je stručné a spádné, kořeněno jest vtipem a humorem; těm by ostatně neškodila poněkud větší míra šťavnatosti. Některé črty mají ráz pouhých anekdot, kdežto jiné obrázky přese všecku stručnost působí dojmem obratně stavěných celků. Uvádíme jen namátkou za příklad Hřích faráře Ondřeje, Úřední povinnost, Chalute, Mezi bibliofily a j. *F. V. Vykoukal.*

Literární dějiny.

Ve Zlatorohu, sbírce ilustrovaných monografií, kterou redakcí Maxa Švabinského vydává spolek výtvarných umělců Manes, vyšla práce F. V. Krejčího: *Jaroslav Vrchlický* (str. 158). Po studiích Albertových, Voborníkových, Pražákových, Boreckého, Šaldových a některých drobnějších je to první samostatná kniha o velikém básníku našem, která shrnuje v přehledném obraze vše, co tou dobou, než budou podniknuty studie podrobné, o jeho tvorbě lze říci. Činí pak to způsobem takovým, aby dílo zvěčnělého mistra přiblížila také širším kruhům k plnějšímu pochopení, než se mu ho posud dostávalo. Spisovatel ovšem nespoléhá na cizí úsudky, jde ve výkladu svého předmětu vlastní cestou, na níž se nikde nevzdává kritiky, v nejednom bodě také jistě se odliší svými názory od posuzovatelů jiných. Ale chce právě být objektivním vykladatelem a tomu úkolu dostál plnou měrou. Jeho knihu lze doporučiti každému, kdo si přeje s porozuměním a tedy s prospěchem sledovati básnickou dráhu největšího poety našeho.

F. V. Krejčí provází Vrchlického jeho životní drahou a stopuje souvislost její s jeho uměleckým vývojem. Stručně se rozhlíží po době, v které se objevil, zkoumá rodinné a jiné vlivy, které se u něho mohly uplatniti, a přechází k prvním jeho plodům, k prvním sbírkám, v nichž zjišťuje známý jeho sklon k básníkům francouzským a vlašským. Bylť »jejich sourozencem na střízlivý sever zabloudilým, měl jako oni lehkou, vznětlivou krev a vášnivou lásku ke krásnému slovu, byl z rasy duchů výslunných, kteří milují všecky rozkoše života a přepych umělecké formy«. Sleduje pak krok za krokem mohutný básníkův rozlet, zastavuje se při roce 1878, kdy Vrchlický vydal Duch a svět a Neruda Kosmické písně. Dva básníci tak různí uvádějí k nám »vědecký positivismus jakožto základní prvek moderního názoru světového« do literatury dříve veršem, než sem přišel »suchým slovem vědců«. — Pobyt v Italii a zejména láska, která po návratu odtamtud básníka zachvátila, rozezvučely jeho lyriku v ohnivé tóny, znící z několika sbírek, po nichž přijdou jiné, epické i reflexivní, v nichž se ozývají vzmachy Faustovské. »Člověk trpící, zápasící, ale na konec vítězný, znamenající někdy lidstvo, jindy genia, jest po léta ještě hlavním božstvem reflexivní lyriky Vrchlického,« ačkoli časem, jak básník se vyrovnává s životem resignací a soucitnou láskou, »fantom triumfujícího lidství pozbývá pýchy a vzdoru«.

Tak rozvíjí autor dále obraz vnitřního života básníkova, jak se jeví v jeho dílech, všímá si vnějších vlivů, které na něho působily, dotýká se otřesů, které zničily jeho štěstí a klid a nezůstaly ovšem bez ozvuku v jeho tvorbě. Přes převraty, které zažila potom moderní reflexe, i přes osobní krise básník zůstal v podstatě věren »filosofii svého mladistvého optimismu. Zůstal pěvcem života ve smyslu moderního monismu«. — Uvažuje o Vrchlického pokusech a snahách o epopeji lidstva, Krejčí uzavírá, že to byl až posud »nejsmělejší rozlet české poesie přes hranice domova do nesmírnosti světových dějů. Přes

to však nejsou tyto ‚zlomky epopeje‘ tím, čím . . . bychom je chtěli míti: prvním velikým hlasem českého ducha, jenž našel konečně sílu vznésti se nad meze domova a soudit svět a lidstvo dle svého vlastního zákona . . . Neboť Vrchlický nedopracoval se pojmu světovosti svou vlastní individuelní silou«, ale »přijal jej jako hotovou konvenci, která se byla právě nedávno vytvořila po Evropě«. — Básnické konvenci, z níž Krejčí vykládá úžasnou tvořivost Vrchlického, vztahu jeho k jiným básníkům, osobní lyrice, dramatické tvorbě, literárním bojům a pracím na vrcholku i sklonu životní dráhy jsou věnovány ostatní kapitoly úměrné, rozvážně stavěné monografie autorovy. »Jako pěvec životního kladu končí Vrchlický svou dráhu a posledním filosofickým pojmem o přírodě a kosmu zůstává mu pantheistický monismus.«

F. V. Krejčí píše o Vrchlickém s upřímným uznáním a patrnou láskou, ale není chvalořečníkem stůj co stůj. Nezakrývá ani stínu a slabosti, kde se mu jeví, ale vede si při tom zcela taktně a spravedlivě.

Monografií, jež jistě vznikla jen z vnitřní nutnosti, ze záliby ve spisovateli a snahy, aby jeho myšlenky pronikly co nejšíř a nejdál, je spis Jana Voborníka: *Josef Holeček* (nákl. F. Topiče, str. 128). Autor na konci podotýká, že jeho spis »chce býti pouze příspěvkem k pochopení literárního Holečkova díla a jeho významu«. Tím vysvětluje, proč tu nepodává zevrubných zpráv životopisných, ani údajův a ocenění o jeho činnosti žurnalistické a vůbec veřejné. Holeček je Voborníkovi představitelem »jihočeské myšlenky«. Ta jest obsažná a složitá. »Vyrostla z pradávna věků, kam ani jasné světlo dějin nesahá, rostla v stínech veliké minulosti, Hus, Žižka, Chelčický, a ukazuje vrstvami svého složení, že se nechce od kořenů té minulosti odtrhnouti, ale růsti z nich dále a kvésti a zráti k novému ovoci.« Kořeny její jsou v křesťanství, »jak se obrazilo v českém citu a v českém rozumu podle doby«, dále má »kořen sociální, dychtění po království božím na zemi, jež přivodí selská síla českého národa; a budí v sobě prahnutí po oběti za vítězství české pravdy, v čemž spočívá spolu i otázka existence národní; otázka česká«. Představitelem své myšlenky jest Holeček, »osamělý slavjanofil a básník«, v životním díle svém, v Našich; je vyložit, osvětlit, čtenářstvu přiblížit a pomoci mu, aby náležitě jsouc chápáno proniklo vším národem tak, jak pro svůj význam zasluhuje, toť cíl spisu Voborníkova.

Spisovatel ovšem nejde rovnou za tím cílem, nýbrž připravuje napřed vše, čeho je třeba k důkazu, že Holečkovo dílo musilo vzniknouti a růsti takové, jaké jest. Ze stručného obrázku rodinného a vesnického prostředí přechází k prvním pokusům literárním a k Holečkově zálibě ve studiu Slovanstva, z níž časem vyrostla řada prací, zabývajících se slovanskou otázkou, prací, jež se vyvrcholily v »mohutné, přísně zachmuřené knize«, v Zájezdu na Rus. Jeho překlady jihoslovanských písní národních, jeho kresby černohorské, ano do jisté míry i překlad Kalevaly uplatnily se potom v Našich, v nichž byly jeho umělecké názory ztělesněny nejvážněji a nejplatněji. Podle Holečkova názoru »i ideály i poesie reálně tkvějí ve věcech, a na spisovateli nebo umělci jest, aby poesii ve věcech objevil a v jejím

světle věc představil. To předpokládá znalost a stále hlubší poznávání života ve vší jeho rozmanitosti«. Veden tím názorem Holeček po léta studoval lid, jeho filosofii, duši i jazyk a pak na Černé Hoře, vida zachovalý lid slovanský, nejvíce si uvědomil povahové rysy svých krajanů. Pozoruje pak, že »náš život se neprohlubuje, že je stále mělčí a rozbitější«, uvědomil si, »že je třeba celou českou myšlenku vtěliti v takového Kojana a sebrati rozbitiny české duše«. Tak vyrůstala znenáhla mohutná jeho epopeje Naši, již čítáme k nejčelnějším a nejobsažnějším dílům naší národní literatury.

Po té průpravě spisovatel přistupuje k vlastnímu úkolu svému, k rozboru Našich. Vykládá ideje i složení díla, zabývá se jeho osobami a názory, všímá si i vnější stránky a přese vši stručnost osvědčuje se čtenáři obezřetným vůdcem — zejména pokud jde na př. o kojanovštinu — a to tím spíše, že své mínění zhusta podpírá hlasem samého spisovatele. Vyžádalť si v mnohých případech vysvětlení na něm samém. Pěkný spis jest ukončen pečlivým bibliografickým přehledem prací Holečkových. *F. V. Vykoukal.*

Co se chystá nového v literatuře.

Osminedělní zastavení práce v tiskárnách mělo ovšem nepříznivý vliv na náš knižní a časopisecký trh. Celá řada knih a publikací, které se chystaly k Vánocům, vyšla pozdě nebo nevyšla vůbec a byla odložena až do období podzimního. Osud ten stihl zejména četné knihy pro mládež. Jelikož boj knihtiskařský protáhl se nad očekávání a jaro je k nám již na pochodu, nelze očekávati pro nejbližší dobu mnoho literárních novinek. Ve většině nakladatelství nastává po té stránce klid a všechna péče obrací se k periodickým časopisům, které rovněž po dva měsíce uvázly.

Ale přece možno zaznamenati příchod několika cenných a zajímavých děl, které pro určité kruhy budou jistě vítanou událostí. Tak dostane se v nejbližších dnech — snad ještě dříve než vytištěna bude tato stať — do rukou čtenářstva první číslo »*Divadelního slovníku*«, jímž nakladatelství Ottovo hodlá obohatit řadu svých cenných encyklopedií. Již dle náhledu do prvního čísla možno souditi, že bude to dílo důkladné, svědomité, které splní očekávání a vyhoví potřebě, v našem okruhu divadelním již dávno pociťované. Slovník obsahovati bude nejen bohatý materiál, vztahující se k našemu divadlu a jeho rozvoji, nýbrž bude průvodcem čtenáři po celém světě divadelním vůbec, první počátky divadla nevyjímaje. Mnohé informace provázeny budou i obrazy, mezi nimiž přichystány jsou jak podobizny vynikajících umělců, tak vyobrazení velkých divadel, starých památek, výjevů z některých her atd.

První literární základ k »Divadelnímu slovníku« položil spisovatel Jan Ladecký, jenž, byv k tomu vyzván nakladatelem, první začal k němu sbírati materiál. Po jeho předčasné smrti ujal se obtížné této práce s veškerou péčí spisovatel Karel Kamínek spolu s Karlem Engelmüllerem a postoupil již v díle tak daleko, že jeho vydáváním po sešitech mohlo se počíti.

Také memoirová naše literatura rozmnožena bude o dílo nad jiné vzácné a významné. Zasloužilý senior českých kritiků a publicistů hudebních, skladatel Emanuel Chvála, píše svoje paměti. Zpráva zajisté radostná a potěšitelná; neboť Emanuel Chvála je z těch mužů, kteří stáli u samé kolébky české hudby novodobé a české opery, kteří se činně a nepřetržitě účastnili našeho ruchu hudebního po celou řadu desítiletí. Emanuel Chvála je v první řadě povolán, aby zachytil vzpomínky na dávné doby, jichž pamětníků stále ubývá, a možno se na jeho paměti těšiti tím více, ježto je z největších znalců naší hudby vůbec a zůstává vždy objektivním pozorovatelem. Paměti jeho provázeny budou jeho kritikami, při nichž zvláště nyní, kdy celá desetiletí uplynula, bude zjevno, jak byly vždy objektivné, správné a případné. Paměti Chválovy vyjdou nákladem knihkupectví Fr. A. Urbánka v Praze, I. díl buď koncem roku letošního nebo počátkem příštího.

Nového vydání sešitového dočká se »*Encyklopaedický slovník německočeský*« od prof. dra J. V. Sterzingera (nakladatel J. Otto v Praze), vyčerpávající všecku fraseologii jazyka německého a tlumočící každou frasi německou svérázným rčením českým. I dílo toto, úplně přepracované a valně rozšířené, znamenati bude jistě význačné plus v naší literatuře odborné.

Novou je levná sbírka malých knih, zahájená v nakladatelství Ottově pod jménem »*Poučení*«, v níž vydáno bude deset svazků najednou. Budou to zvláštní otisky populárně vědeckých prací, vydaných již v knihovně Světové a sice: »Veřejná tajemství řečnického umění« od prof. dra C. Hilty, Fosterova »Fysiologie«, Geikieova »Geologie«, Jockyerova »Astronomie«, Petersova »Mineralogie«, Roscoeova »Chemie«, Balfour-Stewardova »Fysika«, Croceova »Aestetika«, Michelův spisek »K dějinám umění« a M. U. Dra Ed. Slavíka »Světlo v lékařství«.

O nové, původní belletrii není zatím dosti zpráv. Spisovatel K. Vika chystá třetí díl svých oblíbených »*Zápisků podučitelových*« a čilé nakladatelství Vaněk a Votava na Smíchově začalo právě vydávati novou sbírku »*Knihy humoru*«, v níž zahrnuta budou díla našich, slovanských a cizích humoristiků. Počátek činí »Úsměvy« od Věnc. Š. Kronuse. V tomtéž nakladatelství vyjde třetí díl románu »*Pod Emausy*« od Haise-Týneckého, »*Malý filatelista*« od Reacha jako pokračování »Osvětové knihovny«, další svazek básní Gustava Pflegra Moravského ve sbírce »Vzorná četba pro mládež« v úpravě Fr. Trnky a několik nových vydání oblíbených dětských her a báchorek od Františka Jaroše.

Miloš Čtrnáctý.

Hudební rozhledy.

Orchestrální sdružení provedlo na zimním svém koncertě dvě české novinky, »Jarní ouverturu« od Otakara Jeremiáše a cyklus písní »Matičce« pro baryton a orchestr (na slova Nerudova)

od podepsaného referenta. Otakar Jeremiáš patří mezi opravdn »nejmladší« naši generaci skladatelskou, mezi ty, již sotva překročili dvacet let. Přes to jest toto jeho dílo po stránce technické i formální značně vyspělé. Co však nad to váží: svědčí svojí hudební potencí o skutečném talentu, na jehož další vývoj ve smyslu plného vyhranění umělecké individuality možno čekati s nejlepšími nadějemi. Sympatické jest, že se Jeremiáš, opakem k většině našich »mladých«, nepřiklonil k vnějšímu napodobení té »moderny«, jež vidí těžiště hudby v pouhé apartnosti harmonií, manýře snadno naučitelné a vhodné k zakrytí chudoby myšlenek hudebních. Melodika, dlouhodechá a polyfonicky koncipovaná vládne v jeho díle a harmonické smělosti jsou jí podřazeny, t. j. jsou pouze jejím důsledkem. Koncert, jehož uměleckou výši pod Ostrčilem netřeba již čtenáři »Osvěty« zvláště zdůrazňovati, obsahoval vedle toho první symfonii Foersterovu, dílo kotvící sice ještě v klasické symfonii, ale prodchnuté již individuálním výrazem Foersterovým, zvláště ve větě volné, jež jest zcela Foersterovská. Uzavřen byl koncertní ouverturou Fibichovou »Oldřich a Božena«, vzniklou v sousedství »Šárky« a vyznačující se lidovým tónem, jehož si předmět ovšem vyžádal.

S důrazem třeba odmítnouti výpady některých kritiků proti »jednostrannosti« programu »Orchestrálního sdružení«, v níž spatřována stranická politika hudební. Tomu není tak; *vyhlížejí-li* ovšem programy sdružení, jakoby tomu tak bylo, jest tím vinna stranická politika jiných institucí hudebních, především Č. Filharmonie. Orchestrální sdružení hraje totiž prostě to, co se jinde nehraje — to je věc zcela přirozená a právě uznání hodná. Poněvadž se na př. nehraje Foerster vůbec a Fibich jen zcela nedostatečně, jsou oba tito velcí naši mistři v programech sdružení zastoupeni tak hojně. Naproti tomu bylo by zbytečno, aby sdružení stejnou měrou pěstovalo Dvořáka (ač z něho provedlo dvě skladby: ouverturu k »Vandě« a čtvrtou symfonii), dostatečně u nás hraného. Proto není ještě protidvořákovské — sice by musilo být i protismetanovské, ježto se stejně chová i k tomuto mistru; provedloť na svých řádných koncertech pod Odstrčilem až dosud *jedinou* skladbu Smetanovu, slavnostní pochod. K jakým absurdnostem takovéto právě *stranické* kritisování činnosti sdružení svádí, patrno nejlépe na výběru mimočeských skladeb: sdružení (resp. jeho dirigent) musilo by býti příkře »protibeethovenovské«, poněvadž od tohoto největšího mistra instrumentální hudby vůbec — neprovedlo dosud ani jediné skladby! Fakt tento chápeme ovšem ihned, uvážíme-li, že Č. Filharmonie opětovaně hrála již *celého* Beethovena. Sdružení jest tedy právě *doplňkem* České Filharmonie a v tom tkví jeho *hlavní* význam.

Řádné koncerty *komorního spolku* nepřinesly nic zvláště pozoruhodného, až na večer flétnový, při němž účinkoval van Leeuwen. Rokokové ovzduší, v jehož době tento nástroj tak byl oblíben, chytilo nás na tomto krásném večeru v půvabné své sítě; sonaty obou Bachův, serenádu Mozartovu i humoru plnou Beethovenovu provedl koncertista s českým kvartetem znamenitě. Za to kvartet Ravelův, na osmém koncertě provedený, odpuzoval svou nasládlostí a lacinou

efektností; jest to jen zkažený otisk slabého kvarteta Debussyova. Prostřednost francouzské hudby současné je věru jakoby msta osudu za lhosteinost, jaké se dostává *ve Francii* největšímu jich geniu hudebnímu, Hektoru Berliozovi. A přece od něho by se mohli Francouzi nejvíce naučiti. Za to mimořádné koncerty komorní byly (až dosud provedeny tři) velmi krásné; první z nich, klavírní s Eduardem Rislerem, přinesl zvláště výtečné provedení Bacha a Schumanna, druhý, houslový, oslnil Isayovým stylovým podáním Brahmse a Beethovena. Mimořádně zajímavý byl pak třetí, na němž Barthovo berlínské sdružení provedlo řadu italských, francouzských a německých (včetně nizozemských) *madrigalů* z patnáctého a šestnáctého století.

Písňový spolek uspořádal konečně večer Foersterův — ale nikoli písně, jak by mu především slušelo, nýbrž — sbory. Zazpívala je smíchovská »Šestnáctka« řízená sbormistrem Černého velmi pěkně. Takováto přehlídka — aspoň částečná — sborové tvorby Foersterovy jest ovšem požitek velmi vzácný a jsme zaň písňovému spolku vděčni; ale *povinnosti*, provésti večer písní Foersterových, se tím spolek nikterak nezbavil. Za pět let svého trvání tak neučinil, ač jeho program jinak respektoval vše možné, francouzskou píseň na př. až příliš. A přece je Foerster písničkář vyslovený, rovný Novákovi kvalitou tvorby v tomto oboru, kvantitou pak i jeho předčící. *Tu* bylo by možno mluvit o stranickosti, neb aspoň o nepochopitelné lhostejnosti. Jest pak jen přirozeno, že *Hudební klub*, instituce jinak především vědecky založená, nucen byl křivdu takovou napraviti. Tak jako loni souborně písně Mahlerovy, provedl letos s několika vynikajícími zpěváky a s klavírním průvodem Ostrčilovým výbor písní Foersterových, pouhý výbor, jenž přes to naplnil *čtyry večery*.

Dr. *Otakar Zich.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze. Pygmalion. Veselohra o 5 dějstvích. Anglicky napsal G. B. Shaw. — Zvěstování Panny Marie. Mysterium o 4 dějstvích a prologu. Francouzsky napsal Paul Claudel. — Třetí manžel. Veselohra. Italsky napsal Sabatino Lopez.

Městské divadlo Král. Vinohradů. Pan ministerský president. Satyrická veselohra o 3 dějstvích. Maďarsky napsal Endre Nagy. — Bezvýznamná žena. Hra o 4 dějstvích. Anglicky napsal Oscar Wilde.

Poznámky.

Shawova veselohra *Pygmalion* docílila na scéně Národního divadla úspěchu velmi slušného, ačkoli její námět není právě nejnovější. Trochu satiricky, trochu ironicky vypisuje Shaw zajímavý pokus učitele slušného chování, přetvořiti mladou poběhlici ve třech měsících v dámu velkého světa, již ani osoby, které od maličkosti v těchto kruzích se pohybují, nedovedou rozeznat od pravých příslušnic vysoké kasty společenské. Hlavní zásluhu o úspěch hry měla pí. Sedláčková, ačkoli tu a tam trochu nadsazovala.

Claudelovo mysterium *Zvěstování Panny Marie* vyhlašováno bylo u nás za dílo, v němž uplatňují se nové formy dramatu a spisovatel označován za průkopníka zcela nových cest. Ale jakmile my-

sterium vyšlo knižně a bylo možno probírati se jeho stránkami, hned bylo viděti, že o nových formách nemůže býti řeči a že to, co se vyhlašovalo za nevšední přednosti dramatické tvorby Claudelovy, jsou vlastně vady a to velmi povážlivé.

Při četbě působí sice lyrické partie i symbolická místa, někdy velmi mlhavá a dosti těžko chapatelná, jistým dojmem povznášejícím nad všednost, ale na jevišti pozbývá mysterium neobyčejně v účinu. Co při četbě lahodí, mluveno jsouc se scény, zní jednotvárně, rozvlekle a zdlouhavě, rozřeďujíc děj tak dost chudý.

Není proto divu, že mysterium Claudelovo v cizině bývá zkracováno a že — což ovšem nikdo schvalovati, ba ani omluviti nemůže — přepracováno a lokalisováno jako na př. v Hellerau u Drážďan.

Na Národním divadle provedeno *Zvěstování* celkem nezměněně; vhodné škrty byly dílu jen na prospěch, a možno říci, že nebylo by jich škodilo i více, což platí jmenovitě o scéně zázraku.

Jako zajímavost sluší zaznamenati, že básník, jenž byl před lety v Praze konsulem francouzským, inspirován byl pohledem na Trosky, v mlhách zahalené, jež v něm vzbudily představu posvátné hory. Hlavní osobou mysteria je Violena, dobrá a čistá dívka, chystající se ke sňatku. Polibkem plným svrchovaného soucitu a odpouštění, uštědřeným malomocnému, nakazí se a je za to zapuzena svým ženichem, zatím co její sestra Mára si ho získá. Po několika letech Violena, žijící v pustině, vzkřísí v štědrovečerní noc, právě v čas, kdy král francouzský jede, provázen Pannou Orleánskou, ke korunovaci do Remeše, mrtvé děcko sestřino, jež ožívá mystickým zázrakem neposkvrněného početí, opakujícím se v těle Violeny. Světice posléze umírá úrazem, zaviněným opět demonickou její sestrou.

Režie Kvapilova snažila se vtisknouti scénickému uspořádání ráz primitivně kolorovaných biblických výjevů. Z účinkujících poměrně nejvýše stáli pí. Hübnerová (matka), p. Steinsberg (otec) a pí. Dostálová (Mára). Pí. Vrchlické dařily se pasáže dobrotivé odevzdanosti, za to nedosahovala plného účinu v partiích vznosných.

Národní divadlo vypravilo přepracované drama Arne Nováka »Král Václav IV.« za režie F. Z a v ř e l a. Spisovatel neučinil celkem značných změn, takže hra zachovává původní kontury. Režisér Zavřel j. h. věnoval péči netoliko ryze scénickému vypravení hry, ale hleděl, aby herci pronikli také k jádru postav. Mimo to zrychlil tempo, čímž hra nabyla v účinu.

Na tři dějství trochu skrovný děj rozvedl Lopez ve veselohře *Třetí manžel*, jíž ironisuje zbabělost či šosáctví většiny příslušníků společnosti, kteří stále ohlížejí se při svých činech na úsudek cizích. Z obavy, co by lidé řekli, kdyby si známý světák vzal hezkou dámu, již po druhé ovdovělou, rozhodnou se oba milenci — světák i dvojnásobná vdovička — že budou se nadále milovati bez zákonného sňatku. Hráno bylo rozvlekle.

V Městském divadle vinohradském vynalezli si velmi pohodlnou formulku, jíž zdůvodňují, proč na scénu uváděny jsou a skoro ob den prováděny frašky neb i sensační hry. Věc odbude se nevinnou poznámkou »pro potřebu běžného repertoiru«, čímž původně mělo snad

se rozumětí, že jenom ob čas a pro nejširší, divadlu málo uvyklé vrstvy, podobné hry se přijímají... Ve skutečnosti však staly se tyto frašky opravdu běžným repertoirem. Do kategorie tohoto zboží patří i Nagyho fraška *Pan ministerský president*.

Potěšitelným zjevem je, že část kritiky konečně vymaňuje se z vlivu literárních hesel staršího data a přistupuje k cizím pracím, jež nesou známku sebe zvučnějšího jména, se samostatným úsudkem a kritikové beze strachu, že budou označeni za barbary, jej pronášejí a hájí. Tak jest tomu i s některými pracemi O. Wildea. Již o *Nihilistech* pronesen u nás úsudek, jenž velmi se lišil od ustáleného paušálního oceňování, ba přeceňování Wildeovy tvorby, a nyní o *Bezvýznamné ženě*, jež byla uvedena na scénu Městského divadla Král. Vinohradů, nepokrytě napsáno, že nezadá mnoho sentimentálním povídkám kalendářovým, že je dutá a prázdná a že úspěch její spočívá jediné v prskavkách paradoxů, dnes již také výbušnosti a efektnosti pozbyvších. Úloha titulní vhodně obsazena byla pí. Májovou.

Pokus, ale nic více než pokus učinil S. Lom svou pohádkou »*Honza*«, sehranou několikráte na Městském divadle vinohradském. Chtěl zhustiti dramatickou formu české pohádky o Honzovi, jakožto představiteli zvolna se vybavující národní síly. Při tom však upadl v dvojakost, nerozhodnuv se, chce-li psáti jen se zřetelem na mládež, či pouze pro dospělé diváctvo. A výsledek je, že dětem báchorka je dosti nejasná, dospělým pak zdá se naivní. Předností hry je ryzí, plynná mluva. *Karel Čvančara.*

Opera.

Na Nový rok provedeno bylo v Národním divadle dlouho a pečlivě připravované poslední dílo Wagnerovo, slavnostní hra »*Parsifal*«. Třicetiletí, uplynulé loňského roku od smrti mistrovy, učinilo »Parsifala«, vůlí autorovou až do té doby vázaného jediné na Bayreuth, majetkem všech předních scén vzdělaného světa. Zajisté toto výjimečné určení díla, jež pro bayreuthské divadlo bylo přímo komponováno, bylo především pohnutkou, jež vzbudila mimořádný zájem v kruzích divadelního obecenstva, zájem daleko převyšující účastenství, jaké před nedávnem věnováno bylo největšímu dílu téhož skladatele, »Tristanu a Isoldě«. Proti této opeře, jež znamená krajní vypětí Wagnerovo ve směru hudební erotiky a ve svých důsledcích zcela nový, v předešlých dílech mistrových leda jen tušený styl hudební, je »Parsifal« dílo *synthetické*, grandiosně uzavírající celou Wagnerovu činnost hudebně dramatickou.

Hudba Wagnerova nepřináší tu již nových výhledů, nýbrž rozhojňuje a prohlubuje ty, jež dány byly díly předešlými. To platí především o dvou základních a protichůdných sobě momentech dramatu. Křesťanská myšlenka mravní čistoty, stápějící se v mystické náladě a v symbolice svatého Graalu, má pevnou souvislost s téhož druhu ideami v Tannhäuseru i Lohengrinu, překonávajíc je však hloubkou a ryzostí hudebního pojetí.

Naproti tomu smyslná vášeň, ženský princip zosobněný »pohanskou« Kundry, tkví svými kořeny jednak v hudebním podání Ortrudy v Lohengrinu, jednak, pokud se vlastního erotismu týče, vyrůstá z »Tristana a Isoldy«. Ovšem tento druhý moment uplatňuje se v »Parsifalu« hlavně v druhém dějství, takže v celkovém díle převládá ráz mysticky náboženský, dokonce tou měrou, že centrální akt celého dramatu, odhalení svatého Graalu, proveden jest scénicky dvakrát (na konci prvního i třetího jednání). Třebaže tu ovšem neběží o pouhé opakování, nýbrž značně modifikované a hudebně aspoň částečně jinak vypravené, trpí tím přece tato scéna po druhé (srv. na př. opětovný nářek Amfortův) a tím i dojem závěru díla.

Přispívá k tomu i značná monotonie, plynoucí z přílišného užití »příznačných motivů«, k ideovým symbolům se družících; přesně vzato, spočívá vada tato nikoli v tom, že jich jest vůbec užito — a nelze odtud tedy odvozovati nějaký argument proti užívání příznačných motivů — nýbrž v tom, že jsou motivy ty prostě citovány, což znamená invenční ochuzení díla. V »Tristanu« přidělena jest příznačným motivům stejně rozsáhlá, ne-li ještě větší role, ale tu s nimi Wagner pracuje, t. j. spřádá z nich stále nové a nové hudební útvary celkové, takže se hudba mění a rozvíjí organicky; v Parsifalu — s výjimkou druhého dějství — je Wagner ponejvíce k sobě mechanicky přiřazuje (tak jako mnohdy v »Ringu«).

Tolik o hudbě »Parsifala«, jež jest ovšem jen jednou ze složek celého díla; básnická i scénická stránka hrají tu roli stejně důležitou. Idea dramatu, k níž poskytla středověká tradice jen látku, souvisí těsně s Wagnerovou filosofií. Po herecké stránce jest toto dílo nejstylisovanější z oper Wagnerových a zajisté z oper vůbec, křížíc se tak s autorovými požadavky scénickými, jež se opakem kloní k illusionismu; byl to právě Parsifal, t. j. bayreuthský Parsifal, jenž narážel po této stránce na živý odpor všech, kteří pracují o reformu nynější scény ve smyslu radikální stylisace.

Provedení, jakého se dílu v Národním divadle pod Kovařovičem dostalo, bylo velmi pečlivé a jeho výsledky proti vypravení »Tristana« mnohem uspokojivější. Ovšem schází našemu divadlu tradice v provádění pozdějších děl Wagnerových, zvláště »Ringu«, a to zanechala stopy i v provedení Parsifala. Z pěveckých rolí dlužno vyzvednouti výkon pí. Horváthové v úloze Kundry, výkon, jenž převyšoval všechny ostatní a i absolutně měřen byl v plném slova smyslu umělecký. P. Schütz (Parsifal) roste zřejmě od role k roli, jak bylo již na jeho »Tristanu« patrno. K nim družily se zdatné výkony p. Humlův (Gurnemanz) a Chmelův (Amfortas).

Pokud scénování se týče, stojí na prvém místě kouzelná zahrada Klingsorova v druhém dějství, jež byla výtečně stylisována. První scéna třetího dějství žádala by si však více vzduchu a širších výhledů; jeť sice počáteční nálada tísnivá a zachmuřená, ale tohoto dojmu bylo by možno docíliti světlem. *Má* se totiž průběhem děje scéna rozjasniti (při »kouzlu Velkého pátku«); tak ovšem, jak jest, stísněná a zacloněná stromy, rozjasniti se vůbec *nemůže.*

Dr. *Otakar Zich.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze dne 10. ledna 1914.

(Z říšské rady. — Nové česko-německé konference. — Zemský sněm chorvatský. — Jazykový zákon pro Bosnu a Hecegovinu. — Bulharsko. — Proces savernský. — Nový pretendent v Albanii. — Enver paša. — Néguš Menelik.)

Krise vládní i parlamentní, která se vleče již po kolik měsíců, stala se akutní. Situace jest do krajnosti napiatá. Spor rusínsko-polský, který tak dlouho ochromoval činnost říšské sněmovny, dosud nevyřízen, mezi panskou a poslaneckou sněmovnou vznikl vážný rozpor o berní reformě. Mezi vládou a dosud věrným jejím spojencem, polským Kolem jest nebezpečený konflikt. A nyní prohlásili čeští poslanci agrární a národně sociální, že se chopí proti vládě obstrukce, kterou také již zahájili. Spor mezi oběma sněmovnami vznikl z té příčiny, že se panská sněmovna usnesla, aby existenční minimum daně z příjmů prosté tvořilo 1600 K, a nikoli jak se usnesla poslanecká sněmovna 1200 K; dále žádá panská sněmovna zvýšení daňových stupnic z příjmův od 6000 K počínajíc a navrhovala v dani mládenecké některé úlevy. Ježto se nejevila na žádné straně povolnost, bude rozhodovati společná komise. Politický význam tohoto sporu jest v tom, že se panská sněmovna nikterak netají, že stanovisko její jest namířeno proti vládě Stürghkově. V této sněmovně dán dne 29. prosince projev nespokojenosti; vládě trpce vyčítáno, že nepodniká ničeho, aby zadržán byl vzmáhající se rozvrat vnitropolitických poměrů.

Strana agrární chce svou obstrukcí především urychliti vypsání voleb do zemského sněmu českého a straniti se této vlády, jež neprojevila ani schopnosti ani dostatek dobré vůle, aby v Čechách byly ústavní poměry opět zavedeny. Národní sociálové odůvodňují svou taktiku nedůvěrou k vládě, která porušila zemskou ústavu a na její obnovu ničeho nepodnikla, a která podporovala německou obstrukci na českém sněmu, českou delegaci ignoruje a jen o její osamocení usiluje. O docílení česko-německé dohody stane se nový pokus, ač nálada k tomu není na žádné straně příznivá. Vláda pozvala české i německé strany na 20. ledna. Prvého dne bude vláda jednati nejprve s českými, pak s německými zástupci, druhého dne pak s velkostatkáři konservativními a ústavověrnými.

Poměr stran na zemském sněmu chorvatském jest tento: majorita má 62 mandáty, státoprávní opposice 23. Srbsko-chorvatská koalice má sama nadpoloviční většinu. Sněm byl dne 27. prosince zahájen a došlo hned v první schůzi k velkým bouřím, ježto opposice nechtěla připustit ani ustavení sněmu. Sezení skončilo se úplným vítězstvím koalice. Předsedou zvolen Dr. Medokovič, místopředsedy Dr. Maglič a Dr. Lukinič; všichni jsou přívrženci koalice.

Na sněmu bosenském schválen jazykový zákon, dle něhož jest jazyk srbsko-chorvatský úřední řečí v zevní i vnitřní službě všech civilních úřadů v Bosně a Hercegovině; na drahách však a ve věcech vojenských platí německé úřadování. Jen ten, kdo ovládá zemský jazyk, může býti ustanoven v zemských službách. Do soukromých škol německých a maďarských nesmějí býti přijímány srbské a chor-

vatské děti a soukromé školy nesrbské mohou nabýti práva veřejnosti jen tehdy, zavedou-li povinné vyučování jazyku srbsko-chorvatskému.

Definitivní výsledek voleb v Bulharsku jest: vládních poslanců zvoleno 95, opposičních 109. Mezi vládními poslanci mají 29 mandátů Stambulovci (Genadiev), 8 mladoliberálové (Tončev) a 58 přívrženci Radoslavovi. Ze 109 opposičních poslanců jest 47 zemědělců, 37 socialistů, 15 demokratů, 51 radikálních demokratů, 4 náredňovci (Gešov) a 1 Cankovista (Danev).

Předseda ministerstva Radoslavov podal demisi, ale byl pověřen sestavením nového kabinetu.

Navázal styky se všemi stranami, vyjma strany Gešova a Daneva, s nimiž má býti na žádost ostatních stran zavedeno vyšetřování pro velezrádu.

Dne 2. ledna pronesl car Ferdinand v sobrání trůnní řeč, v níž vzdal čest chrabrým bulharským vojínům a ubezpečil, že styky Bulharska se všemi mocemi jsou nejlepší a že Bulharsko bude nyní o to pečovat, aby po přestálých zkouškách obnovilo své síly trvalou pokojnou prací.

Přelíčení proti plukovníku Reuterovi, hlavnímu strůjce aféry savernské, skončilo se jeho osvobozením. Rozsudek vzbudil v Německu velké roztrpčení a rozpor mezi vojskem a občanstvem bude se ještě stupňovati. V říšském sněmu prohlásil říšský kancléř šl. Bethmann Holweg, že budou vinníci přísně potrestáni. Německý korunní princ schválil v telegramu velícímu generálu Deimlovi v Strassburku postup vojenských úřadů proti civilním úřadům. Není pochybnosti, že proces bude míti vážné následky.

Na albánský trůn přihlášen nový pretendent. Jest to turecký generalissimus v poslední válce a později ministr vojenství Izzet paša, jehož velký počet albánských politiků a důstojníků provolal knížetem. Prozatímní vláda albánská prohlásila nad Valonou stav obležení.

V Turecku stal se ministrem vojenství Enver paša, v jehož jmenování se spatřuje vítězství válečné strany turecké a vítězství vlády mladoturecké nad skutečnou vládou. Enver paša prohlásil, že Soluň bude za rok náležet opět Turecku. Novému ministru připisuje se schopnost všelikých nerozvážností.

Habešský císař Menelik zemřel. Vládl říší ethiopskou od roku 1889 a dobyl úplné její samostatnosti velkým vítězstvím nad italským vojskem r. 1896. Přivedl zemi svou k pozoruhodné výši vývoje.

*

V Praze, dne 28. února 1914.

(Odročení říšské rady. Českoněmecké vyjednávání. Národnostní dohoda v Českých Budějovicích. — Princ Wied knížetem albánským. — Odstoupení ruského ministerského předsedy Kokovcevova. — Zajímavá událost ve Švédsku.)

Česká strana agrární a národní sociálové pokračovali ve své obstrukci v rozpočtovém výboru a dne 27. ledna prohlásili, že této vládě rozpočtového provisoria nepovolí a že obstrukci přenesou do plena sněmovny. Hr. Stürgkh dal se do vyjednávání. Zástupcové obstrukčních stran předložili mu tyto požadavky: 1. Nechť se ministerský

předseda vysloví, zda zamýšlí postarati se o obnovení ústavních poměrů v království Českém v době co nejbližší, 2. budiž ustanovena určitá lhůta, kdy toto obnovení uskutečněno bude nejprve provedením voleb do zemského sněmu. Když pak hr. Stürgkh dal odpověď vyhýbavou, prohlásili zástupcové obstrukčních stran, že nejsou s to, na základě této odpovědi svou taktiku změniti. Svolána ministerská rada a výsledek porad jejích byl, že byla říšská rada dne 31. ledna odročena a že nastoupila opět působnost § 14. — V tomto zasedání vyřídila sněmovna malý finanční plán a služební pragmatiku pro c. k. úředníky.

Českoněmecké konference vyrovnávací zahájeny dne 23. ledna. Účastníkům doručeny byly vládou: 1. osnova zákona o úpravě jazykových poměrů při zeměpanských úřadech, 2. osnova o změně jednacího řádu na říšské radě, týkající se zkráceného projednávání této osnovy jazykového zákona, 3. zásady vládní, týkající se zemského volebního řádu, 4. statistický materiál, týkající se smíšených okresů. Později dodány účastníkům ještě osnova zemského zřízení a předloha o národnostním rozhraničení v Čechách.

Zahajovací konference súčastnili se z českých stran: Dr. Šolc (za stranu staročeskou), dr. Kramář, dr. Fořt, dr. Fiedler, dr. Körner, dr. Rašín (za stranu mladočeskou), Žďárský, dr. Viškovský, Bukvaj a dr. Pazderka (za stranu agrární), dr. Šviha, dr. Hübschmann a Vojna (za stranu národně-sociální). Když byli uvítáni ministerským předsedou, přednesl dr. Šviha projev, v němž se žádá, aby se konference neděly ve Vídni, nýbrž v Praze a v němž se zdůrazňuje, že strana národně sociální nemá pražádné důvěry v objektivnost nynější vlády a že vyslala své zástupce do konferencí jen proto, že jde toliko o poradu informativní. Hr. Stürgkh vyslovil se, že nic proti tomu nenamítá, aby konference v dalším průběhu se přeložily do Prahy. Mluvčí ostatních stran prohlásil, že předloží návrhy vládní svým výkonným výborům a dr. Kramář reklamoval přibrání sociálních demokratů k poradám.

Vláda postarala se o zjednání dobré nálady v českém táboře jmenováním soudců, při němž čeští soudcové dle obyčeje opět zkráceni byli. Ačkoli dle národnostního klíče mělo připadnouti z 94 uprázdněných míst Čechům 59 a Němcům 35 míst, dáno jest Němcům zrovna tolik jako Čechům.

Ministru spravedlnosti dr. Hochenburgrovi dostalo se vysokého vyznamenáni.

Vládní návrhy nejsou schopny, aby od českých účastníků konferencí byly beze změn přijaty k vyjednávání, neboť český jazyk nemá míti ve smíšeném území nikde rovnocennosti s jazykem německým. Hlavní město království a všecky jeho části mají však býti po žádosti Němců dvojjazyčné (dle vládní předlohy jednojazyčné), kdežto se rovné právo českým menšinám přiznává, co se týče jazyka úředního, enom v těch městech a okresích, kde jest nejméně 35% Čechů. Ve smíšených městech a okresích není však dle posledního sčítání lidu 35% Čechů jen ve třech okresích.

Pokud se týče volební opravy pro zemský sněm (dle předlohy má býti na sněmu 325 poslanců místo dosavadních 236) nepřistou-

pila vláda na stanovisko Němců, kteří žádali nikoli čisté kurie dosavadních vyloučenců z volebního práva, nýbrž smíšenou kurii s volebním právem také dosavadního voličstva. V osnově o změně jednacího řádu na říšské radě pro vyřízení jazykového zákona ustanovuje se zvolení osmnáctičlenného výboru, z něhož je přehlasování vyloučeno.

Velké vzrušení vzbudilo v táboře českém odůvodnění k § 3 osnovy zemského zřízení. V tomto odstavci vypuštěno totiž označení »král« a ponecháno jen označení »císař«. V důvodech popírá se státoprávní důvod pro označení »král« vedle »císař« a tvrdí se, že prý z důvodů ústavních nutno setrvati na jednotné titulatuře »císař« a že obvyklému názvu »král« přisouditi dlužno pouze význam, který mají ostatní hodnosti mocnářovy.

Němci svolali 24členný výbor různých svých stran k poradě do Prahy. Vládou jim nabízené výhody — neodůvodněné a neoprávněné — ještě jim nepostačují. K dohodě o společném postupu v poradě nedošlo, ano mezi poslanci a volksratem vypukl ostrý rozpor.

Na den 17. února svolal hr. Stürgkh účastníky konferencí k dalšímu jednání. Tentokráte dostavili se, byvše od ministerského předsedy pozváni, také zástupci sociálně-demokratické strany, kdežto němečtí sociální demokraté pro odpor Němců pozváni nebyli. V poradě německých poslanců protestoval dr. Bachmann proti přítomnosti místodržitele kníž. Thuna a Němci dali se uklidniti teprve, když je hr. Stürgkh ubezpečil, že kníže Thun je pouze z té příčiny přítomen, aby seznal přání Němců. Němci prohlásili pak, že za základ dalšího jednání mohou přijmouti pouze své návrhy, které podají! V konferenci českých účastníků podrobeny vládní návrhy ostré kritice a jménem všech stran prohlásil dr. Kramář: »Naše zdánlivá zdrželivost vůči vládním osnovám nesmí býti vykládána jako souhlas s nimi anebo s tím, aby otázka rozhraničovací byla postavena do první řady. Mezi zemským zřízením a jazykovou otázkou je stará spojitost, od níž české strany nemohou upustiti. Vyřízení třeba jen jedné části otázky rozhraničovací není možným bez řešení jazykové otázky a menšinového zákona.«

Jménem německé pokrokové strany podal účastník konferencí dr. Bachmann ministerskému předsedovi list, oznamující, že se strana ta dalšího vyjednávání nesúčastní. Dr. Bachmann vytýká vládě, že prý vůčihledě straní Čechům proti Němcům (!!), že prý způsobem přímo neslýchaným bere zřetel na přání Čechů, nedbajíc zájmů Čechoněmců a ignorujíc prostě jejich základní požadavky. Ukázalo se, že dr. Bachmann jednal o své ujmě a že list nevyšel z jednomyslného usnesení strany německo-pokrokové. Krok Bachmannův narazil na rozhodný odpor v ostatním německém táboře, tak že svaz bývalých sněmovních poslanců německých se rozešel.

Proti dru Bachmannovi vyslovilo se také předsednictvo něm. nár. svazu na říšské radě resolucí, v níž zdůrazňuje, že považuje dohodu mezi Němci a Čechy za nezbytnu, ježto nynější stav jest největším nebezpečím nejen pro trvání ústavy, ale i pro hospodářský a kulturní rozvoj německého lidu a jeho postavení ve státě a proto

že jest nevyhnutelno, aby se vyjednávání vedlo dále. Při hlasování o této resoluci nezúčastnili se němečtí poslanci z Čech.

Z českých stran vyslovily se strany státoprávně-pokroková a národně-sociální proti vyjednávání.

V Českých Budějovících schválen ve schůzi obecního zastupitelstva, dne 27. února konané, jednomyslně návrh zvláštních zákonů na ochranu obou národností v městě tom. Návrh byl připravován již od r. 1906. Dr. Aug. Zátka, jenž jest původcem paktu, pravil v odůvodňovací řeči, uskuteční-li se pakt, že bude tím dán dobrý příklad zemi a říši. I zástupce sociálně-demokratické strany hlasoval pro pakt, ač vedení této strany proti němu zaujalo zamítavé stanovisko.

Princ Wied přijal definitivně nabízený mu trůn nově zřízeného albánského státu. Deputace albánských notablů s Essadem pašou v čele dostavila se dne 21. února na jeho zámek a nabídla mu korunu jménem albánského národa. Essad paša ubezpečoval prince, že budou Albánci bez výjimky věrnými poddanými. Ve své odpovědi pravil princ, že bude s chotí svou následovati deputaci do její země jako do své nové domoviny. Nový panovník učinil již návštěvy ve Vídni, v Římě, v Petrohradě, v Paříži a v Londýně.

Ruský ministerský předseda Kokovcev odstoupil. Byl dříve finančním ministrem a výsledky jeho činnosti byly skvělé. Zacelil těžké rány, které ruské finance nešťastnou válkou utrpěly, a podařilo se také úsilí jeho, zjednati skvělou finanční pohotovost říše. Mnohem méně Rusku prospěšno bylo jeho působení jako předsedy kabinetu. Jeho politika byla předmětem stálých útoků v dumě. Vyčítalo se mu, že je slabou uvnitř i za hranicemi, a že maje osudy Ruska ve velké chvíli — v balkánské válce — v rukou, zameškal nerozhodností svou okamžik, který se tak brzo nevrátí. Nicméně neodstoupil Kokovcev z příčin politických, nýbrž zdravotních. Car Mikuláš vyhověl žádosti jeho za odstoupení neobyčejně vřelým vlastnoručním listem a povýšil jej do stavu hraběcího. Ministerským předsedou jmenován Goremykin. Jest již 75 roků stár, náleží ke krajní pravici a byl za první dumy na krátkou dobu ministerským předsedou.

Zajímavý zjev poskytuje Švédsko. Do královského zámku ve Štokholmě dostavila se dne 6. února výprava třiceti tisíc sedláků, kteří králi Gustavovi prohlásili, že s radostí ponesou další břemena na vybudování švédské vojenské moci. Byla to demonstrace proti vládě, která se postavila proti požadavku vojenské správy, aby byla zvýšena válečná pohotovost a zdatnost vojska. Král vyslechl s radostí tento neobyčejný projev a prohlásil, že otázka obrany Švédska musí býti bez otálení vyřízena. Proslovení královo, které se v politických kruzích pro své ostří proti Rusku odsuzovalo, vyvolalo bouřlivou debatu v říšském sněmu a byl její nekonstituční ráz vytýkán. Anglický tisk ukazuje na Německo jako na původce této hrdinské demonstrace. Kabinet podal demisi, kterouž král přijal, nechtěje se přiznati, že napříště ve svých projevech se zdrží nekonstitučnosti. Liberální kabinet vystřídán konservativním. *Adolf Srb.*

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3

1914. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. Únor-Březen

R. F. Scott

Linhart Lad., **SAD OPUŠTĚNÝCH.** Básně. Za - - - - - - - - - - - K 1·—

Posmrtná sbírka lyrických básní talentovaného mladého autora. Výbor těchto veršů jest už jen posthumním vzkazem, ohlasem nálad a četby, jest jediným snad, prvním a posledním poutem, které L. Linhartovi zasvěcuje malou, skrovnou, ale čestnou zmínku v literární kronice.

Winter Zikm., **PRAŽSKÉ OBRÁZKY.** Řada prvá. Sebrených spisů sv. VI. Za - K 4·—

OBSAH: Břetislav a Jitka. V pasti. Student pražské university. Judith zlé paměti. S hlaholem trub Vojačka. Jak se minil bakalář oženiti. Po bitvě na Bílých Horách. Z okolí pražského vesnické idylly. Kterak sedláci prali pány. Kolomaz, krmička zlá. Políčeno. Zlý duch Arathan.

DROBNÉ ZPRÁVY.

— **Wintrových** Sebraných spisů počíná právě vycházeti 7. svazek, jenž bude obsahovati historická a místopisná líčení s názvem **»V ohradě měst a městských zdech«**. Zesnulý Winter byl znalcem městského zřízení staročeského a jeho líčení, podepřená nevývratnými fakty, jsou vždy zajímavá a poučná. Sešit Spisů Wintrových je za 30 hal.

— Česká knihovna zábavy a poučení, určená především středoškolské mládeži, přináší v nejnovějším svazku **Výbor z povídek a vzpomínky Karoliny Světlé.** Knihu uspořádal prof. M. Hýsek. Sešit za 24 hal.

— **Arbesovy** Sebrané spisy, dostupující již úctyhodného čísla sešitu 384., přinášejí počátek dílu 37., jenž obsahovati bude druhý svazek **»Z gallerie českého herectva«**, memoarovou knihu vysoké ceny.

— Literární dílo **G. Preissové,** její Spisy sebrané, čítá již 15 pěkných knih. Nejnovější díl s názvem **»Z mé aleje«** přinese novou řadu krásných povídek slováckých a korutanských. Spisy Preissové vycházejí v sešitech po 30 hal.

— Velkolepě založený **Ottův Obchodní slovník**, redakcí prof. dra. J. Pazourka, skončil rozsáhlý prvý díl, jenž obsahuje zevrubná spracování hesel písmeny A—J se 69 vyobrazeními a 1260 str. textu. Mohutný tento svazek je velkolepou náplní praktického podání obchodních věd a znamenitou učebnicí všem, kdož jakkoli a v kterékoli části poučení potřebují. Druhým dílem, jenž právě počíná vycházeti, bude ukončeno toto znamenité dílo, kteréž je vyvrcholením vzdělavacích snah naší obchodní intelligence.

— Na den 1. března t. r. připadlo sté výročí narozenin srbského básníka a černohorského vladyky **Petra Petroviče Njegoše**, což oslaveno okázale v zemích Jihoslovanských. Mistrovské dílo básníkovo **»Horský věnec«**, básnicky vylíčená dějepisná událost z konce 17. století vyšla v českém překladu nákladem Ottovým, ve »Sborníku světové poesie«. V úvodě knihy objasnil překladatel význam autorův a současnou jeho dobu.

— Po dlouholetých přípravách uvedeno bude v nejbližší době — ještě letošního jara — v život velikolepé dílo, zabývající se historií, současným stavem, životem, významem i podstatou jednoho z nejzávaznějších oddílů umění, divadelnictví. S názvem **»Divadelní slovník«** počne vycházeti redakcí K. Kamínka a K. Engelmüllera v bohaté výpravě hojně illustrované dílo, kteréž příhodnou formou encyklopedickou shrne v objemné dílo vše, co o divadle a divadelnictví zajímavého jest možno pověděti. Avšak Ottův »Divadelní slovník« nebude pouhou všeobecnou encyklopedií určitého rázu: dílo ve skutečnosti bude především dějinami divadla českého a slovanského, tedy nejlepším a nejjistějším pramenem poučení o tom všem, co krásného vyrostlo na luzích našeho umění dramatického. Co by dávno zapadlo, uchováno bude pro pamět příští, ve vzácném díle, jehož význam pro náš divadelní svět bude možno oceniti po vydání celé té skvělé skvostné publikace. Upozorňujíce předběžně na »Divadelní Slovník« všecky přátele divadla i celou velikou naši obec divadelní, poznamenáváme, že dílo vycházeti bude nákladem Ottovým a lze si již nyní zamluviti sešit na ukázku v každém knihkupectví.

— Otázka albánská, kolem níž otáčí se celá současná evropská politika, také u nás vydala svůj květ ku podivu rozkošný a čistý. Ve »Sborníku světové poesie« vyšly nákladem Ottovým překladem výborného českého znalce albanštiny, MUDra. Vinaře, zajímavé **»Národní zpěvy albánské«**, kteréž jsou jaksi ukázkou kulturního života, nebo osvětových schopností této nebohé země. Knížka zajímavá svým rázem i obsahem zajisté bude míti u nás četných čtenářů.

— Nedávno podařilo se dr. Jos. Volfovi zjistiti vzácný spisek Jana Amosa Komenského, o němž bylo dosud známo, že vyšel r. 1651. Název jeho jest: Truchlivého třetí díl, v němž se zdržuje »Řvání hrdličky v rozsedlinách skalních a skrýši příkré dlouho zůstávající.« Objevitel tohoto vzácného literárního díla cituje ve **»Zlaté Praze«** ukázky srdcervoucí tragiky výkřiků českých exulantů, Komenským tu tlumočené. Připojen jest i titulní list památky, kteráž tak dlouho bibliografům Komenského byla neznáma.

JAKUB OBROVSKÝ: JEDNOHO PARNÉHO DNE...

Příloha „Osvěty" J. Otto v Praze

R. 1914. ČÍS. 3.

VLČKOVA

OSVĚTA.

Národohospodářský ústav při České akademii.

Referuje JUDr. **Josef Prunar.**

Dne 19. října 1907, kdy se ustavil Národohospodářský ústav při České akademii, doplněna byla národní svépomocná organisace naše novou svéráznou institucí, jíž bylo určeno plniti úkoly, které do té doby neměly svého zvláštního orgánu národního, pracovati na poli, jež dříve leželo ladem. Národohospodářský ústav má sloužiti praktickému povznášení národního hospodářství našeho, této základny a opory moci politické a kulturní. Zdůraznění stránky praktické jest jeho charakteristickou známkou, jíž liší se od obchodních a živnostenských komor, zemědělských rad a jiných zájmových korporací, rozvíjejících akci poradní, petiční a informační vůči legislativě i veřejné správě.

Činnost tato byla v stanovách ústavu omezena ustanovením, že nemá být oborem iniciativy Národohospodářského ústavu, nýbrž připustna jest jen »k požádáním příslušným« v záležitostech obecného dobra národohospodářského státu i země. Úplně pak — až na vydávání výročních zpráv — vyloučena byla i činnost publikační, spadající v obor působnosti Akademie i institucí jiných.

Dotčená praktická stránka je vytčena v rámcovém ustanovení stanov, dle něhož jest úlohou Národohospodářského ústavu, aby usiloval v mezích stanov o zvelebování národohospodářské činnosti lidu českého ve směrech *praktických*, především povzbuzováním k pokroku ve všelikém oboru výrobní techniky (průmyslu, zemědělství i hornictví) i obchodu a péčí o lepší zdatnost v oboru vyšších úkolů samostatného podnikání. Tento rámec je dosti široký, aby — zejména postupem času a dalším, především finančním rozvojem ústavu — obsáhnouti mohl vedle hlavních směrů působnosti, v stanovách expressis verbis vyznačených, i četné jiné obory praktické iniciativy a podpory národohospodářské, jak vyplyne potřeba její ze stále postupujícího a měnícího se vývoje.

Dosavadní činnost Národohospodářského ústavu omezovala se však na pole užší, vztahujíc se téměř výhradně k udílení cestovních stipendií pro vzdělání příslušníků praktických povolání pobytem a zaměstnáním v cizině.

K pochopení tohoto postupu dlužno — vedle dosavadní poměrné stísněnosti finanční — přihlédnout aspoň stručně k ideovým základům a myšlenkovému vývoji, jehož vyvrcholením bylo založení ústavu.[1])

Ideový vznik Národohospodářského ústavu je spojen s jménem r. 1911 zesnulého ministra Dra *Albína Bráfa*. Bráf sám častěji zdůrazňoval, že myšlenka jeho byla vlastně jen krystalisací a konkretisováním názorův a přesvědčení všech těch, kteří se intensivněji zabývali studiem národního života našeho v době poobrozenské a přemýšleli o předpokladech i zárukách dalšího vývoje. Vyskytovaly se proto i dříve plány na založení zvláštní takové instituce v obdobných variacích, ale teprve v Bráfově hlavě zrodila se definitivní konstrukce ústavu v té podobě, jak byl konečně realisován, kdežto na př. ještě Dr. Fr. Lad. Rieger zabýval se myšlenkou »akademie«, jejíž úkoly vymezoval mnohem šíře, uváděje zejména i činnost publikační a připouštěje k dosažení úkolů jejích kromě specielně vypočtených prostředků i »všeliké jiné cesty a podniky« (s vyloučením cílů podstatně politických). Osnova Bráfova proti tomu brala se směrem více intensivním, snahou, zameziti tříštění činnosti ústavu co možno konkretním vytčením jeho úkolův a to předem těch, jež Bráf pokládal za nejaktuelnější. Této konstrukci, plodu dlouholetého praktického úsilí národohospodářského, dal Bráf i historické zdůvodnění a položil také základ k organisaci Národohospodářského ústavu, vypracovav osnovu stanov i jednacího řádu.

Založení Národohospodářského ústavu souvisí s tak řečeným »*národohospodářským buditelstvím*« Bráfovým. Jest známa jeho koncepce národního obrození našeho: veliké dílo, počaté prvními buditeli, není ještě skončeno a zabezpečeno a pojem českého obrození je mnohem obsažnější a zahrnuje více než obnovení literatury a povznesení i uplatňování jazyka. Po prvním období obrození *jazykového* a *slovesného* přichází později (od r. 1848 a pak zejména od r. 1860) období obrození *politického* a teprve v poslední době ocitli jsme se ve stadiu třetím, obrození *národohospodářského*, tím důležitějším, že ono je vlastně podmínkou zabezpečení všeho toho, co bylo už za minulých let vykonáno, základní zárukou naší budoucnosti a tedy přímo naší životní otázkou.[2]) Úkolem

---

[1]) Pramenem k seznání tohoto vývoje jsou především projevy a publikace Dra Albína Bráfa, duševního tvůrce Národohospodářského ústavu. Část statistická tohoto pojednání opírá se o dosavadní publikace ústavu: první zprávu za r. 1907—1911 s vylíčením činnosti prvních let, výroční zprávu za r. 1912 a právě vydanou výroční zprávu za r. 1913.

[2]) Dlužno arci připomenouti, že *současně* s »obrozením politickým« — v době zařízení ústavního *po r. 1860* — vedle snah politických kladl se u nás již také silný důraz na »obrození *národohospodářské*«. Byl to zejména *František Šimáček*, který byl u nás v nové době prvním

národohospodářského obrození jest pracovati k národohospodářskému osamostatnění a zmohutnění našeho národa a k odstranění nepříznivých následků naší ***poměrné***[1]) ***hospodářské opozdilosti***, ve které viděl Bráf i přední příčinu našich neúspěchů politických. Soudilť, že politické akce potřebují jisté síly, která musí býti v národě a kterou nerepresentuje jen tvorba slovesná, umělecké dílo, práce vědecká, nýbrž především hmotný blahobyt.

Jednostrannost národního rozvoje poobrozenského, charakterisovaná onou poměrnou hospodářskou opozdilostí, má v zápětí i jednostrannost naší ***společenské rekonstrukce***: k původním vrstvám drobného řemeslnictva a lidu venkovského, na které byla vlastně sociální skladba naše počátkem XIX. stol. zredukována, přistupovaly sociálním vzestupem jen vrstvy příslušníků povolání učených (kněžstvo, učitelstvo, úřednictvo a t. zv. svobodná povolání), jichž vliv na vývoj národního obrození byl sice dalekosáhlý, jež ale nemohly vyvážiti nedostatek tříd vyšších, o které jsme byli germanisací připraveni, a k tomu ještě těch nových tříd v oboru velkopodnikání (plutokracie průmyslová a obchodní), které mají vznik v moderním rozvoji hospodářském a jež byly v našich zemích skoro výhradně německé.

Tato různá vývojová tendence hospodářské i sociální konstrukce obou národů, v zemích koruny české obývajících, vyplývá z historie jich. Počátky díla buditelského, jehož slavným úspěchem bylo zástavení dřívějšího rozsáhlého postupu germanisačního, spadají shodou okolností právě do doby, kdy absolutní stát pod vlivem theorií merkantilistických, akcentujících vzrůst populace a rozvoj zámožnosti, zasahoval sám činně do hospodářského podnikání a podporoval vzrůst zejména velkého průmyslu, aby země mohla exportovat a uchránila se cizího přívozu a tím odlivu drahého kovu. Kdežto u nás počíná v tuto dobu boj o holou existenci a první pokusy o znovuoživení zanedbaného jazyka a literatury, těží z příznivé situace Němci a kladou za přímé podpory státní první základy k budoucí imposantní stavbě svého průmyslového rozvoje. Tím způsobem soustředěn byl ruch průmyslový v němec-

---

a skutečným apoštolem národohospodářské práce v našem národě. Založení celé řady záložen a jiných malých ústavů peněžních, vznik ruchu průmyslového a v něm zvláště zakládání cukrovarů podávají výmluvná svědectví, že se nejen uznávala a nepodceňovala důležitost věci národohospodářské, nýbrž že již tehda věnovala se jí práce a pozornost značná. Arci nemohlo se dosíci všech cílů najednou, bylo přirozeně třeba vzrůstu a rozvoje. Veliká překotnost jest osudná zvláště v národním hospodářství a objevila se později právě při horečce cukrovarní. Nebylo by mohlo v letech osmdesátých a pozdějších dojíti k akci ve prospěch dalšího a velkého rozmachu národohospodářského, kdyby tu nebývalo již jeho kořenův a základů ze dvou desetiletí předchozích. To vše by jasně vstoupilo na oči, kdyby byly napsány dějiny našeho národohospodářského rozvoje od r. 1860. Prof. Dr. A. Bráf byl vědec a organisátor národního hospodářství českého, jehož prvním buditelem byl publicista Fr. Šimáček. *Pozn. redakce.*

[1]) Naproti Němcům v Čechách; neboť v poměru k jiným národům říše je český národ i s národohospodářského hlediska na místě prvním.

kých krajích severních Čech, kde mimo to byly i přirozené podmínky příznivější pro průmyslovou výrobu než uvnitř země. I později prodlením 19. století vlna mohutného hospodářského rozmachu, způsobeného novodobými převraty v technice i dopravnictví, nemohla minouti ani nás úplně bez vlivu. Ale nehledíc k momentům vnějším — po slibném začátku let šedesátých, kdy položen základ k rozvoji našeho průmyslu i úvěrní organisace, přichází v zápětí hospodářská katastrofa z r. 1873 — byla pozornost i práce nejlepších našich hlav upoutána rozvinulým se bojem politickým, ústavním i národnostním, pro který prvé stadium národního obrození teprve utvořilo půdu.

Naléhavost problémů hospodářských v plné síle — neboť ani dříve nescházelo arci u nás úplně vědomí o zvláštních našich hospodářských potřebách a nedostatcích — vystoupila rozsáhlejší měrou teprve později, když zřejmě vznikla a v životě veřejném počala se uplatňovati hospodářská převaha Němcův a objevovaly se nedostatky zmíněné jednostrannosti národního vývoje našeho. Byla to hlavně dvojí ztráta. Pokud někteří jednotlivci naši přece se vyšinuli k vyšší činnosti průmyslové a obchodní, vstupovali tím do cizího prostředí a zpravidla se nám odnárodnili. S druhé strany opět se vzrůstajícím počtem obyvatelstva dělnictvo, nenacházejíc dosti obživy v zemědělských krajích našich, houfně se stěhuje jednak do severní průmyslové oblasti Čech, jednak do Vídně i do ciziny, sesilujíc palčivou menšinovou otázku. Stejně i nadbytek inteligentů z oboru vyšších povolání námezdných, k němuž vedle vzpomenutych příčin přispěl ovšem i vzrůst agend veřejné správy a jednostranný vývoj našeho školství, musí také do cizích služeb.

Povážlivost tohoto vývoje, jenž na počátku pokládán za národnostní expansi, vystupuje teprve jednak *krisí menšinovou* (útisky a nebezpečí odnárodnění), jednak *krisí středního stavu sloužícího*. Není tu místa pro podrobnější vylíčení Bráfových[1]) názorův o menšinové otázce, odlišných od běžného mínění. Jemu je tvoření menšin svědectvím naší bídy a hospodářské slabosti a neopo-

[1]) Prof. Dr. Bráf hleděl při tom arci jen k českým menšinám dělnickým, které za jeho doby se tvořily, když z krajů ryze českých lidé se ubírali za prací do území převážně německého. Ale ku všestranné objektivnému posuzování záležitostí našich menšin vůbec dlužno míti zároveň na zřeteli, že české menšiny nevznikaly teprve způsobem právě naznačeným a teprve v poslední třetině věku XIX., nýbrž že valná jich část byla *od dávna usedlá* v krajích převahou německých, národně smíšených. Bylyť to jednak zbytky samého dřívějšího českého obyvatelstva vůbec oněch krajů, jednak malí živnostníci, obchodníci, rolníci, kteří již v XVIII. století jednotlivě přicházeli tam a tam se usazovali. A živel úřednický, jak hospodářský na panstvích, tak státní, měl tu rovněž značný význam a váhu. O těch menšinách však u nás v letech šedesátých hrubě se ani nevědělo, nikdo si jich totiž nevšímal. Ty »objevily se« teprve, když namnoze samy se počaly hlásiti svou existencí ostatnímu národu, žádajíce si ve smíšeném území podobných práv pro svůj jazyk ve školství a při úřadech, zvláště soudech, jakým se těšil ostatní národ ve svých krajích českých. Teprve když důsledkem toho došlo ke zřízení Ústřední Matice školské, počal se národ náš soustavně jimi

mijí ukazovati na specifický ráz české menšinové otázky na rozdíl od zdánlivě podobných populačních pošinův u národů jiných, kde přebytek domácího obyvatelstva odchází do cizích krajů *téhož* jazyka a národnosti. Zabrániti těmto ztrátám českých hlav a rukou Bráf pokládal za přední úkol náš. Má proto problém národohospodářské organisace české hlavně dvojí stránku: podporovati proces *vyrůstání hospodářsky silných osobností* také u nás a umožniti, aby *český člověk uživil se na české půdě*, kteréžto obě stránky jsou ve vzájemné souvislosti.

Tohoto cíle dojíti lze jen všestranným rozvojem a povznesením naší hospodářské zdatnosti a výrobní síly, především v těch oborech, jimž samy přirozené podmínky v naší zemi jsou příznivy. Za dnešního stavu hospodářského padá tu v úvahu v první řadě *průmysl*, jenž — na rozdíl od výroby zemědělské, která jest vázána nerozmnožitelností půdy a kde i zvyšování intensivnosti má meze v t. zv. zákoně o »ubývajícím výnosu půdy« — tvoří takřka neobmezený zdroj národního bohatství a poskytuje denně nové dříve netušené možnosti rozvoje.

Podpora industrialisace a komercialisace našich zemí musí vycházeti především od konsumentů: heslo »svůj k svému« nelze chápati jen s hlediska prodejův a nákupův,[1]) ono nemá pouze význam negativní a ráz boykotový, nýbrž musí se jeviti *»positivním národohospodářským vlastenectvím«* — jest třeba »milovati český výrobek«. Tato odběratelská ochota nesmí ovšem býti nezaslouženou premií výrobců, ona má platiti jen dobrému českému zboží a jejím nezbytným korelátem musí býti snaha producentů po největším zdokonalení výrobků. V době kapitalistického podnikání a hromadné výroby strojové je však snaha tato uskutečnitelna jen při velkopodnikání, schopném boje s cizí silnou konkurencí. Nedostatky našeho národohospodářského rozvoje vystupují právě nejvíce v oboru velkoprůmyslu a velkoobchodu. Avšak k založení a řízení velikých závodů nestačí jen znalosti *technicky-odborné*, tu je třeba především osobní iniciativy, odvahy, energie, obezřetnosti a celé řady vlastností, jež označujeme souhrnně *podnikavostí*.

Tvrdívalo se, že se nám této vlastnosti nedostává, že ji nemáme »v krvi«. Bráf opětovně vystupoval proti tomuto názoru, varoval tu před jakousi naivní analogií atavismu biologického a vysvětloval naše hospodářské nedostatky ne nějakými raçovými vlastnostmi zděděnými, nýbrž historickým vývojem, jak jsme shora v hlavních rysech pokusili se naznačiti. Jemu jest podnikatelský smysl květinou, která potřebuje určité půdy a dostatečné vláhy. A příčinu našeho hospodářského opoždění nevidí v nedostatku

---

zabývati — a teprve potom ukázalo se, co je starousedlých českých menšin a jak je nutno jim věnovati pozornost ve prospěch celého národa. Ovšem byly tyto staré menšiny podstatně rozmnoženy pozdějším hromadným přílivem českého lidu dělného, zvláště do uhelných pánví západních. *Pozn. redakce.*

[1]) Nestačí jen kupovati od *obchodníka*-Čecha, jenž může míti na prodej i výrobky cizí, dlužno klásti důraz na *provenienci* výrobku.

kapitálu, ani v nedostatku podnikatelského nadání, nýbrž v nedostatku tradice, výchovy, v nedostatku živě účinkujícího ústředí, které by od malička každodenními vlivy a příklady na člověka působilo a dávalo jeho názorům, způsobům myšlení a cílům snažení určitý směr. Takový stálý styk s lidmi téhož nazírání a dychtění, tato škola života musí dodati souhrn vlastností, zkušeností a znalostí, jichž školní výchovou ani jiným způsobem nabýti nelze.

Zdálo se proto Bráfovi nejdůležitějším úkolem dneška, pracovat tímto směrem k nápravě a nedostatek přirozeného ústředí nahrazovat uměle. Umožniti co největšímu počtu nadaných, technicky a komerčně vzdělaných našinců, aby mohli delší dobu *činně* působiti v kvetoucích střediskách průmyslu a tržby a vssávati v sebe způsobem zralé vnímavosti přiměřeným, co okolí jejich domácí jim podati nemohlo a co oni pak mají mu vrátíce se přinésti«.

Positivní institucí, jejímž nejpřednějším úkolem mělo dle Bráfových intencí být, aby přispívala svou činností k vytváření tohoto technického a podnikatelského prostředí způsobem naznačeným, jest právě Národohospodářský ústav, specielně jeho *akce stipendijní*, která směřuje dle čl. II. odst. 3 stanov k tomu: »mladým mužům — dle usnesení sborového sezení z r. 1909 za stejných podmínek i ženám — národnosti české, kteří osvědčili již také prakticky kromobyčejnou schopnost v nějakém oboru výrobní techniky nebo obchodu, podporou mravní i hmotnou usnadňovati pobyt ve vynikajících místech výrobních neb obchodních za tím účelem, aby se utužili v příslušné odborné technice a získali rozhledu i zvýšené schopnosti podnikatelské zaměstnáním v závodech zvláště pokročilých a bezprostředním vnímáním života a ruchu důležitých prostředí výrobních a obchodních, tak aby potom mohli získaných zkušeností ve vlasti své plodně zužitkovati«.

Za tím účelem vypisuje Národohospodářský ústav každoročně dvakráte — z jara a na podzim — *všeobecné* veřejné konkursy na cestovní stipendia pro pobyt a praktické zaměstnání ve vynikajících střediskách průmyslu a obchodu nebo v zemědělsky pokročilých krajinách ciziny. Pro jednotu agendy zřízeny jsou při Národohospodářském ústavě *odbory*, dle kterých je členstvo rozděleno a dle kterých se roztřiďují i docházející žádosti. Dosud zřízeny jsou odbory tři: I. pro *zemědělství* a hospodářský průmysl, II. pro všeobecný *průmysl* a hornictví, III. pro *obchod* a bankovnictví. Odbory jednají o žádostech na podkladě dobrozdání odborových referentů, jimž jsou předkládány došlé žádosti k posouzení se zřetelem k jich povolání a odborné působnosti. Konečný návrh učiniti přísluší — po předchozím přezkoumání usnesení odborů referenty porotními — *porotě*, jejíž usnesení je pro *sborové sezení* — orgán to formálně o žádostech definitivně rozhodující — potud závazné, že sborové sezení může usnesení poroty v celku přijmouti nebo zavrhnouti, nikoli však v jednotlivostech měniti.

Formální postup u vyřizování žádostí značně byl urychlen přijetím stipendijního řádu, jejž navrhl a vypracoval generální jednatel prof. Dr. Gruber. Tímto řádem zavedeno i zvláštní zkrácené řízení v představenstvu pro žádosti zvláště naléhavé a odkladu nestrpící, kde by zachováním pravidelného postupu byla uchazečova cesta nebo její účel zmařen. Způsobu tohoto používá se také převážně při žádostech starších stipendistů o prodloužení podpory.

Uchazeči, kterým se dostane cestovních stipendií, obdrží po čas svého pobytu stipendijní splátky ve formě pravidelného důchodu (obyčejně ve lhůtách měsíčních) a jsou povinni předkládat o nově nabytých zkušenostech a znalostech odborných i všeobecných periodické zprávy a po skončené cestě přehledné resumující referáty o celkovém výsledku svého působení v cizině. Těmito zprávami udržuje se stálý kontakt mezi ústavem a stipendisty. Zprávy se předkládají k posouzení odborným referentům, jimž přísluší udělovati stipendistům pokyny a direktivy se zřetelem k dalšímu postupu jich vzdělání. Zprávy četných stipendistů otištěny byly v odborných časopisech, někteří publikovali své zkušenosti i knižně nebo přednáškami.

Stipendijní akce jako celá ostatní činnost Národohospodářského ústavu sleduje cíle ryze praktické: stipendia poskytují se jen k takovým účelům, jež směřují ke zdokonalení a pokroku v technice výrobní neb obchodu. Stipendia k vědeckým účelům badatelským, k účelům ryze naukovým, školským nebo literárním vyloučena jsou zásadně. V souhlase se základní myšlenkou o mocném a zúrodňujícím vlivu neustále působícího prostředí klade se důraz na delší pobyt a skutečné praktické zaměstnání stipendistů (v podnicích průmyslových a obchodních, na zemědělských statcích), pročež neudílejí se podpory ke krátkým t. zv. studijním cestám, návštěvám měst, výstav atd.

Obraz dosavadních výsledků stipendijní akce po stránce věcné jeví se dle vydaných zpráv koncem r. 1913 asi takto. Celkový počet stipendistů činí 390, z čehož připadlo na odbor zemědělský (I.) 103, průmyslový (II.) 197 a obchodní (III.) 90 stipendistů. V tomto počtu jest zahrnuto 15 stipendistek (3 v I., 12 v II. odboru).

Okolností, že při všeobecných konkursech stipendijních — na rozdíl od stipendií specielních, o nichž je řeč níže — ponechána je žadatelům svobodná volba cíle i programu cestovního, lze vysvětliti, shledá-li se snad sem tam nedosti úplná rovnoměrnost v zastoupení jednotlivých oborů studijních, ač i tak lze konstatovati dosti značnou rozmanitost v cestovních plánech.

V odboru *zemědělském* kromě zemědělství v užším slova smyslu obrali si uchazeči za předmět studia zejména chov a výkrm hospodářských zvířat, kontrolní krmení, luční kulturu i pastevnictví, mlékařství, máslařství, sýrařství, drůbežnictví a vývoz vajec, zemědělské pokusnictví; organisaci a kontrolu zemědělských podniků, družstevnictví, organisaci odbytu hospodářských plodin; zahrad-

nictví, školkařství a sadovnictví, ovocnictví a zelinářství, zušlechťování obilí a semenářství, vinařství a chmelařství.

Převládají tu stipendia ke studiu intensivního a vyspělého zemědělství dánského, čemuž vedle tradice a zkušeností dřívějších stipendistů napomáhají i osobní styky některých členův ústavu (prof. Kraus). Stipendisté jsou pravidelně po celý rok zaměstnáni na statcích, účastníce se jako prostí dělníci všech prací a doplňujíce pak své vzdělání návštěvou lidových vysokých škol hospodářských. Tito »Dánové«, jak konstatuje ve svém referátu ve zprávě za r. 1912 řed. JUC. Jan Sedlák, patří k nejlepším a nejpřičinlivějším stipendistům a v důkladných i zevrubných zprávách jejich, opatřených i technickými rysy, plány a nákresy a daty statistickými, snesen je obsáhlý materiál, podávající informativní obraz o hospodaření na malých i středních zemědělských statcích v Dánsku. Kromě Dánska bylo cílem stipendistů dle ruznosti jich záměrů Německo a Švýcarsko, Hollandsko, Francie a Anglie.

V popředí odboru *průmyslového* stojí stipendia oboru strojnického (stroje obráběcí, hospodářské, výbušné motory, stroje parní, výtažné, textilní, konstrukce cukrovarnické a lihovarnické, stroje hornické) a textilního, (specielně výroba vlněných látek, textilní vzorkářství, běličství, barvířství a tiskařství, výroba hedvábných látek, stávkářství a pletařství), dále stavitelství, betonářství a železobetonářství, cementářství a výroba stavebních materialií, ústřední topení a větrání, výroba ventilátorů, kanalisace, plynárenství, elektrotechnika, slevačství, strojní zámečnictví, soustružnictví kovu, klempířství, zpracování dřeva, dyhařství, výroba nábytku, řezbářství, soustružnictví, truhlářství a hračkářství, knihtisk a galvanoplastika, zlatnictví, ciselérství a výroba ražených předmětů, sklářství, malba skla a porcelánu, knihařství, keramika a umělecký průmysl, košikářství, čalounictví a dekoratérství, sedlářství, strojní výroba obuvi a řada jiných; konečně jsou tu stipendia pro hornictví a hutnictví a jedno pro technické pokusnictví (zkoušení konstruktivního materiálu). Nejvíce stipendií připadá na Německo, dále na Anglii, Francii, Spojené Státy, Švýcarsko, Belgii, Rusko, Španělsko, Italii.

V odboru *obchodním* zastoupena jsou zejména odvětví: obchod exportní, studium hospodářských poměrů se zřetelem k vývozu našich plodin a tovarů, obchod komisionářský a zasílatelský, obchod koloniální, s cukrem a kávou, dřevařský, bavlnářský, s kožemi, umělými hnojivy, lesními sazenicemi, obilím, vínem, knihkupectví a nakladatelství, obchodní reklama, bankovnictví a j.

Dle zemí je tu v první řadě Anglie, pak Německo a Severní Amerika, dále Francie, Rusko, Argentina, Švédsko a země balkánské.

Stipendia ženská vztahují se k odboru zemědělskému (mlékařství, máslařství, sýrařství, chov dobytka a lukařství ve Švýcarech, drůbežnictví ve Francii a Německu, chlévní kontrola v Dánsku) a průmyslovému, kde převládá jednak textilnictví, jednak konfekcionářství, modistství a umělecký průmysl většinou s Paříží jako cílem cestovním.

Přehled číselný vykazuje do konce r. 1913 celkovou sumu 353.448 K stipendií od počátku působnosti Národohospodářského ústavu povolených, na čemž participuje odbor zemědělský podílem 75.803 K, průmyslový 185.035 K a obchodní 92.610 K. Stipendia ženám propůjčená zastoupena jsou v tom peníz 22.420 K (v odboru zemědělském 3320 K a v průmyslovém 19.100 K). Skutečně již vyplaceno bylo od počátku činnosti ústavu do konce r. 1913 celkem 219.443 K (v I. odb. 45.436 K, v II. odb. 124.769 K, v III. odb. 49.238 K).

Kromě podpory hmotné poskytuje se stipendistům také podpora morální. Zaopatření míst a zaměstnání musí zůstat ovšem především starostí jich samých. Nějaká přímá podpora se strany Národohospodářského ústavu mohla by tu při známé nedůvěře a uzavřenosti některých států vůči cizincům míti výsledek opačný. Vydává proto Národohospodářský ústav svým stipendistům doporučení buď na konsulární zastupitelstva říše nebo na jednotlivé našince v cizině žijící, po případě i cizí osobnosti, s ústavem nebo jeho členy ve styku stojící, aby svou radou i pomocí usnadňovali stipendistům dosažení jich cíle, zejména doporučením a usnadněním přístupu do vynikajících továren, dílen, museií, knihoven, škol a p. Stanovy mají na zřeteli v tomto směru spolupůsobení *čestných*[1]) členů Národohospodářského ústavu (za něž mohou býti voleny vynikající osobnosti hlavně z povolání výrobních a obchodních bez zřetele k národnosti a státní příslušnosti); k volbě čestných členů však z formálních důvodů dosud nedošlo. Podkladem pro organisaci podpory mravní bude *katastr vynikajících našinců v cizině usedlých*, hlavně z oboru praktických povolání, který se zakládá dle návrhu generálního jednatele podle obdoby *členského archivu*, vedeného rovněž k návrhu prof. Dra Grubera při Národohospodářském ústavě za tím účelem, aby se pečovalo o zachování památek hospodářského vývoje a jeho nositelů, o něž jinak je velmi nedostatečně postaráno, aspoň pokud jde o osobnosti, jichž činnost se soustřeďuje v Národohospodářském ústavě.

Účelem cestovních stipendií jest, aby stipendisté po návratu do vlasti, vyzbrojeni novými zkušenostmi a znalostmi povahy jak odborně-technické, tak komerční, užili jich na prospěch domácího podnikání. Mezi bývalými stipendisty a stipendistkami zná Národohospodářský ústav řadu osob, které se již uplatnily v praktickém životě buď samostatně nebo zatím ještě v cizích službách. Úplná statistika v tomto směru pro různé obtíže z povahy věci plynoucí dosud pořízena nebyla, ba širší veřejnosti nemohou ani ty, dosti četné již, případy, jež ústavu jsou známy, býti tak zřejmě

---

[1]) Dle stanov má Národohospodářský ústav členy *čestné*, *řádné* a *dopisující*. Mezi posledními dvěma kategoriemi členů fakticky zásadních rozdílů není, u členů řádných jest podmínkou způsobilost, čas a ochota, oddati se povinnostem spojeným se správou ústavu. Řádnými i dopisujícími členy mohou se státi jen mužové české národnosti (odborníci v praktických povoláních výrobních i obchodních), kteří mají své řádné bydliště v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených.

patrny. To dáno je, jak vykládá výroční zpráva, jednak tím, že stipendia Národohospodářského ústavu resp. výsledky jejich — na rozdíl od podpor k dílům vědeckým, literárním, uměleckým — nemohou se jeviti v nějaké konkretní uzavřené formě, nýbrž záleží (kromě pokroků technických) v těch tisícerých, namnoze bezděčných dojmech a zkušenostech, statisticky ovšem nezjistitelných, jimiž nové prostředí a styky působí a jichž výsledkem jest obohacení intellektu, upevnění vůle a utužení jiných hospodářských ctností, jednak pak tím, že vstup bývalých stipendistů do praktického života děje se pro širší veřejnost nepozorovaně a obyčejně z nevelkých počátků.

Trvalou brzdou žádoucího dalšího rozvoje Národohospodářského ústavu je dosud poměrná obmezenost a stísněnost finanční, tím citelnější, čím širší pole působnosti se mu postupujícím rozvojem hospodářským naskytá nejen v oboru akce stipendijní, nýbrž i ve směrech jiných. Kmenové jmění Národohospodářského ústavu dělalo koncem r. 1913 421.870 K 72 h. Vzniklo jednak z odkazu továrníka *Karla Riegera* ve Vilímově, r. 1895 zemřelého, jednak z věnování stav. rady Dra *Jos. Hlávky*, prvního presidenta Národohospodářského ústavu, penízem 200.000 K, konečně z daru 80.000 K, jejž věnoval z jubilejních osobních podnětů řádný člen ústavu stav. rada *Osvald Żiwotski* ve Vídni. Odkaz tov. Karla Riegera dosud úplně splacen není, poněvadž dle dohody učiněné kdysi mezi Drem Frant. Lad. Riegerem jako vůdcem strany staročeské — ustanovilť Karel Rieger v kodicillu, aby byla věnována suma 100.000 zl. »pro národ český« a vyhradil právo rozhodovací tomu, kdo bude v době jeho smrti právě vůdcem strany staročeské — a mezi manželkou a dědičkou tov. Karla Riegera splácí tato odkaz svého zvěčnělého manžela Národohospodářskému ústavu v periodických větších lhůtách. Kromě úroků z tohoto jmění, jež činily r. 1913 něco přes 16.000 K, a úroků běžného účtu v obnose as 2000 K participuje Národohospodářský ústav vedle České Akademie a Hlávkových kolejí českých vysokých škol pražských 20% podílem na čistých výtěžcích Nadání Josefa, Marie a Zdenky Hlávkových (obyčejně asi 27.000 K, r. 1913 22.600 K), kdežto vydání jeví tendenci stoupající a r. 1913 činila 53.710 K 30 h (v tom 44.241 K vyplacených stipendií). Tento nepoměr potřeby a úhrady vyvažován byl příjmy mimořádnými, zejména subvencemi ministerstva orby (ročně 10.000 K) a obchodu (5000 K), jichž se Národohospodářskému ústavu opětovně dostalo.

Dalších prostředků a nových možností vývoje nabude Národohospodářský ústav aktivováním zvláštních fondů, jež jsou při něm zřízeny. Dosud jsou to tyto:

Fond *Fischera Jana*, pojmenovaný dle zakladatele, řádného člena ústavu, člena správní rady Českomoravské strojírny. Sestával dosud ze zemědělské usedlosti a cenných papírů, v hodnotě úhrnné as 300.000 K. K aktivování jeho došlo počátkem r. 1914 tím, že usedlost za 150.000 K prodána a p. Fischer vzdal se, pokud se této sumy prodejem docílené týká, práva požívacího, jež si byl

původně vymínil k užitkům celého fondu až do své smrti. O použití fondu bude rozhodnuto později dle přání zakladatelova, jež dosud známo není.

Fondy založené posledním pořízením býv. dopisujícího člena ústavu *Karla Kubeše*, ředitele cukrovaru v Dolním Cetně, jenž zemřel r. 1911, a to cestovní fond (všeobecný) se základem 40.000 K a cestovní stipendium pro obchodní akademiky se základem 20.000 K, aktivovány byly r. 1913 a budou z nich letos udíleny prvé podpory.

Výtěžky fondu arch. *Mat. Blechy* se základem 10.000 K, jenž byl zřízen r. 1911 a aktivován r. 1913, přikazují se ve shodě se zakladatelem všeobecnému výdajnému jmění k plnění statutárních úkolů Národohospodářského ústavu.

Z fondu arch. *Ant. Wiehla* a manželky jeho Marie, zřízeného při České Akademii a Národohospodářském ústavě, jenž bude aktivován r. 1914, udíleti bude stejným dílem Národohospodářský ústav podpory na vynálezy technické a II. třída Akademie na objevy vědecké.

Fond JUDr. *Karla Jičínského* se základem 10.000 K, r. 1912 zřízený, dosud však neaktivovaný, určen jest alternativně vedle podpor k účelům praktickým i na stipendia školská.

Při úmrtí druhého presidenta Národohospodářského ústavu, Dra. Bráfa, zřízen byl z příspěvků členů i osob a korporací mimo ústav stojících k uctění památky zvěčnělého fond prof. JUDra *Albína Bráfa*, který dosáhl zatím asi půl čtvrta tisíce korun; o jeho použití bude rozhodnuto později, až bude značněji ještě rozmnožen.

Konečně byl r. 1913 zřízen k podnětu tov. J. J. Friče dočasný fond za účelem praktického využití pozoruhodného vynálezu bývalého stipendisty.

S otázkou finanční souvisí problém rozšíření a dalšího vybudování činnosti Národohospodářského ústavu a uvedení jí v souhlas s proudem života a novými požadavky i potřebami jím vyvolanými. Otázka tato se také skoro již od samého počátku vine jako červená nit snahami Národohospodářského ústavu, iniciativou zejména gener. jednatele prof. Dra *J. Grubera*, k jehož popudu zahájena v tom směru koncem r. 1913 soustavná akce. Již zakladatelé Národohospodářského ústavu, majíce na paměti, že budují ústav trvalý i pro věky a generace příští, neztráceli se zřetele široké perspektivy jeho budoucí působnosti, přejíce si, aby byl svou existencí a činností lidu našemu vzorem a »tak říkajíc národohospodářským svědomím«. Přes to však ve stanovách nebyl povšechný rámec zásadního vymezení úkolů ústavu vyplněn a oživen stejnoměrným provedením konkretním, nýbrž vlastně veškeré předpisy stanov a jednacího řádu — pokud se netýkají vnitřní správy ústavu — obírají se téměř výhradně akcí stipendijní, přihlížejíce kromě toho jen ještě k *vypisování veřejných soutěží na řešení problémů pro výrobní techniku některého*

oboru zvlášť závažných, pro něž platí pravidla podobná jako pro stipendia cestovní.

Proč se tak akcentuje stipendijní akce, pochopíme z toho, co shora pověděno o vývoji ideje Národohospodářského ústavu u Bráfa. Myšlenka ta vyplývala z celé jeho obrozenské filosofie, která vrcholila ve snaze, nahražovati přirozený nedostatek domácí tradice vytvářením umělého ústředí, podporujícího rozvoj podnikavosti, dle velkých vzorů cizích. Činnost tuto pokládal Bráf pro dohlednou dobu za nejdůležitější a nejnaléhavější, jak plyne z autentického výkladu, který podal před ustavením ústavu r. 1906 v Obzoru národohospodářském.

Od doby, kdy první kontury Národohospodářského ústavu rýsovaly se v Bráfově hlavě, uplynula však řada let, než mohlo za pomoci odkazu Karla Riegera a daru Hlávkova býti přikročeno k jeho realisování. Netušený dříve národohospodářský rozvoj, který u nás nastal v poslední době v mnoha oborech výroby, tržby i peněžnictví a vytvořil nové poměry i nové požadavky, způsobil, že potřeba dalšího vybudování a přizpůsobení Národohospodářského ústavu nastalým změnám stala se aktuelnější a pociťována živěji jak uvnitř ústavu, tak v interesovaných odborných kruzích mimo ústav stojících. K návrhu gener. jednatele zvoleny ve všech třech odborech užší komise, které by se zabývaly otázkami jednak *upevnění, prohloubení a dalšího vybudování dosavadní činnosti*, jednak *rozšíření jí na nové ještě obory*. V prvním směru východiskem bude ovšem akce stipendijní, jež dle intencí zakladatelův i skutečné potřeby bude i budoucně základnou další působnosti. Tato činnost Národohospodářského ústavu, o niž jinou institucí postaráno není, bude i nadále na místě tam, kde půjde o to, překlenouti rozpory a nesnáze mezi odborným nadáním a schopností na straně jedné a nedostatkem hmotných podmínek úspěchu na straně druhé. K prohloubení této činnosti doporučil gener. jednatel zejména intensivnější vybudování instituce *stipendií specielních* dle nového stipendijního řádu.

Tento způsob, kde — na rozdíl od všeobecných konkursů — Národohospodářský ústav sám určuje směry a cíle cestovní i program a prostředky k jich dosažení, bude vhodným korektivem stavu dosavadního, poněvadž bude lze vycházeti z konkretních aktuálních potřeb našeho hospodářského života. Taková stipendia byla udělena již r. 1910 tři k studiu sociálně-pojišťovacích ústavů říšskoněmeckých (dvě právnická a jedno pojistně-technické), počátkem r. 1914 pak byla vypsána specielní stipendia další a to k návrhu užší komise odboru zemědělského jednak k studiu stájové kontroly a odbytové i výrobně-technické organisace trhu mlékařského (penízem 900 K na 3 měsíce do Švýcar a Německa), jednak k seznání výkrmu drobného hospodářského zvířectva (600 K na 3 měsíce do Německa a Anglie), k návrhu JUDra R. Hotowtze pak tři stipendia specielní po 2000 K pro české

inženýry k studiu vodních staveb a využití vody a vodní síly k účelům zemědělským, průmyslovým a plavebním do Spojených států amerických. I jiné otázky byly nadhozeny, jež by s hlediska dnešních poměrů specielního studia vyžadovaly, na př. konservování píce, hospodářské strojnictví, průmysl kožařský, hlavně zpracování a barvení módní kůže svrškové v Německu a S. Americe, emailleurství, některá odvětví průmyslu chemického a jiné, jež dojdou na řadu snad později.

Obtížná otázka nových směrů praktické podpory národohospodářské nemohla být ovšem rozřešena najednou a do detailů, neboť skutečný život a jeho potřeby samy mají poskytnouti živoucí náplň zásadním ustanovením stanov, kdežto všeliká kasuistika v tom směru byla by při změně poměrů pociťována jako přítěž. Tu bude právě pole činnosti užších komisí v odborech zvolených, jimž bude označovati dle dočasného stavu národohospodářského ty konkretní obory, kterým by měla býti věnována pozornost a podpora. Stanovy samy kromě akce stipendijní a jiných oborů činnosti již shora zmíněných uvádějí — arci bez bližšího vymezení — některé další konkretní úkoly Národohospodářského ústavu. Sem spadá zejména: *stopování národohospodářského stavu našeho* se zřetelem na odklizování jeho mezer a nedostatků, *evidence českých talentů* v oboru výrobní techniky a obchodu, ať doma či v cizině působících, ku případnému vhodnému jich uplatnění, podávání návrhů na zřízení, organisaci či změny *odborných učilišť*, pořádání *poučných výkladů* o předmětech výrobní neb obchodní techniky se týkajících. I na jiné otázky bylo již v poradách letmo zatím upozorněno. Kromě podnětů týkajících se jen jednotlivých odborů upozorněno bylo i na předměty povahy všeobecnější (export českého kapitálu do ciziny, přecházení českých podniků do rukou cizích bank) a naskytla se i myšlenka, již ostatně také v tisku kdysi nadhozená, pokud by Národohospodářský ústav jako vrchol svých snah obrati si mohl za úkol činnost synthetickou a koncentrační s vyššího hlediska celonárodního a působiti svojí radou a ingerencí v případech, kde střetají se zájmy jednotlivých oborů výrobních event. i hospodářství spotřebních a kde by Národohospodářský ústav, soustřeďující v řadách členstva zástupce přerůzných kruhů výrobních a obchodních, již stojí s celým našim hospodářským životem v nejživějším kontaktu, mohl býti neutrálním územím pro zmírnění a srovnání protiv a podřízení parciálních zájmů hledisku prospěchu celonárodního. To jsou ovšem úkoly další budoucí práce.

L. N. Zvěřina:

O impresionismu v díle Antonína Sovy.

Já jsem viola d'amour . . .
Teď visí mezi nebem a zemí viola d'amour a její struny se ozývají jarními větry a šuměním nekonečných úrodných deštů provázených stříbrným přísvitem neurčité touhy. Krajiny zpívají v neurčitých zvucích, lyrika se v ní modlí, lyrika truchlivá, ale čistá, lyrika šeré noci, která se modlí k slunci.
Ale ten drsný tón, tu a tam, kterak ten patří k tomu?
To tím, že noc je stále kolem nás.
Sova, Lyrické vteřiny duše.

Aby mi bylo dobře rozuměno: pojednávám o impresionismu — a v díle Antonína Sovy. Tedy o *literárním* impresionismu básníka, jenž se s tímto směrem u nás vyrovnal nejčestněji a pro české krajinné cítění nejumělečtěji. Pomíjím úmyslně impresionismu výtvarnického; zavedlo by mne daleko, též dlouze vykládati, jak z malířství přešel nový směr v literaturu. Ani se nezmíním zde o F. X. Svobodovi, Růženě Svobodové a Vilému Mrštíkovi, poněvadž práce moje není srovnavací. Jen jedno mi zbývá: vymeziti pojem a jen letmými znaky podati methodu literárního impresionismu.

Pojem literárního impresionismu u nás vlastně ještě nebyl jasně vymezen. Psalo se o něm,[1]) ale teprve nedávno Dr. F. X. Šalda v »Čes. Kultuře« čís. 2. v článku »Spor generací«, debatuje s Drem Arnem Novákem o impresionismu let devadesátých označil si impresionism: »mně nejryzejším typem literárních impresionistů jsou bratří Goncourtové a z nich odvodím své kriterion impresionismu«. — Dobrá, ale romány bratří Goncourtův a romány vůbec ukázaly, kde místa pro pravý impresionism není. Zkypřenou půdu nalezl impresionism jako směr literární v prosaické drobnomalbě, nejvíce krajinné, a v lyrice.

A vyjdeme-li z Amielova »krajina je stav duše« — a my z něho musíme vyjíti, nechceme-li impresionism stotožniti s poesií deskriptivní, objektivně popisnou, — můžeme si definovat impresionism literární jako snahu zjemnělými a k tomu zvláště volenými slovy zachytit jedinečnou náladu chvíle, náladu vonící vůněmi a svítící barvami okamžiku, jak padla v duši básníkovu.

A jako impresionisté-malíři, chtějice vrhnouti na plátna světelné zázraky zvolených vteřin, nemohli pilovati, retušovat a ztráceti se v podružných podrobnostech, nýbrž zachycovali je v barevných kupkách, z nichž si teprve divák krajinu musil skládati v náležitém odstupu — tak impresionisté-básníci zvěčňují jedinečnost chvil větami kusými, zlomkovitými, pregnantními nápovědmi, jen těmi nejvýznačnějšími rysy, které si teprve čtenář stmelí.

---

[1]) Dr. F. X. Šalda v Liter. Listech 1892 při posudku Červinkova »zápisníku«.

Jak tam tak i tu je třeba co největší rychlosti, zmoci slovem nebo barvou náladu okamžiku. Odtud ten chvat v postupu, který se zdá na prvý pohled slabinou, není však leč uměleckou úzkostlivostí.

Určeno konečně vývojově a časově: jsou to knihy veršů »Realistické sloky« (1890), »Květy intimních nálad« (1891), »Z mého kraje« (1892), »Soucit i vzdor« (1894) a z knihy »Ještě jednou se vrátíme« (1900) prvý oddíl (1893—6). Z »Prosy« pak Lyrické vteřiny duše (1893—6). Tedy období prvých jedenácti let Sovových: 1885—1896.

* * *

Není to náhodné, že nejryzejším impresionistickým básníkem českým jest Ant. Sova. Bytost skoro nehmotná, vzdušná, složená jen z nervových vlákének, obdařená tak delikátní a jemnou smyslovostí, byla už předem uschopněna chytati světla, polosvětla, odstíny, nádechy, přelety, záblesky, světelné kmity a stíny. To bylo dáno už samým zrozením básníka v Antonínu Sovovi, všemi těmi zbadanými i nezbadanými složkami, jež určují a připravují umělcovo příští. Není divu, že s problémem impresionismu se vyrovnal i nejčeštěji, on, v něhož míze koluje míza zvlněného Táborska. Bytost, nám mladým nejdražší a nejmilejší, z jejíchž hlubin tolikráte se ozvala česká duše v mdlobném konci století devatenáctého. Stál snad nejčestněji na svém místě v kritické době přechodní, půl ve světle, půl ve stínu, věrný své době, v níž kotvil všemi kořeny. Vůněmi pryskyřic vyprýštila Sovova »lyrika šeré noci, která se modlí k slunci«. Tím zároveň stává se nejkrásnějším odkazem nám mladým, kteří se modlíme k slunci v úsvitu jitra.

Není rovněž náhodno, že Sova se přihlásil ke slovu coppéeovskými genry. Naopak, je v tom sledovatelný vývoj. Bystrý pozorovatel postřehne již v těchto obrázcích, dost ustřižených a v těsné rámečky zasazených, výbojnou smyslovost, zájem o nejplastičtější linie a smysl pro přiléhavé zbarvení. Pro své thema můžeme z prvé knížky Sovovy uvésti tak ještě »Zimní sujet«, ač je zahrocen sociálně-ironicky, a »Město na rozhraní«. Toť ale nepatrný rozběh k impresi, náladovosti, pokud ji ovšem mohl připustit rámec »Realistických slok«.

S prvky opravdové imprese za to shledáváme se již v následující sbírce v »Květech intimních nálad« (1885—1891). Ještě však jako zlatá zrnéčka musíme je vybírati z řady básní vzpomínkových, retrospektivních, jednak z »Květů intimních nálad«, jednak z básní, spadajících časově s nimi v jedno. Ovšem, jsou to posud stále jen závany vůní a záblesky barev, jak je tlumočí vzpomínka, ne ještě soběstačné, zaokrouhlené náladové celky.

Tak v básni »Za bzuku mouchy« bzukot mouchy připomene básníkovi venkov a s ním

těžké klasy,
trav snivé dýchnutí a šero, které splývá
nad letní krajinou, jíkavé kání hlasy,

venkovské světnice, kde plno bzučí much,
splav mlýna v lískoví, blíž pšenici již hnědou,
a cesty s modříny a podél plno struh,
kde vozy s dobytkem se obráží, jak jedou . . .

Zajímavý je tu detailek struh, jež obrážejí kol jedoucí vozy. Postřeh účelně dojmový! Ač báseň je celkem ještě více mnohobarevná skizza než opravdová imprese. Rovněž v »Pohádce z mládí«:

Mdlá barva trávy ve vlažný vzduch
a v plné světlo pohlíží snivě,
nad hlinitou zemí plno je much
i motýli zlatí se zakmitli v nivě.

Za impresionistická čísla pokládám básně Jarní noc, Na pasece, Červnové noci, Západ v samotách, Ticho pastvin, Jarní, zejména pak »Podzimní«, kde chvatné nanášení dojmů na papír, úzkostlivá snaha nevynechat ani jeden z těch postřehů, vyznačujících podzim, prozrazují rozený talent impresionistický. Příznačné pro techniku Sovova impresionismu je již »Poledne u obory«. Sova tu po prvé spřádá náladu s hebkostí pavučí:

Ostřejší jsou světla, stíny zmizely, i drobné stopy
v luční stezce křivolaké ve své zlato slunce topí;
v oboře stín srn se kmitnul, v doubí naslouchavě stanul . . .,

že myšlenka básníkova musí se na konec objeviti na palouku duše jeho jako plachá srna. Nadmíru prozíravé a účelné!

Hodně jest tu ještě básní rozlomených tím mísením se ryzí nálady a souběžné reflekse; ucelené nálady však jest již »Hudba nálady«, jen z vůně a slunce jsou již utkány »Tiché štěstí« a »Jarní hallucinace« a báseň »Mám teplo vlažné v srdci zas« je dokonce krásným organickým kouskem Sovova impresionismu.

Mám teplo vlažné v srdci zas
jak země po dni, v němž vše vřelo . . .

Tak večer bývá na stráních,
kde šípek mdlý se ztápí v prachu,
tak polím bývá v horkých žních
a ovoci, když zraje v nachu.

Tak po dni horkém samotám,
tak vyprahlé zdi hřbitova je,
kde ostružina sem a tam
se kývá a kde v parnu zraje.

To teplo, jež v mé duši jest,
tak vzdušné je, hasnoucí zticha,
tak balvan večer v sklonu cest
ti teplem dne vstříc ještě dýchá . . . .

Všimněme si, jak se Sova vžívá v city přírody; to už není stotožňování citů lidských s city přírodními, to je krásné ztracení sebe v ní. A teplo jeho je *vzdušné* a *hasnoucí zticha*. Celek pak voní mdlobnou vůní červencových večerů. A dojem? Člověk zapomene autorova srdce, ztratí se cele v náladě, zůstane sedět pod tím zaprášeným šípkem, na mezi u zrajících klasů, u vyprahlé

zdi hřbitovní nebo na vychládajícím balvanu . . . impresionista-básník dosáhl svého účelu.

Rovněž pěkným příkladem, jak Sova myslí a cítí přírodou, je »Starý strom«. Již F. X. Šalda[1]) ukázal na tuto ryze impresní zvláštnost Sovova krajinného cítění: »Sova myslí myšlenkami přírody a bere básnický svůj sloh z přírody. Kdyby mu nebyl člověk tak blízko, řekli bychom, že příroda mu stojí ještě blíže. Tradicionelně jest homo sapiens středem básnického tvoření a jeho život se znázorňuje obrazy z přírody; u Sovy tak často, že tím vzniká nebývalý, nový dojem, příroda je základem, člověk obrazem.« —

»Z mého kraje« (1891), sbírka hutných genrů, ostře zakrojených obrázků statického krajinářství v nejsytějších barvách, dává vznik již několika ryzím impresním kresbám. Tu po prvé ztrácí se člověk, usíná reflekse a myšlenka ptákem zapadá v hnízdo. Krajina je tu prvně malována jen pro krajinu. A impresiomism vyznačoval se vždy touto samoúčelností, soběstačností námětů. Po stránce formální napomohl tu, technicky uspíšil zrození básníka-impresionisty snad i ten uzoučký rámec dvanácti veršů, jenž žádal hutnost, nahození jen nejsvítivějších barev, zachycení nejpřeletavějších barevných zázraků, jako u těch prvních malířů-impresionistů skládaly obraz jen barevné kupky, hozené na plátno s nervosním chvatem.

Jsou to čísla »Stesk honicích psů« s mrtvem srpnového odpoledne, vzdušně komponovaný obrázek »U strže« s vůní tak asi květnového dopoledne a v plném světle a úpalu poledním zachycené »Opuštěné lomy«:

Pod vzduchem poledním je země žhavá,
nic před tebou, jen topol osamělý,
prožloutlá všude, parnem vyschlá tráva,
pár chudých běláskû, toť ruch tu celý;
z děr rozpuklých se rozlézají brouci,
lesk jejich krovek zlato slunce chytá,
a z pryžců, vrbek, chrastavců dech vroucí
s mdlou vůní kane. Celá pláň je zrytá,
řad roklí hlubokých a jam a tůní
před lety opuštěných v kruh se šíří;
do žlutých na dně vod, kde myš se sluní,
les pampelišek pouští hebké pýří.

Obsahově i technicky příznačná pro Sovův impresionism a impresionism vůbec je báseň »U strže«:

Jako vraky
rozlité obláčky se ponořují
za hory hřbet . . . A vše tě tady hýčká,
bzuk hmyzu, trávy, trsů, jež se vzdují,
let líných motýlů . . .
Přes tvoje víčka
blesk jako zvod se nyní přehoup jasně.
Klid neznámý to u tvé hlavy stojí.

[1]) V posudku »Květů intimních nálad« v Liter. Listech XIII., 13.

Prosím, klid jako blesk se přehoupne a stane tiše u hlavy. Jaká tvůrčí prozřetelnost! Říci: klid jde, přichází bylo by vše rozrušeno, rozbito. Sovův člověk tu po prvé »v plaché ztrnulosti přimyká zraky, nemyslí na nic, netouží po ničem, hlavu tiskne v podušku trávy« a jen cítí, »jak se mrtvým dříme krásně«, když země umí zpívat takovou kolébavku. Tu je dokonalá imprese, jedna z těch jedinečných impresí naší básnické literatury.

Sova je vskutku náš nejdelikátnější impresionista. Nenajdeme jemněji nadechnutých dojmových skizz nad Sovovy pavučinové slovní zázraky. Jaká obezřelost u něho ve volbě slov! Klid se přehoupne. A bleskem! Uvidíme v pozdějších pracích, kde přijde člověk (protože přijíti musil), že se jen mihne, provane jako by zhmotnělá vůně, tiše, po špičkách.

Znatelně lze sledovati vývoj dojmovosti v krajinném cítění Antonína Sovy v následující sbírce »Soucit i vzdor« (1891—94), ač jinak je tato pozoruhodnou srostlinou náladovosti, reflekse, symboliky, ba i prvních žehů ironie.

Organicky dojmové jsou zejména básně cyklu »Procházky travami«: Je večer světlý; Slunečný den; Květen; Rovina (Jen stromy vidím pod květem a všude pole rozvlněná, a v štěrku cesty rozjetém se blýská prouha vody sklenná); Samota; Vycházka (Skrz listí střemchy dech v slunečno proudí mdle, a stíny v údolí jsou vláhou prochladlé, tou vláhou hlinitou, již s vůní dýchá zem! Lesk slídy jiskřivý se z roklí láme sem) — upozorňuji na zajímavý postřeh jiskření slídy —; dále Letní myšlenka, opět příklad na myšlení a cítění myšlenkami a citem přírody; Déšť v samotě, virtuosní nálada, vonící deštěm v lese; mízou země navlhlá Samota; Slunce, ó slunce, mohlo by někdy zapomníti?; Zima (Mráz třeskutý se k střechám choulí krotce, tmou pokojně kouř bílý stoupá . . . stoupá . . .).

Z nich zvláštní a obšírné zmínky zasluhují Slunečný den a Samota. Nemohu se zdržet jich neuvésti. Obě jsou z nejlepších impresních básní Sovových, prvá zachycená v plném slunci, druhá spředená v magickém přísvitu měsíčním.

Klid všude . . . Slunce lije na perron
své jarní proudy. Chvíle ospalá
v zapadlém nádraží, kdy tichý den
průzračný nad širokým obzorem.
Tu čekám samoten a vyhlížím
na louky sluncem zatopené, v nich
skupiny olší v dálku tratí se
a potok zpola vyschlý pod mostem
se blýská, jako střepy zrcadla.
Jen kavka křikne, a jen písku pád
po střeše plechové, jen jednotvárný
se ozve telegrafu klepot, jen
šum květin, které kropí zelenář.

A v to tak harmonicky, přírodně a odlidštěny zapadají myšlenky a přání básníkovy:

mé myšlenky a touhy, přání všecka
jak lesklá háďata se přišla hřát
do ticha srdce, kde se křížily
paprsky toho květnového dne . . .

A druhá, Samota:

Samota v polích . . . Střecha rozbitá.
A k lem noc je, jedna z tichých nocí,
kdy voní tráva z nedalekých luk.
Pes štěká bez ustání. Vzteklá ozvěna
krátkými dvojzvuky hlas vrací zpět,
jak od lesů by rozrazila se.
A rostou obrysy samoty pusté,
jak blížíš se. Na sadě studnu zřít
a nad ní tyče ční. Nespatříš člověka.
Dvě kozy smutně bečí z ohrady
a měsíc, vykrojený z ocele,
nad nakupeným dřívím rozlévá
svou linou, modrou řeku květy stromů.

Postřeh za postřehem. Žádný děj. A stále ještě: Nespatříš člověka. Není jistě náhodno, že obě básně odvrhly rým. Jsou formálně drsny, syrovy. Ale výraznost a dojem byl více než lahodné podání.

V cyklu »Illuse a touhy« jsou náladově pozoruhodny básně Nedělní jitro (lesy tak zeleny jsou, rosné vrou krůpěje v trávě, z vesnic teď do chrámu jdou); V jarní noci; ryzí pak náladou je Otevřený chrám. Poslední sluneční zásvity sklouzají přes lavice k zpovědnicím, oživují začernalé obrazy na zdích. A voní bez a narcisy.

Nikterak neruší světelnou přízi nálady lehoučká imprese: Život z křtitelnice a Smrt z mar podávají si ruce. A vlídně si podávají ruce.

Jemně vyposlouchanou náladou květnového večera v městě je Ukolébavka z předměstí, rozplizlým dojmem naproti tomu působí, více po paměti zdá se být básněna báseň V rákosí.

Po břehu v zeleni má noha zabloudila,
vzdech keřů slyšeti a rákosí chřest lkavý,
šum řeky v mělčinách písčitých usínavý
a z bažin rákosních je cítit vůně shnilá.

Tu je vše určité a vzbuzuje také určitou náladu. Ale již druhá sloka má v sobě přímo protilehlá určení:

Na teplé písčině jen tušíš bílá těla
v koupeli červnové se opájeti chladem,
údery veslařů, jak jedou v loďkách řadem,
posloucháš v rákosí, jímž blýská řeka stmělá.

Každý verš vyvolává jinou představu a všecky mezi sebou navzájem se potírají. Autor jde po břehu řeky, najednou »tuší« vše jen z rákosí. V dálce konečně »zažehá město sterá světla«.

Ty skrze rákosí žluť jemnou prosívají,
ve vrby vetkány se třesou na lupení.

Rákosí a vrby? Vše je takové neurčité, nevýrazné. Zdržel jsem úmyslně při básni déle. To je sněť na impresní lyrice Sovově. Jsou to většinou básně, jež nevznikly z jednotné nálady, jež byly komponovány více z dohadů a po paměti. Tak by asi vypadly panáky obilí v plném žehu slunečním, kdyby je malíř-impresionista hotovil v zimě v atelieru.

Stupňovanou impresí je »Odpočinek v lese«, kde organicky srostla sladká únava chodce s naladěním lesa, v němž »první list všude je napadlý«. Jedenáctičíslová »Podzimní návštěva«, ač básník na začátku slíbil:

> A písně jako nad lukami páru,
> když slunce prosvitá, já budu tkát,
> v nich jeseně vzduch při posledním žáru
> mřít bude s dechem květin ze zahrad . . .,

má málo z dráždivých vůní a hýřivých barev jeseně, je více dějová než náladová. Ještě tak číslo V. (Již jitro šlehlo v černých sosen kmeny . . .), zachycující jitřní podzimní čekanou — člověk se nemůže při ní zbavit vzpomínky na Mrštíkovy Sloky z »Obrázků« — a čís. VII. (Do krajů zřím podzimem přes lesnatých kopců lem . . .) dávají pečlivě proseta několik zrnek ryzí imprese.

Z cyklu »Vzrušené chvíle« uvádím ještě »Zimní náladu«, pak »Benátky«, báseň jinak refleksivní, kam ukápla barevná pasáž, jež je více než »sladkým akvarelem«:

> Řezavě oranžné plachty
> bárek před Giudeccou plují
> přes obří, slunečnou kouli
> stíny své vtínají.

»Konec tragedie«, ač je vlastně genrem, má jednu výrazně impresní sloku:

> Slyšel jsem, z krčmy hudba jak zvučí,
> za skly těch oken, jež zářit zříš,
> divoké tóny jak ve škále ručí
> v akkordech skáčí ve strunách blíž,
> v zamrzlých oknech jak chvějný a divý
> pitvorných masek a komických shluk
> houpal se, kolébal, kontury, kyvy,
> obrysy sklenic a zdloužených ruk.

Všimněme si jen posledních dvou veršů, technicky zajímavých:

> houpal se, kolébal, kontury, kyvy,
> obrysy sklenic a zdloužených ruk —

Ten chvat, v jakém Sova zachycuje, řekl bych skoro filmuje, jedinečnou hru stínů na okenních sklech krčmy, jak chytá nejpříznačnější obrysy, aby vše bylo obrazem, plastickým zhnětením, ne slovní rozplizlinou. Maně si vzpomeneš těch impresních obrazů, kde pruhy navržených barev jeví totéž úsilí.

Říjnem voní »Suchopar« (opět odvržen rým):

Nic nehne se, vše v páře října splývá,
pták jíkne v blízku kdes a zase ticho všude.
Kam vidíš mlhami, jak vypálené, zrudlé
trávníku stopy jsou a šípků křivé keře,
bodláků kartáče a pryšců chorá zeleň . . .

zářím pak »Sonet v září« (Šum listí doléhal k nám v pološlyšném tónu, ze zahrad voněl sem drn schnoucí svadlé trávy).

»Bouře v samotě« tím bleskurychlým zachycením nálady před bouří je báseň výrazné a rychlé podmanivosti. Přižene se mrak, ztemní modříny, ztemní černé jedle, bahenní ptáci se skřekem se choulí v travách, šedozelené moře trav poléhá . . . Úder hromu . . . »déšť na hláď zavířil«, »v mdlé páře deštivé se vydra kmitla v sítí« a kaluže, bleskem osvěcovány, rostou a slévají se. Báseň vedle této bleskurychlé dojmovosti je ještě zajímavá také vývojově. Končí refleksí, touhou po sociálním převratu. Podobné básně, časté v knize *Soucit i vzdor*, jsou tím prorůstáním nálady sociálními myšlenkami, touhou po revoltě, ba i sarkasmem a ironií prvními předobrazy sociální symboliky Sovovy. Zmiňuji se o tom proto, že jí, totiž sociální symbolikou, překonává Sova svůj impresionism.

Rovněž báseň »Vzrušení« je podobnou ukázkou, nad to může být uvedena jako příklad, jak i vzpomínání jest u něho často pochodem impresním. Básník usíná v rodném domku, pojednou jako by starý dům něčím ožil a

minulých roků šuměl splav. —

Knížkou cele impresní, takže by skoro bylo lépe jmenovati, které básně dojmové nejsou, je »Ještě jednou se vrátíme«, obsahující básně z let 1893—96. Mám na mysli sbírku v konečné formaci sebraných spisů, jež z prvotního vydání (1900) přejala jen část první, oddíl skizz vzpomínkových a náladových krajinomaleb a vyloučila následující oddíly se sociální symbolikou.

Nejplnější, nejkrásnější a nejčeštější impresi nacházíme v tomto hutném, nedoceněném a nedocenitelném svazku, jejž sám Sova nazval »svazkem lačných smyslů«.

Neznám případu v naší literatuře — a na prstech by se daly spočísti v literaturách cizích — že by se básník rozpřáh' slovem k větším metám, že by se jeho duše více vpíjela v barvy, vůně a tóny, aby je podala co nejvroucněji a nejtepleji, nevím, kde »vylito bylo v trávu tolik lyriky kanoucí v pryskyřičných krůpějích« nad tyto básně Sovovy.

Impresionism Sovův tu především zduševněl, stal se méně hlinitým, krajina se mění v oblast duševní. Sova tu došel nejzazších met slovního impresionismu. Dále nebylo možno. Bylo nutno se vrátit, jíti jinudy. Několik příkladů toho zduševnění. Tak hned báseň »Po bouři« v prvé sloce je předmětně impresní:

Přestály stromy bouři. Na větvích
květ opadal, tak bílý jako sníh . . .
A leží dole svát a rozdupán
línými stády, mizícími v lán . . .

Ale již druhá sloka:

Vroucnější vůně táhnou údolím
než jindy. Nevyřčeny, dechem mdlým
dýchaly včera, ale pláčou dnes
ztrát bolestí, jíž prudce voní ves...

je podbarvena zažitkem ryze duševním. Nebo »Léto duše« (už ten název!)

A cítím... léto už mi táhne skrání,
kdy seschlé řeky sprahlá pije zem,
les trochu prožloutlý kdy kývá strání
s umdlených ptáků hlaholem.

Jasnější echa, čistší vzduch jde z polí,
sarkasmu vrány pokřikují z cest...

To už je imprese ze zřetelnými rozběhy k symbolice. Nebo jak tu impresionism nasákl metaforami, řekl bych skoro zmetaforičtěl:

Noc horkým dechem země umdlívala,
na vodách rozpouštěla tmavý vlas...

Sny, lovci znavení, v mech postříbřený
si uléhali...

(Horečnatá noc.)

Tak zduševněle dojmové jsou zejména básně Bolest svou romanci hraje, Introdukce do pohádkové noci, Agonie večera, Samota milenců, Rozkoš zrání, z cyklu »Na rozchodu s mládím« pak možno vybrati nejkrásnější příklady (Dnes byl by večer, Háj).

Tu impresionism v pravém slova smyslu mizí. ***Impresni krajinomalba*** ustupuje ***impresní dušemalbě.*** Řada básní má mnoho společného s básněmi posledního období Sovova. Ale ryzí imprese, jak jsme si ji definovali v předu, to není. Jest to impresní dušemalba, jak prošla symbolikou. Tím je dána mez mému pojednání. Vedle této zduševnělé imprese má sbírka — hlavně první a druhá její část — mnoho ryzí imprese. Krajina je tu stále ještě zachycována jen a jen pro krajinu. A zase vývoj od předešlé sbírky nesporný. Ukázkou uvádím z básně »Ze skizzáře umělcova«:

Jak louky zbělely rosou! A bylo ticho! A kroky hasly.
Po domě roztěkané šero jakoby vonělo bezem.
Na stráních protějších bílé ovce dosud se pásly,
vrby snily, olše snily před šumícím jezem.
Zmizely ovce na stráních, vzduchové vlny schladly,
hodin hlas ve všech síních nestejně intonoval.
Měsíce modré odstíny v podlahu síťově padly
a ten bez k omdlení okny se rozdychoval.
Bylo to u moře blízko. Ve dvoře hotelu zdola
talíře chřestily v hovor, doupnáci broukali s římsy...

A z básně »Svátek prýštící mízy« aspoň prvou sloku:

Nad obzorem světla je tolik, až v jiné se přelévá kraje
a za lesy temně modré svítí na dálkách...:

Jak v zelených pupencích zkvětly křehké a mladé háje
ve vanem rozdýchaných mhách . . .
Jak sasanky sněží v zeleni a podléštky modře hledí
na břízy a kleny a na lísky,
jak z borové kůry, zarudlé mědi
se sluncem taví penízky . . .

Obě citované básně, dále čísla Ponurý večer, Smích květnové přírody, Sen o jaru pohlaví a Harmonický klid podzimního večera pokládám za nejkrásnější impresní básně Sovovy a naší básnické literatury. Všecko je tu vskutku tak »prosté a svítí oblastí vzduchovou«. Jsou tu přímo výbojné pokusy zachytit slovem »to vzdušné« v barvách, tónech, vůních. Řeč jakoby chytala zrovna křeč.

Zmizelo slunce v úžasném hor tichu,
jen v jasu, zdviženém vysoko nad krajinou,
na vrcholech hor, stromů, starých věží
ve smytém zlatě svém, však jasně, čistě,
ve vyzpívaných akkordech se třese,
visionářské echo slunce hraje,
na zmrtvělých klávesách preluduje . ... (Večer.)

Tu barvy zpívají. Podobnou analysou slunečního přísvitu, jenže za mlhavého poledne v městě, je báseň »Slunce«. Nebo ty odvážné sloky »Samoty«:

Les modře hučí s horských stěn . . .
A dolů pod horu
mír svítí sluncem napojen
a sálá až k obzoru . . .

Ve sbírce »Ještě jednou se vrátíme« uvádí Sova po prvé člověka v harmonickém sepětí se svými vzdušně zachycenými obrázky. Prochází však neslyšně nebo tiše, jako zhmotnělá vůně. Ovšem, chvíle, jež Sova hněte ze svých slov, mají něco křehkosti voskových nití, mají něco jemnosti pavučin — stačí sebe menší záchvěv a nitky se ztrhají. A proto se tak zřídka mihne v těchto lyrikách člověk. Tak v »Písni v letní noci«, než by lidskými kroky zaplašil křehce vytrysklou náladu, Sova umělecky zhmotní vůni sadu, jež toužící bdící ženě »dá nést mdlobnou bolest«, postojí u ní, hladí jí vlasy a líbá rty . . . Nebo v básni »Představa něhy«, jež je také tak vzdušně komponována, je žena jdoucí po jeho boku jen zhmotněnou představou, splynulinou vůní, barev a zvuků, ne ženou s rytmem krve.

Na druhé straně dovede Sova při veškeré vzduchovosti celé sbírky zpěv, tón, zvuk v jeho nejvýznačnějším vyznění zhmotnit. Takto pak zhmotněný zvuk, tón ještě zbarví. Je to ryze impresionistická technika, zmocnění, zdvojení smyslových dojmů. Příkladem uvádím z básně »Chorovod«:

Kolozpěv širým lesem zněl,
požárem slunce zahořel . . .

Jinde (»Kdo vám tak zcuchal tmavé vlasy?«) naopak zhudební barvu: V obzoru modrý zvučel jas. A když jsem u této

techniky, nebude snad nezajímavo a nemístno uvésti několik ukázek úsloví nebo jen slovíček z básnického slovníčku Sovy-impresionisty. Tak mívá »zemdleně stříbrné ledovce«, světla u něho »prosívají žluť skrze rákosí«, »slunce doutná v mechu«, »příkrá světla hasnou«, »svit hvězd se tlumí modrem«, »břehy hasnou«, »kraj v nekonečno rozmáchnul se bílý«, touha má často u něho »stříbrný přísvit«, rovněž fanfáry jsou »stříbrného zvuku«, »hodiny bijí nejasně, jako posněženě«, »les modře hučí s horských stěn«, »tichých zvonů se rozprysknul vzduchem rej zemdlený a lkavý«, »skok stínů rychloletý jak blesk se přechýlí« a jiné. Hodno impresionisty naproti tomu není rčení »slunce své *napíná* struny«.

Zbývá mi ještě dovodit, co jsem již řekl vpředu, že se totiž Sova s problémem krajinné imprese vyrovnal nejčeštěji. Je věru těžko vymezovati něco, co se dá jen cítit. Nejsou česky jen geograficky konečné verše básně »Klidná krajina«:

Drobných kopců vlny plynou
za obzor kams v místo jedno . . .
Kopce dávných zlatokopů
v obzor sijí svoji stopu,
jako hroby pod travinou
v širo, v ticho, v nedohledno . . .

Nebo si přečtěte »krajinářskou passáž« v *Lyrických vteřinách duše* a uvidíte, vlastně ucítíte, jak českou duší velkého ryzího zrna je duše Antonína Sovy. Tesklivá intonace, samotářské zahloubání krajiny v samu sebe, plachost všeho, co krajinu tu oživuje, toť by byly dokazatelné prvky v českém krajinném cítění Sovově. Ostatně, dovedete říci, v čem spočívá češství obrázků Slavíčkových? A že užívám superlativu nejčeštěji? Empiricky. Ukažte mi, kde kdy zachycena česká, respektive jihočeská krajina ve své povahové jedinečnosti češtěji než v díle Sovově? Vrchlický? Ten v ní tak hluboko netkvěl všemi kořeny. —

Na konec dlužno mi zmíniti se o drobné náladové próse Antonína Sovy z let 1893—96, tedy z let souběžných s básněmi sbírky *Ještě jednou se vrátíme*. Jsou to *Lyrické vteřiny duše* (6 drobnomaleb v Baudelaireově stylu) a goncourtovsky vyseknuté příběhy vesnické historky *Rozvíření samotářských strun* (1894). Myslím, že mám pro to důvody, mluvím-li o těchto drobnůstkách při impresionismu v díle Antonína Sovy. Už název Lyrické *vteřiny* duše napovídá, že jsou to delikátní impresní dušemalby. Tak zejména »Chvíle opuštěnosti« a »Apostrofa života«, kde zvýšená dojmovost má své fysiologické zdůvodnění. A v »Apostrofě života« je to krásné místo, kde makavě můžeme ukázat, jak se harmonicky tu spájí imprese krajinná s impresí duševní: »Radost má chvěje se nad slunečnou řekou, smáčí se v ní, dotýká se lesů a bílých osamělých domů a plouží se travou nekonečných luk, překlánějíc se přes úžasně tenké a dlouhé metlice. V dálku rozestouplými lesy prozařuje modro a zamlžené, roztavené, chladné stříbro podmaňuje si obzor. A žluvy ťukají do borové kůry.« Ryze impresní krajinomalbou je snad tu jen »Krajinářská passáž«.

»Ráno v háji u rodné vsi« má už prvky symbolické a »Sen o údolí smutku« je zřejmou symbolikou. Povídka *Rozvíření samotářských strun* má silně dojmové místo v líčení koupající se Stáni.

A tím bych zakončil své pojednání o impresionismu v díle Antonína Sovy. Rok 1896 je zřetelným předělem v díle Sovově. Impresionism vystřídává symbolika, naturism překonán jest individualismem. R. 1896. hlásí se Sova k České Moderně. Ovšem, vzpomínky na impresionism, zejména tento krajinářský impresionism najdeme roztroušeně v celém díle Sovově. I v »Dobrodružství odvahy«, knihu revolučních přeludů, snů a mátoh a vyznání víry v konečné vítězství humanity, zabloudilo několik pasáží impresionistických (Jitro).

Ještě v konečné výzvě »Dětem odvahy« jakoby padl na velebné čelo rebela-visionáře odlesk z těch slunných slok »Samoty milenců« ze sbírky *Ještě jednou se vrátíme*, komponovaných skoro jen vzduchově a světelně:

Zpívalo pod okny Jaro
bílou a žlutou luk písní.
Se skal se řítily bystřiny,
chytaly žhnoucí slunce
v peřeje stříkající
v pláči a smíchu.

Zajímavější je, že Sova v nejposlednějších letech se vrací znovu k impresi. (Dovolávám se básní »Moudrost ranních hodin«[1]) nebo básní z 1. čís. letošního »Zvonu« a j.) Lze tu zřetelně sledovati prvky impresionismu z let 90tých, ovšem, roztavené a zformované symbolikou. Každým způsobem je to však již kapitola jiná.

K. Bufková-Wanklová:

Uctívání ohně.

(Dokončení.)

Charuziná poukazuje tím více ovšem na úlohu ženy, jakožto hlavní vykonavatelku kultu ohně, zejména jako na kněžku jeho. Z tohoto kultu se vyvinul patrně bezmanželský stav kněžek, ona vyšší forma, jako na př. Vestálky v Římě. Na stav svobodných kněžek u afrických kmenů upozorňuje Charuziná. V Dahomeji na př. jsou kněžky boha blesku čili bouře Khehiora. Ty nevstupují v zákonné manželství, ale provádějí prostituci v širokých mezích jim povolenou.

V Africe jsou celé školy pro kněze a kněžky, kde se seznamují s kultem a povinnostmi svými. Od kněžek některých božstev se žádá bezvýminečně bezmanželství, což arci nesouvisí toliko jen

[1]) I. ročník »České kultury«. Knižně ve »Žních« (1913).

s uctíváním ohně, nýbrž může se vztahovati také k ďáblu, k rodovému kultu, dříve nebo později se vyvinulému. (**Харузинъ**, H., op. cit., стр. 309—310 a Charuziná, Věra, str. 79.)

Badáním je těsná souvislost kultu ohniště a ohně s kultem předkův stanovena.

Zvlášť ohniště jeví se jakoby bylo vlastnictvím všech členů celého rodu, hořící na ohništi oheň ochrancem všech. Každý člen rodiny má právo k dobrodiní prýštícímu z ohně, pro každého jest ohnisko svatyní.

Bogajevský sebral u Voťáků charakteristické známky rodového (rodinného) kultu předkův.[1]) Rodový kult u Voťáků provádí se v rodové svatyni — budzym-kua čili budzym-kuala. Tam vzývají božstvo, chranitele rodu; žije-li ve vesnici několik rodů, je tolikéž svatyň budzym-kua.

Přestěhují-li se některé rody, čili část rodů (rodiny jednoho rodu) na jiné místo, zbudují si novou svatyni. Ale aby bylo možno lépe sloužit božstvu na ohništi, které se nachází uprostřed svatyně, přenášejí něco popele z rodového budzym-kua předešlého. Když vstupují Voťáci po prvé do takové nové svatyně a modlí se, obdrží svátost pro své plémě ze své původní svatyně.

Přenášení popela do nové budzym-kua bývá spojeno se zvláštními obřady. Zajímavá jsou při tom slova: »Jdi s námi voršud (jméno ducha — chranitele rodu — rodiny) veliké salaše, jdi s námi pro naše štěstí. Daruj nám totéž štěstí, s nímž jsme žili ve staré naší dědině«. Dle professora N. N. Charuziná je základní myšlenka popsaného obřadu ta, že rodové božstvo je úzce spojeno s ohništěm; možná proto zachovat ochranu rodového ochránce toliko cestou, tak řečeno, násilného upoutání k místnímu ohnisku.

U Voťáků se jeví všechny známky směřující k rodovému kultu. Rodinné božstvo, voršud — ochránce rodiny, uctívá se doma, přinášejí se mu žertvy ve svatyni rodové, v budzym-kua, nacházející se na dvoře každého bydliště Voťáků. I zde jest ohnisko ústředním místem kultu. I v tom případě, zničí-li požár tuto rodinnou svatyni, přinášejí se žertvy na tomtéž místě, kde se nacházelo ohnisko.

V rodinné svatyni kua modlí se jen členové rodiny; přijatý zeť, přijatý syn, muž, ožení-li se s vdovou, musí přinésti do domu svého »voršuga«; neboť nemůže nikdo prositi za pomoc a ochranu cizího ducha-ochranitele. Proto se nalézají na dvoře u Voťáků nezřídka dvě i více modlitebních salaší. Rozejdou-li se větší rodiny jednoho rodu, obdrží odcházející část rodinného voršuga v podobě popele z ohniska rodinné svatyně, jejž kladou na ohniště nového kua. Popel se přenáší se zpěvem: »Jdi s námi, nezaostaň; naše společné jmění jdi s námi«.

Přesídlí-li celý rod čili rodina, vyhrabe se popel ze starého ohniska a přenese na nové ohnisko. Vymře-li rodina, z níž ne-

[1]) **Богаевскій, Очерки религіозн. предеспавленій вотяковъ, Э. О. кн. V. 1890, Но. 2., стр. 77 и слѣд.**

zůstane ani jediné osoby, která by mohla přinést oběti rodinnému voršugu, přenese se popel z rodinné kua na ohnisko rodové modlitební salaše, tedy hlavní svatyně, aby takto, byv přenešen, přijímal dluhující mu oběti a úctu s jinými předky rodu.

U Čukčů lze poznati jasně vyznačený rodinný kult, jevící se v uctívání ohně. Náboženské obřady popsal Bogoraz.[1]) U Čukčů nacházejí se předměty onoho kultu, které jsou určeny pro každé ohnisko zvláště, svatost jejich je světější, obzvláště rodinná. Ohniště pokládá se za střed, kolem něhož všechno se točí v rodině. K ohni a ohnisku musí každý se chovati s největší uctivostí. Zapovídá se oheň poskvrniti.

Každá slavnost se provází obětmi přinesenými ohni. Zajímavý jest význam, jejž Čukčové připisují křesadlu »symbolu ohniště«. Uctívání křesadla chová v sobě živly uctívání ohně, rovněž v nynější době předků, střediskem kultu jeví se býti ohnisko. Nynější dobou dobývají Čukčové oheň obvyklým způsobem pomocí křesadla a křemene, což získali od Rusů. Toto ocelové křesadlo jmenují nyní *cizím ohněm*. Domácí křesadlo u Čukčů je starodávné. Zhotovuje se z dřevěného brousku, vyřezaného v podobě hrubého bůžka s okrouhlou hlavou a jmenuje se birbír.

Některé tyto birbíry jsou velmi staré a dědí se v rodině s pokolení na pokolení. Bývá odkázáno vždy vyvolenému, speciálnímu ochránci, jakým se kdo jeví býti. Narodí-li se třebas dítě a v rodině jest neodkázaný »birbír«, přiřkne se za majetek novorozenému. Jakmile majitel »birbíru« zemře, jest tento osvobozen. Není-li v rodině při narození dítěte ani jediného neodkázaného »birbíru«, zhotoví se pro ně nový.

Ke každému birbíru určí se část stáda se zvláštním znamením, které jest nerozlučně spiato s rodinným ohniskem. Mladý muž, který vstupuje do cizí rodiny na př. jako zeť nebo pod., musí, když opouští svou rodinu, pokloniti se i s birbírem svým příbuzným zůstalým doma.

Nástin Bogorazova obsahuje mnoho jiných zajímavostí o uctívání ohně, a o kultu předků u Čukčů.

Na příklad »birbír« zemřelého děda, přešlý v majetek novorozeného vnuka, zdá se, že ochraňuje nějaký tajný vztah se zemřelým, může býti také jeho zosobněním. Tento děd ochraňuje svého potomka, v jehož majetku jest jeho birbír — jest to tedy jakýsi druh talismanu.

Tímto způsobem stává se birbír jakousi rodinnou relikvií, v níž jsou tajemně přítomni zemřelí, kteří jsou povinni pomáhat a ochraňovati své potomky; pročež nesmí přejíti do cizí rodiny. Přijatý zeť staví se pod ochranu předků v birbíru rodiny své ženy.

Dle mínění mnohých,[2]) lidská hlava na horním konci birbíru

---

[1]) Богоразъ, Очеркъ Материалнаго быта оленныхъ чукчей. Сбор. Музея по Антр. и. Этнол. при Академіи Наукъ. в. II. Спб. 1901, стр. 49.

[2]) Статья »Чукчи« въ Энцикл. Слов. Андреевскаго.

představuje hlavu hospodáře ohně, ale může též představovati předka. Lze v tom viděti přirozeně těsné spětí rodinného kultu ctění ohně i zemřelých. (Charuziná, str. 83.)

K birbíru se vztahovaly všeliké obřady. Birbír jest nevyhnutelnou částí rodinné svatyně u Čukčů. V rodinách Čukčů lze viděti všude »svazky, připomínající ohromné růžence«. Jest to — tak zvaný »tajnykut« v neštěstí. Uprostřed nachází se hlava starého birbíra, která se vymění s následujícím birbírem. Tímto způsobem jeví se staré křesadlo jako odstranitel neštěstí a jest jako domácí svatost vážen. Nemalou úlohu hraje i v kultu.

Užívá se ho k zažehnání ohně v době významných dnů čili svátků, kdy dobývání ohně křesadlem se pokládá za laskavost mocnosti. Výkon dobývání ohně »birbírem« pokládají Čukčové za posvátný a přikládají mu obzvláštní význam.

I u Čukčů jest ohnisko střed rodinného kultu a nemůže se státi vlastnictvím cizích. U nich ctění ohně nezměnilo se ani dost málo a vykonává se neobyčejně přísně. Rodina pokládá se za skutečnou tehdy, když mohou její členové vystavěti si svůj vlastní svatostan, mohou v něm zažehnout oheň, rozložit kolem něho domácí svátost a přinášet žertvy.

Když některá rodina se rozejde, nebo když vymrou dospělí mužové, nebo vejdou do cizích rodin, rodinná svatyně se zničí na místě; se stanem zničí se i všechny k ní přináležející předměty, aby jich nikdo nemohl upotřebiti. Odstranitel neštěstí a ostatní ochránci zůstávají výhradným dědictvím členů jediné rodiny, jako i její posvěcený oheň.[1])

I u Guljakův nacházíme rodový charakter v uctívání ohně. Oheň u Guljakův, píše Sternberg, je rodinným božstvem. V každém ohnisku sedí stařena ohně, náčelnice rodiny starého rodu dle jedné verse. Dle jiné stařík se stařenou a jejich potomstva. Úloha těchto hospodářů ohně nespočívá jenom v blahodárné činnosti živelní. Jako božští náčelníci rodu nejsou ctěni jen žijícími, nýbrž i těmi, kteří odešli do jiných světů — stali se rodovými bohy jiných živlů: lesa, moře atd. Přes to mohou míti mocný vliv ve všech okolnostech lidského žití. Hospodář oheň jeví se jednak ochranitelem domácího krbu a těch, kteří kolem něho žijí, jinak jest prostředníkem mezi člověkem a božstvem. Jedinstvo rodového ohně jeví se v následujícím: jediné člen rodiny smí

---

[1]) Čukčové přinášejí oběť svým bohům s prosbou šťastné pouti. Hlavními účinkujícími osobami (žreci) byli starešina Imlerat a »hospodáři«, t. j. hlavy rodin. Zajímavý při tom byl jeden výkon, zapalování hranice, při čemž zažehnutí ohně dřevěnými destičkami, v podobě člověka, označujícího jejich božstva, bylo svěřeno ženám. Saryšev. Billingsa »Čukotskou zemí«, Sib. 1811, str. 12. Druhá přinesená oběť Čukčů, zapsaná tamtéž, byla vykonána za příčinou jejich příjezdu do lesních krajin, aby se jeleni neztratili v lesích a nalezli si dostatečného pokrmu. I při tom měly ženy důležitou úlohu. Jakmile jedna stařena rozžehnula oheň, tu všichni, muži a děti, stojící v kruhu za ženami, jeden za druhým po pořádku přistoupili k ohni a přikládali na oheň kousky dřeva. Z toho vidno, že obřady vztahující se ke svatosti dřevěného ohně ode dávna svěřovaly se ženám.

rozdělat oheň na ohnisku rodinném. A jen on má právo vynésti oheň z »jurty«. Cizinec, zapálí-li si u domácího ohně, nesmí vyjíti z jurty, pokud svou dýmku nevykouří. Každé porušení pravidel, týkající se nedotknutelnosti domácího ohně cizincem, vleče za sebou neodvratně nebezpečné následky pro domácí, a povinností cizince je zavázati se, že zaplatí pokutu. S uctíváním rodového ohně je spojeno i uctívání rodinného křesadla, které uschovává a chrání nejstarší člen rodiny. Jen on smí jím rozdělat oheň o jistém svátku, který má u Guljaků rodinný význam. (Sternberg, »Guljaki« str. 72—74.)

Zbytky uctívání rodinného ohně s týmitéž zjevy zachovaly se místy i u ruských obyvatelů. U Bělorusů v odlehlých místech starají se v každé rodině udržet oheň, zahrabují pečlivě žhavé uhlíky v peci. Rozfoukají se dle potřeby. Přechází-li se z jednoho bydliště do druhého, nebo rozdělí-li se rodina, odnáší se oheň s sebou z domácího ohniska.[1])

Charakteristická črta v mnohých krajích u Rusů jest přání, aby nežádalo se dávat oheň z domu. Kdo ale nikdy neodepře svému sousedu hořících uhlíků, toho nikdy neopustí štěstí.[2])

Nechť i oheň pije, ale ne na škodu, hovoří Jakutky. Po šťastném porodu házejí do ohně kousek masa, nebo lijí do ohně vodky. Oheň může jako člověk jísti a píti, dovede i hovořit lidskou řečí. V pohádkách u Malo- a Bělorusů hovoří na př. dva ohně: »Dva ohně usedly na ohništi a rozpovídaly se, jaké mají hospodyně. Jeden povídá: »Ó, moje hospodyně jest hodná, ona pro mne vše připraví a uschová mne« — (všechen oheň totiž sehrabala na hromádku a v peci uschovala). Druhý praví: »Ó, moje není taková, nikdy mně nic neupraví, neukryje mne a za to jí chatu spálím.« — »Nečiň toho ještě, bratře, snad se napraví,« odvětil první oheň a rozešli se. A když se opět u nehodné hospodyně sešli, ptá se první oheň: »Nu jak, napravila se?« »Ale kde! — Této noci jí chatu zapálím.« Jak toto hospodyně uslyšela, rychle oheň shrabala, v peci zahrabala a vždy již tak dělala.[3]) Podobně bylo výše uvedeno.

Někteří národové, praví Charuziná ve své Etnografii,[4]) stvořili si určitější antropomorfický obraz v duchu ohně. U Burjaků na př. duch hospodáře ohně »Sachivai—noeu« jest oblečen v černý šat starců. Obývá domácí ohnisko a má ženu Sachalu—chatunu.[5]) U minusinských jinověrců »šaman« (t. j. čarodějník) obrací se s následující modlitbou k duchu ohni: »Ty ohni, máti naše, ty máš čtyrycet zubů, zakrýváš se červeným hedvábím na bílé posteli.« (Jakovlev, »Etnografický Obzor« 1900 str. 108.)

---

[1]) Богдановичъ, »Переживанія древа«, Міросозерцанія у бѣлоруссовъ. Гродно 1895 стр. 15.

[2]) Afanasjev, »Poetické nazírání Slovanů na přírodu«. 1868, str. 13.

[3]) Драгомановъ, »Малорусскія народныя преданыя и разказы«. Кіевъ, 1876, стр. 387.

[4]) Charuziná, Věra, »Etnografija 1909. Str. 354—358.

[5]) Шурцъ, Историія первобытной културы, стр. 548.

Jak bylo již podotknuto, Guljakové věří, že v ohni, ohnisku žije »ohně staruška«, malinká shrbená, hospodyně ohně; někde žije ve společnosti stařečka, hospodáře ohně.

Jest přirozeno, že blahodárnost ohně, již poznali první lidé, vyvolala uctívání ohně jako dobrodince, ovšem člověk seznal i jeho zhoubnou povahu. Následkem toho vznikly také všeliké pověrčivé představy, které se udržely u mnohých národů podnes. »Zakořenily se v duši národů,« praví trefně Charuziná. »Oheň jest ničící živel« praví dále a »má-li voda tu vlastnost, že smyje — odnese — oheň ničí. Opálí, sežehne vše nečisté, jeví se jako zrcadlo čistoty. — Oheň sám sebou je čist. On pohltí nečistý předmět do něho vhozený a hoří opět jasně a zářivě.

Oheň se tedy pokládal také za očišťující živel. »Dobrého nepálí,« je staré česká přísloví; t. j. tolik, že oheň nemá co očišťovati, je-li člověk dobrý, poctivý, má-li dobré svědomí čisté. Oheň tedy pálí jen zlého. Ničí i to zlé a špatné. Z toho důvodu také se mělo i za to, že oheň zničí jediné kouzla a čáry, i to zlé v čarodějnicích a proto se ve středověku čarodějnice upalovaly za živa nebo po smrti. I těla t. řeč. upírů se spalovala, aby byla zlomena jejich moc. Jen ohněm se tak státi mohlo. Dokud nebylo tělo podezřelého mrtvého spáleno, mohl upír choditi mezi lidmi a škoditi jim.

Víra v čistotu a svatost ohně vyjadřuje se také v obavě, aby nebyl ničím poskvrněn. Zapovídá se házeti do ohně nečisté předměty, nesmí se do něho líti pomyje, plivati naň atd. Poskvrnění domácího ohně se kárá, netrpí se nečistota.

Oheň jest i mstící a trestající živel, který posílá »oheň« (zvláštní nemoc) na toho, kdo ho urazí — jeví se obyčejně jako spála, spalničky, osýpky, nebo na př. »ognik«. Oheň, do něhož byly vhozeny nečisté předměty, stává se nečistým.

Z věry v čistotu ohně mohla snad vzniknouti víra v jeho »svatost«, neporušenost. Ne bez příčiny hraje tak často oheň při ordaliích značnou úlohu. (Charuziná, str. 140.) Také přísahají Jakutové při ohni, což je spojeno se zvláštním obřadem. Šaman (kněz kouzelník) naklade okolo ohně svůj obřadní šat a buben. Pak leje do ohně másla. Přísahající přestupuje oděv i buben, hltá dým hořícího másla, potom se obrací k slunci se slovy: »já-li přísahám nespravedlivě, pak nechť mne slunce zbaví světla i teploty![1]) Oheň jeví se také mocným, nebezpečným a jest třeba uměti s ním zacházet. Bojí-li se ho člověk i zvíře, strádají-li jím mnohdy citelně, musí se ho i báti duchové. Přirozeně měl i moc zahnati je.

Má tedy vlastnost očisťující, léčivou, oplodňující atd.

Staré obyčeje uctívání ohně, přinášetí mu oběti, ctíti oheň, jehož uraziti se mnozí bojí, zaklínati oheň a pod., zachovaly se podnes. Viděli jsme z uvedeného, že mnohá předepsaná naporu-

---

[1]) Верещагинъ, »Вотяки«, стр. 95, Самокрасовъ, Сбор. обычнаго права сибирскихъ инородцевъ. Варшава 1876, стр. 206. Щукинъ, Якуты Ж. Мин. Внутр. 1854, г. VII., стр. 19.

čená pravidla v chování a zacházení s ohněm nasvědčují bývalému uctívání ohně, kultu, který vznikl v první době vývinu kultury lidské. »Ohni nelze brániti.« »Nesmí se o něm neuctivě mluvit.« »Nelze přes něj šlapat.« Nesmí se pronášet o něm neslušná slova. Nesmí se znečistit špatnými, nečistými předměty, do něho vrženými« atd., to vše jsou zbytky z posvátného velikého kultu. —

Tím, co tu jest uvedeno, daleko není ještě tato otázka vyčerpána. Vedle této stojí otázky druhé, neboť oheň nežil toliko na ohnisku, v peci u lidí. Bylo výše mimochodem uvedeno, že živel tento skrývá se v ňadrech země, sjíždí s nebes báně, žije ve slunci, jehož blahodárné teplo a oslňující světlo dává zemi a cokoli je na ní, živu býti. Studie o těchto otázkách poskytuje každá sama o sobě tolik látky, že nelze je snadno shrnouti dohromady, mají-li se důkladně probrati.

Daleko ještě není vyčerpána otázka, týkající se uctívání ohně u národů primitivních, žijících v Evropě, a zbývají ještě národy z ostatních dílů světa. U mnohých divošských kmenů žije a kvete uctívání ohně, pravý kult ve své původní neporušenosti, podnes.

Na příklad samojské podání vypravuje o nadpřirozené bytosti Mafui, žijící v hoře, která od času k času otřásá ostrovem a nastává zemětřesení (sopka). Na zemi nebylo ještě ohně; jím vládl jeden Mafui. Teprve rek, jmenem Tüti seznal blahodárnost ohně. Dosáhl též umění připravovati teplé pokrmy a to tehdy, když se mu podařilo vniknouti do hory, říše uvedeného Mafuia.[1])

Indiáni v Mexiku, řečení Huicholové, na př. uctívají boha ohnivého. Nejposvátnějším místem v zemi jest veliká skalní jeskyně, místo, kde se bůh ohnivý zrodil. (Patrně sopka.)

Skála jest poněkud svislá, tmavě červená. — Prý s touto barvou souvisí myšlenka na boha ohnivého. — Horko, které ze skal sálá, podává důkaz, že tam sídlí. — Patrně, že jest totožný s vulkanickým ohněm v podsvětí.

Tento ohnivý bůh je zejména bohem šamanův (kouzelníků), kteří se vyznají v léčení, v předpovídání, v hadačství atd.[2])

Dle kultů, na př. zde uvedených, u divokých kmenů, možno souditi o mnohé věci nám nejasné v obyčejích a zvycích, v pověstech a pohádkách národů civilisovaných, i méně kulturních. Také mnohé hry a zpěvy i tance zjeví se nám docela v jiném světle. Z mnohých pověr lze si utvořiti jiný úsudek a mnohé fragmenty z lidových dokumentů lze doplniti.

Nehotový obraz, nebo silně porouchaný obraz o dávném kultu starobylém, uctívání ohně, bude časem lze dohotoviti nebo doplnit a opraviti.

---

[1]) Turner, »Samoa«, London 1884.
[2]) Beaxley L. Walter, »Die Huichal—Indianer« in Mexiko. Zeitschrift: »Über Land und Meer«. Nro. 27, 1908.

Josef Páta:

Bulharský ohlas pražských slavnostních dnů slovanských r. 1912.

Ačkoliv opožděně, přicházím přece, abych čtenáře Vlčkovy Osvěty zpravil o bulharském ohlase pražských slavnostních dnů slovanských v r. 1912. Dělí nás sice od té doby již vzdálenost přes půl druhého roku, nicméně rádi vracíme se do těch nadšených dnů sokolských, do těch významných svátků českých i slovanských, kdy dosti utěšeně a bez hrozivých mraků zářilo slunce vzájemnosti slovanské. Jaké změny udály se na nebi jihoslovanském od té doby, jest arci všem čtenářům známo. A jak tragicky se utvářily poměry v Bulharsku, v tom Bulharsku, jež první vzbuzovalo největší naděje v osvobozovací válce, ale nejhůře pochodilo, vědí čtenáři také. Bulhaři sami jsou si vědomi, jakých chyb se dopustili, a snaží se všemožně, aby z osudné situace aspoň podle možnosti čestně vyvázli.[1] My jistě přejeme jim všichni v tom zdaru největšího a úplného. Teď však zanechme trudných myšlenek a vraťme se k našemu ohlasu. —

Pražské slavnosti ve dnech 15.—18. června r. 1912 soustředily v naší Zlaté Praze zástupce všech slovanských národů. Byl to jednak *všesokolský slovanský slet*, jednak odhalení pomníku velkého českého dějepisce *Fr. Palackého*, XI. sjezd *slovanských žurnalistů* a j. Náš národ rozvinul v tom roce značnou míru energie a zdatnosti, aby slavnosti skončily úplným úspěchem a zdarem. Zkušenosti let předchozích, získané při podobných příležitostech, byly nejlepším vodítkem. Vyskytly se ovšem i tu některé zvuky neladné, jako na př. nelibost *rusko-polská*, která již rušivě zazněla o poradách sofijských r. 1910,[2]) ačkoli se zdálo, že po poradách pražských r. 1908 otázka rusko-polská smírně jest vyřízena.[3]) Neboť Poláci hned předem prohlásili, že nepůjdou tam, kde jsou Rusové. Tím sami ovšem ze slavností všeslovanských se vyloučili. Poněkud také vzbudilo jakousi řevnivost mezi slovanskými hosty — zvláště mezi Rusy — přílišné stranění francouzské delegaci s pařížským starostou v čele. Jinak však úspěch slavností byl úplný a téměř epochální. Do Prahy zavítali nejen Slované, ale i cizinci, jmenovitě z Francie, Anglie a z Ameriky.

Bulhaři byli zastoupeni *třemi sty* junáky-sokoly se starostou Antonovem, *čtyryceti* junáky makedonskými s náčelníkem Georgievem,

---

[1]) Píše o tom velmi pěkně redaktor **Бълг. Сбирка** — *S. S. Bobčev* ve XX. r. 1914 č. 1 a 2 str. 4—13; 84—92 v článcích: **»Прѣмеждието, що прѣкара България.«** — **Сега, слѣдъ прѣмеждието, на кждѣ?«**

[2]) *Jiří Polívka*, Slovanský sjezd sofijský v červenci 1910. — Slov. Přehled, XIII., 1911, str. 22 nn.

[3]) *Ad. Černý*, Slovanské sjezdy r. 1908. — Slov. Přehled XI., 1909, str. 7 nn.

dále zástupcem ministerstva osvěty Biževem, zástupcem sofijské university prof. Conevem a delegáty sofijské městské rady Saràilievem a Mustakovem. Kromě toho dostavila se řada bulharských žurnalistův a spisovatelů, kteří pak většinou o slavnostech psali do jednotlivých časopisů.

Prof. *B. Conev* jakožto zástupce sofijské university napsal zevrubnější zprávu o účasti své v pražských slavnostech. Zpráva vyšla na prahu minulého roku ve zvláštní brožurce o 22 stranách pod názvem: I. **Пражкитѣ славянски тържества прѣзъ** 1912 **год.** — II. **Францишекъ** Палацки. — III. **Славянско пожелание за** 1913 год. (Pražské slovanské slavnosti v r. 1912. — František Palacký. — Slovanské přání na r. 1913.) S obsahem knížečky chci čtenáře v krátkosti seznámiti.

Prof. Conev zmiňuje se nejdříve o slavnostech samých, letmo dotýká se nesnází, které ohrožovaly zdar jejich, ale ihned stanoví, že »Čechové jako laskaví hostitelé hleděli všemožně všem vyhověti.« Vzpomíná na nadšené přijetí, jehož se hostům v Praze dostalo: »Přivítání, jež připravili Čechové svým hostům v Praze, překonalo všechno očekávání; po celou dobu pobytu v Praze byli všichni hosté bez rozdílu předmětem neobyčejných starostí pražské obce; ta zorganisovala celý štáb komitétův a komisí, jež měly říditi slavnosti i sloužiti hostům.« Podotýká dále, že i o Bulhary bylo postaráno dvěma vůdci — prof. Vl. Šakem a St. Formanem. Bulhaři — tak vděčně kvituje jménem jejich prof. Conev — nejenom že se súčastnili slavností, ale prohlédli si i všechny pamětihodnosti Prahy, dokonce i okolí pražské. Bylo prý až ku podivu, jak dobře bylo všechno uspořádáno, když tolik hostí do Prahy se vešlo, když tolik věcí se dálo a přece všechno šlo hladce, bez obtíží a beze všech úrazů.

Conev vzpomíná s potěšením na slavnostní uvítání, jímž přijati hosté v Obecním domě od pražské obce, jakož i na příjemný večer na Žofíně dne 15. června. — Dne 16. června v době, kdy Sokolové skládali hold zakladatelům svým Tyršovi a Fügnerovi, shromáždili se slovanští učenci i vynikající předáci v. Pantheonu Musea království českého, aby uctili památku otce národa — Františka Palackého. Conev prožívá znova celou slavnost: vzpomíná na pěknou kantátu pěveckého sdružení »Hlaholu«, na proslov předsedy Čes. akademie ryt. Randy, jakož i na slavnostní řeč prof. Pekaře. Po pozdravu Louis Lègera, zástupce Collège de France, jenž osobně znal Palackého, uděleno bylo hned slovo prof. Conevovi (pozdravy slovanské byly určeny abecedním pořadem). Prof. Conev pronesl pozdrav, jejž tu celý uvádím, poněvadž byl pronesen bulharsky a tehdy neúplně zaznamenán. Zní doslovně:

»Veleváženė shromáždění!

Vidím-li nyní kolem sebe tolik zástupců vědy z blízkých i z dalekých slovanských zemí, já, představitel nejmladší slovanské university, zástupce nedávno obrozeného slovanského plemene, naplněn jsem city, jichž lidskou mluvou nelze vyjádřiti; vidím tu velkolepou

slavnost českého ducha i české vědy, soustředěnou v postavě nesmrtelného učence a velikého pracovníka Františka Palackého, jehož zásluhy o český národ, hle, celý slovanský svět svou návštěvou Zlaté Prahy hluboce uznává. Znamenitý Palacký svým významem ohromným pro český národ skutečně si zaslouží kromě celonárodní slávy, jež jeho jméno obklopuje, ještě zvláštní akademické pocty, která se mu vzdává dnes, neboť on jest nejen otcem českého národa, ale i otcem české vědy. Zasluhuje si plným právem, aby byl nazván tvůrcem i organisátorem české nauky. Český národ má svatou povinnost, aby oslavoval tohoto zasloužilého muže, znamenitého dějepisce a vlastence, jenž opracoval a osvětlil český dávnověk, stanovil program svému národu, a dal mu ideály i vytkl cesty, jimiž Čechové se stali dnes mocnou jednotkou v rakouské monarchii. Palacký je velikánem své doby, takže tvoří takřka celou epochu v české kulturní historii. Fakt, že Palacký vydal r. 1836 své dějiny německy, poněvadž ho ještě jeho krajané nechápali, a po 12 letech je vydal česky, a již ho chápou všichni, jistě nejlépe dokazuje ohromný obrat ve smýšlení a cítění českého národa v tak krátké době. Z Palackého právě vychází také ona česká věda, která, rozdělena v tolik vědeckých institucí a soustředěna v České Akademii, směle soupeří s evropskou vědou a stále a stále povznáší úroveň českého vzdělání. A od doby Palackého česká věda tak pokročila, že Čechové i v tom vzhledu plným právem patří k nejpokročilejším národům slovanským. Tento pokrok, jejž možno na každém kroku sledovati dobře v zářící stolici, Zlaté Praze, dosažený s velikým úsilím, nabádati bude i nás ku práci, bude i nám příkladem. A musím přiznati, že až dosud česká země dávala Bulharům mnoho poučení. Ještě do nedávna, ba i podnes Bulhaři hledají vědu i vzdělání v Čechách a vždycky je v českých školách nalézali. Tito čeští odchovanci byli prvními bulharskými učiteli a úředníky v novém bulharském knížectví. A v prvních letech po osvobození v mnohých směrech našimi učiteli byli sami Čechové. A chcete-li důkaz, naším Palackým, naším národním historikem je vlastně Čech: jest to profesor K. Jireček, který napsal nejlepší dosud bulharskou historii a byl naším bezprostředním organisátorem učebné práce. Těmto váženým učitelům veřejně vzdávám zde dnes díky, kdy se skláním před českou naukou, před českým národním geniem, který vytvořil tuto podivuhodnou vysokou slovanskou kulturu.

Skláněje se před nesmrtelnou památkou slavného Palackého, skláněje se před váženými zástupci české nauky a kultury, přeji českému národu, aby stoupal stále výš na cestě k slávě své i k slávě všeho Slovanstva.« —

Z řeči Conevovy nám jsou milá nejen jeho slova uznání české vědy a kultury, která ovšem mohou býti jen příležitostnou poklonou, ale zvláště jeho *uznání české práce mezi Bulhary*. To není pouhá fráze ani jen zdvořilost, to je skutečnost. Čechové značně se o bratrský národ bulharský zasloužili, učili jejich synky, vzdělávali jejich dcery, stavěli jim školy, učili v těch školách, vyměřovali trati, klenuli mosty, dláždili města, zaváděli osvětlení, starali se o zachování

starých památek, organisovali spolky, musea, čítárny, divadla, psali příručky, učili je malovati atd. atd. — zkrátka uplatňovali se v Bulharsku ve všech oborech lidské vzdělanosti a ve všem byli učiteli. Starší generace bulharská doznávala, že skutečně Čechové se přičinili o rozvoj bulharského národa, ale dnešní Bulhaři neradi vyznávají, že se u někoho učili, prohlašujíce egoisticky všechno za výsledky vlastní své práce, ačkoli dosud v Bulharsku žijící, sestárlí tam čeští pracovníci usvědčují je z nepravdy.[1]) Tím cennější je Conevův projev, který zůstane jistě historickým dokumentem. Není to snad posílení naší ješitnosti, nýbrž doznání skutečné poctivé práce.

Conev vzpomíná dále pozdravů ostatních delegátů a konečného zpěvu »Hlaholu«. Sokolský 17. červen zůstavil i v jeho duši — jako vůbec v duši každého účastníka hluboký dojem. Divák bulharský byl tu ohromen, dosud neviděl tak rozlehlé arény, která byla snad pět až šestkráte větší sofijského cvičiště, jež upravili bulharští junáci v době slovanského sjezdu v r. 1910. Nás Sokoly, ano i nesokoly — neboť kdo z nás Čechů v takové chvíli by se necítil vysoko povznesen! — zajímá projev Conevův:

»Jak podivuhodný obraz tvoří ty tisíce Sokolů, jež stoupají s obou stran souměrně a rázně, když za zvuků hudby se odlučují a rozřazují, dokud nevyplní celého cvičiště. A když na jeden povel začínají společné, vyměřené pohyby, když jejich jednotným mávnutím zašumí vzduch, jako by letěli skuteční sokoli, tu poznáváš, co značí společná práce. Neboť zdvižení jedné, dvou i deseti paží nelze slyšeti; jakmile však mávne sto a tisíce mužných paží, hle, tu mávnutí daleko se rozlehne. Už ten imposantní počet mladých Slovanů, vedených jednou a touž ideou, pro jednu a tutéž práci, vzbuzuje v tobě roj myšlenek o slovanské vzájemnosti a vzájemné síle.«

V tom poznáváme kritického Bulhara: není uchvácen malebností obrazu či množstvím, není uchvácen nadšením obecným, ale chladně téměř počítá výsledky — význam toho všeho: společná práce, svorný postup, společná idea — toť nerozborná hradba slovanské vzájemnosti! A dokud Bulhaři měli v době nedávné na mysli toto heslo, dobře bylo; jakmile však někteří — bohužel — ho zapomněli, neštěstí na ně přikvačilo. Kdo ví, co asi v té chvíli táhlo myslí diváka — Bulhara, jenž v dálavě tím spíše se cítil Bulharem, když takové jevy viděl . . . »roj myšlenek . . . « Bylo to snad tušení? Vždyť Srbové se tu súčastnili společných prostných s Bulhary — —!

Conev připomíná i Marathon. Zmiňuje se dále o provedení bulharských tanců ràčenic; lituje velice, že nebylo jednotných oděvů a lepšího nacvičení. Také česká hudba nevystihovala úplně rázu bulharských tanců. Nicméně celkový dojem byl příznivý. Ovšem že se Conev zmiňuje i o imposatním průvodě sokolském, kdy všechny ulice, jimiž průvod se ubíral, byly v pravém smyslu slova ucpány Sokoly a diváky, kdy všechna okna v domech soukromých i hotelích až po střechy byla naplněna nadšenými diváky, kteří neustávali volati »na zdar«, »urá«, »živio«, a květy sypaly se na cestu. A v tom nesčí-

[1]) Viz *A. Rudolf*, Dvacet let práce bulhar. národa I., 1909, str. 21—22.

slném a nadšeném množství lepí Sokolíci a junové kráčeli hrdě a vážně, »jako by nesli v sobě nadějnou budoucnost matky Slavie«.

Po letmých poznámkách o slavnostních proslovech na Staroměstském náměstí, kde jmenovitě mluvil starosta České Obce Sokolské Dr. J. Scheiner, líčí Conev den odhalení pomníku Fr. Palackého — 18. červen. Stručně cituje zahájení slavnosti — »bez obvyklých u nás náboženských ceremonií a pouhým zpěvem »Hlaholu« —, resumuje obsah řečí starosty Groše a Dra Kramáře, načež popisuje chvíli, v níž zástupci jednotlivých spolku kladli věnce na odhalený pomník s případnými slovy. Bulhaři dali pět věnců: ministerstvo osvěty, sofijská universita, sofijská obec, bulharský junácký svaz a makedonští junáci. Conev popisuje pak krajanům svým pomník Palackého jako znamenité dílo českého sochaře Stanislava Suchardy, jež vedle Palackého představuje několika allegorickými skupinami důležité motivy českých dějin.

Slavnosti pražské zakončeny byly pro hosty banketem v Obecním domě. Tu připraveny hostům pěkné chvíle a srdečné ovace. Ale i bez nich — tak výslovně poznamenává bulharský zástupce — »hosté v Praze byli naplněni nejlepšími dojmy a jistě není nikoho, jenž by nevzpomínal na ty čtyři červnové dny, ztrávené mezi milými bratry Čechy, v krásné stolici jejich — Zlaté Praze.«

V druhé části své brožury načrtává prof. Conev velikými rysy život a význam životního díla Fr. Palackého. Cituje pak jeho literární práci, vytýká rovněž jeho správné pojetí hnutí husitského, vyzdvihuje význam jako českého historika, politika, učence a člověka vůbec. Conev poznamenává, jak Palacký byl vzácný člověk, že dovedl získati lásku celého národa, a to nejen po smrti, ale už za svého života. »To je řídký případ a u nás Bulharů skoro nemožný . . .« Znova skoro proroctví, jež dnes se stalo pravdou. A čteme-li *v třetí části* Conevovo přání, aby se po prvních vítězstvích vyplnily všechny snahy balkánského svazu, připadá nám to jako stránka z některého fantastického románu, jako fata morgana, sen . . ., z něhož se neradi probouzíme v ošklivou skutečnost . . .

»Po takovém bouřlivém vzletu vítězných spojeneckých vojsk,« praví Conev, »můžeme-li jiné přání vysloviti, než aby sjednán byl brzký a trvalý mír, mír a shoda mezi všemi spojenci, i balkánskými národy, osvoboditeli i osvobozenými, aby k svému prospěchu užili těchto slavných vítězství« . . .

To bylo na prahu roku 1913. Prošlo několik měsícův a — jaké netušené změny se staly . . ! *Kam* se poděly smlouvy spojenců, kam svorná práce, společné ideje a vše ostatní?

» . . . tu poznáváš, *co značí společná práce!* . . . Už ten imposantní počet mladých Slovanů, vedených jednou a touž ideou, pro jednu a tutéž práci, vzbuzuje v tobě roj myšlenek o slovanské vzájemnosti a vzájemné síle . . .«

Nezní dnes ta slova ne jako ohlas pražských slavností slovanských před hrstkou měsíců, nýbrž spíše jako hlas dávné a dávné minulosti? *A přece si přejeme, aby to byla budoucnost! My Čechové zvláště.*

Jan Klokoč:

Pohádka o Lanvalu a Laďušce.

Bílé památce J. V. Sládka.

S jitřní zoří vyjel mladičký Lanval
na bělostném komoni v jarní lesy,
za ním pěstoun jel jeho kněz už kmetný
na koni bílém.
S teplem slunce v šedý hrad se zas vrátí,
Lanval mladý se starým knězem v Bibli
svaté číst budou, moudré knihy řecké
vykládat dlouze,
vážným hlasem básně Římanů dávných
zpívat, účel nebeských hvězd a slunci,
kraje neznámé, dálné, cizí světy
poznávat. Ale
z jitra každého dne, jak si přál stařec,
jeli v luhy, v údolí, v lesy vonné,
by hoch přírody volné, nespoutané
božskou znal krásu.
Mluvil málo, jindy řečný ač býval
někdy příliš, když v hradě učil juna;
z jitra zamlklý s rozšířenou tváří
ranním jel krajem.
Lanval za to tolik vděčen byl knězi,
neb ta chvíle jediná jeho byla,
v níž moh' svobodně všude těkat myslí,
kdekoli toužil.

Jeli modřínovým pučícím lesem,
oba vůni rození ssáli v prsa.
Zmlkla radostí víc než jindy ústa
v úžasu štěstí,
a jen čistou lesní dýchala vláhu
plně plně v tušení blaha žití. —
A tak pojednou nevědouce ani
nebyli spolu.
Lanval v starý hvozd tu pojednou vjížděl
obrovitých bukových kmenů širých.
Světlá oblaka zelenavých listů
šuměla nad ním,
a on udiveně rozhléd' se vůkol.
V dálce mezi sivými stříbřitými
kmeny mihla se bílá mlhovina
svítící nad ně.
Lanval rozechvěn už do cvalu dal se,
aby postřeh čarovný přízrak zrakem.

Stíhal vidinu bílou. Mezi kmeny
stříbřitých buků
jeho oř se v běhu proplétal hbitě,
jak by věděl sám, za čím je mu běžet . . .
— Ale neviděl Lanval nežli bílou
mlžinu v dálce.
Hnal se za ní, hnal se, nemaje v mysli,
než by divný vábící taj ten poznal.
Hnal se bukovým lesem dál a dále
opojen v snění,
puzen touhou, velkou bolestnou touhou
vidět, spatřit krásu tu nevídanou,
nepoznanou a tušenou přec vždycky
od dětství dávno,
v pohádkách kdy slýchal od svojí kojné
o záhadných zjeveních v středu lesa,
které táhnou a vábí s sebou lidi,
kteří je shlédnou,
cítil, že by nemoh' dále žít bez ní,
bez záhady, kterou chtěl uhádnouti,
bez níž musil by umřít zvědavostí
v bolesti hrozné.
A tak hnal se nečítaje už chvílí,
nevěda, že utíká vlna času,
nevzpomínaje na Silvéra otce,
pěstouna svého,
vpřed jen letěl záře nadšením divným.
Nad ním buků listoví rozvlněné
světlem zářilo zelenavě modrým
tyrkýzů jasných,
všechno kolem jako zelené moře
roztavených tyrkýzů vlnilo se,
klokoč, habroví, nízký brslen, břízy
skrčené k zemi,
osiky a vonné lýkovce s květem
nachovým, vše s hedvábem jarních lístků —;
jako oblaka pohádková zase
na větvích nad ním
listí vypadalo. Čím dál, tím více
myslil Lanval, že vše to sen je pouhý . . .
A tu zastavil v udivení žasna
bělouše svého.

V tom však před ním také stanula mlha,
bílá mlha změnila v laň se bílou,
která Lanvalu nechtěla už prchnout,
ohlédla se jen,
jako by ho chtěla za sebou vyzvat,
by ji následoval a za ní letěl.

Lanval ustrnul nad bělostí její
zachvácen touhou
dále za ní jít a sledovat zase,
jak i ona chtěla — jak připadlo mu —,
když dřív zjevila se mu mlhou náhle
uprostřed buků
věkovitých, šedých, v čarovném pachu
průsvitavých, rašících snětí jarních,
v hudbě podivné, která v zadumání
v uších mu zněla.
A tak Lanval laní veden dál lesem
pod krásnými nebesy svěžích lístků
jel, až pojednou zašumělo dlouze
na rozloučenou
listí buků. Neboť vyjel už z lesa
mladý Lanval, bělounká laňka před ním,
hnědým okem se často ohlížejíc
vábíc ho dále.

Na pokraji lesa zastavil Lanval.
Slunce bylo v poledni. Od bučiny
mírný skláněl se svah až k zlaté vodě
čarovné řeky.
Od bučiny k břehu palouček celý
petrklíči svítil a smál se dětsky.
Smaragd rákosů, puškvorců a ostřic
kraj vody vroubil,
orobinců — dive! — rubíny temné
temnily se v poledni, voda žlutá
tekla korytem říčním, ne však voda,
tekuté zlato.
Užás' Lanval. V tom však — zázraku divný!
Bílá laň se rozběhla po hladině
sotva povrchu dosahujíc nohou,
po vlnách řeky.
Kterak za ní! Na laň smutně hoch patřil,
slzy z očí kanuly v petrklíče . . .
Laň je na druhém břehu, hledí k němu,
tázavě hledí,
jak by divila se zoufalství jeho.
Hledá Lanval, hledá, kde je dno mělké,
chodí po břehu, odhrnuje trávy . . .
Hluboko všude.
Smuten patří v dálku za laní bílou,
která na dalekém tam břehu stojí,
za tou širokou, zlatovlnou vodou.
Všude tam modro . . .
Které krásné kraje dělí ta řeka?
Nemožno je odříci touze duše . . .

Do vln zlatých se vrhne Lanval. Ať si
utone třeba;
kdyby neutonul, umřel by žalem.
Odhrnuje smaragdy rákosové,
odhazuje meč těžký, roucho svléká,
by se vrh' do vln.
Bože, hocha chraň! Jak křepké má údy!
Údy pleti nádechu mdlého bronzu,
svěží, ohebné, nejjemnějších rysů
v mladistvé něze.
V zlatých vlnách obráží se jak víla
vodní, která koupe své vonné tělo
v modrém jezeře za přísvitů luny
tajemně bílé,
proplétá se hbitě vlnami proudu
dál a dále . . . Konečně dospěl břehu,
stoupil vítězně na čarovnou půdu
neznámých světů,
kde vše modré v modrých tmělo se dálkách,
zlaté vzduchem z pod oblak zněly písně
vlaštovičí a jásalo vše kolem.
Bílá laň v světle
slunečním — ó svatý zázraku divný! —
měnila se v úbělné tělo dívčí,
nejkrásnější, jež mohlo zrodit nebe,
země však nikdy. —
A tak stála malou chviličku pouze
na Lanvala zářivé zlaté oči
upírajíc v své bílé, nahé, svaté,
vznešené kráse.
Potom s nebes oblak blankytný strhla,
oděla jím rusalčí svoje tělo,
že šat oblačný od šíje až bokům
mramorným splýval,
v měkkých třásních tajil napolo nohy.
Lanval na tvář před ní kles', klaněl se jí,
oblá kolena její objal vzrušen,
celoval, líbal,
v rozechvění velkém velebou svatou
mluvil něco zmateně jak by plakal,
jak by úpěl a štkal, by neunikla
z toužných mu loktů,
jako pláče dítě, sen když mu mizí.
Tu se k němu schýlila krásná dívka
dolů, jak právě klečel, objímaje
kolena její,
naklonila šíj a na černou, rosnou
jeho kadeř vložila hladíc ruce,

bráníc sama se tak, by neupadla,
jak jí tisk' nohy.
Ucítil tu vůně výdechů pleti,
rusých vlasů, červených rtíků vlhkých,
slova uslyšel zpívajících viol
z vonných těch retů:
»Kdo jsi, nerozumný, odvážný hochu?
Za mátohou ženeš se bez rozvahy . . .«

— »Bědný, nebohý Lanval, mladý hrabě,
z Loukotích dědin,
jenž se zrodil nově k pravému žití
s dnešním sluncem . . . Bohyně, skloň se, shýbni
dolů se svojí výše, dolů ke mně,
bědnému hochu,
neunikej mi, ne, neprchej v kraje,
do nichž nesmím, nemohu . . . Neboť chápu,
nejsi, velebná, nejsi ze žen našich,
smrtelných, malých;
taj tvůj tušil v touze duše jsem svojí
neuvědoměle hned, jak jsem, opit
kouzlem neznámým, hnal se bez oddechu
za mlhou bílou.
A přec vím, vím, nejsi mátoha pouhá.
Pravda, pravda vznešená světélkuje
ve tvém pohledu. Neodháněj, běda,
od sebe prosbu,
neodpuzuj. Chci jen nohy tvé líbat,
kořiti se před tebou, z hlubokosti
sluha vzývat tě, velebiti věčně,
k tobě se modlit.
Všeho zapomínám, odvrhám všehno,
otce, matku, rodný hrad, bratry, sestry,
odříkávám se na věky a věčně
všeho, co rád mám,
pěstouna, jejž vždycky od dětství s láskou
poslouchal jsem, kolébky svojí drahé,
lesů hlubokých, luk a polí, lánů,
hlubokých jezer,
jež mi jednou měly připadnout v úděl
po otci mém v dědictví, — vše, co tak jsem
vždycky, tolik měl rád. A toužím, toužím
za tebou jíti,
ve tvých patách, prostý za tebou jíti,
všechno drahé odvrhna, vše, co rád mám —;
neboť tajemná, vším, co jsem, čím žiju,
miluji tebe.
Jako tepla slunce třeba mi očí
tvojich, jako bez vzduchu bez pohledu

tvého nemohu dýchat, ale klesnu
před tebou mrtev.
Nech mi jenom — za to jediné úpím —
hledět na tě v pokoře, z dola patřit,
abych, co jsem živ, vždycky tebe viděl,
velebné slunce!
Ať jsi, kdo jsi, povol, milost svou dej mi!« —

Tu se ještě sklonila hlouběj světlá
žena, na čelo políbila hocha,
jemuž se proudem
plným začly slzy řinouti z očí.
A on chvěl se radostí, jakou nikdy
v duši necítil dosud, líbal bílá
kolena víly,
takou cítil vděčnost v nejhlubších tůních
svého srdce, útěchu velkou cítil,
která smývala každou trpkou bolest,
krvavou ránu,
neb v něm milost mocná jala se vzbouzet.
Krásná dívka zvedla ho z prachu země,
k sobě přivila, měkce zulíbala,
halila v roucho
svoje siné modři barvínků světlých.
Pobřežím pak vedla ho vinouc k sobě,
tiše mluvila: »Lanvale, můj choti,
vnučka jsem boha.
Laďuška mi doma říkají moji.
Žiju dlouho, dlouho, ač stále mláda,
a tak na věky věků budu živa,
nezemru nikdy.«

Po zlaté ho dále písčině vedla,
až tu přišli k zátoce stříbrosiné.
Krásná klenutá loď tu připravena
k odjezdu stála,
ale nikdo nebyl, kdo by ji řídil.
Oba vstoupli do lodi. Sama sebou
měkce vyplula ze zátoky tiché
do proudu řeky.
Všechna byla zlatá, purpurná nachem.
Brokátové s nebesy měla lože
s květy nevinným mládím vonícími,
panenskou láskou.
Hebké vlny řeky čeřila přída.
Roje zpěvných vlaštovek provázely
cestou jásavě, radostně ji stále
svatební písní.

Lanval pojal za choť Laďušku božskou . . .
Splynuli tak na vonném kvítí bílém,
nebe žehnalo hlasem vlaštovičím
svatební písní.
Vlny šeptaly a stromoví břehů
šumělo. I pobřežní šelestilo
sítí, neboť i větřík rozesnil se jemně
svatební písní.
A loď plula dál, až dospěla ústí
užší řeky jiné, jíž jakby safír
proudil tekutý. Samé temné modro
korytem spělo.
Tam se obrátilo plavidlo zlaté.
A čím dále čeřilo vlny, krasší
stále obzory otevíraly se,
nové a nové.

Nezemské už všechno dokola bylo.
Velcí ptáci čarovní pěli písně
cizí, neznámé, unášivé silou,
vznešeným letem.
Květy s novou vůní, zvířata nová,
a vše tolik krásnější než kdy v světě
v celém životě svojim cítil, slyšel,
uviděl Lanval.

Zašeptala k němu Laďuška: »Vše to,
vše to mého děda je, jenž je Slunce.«
A tu vzplály jí oči jako hvězdy
v mrazivé noci. — —
»Bílých voďanek, jež v podjaří skryjí
modré vody pod něžné svoje lokte,
zlatých kosatců břežních matka moje
družnou je nymfou.
Jednou z jara tiše šplounala vlna,
čistá, světlá bděla noc nad lukami,
když má mátuška Svitu bílé luny
vzdala se láskou.
Rozprostřela svoje bělostné tělo
na kvetoucích voďankách v siné vodě,
Světlo měsíční toužně zlíbalo ji,
objalo dlouze.
A tu nymfě narodilo se děcko,
děcko voďankových a bílých nehtů,
zlatých kosatců vzkvetlých pod obočím
v zářivých očích.
Já to jsem a všude krajem se toulám
se sestrami, z vlasti když odejdeme,

z krásné, světlé a zlaté domoviny
za modrou řekou.
A tak jsi mě laní uviděl v lese.« —

Zatím s nimi plavidlo vplulo v záliv.
Kvetly lekníny bílé tu i rudé
na tiché hladi.
Starý, neznámý strom plničký kvítků
sklonil s břehu hlavu a svými lokty
jak by objat chtěl snoubence a zlíbat,
až se mu sypal
žlutý se snětí pel na jejich vlasy.
A on v pravdě nejkrašší haluz svoji
sklonil k nim až a poceloval oba
v kulatá čela,
a tak něžně líc jim zadýchal jako
někdy bratru učiní dobrá sestra.
Lanval z Laďuškou vystoupili z lodi
na drn, jenž chvěl se,
bosou oba nohou volní a nazí,
pohádkově v slunečním jasu světlí,
krásní — protože v pohádce jen smí se
žít jako v ráji.
Podivného stromu koruna vznesla
větve, otočila se, když už oba
v dálce mizeli, zašuměla . . . Vůně
vála z ní tichá.
Laďuška dál vedla Lanvala. Vidí
všude, všude, kam jen mu stačí oči,
čisté jabloně, vidí bílo, bílo,
závěje květů,
vidí štíhlé kmeny nebeských stromů,
vidí, — žasne, — všechny ty stromy žijí . . .
hle, ten pohnul se, a ten, mimo který
Laďuška šla teď,
rozepial své větve, v loktech ji zlíbal . . .
Tam ten malý k bílému zajíčkovi
sehna skrčil se, dal se do hraní s ním,
dovádí spolu.
Sněti rudé slívy vpletly se ve vlas
oné dívčí jabloně, šeptají si
tiše vespolek, tichounce a tiše,
mají se rády
jako hoch a děvče. Čím hlouběj' tu Lanval
vchází mezi stromy, tím šťastněj', světlej'
oči září mu: Děti vidí, děti,
— kde se tu vzaly!?
V sněžných košilkách se batolí k němu,
útlé dlaně vztahují po něm. Dětským

všude hlaholí to tu hláskem. Vidí
tam mezi stromy,
až tam do daleka děti a děti . . .
A už taky dorostlé, krásné starce,
ženy, jinochy, starušky a muže,
děvčátka, — ale
nejvíc dětí. Jako z koudele mají
vlásky, žluté, hebké a měkké, očka
jako korálky. Jedno po druhém si
Laďuška, Lanval
zvedají a podávají a v loktech
chovají. Jsou taková roztomilá!
Když jim políbíš vlásky nebo čílko
ucítiš vůni,
jakou žádný z květů nemůže vonět,
a když jejich celuješ očka, líbáš
měkčej, něžnější jsi než v nejchvějnějších
života chvilkách. —

Oba sotva ještě odrostlí dětství
Laďuška i Lanval se zastavili,
s nimi hráli si, velikánská modrá
očička jejich
udiveně často hledící na ně
líbali a ručky jich kulaťoučké
brali do dlaní, měkkoučké ty vlásky
cuchali v prstech.
»Hleď, to tví i moji bratři jsou, sestry,
Lanvale můj«, Laďuška děla, »všichni,
co tu uvidíš, všichni, všichni jsou tví
sourodní bratří,
neboť, hochu, nikdy neumřeš smrtí,
jak i tyto děti jsou nesmrtelné.« —
A on štěstím a krásou žasl, ale
cítil už dávno,
že je nemožno, by umřel, když spojil
ústa se rty vidiny nejkrásnější,
když byl poznal, co ze smrtelných
lidí snad nikdo. —
Chtěli dál a rozloučili se s dětmi.
Děti v kolo spialy se kolem obou,
ptáci slétli se, labutě a pávi
stříbřitě bílí,
vše se dalo v rej. Tu hnuly se kmeny.
Růžové se koruny pochvívají,
stromy tiše jak labuť na rybníku
trávníkem plují.
Květná oblaka se shrnula ze všad
kol a kol a vidět je porozvitá

růžná poupata jako holubičí
vajíčka oblá
sedět na snětích. Jen poupata jsou to;
žádné rozkvetlejší; »a nikdy, nikdy,«
děla Laďuška, »nerozkvetou zcela.«
V tom, co tak stojí
prostřed nich, tu slyší najednou chorál
veliký a slavný a radostný. To
stromy zpívaly. Z útlých krčků dětí,
z hrdélek ptačích
diskanty se chvěly nevinně v souzvuk
zářivé a průhledné jako úzká
ručej úvalem horským řinoucí se
v poledním slunci.
Děti otvíraly ústečka malá,
že jen samá kolečka bylo vidět
rtíků červených, — a tu začal Lanval
s Laďuškou zpívat
radostně a vděčně z hluboka duše,
hlasitěj' a hlasitěj' s ostatními,
rukou kyna jim na odchodu, až už
zmizely s očí
v dáli mezi stromy růžových poupat,
jen se nebe za nimi zamodralo.

Oni šli potom dál a dále spolu
nebeským štěpem.
Všude vítali je nadšenou písní
zástupové. Později davy řídly;
tu se s divokých dětí četou střetli
v škádlivé půtce,
jak se hnaly bujně proti nim —, tu jim
v dáli dívčí zasvítil úsměv, jak se
mihla jenom tak mezi kmeny běžíc
za někým, — bílý
stařec potom jako veliký anděl
stál tam o strom opřen jsa, mohutný se
pes mu u nohou položil a věrně
v oči mu hleděl —,
mladou, milující dvojici zase
uviděli — ona má plnou náruč
květů, vrkoč jí rozpleť' se, hoch jej
nezručně splétá
jí, a ona se mu do smíchu dala — —
Dál šli stále, čím dál zří méně tvorů,
— jen se v rozhovor stromy tady daly,
do tance ty zas —,
a tak pořád dál jdou. Štěpnice řídne.
A hle! Není daleko široko zřít

nikoho, — a zde samotinké zcela
maloučké děcko
na paloučku sedí uprostřed hvězdek
sedmikrás a s koťaty měkkoučkými,
běloučkými si hraje, směje, výská,
že se až celé
třepe smíchem, — do daleka je slyšet.

— — Šli a šli, a pranic je nebolely
nohy, neboť si povídali spolu
přepěkné věci.
Kolem nich byl kraj vždy krásnější. Taky
lidé — nebo andělé byli to snad —
čím dál krásněli. Roucha jejich byla
vzácnější stále:
z šedé mlhy jitřní hedvábu stkána
byla s rosy perlami, nebo z modra
nebe za noci s diamanty hvězdic,
ze zlatohlavu
rána slunečného, z pavučin kmentu
s jinovatky stříbrem, neb ze sametu
černé půlnoci, z červánků a oblak
na večer v létě.
Než tu náhle vidí po chvíli Lanval
v dáli hocha, krásného jako mladé
slunce za jitra, krásného, že nikdy
neviděl v žití
podobného; (neboť nepohléď ještě
na svůj obraz zářivý v modrou vlnu).
Nahý byl ten hoch. Na travnatém seděl
bezkeřném vrchu,
že se temnil sám jen na světlém nebi
za ním. V klínu běloučkou holubici
laskal, na krček nějakou jí stužku
vázaje,. peří
počechrával. A tu povstal a pustil
holubici, paže své rozpial za ní
v jasnou dálavu, jásal rozradostněn
za volným ptákem.
A tu viděti je teprve, kterak
všecko kolem změnilo výraz. Vidí
Lanval, vidí a žasne. Poledne je,
poledne žhavé,
nebesa se třpytí. Veliký kolem
všude mír. Jsou vody a zlaté písky
blízko vidět už, u nich lidé krásní,
velicí vzrůstem,
sluncem dávají se líbat a koupou
zlatá těla ve vodách smaragdových.

Lanvalovi a Laďušce jsou skoro
podobni mladou
krásou, souměrností jinošskou, dívčí
plností. A poledne nad nimi je,
věčné poledne, horké, zlaté, žhoucí
se smíchem boha.
Kolem jedna krása. V březových hájích
balustrady svítící svitem luny
gloriety a opojivá loubí
kozího listu.

Ptá se Lanval: »Proč jdeš dál, moje duše?
Kam chceš dojít? Vždyť tak tu krásně všude.
Což ti nestačí světlo modrých nebes,
zelené vody?«

— »Černé hoše moje, do hradů otců
mých a sester s tebou chci dojít, k slunci,
dědu zlatému. Dál vždy jít musíš,
než kde ti milo.« —

— — Šli a šli, a nebolely je pranic
nohy, neboť věru si povídali
spolu přepěkné věci o tom kraji,
který tak nový
Lanvalovi byl a tolik zas blízký,
o své lásce, jež je tak náhlá a zas
tolik tušená, že mu připadalo,
že o ní snil už.
Kolem samá vůně. Zpěvanky ptačí
ze všech křovin hlaholí. Velcí lvové
bílí, pardalí kočky hrdě, měkce, tiše
nesou se travou,
chundelatí psové, huňatý medvěd,
siví šakali — družně mají se k nim,
tulí se k nohám.
Mezi opálové věžičky estrad
čilimníků zlatý dešť hustě prší,
na keřích u cesty bílých poupat hlohu
kulounké hrášky
děcky smějí se, a jasmínu něha
ozývá se z úkrytu.
— »Kterak možno,
kterak možno jen, — myslí Lanval —, aby
lepšího kraje
bylo někde ještě, Laďuško, — kterak
věřil bych ti? Nevěřím, ale půjdu,
půjdu za tebou rád i z toho nebe,
kde moje touha

všecka myslila, že nalézá domov,
kde by nebylo jí však teplo nikdy,
neboť v očích je tvojich světlo větší,
neboť jsi láska
mojí touhy —«
A tu Lanval děl pravdu.
Neboť v očích Ladušky byla celá
zlatá obloha zpozděného jara,
které vždy večer
bloudí nad vodami řek. Byla z jiných
krajů; z krajů, v které jim bylo dojít.
A tak po dlouhé pouti docházeli
v kouzelnou zem tu
spolu, která domovinou jí byla.
Lanvalovi zdálo se, jak by náhle
rozhostilo se divné ticho vůkol
tichnoucí v dálkách
víc a více, svatěj, velebněj, zbožněj,
v míru jak by večerním. Ale všude
bylo zlatové světlo.
— »Vcházíš v říši,
nad kterou není,
Lanvale. Co v modrou vplavil ses řeku,
každým krokem zemi té stále jsi se
blížil, jež je mou vlastí. Každým krokem
poznával's víc a
víc —, a nyní stoupáš v údolí štěstí
čistého a šťastnější krásy. Nikdy
odtud bez vlastní vůle neodejdeš . . .
Kdyby však přece . . . ,
zataj, probůh, zataj, Lanvale, moje
jméno, zataj před lidmi jméno ženy
svojí! Neb jak bys promluvil a řekl . . . ,
ztratíš mne pro vždy.« —

Její hlas mu zněl teď podivně tolik
jako z hloubky daleké. Vdechl vůni
nikdy nevdechovanou —, a v tom věděl,
že nemá těla
a že pluje spolu s Laďuškou jako
bílý světla obláček nad vším, nad vším . . .
Byli pak jako bohové v svém světle
vědouce všechnu
krásu . . .

. . . .

(Dokončení.)

Jan Václav z Finberka:

Zikmund Winter.

Motto: Umlkly zvuky divných písní,
a nikdy víc se neozvou.
Spočívát pěvec v rovu tísni,
rty jeho uzamčeny jsou.
Lermontov.

Žádný český dům nebude označen mramorovou tabulkou a v ní vyrytým a vyzlaceným písmem, které by nám i budoucím oznamovalo, že »v tomto domě zemřel — Zikmund Winter« . . .

Mohli by jí opatřiti Němci villu »Christiania« v bavorských lázních Reichenhallu, ve které náš kulturní historik, vzácný spisovatel, láskyplný a oddaný ctitel české minulosti, výborný učitel a šlechetný člověk, vypustil krásnou svou duši . . .

Ve středu, dne 12. června 1912, kdy lesnatý údol reichenhallský byl zastřen řídkým závojem ranních mlhovin, skonal tiše o půl 6. hodině náš první soustavný pěstitel a zakladatel kulturně-historického studia dr. Z. Winter v přítomnosti svého syna Jaroslava a dcery o jeho zdraví pečující.

Po své namáhavé a vysilující práci literární uchyloval se každoročně do těch lázní, aby se zotavil a k další práci zasedl k obohacení české literatury.

Před Božím Tělem ochuravěl zánětem plic, kterému také podlehl. Nepřízeň osudu zahnala k němu Smrt v cizině. Muž, jehož láska k vlasti byla tak vroucí, zemřel na cizí půdě a není ho od té chvíle mezi námi. Ještě den před jeho úmrtím přišla do Prahy zpráva, že stav prof. dr. Wintra se zlepšil, což naplnilo nás radostí, že se pozdraví zúplna, ale náhlý obrat, který přes noc nastal, vyrval mu duši z těla.

Této druhé zprávě, tak náhlé a tragické, nebylo možno v prvních okamžicích ani věřiti. Potvrdila se však a naplnila celou českou veřejnost bolestným vzrušením i velikým smutkem. Neboť odešel z českého života zasloužilý, složitý a učený duch, odešel neúmorně pilný kulturní historický badatel náš, odešel jeden z nejvýznačnějších a nejrázovitějších předáků české literatury, u něhož hluboké vědomosti z oboru české historie se pojily se svérázným slohem. Jím napsal přečetné práce a spisy, kterými zaujal nejen vynikající místo mezi historiky českého dějepisu po stránce kulturní, ale také mezi spisovateli belletristy v oboru themat historických.

V obci českého čtenářstva byl známější jako belletrista. Čerpal své drobné práce genrové, povídky i romány ze staročeského života městského v studnici archivů, do kterých se pohroužil. Ocitl se tak v dobách o dvě i tři století starších, v nichž duchem žil a literárními svými díly nám je přiblížil, abychom účastni byli zajímavých dějů tehdejších. Našel pak hojně ctitelů, kteří si knihy Wintrovy oblíbili a k nim sáhali s takovou láskou, s jakou přistupoval jich tvůrce k jich sepsání.

Všechny jeho knihy naplněny jsou zajímavými, poutavými ději, předvádějí nám zástupy charakteristických a rázovitých osob, jsou plny starodávného toho života našich předků, oživujících před naším zrakem v aksamitových a hedvábných rouších, ve sněžných krejzlících a v těžkých šubách; jejich meče zvoní v náš sluch, ohně krbů praskají, příbytky jejich kypí životem, vojenské tábory nadšením a udatností.

V kruzích pak vědeckých ceněn byl Z. Winter svými vzácnými vědeckými pracemi kulturně-historickými, v nichž podal plný obraz života českých měst na základě studií archivních, z nichž umění Wintrovo vytrysklo.

Dr. Z. Winter narodil se 27. prosince 1846 v Praze.

»Staropražské dítě, jehož stísněné a chudobné dětství (byl synem kostelníkovým) vyrostlo ve stínu chmurné a tradicemi opředené chrámové architektury, pochopilo záhy duši města, která později ho nadchla k výtvorům vzácné pravdivosti a náladového kouzla.« Již v mládí stala se mu historie nejmilejší vědou, historie však bez válek a boření trůnů, historie staročeské kultury.

Celou svou mladou duší a snažením zabral se mladý vědec v listy starých knih a zápisů, z nichž vyčetl, jak naši předkové žili, jak se bavili, vzdělávali, léčili, šatili, jaké bylo jejich náboženství a mravní přesvědčení, jejich zájmy a konečně smrt. Všechno si bedlivě zapisoval, třídil, doplňoval, takže záhy nastřádal mnoho stavebního materiálu, z něhož pak mohl sestaviti kulturně historické studie v nejlepším toho smyslu slova.

Jako student a později absolvent akademického gymnasia pražského pokoušel se o první vavříny básnické. A nebyly zlé ty jeho básně milostné, k nimž některým skládali i hudbu Mayr, Kavan a Horák.

Absolvovav gymnasium, oblékl Winter kleriku bohoslovce — ale studium bohosloví záhy vyměnil za studium professury na universitě, aby se stal dle své opravdové touhy učitelem gymnasijním. A vřelá láska ke škole, mládeži i k učitelstvu plnila pak celý jeho život. Se školským ovzduším a jeho figurami setkáváme se v jeho tvorbě stále. Pro ně často zašel do věků minulých, aby vylíčil nám jich život.

Prvním jeho působištěm byly Pardubice, odkud v roce 1874 povolán byl do Rakovníka. V Rakovníce pohroužil se Winter plně v archiv městský a prakticky vycvičil se v kulturně dějepisného badatele, maje v sobě zaseto símě nauk svých učitelů Höflera a Tomka. S velikým zájmem i láskou pročítal a luštil žluté pergameny bohatého archivu rakovnického a byl šťasten, našel-li drobný třebas, ale důležitý fakt historický, jehož si vážil a vysoce si cenil. Po řadu desíti let, která v Rakovníku trávil, rostl v kulturního historika vzácného zrna. Další jiné prameny ke svým studiím vyhledával všude, v městech i na venkově, v knihovnách universitních i městských, v zákoutích starých skříní a truhel. Pracovní úsilí jeho odměněno bylo spoustou výpisků, jichž potom užíval jednak k prácem belletristickým, jednak ku vědeckým.

Vzešly odtud roztomilé *obrázky rakovnické*, vzniklé z rozptýlených zápisů o rozmanitém, pestrém a starodávném životě městském v XVI. století. V prostředí svého působiště vnikl do minulosti, která byla jen lehce dotčena velikými proudy dějinnými; proto svůj zřetel obrací k živlu měšťanskému, školskému a učeneckému,

Tyto obrázky ze XVI. a XVII. věku, které nazývá povídkou, novellou nebo črtou a studií, psány jsou rázovitým slohem a jsou plny života i pravdy. Lidé, s jichž národními interesy, řečí, obyčeji a zvyky důkladně se seznámil, oživují před zraky čtenáře tak, jako by povstali z hrobu a život svůj prožívali znovu.

Řeč jeho je v obrázcích těch jadrná a obsažná.

První tato Wintrova belletrie kolísala mezi belletrií a vědou, a byla jen předchozí průpravou jeho novellistiky další. Jsa pracovník svědomitý a důkladný, nespěchal se svojí prací na veřejnost, takže teprve v roce 1886, kdy dosáhl věku čtyryceti let, uveřejnil knižně první svoje *Starobylé obrázky z Rakovnicka* a za dva roky obrázků těch řadu druhou pod titulem *Rakovnické obrázky*. Téhož roku ve dvou vydáních vyšel starobylý obrázek z Rakovnicka *Člověk zmařený*, a v roce 1891 *Dva obrázky Rakovnické*, které označil jako novelly kulturně historické.

Všechny tyto čtyry knihy vyšly již za jeho pobytu v Praze, kam byl roku 1884 povolán na Akademické gymnasium, jehož byl kdysi žákem, a pojistily mu dobré jméno historického belletristy; neboť to byly knihy opravdu krásné pro zajímavé náměty, pro své ovzduší a mistrovskou formu, jež dovedla kouzliti plastické obrazy naší minulosti a předvésti kouzelně svět dávno minulý a zapadlý.

Práce dr. Wintra mohutněla v Praze rychle. Na začaté dráze studia archivního v Rakovníce pokračoval studiem v archivu města Prahy, který mu byl otevřen archivářem Jos. Emlerem a J. Čelakovským. Ten poskytl Wintrovi jednak bohatou látku k povídkám historickým, jednak uvedl neunavného sběratele k vážné práci vědecké. Shledávané kaménky minulosti sestavovaly se znenáhla ve zdařilé mosaiky kulturně historické o jednotlivých dobách, událostech a zjevech, znázorňující rozmanité stránky staročeského života z XV. a XVI. století, která kreslil do všech podrobností.

Z. Winter dozrál v Praze v badatele vzácné ceny. Vydal první knihy rázu *vědeckého*: *Zač stálo živobytí za starodávna* (1888), *Malé historie ze života staročeského* (1888) a *Ze starodávného života*. Od těch postoupil ku thematům složitým a obtížným, z nichž vyšly veliké monografie vědecké a historická díla belletristická.

Již r. 1892 vyšly kresby a novelly s desíti illustracemi Mikuláře Aleše *Pražské obrázky*, později kniha *Ze staré Prahy* (1894). Tato snůška čtrnácti kratších obrázků obsahuje mnohé zajímavé zprávy ze života dávných Pražanů a podává nejeden význačný rys poměrů tehdejší doby. Způsob vypravování je velice poutavý a nabývá zvláštní barvitosti hojnými úslovími, obvyklými v době, do které spadá děj načrtnutého obrázku.

Z té doby jest asi kniha *Historických arabesek* a kulturní studie z XV. a XVI. století *V měšťanské světnici starodávné*.

s náčrty Hanuše Schwaigra, který brzo odešel za Wintrem v lepší svět . . .

Staropražské novelly z XVI. a XVII. věku objevily se v Ottově Salonní bibliotéce r. 1896 s tímto věnováním: »Přátely Jiráska, Sládka, Stupeckého, Thomayera a Vrchlického, jimž tuto knížku po staročeském způsobě připisuji všem společně a každému zvlášť, prosím, aby přijali z mála za vděk.« — Obsahem této knihy je šest obrázků spíše kulturně historických než novell. Tato dvojakost, které jim autor umí dodati, upoutá i toho, kdo jinak nemá záliby ve starých pergamenech. Kulturní poznatky v rouše polobelletrie stávají se přístupny kruhům nejširším.

Winter učinil podkladem povídkového líčení záznam archivní rázu poučného; starožitnými rčeními a výrazy nabývají práce rázu starobylosti, zvolené látce plně hovícího.

Po Staropražských novellách vydal rozmarnou knihu humoresek a studií historických *Miniatury*, jež obsahuje práce: Kolomaz, krmička zlá, Bitý nebitého nese, Student pražské university v XVI. věku, O pražských slavnostech v XVI. věku, O cestování za starodávna.

V této době všecka další novellistika Wintrova náležeti počíná k nejzajímavějším zjevům naší literatury. Winter počíná střásat archivní prach se své novellistiky, předvádí osoby z masa a krve, dává příběhům povídkové formy a vytvořuje uzavřené a jednotné povídky, jaké čteme v knize *Staré listy* (1902), *Povídky a obrázky historické* (1904), *Rozina sebranec* (1905) a *Bouře a přeháňka* (1907), obsahující dvě rozkošné novelly z pražské historie: Peklo a Panečnice.

Tyto knihy mluví velmi zřetelně ve prospěch snažení čistě belletristického. »*Rozina sebranec*« je toho dokladem nad jiné výrazným. Tklivá historie opuštěného dítěte, které našli kdysi z rána u fortny kláštera sv. Anežky, je tu podkladem pro svrchovaně pestrou fresku, živě historicky podbarvenou, plnou dějepisných a dobově charakteristických dokladů, jejichž delikátní využitkování a vhodná výplň dodává knize ostrého reliefu. Řeč je sytá, archaicky zbarvená, humor provanutý vůní starých dob, v každém řádku vášnivá snaha po správném vystižení dějovém, pokud se odnáší ke stránce psychologické. I zde se ozývá archiv, ale »tóny jsou prožehnuty uměleckým procítěním básníka, na nějž veliké vzory moderních románů realistických nezůstaly bez blahodárného vlivu«.

Tak vyrostl nám opravdový epik, který rostl pomalu, ale jistě. Korunoval celé své belletrijní dílo teprve na prahu své šedesátky, kdy dokončil 6. září 1906 veliký dvojdílný román *Mistr Kampanus*, »za deset měsíců neustálého přemýšlení, velikého studia a rozčilujícího cítění«.

K dílu tomu dlouho se připravoval. V zápisech porad sboru professorského našel zápis, psaný 7. listopadu, den před bitvou bělohorskou, obsahující prosbu děkana o radu, kterak by mohla býti kollej Karlova opatřena, zvláště její privilegia, a že se mistři usnesli, aby se svítilo celou noc u krbu. Po tomto zápisu v universitní knize

jsou dva prázdné listy — a nový zápis až za měsíc po bitvě bělohorské. —

Toto bolestné odmlčení Wintra dojalo. Zabýval se rektorem Kampanem a rozhodl se, že bude o něm psáti. A co zamlčely tyto dva listy, to povídá veliká část jeho Kampana.

Deset let po tom večeru došla poslední část rukopisu Mistra Kampana do redakce »Zvonu«, kde dílo nejprve vycházelo po dva ročníky (1906—1907).

Hlavní postavou díla je mistr Kampanus, »umění poetného, historie a jazyka řeckého professor« na učení Karlově; muž učený, laskavý, zlatého srdce a jemné duše plné ušlechtilosti.

Z Kampana mluví historická pravda a věrnost, vstává před nás skutečná minulost, oživená bohatstvím kulturně historických detailů, čerpaných z přesného studia archivního a na pramenech všeho druhu. Hlásí se tu ke slovu zázračně neochvějná píle a vytrvalost, s jakou Z. Winter umění své sílil a všeobsáhlými studiemi podporoval.

Kolem mistra Kampana víří studentský život XVII. věku, život Prahy, nadchází den nešťastné bitvy 8. listopadu 1620, velkolepě a elegicky líčený, noc na bojišti a ve Hvězdě, poprava na staroměstském náměstí, smutný osud vzácných mužů, kteří vykrváceli . . .

V »Mistru Kampanovi« mizí úplně hranice mezi historií a uměním: historický materiál, prolnutý a oživený vlastním uměním básnické koncepce a oděný v bohatou, hutnou slovesnou formu, stává se sám životem.

Co tu studia a mistrovského ovládání materiálu!

Akt po aktu odehrává se — všechno s dramatickou živostí.

Kampanus, kolleji Karlově oddaný, podniká o její povznesení kroky u pánů své víry i u vítězů . . . Ponížení snáší i svou víru zapře — — a z lásky k universitě i jezovitům se pokoří . . . Ale marně, university nezachrání — a proto v zoufalství zbavuje se života . . .

Do našeho osvětového jmění přibyla kniha vzácná svým uměním i významem.

Nebylo napsáno nic úchvatnějšího z doby neštěstí bělohorského nad tento román, který působí dojmem nezapomenutelným a dodává vrcholnému dílu Wintrovu významu nepomíjitelného.

»Tak úchvatně, historicky věrně a živě nebyl nikdy rozvinut obraz bělohorského dramatu, jako ve velkolepé epopeji »Mistr Kampanus«, a také nikdo nikdy neodhaloval příčiny a pochybení, jakými přispěli stavové a jich strana ke katastrofě svého národa, tak nepokrytě a barvitě nikdo nevylíčil sveřeposti vítězů. Jsou to kapitoly, jež psány jsou v pravdě krví srdce, rozhořčeného nástrahami a zradou, jaké připraveny téměř k úplnému vyhlazení a naprostému ochromení národa, jsou to výjevy, které nedají zapomenouti zažitých běd a křivd a otřesou duší i vědomím k bdělosti . . . Vůně života dávno prožitého, světa dávno pohřbeného vane ze živých a krásných těch obrazů, z celé dikce i výrazů, jakými jen Winter dovedl čtenáře okouzliti.

V »Mistru Kampanovi« pohružujete se tak dokonale v život XVII. věku, že prožíváte s umělcem rušnou, pohnutou, bolestnou dobu české historie: samotno líčení nešťastné bitvy bělohorské, silné a dokonale plastické, a následující, na to vybíjení Prahy, při němž plnila se slova žalmisty: »Dráti budou zemi všichni, kteří tudy půjdou«, působí dojmem nezapomenutelným.«

Román vyšel nedlouho po svém prvém uveřejnění formou knižní nákladem Ottovým v Praze ve vydání nádherném, jehož zasluhoval. Illustroval jej Ad. Kašpar dle vzoru slavných typografických děl XVII. věku, takže úpravou svojí zasluhuje román pozornosti všech přátel krásných knih. Kresby Kašparovy, jichž jest třiasedmdesát, jsou stylové a skvostně komponované. Pro knižní kulturu českou není tato výprava bez významu.

O tom knižním vydání Winter napsal: » . . . Pojednou loni vešel pan Otto ke mně do bytu, nesa v rukou knihu obšírnou, znamenité starodávné formy. Pravil: »Přinesl jsem Vám to, abych uslyšel, co tomu říkáte. Je to váš Kampanus. Snažil jsem se o zvláštní formu toho vydání. Mám radost, že se zdařilo, a proto Vám nesu první hotový exemplář.« — A když slyšel, že mám také radost, šel.« —

Historický tento román překládá do frančtiny Leon Chollet, který si vyžádal ještě za života Wintrova autorisaci k překladu.

Po Mistru Kampanovi napsal Winter ještě několik prací povahy belletristické, z nichž *Ochladlý žár* a *Pytláci* řadí se čestně k jeho nejlepším jiným pracím belletristickým.

Spousty svých zápisků archivních a studií historicko-kulturních využil k napsání velikých a menších děl rázu čistě *vědeckého*.

Již první velké dílo jeho *Kulturní obraz českých měst*, zobrazující veřejný život v XV. a XVI. věku, pojistilo mu pevné místo v řadě našich historiků. První díl vyšel roku 1890 a II. za dva roky po něm. Po všech svědomitých přípravách, maje zásobu materiálu z archivů i z literatury shledaného, odhodlal se k svědomitému a soustavnému zpracování svého »*životního díla*«, jehož dvojdílná tato kniha byla prvním darem české kulturní historii z jeho pilné ruky.

Práci tuto věnoval dr. J. Emlerovi.

Dalším jeho dílem byl dvojdílný *Život církevní v Čechách* (1895—6), jímž pokračoval v díle Palackého; věnoval je Tomkovi.

Velice záslužná práce jsou *Dějiny kroje* v zemích českých od počátku XV. století až po dobu Bělohorské bitvy. Obsahují 363 illustrace V. Krále z Dobré vody, doplňující text. Práce je pokračováním Zíbrtových Dějin kroje od dob nejstarších po války husitské. Svými bohatými vědomostmi v tom oboru platně prospíval i Národnímu divadlu od r. 1893—1900, dávaje mu ochotně a svrchovaně prospěšné rady k výpravám her historických, kdykoli — což se dělo často — byl za to požádán.

Winter byl také historiografem Karlovy university; neboť napsal *Děje vysokých škol Pražských* od secessí cizích národů po dobu bitvy Bělohorské (1409—1622) a *O životě na vysokých školách knihy dvoje*, jež věnoval prof. dr. Jar. Čelakovskému.

Winter zavádí nás i do škol nižších dílem *Život a učení na partikulárních školách* v Čechách v XV. a XVI. století.

Spousta látky a dokladův imponuje při čtení těchto děl tak, že se neubráníme úžasnému obdivu a nedáme plný výraz úctě, jaká v nás při čtení k autoru vznikne.

Neunavný historik dal nám dále *Dějiny řemesel a obchodu* v Čechách, *Řemeslnictvo a živnosti* v XVI. věku, *Společnost a řemeslníci* v XVI. věku, psal o stolech našich předků, o kuchyni, o přepychu v měšťanských domech, o tom, jak to vypadalo v starodávné světnici měšťanské, napsal dílko *Doktoři a lékaři* v XVI. věku, *Začátek germanisace našich měst*, líčil *Pražské Ghetto* svým řízným slohem, a s obrazy A. Kašpara zachytil v něm mizející část Prahy, která byla proslulou svou malebností a poutala pozornost všech cestovatelů.

Winter-belletrista, Winter-učenec . . . obojí je vzácným zjevem české literatury, které dal díla trvalé ceny.

Byl mistr svérázného slohu, který nelze napodobiti, byl zářivý vzor neunavné píle a vytrvalosti, a při tom takové důkladnosti vědecké, že zaujímá čestné místo mezi historiky nové doby; bude vždy stavěn v blízkost Palackého a Tomka, z jichž školy vyšel.

Winter byl první soustavný pěstitel a zakladatel kulturně historického studia u nás, jehož výsledkem byly pravé skvosty vědecké české prosy.

Proto práce jeho vyznamenány byly cenami a uznáním všeobecným. Byl poctěn členstvím České Akademie a Král. české společnosti nauk, byl sekretářem I. třídy České Akademie, řádným členem Akademie Krakovské a mnoha učených společností v cizině.

Zikmund Winter byl výborný učitel vzácné povahy a ušlechtilého srdce, plného lásky a soucitu. Za paedagogické působení jmenován byl školním radou. V roce 1907 odešel na trvalý odpočinek a věnoval se úplně své práci, aby na prahu své šedesátky odkryl v sobě převzácnou schopnost tvořiti tak tragické a velkolepě stavěné dílo, jakým je Kampanus, aby ukázal, že jeho nadání a tvůrčí síla spíše rostou, než aby byly u konce.

Oslava šedesátých jeho narozenin dotekla se zajímavé a originelní postavy, na níž nebylo sledu, že by léta dovedla otupiti péro jeho a oslabiti tvořivost. Svěžest jeho obrážela se v tomto významném jubileu na nových jeho slovesných výtvorech jako se obrážela před lety, kdy z tábora přísného historismu pro vzletný sloh a upřímný humor jeho stylu padlo několik hořkých poznámek. Už dávno nepadají, naopak, způsob Wintrova vypravování dobyl si u nás plného práva a vytvořil dokonce školu.

Winter přiblížil zdravým realismem prací svých mnohem více čtenářů říši minulosti než dovedla péra kdysi tak chválená sladkým nebo teskným romantismem dnes již překonaným povídek historických.

Winter byl protějškem svého literárního soudruha a osobního přítele Al. Jiráska a bude někdy zrovna tak populárním, jako tento, až budeme míti v rukou celé jeho životní dílo v sebraných jeho

spisech z belletrie a studií kulturních v Praze u Otty vycházejících. — Sebrané jeho spisy, jež zahájeny byly *Rakovnickými obrázky*, budou vzácným jeho literárním odkazem. Škoda, že nedočkal se jich ukončení, škoda, že nebylo mu přáno, aby všechny sám si uspořádal a doplnil . . .

V posledních letech vzpomněl si i na mládež a napsal poutavou knížku *Dva dni na staroměstském domě radním*, jež vyšla v Topičově sbírce »Osení«.

Před lety v »Pokladnici mládeže« vyšla jeho knížka *Z české minulosti*. O té zmiňuje se Winter těmito, pro poměr literáta k nakladateli charakteristickými slovy: »Před lety jeden z pražských nakladatelů, který má dnes ohromný dům, otiskl bez mé vědomosti a dovolení moji povídku, která mu vyplnila knížečku pro mládež. Když byla vytištěna, popadl ho strach z mého autorského práva. Předešel následky svého činu následujícím roztomilým způsobem. Povolal si mne do svého knihkupeckého krámu a tu přivítal mne ohromnou spoustou pochvalných, nadšených, šumných, srdečných, vroucích slov o mé práci a při tom šumném vodopádě slov bodrý muž vtiskl mi do ruky královský honorář — tři zlatky rakouské mince — kterýžto peníz jsem mu — hlupák slovy zpitomělý — nevrátil.«

Možno říci, že Zikmund Winter předčasně se upracoval. Heslem jeho byla práce, v níž hledal radost i útěchu. Nepřestal býti horečně činným, ani když zdraví jeho bylo otřeseno a musel hledat uzdravení v cizích lázních, kde skonal . . .

Neděle 15. května 1912 měla dvě nezapomenutelné události. Dopoledne slavnostní odevzdání pomníku Karla Hynka Máchy na Petříně do opatrovnictví obce pražské — odpoledne smutná a truchlivá pouť na hřbitov vinohradský, kde k věčnému odpočinku uloženy byly tělesné ostatky zesnulého dr. Z. Wintra v kovové rakvi do vykopaného hrobu vystlaného květinami . . .

Zpěv, který Winter tolik miloval, při obřadech nezahlaholil . . . Duněla rakev pod hroudami země, jež házena byla do hrobu za všeobecného pohnutí těch, kteří ho k němu doprovodili.

Josef Žemla:

Bláznovství života.

— Triptich. —

I. Tak, milá brachu . . .

Hřbitov. Dva hrobníci kopají hrob. Starší jest v něm, mladší nahoře odhazuje hlínu. A naslouchá staršímu, an dí:

Tak, milá brachu, to ve světě jde,
všichni tu kopeme hroby;
jeden z nás stůně na stržený hřbet,
jiný zas nemocí doby.

Jeden se svíjí jak šlápnutý červ:
v boku jej ctižádost píchá,
jiný zas, aniž ví vskutku, proč, zač,
honí tu morálky bycha.

Příkladně Hamlet princ . . . V Anglicku byl,
svět zná a učil se v mládí,
štěstí si nehledí, lásky se vzdal,
štván ďasy světu teď radí.

Tak, milá brachu, to ve světě jde,
pamatuj, mnou si dej radit,
chceš-li být slyšán, aj, musíš hned vše
na kartu bláznovství vsadit.

Trýznit se, mučit, a rváti si vlas,
lepším být z nejlepších lidí,
pak tvoje bláznovství ovládne svět
a moudrých přízeň si sklidí.

Filosofie, toť panenka je
pružných a poddajných boků,
s tou musíš bláznivě počíti řeč
ne s hloubkou vážnosti v oku.

Nás tu svět neslyší . . . Špatná to věc —
jak tešem věčnosti prahy . . .
Chybí nám bláznovství moderních dnů — — —
Tož, vrať se s pulčíkem záhy! . . .

II. **Rozmilý, drahý sir John . . .**

Pozdní kalné odpoledne. U okna v rohu nízké klenuté místnosti baru sedí dva z někdejší družiny slavného někdy sira Johna Falstaffa.

A jak vzpomněli, dí jeden z nich:

Sir John Falstaff byl veselý pán
a umíval zvedati číše,
sršíval vtipem v druhů kruh zván,
leč při pití choval se tiše.
Byl-li však rozzuřen, šel z něho strach,
nedbal, co dobrý je ton . . .
Jinak však býval k líbání brach
rozmilý, drahý sir John.

Pohárek sektu mu nade vše byl,
vše pro něj učinil v žití,
pro něj si zalhal a pro něj se bil,
když už to musilo býti.

Leč v rušné době, kdy na koně zval
do války truchlící zvon:
za pás svůj dýku a láhev si dal
rozmilý, drahý sir John.

Děvčátek — buď mu vzdána ta čest —
dovedl dvorně si vážit,
a o mnohý polibek — sladký tak jest —
zřel jsi jej leckdy se snažit.
A věru nedoveď na světě tom
nikdo tak líbat jak on:
něžně — a hned zase bouřně jak hrom,
jak milý, drahý sir John.

Léta však mizela věčnosti v klín,
stáří — brach smutný — se hlásil,
on toho ani prostřed svých vín
nepostřeh', žízeň jak hasil.
Ale ať šlo vše volněji už,
z ňader nechť dral se i ston:
vždy zůstal, čím byl — tož veselý muž,
rozmilý, drahý sir John!

III. A nejsem z těch . . .

Po slavnostním kvasu vyšel si šašek Yorick do polí. Ulehl znaven do kvetoucí trávy a hledě v tvář zasmušilého nebe letního myslil:

A nejsem z těch, jimž vadnou naděje . . .
Ó ne, o ne, má žeň se dere k výši,
a třeba že se slunce nestkvěje,
to jedno mi, mne aspoň mraky slyší.

Tvář má je strhána, a na čele
prach všednosti se skládá v hloubku vrásek,
sval opadlý se vzpne jen nesměle,
a není už co klásti za opasek.

I krok můj vratký je, a očí lesk
křepčící Minulost už dávno pohltila,
a netřeštím-li právě — jenom stesk
z nich stoupá výš z blat jako mlha bílá.

Jsem krátce na dně už, číš dopita,
mrak visí nad hlavou a mdlo je v duši,
jak melancholií je oblita,
aniž kdo z lidí kol to jenom tuší.

Přec nejsem z těch, jimž vadnou naděje,
v těch svalech mdlých je plno ještě síly,
škleb tváře stačí — svět se usměje,
grimassa — a jsem zase Yorick milý.

Ó bláznovství, o Sílo větší všech,
tisíckrát horší ženy, která drtí,
jsem tvůj, jen tvůj, dokud mi stačí dech . . .
— — — — — — — — — — — — —
A žeň má zkvete, v klín než padnu Smrti . . .

Emil Tréval:

Stáří.

Stínohra.

(Pokračování.)

Paní Lipníková důvěrou slečny nemálo poctěná, tázala se, zda by slečna přijala její upřímné mínění.

Slečna Břečtanová na to, že naopak velmi si ho bude vážiti.

Otázala se tedy paní radová slečny přímo, proč se s vrchním radou nevezmou. A když opakovala slečna důvod o nerozlučitelnosti katolického manželství a souhlasně se Zběhovcem za druhý důvod prohlásila, že jsou na to už staří, rozhorlila se paní Lipníková.

»Staří, staří! To slovo mne už činí nervosní. Nesnesitelné slovo! Když má někdo něco rozhodného konat, odsune to od sebe s výmluvou: Nechme to mladším! Což stáří nemá práv, jen povinností? Nežilo, nepracovalo? Ke štěstí nesmí býti nikdo příliš stár! A co se překážek náboženských týče, nemůže přece žádná víra býti tak nelidská, aby žádala za jediný omyl doživotní trest a nepřipouštěla žádné nápravy tohoto omylu. Už cit pouhé spravedlnosti se v člověku proti tomu vzpírá. Slečno Valentino, já na vašem místě bych hodila vše přes palubu a unikla tomu vězení zde.«

Slečna Valentina dojata doznala, že ona by byla ke všemu svolná, ale on že váhá. Toužila, ne bez trpkosti, na jeho nerozhodnost, na jeho bázlivost. Kraj světa by s ním šla a kdekoli by žila po jeho boku. Jen aby byla při něm.

Rozplakaly se obě. Paní Lipníková vzala hlavu slečny Valentiny po mateřsku do obou rukou a hladila ji konejšivě, měkce. Slečna se utišovala a žalovala už jen polohlasem.

»Proč jsem, já nešťastná, jednoho si nade všecky zamilovala? Až hříšně, že bych nedbala žádných zákazů?«

»To je pravá láska,« odvětila paní Lipníková. »Stálá a věrná. A jediná! Ale nebojte se, slečno Valentino, všechno se ještě urovná. A budete šťastna!«

Slečna Valentina vrtěla nedůvěřivě hlavou, ale lapala žíznivě každé přislibující slovo staré dámy. Paní Lipníková hovořila tiše a důtklivě. O věcech choulostivých. Pravila, že v jednom by si dovolila mínění slečny Valentiny opraviti. Není vrchní rada bázlivec, ale není pánem jejich společného osudu. Situaci ovládá ona, slečna Valentina, nikoli on. Zběhovec není hmotně neodvislý a je přirozeno, že ani ji nechce strhnouti do zápasů existenčních, ani zase přiživovati se z jejího.

»Z mého?« podivila se slečna Valentina. »Což není vše, co mám, zároveň jeho?«

»V tom to vězí, milá slečno Valentino. Muži jsou hrdi. Chtějí býti ne-li živitelé, tož alespoň rovnoprávní udržovatelé manželství a domácnosti. Jen proto vrchní rada váhá. Ne že by nemiloval, netoužil dosti horoucně, ale že mu je nemožno vzdáti se úřadu, spojeného s důchodem a odejíti do ciziny.«

Slečna Valentina pochopila. A děkovala paní Lipníkové, že jí otevřela oči. Prodá dům a daruje Servácovi polovici z toho, co strží.

»Nedarujete,« opravila paní Lipníková, »nýbrž nahradíte mu jen to, oč sňatkem s vámi přijde. On se musí vzdáti úřadu i platu. A vy, slečno Valentino, vykonáte prostou povinnost spravedlnosti. Pak si budete rovni v příjmu i vydání. Viděla jsem váš dům, potřebuje hodně oprav, ale pod stopadesát tisíc ho nedávejte.«

Slečna Valentina uznávala ve všem správnost rad paní Lipníkové. Ach, kdyby Servác sám byl tak promluvil, mohlo už vše býti vyřízeno! Děkovala paní Lipníkové, ujišťujíc, že už sama věří, že bude ještě šťastna.

Ještě jí paní Lipníková poradila, aby stran prodeje se obrátila k Sigmundu Wienovi, je to její švakr a zabývá se takovými transakcemi. Že ho sama též upozorní a že se slečna na jeho svědomitost může spolehnouti. A provisi, že bere menší než jiní agenti.

Slečna Valentina hned jako by omládla, co naděje její se rozzelenaly. Loučíc se, zvala paní Lipníkovou důtklivě, aby poctila ji vzájemnou návštěvou co nejdříve.

»Tu jsem uvedla do správných kolejí,« řekla paní Lipníková a obrátila se opět ke svým záležitostem. Konala své práce celkem v klidu, jen chvílemi jakýsi stesk na ni chodil, myšlenky jako by se zamhlívaly. Často zívala, když si však ulehla, aby si pospala. jako by jí to někdo s očí sfoukl.

V Mariánské ulici potkala Viléma Avenaria. Po třech měsících. Pozdravil. Cosi pudilo ji dáti se s ním do hovoru, vzíti ho za bradu, nějak se přiblížiti. Líbil se jí ještě více než před prázdninami. Jen několik banálních slov! Ale přemohla se a kráčela dále. Jakési trnutí v ní zbylo a od žaludku zaprahlo.

Co to zase jest? To »zase« zarývalo se jí do mysli jako recidiva nemoci. Ještě nejsou nervy v pořádku?

A opravdu od tohoto setkání pobolívala ji hlava a stále do všech myšlenek vtírala se jí vzpomínka na Avenaria. A nemohla na ni zanevříti, naopak byla jí milá, mazlila se s ní. Měla

své tajemství a střehla je s týmž pocitem, jako když za dětství skrývala před každým ubohou, dřevěnou panenku. Nazývala ji svou královnou, v hadřících viděla nejdražší zlatohlav. Věděla, že je to šmejd, ale přece ji tajné zbožňování opájelo. Nikdo se o tom ničeho nedověděl, jen bratr Joachim ji jednou překvapil. Ale ten mlčel. Měli se s Joachimem moc rádi. Pak loutku spálila. Snad i Vilém Avenarius je nyní jejím fetišem a nikdo o tom nezví, ani on sám ne.

A přece cítila, že už něco jiného v tom hochu hledá, než jeho ducha, který jistě nebyl valný. Snad nakazila se od Irmy, v každém člověku je opice a papoušek.

Loutku chtěla, nic jiného. Tak se s Vilémem obírala, svlékala, oblékala, laskala, chovala a obratem užásala, že má dospělého člověka v loktech. Ulekla se vždy a jako by na chvíli něco odporného od sebe odhodia.

Zalíbily se jí krásné šaty, klenoty.

Kdysi bylo jí směšné, že Irma je stále vymydlená, samá voňavka, směšno jí bylo, že Irma i od ní žádala, aby si několikráte denně myla ruce. Nyní by je myla každou chvíli, stále se jí nezdály dosti čisté, i manikuru si oblíbila. Na práci svou se dívala jinak než dříve. Naznala, že to není prací, ale hračkou, co konala. Zase jí připadal stesk, v němž čas plynul jí nesnesitelně vlekle. A když se probrala z předlouhého snění, seznala, že seděla zrovna deset minut. Četla noviny mužovy a dychtivě hledala sensační věci, vraždy, únosy. Matka pěti dětí ujela s mladíkem. Už jí neodsuzovala, protože ji pochopovala.

Dívala se často na hodiny a jako úkradem postrkovala je zpět. Jako by týž čas žila dvakráte. Každý den o vrásku starší, vyplynula jí slova sestřina. O vrásku!

Vzala zrcadlo. Oči jí vlhly, nos jako jestřáb. Div se do brady nezabodne. Brvy řídké. A nebylo jí sevřít očí, chtěla-li viděti na blízko? Celý obličej jako by těžkou rukou byl rozplácnut, dovnitř vražen, podrchán. A skutečně, v okamžiku tom cítila tlak čehosi ohromného, co se přes ni převalilo, jako těžký vál po silnici, změnilo ji, přitisklo na ni pečeť stáří.

Hnula sebou bezděky, aby to shodila, ale v zápětí ochabla. Marnost?

Prudce odkládala věrné sklo.

Až dopracovala se nejhoršího, a na tom se pásla. Vilnost je to, která pudí ji mysliti na mladíka, Avenaria. Sprostá, zvířecí vilnost. Jak je to cynické, jak bolestné! Schválně tomu spílala co nejsprostěji, snad se to tak zničí, stane odporným.

A přece ponižovala se marně sama před sebou. Nezmizelo to. K jedné nízkosti přidružila se brzy jiná. Pomyšlení, že je bohata, že si může požitek koupit. Přece jen Irma není tak hloupá.

Ano, sama děvka, koupí si prostituta. Jinak to nebude. Jaká bolest, jaká hanba! Vše, čím v mládí žila a přemáhala touhy smyslů, vše má být smazáno? Vítězství, na nichž si vlastně ani nezakládala, mají změniti se v konečnou porážku?

I nevšímavý Isidor nemohl na konec přehlédnouti změnu, která se stala s jeho ženou.

»Co je ti Rosalchen?« řekl, když se k němu vášnivě přivíjela. »Hlava ti pálí — ano — abych ti sáhl na srdce? Nu — tluče — jak by netlouklo? Ale já ti nerozumím. Bojíš se něčeho?«

»Nebojím Isidore! Když jsem u tebe, tož ne!«

»A jindy ano?«

»Neměl bys mne nikdy opouštět!«

»Já tebe Rosalchen? A čeho se vlastně bojíš?«

»Sama nevím. Tatíčku, kdybych to mohla se sebe shodit!«

Zaplakala.

»Nu, nu! Bude zase dobře. Poradíš se s lékařem.«

»Ano Isidore!«

Ale neporadila se. Studem by shořela.

Ne, to, co tropila, nebyla už touha omládnout, ale křeč, závrať. Měla kdy dříve takové myšlenky? Takové — fuj! Nikdy dříve! Ani na to nebylo kdy. Ani na svého muže se nikdy s takovými myšlenkami nedívala, nikdy po něm takto netoužila.

A s tím má jíti k lékaři? O Irmě to snadno řekla, cizí ucho jako plsť! Ale o sobě — bůh uchovej! Takový je člověk, přísný na jiné a k sobě? . . .

A co by jí také lékař řekl? Stáří. Revoluce šťáv. Manie. Je to patrně v krvi. Napřed Irma, potom ona.

Jak se jim jen dostala do krve hrozná tato nákaza?

Mimo Irmu měla ještě sestru Kláru zemřelou v šestinedělích a nejstaršího bratra Joachima, jenž zemřel v Bydžově. Před dvěma lety, mrtvicí. Ani Klára, ani Joachim nebyli perversní. A ona sama dosud žila jen pro rodinu, sháněla od rána do noci. Z počátku, zcela z počátku než přišla rodina, pomáhala mužovi v komptoiru. Pak přišly děti, dva hoši a dvě dcery. Všecky byly krásné, zdravé a chytré. Nejstarší Anselm studoval lučbu, aby převzal továrnu otcovu. Byl už téměř zasnouben s dcerou továrníka z Liberce — šedesát tisíc by mu přinesla — když pojednou sběhl se studií. Pro hudbu. Hrál na cello, jako jeho otec a studoval chemii pro jméno, vlastně však konservatoř. Odtrhl se od rodiny, která na něho zanevřela. Nyní je v Americe profesorem hudby v Bostoně. Zůstal neženat. Umělec! Druhý syn Isidor je plukovním lékařem v Bosně. Má tam i rodinu. Dcery se vdaly. Starší, Gisela, vzala si Goldmana, mladší, Isa, dostala se až na Rus. Vzala si agenta automobilky, pěkné peníze vydělává zeť na Rusi, brzy továrna zřídí mu tam filiálku. Celou rodinu měla rozprášenou do širého světa, jen Goldmanovy měla na blízku. Nikdo nemůže říci, že by děti špatně byla vychovala. Nic zlého jim nevštípila, protože nic zlého v ní nebylo. Anselm zbloudil, ale to má po otci. A právě ten, divná věc, nejvíce Anselmovi hudbu zazlíval.

Co to tedy v ní vypuklo? Jen se tomu nedat oblomit! Třeba hořela v mukách!

Poddati se tomu, jako Irma, to by bylo hanebné!

Zahájila boj. Má přece svobodnou vůli! A tělo ji dosud nikdy nepřemohlo. Ani u vlastního muže ne.

Zůstane doma, nebude vycházeti. Najde si práci. Bude dohlížeti na Edele, učiti se s ním, baviti se s ním. Věnuje se vnukovi zcela. Edele vynahradí jí celý svět, jehož se bez lítosti vzdává. Uzavře a odepře se světu. Na dlouhý čas, až se uzdraví.

Říkala si, že je nemocna, ale věděla, že se sama klame. Že přece je to jen úkaz stáří. A že to vše je spíše ošklivým výrůstkem přírody než nemocí.

Snažila se vmysliti se v mládí Edelovo, státi se mu soudruhem, důvěrnou přítelkyní. Vždy se zajímala o jeho studie, nyní svůj zájem promění v čin.

V rozmluvách poznala povahu vnukovu lépe než dříve i povahy jeho spolužaků, profesorů i hráčů na tenisu. Vžila se a dovedla brzy hovořiti s Edelem jako kamarád, jemu smýšlením rovný. A Edele liboval si v úloze jejího instruktora, ukládal jí lekce, popularisoval své poznatky děje-, země- i přírodopisné a navrhl jí, že jí bude vyučovati frančtině. Za zcela mírný honorář. To si předem vymínil. Na sport se mu zdála býti bábi už příliš vážná, ač tvrdil, že ve Francii a Anglii — o starém Římu ani nemluvě — i šediví páni pěstují vášnivě tělesné sporty. I létacího draka a fysikální pokusy společně dělali a bábi byla mladému učenci assistentkou.

»Zamilovaná babička!« žertoval starý Isidor, nesouhlase s tím, že pro hocha vzdala se Rosalchen i svých denních procházek. Ale byla při tom zdravější, zcela nic nervosní a to upokojovalo. Dědeček sám vnuka zbožňoval, jen litoval, že hoch nemá hudebního nadání. Trýznil ho v primě a sekundě pianem, pak toho nechal.

Svého účelu paní Lipníková dosáhla, na Avenaria zapomněla zcela. Nevycházela ven, pouze návštěvu u slečny Břečťanovy vykonala a nestihla slečnu doma. Neopětovala návštěvu, aby se nesetkala se s Avenariem, a též slečna Valentina návštěvu neoplácela. Irma jí řekla, že slečna Valentina u Wiena byla, dále nic nevěděla. Wien byl v obchodních záležitostech velmi nesdílný. —

Zima minula a deště, slunce i mlhy střídaly se v dubnovém kaleidoskopu. Paní Lipníková měla nutnou pochůzku. Jela elektrickým vozem. Na Václavském náměstí čekala na křižovatce. Proti ní stála koketní blondýnka, mladičká. Zamyšlena dívala se paní Lipníková na její žluté boty. Kde asi kupuje krem? Její Isidor také jej kdysi vyráběl.

Někdo vzdychl. Obrátila se. Edele. Neviděl ji, ale blondýnu polykal očima. Hrála si se žlutou růží, usmívala se a trhala květinové lístky. Podle ní stál student a díval se jí lítostivě na ručky rvoucí květ. Dívka zachytila jeho pohled, odhodila stopku, ohrnula rozmazleně rty a cupla.

»Edele!«

»Bábi!«

»Kam jedeš?«

Jedenáctkou na tenis. Hned tu bude, bábi.«

Podíval se na hodinky. Paní Lipníkové napadlo, proč lidé, tázáni v kolik hodin přijede neb odjede vlak, než řeknou dobu, pohlédnou na hodinky. Proč?

A doma domluvila Edelovi.

»Díval jsi se na tu rusou slečnu jako na anděla. Bláhový, řeknu ti tolik: Nešetrná, roztržitá, náladová, prchlá.«

»Odkud ji znáš bábi?«

»Nikdy jsem ji neviděla.«

»A jak to můžeš tedy říci?«

»Jen jsem se na ni podívala a věděla jsem, jak a co. Student přinesl jí růži, v dubnu drahou vzácnost. Jen si s ní hrála: Nešetrnost. Pak ji škubala, chci věřit, že ne úmyslně: Roztržitost. Když viděla, že studenta to mrzí, ohrnula vzdorně ret a dupla. Podléhá náladám a je prchlivá.«

»Ale ty mluvíš, bábi, jako bys na ni žárlila?«

Paní Lipníková se zarazila a pohlédla na vnuka bystře. Líce Edelovo pokrývalo se lehounkým chmýřím. Měl měkké, hladké obrví, jehož úzkou průlinou neprošla ještě žádost ženy, neprohloubila klidnou její linii.

Skutečně, přestává býti hošíkem.

»Nejspíš!« řekla hlasem zalehlým a potřepala mu ve tvář. Jak byl hezký! A svěží jako fialka!

Žárlila skutečně, že se Ede na to protivné děvče zadíval? Cos jí studeně oválo a hned v zápětí horkem rozrazilo. Jako by někdo otevřel záklopku pece, nebo dveře do lodní strojovny.

Dostali návštěvy a hned celý houf lidí. Goldmanovi a zároveň syn s rodinou z Bosny přijeli do Prahy. Lipníkovi nechtěli je poslat na noc do hotelu a umístili je u sebe a u Wienů. Na štěstí Wien provdal v zimě jednu dceru, takže zbyla ještě jen jedna, Mili. Měli tedy místa. Lipníkovi postoupili hostům svá manželská lože a směstnali se, jak mohli. Bábi musila pro jednu noc k vnukovi. Isidor šel s Goldmanem přece do hotelu. Paní Lipníková dostala se až pozdě v noci ke spaní. Edele už byl dávno v limbu. Přilehla. Ale spánek nešel, ač byla unavena. Snad proto, že se tísnila na samém kraji postele, Edele byl pohodlně rozložen a nechtěla ho buditi. Příjemné teplo z něho linulo, bábi se přitulila. Pojednou přišla jí myšlenka. Přirozená a přece rozechvívající. Položit mu ruku na srdce. Jen zcela zlehka, něžně. Ale proč se toho lekala, proč se jí dech zarážel? Dvakráte natáhla opatrně ruku, ale něco ji ochromilo, ruka klesla. Až po třetí dolehla ruka na prsa vnukova. Srdce tlouklo klidně, pravidelně. Za to její srdce se rozbouřilo. Zase tak cize a tvrdě — jako u Avenaria. A přišlo jí mdlo, závratno.

Usedla a spustila nohy. Mdloba? Nikoli, ale úzkost a ošklivost. Ošklivost z myšlenky, úzkost z poznání. Je to vnuk! Vlastní krev a ne Vilém!! Co je jí po mladých lidech! Touží ona po nich? Hřích! Ohavnost!

Což je horší, stokráte horší než Irma? U ní jde vše hloub, ona procítí vše do posledka, u Irmy jde vše jen pod kůži.

Usedla do nohou lože a schoulila hlavu na kolena. Vzdychala a bojovala. Hledala pomoc. U toho, který nemá lidských slabostí a je vševědoucí. Přemýšlela, jakou modlitbou by se měla k němu obrátit, aby procitl ze své nevšímavosti. Nechtěla nic nemožného, žádný zázrak. Radu, moudrou radu jen. Jak by si sama pomohla.

Vzdychala, skučela a zatínala nehty rukou do chvějících se ramen.

»Pane — co jsi to na mne seslal? Ty jsi ovšem vševědoucí, ale já jsem slepa. Nevím, proč trpím. Kdy jsem byla souzena a odsouzena před tebou? Což jsem snad mladá a mám býti v mukách zkoušena jak zlato v ohni? Co s takovou starou veteší, z té nikdo si už příklad dobrý ani výstražný nevezme. Nech mne v klidu zemříti, slituj se, pane, jsem stará, tuze stará žena. Přej mi klid, nic jiného si nežádám. A má-li to býti trest, objev, proč jsi jej na mne seslal! Nevyvyšuji se nad jiné, ale víš sám nejlépe, zda žila jsem dosud rozkošem či povinnostem. A nežádala jsem žádné odměny, jen to, co i nejbídnější žebrák si žádá, klid na sklonu života. K čemu ta trýzeň? Ohromná, úžasná? Zač? Přestoupila-li jsem nevědomky zákon a urazila-li tě, nasyť svůj hněv shlédna na mou úkost a dosti měj! Co jsem já, abys se mstil? Hrstka země, tvého hněvu nehodna. Vítr, prvý který se zdvihne, mne odvane, tak jsem už zprahla a vydala sílu. Lehounce se už držím země. A je-li můj neznámý prohřešek tak ohromný a ustanovil-li jsi přišlápnouti mne bídného červa, smiluj se, povol v tlaku a buď v Egyptu mého bludu ohnivým sloupem a půjdu tou cestou ráda. Pane můj, otče pravdy, zjev se mi! Vem si polovici mého bohatství, ale uzdrav mne, zkrať počet mých dní, ale nech mi je prožíti v klidu a bez hříchu. A nezjevíš-li mi to — nepřijímám trest, protestuji, nechci tě znáti, za tvou kletbu zase kletbu a odvrátím se, jako jsi se odvrátil ty. Pokřtít se dám, zradím tě, uvěřím, že nejsi pravý bůh! Ach — co to mluvím, co to mluvím! Promiň — tvá ruka příliš těžce se na mne klade — jsem jen slabá žena — ach! Nadaci založím pro chudé, rozdám vše, co náleží výhradně mně, v nuzném šatě chci chodit do smrti, vnukneš-li mi svou radu, zalahodíš-li mi vůní svého milosrdenství, jež vstoupí do mých chřípí jako dým posvátného kadidla. Odpuštění, slitování, Adonai! Nevyslovitelný! Svatý veleben budiž! Nedbej na to, co breptám — pyšná, hloupá jsem před tebou, ale ty nebuď náhlý v odsouzení, abys nelitoval, že jsi setřel nevinnou, ubohou ženu. Pane, sám víš, že i nejhorší zločinec má právo, aby věděl, z čeho je viněn, aby byl slyšen. Není záludnosti v tvých radách. A neslyšíš-li hlasu mého, procitni, volám, slyš hlas mé modlitby! A není-li ti milou modlitbou, co úpěnlivě volám, nauč mne svým slovům sám! Nejsem v zákoně tvém učena, jsem jen prostá, světem se tlukoucí žena, potřísněná blátem denní klopoty, ale ty řekneš mocné slovo a nad sníh budu bělejší před tváří tvou. Vrať, vrať mi klid, vztáhni svou ruku pomocnou, vnukni spásonosnou myšlenku a na vděk můj počítej!

Jsem jen člověk a ne anděl a břemeno tvé přesahuje mé síly. Ustrň se, pane, odvrať to ode mne, nebo mne zahlaď ihned, na místě, než otrávím tu neřestí svou vzduch, než otevře se a pohltí mne země, z níž jsem vyšla. Ať pohltí mne, dokud jsem čista, dokud nezhřeším vědomě, dokud sama nebudu nucena vložiti ruku na kořen života svého a zneuctěné šediny skrýti do hrobu vyvržených . . .«

Zasnila chvíli, ale i ve snu bojovala s nepokojem. Divoké, nemožné skutky konala. A z oblaku nad ní vyšlehoval ohnivý klín a sloup oblaku místo aby se jasnil, černal a hrozil. Procitala křečovitým škubnutím celého těla. A v bdění vracely se ve snách vzniklé myšlenky a nutily ji, aby je hnusně domýšlela. Kéž je to vše sen! Kéž jen horečka! Přemohla se s hostmi. Ráno snad se zase vše rozptýlí? Ale nedoufala, že se rozptýlí.

Jak to jen mohlo v ní vzniknout? Strašný, zoufalý stud ji drtil. Kdykoliv Ede sebou hnul, dotekl se jí, šílené touhy v ní vznikaly, halucinace tak omamné na ni chodily, že dýchala hluboce a tiskla pěsti do očí a k srdci, aby se nezalkla.

V omamu dočkala se zory. Zbita, na celém těle zpřelámána vstala.

Otevřel se nějaký pancíř, vyskočilo kolečko z přesně regulovaného stroje a ona citlivým, nechráněným vnitřkem dána byla na pospas hrubým dotekům mrzkosti zvenčí a překypujícím návalům krve z vnitř. Byla posedlá, nepříčetná, poznávala to s hrůzou. Už se neovládala.

Všecko její zabývání s vnukem čím bylo? Lží, maskou něčeho hanebného, otravou. To má za to, že Viléma vypudila. Dobrý obchod! Zlo jedno vyměnila za zlo stokráte větší.

Ale to přece není možno! Nemůže to míti žádných kořenů? Alespoň ne dávných, hlubokých. Zmizí to vše, jak přišlo. Musí!

Jen tato noc to byla. Noc vyčerpaných nervů. Byla příliš znavena, aby mohla spáti. Anebo spíše spala asi, ale s ohavnými sny. Vždyť se to stává. Nervy její seslábly, jaký tedy div, že ošklivě jí zahrály? Potřebují odpočinku, zotavení. Nejlépe fysickou prací, nepřemýšlením. Zahálela, dumala příliš poslední dobu. I učení s vnukem zanechá. To pro ni není. Jen aby zase dobře spala! To je hlavní věc.

Ale nespala už nikdy dobře, a práce, která ji od Viléma opustila, už nepomáhala. Hnusné svědění lezlo jí po nervech jako stonožky a v čichu měla kyselavý, dráždivý puch. Zvykla tomu nakyslému, šimravému odeuru, čenichala zálibně, přivykala si mysliti na hrozné možnosti, ba kochati se v naději, že se splní. Jako kdyby do vody ponořila spálený úd, nemohla se už vymaniti, aby nepocítila šílenou bolest. Rozpřádala si hnusné obrazy, utěšujíc se, že skutkem beztoho se nikdy nestanou.

Potom vypustila z útěchy slovo nikdy a nahradila je: ne tak brzy! Myslila, že v nejbližší budoucnosti se to nestane.

Srdce cítila v prsou těžké a v uších jí chvílemi bzučelo od včel, jako by za slunce seděla pod kvetoucí lipou nebo mdlým akátem.

Ona zlo nevolala. Samo přijde. Smála se cynicky, když vzpomněla si, jak se oné prvé noci modlila. Modlila se k nikomu, protože ten, k němuž se obracela, prostě neexistuje. A kdyby existoval, nyní by ho zavrhla, jako učinil on jí. Počala si sebe nevážiti. Dívala se na Ede. Nic netušil, byl vesel, čistý. Přijal s politováním upřímným omluvu, že bábi s ním už nemůže se učiti.

Jeho klid i ji uspokojoval. Vlnobití u srdce se usazovalo. Záchvat oné noci připadal jí přece snem. Snad spala a měla přeludy, že bdí. A přece neuvěřila. Napřed z daleka, potom blíž a blíže dorývala na ni lítost, že tehdy nepoužila příznivé příležitosti. Aspoň nezlíbala spícího.

Mohla to ovšem učiniti ve dne a kdykoli. Ale cítila, že by to nebylo totéž, ve dne a v noci. Aspoň jednou, jedinkráte kdyby ho byla políbila. Snad by tím vše zlé byla zažehnala, udusila. Věc vypadá strašněji, než ve skutečnosti jest. Třeba jen na kolínko ho měla políbit. Vždyť to je, jako by své vlastní tělo políbila, on byl krev z její krve. Jistě by se tím byla vysvobodila, měla se čeho chytit, nač vzpomínat!

Jak se na ni Ede dívá hezky! Kdyby věděl! A muž, Isidor? Ten by před ní vyplivl. A právem. Představovala si, že by se to prozradilo a v celém těle cítila studený úděs. Do noh vlévala se jí ohromná tíže a celé tělo ochablo tak, že, aby nemusila z místa se hnouti, nejraději by zkameněla.

Divila se, že lidé na ní tu nepravost nevidí, že ji ještě pozdravují. Ohlížela se na ulici, zda neplatí pozdravy známých osob někomu, kdo jde za ní.

»Prý už ani neděkuješ lidem, Rosalchen,« řekl jí muž. »Nevím sám, odkud je v tobě pojednou takový hrdopych!«

Hrdopych! Kdyby Isidor věděl!

Trpěla strašně, bojovala a nevítězila. Každý den, kdy ubránila se nejhnusnějším myšlenkám, pokládala za krásný a v zápětí zdál se jí zase býti ztraceným. Byl to únik z nebezpečí a zase jen zdržování konečného úpadku.

Stáří, stáří?

Napřed to říkala s výsměchem, dokud to myslila o Irmě. Nyní obrátil se výsměch proti ní. Proč nesměje se sama sobě? Stáří! Nyní vyslovovala slovo to s ryvnou bolestí, jež přemírou rostla v revoltu. Proč zrovna ona, proč ne jiná? Kolik tisíců stařen chodí světem a žádná netrpí jako ona! Kdo hodil na ni tu kletbu? Bezectné stáří! Čím ho zasloužila? Jak hrozná to bolest, když sama duše bolí! Její poctivá duše chvěla se ve smrtelných křečích, otrávená zákeřným nepřítelem, zahyne a zbude jen nízké, mrzké tělo.

Překonávalo ji to chvílemi tak, že pouhý dotek ruky vnukovy vybavoval jí pocity sprosté, zvířecí rozkoše. Raději nedívala se na hocha, nemluvila s ním, vyhýbala se mu. Divil se napřed a byl zaražen. Pak se rozlítostnil, dotíral na ni, tázaje se čím ji rozhněval? Či ho bábi už nemá ráda? Lichotil se k ní a přivíjel po

dětsku, až zakolísala, sevřela ho divoce do náruče, líbala ho do měkkých, vonných vlasů a skrápěla je slzami.

»Proč pláčeš, bábi?« divil se.

»Nevím, Edele. Slzy když nevyjdou, praví se, srdce ulévají. Snad ráda pláču. Ale nevěř, že tě nemám ráda. A že nejsem jako dříve, neměj za zlé! Nejsem zdravá a lékař — doporučil mi samotu. Vytrhovala bych tě, neprospívala. Však ty už, Edele, půjdeš dobrou cestou, viď? Jako muž pevné povahy. Jsi už veliký a moudrý.«

Upokojila vnuka, ne však sebe. Bloudila zoufalá domem a v noci snula plány sebevražedné. Nosila u sebe motouzy od prádla, splétala je ve smyčku, zavěsovala na skoby, dávala ji kol krku, odkládajíc čin, až bude v domě úplné ticho. Ale nebylo, stále kdesi cosi šustělo a jako by tiché kroky po pokojích se ozývaly, parkety praskaly. Otvírala zprudka dveře — nikdo, ticho. Sluch ji klamal. Ale zatím nával energie zase přešel, ochabla.

Naslouchávala u dveří ložnice vnukovy a brávala tiše za kliku. Ale nikdy neodvážila se vejíti. Jako odkopnuta tíhla zpět a usedla poblíže chrápajícího Isidora.

K čemu žije? Jak to skončí? Jen napětím všech sil zdržovala den ze dne svůj pád. Katastrofu. Jednou ony osudné dveře otevře a pak — mlha — šílenství. Dokud podrží rozum, neudělá to. Ale pak —?

Kladla mužovi třeštící hlavu na prsa. Pohladil ji rukou, zamručel něco ze spaní, že aby jen také spala a chrápal dále.

Kdyby tu aspoň zvíře bylo, aby je pohladila, zabývala se s něčím bdícím! Ale kocour, kdož ví kde sháněl své odalisky, křičící v ekstasi jako novorozeňata.

A proč Isidor stále spí? Je možno, že ten muž ji kdysi miloval? Že bývali jedno tělo, jedna duše? Nyní necítí on nic z jejího bolu. Kdy a jak stala se rozluka mezi nimi? Marně trýznila dohadováním svůj ubohý mozek.

Stěžovala-li si někdy, potřásl hlavou a posílal jí k lékaři. Byl zvyklý, aby ona se jen starala, jak jemu je. Jak mu co scházelo, ztrácel trpělivost a byl nepříjemný a pln nároků. O ní myslil, že nemůže ani stonat, její nemoc byla mu nepohodlnou.

Když zpěčovala se jíti k lékaři, říkal jí Isidor banality o nervech, že to nic není, že se jen domýšlí býti nemocnou. Hned by ho uhodila.

Že prý bude zase zdráva! Zlaté oči, které to uvidí. Proč Isidor má jiné stáří? Lepší než ona? Čím si je zasloužil? Nežil zdrželivěji než ona, právě naopak. Věděla o všech jeho pletkách s dělnicemi. Ale mlčela, měla z toho rozum, stavěla se slepou. A on myslil, že žena nemá tušení!

Ach, najít člověka, který by hoden byl její důvěry, který by jí porozuměl, ničeho na ní nežádal, a jen pohladil, přivinul k sobě její zmučenou hlavu — a buď si to kdokoli! — jako boha by ho ctila!

Ale pak by i ona musila důvěřovat. A zatím nevěří nikomu. Stydí se všech.

A již tak byla otrlá, že vymýšlela plány, jak překvapí Ede, už kochala se ve stycích nemožných, už kalilo se jí vědomí. Divoké, hazardní nápady si oblibovala. Už v duchu oslovovala miláčka, líbala, vinula se . . .

V jasných chvílích lomila rukama a divoce rozhlížela se po úniku. Štvaná jako zvěř, již již klesala na koleno jedno, zdvihla se a zase ubíhala a smečka za ní — jak vídala to vyobrazeno — a za nedlouho klesne na obě kolena — a pak bude konec.

Setkala se v kavárně, kamž se před deštěm uchýlila, s redaktorem Kohnem. (Dokončení.)

Z našeho výtvarnictví.

Ve výtvarnické obci naší nastalo v posledních letech silné proudění. Na povrch derou se čím dále tím více proudy nejmodernější, v Praze pořádají se výstavy cizích kubistů, futuristů a jiných stoupenců směrů nejvýstřednějších, které mají representovati moderní umění, působí se zmatek v obecenstvu a budí se nechuť k návštěvám výtvarnickým vůbec. A zatím co Praha se horečně shání po nejnovějších módních atrakcích pařížských salonů, po výplodech chorobné fantasie sensace chtivých modernistů — vyvíjí se na Moravě zdravé umění, vyrostlé z domácí půdy, zakořeněné ve svérázných krajích Slovácka, umění tím vzácnější, čím více vlna zbrklého modernismu odplavuje z umění svéráz a národní individualitu. A ku podivu, francouzské modernisty s jich výstřelky známe, pořádáme z nich pečlivé výběry, ale co se děje za Českomoravskou vysočinou v Uměleckém domě hodonínském, na Štramberce a jinde, o to se nestaráme. *Mezi výtvarníky českými a moravskými* nastal zvláštní poměr, který by měl býti napraven.

V dopise, který Sdružení výtvarných umělců moravských v Hodoníně zaslalo do Prahy, právem se poukazuje na to, že »Sdružení«, ač po řadu let nemělo kde vystavovati, nebylo žádným pražským spolkem pozváno. A není zváno ani dnes, kdy ukázalo už svoji životní sílu ve vlastním domě a schopnost dalšího svého rozvoje. Není pochyby, že na Moravě pracuje řada nejrázovitějších našich umělců, s nimiž by Praha měla býti stále ve styku. Nebylo by rozumnější a záslužnější, ukázati pražskému obecenstvu výstavu moravských umělců, ukázati mu nová díla Joži a Franty Úprky, Jaroňků, Frolky, a j., než nemožné koncepce futuristů? Morava musí nám býti blíže než cizí výstřední moderna a měla by nám býti blíže i proto, že z ní vane čistý, zdravý vzduch umělecký, který by u nás mohl působiti blahodárně. Měly by býti tedy mezi Prahou a Hodonínem navázány čilejší styky, mohli by moravští vystavovati občas v Praze a pražští zase v Hodoníně. Byla by to jistě zdravá cirkulace, která by přinesla dobré ovoce.

V *Plzni* naráželo pořádání uměleckých výstav dosud na hojné překážky, poněvadž nebylo nedostatečných místností. Proto upravena byla péčí městské rady v nové budově Obchodní akademie dle návrhu architekta H. Zápala síň, která má sloužiti k občasným výstavám uměleckým. Velký sál na radnici, kde Spolek přátel umění výtvarných pořádal výstavu Böttingrovu a Mikuláše Alše, není možno nyní, kdy tam je definitivně upravena stálá galerie města Plzně, vzhledem k občasné výstavy vždy vyklízet. Je skutečně dalším kulturním počinem Plzně, že postarala se o nápravu. Účelně upravené místnosti otevřeny byly sťastně posmrtnou výstavou zemřelého krajináře našeho Václava Jansy.

Pro starobylý kostel v *Boršově* u Českých Budějovic maluje český malíř F. B. Doubek, rodák českobudějovický, v Mnichově usedlý, velký oltářní obraz sv. Jakuba. Obraz bude na oltáři umístěn v červenci.

Ve Slezsku postavila se v čelo tamějších obcí a dala příklad péče o uměleckou výchovu svých občanů obec *Orlová* na Těšínsku, svěřivši výzdobu svého gotického chrámu akad. malíři Josefu Hübschovi na Kr. Vinohradech. Celá řada temperových obrazů nástěnných i nástropních — z nichž vyniká cyklus marianský — a celá řada světců a světic, zejména patronů slovanských, zdobí stěny chrámové. Celkem vykazuje figurální výzdoba 29 obrazů, většinou značných rozměrů. Bohatá malba ornamentní, obsahující motivy květinové, tvoří se zlatými žebry harmonický celek. Znalci prohlašují výzdobu nového chrámu orlovského za nejpozoruhodnější výzdobu monumentní ve Slezsku vůbec.

Akademický malíř Viloš Hemerka pořádati bude na Moravě souborné výstavy svých děl. První výstava bude v Břeclavě.

Malíř Alois Bílek, žijící v *Paříži*, vystavoval v lednu v Galerii d'Art Decorative.

V *Paříži* vzbudil pozornost ještě jiný umělec český a sice malíř Joža Syrový, bývalý žák Brožíkův. Vystavoval osm obrázků ve výstavě Uměleckého spolku v Clichy a jeden z nich — Most Marie v Paříži — byl zakoupen státem francouzským. Jiný dostal státní francouzskou medailli.

Ve výstavě společnosti »*Neodvislých umělců*« *v Paříži*, kam putovalo obecenstvo prohlédnout si nejnovější výtvory futuristů, »synchromistů« a futuristických sochařů, zastoupeni byli z českých umělců též Alois Bílek, Karel Černý, Věnc. Dědina a Gisela Štummerová. —

Ze slovanských výstav dlužno jmenovati výstavu *polských umělců v Poznani*, která v novém tamějším uměleckém domě shromáždila přes 500 děl.

V *Krakově* otevřena bude v květnu umělecká výstava polská na oslavu 60letého trvání tamního »Towarzystwa sztuk pieknych«.

Miloš Čtrnáctý.

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

Právě k svým padesátým narozeninám vydal J. S. Machar patnáctou knihu feuilletonů, nazvanou *Nemocnice* (nákl. Grosmana a Svobody, str. 135). Je to kniha v plném, ale zároveň i v krásném smyslu bolestivě prožitá a procítěná, z jejíž nejedné stránky ozývá se v jakémsi novém smyslu »Ave dolor!« Tak silný duch, tak břitký satirik a ironik, jaký je právě Machar, jihne a měkne ve chvílích, kdy byl přírodou přinucen takořka již nahlédnouti za záclonu, dělící nás od zahrobí. Podrobil se nebezpečné operaci a stal se chovancem nemocnice. Choré tělesenství na čas zvítězilo nad duchem, neumdlévající myslitel a vždy pohotový útočník stal se děckem, potřebujícím cizí péče a pomoci. To bylo na krátko. Jak se znenáhla vracely tělesné síly, sbíral se i duch a začal opět žíti, především pak pozorovati. A v této knize je literární výtěžek toho pozorování, rozumí se umělecky zpracovaný a vybroušený.

Nemocnice je jaksi předdomím věčnosti. Nejenom smrt rovná všecky lidi, ale i nemocnice, činíc z nich prostá čísla. Tak se i náš autor stal prostě osmou a tím na čas součástkou velkého ústavu léčebného. Žil tedy jeho životem a ten se bezděky přeléval do něho. Jak si jej autor vnějškem i niterně přizpůsobil, jak splýval s ohraničeným jeho obzorem a jak se později krok za krokem osamostatňoval a vymaňoval z jeho vlivu, líčí nám zde v řadě půvabných, procítěných obrázků, jež také souborem tvoří ladný celek.

Machar umí prostými prostředky mnoho vykouzliti. Jako kdysi kreslil kus života v zahrádce, pozorované ze svého okna, tak i zde obrací se z lože, k němuž je připoután, za světlem slunečním a líčí prosté vjemy, v nichž přeludy chorobných stavů znenáhla ustupují věcnému pozorování. Pak vás seznamuje s osobami svého nejbližšího okolí a za krátko druží se k tomu již případné, bystré charakteristiky, doložené také episodkami z života mimo nemocnici. Lékaři, zejména však sestry, konající služby samaritánské, kresleny jsou přese vši stručnost pečlivě a s netajenou pietou. Odtud se znenáhla obzor šíří i do jiných »čísel«, s nimiž se osma seznamuje, a tak naskýtá se vítaná příležitost k novým i složitějším charakteristikám jakož i k žádoucímu zpestření scén. A tu se již také hlásí o slovo a projevuje se vrozený autorův humor, ovšem jaksi zněžnělý a zjemnělý, byť ne zkrotlý. Před tím autor ovšem bedlivě stopoval také postup svého niterného života a jeho choré stavy, od nichž pak silným kontrastem se odrážejí projevy zdraví na závěru knihy. Celkem jeví se nám Macharova »Nemocnice« jako upřímný, procítěný hold chirurgii a lékařství vůbec jakož i humanitě všech těch, kdo se nezištně obětují blahu trpícího bližního.

Druhý svazek sebraných spisů Karla Legra má nápis *Tři švadlenky a jiné povídky* (nákl. F. Topiče, str. 228). Pět povídek zde shrnutých je čerpáno z různých prostředí a různých dob. Titulní

obrázek podává jaksi líc i rub lidského života, pozorovaného na obmezeném výseku drobné rodiny. Tři švadlenky, půvabné dívky, žijí s matkou vdovou v radostném souladu a vidí v růžových barvách svou budoucnost. Přejde několik let, a ze všech nadějí jsou bídné trosky, trpké zklamání dostavuje se i tam, kde druzí spatřovali zásvit štěstí. — Vrcholný bod kresby je zbytečně oslaben hledaným efektem vánočním. — »Povídka z letního zátiší«, vybavená hojným dějem a šťastně položená v působivé prostředí sytého léta v zapadlém městečku, jest jaksi zlatým hřebem knihy. Látka poskytla autorovi vhodnou příležitost k povahokresbě a příležitosti té bylo náležitě využitkováno. Pražská umělkyně mezi maloměšťáky, do jejichž života nahlíží spíše s účastí nežli pro zábavu a ze zvědavosti, sama o sobě je předmětem, hodným zobrazovacího umění. Autor obratně spojil s posledními chvílemi jejího venkovského pobytu drobné románky místní a kontrastem proti ní postavil choť lehkovážného statkáře Bavora, aby ukázal, jak klame se v domnělých úspěších žena slabá i silná. Nejednou stránkou připomíná nám tato povídka Nevěstu z předešlého svazku spisů Legrových; nejúčinnější z nich zdá se nám ono zvláštní kouzlo léta, vystižené zde i tam přese vši prostotu prostředků na určitý, takořka světelně teplý dojem.

Další obrázek — Konec románu — má látku již mnohokráte zpracovanou. Bohatý dědic stůj co stůj chce splniti čestnou povinnost — vzíti si za ženu bývalou služku své matky. V poslední chvíli, před cestou k oltáři, jest od toho úmyslu odvrácen ne tak odporem matčiným, ani důvody přítelovými, jako zjevem a jednáním nastávajícího příbuzenstva. Živoucí drastičnost závěrečného, dramaticky vystupňovaného výjevu dodává obrázku rázu novoty, při němž zapomínáme na starobu motivu. — Povídka Upír o starém mlynáři, jenž tajně stíhá a moří mladistvou služebnou, až při svém skonu uvede spolu s mlýnem v záhubu i ji, dobře vystihuje těžké ovzduší, ve kterém se rodí polobáchorkovité příběhy, k jakým také náleží úseč ze života starého Marka, tvrdě vládnoucího na osamělém, rozpadávajícím se mlýně. Tak asi představoval si kdysi náš lid, když ještě rozmanité pověry docházely u něho víry, tajemné upíry, nevzhledné můry a podobné nevlídné bytosti. — Poslední kresbička — Pro lepší budoucích — zpestřuje celkový ráz knihy také motivem historickým. Úryvek z četných selských odbojů proti panské trýzni, tedy látka, kterou ve svých mladých dobách zpracoval Jirásek a po něm i jiní naši beletristé, jest podkladem tohoto obrázku. Obměny dostalo se mu tím, že tu starý rychtář s věrným čeledínem zachraňují synka, dědice rychtářova, doufajíce, že on se dočká lepších časů. — Z povídek Legrových vysvítá jakási lehkost tvorby a jednoduchost prostředků, kterých autor užívá.

Prohlížíme-li posud vydaných 20 svazků Sebraných spisů F. X. Svobody, bezděky nám připadne na mysl bohatá pestrost látek, které zpracoval ve své próse. Romanopisec dívčích srdcí, sledovatel složitých zjevů rodinných i společenských, výmluvný tlumočník velikého města i tichých hvozdů — odbočuje také na pole válečné. Jeho *Bitevní vichřice* (nákl. J. R. Vilímka, str. 355) obsahuje sbírku

povídek a črt vojenských, většinou vzatých ze samého ryku a lomozu válečného. Zjev ten je v tvorbě Svobodově tím pozoruhodný, že spisovatel, známý zálibou v reálnosti a bystře kreslící skutečný život, spoléhá zde zpravidla na svou tvůrčí představitost, nepodepřenou vlastními zažitky. Přes to jeho vypravování i líčení působí živým dojmem sytého díla uměleckého. Zcela málo lze tu najíti případů, kde neurčitost místa, libovolnost doby a nevěcnost situace splošťuje práci, jež se míjí žádoucího účinku. Máme na mysli povídku Ondřej, v níž spisovatel chtěl asi znázorniti střetnutí příbuzenských vztahů s krajanskými a rodovými city za války. Prostředek, kterým dojde ke katastrofě — vzduchoplavba — je líčen tak povšechně a tedy neurčitě, mlhavě, jako vše ostatní v té povídce.

Dvě poslední kresby — Noční návštěva a Duše bojiště — zakládají se jaksi na vznícené obrazotvornosti, v níž tu zemdlelý vojín na bojišti, tu pozdní, účastný pozorovatel, vzrušen jsa představami, do nichž se pohroužil, spatřuje pohyby mrtvých druhů nebo přítomnost vojínů dávno padlých. Chybí-li nám tu cosi do plného dojmu bezprostřednosti, uvědomujeme si ten nedostatek po jiné stránce také ve Starém vojáku. Odhodlanost starého vysloužilce padnouti v boji, ač jí autor uchránil komičnosti, jíž se bezděky dotýká, přece jen nedosahuje žádoucí věrojatnosti.

Ve velké většině svých válečných obrázků však Svoboda s plnou jistotou ovládá zvolenou látku, při čemž věcná znalost vojenského života a zřízení zřejmě je mu na prospěch. S plným zdarem postihuje zejména duševní stavy jednotlivců v bitevním přívalu, doličuje, jak člověk sebe mírumilovnější stává se vraždícím netvorem, jakmile kolem něho začne se prolévati krev, a jinde zase zachycuje, jak touha po životě dovede i slabocha nadchnouti k činům. Psychologicky věrně postřehuje, jak nejednou v rozhodné chvíli, kde běží o život, bojujícímu vojínovi připadnou na mysl malicherné, bezvýznamné podrobnosti tu z minulého života v domovině, tu z projevů soudruhů. Několikráte zakládá své kresby na kontrastu tužeb a nadějí, jež jednotlivce zahřívají i za pohybů a posunů bojujících řad a rachotu střelby, a událostí, jež se dostaví v zápětí. Jedinci, ocitajíce se v boji takořka u brány záhrobí, bezděčně přemítají o svém posavadním životě, s nímž nás pak spisovatel ovšem neopomene seznámiti. Rozumí se, že moc, jejíž jméno Náhoda, jako jinde v životě, také v bitevní vichřici má velké slovo, i nelze, aby také zde nedala vhodného podkladu k účinným obrázkům. Voják Votýpka v Přední stráži je toho dokladem právě tak, jako bubeník Šimek nebo titulní hrdina v Příhodě Jana Košnáře.

Spisovatel uspořádal povídky, pocházející z rozličných dob, velmi účelně tak, že postupuje od prostých taktických pohybů vojska k vlastní »bitevní vichřici« a končí viděním na někdejším bojišti. Forma jeho kreseb je zcela přiléhavá, pružná a barvitá.

Práce, zajímavá jak osobou původcovou, tak sama sebou, jest *Jana Laichtra* román *Budoucnost* (nákl. J. Laichtra, I. str. 266, II. 302). Hlásíť se tu literární prací muž zralého věku, jehož praktické

povolání sice mnohonásobně souviselo a souvisí s naší tvorbou slovesnou, který však sám posud činně se nehlásil do cechu spisovatelského. Jeho román má vážnou látku a řeší ji způsobem, který se snaží sloučiti umělecké cíle s těžkými zkušnostmi životními. V základě shledáváme jakousi podobnost — byť vzdálenou — mezi Svobodovým Rozkvětem a touto Laichtrovou Budoucností. U Svobody jde o rozvoj rodu, který z nepatrných počátků — z malé vísky vyšed, vzmáhal se hmotně, společensky i kulturně, až vydal básníka. U Laichtra je rozsah i dosah sledovaného předmětu jaksi obmezenější, nejde do dvou — tří generací, nýbrž sleduje rozvoj dětí v jediné rodině, v ní pak vybírá si především jediného syna, který se tedy stává hrdinou románu. Také v rodině samé, kterou Laichter ze své paměti líčí, jsou základní prvky jiné než u Svobody. U Laichtra líčí se maloměstská konservativnost, úzkostlivá péče o zachování bezvadné přímosti a poctivosti, která ne vždy se hodí obchodnické podnikavosti, jež pobízí rod Novákův u Svobody. Je-li tedy hrdina Budoucnosti Prokop otcem obrácen na dráhu obchodní, neděje se to z tušení příštího zdaru, blahobytu a vzrostu, nýbrž jen ze stísněnosti poměrů. Jinak by se Prokop byl vrhl na studie a byl by tam jistě býval na svém místě přese všecky své libůstky v technických dovednostech a zručnostech. Kupecká léta Prokopova líčí Laichter zevrubně. Je zřejmo, co ostatně jest význačným rysem celého románu tohoto, že autor buduje na zažitcích a zkušenostech, které se tou měrou vtiskly v paměť, že oživaly ve vzpomínkách svěžích a že bylo lehko umělecky je promítati. V těch částech vám Budoucnost bezděky připomíná Herrmanna, zejména jeho učňovské partie z historie U snědeného krámu i z jiných kreseb drobnějších. A třeba při tom hned vytknouti, že také tu je Laichter zcela svůj, že obsahem i formou vyrostl ze sebe.

Za kupectvím prodlel Prokop v několika českých městech, jež autor, pokud jeho rek mu k tomu dává příležitost, kreslí s průzračnou určitostí i tam, kde jich nejmenuje plným jménem. Jeho líčení stává se tu cenným příspěvkem mezi dokumenty našeho života ve venkovských městech v poslední třetině minulého věku. Časem pobýval Prokop také doma v Dobrošově; tím získává autor vhodnou příležitost sledovati jak rozvoj zvolené rodiny dobrošovských Svobodů, tak nenáhlý pokrok všeho městečka východočeského. Hlavním předmětem jeho pozornosti však jest rozvoj duševního života Prokopova. Prokop necítí se v kupectví spokojeným, jeho duch stále míří kamsi jinam, stále se kamsi rozpíná, hledaje jakýchsi neznámých cílů. Z té touhy vyrůstá především důkladnější a důkladnější sebevzdělávání, v němž je Prokop pravým mužem svépomoci. Odtud vzniknou potom i pokusy literární a sen o jakémsi novém, mohutném díle, jež by svému původci zajistilo novou budoucnost. A když se ukáže, že mladý muž přeceňoval své síly, nezkrušen zklamáním oddá se konečně odhodlaně praktickému povolání, vynikne v něm energií a důmyslem a zakotví bezpečně pro blaho své i ke zdaru bližních. Zatím co generace otců klesá v hrob, Prokop na svých dětech vidí, kde jeho kmeni vzrůstá pravá budoucnost.

Laichtrův román je cenný vážnou látkou, opřenou o životní zkušenosti a z nich plynoucí úvahy o úkolech člověka a rozmanitých stavů lidských. Spisovatel snažil se věrně zobraziti jedince hledajícího sebe a pátrajícího po místě ve společnosti, v níž by se mohl uplatniti. Srovnává svého hrdinu s jinými mladými muži, z nichž kněz Dvořák a obchodník Ondřejc jsou nejrázovitější, a zdůrazňuje na něm cenu sebevzdělání. Při tom zároveň zachycuje duševní proudy, jak se v těch dobách uplatňovaly u nás v životě veřejném, v zápasích politických, v snahách literárních a uměleckých, zejména pak ve smýšlení a názorech mladého vzdělanstva, podléhajícího novým proudům universitním. Jeho hrdina tou měrou, jakou se osamostatňuje hmotně, uvolňuje se také duševně a stává se obrazem přerodu vnějšího i vnitřního. — Forma románu je prostá jak ve stavbě, tak v kresbě slovesné a obsahu dobře přiměřená. Větší obmezení a soustředění na několika místech bylo by románu jen prospělo.

F. V. Vykoukal.

Básně.

Josef Šimánek: *Božstva a kulty.* Nákl. autorovým. Šimánek je básník inspirovaný ovzduším kultů a mysterií náboženských. Od okkultistické adorace tělesné rozkoše až po »krásná milování«, od tajemného učení egyptských hierofantů až po vítězství proroku monotheismu. Ale není to dekorativní esthétství. Dekorativní esthét nemůže zříti svět tak jednotně, aby mohl napsati verše reflexe tak čistě filosofické, jako jsou verše první básně, mající stejné jméno se sbírkou. Druhá křivda, které se dopouští na Šimánkovi veřejnost, je to, že mermomocí jej chce na základě jeho veršů zařaditi pod tu či onu vignetu. To je ostatně úkaz v Čechách běžný. Dnes není možno dáti se inspirovati náboženským kulturním koloritem, abyste okamžitě nebyl subsumován pod tu či onu korouhvičku. Šimánek není ani dekadent ani esthét a z jeho veršů nepoznáte ani, jakého je náboženství, neboť to je privatissimum srdce.

Sféra božstev a kultů, v jejichž historické liturgice vidí básník stále týž projev touhy po Tom, jemuž obětovali národové pod jménem: Neznámému, je v české poesii něco nového. Básník přivádí do poesie s velikou znalostí (nejen vědeckou, nýbrž básnickou) ovzduší chrámu Isidy a Osirise, magii pyramid, temný kult Astarty, krvavou Béthis, hieratické postavy Faraonů, tajemnou hrůzu haeretických mysterií, nálady večerních Angelů, jas nehmotné lásky a písně gothických kathedrál. A že to není ovzduší musea, antikvární paráda, o tom nás přesvědčují intimní verše a nálady, kde básník mluví o sobě, o svých temných tuchách a světlých nadějích inspirovaných právě tímto věčným hřbitovem, kde tlí tolik rukou, jež se zvedaly k Absolutnu.

Schuf-Dörfla.

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo: Utajované zlo (Les avariés). Hra o třech dějstvích. Francouzsky napsal Eugéne Brieux. – J. Zeyer: Radúz a Mahulena. Nově studováno a vypraveno.

Městské divadlo Král. Vinohradů: Měšťan Schippel. Veselohra o pěti dějstvích. Napsal Karel Sternheim. — Lenoch. Komedie o pěti dějstvích. Napsal A. N. hrabě Tolstoj.

Na podnět Osvětového Svazu uvedlo Národní divadlo na scénu Brieuxovu poučnou hru *Utajované zlo*, jež určena pro nejširší kruhy a v niž spisovatel poukazuje na nebezpečí, plynoucí z lehkomyslného nazírání na choroby venerické. Autor oslabuje však do jisté míry své vývody tím, že hře dává vyzněti v závěr, který naznačuje, že zlo není tak hrozné, ale že při značné dávce trpělivosti lze jeho hrůzy předejíti. Tato francouzská hra těší se dobrému zvuku ve světě divadelním, možno však s plným vědomím proneseného slova říci, že naši lékaři, pokud zabývají se dramatickou tvorbou — a jmenuji výslovně Dra Cízlera — svedli by zcela jistě kloudnější věc, kdyby neobávali se výtky tendenčnosti a kdyby nevěděli, že jen práce s pečetí ciziny dochází u nás pozornosti.

Po delší době uvedena byla na scénu Národního divadla opět Zeyerova dramatická pohádka *Radúz a Mahulena*, ale ani o stránce herecké ani o výpravě nelze se vysloviti pochvalně. Hráno bylo zcela běžně a také úpravě scény věnována byla péče značně menší, nežli na př. Claudelovu Zvěstování, ačkoli Zeyerova pohádka jmenovitě s hudbou Sukovou má všechny vlastnosti, aby se opět stala aspoň na čas hrou repertoirní.

Karel Sternheim, jehož satirická veselohra *Měšťan Schippel* provedena byla na Městském divadle Král. Vinohradů, je dosti osobitý spisovatel. Jeví se to v podání satiry na maloměstský, šosácký život provinciálního městečka, tolikráte již v četných pracích zobrazený. Ale je značný rozdíl mezi ním a na př. L. Thomou. Kdežto Thoma staví na scénu postavy přímo ze života vzaté a ponechává jim jejich mluvu, Sternheim tvoří si své typy, jimž vkládá do úst slova uzpůsobená, třebaže s jejich charakterem se shodující. Po stránce technické prozrazuje práce Sternheimova obratného divadelníka, což zejména se ukázalo ve scéně, připomínající balkonový výjev z Romea a Julie.

Děj hry je ten: Pěvecké kvarteto maloměstské pozbylo tenora a není s to, aby si opatřilo jiného, mimo pobudu Schippela, od mládí všemi počestnými měšťáky pro jeho nemanželský původ opovrženého. Ale okolnostmi konečně jsou měšťané donuceni, pozvati jej ve svůj střed. Pobuda, tenorem nadaný, žádá na nich, aby byl považován za úplně rovnocenného, ba přeje si i ruky sestry jednoho člena kvarteta. Když ale sezná, že se děvče zapomnělo s vévodou, odmítá je i bohaté věno, což má za následek souboj. Aféra končí tím, že bývalý pobuda uznán je posléze za úplně rovného ostatním měšťanům.

Pobudu Schippela, tento výlupek uličnictví i proletářské rvavosti, sehrál zcela případně p. Marek a pp. Vydra, Havel a Zakopal tvořili mu zdařilý protějšek svými měšťáky.

Kus oblomovštiny v podání hodně realistickém uvedl na scénu A. N. hrabě Tolstoj svou pětiaktovou komedií *Lenoch*. Líčí mladého, zámožného statkáře Korovina, člověka měkké povahy, s nímž si točí pro jeho dobrotu každý, jak chce, počínajíc sluhou a končíc celým příbuzenstvem statkářovým. Konečně však dobrácký statkář, jemuž přezdívají lenoch, se vzchopí, učiní konec rázným způsobem všemu poručníkování a zařídí se tak, jak mu srdce velí. Zasnoubí se s energickou, mladou ženou, která těžce probíjí se životem, podezřívána jsouc při veškeré své poctivé práci pokryteckým okolím.

Lenoch je zajímavá a poutavá hra, jmenovitě řadou rázovitých postaviček se širokou ruskou náturou, jíž snažili se na Vinohradech pokud možno naturalisticky vystihnouti. Při tom však opomenuli, že ne podškrtáváním, nýbrž celkovým sladěním hry dociluje se právě v těchto dílech žádoucího účinku. Poměrně nejlepší výkon podal p. Vydra ve strýci lenochově. Ale i p. Pražský v titulní úloze, jakož i pí. Májová a p. Faltys zdatně si vedli. *Karel Čvančara.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze dne 20. března 1914.

(Zmar česko-německého vyjednávání. — Události na říšské radě. — Politická vražda ve Francii. — Nový kabinet v Italii. — Home-rule. — První albánské ministerstvo.)

Zástupcové českých stran, které se akce dohodovací súčastnily, konstatovali, že jak oni tak jejich strany přes nejzávažnější námitky proti vládním předlohám měli nejlepší vůli v zájmu ústavnosti v zemi a v státě vstoupiti s Němci ve věcné jednání o sporných otázkách a že měli pevnou vůli postupovati loyálně, aby vyjednávání mělo zdárný výsledek. Když ale přes to pokus o vyrovnání odporem německým se ztroskotal, konstatovali jednomyslně, že zodpovědnost padá plnou tíhou na strany německé.

Poslanecká sněmovna sešla se po pětinedělní, českou obstrukcí vynucené přestávce dne 5. března. Jak malá byla naděje na dělnost její, dokázalo usnesení parlamentní komise českých agrárních poslanců, že česká strana agrární bude s užitím všech prostředků ve své obstrukční taktice postupovati. Tak se skutečně stalo. Čeští agrární poslanci zahájili hned v první schůzi obstrukci. Schůze byla velmi pohnutá. Ač president Dr. Sylvestr proti českým řečníkům, i těm, kteří ke straně obstrukční nenáleží, nadmíru bezohledně postupoval, je v řeči přerušoval a jim slovo odnímal, nezbylo mu, než schůzi skončiti. Sněmovna odročila se na týden, aby sněmovním stranám byl popřán čas vyjednávati s českou opposicí, za jakých podmínek

by od obstrukce upustila. K záchraně parlamentu vystoupili různí vyjednavači, zejména předseda polského Kola Dr. Leo.

Ve schůzi agrárního klubu dne 13. března učinil posl. Staněk návrh na dočasné zastavení obstrukce, na propuštění prvního čtení branné předlohy a na další vyjednávání s Němci. O návrhu rozpředla se dlouhá, pohnutá debata a na konec schválen návrh Staňkův 20 proti 12 hlasům. Posl. Staněk učinil svůj návrh po četných poradách s předsedou německo-nacionálního svazu Drem Grossem, s předsedou polského Kola Drem Leem a s předsedou sněmovny Drem Sylvestrem. Ve schůzi sněmovny 13. t. m. prohlásil posl. Staněk, že česká opposice chce vládě a Němcům ještě dopřáti příležitosti k poslednímu pokusu zavésti pořádek v Čechách a na Moravě. Schůze skončena po řeči ministra zeměbrany, který dokazoval nutnost zvýšení počtu nováčků a příští schůze ustanovena na den 17. března. Hned po schůzi sešli se čeští a němečtí vyjednavači a konali dlouhou poradu. O smířlivé náladě Němců a malé naději na příznivý výsledek nového vyjednávání svědčilo, že se Němci usnesli vyjednávati s Čechy jen za tou podmínkou, že tito bezprostředně od obstrukce upustí. Ve schůzi podali Němci své návrhy, jež vrcholily v požadavku, aby po zastavení české obstrukce na říšské radě nově zvolený český sněm zajistil Němcům zemské zřízení neb alespoň jeho nejdůležitější a pro ně výhodné části. Pak byli by Němci ochotni připustiti volbu nového zemského výboru. Do té doby že má správní komise úřadovati, ale v čelo její že má býti postaven nový zemský maršálek. Za tento veliký ústupek byli Němci ochotni dáti Čechům ničím nezaručený slib v otázce jazykové, jejíž spojitost se zřízením zemským nechtěli připustiti. Vůči této troufalosti nezbylo než od dalšího vyjednávání upustiti. Sněmovna sešla se dne 16. t. m. Ze schůze sešli se vyjednavači naposledy ke krátké schůzi, v níž Němci prohlásili, že by bylo zbytečno o českých návrzích jednati.

Hned po této poradě přečetl předseda sněmovny Dr. Sylvestr přípis ministerského předsedy oznamující, že se říšská rada nejvyšším rozhodnutím na neurčitou dobu odročuje. Vláda doprovodila odročení říšské radě dalším rozkladem ve vídeňském úředním listě. Praví, že ze zmatků posledních dnů se vyvinula myšlenka, která překoná nynější kritickou situaci a musí býti zachráněna až do fáse, jež má platiti pro příští parlamentní rokování i poznání nutnosti, že v Čechách právě tak jako v ostatních zemích musí vnitřní spor býti omezen na půdu užší vlasti spravedlivým vyrovnáním protiv, aby říšská rada napříště byla osvobozena od podobných bojů. Vláda Stürghkova nedokázala ovšem schopnosti, ba ani dobré vůle k takovémuto spravedlivému vyrovnání protiv přispěti, ano, ona svým zjevným nadržováním Němcům protivy tyto ještě zvětšovala.

Národní strany české usnesly se o osvědčení, v němž se vyslovily: »Přes to, že Němci dvakráte zamítli ujednání již učiněné dohodou v pražských poradách docílenou, přes to, že německo-pokroková strana rozbila i poslední smiřovací pokus, vstoupily české strany s Němci do nového jednání. Ježto však Němci přišli s požadavky trvalého zákonného zaručení všeho toho, co jest hlavním po-

žadavkem Němců v Čechách, kdežto oni sami žádné ústupky učiniti nechtěli, není českým stranám možno o takovýchto z celého souboru vyjednávání vyrvaných a jenom Němcům prospěšných částech diskutovati.«

V Paříži udála se dne 17. t. m. sensační politická vražda. Finanční ministr Caillaux byl předmětem útoků čelného pařížského denníku »Figara«, kteréž rozčilily choť ministrovu do té míry, že se odhodlala, svého chotě pomstíti. Vyhledala v redakci ředitele listu a pisatele útočných článků Calmetta a vypálila na něho několik ran z revolveru. Calmett byl tak těžce zraněn, že ještě téže noci v nemocnici skonal. V Paříži způsobil čin veliké rozrušení a došlo k velkým demonstracím netoliko proti Caillauxovi, ale i proti republice. Odpůrci radikální vlády Doumerguovy zahájili v parlamentě boj proti vládě a tvrdili, že netoliko Caillaux, ale i nynější ministr námořnictví Monis ve své dřívější funkci jako ministr spravedlnosti způsobili odklad líčení s podvodným bankéřem Rochettem a dopomohli mu k útěku. Caillaux vzdal se svého úřadu. Narozen r. 1863 byl professorem na Ecolé des sciences politiques, r. 1898 zvolen poslancem, byl ministrem financí v kabinetech Waldekově, Clémenceauově a Monisově. V r. 1911 stal se ministerským předsedou; byl však nucen odstoupiti následkem odhalení, že před případem agadirským zahájil na vlastní vrub vyjednávání s Německem. Calmette obviňoval jej z hrabivosti a za spojení s cizími bankami na úkor financí francouzských.

V Italii odstoupil kabinet Giolittiův. Nástupcem Giolittiho stal se Salandra, jenž má v sněmovně velkou autoritu. Má na mysli soustředění všech liberálních živlů. Dosavadní ministr zahraniční San Giuliano vstoupil do nového kabinetu.

V Anglii činí provedení irské samosprávy nesmírné obtíže. Lordi zamítli předlohu opětně a konservativci v dolní sněmovně kladou jí nejrozhodnější odpor. Mnohem vážnější nad to jest, že v Irsku samém, v městě Ulsteru a kraji, chystá se zjevná vzpoura, ano, že se tam ustavila vedlejší vláda pod vůdcovstvím člena parlamentu sira Carsona, která organisovala armádu dobrovolníků. Kompromisní návrh vlády, že se Ulsteru poskytne šestileté příročí do zavedení homerulu, byl zamítnut, a když vláda chtěla mobilisovati vojsko proti vzbouřencům, vypověděli důstojníci vládě poslušnost a jali se skládati své hodnosti. Ministr vnitra Lloyd George prohlásil sice v sněmovně, že vláda zaujme nejrozhodnější stanovisko proti vzpouře, ale i v lůně samého kabinetu objevila se neshoda a ministr vojenství dal se jen stěží pohnout, aby v kabinetě setrval. S velikou námahou podařilo se, prý na přímé zakročení krále Jiřího, přiměti důstojníky k poslušnosti a zjednati opět těžce ohroženou disciplinu.

Nový stát Albanie má své první ministerstvo. Kabinet složen takto: Turkhan paša (bývalý velkovezír) převzal předsednictvo a zahraniční záležitosti, Essad paša vojenství, Bib Doda vnitro, pošty a telegrafy, Azziz paša spravedlnost a kultus, Turtullis vyučování, Hasan bey zemědělství a obchod, Adamides finance. Z ministrů jsou dva křesťané, ostatní mohamedáni. *Adolf Srb.*

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTEREŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1914. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. **Duben.**

LITERÁRNÍ NOVINKY.

KRÁSNÁ PRÓSA.

Andersen H. Ch.: **POHÁDKY A POVÍDKY.** Upravil K. Mašek. Díl IV. Světové knihovny č. 1113—1116. Za - - - - - - - - - - - - - - - - - - K —·80

Slavné Andersenovy »Pohádky a povídky« dočkaly se důstojného a ryzího českého převodu z péra Karla Maška ve »Světové knihovně«. K dosud vyšlým 3 svazkům přidružil se nejnovější svazek 4., jenž vzbudí nadšení a radost hlavně mladých čtenářů. Neboť tento svazek obsahuje proslulé pohádky, jimiž jméno Andersenovo stalo se tak světoznámým. Rozkošných 28 pohádek, mezi nimiž »Křesadlo«, »Slavík«, »Sněhulák«, »Pokladnička«, »Princezna na hrachu«, »Sviňáček«, »O hloupém Honzovi« a přečetné jiné mistrovské výtvory nesmrtelné fantasie Andersenovy budou nyní v laciném vydání znovu baviti i poučovati. Kniha o 260 stranách je pouze za 80 hal. — láce to, jaká je možna jen ve »Světové knihovně«!

France Anatol: **OSTROV TUČŇÁKŮ.** Román. Vychází v Knihovně Zlaté Prahy v sešitech po - K —·24

Satyrický román Anatole France »Ostrov tučňáků« počíná vycházeti v Knihovně Zlaté Prahy po právě ukončeném znamenitém románu St. Žeromského »Věrná řeka«. Dílo Franceovo, tohoto ze všech dnešních spisovatelů francouzských největšího mistra jazyka a nejryzejšího representanta literární tradice francouzské, bude u nás jistě s největším zájmem vítáno. Jeť to, jak píše F. V. Krejčí ve své studii o Franceovi, »parodie utopických pohádek, obsahující pod touto zábavnou formou zdrcující kritiku náboženských dogmat, monarchických legend a všech sociálních autorit.« — »Ostrov tučňáků« vychází v sešitech po 24 hal. v Knihovně Zlaté Prahy, na níž odběratelé »Zlaté Prahy« připlácejí čtvrtletně jen K 1·—.

Kálal K.: **HRANICE.** Povídka československá. Ottovy Laciné knihovny národní roč. 43. Sešit 1. Za - K —·20
Předplatné na 10 seš. s pošt. zásilkou - - - - - - - - - - - - - - - - - K 2·20

Největší a nejstarší česká sbírka zábavné četby Ottova Laciná knihovna národní zahájila právě 37. řadu původní knihou K. Kálala »Hranice«. Nová kniha nadšeného pěstitele vzájemnosti československé líčí román mladého učitele, jejž osud přivedl do české školy na samých hranicích uherských. V hlavě plno krásných snů, mladý muž stane se dobrodincem zanedbané osady, ale činnost jeho nesetkává se s uznáním vyšších, tak že po čase je nucen uchýliti se do soukromí s mladou ženou, již tu nalezl a jež mu porozuměla. Povídka vypravována srdečně, jako všechny práce tohoto autora.

SPISY POUČNÉ, VĚDECKÉ A JINÉ.

ENCYKLOPEDICKÝ SLOVNÍK NĚMECKO-ČESKÝ. Sestavil prof. dr. *J. V. Sterzinger.* Nové, úplně přepracované a valně rozšířené vydání německočeského slovníku Sterzingrova-Mourkova. Sešit 2. Dílo bude vycházeti v sešitech po 80 hal. a lze si vyžádati 1. sešit na ukázku v kterémkoli knihkupectví.

Encyklopedický slovník německočeský od prof. dra. J. V. Sterzingra bude novým, úplně přepracovaným a valně rozšířeným vydáním velkého Německočeského slovníku Sterzingrova-Mourkova, jehož zásoba letos byla úplně vyčerpána. Nové vydání tohoto díla bylo v posledních letech důtklivě žádáno a to nejen germanisty z povolání, ale i praktiky kteréhokoli zaměstnání. Velký slovník německočeský, sestavený v letech 1890—1898, potřeboval již naléhavě valných doplňků i oprav na základě moderního studia jazyka českého a německého.

Nové dílo bude úplným repertoriem všeho bohatství jazyka německého, věrným obrazem toho jazyka ve vší jeho rozsáhlosti a mnohostrannosti a stejně věrným obrazem vzájemných poměrů ducha obou jazyků. Je to tedy zároveň veliké dílo slovníkové, důkladná učebnice té naší intelligence, která se snaží vniknouti hlouběji v ducha jazyka německého, a nejdůkladnější, nejúčelnější a neispolehlivější ze všech Brusů, Oprávců a Rádců jazyka českého, neboť vyčerpává všecko fraseologické bohatství jazyka německého, tlumočí každou frási německou případným svérázným rčením českým. Žádná úřadovna, žádná knihovna, žádný závod neobejde se bez tohoto díla; každý jednotlivec odkázaný jakkoli na užívání obou jazyků zemských, praktik i germanista z povolání, najdou v díle bezpečného, důkladného rádce. Doporučujíce nový Encyklopaedický slovník německočeský veškeré české veřejnosti, podotýkáme, že bude vycházeti v sešitech velikého slovníkového formátu po 80 hal., a lze předplatiti s poštovní zásilkou na 10 sešitů K 8·20. Sešit 1. zašle se na požádání ochotně na ukázku. Odbírati lze v každém knihkupectví, jakož i v nakladatelství J. Otty v Praze.

OTTŮV OBCHODNÍ SLOVNÍK. Redaktor Dr. Jos. Pazourek. Díl I. A—J. S 69 vyobrazeními v textu. Za K 24·—, vkus. váz. - - - - - - - - - - K 28·—

Mohutný tento svazek obsahuje zevrubný výklad všeho odborného vědění heseł písmen A—J. Poskytuje nejen hlubší a soustavnější poučení o všech otázkách denní prakse, ale i ve všech oborech vlastních nauk obchodních i odvětví příbuzných.

OTTŮV DIVADELNÍ SLOVNÍK za součinnosti Karla Engelmüllera rediguje Karel Kamínek. *Počne v nejbližších dnech vycházeti v sešitech* po - K —·80

Ottův Divadelní slovník hodlá podati historický vývoj divadla českého i všech divadel cizích, dramatických literatur, data o básnících a skladatelích, hercích i zpěvácích, režiséry, kteří hledali nové vývojové cesty umění divadelnímu, hodlá ukázati jeviště, umělecké i technické potřeby celého divadelního stroje, otázky týkající se umění reprodukčního, režie, mimiky, kultury slovní i zpěvní, mask, kostýmů, stavby divadel, jich akustičnosti, opatření bezpečnostních, vynálezů osvětlovacích i dekoračních i různých otázek právních a statistických a konečně poměru jeviště k hledišti — chce býti příručkou každému, kdo jako herec, zpěvák, režisér je zaměstnán na divadle i kdo je jako divák povolán, aby soudil. Všem dramatickým umělcům, zpěvákům, ochotníkům, knihovnám, učitelům, studujícím i těm, kdož o divadlo mají zájem diváka a chtějí nabýti rychlé a snadné informace, doporučujeme Ottův Divadelní slovník.

Prášek, Dr. *J. K.:* **ASSYRIE A DÁVNÝ ORIENT.** Světové knihovny čís. 1117—1119. Za - K —·60

Čtvrtá kniha Práškova zaokrouhluje v celkový obraz populární výklad o pradávných dějinách lidstva, zahájený ve »Světové knihovně« spisem »Foiníčané«, pokračováním »Babylonie kolébkou dějin« a »Egypt za starých dob Faraonů«. Slovutný náš egypto-assyrolog v nejnovější své knize líčí tu pestrou změť národů prastaré Palestiny, Arabie, Egypta a vůbec celého onoho kouta Malé Asie a Afriky, odkud

vyšlo poznání světla kultury. Čtenář dovídá se tu, co moderní historické badání vyneslo na povrch v dějinách, na př. starých Israelitů a může údaje biblické srovnávati s bezpečnými poznatky dějepisnými. Spis psaný slohem velmi přístupným bude zajisté rád čten všude, kde je zájem o jasné poučení. Doporučujeme co nejvřeleji.

ČTVRTÝ SEŠIT SCOTTOVY „JIŽNÍ TOČNY“ JIŽ VYŠEL!

Deník kapitána Scotta o jeho cestě k jižnímu pólu, vycházející česky v krásné illustrační výpravě nákladem Ottovým s názvem »Dosažení jižní točny« v sešitech po 60 hal. dospěl již ku sešitu 4., v němž odvážný cestovatel líčí příhody výpravy v lednu 1911. Loď »Terra Nova« konečně upravena definitivně k přezimování, část výpravy zaměstnána polárními výzkumy, jichž bohaté výsledky přivezeny do Anglie. Dne 27. ledna odhodlal se kapitán Scott podniknouti výpravu po saních přímo k točně. Cestovatel používá tu poprvé k cestě ledovým polem koní, poníků, s jakým výsledkem, o tom později vypráví. Prvých pět dnů nové cesty je již plno vzrušujících dojmů, které vypravovány prostým slohem, čtenáře uchvacují, takže s napětím čeká na pokračování. Doporučujeme nový cestopis co nejvřeleji každému, kdo hledá četbu zajímavou a napínavou. Čtěte!

JAN VOBORNÍK

LEPT JAR. ŠEJNOHY

R. 1914. ČÍS. 4.

VLČKOVA

OSVĚTA

Aesthetika zvuků v přírodě.

Napsal PhDr. et MUDr. **Karel Zitko.**

Nejdůležitějším smyslem po zraku, který sprostředkovává styk našeho nitra s přírodou, je sluch. Smysl tento stojí rozhodně pod zrakem jak se stanoviska fysiologického a vůbec poznávacího, tak aesthetického. Přes to znamenitě napomáhá poznávati přírodu, ba dovede na naši bytost i sám o sobě zapůsobiti velmi mocně (úder hromu).

Vnímání zvukové či *slyšení* děje se donášením zvuku *vnějším zvukovodem k bubínku,* kterýž i s *kůstkami sluchovými* ve chvění se uvede. Těmito rozechvěje se *blána*, uzavírající tak řeč. *okénko oválné*, které zase vodu v *bludišti* v pohyb uvádí. Vlna tekutiny takto vzniklá dráždí základní blánu v *hlemýždi* a *orgán Cortiho*, čímž vnímání zvuku povstává.

Příčinou slyšení mimo nás je *pohyb kyvadlový* neb *harmonický*, který vzniká vyšinutím molekulů pružného těla z polohy rovnovážné. Ke slyšení je třeba určitého nejmenšího počtu výchvějů, za jednotku časovou vykonaných, a výška zvuku roste v přímém poměru s *počtem výchvějů* v jednotce časové vzniknuvších. Kdybychom vhodnými prostředky počet výchvějů stále zvětšovali, uslyšíme zvuky stále vyšší, až opět při určité rychlosti pohybu žádného zvuku nepostřehneme. Ústroj sluchový pojímá tedy pohyb kyvadlový jen v určitých mezích.

Překročí-li rychlost pohybu kyvadlového tuto mez, nečiní už dojmu na naše ústrojí sluchové, aniž jest nám známo, zdali nějakým způsobem na nás působí, až když opět rychlost pohybu dostoupí billionu kyvů za vteřinu, pak opět pohyb jeví na nás účinky jako teplo a při zvýšené rychlosti jako světlo.

Tvoří tedy pohyb harmonický nebo kyvadlový nepřetržitou řadu od nejvolnějšího pohybu až ku pohybu nejrychlejšímu, a pohyb ten v určených mezích způsobuje v nás dojem zvuku, v ji-

ných pak mezích dojem tepla a světla. Každé prostředí pružné, pevné, tekuté nebo plynné lze rozezvučeti. Ke slyšení nedostačí toliko pružné prostředí rozezvučené, třeba i pružného prostředí, kterým se pohyb tento rozšíří až k ústrojí sluchovému. Rychlost zvuku závisí na poměru pružnosti a hutnosti toho prostředí. V prostředí stejnorodém šíří se zvuk všemi směry rychlostí stejnou. Naráží-li pohyb na prostředí jinorodé, postupuje částečně zmírněnou rychlostí do prostředí druhého, částečně však na rozhraní se odráží a vrací se opět v prostředí původní.

Šíření zvuku vykládáme si tedy vlnivým pohybem ústředí hmotného, kterým bývá nejčastěji vzduch. Chvění zvučícího tělesa sděluje se částicím vzduchu těleso obklopujícím, tyto částice rozechvívají částice sousedící a tak zvuk se šíří.

Rychlost šíření zvuku ve vzduchu při temperatuře 0^0 jest $331 \frac{m}{sec}$; probíhá tedy zvuk v jedné desetině vteřiny, t. j. v době, v níž může býti zvuk uchem určitě rozeznán, dráhu 33 metrů. Jestliže odražený zvuk dospěje ústrojí sluchového v době takové, že původní a odražený zvuk rozeznáváme, nazývá se odražený zvuk *ozvěnou.* Odráží-li se zvuk na př. hlasu lidského od stěny nejméně 17 m vzdálené, takže se vrací k tomu, kdo volal, slyšeti je zvuk odražený, ozvěnu jednoslabičnou. Při vzdálenostech dvakráte, třikráte atd. větších může nastat ozvěna několikaslabičná. Podmínkou ozvěny není pouze jediná stěna, stojící ve větší vzdálenosti než 17 m, nýbrž určité sestavení několika takových stěn, které odrážejí zvuk do téhož místa, jako na př. duté zrcadlo odráží rovnoběžné paprsky do ohniska. Zvuk od několika stěn v jedno místo odražený se sesiluje a tím teprve nastává patrná ozvěna. Tím se vysvětluje také zřetelně na místě někdy vzdáleném od místa, z něhož zvuk vyšel. Někdy se ozvěna několikaslabičná opakuje několikráte, což činí úkaz ten zvláště zajímavým. Pěkným příkladem je sedmislabičná ozvěna v skalách abršpašských, která se opakuje třikráte. V zámku Simonetta u Milána výstřel z pistole opakuje se asi padesátkráte, mezi dvěma věžemi u Verdunu třináctekráte.

Jsou-li stěny, od nichž se zvuk odráží, blíže než 17 *m*, mísí se zvuk odražený s vycházejícím tak, že jich nelze uchem rozeznati; vzniká *pazvuk.* Pazvuk nejčastěji pozorujeme v místnostech prázdných, kde zvuk málo se může roztříštiti; na př. v bytech při stěhování vyprázdněných, pak ve větších místnostech, kostelích a sálech, které, jak se vyjadřujeme, mají »špatnou akustiku«. Pazvuk se ukazuje v tom případě nerozeznáním slova lidského a protažením posledních slabik slov. V kostelích bývá příčinou návyku kazatelů protahovati zpěvavě poslední slabiku slov.

Síla zvuku závisí na velikosti výchvějů; čím jsou výchvěje větší, tím jest i síla zvuku větší. Sílu zvuku lze také zvýšiti spoluzněním, resonancí. Tímto úkazem sesilování zvuku spoluzněním bylo dovozeno, že zvuk skládá se, jak svrchu doloženo, z řady pohybů jednoduchých, kyvadlových, jejichž výslední pohyb jest příčinou zvuku. Každý zvuk vyvozený složen je z těchto jedno-

duchých pohybů částečných, a na intensitě těchto jednotlivých pohybů částečných zakládá se barvitost tónů. *Jestliže dva nebo více zvuků, které se skládají z jednoduchých pohybů, současně zní nebo po sobě následují, mohou na nás činiti dojem příjemný nebo nepříjemný.*

Barvitostí zvuku nazýváme zvláštní ráz sluchových dojmů, jímž rozlišují se od sebe zvuky různých zvukobudičů. Barvitost zvuku jest tedy příčinou, že stejně vysoké a stejně silné tóny dobře od sebe rozeznáváme. Podstatou těchto jakostních rozdílů je stejné složení zvuků z jednotlivých akustických prvků. Dle toho, jakým počtem a v jaké síle se vyskytují tyto elementy, řídí se ráz celé složeniny, které ucho, poněvadž ve směru tom dále se necvičí, pokládá za zvuk jednoduchý. Poněvadž pak různým složením zvuku z jednoduchých sčítanců, různě tvoří se i vlna, kterou zvuk vzniká, pravíme také, že barvitost zvuku závislá je na tvaru jeho vlny, podobně jako na délce vlny závislá je výška tónu a na rozkmitu jejím jeho síla.

K této věci třeba však jistého omezení. Barvitost zvuku záleží výhradně na způsobu jeho složení. Že ale z řady týchž jednoduchých vln, jimiž vznikají jednoduché zvuky, zvané tóny, vycházejí rozličné výslednice dle rozdílu změn či fasí jednotlivých složek, na rozdílech těch však ráz složeného zvuku zcela jest nezávislý, mohou dva zvuky stejného složení a tedy i stejné barvitosti míti vlny nestejné, nikdy však naopak.

Po stránce vnějších podmínek může býti zvuk zjevem velmi nepravidelným a složitým, jakož i poměrně jednoduchým, po stránce vnitřní je důležitý *přízvuk vjemů sluchových*, který může býti *nepříjemný* nebo v opačném případě zvláště *libý*.

Je-li vlnivý pohyb tělesa, který je příčinou zvuku, zvláště jednoduchý, t. j. vzniká-li tento pohyb jednoduchými harmonickými kmity částic tělesných, pak vzniká zvuk, který i po stránce vnitrné jeví zvláštní jednoduchost a příjemnost a který se nazývá zvukem hudebním čili tónem.

Při vnímání sluchovém záleží arci v první řadě na správném vývoji anatomickém, jakož i na správné fysiologické funkci celého orgánu sluchového. Normální ucho slyší hlasitou mluvu v uzavřené místnosti ze vzdálenosti 100 m., šepot ze vzdálenosti 20 m, jedním i druhým uchem zvláště. Za obyčejných poměrů našich pokládáme ucho za normálně slyšící, rozumí-li jemnému šepotu ze vzdálenosti 6—10 *m*. Při nedokonalém slyšení uchází naší pozornosti valná část zvuků jemnějších a sluch vnímá pak jen zvuky hrubé. Absolutní negativitou sluchu je dokonalá hluchota (tedy hluchota obojstranná).

Obrátíme-li se nyní pouze ke zvukům, majícím původ v přírodě a její jevech, vidíme, že mohou míti původ jak v přírodě anorganické, tak organické. Jako vždy tak i v přírodě je příčinou zvuku *pohyb*.

Anorganická příroda je sama o sobě po většině bez pohybu — tedy tichá. Její hmota dostává se do pohybu teprve půso-

bením a uplatňováním se různých zákonů fysikálních, veškerou přírodu ovládajících.

Vzduch dostává se do pohybu různými vlivy. Proudící vzduch nazýváme větrem. Samo o sobě bylo by toto proudění vzduchu neslyšitelné, kdyby proudící vzduch nenarážel na pevné předměty na povrchu kůry zemské a neuváděl je ve *chvění*. Čím větší jest elasticita předmětů větru vydaných, tím intensivnější jest i zvuk, jejž předměty působením větru vydávají. Však i pouhé tření vzduchového proudu o předměty vzbuditi může zvuky značné síly. Že tu záleží velmi na intensitě vzdušného proudu, je samozřejmo.

I barvitost zvuku větrem buzeného záleží na intensitě, ale hlavně na podstatě hmoty, se kterou proudící vzduch ve styk přichází a která jím uvádí se ve chvění. Jako předměty samy, tak i barvitost zvuku vykazuje nekonečnou rozmanitost. Barvitost zvuků v přírodě vznikajících působením vzduchu jest tedy kombinace zvuků vznikajících třením proudu vzdušného o příslušný předmět, se zvukem, jejž chvějící se předmět sám vydává. Jiné je šumění větrem čechraných lesů listnatých, jiný je hukot lesů jehličnatých. Svist větru narážejícího na útesy skalní liší se docela od hukotu větru, jenž vzbouřil vlny mořské.

Za *úplného bezvětří* může býti v přírodě *úplné ticho*, není-li ovšem rušeno jakýmkoliv vlivem fysikálních jevů v přírodě samé.

Jako vzduch, tak i *voda* může v různých svých tvarech dáti vznik zvukům v přírodě. Vody stojaté nevydávají v bezvětří samy sebou žádného zvuku. Jsou to mrtvé hladiny. Leda bubliny vzdušné z bahna, vrstvou vody prodravše se na povrch, tiše zabublají, nebo nad hladinu vody vymrsklá ryba ticho její přeruší. Ač i vody tekuté mohou se pohybovati velmi tiše, přece slyšíme, po jich břehu jdouce, chvílemi jemné zašplounání.

Voda vydává zvuk na pevné předměty narážejíc. Čím větší spád a čím nerovnější dno i břehy, tím mocněji řeka šplouná a hučí. Nejmocněji hučí vody se značné výše padající (Niagara), kdežto horské potůčky, poskakující přes balvany, pouze bublají a hrčí. Rozbouřená hladina moře vydává zvuk hukotného šumění. Mořský příboj vydává pleskavé rány, a zpět řítící se rozstříknutá pěna mocně šumí. Tiše padající kapky deště jemně šustí, kdežto mohutný příval padajících vod tropického lijáku vydává temný hukot. Voda v podobě sněhu snáší se k zemi téměř beze zvuku, kdežto hukot krupobití slyšeti lze na značné vzdálenosti. Ztuhlá voda v podobě ledu vydává praskavý zvuk, když v době tání kry vodou máčené pukají, na sebe narážejí a o sebe se trou.

Nejmocněji zapůsobiti dovedou na náš sluchový orgán výsledky elektrických jevů v ovzduší. Úder hromu v bezprostřední blízkosti naší osoby dovede až pathologicky otřásti celou naší bytostí prostřednictvím sluchového nervu. Ale i silné hřímání dovede na nás zapůsobiti velmi mocně.

Mimo jmenované živly dovede i jinak anorganická příroda na náš sluchový orgán zapůsobiti. Od nejjemnějšího harašení pa-

dajících kaménků z rozpadávajících se skal až po burácivý hřmot řítícího se balvanu, laviny nebo ledovce do údolí, od šelestění suchého listí a suché trávy až po třesk kmenů vichrem lámaných vnímá náš sluchový orgán nekonečnou řadu přechodů.

Svět živočichův oživuje přírodu jednak zvuky vznikajícími pohybem jejich těl (kopyta koňská, šumění perutí ptactva) nebo přímo hlasem, který v nejrůznějším zabarvení tvorové mohou vydávati. Zpravidla čím nižšího řádu živočich, tím nepatrnější a aestheticky nižší jakosti je zvuk, jejž vydává. Ryba je němá. Zvuk vydati dovede pouze nárazem těla (ploutví) o vodu nebo vůbec o prostředí, ve kterém nebo na kterém se právě nachází. Od prvoků přes láčkovce, ostnokožce a červy až po členovce je tvorstvo téměř zcela němé. Z členovců je to teprve hmyz, který hlavně pohyby svého těla vydává různé zvuky. Ty se jeví ponejvíce jako bzučení (hmyz blanokřídlý), vrzání, cvrkot, mlaskání a jiné zvuky pravidlem velmi jemné, ač někdy i tak pronikavé, že lze je na značnou vzdálenost slyšeti (cvrček, kobylka zelená). Měkkýši a z obratlovců ryby, jak již svrchu řečeno, jsou zcela němi, teprve obojživelníci vydávají zvuky ponejvíce skřehotavé, kuňkavé a bučivé (žáby). Hadi se vyznačují sykotem. Pověstný je v tom ohledu hroznýš královský (Boa constrictor). Jeho strašidelný sykot byl odedávna Mexičanům znamením velikého neštěstí.

Nekonečná je stupnice i barva zvuků, jež vydávají ptáci. Některé z nich působí na nás nelibě (hlas páva), jiné vzbuzují v nás obdiv a nadšení (slavík, skřivánek). Mnozí ptáci, sestavujíce tóny v melodie, jsou ve vyluzování jich praví umělci. — Také u ssavců nacházíme značnou rozmanitost ve vydávání zvuků a sice jak co do zabarvení, tak co do síly. Od nepatrných zvuků pískajících myší až po hrůzné zařvání lva nacházíme tu nesčetné přechody.

Na nejvyšším stupni ovládání ústrojů hlasových stojí mezi ssavci člověk. Ten ovládaje hlasové orgány *rozumem*, stojí docela *osamocen* v celé řadě ostatního tvorstva. Schopností hlasových užil k vytvoření artikulované *řeči*, která vyvinujíc se parallelně v nesčetných variantech u různých raç a národů stala se nezbytným prostředkem k vyjadřování *myšlenek*.

V podobě slovem a myšlenkou doprovázeného zpěvu uvedeno bylo ovládání zvukových schopností vyjadřovacích u člověka na nejvyšší stupeň dokonalosti. —

Základní aesthetická cena zvuků dána jest již samou sluchovou schopností vnímací, která jest dána člověku přírodou samou. Odvěký zákon evoluce nebyl by zajisté dal vzniknouti u tvorstva orgánu sluchovému, obdařiv jej před tím smyslem absolutní důležitosti, totiž zrakem, kdyby byl uznal vytvoření sluchového orgánu zbytečným. Že v první řadě napomáhati má orgán sluchový a možnost vnímati zvuk, *sebezachování*, o tom zajisté nelze pochybovat. A zajisté to byl v první řadě *pud sebezachování*, který naučil člověka rozlišovati zvuky na libé a nelibé. Zajisté všechny ony zvuky, z nichž tušiti mohl člověk v přírodě se

pohybující pro sebe buď škodu nebo dokonce zhoubu, nebo o nichž se osobně přesvědčil, že mu nesou pohromu, budily v něm pocit nelibosti. Opačně pak vnímání těch zvuků, které vycházely od předmětů, z nichž kynul prospěch jeho existenci, působilo člověku pocity příjemné, které staly se přirozeným motivem záliby ve zvucích jmenovaných. Bublání potůčku, vycházející z předmětu, jež přinésti může člověku ukojení trapné žízně a osvěžení v úpalu slunečném, zajisté od pradávna vzbuzovalo v člověku libé pocity, kterážto záliba v každém pokolení opakovaná *stala se na konec dědičnou. A tak vzbuzuje v nás bublající potůček zalíbení i tehdy*, jestliže není právě podpoře naší tělesné existence žádoucí. Bublající potůček je nám motivem záliby, třeba by nás netrápila žízeň a třebas bychom necítili žádné potřeby osvěžiti své tělo koupelí v chladivých a skotačivých jeho vlnkách. — A právě tak neblahé jevy, některé zvuky provázející (úder hromu, řvaní lva) staly se motivem negativity zálibné a hrůza, která plynula z nich tak mocně v duše pokolení minulých, přenesla se dědičně na pokolení přítomná. Že se tato dědičná negativita záliby k určitým zvukům sesílí osobní zkušeností, je samozřejmo.

Toto vysvětlení jak positivních tak negativních motivů zálibných bylo by velice prosté, kdyby při nich nehrály velikou úlohu i jiné okolnosti, jako je *zvyk*, *osobní přízvuk* a *kultura*.

Zvyk seslabiti může značně jak positivní, tak negativní aesthetickou hodnotu zvuků vnímaných. Hučící vlny rozbouřeného moře působí zcela jinak na otužilého mořeplavce nežli na nováčka cestujícího na moři po prvé. Slyšíce v tichém podvečeru zpěv lesního ptactva po velmi dlouhé době, uneseni jsme daleko více než ten, kdo má příležitost po dlouhá léta denně jemu naslouchat. Ale jako může zvyk naši schopnost vnímací otupit a zároveň kvalitativně aesthetickou cenu vnímaných zvuků snížiti, tak může ji po případě i zvýšiti. Hrčení strojů továrních, jež nezvyklému působí až bolestné pocity sluchové i nervové, je přičinlivému majiteli továrny pravou hudbou. Odjede-li, stýská se mu po harašení strojův, a vrátiv se, prochází se mezi hřmotícími stroji s pravou rozkoší.

Osobní přízvuk činiti může při objektivním posuzování aesthetické jakosti zvukové veliké potíže.

Všeobecně známa je Smetanova nechuť proti zvuku lesního rohu, ač zvuky jeho ohromné většině lidí jsou docela příjemné. Taková idiosynkrasie je zvláště při vnímání zvuků nejnižších hodnot velice častou: zvuk trhajícího se papíru, škrábání nehty po zdi, skřípání křídy na tabuli způsobuje mnohému člověku pocity nesnesitelně bolestné a uvésti ho může v náladu přímo zoufalou. Kultura v takovémto případě nepomůže pranic. Jak inteligent, tak člověk zcela nevzdělaný mohou míti při vnímání takovýchto zvuků pocity stejně nepříjemné.

Je však zcela jisto a zkušeností prokázáno, že intelligence nečiní člověka resistentnějším proti zvukům takovýchto nízkých jakostí aesthetických, nýbrž právě naopak odpor proti nim ne-

smírně stupňuje. Lidé hmotnou prací se zabývající a podprůměrné intelligence snášejí mnohem snáze zmíněné zvuky, ba vyslovují dokonce podiv nad tím, jak je možno, aby byl někomu podobný zvuk nesnesitelným.

Kultura má rozhodný vliv na *zjemnění* a řekněme i jakési zchoulostivění vnímacího ústředí sluchového. Dnes dotýká se nemile sluchu mnohého intelligenta i hřmotnější *hudba*, která přece pracuje jen s takovou barvou tónu, která by byla sluchu co nejpříjemnější a která, jsouc výsledkem usilovné práce lidského *ducha*, hledí zvuky jen příjemných barev zladiti v dokonalou harmonii.

Kultura zasáhla mocnou rukou v říši tónů všech výšek a barev, a vybravši z nich to, co bylo sluchu samoděk nejpříjemnější, přivedla *hudbu* cestou - vědeckou na velikolepý stupeň dokonalosti. *Hudebně* vyluzované zvuky stojí tedy mezi všemi zvuky, jež vůbec vnímati můžeme, na nejvyšším stupni dokonalosti. Jsouce však výsledkem činnosti lidského mozku, spadají do aesthetiky umění.

Celkem pak lze říci, že zamlouvají se nám nejlépe zvuky, které jsou ústrojí a fysiologické schopnosti vnímací našeho orgánu sluchového nejpřiměřenější. Jak příliš jemné, tak příliš silné zvuky působí na nás nelibě. V prvém případě snižuje aesthetickou hodnotu vnímaného zvuku *námaha*, se kterou je spojeno vnímání, ve druhém případě nastává předráždění sluchového nervu. Že pak velmi slabé a též velmi silné jevy sluchové jsou jemu nepřiměřeny, možno doložiti zkušenostmi o vzniku vážných, ba i zhoubných chorob orgánu sluchového, jež mají svůj základ v dlouhotrvajícím vnímání takových zvuků výstředních.

I přílišná *výška*, i přílišná hloubka ve stupnici tónové málo nám imponuje. Jak zvuky pisklavé, tak bručivé nepůsobí na náš orgán sluchový nijak příjemně. Tóny střední výšky zamlouvají se nám nejlépe.

Barva tónu hraje i ve spontanním, i v uměle vypěstovaném krasocitu úlohu veledůležitou. Tónová stupnice »barevná« je v přírodě takové neskonalé rozmanitosti, že bylo by nutno jíti téměř od případu k případu a jen stěží je možno stanoviti zde obecně platné zákony. Jen tolik lze říci, že celou onu skupinu zvuků, které vnímáme jako *ostré*, *řezavé*, *křičivé*, *bručivé*, *vrzavé*, *skřípavé*, *syčivé* a pod. snáší stěží nejenom orgán sluchový, ale že je nese krajně nelibě i ostatní soustava nervová, která může na ně, jak již svrchu doloženo, i u individuí nervově zcela zdravých dokonce bolestně reagovati.

Jednotvárnost zvuková unavuje a uspává. Zvuky kvílivé (sýček) naplňují duši naši spontanním steskem, jako naopak jiné (zpěv skřivánka) naplňují nás radostí. Nepříjemně dotýkají se nás i silné zvuky náhle přicházející, jako na př. nenadálý výstřel z děla neb úder hromu v naší bezprostřední blízkosti. Mnohem snáze je snášíme, jsme-li na ně připraveni, ačkoli vždycky, čekajíce je, cítíme v celém nervstvu podivné a nepříjemné napětí.

Vůbec vidíme, že spontannost aesthetická přichází u sluchu jakožto u smyslu nižší kategorie mnohem více k platnosti, než jak je tomu u zraku. Jsou zvuky, pro něž nelze nikoho získati jakoukoli kulturou a jichž spontanní absolutismus působivosti nijak nelze napravit ani odstranit.

D. Stříbrný:

M. A. Šimáček.

(5. II. 1860. — 12. II. 1913.)

První kniha Šimáčkova, básně »*Z kroniky chudých*« (1884), jest významná; obsahuje všecky hlavní složky lidského i uměleckého charakteru Šimáčkova. Není bez osobního vztahu vstupní hymna na počest Práci, ve kterou básník vplétá oslavu lásky; všechen život Šimáčkův jest vyplněn vytrvalou, neumdlévající činností, žena pak mu byla důležitým, ba osudovým činitelem, strůjcem nejvyššího blaha i nejbolestnějšího utrpení. Vyznačuje jej dále živé cítění sociální; ve sbírce kreslí obrázky ujařmených dělníkův a zlomených dívek; jeho zájem o drobné a bloudící lidi jest podložen již tady upřímnou soustrázní. — I o umělecké bytosti Šimáčkově lze se poučiti ze sbírky, třeba není dokvašena. Po všechen život spisovatel zůstal již věren současnosti, bystře pozoroval a výrazně zpodoboval žijící lidi, přítomné osudy. Všechny jeho knihy budí ze lhostejnosti, burcují k ostražitosti, volají po nápravě a obrodě. Všechny jeho knihy mají silný živel myšlenkový, rozumový, který ne vždy přetělen je v tvary. Podmanivých, strhujících, vpravdě básnických míst je v díle Šimáčkově — jako v prvé sbírce — pořídku; byl v podstatě duch analytický a reprodukční, nikoli synthetický a tvůrčí.

Básně »*Na záletech*« jsou již úplně prosty romantických příměsků, koncepce jejich je vysloveně realistická. Duch Šimáčkův se prohloubil, postřeh zbystřel, slovo se zbarvilo. I látkově je tato sbírka pokračováním předešlé; vidíme tu obrázky cukrovarské, slyšíme ohnivý zpěv manželského štěstí, čteme saint-simonistické evangelium budoucnosti, kde s Prací dosednou na trůn Láska a Rovnost.

Ostatní verše jsou výrazem erotismu Šimáčkova. Výpravná báseň »*V bludišti lásky*« ukazuje, jak od počátku spisovatel se vším úsilím přemítal o podmínkách zdárné lásky, o zdravém výběru pohlavním. Básník Lanský odpyká nerovné spojení s venkovskou dcerkou mukami duševními, žena předčasnou smrtí. Psychologie jest chudá a násilná, avšak formálně jest báseň pozoruhodna; má tolik obrazového a hudebního kouzla, že se vám zdá, jako byste četli báseň Čechovu.

Básně »*Hrobu a životu*« ukazují, jak těsný byl osobní vztah Šimáčkův k lačným a smutným jeho románovým hrdinám. Až

na dno trudu a bludu uvrhla Šimáčka nemoc a smrt manželčina; v šedivých, kostrbatých verších těžce se prolamuje smutná resignace, ponurá beznaděj básníkova. Sbírka náleží k nejupřímnějším a nejbolestnějším knihám naší literatury.

*

Verše daly nám klíč k románovým pracím Šimáčkovým, v nichž spočívá vlastní jako význam. Látka všech prós vážena je ze živé přítomnosti, nejednou z vlastního života spisovatelova. Na počátku Šimáček prodlévá ve zdech cukrovaru, v prvních letech devadesátých zpodobuje obyvatele Prahy, v posledních pak románech objímá veškeren život český.

Myšlenkový základ všech knih Šimáčkových je týž. Duch jeho tíhl k rozumového, zákonnému, logickému výkladu života. Studia na reálce a na technice konal v době rozkvětu přírodních věd, před jejichž auktoritou spekulace metafysická, zvláště v Německu, byla na ústupu. I Šimáček se oddal zdánlivé jistotě věd přírodních, spolehl na Darwina a německé filosofy materialismu.

Ch. Darwin nalezl v přírodě tři zákony, které potom jeho pokračovatelé (a s nimi básníci-naturalisté) rozšířili na říši lidskou: dědičnost, přirozený výběr a přizpůsobování se individua vnějším podmínkám životním čili boj o život. Šimáček založil své romány hlavně na zákonu přizpůsobování, doličuje ve svých knihách přizpůsobovací vliv prostředí na člověka. I mívají jeho prósy dvojí živel, popisný a dějový. Prostředí Šimáček popisuje obyčejně široce, důkladně, sytě; jeť mu prvkem činným, tvárným. Děj u Šimáčka vyrůstá zpravidla ze srážky individua s prostředím. Řešení jest rozmanité: slabé individuum přijímá barvu prostředí ochotně, bez boje, výsledkem srážky je smír; svérázné individuum dává se v boj s okolím, ale výsledek zápasu je zpravidla tragický, individuum je potřeno, zlomeno.

Ohromná je moc prostředí nad člověkem; v zápase s ním zvítězí jen individuum zdravé a silné. Proto Šimáček v četných knihách vyvíjí děj z rozporu theorie a praxe, snu a skutečnosti, iluse a zkušenosti, osobnosti a tradice, nadšení a věcnosti, krásy a účelnosti, slovem z rozporu citu a rozumu. Individuum s vybujelou citovostí v životě podléhá; udrží se jen člověk harmonický, v němž je cit s rozumem v rovnováze.

Rozhodující, osudový význam v životě mužově má žena. I jsou svedena nejzajímavější dramata Šimáčkova na základ pohlavní, odehrávají se mezi mužem a ženou. Chybný výběr pohlavní vede u Šimáčka vždy k tragickému konci; potkají-li se v manželství bytosti společensky a kulturně nerovné, nastává tvrdý zápas, končící se zničením vinníkův. Jen tehdy život plyne nerušeně a rozkvétá, setkají-li se bytosti sobě rovné a příbuzné.

Jako si Šimáček svedl mnohotvaré dění životní na několik zákonů, tak ujařmil i lidskou duši. Je především vyznavač determinismu, chcete-li, fatalismu. Bere lidské vůli svobodu, věří, že charakter a tím i běh života jest určen původem, výchovou, spo-

lečností, přírodou, věří v nutnou spojitost příčin a účinů, věří, že lidský život podroben je zákonnému, nezměnitelnému osudu. — I jinak je vnitřní život postav Šimáčkových spoután, je výsledkem sil vnějších, které ji ženou jako stroj. Známe-li vnější složky, můžeme výslednici ustanoviti s matematickou určitostí, můžeme pochody duševní předem určiti, podobně jako reakce chemické. Šimáček, opírající se o materialistický názor na svět, chce viděti v dění niterném touž zákonnost jako v dění přírodním, jest nakloněn nahraditi psychologii psychofysikou a psychochemií.

Stavba prací Šimáčkových je vždy jasná, pevná a účelná, neboť přistupoval k tvoření vždy po pečlivých studiích, mnohém přemýšlení, s hotovým rozvrhem. Jednotlivé části váží se pevně k sobě nápovědmi a odkazy; celek budí vždy dojem architektonický, tak dobře jest rozměřen. Nezřídka stavba románů Šimáčkových stýká se s dramatem, tak určitě jsou jednotlivé oddíly dějové vymezeny a odlišeny.

Sloh Šimáčkův je celkem chudý. Mluví řečí života, prostou, přirozenou, ale i jasnou a jadrnou; zvláště tam, kde jde o reprodukci skutečnosti, slovo Šimáčkovo je všední, bezbarvé, střízlivé. Kde však spisovatel hodnotí skutečnost a kde líčí krásy přírody a měst, slovo se zčišťuje od rmutu ulice, je vroucí a barevné, podmanivé a názorné. Obrazy jsou váženy zpravidla z říše barev a tvarův; svědčí o vyvinutém smyslu zrakovém.

Z cukrovaru Šimáček vytěžil řadu charakterních studií a dva romány. Obzor cukrovarských »obrázků« jest úzký. Z hojného bohatství života fabrického auktor vybral si několik svérázných jednotlivcův a osvětluje jejich zajímavost pečlivým rozborem duševním. Hrdinové obrázků fabrických nejsou zástupci průměru, nýbrž postavy vybrané, nadprůměrné, nebo chorobné. Postavy průměrné, davové, typické jsou oněm zvláštním toliko průvodem. Spisovatel není ještě tak vyzrálý, aby zobrazoval průměr a výjimky odmítal, i osnuje — ve shodě s literární tradicí — příběhy se zvláštními »reky«. Zůstává na povrchu i v jiném směru: k hospodářskému jádru otázky dělnické nepronikál, omezuje své pozorování na poměry mravní. Hlavní postavy kresleny jsou pečlivě, podrobně, ale prostředí, společenská vrstva, kam hrdinové náležejí, črtána je rysy úhrnnými. Výjimku činí »Manželé Strouhalovi«; tady má rámec barvy bohaté a syté. Charaktery mužské mají početní převahu, ale povahy ženské jsou hlubší a jsou čistěji vypracovány.

Příběhy fabrické jsou všecky rázu vážného, nejednou tragického; trpícím svým hrdinám přináší auktor vstříc hluboký soucit. Spočívají pak povídky cukrovarské hlavně na třech motivech: spisovatel rozvíjí dramata lásky, sleduje přizpůsobovací rušící vliv prostředí, ukazuje marný zápas theorie s praxí.

Nejlepší a nejplnější jest povídka »*Manželé Strouhalovi*«. Šimáček tu předvádí život dělníků v rodině, kasárny a práci v továrně. Středem obrazu jsou Strouhalovi; trhlina, způsobená hrdostí Strouhalčinou, zcelí se ústupností mužovou. Auktor tu

nejen »pronikl až k srdci svých hlavních osob«, ale i výrazně zachytil prostředí cukrovarské, literatuře naší nové, ve všech hlavních složkách. Pozoruhodna jest i psychologická studie »*Havlenka*«; kresba zakrnělé duše blbce Havlenky, který svou touhu po ženě zaplatí životem, jest mistrná. V obrázku »*U řezaček*« dělnice zavraždí v chorobě mozkové svého svůdce; bohužel psychologie není tu spolehlivá. Krušinová je první z pathologických vášnivců Šimáčkových, kteří ostří své vášně obracejí proti sobě, kteří v utrpení a sebeničení nalézají rozkoš. Psychologická studie »*Cvrček*« líčí znamenitě duševní utrpení citlivého zakrslíka, kterého v továrně ponižují; uzdraví se ženou. Obrázek »*Duše továrny*« vypravuje tragickou historii svazku s továrnou. Barka si povýšila továrnu na božství; továrna se jí odmění, vyrve ji smrtící ráně mužově. Novela »*Bratři*« má dvě pásma; opravdový, hluboký, pracovitý Bohumil smíří se s lopotou v továrně, splyne se svou manželkou; povrchní, mlhavý, lenošivý Jindřich se zastřelí, jsa zhnusen měšťáckým prostředím a uštván ženou.. Psychologie této práce podobně jako předešlé nepřesvědčuje. Ale přece jsou »*Bratři*« významní; vystupuje tu po prvé u Šimáčka živel nedělnický a charakter úpadkový.

Z ovzduší cukrovaru váženy jsou i dva romány. Ve »*Dvojí lásce*«, inspirované poetickou bytostí Hany Kvapilové, spisovatel sleduje s únavnou podrobností klíčení a vzrůst nové lásky a její spor se starým závazkem v srdci cukrovarského správce Lužného. Továrna má tu barvy bledé, dělník činně nevystupuje, zato selství jest důležitým činitelem povahovým. Sloh jest tentokráte zvučný i květnatý, jadrný i lahodný, avšak román přece unavuje, a to všední látkou a mechanickým rozvojem věcí.

Román »*Otec*« jest nejbohatší a nejhlubší práce cukrovarská, náleží k nejlepším dílům Šimáčkovým vůbec. V »Otci« Šimáček po prvé vyzdvihl své hrdiny na výši typů, vtělil v ně osudy a a otázky celých vrstev. Látkově jest román příbuzen s obrázkem »*U řezaček*«. Cukrovarský úředník svede sličnou dělnici. Hodlá ji v mladickém svém idealismu pojmouti za ženu; avšak tlakem poměrů filantropismus zmizí, Vorel ztvrdne a zhrubne. Aby mu Kalousová nevadila v kariéře, provdá ji za surového opilce, jehož ranami ubohá zahyne. Po letech teprve se ozve svědomí a Vorel hledí odčiniti hřích mládí na svém nemanželském synu. Ale Lexa je mravně i tělesně rozvrácen a nelze ho uzdraviti; Vorel přijímá z jeho zločinné ruky smrtící jed jako trest osudu.

Auktor postavil svůj román na základ determinismu. Povahy a osudy svých hrdin rozvíjí z dědičnosti a vlivu prostředí; každý rys povahy promítá v předky, každý čin vykládá tlakem okolností — a železnou svou logikou vskutku přesvědčuje o zákonné nutnosti událostí. Oba hrdinové jsou po rodičích nebezpečně založeni. Vorel má po matce v sobě dávku idealismu, ale silnější jest materialism, zděděný po otci a podporovaný okolím; teprve v stáří, v nemoci a opuštěnosti idealismus jeho oživne, a to ve tvaru etickém. Ema jest nemanželské dítě; po otci, úředníku, má

dávku aristokratismu, dědictví po matce, dělnici, strhává ji v kal. I záleží na prostředí, sběhu okolností, která složka zahyne. Život vrhne Emu mezi děvky a nádenice. Bolest jest tím urputnější, že Ema dovede si změřiti svůj pád; vybíjí se sebeničením.

I ostatní postavy jsou kresleny podle živých vzorův a po hlubokých studiích; povahopis i tu sveden je na základ dědičnosti a prostředí. Než přece je pozorovati rozdíl: postavy dělnické mají sytější barvy nežli měšťanské; auktora zajímá dosud proletariát mocněji nežli vrstvy městské. Postav dělnických má »Otec« vůbec nejvíce a každá má svou zvláštní barvu, osobitý výraz i své dobré místo v románě. Zvláště bohata je řada žen dělnických; všecky jsou nakaženy otravným vzduchem továrny. Zájem auktorův nezastavuje se však při jednotlivcích, Šimáček uvádí tentokráte v pohyb i dělnickou masu, řídě se v tom Zolou, jehož vlivu od počátku tvoření ochotně se poddával. I sledujeme život a práci v cukrovaru od počátku až do konce kampaně, vidíme dny všední i dělnické slavnosti. Výklad jest odborně důkladný, ale neunavuje, jeť vpojen v děj. —

Povšimněme si ještě způsobu, jak Šimáček v románě vypráví. Vnější děj omezuje na nejnutnější míru, ale dění vnitřní sleduje do nejmenších podrobností. Myšlenkový proud připíná se vždy k popudům z venčí, pochody duševní jsou řadou reakcí a vybavovaných asociací. Psychologická metoda Šimáčkova v »Otci« plně vítězí, všecky postavy mají krevný život.

Auktor tak živého smyslu sociálního, jako byl Šimáček, nepíše knih jen z rozkoše a pro rozkoš, nýbrž přeje si, aby nesly užitek, ukládá jim poslání výchovné. I jest na místě otázka po výsledcích knih cukrovarských. Dělník má mnoho chyb. Jest lehkomyslný, náruživý, nemravný; jest otupělý, necitelný, hrubý, surový. Ale lze nalézt i zjevy jiné. Dělník je drsný, tvrdý, ale pod touto skořápkou se tajívá hluboký cit; dělník jest i poctivý, přímý, pravdivý, pracovitý. Spisovatel vysvětluje vady dělnické těžkým životem, hospodářským a společenským útiskem. Je přesvědčen, že budoucnost přinese nápravu; dostatek a vzdělání osvobodí a posílí zdravé jádro dělníkovo. (Dokončení.)

Svatava Jirečková:

K událostem r. 1848.

Listy z r. 1848 **Josefa a Hermenegilda Jirečka.**

Josef rodičům.

(Poštovní razítko: Prag. 18. März.)

Nejmilejší rodiče!

Diwné wěci se dějí pod sluncem! Kdyby si byl pomyslil před nedáwnem, co se wšechno stát může za tak krátkau chwíli, za tak malé okamžení. W Praze je sice ticho, weřejný pořádek

posud nikde nebyl rušen, ale čím wětší ticho, tím wětší musí být ostražitost naše. My studenti máme po tři dni shromáždění jedno po druhém, školy se nedrží, a čte-li některý professor, děje se to jenom pro jméno. Já jsem již po tři noci dobře nespal, dílem pobauřená mysl, dílem ustawičné práce, nápřed o petici, pak o ostatní wěci strawují wětší část mého času. Wčera jsem byl od ustawičného řečnění již celý ochraptělý. Konečně je petice naše u konce a zejtra s ní pojede 5 studentů, prof. Redtenbacher, a práwnický děkán Fischer zároweň s deputací měšťanskau do Wídně. Bohdej aby jsme oslyšáni nebyli. Kdybyste nás tak wšechny widěli! Juristé nosíme červené čepice s bílým prýmem, na ramenau bílé kříže, a wětší část také kokardy červené a bílé. Wčera někteří dostali již zbraň. A dnesky řinčely šawle po síních Karolína. Wčera wečer konali jsme prwní noční hlídku, dnes w noci příjde myslím pořádek na mne. Mám notný palaš. Myslím ale že ním nikomu nebudeme muset blýskat do očí. Celé město je jako tábor. Národní garda se sestawuje. Wšude je widět barwy české, z domů wlají červené bílé praporce. Lidu ustawičně haufy na weřejných místech. Daufám, že Wám patent císařský o konstituci již auředně oznámili, ale to je wšechno nepostačitelné k potřebám naším a wěku našeho.

We Wídni co se dělo wíte, že tam opět nepokoje nastaly, o tom jsme wčera dostali zpráwy. Daufejme, že se bez boje obejdem, jen hladowé luzy je se co bát — a nemýlím-li se — sedláků. Šlechta a úřadníci ztrácejí hlawu, nikdo si newí rady. Že censura přestala, že se teď wolně píše a hlásá swoboda, o tom Jste se sami již přeswědčili.

Teď ale s Bohem. O nás starost nemějte, máme maudré wůdce, a sami také nejsme střeštění nerozumowé. Kéž bych byl již u Wás na swátcích, kéž by již wšechno konec mělo. Zatím daufejme. Pozdrawujte dědečka a tetičku, w Knířowě a wšechny známé a přátele. Líbaje Wás w duchu zustáwám Wáš

srdečně upřimný syn
Jos. Jireček.

Tatínku, takowého swátku jako letos jsme se posud nedočkali, bohdej abysme napřesrok ho weseleji slawili.

Poznamenání. Děd bratří J., v těchto listech častěji jmenovaný, byl Jan Nep. Tuma, nar. 1777, † 1868, mistr sklenářský ve Vys. Mýtě, otec Veroniky Jirečkové, matky Josefa a Hermenegilda. »Tetička« je druhá manželka dědova; byla sestra Josefa Jirečka otce, tedy zároveň teta i nevlastní babička bratří J. Říkávali jí »tetička dědečková«. — Knířov je idyllická vesnička blíže Vys. Mýta; matčin bratr, kněz Ignáz Tuma, pozdější děkan Vys. Mýtský, byl tam farářem.

Hermenegild rodičům.

W Pondělí dne 20. Března
o polednách

Nejmilejší rodiče!

Dnes w noci chodil jsem patrolau, palaš w rucc! Teď Wám máme nejkrásnější dny! — Wšude radost a přátelstwí, studenti jsou u nesmírné wážnosti.

My Juristé nosíme červené čepice s bílými prýmky. Krásně to wypadá! Zbraň podržíme na wěky! — Sbor národní gardy (Swatowáclawský) nalezá nesmírné pochwaly. Walem ženau se Čechowé do něho. Nebudau mít ale píky, jak stálo v nowinách. — Máme se welmi dobře! — Co dělá Mýto? Byli měšťané w Neděli w Zámrsku aby widěli a mluwili s Deputací Wídenskau?

S Bohem!

Bohdá že se brzy uwidíme! Tatínkowi slawný swátek! Po swátku!

Wáš upřimný
Hermenegild,
práwník, legionista, immentomorák
a při redakci Českých Novin.

České komando rozešle se po Čechách tištěné. Je welmi krásné.

Poznamenání. »Immentomoráci« nazýval se nepolitický spolek mladých mužů ve Vys. Mýtě, ponejvíce studentů.

Hermenegild rodičům.

Dne 23. března.

Nejmilejší rodiče!

Waše druhé psaní dostali jsme; a spěchám Wás upokojit. Nebudu Wám wypisowat slawnosti: čtete je v Nowinách; ale napíšu co se nás týká. — Práwě dnes je tomu týden, co jsme studenti měli prwní shromáždění. Ještě ten den byli Josef a já wywoleni od našich kollegů do wýboru, který měl sepsati weřejnau žádost (adressu) k Císaři w záležitostech naši uniwersity se týkajících. — Koleje přestaly — honíme se jako wrtohlawci z naděje do radosti i nedůwěry. Učinili jsme legii studentskau, chodíme každau noc na hlídky zárowen s měšťany. Jsme milowáni a wítáni wšude srdečně. Wčera v auterý slawili jsme requiem za studenty, kteří we Wídni dne 13. padli. — Byla to krásná slawnost. Wůbec wyjdeme-li z těchto časů baulřiwých do pokojných dob, budem mít mnohé krásné památky, budem mít i lepší wyhlídky na zaopatření — zwláště my Čechowé. Widíte drahé duše! že nebylo naše usilowání w Českých wěcech w dáwnějších letech daremné a takowé, které by nás do záhuby bylo wedlo: naopak, nám práwě otewírala se nejkrásnější budaucnost. České professury budau četně zřízeny, w auřadech bude čeština dokonalá newyhnutelná, spisowatelstwí wyneslo se we své wážnosti do krásného postawení, my jsme si získali práwě češtinau tolik a takowých přátel, že nebudeme nikdy opuštěni — ani půl wěku muset praktikowat. — Já nyní powažuji wšechno co se děje we swětě, jakoby Bůh sám chodil po swětě a nowý pořádek wěcí působil. I nad námi bděla prozřetelnost Jeho, bez krwe a pláče budem mít dokonale, co nám připowědíno — a čeho si jinde mečem a kulemi dobýwali, máme na cestě pokojné. —

Nemějte o nás starosti, my máme bohdá tolik rozumu, abysme se bláznowsky nepauštěli do nebezpečí. — Owšem newíme

w nynějším čase, jak se zejtra bude dít; a napnutí mysli bude ještě dlouho snad očekáwat i nedůwěřowat. — Já i Josef těšíme se srdečně na swátky Welkonoční, abysme se opět s Wámi shledali, kdežto jsme se tak dlauho newiděli a po takowých událostech, kde den je celý rok. — Píšete že si malý lid swobodu jinak wykládá. Proti malému lidu w těchto ohledech nepomůže nic než silná wojenská síla měšťanů. Když oni budau widět, že se také čeho mají bát, ustanau. — To jsou blahé následky oné wlády Meternichowy, kde zem musela chtěj nechtěj blažena být. Teď se ukazují zlé následky a strany. — Mě se zdá jakoby Meternich nebyl nic než weliký zlosyn, který také skončil jako zlosyn. I písničky o tom Meterníkovy prodáwají se tu jako o Babinském.

Čeho se nemusel dědeček drahý dočkati! Málo komu jako jemu dostalo se widěti a přítomnu býti tolikerým změnám od Josefa Císaře až na tyto dny! — Kde se jeho žiwot k wečeru kloní, widí ještě zoru krásného dne na obloze naší České wlasti, kde my státi a žíti budeme, my jeho děti! — Mnohá, mnohá léta Wám dědečku drahý! abyste i Wy okusil swobody zemské! — A Wám wšem, kdo nás milujete, naše celá rodina buď zdráwa ke sláwě a blahu! — My se shledáme, daufám k Bohu, a obejmem se jako lidé swobodní — kéž by ten den byl již zde!

Buďte s Bohem!

Hermín Wáš.

Hermenegild rodičům.

Dne 3. dubna.

Nejmilejší rodiče!

Waše psaní skrze Z. dostal jsem a spěchám Wám několik řádek w rychlosti psáti: my máme wěru málo času na psaní. Nowiny budau od pozejtří wycházet každodenně. Můžete si pomyslit že bude práce dost. A nyní slyšte co se dělo dnes ráno. My jdem do kolegium: tu byl celý senát akademický v Karolínské aule shromážděn. Zwěstovalo se nám, že Císař wšechny žádosti naše studentské nám powolil, jak jsme je jen chtěli. Já Wám nebudu rozkládat široce oč jsme žádali: wíte to beztoho z nowin, a někdo Wám to, třeba Wel. Pán wyloží a wyswětlí. To wězte, že se nebudau jak doposawad žádné zkaušky ročně dělávat, nýbrž že dostanem jen wyswědčení o tom jak jsme pilně nawštěwovali čtení profesorůw. A na konci studií bude dělaná zkauška státní z těch předmětů, na které jsme se připrawili. Nyní došlo na to, že dobrá hlawa zwítězí, a že žádné protekce nýbrž jen wědění u každého rozhodne. Nemějte o nás starosti, že se tím z nás stanau nedbalcowé, když nebudem muset dělat zkaušky: naopak tím wíce se přičiníme.

Tady je posud ticho: teď se jen čeká jaký bude wýsledek druhé deputace do Wídně. — Na tom mnoho záwisí. — Sdělte jiným Mýtěnům, že wyšel zákon tisku již do weřejnosti, a že ho chtějí spálit anebo na šibenici přibít. — Císař založiti kázal w Praze

školu *českau* o třech třídách. — Šafařík je powolán do ministerstwa učení. —

Hlídky noční posud chodí. Přál bych si, kdybych mohl mít wlastní šawli. — Ale jen se o nás nebojte. Já daufám podle wšeho, že pokoj nebude rušen. Wláda musí wšechno powolit, neboť je stísněna na rozpadnutí. Buďte zdráwi a mějte se dobře!

Wáš

Hermín.

Už jsem měl psaní zapečetěné, když jsem dostal Waše. — Powídám Wám opět, buďte bez starosti strany našeho chowání. Máme Pane Bože rozum a Wás. My studenti a měšťané držíme stráže: to není žádné neštěstí. Že jsme teď wíce wojáci než studenti, je boží prawda. Kdybysme nyní šli domu, měli by nás za baby a nesměli bychme před sebau a před jinými obstát. — Deštník si nechte. My teď nosíme čepice a nepotřebujeme deštníku.

Josef rodičům.

8. dubna 1848.

Nejmilejší rodiče!

Já jsem swau přípowěď pěkně držel, ale nebylo jinak, sotwa jsem po swém odjezdu do Prahy přijel, nastaly nowé, ještě horší různice, nežli kdy prwé. Ještě ten wečír jsem byl při wýjewu, který jaktěžiw nezapomenu. Auterek na to byl ještě horší a strašliwější, pak se to tišilo wíce a wíce, rozkwašení přece ustawičně trwalo, i mezi studenty, ačkoli jsme si brzy provisorní potwrzení žádostí našich pewným wystaupením wydobyli; teď je máme už ode dwora wšechny potwrzeny jak jsme chtěli, až na některé wěci, zwláště stranu placení professorů, kteří by na uniwersitě česky přednášeli, toho ale bohdá také dosáhneme. Z ustawičného chození, ponocowání jsem myslil, že se roznemohu, krew se mi zdwíhala silně k hlawě a proto mě byl náwrh Dr. Gablera welmi wítaný, abych s ním do rodiště jeho do Wartemberku a České Lípy zajel. Byli jsme tam dwa dni; ustawičně w lesích a w horách lezauce a se wálejíce. Powětří bylo tak příjemné jako w máji, ptactwa práwě nyní se přistěhowawšího až hrůza, wšude, wšude samý žiwot. A w lesích ta wůně, a ty wyhlídky do hor a z hor. Ne, ti Němci mají doma ráj, škoda jen, že jsau tak ničemní. Přijeli jsme sotwa, přišli jsme sotwa do Karolína, již tlaukli opět lermo. »Zedníci se zdwíhají« hučelo po ulicích, než jsem se nadál, cáral jsem již s puškau na ramenau na naše shromaždiště. Chwála Bohu, že to bylo jen pauhé slepé lermo. Od té doby se ještě několik »laufiaufů« stalo, weskrze ale nepatrných. Wčera wečír jsme slawili v Karolíně slawnost pětistiletou založení university, Karel totiž toho dne (7. dubna) r. 1348 listinu zakládací podepsal. Jak se tady wedlo, to budete číst v Časopisích, a na swátcích Wám o tom ještě wíce powíme. Studenti byli welmi weselí. Příští den některý přijede deputace, snad s lepší pořízenau nežli předešle, aspoň tak nám píšau z Wídně. My ale nehodláme tenkráte dříwe

uwěřit, dokud nebudeme mít cís. patent w rukau. Nebude-li nám po chuti, čehož Bůh nedej, »dann fangen wir den Tanz von neuem an!« Ze všech stran nás docházejí smutné zprávy o hanebném jednání auředníků, kteří lidu wšechnu swobodu konstitucí nabytau odejmauti a opět do swých klepet wehnati zamejšlejí. Wšak toho bohdá nebude. Aspoň o to se starat budem mocí i pérem.

Zákon o tisku jsme spálili v universitě třikráte na wěčnau památku wšem darebákům, kteří nás špatnými zákony obdařiti chtějí. Zatím se tu w Praze dělá nowý zákon, který si sami zawedeme, žádného se neptajíce, až sněm rozhodne. Na sněmu letošním budau měšťané a *sedláci* jistotně zastaupení, co newidět wyjde zákon o wolení deputowaných na sněm. Jak ostatně sněm wypadat bude, o tom posawád hrubě málo wíme, myslím, že bude jen jedna komora, a šlechta nebude mít žádnou druhau komoru pro sebe, ale rozdíl stawů w tomhle ohledu pomine, tuším že i v jiném, aspoň zdejší šlechtici welmi nízko swau šlechtickau harfu štemujau. Bůh wí, jak to bude o feriích. Zkaušky letos už nebudau.

Jen kdyby už byl pokoj. To ustawičné cikanowání newede k žádnému cíli, a kdyby se člowěk mohl pustit do nějakého studium. Teď to začíná zase trochu chodit. Jen ta deputace aby přinesla dobré zpráwy, a jen auředníci wenku ať nedělají kusy.

A tak se mějte dobře. Wáš

oddaný syn

Josef.

Poznamenání. Dr. Vilém Gabler, pozdější ředitel vyšší dívčí školy, byl přítel z mládí Josefa Jirečka.

Hermenegild rodičům.

Dne 10. dubna w pondělí ráno.

Nejmilejší rodiče!

Píšu Wám z radostného srdce, že jsme s Císařem již wšechno dobře wyjednali. On nám powolil co my jsme chtěli, a teď bude sněm za nás budaucně stát. Purkmistrem zdejším je Dr. *Strohbach*, Čech, slawný jurista. Již se odbylo wšechno bez nepořádků, ani jedno okno se newytlauklo. A nyní bude po wšech nedůwěrách a obáwáních. — Již jsme wyswobozeni z toho trapliwého stawu, kde žádný newěděl, jak to wypadne a hotowil se k nejhoršímu.

Buďte pokojni: my jsme jisti a swobodni w bezpečí.

S Bohem!

Hermín.

Josef Hermenegildovi do Vys. Mýta.

W Praze, dne 27. dubna 1848.

Milý bratře!

W neděli jsem měl psaní již napsané a zapečetěné, jen ho donésti na poštu. Ale neodnesl jsem ho tam. Běh wěcí změnil w několika hodinách wšechny mé aumysly. Chtěl jsem jet po swátcích

na těch několik dní do 1. máje k Wám. Hawlíček pojede do Horwat, a očekáwám každý deň, že mě zcela odewzdá redakcí, jižto de facto skoro auplně wedu, tak že mi již nyní na odjezd pomysliti není. Jak tady wěci stojí, budeš wědět z nowin a z konstitučního listu. Něco Ti přece dopowím. Němci naši w sewerních krajích hanebně jednají. Cheb, Žatec, Austí nad Labem a Liberec jsau hlawní střediště jejich wýstředností. Na 21. t. m. měli s druhými stejně smýšlejícími w celém Rakausku — a tuším, že úmluwa s Němci v Badensku nyní bauřícími nechyběla — umluweno, powstati, zmocniti se řízení weškerého a prowolati republiku Německau u nás — jen si powaž tu opowážlivost, nás twrdé lebky České potlačit!!! K tomu cíli šli po wšech německých městech deputace hlásajíce samospasitelnau swobodu německau, a wnucujíce wšude korauhew a barwy německé. Když přišli do Bilíny, wytáhly jim gardy wstříc, každá kumpanie se swým řečníkem, a ti wšichni až na jednoho odpověděli, že jsau »Böhmen«, a že barwy německé newywěsí. Pak jim zabalili trojbarewnau německau a poslali je dále. W Mostech našli německé korauhwe na wěžích, když ale Mosťané se dowěděli, jaké oni aumysly s německými barwami spojují, sundali znak německého příwrženství. Jak se jim dělo w Teplicích, wíš z novin. O dalších jejich pochodech není mi posud nic známo. Z Teplic wšak píše Rittersberg, že w noci na Welký Pátek (a to bylo 21.) byla garda a kde kdo jakau zbraň mítí a ní wládnauti uměl, zhůru, očekáwajíce každé okamžení přepadnutí od sausedních Němců. Ostatně to není smýšlení lidu pospolitého. Jádro prawé německého lidu se hlásí a přiznáwá ke králowství Českému, což patrně čtyři deputace německých sedláků u Braunera, které ho wšichni deputowaným míti chtějí, dokazují. Ostatně prý německé kraje oplýwají německými emisary. W Austí nad Labem wywolali 21. republiku wystrčiwše německý prápor. Půwodce toho, jakýsi Brabec, sedí již v Litoměřicích. Po krásném, ba welebném sezení Národního Wýboru na druhý swátek se Němci zdejší stekají, nemohau toho pochopit, jak může být člowěk při zdravém rozumu a nechtět se připojit k Německému spolku. Chwála Bohu, kroky jejich jsou dál a dále bláznowější, a den co den jim ubýwá rozumných hlaw. O protestací, od Wýboru do Wídně zadanau jsi již slyšel. Nesli ji tam dwa Němci Wurmbrand a Boroš (slyš!) a Jaroš měšťan Pražský. Wláda dostáwá od nás a našim systematickým wystupowáním pořád wíce zmužilosti, někdy se ale přece zapomíná tůze. Říšská ústawa je dobrá, ale aby provinciální stawowé měli pauze opatrowat interessy swých provincií, aby jim jich zřízení jen potud bylo ponecháno, pokud se ústawa nezmění, na to my bohdá nikdy nepřistaupíme. Ani těch dwau komor se tak nebojím, jako centralisace, kterau wláda za lubem míti se zdá. Rakausko je a bude wíce spolek zemí föderativní, a Wídeň není Paříž. My swé autonomie se nikdy neodswědčíme. O tom wšak wíce w Nowinách, a až příjdeš nazpátek.

Oswědčení pánů Mýtských je u Wýboru, prwní jsem odewzdal sám Deymowi, druhé a třetí Hawlíček. Já bych Tě a wůbec mě-

šťany prosil, kdyby něco zasílali, aby se obrátili na mne, skrze mne mají jistější pořízení, než skrze slawnau Redakci. Z páně purkmistrowa wystupování mám srdečnau radost, a vyřiď mu, že jsem si ho wždy wážil, ale nyní co skutkem swé liberální smýšlení oswědčil, se we swém úsudku o jeho smýšlení nikterak mýliti nedám. Že se půtky měšťanské ke konečnému tak dobrému narownání přivedly, o tom wíš, jaký můj hlas jest a býti musí. Jak to stojí s Wašim Mýtským deputowaným? Myslejí již Mýtěné na to? Ego vero censeo, abyste zwolili buď našeho purkmistra nebo Pátera Jindru. Jestli purkmistra nezwolí Mýtští, wolení z wesnic jemu neujde. Pak newím nikoho, koho by město wzalo než Jindru. Kněžský staw nepřekáží. Tak myslím, to by bylo nejlepší. Připrawuj sedláky, a popros pana purkmistra, aby obce k tomu měl, by si zapsali Národ. Nowiny. Tak těch několik dní do odjezdu Twého dobře wynalož.

Twůj bratr

Jos. Jireček.

Poznamenání. Královským purkmistrem Vys. Mýta byl 1833—1850 František Wokoun, pozdější vrchní zemský soudní rada a tchán Hermenegilda Jirečka. Kněz Jakub Jindra byl katechetou ve Vys. Mýtě. 20. března 1848 předčítal veřejně na náměstí cís. manifest o ústavě. 8. července 1848 zvolen do říšské rady za poslance pražský advokát Dr. Haušild.

(Dokončení.)

Dr. *Josef Páta:*

Jan Voborník.

»Na nádraží sešlo se mnoho přátel, milých známých a mých žáků. Zasypáni kvítím, dojati vstoupili jsme do vozu. Stojím s rodinou u oken, naposled kyneme — — Nádraží to tam — Ještě město vidíme, starý zámek, ještě věže piaristského kostela tam u gymnasia, ještě Nedošín; milý Nedošínský háj v prvním plápolu podzimních barev zmizel, zmizela Litomyšl všecka. Sešla s očí, ne však s mysli. Zůstala v srdci — —«

Tak zavírá Alois Jirásek druhý díl svých pamětí na stránce 314. A stejně tak by asi uzavřel Jan Voborník určitý oddíl svého života, kdyby i on napsal paměti. Ovšem — svým slovem a způsobem, podobně typickým a svérázným jako je slovo Jiráskovo.

Odkud se mi namanulo to srovnání? Loučení Jiráskovo a loučení Voborníkovo?

Z příčin mnohých a ze shod až podivuhodných: oba životním povoláním středoškolští učitelé, oba literáti. Oba zaneseni byli existenčním rozkazem ze stejných téměř končin do Litomyšle, v níž oba strávili plných čtrnácte let. A div že ve stejný den zářijový neodjížděli! Alois Jirásek odjížděl dne 11. září roku 1888, Jan Voborník téhož dne 1909 se loučil s Litomyšlí, aby ji dne 14. září opustil. Opustil a odebral se do Prahy, po níž on stejně jako Jirásek toužil. Oba se

neradi loučili s Litomyšlí a přece oběma jako umělcům-básníkům Praha byla prvním a posledním záchvěvem každé myšlenky. Oba snili v Litomyšli své touhy, oba v ní i s ní se radovali a rmoutili, oba s ní splynuli jako pevná část, kterou celek nerad a s bolestí ztrácí!

A přece jak rozličně se projevovali ve staroslavném sídle východočeském! Kdežto Jiráskův talent spisovatelský nalezl v Litomyšli pevný podklad a vydatnou posilu, Voborník pracoval tu nerušeně o svém díle v duši spředeném, o vlastních svých pracích a Litomyšle užíval jen potud, aby s ní zažil své výzkumy, aby na ní vyzkoušel své umělecké i literární názory, svého ducha.

Professor Jan Voborník přišel do Litomyšle počátkem školního roku 1895/6 po odchodu professora Dra Josefa Nováka a choti jeho Terezy, po nichž přejal i byt u Slavíkův. Od r. 1880 do 1886 učil na gymnasiu v Rychnově nad Kněžnou, pak byl pět let v Domažlicích a od roku 1891—95 v Jičíně, odkud přišel do Litomyšle. Ovzduší litomyšlské bylo ovšem zcela odchylné od ostatních českých měst a jistě nezůstalo na ducha Voborníkova bez účinku.[1]) Ale literárně se nijak neprojevilo. Přišelť tu již celý muž, čtyrycátník, který měl za sebou značnou i vážnou činnost literární a přesně vytčený cíl životní. Tedy nejen hledač pokladů, nýbrž i znatel jich a sám majitel.

Jan Voborník, který se narodil dne 10. dubna r. 1854 v Pohoří u Opočna, pochází ze selské rodiny. Mládí své strávil poměrně příjemně a také na studiích v Hradci Králové v letech 1867/8—1874/5 mu nic nechybělo. Už tehdy se v něm projevovala záliba v literatuře. Črtal drobné verše, vydával studentské rukopisné časopisy, činil si pečlivé zápisky z literárních dějin i spisovatelů samých, což všechno bylo dobrou průpravou prací dalších. Přátel zvláštních — kromě pozdějšího filosofa Krejčího — neměl. A také jich ani nehledal. Už tehdy měl svůj zvláštní svět a tajný literární zápisník byl jeho bohatstvím. Studia filosofická v Praze — v l. 1875/6—1879 — jeho vývoj neobyčejně pobídla. Tu již byl zcela jiný život nežli na odlehlém venkově, tu bylo plno života a ruchu, jak hned dále o tom uslyšíme. Voborník pilně poslouchal přednášky z klassické filologie, češtiny i filosofie a — vedle toho básnil dále i spisoval. Ku podivu ani tu neměl zvláštních literárních přátel — i tu žil dále ve vlastním svém světě. Jeho přáteli byli spíše výkonní umělci — malíři a technikové — než literáti. V nich asi jeho snivý, ideální duch nalézal jakési vyrovnání, protiváhu. V té době odbavil si nutné zkoušky universitní, k nimž jej nutkaly zájmy existenční, přijal místo v Rychnově n. Kn. a věnoval se úplně tomu, k čemu jeho ušlechtilá mysl tíhla — literatuře. Bylť básníkem a umělcem. Napsal řadu drobných

---

[1]) O *Litomyšli* samé viz jmenovitě *Almanach Majales* 1907, Jiráskovy *Paměti* II. 1913 i jeho spisy, »*Jiráskovu Litomyšl*« 1911, přílohu Samostatnosti II., 1912, ze dne 20. října »*Litomyšl*«, jakož i práce Dra *Fr. Páty* o Litomyšli v Kráse našeho domova 1910 (též samostatně), v »Jiráskově Litomyšli«, v Samostatnosti 1912, 20. října, u Körbra ve »Vých. Čechách« atd.

básní, ale ty ho neuspokojovaly. Snil o větších skladbách, o dílech nesmrtelných, v nichž by bouřil jeho duch v historii lidstva, národů dávných i nynějších, v nichž by promítl vývoj lidského ducha, zachytil smysl dějin i smysl našeho života, v nichž by ožily všechny skryté zdroje tohoto světa i jeho příslušníků. Snil o dílech, v nichž chtěl velikolepým obsahem i slovem vystihnouti koloběh života, život nás všech, všech lidí, pradávných, nedávných i moderních, cizinců i Čechů, děje, jež všecky »dohromady představují život, jediný, nepřetržitý, ohromný a věčný, jehož konců není«.

To vyjádřiti lze hlavně básněmi dramatickými. — Jen drama — mohutné tak a vznešené — lákalo ducha Voborníkova, neboť v něm mohl rozlet jeho ducha nalézt ukojení. Odtud u Voborníka sklon k básnictví dramatickému. Ale ne z touhy po davovém effektě, nýbrž z nutné potřeby vysloviti se. Jakož vůbec u Voborníka vše vychází z vnitřní potřeby — jeho duch jej nutí, aby se vyjádřil o tom či onom, jeho duch mu káže — vyslov se o tom! — a on poslouchá — jde jako apoštol, píše a promlouvá k lidu. Proto také to, co je děláno na podnět ze zevního světa, není tak zdařilé, jako díla vyvolaná vnitřním hlasem a potřebou. Jen z toho důvodu Voborník zanechává drobné básně — není v nich svůj — povznáší se k dramatu. Jenže si hned netroufá — nevěří si, chce se zkusiti, jde na zkoušku k jiným dramatikům, studuje je a vyslovuje se o nich. Nejdříve o českém dramatě. Tak asi vznikla první jeho větší práce z toho oboru »*Česká historie a české drama*«, kterou napsal r. 1879 do České Včely pod pseudonymem *J. Pasquin.*[1]) Všímal si české dramatiky i jejích výkonných sil. Odtud drobné jeho články, které napsal r. 1880 do Ruchu č. 4—6 o »*O české lit. dramatické*« a do prvního ročníku »Divadelních listů« o *Josefu Jiřím Kolárovi*, o *Šimanovském* a jmenovitě nabádavý článek »*O repertoiru ochotnických divadel*«. Pak ustal. Byl asi úplně odveden druhou svou láskou — literární historií.

Voborník od prvopočátku byl *literárním historikem*. Už r. 1879 začal psáti své literární zprávy, posudky, referáty a feuiletony do »Národních listů«, jichž tam do poslední doby vyšlo přes tři sta. Sledoval bedlivě — třebas vzdálen ve venkovském městě — krásnou českou literaturu a svědomitě o ní referoval. S láskou četl každou knihu, každou básničku i projev a mnohdy pro několik dobrých řádků nemohl zlomiti hůlku nad mladým autorem. Mnohé knize tak pomohl k rozšíření. — Voborník jako kritik nedovedl ublížiti, nemohl a nechtěl raniti, neboť věděl z vlastní zkušenosti, jak bolí každá rána příkře a hrubě zasazená. Ukázal na vady, ale šetrně, ne trhavě — a nebyl pouhým referentem. Stačí pročísti několik jeho kritik a hned cítíme, že tu mluví umělec, sám básník, který sku-

[1]) Tak uvádí Ottův Slovník Naučný XXVI. 1907 na str. 842. V témže ročníku České Včely je báseň »*Pomník*«, podepsaná plným jménem *Jan Voborník*. — Téhož roku 1879 napsal dvě »*uvítací básně Sokolům*« do Posla od Čerchova a do Domažl. Listů, a humoristickou báseň »*Voda*« do Palečka. — Z pozdějších básní nejcennější jest improvisace »*Na smrt básníka*«, složení po smrti J. Zeyera r. 1901 a vydaná téhož roku samostatně v Litomyšli.

tečně sleduje *vysoké umělecké cíle*, který chce vychovávati. On rozbírá dílo a při tom poučuje. Stoje v řadě mírných kritiků, nebyl Voborník sám: byl to tehdy celý směr. A když dorostla mladší kritická generace, generace dnešní, až příliš prosáklá duchem cizím, byla přirozeně i Voborníkovi tato generace cizí, nemohl se s ní ideově spřáteliti a protichůdně se od ní vzdaloval.

Zajímalo by nás přesně vyzpytovati, jak působily na mladého ducha Voborníkova směry, do nichž přišel. V živém vlnění byly ideje Hálkovy a Nerudovy, na něž narazily tehdy na rozhraní let sedmdesátých a osmdesátých proudy kosmopolitické. Vznikl prudký boj mezi národníky a kosmopolity, mezi příslušníky domácí strany národní a mezi světoobčany, boj, jenž uplatňoval se v celém veřejném životě a i v literatuře. Knihu by bylo nutno o celém období napsat, o období, v němž se rodily nové myšlenky a vřely nové prameny kulturní, jež došly všeobecného ohlasu ve všech směrech národního života. Národníci se soustředili kol »Národních Listů«, odkud metali své střely do tábora kosmopolitického, ale hlavní jejich baštou byla Vlčkova »Osvěta«.

Vedle strany národní a kosmopolitické vyvstal najednou nový společník — směr realistický, zanesený k nám z Ruska a z Francie, směr, který zcela nenápadně a klidně zprvu k druhým dvěma se připojil, neboť měl dobrou tradici domácí ve venkovských vypravěčích. Všechny tři směry plynuly zprvu vedle sebe neb i proti sobě, ale celkem bez velikých revolt a vzrušujících celonárodních otřesů. Ale rukopisné boje, vybojované r. 1886 a 1887, přinesly silný rozklad do celého veřejného života — šlo tu o otázku zásadní, o cenný skvost národní staré literatury, o rukopisy Královédvorský a Zelenohorský, proti nimž vědecká kritika s celou rozhodností se obrátila. R. 1887 založen Janem Herbenem »Čas«, z něhož pak v letech 95 jako ze sopky náhle vyšlehla hotová revoluce literární. Že to byl J. S. Machar, který stál v čele, je nám všem asi dobře známo.

Nemám po ruce deníku Voborníkova, ani se neodvažuji dle pouhých domněnek stavěti velkolepou budovu jeho názorův a zásad — snad po čase se mi podaří je ukázati positivněji. Načrtávám tu jen fakta: Voborník přihlásil se ke škole národní; nejen tím, že psal do »Národních Listů«, ale celým svým založením i povahou. On zkrátka *musil*. Tak mu kázalo jeho nitro, jeho přesvědčení. Ale i při tom šel svou cestou vlastní a svými vědomostmi, svou kulturou byl také kosmopolitou. Škoda, že nemáme sebraných jeho kritik a drobnějších rozprav v ruce, byly by to důkazy nejjasnější. Pozorujeme to v celé jeho tvorbě literární — ve všech jeho pracích. Proč tak rád vykládá o období obrozenském, proč hledá smysl osvícenství českého i let předosmačtyrycátých? Proč mluví o idei slovanské, vykládá Erbena, Kollára, Čecha, Jiráska a posléze Holečka? A mluví-li o Máchovi, Zeyerovi, Vrchlickém a t. zv. kosmopolitech, činí tak jen proto, aby v nich nalezl prvky cizí a sousední?

Nikoli. Všechno to činí Voborník jen proto, že chce ukázati na mohutnost našeho národního ducha, kterou vidí i v Máchovi, Zeyerovi a Vrchlickém, při čemž je ovšem strhován i silou jejich

poesie. Voborník byl vždycky básníkem, filosofem a literárním historikem v jedné osobě. A tu se mi zdá, že jsou jakési obdoby mezi Voborníkem a Durdíkem. Josef Durdík, český filosof a básník, jenž působil na naší universitě od let 1869, měl takový rozsáhlý vliv v českém kulturním životě, že jistě byl svými myšlenkami a názory dobře znám i Voborníkovi: ať již z přednášek universitních či ze spisů. A Voborníkovi byl znám z obojího. Tento Durdík byl filosofem českým, Herbartovcem, jenž současně i skládal básně dramatické, byl esthetikem, ctitelem a vykladačem Byronovým — což všechno u Voborníka shledáváme. Voborník také filosofuje, rovněž je esthetikem, umělcem, básníkem a zároveň i literárním historikem. Všechny ty směry v něm se slučují a zase rozbíhají, nicméně možno je stále a stále sledovati. Jen proto tedy také stál Voborník na straně národní, v otázce rukopisné byl na straně obhájců pravosti jich, ale — všechno to jsou otázky, jež nutno ponechati zatím budoucnosti. Není dosti pro ně materiálu a na nepevnou půdu hypothes nehodlám vkročiti. Jen Voborník sám a rukopisné jeho folianty by mohli promluviti.

Smýšlení svému zůstal pak Voborník věren vždy a všude. Uklidnily se bouře odporu národního, přišly proudy nové a nejnovější, přišel naturalismus, česká moderna, dekadence, feminismus a jak se ty směry jmenují, ale Voborník šel svou cestou dávno vytčenou — poutník zasněný, idealista, romantik a při tom vzácné povahy člověk. On nechával ty proudy jíti mimo; ne snad proto, že by o nich nevěděl. Příliš dobře o nich věděl a sledoval je — jeho studie jsou nejlepším dokladem — ale nemohl se s nimi spřáteliti. Už r. 1898 napsal ve svých »*Padesáti letech české literatury*« v Jubilejním památníku české akademie (IVa 1—102) v závěru na str. 102:

»Budoucí vývoj literatury (české), jako posavad bylo, záviseti nepřestane na jakosti vnitřního života národního a na síle poměrů i literatur evropských.« — A tu vyjadřuje se nelibě o dekadenci, feminismu a typomanii, mluví proti škodlivému spleenu, akcentuje ducha lidového, jeho sebevědomí, a končí: »Národ český bude se i dále v boji s hmotou intellektuelně síliti, ale citem vzroste jen, bude-li pilen skutků nezištné a obětavé vzájemnosti, zvláště k národům slabším, neboť dobrotivost a láska se vrací s úroky hojnými tam, odkud vzešla, bude-li vyšších statků lidských, práva, pravdy, náboženství a vědy více si vážiti než požitků blahobytných. Neopustí-li ho píle neúmorná a vzlet nadšený, vyspěje už v brzku duch jeho k nové síle mužné, jež pronikne všemi vrstvami národa i na poli umění slovesného bohdá dosavadnímu vývoji dopomůže k zdárnému pokroku.«

A básnické toto memento literární i své kredo jistě by podepsal Voborník ještě dnes. Že nebyla slova jeho planá, vidíme nejlépe z dnešního českého rozháraného života. Voborník ukazoval cesty, jimiž se máme bráti. Proč nebyl slyšán jeho hlas? Svými názory se jistě mladší skeptické generaci nezamlouval, ale to mu nevadilo.

Nelze mi ovšem dnes ještě plasticky vystihnouti rámce dobového v úzkém styku s Voborníkovým duchem. Snad se mi podaří jednou ho dospěti. Těžko je už dnes vystihnout a zhodnotit všechny stránky duševního života Voborníkova i jeho rozmachů. Voborník začal neobyčejně ze široka. Příprava jeho byla veliká a svědomitá. Odtud ty jeho úžasné vědomosti z literatury domácí i cizí, odtud ta jeho ohromná sečetlost, všestranné znalosti. On se zahloubal do historie veškerého lidstva — dávného i moderního — do filosofie dějin a do filosofie vůbec, všeho pak chtěl využiti pro práce své vlastní. Od prvopočátku činil si výpisky, záznamy, rovnal je do foliantů »*Slovníka české belletrie*«, jehož má dnes čtyry úctyhodné svazky. A nejen z literatury a umění, ale i ze všech oborů lidského vědění činil si poznámky, jak jasně pozorujeme ve všech jeho pracích. Není divu, že často sám byl množstvím materiálu uveden ve zmatek, jenž nemohl nepůsobit i na jeho díla. Ze záliby někdy se zapředl do thematu episodického a tím zastínil úkol vlastní.

Zajímavo jest, že první článek Voborníkův v »Nár. Listech« r. 1879 byl o »velkonočních hrách staročeských«. Tím nejlépe dal autor na jevo svou lásku. Další jeho feuilletony, zprávy a referáty jsou už výhradně rázu literárního. Bylo to však teprve od r. 1891, kdy Voborník se stal pravidelným literárním dopisovatelem »Národních Listů«. Pomohl mu k tomu spisek, otištěný v Domažlicích v programu gymnasia roku 1890 s názvem: »*Jaroslav Vrchlický a Legenda o sv. Prokopu*«, jenž vzbudil všeobecnou pozornost a získal Voborníkovi po prvé jméno. Napsal sice před tím do programu Rychnovského už r. 1882 o »*staročeské satiře*«, ale studie zapadla.

Ve spisku o Jar. Vrchlickém, jenž byl vůbec u nás prvním samostatným dílem o Vrchlickém a proto jmenovitě i Vrchlického neobyčejně potěšil, jsou zřejmy všechny prvky budoucího Voborníka. Podán tu především výklad o umění, o uměleckém díle, o poesii, o básníkovi, o vývoji národního básnictví, o vzniku epopeje (oblíbený předmět Voborníkův) a celá řada zajímavých myšlenek, které samy o sobě větu za větou by potřebovaly samostatné rozpravy, ale zde příliš jsouce nahromaděny, nechtějí všechny uváznouti v paměti. Stanoven tu postup novověké poesie, načež pisatel teprve přechází k našemu »tolik zkoušenému, snaživému a čilému, a přece tolik i od vlastních přátel znevažovanému básnictví českému« (str. 7).

Začíná dějiny pravého českého básnictví umělého (»nehledíme-li k básním Rukopisů, jimiž nemožno, dokud se o nich pochybuje, dějiny bezpečné začínati«!) roku 1820, a to Fr. Lad. Čelakovským. Diví se tomu, že tak pozdě, ale »není pomoci«. Načrtává pak vývoj české literatury starší i novější, stanoví její hesla i ideje, určuje význam národní školy básnické, mluví o romantismu (— jiná láska Voborníkova!), až přichází k pravému mistru, Jaroslavu Vrchlickému. Vykládá jej, určuje jeho vzdělání, největší v celém národě, ukazuje na jeho skvělý verš, formu i mluvu, ale hlavně *vykládá*.

To je vlastní živel Voborníkův. On považuje bibliografii, soupis prací a pomůcek sice za primum, první, ale nejprimitivnější prvek

práce literární, obsah za secundum, druhé, za nejvyšší cíl však považuje výklad básníka, výklad uměleckého díla, vystižení snahy poetovy, čili jak Voborník stále se ptá: Co s tím? Co chtěl básník říci? Proč to řekl? atd. Názor tento je patrný už v této důležité studii v poznamenání na konci na str. 31, kde Voborník praví: »Bývá chvalitebným zvykem při podobných spisech uváděti prameny, z nichž čerpáno.« — Nám to zní jako jemný výsměch, jakoby chtěl Voborník říci, že je k tomu donucen, k té všednosti, když on se chtěl vžíti do díla básníkova a znovu jej nám »improvisovati«.

Hlavně tedy výklady pochopení díla — toť problém Voborníkův. Hned zde můžeme slyšeti, že to činí Voborník ve všech svých dalších pracích, všude hledá smysl, vykládá, chce pochopiti všechen smysl čtených slov. A tak činí již ve studii o Vrchlického Legendě o sv. Prokopu. Vykládá ji, stanoví vznik básně, její ideu, látku, úpravu její i zidealisování staročeské skladby, komposici i umělecký výraz básně. A končí výměrem: »Vrchlického Legenda o sv. Prokopu jest báseň, která s výše filosofických dějin lidstva líčí ideál harmonicky dokonalého člověka v rázovité postavě středověkého českého mnicha a v obrysech starého podání. — Jest to na reální půdě ideální poesie.« (Str. 31.) Vrchlický mohl býti jistě spokojen.

Podobný ráz pilné, svědomité práce vykladačské mají i ostatní samostatně vydaná díla Voborníkova. Není tu místa, abychom jim věnovali širší pozornost. Všechna mají cenu jak životopisnou, tak množstvím nashromážděného materiálu. Voborník má velmi přesná data životopisná, poněvadž byl v přímém styku s řadou českých literátů (jeho literární korrespondence dosud obsahuje na 1100 čísel), a vyniká neobyčejnou spoustou dokladů paralelních.

Patří sem dále jeho spisek »*O poesii Julia Zeyera*«, vytištěný v litomyšlském gymnasijním programu r. 1897. Je to kritická studie, značící další vzestup v práci Voborníkově. »To, co mi duše, cit a vkus, vůbec tedy subjekt můj po přečtení Zeyerovy poesie napovídá, jest, že je Zeyer umělec vynikajícího řádu, pěvec neobyčejné mohutnosti obrazotvorné, jenž se nejen řadí k nejpřednějším básníkům našim, ale silou tvůrčího mechanismu a vzácnou citovostí rovného sobě hledá mezi současnými básníky jinonárodními.« (Str. 3/4.) Tak zní subjektivní soud Voborníkův, jenž od prvopočátku si Zeyera zamiloval a po nových dalších a vytrvalých studiích [1]) věnoval mu pak po desíti letech r. 1907 obsáhlý spis »*Julius Zeyer*«, o 302 stranách. obsahující nejen zevrubné vypsání Zeyerova života a díla, ale načrtávající i psychologický a sociologický obraz poesie jeho. Základní význam těch studií spočívá v tom, že určen ryze český ráz ducha Zeyerova. A pozoruhodno jest, že Voborníkova studie o Zeyerovi byla rovněž prvním větším dílem o Zeyerovi stejně jako dříve o Vrchlickém. Už z toho je zřejmo, že Voborník si hledal látky sám, že šel svou cestou a že cestu ukazoval. Druzí šli za ním.

Voborník ukázal první na dva veleduchy české poesie. Nutně čekáme, že i třetímu v souhvězdí našich velikánů, *Svatopluku Če-*

---

[1]) Z nich ukázkou »Erbenovy Svatební košile a Zeyerova Pascalina« v Osvětě XXXIV., 1904, str. 29—42.

chovi, věnuje pozornost. A skutečně, také Voborníkova studie *»O Sv. Čechovi«*, otištěná ve »Světozoru« XXVII., 1893 na str. 151 a násl., je prvním větším náčrtem poesie Čechovy. Voborník se pak několikráte k thematu tomu vrátil a to r. 1902 v Ljubljanském Zvonu na str. 325 a násl. (ve slovinském překladu Zavadilově), roku 1906 v »Osvětě«: *»Svatopluk Čech, život a dílo«* (I. díl; pokračování nevyšlo), r. 1908 v programu litomyšlského gymnasia *»O romantismu Svatopluka Čecha a jeho ironii«*, a posléze do doplňku Ottova Slovníku Naučného napsal Sv. Čecha od let 1893—1908. Ze všeho je patrno, že kniha o Čechovi byla v podstatě hotova a nechybělo mnoho, aby byla vydána úplně. Rukopisně je jistě úplně hotova, ale byla zaskočena pracemi Flajšhansovou a Strejčkovou. S toho tedy sešlo. Jar. Vrchlický nebyl ani z daleka tak hotov jako Sv. Čech. Jen charakteristika jeho vyšla ve slovinském překladě v citovaném Ljubljanském Zvonu r. 1892; teď *ve vydávání Sebraných spisů Vrchlického* (od r. 1913) splácí Voborník svůj starý dluh Vrchlickému.

Studium Sv. Čecha vedlo však Voborníka k celé řadě otázek jiných, s nimiž mu bylo se vyrovnati. Ideová závislost Čechova na Kollárovi a umělecká na Máchovi obrátila Voborníka především k nim. Už r. 1893 — tedy v stejné době se studií o Sv. Čechovi — tiskl Voborník v Kollárově vídeňském sborníku úvahu *»O postavení J. Kollára v literatuře české«* (na str. 124—132 Sborníku) — »stručný výtah nehotové ještě studie o Kollárovi a době vzkříšení národního«, z čehož je zřejmo, že o Kollárovi studoval a to hojně. Tamže otiskl článeček *»Dva Kollárovy nápisy«*, téhož roku psal do Světozoru o *»idei Kollárově a romantismu«*, ještě deset let na to psal o Kollárovi do Zlaté Prahy a do Památníku Rudolfa Pokorného. S Máchou se čestně vyrovnal v pěkném spisku *»Karel Hyneh Mácha«*, vydaném v Praze r. 1907, zároveň s výborem z poesie a prósy. Třeba že dnes literatura Máchovská je ohromná, zaujímá v ní Voborníkovo dílo místo význačné a v mnohém ohledu i jedinečné. Šlo jen tu a tam o vhodnější namnoze výraz. R. 1910 napsal ještě stručný článeček o *»K. H. Máchovi«* do Hlasů Východočeských č. 22—24.

S Máchou vyletl Voborníkovi celý roj literátů, jimž všem bylo mu věnovati pozornost. Některých se bál, studoval je, lákaliť ho, ale myšlenky tiskem ven nepřišly. K nim patřil na příklad *Karel Sabina*, záhadný problém českého člověka i českého literáta, dosud ještě definitivně nerozřešený. Problém tak těžký, že si Voborník netroufal jej tiskem řešiti. — Jiným věnoval pozornost aspoň částečnou, vykládal jen určité jejich stránky, poněvadž jinak byli už dosti prozkoumáni. Proto také po důkladném spise Hanušově (1896) usiloval jen o definitivní výklad Nebeského *»Protichůdců«*. Napsal jej roku 1911 do druhého svazku akademického Sborníku filologického (str. 20—44) a vydal pak v nové úpravě společně s celou básní r. 1913.[1]) — *Vítězslavovi Hálkovi* věnoval článek v Ot. Slovn. Nauč., pak drobnější črtu teprve r. 1910 v Národních Listech a

---

[1]) *»Protichůdci«*. Báseň od Václava Bol. Nebeského. 6. vyd. S úvodem a výkladem *Jana Voborníka*, Praha 1913, str. 5—48 (úvod) a 49—81 (báseň).

1911 v almanachu Nár. Listů, když byl před tím vydal r. 1906—7 Hálkovy *Sebrané spisy* ve čtyrech svazcích. Edice Voborníka je cenná množstvím úplně nových a před tím neznámých textů. K jiným Máchovcům se ani nedostal. Práce se hromadila mu pod rukou: škola, přednášky, divadlo, společnost, feuilletony a referáty do Národních Listů, k tomu články do Ottova Slovníku Naučného, všechno to jej od mnohých prací odvádělo. Ostatně vyšla v té době polská kniha *M. Zdziechowského* »Karel Hynek Mácha a byronism český«. Tu bylo v podstatě vše, co Voborník chtěl a co i jemu na mysli tanulo. Věc byla tedy hotová a nemusel se s ní psáti. Nemeškal a hned r. 1895 ji přeložil a vydal v Jičíně dokonce svým nákladem.

Studium doby obrozenské přivedlo Voborníka ještě k jiným thematům. Byly to především historické romány a pak slovanská myšlenka, jakož i studium českého ducha. Z prvního vzešla jeho práce *»O působení dějepisných prací Frant. Palackého na novější belletrii českou«*, určená původně pro »Památník« Palackého, ale pak otištěná r. 1898 v Čas. Čes. Musea (str. 290—307); studium to jej pak vedlo jmenovitě k *Al. Jiráskovi*, jehož uměleckou činnost, význam a hodnotu díla pěkně načrtl v samostatném spisku *»Alois Jirásek«* r. 1901. — Z druhého vzešly studie o Holečkovi, ohlašované už z feuilletonů v Nár. Listech a posléze r. 1913 souborně zpracované v knihu *»Josef Holeček«*. Řada studií jiných zůstala nedokončena anebo v rukopise. Z nich nejzajímavější bude asi o *epopejním umění* a o *českém romantismu*. Ukázkou pilného studia Voborníkova jsou hojné feuilletony a referáty v Národních Listech a pak hesla v Ott. Slov. Naučném, v nichž jsou obsaženi: Vít. Hálek, A. E. Mužík, Sofie Podlipská,[1]) Rud. Pokorný, Fr. L. Quis, K. V. Rais, lit. skupina »Ruch«, J. V. Sládek, Ferd. Schulz, Ant. Sova, Karolina Světlá, F. X. Svoboda, Růž. Svobodová, M. A. Šimáček, J. K. Šlejhar, K. Škába, A. Šnajdauf, Šolc V. Sob., Šolc Václ., Jos. Štolba, Fr. Ad. Šubert, V. Vlček, Bož. Viková-Kunětická, Jan Wagner, Jul. Zeyer, Zeman-Stašek a v doplňcích Sv. Čech, Jaro Hilbert, Václ. Hladík, Dr. Jan Dvořák, Antonín Tomíček a Čechy-Literatura 1892—1908 — celkem tedy 32 hesel.

Souborně podal Voborník výklad o české literatuře doby nové v Památníku České Akademie r. 1898 v obsáhlé práci: *»Padesát let literatury české«*. Tu je skvělá charakteristika snah obrozenských a výklad rozmachu literárního. Tu jsou v jednotlivých kapitolách načrtána jednotlivá období české literatury od r. 1848—1898 se zevrubnými výklady o prostředí, v němž se naše literatura krásná vyvíjela. Je to nejobsáhlejší Voborníkův spis o určitém souvislém období české literatury. Doplňkem jejím je Literatura česká od r. 1892—1908 v Ottově Slovníku Naučném. Ostatní práce Voborníkovy kromě citovaných monografií (J. S. Machar je v rukopise!) jsou neúplné a jaksi jen ukázkové z bohatých zdrojů rukopisných. Mnohé vznikly také příležitostně. Patří k nim především *úvody*

---

[1]) Článek o *Sofii Podlipské* je dosud nejobsáhlejším příspěvkem o spisovatelce vůbec.

o básnících k vlastním edicím Voborníkovým (o *Vít. Hálkovi* 1906—7 v Sebr. spisech I., str. 5—21; r. 1913 o *V. B. Nebeském* v »Protichůdcích« na str. 5 a násl. a v souborném vydání bás. spisů *Jar. Vrchlického* I. Z hlubin, na str. 5—19; také chystané Českou Akademií vydání dramat *Fr. V. Jeřábka* bude míti Voborníkův úvod o spisovateli) anebo k edicím jiným, do nichž Voborník několik slov úvodem napsal (O *Zeyerovi* do spisku »Zeyer mládeži« 1909, rovněž tak do edice »*Olgerd Gejštor*« 1911 a o *Zeyerově Plojharu* do něm. překladu pí Fragnerové 1912). Příležitostně vznikly články: ve *Vzděl. příloze* Věstníku okresu litomyšlského (1899) a dále O *Riegrovi* v Slavn. listě Kutnohorském (1903), »*Budeč v krásné literatuře české*« v alm. Budče (1904), o »*Jiráskově Litomyšli*« do almanachu stejného jména (1911), o »*pohádkách a pohádkářích*« do Sborníku »Božena Němcová« (1912) a jiné. Patří sem ovšem i řada feuilletonů v Nár. Listech, věnovaných literatuře, a drobnější články dokladové, jako na př. *Shody a podoby básnické* ve Sb. filologickém II., 1911, str. 1—19, »*Jeronym Pražský a Boethius*« tamže III., 1912, str. 1—4 atd.

Tištěné práce Voborníkovy doplňuje *veliké množství přednášek*, které měl na všech místech svého působení. Přinášejí většinou látku novou neb aspoň nově zpracovanou nejen z literatury, ale i z dějin našeho národa a z dějin lidstva vůbec. Tiskem vyšly pouze dvě: »*Konec století*« v opočenských Rozhledech lidových (1898) a »*O postupu vývoje lidství*« v litomyšlském gymnasijním programu (1905).

Ze studia latinských klassiků, jmenovitě Cicerona, vzešel Voborníkův překlad Ciceronových »*Trojích knih o řečníku*«, jejž přijala Česká akademie do svých publikací a jenž je právě v tisku.

* * *

Voborník — *dramatický básník*. Zálibu k divadlu i ke všemu, co s ním souviselo, měl Voborník vrozenu. Už jako malý hoch si »zahrál«, jak sám rád vypravuje, ve své rodné vsi v Pohoři ve hře »*Mlynář* a *jeho dítě*« a to jednoho klučíka mlynářčina. Později všímal si bedlivě všeho divadelnictví a kdekoliv byl, všude při divadle spolupůsobil. Uvedené shora články o divadle už z let 1879 jasně to dosvědčují. A poněvadž byl na venkově, všímal si nejvíce divadel ochotnických a jich repertoiru. Vedle zmíněných článků v Divadelních Listech r. 1880 patří sem ještě »*Myšlenky o divadelním ochotnictvu*«, napsané r. 1902 do Památníku rychnovského »Tyla«. Věnoval však pozornost i divadlům předním, jak nejlépe dosvědčují jeho slova v cit. *Jubil. Památníku České Akademie*, kde mluví nejen o ochotnících, ale i o Národním divadle. Pokouší se tu o hodnocení činnosti Národního divadla a výslovně podotýká: »Význam Národního divadla a míra zásluh jeho správy je nejvíce podmíněna poměrem k domácí tvorbě dramatické« (st. 88). Při tom doznává, že se Národní divadlo dosti staralo o divadelní produkci českou, jmenovitě za ředitelování *Fr. Ad. Šuberta*, »jemuž se podařilo ústav sobě svěřený nejen povznésti na výši divadel opravdu ve-

likých, ale na té výši i udržeti a všeliké úrazy užuž hrozící od něho odvrátiti.« (Tamže 88.)

V té době však byl už Voborník sám dramatickým spisovatelem. Po »*Lví nevěstě*«, která vznikla v letech 1887 a byla provedena po prvé v Domažlicích 1887, po druhé v Litomyšli 27./X. 1900 společností Kaňkovského,[1]) napsal tragedii »*Matky*« r. 1904, jež zůstala v rukopise. Voborník se pak obrátil k látkám domácím a umínil si, že napíše českou historickou trilogii: *První část*, historická tragedie »*Jan Hus*« vyšla tiskem v Praze r. 1905 a hrána byla po prvé v Litomyšli dne 5. června 1906 a po druhé téhož roku tamže 7. července. — *Druhá část* »*Jeronym Pražský*« je v rukopise hotova od r. 1912 a třetí díl: »*Král Václav*« právě se skonává. Z jiných her Voborníkových vyšla tiskem ještě jen tragedie »*Soumrak věku*« r. 1910 v Praze a sehrána byla zajímavá psychopathologická tragedie »*Zasvěcenec*«, po prvé v Litomyšli dne 7. prosince 1913. — Jmenovitě v Litomyšli súčastnil se Voborník velmi horlivě všech akcí divadelních, k čemuž tamní Smetanův dům, otevřený r. 1905, neobyčejně přispíval.[2])

Jakož vůbec v Litomyšli Voborník súčastňoval se horlivě činnosti vzdělávací, přednášel zvláště ve *Spolku paní a dívek*, dále v Besedě, Jednotě Učitelské a v Sokole.[3]) Přednášek samotných bylo v jeho období litomyšlském na čtyřicet, jak literárních, tak uměleckých; p. učitel Otto Popler doplňoval je většinou znamenitými a výstižně deklamovanými ukázkami. Bylo by potřeba zvláštní kapitoly k charakteristice Voborníka v Litomyšli, která v něm ztratila neobyčejně činného, vzdělaného, milého a při tom skromného pracovníka.[4])

*

Náčrtek byl by neúplný, kdybych nepřipojil několik slov o *Voborníku-učiteli*. Mám jej stále ve svěží paměti, s jakým zápalem k nám studentům přednášel o dějinách české literatury, jak pěkně dovedl promluviti zvučným svým a srdečným hlasem. Byly to přednášky, jež téměř se rovnaly přednáškám universitním. A stejně tak zajímavě i poutavě vykládal o literaturách klassických, o dějinách lidstva, jakož i v hodinách psychologie. Nebyl sobec; co vypátral a zvěděl, s námi

---

[1]) Za zprávy o provozování her Voborníkových vděčím p. učiteli *Ottu Poplerovi*, jenž mi vůbec o Voborníkově činnosti litomyšlské — jmenovitě o jeho přednáškách — podal brzké a přesné údaje. Jiné zprávy mám od samotného prof. *Voborníka*.

[2]) Viz publikaci: »*Památce Velikého mistra B. Smetany, rodáka Litomyšlského*« vydanou v Litomyšli 1905 dne 11. června k slavnostnímu otevření Smetanova domu.

[3]) Dopis p. uč. *O. Poplera* ze dne 21. března 1914.

[4]) Voborník patří tedy do řady literátů, kteří v Litomyšli působili. Řádek o něm nemilým nedopatřením v článku mém »*Literární Litomyšl*« v Samostatnosti 1812, 20. října vypadl. Sluší jej doplniti na str. 9. do druhého sloupce za A. Sedláčka: — »nebo dramatik a lit. historik *Jan Voborník*« — atd. Srv. *Jos. Páta*, *Jan Voborník* a *Litomyšl*, Stráž východu X, 1914, č. 15 a další. — Od šk. r. 1909/10 učí Voborník v Praze-III.; je dopisujícím členem České Akademie a členem c. k. zkušební komise pro střední školy v Praze.

hned sdílel. Neopomíjel ani jediné příležitosti, aby nepoučil. A vždy laskavě i s trvalým dojmem. Všemožně usiloval o to, aby ze studentů svěřených vychoval nejen vzdělané lidi, ale i dobré Čechy. Nikoho nepodceňoval, byl učitelem naprosto spravedlivým. Při tom společensky velmi oblíben, stál vždy v čele studentů: s nimi šel a s nimi žil. Všichni jeho žáci — a těch je řada nepřehledná — mi jistě přisvědčí. Neboť Voborník nejen že se staral v hodinách školních, i mimo školu byl dobrým rádcem a vůdcem. Pročítal studentské prvotiny, bohatou svou knihovnu učinil přístupnou všem studentům, vodil studenty do Musea, aby prohlédli staré české knihy, pořádal nedělní zimní »dýchánky«, v nichž on sám nebo studenti přednášeli, deklamovali — zkrátka, všemožně zušlechťoval. Jeho alfou i omegou, začátkem i koncem všeho snažení ať v práci literární, v přednáškách, ve společnosti či ve škole bylo uplatnění a proniknutí *»pravdy, dobra a krásy«*. Vyšší ideály lidstva hledal všude a ve všem, anebo je aspoň chtěl vyvolati. V tom je Voborníkova celá bytost: proto vykládá básníky, proto píše o nich, proto skládá dramata, přednáší a učí. Chce tomu však ne pro vlastní prospěch, ale pro zdokonalení celého národa našeho. Ví dobře, že jen *vyšší citovost, silnější projevování ducha může národ náš povznésti a zdokonaliti.* Pokud se mu to podařilo vlastní prací, theoretickou či praktickou, ocení ovšem nejlépe budoucí generace.[1]) Že světlých stránek najde u Voborníka množství značné, je už dnes nepochybno.

Jan Klokoč:

Pohádka o Lanvalu a Laďušce.

(Dokončení.)

Lanval byl tak v království Slunce.
Dlouho žil tu, ač se mu okamžikem
zdálo to. Neboť v úžasném tom kraji
nebylo noci,
nebylo ni spánku, krmě ni pití,
ani těla. Poledne věčně bylo,
všude zlatavý éter, v něm pak světla
modrá i rudá,
plná různých vůní oblačných, tiše
vznášela se prostorem nekonečným —,
tiše v mlčení svatém —, tiše — — —
Jenom
vůně jich byly

---

[1]) O Voborníkovi viz jubilejní črty: *L. N. Zvěřina* ve feuill. *Národní Politiky* 8. IV. 1914; totéž ve *Zlaté Praze* stručněji XXXI. 1914, str. 311 (s fotografií); dále *Čas*, 10. IV. 1914, *Nár. Listy* 9. IV. 1914 (2. večerní vydání), *Samostatnost* 10. IV 1914 atd.

myšlenkami, které zpívaly mlčky
nejkrásnější hymnické písně.
Ale
nad ně Laďuška byla větší, ale
nad všechen jas ten
byla jasná ona, nad všechnu hloubi
ona byla hluboká, nade všechnu
velkost Laďuška vznešenější byla,
nad všechen úžas
zázračnější. Vycházela však při tom
taková z ní dobrota, že moh' Lanval
býti vedle ní . . . ., a že nevypadal
menší než ona,
neboť naplněn byl v podstatách vnitra
touhou strašně bolestnou z malosti své,
láskou ničící sebe sama žalem
v pokoře strastné.

Tenkrát poznal věčnost. Trýznivě krásnou
připadala mu. Ale nevytrval —
Vždyť tě v prsou kdysi vrtkavé srdce
lidského děcka
nosil. Věčnost cizí byla mu, a byť
krásnou tolik —, bolela příliš. Myslit
jednou jedinkrát ustal na Laďušku
zapomněv sebe, — — —
— — — — — — — — — — — —
v tom tu na palouku pojednou stojí,
vidí se, jak na trávě svěží stojí.
Nízko oblaka plují, divně nízko,
nad samou hlavou.
Nějak zadíval se ztrnulým zrakem,
zaslepené oči má, jak je upřel
v čirou dálavu, zaslepené modrem
zemského nebe,
které vidí kolem dokola všude.
Jenom jasná lučinka prostřed všeho
svítí zelení krátké horní trávy,
palouček rovný
prokvetalý jestřábníky jak zlatem,
jestřábníky, sluníčky maličkými,
všude tam až, kde palouk splývá s klenbou
smějících nebes.
Divno v prsou Lanvalovi je, divno.
Slyší srdce bušiti v ňadrech. Cítí
vtékat řídký vzduch do své hrudi mladé.
Prázdno však v nitru.
Je mu jako by měl vymnout si oči. —
Maně první udělal krok. Paž protáh',

vdechl hluboko. Zvolna po zelené
pláni šel v dálku......
Ale neví pořád, bdí-li či spí. — A
nemá ani, na co by myslil. Neví
Lanval o ničem.... A tu v cestě roste
skrčená, malá
jabloň. Rudé urodily se plody
jejím snětím, selské a nebohaté.
Lanval natrhal jablek, požil selských
červených plodů,
svěžích, plných šťávy. Vesele výskl.
Věru taká jablka kdysi trhal
v hradním příkopu s hochem zvoníkovým.....
Vzpomínat začal
na ty časy, vzpomněl na všechny děje,
rozpomněl se na rodný hrad a luhy,
na pěstouna i otce — A tu se mu
začalo stýskat....

Kde to je? Co dělo se to s ním? Věru,
před chvílí své necítil ještě tělo....
Kdež by...! Laďuška... Stromy kolem kvetly....
Potom jen éter
byl — a sny — a krása...., vůně — a touha....
To ne...., to ne...., to se jen asi zdálo —
Vždyť už jablka uzrála tu s létem;
chutnají sladce....
Laďuška.... Choť moje? Pouhé jen snění....
Neznám ženy. Domů chci v bílou jizbu
hradu otců mých. Domů, domů k našim,
chce se mi domů!
Sny jen klamaly mě. Nastoupím nyní
cestu, abych dorazil bohdá brzo
v rodné končiny. — Ale neznám těchhle
podivných plání
u samých až mračen. — Zaclonil rukou
jasné oči, rozhlédal kolem. Hledí
v dálku, oči si cloní, do daleka
upřeně hledí.
Nebesa tam v sklonu chýlí se nízko
k samé trávě, ovečky obláčkové
běží docela tiše, divně tiše
po samé trávě.
Samá oblaka jen, oblaka všade. —
Jak jen vlastní rozpoznat cestu domů!
Zírá dále a pátrá.... Vystupuje
někdo tam z mlhy
mračen. Vystupuje, blíží se. Lanval
rozpoznává ženu svou. Tiše kráčí

blíž a blíž krokem lehounkým a měkkým,
veliká, krásná.
Vlas má rozpuštěn. Šat oblačný temně
siný halí tělo, a v očích září
zlaté kosatce, třpytné, porosené,
— slzami září.
A ta její tvář tak truchlivě zírá,
tak se smutně Laďuška na Lanvala
dívá. Smutně —, a loučí se s ním — —, mlčky
povlhlým zrakem,
kynem ruky . . . . .
Lanval přimrazen stojí,
neví v žalu, má-li své ruce toužně
po ní rozepnout v rozjasnění svatém,
anebo hříšnou
svoji vůli svatokrádežnou říci.
Jak se dívá do očí jejích, tone
v blahu smutném, sám ztrácí se však sobě,
vědomí ztrácí,
slzné mlhy zří jen . . . . ., nehodnost cítí
svou a hněv, a na jeho rtech se chvěje
slovo kající za odpuštění . . . . . .
Je
pozdě už ale.
Mizí kolem všecko, zatím co pláče,
a když prohléď z bolesti, — prohléd ze sna:
— doma v rodných je rolích mezi lány
na polní cestě,
kterou chodí lidé z podhradí. Žito
mladé, mléčně zelené čeří větřík,
mdle se rozechvěl oves ševelící
tlumeným tlukem,
skřivánkovi v krčku pod nebem jeho
siréna se rozezvučela zlatě,
hlučně, vítězně jako na mýtině
sluneční záře
v půli června. Mochna na mezi kvete,
voní bílý jetýlek, modré zvonky
chřestí, maceška rozpačitě kouká.
U lesa nízké
smrčí na konečkách větévek světle
zelené má třapečky z brusu nové,
květy jahodí povídají staré
pohádky drahé
dětem, s rozrazilem jitrocel hrá si
na schovávačku . . . . Nu a za tím mlázím
les, a v lese tom hrad je Loukoť, trochu
vyčnívá z hvozdů,
které navečerní dýchají vlhkou

vůni země, mechů a jehličí. Tam
v dáli naproti kostelíček veský
na návršíčku,
pod ním hrstka drobných chaloupek, dole
na podolí loučky, jež polity jsou
žloutkem blatouchů, tichý rybník v nich, jenž
v posledním slunci
jako zaslzelé oči se leskne,
stíněn trochu brvami starých vrb: — — Kraj
rodný, dobrý a drahý, dětství svědek,
k spánku se chystá . . . .
Zaradoval se tu Lanval a dal se
rychle lesem k rodnému krovu. Ale
štěstí to bylo jenom těchou. V duši
neztratil obraz
uplakaných očí Laďušky svojí.
Všechno štěstí ztracené záře zdálo
se, že v zlatých těch očích k němu mluví;
nemohu — cítil —
žít jen mezi svými; vrátím se, vrátím . . . . .
Ale dříve otcovu tvrdou ruku
žilnou, velikou zlíbám, dříve starce
bílého, kněze
Silvéra chci objat, pěstouna mého,
holoubečka sivého, dříve hrobku
mrtvé navštívím matky v kapli hradní,
podumám nad ní.
Brzo budu doma. Za tímhle borem
nízkým smrčím projdu, pak starou šumnou
mojí bučinou . . . . . Ale Bože! Což se
klamu snad. Malé
mlází tady bylo —, ne tyhle stromky
povyrostlé . . . . . A hle, zde kříž ten! Nebyl
Ukřižovaný u té cesty . . . Nebo
dal jej snad otec
postavit a dosud ničeho o tom
neřekl mi? Naposled přede včírkem
jel jsem tu tady . . . . Asi . . . . . Ach slyš! Už tam
klekání zvoní
u nás v kapli! — —
Přidal kroku a došel
s dozníváním nárazů zvonu na most,
který ještě byl spuštěn. Rodné tvrzi
Loukoti došel.
Rozradostněn buší na vrata. — »Kdo je?«
dolů křičí věžný. — »Já, Lanval.« — »Jak tě!
O Lanvalovi víte?« vece hradní
potěšen na to,
sběhl s věže, spěšně otevřel . . . . . Divno,

Lanvala je menší, vždyť byl spíš větší.
Plavý vlas přec měl . . . Nyní shůry na něj
pohlíží Lanval,
velikánskou zří mu lysinu v týle.
— »Jak jsi se to, Čihulo drahý, změnil!
Bůh sám ví, co se s mojím zrakem děje!
Vše zdá se starší.« —
Nahoru chce běžet. Milý však hradní
udiveně kouká: »Pán zná mě? Odkud?
Prosím pokorně, kdo je host náš vzácný.
Vladyce řeknu.«
— »Co to blabolíš, můj Čihulo? Což mě
neznáš? Neznáš Lanvala? Napil jsi se
asi nad sílu trochu. Pusť mě k otci!« —
»Panáčku drahý,
vojvodo můj velký, junáku jarý,
odpusť, ale Lanval je mrtev. Mrtev
je a oplakán na sedmé už jaro.
K pánovi těžko
dostat se. Je trudný. — Božíčku milý,
na noc však, to zůstaň jen u nás, pane —!
Ženo, koukej, ten vzácný mládec. Pojď ven.
Jen sem pojď, Hodko!
Hele, pán ten mně teď povídal, že je
Lanval — Inu, panečku, taky je to
možná. Snad, že se také jmenuje tak,
pro krále Jána!«
»»A co že ty plácáš. Každý si z tebe
střelí. — Ale, božíčku, jak že by to
nebyl, Ludmilo svatá! Milostpánku!
ručičko bílá,
jak to vyrost, jak je vysoký, silný,
jako doubek do jara; a ty šaty
jeho — ručičko bílá — a ty vousky
heboučké černé
kolem lící. A to nepřijel? že tě
nemá ostruh? Ručičko bílá — Jak by
pro panenku si šel už — A to věřím,
takový mládec —««
Dal si ruce Lanval líbati, dal se
objímati, potom však vzhůru běžel
k otci schodištěm starým.

Šedý zeman
Bohovic bodrý,
kníže na Loukoti, seděl tam v jizbě
u krbu, kde louč plála dýmající
vonným výparem, seděl tam a četl
ve staré knize

lovecké. Když vešel Lanval, tu v křesle
obrátil se hbitě a zasmušil se,
neznámého když shlédl. Ale potom
odložil knihu,
vlídně hostě jal se vítat, a hned tu
začal zahlížeti se v jeho rysy — —,
když pak promluvil Lanval, poznal hrabě
ztracené dítě.
Zajásal, až omdlel. V náruči syna
probudil se k radostným chvílím. Hned se
po všem poptával pak a naslouchal, co
vyprávěl Lanval
o podivném světlém zázračném kraji,
v kterém sedm uteklo let mu jako
slunný jediný den, kde žijí krásní
lidé jak v prvním
ráji, kde je věčné poledne zlaté.
Jenom o Laďušce nic neprořekl
Lanval neprozřetelně, pamatuje
jejího slova.
Utěšený bodrý Bohovic k tomu
mínil hned, co za kraj to bylo asi,
svoje znalosti o kouzelných zemích
vykládal blažen
z bohatýrských bájí, ze starých šedých
svazků jak se dočeť jich. Když se vyptal
na vše do syta, ptal se zase Lanval.
Zplakal však brzy.
Mrtev, mrtev bílý holoubek Silvér,
mrtev pěstoun zahradník jeho dětství,
mrtev dávno a ztlel už v sypký popel
v studené zemi.
Když se ztratil Lanval, zlekaný stařec
hocha svého zoufale všude hledal,
na hrad dojel, až když se první večer
do noci skláněl.
Druhý den se vrátil Lanvalův oř. Tu
oplakán byl kněžic, neb každý tušil,
to že podlehl dravé zvěři. Otec
Silvér však doufal,
hledal ho dny celé, nepozbyv víry,
až tu jednou pod lesem našel jeho
zbroj a přišed s ní domů, umřel tiše
drže ji v rukou — —
Ronil slzy Lanval celičký večer,
u večeře neseděl se svým otcem,
v hrobce hluboko na kameni těžkém
s pěstounem dobrým
plačky hovořil. Vždyť bylo mu jako

nikdy jindy. Takovou k němu lásku
dosud necítil, nikdy netušil, že
tak by ho rád měl.
Viděl nyní všecko v něm, co mu zašlo,
viděl prchlý včerejší den, jenž vzdálen,
vzdálen hluboko, cítil, jak by mu s ním
umřelo dětství.
Také matku v kapli navštívil. A pak
usnul tvrdě unaven v rodném hnízdě,
poznav, že dlouho nezůstane teď už
na hradě otců.

Na dny příští zvěst se z Loukotě nesla
po vůkolí: Vrátil se mladý knězic,
zdráv se navrátil, vzrostlý jako jedle,
junný a krásný;
do vysoka jaře vyběhlo tělo
chůzí sličné pružné jak jelen mladý,
v oku zůstalo zázračné mu světlo
z tajemných krajů.
Každou chvílí Loukoť hostila hostě.
Z blízka, z dáli přátelé přicházeli
popřát Bohovicovi velké štěstí,
Lanvala spatřit.
Oživla tu rázem ztemnělá Loukoť,
ožil starý šedivý smutný hrad, a
plesné veselí zadumaným sadem
zahlaholilo.

Zeman Bohovic kvas veliký strojil,
všechny dobré vůkolní pozval k sobě,
přišli mladí i staří, hoši, dívky
z hradův i dvorců,
městeček i dědin. Přišel i Černý
Slavoš, soused mohutný, na Vitovli
pán a vojvoda, s Bělou dcerou, o níž
Bohovic zeman
se Slavošem shodli se, aby byla
Lanvalovou manželkou. O tom dávno
snili, tenkrát už, když se narodila
maličká Běla. — —
Kvas byl bujný, hlučný. Po dva dny celé
víno bílé, brunátné, medovina,
pivo potoky teklo —, tancovali
křepce a chutě,
zpívali tak hlasně vesele, že se
otřásaly hradby až věkovité,
pěvci prlenci bohatýrské zvěsti
k varytu pěli,

taškařiny smíchovalové směšní
tropili a hlouposti k popukání,
tisíc žertovných her a podařených
vyvedli kousků
šaškovských, až všechno výskalo křikem —.
Ale na den třetí ztich' lomoz. Vína
nepili; k velkým chystali se hrám a
slavnostem jara.

V den ten po bolestném večeru, noci
nedospané, po ránu vyšel Lanval
na cimbuří a na ochozi chodil
kolem a kolem.
— »Čím jen bylo, čím jen celé to dětství
moje, nežli přípravou netušenou,
tesknou, toužnou a velikou k té smutné
nyjící lásce;
a snad marné lásce — Jak jen se vrátit!« —
— — A tam dole smála se v ranním vzduchu
rodná zelená krajinečka jeho,
zatím co smutněl.
Potok bujný vodou valil se důlem,
slunce se v něm zhlíželo, a jak někdy
vlnou pohrálo, Lanvalovi bylo,
jako by zaslech'
temné zurčení. A na trávě ještě
zlatila se v paprscích jitřní rosa,
květy, zdálo se Lanvalovi, že se
rozvíjí teprv.
— »Ne, ne trudná láska, nyvá, ne nikdy
Nesmí vzdychavá být a neveselá —
Bože, radostná, radostná být musí,
silná, —, och Bože,
Bože — Jak jen navrátit se!?« — a tak si
dupl zlostně nohou jak dítě. — Chodil
bez ustání a těkal semo tamo,
ochozí chodil,
trpký u rtů tah a bolestno v očích.
— »Kde jsi, kde jsi, Laďuško moje bílá!
Bílá Laďuško, dej, ať zřím tě opět,
navrať se ke mně,
dej, ať poceluji ústa tvá svěží,
tvoje oči, zápěstí měkce siná,
dej, ať obejmu hedvábnou ti šíji —,
smiluj se, smiluj —.« —
Vzdychal, nyl a toužil milostí strastnou,
vzdychal z hrudi zúžené těžkým trudem
touhy. — —
Potom však zahlédli ho tam a
poslali pro něj.

Přišel dolů, skrýval před nimi žal svůj,
vše jim dělal po vůli. — Všichni kolem
vstříc hrám posvátným pohlíželi v svatém
očekávání.

Jedna z děv a jeden z junáků vedli
kolo. Nejprv tedy byl nejzdatnější
z hochů děvčaty volen za Sluníčko
boží, a hochy
za Vesničku královničku zas děvče
nejkrásnější. Tajně je vyvolili,
že krom vůdců jich nikdo neznal, ač dost
tušili. Řadou
vůdcové pak šli, hoch u mládců, dívka
u děvčátek, vkládajíc do zavřených
dlaní po květu děvě, po stromovém
lístku zas junům.
Vesnička však královnička ni boží
Sluníčko nic ničeho nedostali,
a tak věděli, že jsou vyvoleni.
Druzí se stali
květem tím či stromem, jak měl kdo v dlaních.
Rozběhli se po lese, by si každý
svého natrhal. Potom na veliké
louce hra začla
mezi vysokými topoly s listy
mladými a rezavě zlatými . . . . .; a
všichni hosté se dívali. Tu nejprv
stromové-hoši
všichni, květy-dívky truchlivě do plen
zahalené tesknily, ležíce tak
na zemi jakby bez síly a věru
žalostně, horním
tělem točíce a vláčíce dlaně
po trávě i ve vzduchu. Pod velikým
bílým kmentovým rouchem neviděna
ležela v prostřed
skryta královnička Vesnička. Všecko
bylo tolik krásné tím mládím, že kdo
k tomu hleděli, všichni jasno měli
v očích i mysli.
— Ale Lanval, který právě co boží
Sluníčko měl vytančit z vrbového
hájku, tesknější byl než kdy jen před tím
v sevřených prsou.
Že však viděl kolem dobré ty lidi,
cítil k nim též trochu z té lásky, kterou
k domovině své choval —; a tak chtěl se
v čisté té chvíli

rozloučiti s nimi, dřív než je na vždy
opustí. I tančil tak ladně jako
věru sluníčko mladé z jara, když se
vytočí z lesa
nad vrchole borů jásajíc jasem
v žlaté tváři. Tančil tak mezi nimi,
kvítím, stromovím — — a jak se jen dotek'
někoho z druhů
— žertem hocha pleskl po pleci, stéblem
dívku v oušku zašimral — aj tu oživ
též už zkrušený strom či kvítek vesel,
vzkříšením blažen,
za Sluníčkem tančil, sypaje kvítí
z klína, plenu odhodiv truchle bílou —,
modřín, sasanka-panenka a lecha,
za nimi druzí
všichni tančili a zpívali: »Hřej nám
hory doly, žitečko v poli, živné
Slunce naše, hřej. Povyskoč si výše
nad naše chyše,
kolo světlé nám tam udělej. Poskoč,
poskoč, zlaté sluníčko, zahřej nám i
naše srdíčko, aby pěkně milo
tlouklo a bilo.« — —
Ubývalo teskných květů i stromů,
až už všechno vzbuzeno bylo teplem,
a až sluníčko tancovalo křepce
nad bílým kmentem,
roucho odkrylo a Vesničku k žití
políbilo na ústa — A hle, Běla
Slavošova to byla, roztomilá
jak útlé děcko.
Vstala, zajásala, — spolu s ní všechny
květy, všechno stromoví do kola se
dalo —, spolu s ní každý kdo měl jazyk
rozezpíval se;
— a tak do hradu se vrátili.
Tu hned
mluvil starý Bohovic rozradostněn
se svým synem a lichotil mu chválou
stejnými stále
slovy, — a co že to za milé děvče
je prý tahle Běla, a že prý aby
si ji vzal, — že už se Slavošem o tom
mluvili spolu —,
on že, Bohovic, už starý je, Slavoš
Cerný zase syna že nemá —, a že
všem to štěstím jen bude. Rozhněval se
Lanval a velmi

zasmušil se při hostině. Nic k Běle
neměl se, ač ona s ním stále něco
začínala. Jak zprotivila se mu
stálou tou výzvou;
že je možno v líci tolik se klamat!
I ti druzí ostatní! Jak jsou mrzcí!
Vždyť ho pohledem každým, každým slovem
pořád a pořád
jenom zasnubují, s ní, Bělou. Slavoš
k němu také otcovsky chová se už,
jako byl by jím jist, ba s Bohovicem
mluví teď o tom,
což to bude asi, až budou svoji.
Jak mu úzko, nevolno mezi nimi!
jak jsou ubozí, nízcí! Nic k těm lidem
necítil teď už.
Což je po tom, že jsou otcovi hosté,
což je po tom, že z jeho kraje pošli,
jak jsou malí! — a otec mezi nimi
podobným stává
se jim, lásky jeho ztráceje. —
V duchu
Laďuščiným královstvím bloudil.
— »Vrať se,
vrať se, veliký sne můj krásný, vrať se,
Laďuško bílá!« —
Zatím kolem bouřil veselý smích. Když
v nejlepším tak byli a vína řádně
v sudech ubylo, pěvec jakýs píseň
oslavnou zapěl
dcerce Slavošově Běle, a potom
kdosi prohodil, aby každý muž a
jinoch zazpíval o panně či paní
nejmilostnější,
ze všech nejspanilejší. A hle, zase
všichni pěli o Běle! Děvčátka to
zprvu trápilo, pak se jim však zdálo,
že tomu ani
nemůže dnes jinak být . . . . . Ale došlo
také na Lanvala. On pobouřen a
chmurný vstal, chtěje odmítnout, než potom
blesklo mu něco
v očích jako první světlení z mračen,
zjasnil se a neodmít'. —
— Zpíval Lanval:
— »Žádná na zemi žena není krásná
vedle mé paní,
žádná žena není vznešená podle
ní a žádná čista též není vedle

bílé Ladušky mojí se zlatými
kosatci v očích.
Kdybyste ji zřeli, umřeli byste
krásou, nebo byste si zoufali, proč
špatní jste tak a malí. Ale možná,
že by též světlo
její duše v mysl vaši se vlilo,
že by ucítila to strmé štěstí,
které útěchou hřeje osiřelé
v pustinách srázů.
Prostý hoch jsem byl, jejž bolely dětské
žaly, který v samotě tiše smutné
snění snul si a vinul, když tu ona,
Laďuška bílá
v ústrety mi svatá úžasná přišla.
Ó té velikosti a jasu její
duše dobroty plné, ó té něhy
zlatavých očí,
že se k nehodnému schýlily láskou,
že se zázrak milosti zjevil hochu,
a mně bídnému dcera svatých oblak
stala se ženou.
Kdybyste ji znali, umřeli byste
krásou . . . . ! Neboť v zářivých očích nosí
světlo samého slunce, její vlas jsou
paprsky jeho —,
hvězdy nebes nikdy nezáří tolik
jako její úsměv a luna truchlíc
neslzí jako smutek její, ani
hvězdy, když pláčí.
Ó ta podivná a měsíčná! Kterak
prahnu po ní! Kterak se soužím touhou,
bych ji uviděl velebnou a velkou,
bych se k ní vrátil . . . . . — —
Laďuško má bílá, dál už mi nelze,
Laďuško má, k sobě mě vezmi zas!« —
— — — Zmlk'
po těch slovech . . . .
Pak cítil ale v prsou
cosi se bortit.
Cítil, že se něco strašného děje
v jeho nitru, že se tam valem řítí,
řítí hluboko dolů do propasti
to, co měl nad vše
rád. Tak, ano, tak se utrhlo to tam
prostřed z jeho srdce, až cítil téci
krev, ba ano, až se mu zalévají
útroby krví,
že až se jí dusí, zalyká v dechu.

Hrůzná strasti! Co to tam umírá? Už
neví, nezná, co bylo to. Už neví
divného jména,
které zpívalo mu v uších jak vlny
v žluté záři. Teď si už nevzpomene,
dobře chápe to; teď si nevzpomene
na zašlé štěstí,
neboť — cítí — sám je zabil svou vinou.
Jak jen mohl před těmi lidmi tady,
jak jen před nimi mohl mluvit o tom,
co bylo v celém
životě mu jedním jediným, ničím
nenahraditelným. Co tak mu svatým
bylo, co tajil nejhloub dosud jemně
s něhou a péčí
ve svém vnitru — — Proto tak si to choval,
aby po všem najednou k znesvěcení
hodil jim to tak tady v prostopášné,
nehodné chvíli
na pospas a zkázu? Jaké to prázdno
duní mu teď v duši, co za ozvěnu
smutnou, neodbytelnou kvílí dutě
v bolných mu spáncích.
Prázdno, studeno a prázdno a mrtvo.
Divá bolest porývá jako vichr
srdcem jeho a přetrhává útlé
kořínky zlatých
vzpomínek a naděje, jíž už není,
jedovatě šeptá mu: vzpomínej si,
nuže vzpomínej! Může však jen toužit,
o čemsi myslit,
co tak bylo krásné, že by dal všecko,
všecko jenom za to, by jedinkrát moh'
ještě na jeden malý mžik ten zázrak
uvidět jasný;
ale, co to bylo, nevzpomněl více.
Zbleď', a zatemnělo se před očima
jeho — — Co by si v hrozné chvíli téhle
všímat moh', jak ti
ubožáci na něj slintají zlobou.
Toho neviděl ani neslyšel. Byl
pro ně bez sebe. Oni láli, Slavoš
rozlícen povstal,
pohár hostinný vrh' na zemi k nohám
Bohovice němého, pěstmi hrozil,
pomstou sršel jen za urážku, bledou
kněžici pojal
za paž, z hradu vlék' ji za sebou, klna
strašně, otáčeje se stále ještě

k staré Loukoti hrozivě a vztekle,
vojvoda černý.
Zoufalý byl bodrý Bohovic. Plísnil
syna svého výčitkou, ale marně.
Lanval naslouchal, lhostejný však bolem,
nevěděl čemu.
Na večer pak přišel Slavošův posel,
nepřátelství nesa a pomstu chtěje,
válku vypovídaje. Sešeřilo
vůkolí všecko. — — —

Když to viděl Lanval, pravil si v srdci:
— Což můj život, což platí život můj. Teď
pro mě nemá už ceny. Nechtiž patří
tedy a slouží
bližním mým a těm, kdo činili dobře
— pokud znali — mladosti mé. Neb ničit
nijak nesmím, což mého není, ale
mohu dát jiným.
A tak za hřích můj a nevěry mojí
slabost kát se chci, abych za své viny
někdy konečně odpuštění došel
před duší svou. — A
řekl otci, že chce do války jíti,
všemu vojsku veleti. By se nebál,
že vše poctivě svede, a by k stáru
zůstal jen doma.

Tři dny vedl bitky, a už se k němu
skláněl osud s vítězstvím. Zničil první
křídlo nepřátel, kterým chtěl mu Slavoš
do týla skočit,
— druhé vehnal hned pak do úzkých, že už
každý jeho voják se na poslední
srážku rozhodnou těšil, jež jim s mírem
vítězství dá. Než
Lanval radost neměl z ničeho. Marně
hledal smrt a zapomenutí v boji;
vše se dařilo mu a všude vyváz'
životem lehko.

Před poslední bitvou rozkazy vydal
nejpřesnější k výpadu v mračné noci.
Bylo potřeba zvěda, jenž by za zdar
voje dal život,
jenž by okamžiku dočekal, až se
nepřátelům zazdá, že dnes už sotva
dojde k útoku, a až koně koupat
odvedou k řece

po dusivém jarním dni. Tu měl na roh
zatroubit a znamení dát. Pak tábor
obklíčí, neboť jistě zbraně sok se
nechopí potom
vida, že by moh' jen s vojvodou zhynout
do jednoho žoldnéře. A řek' Lanval,
že se bojovník taký přihlásil mu,
který svůj život
zasvěcuje zkáze, který však nechce,
by znal někdo před smrtí jeho jména.
Ztichlo úžasem vojsko, a pak chorál
zpívalo táhlý:
»Kéž ti bíle věčné zazáří světlo . . . . .!« —
Potom Lanval sám vyjel do tmy mračen,
neboť on byl to, který přihlásil se
samému sobě.

Bylo do vichřice. Dusno a těžko,
slepé černo dokola. Na vraném jel
oři u starých temných močálů, a
letité duby
byly tam a měly hrozivé stíny.
Drzé mouchy dotěrně napadaly
ho a masité můry do tváře a
očí mu tloukly
křídly, na slatinách ohniví muži
rozkouleli oči a bludičky a
světla skákala na mokřinách. Lanval
cítil, jak jeho
kůň má horké słabiny, a jak dme se
jeho tělo jakoby hrůzou. Z širých
nozder dral se mu zprudka dech a kroky
sotva že vedl,
kopyta se v černý rozměklý jíl jen
bořila a v rozmoklé rýhy, jak se
řeka hluboko zalila tu do luk,
v úvozy sešlé
rozbrázděné stářím. Lanvalův kůň v tom
po tmě klopýt', zabočil stranou, — a již
klesal v močál, — a ztěžka vybřed' jen. Pak
zavanul vítr
jako by už chtěla započat bouře.
Černé třásně rákosin chvěly se a
vanem zalehl dusot nepřátelských
kopyt a bubnů
víření a píšťal bodavý hlas. Oř
vzepial se, a vichřice rozvětřená
začla. Na mrak se mraky hrnuly, stín
na stínu, černo

na černavě —, na severu však tměl se
nevyzpytně podivný úsvit. —
Lanval
o tom přemýšlel, co teď bude s ním. Až
jmou ho, jak asi
usmrtí ho? Zda se k němu mír potom
schýlí, zdali s životem končí bolest?
Neboť, člověkem být, jak bolestno je!
Věru jak hrozně
bolestno a těžko, úzko a žalně!
Kterak bolí viny, jak bolí vlastní
viny. Domněnky klamné kterak tíží,
výčitky trýzní,
jak tě trudí vlastní nenávist, ale
kterak mučí, někoho máš-li vskutku
rád! Och, jaké je peklo člověkovo
vnitro, och jaké
peklo netušených mučidel strašných:
Když jsi děckem, mlžiny, když jsi dorosť,
krev a krev. Začal přemítati o svém
srdci a skutcích,
začal sama sebe soudit. — Jsi zrádce
nejzrádnější z nehodných. Neboť, kdyby
král ti víry dal, kdyby tajemství ti
svěřil, zda davům
bys je rozkřičel? Tys boží však věci
hlupcům pohodil — Věci zradil's boží.
Kterak v malosti svojí smutný jsi! — — Než
možno-li vskutku,
že jsem nikdy, nikdy maličké ani
chvíle neměl, která by světlá byla?
Což tě nebylo ničeho nic nikdy
krásného na mém
životě, což ani docela málo?
Bylo-li cos? Zdá se mi, bývávalo.
Nebyla-li to ona touha zprvu,
i pak, jak ztratil's?
Kterak čisto, jasno bylo v tvé duši
v onom chtění bolestném? Věru jasno . . . . .

— — Ne však, nikoliv, nebylo ni toho,
nebylo krásy
ani v tom. Neb cože jiného zase
bylo to, než rouhání!? Nesáhal-lis
při tom po onom, čeho nejsi hoden,
bídný všech bídných? — —

Naopak, ne —! Jinak toužím už v srdci.
Veliké ty světlo, chci jen a toužím,

bysi zůstalo veliké a čisté
před mojí vinou,
by se všechna záře nebes i země
vlila v tebe, abysi vzrostlo nad mou
bledou myšlenku, bysi zpívalo a
blýskalo nad vše
hvězdy. Vzrůstej, vzrůstej —!
— Tu se mu zdálo,
že zří všechnu velebu, na niž myslil,
zřejmě před sebou v celé podivnosti.
Přál si tím více
a tím bolestněji, by neměl viny
na pohaně její, a čím ji větší
zřel, tím více si přál to. — »Slunce, slunce,
modlím se, modlím
za svůj trest. Znič, spal mě, aby ni stopy
nezůstalo po hříchu mém — —« Pak náhle
rozpomněl se, že žena byla oním
zázrakem, a tím
více vzrosť jeho na sebe hněv a
na vše lidské, jež pak by všechnu špatnost
svoji v něm bylo uložilo. Toužil,
šíleně toužil
po nejnižším pokoření a hanbě,
po svržení nejstrašnějším až dolů,
dolů docela ve sluj nejtemnější,
aby tím výše
viděl ji, — by viděl posléze, jak se
ztrácí jeho očím tam kdesi nad vším
v nedozírnu, by tak mu pro vždy znikla,
aby tak věčně
drzou jeho svatokrádežnou touhu
potřela a spasila jeho duši.
— Tam až docela vysoko se ztrať mi,
Laďuško bílá,
— tam tak vysoko, ach vysoko —, tam se
zase ponoř v tajemné tůně svatých
moří nebeských, abys nevěděla
o mně a abych
nezvěděl já nikdy o tobě, nikdy
nemoh tě už urazit hrubým retem,
nikdy — — —
Ale tu cítil divnou něhu
v srdci svém, jako
by ho někdo laskal. Bylo mu, jak by
ruka neviditelná smyčec jejích
vlasů smýkala jeho duší, která
rozchvěla jemně
svoje struny v měkký toužebný zpěv. A

Lanvalovi bylo tak těžko, neboť
viděl, sláb že je proti touze své a
že jemu nelze
netoužit a že mu nemožno na ni
nevzpomínat. Bolestí ze slabosti
svojí zalomil rukama a z hrudi
vydychl trýzní.

Tu však chřípím zavanula mu vůně
opojná a líbezná, kterou věru
znal už odněkud — Možná, že to bylo
nějaké divné
listí v rákosinách, možná však taky,
že to cosi jiného bylo. Potom
něco lehounce zašumělo nad ním
jako by labuť
letěla a Lanval ucítil dívčí
celování na ústech .... Zachvěl se až
strachem radostným, mysle stále na svou
nehodnost, ale
pak už náhle bleskem pochopil, že je
zapomenout nemožno, když má duše
něco ráda a — štěstí! — vzpomínal a
— zázraku! — viděl:

Z nejhlubšího nebe snáší se bílá
vidma, snáší .... Ode dna oblak slétá
přízrak úžasný, při němž slepnou oči,
úžasný přízrak
plný světla. — Zlaté zářivé zory,
jak to pláte pochmurnou nocí, rtové
něžní, jak se to smějete, jak krásně,
sladké vy, ladné
lokte, jak se rozpínáte! Ó jak jsi
luzná, luzná, Laďuško moje! — Lanval
cítí ramena její kolem šíje,
objetí její
závratné a vůni dýše a světlo
vidí, světlo slunce a ševelící
zaslech šeptání viol zpívajících:
»Přece jsi můj —« — — A
jak by se mu nějak točila hlava —
ano, ale to bylo vždycky přece,
když měl velikou radost, vždy ho jala
taková závrať,
ano, to jen, že má velikou radost,
vždyť ho líbá Laďuška — — Sevřel ji tu
v junné náruči, dlouze políbil —, a
tu ona roucho

své a vlasy ovinula kol jeho
těla, že až tíž cítil ve své hrudi . . . . . —
— ale potom se zazdálo mu, jako
ze sedla by se
pozvedal a ztrácel tělesnou tíhu,
všechnu bolest země. A věru ztrácel . . . .
— — Lanval s Laďuškou v objetí se vznesl
nad zemi vzhůru . . . . .

— — — — — — — — — — —

— Dole mrtvé leží junácké tělo,
které nemá rány. Kůň černý nad ním
s dlouze schýlenou šíjí střeže smutně
mrtvého pána,
a tak divně teskně povívá vítr
těžkou jemu hřívou a duje táhle
na roh kovový, který na sedlo mu
pověsil někdo.
Trudně na obzoru chmuří se bory,
trudně letí široká mračna nebem,
co roh zaznívá vzduchem, nepřátelům
vzývaje zkázu.

Ale nahoře tam černými mraky
proplula už Laďuška s Lanvalem. Je
čisto, modro tak kolem nich a samé,
samé jen hvězdy.
Zamračené nebe, mlžiny teskné
kryjí zem už pod nimi jejich zrakům,
kryjí všechen i smutek zapomněním.
Kolem je svato,
velebno, a lidství Lanvalovo je
zaplaveno zbožností. Lehko je tak
jeho duši a přece stále lidsky
toužebno, neboť
letí podle bílé bohyně. A tak
vnořují se hloub a hloub spolu v bezdnou
nebes tůň —, modrým éterem se blíží
zářivým hvězdám. —

Leť tam nahoru, můj Lanvale, kam mně
nedohlédne zrak! Leť si, výš se vznášej
nad vše vysoko do věčného světla
s Laďuškou bílou,
se svým štěstím, silou, mládím a láskou,
se svou touhou, která ti věčně sviť! Leť,
leť si, krásný můj hochu, nedržán už
nikým a ničím
z toho světa, volný, svobodný, jasný,

zachráněný. Směj se a zpívej, neboť
není většího blaha nad to, jehož
ty poznal's, není
na obloze širé. Radostni, jásej,
nanejvýš vznes se, a tam nad oblaky
miluj bez konce, a tam nad oblaky
věčně si žij! — —

Emil Tréval:

Stáří.

Stínohra.

(Dokončení.)

Seděl s nějakým cizím, dlouhobradým, mladým pánem, dle výslovnosti Sasem. Hovořili německy o zajímavé zprávě z novin. Ve Vestfálsku přistižena byla vdova po horníku, žijící v manželství s vlastním synem.

»A mé mínění jest,« pravil redaktor, »že žena, ať si je která chce, utváří si poměr k muži kterémukoli, s nímž žije pod jednou střechou, takto: Chtěla bych ho svésti, či nechtěla? Není výminek. Je to elementární, ženský pud. Příbuzenstvo, výběr, vše jest jen výchova, společenská svěrací kazajka.«

Paní Lipníková vmísila se do hovoru. Stáří její jí k tomu opravňovalo. Hazardnost jí celou prolnula a byla by s to, nyní říci vše. Vše!

»Pardon, pane redaktore — vy omlouváte takový elementární pud — jako lidský, jako přirozený?«

»Neomlouvám, milostivá paní, pouze snažím se, jej pochopiti. Dovoluji si představiti paní císařské radové doktora Koloděje z Lipska.«

»Těší mne! Pán je Čech?«

»Nikoli, má nejmilostivější, pouze jméno mé je české. Jsem rodilý Sas.«

A hned dokázal své němectví důkladnou a zcela nezáživnou přednáškou o zrůdnostech pudu pohlavního. Paní Lipníková hryzla se netrpělivostí.

»Jmenoval jste, pane doktore, promiňte, že přerušuji — i stáří mezi příčinami perversit?«

»Tak jest, má nejmilostivější a dokonce mezi nejčastějšími příčinami.«

»A jak to souvisí, pane doktore?«

»Poruchou ve sféře intellektu, regulačního a prohibitivního ústředí.«

Paní Lipníková nerozuměla a pohlédla tázavě na redaktora. Tento pokrčil rameny, že pan doktor to neumí jinak. Ale přece promluvil.

»Porucha, to je nemoc, milostivá paní a prohibitivní je zamezující.«

»A není stáří, pouhé stáří také nemocí?« otázala se paní Lipníková dychtivě.

Doktor Koloděj se usmál.

»Senectus ipsa morbus,« řekl k redaktorovi a obrácen k paní Lipníkové vysvětloval. »Nejmilostivější vyslovila starou sentenci. Latináři tak smýšleli, ale my už ne. Stáří je proces čistě fysiologický a nikoli pathologický.«

Paní Lipníková pokračovala s nezmenšenou dychtivostí.

»A má-li takové příznaky, jako u oné — nešťastné matky hornické, jest i to fysiologické, totiž přirozené, rozumím-li dobře, pane doktore?«

»To již je otázka sociologická, společenská,« mínil redaktor.

»Otázka etiky,« řekl doktor.

Vykrucovali se oba dva, ale paní Lipníková nepovolila.

»Pánové, kdybych na příklad já byla tou zbloudilou matkou — a žádala vás o vysvětlení — nevěděla si rady — jak uniknout — této zvrhlosti —?«

Doktor Koloděj pokrčil rameny v rozpacích.

»Pěstuji vědu theoreticky, má nejmilostivější. Praxe není má domaina. Jsem pokusný patholog, ne lečitel.«

Redaktor se ujal slova.

»Pan doktor je universitní docent, milostivá paní. Hledá jen příčiny nemoci. Do léčení mu nic není.«

»Pranic!« dotvrdil docent. »Nanejvýše přispívám k therapii tím, že objevem příčin dána jest i therapie.«

»A co vy soudíte, pane redaktore?«

Hlas paní Lipníkové zněl už zoufale.

»Nejsem lékařem, milostivá paní.«

»Ale přece, přece! Jako člověk!?«

Redaktor pohlédl na úpornou tazatelku bystře, ironické oči jeho zvážněly a dobrý lesk jejich krásně pronikl.

»Řekl bych jí: Vaše blahorodí je neblaze zrozeno nebo v nepatřičném prostředí.«

»Pochopuji — buď je chorobná nebo štvaná poměry. A radil byste?«

»Jen důsledky. Buď sanatorium nebo změnu.«

»Změnu čeho?«

»Všeho. Vzduchu, bytu, lidí, krajiny — všeho! Sama jste to ráčila naznačit — uniknout!«

»Ale jak?«

»Útěkem.«

»Kam?«

Redaktor díval se stále pronikavěji. Uhádal? Ale paní Lipníková se už nikoho neostýchala a nebála.

»Někam daleko od — přítomnosti.«

Řekl to na oko bezúčastně a hned zabočil na jiné věci.

Paní Lipníková vyšla z kavárny. Přestalo pršet.

O ulici dále potkala slečnu Valentinu. Nadála se výčitek, že návštěvu její dosud neopětovala, ale slečna usmívala se na ní z daleka a kynula jí hlavou. Přeběhla k ní přes ulici jako křepelka.

»Už je rozhodnuto, paní radová! A vše ujednáno.«

»Jak to — slečno?«

Náhle nemohla si vzpomenout na její jméno.

»Vše dle vaší rady, milostivá paní.«

»Dle mé rady?«

Paní Lipníková skutečně si nemohla na nic vzpomenouti. Tak byla zaujata svými strastmi, že všeho jiného opomíjela, ni jediné myšlenky nevěnovala zájmům lidí jiných.

»Prodala jsem dům a za měsíc jedeme.«

»Kam pak, slečno —?«

Jen kdyby si na její jméno vzpomněla!

»Do Ameriky, se Servácem. Zasnoubili jsme se.«

Náhle si paní Lipníková vzpomněla a vzala slečnu za ruku.

»S panem vrchním radou Zběhovcem? Gratuluji, slečno Valentino!«

Slečna Břečtanová hovořila rychle o podrobnostech prodeje a v přestávkách vzdychala. Paní Lipníková pochopovala ty vzdechy. Znamenaly: Konečně počínám žíti! Ne položivotem jako dosud, ale plným štěstím.

»Rozdělili jsme se na polovici.«

»A souhlasil?« odvětila paní Lipníková.

»Zcela! Jsme už jako svoji!«

Jak vítězně a hrdě to pravila! Už její dřívější: Zasnoubili jsme se! znělo jako fanfára. A nyní: Jsme už jako svoji! bylo jako korunou královskou. Ach, ještě se vyskytuje štěstí na světě!

Slečna Valentina, vyrovnávajíc se dvěma krůčky jednomu paní Lipníkové, švitořila jako když voda hrčí. Z přívalu slov jejích vyznělo, že vrchní rada vzdal se úřadu, svolil ke všemu, co ona, slečna Valentina chtěla. Snoubenka až vyrůstala blahem, pohyby její byly mladé a svěží.

»Jen jedno mne mrzí, že musím z Prahy!« řekla na konec.

To paní Lipníková nepochopovala. Jí byla Praha otravou. Držela se myšlenky, že na venkově by se jí bylo stáří tak nepřihlásilo.

»Vždyť vás Praha, slečno Valentino, ani nemůže těšit!« řekla.

»Těší, netěší, milostivá paní. Zde je přece můj život.«

»Ale ne domov, slečno!«

»Máte pravdu. Domov budu mít až tam — za mořem.«

Potkaly stařičkého kněze, jezovitu. Vedl ho nějaký člověk, snad kostelník.

Slečna Valentina uctivě pozdravila. Kněz se zastavil.

»Tak, tak, dušinko — jak se máte? Jenofévko — že ne? Že Valentina? Ano, ano — vaše matka — to byla filuta jedna — hehe — a já jsem páter jezovita, jucunda est mea vita — tak kolik dětí máte, Valentinko?«

Mluvil stařeček rozežvýkavým hlasem, líce se mu nafukovala a sliny tekly mu v nitkách z levého koutku. Držel klobouk v ruce a holá hlava třásla se mu jako u čínské figurky.

Slečna Valentina se odporučila, zmatena a rozčilena.

»Moje máti byla upřímná a zbožná,« řekla, »a páter Provázek, co jsme ho potkali, byl velmi řádný kněz. Ale —«

»Stáří!« doplnila paní Lipníková, »prosím, neomlouvejte se, slečno. Ach, to děsné, hanebné stáří!«

Slečna Valentina pozastavila se nad vášnivým výbuchem své průvodkyně. Ale tato pokračovala rychle.

»Tedy do Ameriky, slečno! Jaká to vzdálenost! A přece závidím vám!«

»Závidíte, milostpaní? Nuže, zde je snadná pomoc. Jeďte s námi!«

»Já?«

Paní Lipníková úžasem až vykřikla.

»Pravila jste, milostpaní, že máte syna v Americe.«

»Anselma« odvětila paní Lipníková dosud jako ze snu.

»Nuže, navštívíte ho!«

»Anselma!« opakovala paní Lipníková vydechujíc prudce a z hluboka.

»Vidíte, milostpaní, jak se vám ulevilo? Pojede se nám ve třech veseleji.«

Slečna Valentina domlouvala, poslušna jakéhos tušení, jež nutkalo ji, aby myšlenku tu znovu a zase rozvíjela. Líčila, že celá cesta nepotrvá z Hamburku do New Yorku déle než týden, poštovním rychlíkem, že v květnu je nejpříznivější počasí k jízdě, nejméně bouří a nejméně mořských nemocí. O všem se už informovala a mluvila znalecky.

»Ano!« odvětila na konec paní Lipníková silným, rozhodným hlasem a přikývla.

»Pojedete a potěšíte se s jeho rodinou, milostpaní.«

»Není ženat, slečno, ale přes to — pojedu! A právě proto! Mohu ho navštíviti, ba musím ho navštíviti! Anselma!«

Nebyla to úleva pouze, jak slečna Břečtanová myslila, ale hotové zjevení. První záblesk záchrany. A nikoli záblesk, ale vítězný výsvit slunce z bouřných mraků, blesk do nich, průtrž, vyjasňování. Silný van osvobozování ji naplnil. Bude všemu konec, bohudíky! Nastane klid! Odpočinek.

Anselm! Za moře! Do Ameriky!

Byla v tom hudba, povely, jimž se ráda poddávala. Dojmy se věžily a již v mlhách jako v ohromné promítnuté stínohře v dáli vyvstávaly obrysy nového života.

Napřed redaktor Kohn, potom slečna Valentina napověděli jí to, co osud nechal volné, nemoha to nahraditi, co ona sama nemohla nalézti. Útěk, únik!

Bylo to výsledkem její modlitby, že nebyla zdeptána do prachu ponížení?

Vše bylo předurčeno. Anselm musil do Ameriky, aby stal se útočištěm své matky, ona musila pak dáti radu slečně Valentině, aby vzbudila v ní odhodlání opustit vlast.

Projasnívalo se, rozehřívalo. Projasňovalo se zrcadlo mrazným dechem osleplé, do něhož bála se už pohlédnout, aby neviděla nestvůru, odpornou karrikaturu.

Roztál povlak zrcadla teplem probuzené lásky mateřské. Byla v ní, jen že spala.

Divná věc! Jiným dovedla dobře poraditi, pro sebe si žádné rady neponechala. Cizí slepotu poznala, cizí zkřiveniny narovnávala, lži a předsudky trhala a sama z bludu vybřísti nedovedla. Zase jiní jí podali ruku a uvedli na cestu pravou. Odvrátili oči její od vlastního osleplého zrcadla a ve svém zjasněném ukázali jí věrnou pravdu. A ta jest jediná ve všech lidech.

Jest jedna jen spravedlnost. Anselma považovala za zrůdnou ratolest domácího kmene, zanedbávala ho, nepřiznávala mu bezmála plnocennost jako jiným členům rodiny. A hle, nyní podává jí on ruku pomocnou přes hranici mořskou. Kolik lásky byla mu dlužna! Něha se v ní probudila, čistá, mateřská a tak horoucí, že tlačila jí slzy z očích. Byl-li Anselm chorou odnoží, tím více lásky se mu mělo dostati. Vše, vše mu vynahradí.

Co útěchy bylo už v pouhém úmyslu, jenž z toho jejího pohnutí se vyzdvihoval, a co teprve bude ze skutku! Oh, nahradí mu, slibovala, vše, čeho dosud postrádal, lásku, rodinu, domov, úctu a vážnost.

K tomu příliš stará není.

Už neopovrhovala jeho uměním, neštěstí změnilo její zrak, poníživši hrubou, hmotnou její pýchu a její sebevědomí, zakládající se na korrektním, střízlivém, ale též obmezeném a při zemi se plazícím prospěchářství.

Něžná, plyšově měkká šeď tryskla jí před očima. Šeď, barva stáří. Barva takové teploty a klidu, že nikdy lahody větší nepoznala. Slyšela o lidech, kteří z barev neznali jmenovati než dvě, tři. Snad i ona byla dosud tak — barvoslepá nikoli, ale — barvochudá. Znala jen suché, křiklavé barvy, nemajíc smyslu pro jejich šťávu a teplo, pro skryté odstíny.

Jsou nejen plošiny, ale i hlubiny života. Ale nejkrásnější jsou výše. Jaké dobrodiní duchu je vystupovati, to zažívala nyní, kdy objevil se jí po dlouhém tápání první stupeň k výstupu z hnusné, morové propasti.

Potkaly se slečnou Břečtanovou ženicha; paní Lipníková opětovala své blahopřání.

»Děkuji, milostpaní. Ale neříkejte mi už vrchní rado. Zběhovec, Servác Zběhovec, nic více. Budu se ucházet o americké občanství.«

Jak byl ještě jarý a s jakou láskou díval se na svoji nevěstu! Jako oproštěný, zpět do přímé polohy uvedený peň, tak kráčel podle ní. A slečna Valentina se jen jen vinula. Činila svému jménu čest.

Paní Lipníková se zastavila.

»Pojedu s vámi!«

Oba dva vykřikli radostí. Zahřálo ji to. Pochopovala, že bude snoubencům vítána, jako dobrá víla, která ukázala jim cestu do ráje. V pravdě by bez ní dlouho ještě bloudili, než by se odhodlali a se našli.

Naslouchala jejich plánům, zájmy cizích lidí počaly paní Lipníkovou znovu poutat. Zase cítila se částí a ne výmětem svého okolí.

Dala jim s Bohem. Ani se nemohla dočkati domova.

První, koho doma uviděla, byl Edele. A zase — po dlouhém čase — dovedla podívati se na hocha čistě, bez zachvění, bez úzkosti.

Snad to byla závrať, nával, který už navždy minul. A cesta její do zámoří byla zbytečna? Je přece už stará, a námaha cesty, jiný lid a mrav — jak se do toho vžije? Nebude jí to škodno?

Ale už si nevěřila. Zda nepodobal se náhlý klid její záludu bolestného zubu, jenž v čekárně zubního lékaře otrne?

A z čeho vyvíral ten klid? Jen z úmyslu odcestovati, hodně daleko od přítomnosti, jak řekl redaktor Kohn.

A přece ne pouze z toho úmyslu. Což Anselm?

Prudká touha mateřská to byla, jež upevňovala její klid i její úmysl. Probudilá něha, silná, přirozená, dluh srdce, upomínala ji a nabádala k odjezdu.

Její Anselm! Vzpomínala, jak byl maličký, jak ho střehla, opatrovala prvorozence! Tisíckráte zlíbala jeho tvářinky, ústa i očka. Kolik nocí probděla, když stonal na záškrt, jak plakala štěstím, když se probíral! Jak asi nyní vypadá, co dělá, zda dosud věří, že není zapomenut?

Není možno ho neviděti, není možno k němu nejeti! Pojede, aby mu sama řekla, že náleží k nim a že nikdy se ho nezřekne.

Nyní už k němu musí jeti, i kdyby sám anděl Hospodinův sestoupil a zaručil ji zdraví, klid a veškerou čest pro stáří. Už zde nezůstane.

Ano, láska to byla, která jí pomohla zvítěziti nad poblouzenými smysly, přirozený cit vymýtil nezdravou náruživost.

A hned promluvila též s Isidorem. Zůstal všecek vyjeven.

»Do Ameriky? K Anselmovi? A co já?«

»Můžeš s sebou!«

»Žertuješ, Rosalchen? Takovou cestu, v mém stáří?«

»Nebuď sobcem, Isidore! Já se té cesty nebojím. Ostatně dělej, jak chceš. Pojede se!«

Tón její netrpěl odporu.

»A co já si počnu bez tebe, Rosalchen?

»Já ti tu neprospívám. Jsi zdráv a obslouží tě někdo jiný.«

»A Edele?«

Chtěla odvětiti, tomu že to bude záchranou z nebezpečí, jež ani netuší. Ale řekla jen: »Ten bude u Wienů, než se vrátím.

Nebo třebas zůstane zde s tebou. Kuchařka vám uvaří. Hoch má pevnou, vypočítavou povahu. Ten už nezbloudí.«

Pak řekla, jak a s kým chce jeti.

Isidor byl překvapen. Ztratí tedy i člena kvartetta, vrchního radu. Hrozně ho to dojalo. Více než odjezd vlastní ženy. Až byla paní radová uražena. Pouze kvartetta želí a ji nechá jíti s Pánembohem? — —

Odvětil, že ne. A že není pomyšlení, aby jela, že ji nepustí. On že ještě tu rozhoduje.

Rozčilil se vážně. Byl zásadní nepřítel cestování, pokud nesloužilo obchodu nebo neskýtalo požitky hudební. Čím starší byl, tím více pohodlněl. Bál se i špatné kuchyně na cestách a už dlouhá léta zamítal cestovní návrhy ženiny. Paní radová zachovala si více agilnosti, neztuhla tak jako její manžel. První leta po svatbě si oba rádi vyjížděli. Ne daleko, jen pokud finance stačily. Jeli po Rýně i v Budapešti byli. Zde zároveň za obchodem. Ale později paní Lipníková byla ráda, když svého muže o prázdninách do lázní nebo na venkov dostala.

Paní Lipníková stála na tom, aby jel do Ameriky s ní. Že je to jeho otcovská povinnost a Anselm kdyby i v Australii byl, je to jejich krev a jsou povinni, vyhladit dojem nelásky, jejž si odnesl z otcovského domu.

Tu doznal rada — což ostatně paní radová dávno věděla, že synovi posílával občasně tajné peněžité podpory.

Paní Lipníková líčila údiv i radost, ale od své cesty neustupovala. Peníze že nejsou všecko, člověk potřebuje též trochu lásky a ne jen chladný kov. Anselm je povaha hrdá, umělecká, citlivá. Nelze očekávati, že by sám přišel k rodičům. Když už jednou se odtrhl a proti vůli celé rodiny odešel za svým životním posláním, pokořovalo by ho příliš, kdyby neoceněn, neprovázen úspěchy a slávou, vrátil se domů, jako marnotratný syn. Stáří má býti smířlivější než mládí. Jsou povinni dokázati mu, že není zapuzen a vždy je mu volný návrat k srdci rodičů a jejich domovu. Snad ho dokonce ta návštěva vzpamatuje, vrátí se jim docela. Život ho asi zchladil. A ještě není pozdě na jiné povolání. Pět nebo šestatřicet je mu, nic více. Ale sám se nevrátí. Dosvědčil by, že neprávem odešel od toho, co mu všichni vnucovali za jediné štěstí a účel života. Paní Lipníková nalezla a vyslovila všecku touhu srdce mateřského a počítala na odezvu u muže. Dvanáct let bezmála syna neviděli. Což je nějaký defraudant, aby se k němu nehlásili, za něho se styděli? A což ona sama? Nezasloužila si za téměř čtyrycetiletého manželství toho, aby v jedné vážné věci stalo se po jejím? Rozdala se věru celá, láskou, prací a službou rodině, sobě nic neponechala. Nepřizná se jí za to ani nejmenšího práva v rodině?

Udolán, upustil konečně rada Lipník od svých námitek, ba pokládal to za koncessi a k tomu znamenitou, že choť jeho už nenaléhala, aby ji doprovázel.

Povolil a ustanoveno, že bábi pojede se Zběhovcovými, děd že doprovodí ji jen do Hamburku.

Chvatně jala se stará paní konati přípravy na zámořskou cestu. Wienovým, Goldmanovým i synovi do Bosny prostě odjezd oznámila, jako nezměnitelný fakt. Byli překvapeni a zdvihli námitky i výstrahy.

»Jaké to ohromné odhodlání!« divila se paní Irma. »Máš přece věk a takovou cestu!«

»Nyní uznáváš věk, když se ti to hodí?« opáčila paní Lipníková. »Dříve já jsem ti ho připomínala, ale zase ty jsi nedbala.«

»To bylo něco jiného, Rosalchen, to nešlo ani pod kůži — ale cesta přes moře a na několik neděl!«

»Irmo, ani to mi pod kůži nepřijde. Spíše, kdybych zde zůstala, bylo by snad zle.«

»Co ti zde schází, Rosalchen?«

»Vše, Irmo! Ale ty bys nepochopila. Zde zůstat — oh! —«

Otřásala se a pot na ní vyrazil.

»Ne, Irmo, nejsem k cestě příliš stará, nejsem vůbec stará, když chci jako matka navštíviti syna, když mne to těší, když se vůbec mohu ještě na něco těšiti. Věř mi, je mi ta cesta milá a potřebna jako — osvobození.«

Všecky námitky paní Lipníková pustila mimo sebe.

Bylo ujednáno, že celá návštěva potrvá nejdéle šest neděl. Ale paní Lipníková chystala se na déle. Snad na vždy, překmitlo jí chvílemi hlavou a srdce se jí sevřelo.

Zajela ke Goldmanům, na hřbitov, kde odpočívali rodiče její i mužovi. Loučila se.

Edelovi nezamlouvalo se přesídlení k Wienovým, tety Irmy si příliš nevážil a byl příliš mlád, aby nechut svou překonával nebo tajil. Sympatičtější mu byla možnost zůstati u děda.

»Závidím ti tu cestu, bábi!« říkal a oči jeho vlhly.

»Proč bys mi záviděl, Edele?«

»Tak si vyjet daleko, po moři, vidět cizí kraje, lidi — ty vysoké domy o dvanácti patrech —!«

»Jsi dětina, Edele!«

»Vem mne s sebou, bábi!«

»Ne!«

Vykřikla to tak prudce, že vnuk se zalekl.

Ale do týdne psal Goldman tchánovi, že Ede ho zasypává dopisy, aby mu dovolil s bábi do Ameriky. On, otec, uváživ vše, že by nebyl proti tomu. Mládí že se cestováním nejvíce vzdělává, hoch učí se dobře a bylo by mu to odměnou a povzbuzením zároveň. Ovšem musila by se cesta odložit až na prázdniny.

Císařský rada Lipník ukazoval dopis zeťův ženě. Ztrnula. Vlna podivného, blaženého úleku se v ní rozlila. Zaváhala.

Má hocha vzíti s sebou? Má ji tak rád. Anebo dovtípil se něčeho a chce sám —? Dech se jí zarážel, luzné přízraky zakmitly se — tam za mořem — v novém světě — ona ho unese — a pak třeba smrt!...

Ale závrať smyslů jak přikvačila, zase odplynula.

Zase ty šílené nemožnosti? Recidiva? Pozbývá zase rozumu? Už, už aby jela!

Nával. Musí býti poslední! Vida! Myslila, že už má vyhráno, že jede k vůli Anselmovi. A ejhle! Člověk je bídný, bídný tvor.

Odpověděla muži, že odjezd neodloží, aby psal Goldmanovi, že to nejde. Už k vůli Zběhovcovým. A pak, že věří pevně, že teprve na moři přejde ji těžká nervosa, která ji skličuje.

Děd koupil Edelovi na útěchu nový chronometr a zaručil se, že ho nedá k Wienovým.

Psali Anselmovi. Odpověděl, že bude matku očekávati. Z řádků jeho dýchala hřejivá radost. Bylo mu asi krušno, ale z hrdosti si nikdy nestěžoval.

»Těší se na matku, měl vždy dobré srdce,« řekla paní Lipníková.

Jen aby už byla pryč. Bála se loučení a posledních dnů doma. Nevěřila už sama svému klidu. Aby nepřišel nějaký náhlý záchvat.

A což kdyby i v Americe to na ni chodilo? Kdyby i tam seznala nějakého Avenaria? Nemyslila, že by to bylo nebezpečné. Vytrhla by plevel v prvém klíčení, jako to udělala s Avenariem.

Ale bylo by to k zoufání, aby ani tam nebyla bezpečna!

Vždyť takové stárnutí nemůže trvati roky? Vše se jednou vyčerpá i nemoc. I stáří ústí v klidu a každý klid v smrti, jak řekl biblicky redaktor Kohn.

Dala mu též s Bohem. Jdouc kolem kavárny na Ferdinandské třídě, spatřila ho u okna. Vešla, pohovořila, ruku stiskla. Nedivil se, že v pokročilých letech odhodlala se na takovou cestu. Měl zvyk do všeho se rychle a bez údivu vpraviti. Předpokládal, že každý má k odhodlání svému důvody, po nichž jinému nic není.

Paní Lipníková už se nebála. Což nemá za mořem syna? Ten jí potřebuje a ona bude mít o koho se starati. Anselm jest jemnocitný, pochopí matku líp než Isidor, bude při ní s plnou účastí. Více ona nežádá. A zde jí nikdo hrubě nepohřeší, jsou vším opatřeni.

Zatoužila mocně po novém životě. Od dálných břehů volalo na ni něco, z čeho pocházela její lepší část člověka, to, co bylo pravým jejím životem, zdravým, pochopitelným.

A tak sešli se na nádraží státním červnového dne manželé Lipníkovi se Zběhovcovými. Již titulovali slečnu Břečťanovou paní.

Zběhovcovi přišli dát s Bohem dva kamarádi z úřadu. Přinesli kyticí pro mladou paní. Pak zde byl Avenarius. Paní Lipníková dívala se na mladíka klidně a nevzrušilo ji nikterak, když podávala mu ruku. Pojednou jí připadal všedním, ba ubohým človíčkem.

Ede zápasil se slzami. Ale říkal lhostejným tónem, jak fádních bude těch několik dní, než se dědeček vrátí. O bábi nemluvil. Styděl se doznati, jak se mu bude stýskat. Byl v klackovitých letech, házel radikálními frázemi, dával čestné slovo jako hotový muž a opponoval mnohým zařízením společenským. Před samým

odjezdem dostali Lipníkovi telegram, že máti Goldmanova přijede a pobude v Praze, dokud děd se nevrátí. Edelovi očividně ulevilo, ale stavěl se, že je mu to jedno.

V Hamburku, než vstoupili na parník, na chvíli paní Lipníková zmalomyslněla.

Do čeho se to vrhá? Opouští muže, starý teplý krb rodinný, pohodlí a odchází do ciziny, do nejisté budoucnosti. Místo odpočinku čeká na ni nový trud, nový zápas s neznámým osudem. Ne zápas hmotný — ten má už za sebou — ale duševní.

Musí spřáhnouti se s cizími lidmi, vžívati se v jinou společnost, v cizí řeč, cizí smýšlení!

I Anselm se jí jistě odcizil. Nedovedla si už ani jasně představiti jeho obličej. Bude asi už prošedivělý. Byl černovlasý a bruneti tak rychle šedivějí! Pět a třicet mu bude nejméně.

A hlavně skličovalo ji, že nevěděla, kdy se vrátí a zda vůbec ještě svou rodinu uvidí. Isidorovi tvrdila ovšem, že do šesti týdnů ji má zase zpět. Ale byla odhodlána po šesti týdnech z toho neb onoho důvodu prodloužiti svůj pobyt o dalších šest, osm, deset týdnů. Snad přijede pak Isidor za ní, překoná svou pohodlnost, snad se v něm probudí vědomí, že ona je mu milejší než vše, nač si ve starém světě uvykl. Jak by to bylo krásné, pak by teprve měla druhý domov, kdyby Isidor u ní zůstal! Nepustila by ho už nazpět. A vlastně doufala v to, očekávala to, jinak by úzkostí snad zahynula.

Vždyť i na to byla připravena, že už nikdy do Evropy se nevrátí, že už nikdy ji strašidlo jejího stáří neopustí, že bude utíkati s místa na místo. A že muž její nikdy za ní nepřijede, že ho nyní naposled vidí, že loučíc se, činí to na vždy.

Může se jí něco státi na moři, srážka, bouře — a on též není mlád, může ho všelicos potkat. A ona u něho nebude! Kdo ho ošetří? Jak bude po ní marně volati!

Úsilně přemáhala návaly slabosti. Musí tak býti, musí! Vše je dobře uváženo, nelze jinak. Nesmí se mysliti jen na případnosti nejhorší.

Žádným způsobem nemůže býti hůře, než kdyby tu zůstala, podrobena útokům svého »stáří«. To by byl závěrek života v děsu.

Už stála podle Zběhovcových na zádi lodi a pohlížela ku břehu, na němž Isidor utíral si oči a levicí mával kloboukem a něco volal, co mizelo v syčení vody a páry. Rosalchen!?

Od břehu zadul vítr, horký a zatuchlý. Teprve moře jej ochlazovalo, dodávalo mu svěžesti.

Celý život její jako pás odvíjel se od břehu nad vlnami. A zdál se paní Lipníkové už hluboký a daleký. A bezbarvý.

Pohlédla na Zběhovcovy. Tiskli se k sobě. Měli asi podobné pocity jako ona.

Jako by od země válo na ně stáří, odstrkovalo je od břehu, stáří, jeho pouta, jeho nezdravé výpary . . .

Odvrátili se jako na povel od břehu k moři.

Všichni tři.

Dr. *Josef Svítil:*

Za Pavlem Mudroněm.

Úvodem ke každému slovenskému nekrologu mohou býti lapidární slova básníka Vajanského: »U nás sú len dva spôsoby žitia, ktoré opravňují titul opravdového slovenského posvätenca: práca a utrpenie.« Všichni velcí slovenského kmene kráčeli cestou trnitou a nyní jeden po druhém odcházejí.

Před čtyrmi roky Kmeť, loni Andrej Halaša, nedávno Mudroň, jehož jméno jako politického vůdce a jako tlumočníka slovenských strastí před vládou i na foru kulturního světa bylo u nás dobře známo, jako byla známa i jeho sympatická osobnost.

Jsou-li jinde vůdcové lidu vynášeni rameny svých věrných stoupenců na výsluní slávy a moci, kráčejí slovenští patriarchové dosud jen údolím stínu a bolesti. A cituji zase Vajanského: »V Europe niet národa, ktorý by tolké požiadavky kládol synom svojim, ako klásť musí národ slovenský. Máme iné utlačené národy, ktoré musia žiadať velké obete od svojich detí. No obete, ožiarené sympatiou zástupov, pokrikmi, rozliehajúcimi sa vo väčších mestách, odobrením jasných hláv a dobrých sŕdc. U nás nie tak. Najväčším, najhanebnejším nápadom vystavený rodomil klesá v obeť ticho, bezhlasne: massa ludu neoplakáva pád jeho, len jednotlivé verné srdcia stiahnu sa bôlom v zátišiach dedín a mestečiek.«

Ale tím záslužnější je život zasvěcený službě národního ideálu v konstellaci tak nepříznivé. Proto památka *Pavla Mudroně*, zaníceného bojovníka čistého štítu, budiž uctěna i u nás, a zvláště u nás, kde vymřeli Palačtí a Riegrové, a nepřízeň doby dala i leckterým plazům vniknouti až do svatyně, v níž bývala nezadatelná práva vlasti střežena nejlepšími syny národa.

Pavel Mudroň narodil se 7. prosince 1835 jako jeden z blíženců, jimiž obdařena byla rodina evangelického učitele v Čabrackom Vrbovku honťanské stolice. Také ze sourozence Michala vyrostl známý slovenský vlastimil. Po pečlivé výchově rodinné navštěvovali bratři školu v Něm. Lupči, na to r. 1845 vstupují do gymnasia v Šarvaši. Otec zatím přesídlil do Pitvaroše na Dolní zemi. Studium na maďarském ústavu šarvašském přerušil bouřlivý rok osmačtyrycátý. Když revoluční vichřice se utišila, vrací se učitelova rodina s velikou radostí z jihouherských nižin na rodnou Hornou zemi, otec do Něm. Lupče, synové na ev. gymnasium v Bánské Šťavnici.

Studovali výborně. Kterak již tehdy hořel v nich vlastenecký cit, o tom svědčí tato episoda. Když byli v septimě, dovolil profesor německým žákům překládati klasiky do němčiny, leč Slovákům stejného práva odpíral, vyžaduje překlad maďarský. Proti tomu opřelo se několik slovenských jinochů s Mudroňovci v čele a přestoupili na gymnasium katolické. Oktávu studovali v Prešpurce, kde v těch letech bylo důležité semeniště národní kultury slovenské. Rád z té doby vzpomínal P. Mudroň na přednášky Hattalovy: »Najradšej sme

chodili na hodiny česky reči. To nám prednášal profesor Martin Hatala tak živo a zajímavo, že by sme ho i viacej hodin boli vďačne na jedon dúšok počúvali.«

Byly hody ducha, ale nebylo na nejskromnější obživu. Slíbená pomoc přítelova nemohla býti realisována, protože jemu samotnému hrozil nedostatek a tak bratři při pilném studiu třeli bídu. Leč stateční hoši zatajili rodičům své strádání, »lebo sme vedeli, že by matka bola ostatné (poslední) háby zo seba spredala a nám peniaze poslala.«

V následujících dvou letech jako posluchači prešpurské akademie právnické seznámili se s vynikajícími osobnostmi slovenského světa literárního, zejména s Ludevítem Štúrem a mladším Janem Kalinčákem. Práva potom dostudovali ve Vídni. V těch letech prošli o prázdninách celé Slovensko a v oravských matrikách, odkud rod jejich pochází, našli správně zapsané jméno dědovo »Mudroň«. Do té doby dle obecného zvyku psali se »Mudronyi«.

Také v ovzduší vídeňském, kde skromně živili se vojenskými komisárky a v lidových kuchyních, získali mnoho studiem i stykem s významnými osobnostmi. Poznali tu znamenitého Slováka Karla Kuzmányho, tehdy professora evangelické fakulty a člověka vzácné výše a ušlechtilosti duševní. Vedle studia právnického navštěvovali horlivě přednášky o slovanských jazycích.

Složivše zkoušky, ponejprve se blíženci rozcházejí. Pavel stává se vychovatelem v rodině politicky činného zemana Josefa Justha. Opustiv ji, vstoupil roku 1859 do praxe k advokátovi Bulyovszkému v Turčanském Sv. Martině.

Bylo souzeno, aby z tohoto malého městečka stalo se ohnisko slovenského života, a z mladistvého právníka, který začal svou působnost vesele na primitivních prknech divadelních, měl vyrůsti politický vůdce pro časy kritické a zlé.

Politické obrození Slovenska datuje se od národního shromáždění pod martinskými lipami dne 6. června 1861, kde odhlasováno památné memorandum, souhrn politických a kulturních požadavků uvědomělého Slovenska. To byla největší manifestace slovenská, vyvrcholení slovenského probuzení, jež více než půl století připravovali nadšení jednotlivci, jako strážné ohně ozařující okolní hlubokou temnotu. Tehdy zdálo se býti blízké splnění radostné věštby Jana Hollého, vyslovené důvěřivým hexametrem: »Ešte Slováci žijů, a budú žiť večne so slávou.«

Martinského kongresu súčastnil se mladý Mudroň jako zapisovatel a stylista. Od té chvíle uplatňuje se jeho pracovitá ruka ve všech oborech národní činnosti slovenské. Účastní se horlivě při založení Slovenské Matice, jejíž povolení vítáno po Slovensku s upřímným jásotem. Nazvána »Slovenskou zlatou bullou, přípustným listem snímajícím břemeno a pouta nevolnická.« Zřizují se podniky hospodářské a peněžní. Se vším, co potěšitelného a nadějného vzniká koncem let šedesátých, je Mudroň v úzké souvislosti jako organisátor a průkopník.

Bohužel, novému životu jaře v různých oborech se rozvinujícímu nebylo popřáno nerušeného rozvoje. Po kratičké době, ve které zasvitlo na Slováky z Vídně slunko nejvyšší přízně, objevily se děsivé mraky na obzoru. Strach, který byl odjakživa hybnou pákou vídeňské politiky, vydal Slováky říšským dualismem na milost a nemilost maďarskému nadpráví, jež rok od roku brutálněji šlape na hrdlo bezprávným národnostem. Matice rozpuštěna, gymnasia zrušena, školství se maďaří. Nastalo zděšení po Slovensku a zavládlo ticho, blízké agonii.

V té nejhorší době, která po té následovala, roste drobná tělesná postava Mudroňova do netušené výše morální. Stal se pravým heroem šlapaného národa, nelekaje se žádné oběti a žádných svízelů. Neúnavně, byť i beznadějně vystupuje jako kandidát poslanectví, řeční, povzbuzuje chabnoucí a bojuje neúnavně pérem novináře. Tehdy také uplatňoval se jeho právnický věhlas, když vůči předpojatému tribunálu hájí řady slovenských obviněnců.

Roku 1863 putuje k slovanské pouti na Velehrad, 1867 účastní se slovanské výstavy národopisné v Moskvě, 1871 jiskrným přípitkem vyniká v ruchu sokolského sletu brněnského; o významných událostech navštěvuje královskou Prahu, aby všude skvělým řečnickým výkonem zdůraznil, že na rukou i nohou spoutaný kmen slovenský nevzdává se dosud lidského práva na svérázný život a svobodu občanskou.

Jak byly plodné jeho skutky, tak byl mocný a veliký vliv Mudroňův jako člověka. Bohat ctnostmi, zdobícími člověka, křesťana i občana, přitahoval a podpíral kolísavé i bázlivé, imponoval kruhům mocných nepřátel a odzbrojoval podlost odrodilců, věsících se každému slovenskému horlivci všude na paty. Prostý a skromný po celý život, hotov byl pro slovenskou věc každé chvíle pracovat i trpěti. Ještě jako 65letý stařec odhodlaně šel do žaláře, aby učil příkladem, že bez trpkých obětí není žádné cesty k vítězství.

Postaven na vynikající místo předsedy národní strany slovenské, uplatňoval vytrvale svou rozvážnou mírumilovnost, pilně toho dbaje, aby rozpory mezi rodícími se stranami nešířily se ke škodě národa v nepřeklenutelné propasti, aby zaslepená nenávist stranická nezatarasila cestu ke společnému cíli. Tím směrem zvláště blahodárna byla jeho dobrá vůle, se kterou snažil se pochopiti poctivé snahy mladých generací, jakož i ochota, s jakou uznával, že i nové směry mohou účelně vésti ke starým nezrazeným ideálům. Nesdílel zatvrzelé nedůvěry Martinčanů vůči novým proudům v české kultuře a proto nikdy nestavěl se proti nejužší československé vzájemnosti, uznávaje plnou oprávněnost výroku Moysesova, že »národ slovenský len pomocou vzdelaných svojich súkmenovcov národnej osvety účastným sa stať môže«. Ještě roku 1912 vystoupil Mudroň, tělem vetchý stařeček blízký osmdesátce, činně o československých poradách v Luhačovicích, kdež přípitkem »Československé Jednotě« a jejím representantům projevil svůj souhlas s duchem, kterým řízeno je toto důležité ústředí plodných snah vzájemnostních.

Rozvoj politických událostí naší monarchie sledoval do poslední chvíle se živou účastí. Balkánská blýskavice probudila i v nesčíslněkráte zklamaném, ale věčně mladém nitru stařičkého Simeona nové naděje. Ale neuzřely oči jeho spasení lidu svého. Bylo mu, nachylujícímu se již nad hrob, jenom zdrojem nové bolesti, když viděl jak proti všemu očekávání a přímo proti Duchu Svatému vítězí a zůstává programem zase jenom politika protislovanská. —

Prokop Miloš:

Počátky českého novinářství ve Slezsku.

Prvým českým časopisem slezským byl »*Moravsko-slezský časopis pro lid*«, vydávaný Fr. Dieblem. Ten však byl ještě dvojjazyčný. Jeho českou část obstarávali Ohéral, Mikšíček, básně otiskoval tu Kollár, J. z Hvězdy a j. Vycházel od r. 1843 až do 1846. V témže roce pokusil se utvořiti český časopis v Pruském Slezsku Cyprián Lelek (* 1812 v Benešově), vlastenecký to kněz působící v Bavořově, Oldřichově, Hlučíně a posléze ve Vodce, kde r. 1883 zemřel. Byl i politicky činným, jsa členem druhé komory sněmu berlínského (r. 1848). Počal vydávati v Hlučíně časopis »*Holubice*«, povzbuzující k náboženství, mírnosti a moudrosti. Ale »Holubice« nedočkala se ani čísla druhého. A tak vlastním prvým českým časopisem ve Slezsku jest Vaškův »*Opavský Besedník*«. Do té doby bylo Slezsko vlastně bez novin; vždyť i noviny z království počaly sem docházeti teprve, když založena »Česká Beseda« v Opavě Živsou, jenž pro ni odebíral »Květy«, »Včelu«, »Posla z Prahy«, »Pražské Noviny« a j.

Antonín Vašek narodil se v malé osadě Háji u Chabičova v hejtmanství opavském dne 11. listopadu 1829. Vystudovav na filosofické fakultě v Olomouci, v Praze a ve Vídni, stal se supplentem na gymnasiu Opavském (1857—8), potom professorem v Jihlavě, dále v Košicích; konečně r. 1860 umožněno mu bylo působiti mezi svými v Opavě.

Vašek dobře znal a ocenil důležitost periodického tisku a hned po svém příjezdu počal se zabývati myšlenkou vydávati časopis pro český slezský lid. A neuplynul ani rok a již Vašek se svými přáteli ji uskutečňuje. U kolébky »Opavského Besedníka« stáli Lepař, Václav Pečenka, Zukal, J. Březanovský, z nichž někteří žurnalistickou praksi už si odbyli.

Tak Jan Lepař, jenž narodil se r. 1827 v Lipňanech, odkud také přijal pseudonym Pravdoslav Lipňanský, byl členem redakce Havlíčkových »Národních Novin«. Na Opavské gymnasium přišel r. 1858 a r. 1864 byl odtud přeložen na Akademické gymnasium v Praze. J. Zukal (* 1841 v Roztání na Moravě) zase působil před svým příchodem do Slezska (1864) v redakci »Moravské Orlice«.

Kauci potřebnou k vydávání novin složil soudní úředník Kříž a v pátek dne 1. března r. 1861 vyšlo prvé číslo »Opavského Besedníku, zábavného a poučného týdeníku pro lid moravský«. V prvém úvodním článku »Slovo redakce k Slezskomoravským krajanům a čtenářům« zdůrazněna důležitost českých novin pro Slezsko. »Nebylo zde posud pro moravský lid novin neb časopisů, které by v těch věcech (o událostech a potřebách zemských) lidu našemu byly posloužily. Proto si nyní Opavský Besedník vzal za úlohu, o důležitých událostech ve vlasti naší zprávu dávati, a o ústavech a věcech všeobecného dobra se týkajících, rozmlouvati. Rovněž tak důležité, jak veřejné události nynějšího času, jsou děje minulých věků, obzvláště skutky našich předků. Jak mnoho se z nich můžeme naučiti, jak jsou slavné a zábavné ke čtení.«

Předplatné dělalo na čtvrt roku 53 kr. r. m., jednotlivá čísla prodávala se po 5 kr. O znamenitém účinku listu nemůže býti sporu, a jaký zájem vyvolal, viděti nejlépe z toho, že sám František Palacký stal se jeho odběratelem.

Vedle výše již uvedených spolupracovníků sluší ještě vytknouti Fr. Pravdu, jenž svými povídkami mocně působil na prostá srdce venkovského čtenářstva. Zmínky zasluhuje též »věčný student« Aleš Balcárek, jehož dobrodružný mladý život skončil pádem s Koňské brány v Praze r. 1862. Do Besedníku přispíval pod pseudonymem Slavomír Pustínský. Za churavosti zastupovali v redakci Ant. Vaška J. Lepař (r. 1861), Pečenka a posléze Josef Zukal (r. 1865).

Tato vlastenecká činnost Vaškova nebyla ovšem příjemnou nadřízeným úřadům. Nejvíce bylo štváno proti němu po odchodu místodržitelského rady Richarda hraběte Belcrediho, a tak po stálých chikanách zastavuje Vašek koncem r. 1865 vydávání svých novin. Poctivá buditelská a osvětová snaha nedala mu však pokoje, za pět let, r. 1870 založil nový časopis »*Opavský Týdenník*«, redigovaný Zachalem. Tentokráte zvedl se proti němu ještě větší odpor Němcův a vystupňoval se r. 1872 v chauvinistické pronásledování. Jeho výsledkem bylo, že Ant. Vašek výnosem ze dne 15. září 1873, č. 12307 přesazen byl z gymnasia v Opavě na c. k. vyšší gymnasium slovanské v Brně. Tím skončila se definitivně jeho činnost politická a žurnalistická.

Ale neskončily se jeho další boje a utrpení. Vašek věnoval se nyní výhradně studiu filologickému a r. 1879 v Brně vydal spis »Filologický důkaz, že rukopis Králodvorský a Zelenohorský, též zlomek evangelia sv. Jana, jsou podvržená díla V. Hanky«. Spisek vyvolal ovšem bouři odporu v řadách obhájců rukopisů. Tak »Světozor« v ročníku XIII. píše: »Dostáváme z Brna tištěné návěští, že jakýsi Ant. Vašek, jehož jméno tuto po prvé se vyskytuje a který schopnost svou vědeckou posud praničím neosvědčil, pustil se do odvážného díla, aby dokázal, že rukopis je podvrženým dílem Hanky, ... máme co činiti s nezralým pokusem literáta, jehož odvaha jest větší nežli způsobilost kritická . . .«

Po roce dne 13. prosince 1880 Vašek v Brně zemřel. Jeho syn Vladimír, známý český básník Petr Bezruč, jistě jediné po svém velikém otci zdědil tu svoji velikou lásku k slezskému lidu tam pod Bezkydy, jedinou bolestnou strunu svých skřipek, bezměrnou zoufalost. Bráváme-li za podklad studia básnického díla H. Taineovu theorii o »přesné a nutné souvislosti, která se vždy jeví mezi uměleckým dílem a jeho prostředím«, myslím, nebylo by neprospěšno, kdyby ti, kdož byli Vaškovými žáky, nám dle svých vzpomínek blíže osvětlili povahu, soukromý život jeho, vůbec snesli bližší podrobnosti. Prospělo by se tím mnoho k osvětlení básnického díla Bezručova.

L. N. Zvěřina:

Modlitba.

Mou modlitbu, ó Bože, dneska slyš!

Ty, jenž jsi s dosahu všech pojmů lidských,
jenž netlíš v chrámech přepychu a zlata,
jenž teplem slunce láskáš
vše, kam's vdých' život,
jenž dumáš v písni lesů,
sníš v zlatých lánech žita,
hvězd okem měříš propast lidské bídy
a šepceš, jásáš, pláčeš, kvílíš, vzdycháš
ve zpěvu ptactva —
jenž krásou začínáš a dobrem končíš,
jenž mravnosti jsi nutnou výslednicí,
jenž věčný klid jak balsám v srdce svíváš
jda sám vstříc těm,
kdož cílí k Tobě čistou cestou lásky,
jenž velce cítícím
byl's alfou vždy i omegou všech jevů
a malým prostě ničím,
Ty, jenž's mi prost všech lidských nejapností,
mou modlitbu, ó Bože, dneska slyš!

Já nechci ničeho,
co výlučně by bylo pro mne.
Mne nech jít dále ústrky a klamy,
ať bolestmi si cestu k štěstí klestím,
ať klid jak dřív je pro mne velkým svátkem
a zlatým plodem, který můj strom žití
vždy vznese výš,
kdy ruka po něm sáhne. —

Mé ruce unav prací,
mé nohy zemdli cestou,

mé oči oslep svými divy,
mé uši ohluš hudbou sterých světů,
má ústa zamkni na prahu svých tajů,
mé srdce převrouc soucitem ať pukne —
já nechci ničeho.
Však ženě mé dej kráčet
jen cestou plnou slunce,
jen cestou plnou kvítí,
kde života strom střese
sám zlaté plody v klín,
kde ptáci mojich písní
vše přehluší svým zpěvem,
co bouřit bude v dálkách,
kde moje utrpení
vždy s sebou strhnou bolest,
jež bude číhat na ni!

Tím vším ji splať ten její soucit s vším
a nejvíc její dobro,
jež jenom dobro z Tvojich rukou
a Tebou dané plně vyváží.

Ať celý její život
je ladnou slokou věčné Tvojí písně,
již zpíváš všem!

Nové písemnictví.

Básně.

V Novém souborném vydání básnických spisů Jaroslava Vrchlického vyšly jakožto třetí svazek *Epické básně* (nákladem J. Otty, str. 188). Je to páté vydání proslulé sbírky mistrovy, o níž zcela případně napsal F. V. Krejčí, že jest »nejpopulárnější z prvých knih Vrchlického, po národní Kytici Erbenově kosmopolitická kytice balad a romancí, prvý pokus Vrchlického na thematech nordických, kniha neobyčejného významu pro rozvoj české poetické mluvy«. Ta sbírka »dosahuje veršovou hudbou »Endymiona«, hravou virtuositou »Triumfu Kaliguly«, plastikou a pompésním zvukem »Pohřbu Alarichova« nejvyššího, čeho tehdejší čeština byla schopna«. V polovině let sedmdesátých (1876), kdy prvně vyšly, Epické básně byly vítány především pořadatelům Malé Slovesnosti, Kosinovi a Bartošovi, kteří chutě sáhli po zářivých plodech mladého poety, aby s nimi seznamovali studentskou generaci za generací. Odtud se po našich školách středních pilně četl, vykládal a deklamoval Thorwaldsen, Pohřeb Alarichův, Král Knut, Kořist oceánu, Tři jezdci a jiné básně, které se takto znenáhla staly majetkem vší naší inteligence. A horlivě se četla sbírka sama, oslňující jak slovesnou formou, tak bohatou

pestrostí látek, v nichž klasická antika svorně se druží k romantice rytířské a náměty nordické pojí se s arabskými, talmudskými a indiánskými.

J. Vobornikem a B. Frídou dostalo se Epickým básním vydavatelů velmi pečlivých a svědomitých. Voborník v obsažném, na širokém rozhledu založeném úvodu objasňuje nám ráz veškeré sbírky, její místo ve vývojové stupnici autorově a zejména určitými doklady osvětluje vznik jednotlivých básní a jich poměr k předlohám, podnětům nebo podobným skladbám jiných básníků. K textu pojí se vhodně vysvětlivky věcné jakož i poznámky, týkající se odchylek vydavatelských. Vydání působí milým dojmem pietnosti, s kterou se díla podjímá pracovník vskutku povolaný.

Neúnavný senior našeho Parnasu Adolf Heyduk vydal v LIII. svazku svých spisů *Rozmanité zvěsti a drobné děje* (nákl. J. Otty, str. 158). Je to sbírka epiky opravdu velmi rozmanitá. Autor sahal tu po látkách do dávné minulosti i přítomnosti, vybíral si známé postavy historické a vedle nich zase prosté figurky neznámých vesničanů. Staří Hebreové v egyptském zajetí, matka Pausaniova, Sofokles synovu nařčení se bránící, výjev z Olympijských her — a naproti tomu obrázek z pokřestění pobaltských Slovanů, smrt Václava III., odchod cizinců z Prahy po dekretu kutnohorském, Bílá Hora a její bolestný doprovod, Robespierre, přímluvčí židů u Marie Terezie atd. — toť jistě pestrá snůška látek a ne méně pestrá směs motivů známých i neznámých. A k tomu pojí se hojná snůška příběhů vesnických, tu z pomezí českomoravského, tu z Pošumaví, někdy rázu ryze baladického, někdy povídkového, někdy však také jen zveršovaná historka o neštěstí, které nemálo poutává mysl vesničanů. Z balad vyniká obsahem i formou zdařilý Prsten, v němž bylo šťastněji využito lidového tónu než v Křepelce. Několik skladeb dalších (V sadě, Ve mlýně, Přátelé) vyznačuje se žádoucí úsečností, kdežto většina sbírky, zejména všecky obrázky o látkách historických, libuje si ve vypravování i líčení co možná volném a širokém, kterážto obšírnost však není totožná se známou šíří epickou.

Antonín Sova jistě volil symbolický název, pojmenovav svou poslední sbírku básnickou *Žně*. (Nákl. Hejdy a Tučka, str. 112.) Vydání její téměř se střetlo s abrahamovinami básníkovými, jež ukázaly — právě jako u Machara — že v našem čtenářstvu přese všechen trapný rmut a ohlušující vřavu rozvášněného života veřejného přece ještě neutuchl smysl pro duchovou krásu a očišťující i povznášející moc ryzího umění slovesného. Bylo po zásluze vzpomínáno básníků v památné dny jejich — z bohatství Sovovy tvorby pak byly to právě Žně, jež obraz jemnocitného, nevýbojného a nehonosného lyrika docelily novými rysy a ojasnily novým světlem. V hospodářství přírody jsou žně jaksi vrcholem tvůrčí činnosti, jsou dobou radostného vzruchu, jejž přináší těžení z vykonané práce. Náš básník nemínil asi nápisem své sbírky vysloviti, že se octl na vrcholu své tvorby, odkud by nebylo lze stoupati dále a výše. Spíše se zdá, že autor, vydav ovoce svého sensitivismu a symbolismu a vybouřiv, co v něm znělo prudkou ozvěnou z našich bojů národnostních

i z otázek sociálních, obrací se na nové pole, aby tu žal úrodu vznětů a vztahů, které se nám jeví jako poklady posud neodkryté.

Není ovšem ani ve Žních všecko ryzí zlato, i tu jest místy struska, tratící se v lesku a třpytu vzácného kovu sousedního. Zavzní sem na př. všední život silnou ozvěnou (»Tak brutálně jsi, Město, vítalo: zde jsem . . .«) a ta je drsná i přes vážnou úvahu, jež na ni je zavěšena, a jaksi tvrdá zdá se též výslednice odtud vyvozená: »Od dneška dělník budeš, spiatý s osudem všech těchto.« Jinde vadí nevyciselovaná, nějak zhruba nahazovaná forma, v níž myšlenky, obrazy a meditace do pera se hrnoucí nedopřávaly básníkovi času, aby hledal pružného rhythmu nebo dokonce snad i zvonivého rýmu. Ale na to vše čtenář záhy zapomene, vhrouží-li s veškerou myslí a pozorně (nečtouť se básně Sovovy pro zábavu ani pro opájení lahodou zvukovou) v myšlenkové bohatství této poesie. Básník, jenž praví o sobě: »Můj let byl divý kdys . . .« nyní jaksi zbožně pozoruje přírodu ve všelikých jejích zjevech, je nadšen prvním pelem i tajemnem noci, děsem bouře i rozvojem tvůrčí síly jarní, koří se moci slunce i vladaři kosmu a opět a opět určuje vztah svůj a člověka vůbec k veškerenstvu, k vesmíru a dává se prochvíti hlubokou, novou zbožností k vyšším mocnostem zaslíbené země, v níž »krása vždy nová«. A zase »hlasům žití naslouchá« a k sobě se obrací, volaje: »Jak horoucně toužíš míti v duši své království vlastní!« V krásné písni Taneční jemu

»Vše objevem je a divem,
vše poznatkem novým se hlásí . . .«

A tak vane Žněmi radostná, vyrovnaná nálada, smír se životem, potěcha z práce i pevné vědomí, že práce ta bude plodná, že otevře cestu, po níž lze dojíti k novým metám. O těch nových cílích básník mluví v závěru básně Na rozhraní:

»Již kráčím v nový svět, co minulé, vše mizí,
svah mlčí, mlčí hvozd a cesta zdá se cizí,
jen neúprosný směr mi do tmy pruhem svítí,
kde nových přátelství mám smlouvy uzavříti
a ty kde potkat mám, kdož budou spolukouti
svá díla na ohních, jež chvátám rozžehnouti . . .«

Zvláštní jakousi důvěrností i noblesou zároveň vyznačuje se drobná, ale umělecky bohatě vypravená knížka E m a n. šl. z L e š e h r a d u, nazvaná *Sedmnáct písní* (nákl. vlastním). Vydána jsouc v nevelikém počtu výtisků a téměř vyloučena z knihkupeckého trhu, obrací se jen ke skrovnému kroužku ctitelů něžné a snivé lyriky autorovy. Básník položil v čelo motto »Mé srdce zpívá v zahradě«, a jeho písně opravdu působí dojmem bezprostřední úlevy dojatého, rozvroucnělého srdce. Cyklus představuje krátký sen lásky, jak by jej asi pěl bard v době rokoka. Jarním hymnem písně se počínají, v podzim, kdy »odlétly vlaštovky, — žalno je v údolí«, vše zmizelo. »A co mne čeká, víte-li?« táže se pěvec zbloudilý v neznámém kraji. »Prostičký rov jen, příteli!« dostává v odpověď. Písňová forma téměř všude dobře jest postižena, slova leckde přímo se nabízejí k zhudebnění.

Příslušník starší generace literární Josef Kratochvíl vydal *Písně starého oráče* (nákl. Vil. Doubravy, str. 83). Základním motivem jejich jest opěvání práce, kterou provozuje oráč již téměř celý život, práce, kterou živí jiné, z které však sám má jen trudné živobytí. K tomu tónu pojí se několik složek dalších, tvořící spolu ladný, ač ovšem prostý, nehledaný souzvuk. Oráč pracuje v poli, v přírodě — na prvém místě ozývá se tedy v jeho písních příroda rozmanitými zjevy a stránkami svými. Bouře (»Zahořelo nebe...«) i klid (»Padá deštěm zlato...«, »Teplo sálá z lesů...«) nebo radostná pohoda (»Jak ten skřivan jásá...«) stejně účinně působí na jeho mysl. Jsa takořka v přátelském styku s půdou, kterou vzdělává, všímá si jí bedlivě, pociťuje k ní lásku, jest jí věren a oddává se jí i brání jí, byť se k němu chovala i macešsky. Tu jest jaksi přirozený pramen oráčova vlastenectví. Autor prodlévaje při této citové stránce jeho se zálibou a opět se k ní vraceje, dává na jevo, že oráč jest mu představitelem českého lidu a jeho písně v tom případě že jsou mu symbolickým projevem jeho tužeb a smýšlení. Dokladů je tu řada a jsou mezi nimi nejlepší čísla sbírky. Zamlouvá se nám na nich upřímnost přesvědčení, jakož i nelíčenost a prostota výrazu. Nepokládáme ani za vadu, že básník touže myšlenku tu a tam spracovává v několikeré podobě. Tak na př. známý citát Palackého (autorův oráč patrně je člověk sečtělý) »Cikánského rodu kdybych třeba byl« dochází obměny v písni »Nemoh' bych a nemoh' zradit onu zem« a tak se děje i s některými látkami jinými.

Oráč při své práci má dosti času, aby přemýšlel o světě a jeho řádech, o člověku, jeho úkolech a vzájemných vztazích. Tak činí také autorův oráč, a to tím spíše, že jsa věku pokročilého nasbíral až posud vlastním pozorováním hojných zkušeností. Odtud se ozývá v těchto písních další složka — meditace a reflexe. V těch úvahách básník rozštěpuje se jaksi na dví: nejčastěji se vmýšlí v postavu oráčovu a v poměry toho scházejícího pracovníka, ale nejednou pozorujeme, že z oráčovy písně proniká subjekt jeho vlastní a že tu docházejí výrazu osobní trudy a strasti. Rozjímání básníkovo jde z hloubi duše a má ráz čiré předmětnosti tam, kde se týká pravd všelidských, nebo kde vyslovuje kladné zákony životní. Jsou to pravdy staré a dávno známé (na př. »Jaký byl by v světě utěšený mír«) a také pravidla, jež autor hlásá, nepůsobí novotou (na př. »Pravé štěstí v světě — hořký osude!«), přes to však tento nedostatek modernosti zdá se nám zvolené postavě oráčově i dané situaci zcela přiměřeným. Třeba však podotknouti, že autor není tak naprosto nemoderní, že by se byl vyhnul otázkám sociálním, písně »Hospodář je dobrý«, »Když udeří šestá« a jiné jsou toho dokladem.

Forma Kratochvílových písní jest velmi jednoduchá (čtyry strofy čtyrveršové, verš trochejské trojstopí s katalexí v sudých verších) a vesměs stejná; tím jest ovšem i poněkud jednotvárná. Autor neplýtvá obrazy a užívá jich vhodně. Nezdařilým srovnáním zdá se nám vstup písně 49. (»Země hoří parnem *jako pomstou sup*«) a násilný je obraz v č. 61. (hvězdu) »halí mlžin rokytí«.

Zajímavý pokus učinil F. S. Procházka, uspořádav za účasti literární poroty a vydav sbírku *Lyrický rok 1913* (nákl. Fr. Topiče, str. 120). Neznámým dárcem byla totiž určena odměna 100 K nejlepší lyrické básni, otištěné v časopisech v době 1912—1913. Porota (Sova, Svoboda, Šalda, Sekanina a Procházka) třídila tedy lyrickou žeň roční a Procházka, přibrav také skladby čtyr členů poroty, vydal potom vybranou kořist v této úhledné knize. Každý básník je tu zastoupen jednou skladbou a básní jest tu přes šedesáte (64) — tedy počet zajisté nikterak nepatrný. Bylo by lze z něho usuzovati, že náš lyrický Parnass jest nemálo oživen — a to tu ještě chybí řada jmen, známých netoliko z časopisů, ale i ze sbírek knižních. Zastoupeni jsou pěvci různého věku i různých směrů a kvalit, Heyduk, Sova, Machar — právě jako Cyliak, Hanuš a Klein, ale věcné závěry o současné poesii naší sotva lze odtud činiti — kromě zkušenosti obecně známé, že lyrika, zejména náladová a popisná, nepoměrně více jest pěstěna než epika. Ceny dostalo se básni Karla Tomana »Stará alegorie podzimu«, »při čemž vzat především zřetel i k tomu, aby se posílila i vzpružila práce básníků mladších«.

Od téhož F. S. Procházky bylo uspořádáno druhé vydání *České lyry*, nárysu české lyriky novodobé (nákl. »Unie«, str. 524 mimo četné vložky obrazové). Pořadatel měl při tomto díle na mysli cíle propagační a z brzké potřeby nového vydání je zřejmo, že svého cíle došel. Lze se z toho jen radovati jakožto z patrného svědectví, že v naší hamižné a hmotařské době neutuchl u nás ještě smysl pro rozvoj našeho umění slovesného. Pořadatel, hledě ku potřebám nejširších vrstev čtenářských, rozdělil všecku lyriku podle obsahu v několik velkých skupin látkových: život, láska a píseň — vlast a svět — příroda, krása, umění — společnost a práce — pravda a moudrost — Bůh, věčnost a záhrobí. Tím se stalo, že jednotliví básníci, na př. Neruda, Zeyer, Čech a j., vyskytují se v knize na několika místech; ta literární nevýhoda jest vyčerpána praktickým ziskem tím, že průměrný čtenář podle své nálady nebo přání snadno si v knize vyhledá báseň toho rázu, jehož právě potřebuje. Dobou jde kniha od počátků školy Májové až po dny naše, zahrnuje 204 básníky a básnířky a seznamuje čtoucího netoliko s význačnými ukázkami jejich tvorby, nýbrž i s jejich životem. Přidalť pořadatel k svému výboru stručné zprávy životopisné, do nichž pojal ovšem též údaje o činnosti literární. Vedle toho umístil tu na 50 přílohách 182 podobizny spisovatelů — pořídil tedy galerii, která beze vší pochyby dlouho ještě zůstane u nás svého druhu jedinou. Připomínáme ještě, že jsou sem, jak se rozumí, pojati také básníci slovenští. Nové vydání jest značně rozhojněno jak novými básníky, tak novými skladbami pěvců již dříve zastoupených a má všecky vlastnosti, aby se stalo oblíbenou rodinnou knihou v uvědomělých domácnostech našich.

F. V. Vykoukal.

* * *

Karel Žitný, *Jarní hekatomba.* Básně. Nákladem vlastním. V komisi Fr. Borového, Praha-III., Mostecká. Cena K 1·10.

K. Žitného *Jarní hekatomba* jest opravdu vroucí lyrickou obětinou, položenou na oltář Jara a — symbolicky vzato — Mládí. Jarní a mladistvý dojem zakládá hned svěží dřevoryt Proškův na obálce a vůbec pietní úprava.

Co pak obsahově je sympatické na autorově jarní obětině, je láska k životu, skoro erotický vztah k přírodě, odvaha bít se a trpět, jít si třeba až do závratných výšek pro květ Krásy, vždy ale v Životě, nikdy mimo. Žádná bolestínská lyrika, žádná pósa zneuznalého mučedníka, žádná maska nudy a omrzelosti. Naopak, sebevědomí výbojného mládí.

Vše podloženo zelenými barvami panteistického vyzvání — nejumělečtěji je tlumočil v »Červencovém večeru na vsi« — a úsilím o lepšího člověka, prohřáto poctivě vyřešeným poměrem k ženě a znásobeno skromným citem bratrství se vším živoucím. Tak aspoň *Jarní hekatomba* končí. Není tu rozběhů k výškám — »Píseň o jednom šumavském jezeře« jest jen idylická vložka — hory jsou viděny z dálky (Živote, žádám), hvězdy jsou bledé svíce, jež »rozžehá cudná pastýřka noc« a slunce jen k oslavě země »pálit chce obět svou denní«. Země je všechno, žít na ní drobné radosti a bolesti v bratrském svazku se vším, toť básníku více než vesměrný titanism. Takový radostný pocit zeměstředný, bez příhany středověkého smyslu, vyplývající naopak ze skromnosti moderního člověka.

Vývojovou linii mi skládají čísla: Sloky, jež v lyrických zkratkách obzírají autorův vývoj; Věčně chtíti, lyrická drobnůstka, hospodárně vržená na papír; Prostý motiv; Praze; vrcholný Zbořený chrám; niterně zvroucnělá nálada s panteistickým vyznáním Červencový večer na vsi; Přátelství a IV. část Jarní hekatomby, dle níž dán název knize.

Vrcholem pokládám Zbořený chrám. Jeť v něm opravdu básnicky tlumočena věčnost přírody, s níž marně zápolí chrámy se svými chmurnými a neživotnými božstvy, v něm plně zajásala autorova blaženost: žít na zemi, vše pak zmocněno pointou, úsilím o lepšího člověka. Zbořený chrám je dynamičtější než Jarní hekatomba, má též své metrum a rytmus, podmíněný rytmem vnitřním, rytmem smyslu.

To by bylo obsahově. Formálně pracováno o Jarní hekatombě až s úzkostlivou svědomitostí. Metra všude dodrženo, rytmus neporušen a rýmy bezvadné, někdy i nové (napadne — tlapa dne; prostýma — hosty má). A přece většina ostatních, tu nejmenovaných básní, zdá se mi býti více vyrozumována, šroubovaně meditativní (Proč . . .), někdy i s psychologickými skoky (Poznání). Rychlému toku a smyslové jasnosti vadí četné odběhy (Samotě, té přítelkyni ryzí), většinou neorganické a nebásnické, nemístné tendence a retorisování.

Tak v básni jsou nejhorší ty chvíle:

Hle, tisíceré kvítí, jež se barvou smálo,
tak hrdo na svůj význam pro snílky,

[jichž po světě však bloudí dnes už příliš málo!]
teď zapialo své navoněné košilky.

Uzávorkovaná vložka je neorganická, nebásnická, smyslový sled zdržuje, čtoucí musí o ni zakopnouti, než se dostane k tomu naivnímu přirovnání: kvítí zapialo své navoněné košilky.

Tyto výtky formální však ustupují před kladem obsahovým. A pak — autor nejlépe ukázal distancí od prvé knížky, jak dalece relativně dospěl. Ustupují před tím radostným zpěvem, jejž básník vložil do trylků skřivana, jásajícího nad zbořeným chrámem v stráni postříkané petrklíči:

Zajásám, zajásám, zajásám
o zemi, o květech, o ženě
bouřlivě, vzrušeně, nadšeně!...
O zemi: zahradě bohaté!
o květech: zrozených stokráte!
o ženě, na kterou čekáte!
O zemi, o květech, o ženě —
o novém, svobodném životě — —
o novém, ryzím a radostném životě!

L. N. Zvěřina.

Literatura vzpomínková.

A d o l f S r b vydal knihu velmi zajímavou. Jest to kniha vzpomínek »*Z půl století*« (v Praze, nákl. F. Šimáčkovým, str. 288). Prostými rysy kreslí v ní obrazy z uplynulých 50 let, jichž byl současníkem a bedlivým pozorovatelem jako student, žurnalista a spisovatel, ve dvou hlavních střediskách českého života, v Praze a v Plzni, ovšem pak i ve svém rodišti, kr. svob. městě Rokycanech. Praví o tom v krátké předmluvě:

»Prožil jsem krásné doby našeho nadšení národního i politického — krásné doby plné naděje v lepší budoucnost našeho národa, byť se na ně nyní mnozí z mladší a nejmladší generace jaksi útrpně dívali jako na doby nepraktického horování a »planého vlastenčení« — prožil jsem doby lhostejnosti, skleslosti a beznadějnosti. Viděl jsem při práci muže nadšené a poctivé, kteří ničeho pro sebe nežádajíce jedině blaho svého národa na mysli měli a všecky své síly mu věnovali — viděl a pozoroval jsem jiné, kteří dovedli různými prostředky čelná místa zaujmouti, aby hověli buď nezřízené ctižádosti, buď touze po rychlém zbohatnutí neb oběma. Zřel jsem, jak mnozí stoupali v přízni lidu, jak někteří dovedli z ní kořistiti, jak zase klesali a klesli v zapomenutí a opovržení. Byl jsem svědkem bezpříkladné obětavosti lidu i jednotlivců, a zase netečnosti, poddajnosti a prodajnosti i kořistění z jmění národního. Viděl jsem naše úspěchy v různých oborech, jež naplňovaly srdce chloubou a radostí, a byl jsem svědkem událostí, při nichž se bolestně svírala hruď.«

Mnoho z toho popisuje Ad. Srb, celým svým životem k tomu jsa povolán, a popisuje výrazně. Pro něj jsou události, příhody, postavy, určitá data, ne obšírné úvahy nebo reflexe — a jsou to hlavně události, příhody a postavy, mající vynikající význam bud

politický, národní, literární, umělecký nebo sociální, při tom povždy kulturně historický. Celá kniha čte se velmi poutavě jak pro předměty vypravování, tak pro nejeden nový, neb aspoň dnes už nedosti známý rys na osobách neb událostech tu nakreslený. Řada vynikajících osobností pražských (J. S. Skrejšovský, Em. Bozděch, Fr. V. Jeřábek, Karel Sabina, Ladislav Stroupežnický, Rudolf kníže Thurn Taxis a j.) a plzeňských (Guldener, Pecháček, Dr. Krofta, Dr. Peták, Fr. Schwarz, Karel Klostermann a j.) defiluje tu před zraky čtenáře tak jako vynikající události politické (říjnový diplom, persekuce českých novinářů, deklarace, počátky hnutí dělnického v Praze, ministerstvo Hohenwartovo a m. j.), události osvětové, národní (divadlo Prozatímní, kladení základního kamene k Národnímu divadlu), sociální a kulturně historické. Nechybí však ani — postava Babinského a vypravování o posledních veřejných popravách. —

I ten, kdo tu dobu spolu prožil, i ten, kdo chce nabýt obrazu o poměrech uplynulých, jichž účastníkem nebyl, upoután bude knihou Srbovou i pobaví se jí velice. Snad v jednotlivostech (jako na př. u L. Stroupežnického) jsou jisté rysy, od skutečnosti poněkud se odchylující (cítilť se Stroupežnický úřadem dramaturga velice uspokojen a povýšen, třeba že v rozmluvách dával někdy výraz nespokojenosti nad tím, že nešlo všechno docela tak, jak si přál). Ale takové rysy mizejí v záplavě jiných údajů knihy, o nichž dlužno vyznati, že jsou podstatny a správny — a při tom vždy zajímavy.

Nejeden oddíl knihy vyvolává až žel, že není zpracován ještě podrobněji a obšírněji. Ale náhradou za to jest její veliká pestrost, nikde a v ničem neunavující, nýbrž veskrze zabavující. Bylo by vůbec sobě přát, aby z doby tak význačné, jakou byla doba uplynulých padesáti let, zachovalo se pamětmi současníků hodně mnoho správných dokladů, tak aby jednou dle plné pravdy mohl se provésti velký a barvitý její obraz i zachovati se na všechny časy budoucí.

F. A. Š.

Co se chystá nového v literatuře.

Vítanou jistě knihou, kterou chystá nakladatelství Ottovo na knihkupecký trh, budou »*Americké obrázky a jiná prósa*« Jos. V. Sládka. Milé tyto obrázky jsou až posud málo známy, neboť jsou rozptýleny v různých časopisech, většinou již nepřístupných. Ferdinand Strejček sebral je pečlivě a opatřil sbírku obsažným informačním úvodem. Čtenář doví se z něho, jak došlo k cestě Sládkově do Ameriky r. 1868, jak nespokojenost s poměry v Čechách i beznadějnost v lásce přiměly mladého básníka k výpravě za moře. Dovídá se podrobně o pouti Sládkově po Americe, z níž si přinesl spisovatel mnoho krásných dojmův a vzpomínek. Uložil je právě do svých obrázků a přednášek, které konal po svém návratu. »Vzpomínky a obrázky americké« — píše F. Strejček — »prosyceny jsou

většinou milým, hřejivým humorem, takže čtenář sotva z nich tuší všecky svízele, nedostatky, útrapy a duševní boje, které spisovateli bylo přetrpěti ať již ve vlasti, než pouť svou nastoupil, nebo cestou a v cizině. Vysvítá z toho, že většina prací těch napsána byla až po návratu Sládkově do Čech, kdy klidné vzpomínání setřelo již veškeré stíny a bolesti z minulých událostí.« — Sbírka tvořiti bude dva díly: první obsahovati bude americké obrázky, drobné vzpomínky a dramatickou aktovku, druhý studie a dopisy Jaromíru Čelakovskému.

Naše exotická literatura rozmnožena bude záhy řadou nových spisů z péra Jana Havlasy. Mladý náš spisovatel, jenž podnikl v deseti letech cestu kolem světa a nasbíral mnoho cenných poznatku, proniknuv mnohdy na místa, kam nevkročila před tím noha Evropanova, chystá celou řadu děl, které pod názvem »Exotické spisy« vycházeti budou u Vilímků. Zahájeny budou *románem z Tahiti* (Ostrovy Bohů), po němž následovati budou »*Singapoorské novelly*« a posléze japonský román »*Záhady smutku*«. K vánocům chystá Havlasa velké dílo cestopisné »*Polynesie*«. Pro mládež pak píše populární cestopis »*Cesta kolem světa*«, jenž provázen bude několika sty vlastních snímků autorových.

V knihovně »Láska a život slavných mužů a žen« vyjde dílo »*Markýza de Pompadour*« s dobovými illustracemi, z české původní belletrie pak Klostermannův román »*Vypovězen*«.

Zajímavou novinkou bude kniha »*Zdeňka Havlíčková*« od C. Merhouta, která nepochybně vzbudí větší pozornost, a proto se o ní již dnes blíže zmiňujeme. Spis tento vnese asi hojně světla do života nešťastné dcery Karla Havlíčka Borovského, v němž bylo posud mnoho záhadného. Dle předběžných zpráv líčí v něm autor podrobně život v rodině Havlíčkově od roku 1848, zaznamenává každou nepatrnou zprávičku, jež se z těch dob zachovala, a vyznačuje, jaké místo zaujímala Zdenička v těžkých chvílích svého slavného otce. Když pak přišel Brixen, byla Zdenička jedinou radostí a jediným štěstím Havlíčkovým; otec zahrnul ji tklivou láskou ve svém vyhnanství, kamž jej i s matkou Julií následovala. Z této doby přinese knížka nové příspěvky k životopisu Havlíčkovu a mimo jiné i netištěnou jeho báseň, týkající se rodinného života. Tragický odchod obou rodičů zanechává zde Zdeňku jako sirotka sedmiletého, jehož se ujímá strýc, pokryvač Jaroš. V jeho rodině zprvu vede se jí dobře, potom však dostavuje se bída a Zdeňka trpí i nedostatkem oděvu. Věc pronikne do veřejnosti, podnikne se akce na zaopatření Zdeňky, jež nazvána dcerou národa, a sebrán jí prostřednictvím loterie dar 30.000 zlatých.

V dalších kapitolách líčí spisovatel národní nadšení pro Zdeňku, o niž se zajímá i černohorská kněžna, vysvětlují se spory mezi příbuzenstvem Zdeňčiným a komitétem pro loterii, konečně i boj o poručenství nad Zdeňkou. Výsledkem toho jest odevzdání Zdeňky do rodiny bibliotékáře Hanuše, později k dru Braunerovi a zde dojde k tragické události jejího života, pro kterou jí bylo mnoho vytrpěti. Seznámí se tu s vlasteneckým, polským poručíkem Kvidem baronem

Battagliem. Poručník se o známosti doví, odveze Zdeňku do Poděbrad a potom do Rakovníka — a tento její odjezd zaviní rozšiřování nejpotupnějších zpráv o jejím útěku s důstojníkem a pod.

Autor tu na základě denníku Battagliova líčí tyto truchlivé okamžiky, očišťuje památku nešťastné Zdeňky a líčí pak podrobně konce jejího života a tragickou smrt krátce před sňatkem. Dílo je psáno za pomoci obsáhlé korrespondence z té doby, soudních akt a údajů dosud žijícího bar. Battaglia. Bude zajisté vítaným dokumentem. *Miloš Čtrnáctý.*

Hudební rozhledy.

Na předposledním koncertu České Filharmonie (poslední vyhrazen byl deváté symfonii Beethovenově) octly se konečně české novinky. Byla jí *symfonie* mladého skladatele *Otakara Jeremiáše*, o jehož »Jarní ouvertuře« jsem referoval v předešlém čísle »Osvěty«. Symfonie, dílo osmnáctiletého autora, není ovšem tak vyspělá jako ouvertura, jsouc o několik let starší. Především její architektura, zvláště v první a poslední větě, prozrazuje ještě vliv školy, více theorie než umělecké praxe. Ale invenčně ukazuje již toto dílo, že v jeho původce můžeme klásti nejlepší naděje.

Hlavní zájem soustředilo na se ovšem nové instrumentální dílo *Otakara Ostrčila*, *Suita C-moll.* Skladba jest pětivětá a ideovým jejím podnětem byly autoru dojmy z letního venkovského pobytu (ve Vápenném Podole). Dvojí dojmy: večerní, jež vyjadřují první čtyři, poměrně kratší věty (Pochod, Scherzino, Variace, Serenáda) rázu notturnového, a jitřní, jež zachytil skladatel rozsáhlejší větou závěrečnou (Fuga), plnou jasu a vzruchu. Tento kontrast, vyjádřený všemi prostředky hudebními, zvláště instrumentací, tvoří základní myšlenku díla, rozpadajícího se tak na dva hlavní oddíly, různého sice rozsahu, ale celkovým účinkem se vyvažující. Běžíť v notturnové části o malé, povětšině genrové obrázky, stlumené, často i groteskní, bohatě rozrůzněné: pochod nějakých lidí, jež vnímáme za večerního šera jen jako silhouetty nebo pouhé stíny; veselý život na návsi v podvečer, dorážející také jen k našim uším výskotem a křikem, nebo tóny oblíbené u venkovské mládeže ústní harmoniky. Do toho vpadá na chvíli ze vzdálenější hospody »sousedská« venkovských muzikantů; jinde zase slyšíme jich pochod: přicházejí hráti serenádu venkovské nějaké krasavici. Naproti tomu *závěrečná* věta u suity mohla by být označena heslem »pleinairu«, vše tone v plném slunečním svitu, vše je plno ruchu a energie, jásotu a odvahy. Od začátku až do konce tryská toto finale jedním proudem, jenž vystupňován způsobem vpravdě mistrovským.

Jak patrno, jest prostoupena první, notturnová část suity *humorem.* Ostrčil navazuje tu přímo na to, co v tom oboru vytvořil v komické své opeře »Poupě«, pokračuje však na této dráze dále,

k útvarům zcela novým. Tím, že se v suitě zřekl součinnosti slova, přinucen byl spolehnouti se jen na prostředky hudební, a vytváří tak originální, *čistě hudební komiku*, nikoli jen veselou, skotačivou hudbu, a *čistě hudební vtipy*, nikoli jen překvapující obraty. Srovnáváme-li tento Ostrčilův humor s Novákovým (jenž jest též vynikajícím zástupcem tohoto oboru), shledáváme u nich pravý opak. V humoru je skryto vždy něco *negativního*, popření hladu. Buď je to zdrobnění velikého — a v takovém humoru je vždy skryt satirický osten — to je humor Novákův. Nebo naopak zveličení drobného — pak je to humor dobrosrdečný, úsměvný — a takový je humor Ostrčilův. Maně vzpomínáme na Nerudovy feuilletony, v nichž s rozsáhlým apparátem uvažuje o bleše nebo švestkových knedlících, slyšíme-li v této Ostrčilově suitě »thema ústní harmoniky« nebo »zastaveníčko«, jež hrají venkovští šumaři — ukrutně vroucné, ale »nejde to dohromady«.

Jen jedna věta tohoto prvního oddílu činí výjimku, jsouc myšlena *positivně*. Jsou to »Variace«, jež vyjadřují meditace ducha na chvíli v sebe sama zahloubaného. Lyrická invence Ostrčilova uplatňuje se tu nejkrásnějším způsobem. Takové dlouhodeché kantilény, nad to bohatě a reálně polyfonní, nikoli jen okrášlené, a zvláště: *volně* polyfonní, dovede v současné naší hudbě psáti jen on, a tím, co podal v závěrečné variaci této věty, takořka do nekonečna rozpředené a stupňované, překonal vše, co sám podobného až dosud napsal. Také celý druhý oddíl suity, závěrečnou fugu, nutno pojímati positivně, jako projev radosti a energie. Blíží se tak charakterem předešlému orchestrálnímu dílu Ostrčilově, k jednovětému »Impromptu«, ale vyniká nad ně barvitostí instrumentace, jež svou originalitou jest vůbec z nejskvělejších stránek této suity.

Celkově hodnocena, jest Ostrčilova »Suita« z nejpřednějších skladeb instrumentních v současné hudbě české, dílo, jemuž po bok kladl bych pouze Novákova »Tomana«. Uvážíme-li pak, že těžiště tvorby Ostrčilovy do nedávna ještě bylo ve skladbách hudebně dramatických (opery »Kunálovy oči« a »Poupě«), bezděky jest nám obdivovati se universálnosti, s jakou se vítězně uplatnil i v oboru hudby pouhé. Ovšem je jasno, že takovýto krok od divadla ke koncertní síni jest méně riskantní než krok opačný, u skladatele právě tak jako u básníka. Neboť k tvorbě dramatické jest *vedle* kvalit hudebních (u básníka poetických) potřeba právě ještě velikého plus, spočívajícího v chápání dramatických postav a situací, krátce ve smyslu prostém. Ten Ostrčil má plnou měrou a zajisté jest to zarmucující zjev pro každého, komu záleží na našem umění, pozoruje-li, jak díla takových kvalit uměleckých, jako uvedené opery Ostrčilovy, ztratily se příliš rychle se scény Národního divadla.

Dr. *Otakar Zich.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze. Král Lear. Tragedie o 5 dějstvích. Napsal W. Shakespeare. — Rozkošná příhoda. Veselohra o 3 dějstvích. Francouzsky napsal A. Caillavet a R. de Flérs.

Městské divadlo Král. Vinohradů. Pohostinská hra japonské společnosti Mme Hanako. — Miláček žen. (Il successo.) Veselohra o 3 dějstvích. Napsal vlašsky Alfred Testouri.

Intimní divadlo na Smíchově. »Lulu« (Erdgeist). Tragedie o 4 dějstvích. Německy napsal Frank Wedekind.

V novém, lahodném a plynném překladu Sládkově nově scénovaná a vypravená Shakespearova tragedie »*Král Lear*« uvedena opět na scénu Národního divadla. Značná část obsáhlé a bohaté literatury shakespearovské věnována jest jednak ocenění dramatické stavby a filosofické náplně této tragedie svrchované dobroty a zápasu dobra se zlem, jednak názorům o pojetí hlavní úlohy a scénickém provedení. Jest tedy samozřejmo, že ve stručném tomto měsíčním přehledu význačných divadelních událostí v českém světě divadelním dlužno se spokojiti toliko letmým záznamem, jenž více platí provedení, než tragedii samé. Bylo možno očekávati, že Vojan po svérázném pojetí Othela, Hamleta, Shyloka i Richarda doplní galerii svých velkých shakespearovských úloh Learem a udrží jej v témže tónu, jako úlohy předcházející, to jest bez vznosného deklamování, ale se stejnou vnitřní opravdovostí a životností, plnou jemných odstínů jak v mluvě tak v mimice, tím působivější, čím delikátnější. Scenování pak Kvapilovo, možno říci, šlo střední cestou, nedávajíc se svést ani k šedé, ztrnulé jednoduchosti, ani k přepychové hýřivosti kostýmův a dekorací.

Častí hosté na scéně vinohradské, Flérs a Caillavet, známí též na divadle Národním, přišli tentokráte na naši první scénu s novou, líbivou veselohrou, jejíž obsah i cenu nejlépe vystihuje ne neskromný titul »*Rozkošná příhoda*«. Práce jmenovaných spisovatelů nečiní — až na »Láska bdí« — pravidlem nárokův, aby byly označovány za díla umělecká, ale také nelze je zařaďovati mezi výrobky podobného druhu od firem německých. Jest to hlavně vtip a lehkost, s níž dovedou se přenést i přes nejchoulostivější náměty. Proti starším spisovatelům francouzským jsou ve výhodě tím, že neskládají téměř všechny naděje v účinnost situací, ačkoli se jich nevzdávají úplně. »*Rozkošná příhoda*« je zdařilý protějšek ke vzpomenuté půvabné jejich moderní veselohře »Láska bdí«, vemlouvajíc se v přízeň posluchačstva příběhem, podávaným se značnou dávkou pravděpodobnosti a s malou přísadou líbivé sentimentality.

Na Městském divadle Král. Vinohradů vystoupila po třikráte japonská společnost Mme. Hanako, která sehrála 3 aktovky: *Sebevražda, V čajovně* a *Otako.* Aktovky upraveny byly se zřetelem k naší neznalosti jazyka pokud možno tak, aby srozumitelny byly pouhou mimikou účinkujících. Hlavní roli arci ve všech třech aktovkách hrála droboučká Japonka pí. Hanako a to tak výrazně a při tom přirozeně, že prostičký děj, provázený slovy nám zcela

nejasnými a k tomu ještě pronášenými kvákavým, nepříjemným a jakoby na patře zadržovaným hlasem, cele zaujal a lze říci i strhl diváky k účasti v tragickém osudu v oněch třech aktovkách líčeném. Jmenovitě poslední aktovka »*Otako*« působí při veškeré prostotě dojmem opravdu tragickým. Dociluje se ho v těchto drobnůstkách jednak kontrastem mezi výjevy bezstarostné laškovnosti a krutých ran osudu, jednak nepoměrem mezi nepatrným proviněním a hrozným trestem, jakož i podáním pí. Hanako. Pokud jde o stránku ryze hereckou, jest mnoho akrobatského ve výkonech společnosti, ba i u hlavní představitelky pí. Hanako nejednou probleskne tento sklon k akrobatismu. Jinak ale hra je přirozená, realistická, někdy až naturalistická, ale vždy srozumitelných gest.

V některých francouzských veselohrách, z nichž nejedna spatřila i světlo českých divadelních ramp, bývá manžel, jenž k vůli postupu nebo jiným výhodám zamhuřuje obě oči nad nevěrou své choti, jež se kompromituje s některou vlivnou osobností. Testoni věc obrátil a ukazuje muže z malého města, jenž stoupá v obdivu a přízni, jakmile se o něm roznese, byť i jen domněnka, že má poměr se zámožnou šlechtičnou. Rozpor a rychlý obrat ve smýšlení umravněného měšťáctva, přísně stíhajícího nevěru dvou osob ze stejného prostředí a shovívavého ke hříchu, je-li ozařován leskem šlechtické korunky, je vlastně jádrem a nejcennějším motivem Testoniho veselohry »*Miláček žen*«, stavěné obratně a lehce.

Smrtelný zápas, jejž bojuje přirozenost a samozřejmost ženské prabytosti se zděděnými zásadami mužství, ovládajícími svět, toť podstata Wedekindovy tragedie »*Erdgeist*«, jež v Intimním divadle na Smíchově uvedena byla na scénu s názvem »*Lulu*«, v překladu Ot. Fischera, za režie Frant. Zavřela z Mnichova. Tam sám spisovatel v předmluvě k českému vydání zdůrazňuje, co má při jeho tragedii vyniknouti. Jeho *Erdgeist* má býti protestem proti stuchlé hrůzovládě pedantického naturalismu, třeba že naturalismu aspoň po vnější stránce se neuzavírá, jak ani jinak není možno při hře, jejíž děj vážen ze rmutu skutečného života. Tato usilovná snaha, vytvořiti formu hry, jež by nebyla ani realistická a při tom přece jen aby realismus spojen byl s myšlenkou odvěkého zápasu ženství s mužstvím, v němž prapodoba ženy s dětinskou ryzostí hříchů jeví se krásnou, lítou žíhanou šelmou v různých obměnách, dala vznik Wedekindovým hrám »*Erdgeist*« a »*Büchse der Pandora*«. Výsledek je však dosti dalek uskutečnění vytčené snahy. Je totiž zmíněný zápas příliš jednostranně a mělce demonstrován na poměru mezi Lulu, bývalou holkou z ulice, poutající muže jen tělem, a představitelem mužství Drem Schönem. Režii Fr. Zavřela, jíž překonávati bylo obtíže ne sice po stránce scénické, za to po stránce vnitřního prohloubení a hereckého pochopení, podařilo se tuto tragedii nezvyklé formy předvésti tak, že i jistá roztříštěnost skladby ustoupila značně do pozadí a základní myšlenka autorova při daných prostředcích a zvláště s výbornou umělkyní smíchovského divadla pí. E. Švandovou, jež hrála titulní úlohu, se uplatňovala.

Karel Čvančara.

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze dne 20. dubna 1914.

(Schůze státníků v Opatii. — Delegace. — Říšský soud a správní komise v Čechách. — Moravský pakt. — České školy ve Vídni. — Aféra Rochettova. — Krise v Anglii. — Italie. — Poměry v Albanii. — Bulharsko. — Městská samospráva v království Polském. — Mexiko.)

Po svátcích velkonočních konala se v Opatii schůze zahraničních ministrů rakouského a italského, hraběte Berchtholda a markýza di San Giuliano. Ježto oba ministři si přibrali také své odborové chefy, není pochybnosti, že schůze má důležitý význam politický. Skutečně jest mezi Rakouskem a Italií mnoho problémů, které nutno vyříditi. Jest to především poměr obou velmocí, co se týče zájmů v Albanii. Porady konaly se kolikeré a po jich skončení zaslali oba státníci německému říšskému kancléři telegram, v němž oznamují, že ve všech otázkách byla konstatována úplná shoda spojených tří velmocí.

Delegace sejdou se dne 28. dubna v Pešti. Poplatnictvo neočekává příjemné překvapení: vojenský řádný rozpočet na příští rok jest o 55 milionů, mimořádný o 95 mil. vyšší, než rozpočet na rok tento.

Říšský soud rakouský vynesl dne 8. dubna nález v příčině správní komise v království Českém. Proti zemské komisi podány tři stížnosti, ale říšský soud všechny zamítl, prohlásiv se nekompetentním. Říšský soud se rozsudku prostě vyhnul. Toto rozhodnutí odsouzeno i v »N. Fr. Presse«, která lituje, že se říšský soud nestal ochráncem ústavy těžce ohrožené a že se nevyslovil proti tak zřejmému základu státního pořádku porušení ústavy.

O paktu, kterýž uzavřeli na moravském sněmu Čechové s Němci, dostaly se na veřejnost zprávy sobě odporující. Kdežto se s jedné strany tvrdí, že paktem byl životní zájem českého národa poškozen, že Němcům učiněny ústupky dosahu nedozírného a že rozvoj české věci na dlouhou dobu zastaven, tvrdí se se strany druhé, že pakt nejen že není na škodu, nýbrž že jest na prospěch české věci. Ježto znění paktu dosud neuveřejněno, nelze usouditi, na které straně co jest pravdy, ale velmi podezřelá jest okolnost, že německý předák moravský Dr. d' Elvert na veřejné schůzi dokazoval výhody, kterých Němci paktem docílili.

V záležitosti zapečetění českých škol ve Vídni bylo správním soudem jako protizákonné odsouzeno. Tak rozhodly již dříve místodržitelství a ministr vnitra, ale obecní rada vídeňská prohlašuje, že české školy přes tato rozhodnutí otevřeny nebudou.

Konečná zpráva francouzské parlamentní komise, která vyšetřovala aféru Rochettovu, kárá bývalé ministry Caillauxa a Monisa, že zneužili vládní moci v soudní záležitosti, vrchního státního zástupce Fabrea a předsedu soudu Bidaulta pro nedostatek přísnosti, a bývalé ministry Barthoua a Brianda pro jednání nedůstojné francouzských ministrů; konečně odsuzuje vměšování finančníků do oboru soudního.

Krise v Anglii, kterou způsobilo vzepření se Ulsterských proti irské samosprávě, prozatím pro vládu příznivě vyřízena tím, že ministerský předseda Asquith převzal portefeuille vojenství. Naděje, že politická krise bude odstraněna, jsou malé. Konservativci nechtějí vůbec připustit, aby se home-rule stala zákonem a trvají na tom, aby se dříve vykonaly všeobecné volby.

V Italii nastoupil nový kabinet, v jehož čele stojí Salandra. Ve svém programatickém prohlášení zdůraznil předseda kabinetu zvýšení potřeb vojenských a prohlásil, že povšechná směrnice vnitřní, zahraniční, jakož i církevní politiky zůstane nezměněna. Vláda Salandrova jest odkázána na podporu bývalého předsedy kabinetu Giolittiho a jeho většiny.

Albánský kníže princ Wied nemá nikterak na růžích ustláno. V Epiru zuří povstání a Řekové nechystají se nikterak vykliditi jižní kraje albánské vymlouvajíce se, že v krajích těch žije as 200.000 Řeků, jimž se nedostává ochrany. Trojspolek vyzval vládu athenskou, aby své vojsko odvolala, ale trojdohoda uznala řecké námitky za odůvodněny a navrhla, aby všechny velmoci prohlásily řecké vládě, že budou působiti na albánskou vládu, aby Řekům žádaná práva zaručila. Mezi oběma skupinami se nyní vyjednává a zatím vzrůstají zmatky v Albanii.

Bulharský státní soud zabývá se nemilou a trapnou aférou. Na některé bývalé ministry a generály podána žaloba pro milionové zpronevěry státních peněz a mezi obžalovanými nalézá se také generál Savov, jenž se proslavil v minulé válce. Básník Vazov dal podnět, aby generál pro své veliké zásluhy byl z obžaloby propuštěn. Podnět nabyl živého ohlasu v národě, ale státní soud nevyhověl z té příčiny, že jen národnímu sobrání přísluší v podobných případech soudní proceduru zastaviti.

V Bulharsku zahájeno ministerské zasedání sobrání trůnní řečí, v níž se praví, že poměr k Turecku se vyvinuje stále přátelštěji a že budoucnost Bulharska tkví v pokojné práci. Trůnní řeč oznamuje dále, že sobrání bude projednávati opatření směřující k zlepšení a zabezpečení finanční a hospodářské situace.

Ruská duma vyřídila příznivě jazykovou otázku chystané městské samosprávy v království Polském ve prospěch samosprávnosti polštiny jakožto jazyka obyvatelstva a ruštiny jakožto jazyka ústřední vlády. Stanovisko vlády jest tomuto nazírání příznivé.

Mezi Spojenými státy americkými a Mexikem vypukly vážné spory. V poselství svém oznamuje president Wilson kongresu, že Spojené státy byly vyhlédnuty úmyslně pro urážky a prohlašuje, že jest nutným zadostučinění. Proto doufá, že k válce nedojde, ačkoli žádá od kongresu souhlas, aby směl dle potřeby použiti branné moci.

Adolf Srb.

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1914. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. **Květen.**

LITERÁRNÍ NOVINKY.

BÁSNĚ.

Nadson S. J.: **VÝBOR BÁSNÍ.** Se statí A. M. Skabičevského. Z ruštiny přeložil Jos. Pelíšek. Světové knihovny č. 1121. Za - - - - - - - - - - - - K —·20

Do sbírky své vybrané lyriky zařadila Světová knihovna pěkný výběr z básnické pozůstalosti vynikajícího ruského básníka let osmdesátých, podnes neobyčejně populárního Nadsona, jehož světlý, poetický zjev dá se srovnati pouze s Garšinem. Nadson okouzluje zvučným, lehkým, v pravém slova smyslu hudebným veršem, vybroušenou krásou a gracií poetických obrazů a nestrojeně upřímnou opravdovostí lyrismu. Knížka, kteráž bude u nás přes veškeru záplavu lyriky jistě hojně a pozorně čtena!

KRÁSNÁ PRÓSA.

Arbes J.: **Z GALERIE ČESKÉHO HERECTVA.** Studie a črty biografické II. Sebraných spisů sv. 37. Za - K 3·30

Posmrtnou knihou Arbesovou je možno nazvati svazek 37. Sebraných spisů Jak. Arbesa, vyšlý tři dny po úmrtí slavného svého autora. V knize výstižně, na základě svého bohatého osobního materiálu zachytil význačné postavy českého divadla: Kateřinu Podhorskou, Frant. Kolára, Jindř. Mošnu, Alb. Heintzovou, Otilii Sklenářovou-Malou, Jakuba Seiferta a Terezii Seifertovou. Nejobšírnější část knihy obírá se zamilovanou literární osobností Arbesovou, Karlem Hynkem Máchou, jejž tu Arbes vyzdvihuje ze současného prostředí a líčí geniálního pěvce jako ochotníka, herce a divadelního nadšence. Obraz Máchovy osobnosti novými detaily Arbesovými se tu doceluje. Kniha neobyčejně zajímavá, po níž rádi sáhnou všichni intelligentní čtenáři, jimž, jako celé dílo Arbesovo, bude krásným jeho odkazem, k němuž s pietou třeba přistoupiti.

Čechov Ant. P.: **PESTRÉ POVÍDKY.** Část 2. Přeložili A. G. Stín a V. Červinka. Spisů sv. VI. Ruské knihovny sv. 66. Za - - - - - - - - - - - - K 3·—

Čechov, autor u nás hojně čtený a milovaný, ve svých Pestrých povídkách vystupuje v roli bedlivého pozorovatele lidské společnosti, její vad a nedostatků. Je realistou ve snaze, podati ryzí pravdu. Vládne neobyčejnou zásobou jadrných slov a obratů, čímž řeč jeho nabývá neobyčejné barvitosti. Jeho Pestré povídky jsou téměř vesměs práce humoristicky až fraškovitě zabarvené, vtipně zachycující veškery směšné stránky ruské společnosti. Čtenář pobaví se znamenitě touto knihou, v níž směšné malichernosti současného života často připomínají i naše české prostředí.

DIVADLO.

D'Annunzio G.: **SEN JARNÍHO JITRA. — SEN PODZIMNÍHO VEČERA.** Dvě básně dramatické. Světové knihovny č. 1126. Za - - - K —·20

Dvě knižní dramata, psaná s vervou, uchvacující silou vášně a přece tak něžně nadýchnutá pelem poesie, ráda budou čtena českými přáteli slavného básníka italského.

Jirásek Alois: **JAN ROHÁČ.** Historická hra o pěti jednáních. Za - K 1·20

Zprávy o nové historické hře nejpopulárnějšího českého belletristy a dramatika konečně potvrzuje právě vydaná pětiaktová hra »Jan Roháč«, kterou chystá na svoji scénu Národní divadlo. Autor v pokračování svých husitských dramat po Husovi a Žižkovi sáhl nyní k osobě rekovného obránce Sionu, Roháče z Dubé, a postavil jej v střed hry rušné, barvité, plné mocného vznícení a hlubokého účinu. Čtenář ještě dříve, než dílo uzří na prknech divadelních, může četbou seznámiti se s dramatem, jež bude jistě novým triumfem Jiráskovým.

Velkokníže Konstantin Konstantinovič: **KRÁL ŽIDOVSKÝ.** Drama o 4 dějstvích a 5 obrazech. Z ruského jazyka přeložil A. V. Jung. Sborníku světové poesie sv. 118. Za - K 2·50

Dílo toto po sensační premieře v petrohradském zimním paláci vzbudilo mnoho ruchu v světě literárním i uměleckém a kritika přiznává dramatu hluboký účin a básnickou sílu. České čtenářstvo zajisté rádo seznámí se s vynikajícím básnickým činem ruským i upozorňujeme naň veškery přátele poesie i divadla.

OTTŮV DIVADELNÍ SLOVNÍK za součinnosti Karla Engelmüllera rediguje Karel Kamínek. *Vychází v sešitech* po K —·80. *Žádejte 1. sešit na ukázku.*

Ottův Divadelní slovník hodlá podati historický vývoj divadla českého i všech divadel cizích, dramatických literatur, data o básnících a skladatelích, hercích i zpěvácích, režiséry, kteří hledali nové vývojové cesty umění divadelnímu, hodlá ukázati jeviště, umělecké i technické potřeby celého divadelního stroje, otázky týkající se umění reprodukčního, režie, mimiky, kultury slovní i zpěvní, mask, kostymů, stavby divadel, jich akustičnosti, opatření bezpečnostních, vynálezů osvětlovacích i dekoračních i různých otázek právních a statistických a konečně poměru jeviště k hledišti — chce býti příručkou každému, kdo jako herec, zpěvák, režisér je zaměstnán na divadle i kdo je jako divák povolán, aby soudil. Všem dramatickým umělcům, zpěvákům, ochotníkům, knihovnám, učitelům, studujícím i těm, kdož o divadlo mají zájem diváka a chtějí nabýti rychlé a snadné informace, doporučujeme Ottův Divadelní slovník.

SPISY POUČNÉ.

Haškovec, Prof. dr., *L.:* **O SPÁNKU A SNECH.** Lidových rozprav lékařských č. 121. Za - K —·30

Spánek lidský poutal od nepaměti pozornost a podstata jeho různě vykládána. A o vzniku snů vyloženo a nabájeno tolik, že i naše střízlivá a vědeckému bádání přístupná doba zejména v lidu zaplavena je spoustou domyslů, ba i pověr o spánku a snech. Učenec vynikajícího jména vykládá tudíž právě lidovým kruhům formou přístupnou, bez vědecké přítěže, co je spánek, jaký je jeho vztah k dennímu životu i naší osobnosti. Knížka, obsahující mnoho velmi cenných pokynů, zasluhuje největšího rozšíření, v čemž i levná cena její bude dobře napomáhati. Doporučujeme co nejvřeleji!

Seignobos Ch. a *A. Métin:* **SOUČASNÉ DĚJINY OD R. 1815.** Se svolením spisovatelů přeložila Anna Sychravová. Úvodem doprovodil dr. Zd. V. Tobolka. Díl V. Světové knihovny 1124—1125. Za - - - - - - - - - - - - - - - K —·40

Knížka o 120 stranách ve dvou obsažných kapitolách líčí dobyvatelské dějiny evropských mocností, a sice v Africe a v Asii, zejména pak anglické panství indické. Líčení, založené vesměs na historických faktech, je živé a prosté suchopárnosti, takže čtenář příjemným způsobem poučí se o nutné součástce všeobecných dějin, kteréž je zapotřebí každému čtenáři znáti, aby význam kolonisační politiky jednotlivých států v dnešních její důsledcích mohl pochopiti. Dobrá a doporučení hodná kniha!

LITERÁRNÍ ZPRÁVY.

— **Arbesovo literární dílo** pokračovati bude i po úmrtí slavného autora a Sebrané spisy Arbesovy k dalšímu vydávání jsou zajištěny. To sdělujeme k uspokojení četných přátel a ctitelů památky Arbesovy, jež zajisté potěší zpráva, že nové svazky k tisku jsou již připraveny. Mistr v posledních létech pilně sestavoval svoji literární žeň a určil přesně pořad i obsah dalších svazků svých spisů. Nyní vychází díl 37., obsahující zajímavé divadelní studie s názvem »Z galerie českého herectva«. Arbesovy Sebrané spisy vycházejí nákladem J. Otty v Praze v sešitech po 30 hal. i lze si vyžádati sešit na ukázku.

— **Nové souborné vydání básnického díla Jar. Vrchlického** postoupilo již ku sešitu 24., v němž počíná šestá kniha skvělých básnických visí »Symfonie«. Nové vydání knih nejslavnějšího poety českého redigováno je znalci jeho poesie, bratrem básníkovým, řed. Fridou a literárním historikem prof. Voborníkem a bude obsahovati v definitivním spořádání celou skvělou básnickou tvorbu Vrchlického. Samozřejma je povinnost veškery české intelligence míti a čísti Vrchlického!

— **Zikmunda Wintra nová kniha** kulturně historických obrazů »V ohradě měst a městských zdech« vychází právě v Sebraných spisech Wintrových v sešitech po 30 hal. I kdyby tu nebylo na výsost zajímavých obrazů, jakéž dovedl Winter ze starých zápisů vytěžiti a mistrným pérem zachytiti, je básnický a vědecký význam Wintrův takový, že plně zaslouží, aby vedle Jiráska, Arbesa, Heřtesa, Světlé a jiných mistrů české prósy byl ve všech českých knihovnách. Čtěte!

— **Drama G. Preissové »Zlatorog«**, vyvážené veršem z pověstí korutanských, přinášejí právě v sešitovém vydání Spisy sebrané G. Preissové, vycházející v sešitech po 30 hal. Preissová pojala pověst o Zlatorogu poněkud odchylněji, osobitěji a píše ji veršem k případnému zhudebnění. Na nové dílo Preissové upozorňujeme přečetné ctitele její tvorby.

— **Československý román Kálalův »Hranice«**, jímž zahájila Ottova Laciná knihovna národní letošní svůj ročník, rychle pokračuje. Vyšel již 4. sešit. České čtenářstvo co nejdůtklivěji vybízíme, aby neopomenulo se s tímto vynikajícím literárním dílem seznámiti. V rouše románovém je obrazem současných poměrů na Slovensku a na moravsko slovenské hranici a o pravém stavu věci poví více, než sebe věcnější pojednání. »Hranice« vychází ve 14denních sešitech po 20 hal. a zaslouží největšího rozšíření.

— **Výbor z povídek a vzpomínek K. Světlé** uspořádal k domácí i školské četbě středoškolské mládeže prof. M. Hýsek. Kniha vychází v České knihovně zábavy a poučení, vydávané Ústředním spolkem českých professorů nákladem J. Otty v Praze v sešitech po 24 hal. Doporučujeme pozornosti všech přátel mládeže.

— **Dvacet dní v zimní chatrči** na konci jihotočnového léta musel se 16 soudruhy stráviti polární cestovatel kapitán Scott, nemoha se pro nezamrzlé moře vrátiti k zimovišti. Zajímavě o tom vypráví v nejnovějším 5. sešitě své illustr. knihy »Dosažení jižní točny« (sešit za 60 hal.) a čtenář, dle denníku krok za krokem jej sledující, má tu dokonalý obraz poměrů přírodních na jižní točně v době t. zv. léta t. j. kdy objeví se v krátkém čase dvou měsíců zase slunce, v únoru a březnu. V dubnu mohl Scott po velkých obtížích vrátiti se na mys Evansův do většího zimního bytu, po třech měsících mohli on a druzi jeho opět civilisovaným způsobem jísti, dovoliti si požitek koupele a přijíti do styku s čistým, suchým šatstvem! To vše opředeno je spoustou dobrodružstev, jež by nemohla ani nejčilejší fantasie vymysleti! Tak připravovali se na konečnou výpravu k pólu! Dílo neobyčejně zajímavé poskytuje čtenáři tolik překvapujícího nového, že z napětí nevyjde. Lze co nejvřeleji doporučiti!

— **Ottova Obchodního slovníku** vyšel již sešit 43. obsahující hesla: Klid až knihy pozemkové. Z větších studií tohoto sešitu uvádíme: klih, kloboučnický průmysl, rozsáhlé pojednání o knihkupectví, zejména českém, dále o účetnictví knihkupeckém, knihách obchodních a pozemkových. Dílo vycházející v sešitech po 60 hal. doporučujeme jako nepostradatelnou pomůcku všem interesovaným kruhům.

UNIE, PRAHA.

OBSAH.

V PRAZE.

»OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku čtvrtletně K 3·60, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po 1·30. Redakce v Praze, Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odebírati lze ve všech knihkupectvích. — Redaktor: Fr. Ad. Šubert. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto

Tiskem »Unie« v Praze.

ROČNÍK 44. 1914. ČÍSLO 5.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE.

J. OTTO

Knihy redakci zaslané.

Nakladatelství J. Otto v Praze. Jos. V. Sládek: **Americké obrázky** a jiná prósa. Vydal a úvodem opatřil Ferdinand Strejček. Díl I. a II., pospolu. 5 K. — Vladislav Šak: **Bulharsko-český slovník.** 8 K 40 hal. — Gabriela Preissová: Spisy sebrané. **Z mé aleje.** I. 2 K 40 hal. — Ruská knihovna. LXVI. Spisy Antona Pavloviče Čechova. Díl VI. **Pestré povídky.** Část II. Přeložili A. G. Stín a V. Červinka. 3 K. — Ottova Laciná knihovna národní. Spisy pro zábavu a poučení. Č. 247. Jos. Č. Havlín: **Mosaika.** Povídky. 1 K 20 hal. — Světová knihovna. Dr. Justin Prášek: **Assyrie a dávný Orient.** 60 hal. — A. V. Šmilovský: **Za ranních červánků.** Román. 60 h. — Gabriele d'Annunzio: **Sen ranního jitra. Sen podzimního večera.** Dvě básně dramatické. Přeložil Václav Jiřina. 20 hal. — **Na hvězdárně,** čili Jak hvězdář dospívá výsledků svého badání. Napsal M. Vilém Meyer. Přeložil J. M. Topinka. 40 hal.

Nákladem Vídeňské Matice, spolku přátel českého tisku ve Vídni. Knihovna Vídeňské Matice. Svazek V. Ročenka Vídeňské Matice za rok 1913. **J. S. Macharovi.** Sestavili Dr. Fr. Váhala a Jar. K. Pojezdný.

Nakladatelství Dra Ant. Hajna v Praze. Dr. Ant. Hajn: **Výbor prací 1889—1909.** Díl III. Národohospodářství a sociální otázka. Tisk a žurnalistika. Různé. 2 K 40 hal.

Nakladatel Jan Laichter na Kr. Vinohradech. **Rusko a Evropa.** Studie o duchovních proudech v Rusku. Sociologické skizzy k ruské filosofii dějin a náboženství. Napsal prof. T. G. Masaryk. Sešit 7—10. Po 48 hal. — Pěkné knihy pro mládež. Pořádá Marie Gebauerová. **Růže a prsteny** čili Příhody prince Giglia a prince Bulba. Němohra pro velké a malé děti. Napsal a nakreslil M. A. Titmarch (W. M. Thackeray). Přeložila B. Šimková. 1 K 30 hal. — Otázky a názory. XXXVI. **Liberalism.** Napsal L. T. Hobhouse, M. A., profesor sociologie na universitě londýnské. Přeložili Antonín Žáček a Jan Masaryk. 2 K 10 hal.

Nakladatelství Hejda a Tuček v Praze. Naše knihy. Svazek XXXIV. Gustav Flaubert: **Salambo.** Román. Přeložil F. V. Krejčí. Druhé opravené vydání. 2 K 80 hal.

MATĚJ ANASTASIA ŠIMÁČEK

J. MINAŘÍK, BÝVALÝ KLÁŠTER „U KŘÍŽKŮ“ V PRAZE

  J. Otto v Praze

R. 1914. Čís. 5.

VLČKOVA

OSVĚTA

Sjezdy na ochranu církevních památek.

I.

Památky církevní nejsou pro ochrance památek skupinou odlišnou v podstatě; naopak náležejí k nadřaděným kategoriím obecným, ať jde o architekturu církevní, či o obrazy a plastiku, či o díla řemeslná. Odlišování památek církevních však vytvořilo se v praksi: Ochrana památek závisí především na těch, kdo jimi bezprostředně vládnou a kdo jich užívají. U památek církevních jsou to duchovní, církev. Proto úřední ochrana památek snaží se, aby pevná a rozsáhlá organisace církevní přispěla k ochraně památek ve smyslu a rámci celku a hledí se sblížiti s církevními správci památek. Styk ten je ovšem jednak písemný jednak osobní. Snaha docíliti při osobním styku výsledků co největších a prostředky nejhospodárnějšími vedla pak k ideji *kursů na ochranu památek církevních.*

Pořádání přednášek, které by seznámily za krátko a v hlavních rysech s theoretickými i praktickými zásadami, jak chrániti památky, jest rovnocenný doplněk činnosti zákonodárné; úspěchy pak mravně ceniti jest výše než úspěchy zákonodárství, neboť účinky zákonodárství spočívají převahou na dokonalosti zákonodárného apparátu a úřední organisace — tedy na vnějších vlivných činitelích, schopných omezovati zkázonosnou činnost — kdežto úspěchy výchovy vyvěrají z přesvědčení a dobré vůle jednotlivce, jenž omezuje svou svobodu určitými směry sám ve prospěch ideje.

Nehledíc k odborné výchově vědecké, jež má vychovati vůdčí štáb pracovníků a jež samozřejmě již podstatou a methodou se odlišuje, jest tu činiti s popularisací a třeba šetřiti týchž zásad jako při každé soustavné vzdělávací extensi.

Státní bavorská ochranná ústředna v Mnichově[1]) dodělala se tu již tradice. Od r. 1909 do 1913 uspořádala šest kursů o pravěké archaeologii, sedm o ochraně památek církevních a dva o musejnictví. Kursy praehistorické jsou vědecky odborné, počet účastníků omezen na 20. Ostatní kursy jsou přístupny obecně, ale zve se k nim vždy především kruh nejblíže zainteressovaných osob: úřednictvo správní a technické, duchovní, úřednictvo musejní. Vyjmeme-li odborníky, je ziskem u jedněch z průměrných účastníků, že zjednávají si teprv určitou a pevnou představu o ochraně památek, u jiných, že rozmnožují a opravují vědomosti porůzné z vlastního poznání. Kromě tohoto ryze věcného zisku jest úspěchem, že dochází k osobnímu styku s úřadem ochranným a jeho úředníky, že ukazují se cesty, jež v případě potřeby k němu vedou, že pojem úřadu zbavuje se abstrakce a nepřístupnosti a že dostává se mu v očích účastníků věcného i osobního obsahu.

Bavorské kursy duchovenské jsou vedeny v tomto smyslu. Z přednášek vylučují se schematická ústní kompendia o dějinách umění a podobné pokusy o rozmnožování holých kvantitativných vědomostí. Theoretický úvod o ochraně památek jest poměrně stručný a omezuje se na úhrnné vyznačení moderního názoru na ochranu památek. Středem kursu jest výčet jednotlivých typických případů v praksi duchovního, návod, jak si v kterém případě vésti, a doklady dobrých i špatných příkladů. K závěru prohlédnou si účastníci místní církevní památky, při čemž naskytá se příležitost k bližším stykům vedoucích úředníků s účastníky.

II.

Na posledním *duch. kursu v Pasově 1913* úkol ochrany památek naznačil gen. konserv. Dr. Hager: Ochrana památek zachovává památky a spolu uchovává jim vzájemně odlišné znaky. Památky prozrazují ráz věku, v němž vznikly — jsou dokladem měny časův a vývoje. Změny na památkách protiví se samotnému pojmu ochrany. Cena, jakou má ochrana památek, jest patrna nejvíce v dobách, kdy umění není vyvinuto v hotový styl, vyjadřující dobu výrazně a živou vlastní tvořivostí. Tehdy práce minulosti bývá na čas náhradou. Ovšem nelze ji křísit a jest zůstati na tom, co se ze starého umění zachovalo. Pokusy vraceti se k minulosti — napodobiti starý sloh — nemohou leč ztroskotati. Kostely nové gotiky nemohou nahraditi stavitelské umění středověku. Jsou rázovité jen patrnou umělostí, s níž vůle tvůrcova snažila se přiblížiti zašlé době, jež nemůže se vrátiti; jsou chladné

[1]) Kgl. Generalkonservatorium der Kunstdenkmale u. Altertümer Bayerns. Zprávu o kursech podal gen. konservátor Dr. Hager na »Denkmalpflegetagu« v Halberstadtě r. 1912. V. Zwölfter Tag für Denkmalpflege 1912 Berlin. Ernst & Sohn. Str. 206—210. Kursy pro duchovenstvo byly a jsou pořádány i v Rakousku: V Praze, Brně, Vídni a j.

a nejsou právě tak středověké, jako nejsou naše. Takový směr nevypěstí nového umění, nápodoba slohu není cestou přirozeného vývoje, nýbrž naopak tento záleží jen v samostatné tvořivosti umělců, nepoutaných předpisem slohu zašlé doby.

Jde-li o to rozhodnouti, jak nejlépe ochraňovat památky, jest nejlépe nechati je — pokud lze — s pokojem. Toho nechápalo XIX. století a snažilo se udržovati památky jako nové, ba pokoušelo se vraceti jim vzhled nových věcí; nechtělo viděti stop stáří a rozkladu — restaurovalo. Dnes naopak vážíme si stop stáří na památce a přejeme si, aby vzhled památky pravdivě ukazoval, kdy vznikla; nenapodobujeme tedy starých slohů a tvarů a nové části klidně necháváme odlišeny od starých. Ovšem nové části omezují se co nejvíce: ve starém kostele není právě vítáno mnoho nových částí zařízení. Vyhověti tu může jen umělec, protože jen on má tolik taktu, aby nové dovedl včlenit do starého. Nevyspělý řemeslník, továrník, způsobí tu nenahraditelné škody, ať vyrábí sloh starý či moderní.

Tento zřetel k celkovému dojmu, rázu, náladě vede k přání, aby co nejméně věcí ukládalo se v museích, kde jsou vytrženy z okolí a tvoří vlastně jen skladiště. Tím méně ovšem jest výrazem piety, starou památku prodat obchodníkovi, v jehož rukou nad to slouží spekulaci a snižuje se na zboží. Vše, co je v kostele, má býti nedotknutelno jako část bohoslužebného zařízení i jako část harmonického celku.

Nikdo nesmí si osobovati právo rozhodovati, co je cenné a co ne. Věc sama o sobě velmi málo významná získává v ceně jako část celku. Vzácně souladný a velmi cenný celek může záležeti z věcí, jež samy o sobě naprosto nevynikají. O významu kostelního vnitřku nerozhodují podrobnosti — socha, výšivka, obraz — nýbrž celek, t. j. prostor kostela a vše úhrnem, co v něm jest. A jako části zařízení kostela splývají v jednotu, tak splývá i kostel sám s okolím. Proto je bezvýznamno — ba ruší to namnoze — vyrovnávati na př. každou nepravidelnost ve směru zdi, uhlazovati povrch, strhovati břečtan. To vše je složkou rázovitosti, již jest zachovati.

Ochranou památek církevních udržuje se pouto mezi vesnickým kostelem a obyvateli. Kostel, jenž nezměněn přetrvá generace se hřbitovem, na němž od pradávna řadí se k sobě hroby zesnulých předků k novým rovům — má zcela jiný význam než nová stavba beze vztahu k tradici a chladná. Péči o památky neukládá proto duchovnímu vnější nějaký požadavek, který by nesouvisel s jeho povoláním, nýbrž ochrana památek vyvěrá přímo z jeho životního úkolu.

Přednášek o provádění ochrany památek ujal se v Pasově konservátor Ph. Dr. Richard Hoffmann. Úkol rozdělil si časově na dva dny a obsahově na tři odstavce: 1. o udržování, 2. o obnově, 3. o rozšiřování kostelův a ochraně starého církevního nářadí a náčiní.

Udržování kostelů je souhrn drobných starostí především o to, aby jednotlivé části stavby nechátraly a nepůsobily škod dalších. Duchovnímu, jenž chce svěřený kostel uchovati beze škod a vyhnouti se výtce, že zavinil velké výdaje na rozsáhlé opravy, jest o to dbát, aby budova neničila se zvláště vlhkem. Vlhkost vniká buď z neutěsněných neb ucpaných okapů a rour, nebo ze země. Také stromy a keře někdy zvlhčují a rozvracejí základy, ale třeba vždy, než se odstraňují, zjistiti to bezpečně, protože někdy naopak rostliny (na př. břečtan) vodu ze zdi vyssávají. Vlhkosti ze žlabův a od střechy a vnikání vlhkosti pod omítku lze zabrániti pečlivým udržováním stavby.[1])

Vlhkost ze základů lze odstraniti zřízením příkopu podél zdi o šíři asi 80 cm.; obnažená základní zeď se pak vyspáruje a omítne ryzí maltou (ne cementem, jenž zadržuje větrání zdi průduchy omítky). Kde toto opatření by nestačilo, lze pomoci olověnou vložkou, jež se vodorovně vloží při zemi do zdi kol dokola celé stavby a tím zabrání se, aby vlhko nestoupalo výše do stěn a ke střeše a do kleneb, kde byly by ohroženy případné nástěnné malby a krov.[2]) Krytina má se uchovati jak jest a ovšem i tvar střechy a věže. Šindele lze bez obav užívat a opravovat jím; jsouť spolehlivé roztoky, jež jej činí namnoze bezpečnějším proti ohni než jsou krytiny jiné.[3]) Na taškových a kůrkových (prejzových) střechách jest se při opravách vystříci cementu, jenž krytinu trhá. Korouhvičky, chrliče kovové jest zachovat a uchrániti před rezem. Krytiny z pestrých cihel jsou nevhodné a kostelů nedůstojné, svou vtíravostí pak ruší soulad celé krajiny.

Malby na skle v oknech chrání se zevně kovovou sítí. Malby nástěnné jest chránit od vlhkosti i od poškozování nárazem, poškrábáním, opíráním o stěny a ovšem také od jakýchkoli hrubě řemeslných oprav nebo dokonce od přemalování, protože se jím starý obraz zakrývá, ničí a nahrazuje čímsi zcela novým. Často bývá příčinou zkázy nástěnných obrazů vlhkost ze špatné ventilace; zavedené trvalé proudění a výměna vzduchu postačí rozklad maleb zastaviti. (Staré kostely bývaly velmi dobře větrány, ale později toto účelné větrání namnoze zastavilo se ucpáním otvorů; často stačí uvolniti staré větrací otvory; v zlých případech zavádí se ventilace elektrická.)

Nechce-li duchovní míti stůj co stůj v kostele kusou nástěnnou malbu, lze ji v nejhorším případě zakrýti závěsem nebo postaviti před stěnu — trvá-li se na doplnění neústupně — tabuli s kopií

---

[1]) O udržování staveb a to zvláště kostelů obšírně referoval st. r. Hosfeld na »Denkmalpflegetagu« 1912. (Prot. 130—142. Ref. ve Věstníku »Za Starou Prahu« IV. 19.) Touž věcí zabývá se stručně i Gurlitt v díle o církevní architektuře, Muthesius v monografii o novém anglickém stavitelství kostelů, Froede v příručce o konservaci staveb.

[2]) O nové osvědčené methodě Knappenově viz ref. arch. Sochora ve Věstníku »Za Starou Prahu« IV. 3.

[3]) O impregnovaných doškách viz článek Arch. Sochora v »Kráse Našeho Domova« XI. — O užívání olova při krytinách referentův překlad zprávy Arch. Hertela z »Denkmalpflegetagu« 1912. Tamtéž.

doplněnou; konečně lze fresku i sříznouti se stěny a přenésti na jiné místo v kostele.

K polychromii stěn jest zachovati největší zdrželivost; od bílých stěn na př. pěkně se odráží barvitost barokního oltáře, a restaurovati gotickou polychromii je svrchovaně choulostivo a zodpovědno; nad to přirozený materiál žeber, ostění vnáší již sám barevné tóny do kostela a zvýrazňuje tyto články architektury. Tóny, jichž užívalo se ke zbarvení barokních štuků, byly jemné a barvy lazurové (průhledné); jest nevhodno barviti štuka sytými barvami krycími, v nichž utone plastický detail.

Velmi opatrně jest sobě vésti při celkových opravách kostelů — »restauracích«. Překotnými restauracemi ničily se v XIX. století památky rychleji, než kdyby bývaly zůstaveny samy sobě. Tehdy snažila se doba »křísiti staré kostely k bývalému lesku«, vracela jim gotické formy, dostavovala je a ničila při tom všechno negotické, byť bylo sebe cennější. Zvlášť obracel se tento směr proti baroku; nespočetná umělecká díla toho období vydal násilné zkáze rukou restaurátorův a naplnil kostely bezkrevnými napodobeninami gotiky nebo románského slohu. Nejhůře pak bylo, kde bylo dosti peněz k restauracím. Proto chudé horské kostely zachovaly se poměrně lépe než v kraji.

Po těchto zkušenostech, jež jsme vykoupili zkázou tolika památek, jest se tedy vystříci jakýchkoli změn na kostele, pokud se nepovolá na poradu konservátor a pokud není řízení práce svěřeno umělci. K těm jest se obrátiti vždy a to dříve, než cokoli se změní, objedná nebo koupí.

Často je pomýšleti na rozšíření kostela. Kostely rozšiřovaly se ode dávna. Na starých chrámech vidíme, že vstavovaly se nové empory nebo rozšiřovaly se obloukovitým vybočením, lomením nebo výstupky; prodlužovány lodi, malý kostel přičleněn jako kaple k novému velkému chrámu, přistavováno po dvou lodích, nebo se někdy přistavěla i lichá vedlejší loď, nebo rozšiřován prostor stavbou postranních kaplí. Těchto způsobů lze analogicky užít i u přístaveb moderních; neboť vyčerpávají téměř všechny podoby rozšíření a jsou jimi vytvořeny vzory, na nichž byl projeven praktický smysl i vzácný umělecký takt. Ale formy, v nichž se to děje, mají býti vždy *moderní*. Moderní forma nijak nepřekáží souladu. Gotičtí stavitelé přestavovali románské kostely goticky, barokní architekti přestavovali gotické barokně, a přece vynikla harmonická díla posvěcená tvůrčí silou umělce.

Umělce máme i dnes, ale třeba uvolniti je a nespoutávati předpisy slohů.[1]) Kde stojí starý kostel a byl by rozšířením ohrožen ve vzhledu, nebo kde bylo by obětovati cenné části stavby,

[1]) Z případů, kdy přístavba starého kostela byla provedena moderní formou, lze uvésti na př. předsíň před portálem dómu v saském Freiberce. Také nové kostely stavějí se již bez ohledu k slohům historickým. Viz na př. Kotěrův prozatímný kostel v Libni u Prahy, Gočárův návrh na ev. modlitebnu v Hradci Králové, kostel ve Flüelen ve **Švýcarsku.**

tam jest uvažovat o tom, aby starý kostel zachoval se jako samostatná stavba a pro nový chrám aby se našlo vhodné místo jinde. Bohužel tomuto ideálnímu rozřešení překáží velmi často nedostatek peněz a nezřídka i neporozumění a nezlomný odpor duchovní správy.[1]) V těch případech nelze než hledět aspoň k tomu, aby oběti při přestavbě byly co nejmenší.[2])

V XIX. století ničilo se lživými »slohovými« restauracemi *i zařízení kostelů*. Barokní řezby se odstraňovaly na špýchary, barokní oltáře a lavice se prodávaly jako nepotřebné dřevo, nářadí cenilo za cenu kovu a v náhradu opatřovány toporné napodobeniny gotiky. Nyní oceňujeme teprve škody, jež se staly, a napravujeme, co napraviti lze.[3])

Je mylno domnívati se, že na př. osamělá socha, jež zbývá z odstraněného nebo červotočem zničeného oltáře, je pro kostel nepotřebná. Starých soch lze naopak užíti na nových oltářích a umělec nebo školený řemeslník dovede poříditi ze starých i nových částí celek úhledný a nenákladný.[4])

---

[1]) Ve Štětíně rozhodla na př. místní církevní rada r. 1900, že se má starý kostel sv. Jana prodat, aby se za stržené peníze na jiném místě vystavěl nový.

[2]) Viz ref. c. k. tech gen. konservátora v. st. Deiningera na poradě konservátorů v Solnohradě 1911; otištěn v »Mittheilungen der Zentralkomission für Denkmalpflege«. (Vídeň. Dritte Folge. B. X. Pag. 433), referentův překlad bude v chystaném 1. svazku knihovny »Památky«. — Četné návrhy na opravy a přestavby kostelů bývají publikovány v časopisu »Die Denkmalpflege« (Berlín). — Anglická společnost pro církevní architekturu vydává časopis »The Church Builder«, jenž výhradně se zabývá přestavbami a stavitelstvím kostelů. — Publikované projekty nejsou arci vždy, hledíme-li k ochraně památek, bezvadny, ale poučují o tom, jak technicky takové úkoly lze řešiti. Zvláště anglické příklady toho druhu trvají dosud skoro veskrze na gotice jako na »slohu církevním«, při čemž lze jim přiznati leda to, že novogotická církevní architektura anglická, opírajíc se o soudržnější tradici a o díla vskutku umělecky tvořivých architektů-novogotiků z druhé poloviny XIX století, je poměrně ve výhodě proti novogotice kontinentní; jest to ovšem výhoda relativní, jíž čím dále tím více ubývá významu. Poměry v Německu osvětluje ne zcela dávný pastýřský list arcibiskupa kolínského, v němž za »slohy církevní« zcela formálně prohlašují se gotika a sloh románský.

[3]) Přehledné úvahy propagační o restauracích — zvláště kostelních — m. j. podali »Verein zum Schutze u. zur Erhaltung der Kunstdenkmäler Wiens u. Niederösterreichs« v brožuře »Gedanken über Ausschmückung von Landkirchen« (Vídeň 1910); prof. Dr. Weber v přednášce na schůzi výmarského spolku ev. kazatelů: Die Pflege unserer kirchlichen Altertümer (Lipsko 1907); Dürerbund v 9. letáku: Lang, Die Grundsätze der modernen Denkmalpflege (Mnichov 1906) a ve 40. letáku: Zemp, Das Restaurieren. (Mnichov 1908). Z našich časopisů jest odkázati na Věstník klubu »Za Starou Prahu«, na »Mitth. der k. k. Zentral-Kommission für Denkmalpflege«. Z cizích m. j. na »Mitth. d. Sächs. Heimatschutzes«.

[4]) V chrámu *sv. Víta* byly zásluhou arch. Hilberta zachráněny součásti barokního oltáře, jenž byl již odstraněn, a sestaveny v nový oltář v kapli Saské. — Příklady doplnění starého oltáře novou částí jsou oltáře v *Höckendorfu* (V. Jahresberichte der kgl. sächsischen Kommision zur Erhaltung der Kunstdenkmäler 1909—1911 str. 100) a neúplný oltář z drážďanského Um. Prům. musea, jejž ředitelství vydalo,

Některé změny jest časem provésti pro potřeby kultu na svatostánku (tabernakulu). V středověku nebyla tato schrána na oltáři, nýbrž ve stěně nebo při stěně na straně evangelijní (sanctuarium). Tabernakulum bylo zavedeno až v stol. XVIII., kdy umístění schrány na svátost v středu oltáře vyplynulo ze záliby baroku v osových disposicích. Proto ještě dnes někde časem jest rozhodovat o podobných úpravách na starších oltářích. Adaptací obdobného druhu jest úprava schrány na ciborium pod nikou monstranční. Nezřídka namítá se proti starším otáčivým tabernáklům, že svou umělostí a úmyslným effektem mizení a objevení se monstrance odporují vhodné prostotě a nehodí se do kostela. I tu lze vyhověti — pokud by se na této námitce trvalo — tak, že otáčivé zařízení vymění se za posuvné (do předu a do zadu na drážkách). Pokud bylo by se bát o málo bezpečný závěr starých tabernaklů, stačí zavésti ke dvířkám elektrický zvonek na dotyk.

Při opravách často natírají se polychromované nebo zlacené sochy jednobarevným nátěrem anebo celé oltáře z hlazeného, vykládaného a zlaceného dřeva, ba i z mramoru, bývaly povláčeny slepou korou šedé barvy. Tak v ranném baroku byly oltáře namnoze černé, později užívalo se materiálů skvěle barvitých. Renaissance a barok často zlatily celé sochy, později na př. shledáváme je bílé se zlatými ozdobami. Těchto rozdílů je samozřejmě šetřiti a vystříhati se dokonce, pokud lze vůbec, i obnovování barev a zlacení původního. Nevhodné barevné povlaky pozdější třeba odstranit a to od odborníka a co nejpozorněji.[1])

Velmi pečlivě jest opatrovati paramenty. Malé škody mají se hned opravit: zašít neb opatrně vylátat starou látkou.[2]) Je-li látka příliš sešlá, lze výšivku přenésti na novou látku; tato však nesmí se ostře odlišovati barvou od staré a výšivka nesmí se obšívati barevnou nití. Paramenty mají se opravovati včas, dokud upotřebením zcela se nezničily. Jest také připomenout, že k šití a správkám mešních rouch předpisuje se liturgicky ne bavlna, nýbrž trvalejší hedvábí. Stará neupotřebitelná roucha nemají se ničiti; lze je buď odevzdati museu neb užíti jich na přikryvky a pod. Skříň na roucha má býti co nejsušší, s ventilačními otvory a opatřena proti molům čpavými látkami.

---

aby byl doplněn a postaven v kostele v *Dippoldiswalde*. Přednašeč na kursu uvedl příklad, kdy stará cenná *skříň na varhany* byla zachována tak, že větší nový stroj byl postaven do pozadí kůru a starý stroj v ozdobné skříni zachován v popředí. — Dle laskavé zprávy král. bavorského konservátora p. Müllera byla do starého kostela v *Riedenu u Günzburgu* pořízena nová část zařízení v moderních formách.

[1]) Bavorský a saský konservátorát mají vlastní dílny na konservaci dřevěných soch. — O konservaci plastik jednají na př. protokoly německého »Denkmalpflegetagu« r. 1902 (Prof. Borrmann) r. 1906 (Dr. Haupt) r. 1910 (v. Lange). O konservaci kost. zařízení vůbec v. všeob. příručky H. Lütsche (Merkbuch) Dr. Gradmanna (Anleitungen).

[2]) Bavorský konservátorát sbírá staré neupotřebitelné paramenty a odevzdává je klášterním dílnám, v nichž bohosl. roucha se opravují.

Nářadí a náčiní kostelní jest zachovávati všechno. Výměny starých předmětů za nové obyčejně způsobí, že za staré umělecké dílo, jež nebylo delší dobu udržováno, získá se tovární brak. Tak za krásná tepaná díla vyměňují se bezcenné lité věci, za krásné stříbrné náčiní získávají se chatrně zlacené nádoby hrubých, nepochopných tvarů. Je také zbytečno, dáti znovu zlatit vše, jakmile se ukáže sebe menší odřenina; také takovéto příliš uspíšené opravy nejsou ku prospěchu a působí zbytečné útraty. Před oxydací lze chrániti kovové předměty spolehlivě a nenápadně tenkým povlakem zaponu.[1])

K nejnápadnějším částem vnitřního kostelního zařízení patří zařízení osvětlovací: svícny oltářní, nástěnné, visuté svícníky, lampy. Nejnověji se překotně zavádí osvětlení elektrické, jež jinak má značné výhody. (Jest však raditi k opatrnosti při instalaci obloukových lamp, jež jsou s to chybným umístěním a často i nezvyklým přívalem světla ráz svatyně zrušiti. Efekty, jako je sestavování žárovek do věnců, písmen a p. — jsou v chrámu nevhodné.) Staré nářadí osvětlovací třeba vždy kostelu zachovati. Odstraniti je bylo by ochuzením kostela.

III.

Theoretická přednáška gen. konserv. Dr. Hagera a praktické výklady kons. Dr. Hoffmanna byly doloženy prohlídkou pasovských kostelů, při níž provázeli účastníky Dr. Hager a kons. arch. Müller. Dr. Hager oprostil své přednášky úplně od pokusů, vpravovati posluchačům paušální znalosti dějin umění, a zabýval se popisem a prostým aesthetickým rozborem kostela, aby zaujal kursisty památkami na nejširší citové bási. Technické vysvětlivky ke konservačním a starším restauračním prácem, jež byly v kostelích provedeny, podával arch. Müller.

Posuzujeme-li toto uspořádání, je patrno, že bavorský generální konservátorát správně vycházel od zásady, že hromadění poučék není před širokým posluchačstvem účelno; nelze však uznati, že by dokonale vyhovělo stálé střídání jednak výkladů, jichž účelem bylo pozdvihnouti náladu přítomných od všedního zájmu k suggesci svátečního dojmu před památkami, jednak pokynů technických. Především — uvážíme-li, že se prošlo asi 15 kostely — tím výsledek přece jen v intensitě se snížil: přecházení, konversace na cestě z kostela do kostela, byly a budou na závadu jednotnosti a síle dojmu z těchto intuičních passáží. Zhustiti je na konec v jeden výklad před malým duchovním koncertem, jenž uzavřel prohlídku v klášterním chrámu Niedermünstru, bývalo by asi doporučiti. Tím také odstranil by se útlak, jímž vedle těchto celkových výkladů trpěly výklady praktické. Jeť přirozeno, že posluchač literárně uhlazené, připravené přednášky pociťuje bezpro-

---

[1]) Zapon je prostředek ke konservaci archivalií a lze ho užívati i všude jinde, kde jde o opatření tenkého průhledného ochranného povlaku. Bližší na př. v O. Posse: Handschriftenkonservierung.

středně na to následující rozbor praktický jako vytržení z nálady a není právě ochotným posluchačem prosaické akribie.

Ze snahy, dosíci celkového účinku a vystříci se detailův a kritické analysy, vyplývá také shovívavost, jež byla projevena k těm demonstrovaným případům, jež našim názorům odporují. Tak jeví se v mnohých pasovských kostelech obnovitelská práce biskupa Jindřicha z druhé poloviny minulého století; jeho restaurátorská činnost jistě není všední a přes svůj nesouhlas nemůžeme neuznati velký rys této soustavné péče o památky, mravní váhu jeho obětavosti a místy i stopy tvořivé architektské discipliny. Ale přes to ke zřetelným výhradám tohoto uznání nutí naopak to, že vidíme kostely zbavené všeho starého inventáře a naplněné kopiemi středověkých řezeb, čili že zásadně stojí tyto obnovy na stanovisku zcela protichůdném, než je hledisko moderní ochrany památek.

Dokomponování nového barokního tabernákula na oltář kostela svatopavelského, nová barokisující štuka v tomto kostele nebo kaple pasovského semináře, jež je dílem baroka XX. století, nelze obejíti bez námitek a to proto, že nejde o neživé schema zásady, nýbrž o logické historické pojetí ochrany památek. To bylo by také asi jedinou výhradou, když radostně uznáváme skvělou organisační práci za socialisaci ochrany památek, jejíž projevem jsou bavorské kursy na ochranu památek.

Ješek Hofman.

Josef Volf:

Červený prapor.

Časopis »Čech«, vydávaný J. V. Fričem za hranicemi českými, uveřejnil r. 1861 přehled »našinců, v posledním desítiletí protizákonně pronásledovaných«. Mezi nimi uvádí také »Červený prapor, spolek sedmi mladíků«, o němž s úsměškem praví, že měl revoluční kasu s kapitálem 3 zl. 15 kr. Nejstarší 15letý velezrádce odsouzen prý k 12letému vězení do Mukačova, druzí do želez na Komárno, do Josefova atd.[1])

Nuže, co jest tento spolek »Červený prapor«, o němž se Frič zmiňuje, počítaje odsouzení jeho členů za hřích Bachova absolutismu, a jak dalece je správno, co Frič tvrdí? Na obě otázky chci odpověděti hrstkou dokladů, jak se mi během doby pod rukou nahromadily; hlavním základem jsou mi vedle denníku z r. 1853, jenž obsahuje různé dokumenty, vzpomínky předsedy tohoto spolku, nedávno zesnulého MUDr. *Ant. Steidla*, výrazné osobnosti našich dějin v druhé polovici 19. stol.[2])

---

[1]) Čech, 1861, str. 100.
[2]) Stručně narýsoval jsem osudy tohoto spolku v »Nár. Listech« 1908, č. 207.

Ant. Steidl, lékař a poslanec, narodil se 31. března 1832 v Domažlicích jako jediný syn měšťana a majitele realit. V říjnu 1845 byl dán na gymnasium v Klatovech, odkud přestoupil po sextě r. 1851 na Akademické gymnasium v Praze. V dosavadních jeho životopisech se praví souhlasně, že byl r. 1853 jako oktaván *»pro účastenství v tajném spolku politickém«* zatčen, pak na Hradčanech po 6 měsíců vojenským soudem vyšetřován a počátkem r. 1854 odsouzen; pobyl 3 roky na pevnosti v Mukačově, později, když byla tato pevnost jako politické vězení zrušena, zavezen do Olomouce. Všeobecnou amnestií, 8. května 1857 v Pešti udělenou, osvobozen a zvláštní milostí dovoleno mu r. 1857 složiti maturitní zkoušky v Chebu.[1])

Tím tajným spolkem je právě spolek »Červený prapor« či »Bratří červeného praporu« neb »Červení bratří«, založený počátkem dubna r. 1853 několika mladíky, z nichž vynikali 21letý oktaván Ant. Steidl a absolvovaný posluchač ekonomie Kašpar Faster, syn známého hostinského Petra Fastra. Byl to spolek ryze revoluční, jenž měl připravovati v Čechách náladu pro budoucí revoluci, jak se ve stanovách výslovně pravilo. Trvání jeho však nebylo dlouhé: měl asi tři schůzky a zašel 30. května 1853, kdy policie všechny jeho členy pozavírala. Předseda Steidl a zapisovatel Faster unikli provazu jen cestou milosti a ostatní členové všichni přísně potrestáni. Byla-li tato přísnost oprávněna, či byl-li to tak nebezpečný spolek, jest ovšem jiná otázka. Podle mého soudu šlo více o mladistvé poblouznění, jehož revoluční ráz nemůže býti sice popřen, ale jehož význam byl příliš zvětšen. Tlak vlády absolutistické a mladistvá mysl, vždy trochu revolučně naladěna, vyvolaly ten spolek, jenž dal potom veškerým bezpečnostním orgánům v Čechách tolik práce.

Spolek »Bratří červeného praporu« byl prozrazen tímto způsobem. Policejní komisař František Czech z Czechenherzu znal se důvěrně s Antonínem Peterbokem, knihařským tovaryšem z Karlína, jejž hleděl Karel Kopáček, povoláním malíř pokojů, tehdy soukromný sluha, pro spolek získati. Peterbok se však od svého přítele zlákati nedal. Vyzvěděl od něho všechny podrobnosti o novém spolku, o jeho členech i o jeho tajných schůzkách u Steidla a patrně i o jeho cílech, pokud byly ovšem Kopáčkovi známy. Zdá se, že Peterbok udržoval Kopáčka v stálé naději, že přistoupí za člena spolku, neboť jinak by bylo bývalo od něho příliš lehkomyslné prozradit i tu okolnost, že 30. května bude spolková schůze.

Peterbok sdělil vše hned za tepla Czechovi, jenž znal takto již od polovice dubna veškeré podrobnosti, týkající se spolku mladých revolucionářů.

---

[1]) Ottův Naučný Slovník, s. v. Navrátilův Almanach českých lékařů 1913, str. 299 praví: »R. 1853 v době nejkrutší reakce Bachovské a za trvání stavu obležení Prahy byl co oktaván pro tehdy všeobecné velmi rozšířené účastenství v tajném spolku politickém zatčen.«

Komisař Czech dal pozorovat udané mu osoby ve dne v noci, jak vypověděl u válečného soudu na Hradčanech, ale nevyzvěděl přes veškerou bedlivost a ostražitost nic podstatného neb aspoň podezřelého, co by mu bylo dalo možnost zakročiti. Proto se odhodlal udati vše, co mu bylo sděleno, policejnímu řediteli dvornímu radovi Sacher-Masochovi jakožto svému představenému, aby mohlo býti zlo — a o takové podle jeho názoru rozhodně šlo — ještě v zárodku potlačeno. Ostatně byla i obava, že by mohl Peterbok v návalu výčitek svědomí dáti Kopáčkovi výstrahu, již by tento sdělil ostatním členům spolku. A policie by byla měla po radosti.

Policejní ředitel vyslechl s napiatou pozorností údaje Czechovy a rozhodl se ovšem ihned úředně zakročiti. Měl ve vyšetřování tajných spolků jistou praktickou obratnost, získanou v Haliči, a byl proto ve Vídni u nejvyšších kruhů za svého haličského působení a na počátku i v Praze velice oblíben. Viděl v duchu i zde objevené nitky daleko široko rozvětveného spiknutí a v jeho okamžikovém blesku oka kmitl se záblesk radosti nad tím objevem. Byl opět ve svém živlu jako kdysi v Haliči, kde závodil v podobných případech se svým pozdějším nástupcem v Praze, s Päumannem, a pochválil proto horlivost svého komisaře. »Vyznamenání vás nemine,« ujišťoval jej blahosklonně. A svůj slib také splnil: ještě v červenci t. r. jmenován Czech vrchním policejním komisařem.

Policejní ředitel učinil v největší tajnosti veškeré přípravy k zatknutí členů tajného spolku. Vykonání svěřeno policejnímu komisaři Frant. Zöhrerovi, jenž podrobně od Czecha do všeho zasvěcen. Czech neměl prý vystupovati proto, aby zůstalo zatajeno, kdo vlastně spolek prozradil. 30. květen určen k vybrání »hnízda«, neboť toho dne měla se konati schůzka, o níž Peterbok Czechovi pověděl. Policie chtěla schytati ptáčky při sletu.

V ustanovenou večerní hodinu odebral se Zöhrer s policejním oddílem do bytu Steidlova na Starém Městě č. 350. Byl to malý studentský pokojík, v němž bydlil Steidl se svými krajany realistou Janem Hájkem a primány staroměstského gymnasia Jiřím Skorničkou z Lštění a Martinem Pachlem z Domažlic. K svému velikému zklamání našel Zöhrer v pokojíku pouze Steidla. Schůzka byla prý totiž pro nahodilé překážky na jiný den přeložena. Snad větřili ostatně členové nebezpečenství, snad dal i Peterbok nějakou výstrahu . . .

Zöhrer se nejprve přesvědčil, že je v bytě skutečně pouze Steidl, a pak přikročil k podrobné prohlídce studentského pokojíku. Hned mu padl do oka »domácí řád Bratří Červeného praporu«, visící na stěně, jakož i různé noticky, mezi nimiž se objevovalo často jméno Kašpar Faster. Steidl vysvětloval tyto noticky jako prosté záznamy, které si činil jako pokladník studentské pokladničky. Slyše o pokladničce žádal Zöhrer hned bližší podrobnosti, jakož i pokladničku samu. Při zevrubném pátrání nalezl Zöhrer i pravidla spolku Bratří Červeného praporu, jakož i seznam jeho

členů. A podle tohoto seznamu byli ještě v noci všichni členové spolku zatčeni a uvězněni.

Dále nalezl Zöhrer šátek s výjevem z povstání uherského — šátek patřil stud. Hájkovi a byl koupen na trhu v Domažlicích — a cedulku, na níž byla jména žákův a některých profesorů a při každém jméně nějaký menší peněžní příspěvek. Mezi profesory uvedeni Dr. Frant. Čupr (1 kr.), Václ. Svoboda (6 kr.), Dr. Frant. Šohaj (20 kr.), Dr. Hyn. Axamit (30 kr.) a řed. Václ. Klicpera (10 kr.). Steidl vysvětloval Zöhrerovi — a své vysvětlení zastával i před vojenským soudem — že to pouze nevinný žertík, vztahující se k tomu, že jsou ve třídě kuřáci i šňupáci tabáku, již mají společnou šňupavku, opatrovanou koll. Strakou. Podle toho, jak kdo šňupe, přispívá do společné pokladničky, jejíž správu vede Steidl. Záznamy u jmen profesorů jsou fingované nebo jinak řečeno ideální, jak by totiž měli jednotliví profesoři podle svých kuřáckých a šňupáckých náruživostí do pokladničky přispívat. Ve skutečnosti nebyly prý však tyto příspěvky nikdy od profesorů žádány a vybírány, což profesoři jistě ochotně dosvědčí.

Přes tyto výmluvy a omluvy domnívala se policie, že studentská pokladnička a šňupácká pokladnička jsou pokladnicí spolku Bratří Červeného praporu, Steidl zatčen a s ním i ostatní členové, pokud jejich jména stála na členské listině. 30. květen 1853 učinil takto konec spolku ještě v jeho zárodcích, a mnohému mladíku byl tento den osudným.

Nebylo sice těch mladých »spiklenců a revolucionářů« mnoho. Každý z nich měl vedle svého jména ještě své tajné, spolkové, podle zvyklosti zavedené v studentských spolcích. Byli to:

1. *Antonín Steidl*, studující z Domažlic, oktaván Staroměstského akademického gymnasia, řečený *Jaroslav Ermoutský*;

2. *Kašpar Faster*, syn hostinského Petra Fastra, zvaný *Záviš Hranáč*;

3. *František Koutecký*, žák malířské akademie, rodem z Jílového, řečený *Jiřík z Podskalí*;

4. *Vilém Frič*, žák malířské akademie, syn zámečnika z Čáslavě, zvaný *Hanuš Kunětický*;

5. *Antonín Novotný*, žák malířské akademie, syn zedníka z Čáslavě, zvaný *Hynek Lehnický*;

6. *Jan Rieb*, syn zvěřináře z Čáslavě, zvaný *Prokop Čáslavský*;

7. *Jan Fortir*, tovaryš ševcovský z Prahy, zvaný *Břeněk z Bojiště*;

8. *František Toužimský*, tovaryš zámečnický, řečený *Beneš Rakovnický*;

9. *Kopáček Karel*, malíř pokojů a soukromý sluha, zvaný *Jarolím Zderazský*.

Ještě v noci 30. května podal Sacher-Masoch zprávu o objeveném tajném spolku místodržiteli sv. p. Mecsérymu a 31. května v denním raportu velícímu jenerálovi hrab. Clam Gallasovi.

Do Vídně zaslal Sacher-Masoch předběžnou zprávu c. k. tajnému radovi, šéfu nejvyššího policejního úřadu Janu svob. pánu Kempenu z Fichtenstammu, polnímu podmaršálkovi. Opis její zaslal také místodržiteli, jenž zaslal taktéž 31. května předběžnou zprávu Kempenovi.

Obšírnou zprávu podal policejní ředitel již nazejtří 1. června; policie vedla totiž celé předběžné vyšetřování, kdežto hlavní výslech ponechán válečnému soudu na Hradčanech. Obsah této zprávy byl asi tento: U oktavána staroměstského gymnasia Ant. Steidla byly objeveny schůzky tajného spolku, pročež tam vykonána policejní prohlídka 30. května. Nalezeny tam psané spolkové stanovy, seznam členů, hymna spolková a pokladnička spolku »Červený prapor«. Podle seznamu členů byla vykonána prohlídka v jejich bytech a zatčeno celkem 21 osob. Dva ze zatčených, technik *Kašpar Faster* a akad. malíř *Vilém Frič* ihned po svém zatčení dobrovolně se přiznali, že spolek »Bratří Červeného praporu« utvořil se asi uprostřed dubna a že měl dosud tři schůzky. Zatčení náležejí vesměs výlučně české národnosti. Tendence a směr tohoto spolku je čistě revoluční, protimonarchistický. Spolek se měl rozšířiti po celých Čechách; měli to obstarati hlavně studenti v prázdninách a k tomu účelu se sbíraly peníze. Další vyšetřování je odevzdáno válečnému soudu na Hradčanech.

Toť ve stručnosti zpráva Sacher-Masochova. Podobnou podal také místodržitel Karel svob. pán Mecséry, jíž prý použito při zprávě, podané císaři. Z toho lze poznati nejlépe, jaká důležitost celé události přičítána, když byla ještě 1. června císaři sdělena.

Ještě téhož dne podal Sacher-Masoch novou zprávu do Vídně, v níž sděloval nové podrobnosti o zatčených. K 21 zatčeným přibyl ještě jeden, soukromý sluha kapelníka u c. k. pěš. pluku prince Vasy, jenž sice vše udal, ale příliš pozdě. Pravý udavač je knihařský pomocník, jenž prosí prozatím o zatajení svého jména.

Dále oznamuje, že je důležito, aby byli podrobně vyslechnuti a bedlivě vyšetřeni profesoři Akademického gymnasia, již se těší beztoho špatné pověsti, a dále i zatčený voják od pluku Vasa.

Dlužno prý pátrat i v soudním okresu chebském, neboť podle přípisu zemského soudu v Chebu pražskému policejnímu ředitelství byly prý po celém okresu rozházeny listy a výzvy, sepsané úplně v duchu revolučně-komunistickém, v nichž je vyzýván lid ku vzpouře mnohem větší než byla r. 1848. Kdo by zamýšlený spolek prozradil nebo vyzván k členství neuposlechl, propadá dle stanov spolku trestu smrti. Pisatel těchto pobuřujících zpráv spatřován v jakémsi poddaném okresu liebensteinského, s nímž zahájeno vyšetřování.

Zároveň oznamoval Sacher-Masoch, že bude zahájeno podrobné šetření, nesouvisel-li spolek »Bratří Červeného praporu« nějakým způsobem s revolučním hnutím, jemuž se dostalo názvu

»májové spiknutí roku 1849«, a zvláště s Emanuelem Arnoldem, sedícím tehdy na Hradčanech ve vyšetřovací vazbě. Hejtman auditor Lenzendorf bude prý vyslán k vůli tomu na venek, zvláště do Domažlic, rodiště vůdce spolku Steidla.

Ke své zprávě připojuje Sacher-Masoch ještě osobní dodatek, v němž praví, že je přesvědčen, že tu nejde snad o pouhé poblouznění mladické mysli a nerozumnou výstřednost, nýbrž že jest to revoluční nálada, živená domácí výchovou a příkladem r. 1848, který tane dosud tak mnohým individuím na mysli. A zdá se mu, že to při tomto jediném odhalení nezůstane. Hlavní ohnisko podobných revolučních idejí spatřuje v duchu, vládnoucím na většině českých ústavů.

Místodržitel připojil se úplně k názorům policejního ředitele. A císaři podán prý opět o celé zprávě podrobný referát.

Další vyšetřování přešlo na válečný soud na Hradčanech, kde podroben Steidl několikráte křížovému výslechu. Hr. Clam Gallas podal o tomto výslechu teprve 15. června předběžnou zprávu do Vídně, již pak rozšířil podrobným referátem 12. července. Ve Vídni čekali ovšem netrpělivě, co všechno vyjde na jevo, a šéf nejvyššího policejního úřadu Kempen žádal již 26. června důtklivě o urychlení vyšetřovacího postupu a o zaslání akt.

Steidl dověděl se podle svého doznání při výslechu u válečného soudu na Hradčanech teprve 4. března 1853, zcela příležitostně, o plánu, jejž několik mladíků osnovalo. Byl totiž na svatbě u svého příbuzného Petra Fastra, jehož dcera Barbora se vdávala (do Tábora). V rozjařené náladě, kdy srdce se otvírá a nejskrytější tajemství sděluje, zasvětil prý jej syn Fastrův Kašpar do svých nejtajnějších myšlenek. Vyprávěl mu, že nalezl několik příbuzných duší, mladíky sice z různých společenských vrstev, ale stejného smýšlení, kteří by se rádi semkli ve spolek, aby se mohli připravovati k povstání, vypukne-li jednou vzpoura.

Steidl prý na tento plán přistoupil, jak u soudu dále vypravoval, a vypracoval stanovy spolku, jemuž dal v souhlase s Fastrem karakteristické jméno: Bratří Červeného praporu či krátce Červený prapor. U něho v bytě pořádány také schůzky. První byla 1. dubna. Byla to schůzka ustavující: Kašpar Faster přivedl získané členy — získávání členů byla jeho hlavní úloha — kteří zvolili Steidla předsedou, Fastra zapisovatelem a Kouteckého pokladníkem. Zároveň stanoven po dlouhé debatě účel spolku.

Stanovy spolku a jeho účel byly ovšem silně revoluční a blouznivé, jakož u mladíků bývá zcela přirozeno. Pravilo se v nich, že úkolem členů musí býti podněcování revolučního ducha, aby při budoucím povstání mohla býti monarchistická vláda zaměněna sociální republikou. Za tím účelem měli členové po městech i po venkově buditi zájem a porozumění pro spolkové snahy a zakládat odbočky spolku po 15 členech. Kdo přistoupí, nesmí již couvnout, a zrádce má býti potrestán smrtí.

Členové měli zvláštní jména a dorozumívali se mezi sebou zvláštními, přísně tajenými znameními.

Tento podrobný výslech Steidla oznámil jenerál Clam-Gallas jakožto zemský vojenský velitel 12. července svob. pánu Kempenovi.

K výslechu tomuto připojilo vojenské velitelství dodatek, že účel spolku byl podle souhlasných výpovědí všech členů, kteří se úplně přiznali, revoluční, takže jsou všichni vinni velezrádou subjektivně i objektivně, čímž byla potvrzena předběžná zpráva velitelství z 15. června.

Zároveň zaslalo vojenské velitelství do Vídně i hymnu spolku, k níž složil Faster text i nápěv. Hymna tato, marseillaisa Bratří Červeného praporu, zní:

1. Herež! proletáři jonáci,
netraťme jen zmužilosti,
na čas jen čekejme budoucí,
vždyť přijde již doba pomsty!

R. Po dráze tajné jen choďme!
Bratři, pozor!
K seči však hotovi buďme,
přijdeť již čas,
kde na tyrany udeříme v ráz. [1])

2. Na příhodnou čekejme chvíli,
skrytě proti vrahům brojme.
Až strana naše sesílí,
mocně na ně se vyrojme.

3. Kati, jenžto nás teď hubějí,
a pod jichž jarmem úpíme,
metlu sami sobě strojejí,
strašně my se někdy mstíme.

4. Brzo nový den nám zasvítá,
spásy den to pro národy,
blažená doba nám zaskvitá,
prapor bude vlát svobody

5. Tu pak bratři k boji se mějme,
k boji pro drahou svobodu,
a krví nepřátelů smejme
hanbu našeho národu.

---

[1]) Aby Kempen duchu hymny porozuměl, připojen německý překlad aspoň 1. sloky. Zní:

Auf, ihr Proletarier, ihr tüchtigen Kerle,
verlieren wir ja nicht den Mut!
Erwarten wir die Zeit der Zukunft,
Es wird ja der Moment der Rache kommen.
Wandeln wir nur am geheimen Pfade,
Ihr Brüder, habt acht!
Doch seien wir zum Metzeln bereit,
Es wird ja die Zeit kommen,
Wo wir auf die Tyrannen werden plötzlich losschlagen.

6. A v svaté této seči žádné
nebojme se duše živé,
Bůh, jenžto tam na hoře vládne,
chrání věci spravedlivé!

Válečný soud na Hradčanech výpovědém Steidlovým nevěřil. Pátral usilovně, jak Clam Gallas do Vídně oznamoval, hlavně tím směrem, kdo vlastně byl původcem tohoto spolku, jenž jest patrně pouze odnoží nějakého vyššího spolku, jak všechny známky nasvědčují. Nebylo sice přes křížové výslechy obviněných nic určitého zjištěno, ale je podezřelé, ba přímo nemožné, aby se dal oktaván Steidl přemluvit od svého příbuzného Kašpara, 18letého chlapce, jemuž mohl býti učitelem, k takovým piklům. Jistě je tu spojitost se zahraniční protivládní agitací, bezpochyby s Londýnem, a nějaká souvislost také s vídeňskou »Svatou synodou«. Steidl prý si asi již předem všechny své zdánlivě správné odpovědi důkladně promyslil a nějakým způsobem obsah svých výpovědí svým přátelům sdělil, neboť je prý nápadno, že všichni zatčení podobně odpovídají.

Vyšetřování bylo vedeno s největší podrobností a horečnatou úzkostlivostí. Tak leckdos z vyšetřujících zatoužil po smutné slávě jako v době Omladiny... Byly zabaveny veškeré papíry členů spolku a jejich příbuzných v Praze i na venkově a pátráno po celých Čechách, zvláště v Domažlicích, v Čáslavi, v Chrudimi a Nymburce; všechny osoby, s kterými se zatčení v denním životě stýkali nebo stýkati mohli, byli v Praze policejně a četnictvem venku pozorováni, a vůbec provedena veškerá opatření, jež si Kempen ve svém dopisu z 24. června přál. Jednotlivým členům nabídnuto prominutí trestu, vypoví-li něco o stycích s maďarskými revolucionáři, a když mlčeli, poněvadž tu žádných styků nebylo, pokládali to vojenští soudcové za tvrdošíjnost a věřili z počátku tím pevněji ve své předpoklady.

Válečný soud na Hradčanech zaslal důvěrné oběžníky okresním hejtmanstvím v Domažlicích, v Klatovech, v Nymburce, v Budějovicích, v Liberci, v Rakovníku a v Čáslavi a konečně všem četnickým velitelstvím, a nařídil, aby byly vykonány přísné domovní prohlídky u podezřelých osob a veškeré šetření aby se dálo co nejpřesněji. Zároveň se měly konstatovati styky zatčených s jejich domovinami i s cizinou.

Tento tajný oběžník byl pak ještě doplněn zprávou, zaslanou místodržitelstvím 17. července 1853 na veškerá hejtmanství v Čechách. Zpráva tato zní v doslovném překladě:

»Dne 30. května 1853 bylo zde v Praze zatčeno několik členů revolucionářského spolku »Bratří Červeného praporu«, kteří jsou nyní válečným soudem vyšetřováni. Spolek ten byl podle pravidel organisován, měl podle stanov výslovně za účel, v případě revolučního hnutí připojiti se k liberální straně a spolupůsobiti s ní, aby byla svržena monarchistická vláda a zavedena sociální republika. Horlivým získáváním nových členů, zakládáním podružných spolků, které měly býti ústřednímu spolku známy

pouze prostřednictvím člena, jenž je založil, a dále rozmnožením podobných spolkových sekcí o 15 osob na venku a mimo Čechy mělo se dostati spolku co možná největšího rozšíření. Nově získaný člen nesměl již členství se vzdát a zrádce měl býti potrestán smrtí. Mezi sebou poznávali se členové jenom pomocí jistých jen předsedovi známých znamení a podle přijatých jmen.

Jinak projevují okázalou úctu k Žižkovi a Husovi a jsou nejvášnivějšími přívrženci ultračechismu, ačkoli v zásadě má býti přijat do spolku každý zbraně schopný muž, bez ohledu na stav, řeč a náboženství. Každý člen byl především zavázán, získávati nové členy, a spolek kladl největší důvěru na získání členů na venkově, hlavně v Domažlicích, v Čáslavi, v Chrudimi atd., vůbec ve všech větších venkovských městech českých. U jednotlivých členů nalezeny různé písně revolučního obsahu, zvláště pak pro spolek složená marsellaisa od Kašpara Fastra, a v pokoji Ant. Steidla, předsedy spolku, u něhož se děly schůzky, zabaven také kartounový šátek s výjevy z maďarského bojiště. Tato fakta, zjištěná jednak vlastními přiznáními uvězněných členů, jednak papíry jejich, předpokládají rozhodně existenci společnosti stejného smýšlení na venkově, a ukládají proto politickým úřadům povinnost, aby vynaložili vše, aby vůdce a účastníky těchto revolučních odborů venkovských zjistili a aby podle získaných stop pronásledovali a vyhledávali sebe vzdálenější původce, vůdce a spolučinitele této velezrádné agitace.

K tomu je především nutno, aby byly zkonstatovány zcela nenápadným způsobem všechny písemné a osobní styky, které zatčení s venkovem pěstovali. Při tom nutno bráti zvláštní zřetel hlavně na ona individua, jejichž politické chování samo by mohlo vzbuditi podezření účasti v podobných velezrádných plánech a jež jsou ve bližším spojení se studující mládeží, mezi níž, jak se zdá, především noví členové spolku získáváni býti měli. Dále bude účelno, vejíti v důvěrné styky s přednosty vyučovacích ústavů a vyzvěděti na nich, nejsou-li na jejich ústavech nějaké stopy existujících spolků, zvláště střádalských (spořitelních), a je-li tomu tak, kdo jsou členové těchto spolků. Jestliže by toto vyšetřování jakož i nalezené revoluční předměty, k nimž patří i přiložená revoluční hymna, opodstatnily podezření nějakého revolučního spolku, má býti o tom podána ihned zpráva vojenskému soudu na Hradčanech a mně (= místodržiteli) to budiž zvláště oznámeno.«

Podám tu některé ukázky z tohoto vyšetřování. V Praze vyšetřován především Petr Faster, ač všichni zatčení souhlasně vypovídali, že Faster o ničem neví. Také bedlivá a důkladná prohlídka příbytku jeho v Praze II.—839 nevedla k žádnému positivnímu výsledku. Něco bylo však přece nalezeno: u něho a mezi věcmi jeho synů Metoděje (* 1828) a Kašpara (* 1835) objeveny psané i tištěné revoluční projevy a brožury z let minulých, jež byly tehdy zkonfiskovány.

Zvláště podezřelé zdálo se válečnému soudu chování Petra Fastra k synovi Kašparovi. Choval prý se k jeho činnosti nebo lépe k nečinnosti zcela netečně, lhostejně a bezstarostně, nepečuje nikterak o to, aby prospíval na duchu i na těle. Nedbal, jak se soudu zdálo, ani o jeho výchovu rozumu, ani o jeho výchovu srdce. Tato naprostá a nepochopitelná přímo netečnost či indolence má prý asi svou příčinu v tom, že v nejhlubším koutku duše chová tajný úmysl, nechati zločinným pudům svého syna volnou dráhu. Ten navštěvoval prý r. 1852 předběžný kurs techniky, ale bez úspěchu, letos pak chodil na přednášky o hospodářství a o české literatuře, ale patrně opět bez prospěchu, píše Clam Gallas.

Zvláště obsáhlé vyšetřování provedeno na staroměstském Akademickém gymnasiu. Jak již podotknuto, domníval se policejní ředitel Sacher-Masoch, že onen nalezený lístek, na němž byly různé peněžní příspěvky jak od žáků tak od profesorů zaznamenány, souvisí nějak s propagační činností spolku »Bratří Červeného praporu« a zahájil sám přísné vyšetřování a dotazování jak u Steidla, tak u ostatních členů spolku, u studentův, u profesorův a i u zrádce spolku. Ale veškeré výslechy byly marny. Ani studenti, ani profesoři o spolku nevěděli, čemuž konečně i policie i válečný soud uvěřili.

Jinak tomu bylo se studentskou pokladničkou, o níž soud se domníval, že její existence byla profesorům známa, neboť bylo udáno, že Steidl veřejně ve třídě o ní mluvil a její založení všem oznámil. Učinil tak v listopadu 1852 a vzal si vzor podle podobné pokladničky na klatovském gymnasiu, kde dříve studoval a kde byla taková pokladnička r. 1850 zřízena. Spolubydlící Steidlovi platili do pokladničky po šesti krejcarech týdně a zároveň určitý poplatek za všechny přestupky domácího řádu. Ostatní žáci měli platiti 10 kr. týdně. Z pokladničky si mohl kdokoli ze studentů peníze vypůjčiti, při čemž platil 12 kr. ze zlatky za měsíc; zároveň mohl kdokoli u Steidla i své peníze uložiti.

9. dubna 1853 bylo v pokladně 46 zl. 21 kr.; více bylo však dluhů. Celkem bylo asi 20 dlužníků z celého gymnasia a mezi největší dlužníky patřil pokladník sám. Členy této studentské pokladničky byli: *Ant. Steidl*, *Martin Pachl* z Domažlic, *Jan Hájek*, *Jiří Skornička*, *Kašp. Faster*, *Frant. Krajcinger* a *Kuneš*. Účelem pokladničky mělo býti spoření peněz po celý rok a rozdělení jich mezi členy na počátku prázdnin, aby mohli trochu cestovati. Nějaká souvislost se spolkem »Bratří Červeného praporu« se nedala nižádným způsobem prokázati, jak sám Clam-Gallas 15. června Kempenovi psal.[1])

---

[1]) Prag, am 15. Juni 1853.

In Entsprechung des verehrten Ansuchens vom 10. Juni 1853 beehre ich mich, Euerer Excellenz über die Untersuchung des revolutionären Vereines »Brüder der rothen Fahne« das aktengemäße Resultat in Nachstehendem mitzuteilen:

Der aus Karolinental bei Prag gebürtige Buchbindergeselle Peterbock, welcher zum Beitritte angeworben wurde, hat eigentlich

Souvislost mezi studentskou pokladničkou a spolkem »Bratří Červeného praporu« zastával hlavně přísný hejtman auditor Lenzendorf, jenž ještě 18. června ve své zprávě, zaslané pol. ředitelství pražskému, tento náhled zastával. Praví doslova: »K těmto zkušenostem přidružuje se však ještě vysoce důležitá okolnost, že byl mezi papíry Steidla, předsedy tohoto politického klubu, nalezen, jak ostatně slavnému presidiu známo, zápis o příspěvcích,

der Erste von dem Bestande dieses Clubs die prager Polizeibehörde in Kenntnis gesetzt, welche durch mehrere Wochen Gelegenheit hatte, den Steidl und Faster und die übrigen Consorten zu entdecken und zu beobachten.

Die rechtlich konstatirten Mitglieder dieses Clubs sind:

1. Kašpar Faster, Sohn des bekannten prager Gastwirtes Peter Faster, mit dem Burschennamen Hranáč Záviš.

2. Johann Fortir, prager Schneidergeselle, Břeně z Bojiště genannt.

3. Wilhelm Fritsch, Schlossermeistersohn aus Czaslau, Hanuš Kunětický.

4. Anton Novotný, Maurergesellenssohn aus Czaslau, Hynek Lehnický.

5. Johann Rieb, Wildprethändlerssohn aus Czaslau, Prokop Čáslavský.

6. Franz Koutecký, Sohn eines Wundarztes [Kautetzký] von Podskal, Jiřík z Podskalí.

Die letzteren viere sind alle Schüler der prager Malerakademie.

7. Franz Touschimský, Uhrmachergesellensohn aus Prag, Schlossergeselle im Prager Eisenbahnhofe, Beneš Rakovnický.

8. Carl Kopaczek, prager Zimmermaler, freiwillig assentirter Gemeine des k. k. Prinz Wasa 60. Linien-Infanterie-Regiments, Jaromír Zderasky, endlich

9. Anton Steidl, Bandmacherssohn aus Taus, Jaroslaus Ermoutzky.

Andere *Mitgliedernamen* stellen sich weder aus den Beobachtungen der Polizeibehörde, noch aus den in Beschlag genommenen Papieren heraus.

Die Natur der allerdings vorliegenden *Beziehungen zu anderen Namen* ist bis itzt mit Sicherheit nicht zu erkennen. Bei Anton Steidl wurde ein kleiner Zettel in Beschlag genommen, auf welchem mehrere Namen mit Beträgen per 1 kr. oder 2 kr., dabei Dr. Franz Čupr mit 1 kr., V. Svoboda mit 6 kr., Klicpera mit 10 kr., Dr. Schohaj mit 20 kr. und Dr. Ax. — wahrscheinlich Axamit — mit 30 kr. vorgemerkt sind. *Auf welche Tatsache dieser Zettel* Bezug hat, wird sich durch das Verhör des Anton Steidl herausstellen.

Anton Steidl wird jedoch erst demnächst verhört, damit er als der Hauptleiter des Clubs aus den Angaben der übrigen bereits summarisch verhörten, mitunter hart leugnenden Mitschuldigen insbesondere über die Urheberschaft und die sonstige Verbindung des Vereines näher gefaßt werden kann. Durch das Geständnis derselben ist jedoch schon itzt konstatirt, daß der Zweck dieses Vereines der war:

Die monarchische Regierung umzustürzen und die socialistische Republik mittelst Auschusses an eine Revolution bei schicklicher Gelegenheit erkämpfen zu helfen.

Es ist kein Umstand vorhanden, der auf eine Mitwisserschaft der Professoren *von diesem revolutionären Vereine* hindeuten möchte, wohl aber kann mit Grund angenommen werden, *dass die Professoren des altstädter Gymnasiums von dem Bestande der Studentensparver-*

jež profesoři předstírané studentské pokladničce buď přislíbili nebo skutečně dali, dále že je nepochybno, že profesoři o tomto nedovoleném spolku jistě věděli, dále že se veřejně o tom mluvilo, že tento spolek se promění ve skutečný politický klub a že uspořených peněz mělo se použity k cestování studujících po venkově — účel, jehož velezrádná podstata jest již prokázána.«

(Dokončení.)

---

einskassa Kenntnis hatten; denn Anton Steidl machte seinen Mitschülern in der Schule öffentlich den Bestand dieser Cassa bekannt.

Er bewohnte mit seinen Landsleuten Johann Hájek, Unterrealschüler, Georg Skornitzka und Martin Pachl, Schüler der ersten altstädter Gymnasialklasse, welche unter seiner Aufsicht standen, ein separates Zimmer in Nr. C. 350-I.

Schon im November 1852 gründete er eine Studentenkassa der Art, daß *die mit ihm Wohnenden* 6 kr. wöchentlich nebst gewissen Geldstrafen für Übertretungen der von ihm statuirten Hausordnung, und *dass die anderwärts Wohnenden* wöchentlich 10 kr. einzahlen sollten. Es konnte wer immer Beträge gegen Zinsen von 12 kr. monatlich per 1 fl. entlehnen, aber auch seine Barschaft bei Steidl deponiren.

Dadurch wuchs der Aktivstand dieser Cassa mit 9. April 1853 bis auf 46 fl. 21 kr. CMZ. an, wobei jedoch Steidl selbst als der größte Schuldner erscheint.

Ungefähr 20 Namen von Studenten meistens des altstädter Gymnasiums stellen sich *als Schuldner* dar.

Als Mitglieder dieser Cassa sind bezeichnet: A. Steidl, Martin Pachl, Johann Hájek, Georg Skornitzka, Caspar Faster, Krajzinger und Kunesch, welche alle als Zweck der Cassa den Umstand bezeichnen, um das Ersparte am Ende des Schuljahres unter sich zu teilen. Es wird sich aber durch die weitere Untersuchung herausstellen, ob nicht mit diesem Zwecke der Fond eines revolutionären Vereines verkappt werden sollte und wie einer oder der andere der Professoren an dem Bestande dieses Sparvereins durch Duldung oder durch Zutun Schuld trägt.

Was jenes bei Johann Hájek in Beschlag genommenen Tüchel mit ungarischen Kriegsbildern betrifft, beruft sich Johann Hájek in Rücksicht des Bezugs des Tüchels auf seine Mutter, die es in Taus öffentlich am Markte gekauft und ihm vor einem Jahre gegeben hätte. Solche Bilder seien in Taus besonders von dem dortigen Glasermeister Paroubek öffentlich verkauft worden.

Ich werde nicht säumen, das Resultat des Fortgangs der hierüber eingeleiteten Erhebungen und den Fortschritt des Untersuchungsoperates Euerer Excellenz mitzuteilen.

Jenes Tüchel folgt sub ./· gegen gefällige Rückstellung mit.

Gleichzeitig schließe ich auch als Nachtrag eine Abschrift des mir soeben vom Kriegsgerichte zur Kenntnis gebrachten, an das Polizeipräsidium gerichteten Requisitionsschreibens, als nähere Beleuchtung der bezüglich Schuldfragung des Professoren-Collegiums angebahnten eingreifenden Erhebungen zur gefälligen Wissenschaft bei.

Graf Clam Gallas.

D. Stříbrný:

M. A. Šimáček.

(5. II. 1860. — 12. II. 1913.)

(Dokončení.)

Po r. 1890 Šimáček opouští cukrovar a obrací se k životu měšťanskému; duch jeho, v základě reprodukční, novému okolí neodolal. Pražské povídky Šimáčkovy vypravují vesměs o obyvatelích rodné čtvrti svatovojtěšské, jak si je auktor zapamatoval z mládí, nebo je nově nazřel. Zpodobuje pak Šimáček své pražské známé a příbuzné genrem. Měšťanské genry Šimáčkovy mají širší obzor i větší váhu nežli studie dělnické. Spisovatel nehledá již charakterů, nepředstavuje hrdin, nýbrž osvětluje život průměru, vrstvy; postavy nežijí již způsobem osobitým, zvláštním, nýbrž jsou věrny průměrné všednosti. I jinak se liší pražské genry od obrázků dělnických: realism tuhne tu v naturalism. Genry Šimáčkovy podávají věrné snímky skutečnosti, údaje jejich jsou zaručené a bezpečné, cílem jest vědecká pravdivost. I je správné slovo, které bylo před lety o nich pověděno, že jsou »pravdivým a pověřeným zrcadlem mravního, společenského a národního života naší metropole«. S vědeckou, sociologickou tendencí souvisí i jiné věci: deterministický názor auktorův se přihrocuje, psychologie hrubne a tvrdne, sloh chudne a šediví. Vliv francouzského naturalismu na Šimáčka jeví se tu nejzřejměji.

Náleží sem především cyklus sedmi pohledů v pražský život: »*Ze zápisků phil. stud. Filipa Kořínka*«. Řada první obsahuje práce: »Lívanečky tety Rózi«, »U Žehurů«, »Miroslav z Lipan«, »Rodina Janebova«. Spisovatel tu předvádí — vedle Kořínka, venkovského, chudého, všímavého, bystrého, ušlechtilého studenta — nezkušeného profesora, zbohatlou, necitelnou uzenářku, ctižádostivého byrokrata a život v drobné rodině úřednické. Obrázky drží ostré zrcadlo průměru, postavy jsou přesazeny ze skutečnosti se všemi barvami života a zastupují vskutku celou stejnojmennou hromadu. Aby dojem chladné objektivity byl posílen, spisovatel se skrývá za postavu referentovu, za Kořínka. Popisná a neosobní metoda jest tu na svém místě; lidé prvních »Zápisků« skončili již svůj vnitřní rozvoj, jejich přítomný život se skládá z řady stejně všedních dní. Prvé čtyry »Zápisky« mají organickou jednotu, soulad látky a formy; jsou to genry mistrné.

Jiný ráz má druhá řada, obsahující »Chamradinu«, »Poslední svého jména« a »Rodiny dvou sester«. Skutečnost není tu již předmětem, nýbrž prostředkem; auktoru nezáleží již na odlice, nýbrž usiluje o rozbor, vkládá ve skutečnost tíživé otázky. Jsou pak otázky, které spisovatel v rámci rodinného života řeší, významu národního, ba všelidského: problém oprávněnosti národní zrady, rodového úpadku, otázka po podmínce životního zdaru.

Vpádem problémů se charakter »Zápisků« pozměnil. Poměr k skutečnosti není již tak oddaný, auktor si vybírá, přibarvuje, zkresluje. Cíle umělecké ustupují v pozadí, převládá hledisko vědecké; leckde myšlenkový aparát jest ponechán v syrovém stavu úvah. Co však rozhodně uráží, jest nová metoda vypravěčská. Otázky řešené jsou všecky palčivé i zasluhují, aby k nim spisovatel zaujal stanovisko přímo. Avšak auktor dosud zapírá svou osobnost, činí soudcem nekritického Kořínka. Šablonovitou stavbou trpí zvláště charakteristika; je kusá a zprostředkovaná, ačkoli pathologie postav přímo volá po charakteristice podrobné a přímé. I jsou poslední »Zápisky« práce neorganické, nemají souladu mezi látkou a formou. Ale v historii rozvoje Šimáčkova mají místo důležité; ukazují, jak se duch spisovatelův rozšířil a prohloubil, jsou mostem, spojujícím studie dělnické s výchovnými, propagačními romány.

K »Zápiskům« se druží ještě jiné tři pohledy v pražské rodiny. S řadou první těsně je příbuzna »*První služka*«; podává zase výsek všedního života barvami prostými a střízlivými, obráží skutečnost zase klidně a pravdivě. Je to pohled v mladou pražskou domácnost; nejbohatším duševním životem žije služka Tonka, zrazená a zhořklá. S druhou řadou »Zápisků« zase souvisí »*Maxínkův strýc herec*«. Vypisují se tu životní osudy rodiny paní Vlačihové, známé z »První služky«; hlavní postavy jsou učenec Max Skřivan, zlomený ženou, a Maxův strýc, Gustav Linhart, člověk velkých slov, ale slabé vůle; v jejich kroniku auktor vkládá hojné zprávy autobiografické. Souvislost studie »*V novém životě*« se »Zápisky« jest již volná; auktor se tu obrací od obkreslování skutečnosti k rozboru nitra. Předmětem je citový rozkvět domovnické dcerky vlivem venkova. Sloh je svěží, zářivý, básnický, docela jiný nežli v »Zápiscích«.

Základní vlastností českého měšťáka podle rozboru Šimáčkova jsou plochost a sobeckost. Z nich plynou nehybnost a úzkoprsost, necitelnost a neúčinnost, domýšlivost a prospěchářství. Světlé zjevy, na př. dobrosrdečnost, obětavost, soudržnost, vlídnost, jsou mezi měšťany výjimkou. Jediná ctnost je jim společná: tvrdá energie životní, nelekající se obtíží ani neúspěchu.

Když Šimáček zobrazil všecky zajímavé postavy ze své praxe cukrovarské a vypověděl své vzpomínky na známé a přátele, obrací se (prostřed let devadesátých) k soustavnému pozorování poměrů v národě českém vůbec a výsledky ukládá v rozsáhlých, analytických románech. Mají obzor široký; předvádějí ovšem hlavně život inteligence, přihlížejí však i k vrstvám ostatním. Sledují cíl umělecký a výchovný; skutečnost jest utříděna, povznesena, zčištěna, zhodnocena, etický zápal auktorův ukazuje cestu k nápravě a obrodě. S uvolněnou citovostí, dosud zapíranou, bohatne i psychologie a rozkvétá sloh; nitro lidské je sice vázáno, ale nikoli zotročeno, slovo se barví a vzrušuje. Vše to jsou známky, že se auktor vybavuje z objetí Zolova a přiklání se k románu ruskému, jmenovitě k Dostojevskému a Gončarovi. Tři

základní motivy Šimáčkovy, strhující moc prostředí, kletba citovosti a slabé vůle, osudový význam ženy, objevují se ovšem i tady. Spisovatel demonstruje zpravidla své zásady na umělcích, výtvarných i slovesných. Má to příčinu subjektivní i objektivní; Šimáček poznal život umělecký zblízka a dále v umělcích, představitelích národa, vady i ctnosti naše jeví se nejplněji.

První veliké dílo tohoto druhu je vlastně již *Štěstí*, koncipované ovšem ještě v duchu Zolově. Jest to tragedie básnické povahy, zaměňující skutečnost s výtvory obraznosti, tragedie ilusionismu. Sochař Verunský ožení se podle hlasu srdce s půvabnou, ale chudou a nevzdělanou dívkou. Čeká v manželství spokojenosti a vzpružení k tvorbě, ale místo klidu a úspěchu dojde se ženou bídy a pohrdání. Talentovaný umělec slábne, hořkne, až zapadne mezi lidi »bývalé«. S tímto dramatem vůbec lidským úzce souvisí drama zvláštní, umělecké. Sochař-filosof Verunský zápasí bolestně o kamenný výraz lidského štěstí; najde jej ztělesněn ve vší duchové ryzosti v mrtvé tváři své ženy. Jako Šimáček zapracoval v »Otce« všecky své poznatky z cukrovaru, tak jest i »Štěstí« bohatou studnicí kulturně historickou. Nejčetněji je v románě zastoupen živel umělecký; ostrými barvami jest malována i pražská měšťanská šlechta. Jsou uvedeny v pohyb i masy; vidíme měšťanský raut, jsme přítomni hospodským schůzkám umělců, pozorujeme vinohradské ulice, účastníme se národní slavnosti. Román vůbec svědčí o vyspělém umělci; zpodobuje tragedii Verunského, vyčerpává ráz prostředí, má podrobnou psychologii, syté popisy a náladová líčení.

»*Lačná srdce*« ukazují zase kletbu vybujelého citu, chabé vůle, nepoutané vášně. Nadaný chemik Erazim Holan, po předcích zatížený a okolím zhnusený, ubíjí své síly pustým životem; sžírá jej touha po silné, chápající i oddané ženě. Z noci šílenství zachrání jej soucitná švakrová, herečka. Sestra Daniela však zaplatí touhu po velké lásce smrtí. Opustila obstárlého a omezeného muže, aby žila s milencem život nový, radostný, silný; jsouc zrazena, utopí se. Oba hrdinové trpí hladem srdce; jsou vášniví, toužící, neuspokojiví, bolaví, úpadkoví. »S úkojem srdce roste síla, bez něho odtéká krev, nebo se degeneruje.« Šimáček vykládá dekadenci svých postav ovšem jen fysiologicky (jak jinak si vedl Garborg v »Umdlených duších« !), avšak zato proniká jejich smutek až na dno. Psychologie jest mistrná, důsledná a vlásečná; hloub Šimáček v duši lidskou již nepronikl. I stavba je znamenitá; obě pásma, úmor Erazimův i tragedie manželské nespokojenosti Danieliny, postupují souběžně, mají chod nenucený a bystrý; výběr látky jest účelný, uspořádání hospodárné, konečná nálada smířlivá, jasná. »Lačná srdce« jsou, zdá se mi, nejlepší, nejumělečtější a nejteplejší kniha Šimáčkova.

Ve »*Světlech minulosti*« uložil si auktor zpodobiti zmatek současné inteligence, kolísání mezi individualismem a altruismem, Nietzschem a Tolstým, kvašení českého názoru životního za vlivů cizích. Ale obtíží úkolu nezmohl cele, podařil se mu jen zčásti.

I nevychází román za mez ostatních spisů Šimáčkových, i tady prostředí a žena jsou činiteli hlavními. Hrdinou jest venkovský lékař Vejvoda. Prožil bouřlivý románek s umělkyní, obětoval se a žil nešťastně s bledou kamarádkou z mládí. Klidu dochází u zdravé, oddané venkovanky; v jejím náručí ztichnou problémy, vyblednou literární sny. Tedy kvietism jest poslední slovo měšťanského auktora. Avšak o nutnosti řešení nás nepřesvědčuje; dal hrdinovi barvy bledé a neurčité, i cítíme typ vejvodovství životu českému cizí. Ani stavba tentokráte neuspokojuje; jest nehospodárná, roztrhaná, křehká, episody bujejí tak, že zastiňují místy hlavní děj, reflexe a debaty staví mnohde povážlivě dramatický proud; vše to jsou zajisté stopy choroby, do níž spisovatel za práce upadl. Průvodné postavy náležejí většinou venkovu; jsou tu zastoupeny všecky typické postavy českého venkova od lékaře po žebráka. Inteligence nedosecká jest až na nepatrné výjimky mravně narušena, avšak skuteční venkované mají krev zdravou. I oslavuje román neporušený náš venkov, podobně jako povídka »V novém životě«. I jiná jest jeho zajímavost; jest vedle »Chamradiny« a »Maxínkova strýce herce« nejosobnější prací auktorovou.

Všude Šimáček ve svých románech postavil proti úpadkovým hrdinám zjevy zdravé, silné; tak proti Verunskému stojí zkázněný Tovara, proti Holanovi vyrovnaný Budina, proti Vejvodovi jasný novokřesťan Fabian. Tomuto harmonickému typu věnován jest poslední román »*Chci žít*«. Hrdinkou jest Berta Julišová, žena pevné vůle, zdravého cítění, prohloubeného rozumu. Avšak i ona trpěla, než si vybojovala rovnováhu. Jako učitelka prožila román ohnivé lásky s myslivcem Grúšou; ale zavčas prozří a podá ruku prostému profesoru, toužíc po životě klidném a svobodném. Než neustrne na tomto stanovisku, přejde od trpného kvietismu k činnému altruismu, svým jasem chce zahřívati slabé a trpící. Své tolstojovské poslání počíná na zlomeném malíři Mixovi. Slibuje tedy kniha novou ženu, o její přítomnosti však nepřesvědčuje. Chyba je v psychologii; Berta je rozlomena v bytost vášnivou, životnou, a v bytost vyrovnanou, pobledlou; drama Berta-Grúša vylučuje slovem drama Berta-Mixa. Svědčí o tom i stavba; až po Mixu má román bohatý děj, dobře ztmelený a bystře vypravovaný, od jeho příchodu však vývojová linie stojí, dílo upadá v povídavost.

V těchto románech (i v řadě jiných prací) zabývá se tedy Šimáček českou inteligencí. Rakovinou, rozežírající její tělo, je především smyslnost, živená individualismem. Skoro všichni románoví hrdinové Šimáčkovi jsou touto nemocí zachváceni; i ve vedlejších postavách se objevuje zhusta. Jinou chorobou je přemíra citu, což oslabuje vůli, snižuje životní statečnost; i touto vlastností trpí skoro všichni inteligenti Šimáčkovi. I jest tedy přítomnost česká smutna, neboť i ostatní vrstvy mají plno kazů; žijeme v době těžké, úzkostné.

Přece však spisovatel neupadá v pesimism, nýbrž má víru v lepší budoucnost, klada důraz na pokrok a rozvoj; stejný podíl

na této radostné naději Šimáčkově má evolucionistický názor světový jako vrozený, slovanský altruism sociální. Ba jsou již známky, že náprava přichází. Rodí se již pokolení nové, harmonické, jehož výzbroj životní činí jemný cit, hluboký rozum a silná vůle. Lidé včerejška byli chorobní, smyslní, malátní, bolaví, trpní; lidé zítřka budou zdraví, čistí, silní, radostní, činní.

Bezpečnou cestou k posílení společnosti je Šimáčkovi novokřesťanství. »Dobrým být, dobro chtít a dobro činit je poklad největší. Nic se mu nevyrovná. Ničeho více není třeba pro celý život lidský.« I stává se spisovatel na konci své dráhy horlivým apoštolem tolstojovského altruismu. Důležitý úkol v přípravě nového života má žena, o jejíž mravní hodnotě Šimáček je přesvědčen již od počátku. Svůj ideál ženy-obroditelky staví v knize »Chci žít«; žena svobodná a harmonická posílí muže, uzdraví rodinu, obrodí společnost. Závažným činitelem v obrodě mravního života jest i venkov. Pouze tady najdeš všecky životní ctnosti: sebekázeň, houževnatost, vytrvalost, soucit, účinnost, obětavost. Kořen našeho národa je dosud zdráv; není možno, aby kmen a koruna zvadly a uschly.

*

Dramata Šimáčkova lze většinou uvésti ve svazek s romány. První dvě hry, »*Pomluva*« a »*Bez boje*«, jsou začátečnické; trpí epickým chodem, nedostatečnou motivací, nepravdivou a kusou charakteristikou. Předmětem oné je zmařená intrika zištného obchodníka; základem druhé hry je tvárná moc prostředí, představuje tragedii trpné, měkké ženy, bez boje zrazující svého vězněného muže s ošemetným továrníkem.

Nejlepší hrou Šimáčkovou vůbec je »*Svět malých lidí*«, ne nepodobný Hauptmannovým »Tkalcům«. Zakládá se na povídce »Manželé Strouhalovi«; jestliže však tam šlo o charaktery, jde tady o typy. Hra se skládá z řady obrazů volně spiatých v jednotu a podává věrný, nestranný, bohatý, sytý, zhuštěný obraz cukrovarských dělníkův a jejich života v továrně, v domácnosti a v kasárnách. Značí mezník bystrým, dramatickým chodem děje, účelným výběrem látky a jejím zhuštěním, ostrou, důslednou charakteristikou.

»*Jiný vzduch*« hlásí se rozhodným determinismem k »Zápiskům« a je dramatem přizpůsobivosti k prostředí. »Vzduch a světlo mění barvy nejen květin, nýbrž i duší.« Bylo nebezpečí, že lehkomyslná společnost zničí v rodině malíře Elise morální a estétskou tradici, ušlechtilý, zámožný příbuzný však rozkladný pochod zastaví. Vnější děj jest chudý a všední, avšak nitra lidská jsou otevřena dokořán. Šimáček, jda za vzorem Ibsenovým, nahradil drama vnějšku dramatem nitra, hru náhodných událostí zákonným rozvojem pochodův. Bohužel komposičně nevyzrál »Jiný vzduch« zcela; hra není souměrná, představuje rušivý živel životněji nežli zdravý.

»*Ztracení*« jsou rovněž pokus o drama vnitřní, vývojové a sociální. Předvádějí konec úpadkových milenců, právníka a číš-

nice, i souvisí svým smutkem s románem »Lačná srdce«. Mají dobrou stavbu, mistrnou psychologii, tragickou náladu; avšak pohybují se na samé mezi dramatického pole a proto dojem je mdlý.

»*Poslední scéna*« vyrostla z románu »Chci žít«. Představuje zápas mezi rozumovým mužem a obětavou ženou o úkol lásky manželské v nemoci. Hra má již stopy únavy tvůrcovy; problém nedozrál v duši Šimáčkově v čisté tvary, postavy jsou sestrojené, jednají nepřirozeně, stavba jest nehospodárná.

Vlastnosti, které jsme vypozorovali v románech, mají i dramata Šimáčkova. Jest to především realism. Spisovatel má ostrý smysl pozorovací, postihuje bystře složky přítomného života. Látku, kterou mu život podává neurovnánu, utřiďuje, zčišťuje, povznáší ve svém nitru. I uvádí na jeviště život zbavený všeho nepravidelného, neboli pravdu života. Dále jest to determinism. Člověk Šimáčkův jest nesvoboden, nesamostaten; jest dán předky a určen okolím, poslouchá rozkazů své pudovosti, podléhá tlaku poměrův.

A v tomto názoru je vlastní příčina neúspěchu Šimáčkova v dramatě. Člověk nevolný, trpný, tvárný nemůže býti hrdinou dramatu, kde jde vždycky o smělý, svobodný boj. Drama má býti symbolem života, obrazem jeho běhu, výkladem jeho řádu. Ale determinované postavy nemohou býti zástupci vrstvy, národa, lidstva; prožívají každá svůj zvláštní osud, závislý na zvláštních podmínkách. Drama má diváka osvobozovat od tíhy poměrů, přesvědčovati jej o zákonné spravedlnosti světové, odhalovati mu věčný, nadosobní a nadčasový řád kosmický. Determinované postavy však úzkost životní v diváku stupňují, ukazují mu, jak život lidský závisí na náhodě. Drama učiti má síle, statečnosti, vytrvalosti. Determinované postavy však ustupují, poddávají se, umdlévají. I jest marna veškera jemná pitva niter, prozřetelná stavba, úsporná řeč; povznésti příběhy determinovaných hrdin na věc celku nelze způsobem nižádným. Hrám Šimáčkovým chybí veliká idea, která by prozařovala všecky postavy a svou hodnotou vybízela k zápasu. I nejlepší jeho hry podávají jen obrazy ze života a pohledy do rodin. Snaha po dramatu zákonném, vývojovém, vnitřním zůstala nesplněna; místo věčných symbolův uvedl Šimáček na jeviště realistický genre.

*

Šimáček se podjal úkolu ohromného: zobrazit a vyložiti celý přítomný život český. Úkol takový může se zdařiti ovšem jen duchům prvního řádu, řídkým geniům, spojujícím v sobě vědce i básníka, pozorovatele i tvůrce, zpravodaje i věštce. Šimáček této všestrannosti nemá, není tvůrčí duch ve výsostném slova smyslu; rozumové složky v něm vybujely na úkor básnických. Je v základě logisující vědec, tíhnoucí k rozumovému, jednotnému výkladu života. Proto po celý život stojí na základě darwinismu, lpí na filosofii materialismu; proto z plnosti života

vybírá si jen určité výkroje, které hovějí jeho zásadám; proto lidské duše ujařmuje, vyvozuje jejich dění z apriorních formulek; odtud v jeho díle silný živel myšlenkový a přemíra popisů.

Názorné, životné, pravdivé jsou jen knihy o lidech úpadkových, chorobných a nesložených, tedy hlavně studie psychologické a genry. K studiím psychologickým dovedl si Šimáček vždy vybrati duši, hovějící jeho konstrukční metodě, k genru pak jej předurčoval jeho pozorovatelský talent, smysl pro jevy, vnějšek, povrch věcí. Odváží-li se však Šimáček na plnost života a zdravou, nebo bohatou duši, tu skutečnost ochuzuje, zkresluje, nedoceňuje; míním tu hlavně dramata a romány.

Většina prací Šimáčkových jest pořízena způsobem vědeckým. Podávají veliké množství dat, závěry plynou z nich jako nutné důsledky; postavy, které ty zákony ztělesňují, jsou rozvíjeny přísnou cestou logickou; stavba je jasná a pevná; řeč je klidná a určitá. A přece ze Šimáčka nevyrostl odborný vědec; k literatuře jej odvedla živá fantasie. Nebyla to však fantasie svobodná, bájivá, tvůrčí, nýbrž fantasie retrospektivní, rekonstrukční, tedy vlastně výrazná představivost. Měl velikou zkušenost životní, bohatou znalost povah a příběhův; i stačilo mu nápadné gesto, příznačná věta, aby si nového známého zařadil a rozvinul z chudých nápovědí celého člověka. I je tvorba Šimáčkova složitá. Látku auktor si vybíral a pořádal rozumem, nenazíral jí, veden jsa bezděčným pudem básnickým, nýbrž zájmem vědeckým. Teprve tehdy, když rozum zvážil a roztřídil fakta života, nastala vlastní činnost tvůrčí. Živá, dramatická představivost plnila kostru, rozumem pořízenou, tvary, postavami, situacemi v rychlém tempu, avšak k osudovému jádru, ke kořeni života zpravidla nepronikala; vydávala toliko reprodukci skutečnosti, zůstávala obyčejně na stupni rozumových nápovědí. I zní z celé tvorby Šimáčkovy bolestný tón; veliký sen, kterému se spisovatel občas přiblíží, vždy znova uniká; námaha o dílo věčné zůstává marnou. V odkazu Šimáčkově jest více energie, práce než geniality; neměl dětské naivity, básnické bezprostřednosti, svobodné obraznosti, plamenné intuice; byl talent popisný, nikoli tvůrčí.

V dějinách české literatury náleží mu však místo důležité. Je náš nejhlubší realista; každá jeho práce má své myšlenkové jádro, každá burcuje, většina řeší palčivé problémy. Je náš nejplnější realista; zpodobil (třeba nevyložil) ve svém díle všecky vrstvy národa. Jest — v určitém směru — náš nejspolehlivější realista; vnější data života českého zapsal nestranně, pozorně a úplně, takže jeho zprávy mají cenu kulturně historickou. Jest i náš nejvynalézavější realista; povídka cukrovarská i studie nezdravých zjevů měšťanské společnosti pražské jsou jeho novinkou.

Vymeziti určitěji místo Šimáčkovo v české kultuře dnes ovšem ještě nelze. Není prozkoumána jeho činnost redakční, nejsou sebrány jeho lidovýchovné kritiky divadelní; není znám životopis, není přístupná korespondence. Jest dále nutno vyšetřiti

podrobně závislost na filosofech materialismu a evolucionismu, poměr k Tolstému a jiným moderním filosofům (Schopenhauerovi, Nietzschovi); jest nutno rozebrati vliv cizích literatur, realismu francouzského, ruského a germánského. Jisto však, že v M. A. Šimáčkovi opustila nás silná, svérázná, iniciativní individualita, spisovatel poctivý, vážný, pracovitý. Posílil sociální ráz naší poesie, byl přední zástupce našeho literárního naturalismu, měl významnou účast v přerodu našeho písemnictví na konci století.[1])

Svatava Jirečková:

K událostem r. 1848.

Listy z r. 1848 **Josefa a Hermenegilda Jirečka.**

(Dokončení.)

Hermenegild Wojtěchu Waníčkovi, kupci we Wysokém Mýtě.

W auterý.

(Pošt. razítko: Prag, 23. May.)

Pánowé milí!

Že jsem tak málo poslední tyto dny psal, byla ta příčina, že se o zdejších hlaupostech nerad zmiňuji. Ale tyto hlupáctwí wedau již tuze daleko. Reakce nám hrozí, ne národnosti, ale swobodě. Windišgrätz je zde Pánbůh wí za jakým powoláním. Má prý se stahowat wojsko na Šumawských hranicích před wpádem Francauzův. Myslím ale chce zde starau wládu prowádět. — Wčera mu chtěli udělat kocowinu, ale gen. komando bylo wojskem silně obsazeno. Šli tedy okolo zpíwajíce: Šuselka nám píše atd. Ten wečír bylo totiž na rozích wypsáno wolení do Frankfurtu; ale také ihned strháno. Na to w noci táhli haufce létawé skrze město a zpíwali neustále hořejší píseň. — Patrolly je nemohli dohonit a nikde dopadnaut. — W noci hluboko kocowali dwakrát u purkmistra Pštrosa, který bude co newidět dole. Wznášejí na něj kriminální wyšetření. Wynesly se něho wěci, že je hanba mluwit. — Měšťanstwo zdejší se abych neřekl p.....o! To jsau ale mamlasowé. Přítele Müllerowa si wezmau za purkmistra!! — Dnes ráno a posud stojí haufy lidu před radnicí, aby swrhli Pštrosa. Gardy wojska zase chodí we dne. Dnes ráno chodili studenti po wšech místech kde se mělo wolit, s nabitau zbraní — — — nikde žádný nebyl. Gardy — gardy stály u nich na stráži!! — Newěděli proč tam stojí! — Wčera w noci byly pa-

---

[1]) O M. A. Šimáčkovi psal jsem ve výroční zprávě c. k. reálky v Kladně za r. 1909/1910 (Náměty knih M. A. Šimáčka), v Časopise pro moderní filologii r. 1911 (Český epik darwinismu), v Listech filologických r. 1911 (Dramata M. A. Šimáčka) a ve Vlčkově Osvětě r. 1912 (Šimáčkovy Zápisky). Článek přítomný shrnuje výsledky prací předcházejících a byl napsán jako posmrtná přednáška.

troly silné; i kanony na hlawní stráži staroměstské otewřeny a kanonýři s hořícími luntami u nich. — Tak daleko jsme! — Dnes bude krutý den. Wečír bude bauřka w Nár. Wýboru proti Thunovi, proti několika audům! A wůbec proti reakci! — Konst. spolek nebude woliti. Od Francauz není se tuším ani u nás ani we Wlaších ani w Němcích co báti. Pobauření je potlačeno auplně. — Za to se zdwíhají silně Chorwáti, Hawlíček je tam, každý den u Bána, přijali ho s hudbau a náramným wítáním: hostiny jemu k wůli dělají. — Již příjde brzo. — Hurban a mnozí Slowáci jsau již zde. — Šembera nebude asi moci do Prahy. Mají tam 31. sněm Brněnský. — Sestavil se zde pod Braunerem centrální spolek pro wolby do našeho sněmu. Zejtra bude jeho prowolání w Nowinách, wyjdau-li jaké! — Tiskaři a sazeči nechtějí pracowat, dokud se jim nezwýší plat! — Newím! —

S welikým potěšením slyšel jsem zpráwy z Mýta, že se garda statně chowá a tak dále, a tak dále — — Což šaty? Nechte si dělat paradekabáty po slowanském způsobu. Modré s červeným lacem na prsau, a bílé šňůrky na červeném tom poli. — Teď je ale hlawnější wěc zbraň. Prawí se, že budem my legionisté do kasáren dáni a placeni, pakli bude muset wojsko na hranice. Wídeň je pokojná. Císař jede dál do Tyrol.

Pozdrawte naše domácí a wšechny!

od swého oddaného

Hermína.

23. května.

Poznamenání. Alois Vojtěch Šembera, tehdá professor na stavovské akademii v Brně.

Hermenegild rodičům.

W neděli ráno.

Pošt. razítko: Prag, — číslo nečitelné — Jun.

Milí Rodiče!

Hawlíček přijel wčera sem z Wídně a přinesl powolení od ministerstwa tak dalece, že jej obdrží teprw skrze zdejší auřady, toť se wí, od Khevenh. — Dokud je tento nedá a zákaz neodwolá, nemůžau se psát ani wydáwat Nowiny. — Co se o jeho zatknutí nebo na wojnu wzetí mluwí, nic není prawda; na opak we Wídni byl welmi wlídně přijat a chtěli ho wšelijak přemluwit, owšem že nechtěl a nepodwolil. — Tenhle týden tedy myslíme, že nowiny zase wyjdau. — Zde je teď ticho, jen powěsti stále nowé nás mučí, obyčejně lžiwé. To je prawda, že redaktora Wečerního Listu Knedlhanse-Liblínského odwedli k Latourákům, ale on se měl jinak stawět podle losu. — Byl wolán od swého auřadu a že nepřišel, ohledán zde w Praze. Je asi 25letý. — Jak pak obilí stále dobře se podobá? — Letos podle zpráw z nowin w celém Rakausku je wýborná auroda k očekáwání, jak w Polsku, tak w Uhřích (jmenowitě prý w Banátě), w Italii,

w Rakausích a wšude, tak že se drahoty nebude co báti, leda protáhne-li se wojna. — Jelačić welmi dobře a prospěšně bojuje, porazil Maďary před Nowým Sadem u Petrovaradina a dobyl město Nowý Sad samé. — Možná i Varadin dobude. — Od Prešpurské strany nic není slyšet, leda že naší welmi špatně se w bojích chowají, jsau samí nowáčkowé. — Po železnici přiwádějí se skoro denně zajatí z Uher i Polska do Prahy.

Buďte s Bohem! Pozdrawení wšem!

Herm.

Dne 14. Června přijel dozajista ruský císař, syn jeho Konstantyn a Paskiewicz do Krakowa a hned o 10. hod. ráno téhož dne odjeli pryč — prawí se že do Dukly k armádě ruské na hranicích uherských.

Hermenegild rodičům.

W auterý poledne.
(Pošt. razítko: Prag 1 Juli.)

Milí Rodičowé!

Píšu Wám pauze abych Wás zase ujistil, že jsem dobře žiw a zdráw, ani zawřen, ani zastřelen, ani na nebi ani w pekle. — Nowin sám nic newím. W neděli prohlíželi mého principála papíry: ale on jich má přes dwa centy. Není se o něj co bát. Nahoře pauštějí jednoho za druhým. Brauner, Faster, Villani, Deym, Buquoi jsau posud na hradě. Na Fryče mladého je wydán jistě zatykač. — Z mlýnů se již nekauří. Studenty odwádějí jako když hrom bije (Windischgrätz dostal katalogy), zwláště techniky a filosofy. — Na rok tuším nebude technika otewřena. Mnoho studentů obrátilo se do Chorwát. — Mnozí se schowáwají kde mohau. Obležení posud trwá. Německé časopisy posud hanebně o nás píší. Jest-li Jste mě psali, nedostal jsem psaní, protože wšechny psaní na Hawla na poště zadržují, jak se domýšlíme. — Josef je spoluredaktorem Pražských Nowin. Pište na něho. Erben bude redaktorem jejich.

Co se děje u Wás, máte již w gardě wyšetření? Francauzké gardy táhly k Paříži na sta mil, až z Bordeaux, a poněwadž zwítězily, mají z toho welikau sláwu. — Wšak se časy mění.

Buďte s Bohem a pozdrawujte. Já se mám welmi bardzo dobrze!

Wáš upřímný
syn
wšak Jste ho sami dali křtít.

Sněm náš zemský bude myslím až po sněmu říšském. Dejte si záležet na wolení. Wolte třeba Hawlíčka.

Poznamenání. »Principál« je Havlíček, u něhož Herm. Jireček co spolupracovník Nár. Nowin bydlil.

Hermenegild rodičům.

We středu.
Pošt. razítko: Prag, 6. Juli.

Milí rodiče!

Řekněte Wratslawským, že náš sněm bude až po Wídenském, asi za dwa měsíce. Jak to ale wypadne s říšským sněmem, Bůh sám wí. — Zatím tu byli sedláci z Wratslawi a Zámrsku sami, pozdrawějí Wás ode mne. — Nyní jede train pokojně bez prohlídky (leda w Kolíně) až do Prahy. Z Běchowice odtáhlo wojsko do Prahy. — Zde je pokoj a w myslech lidu se wšelijak kwasí: skrze jednání mnohých měšťanů, kteří si přejí, aby Belagerunsgszustand dále trwal. Že prý posud nejsau jisti — a jiných hanebností wíce. — Měšťané zdejší pokračují jen we swém hanebném jednání. Jsau jmenowitě Němci — a bohatci — kupci. — Pošlete mně po příležitosti čerwenau čepici. — Na hradě wyšetřují — nemohau ale nic wywyšetřowat. Nedostáwáte-li Nowiny naše, je to chyba, že pošta nyní wšechno wede a má toho náramnau sílu k expedowání. Pište mně. Pozdrawujte wšechny wšude. Jsem zdráw, a Hawlíček swobodný. Paní je w Německém Brodě.

Chtěl bych wíce psáti, ale nemám času.

S Bohem buďte!

Hermín.

Poznamenání. Vratslav čili Vraclav poutní a výletní místo, vesnice u Vys. Mýta. Zámrsk tehdá stanice státní dráhy pro Vys. Mýto.

Hermenegild rodičům.

Pošt. razítko: Prag, 9. Juli.

Milí rodiče!

Již budete z Nowin wědět, že w Pátek o půlnoci zatkli Hawlíčka. On nebyl práwě doma: museli na něho čekat. On pak uslyšel již někde jinde, že ho hledají: přišel tedy sám a wydal se jim: Sie suchen mich, meine Herren! Hier bin ich! — Kde wězí, newíme, nikdo nesmí s ním mluwit. Ale tak strašliwě jak to wypadá, není! — Owšem je zatknut, píšau pro tu příčinu, že psal něco o gardách w některém čísle Nowin. — Z toho je lehké zodpowídání. Nemějte o něj starost. Již je wywolen w 5 okresích za deputowaného do sněmu Wídenského: tedy od 250.000 lidí z rozličných končin! Budau ho muset pustit. — Nedělní dnešní číslo Nowin přijde až w auterý: zdrželo se poněkud, protože se musí změnit redaktor na prozatím. — Nám není nic nebezpečného.

Psal bych Wám, kdybych měl co! — Wyhlídky do budaucnosti jsau welmi smutné pro Čechy i pro celau monarchii. Prosím Wás, jen ať se p. purkmistr na žádném nemstí nebo nikomu neubližuje. — Příjde čas, kde bude s auředníky u nás zle.

Na některých místech hanebně jednají. Ale p. purkm. rozumí sobě. —

Buďte zdráwi!

Wáš

Hermenegild.

Hermenegild rodičům.

Pošt. razítko: Prag, 13. Juli.

Milí rodičowé!

Snad se Wám zawděčím, wypíšu-li Wám zajetí, wězení, wýslech a propuštění Karla redaktora našeho. — W Pátek psal ten rabiatský článek o reakci. W noci po jedenácté přišlo wojsko, Khevenhüller a policejní špiclové. Jeden odřad zůstal w mostecké wěži, druhý u spálených mlýnů a w oblaucích u Karlowy (olim Jezowitské) ulice špiclové. U domu 8 chlapíků s oficírem. Dostali se k nám nahoru: Hawlíček nikde! Kde je? Že není doma, odpowídala děwečka. Kde paní? Že na wenkowě. Prohledali kanapé, jarmary, špižírnu, kuchyň, kaukli se pod stůl a čekali. — Mladý František Hawl. wyklauzl poněwadž spí dole, ze dweří a číhal kudy Hawel půjde. — Hawel šel ke mlýnům a wida wojáky pomyslil: to jdau pro mne. Ale obrátit se nesměl, sic by byli do něj střelili. Šel tedy skrze dwoje odřady wojáků a wklauzl do Jezow. ulice a do kafírny wedle Suchého. Odtamtud wyslal dwa doktory na špehy, platí-li mu jistotně? Ti šli jako do kafírny dolů a wojsko je chytlo a zabawilo. Zatím si Hawel prohlíď swé papíry, není-li w nich některá nadáwka napsána a šel domu. W ulici naň wolal Frantík schowaný na zemi za kamením, ale Karel hodně nahlas, že to policejti slyšeli: »Já wím,« a we dweřích se jim wydal. Ale byli lidé welmi zdwořilí, jako nyní wůbec začínají býti. Wedli ho w půlkole na hrad o 1. hod. Tam žádný neweděl co s ním. Wolali na profausa, profaus na kommandanta, kommandant na profausa a ťak zůstal Hawel šťastně na haubochu, kde ho jako Pána Ježíše w hrobě hlídali dwa granátníci patronami hrkajíce. Přišel profaus a začal ho obírat jako zloděje. On se naň obořil, že není žádný sprostý zatknutý, ani zloděj, ani rebelant, ani hlawa toho spiknutí, kterau teď práwě potřebují, aby si pomohli z kaše, a prof. byl zdwořilý. Wzal mu wšechno: peníze, tobolku etc. Ráno přicházeli se granátníci na něj díwat jako na cizí zwíře w menažerii; oficírowé se ušklíbali, posměšky tropili a pak o 10. hod. ho dowedli do Jirkowa, kde sedí druzí. Dostal jíst políwku a maso a lžici. Nůž a widličku nedostal. Poslat si moh' proč chtěl. Teď mu šlo o to jak by se dorozuměli s druhými zajatými. Začal pískat otewřeným oknem do dwora píseň národní: na druhém konci ozwal se dodatek k té písni: Hawel poznal Dr. Braunera. Tak přepískali mnoho hanebných písní!! Brauner w 9. pokoji od něho (Haw. w I.) začal zticha: Zdwíhni se zdwíhni etc. Když přišlo: Hrr, tak jen brumlal ale Hawel spustil co mu hrdlo stačilo: Hrr na Němce, hrr na

wraha — a ze wšech pokojíků zazněl smích. Byl to smích Amerlinka, Ruperta, kn. Wiesnera, kn. Krolmusa, Em. Arnolda. Už měli se wypátrány. — W pondělí odpol. přišel k wýslechu. Woják desátník dohlížitel ptal se, newiděl-li koho ze zajatých etc. T. j. aby ho neprozradil, že se zajatí cítili a mimochodem widěli. — Profaus zas, aby neprozradil že dostal 2 zl. stř. skrze ruce jeho od děwečky. W pondělí po wýslechu poslali jsme mu Wečerní list a jedno rožní ohlášení co obálku na cigara, a ti hlupci propustili to. Tak se dowěděl, že je wolen na 6 místech a že panuje o něm w městě hluk přeweliký. — U wýslechu byl ptán na ten článek w Nowinách o gardách. — On že nemyslí bauřit lid, že jen těm ubohým lidem jenž nyní myslí že budau wěšeni, dodati chce kuráže. — Že to ostatně je přirozeno, že táhli, poněwadž w celém králowstwí nedostali auřední zpráwu o tom co se děje. — Dobrá. Pak se ho ptali na spisy co měl w tobolce. Zodpowídal bez zakoktnutí. — Auditor mu připowěděl, že bude brzo puštěn. — We středu přišel odpoledne profaus, a prawil aby se rychle oblékl, že půjde k Windišowi. Dobrá. Příjde w předsíň, tam bylo oficírků síla a brausili si na něm wtip. Jeden prawil: Spisowatelé že tak rýpawě (wühlerisch) píší, aby byli od toho žiwi. Hawel na to: S tím rozumem, co má spisowatel, může být člowěk i oficírem. Oficír odtáhl. Druhý: »Glaubens' mir, wenn man 2 Jahre in Böhmen nichts schreibt, so ist Ruh' im Lande.« — Favete linguis!! — Třetí: Jak byl spokojen se strawau? On, že je tomu zwyklý: »Fastr prý powídal o pečeni, že je pečena *na sádle*. Das muss ich besser verstehen, der Braten ist mit Fett gebraten.« Hawel na to: Ah, tedy hlawy spiknutí mají pečeni, a obyčejní zajatci mají jen maso a políwku a lžici. Oficír odtáhl. Jiný zas o Villanim: »že prý opustil swůj sbor Swornost, že prý se jím nemáme co chlubit.« Dí Hawel na to: »Kdyby byl Villani spiknutí hlawa, nebyl by šel na Malau Stranu: že ale nebyl, nač by se dáwal za nerozmyšlenost jiných? — Až my Čechowé uděláme spiknutí, podíwáte se na nás.« Oficír odešel. — Teď k Windišowi: šel s ním k oknu, díwaje se na Prahu (z hradu): »Mnohé co je w pokojných dobách neškodné, je w baufliwých dobách pobuřující. — Že nedržel národ Český za tak demoralisowaný! Ale že shledal, že je zde wětší demoralisace nežli we Francauzích.« Hawel: »Das ist eine arge Verläumdung meiner Nation, etc.« ale rozešli se w dobrém. — Oficíři ho na cestě z hradu prosili, aby nepsal jen nic proti wojsku, a — o tom jak se měl. — Domů přišel, já byl sám doma o 9. hod. řka: Wstalť jest této chwíle!

Totoť jest ewangelium dnešního čtení.

Já se mám dobře. Josef také, snad Wy také. Gardisté ať nemají strach. Na spiknutí nic není. Buďte weselí! Kdo je Wáš deputowaný do sněmu w Praze?

S Bohem!

Nepřijdu tak hned, Hawel jede do Wídně!

Hermenegild rodičům.

Pošt. razítko: Prag, 13. Aug.

Milí Rodičowé!

Hawlíček přijel na dwa dni z Wídně domů, aby se na nás podíwal. — Dnes wečer odjede s paní do Wídně zpátky. Přinesl nám ty nejpotěšitelnější zpráwy. Císař přijede do Wídně. Milán (Mailand) je wzat — to bude aučinkowat ne-li dobře pro naší swobodu, aspoň dobře pro celý stát stran financí — — — Stála nás ta wojna sta tisíc. — Němci na Wídenském sněmu jsau poraženi od našich. Němečtí poslanci z Čech přišli nedáwno do spolku Českých poslanců, by se s nimi srozuměli. Oni sami wyláučili tři zuřiwé Němce, (Löhnera, Zimmera a Wagnera) ze sebe. Němci w říši padají a Frankfurt dosáhnuw arciknížete Jana klesá zcela. — Tím bude naše země wyswobozena i od záplawy německých řemeslných wýrobků. — Ministři Bach a Dobblhof přejí Čechům a prawí, že budau z gruntu wyšetřowáni i wyšetřowaní i wyšetřující, t. j. zatčení naši a Windiš i Thun. — Deym bude tyto dny puštěn. — Brauner, Buquoi jsou zcela newinní. — Windiš je prý suchý jako kost! — Wojsko přijde tuším pryč a Wídenská garnisona do Prahy. — W Uhřích se Srbům a Chorwátům dobře daří proti Maďarům! — Maďaři jsau *ukrutný* národ. — Práwě jsem četl zpráwu kaprála Srba, který we Feldváru našel na oltáři Srbského kostela člowěčí l...o — — — — musíte wědět, jací jsau Srbowé starowěrci nábožní! — Tak je Maďaři popuzují. Srbowé a Chorwáti mají k 90.000 lidu a 150 děl.

Peníze we Wídni wystupují — — — Bohdá bude dobře. Lombardi musejí teď platit stříbrem. Želím toho že nemohu přijet na delší čas domů. Ale národ je prwnější než Mýto a pak k Wám mluwím každý den w každém Čísle Nowin. Pozdrawujte dědečka, tetičku, strejčky — —

S Bohem buďte!

Wáš upřímný

Hermín.

Poznamenání. Rodiče Josefa Jirečka, pozdějšího ministra kultu a vyučování, a Hermenegilda Jirečka, pozdějšího odborního přednosty kultu a vyučování, byli *Josef Jireček*, měšťan a mistr kovářský ve Vys. Mýtě, a jeho manželka *Veronika*, rodem *Tumova*. Oba bratří studovali práva na universitě Karlo-Ferd. v Praze, Josef skončil svá studia r. 1849, mladší Hermenegild o něco později. S rodiči si stále dopisovali, a navštěvovali je ve Vys. Mýtě i se svými kollegy a přáteli, takže rodiče znali na př. Dra Gablera, Havlíčka, W. W. Tomka a mnohé jiné osobně.

Zdeněk Tlamich:

Zřídlo orlů.

Je příliš málo radosti v tom žití.
Jen starosti se derou stále houšť.
A není pramene, jenž zavlažiti
by mohl vyprahlých dnů našich poušť.

Kde vodopád je, z něhož orli pili
nad mladosti mé smavým údolím?
Proč oči se mně náhle zatemnily?
Bylo to vskutku? Nebo pouze sním?

Což snil jsi kdysi též o orlím letě?
Ta bláhovost je hodně v daleku.
Dnes těžce se to kráčí v tom zlém světě
malému českému člověku!

A není vzdoru, ni odvahy není — —
Jen zprahlá kleslost rozkládá se houšť — —
Ó, pohádko ty orlův o prameni,
jak zavála jsi dnes na moji poušť?

Jak moje Mladost by to přišla zase
sentimentalitou zlákána —
Pohádka síly, krásy zjevila se
jak prostřed pouště fata morgana!

Až trne srdce — a já cítím náhle:
zlá skutečnost zas dráp svůj zapouští —
Jen krůpěj jednu, moje srdce zprahlé,
by's nezhynulo mrtvé na poušti — —

Neplodnost básníka.

Proč byla dnes tvá okna uzamčena?
Já před palácem tvým do noci čekal — —
necítě, kterak dešť a vítr sténá — —
jen vím, kdes na blízku pes touhy tupě štěkal . . .

Já zahleděl se do tvé strašné krásy —
a pro mír duše prý už ztracen zcela,
komu jen jednou v žití zjevila jsi
tajemství svého zázračného těla . . .

Milenko bohů, sladká poesie! —
však krutá též, jak dovede jen žena — —
Deštivá noc . . . má ruka tupě bije
v paláce tvého okna uzamčená . . .

Finis.

A rázem propadla se ona komedie,
jíž zovou životem! Jaká to tichá noc
můj obzor objala — — a vše, co dýchá, žije — —
blednoucí obraze — — ó spěj mi na pomoc!

Vše ještě projíti a znovu všechno zažít,
vše rázem obsáhnout! Těch drahých tváří pár —
Šťastného dětství osluněný pažit — —
Ó živote, přec od Boha jsi dar!

To domov kývá sem — a bílá škola podál — —
A jitra zrosená — — A poledne, jež máմí — —!
A sladké večery, kdy někdo by se oddal — —
Je vše už zalháno. A vše je za horami — —

Jen tichá vane noc . . . co ukryto v ní želů,
co křivd, zrad, zříkání — a v posled všeho zmar — —
Ó smířlivá ty vůně asfodelů,
i ty, ó ty též od Boha jsi dar!

A rázem pochopil jsem svoje žití dumné,
jež pro svět nebylo — — Však i tak za vše dík!
Ty těšitelko slabých, přistup! — postůj u mne —!
Jen rozloučení krátký okamžik — —

A nyní ruku tvou! či lépe ruce obě —!
Byl život přec jen dar — —! ó jaká tíž —!
A tiše . . . ženu mou a spící vedle robě
ať nevzbudíš . . .

Anna Maria Tilschová:

Svatá Monika.

Za chladna vyjely z města tři žluté, venkovské kočáry. Z kasáren se dívali vojáci za nimi a smáli se, že pospíchají do deště. Ostrý vítr fičel z luk a nebe bylo tak zataženo, že se zdálo, že každou chvíli se spustí liják. Střídaly se brambory, vysoké a kvetoucí, obilí, šťavnaté louky, zase brambory, zase louky a občas se zaleskla stranou voda, rybník nebo bažina s rákosím... Bystře uháněli po silnici troje panské koně, žádný prach se nezvedal za koly a nízko koňům přes cestu přelétaly vlaštovky jako unaveny deštěm, který čekaly.

Celá společnost zabalena do plaidů a opatřena jídlem jako na polární výpravu jela na poutnické místo v lese — Svatou Moniku. Tam v chudé sakristii byl uschován dřevěný křížek, který už na tisíce lidí olíbalo v chimerické touze po štěstí. Šla o něm pověst, že se vyplní tajné přání každému, kdo jej políbí.

Společnost rozdělena na tři kočáry, vtipkovala a vysmívala se pověsti, ale přece doufaly ženy skrytě ve svých pověrčivých srdcích, že aspoň něco se vyplní. V prvním voze černooká paní správcová se těšila, že si vymodlí kluka po čtyrech holčičkách, a na kozlíku chůva Anička v ženilkovém šátku si přála od milého k svátku hodinky. V druhém voze ještě mladá, hezká vdova čekala jakési neurčité, ale báječné štěstí od života, které jí mělo být odměnou za všecko předčasné strádání, a v posledním voze dvě šestnáctiletá děvčata, Marta a Ola, toť se ví, že myslila na lásku.

»Pořád ještě pijete?« ptal se v druhém voze vdovec vdovy, když už ujeli mlčky kus za město.

Vdova lehce se začervenala.

»Ale... ano!« Ne, že mluvil o karlovarské vodě, ale že se díval se zálibou na její bílý krk ve smutečním živůtku.

»Kolik?« zvídal okresní hejtman sešedivělý a ztloustlý ve svých okresních starostech.

»Dva... dva koflíky!«

»Víte, že jsem onehdy jedl... vepřovou?«

»No — a?«

»Nic!«

»To já také udělám!«

Pohrozil jí tlustým ukazováčkem, kterým by se byl tuze rád aspoň dotkl kraječky. Byla taková ruměná od zimy, plná, kvetoucí a líbila se mu, jak se mu mohla vůbec líbit žena při jeho stáří, střízlivosti a rozvaze.

Vdova četla všecko velmi jasně v jeho očích a jako přistižena při špatnosti začervenala se po druhé, že vedle ní seděla sestra okresního hejtmana, slečna Malvína, celá jaksi zahalena v mravnost a odříkání stárnoucího děvčete.

»Malvíno!« ze špatného svědomí ji vzala laskavě za ruku. »Není vám zima?« Opravdu bylo zima, jako by nebyl ani červenec.

»Trošku... To bude letos brambor!«

Malvína se zadívala s nadšením na bílé řady do dálky.

»Myslíte?«

»Až nebude kam s nimi!«

Malvína žila s matkou na malém městě ne k vůli bratrovi, ale že tam bylo laciněji, a všechno její myšlení zabíraly teď jen domácí starosti, peřiny, houby, kuřata.

»Brambory... ale to taky nesmíte!« okresní hejtman škádlil zamilovaně vdovu, která se nepokojně ohlížela do posledního vozu na svou Olu, jak tam seděla s Martou hejtmanovou a jim naproti dva mladíci, kadet a student.

Od počátku prázdnin uzavřely Ola s Martou takové letní přátelství, které děvčata uzavírají, když je léto, kytky kvetou a jim se chce povídat. Pověděly si, koho vyslyšely a koho zamítly, posteskly si, jak obě stejně nešťastně milovaly slavného zpěváka v »Oněginu« a vyzpovídaly se ze všech svých stesků, jedna na tatínka, druhá na maminku, na školu, na klášter a vůbec na všechno, co jim nebylo v širém světě po chuti a po rozumu.

»Pane Nováku... co je Martě?« zvídala Ola na bledém, elegantním brunetu, který seděl v bezvadném cestovním obleku zavěšený do kadeta na zadním sedátku a vrhal na Olu občas milostný pohled, pokud mu to dovolila jeho reserva a dokonalost vybraných způsobů.

Všichni byli nevyspalí. Marta hejtmanova, nepatrná brunetka s olivovou pletí, měla dokonce hlavu v koutě, oči přivřeny, a dávala ostatním docela okázale na jevo svou »otravu«.

»To mám vědět já?«

»Od čeho jste vševěd?«

»Ještě naposledy řeknete, že já jsem udělal něco slečně Martě...«

»No...« Ola se významně zakuckala.

Novák se zamračil, ale hned opět se zadíval skoro s obdivem na hezkou Olu, celou plavou a růžovou, drobnou a přec už žensky plnou, jak se elasticky prohnula, podobná svými pohyby velmi krásnému, přepychovému zvířeti. Měla báječná ústa žhavých rtů, které těsně přiléhaly k zubům, když se smála, a její záludné oči občas zeleně zasvitly.

»Pane Fryci!« obrátila se Ola zvědavě ke kadetovi, který čímsi nespokojen hryzl krátký ret s malým knírkem. »Vy se na mne zlobíte?«

»Ne... proč?« Kadet s jemným zženštilým obličejem muchlal u úst batistový šáteček.

»Ale... tak jsem vám aspoň protivná?«

»Slečno, co to mluvíte!«

»Aspoň se tak tváříte!«

Kadet se prudce začervenal a bezbranně pokrčil rameny, akoby si nevěděl jiné pomoci.

Tak všichni čtyři, kteří se vídali denně, zase mlčeli. Nejmrzutější byla Marta, kterou rozmazlil svým obdivem tatínek a s ním dvůr starých tet. Věděla, že zima nesvědčí její pleti, že jí místo tváří červená nos, a byla sama sobě protivná. Přála si, aby si toho Novák nevšiml, aby se na ni nedíval a když se opravdu nedíval, byla by málem zlostí plakala.

Hodnou chvíli už jeli mezi vysokým stromovím, na malinových keřích u cesty visely těžké kapky od nočního deště a pocuchané trsy kapradí vypadaly jako zelené peří. Trošku se oteplilo. Jeli pomalu do kopce a všecko vonělo mokrou hlínou, smolou, jehličím. Každou chvíli museli panští kočí v modrých kabátech s lesklými knoflíky popohnat bičem koně, kteří chtivě natahovali dlouhé hlavy po světle zelených listech. Vpředu najednou zastavil první vůz a Anička, zvedajíc vysoko řásné sukně nad červenými punčochami z jarmarku, seskočila s kozlíku.

»Co... je?« ptali se neklidně v druhém voze, když zadní vozy také zastavily.

»Vrata!« vystrčil zrzavou hlavu z prvního vozu panský správce a díval se línýma, ospalýma očima, až Anička otevřela vrata do obory.

Dlouho ještě jeli oborou kolem vzácných stromů obehnaných plotem a vždycky chvílemi zašplouchala voda; to vyplašená srnka utíkala do lesa před lidmi z rákosí. Z nasáklého mechu vzhlíželo plno jedovatě krásných muchomůrek a u země mezi stromy se táhlo vlhko jako přetrhané závoje. Potkávali dřevaře, hajného se psem, bosé děti se džbánky a až na konec jako v pohádce se octli na zeleném paloučku, na němž uprostřed stál domeček a kolem do kola lesy — nic než modré a černé lesy.

Anička vysadila dvě malé holčičky správcovy, zabalené a zamotané do huňatých šátků, že se sotva batolily po zemi. Panský správce v mysliveckém klobouku se při tom díval po očku na děti i na Aničku líně, blahosklonně, jakoby si říkal v duchu: »Vida, vida, hezky, hezky!« Těžko bylo vyjádřit obsah jeho pohledu, protože mimo lenost bylo v jeho očích ještě něco jiného, cosi...

Po dětech se vyhrnula z vozu paní správcová, venkovská krasavice, vyparáděná, ušněrovaná, navoněná, s bílým pérovým kloboukem na vlasech černých jako uhel a s ní její dvě starší holčičky. Bylo jim osm a deset let, ale už se kroutily docela jako slečinky.

»Nezmrzli jste?« volala paní správcová, běžela k druhému vozu, k třetímu, nakazovala kočím, že mají čekati. S druhé strany u kapličky hubovala Aničku, že učesala špatně děti, mazlila se s nejmenší, dávala koňům chléb se solí a celou tichou, snivou mýtinou fořtovny v lese zaplavila svým křikem jako lavina. »Josef, máte pytle? Oves? Svíčky? Nejsou koně zapoceny? Jen ať se nic neztratí! Aničko, Aničko, že jste svatě zapomněla dát dětem na

krk šátečky? Jen ať si malinká nepromočí botičky! Aničko Aničko, kam jste dala rozum?«

Od malinké zahrádky u fořtovny, v které voněly po nočním dešti růže, kopr a reseda, vedla úzká pěšina mezi balvany, ostružinami a jedlemi vzhůru ke kostelíčku svaté Moniky. Šedivé nebe se protrhalo a za střízlivou silhouettou josefínského kostelíčka s holou věží plula sem tam vznešeně oblaka, velká a bílá.

Stranou docela odloučena ode všech šla Malvína, aniž by na to myslila, že si jí nikdo nevšímá, aniž by si posteskla nebo po něčem toužila. Každou chvíli jen rýpla deštníkem do mechu anebo se sehnula — hledala cestou houby.

»Víno! Víno!« volala na ni ze zadu paní správcová celá jako splašená. »Našla jste něco? Opravdu? Dejte si pozor! Každý hříbek má vždycky bratříčka!« — A jako vítr se přehnala s velikým kloboukem na křivo přes vdovu a okresního hejtmana.

Okresní hejtman v brejlích a bílé furažce opíral se opatrně o deštník, aby neuklouzl na mokrém jehličí. Kousek před ním šla švižně vdova se šaty lehce zdviženými nad krásnýma nohama s úzkými kotníky, a okresní hejtman přesycen svým vdovskomládeneckým nepořádkem moudře uvažoval, dívaje se na průzračné punčošky.

S kým bude chodit Marta do bálů? Třeba, aby se nějaká teta našla, ale co — jestliže se Marta vdá? Jak bude s ním? Kdo bude jeho ošetřovat? Jemu dobře vařit? Kdo dávat obklady? — Představil si hezky po řadě všecky tety, línou Betty, Amély zvědavou jako myš, Bertu od neštovic, a zdálo se mu, že by to žádná nedovedla, tak hezky nedovedla jako vdova svýma buclatýma rukama s náramky.

»Tak co, milostpaní... co my si budeme přát od té naší svaté?«

»Zdraví, pane hejtmane!«

»No, ovšem, ovšem... Ale nemohli bychom si přát ještě něco jiného? A... a...« trošku se zakoktal — »a stejného?«

»Přát... proč bychom si nepřáli!«

Vdova zatřepala koketně hlavou a zachránila se tím, že se zasmála — dělala, jakoby nerozuměla.

Novák trhal Ole jahody. Ola je sice jedla z jeho dlaně, ale při tom se dívala na něj skoro zle svýma průsvitnýma očima — zlobila se. Byli tak krásně sami na tiché pěšince mezi jedlemi, maminka dávno zašla s panem hejtmanem, vzadu také nikdo... Jistě, že propásne vhodný okamžik!

»Jestliže vás kousnu do prstu?«

»Kousněte!«

»Budete křičet?«

»Ne!«

V Oliných očích to zasvitlo zeleně.

»Ale já kousnu doopravdy!«

»Kousněte!«

»Proč nekřičíte?«

»Protože bych chtěl ještě... Olinko!«

Stáli proti sobě a dívali se na sebe. Oliny oči svítily zeleně a on se díval skoro vášnivě tmavýma očima, které v jeho bezlesklé pleti se zdály Ole očima nějakého hrdiny Byronova.

»No!«

Usmáli se trošku oba dva a pomalu, aniž by si všímali něčeho kolem, jejich rty se blížily, blížily, až se sebe dotkly v docela lehounkém, vzdušném polibku.

Vzadu na cestě se ukázala Marta se sklopenou hlavou, jako by hledala houby, a kadet Fryc s hůlkou, kterou otloukával omrzele malé větvičky. Mlčky se loudali vedle sebe oba stejně smutni a znepokojeni. A docela vzadu za nimi vedl pan správce své malinké, kudrnaté holčičky, a za nimi táhla pláště udýchaná Anička.

»Loudové! Tak si přece pospěšte! Je vyhlídka!« křičela s hůry s rukou u úst uhřátá paní správcová. »Našla jsem jahody velké jako jablíčka... Aničko, že nepomůžete pánovi? Vemte děti na záda!«

»Malou... ať veme tatínek!« Všetečně se ozvala nejstarší, která se chytla kadeta.

»Ježíš Marja! Fanouši!« Najednou se opět splašila paní správcová. »Máš klíč?«

Místo odpovědi zvedl pan správce jen něme do vzduchu ruku s klíčem na dlani. Pan správce skoro nemluvil a vypadal, že si více myslí, nežli povídá. Měl při vší zdlouhavosti cosi záhadného v pohledu, jako by člověk, který křičel celý den na dvorskou chasu a se ženou doma měl hotový blázinec, místo odpočinku musil nutně najít si něco tajného, co by ho těšilo.

Stáli už u samého ubohého kostelíčka, který fantasie lidu z jeho střízlivosti povýšila na poutnické místo. Pod nimi se černaly lesy, vlnily hory, leskly rybníky a celý otevřený kraj byl nepřezírný jako moře. Náhle jako zázrakem se vyjasnilo, vzduch byl čistý, pod bílými oblaky se modralo nebe i slunce vysvitlo.

Vdova stála na kameni, vsunula obě ruce do rukávů, tiskla prsty do masa a říkala si: »Jak je to možné, abych si vzala starého muže? Co pak mohu být s ním šťastná?« Viděla opodál v brejlích okresního hejtmana malého, šedivého, hodného, jak pospíchal honem ze stínu na slunce, aby se nenastydl, a nic se jí v prsou nehnulo, žádná touha — byla studená jako led. A přece bylo tak krásně na světě... můj bože, proč? Co měla ona z veškeré té krásy, když zrovna nemocně v tu chvíli toužila po skutečném štěstí?

Pobledlý kadet otevřel pozorně klíčem a ouzký pruh slunce padl až na křiklavou, papírovou růži na hlavním oltáři. Tam bylo nastrkáno plno kytek, obrázků, voskových srdíček, pentlí, fáborů, a přece se zdál vdově kostelíček s okny vysoko u stropu tak pustý, jako by byl docela opuštěn od Boha a od svatých.

Správce otočil líně jedním prstem tabernakulum a se shovívavým úsměvem ukázal dámám neumělý křížek, který dělal takové zázraky.

»Víte, že ho zdejší pasák vyřezal? Na tom nesejde... Jen si něco opravdu přejte!«

První bez otálení ho políbila paní správcová s mlasknutím a po ní spěšně Malvína, že si toho nikdo nevšiml. Vdova nejdříve váhala a jen nedůvěřivě ho políbila, ale hned potom vášnivě k němu přissála svoje rty, jako by z něho vyssáti chtěla štěstí, po němž prahla. Ola políbila křížek s potměšilým úsměvem, jako by si myslila, že pomoci od žádné svaté nepotřebuje. Marta nemilostivě sešpulenými rty ve špatném rozmaru se sotva dotkla dřeva a poslední zůstala Anička.

»Smím?« ptala se, otřela si ústa rukou a nejupřímněji se svým jednoduchým přáním v duši přitiskla svěží rty na umělecké dílo venkovského pasáka.

»Co pak! Že vy jste si nic nepřáli?« paní správcová se ptala přede dveřmi muže a okresního hejtmana. »Viďte — vy to nepotřebujete! Vám se všecko vyplní!«

»Co pak vy jste si přála, Malvínko?« ptal se pan správce laskavě odstrčené sestry hejtmanovy.

Malvína se začervenala pod nehezkým kloboukem.

»No tak... co?« ptal se trošku zvědavě starého děvčete.

»Nic!« Právě proto se začervenala, že si nic nepřála, že už neměla, co by si přála.

Pan správce vzal opravdu na záda svou nejmenší, která vypadala jako kudrnatá panenka, a vdově, která byla proti dopoledne jaksi zamlklá, vykládala paní správcová, jak ji její muž miluje, že ho dlouho nechtěla, že pere na stroji, že se mohla vdát třiadvacetkrát a odkud bere máslo její maminka.

Nejposlednější za všemi se loudala Ola s Novákem tentokrát.

»Zlobíte se?«

»Proč?«

»No... však víte...«

»Skoro!«

»Ale tak docela, ne... Olinko!« pokoušel se ji vzít za ruku. »Máte mne přece trošku ráda?«

»Co vy všechno hned nechcete!«

»Chci!« Novák vystrčil bradu ku předu a bezvýrazný obličej pražského elegána nabyl skoro tvrdého výrazu. »Neřeknete mně... co jste si přála? Chtěl bych vědět, zdali to souviselo...«

»S čím?«

»No... se mnou!«

Mlčela.

»Ano? Budeme se mít rádi?«

Podívala se na něj, nic neřekla — ruku mu nechala.

Mezi stromy dole na cestě se něco zamihlo — u kamenných božích muk čekaly žluté kočáry. Anička zabalila děti, převázala sobě šátek pod bradou, ukázala zase červené punčochy, jak lezla na kozlík, a všichni se sesedli jako dříve.

Za malou chvilku vyjeli z lesa a všecko jako by bylo docela jinačí než ráno... Vzduch byl kořenný, slunce svítilo ra-

dostně, a jakýsi blahobyt vanul z báječných luk i obrovských, košatých stromů, které se pnuly všude na hrázích.

Potom uviděli na trávě rozloženy husy, uslyšeli zvonit poledne a hned za stromy se ukázala první chalupa vesnice. Jeli blátem mezi velikými statky, ale celá vesnice se zdála jako vymřelá, ani dítě před vysokými vraty ani babička. Až najednou ucítili báječnou, omamnou vůni — na velikánské návsi kvetly lípy ověšeny drobnými, žlutými kvítky jako nevěsty. A slavně vjely panské kočáry mezi nimi do zájezdní hospody.

Malinký pejsek, který seděl na židli, se zlostně rozštěkal, když se všichni vhrnuli do dveří. Patřil starým manželům, kteří hráli šachy mezi jídlem na voskovém plátně. Děti, Anička a všechna mládež se kolem něho seskupily s křikem a se smíchem. Čím více se mládež smála, tím zlostněji štěkal pejsek na židli, že manželé docela znepokojeni nechali své hry.

»Amínku!« zavolala paní, Ami se uklidnil v jejím náručí, muž zaplatil, a manželé odešli. Bylo úplné ticho v holém, vybíleném pokoji za výčepem... Až najednou na návsi zoufale zabečelo nějaké opuštěné tele.

Nejmenší holčička, která seděla na klíně Aničce, se zamyslila pozorně a namáhavě velkýma očima.

»Že by to byla Bela?...« myslila kozu, kterou měli doma.

Zase nikdo nemluvil.

»Že má někdo nohy křížem?« povídala paní správcová, která ticho nesnesla. »Sedíme, jako by nás zařezal!«

»To je hlad!«

Ježatý hostinský a děvečka přinesli jídlo z kuchyně na mísách, z kterých se kouřilo. Vdova jim pomáhala rozdávat po talířích hezkýma rukama, vědoma si, že ji všude sleduje okresní hejtman svými brejlemi.

»To vám sluší!«

Věděla docela určitě, že tak pěkně a obratně oddělovala porce na talíř, že si ji už s chutí představuje jako hospodyni ve svém domě. A jako něčím hnána mimo svoji vůli, zavadila o něj několikráte pohledem a zase slibným úsměvem, že to mohlo podporovati v něm illusi, že i on se líbí jí. To nebyla jen koketerie, která se hledí zmocniti každého, ale docela reální touha po zaopatření, jež nechala stranou všechny nepraktické sny o štěstí.

Ale teprve, když se nasytili, rozjařili se doopravdy, že se všem leskly oči, zčervenaly rty a i tváře zbarvily. Jakási těžká a přece příjemná nálada se zmocnila všech. Pan správce s okresním hejtmanem spokojeně proti sobě kouřili, mlčeli, nespali a přece se jim v kotoučcích modrého dýmu motaly lecjaké hezké obrysy... Anička s holčičkami se odešla podívat ven na králíky a paní sládková byla tak rozjařena hojným obědem, že se dostala až ke kulminačnímu bodu svého života, jak protančila celou noc s panem knížetem.

Mlčky seděly Malvína s vdovou u toho. Malvína byla ráda, že si vzpomněla na jídlo, které už dlouho nevařila, a vdovy se

zmocnil v tom střízlivém pokoji podivuhodný klid. Nejstarší seděla zavěšena do kadeta, Ola s Martou také kouřily, Novák s kadetem se drželi kolem krku, pili z velké sklenice a zpívali chvíli latinsky, chvíli zase česky.

»Bratře, jak zní jméno lásky tvé?«

»Eulalie!«

»A tvé?«

»Marie!«

Ale to byla lež, protože jak tak zněly sklenice hezky o sebe, tak zpívaly svévolně a smutně, vysoko a nízko ve všech kadencích jenom jedno, Ola, Ola, Olinko... Jediná Marta ku podivu nerozuměla jejich cinkotu.

»Marto...?« ptala se Ola. »Co jsi od rána protivná?«

»A proč bych nebyla? Vždyť vy jste všichni také protivni!...« Marta nikdy nevěděla, když si něco myslila, proč by to také neřekla. Dávala všem vinu ze svého špatného rozmaru, měla zlost na svět, na Nováka, na sebe a ani nevěděla, že toho pro tivu, právě proto, že ji nechce — miluje.

Pan správce dokouřil a vyšel se podívat na dvorek za Aničkou a za dětmi. Za velikým smetištěm, po kterém se procapovaly slepice s nafoukaným kohoutem, stály vypřažené kočáry a u malého chlívka z latí krmily děti králíky salátem.

»No tak... co pak si přála vona?«

»Co si to jen myslí milostpán!« Upejpala se malá chůva, která byla zrovna šestnácte let.

»No ták! Upřímně!«

Anička se smála stydlivě.

»No tak, přece to řekla... — hloupá!«

»Zlaté hodinky!«

»Vida!... Co kdybych já jí je koupil? Dala by mně za ně hubičku?«

Anička se celá skrčila do šátku, jak se styděla před pánem.

»Milostpán si dělá ze mne legraci!«

»Nedělám... Přinesu večer pod lípu... Položila brzo děti, ale... paní o tom nic!«...

Když správce odešel, rozzářila se Anička, že byla ve tváři jako její ženilkový šátek, jako krev. Neviděla ani na levo, ani na pravo, zmizely pro ni děti, smetiště, slepice s kohoutem, králíci, její milý zahradník a ona neviděla před sebou nic — než zlaté hodinky. Vzpomněla si vděčně na svatou Moniku a pokřižovala se spokojeně, jako když se děkuje všemohoucímu za oběd.

»Ježíš Marja! Aničko, kde pak vězíte?« Vytrhla se z povídání paní správcová a celá se splašila, když se podívala dětem na botky, jak je přivedla zase Anička. »Na mou duši, že bych plakala! Takové zlaté botičky, že bylo škoda je obléknout na nohu, že je mohly mít co družičky na Boží tělo... a vy s nima vlezete do hnoje! Aničko! Aničko! Svatý by se rozčilil!« kroutila zoufale hlavou s pérovým kloboukem.

Anička koukala do země a nemyslila vůbec asi nic.

Pan správce stál u okna jako by nic neslyšel. Na návsi zapřahali kočové v modrých kabátech a na to vzácné představení se dívali kluci z celé vesnice.

»Mohli bychom ještě do parku!« Pan správce vytáhl z vesty hodinky v pytlíčku. »Času je... a park je za rohem!«

Všichni odešli mimo Aničku s dětmi a Malvínu, která jim starostlivě otírala poškozené botičky papírem.

Park byl po nočním dešti jako ráj svěží a zelený, měl překrásné trávníky světle zelené, rybníky, ve kterých pluly ďábelsky černé labutě červených zobáků, sestřižená stromořadí, umělé skály, můstky, pestré záhony, potůčky, stinná loubí, růžičky a besídky. Bylo to všecko tak čarovné, že paní správcová hned před zámkem se spuštěnými žaluziemi zapomněla na zkažené botičky, vzdychla si a zavěsila se do muže.

»Fanouši!«

Vzhlédl na ni tázavě.

»Víš, co jsem si přála?«

»Ne!«

Usmála se.

»Kluka!«

Pan správce se také usmál, ale jeho pohled byl záhadný a úsměv ještě záhadnější, jako by si myslil jaksi taksi něco vágního, co se říci nedalo. A přece byl snad ten úsměv odpovědí, aniž by to sám věděl a snad i vyplněním, jen že docela jiným směrem, než si to právě myslila paní správcová.

Okresní hejtman kráčel výbojně za vdovou, jako by se to už samo sebou rozumělo, s Novákem šla rozmrzelá Marta a vzadu dotírala Ola na kadeta, který upadl do téže zamlklosti jako ráno při jízdě.

»Pane Fryci, co je vám?«

»Nic, slečno Olo!«

»Proč jste tedy smutný? Udělala jsem vám snad něco?«

»Bůh chraň... slečno!«

»Proč nemáte tedy ke mně důvěry?« Podívala se vyčítavě na něj krásnýma očima.

Pod košatým dubem stál zamyšleně kadet Fryc hůlku pod paždí, se sklopenou hlavou, několikráte hlavu pozvedl jako by chtěl už něco říci, zase ji svěsil, až najednou ze sebe vyhrkl.

»Víte, co to je láska?« Hlas se mu chvěl, ruce třásly a s bojácným pohledem se díval na krásnou příčinu svého zármutku.

Omráčená Ola stála uprostřed cesty na slunci a nevěděla co.

»Odpověď!« Řekl najednou prudce a chytl Olu pevně za ruku. »Ano či ne! Rychle! Odpověď!«

»Pane Fryci!« Řekla prosebně. »Já nemůžu...«

»Co?« Řekl a pustil ji. »Co?«

»Nesmím, nemůžu!« Opakovala se slzami v očích pomalu a s důrazem. »Já... já... jsem zadána!«

Ola opravdu plakala a kadet Fryc si držel u úst batistový šáteček — plakali oba dva. Ostatní dávno zašli za stromy, vedle nich v basinu voda vysoko stříkala, slunce na ně shůry svítilo, ale oni ještě plakali.

Konečně Ola se vzmužila:

»Tak už jděte!«

»Ale... já bych chtěl něco na památku... šáteček!«

Ola si rychle vytrhla vlasy, svinula je na prstu a podala mu z nich prstýnek.

»Ale teď... běžte!«

»Olo!« kadet s pohnutím ji chytl za ruku. »Kdyby vám někdo ublížil nebo vás urazil a já bych byl kdekoliv... třeba na Jávě... zavolejte mne a já se budu pro vás bít!«

Ola zůstala samotná na lavičce pod dubem. Bože, jak byla nešťastná! Jeden byl hezký, druhý veliký, jeden něžný a druhý jako pravý hrdina... Jak neměla plakat zoufale, když nevěděla, kterého z nich vlastně miluje? Nešťastná svatá Moniko!

»Olo! Olo!« Zahoukala na ni odněkud za křovím maminka.

»Ty jsi plakala!«

»Ne!« Ola si zalhala.

Vdova vzala Olu kolem krku a prudce svoje dítě k sobě přitiskla. Byla jaksi rozrušena, jako by tušila, že za chvilku se rozhodne její vlastní osud... Políbila ji ještě, ale šetřila ji — na nic se už neptala.

»Tebe bolí hlava, ne, Olinko? Namoč si kapesník tady v basinu...«

A tou vodou, která slyšela vyznání Frycovo a její zoufalý pláč, Ola si umyla červené oči.

V aleji se zabělala furažka.

»Oluško!« Okresní hejtman řekl k ní rozšafně a docela tak otcovky, jakoby byl převzal nad ní opravdu už otcovskou ochranu. »Už ji hledají... Marta s Novákem... běžela!«

Potom počkal, až Ola zmizela v aleji a slavnostně zakašlal:

»Milostivá paní!«

Měl od jakživa rád určité poměry a jasné situace, v kanceláři míval nejdříve věci vyřízeny a potom... k čemu v našich letech odkládat?

Vdova zase dobře cítila, že teď přišla řada na ni.

»Milostivá paní! Ola s Martou se mají rády... taková krásná paní nemůže zůstat samotná ve světě... já mám, zaplať pán Bůh, ještě z čeho ženu uživit a oblíknout — buďte mojí paní!«

Vdova viděla, že okresní hejtman ani dost málo nepochybuje o její přízni ani o odpovědi a tak jako by se poddávala osudové nutnosti — sklopila trpně hlavu. Snad v tom měla také svaté prsty střízlivá panna Monika.

»Smím...? Ptal se a políbil jí ruku nejdřív dole, potom na kotníku a potom ještě výš.

»Ne!« Ucouvla zděšeně.

»Co pak?« řekl skoro uražen. »Vždyť přece budeme řádnými manžely a na oslavu toho se musíme teď také políbit!«

Byl o něco menší nežli ona a vdova, když to řekl tak rozhodně, skoro jako by poručil, poslušně k němu nachýlila hezkou hlavu s červenými rty. Jen oči zavřela, aby neviděla brejle a bílou furažku a představit si mohla cokoliv...

»Ale, ale! Vy jste se zdrželi!... To jste poslední!« volala na ně paní správcová, která rovnala na návsi do vozu plaidy a košíky s jídlem. »To naposled ještě něco znamená...«

A ponejprv opravdu — uhádla.

»Josef!« křikla Anička na kočího. »Pomozte mně přece nahoru.«

»Ale... mám co udržet koně!« Kočí nepustil opratí.

»Kašpare!« A s pohrdáním vlezla Anička sama na kozlík.

Koně odpočatí dali se do cvalu a běželi lehounce kolem parkové zdi, kolem zelených zámeckých žaluzií a kolem dubové aleje, v které se tolik událo.

S obou stran se zvedalo vysoké, rovné dřevo jedlí a jen ve vrškách zbylo ještě slunce. Vdova zvedla oči na nebe, jak tak běželo pořád mezi vršky uličkou a tak bylo čisté, vymetené, že proti němu viděla celé roje much. Pokoj a ticho bylo v lese, v dálce stál daněk a tiše poslouchal a vdova se dívala na všecko s takovým moudrým steskem. S večerem na ni přišla resignace a tak jako by to za to nestálo toužit, rozčilovat se a přemýšlet, opakovala si v duchu jenom faktum: Tak si vezmu starého!

Za lesem se ukázala věžička.

»Svatá Monika!« řekl okresní hejtman významně a položil ruku na ruku vdovinu.

Malvína si toho povšimla, a že byla rozumná, přála to vdově. Muž je ochrana, říkala si potichu, jako by to byla nějaká odvěká pravda a tak ponejprve na to vzpomněla, že jí ta ochrana scházela.

Mezi stromy se něco zamihlo, zablesklo a za chvilku už se objevila rovná, klidná hladina rybníka s houštím a stromy dokola. Na hrázi pásl krávy dědeček v kožichu a když přejeli kolem bažinatého břehu s rákosím, opět se ukázala, ale už zase mnohem dál — svatá Monika.

S večerem jaksi všecko se utišilo, vítr utichl, holčičky na vzduchu usnuly a dokonce paní správcová dřímala. Pan správce z kouta vozu spokojeně se díval Aničce na záda, čtyrhranná a nešněrovaná a Anička sama pořád se ještě mračila na kočího Josefa. V posledním voze na zpáteční jízdě zase byla taková zamořená nálada — místo Marty zase Ola mlčela. Marta mluvila trhaně neklidná a mrzutá a Ola dělala, jako by ji bolela hlava doopravdy. Novák se díval pořád nepokojně Ole pod klobouk a Marta konečně přece vytušila pravdu toho, že láskou k němu ji musila svatá Monika jen za něco potrestat. —

Ještě dlouho jeli alejí ověšenou červenými jeřáby a mírné večerní slunce vrhalo po stranách pořád delší stíny na louky. Ale

ještě kolikráte vždycky odjinud a vždycky jinačí se jim ukázala na obzoru střízlivá silhoueta poutnického kostela. Jednou za horou, po druhé za lesem se jim zableskla zlacená špičička jako by jim posměšně žehnala na cestu a říkala, že to nejpošetilejší na světě není něco si přát, ale to přání vyplnit, protože to právě se může vyplnit — všelijak.

Jak průmysl chemický užívá extremních teplot.

Napsal Dr. **Jaroslav Milbauer.**

Chci-li o tomto thematu populárním způsobem pojednati, nemohu jinak, nežli poohlédnouti se po dějinách a několik slov předeslat o tom, jak nízkých teplot bylo našimi předky využito, jakož i upozorniti, že pojem extremních teplot jak směrem k vysokým temperaturám tak k teplotám nízkým měnil se s vývojem kultury, vědy i průmyslu.

V Číně již v šestém století před narozením Kristovým zmiňuje se jistá kanonická kniha zpěvní o tom, jak led má být uchováván pro měsíce letní a ukládá jisté ceremonie náboženské, které při zařizování lednic již od 11. století tam panovaly. Indům přičítá se, že znali ochlazování vody, jakého lze dosáhnout tím způsobem, že voda v hliněných džbánech nepolévaných, tedy poresních, na povrch prosakuje a odkuřováním spotřebuje teplo, čímž se ochladí voda uvnitř zbylá. Jim také byl znám zjev, že rozpouštěním látek ve vodě nastává spotřeba tepla, tedy ochlazení. Vždyť v Pančatantram se čte věta »tu voda se ochladí, v ni-li dána sůl«.

V Římě bylo užívání sněhu a ledu v době císařství při vznešených hostinách všeobecné, ba tehdy vzniklo úsloví o mnohých věcech, že »jsou tak vzácné jako sníh a led v Egyptě«. Při začátku hostiny bylo obvyklo omývání v sněhové vodě; téměř všechny nápoje, zejména víno, byly uměle s počátku uvnitř, později (od dob Neronových) zevně ochlazovány sněhem. Aby bylo sněhu s dostatek v zásobě, dal si na př. císař Heliogabalus blíže své villy nakupiti horu sněhovou a náležitě ji chrániti před sluncem.

Ve středověku hlavně kalifové bagdadští a sultánové egyptští znali dobrodiní nízkých teplot a ledem i sněhem dávali si ochlazovati některá jídla a nápoje; při dvoře arabském vznikla pochoutka složená z cukrované růžové vody a z čistého sněhu. Na dvorech evropských byli v tom ohledu dlouho pozadu a jakkoliv na dvoře francouzském luxus vybraných hostin patřil k representaci královské, byl ještě za doby Františka I. led a sníh neznámým pomocníkem kulinárským. Ovšem později ochlazování bylo v tomto směru plně oceněno, takže se nedivíme, že ve Francii vzala počátek výroba zmrzliny a limonád. V Paříži r. 1660 jakýsi Procope Couteaux zařídil továrnu, která r. 1676 zaměstnávala na 250 mistrů umění zcela nového.

K výrobě umělého ledu nejprve sloužila známost toho, že soli rozpouštějíce se ve vodě spotřebují tepla, čímž nastane ochlazení. Nejstarší písemnou zprávu o takovém umělém ochlazování máme ze spisu jistého španělského lékaře jménem Blasia Villafrancy, usazeného v Římě, který vykládá, rozpouští-li se ledek ve vodě, že utajuje teplo. Znamenitý historik chemie Lippmann dokázal, že ta okolnost byla již dříve známa. Villafranca snad zjistil, že roztok ledkový možno na slunci znovu odkouřit a vzniklou pevnou sůl opět rozpouštěti k účelu ochlazovacímu. Ve fysice bylo umělého ochlazování prvně využito Aggiuntem r. 1635 při jeho pokusech o mrznutí vody, jimiž zjistil, že voda, mrzne-li, se roztahuje a led pak, jakožto hmota méně hutná nežli voda, na ní plove. K intensivnějšímu ochlazení, jaké skýtá směs ledu a soli, sáhl prvně chemik Boyle.

Z dalších mrazivých směsí budiž uvedena kombinace suchého sněhu a krystalovaného chloridu vápenatého, jíž dosáhl Lowitz r. 1793 až -50^{0} C. Na tu dobu byla temperatura tato v pravdě extremní a nebýti snahy chemikův a fysikův o převedení plynů ve stav tekutý a pevný, nebyli bychom pokročili dále. Jakmile vystihl Gay-Lussac v letech 1802 až 1816 svůj známý zákon o souvislosti mezi objemem a teplotou plynu, dle něhož plyn při jisté teplotě má objem, jaký by měl při 0^{0} a normálním tlaku zvětšený o 273. díl jeho, znásobený pozorovanou teplotou, byla na snadě otázka, co se bude díti s plynem, když se bude ochlazovati. Představíme-li si, že bychom ochladili plyn na -273^{0}, tu musel by se jeho objem tak zmenšiti, že byl by roven nulle, t. j. při extremní teplotě -273^{0}, jež nazvána absolutním bodem mrazu a jež je tedy daleko nižší, nežli byla teplota uměle dosažená, měl by plyn zmizeti.

Každému, kdo dovede trochu matematicky mysliti, bylo jasno, že to není možno, a fysikům bylo to ponuknutím, aby se snažili přiblížiti se více teplotě -273^{0}, by mohly se vyšetřiti zákony, kterými se tu plyny řídí. Chemikové měli také svůj zájem na takových extremních teplotách, vždyť většinu svých reakcí prováděli při obyčejné teplotě laboratorní nebo jen málo zvýšené, a kterak působí na sebe hmoty při nízkých teplotách, bylo více tušeno, nežli experimentem dokázáno.

Badání o extremně nízkých teplotách s hlediska dějinného předcházela snaha o ztužování plynů a do r. 1869 podařilo se většinu plynů dostatečným tlakem převésti v tekutinu. Pouze kyslík, dusík, vodík a kysličník uhelnatý ze všeobecně známějších plynů nepodařilo se ztužit, ačkoliv na př. Natterer působil na ně tlakem až 3600 kilogrammů na $1 cm^2$. I přiřčen jim název stálých čili permanentních plynů.

Když zmíněného roku vystoupil Andrews se svými pojmy kritického tlaku a kritické teploty a když vyložil, že plyn, má-li se podařiti jej převésti v tekutinu, musí býti dostatečně nízko ochlazen (na t. zv. kritickou teplotu), netrvalo to dlouho a se dvou stran, totiž z Paříže (2. prosince) Cailletetem a ze Ženevy (22. prosince) Pictetem, bylo francouzské akademii oznámeno, že se jim podařilo skoro současně (r. 1877) ztužiti kyslík, když jej byli náležitě ochladili.

Měli k disposici ovšem teploty nižší nežli — 50°, neboť Thillorier zavedl směs etheru a pevné kyseliny uhličité, která skýtala ochlazení na —110°, a tekutými plyny dosaženo taktéž velmi nízkých teplot, jestliže byly rychle ponechány vypaření.

Brzo na to dokonalejšími stroji a ochlazením vzduchu na teplotu kritickou podařilo se v Krakově r. 1883 Wróblewskimu a Olszewskimu ztužiti jej na tekutinu a dále i všechny ostatní t. zv. permanentní plyny mimo helium, které konečně r. 1908 Kammerling Onnes zkapalnil. Ten pozoroval poslední mez extremních teplot totiž — 268°, jež se tedy jen o několik stupňů lišila od absolutního bodu mrazu.

Ruku v ruce s badateli, kteří pouze pro poznání vlastností tekutých plynů s nimi pracovali a používali nízkých teplot jimi dosažených k problemům vědeckým, šli strojní inženýři, kteří jednak snažili se zkonstruovati stroje, poskytující umělý chlad, jednak stroje o veliké výkonnosti, jimiž by se lacino dospělo tekutých plynů, o jichž další zužitkování měli starati se technologové a chemikové. Tak vznikly mrazivé, *zimotvorné stroje*, bez kterých veliké pivovary, nákladní vlaky a lodě vezoucí maso ku př. z Argentiny, veliké závody řeznické, potravinářské, celá odvětví chemického průmyslu nemožno si dnes představiti. Při těch strojích obyčejně kysličník siřičitý neb čpavek po ochlazení ztekucuje se pumpou hnanou parním strojem (kompressorem) a získaná tekutina odvádí se do zařízení, kde nechá se vypařovati, čímž spotřebuje se teplo. To odnímá se roztoku chloridu vápenatého, takže se ochladí až na —20° aniž ztuhne a vede se trubicemi do prostoru, který se má ochlazovat. Oteplený roztok se vrací k ochlazení, vypařený plyn nazpět ke kompressi. Nižších teplot v praxi se neužívá, ačkoli jsou snadno dosažitelny tekutým vzduchem.

Tekutého vzduchu ve velkém bylo dosaženo zavedením regenerativního principu r. 1897 strojem professora techniky mnichovské Lindeho. Podstatnou součástí jeho strojů je kompressor, který vzduch, zbavený kysličníku uhličitého, prachu a páry vodní tím, že se vede věží naplněnou páleným vápnem, nejprve ztlačuje, vyvinutého tepla zbavuje v chladiči, kterým protéká voda, a vhání dále do regenerativní komory, která dobře jest isolována, aby zevním vzduchem se neoteplovala. Pak projde přivřeným ventilem do jímadla. Tím, že se tu roztáhne na původní objem, klesne velice jeho teplota. Odtud, silně ochlazen, vede se pláštěm kolem oné roury, jíž byl přiváděn do jímadla, takže uvnitř ochlazuje vzduch, jdoucí opačným směrem. Tím se stává, že teplota v jímadle klesá, až konečně dostoupí —140°; počne se tehdy hromaditi tekutý vzduch. Roury ovšem mají ve skutečnosti délku mnoha kilometrův a jsou svinuty, aby nezabíraly mnoho místa. Stroje Lindeovy dávají v hodině vynaložením půldruhé koňské síly litr tekutého vzduchu.

Novější a ekonomičtější jsou francouzské stroje Claudeovy z r. 1905, kde již jednou koňskou silou se získává v hodině litr tekutého vzduchu a kde se využitkuje síla vznikající při roztahování stlačeného vzduchu na pístu, podobně jako tomu jest u parních strojů.

Zde tedy přiškrcený ventil je nahrazen ustupujícím pístem. Dávají mimo tekutý vzduch ještě práci.

K tekutému vzduchu, jakmile stal se technicky snadno dostupným, připínaly se naděje, rozumí se, velmi přehnané. Věřeno, že požene stroje, dovolí ochlazovati libovolně veliké prostory. Ale žádná naděje se nevyplnila. Ani jeho smíšenina s práškem z dřevěného uhlí t. zv. oxyliquid, třaskavina, která jako dynamit dá se v explosi uvésti, se neujala, protože její síla trhací nebyla vždy táž (následkem nemožnosti přesného smíšení obou složek). A tak zůstal tekutý vzduch jen krásnou pomůckou demonstrační fysikům a chemikům. Přechovávání jeho a umožnění experimentů s ním rozluštil r. 1893 Dewar nádobami skleněnými, jež mají dvojité stěny; z mezistění jest vyčerpán vzduch, po případě jsou uměle postříbřeny, aby odrážely tepelné paprsky. Touto duchaplnou isolací jest možno tekutý vzduch při nádobě 1—2litrové skoro celý den uchovati s malou ztrátou 100 g, jež se vyvaří. —

Nyní všimněme si několika pokusů: Doutník rozpálený plane v tekutém vzduchu, kaučuk, rostliny a květiny ztuhnou tak, že se dají rozdrtiti v prášek, barevné hmoty (síra, suřík) pozbývají barvy, zvonek olověný nabude sonorního zvuku, ba možno i rybku ponořiti do tekutého vzduchu a ona nelekne. Okolnosti této právě uvedené chce nejnověji využíti medicina k léčení tuberkulosy, bacilly této nemoci nesnášejí prý chlad. V technické praxi, jak jsem řekl, se vzduch nezužitkuje, nicméně vyrábí se ho veliké množství s tím účelem, aby se z něho dobyl kyslík a dusík.

Necháme-li tekutý vzduch vypařovati, prchá z něho těkavější dusík a zůstává kyslík. Na tomto principu založeny jsou stroje na frakcionárnou destilaci vzduchu. Konstrukcí je velmi mnoho. Tak řečená kolona Claudeova utvořena je z nádoby válcovité, měděné a tak silné, že snese tlak aspoň 200 atmosfer. Do ní horem uvádí se tekutý vzduch, který se rozlévá po přepážkách uvnitř uložených a dirkovaných a přetéká rourami u stěn z jednoho patra do druhého, spodnějšího, až konečně hromadí se na dně. Zde vaří se tekutina, uniká vzduch bohatý dusíkem, prochází deštěm zkapávajícím s patra na patro a prováří tekutinu. Tím se vybavuje dusík, který horem odchází skoro čistý, kdežto kyslík hromadí se na dně a odvádí se do jiného oddělení továrny, kde jím plní bomby. Jsou to ocelové válce, tažené Mannesmannovým způsobem, které, ačkoli mají stěny pouze několik millimetrů silné, snesou tlak až 200 atmosfer. V nich nachází se kyslík pouze stlačený a nikoli tekutý, jak mnohý omylem se myslí.

Kyslík je plyn ohromné důležitosti technické a jeho budoucnost zdá se býti ještě skvělejší nežli přítomnost. Processy, ke kterým dnes bere se vzduch, eventuálně vzduch stlačený, jako na př. v železářství, budou se jednou prováděti kyslíkem, paliva k dosažení většího effektu nechá člověk budoucnosti hořeti v kyslíku, stejně si snad zlepší i svícení. V přítomné době spotřebuje se ho malé množství v laboratořích a lékaři při zavedení umělého dýchání, hlavní však odbyt má do strojoven. Slouží tu ke spájení a řezání autogennímu.

Jím možno upravovati veliké kotle beze švů, tlusté pancéřové desky, které dříve karborundovými brusy bylo nutno řezati, dnes však hladce se prořezávají plamenem kyslíkovodíkovým.

Extremně nízkých teplot tekutého vzduchu bylo v poslední době využitkováno v chemickém průmyslu při výrobě surového vodíku t. zv. balonového plynu, kterého náš ozbrojený mír tolik spotřebuje pro vzducholodě. Necháme-li na žhavé uhlí působiti vodní páru, získáme směs kysličníku uhelnatého a vodíku; jestliže ji dostatečně ochladíme, ztekutí se kysličník uhelnatý a oddělí se od vodíku plynného. Jest to způsob vymyšlený Frankem a Carem ve spojení s Lindem. —

*

Nyní obraťme svůj zřetel v opačný konec extremně *vysokých* teplot, na *teploty nejvyšší*. Před očima září nám na zemi nedosažený vrchol všech teplot, slunce, jehož temperatura páčí se různě, dle posledních údajů, asi správných, 5880°. Na zemi dosahujeme methodami dosavadními nanejvýše asi 4000° C. Prostředky, jaké tu máme k disposici, jsou dvojího druhu: chemické a fysikální.

Jakákoli reakce chemická provázena je změnou tepelnou, některá probíhá za vývoje tepla, jiná teplo utajuje. Při reakcích prvního typu, reakci exothermické, může se tolik tepla vyvinouti, že se stane zřejmým našim smyslům již na zcela hrubý odhad. Vsypeme-li kovový práškovaný antimon do chloru, rozžhaví se a za vývoje světla, tedy potencovaného zjevu tepelného, dá chlorid antimonový. Hoří-li vodík v kyslíku, vzniká plamen, v němž taje platina, vře stříbro. Plamen takový má teplotu asi 2000° C a slouží při formování platiny a výrobě křemeniny, totiž skla velmi zajímavého. V podstatě je to tavený křemen, který snese příkré změny v teplotě, může býti rozžhaven do bílého žáru a vložen do studené vody, aniž praskne. Téhož plamene užívá se, je-li v něm nadbytek vodíku, tedy má-li plamen redukční vlastnosti, k zmíněnému autogennímu spájení. Ze všech reakcí chemických jsou okysličování, tedy hoření v obyčejném slova smyslu, provázeny největším vývojem tepla a toto může býti v effektu zvýšeno, jestliže místo vzduchu vezmeme kyslík, případně užijeme-li ho pod tlakem. Síra, fosfor a jiné látky, hořící na vzduchu, daleko skvěleji planou v kyslíku, dík prudší reakci a většímu vývinu tepla.

Veliké příbuznosti kyslíku k uhlíku bylo využito hlavně v metallurgii: ve vysoké peci žíhá se směs kyslíkatých rud železných, koksu a materiálu strusku tvořícího, při čemž k dosažení vyššího žáru vhání se ze spodu vzduch. Zde panuje teplota až 1600° C. Keramický průmysl operuje s vyššími teplotami a dosahuje předhříváním plynného paliva i vzduchu k hoření potřebného na př. při pálení porculánu, až 1500°, dinasových cihel 1600° a při ohnivzdorných produktech až 2000°.

V laboratořích můžeme chemickou cestou nashromážditi teplo na jedno místo a dosáhnouti takto teploty asi 3000° postupem, který nazýváme aluminothermií, postupem, který před krátkou dobou, dokud autogenní spájení nevešlo v širší známost, byl také praxí znám a ceněn, zejména ke ztavování kolejnic železných i větších objektů

ze železa vyrobených. Spočívá na reakci, která dávno byla známa, ale byla velmi nebezpečna. Goldschmidt učinil jí přístupnou takto: Smísí práškovitý hliník s některým kysličníkem těžkého kovu, zejména železa, niklu, kobaltu, manganu i chromu a uvede páskou magnesiovou, vetknutou do t. zv. třesně aluminothermické (skládá se ze směsi kysličníku baryčitého a prášku hliníkového) v žhnutí; tu prohoří celá směs, při čemž příslušný kov se vyredukuje.

Všechny zde pouze letmo označené cesty chemické, vedoucí k vysokým teplotám, byly předstiženy t. zv. procesy elektrothermickými, jež založeny jsou na přeměně energie elektrické v tepelnou a skýtají v pravém slova smyslu extremně vysoké temperatury. Dříve nežli vysvětlím použití jejich v průmyslu chemickém, musím alespoň poněkud zmíniti se o elektřině, kterak sloužila chemikovi.

Nehledíc ku případům, kdy elektrickým proudem bylo dosaženo stěhování jontů v roztoku a rozkládány roztoky dle starších pojmů a kdy tedy šlo o elektrolysu, byly přeměny energie elektrické v tepelnou s ohledem na extremní teploty využitkovány v laboratoři prvně Moissanem. Chtěje připraviti umělé diamanty, uzavřel oblouk elektrický do dvou kusů nehašeného vápna, kusů čtyrhranných, uprostřed opatřených dutinou, do níž vedly v opačných směrech uložené kanálky pro uhlíky, spojené se silným strojem dynamoelektrickým. Obloukem planoucím v dutině mohl teplo zkoncentrovati na obmezený prostor a dojíti teploty nad 3000°; látky tak ohnivzdorné jako platina, zlato, se vypařily, kysličník vápenatý, křemičitý sublimovaly.

Jak jsem řekl již dříve, pokoušel se Moissan obloukem elektrickým vyrobiti uměle diamanty a skutečně se mu to po řadě nezdařených pokusů podařilo. S tím účelem roztápěl železo v elektrické peci a nasycoval je čistým uhlíkem, jejž si připravil spálením cukru. Roztok uhlíku v železu vnořil pak do studené vody. Hmota 1800° teplá byla pod hladinou ještě chvíli červeně žhavá, na to vystoupil oblak par a za chvíli hmota zchladla. Při větších dávkách zažil explose, a proto užil jiného ochlazování, totiž vkládal tyglík, chovající roztopené železo, nasycené uhlíkem, do lázně z roztopeného olova. Když po vychladnutí podrobil hmotu velmi zdlouhavému rozpouštění a čištění, nalezl drobounký prášek, složený z malinkých, krásně se lesknoucích diamantů; největší, který touto cestou vykrystaloval ze železa, byl 0·57 *mm* v průměru (r. 1893). Od té doby mnoho chemiků se namáhalo dospěti k diamantům větším, ale bez valného zdaru — cestu technickou dosud neznáme a kdybychom ji i znali, jistě bychom o ní nemluvili a seděli na haldě peněz.

Extremní teploty oblouku elektrického vedly technickou praxi k řadě látek, které mají dnes ohromný význam a které skutečně pouze jimi technicky jsou dostupné. V prvé řadě je to sloučenina uhlíku s vápníkem, t. zv. karbid vápenatý, obecně krátce zvaný karbid. Moissan jej sice ve své peci připravil, ale technickou výrobu propracoval Američan Wilson. Skoro v týž čas, co v Paříži zmíněný

učenec studoval vznik karbidův a neoznámil jejich výrobu k patentování, americký továrník Wilson přišel na myšlenku, zda nebylo by možno z kysličníku vápenatého účinkem uhlíku v žáru elektrické peci, kterou měl k disposici a v níž vyráběl hliník, silnějším proudem a zvýšenou teplotou připravovati kovový vápník. Do uvedené směsi pustil proud silný několik tisíc amper a jak se vypravuje, dostal hmotu tak málo kovu podobnou a nevzhlednou, že celý blok její kázal vyhoditi. Šťastnou náhodou padla látka do bazénu s odpadní vodou; ihned nastal prudký vývoj plynů, jež chytily a plamenem neobyčejně skvělým osvětlily široko daleko rozsáhlý dvůr tovární.

Praktický Wilson nemeškal a zavedl výrobu na veliko. Karbid připravuje se od té doby v ohromných kvantech, všude tam, kde je k disposici laciná vodní síla a slouží nejen k osvětlování, nýbrž od nedávné doby získává se z něho také dusíkaté hnojivo. Vede-li se totiž přes karbid vyhřátý na vysokou teplotu dusík, jaký odpadá od frakcionárné destilace vzduchu, když byl zbaven posledních stop kyslíku, vznikne tak řečené dusíkaté vápno, čili, jak krásně říkají naši obchodníci, »vápnodusík«.

Jiná sloučenina, která vzniká extremními teplotami, jest karborundum, v podstatě karbid křemíku. Objevil jej také Moissan, ale zisk měl jiný Američan, technolog Acheson, který prvně jej ve velkém vyráběl. Ku přípravě karborundu slouží peci nikoli typu peci Moissanovy, kde hoří oblouk elektrický, nýbrž takové, kde do proudovodu vloženo jest jádro tvořící odpor, jenž se rožhavuje. Do nístěje (až 5 *m* dlouhé) podoby rakve, složené z ohnivzdorných kamenů, vchází čely silný elektrický proud několika pásy měděnými, které uloženy jsou mezi desky uhelné, stažené šroubem. K těmto ohromným elektrodám přihrabe se jemný koks, náležitě upěchuje, na dno uloží se vrstva pilin, pak křemenná zrna, na to materiál reakční, směs koksu a písku křemenného s pilinami dřevěnými a solí kuchyňskou, doprostřed kouskovitý koks jako vodivé jádro, dále se stran a na povrch reakční směs. Když se proud zapne, po dvou hodinách počne unikati kysličník uhelnatý v ohromném množství. Úmyslně jej zapálí a nyní celá pec podoby hrobky nachází se v plamenech as 36 hodin. V té době hrobka se propadá a plameny se zmenšují. Na konec vypne se proud a pec se rozebere. Uvnitř naleznou se překrásné krystaly karborunda. Ty se třídí a používají po náležité úpravě jednak jako lešticí materiál, jednak na karborundové brusy, pilníky, papír a pod.

Podotýkám ještě, že se někdy v peci karborundové najdou krystaly karborunda ne černé, nýbrž bezbarvé, lesklé, paprsky lámající, třpytí prý se krásněji a líp hrají barvami nežli pravé diamanty. Dosud se nepodařilo je připraviti bezpečně a udělati z nich drahokamy. Zajímavé jest také, že patenty Achesonovy k výrobě karborunda koupila pro země evropské, kde jsou k disposici laciné vodní síly, rakouská Länderbanka skoro za 2,000.000 K.

S výrobou karborunda souvisí fabrikace umělé tuhy, již také zavedl výtečný Acheson, a dosud v jediné továrně u vodopádů nia-

garských na veliko připravuje. Pustí-li se do pece karborundové silnější proud a teplota v peci přestoupí 1700°, rozloží se karborundum, vytěká křemík a na povrchu pece shoří, zůstane pak uhlík v podobě grafitu, umělé tuhy. Pracuje se v pecích větších nežli jsou karborundové (mají až 10 *m* délky). Získaná tuha jest 98—99%ní, prodává se jako výtečné mazadlo pro rychle jdoucí stroje a zhotovují se z ní elektrody uhelné. Novinkou továrny Achesonovy, jež sluje International Acheson Graphite Co., jest vodní (aquadag) a olejové (oildag) suspense tuhy, sloužící za mazadla automobilová a nátěry, chránící železo před rezavěním.

Tím vyčerpal bych, ovšem pouze jen velice stručně, thema; upozorňuji, že zajisté pokrok se tu nezastaví; vždyť vrcholu extremních teplot, temperatury slunce jsme nedosáhli.

I chemikové i technologové mají své ideály! —

Dr. *F. X. Harlas:*

Jakub Obrovský.

Před deseti roky vystavoval po prvé mladý absolvent pražské akademie v Rudolfinu, kamž tehda ještě s radostí zasílali obrazy na jarní velké přehlídky. Jméno neznámé, jen na plakátu se objevilo již před tím, když byla keramická výstava. Byl nakreslen faun, držící v ruce antický pohár, na nějž i při svých kozlích uších a růžcích vážně hleděl. Bylo to barevné, proti slunci v masse držené, a ze široka a jistě na kámen nakresleno. Pak přicházely kresby perové, kolorované, v nichž se nám zdál Jakub Obrovský — neboť on tehda počal vystavovati — velmi odvislým od Maxe Švabinského, jak i kritika vyslovovala. Ale snad bylo Obrovskému křivděno. Neboť co od té doby vytvořil, čím vystoupil ve vlastních výstavách v saloně Topičově i jinde, to mělo svůj ráz, a to bylo hloub založeno, nežli na obdivu pro nejoslnivější zjev oné doby na nebi výtvarnickém — pro Švabinského. Obrovský spíše sahal zpět až k Josefu Manesovi, na něhož upomínala lineární komposice, kypré tvary dívčích těl a lyrický základní tón, jímž laděn byl celek k jednotnému účinu. Písně o lásce to byly, o kouzlu ženy, o ženě milence — i ženě matce. A jak Obrovský s uměleckým temperamentem, to jest cele a bez výhrady, vrhl se na toto thema, tak je stále a stále znova zpracovává. Chápe se myšlenky a vtěluje ji v obměnách nejrozmanitějších, vždy jen *malířsky* pointovaných. Neboť Obrovský je zase jednou český malíř, jemuž barva, především a hlavně barva, je dílotvorným elementem.

Dříve se říkalo takovému umělci, že je kolorista, a »kolorit« byl něco zcela nesouměřitelného s ostatními kategoriemi, které byly linie, tvar, komposice — a hlavně »myšlenka«. Rozeznávaly se obrazy bez myšlenky, nebo bez komposice, nebo bez liniového podkladu, od

obrazů s myšlenkou, od »liniové krásy« a t. d., a vždy vylučovaly se jakési doplňující vlastnosti. Jako by koloritem vynikající malba nutně musila býti bez dobré kresebné substance, nebo jako by »myšlenka« vylučovala realism tvarový i barevný. A tak znamenalo slovo »kolorit« vlastně jen přítomnost barev sytých, zářivých, ohnivých nebo jen i příkrých a křiklavých, ačkoli v pravdě tím naznačen *souzvuk* všech barevných prvků nějakého díla malířského. Zajisté má i Cornelius svůj kolorit, když přece maluje, anebo vlastně koloruje, i Whistler, jenž ladí do šeda, i Van Dyk, jenž miluje jen tři barvy mimo pleť: bílý límec, černý šat a šarlatovou draperii k tomu.

A tak jsou koloristé, jejichž paleta zná jen tóny od bílé přes modrou do černé, neb od bílé přes žlutavou šeď do šedé zeleně. Ale Obrovský, abychom se k němu vrátili, je z těch štědřejších. On má na své paletě jásavou žluť, klidně zvučící zlatou hněď, sytou zeleň, jasně chladnou modř, planoucí purpur, žhavou barvu oranžův, a k tomu celou stupnici růžových, perleťově měnivých, opalizujících tónů pleťových. Ano, pleť ženského těla, růžový nádech její, když světlo přímo na ni dopadne, jantarové polostíny, ambrové reflexy — to je základní akkord v malbách J. Obrovského, s nímž harmonují pak pravé fanfáry rudých, brunátných, zlatistých tónů i kaskády stříbrné běli, i kontrapunkticky tak virtuosně využité, hluboké tóny zelené.

Zrovna hudební kouzlo barevných výtvorů těchto ovšem také je podmíněno tvarovou, výtvarnicky tedy na ploše čarovou konstrukcí díla. Obrovský dokonce nezanedbává — od počátku svého vystoupení — kresebný moment, ale právě lehkostí, s jakou spojuje obé, kresbu s barvou, nás pro sebe získává. *Štětec* u Obrovského kreslí, štětec rázem luští též tvarovou stránku díla, a v plynném spádu jeho vykvétá ona illusivní moc těchto lyrických nálad. Jsou to písně ke chvále krásy ženy, krásy světa.

Obrovský je v tomto směru zajímavým zjevem našeho uměleckého života, Vycházeje z impressionismu ve smyslu jemného rozlišování barevných valeurů, míří k svobodnému malování toho, co vidí ve své duši. Komponuje svoje obrazy, vymýšlí si svoje motivy, v podstatě tak prosté, ale vtěluje svoje myšlenky slohem realistické školy luministů, tedy oné odrůdy impressionismu, která stanovila za svůj stěžejný bod programový malování světla a jeho differencovaného působení na vzhled reality. Jest to tedy spojení idealismu komposičního s realismem výtvarnickým — spojení zdravé, a z dějin umění tolikráte proslavené. Ovšem není tím řečeno, že by stačilo k dosažení vysokého stupně umění, kdyby umělec, jak to také skutečně činívají, prostě si vybral nějaké heslo výtvarně-scholastické a na základě jeho pak zpracovával themata nebo motivy přímo protivného směru, kdyby na př. maloval výjev z doby rokoka přesně dle modelů zúmyslně hrubozrných, hřmotných postav v kostýmech křiklavých zcela venku pod širým nebem v rozptýleném světle, neb allegorii práce nám předvedl v graciosní postavě pařížské krásky více méně dekolletované, zcela ve způsobu maleb z doby Ludvíka XIV. na bohatém římsoví usedlé a elegantně seskupenými attributy ma-

lebně obložené. Viděli jsme tak již nymfy jako selská děvčata těžkou zemitou barvou malované, výjevy z bible à la Millet, z historie à la Courbet, krajiny s vápennými pecemi à la Chaude-Lorrain, údolí se zříceninou na kopci zase zcela střízlivě šedé a v čárové soustavě přímo proti všemu nadání co nejnepřízniověji na plochu umístěné — antický motiv rokokovými gesty a barvami, moderní motiv anticky sestylisovaný i v barvě zprimitivisovaný a t. d. Tu právě umělec neslyšel hlasu v sobě, který by byl radil, tu jen sestavoval s úmyslem, který nyní bývá hlavní pružinou tvoření uměleckého: státi se dle možnosti nápadným a odlišným. Umělec fondu vydatnějšího, umělecká individualita hloub založená takto nehrají se slohovými formulkami a s dobovými hesly. Vycházejí z určitého předpokladu, s určitou erudicí uměleckou, a přistupují k využitkování svého fondu, aniž by byli na rozpacích, jakým způsobem se mají vysloviti. Technika, tvarosloví, komposiční střih, to vše je u nich dáno a priori právě jejich individualitou, silnou, zdravou, a cíle svého jsou si od prvního kroku vědomi. Takoví umělci pak *tvoří* své dílo, nesesazují je.

K takovým náleží Jakub Obrovský (nar. 23. pros. 1882 v Bystrci u Brna). Umělecký karakter, který neváhá vyjadřovati se po svém, malovati to, co *jemu* se líbí a jak se líbí, ač kolem hlučí dav a vykřikuje sterá hesla, kacířuje a klne — takový harmonický sám v sobě pevně zakotvený a jen svému umění zodpovědný malíř přece jen dobývá toho, čeho se domáhají chabé duše, rozháraná srdce a dekadentní mysle s velkou námahou a s velkým zvířením prachu, hned prvním rozmachem a zpravidla i proti všem módním heslům. Přece jen se jeho dílo *líbí* — a to konečně je posláním každého uměleckého díla, aby vyhovělo aspoň současníkům. Neboť víme předobře, že budoucí pokolení svůj úsudek zformuluje bez ohledu na to, co bylo kdysi milé a krásné, ale že není úkolem umělce, aby této budoucnosti a *příštím* vkusovým směrům vyhovoval. V umělecko-historickém světě za našich časů sice bylo hlásáno, že praví umělci vždy byli neuznáváni a teprve později pochopeni a ctěni. Ale ani to nesetkává se s pravdou, neboť, byť i jednotlivci v naší době slavení snad za svého života neměli té úcty a takového věhlasu v šíř i v dál, jako v přítomnosti, přece nutno rozeznávat vědecké uznání od současných sympathií, abychom neřekli od současného enthusiasmu. Kdo pak své době zadost učinil, ten v pravdě žije dále na všecky časy. Snad přijde perioda, kdy díla jeho budou pomíjena, ale fluktuace úsudkův i k nim zase vrátí pozornost, a odborník, historik umění, vždy o něm řekne, čím své době byl.

Že tuto tak obšírně mluvím o zásadových stanoviskách, má příčinu v našich nynějších uměleckých poměrech. Jakub Obrovský svou výstavou vzbudil zvláštní vzrušení. Jednak obecenstvo se hrnulo k jeho malbám, vystaveným od března do května v Obecním domě, měrou v Praze neobvyklou, jednak kritika jako vždy se vyslovovala nejrozdílnějším způsobem, i přímo odmítavě, o jeho díle.

Kritika modernistní neuznává umění, které se líbí, které kladně reaguje na tento krásný svět vezdejší. Konsumenti umění však v přímém odporu proti tomu souhlasí s uměním takovým, jemuž děkují

za zmnožení radostí ze života. To pak je tak přirozené, tak v pravdě lidské, že není třeba dalších poznámek nebo vysvětlivek. Ale že při tom se bagatelisuje tak silný umělec a že jsou mateny nejzákladnější pojmy o uměleckých hodnotách, to právě svědčí jen o chorobné deformaci esthetiky naší doby. K tomu přistupuje, že Obrovský se objevuje jako zcela česká, ve vývoji svém logická umělecká osobnost, jakých je velmi málo, a že tedy by bylo jistě pochopitelno, kdyby byl českou veřejností vítán co nejvřeleji.

Obrovský počal svá léta učení na škole umělecko-průmyslové, jako mnozí čeští malíři a sochaři. Škola od svého prvého roku (1885) sloužila celé řadě mladých adeptů umění za průpravu, nikoli snad pro příští umělecko-průmyslovou činnost, ale pro nastoupení umělecké dráhy vůbec. Mělo to svoje příčiny v neutěšeném formalismu, jenž ovládal *akademii* uměleckou, kde vlastně se *učilo*, jak se v Německu a ve Vídni provozuje malířství »vysoké úrovně«, kde se kreslilo dle sádry celý rok, pak se komponovalo dle Führicha a starých mistrů, tu i tam se také malovalo, i dle přírody — ale vždy se dbalo na dobrou tradici německou. Tím odpuzeni byli nejlepší lidé, jako Marold, a Trsek, Douba, Bartoněk a mnozí jiní viděli se v cizím, antipatickém živlu. Francouzské malířství s jeho naturalismem na pražské akademii bylo dáno do klatby, a mladí tolik toužili po tom, aby směli *malovat*, a to především dle přírody malovat. Že pak na nové škole *umělecké* — a tou přece byla především — za učitele jmenováni byli Frant. Ženíšek a Jakub Šikanedr — to přivábilo na př. Jaroslava Špillara, Jana Gretsche, Hofbauera, Dědinu, Frant. Urbana, Záhorského, a to pak vábilo také později, ano ještě r. 1897 Obrovského, aby z Moravy, kde se narodil v Bystrci u Brna, se dal zapsat na pražský »Umprum«.

Uvažovali všichni ti mládci takto: na škole se naučím u dobrých učitelů a při dobré organisaci učební mnohem více než na akademii, kde mne budou posunovat z oddělení do oddělení, ze »sádry« do »aktu«, pak do »málklassy«, pak do atelieru. Chtěl bych do atelieru prof. Ženíška, nebo Lišky, nebo Mařáka, nebo Brožíka — tam se však hned nedostanu, neboť na akademii se jich hlásí příliš mnoho. Zde pobudu dvě, tři léta — a pak mne na akademii spíše vezmou, když již nebudu začátečník. Takový byl raisonnement těch mladých umělcův a také později, když prof. Ženíšek již byl na akademii, kde působili pak i Brožík, Hynais, Pirner a Mařák, rádi vstupovali na umělecko-průmyslovou školu, považujíce ji za dobrou průpravku pro akademii. A skutečně nám tedy c. k. umělecko-průmyslová škola odchovala řadu dobrých malířů — a později i sochařů.

Snad jest tomu nyní jinak, ale umělecká generace česká na sklonu století XIX. má mnoho vztahů k pražskému umprumu. A také Obrovský z něho vyšel. Na pražské akademii pak to byl prof. M. Pirner, jemuž vděčí za další umělecké vychování. Měl jsem příležitost uslyšeti z mnohých úst výtvarníků českých nezvykle srdečnou a vděčnou vzpomínku na tohoto umělce, jenž se straní veřejnosti a nedbá jejího uznání. Je známo, jak jsou právě výtvarníci v prvních svých počátcích nakloněni k radikálnímu novotářství, chápanému

právě tak povrchně a zhusta jen malicherně co do vnějškových detailů, jako bývá u všech nových »škol« uměleckých. Nevážiti si staré školy, to je takřka prvním článkem nového uměleckého vyznání. A tu již několikráte jsem uslyšel, jak i ti mladí novotáři, ti modernisté, s velikým vděkem vzpomínají svého učitele Pirnera. Zdá se, že prof. Pirner zná tajemství, jak působiti na mladé umělce, jak je nabádati k práci, k tvoření, aniž by při tom pocítili strohost regulí a tvrdost školních škamen. Také Obrovský se hlásí k žákům Pirnerovým, také on pohlíží ke svému učiteli se zvroucnělým vzpomínáním na vše to, čeho žák u mistra nabyl.

Jak vysvitne, z rysův umělecké individuality J. Obrovského shora načrtaných, jest to právě komposiční rhytmus, jest to také směr k emancipaci od pouhého naturalistního kopírování skutečnosti, co bylo u Obrovského Pirnerem probuzeno. Uměl.-průmyslová škola dala dobré základy a nutila ku přemýšlení o funkcích uměleckého díla *mimo* dílnu umělcovu, to jest o tom, jaké jsou dekorativní vlastnosti dobré malby a jaká je malířská pointa dobré dekorace. A tak vyšed ze škol stojí tu Obrovský již na své dráze, má již svůj cíl jako umělec i jako malíř — a výstava r. 1914 ukazuje, že cesta byla přímá, a žeň že je bohatá.

Vyobrazení, které přinesla »Osvěta«, předvádí nám obraz pro tvorbu Obrovského typický. Ohebná těla žen a dívek ve hře stínův a světel, v kraji sluncem prozářeném — toť obsah obrazu, i mnohých jiných, jichž katalog vypočítal 80. Mezi nimi byly studie z přírody, vždy stojící nebo sedící graciosní postava ženy na zeleném pažitu, a pak větší plátna, z nichž »Cikánská madonna« již se stala majetkem moderní galerie král. Českého. Komposice překvapující svěžesti a plápolavosti barevné střídaly se tu s obrazy prosvětlenými hebkým, krytým světlem, jaké je prostřeno pod korunami starých stromů ve velkém parku. Obrovský dekoratér, známý svými malbami na slavnostních branách jubilejního roku 1908, výzdobou pavillonu bank a českého peněžnictví na výstavě toho roku, malbami »u Vejvodů«, ve spořitelně vršovické a j. v., vystupuje dnes s opravdovou vyspělostí, jest originální a při tom také pán svých nástrojů. Maluje s rozkošnou lehkostí, směle, ze široka, každý tah stětcem je na svém místě, je výmluvný, obsažný. A přece neznepokojí pozorovatele nevázaná šíře nebo hrubá primitivnost technického postupu, jak bývá nyní u modernistů, opovrhujících kulturou malířskou. U Obrovského nejde o toto »jednoduché« nebo naivní malování, to jest, primitivnost a naivnost nejsou účelem, ale výsledkem získaného cviku, a toho docíleno neunavnou prací, zvláště za poslední třiletí — ovšem na podkladu osobního nadání. Neboť je to dar, když malíř tak záhy po vystoupení z akademie a v mladých letech ovládá techniku zcela rázovitě, osobitě.

Nemohu jinak, nežli zakončiti, jako jsem zakončil ve stati Katalogu výstavního. Nechť je poskytnuta příležitost, aby tato umělecká individualita se plně rozvila, aby nám dal Obrovský velká dekorativní díla česká. Od Jakuba Obrovského lze je očekávati.

Aug. Eug. Mužík:

Krise.

Mrzuta a věčně zakaboněna vlekla se učitelka Gabriela Horákova pražskými ulicemi. Už ani jinak choditi neuměla. Zdálo se jí, že za ní zapadl na věky celý svět — byla stále v onom horečném napětí mysli, které v nás vzbuzuje jistotu, že nás již postihla neodvratná pohroma, a že by bylo zbytečno, ano bláhovo, jí se vzpírati a z jámy, do níž jsme zapadli, se dostávati.

Byla uražena, pokořena, ba zneuctěna navždy — tak se aspoň domýšlela. Zdálo se jí, že každý na ní pozoruje její zahanbení — rděla se nyní často a neodvažovala se hleděti lidem přímo do očí — jako by byla přistižena při nějakém přestupku. Kdykoli ji někdo oslovil, trhala sebou a zajíkala se v odpovědi jako její nejnedbalejší žačka. A její nitro bylo jako hluboká černá propast, na jejímž dně místo skrytých zdrojů citu je tvrdý, těžký balvan a kaluž odporného slizu.

A vším tím byl vinen ovšem toliko on, kdysi její přítel, ba zbožňovatel, jenž jí podal tolik důkazů své náklonnosti — tak se aspoň domýšlela — a potom, když už se směla domnívati, že se ocitá na prahu vysněné říše, nesmírného štěstí že se před ní otvírá brána nového života, náhle se od ní odtrhl, ji zapřel, beze slova odešel a ponechal ji docela osudu. Zapálil celé její nitro neznámým doposud plamenem a potom se vzdálil jako jásající triumfátor. To jedno políbení, které spolu vyměnili — byla to jakási společenská hra na zástavy nebo co takového — zdálo se Gabriele pečetí spojující ji s ním po celý život. Nemilovala dosud a neznala hranice pouhého žertu, přátelství a opravdové lásky pro celý život.

Proč se jí tedy pletl do cesty a vylákal ji z její prosté samoty a smutného, ale bezpečného klidu? Což by jinak byla dovolila svému srdci, aby se rozhoupalo jako veliký zvon mocným, slavným hlaholem při východu dne, kdyby nebyla četla v jeho očích celé vyznání a výzvu lásky a nebyla slyšela příbuzný hlas jiného zvonu, jí v ústret se rozzvučelého? Což se mohl domýšleti, že osoba taková jako ona může považovati každý pozdrav, rozhovor, letmý stisk ruky a bezděčný dotek těla i při nevinných společenských hrách, vzbuzující v ní trapný, ale rozkošný pocit jako prudký zážeh plamene, za pouhý naivní, banální žert mladých lidí? Nebyla již tak mladá, aby všecko to dotklo se jí jen jako lehký žertík, který oplatíme nejvšednější mincí pozornosti — byla již v oné epoše života, kdy je tak nebezpečno blížiti se pohlaví druhému, kdy první blesk přeplněné atmosféry nitra vzbudí rázem nejstrašnější bouři, která se ani lety neutiší, ale musí se vybíti do posledního zbytku.

Pro nějaký okamžitý, neškodný, beze všech důsledků mijející flirt, v jakém si libovaly její družky, ona zrozena nebyla. Byla z těch divně stvořených bytostí, o kterých básník pěje, že mohou milovati toliko jednou v životě, jako se jen jednou žije a umírá, ale potom milují na věky nebo mrou svojí láskou.

Tato láska byla jediným, celým jejím životem, jako když rostlina se rozvije a vtělí v ten jediný svůj květ. Jsou keře, které kvetou sterými poupaty a květy — utrhni jich kolik chceš, a přes noc vypučí nové a ještě krásnější; ale netrhej květ hyacintu, jenž jest jediný a s nímž hyne a umírá květina celá!

Takový byl konec pohádky jejího srdce a celé její bytosti — tak se jí aspoň zdálo. Byla citově i morálně poraněna a to až do kořene. Rána ta zela dosavad a jitřila se každým dnem novou a novou, už navyklou bolestí — ono »dosavad« bylo neustálé a bude věčné, dokud jen ona sama bude živa. Nebylo možno o všem tom chladnokrevně a objektivně rozsuzovati. Neodvážila se dosud o tom ani přemýšleti, zdali tím není také trochu sama vinna — svou přílišnou vznětlivostí a ničím neodůvodněnou důvěřivostí. Cítila toliko vnější, hrubou stránku svého neštěstí a činila zodpovědnu za všecko jen onu krutou povýšenost, sobectví a nespravedlnost muže, ono hrdé a brutální pohlaví barbara, ženoucího se za svou kořistí a chápajícího se jí bezohledně, kde jen se udá, ale stejně bezohledně, z pouhého jen rozmaru jí opovrhujícího.

Byl tím vinen netoliko on, ale každý a všichni kolem, jenom ne ona sama — zanevřela proto na všecko, na celý svět, na všecky lidi, přátele a známé. Při takové kruté urážce duše své, příliš citlivé a spravedlivé, stala se sama nyní necitelnou a nespravedlivou, mstíc se tak za příkoří jí učiněné.

I k dětem — byla učitelkou na dívčí škole — ztratila pojednou veškeru lásku a příchylnost. Krásný, harmonický poměr mezi nimi a ní se trhal a rval, až se přerval docela. Viděla v nich zdrobnělé, ztělesněné dobyvačné sokyně, chladné, bezohledné a raffinovaně obratné a proto i také vítězné a šťastné. Jejich klidný, nezmarný smích ji bolně dráždil a urážel. Jak se jen tak může někdo ještě smáti a veseliti! Stáhla se jaksi úplně do sebe, stala se přísnou a nepřístupnou, stále jen kárající a každé vybočení z konvenčního poměru přísně stíhající. A žačky, ty její žačky, které by dříve byly pro ni do ohně šly (dobře to věděla a byla na to hrdá!) záhy to zpozorovaly svým původním svěžím, dosud nezkaženým pudem zvířete, divocha i dítěte — přestaly ji rovněž milovati. Už neviděla ty tiše ale nadšeně planoucí pohledy, po celou hodinu vyučovací na ni upřené, ty vroucí úsměvy svých mladých, bojácných a plachých sestřiček, hledajících každou sebe menší záminku, aby se jí zalichotily a zavděčily. Jejich pohledy byly nyní pohledem poplašeného, bojácného zvířete, hledícího se kamsi skrýti před svým pronásledovatelem, anebo to byly pohledy přímé odezvy k nevyhnutelnému boji a k odporu mlčelivému, ale tím příkřejšímu. Veškerá její kárná methoda žalostně ztroskotávala; marny byly všecky domluvy, výhrůžky a tresty — kázeň školní, založená dříve na vzájemné srdečnosti a radostných a vděčně oceňovaných ústupcích a marně nyní budovaná na nepovolnosti oboustranné, očividně se bortila. Poměr stával se oběma stranám nesnesitelným.

Dříve, jakmile nastalo jaro, přese všecko varování a zakazování nosily jí z nedělních svých výletů kytice květin, ačkoli těch nej-

prostších, přece však, jak bylo viděti, pečlivě sbíraných a opatrovaných, když jiných pěstovaných a kupovaných naprosto odmítala přijmouti. Vždycky v pondělí podobala se její kathedra celé zahrádce plné nejpestřejšího kvítí. A tento prostý, ale tak výmluvný důkaz jejich přízně a náklonnosti těšíval ji nejvíce — a nyní nastalo jaro nové, a před ní neobjevila se květina ani jediná . . . Poslední, darované před týdnem pocházely jistě z ruček, té »nejhorší«! Ta nejdéle vytrvala — — ale v sobotu, jsouc příliš krutě a nespravedlivě pokárána, propukla ve zjitřený nářek, nervům učitelky přímo vražedný: byla nucena ukončiti dříve vyučování a nebyla s to, aby se upokojila přes celou neděli. Pocítila jistojistě, že to tak dále nepůjde, a vyzbrojila se k novému týdnu neroztavitelnou trpělivostí a ledovou chladností. Přece však, když při vstupu do třídy hladový pohled její zavadil o kathedru, jež tu čněla prázdná a mrtvá jako skalní stěna, srdce v ní se bolestně zatřáslo. Nutila potom hlas svůj do větší ještě střízlivosti a přijímala veškeru námahu mladých dušiček jen jako vynucený a nezbytný hold přísné školní kázně. A tak nastával nyní mezi nimi poměr, který znávala pouze z doslechu a kterého se z daleka už děsívala a štítívala, nejhorší poměr učitele a žáků: poměr chladného školometa bez lásky a srdce, zkostnatělé byrokratky, ohyzdné »staré panny« vnějškem i vnitřkem, nejčernější, ale vše vystihující přezdívky, které se tak lekají citlivé a věčně mladistvé ženské duše!

A Gabriela právě nyní měla potřebí tolik lásky a oddanosti, o níž se neví, či je a odkud přichází, zdali ze srdce cizího k nám, či z našeho k cizímu, přetékajíc jako veliké, žhavé a jasu plné moře ve věčném přílivu z nitra do nitra, bez břehů a hranic. Teď to moře v ní srazilo se a ztuhlo ve smutnou a odpornou ledovou pláň, odpornou sobě i jiným; ubohá cítila, že ji sama neroztaví nikdy — musí zde býti pokynu a pomoci zevnější, nějakého jarního vánku a zázračně působícího slunce, jež dovede i tisíciletou ledovou kůru rozpustiti. Ale to nepřicházelo, a její žačky nadarmo čekaly, zda jejich učitelka zase jednou vlídně se na ně usměje, srdečně se rozhovoří a že bude zase tou starou »naší slečnou«, nejoblíbenější ze všech jejích kollegyň. Zahrnovaly ji ponenáhlu ve svých představách i řečech strašlivou přezdívkou »ta zlá«, zatracujícím výrokem mladistvé kritiky pro vše a navždy.

Ani se už radostně nedívala kolem sebe. Jindy těkávaly její pohledy jako veselí ptáci po každé zeleni na ulici zachycené nebo uměle vypěstované, a ještě výše po modré obloze, sluněčku na ní jiskřícím a mráčcích po ní se proháněјících. To všecko zdálo se jí tenkráte částí její bytosti, také tak bezstarostnou a skotačivou; ona to honila se a vířila těmi mráčky, ona to bujela a kvetla v té zeleni. Ale nyní její stále sklopené pohledy viděly všady jenom tvrdou, kamennou dlažbu, třísnivý, šedivý prach nebo smutné, odporné bláto; to vše bylo zase symbolem nynějšího jejího stavu, pronikalo do všech jejích pórů a proměňovalo ji znenáhla v takovoutéž podobu. Bylo jí, že jsou ty oči její tak těžké, že se již ani nemohou povznésti starým směrem k zeleni stromů, modři oblohy a zlatu červánků. A po-

zvedla-li je přece až k oné výši, postihla tam nyní pouhou prázdnotu, náhodný shluk a směsici látek a barev, z kterých byly zhněteny ony klamné, přeludové obrazy. Neviděla nyní nic jiného nežli suchý, holý výpočet, v přírodě i v srdcích; její dřívější víra a důvěřivost byla také takový pouhý přelud, všady vládl pouhý sobecký výpočet — »jak jsem jen mohla kdy toho nechápati,« tak se sama sebe přečasto tázávala.

Také zevnějškem svým již jako by pohrdala. Do nedávna — ale bylo tomu v pravdě již mnoho měsíců, ba snad i roků — vyhlížela vždy tak svěže, jako právě rozkvetlá velká květina. Prostá elegance její toiletty, volnost, lehkost a gracie jejích pohybů tvořily z ní jakous aristokratku vůči jejímu všednímu, plebejskému okolí. A dnes chodila unavena, zlomena, ve starých, obnošených šatech, pozbývajících ponenáhlu tvary moderního střihu a nabývajících obrysů jejích uvadlých, zkostnatělých údů, v sešmaťhaných střevících, plných ošklivých stop prachu a kaluží — sestárla, zhruběla a zošklivěla; to cítila sama, ale snažila se toho nedbati — co na tom nyní již záleželo, pro koho chtěla by se »dělati hezkou«, komu by snažila se teď zalíbiti.

Doma v pokoji jejím bylo nyní pusto a smutno, jako by odtamtud nějakou mrtvolu byli vynesli. A jak tam bývalo útulno a milo! Bydlila u rodiny, která zastávala takřka úlohu jejích rodičů. Jako drobná žabka, kandidátka učitelství se k nim přistěhovala a stala se takřka jejich dcerou. Všecka svá dlouhá léta pracného snažení, starostí, ale i zadostučinění a radostí prožila s rodinou tou. Tam se také seznámila s ním, mladým inženýrem, jakožto se vzdáleným jich příbuzným. A nyní se jí zdálo, že ona rodina je spoluvinna veškerou bídou její — oplácela jim chladností a příkrou nevrlostí. S první příležitostí zažádá za přeložení na školu jinou, aby měla záminku se vystěhovati. A nepůjde-li to, přetluče již nějakých těch deset, patnácte roků a potom jako pensistka odstěhuje se někam na kraj světa, kde ji nikdo nezná a kde nebude na obtíž jiným, ani sobě. Je konec všeho, celého života jejího!

Tak pospíchala dnes ráno zase do školy ze svého bytu v odlehlé ulici vyšehradské, kde zahrádka před jejími okny prosvítala první zelení. Šla zcela lhostejně k celému okolí, zabořena do labyrintu temné, mrzuté nálady. Zašla na stezku protínající park na Karlově náměstí, jemuž nevěnovala pozornosti. Co také — cestou touto prošla již tisíckrát a znala tady každý strůmek a květ. Náhle, jako když ji bodne u srdce — nohy pod ní zdřevěněly. To spíše pouhým instinktem nežli skutečným doslechem pochytila zdravý, bodrý, mužský smích, jímž celé její tělo se prochvělo jako elektrickou ranou. Mužský smích — — ten známý, do daleka hlaholící, jejž tak dlouho už neslyšela, smích nezkrotitelný a bezohledný, jakým se smějí jen muži silní a bodří, hotoví vždy podívati se do očí celému světu. A do tohoto smíchu mísil se jemný, ale hluboký záchvěv ženské radosti, vyzařované úsměvem tichým a mírným, s nímž vytéká z ňader celá duše mateřského blaha a vděčnosti za tolik lásky a štěstí na zemi, a drobné, nejasné, spíše opičí huhlání, první to životní výraz

tvora se hlásícího, že je také na světě a že nestrpí, aby se přes něj přešlo k dennímu pořádku.

Gabriela mimovolně pozvedla oči. Nemohla je odvrátiti jinam, jakkoli si úpěnlivě přála proklouznouti kolem jako stín. Ale odbočiti někam nebo vrátiti se, na to už nebylo pomyšlení. Setkání bylo nevyhnutelné, a jakkoli měla tolik síly, že nehleděla nikomu přímo do očí, přece viděla před sebou celou tu skupinu, jeho, jí — tu ženu, která stála nyní na jejím uloupeném místě, i to dítě, které mělo být jejím dítětem — — procítala a prožila mžikem celá svá léta trvající drama jako člověk, který se topí a padá, padá ke dnu a v jediném tom okamžení prožije celou dosavadní minulost.

Teď postřehla náhlé odmlčení mužského smíchu a zahlédla veliký oblouk bělavé mužské ruky a černého klobouku. Musila odvětiti na pozdrav. Uklonila se zdvořile a v oku jejím ležela němá prosba, aby ji nechali projít a nezdržovali ji v tak nesnesitelné, obtížné situaci. Ale než se nadála, stál před ní mladý, vysoký, zdravý muž s černým plnovousem a směle jiskřivýma očima. Usmíval se na ni upřímně a ona musila se zastavit. I mladá, půvabná, prostě ale něžně oděná panička, ztělesňující celým zevnějškem jediný pojem šťastné ženy a matky, stanula podle ní a hleděla na ni usměvavě a dobromyslně, jako by se hlásila ke staré, milé známé. »Slečno,« zahovořil mladý muž plným, pevným hlasem, »odpusťte, že vás zastavuji a zdržuji. Ale už dávno jsem si přál, abych vás někde potkal a představil vám své rodinné štěstí. Konečně se mi to podařilo. Tady je tedy moje ženuška a tady je náš šašek, jak mu říkáme, jinak Vašek Pazdera.«

Panička se mile uklonila a podala učitelce ruku. Jenom milý Vašek v rukou chůviných brumlal si cosi opodál, svým těžko srozumitelným nářečím — jemu to bylo tak hrozně lhostejno, co ti staří mezi sebou mají.

Za to učitelka byla tak překvapena, že nevěděla hned, co říci.

»Těší mne,« zašeptala posléze. »Račte přijmouti mé upřímné blahopřání.«

»To my o vás, slečno, často hovoříme,« vmísila se do řeči panička. »Já vím všecko, jak jste se bavívali a byli veseli. Můj muž nestačí vás chválit, skoro bych na vás mohla býti žárlivá, kdybych nevěděla, jaká jste dobrá. Tak jsem si vás dávno přála poznati!«

Teď teprve byla Gabriela nadobro odzbrojena. Ne, mezi ní a těmito prostými, ale upřímnými lidmi nemohlo být ani stopy nedůvěry a nějakého tajemnůstkářství. Vše bylo dávno a pro vždy odbyto, dnes to byli jiní, noví lidé, kteří žili svým vlastním životem, a ona v něm byla pouhým takovým přechodným obláčkem — ne, ona jemu nebyla nikdy ničím, jen pouhou chvilkovou přítelkyní a družkou hry. A on — byl to vskutku on? . . Jako by se celý byl změnil, byl to jiný, zcela jiný člověk, nepoutaný k ní ničím než pouhým srdečným, upřímným přátelstvím, bude-li totiž ona chtíti! . . Byl jí náhle docela cizí, ale tak milý, jako nějaký opravdový, starý přítel — všecka jiná láska k němu jako by kouzlem zmizela.

»A teď vás dříve nepustíme,« hovořil mladý muž dále s větší už bodrostí, »než až nám slíbíte, že nás co nejdříve navštívíte! Žena má se na vás už dávno těší, a tady Vašek taky, že ho pochováte. Vašku, pros!«

A Vašek zabublal skutečně něco, co znělo Gabriele jako nejsladší lichocení a pozvání.

Gabriela byla docela poražena. Oči jí zvlhly, rety se jí zatřásly, sotva měla síly vyraziti: »Děkuji, přijdu!«

A rychle odcházela.

»V neděli!« volal za ní ještě inženýr. »My si pro vás přijdeme!«

Obrátila se, usmívala se a kývala rukou. Bylo jí, jako by s ní spadla nějaká stará, strašlivá tíže, s níž se byla vlekla celá léta.

Do školy přišla jako vyměněná. Otevřela dvéře plná úsměvu a roznícení. »Děvčátka, miláčkové moji,« zašeptala na prahu.

Byla jako vyměněná, plna něžnosti a ohledů. Děvčátka to také již po chvíli poznala. Ještě sice tísnily se mezi nimi staré hromady ledu, ale ty tály očividně, neboť mladé srdce dovede hravě odpustit a zapomenouti. A tak, než první půldne uplynulo, bylo jisto, že vzájemný poměr učitelky a žaček nabývá onoho dávno minulého, oběma stranami tak želaného rázu.

Tak to chodilo několik dní, a čím dále bylo ve třídě jasněji a tepleji. V pátek byla náhodnou svědkyní rozpravy dvou svých žaček. Stály na nejhořejších schodech, ona, jak vyšla ze sborovny, stanula mimoděk za rohem zdi a slyšela všecko. Jedna pravila: »Dnes ta naše slečna byla zase tak hodná, zrovna jako dřív.« A druhá řekla: »Inu, bože, že nebyla vždycky taková — možná, že měla nějaké trápení.« — »A jaké?« — »Někdo jí umřel.« Umřel, umřel, myslila si učitelka, ale — noví, jiní se zrodili.

Přistoupila blíže a zastihla obě žačky. Ta její obhajkyně byla právě ta »nejhorší«, kterou nedávno tak nespravedlivě a krutě pokárala, a která to před tím nejdéle vydržela s donášením květin. Usmála se na ně a pohladila je po hlavě. Tu »nejhorší« vzala s sebou do třídy a když osaměly, zeptala se jí náhlým tušením:

»Boženko, řekni mi upřímně, čím bys tak chtěla být!«

A děvče rozplývajíc se náhle v slzách a zajíkajíc se vykřiklo: »Učitelkou — jako vy!«

»Budeš jí tedy,« řekla učitelka. »Já se o tebe postarám. A teď jdi — buď hodná a měj mne ráda!«

Plačíc a smějíc se radostí, chtělo jí děvče políbiti ruku, ale ona se k ní shýbla a vroucně ji zlíbala jako sestru.

V sobotu odpoledne spěchala do města. Vešla do módního obchodu a vrátila se odtud v šatech nových, moderních, celá změněná, omládlá a zkrásnělá, že sama sebe nemohla poznati. A doma ji také sotva poznávali, jak byla zase veselá a ke všem vlídná.

Druhého dne v neděli, sotva v poledne lžíci odložila, bylo na její dveře zaklepáno.

»Volno!« udiveně pronesla.

Dvéře se otevřely a před ní stála paní inženýrová se svým Vašíkem na ruce.

»Jdeme si pro vás, slečno,« zašveholila mile. »Vašíček už se nemohl dočkat, až k nám přijdete a ho pochováte!«

»Pochovám jej hned, dovolíte-li,« smála se radostně učitelka. Chytila Vašíčka, rozhoupala, nosila kolem, tiskla ho k sobě, zpívala mu a broukala — dítě! po prvé bylo zde v jejím bytě! — a všickni tři byli dokonale šťastni.

»Tak, a teď pojďme,« rozhodla panička. »Můj muž se vás také nemůže dočkati — musíte zůstat u nás na svačinu i na večeři, tak jsme se o vás bez vás rozhodli. Ale vsadila bych se, že zatím zapomněl na všecko a odpočívá teď pěkně na pohovce. Takoví jsou ti muži.«

Smích všech tří hlaholil až dolů, kde čekala chůva s kočárkem, a naložila Vašíka.

»Tak, jeď napřed, Aničko, a my půjdeme za tebou, viďte, drahá přítelkyně!« »Drahá, drahá!« zašeptala Gabriela dojata a stiskla vřele ruku paninu.

Bylo, jak panička předpovídala, inženýr ležel na pohovce a spal spánkem spravedlivých. Ale vyskočil ihned a pranic nebručel, že byl tak náhle zburcován.

A Gabriela byla jako znovuzrozená a šťastná, šťastná vším na světě — čím, ani nevěděla, jako nevěděla dříve, čím je tak nešťastná. — —

Druhý den v pondělí ráno vstoupila učitelka do školy a užasla. Celá kathedra její pokryta byla květy a zelení — vzácnými květinami skleníkovými. Ale uprostřed ležela malá kytička prostých bledulí a podlíšek — uhodla, od koho je ta prostá kytice, vzala ji a pohlédla na ni, na tu »nejhorší«, ale nyní nejmilejší její žačku.

»Tak, děvčátka, tak, děkuji vám, ale my se rozdělíme. Vezměte si každá květinku, a já tuhle — —« vytáhla z kytičky modrý kalíšek podlíšky a zatkla si jej za ňadra. »Bůh ví, kde je to děvče nasbíralo, a jaké námahy jí to dalo,« pomyslila si.

Děvčátka nabrala si květů po ní.

Ale potom nastalo ticho a učení. Nikdo ani nedutal — dnes to, panečku, šlo, že to bylo pro ni i pro celou třídu jedinou radostí! —

L. N. Zvěřina:

Píseň zpívaná ke chvále žen.

Dnes předsevzetí tvá jsou kvádry žuly,
leč zítra zas je svět ti apatický.
Jak rád se člověk potom k ženě stulí
a chápe cenu tepla svojí klícky.

Tu úl je žena, polibky jsou včely.
Ó, jak to v slunci jejích zraků bzučí.
Rád zapomeneš na svět zevšednělý,
kdy žvatlajíc ti padne do náručí.

A člověk si ji teprv tehda cení,
když vůkol vše jej otráví a znudí.
A přece, k úmoru tu odsouzení,
jsme bez ženy jen trosečníci chudí!

Vladimír Jehlička:

Vítězství bodáků — vítězství kultury.

Ze skopljských zápisků ze dne 14. (26.) ledna 1914.

Motto:[1])
Na obalama srpskoga Vardara, pod bedemima Dušanova grada, na podnožju Šarplanine i na padinama crnogorskich planina, koje nas dvoje od Kosova polja, podigli smo chram srpskoj umetnosti, chram kulturi, da bi pobede srpske vojske obeležili kao pobedu kulture i civilisacije. (Nušič pisateli.)

Skoplje! Skoplje! Na každém kroku slyšíte mluvit o tomto druhém srbském Bělehradě. Když jsem jel na hranice albánské s transportem vojska, neměl jsem pokdy zdržeti se ve Skoplji, které jsem se již nemohl dočkati.

Až nyní jsem v ní po svém šťastném návratu z hranic. Či nenazvete to štěstím, když vám kolem samé hlavy zahvízdá několik projektilů, vystřelených nějakým Arnautem skrytým za skalisko, který si vaši důstojnickou čapku vybral za cíl, takže vlastně ani nevíte, odkud to přilítlo, jen slyšíte, jak několik metrů od vás zasviští prazvláštním skřípnutím v tvrdých vysokých závějích sněhu — a když žádný z nich vás nezasáhne? Při nejlepší vůli však nemohu tvrditi, že by to byl nějak obzvláště příjemný pocit . . .

Došel jsem Skoplje za časného jitra — vše ještě spí — pro šero a mlhu vidíte stěží na tři kroky. Zamířím do města neznámými ulicemi. Docházím řeky Vardaru, podél něhož jsme táhli jižněji, od Velesa, s vojskem. Mělká, prudká voda, po krajích zamrzlá a lemovaná sněhem. Pomalu se trhají mlhy, rozbřeskuje se. Silhouetty se zaostřují; vidíte před sebou most cara Dušana. Na jedné jeho straně veliký, věkovitý dub jakoby jen z vody vyrůstající, na druhé straně protějšího břehu stromořadí — a vše rozkošně ojíněno — mráz jen skřípe — a nad tím vším v pozadí vážný, mohutný hrad cara Dušana, jehož hradby se počínají lesknouti paprsky vycházejícího slunce.

Zastavíte se nad tou tichou krásou. — Jste dosud sami — jen promrzlý voják přešlapuje ve svých opánkách a kapuci po mostě — a počínáte si prohlížeti podrobněji.

---

[1]) Na březích srbského Vardaru, pod hradbami Dušanova hradu, na podnoži Šarplaniny a na úpatí černohorských výšin, které nás dělí od Kosova pole, vybudovali jsme chrám srbskému umění, chrám kultuře, abychom vítězství srbského vojska zaznamenali jako vítězství kultury a civilisace. (»Černá Hora« zdvíhá se asi 2 hod. od Skoplje; ve skupině asi 11 vesnic tamních zachoval si srbský lid překrásný národní kroj. Pozn. spis.)

Co to je tam za těmi stromy za prazvláštní šedivou budovu, vzhledající jaksi bez plánu a bez všech ambicí na krásu? — Obrátím se k vojáku. »Čuješ ty — šta je to tamo za zgradu?« — »Pozorište, gospodine doktore,« je vám odpovědí. — A hned s větším zájmem přecházíte most, abyste je blíže okoukli.

»Tak to je tedy to divadlo!? Mhm!...« a jaksi se vám dost nelíbí; nevíte, co si o tom mysliti. Jest ještě nedohotoveno — ještě provisorní vrata, jejichž sklem vidíte jakési foyer, také nedohotovené — a více zatím tu nevidět. Ostatně, vždyť dnes hrají! všimnete si divadelní vyhlášky.

Ke všemu jste nedůvěřiví. Ke vzhledu vnitřku, ensemblu i návštěvě. »Kde pak tady! Ve Skoplji! Co tu může být! A kdo sem půjde!«

Večer se jdete podívat. Víc tak ze zvědavosti. Ale už se vás zmocňuje jakýsi nepokoj a zvýšený zájem, když blížíce se vidíte, že u pokladny je tlačenice, lidmi se to hemží a mezi nimi i povozy a automobily. Pestrá směsice skrovně osvětlená. Důstojníci i vojsko, od plukovníka do obyčejného »redova«, elegantní toiletty dam i pánů, mezi nimi prosté národní kroje srbské, turecké i arnautské. A před vraty neodmyslitelní prodavači sladkostí, »sudžuku«, »lokumun«, pomorančů, »vrúćích pogačic« atd.

Protlačíte se pracně malým prostranstvím, po jehož pravé straně jest maličká restaurace, po levé cukrárna — do hlediště — rozhlédnete se a stanete překvapeni.

Ocítáte se v roztomilém hledišti — vše je bílé, čisté, jasné, veselé a vzdušné; po stranách jeviště plastická sousoší, nad ním královský srbský znak — proti jevišti královská lože; lože kol dokola, galerie ... a rázem se vám divadlo zalíbí — snad lépe než bělehradské.

Toho jsem skutečně neočekával. Jaká to veliká protiva mezi vnějškem a vnitřkem! — Publikum se schází a naplní téměř hlediště. I lože jsou všechny plny.

Večer zahajuje předehrou orchestr vojenské kapely, jejímž dirigentem je Čech Jindřich Mařinec (srbsky Maržinec), absolvent pražské konservatoře, jenž však přese všecky inserty v českých listech zápasí s absolutním nedostatkem hudebníků. A ti mají v Srbsku jistě dobré vyhlídky.

Otvírá se opona a objevuje se roztomilé jeviště. Vše se zdá tak nestrojeno a důvěrno.

Za přestávky vyhledal jsem »upravníka«, abych se dověděl něčeho o vývoji divadla.

Jest jím oblíbený, populární srbský dramatický spisovatel Branislav Nušič, bývalý srbský generální konsul v Soluni, Bitolji a Prištině a bývalý dramaturg a intendant Národního divadla v Bělehradě. Známe se již od dřívějška z Bělehradu. Někteří čeští lékaři pamatují se asi na jeho nadšeně přijatou řeč, kterou pronesl stoje na židli na banketu, pořádaném bělehradskou obcí na počest cizích lékařů v hotelu Bristol. Kruhům novinářským znám je ze sjezdů žurnalistických. Jeho dcera studovala v Praze na umělecko-průmyslové škole.

Je to člověk velmi agilní, impulsivní, otevřený, na první pohled dokonale sympathický. Dovídáte se historie skopljského »pozoriště«.

Bylo vystavěno obcí tureckou roku 1905 a bylo pronajímáno společnostem, varieté atd. Mezi hostujícími bylo r. 1907 i srbské Národní divadlo z Bělehradu za vedení Nušičova. Tenkráte byla sehrána tři historická dramata z doby předturecké, kdy byla Skoplje ještě srbská. (Djido, Koštana, Zadužbina.)

Po osvobození Skoplje za války srbsko-turecké dne 13. (26.) října 1912 stal se Nušíč presidentem policie — a to hned následujícího dne. A tu aby ochránil divadlo před možným zpustošením či zničením, umístil v divadle policejní »kvart« (komisařství) — jeden ze sedmi. Později však, když byl jmenován náčelníkem v Bitolji, splnily se jeho neblahé obavy — divadlo bylo ruinováno. Bylo tam umísťováno vojsko, hlediště sloužilo za koňské stáje a skladiště! A tak bylo téměř zničeno; i budova i dekorace a rekvisity. Jakmile však byl sproštěn úřadu v Bitolji, Nušič neprodleně počal realisovati dávnou myslenku a podal ministerstvu osvěty návrh, aby zřídilo ve Skoplji stálé státní (državní) divadlo.

A tu dlužno konstatovati, že tehdejší a dosavadní ministr osvěty Ljuba Jovanovič získal si veliké zásluhy o divadlo. Neboť ačkoli ještě nebyl uzavřen mír — a i Arnauti počali napadati na Srbsko — přes to vše s největším uspíšením příznivě vyřídil návrh Nušičův, takže prvým dnem míru Skopljské državné divadlo bylo již hotovou událostí.

Divadlu byla povolena ministerstvem roční subvence 40.000 dinarů a kromě toho přepuštěno mu několik herců z Národního divadla bělehradského.

Stará, zpustošená budova, zhotovená pouze ze dřeva, byla důkladně opravena, turecký půlměsíc nad jevištěm nahražen srbským orlem, k budově přistavěny zděné přístavky — foyer s pokladnou, restaurací a cukrárnou a za jevištěm k rozšíření místa pro dekorace a pomocné místnosti.

Slavnostní otevření bylo o vánocích dne 27. prosince 1913 (9. ledna 1914) a to velmi obřadné. Dopoledne srbský mitropolita sloužil v divadle mši, načež následovalo vlastní vysvěcení. Večer pak po přednášce Nušičově zahájena činnost historickým dramatem »Krunisanje Dušanovo« (Korunovace Dušanova) od Miloše Cvetiče. Událost byla neobyčejně zajímava i tím, že bylo hráno téměř jen několik metrů od místa, kde ten historický děj roku 1346, tedy před 533 roky, skutečně se odehrál — na hradě Dušanově klenoucím se nad divadlem. Divadlo bylo přirozeně přeplněno, přítomna všecka representace a honorace s velícím metropolitou v čele. Pozdravné telegramy zaslali: král Petr, následník trůnu princ Alexander, Akademie nauk, universita a všecka slovanská divadla i kulturní spolky.

Dosud bylo sehráno 14 dramat repertoiru ponejvíce národního (4 historická, 8 společenských, 2 překlady z němčiny a ruštiny). Byla to: Krunisanje Dušanovo (Miloš Cvetič), Nemanja (Miloš Cvetič), Balkanska carica (černohorský král Nikola I.), Rastko Nemanjič (Nušič), Zadužbina (Milorad Šapčanin), Ivkova slava (Stiv Sremac),

Golgotta (M. Predič), Koštana (Bora Stankovič), Kaplan Miloje (Nušič), Svet (Nušič), Djido (Slavko Veselinovič), Zla žena (Jovan Popovič), Čikina kuča (Miasnicki), Kod belog konje (Blumental).

Vedle ředitele Branislava Nušiče, tvůrce a budovatele skopljského divadla, nad nějž jistě těžko bylo by nalézti vhodnější sílu, stará se o repertoir mladý, čilý a neunavný dramaturg, dramatický spisovatel M. Predič. — Režiséři jsou tři, Alex. Milojevič, Milorad Petrovič a Luka Popovič; všichni staří zkušení herci bělehradského Národního divadla.

Byl jsem přítomen třem představením. Byla to: Čikina kuča (Strýčkův dům), Ivkova sláva a Balkanska carica. Nejlépe byla provedena Čikina kuča (premiera), kde režisér Milojevič podal výtečně komickou roli Bobrikova. »Ivkova sláva« je věc, nemající literárních aspirací; rozvleklá, vypočítaná jen na široké vrstvy (»sláva« — starý obyčej, oslavovaný v každé srbské rodině; den rodového patrona mužské linie). Ale přímo kabinetní figurku, hodnou i našeho Národního divadla, vykreslil Dimitrijevič-Dilet, jeden ze tří herců bělehradského Národního divadla, se kterými jsem trávil před rokem nezapomenutelné dny obležení Drinopole. Z nich hrdinný herec Radovič věnoval se po válkách úplně žurnalistice v redakci »Štampy« a výtečný režisér Tasič padl, proboden byv bulharským bodákem nad Retkými Bukvami 26. června 1913, což po dlouhém pátrání teprve před několika týdny bylo zjištěno. »Balkánská carica« (premiera 14. ledna), jest historická hra o lyrické osnově psaná veršem, jejichž přednes však byl všem hercům kamenem úrazu. Titulní úlohu Danice, jakož i všechny vysokodramatické úlohy hrála sl. Milojevičeva, která prý studovala v Praze. K výpravě bylo po prvé použito množství zbraní, ukořistěných na Turcích a Arnautech.

Zajímavý obraz skýtalo divadlo na den sv. Sávy 14. (27. ledna), nejslavnějším to srbském svátku patrona osvěty a škol. Po slavné mši v pravoslavné crkvi odešel stohlavý průvod do divadla, jež bylo v pravém slova smyslu nabito. Tam slavena »sláva«. — Ale po celý nekonečný obřad církevní byla v divadle úplná tma. Nesmělo ť patrně býti rozsvíceno nic jiného než jedna svěcená svíce, při jejímž kmitání metropolita konal obřady. Zatím byl přítomným hostem podáván po starém obyčeji »slávský« koláč (od podotčeného slova »sláva«). Teprve později byla rozžehnuta i jiná světla. Přes tři hodiny stály tam ty malé děti, naslouchajíce pokud možno i učené přednášce.

Dětský program konečně osvěžil tváře dětí a vzkřísil umdlenou pozornost. Malé děti recitovaly vlastenecké básně ku podivu kurážně, školáci předvedli junáckou scénu z bojiště, dětské sbory zpívaly národní písně atd.

Sokolské kruhy bude zajímati, že Jaroslav Vošta (Pražan), professor gymnastiky a kreslení na skopljském gymnasiu, cvičitel srbského »Sokola« (— přeložen do Skoplje ze Zaječaru k organisaci Sokola —) předvedl se svými nejstaršími dorostenci ve cvičebním kroji malebná skupinová cvičení, jež těšila se zaslouženě takovému úspěchu, že některá musila být opakována. Leč pravou pastvou pro oko byla sku-

pina děvčat a hochů ze všech končin Starého Srbska i nových krajů zpívající národní srbské písně. Jak rozkošně vypadaly zde dívky v hedvábných »šalvárech« — »juppe-culotte« — nádherných barev všech možných tónů i vzorů, módy to od nepaměti, jejíž znovuzavedení u nás na západě bylo tak energicky potlačeno. Nemohl jsem se nasytiti toho vzácného pohledu. Odpoledne pak bylo pro žactvo bezplatně sehráno historické drama Nušičovo »Rastko Nemanjič« (premiéra).

Tak byla po prvé v osvobozené Skoplji slavně slavena sláva svatého Sávy, což mělo jistě velký propagační význam.

Jakmile nastane teplo, skopljské divadlo bude podnikat umělecké zájezdy po městech v nově dobytém území, což přirozeně za naprostého nedostatku tratí a velikých vzdáleností bude spojeno s velikými obtížemi. — A ještě jednu ideu má Nušič — a to velkolepou. Projekt již je hotov. Dne 15. (28.) června v den velké kosovské bitvy, provede na Kosově poli historické drama »Boj na Kosovu« od Jovana Subotiče (jako nejvděčnější ze stejnojmenných) — a to přesně v místech, kde padli turecký sultán Murat a srbský car Lazar. Návrh těší se přízni vlády; bude účinkovati 4000 statistů-vojáků v historických krojích. Jistě to bude tedy největší představení v přírodě.

Divadlo, něco naprosto nového pro zdejší lid a poměry, o jehož budoucnosti a životní síle i v Čechách dosti se pochybovalo, těší se neočekávané oblibě a návštěvě. Dostává darem mnoho rekvisit a obleků; za mé přítomnosti byly přineseny na př. darem překrásné srbské kostumy vyšívané stříbrem a zlatem. Inspicient Djakovič provádí vás ochotně po celé budově od základů až na půdu, vede vás i do »zbrojnice«. Vláda totiž věnovala divadlu bohatou sbírku starých historických zbraní, a to již čištěných a opravených, pověstných dlouhých arnautských vykládaných, překrásně zdobených pušek, jataganů, šavlí, pistolí atd., jichž ostatně všude tisíce se válí na hromadách na dvorech kasáren a vojenských skladišť, kde sníh a deště je pomalu ničí. Bělehradskému divadlu bylo dáno 600 kusů zbraní. Zatím tu existuje pouze činohra, ale bude zavedena i opera a operetta — a ředitelství sestavuje již ensemble. Došla přihláška i jednoho tenoristy z Prahy.

To je tedy historie skopljského divadla. V zápětí za vojskem, na jehož bodácích neuschla ještě krev, kráčí kultura vnášejíc jas a nový život krajům a lidu vybavenému zpod jařma staletých nepřátel. Po patnácti měsících od osvobození, dva měsíce od ztišení třeskotu zbraní existuje již stálé divadlo.

Tak bezděky myslím na Sarajevo. To je už přece 36 let . . .

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

Sebrané spisy Frant. Heritesa přinesly ve XIV. svazku *Tři cesty a jinou prósu* (nákl. J. Otty, str. 402). Povídka Tři cesty a práce Strasti tvoří jádro knihy, v nich také jeví se nejživěji fysiognomie Heritesova, jak ji známe z nejvýznačnějších jeho povídek. Malý svět venkovského městečka našeho staví se nám tu na oči a v něm opět zájmy ne obecné nebo veřejné, ne davové nebo společenské, ale zájmy skrovného kroužku rodinného poutají náš zájem. Ve Třech cestách je to rodina malého úředníka Valenty, jejíž osudy jsou předmětem autorovy kresby. Rys, který u Heritesa zpravidla v obdobných případech padá na váhu, také zde má místo čelné. Valenta nemá jmění, dětí je plno, služné skrovné, životní zápas krušný. Ale jeho choť je výborná žena, přepečlivá matka, do krajnosti obětavá, nikdy nepomýšlející a nepamatující na sebe, vždy jen se starající o rodinu. Po její předčasné smrti Valenta, zlákán jsa obstárlou její sestrou, ožení se po druhé. Rozpor mezi tímto druhým a prvým manželstvím je vlastním námětem povídky, v níž spisovatel plně využil příležitosti k charakteristice obou sester, vedle nichž vystupuje řada drobnějších figurek, kreslených s nemenší věrností a životností. Povídka má také originální stavbu, nerozvíjejíc zevrubně pásma dějového, nýbrž shrnujíc je ve tři výseče, jak lze nazvati slavnostní cesty Valentovy rodiny k přátelům do sousedního města.

Je-li první povídka sama dokladem, jak Herites má ve svých maloměstských obrázcích stále před očima skutečný život, jehož ostré hrany a drsné plochy ovšem bezděky uhlazuje, jest obrázek Strasti přímo dokladem jeho naturalismu. Nejde tu o nic jiného, než o vylíčení skonu a pohřbu manželky zámožného kupce maloměstského Pavláta. Zejména pohřeb jest líčen tak do všech podrobností, že není zapomenuto ani nesnází ze smutečního klobouku osiřelé dcerky, nebo potíží, jež působí nepříhodná rukavička. Tu již vysvítá rozdíl v obou jmenovaných pracích. V prvé vše spočívá na povahopisu, v druhé na souboru podrobností, z nichž se asi průměrnému čtenáři nejedna posléze bude zdáti zbytečnou.

Přídavek drobných črt, tvořící druhou část knihy, ukazuje Heritesa ve světle zcela jiném. Pestré, z míry rozmanité látky většinou jsou zabarveny konvenční romantikou. Romantika ta hlásí se k slovu, ať jde o Povídku vánoční, ať o Škůdce rostlinstva, Starý peníz nebo některý ze Sedmera skutků milosrdenství. Jeví se také ve zdařilém obrázku Zlodějka, promítnutém do jižního prostředí, poznaného na italské cestě. K význačným stránkám Heritesovým náleží umění, s kterým vdechuje tu a tam jakousi hřejivou intimnost do těch drobných črt, jak je tomu na př. v črtě Tatínek s maminkou, nebo přídech satirický, který má na př. Požár na samotě. A právě ty kresby vybočují nad úroveň ostatních.

*

Třicátý sedmý svazek sebraných spisů Jakuba Arbesa přinesl druhou řadu »studií a črt biografických«, nazvanou *Z galerie českého herectva* (nákl. J. Otty, str. 311). Kniha jest jen dalším dokladem látkového bohatství zvěčnělého autora, jeho všestrannosti a zároveň svědomité píle, s níž se zahloubával do zvoleného předmětu svých studií. Divadlo a vše, co s ním souvisí, měl ve zvláštní oblibě. Bylť si až příliš dobře vědom velikého významu divadla zvláště u nás a mimo to byl také dramaturgem první naší scény v letech 1876—79. Jeho pozornost upoutaly zajímavé zjevy umělců a umělkyň z doby starší i nové. Kateřina Podhorská, známá ze zpráv doby obrozenské »panna Kometová«, první primadonna českého divadla, jak uchvacovala v letech třicátých vděčné posluchačstvo na řídkých představeních českých! Albina Heintzová, kterou umělkyně Pešková objevila o žních kdesi u Záběhlic na poli mezi ženci, proživši krátkou dráhu divadelní, v mladistvém věku zemřela v cizině. Po těchto umělkyních uvádí Arbes již blízká a známá jména, Františka Kolára, Jindřicha Mošnu, Otilii Sklenářovou-Malou, Jakuba Seiferta a Terezii Seifertovou. Někde stručně, v rysech jen celkových a povšechných, u Sklenářové a Seiferta podrobně sleduje jejich umělecký vývoj. Základem jsou mu zjištěné údaje o tom, kdy a v které úloze kdo vystupoval a který kritik a jak kdy o nich psal. Zprávy ty shledal Arbes s nemalou pílí a při tom zjistil nejednu věc, důležitou netoliko pro tu neb onu osobu, ale i pro dějiny našeho divadla, ba pro minulost našeho kulturního života vůbec. Tak stopuje herecké počátky Seifertovy, seznamuje nás s ochotnickým jevištěm v Košířích, jež tam rozkvetlo v letech, kdy bylo hotovým uměním domoci se na pražské policii a na zemské vládě svolení byť jen na několik představení. Odtud poznáváme počátky předměstského divadla, jež se pak usídlilo na Smíchově a v němž spisovatel shledává řadu osobností, známých zvláště starší generaci divadelního obecenstva.

Značnou část knihy zabrala studie o Karlu Hynku Máchovi, jemuž Arbes, jak známo, věnoval vůbec mnoho zevrubné pozornosti a píle. O Máchovi bylo známo, že hrával divadlo jako ochotník v družině divadla Kajetánského, kdež se s ním stýkal na př. Bol. Jablonský, Kaška, Tyl a j. Arbes ukázal, že hrál také na divadle stavovském, a snesl přesné doklady o tom, kdy, kde a v které úloze hrál a jakého docílil úspěchu. Bylo tu ovšem zhusta užíti bystré kombinace, aby se ze skrovných zmínek sestrojil pevný závěr, ale pevnost ta u Arbesa snad nikdy neselhává. Není pochyby, že ta studie platně obohatila životopis Máchův; že vedle toho také o řadě jiných literátů, na př. o Štěpánkovi, Tylovi, Filípkovi, Jablonském, Klicperovi a j., jakož i o tehdejších poměrech divadelních přináší zajímavé zprávy, jest jejím štědrým přídavkem.

*

Viktor Kamil Jeřábek v novém svazku své prósy, nazvaném *Černý chléb* (nákl. R. Prombergra, str. 176), setrvává celkem v téže moravské vesnici, kterou jsme poznali v jeho Počestné obci Valčicích i jiných pracích. Také realistickému způsobu zobrazování ves-

nického života zůstal věren, ano pokročil v něm ještě o nějaký krok dále. Obsah sbírky, shrnující deset prací, je velmi rozmanitý; jdeť od povídky až k nejprostší črtě, v níž neběží o nic, než aby byla zachycena ta neb ona vlastnost, po případě také jen význačný zvyk vesnického jedince. — Povídky poněkud zevrubněji propracované jsou tu dvě. Obě mají pevný podklad dějový, jenž se vyvrcholuje dramatickou silou, obě jsou zbudovány na lidských vášních, zaslepujících duševní rozvahu, vášních, jež v mužích rozpalují ženy. V obou případech jsou to ženy beze vší mravní podstaty a bez jakékoli povahové pevnosti. Z nich Rozára v Ženě jest vybavena vlastnostmi spíše povšechně ženskými; není útočná, nevyužitkuje omámení láskou posedlého sedláka, ale nezdržuje také jeho zkázy. Naproti ní Cilka v Pastorkovi, obluzující nebožáka Matysa vypočítavým svodičstvím, aby těžila z jeho majetku, je vesnická hetéra zrna zcela hrubého. Chamtivá touha po zaopatření nebo po hmotném zisku, kterou jsou povídky motivovány, dobře přiléhá k vesnickému jejich ovzduší.

Z ostatních drobných črt zasluhují zmínky obrázky, kreslené na podkladě význačných rysů povahových, jako jsou na př. Svatí zedníci, dvojice dělníků neobyčejně skromných a na podiv přičinlivých a poctivých. Nebo čtenář Francek v črtě Za Ježíškem, silný, bystrý duch v chatrné skořápce tělesné. Také Cyrila Janka, lékaře své cti, bychom sem zařadili přes to, že seznámení s ním je poněkud rozvleklé. Úskočného rychtáře (Pro dobrou vůli) přiřadili bychom sem jako typického představitele selské schytralosti. Z ostatních figurek, z nichž některé takořka názorně zobrazují vášeň pijanskou, sotva která nás upoutá buď novotou postřehu, buď jadrnou plastikou zobrazovací. Autor užívá nářečí jakožto vhodného prostředku ku posílení malby prostředí; místy však je toho dialektu skoro poněkud nazbyt. Rčení »*předhazoval* mu syna« (str. 42.), »*nestávalo* pamětníka« (92.), »*bráti* podíl na zábavách« (122.), »závrať se *jej* zmocňovala« (134.) jsou nesprávná.

F. X. Svoboda svým »románkem z lesní samoty«, nazvaným *Okouzlení* (nákl. J. R. Vilímka, str. 318), upomíná poněkud na dřívější svůj román Probuzení. Ovšem jen poněkud. Tam byl hlavní postavou student, který opustiv Prahu trávil léto v osamělém mlýně pootavském nedaleko Písku, zde je hrdinou rovněž Pražan, trávící prázdniny na samotě mezi lesy. Ale ta samota, do níž se Jan Havel v půli července uchýlí, sama o sobě jest dějištěm výjimečným; jestiť to klášter s jediným mnichem a myslivna i hájovna v jeho sousedství ukazují, že tu jde o Skalku, jejíž líbezné okolí se všemi zvláštnostmi svými bylo autorovi modelem scény, již oživil svými figurkami. O vliv a působení ženské bytosti na muže jde však v obou případech způsobem dosti podobným. Jen že zde Jan Havel, mladý profesor a umělec-malíř, nepodléhá kouzlu dívčímu po prvé, ba spíše naopak, brání se mu usilovně a vědomě.

Spisovatel, chtě znázorniti kouzlo, kterým působí bezelstná, vnímavá a přírodou příznivě vybavená dívka na mladého muže (ta otázka Svobodu často zaměstnává a s nejrozmanitějších hledisk bývá od něho řešena), zaplétá námět tím, že zvláštním způsobem upravuje

základ, na němž počíná stavěti. Bratr Havlův, superior v klášteře, před příchodem Pražanovým vyjedná v myslivně u Kohoutů, že jejich jedináček Jarmila stane se chotí Janovou. Ano i Jarmilu seznámí s tímto svým hýčkaným snem a nakloní ji svému přání, jsa přesvědčen, že si Jana jistě zamiluje. A když bratr přijede, hned první večer zasvětí ho do svých plánů. Tím ovšem osvědčí, že je naivní povaha a špatný psycholog, nepočítající se skutečnými vlastnostmi lidské duše. Jan totiž z rozličných příčin nepomýšlí na ženění, ba obává se ho. V bratrově plánu vidí tedy nedůstojnou, smluvenou hru a na návštěvě u Kohoutků vede si tak, že útlocitnou Jarmilu proti sobě popudí. Tím však sobě samému způsobí vnitřní neklid a nespokojenost, která ho po krátkém pobytu vypudí ze zátiší, po němž prve toužil.

Autor řeší svou otázku tím způsobem, že ukazuje, jak Havel přese všechno své předsevzetí podlehne Jarmile, t. j. citovému zvlnění, jež zvítězí nad rozumem, do té míry, že se až dopouští nerozumných kousků. Že se mu to řešení daří jenom jemnou drobnokresbou duševního života, rozumí se samo sebou. Románek, skrovný spletí dějovou, v níž není protichůdných pásem a křížících se zájmů, kotví v zevrubném rozpitvávání vnitřních pochodů a okamžitých popudů, jemuž se Havel stále oddává, stále jsa zneklidněn, stále do svého nitra obrácen. Pevní, klidní, ničím neotřesení představitelé života v přírodě, superior, lesní Kohout, prostičký fráter a hajný, jsou mu účinným kontrastem, kdežto hraběnka svou episodní pověrečností vhodně zpestřuje prostý příběh dějový. A svěže zachycená lesní scenerie jest zajímavému obrázku víc než půvabným rámcem.

F. V. Vykoukal.

Hudební rozhledy.

Ještě sklonek jarní sezóny koncertní přinesl našemu hudebnímu obecenstvu požitek prvého řádu. Bylo to dvojí provedení *Berliozovy »Episody ze života umělcova«*, jehož se podjalo *»Orchestrální sdružení«* se svým dirigentem *Ostrčilem* v čele. Úkol nebyl snadný, ježto tu neběželo o pouhé dílo koncertní, nýbrž o útvar, vyžadující úpravy scénické. Jeť toto dílo Berliozovo dvoudílné, skládajíc se jednak z »Fantastické symfonie«, všeobecně známé a i u nás častěji provedené, jednak z »dramatického melologu« čili »monodramatu«, jak to obojím způsobem Berlioz nazývá, s názvem *»Lelio aneb návrat k životu«*. Pravým opakem k první části celého díla jest tento »Lelio« skoro úplně neznám a to nejenom u nás; byl sotva několikráte, a ještě ne vždy úplně, proveden vůbec, ač se datuje z počátku třicátých let předešlého století. Děj, který v »Episodě« jest hudebně i dramaticky proveden, jest krátce tento: Mladý umělec, skladatel Lelio (jest to vlastně Berlioz sám), zamiluje se na smrt a jeho ideál stane se mu utkvělou představou, všude ho pronásledující (idée fixe,

jež jako hudební myšlenka prostupuje celou skladbu; je to první případ »příznačného motivu«, Wagnerem v opeře provedeného). Dověděv se o její zradě, pokusí se umělec otráviti se opiem a upadne v horečné sny příšerného rázu. To jest předmět líčení ve Fantastické symfonii, jejíž čtvrtá a pátá věta (Cesta na popraviště a Rej čarodějnic) jsou právě jakoby výplodem chorobných jeho hallucinací. V druhém díle »Episody« líčí se Leliovo uzdravení, a novum spočívá v tom, že tu Lelio sám (hrán hercem) vystupuje na prosceniu, před oponou zakrývající orchestr. V dlouhém monologu, přerušovaném občas ještě hudebními hallucinacemi, jež orchestr za oponou realisuje, dospívá Lelio k tomu, že se odhodlá žít a věnovati se zcela činnosti skladatelské. Opona se zvedne a objeví se orkestr, představující však teď »žáky a přátele Leliovy«, již provedou jeho »Fantasii na Shakespearovu Bouři«.

Berlioz, jenž později z mimouměleckých důvodů (byl to poměr k herečce Smithsonové, jež právě byla uvedená »idée fixe«) označil programově celý děj »Fantastické symfonie« za líčení hallucinací, přál si, aby při *souborném* provedení celé »Episody« byla i celá Fantastická symfonie hrána za oponou, jako jsou hrány hallucinace v »Leliu«. Opona není tu ovšem tím, čím je opona v *divadle*; jest pouze symbolem nereálného a prostředkem, jímž by se docílilo zastřeného zvuku hudby, hallucinacím odpovídajícího. V provedení »Orchestrálního sdružení« tedy tento Berliozův příkaz byl podržen, změněn však v tom smyslu, že sáhnuto bylo k původnímu programu Berliozovu, kde jen poslední dvě věty symfonie jsou označeny jako fiktivní svým programem; i spuštěna tedy opona důsledně až před nimi. De facto byl, jak se ukázalo, útlum zvuku tím způsobený jen nepatrný, takže naprosto nepoškodil zřetelnost těchto vět; účinek jich však byl za to v souhlase s jejich hrůzným charakterem neobyčejně mocný, ježto změněná, zastřená barva nástrojů ve spojení s neviditelností zvukového zdroje působila dojmem strašidelným. Jest to zjev obdobný těm, jak působívá při koncertech zvuk nástrojů mimo koncertní síň (»lontano«) umístěných.

Provedení díla, jehož herecký úděl převzal p. Dobrovolný, sólové party vokální pp. Branžovský, Jelínek a Vittoch, sborové pak pražský »Hlahol«, bylo mistrovské. Orchestr, složený, až na několik výjimek u žesťových nástrojů, vesměs z diletantů, podal tu výkon, v ničem nezadávající výkonům orchestru professionálního, nad to však docílil *pod vedením Ostrčilovým* v podání díla umělecké výše, u nás velmi vzácné. V letošní sezóně koncertní byl to zajisté vrchol po stránce reprodukční — a i po stránce obsahové. Ukázaloť se, že druhý díl »Episody« neprávem upadl v zapomenutí; obsahuje čísla svrchované mohutnosti, dokumentující mnohotvarou povahu díla Berliozova, zvláště jeho mistrovství v koncepci hudby jemné, étherické a delikátní. Finale »Lelia«, zmíněná »*Fantasie na Shakespearovu Bouři*«, jež by se dala zcela dobře i sama o sobě provozovati, jest jedno z nejgeniálnějších děl mistrových vůbec. Jak ji a vůbec celé dílo Ostrčil interpretoval, zůstane každému posluchači koncertu i jeho reprisy nezapomenutelno. Dr. *Otakar Zich*.

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadro v Praze. Bez věna. Hra o 4 dějstvích. Rusky napsal A. N. Ostrovskij.
Městské divadlo Král. Vinohradů. Veselé ženy Windsorské. Veselohra o 5 dějstvích. Napsal William Shakespeare.
Poznámky.

Národní divadlo vypravilo v době poměrně krátké druhou práci Ostrovského. Jest to hra ze života drsných ruských kupců a líčí neblahý osud děvčete, jež jsouc bez věna, má býti zaprodáno bohatému, ale surovému muži. Tragika s hlediska dnešního diváka nespočívá ani tak v případu samém, jako spíše v tom, že hrdinka hry nedovedla se emancipovati na tolik, aby třeba bez značných prostředků volila dle svého srdce, muže byť i stejně chudého, ale bohatého láskou a odvahou k životu. Proto také úspěch hry *Bez věna* nebyl valný.

Městské divadlo Král. Vinohradů uvedlo na scénu Shakespearovu veselohru »*Veselé ženy Windsorské*« za režie pana Hilara, v rámci celkem originelním. Bylo by se však doporučovalo, spojiti některé obrazy, aby nebyl rušen spád dějový. Mimo to scéna, pořizovaná pro jednotlivé obrazy za závěsem, jímž jeviště bylo rozděleno, byla poněkud komplikovaná, čímž nejen že se prodlužovaly přestávky, ale také úmyslná primitivnost celé výpravy do jisté míry byla porušována.

Kostýmy byly také trochu příliš pestré. — Nejzdařilejší figurkou byl Falstaff páně Zakopalův. Obě titulní úlohy pojaty byly jako svěží, čiperné paničky, což sice nehovělo přesně textu, ale bylo jen na prospěch celého dojmu.

Jak viděti, nezaznamenáváme opětně žádné původní novinky, ani v Národním, ani v divadle vinohradském, což je zajisté úkaz smutný. Není tedy divu, že se jeví značná nespokojenost v uměleckých kruzích s těmito poměry a že se přemýšlí, kterak zjednati nápravu.

V tomto směru zaznamenati sluší projev osob, stojících kol divadelní revue »Scény«, ve kterém se praví, že úkolem této skupiny je především pracovati k tomu, aby vyrostly lepší podmínky pro zrození velkého českého dramatu, v jehož vývoj, uznání a úspěch doma i za hranicemi pevně věří. Projev trpí však také některými nesrovnalostmi. Tak na př. dí se v něm hned s počátku, že skupina ona obrací se ke scenickým theoretikům a výtvarníkům, k ochotnictvu i venkovským kočujícím společnostem, volajícj e k společné a horlivé spolupráci. A při tom prohlašuje se: »Chceme pročistiti české divadelní poměry, zamořené diletantismem, neschopností« atd. Rovněž upozorniti sluší, že v projevu onom zdůrazňuje se snaha, uskutečniti pro nejširší vrstvy typ lidového jeviště, aby divadelní umění stalo se majetkem všech vrstev nezámožných. Do-

posud celkový směr revue »Scéna«, jež je mluvčím tohoto okruhu divadelníků, nedokazovala tuto snahu po lidovosti.

Zajímavý pokus o scénické provedení řecké tragedie Sofokleovy »*Král Oidipus*« učinilo sdružení inteligentních ochotníků, řečené Divadlem umění, ve Smetanově dvoraně Obecního domu pražského. Scéna byla velmi prostá; z čalounů tří barev utvořena byla dekorace, představující v obrysech řecký palác a jeviště pro účinkující odstupňováno bylo dle významu hrajících osob na tři stupně. Snahou účinkujících bylo upoutati hlavně mluveným slovem a ve druhé řadě hereckým provedením, ale dlužno říci, že bylo zde více dobré vůle než možnosti. Mnoho také zavinila neakustičnost dvorany, v níž mluvené slovo neobyčejně pozbývá v účinu. Poměrně nejlepší výkon byl p. Novákův v králi Oidipovi. — Umístění pěveckého sboru zdálo se mi poněkud nevhodné. — Účast byla opravdu k zajímavosti tohoto pokusu žalostná, nehledíc ani, že ušlechtilý čin mladého sdružení směřoval k tomu, aby fondu ve prospěch postavení pomníku Smetanova získán byl peněžitý příspěvek.

Karel Čvančara.

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 4. května 1914.

(Pokusy o docílení dělnosti říšské rady. — Delegace. — Volby ve Francii. — Odboj v Ulsteru. — Válka v Mexiku.)

Tvrdým oříškem pro vládu Stürgkhovu jest otázka dělnosti říšské rady. Heslo: bez českého sněmu žádná říšská rada, nezůstalo tentokráte pouhým heslem. Naděje hraběte Stürgkha, že by říšská rada mohla bez dostatečných záruk nerušeně pracovati, se nevyplnila. Na den 4. května svolána do Vídně konference předsedů stran. President Dr. Sylvestr uvedl v zahajovací řeči, že čekají dvě naléhavé věci na vyřízení, jednací řád a rozpočet a že vláda má povinnost, vystoupiti ze své pasivnosti, aby spořádané poměry byly obnoveny. Zástupce sociálních demokratů navrhl, aby byly vypsány volby do českého sněmu a aby se hned sešel česko-německý vyjednávací výbor a pokusil se znovu o dohodu. Zástupce německonárodního svazu uznal, že jest nutno, aby zástupci obou národností hledali cestu k dohodě. Jménem české strany agrární prohlásil posl. Staněk, že čeští agrárníci nemohou upustit od svých požadavků a že nemohou pokládati za koncesi, budou-li zemské volby vypsány. Za křesťanské sociály vyslovil se Dr. Fuchs pro zavedení ústavních poměrů v Čechách. Polský klub apeloval na oba národy v Čechách a na vládu, aby bylo obnoveno vyjednávání, které se v březnu ztroskotalo. Zástupce národních sociálů posl. Choc přidal se úplně k projevu českých agrárníků.

Čeští sociální demokraté prohlásili, že by byli pro svolání českého sněmu, ale se zárukou, že se tento sněm usnese nejdříve na

volební reformě. Posl. Dr. Kramář jménem české strany svobodomyslné vyslovil se, že každý apel na Čechy je zbytečný, nedostanou-li Čechové zemský sněm, a projevil přání, aby veřejnost působila na obě národnosti v Čechách vahou demokratického smýšlení, aby konečně nastalo dorozumění o věcech, které nejsou tak spletité, pokud nejsou zamotávány. Jmenem Němců z Čech vyslovil se posl. Pacher, že nynější stav výjimečný není ideálním ani pro Čechy ani pro Němce a že považují za správnější cestu, vyjednávat o tom, jak má býti zjednána úspěšná činnost zemského sněmu, ke kterémuž vyjednávání prý jsou Němci ochotni. Min. předseda hr. Stürgkh pronesl popud, aby se konference sjednotila na žádosti, vysloviti přání, aby strany, jež jsou súčastněny v otázkách českého sněmu, spojily se za spoluúčinkování vlády k tomu cíli, aby se docílilo dohody o aktivování českého sněmu. Předseda Dr. Sylvestr konstatoval, že výsledek konference je, že se všichni účastníci vyslovili pro obnovení parlamentních a ústavních poměrů, že se na obou stranách ukázal smířlivý duch a že, byť i dosavadní konference byly bez úspěchu, musí se vždy znovu svolat, aby v Čechách konečně nastal uspokojivý stav ke blahu obou národů. Dohodovací konference mají se konati co nejdříve. Při neústupnosti Němců není mnoho naděje, že by se tentokráte skončily positivním výsledkem.

Delegace sestoupily se dne 28. dubna v Budapešti. Z českých poslanců zasedají v nich Dr. Kramář, Sedlák, Klofáč, Udržal, Maštálka, Němec, Vaněk a Kadlčák; z panské sněmovny nevyslán do nich ani jediný Čech občanského rodu. V zastoupení ochuravělého panovníka zahájil je arcikníže František Ferdinand, jenž ve stručné trůnní řeči zdůraznil, že vzhledem k rychlému pokroku loďstev všech mocností stalo se nevyhnutelno, žádati větší peníz pro vybudování loďstva a že zahájením stavby nových bosensko-hercegovských drah vyhověno bude neodkladné strategické a hospodářské potřebě. Ve schůzi zahraničního výboru podal hr. Berchtold výklad o zahraniční situaci. Ministr snažil se hlavně ospravedlniti svou politiku vůči státům balkánským. Výklad ministrův neuspokojil. Ozvaly se i německé hlasy, že se zastírá pravý poměr Rakouska k Rusku a že »Červená kniha« hraběte Berchtholda může jen posilniti špatný dojem o vedení rakousko-uherské zahraniční politiky. Ve společném rozpočtu vykazuje se čistá potřeba 585,722.519 korun, k jejíž úhradě jsou především určeny přebytky z celních poplatků penízem 216,454.959 K, zbytek pak bude uhražen dle kvoty a sice zaplatí Rakousko 230,854.168 K, (o 23,409.719 K více než dosud), Uhersko 134,413.391 (o 13,398.015 K více než dosud). V rozpočtu ministerstva zahraničního zařaděn na zřízení vyslanectví v Albánsku roční výdej 46.600 korun.

Ve Francii konány dne 26. dubna volby do parlamentu. O 602 mandáty ucházelo se 2900 kandidátů. Dvanácte stran vstoupilo do volebního zápasu a sice, 1. strana republikánsko-demokratická, 2. republikánská federace, 3. sjednocení socialisté (Jaurésova), 4. dělnická strana, 5. strana republikánsko-socialistická Augagnesova, 6. strana republikánsko-socialistická Briandova, 7. spojené strany radikální a radikálně-socialistická (Caillaux), 8. demokratická levice,

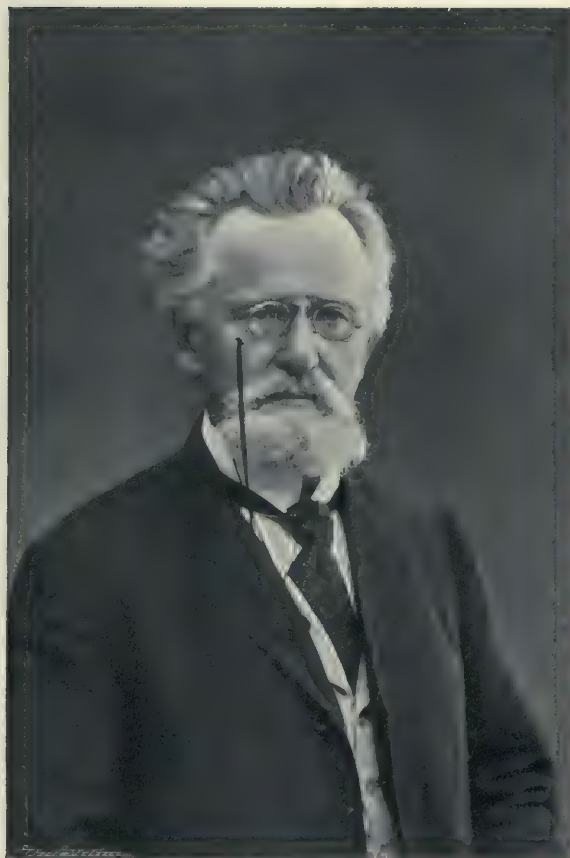
9. radikální levice (Délcassé), 10. federace levice (proti vládě Doumergueově) 11. action libérale a 12. pravice. První volby nerozhodly ani o polovici mandátů. Hned v první volbě zvoleni všichni ministři a vůdcové stran. Také Caillaux zvolen přes odhalení Calmettova. Dle statistiky z 592 volebních okresů vyslovuje se veřejné mínění o hlavních otázkách, které byly heslem voleb, takto: Pro tříletou vojenskou službu vyslovilo se 210 zvolených poslanců, proti asi 131 posl.; proti kontrolovatelnému prohlášení k dani z příjmů vyslovil se 201 posl., proti němu 134; pro volební opravu s poměrným zastoupením prohlásilo se 218, proti němu 115 poslanců. V nejdůležitější otázce, tříleté vojenské službě, bylo odevzdáno 4,644.000 hlasů pro nezměněné zachování zákona o tříleté službě, 612.000 hl. pro tento zákon s některými změnami, 2,900.000 hlasův odevzdáno proti tříleté službě. Neurčito zůstává mínění 133.000 voličů.

V Anglii je situace stále kritickou. Ulsterští odbojníci jsou odhodláni k zjevné revoluci proti vládě. Zorganisovali již revoluční armádu a podařilo se jim za jedinou noc vyloditi 70.000 pušek a asi 3 miliony nábojů. Liberální blok v parlamentě žádá rozhodné zakročení. Vláda vyslala k ulsterskému pobřeží několik válečných lodí, ale k ohlášenému postupu vojska do Ulsteru dosud nedošlo, což konservativci vysvětlují tím, že důstojníci opět odepřeli poslušnost. Vláda prohlásila v parlamentě, že se o to postará, aby k občanské válce nedošlo.

Mezi Mexikem a Spojenými státy vypukla válka. Vojsko severoamerické obsadilo po kritickém boji Veracruz. Povstalci mexičtí hrozí obsaditi severomamerická města, dokud Američané zůstanou ve Veracruzu. Na podnět diplomatických zástupců amerických republik uzavřeno příměří za příčinou smírného vyřízení sporné záležitosti. Spojené státy žádají bezpodmínečné odstoupení mexického presidenta Huerty.

Adolf Srb.

Oprava. V »Hudebních rozhledech« předešlého (čtvrtého) čísla na str. 316. má státi v sedmém řádku shora »popření *kladu*« místo »hladu« a ve čtvrtém řádku zdola »*pro scénu*« místo »prostém«.

ANTAL STAŠEK (Dr. ANT. ZEMAN)

  J. Otto v Praze

R. 1914. ČÍS. 6.

VLČKOVA

OSVĚTA

Václav Dresler:

Antal Stašek.

Literárně-kritická studie.

»Život i smrt je válkou bez konce, oběma v čelo vryto klejmo boje; zmítání věčné osud všeho je, co nese temným hávem bytí znoje. V životě válka, válka po smrti, pokoje marně zmdlelá duše hledá; život i smrt, to obé stejný změt, ticha klidu ani skon ti nedá.« (*Básně* II. 106.)

»V moři hvězd svůj národ vidím, zmítaný jak v bouři loďka, trpící jak každá pravda, uštvaný, jak vše, co velké.« (*Václav* 208.).

»Hoj, ty lide, bodrý lide, veselý vždy na svobodě, bujarý a plný myslí — proč tak tichý v otročině, jako lev, když jat jest v pouta?« (*Václav* 83.)

Tyto tři stručné citáty úmyslně kladu v čelo své stati o *Antalu Staškovi*, jenž dovršiv loni sedmdesátý rok svého plodného i pracovitého žití, náleží dnes k nejstarším žijícím belletristům českým. V obsahu i rázu citátů těch vidím nejpříznačnější tři vlastnosti spisovatelské činnosti autorovy, u níž problem života i smrti, národnostní otázka česká i slovanská a studium lidových poměrů domácích od samého počátku měly vždy hlavní, ne-li nejdůležitější roli. A jest to pro spisovatele tím závažnější, že citáty jsou vybrány z jeho chronologicky prvních, nejstarších belletristických knih a že výmluvně svědčí, jak už tam, hned v úvodních začátcích své literární dráhy, byl si Stašek plně vědom svých konečných cílů v oboru krásného písemnictví původního. I když zmíněné tři problemy s počátku vetkával pokaždé v rámec jistého romantismu a obemykal je pozadím jakési dějové tajemnosti, byl již tehdy o jejich pravém ideovém dosahu uvnitř přesvědčen a vědomě rozhodoval se, že podrží je i pro všecku svoji spisovatelskou tvorbu budoucí. Při tomto svém úmyslu setrval a zůstal

mu věren, bez ohledu na přerozmanitá chvilková hesla odlišná, jež se kol něho za posledních padesáte let byla postupně vystřídala a na jejichž módní proměnlivost vůdčím *karakterem* svého literárního díla nijak nereagoval, pouze látkové podněty z nich k svým dosavadním soustavně přibíraje. To jest nám dnes zároveň dokladem o tom, jak vzácně hotový a duševně vykrystalisovaný po stránce myšlenkové a z valné části i formové byl Stašek před čtyryceti sedmi či osmi roky na literární kolbiště po prvé vystoupil. Pouze v prostředcích, jichž k belletristickému rozvedení svých námětův užíval, časem trochu měnil, ale náměty samy jako ústřední i jednotná myšlenková osa pořád táhnou se jeho knihami. Od prvých veršovaných cyklů přes rozměrné skladby románové až k vydané předloni serii drobných povídkových prós.

Intensivný zájem o soudobou situaci národní, vřelý sklon k thematům specielně lidovým a vážný smysl pro ujasňování běžných záhad životních: toť základní ideová kostra, kol níž je seskupena dějová složka autorovy belletristické produkce. Trojici tuto důsledně provází a doplňuje ještě problem lásky. Starý, ale věčně živoucí a stále dost aktuelný. A na všecky tyto centrální sujety své nazírá spisovatel co nejvážněji, jako na opravdové problemy, v doslovném pojetí toho slova, se všemi jejich důsledky, v plném rozsahu a s veškerým širým pozadím sociálně společenským. O nějakou theoretickou abstraktnost nikdy mu při nich nešlo a odtud bral je vždy výlučně jen jako součástku veškerého látkového komplexu životného, v bezprostřední souvislosti s obklopujícím je prostředím a při systematickém vztahu vzájemném. Po té stránce řadí se u nás k autorům, kteří i belletrií chtějí řešiti soudobé otázky mravní a sociálné, jimž i forma románová hodí se k propagandě názorů společenskoopravných a u kterých novellistická práce jest jen druhem působnosti národně veřejné. Toto vážné a široké pojetí belletristické tvorby staví Antala Staška vysoko nad průměr tuctových povídkářů, kteří nedovedou či nechtějí se v svých zbelletrisovaných dějích povznésti nad pouhé obměňování milostných, rodinných i sousedských motivů a kteří nesledují knihami svých prós všeobecnější poslání kulturní. Stašek naopak místy vystupňoval ve vlastní belletrii tuto ideově propagační složku až do té míry, že jako romanopisec dobrovolně přejímá odpovědnou funkci společenského kritika, lidového buditele a nadšeně opravářského vychovatele. I když tu neb onde zdají se býti jeho děje skoro přeplněny úvahami a vložkami, jež vynutila na belletristovi ona vědomě konaná funkce národně-společenská, na újmu životnosti a literární hodnoty okolnost tato rozhodně není. Zvláště když tak ani složka básnická i umělecká příliš netrpí.

Belletristické dílo Staškovo jest dáno a současně vyčerpáno těmito knižními záhlavími: Básně I-II., Václav, Z doby táborů, Král Juan, Záboj (šest svazků veršovaných); Nedokončený obraz, Blouznivci našich hor, V temných vírech, Na rozhraní, Otřelá kolečka (knihy prós, románův i povídek); Smlouva s lichvářem (ve-

selohra). Doplňkem činnosti belletristické jsou u Antala Staška dosti četné stati vzpomínkové i paměti životopisné, vztahující se k různým vynikajícím lidem našeho veřejného života a podávající leckterý cenný příspěvek k celkové karakteristice jednotlivých období v českém světě po-obrozenském. Na kulturně literárního i dějinného memoiristu má Stašek všecky potřebné vlastnosti a předpoklady: dlouhý věk, důvěrný styk s mnohými vůdčími postavami domácího vývoje osvětového a horlivou osobní účast na vytváření i posunování tohoto vývoje.

Jak z výčtu knižních titulů Staškových patrno, nepřekvapuje literární dílo autorovo zrovna množstvím edic a samostatných nadpisů. Šest knížek básnických, z nichž jedna nepřekročila doposud svoji původní podobu rukopisnou, patero děl povídkově-románových a menší práce veselohemí, scenická: toť prozatím veškera literární žeň Staška jako belletristy. Na počet titulů nebyla by příliš rozhlehlá ani zvlášť obsáhlá, uvážíme-li, že hraničnými body jsou u ní léta: 1866, kdy vyšla tiskem prvá veršovaná skladba spisovatelova (»Z horské krčmy«, uveřejněná v Hálkových i Nerudových Květech«), a 1912, do něhož spadá knižní vyjití novellistického cyklu »Otřelá kolečka«. Za čtyrycet šest roků, po něž jest autor, jak dí rčení, literárně činný a jimiž táhne se spisovatelské působení Staškovo, nepřišel belletrista na knihkupecký trh domácí s novinkami tak příliš často, aby to nějak překvapovalo. Za to vpravdě překvapí, uvědomíme-li si, že jedna z vyjmenovaných skladeb (Na rozhraní) je rozvedena na dvanácte set stran, druhá (V temných vírech) obsahuje potištěných stránek přes osm set, třetí (Blouznivci našich hor) má skoro týž rozměr a ani ostatní že nejsou knižními svazky nápadně tenkými. Teprve při tomto faktu chápeme náležitě, proč na nadpisy není spisovatelská úroda Staškova právě bohata, ač jeho literární dílo svým faktickým rozsahem rovná se životní práci jiných belletristů, kteří mohou se snad vykázati čtyr- či pateronásobným počtem samostatně vydaných knížek. I uznáváme-li autorovo vlastní doznání, dle něhož advokacie vadila mu zhusta v tvorbě literární, jako zas tato poškozovala časem onu, nemůžeme zapříti, že i tak jeví se positivní výsledky spisovatelské snahy Staškovy nejvýše čestně a že belletrista sám směl s ovocem své práce býti v jubilejním roce úplně spokojen. Tím spíše, že nikde neholdoval prací svojí chvilkovým módám dne ani neupadal v prázdný formalism, nýbrž vždy co nejpoctivěji přičiňoval se, aby svými belletristickými knihami zachytil a vyjádřil něco trvale hodnotného. Podivuhodné bohatství platných podnětův ideových i cenných myšlenek plně vyváží v jeho produkci onu poněkud slabší početnost knižních titulů.

Ptáme-li se, *odkud*, ze kterého sociálního *ovzduší* a ze které společenské vrstvy čerpal spisovatel látky k svým belletristickým skladbám, dostaneme v odpověď, že vystřídal postupně všecky důležitější a že jednostranně žádné z nich se nijak neuzavíral. Svérázné, ač sebe zapadlejší ústředí vesnické poskytlo mu neméně vděčné povídkové náměty než rušné prostředí velkoměstské a pro

zpátečnicky starousedlou sferu maloměstskou nalezl v sobě stejný pozorovatelský zájem, s jakým přilnul k pohraničným horám. V tom směru jakékoli úzkoprsosti a každému schematickému specialisování se odůvodněně vyhýbal. Neznal společenského škatulkování ani třídních předsudkův a neomezoval se při výběru svých belletristických themat na určitou kastu lidí. I v tom zrcadlí se jeho široké a nejvýše vážné pojetí jak života vůbec, tak národního útvaru zvláště. Dělnická chata, hřmotné prostory tovární a těsná dílna řemeslnická měly proň rovnou přitažlivost, jako nádherné paláce peněžní aristokracie velkoprůmyslnické neb útulné salonky měšťanské. Lidové vrstvy od dávna lákaly jeho vyrutinovaný smysl pozorovatelský, jímž autor neuzavíral se však ani sídlům zproletarisované inteligence. U všech se zastavil s upřímným zájmem, všem věnoval soustavnou pozornost, všecky byl ochoten pojmouti v program svého kritického studia a všem popřál místa ve svých belletristických dějích. Ano episodně sáhl i po ovzduších cizích, exotických (polském, ruském, ukrajinském, americkém, německém) a nikdy úmyslně jedno pro druhé nesnižoval. Také při volbě svých dějišť a místních ústředí postupoval tedy Antal Stašek v mezích značně širokého i poměrně volného pracovního programu.

Na český severovýchod, až k samému jazykovému pomezí a v bezprostřední sousedství s tak zvaným uzavřeným územím posunul Stašek jeviště románového děje v svém obsáhlém belletristickém obrazu *Na rozhraní*. Jest to menší venkovské město Klenovka, do něhož nás tu uvádí a v němž galerií svých postav probral všecky sociální útvary. Vedle řemeslníkův i dělníků — chuďasů, kteří za bídný plat pracují v sousedních německých továrnách anebo se za saisonním, ještě chatrnějším výdělkem každoročně stěhují až do říše německé, bydlí tady zámožní, starousedlí měšťané patriarchálního rázu. Ti »ukládají své rozumy do hospod i své po předcích zděděné peníze do spořitelen, mají mnoho peněz i málo práce a starají se nejvíce o své sousedy, co měli dnes k obědu či kolik z nich který včera v hospodě vypil. Nejdůležitějším zaměstnáním jest jim klípek, karty a v zimě prasečí hody«. Mimoděk poznáváme v tomto základním, přísně kritickém a humorně ironickém autorově stanovisku vůči typickému maloměstu ono karakteristické literární hledisko, s nímž se u nás k maloměstskému průměru stavěli v belletrii i Herites, Štech či Klecanda. Málo který z těchto vzdělavatelů maloměstského genru v Čechách založil však svoji románovou malbu tak ze široka, jako právě Stašek.

Jeho Klenovka spočívá na několika pilířích. Prvním je pan purkmistr, druhým nejvlivněji městský radní. Kol nich a mezi nimi svým příslovečně zakletým kruhem roztahují se klepy, intriky i malicherné sousedské či rodové třenice, pod jejichž jhem úpí veškera místní samospráva a dle nichž musí se jako setrvačné hodiny říditi celý veřejný život v městečku. U svého městečka zdůrazňuje belletrista i společensko-sociální živel selský,

což jeho domácí předchůdci či následníci ne vždy dělávali. »Selská strana na předměstích je četná, má rozsáhlé příbuzenstvo a v obecním výboru své zástupce. Třeba ji získat.« (I. 318.) Na starší generaci, jež místní hospodářství právě drží a která svým vlivem i vkusem rozhoduje o karakteru maloměstského životního projevu, pohlíží Stašek satyricky: »Klenovka jest v rukou lidí dílem slabých, dílem neprozíravých, dílem bezkarakterních. Proto vyhodit ze sedla ty starochy, jejichž mozky obrostly měkkým, tlejícím mechem; ty žvastouny, již tlukou se do prsou; ty řečníky, kteří řeší každou záhadu planým mluvením; a především ty nepoctivce, kteří své vlastenectví prodávají na lokte nebo na žejdlíky.« (II. 229.) Satyrického šlehu užil romanopisec i, kde karakterisuje převážný ráz politického uvědomění maloměstského: »Našim otcům je sladkým zvykem, že všechno vyřizují deputacemi. Chodí k ministrům, k pánům ještě větším, k místodržiteli, k poslancům a sám ďas ví, kam ještě... Chtějí vydeputovat státní právo, železnice, vojenské posádky, stavbu blázinců i kriminálů, všechen blahobyt, všechno nadělení.« (II. 301.) Teprve nové pokolení Klenovku společensky i hospodářsky zmladilo, zasadilo do ní čerstvé vzněty a oplodnilo ji svěžími činy. Za čas postavena v místě továrna a německý kapitál přes to se tam nedostal. Ale to vše provedli již jiní činitelé než původní navrhovatel i projektant, jenž za tuto svoji velkou a osvobozenskou, pokrokovou ideu sám předčasně padl, zanechav po sobě připravenu půdu.

Děj *Nedokončeného obrazu* odehrává se v Stransku, chudé vesničce podkrkonošské, odkud, kamkoli člověk kol sebe pohlédl, zela naň jen bída, jež »stejně dávala vznik i smrti i novým životům«. I v přírodě bylo tady cosi divokého a rozházeného, něco kolosálního, ale neurovnaného, jako v lidu vůkol a v jeho bídě. Při romantickém poněkud založení i motivování belletristického námětu v této první větší próse autorově jest pochopitelno, že kresbě místního prostředí věnoval spisovatel tentokráte méně místa, naskizzovav jen povšechné poměry venkovského zemědělstva a podav několik dobře odpozorovaných příspěvků k povahopisu vesnického lidu, žije-li v zastrčeném zákoutí a je soustavně popichován nesvědomitými štváči.

Ve třech ústředích: pražském, maloměstském i vesnickém současně (to jest v dějovém rámci jednoho románu) jsou doma jednající osoby objemné skladby nadepsané *V temných vírech.* Nejpříznačnější pro děj a také nejsytěji vykresleno jest tu ovzduší velkoměstské, pražské, z něhož zase nejpodrobněji zastavil se autor u jeho spodních i nejspodnějších usedlin, dav nám do syta nahlédnouti v složitý aparát policejních orgánů, v pestré zákulisí žalářů i vyšetřovacích vazeb, za vnější záclonu nejzpustlejších krčem i pelechů, v dusné komůrky továrního proletariátu a v příšerně přímo působící bídu nezaměstnaného, trpícího dělnictva. Prodlužuje nit své dějové osnovy, otvírá před zraky čtenářovými i budovy zbohatlého barona i poradní síně kapitalistického kartelu i pokojíky rozervaných domácností měšťansko-úřednických.

Časem uchylují se některé z vůdčích románových postav střídavě na malé město neb i do lesní samoty venkovské a spisovatel i tam provází je, črtaje stručnými popisy hlavní znaky nového jejich okolí. Těmito popisy ostává však spíše jen na povrchu, nesnaže se proniknouti hloubě v podstatu sociálně-hospodářského vaziva, kdyžtě nebylo to zde jeho cílem.

Více zevrubnou kresbou karakterů, dané ovzduší vyplňujících a oživujících, než malbou ovzduší samého zabývá se belletrista také v cyklicky seřaděných povídkách, souborně pojmenovaných *Blouznivci našich hor*. Pohorská vesnice, jíž teprve prvními, nesmělými a sotva znatelnými ozvuky dotkl se závan nové, přechodní doby, defiluje před duchovním zrakem naším řadou omšených chaloupek, selských statků i osamělých hájoven a kus po kuse odhaluje nám svoji tradiční starobylost, pod jejíž ztvrdlou kůru jako jediná nápadnější novota pořáde naléhavěji vtírá se spiritistická nauka.

Venkovská přírodní scenerie jest pozadím pro epické děje také u většiny veršovaných povídek autorových, jimiž Stašek byl svoji literární činnost kdysi zahájil a v nichž dostatečně ztlumočil svou zálibu pro otevřenou vesnickou krajinu i staročeskou ves. U »*Bořka*« (Básně II.) jest to »dědinka, jež svůj klid a květnou vnadu rozprostírá podél Labe, plna luk a bujných sadů«. Uprostřed samotné přírody, v lesích i na polních lánech hraje více než polovina povídkové akce ve *Václavu*, kde nejvlastnějším střediskem dějového pásma jest údolí dobrouchovské, tichá víska a skrovný selský dvorec v pozadí. A v *Otřelých kolečkách*, zatímně poslední knižně vydané próse spisovatelově, svorně dělí se o belletristovu pozornost všecky dosud uvedené přírodně-společenské okruhy, od osaměle vesnického, přes intrikánsky maloměstský až po komplikovaný pražský.

Jako zajímavý detail poznamenávám ještě, že volbou místního ovzduší ve svých nejstarších belletristických pracích rád vyhledává Stašek *romantiku*, v níž, zdá se, i s počátku si liboval (jistě ve shodě s celkovou náladou doby). A tak nejednou přenáší úryvky svých dějů nebo jednotlivé scény v černou noc, do hlubokých lesů, v tajný úkryt skalní, na idylické břehy jezerní a do tmavého zámeckého parku (Václav, Bořek, Varoň, Nedokončený obraz, Don Juan).

Hojně romantických prvků obsahují v těchto chronologicky prvních belletristických skladbách Staškových také povídkové *sujety*, látkové *motivy* a *děje*, jež zhusta bývají přerývány episodními vložkami, odbočkami i partiemi popisně reflexivnými. Nejvíce vyhovoval tehdy spisovateli postup životo- i povahopisný. Proto za hlavní osobu svých dějů vybíral zpravidla mimoprůměrného, odlišného či podivínského jedince, kol něhož teprve seskupil ostatní podružné výplňky dějové a jehož životní osudy samy o sobě zabírají větší část dějové plochy. Odtud bývají tyto skladby titulovány obyčejně jménem hrdinovým. Tento titulní hrdina vtiskuje jim ráz, obsah i ideový tón (Václav, Bořek, Varoň, Don Juan atd.).

Všecky veršované eposy Staškovy jsou po stránce dějové dosti zatěžkány četnými episodami, jež, ač vlastní, ústřední thema nebývá tu příliš složité, rozvlňují rozměry skladeb značně do šířky. Tyto episodky mívají nejčastěji povahu lyrickou, popisnou či reflexivní a zhusta obsahují ledaco z lidové mythologie, místních tradic aneb autorových mladických vzpomínek. Partiím těmto nelze upříti značné působivosti dramatické ani tvůrčí síly básnickou, svědčící místy o živě vznícené obraznosti poetově, tu i tam pak povznášejí se na úroveň dobového dokumentu dějinného. Zejména, kde autor dává některým ze svých jednajících postav vypravovat karakteristické úryvky o starých, zašlých, robotních i absolutistických časích. Jinde podal básník pěkné ukázky svého umění malířsky popisného (když líčí panskou hostinu nebo kreslí půvab tichého letního večera, předváděje bouři rozpoutaných přírodních živlů či zachycuje barvitý výjev ze selského revolučního tažení; an zvědavě zahlédá za oponu panenské komůrky i zobrazuje s epickou zevrubností homérskou kouzlo mladého dívčího těla; jak sytě maluje výstřední choutky zhýralého šlechtice i výbuchy nekrocených vášní a pod.). V těchto dekorativních pasážích, jako opravdové ornamenty vinoucích se epickým dějem, jest mnoho jemně básnických postřehů, pěkných i výstižných veršovaných obrazů a leckterý přiléhavý detail karakterisační. Podstata dějů samých je z valné části dána povahopisem titulních osob, i zmíním se o ní stručně při přehledu autorových románových typů. Životopisným karakterem určeny jsou také skoro všecky novellistické prósy, zařaděné v obsáhlejší serii *Blouznivců našich hor.* Proto i u nich povídkový námět namnoze splývá s povahopisnými pomůckami, z nichž jsou vybudovány postavy hrdinů i hrdinek.

O svém *Nedokončeném obrazu* připomíná Stašek v rukopisné autobiografii, že byl napsán za advokatního koncipientování autorova v Roudnici a tam také roku 1879 po prvé knižně vyšel (po druhé vydán v Šimáčkově »Libuši« r. 1901). Všecky ostatní prósy spisovatelovy vznikem svým datují se už ze Semil, kde Dr. Zeman Stašek ztrávil větší část svého mužného věku a které teprve letošním podzimem chystá se nadobro opustiti. Jest tedy »Nedokončený obraz« prvá románová prósa Staškova. Rozveden formou třiceti kapitol, obsahuje ve vnějším belletristickém rámci dlouhou řadu překrásně sugestivných vnitřních povídek i novellek, v nichž tkví značná zásoba vypravovatelského umění. Tato románová stavba díla upomínala by tedy poněkud na typ starých obratných vypravovatelů (od Bocaccia), kteří vlastní belletristickou dovednost a hlavní dějový půvab vkládali do drobných povídkových vložek a ty řadili prostě vedle sebe, obemýkajíce je jen lehkým společným rámcem románovým. U Staška tímto vnějším látkovým okruhem jest rozruch, jaký vyvolán byl na tiché jinak vsi i po jejím nejbližším venkovském okolí vnuceným dosažením nesympatického kněze, skrytým, ale za to tím úpornějším zápasem tohoto duchovního s místním učitelem, tajnou láskou kně-

zovou k selské dceři, vzpourou poštvaného lidu proti faře a současnou záhubou několika hlavních súčastněných osob. Tato dějová linie je tedy dosti krátká a vedena takměř přímo. Teprve od ní vybočují ony zmíněné vložkové partie, v nichž jednající osoby zpravidla sdělují vybrané a dramaticky rušivé úryvky z vlastního života i vlastní minulosti, vyvádějíce při tom na scenu ještě legii osob v románovém ději přímo nezúčastněných, někde i cizokrajných a šlechtických, jinak málo v Staškově belletristickém díle vystupujících. Vnější sujet románový počíná a končí líčením Hájkovy polní práce. Zde i tam, na počátku i v koncích belletrisovaného pásma, starý, povahově originelní sedlák oře půdu. Na pohled stejný, nezměněný. Ale co vše se mezi těmito dvěma časovými hranicemi, nepříliš ostatně navzájem vzdálenými, na tiché vsi odehrálo! Kolik pronikavých změn, co hrůzy a jaká tragika! Kolik životů zmařeno a kolik lidských osudů vyšinuto z vytčených jim původně kolejí!

Podtrhnul-li jsem časté zasáhnutí *romantického prvku*, jenž mnohdy hraničí zde na vyloženou dobrodružnost, v děj »Nedokončeného obrazu«, chci toto tvrzení několika konkretními údaji doložit ... O vyslovené romantičnosti mluví celý osud kněze, jenž ztráviv mládí v ustavičném »divokém pádění«, výstředním hýření i intensivním milování a proživ mnoho dosti bouřlivých afer, znechucen lidmi, ničeho už od světa nečekaje a oloupen i o víru ve spravedlivost božskou, oblékne roucho katolického duchovního, aby tak zamaskoval veškeru vlastní minulost. Následky mladických hříchů i pod touto maskou jej však stihnou, svědkové jeho někdejších světáckých orgií najdou ho i za chladně vyhlížejícími skly farských oken, a toto předčasné prozrazení stane se proň, vedle vlastní náruživosti, bezprostřední příčinou katastrofy. — Romantismem jest nasáklý i únos dívky z otcovského domu, její několikadenní pobyt ve skalní sluji a po té delší tajné přechovávání na faře. Na romantism upomíná také okolnost, že přítel farářův v kritickém okamžiku vezme na sebe kněžskou kleriku a, jsa v tomto přestrojení mylně pokládán za nenáviděného pátera, je rozkaceným lidem zastřelen. Romantického původu jest i to, že v očích vlastního osadnictva platí farář za přestrojeného loupežníka nebo docela za čaroděje.

Ze sféry romantické v nejstřízlivější skutečnost uvádí nás thema nejdelšího Staškova románu *Na rozhraní*. Jest to román po výtce společensko-politický a více problemový než mravoličný. Prvku rodinnému, milostnému a sousedsky příběhovému zasvětil tu sice autor poměrně dosti místa, ale centrálním motivem látkovým i dějovým je zde přece jen složka sociálně-společenská. O otázky veřejně národnostní, hospodářské i existenční zajímá se belletrista ve svém románovém sujetu mnohem živěji nežli o pestré zauzlování a napínavé rozuzlování procesů milostných. Láska a rodinné soužití zřejmě spisovatele jako předměty belletristického pozorování i zobrazování velmi poutají, ale přes to jsou jím stlačeny na pouhé dějové pozadí a na vnější živel

jaksi divadelní. Osou zůstává děj rázu společensky-sociálního a politického. Proto jest to román více dokumentárný, důkazný, ideový. A v tomto vymezení i pojetí látky podává spisovatel přehledný, široce založený obraz o životě celé jedné generace, celého jednoho místního okruhu i území krajinného. S jedné strany zachycuje dané prostředí i ovzduší maloměstské, se strany druhé vystihuje však současně tragický zápas snaživého jedince s nechápavým, tupým nebo přímo nepřátelským okolím. Tedy zřetel problemový spojuje se tady se zájmem psychologickým, prvek tendenčně důkazný s povahopisným.

V příčině problémové velmi akutně zabývají autora mimo jiné i život dělnické emigrace a její sociální osud. S účastí zmiňuje se romanopisec o útisku českého dělnictva v sousedním Německu, kam hromadně ubírají se pracovní massy za obživou a odkud zas bývají hromadně vypovídány. »Dělala nás tam z Klenovky hromada lidí . . . ale teď vyhánějí všechny Čechy a kdo se nevyklidí hned, toho bez milosti šupujou . . . Utíkáme domů. Ostatní táhnou za námi a přijdou zejtra nebo pozejtří. Jsme tu první jako ptačí předvoj, jen že ptáci stěhujou se na zimu a my již na jaře.« (I. 10.) A jinde čteme doslovně: »Z Němec vyhánějí naše lidi, a doma není výdělku. Těšil jsem se na zedničinu celou zimu a teď kde nic tu nic.« (I. 20.) A opět na str. 100. (prvního svazku): »Vyhnaný český lid trousil se v menších hromadách k domovu. Byli to většinou mužští. Jen porůznu přimíseny byly i ženy v pestrých, křiklavě barevných sukních a děti v roztrhaných, ošumělých úborech. Skoro na všech tvářích seděla můra únavy, jež jim stahovala obličej k tupému vzezření. Těla byla pokryta prachem daleké cesty, duše popelem otrlého smutku.« Výborný pozorovatel současných hospodářských poměrů důrazně upozorňuje zde na jednu z nejbolestnějších vad našeho národního života a jeho slova, vkládaná do úst zbelletrisovaným postavám, působí mnohem přesvědčivěji než referentské věty časové brožury. »Je prospěchem našeho dělnictva, aby tu stál český závod a dal práci domácímu lidu. Nestane-li se tak, musí lid ten hledat chleba svého v krajinách německých a nastane ono osudné stěhování národa, jež činí z našeho českého člověka dvojnásobné heloty: národnostně opovrženého otroka Němců v jejich území a sociálně uhněteného otroka německého kapitálu . . . Zůstaňte ve svém domově!« (I. 415.) Touto výmluvnou výzvou uzavírá belletrista své úvahy o situaci českého dělnického vystěhovalectva. Úvahy, jež zbaveny svého nynějšího roucha románového a vybrány z jednotlivých dialogů po celém prvním díle knihy roztroušených, daly by plamennou i přesvědčivě působící národohospodářskou úvahu na thema, naléhavě dožadující se svého definitivního řešení. A to jest velká zásluha Staškova románu. Zásluha positivní a mnohem více nežli literární. Jiným neméně positivním a trvale hodnotným myšlenkovým výsledkem románových vývodů spisovatelových je detailní probrání školského problému menšinového, jejž do belletrie vnesl Stašek současně

s Klecandou a jehož románové předvedení může býti na venek účinnější než sebe ohnivější přednáška odborného řečníka. Hleďte se hospodářsky osamostatniti! Nezapomínejte na své školství v ohroženém území. Jedno ani druhé není zbrusu novým požadavkem nebo zcela svěžím heslem dneška, ale je-li vhodně vsunuto do románového děje a opřeno karakterem dvou či tří zbelletrisovaných osob, dostává zcela jinou tvářnost, než v jaké dochází k sluchu posluchačovu s tribuny při příležitostné přednášce. Románová forma jako by myšlenku ideově pozvedla a mravně očistila, vtisknuvši jí mimo to spolehlivé doporučení jako součásti projevu uměleckého, básnického, literárního, zatím co, slyšíme-li ji z úst táborového řečníka, nikdy nejsme dosti s to odloučit ji v duchu od představy »agitátorství«.

Na nejednom místě staví autor ve svém románě oproti sobě jednak riskantnost a odvážnost, ale i sílu, kouzlo a krásu podnikavosti, jednak pohodlnost, vyloženou jistotu, při tom však malost stálého tkvění na vyšlapaných cestičkách. Nejvýmluvněji znázornil to protikladem (na str. 502), kde dobrá, milující, ale bázlivá, nepodnikavá žena domlouvá svému muži, aby se raději spokojil dosavadním sedlačením a nehnal se za širšími útvary průmyslnickými i továrními: »V létě se projdeš po polích bez úmorné práce malých rolníků, dáš vhodné rozkazy, vrátíš se v poledne neb na večer, zasedneš buď k dobře upravenému stolu, nebo při pěkné pohodě k besedování do zahrady, budeš se těšit své úrodě, pobavíš se s dětmi či se sousedy, budeš žít bez starosti o zejtřek: pokojně, klidně, smírně. A naproti tomu si postav před oči, co tebe čeká, kdyby se ti nakrásně podařilo postavit továrnu. Ustavičné zmítání, shon, sběh; stálá bázeň, neklesne-li cena zboží tvého, nestoupne-li v ceně cizí zboží, z něhož máš zhotovit napřed již prodané výrobky; zimničné napětí, co bude zítra, pozejtří a nepřihrne-li se obchodní krise; strach, budeš-li s to uhraditi v pravý čas směnky, nebo zaplatí-li tvůj dlužník na den i hodinu a neudělá-li sám bankrot. Bezesné noci, klesne-li někde veliká firma, kterou svět pokládal za milionářskou, a trhá-li při svém pádu sta jiných, menších podniků... Nepřátelské kartely... horečný chvat... ach, ani neumím pojmenovat všechno to tlučení a hučení vln, jež budou na tebe dorážet, ničit tvůj klid, tvůj spánek, podrývat tvůj život...« Kontrastů v románovém ději Stašek vůbec zhusta užívá a rád k nim sahá, obyčejně pak vyznačují se poměrnou působivostí; neboť autor nevyhýbá se při nich často ostrým konturám a černým barvám. Dokladů mohl bych uvésti mnoho (i z jiných románových skladeb belletristových: »V temných vírech« II. 102, 136; »Václav« 190; »Blouznivci našich hor« II. 147 atd.).

Nejvnitřnější ideou románu jest názor: podaří-li se v městě germanisátoru Hauptmanovi zříditi velký německý závod, je město národnostně navždy ztraceno, hospodářsky zničeno, politicky zotročeno a sociálně zproletarisováno. Mnoho obětí padlo v zájmu této myšlenky i za ni, několik životů lidských pro ni zničeno a v jejích

službách vlastní iniciátoři se zakrváceli, ale ona sama na konec zvítězila na prospěch ohroženého místního češství. Spisovatelovo stanovisko je dáno nedůvěrou, že by Němcům při pohraničních výbojích průmyslnických šlo pouze o podnik rázu výhradně hospodářského a že by jím nechtěli rozšiřovat i svoji državu národnostní. Romanopisec nevěří, že by se mladá česká generace v německé škole za čas neodnárodnila, ale jen naučila druhému zemskému jazyku. Tímto mohutným akordem dvousvazkový román, v němž postavena vedle sebe a po sobě pestře vystřídána dlouhá legie svérázných postav, napínavých rodových historií, rozrušujících jedinečných osudů i celých společenských kast, vrcholí. Jednou ze svých základních myšlenek: pokusem českého sedláka vymaniti se z tísnivých forem tradičných a vývojově dobyti složitějšího pracovního pole (průmyslově-továrního) přimyká se dílo Staškovo k proslulému F. X. Svobodovu »Rozkvětu«, jemuž se ostatně řadí po bok čestně i obdobnými rozměry, v původní české próse dosti řídkými. V obou případech jde o průkopnou snahu podnikavého jedince, v jehož vlastní rodině uskutečňování snahy té způsobuje naprostý rozklad hmotný i mravní, tak že rodinný útvar svým rozvratem vykupuje pevnou vůli i odvážnou touhu jedincovu. (Pokračování.)

Josef Volf:

Červený prapor.

(Dokončení.)

Výslechy na akademickém gymnasiu trvaly od 12. do 16. června.[1]) Šlo hlavně o to zjistiti, měli-li profesoři o existenci studentské pokladničky známost či nikoli, čili, jak Helfert ve své zprávě Kempenovi z 26. června 1853 píše, bylo-li zanedbáno povinné ohlášení tajné studentské pokladničky. Vrchní pol. komisař Czech tvrdil totiž, že prof. Dr. Jos. Pečírka, přírodozpytec ústavu, ještě před objevením spolku »Bratří Červeného praporu« o pokladničce věděl. Veškeré výslechy žáků a profesorů nevedly však k žádnému positivnímu výsledku. Pečírka byl profesorem jen několika žáků, kteří byli členy pokladničky, a o pokladničce neměl ani tušení, jak několikráte vypovídal. Czech byl tedy znovu přísežně vyslýchán a doznal, že se asi mýlil, a že Pečírka se o pokladničce dozvěděl teprve po 30. květnu. Referát tento sestavil Helfert jako státní podsekretář na základě zprávy válečného soudu hradčanského.

Válečný soud po tom všem konečně uvěřil, co Steidl udával, že pokladnička byla založena r. 1852 podle vzoru na kla-

---

[1]) Sacher-Masoch psal v té příčině do Vídně: Aus den diesen Schülern zugleich zu stellenden Fragen über ihre Begriffe von Hus und Žižka und über die dogmatischen Grundsätze der Husiten wird sich auch die Tendenz der Vorträge klar und deutlich ergeben.

tovském gymnasiu, kde byla zřízena r. 1850, tedy v době, kdy spolek »Bratří Červeného praporu« ještě neexistoval.

To byl však pouze jeden bod vyšetřování. Ve Vídni si totiž přáli míti podrobné zprávy o akademickém gymnasiu vůbec, a zvláště o domněle rozšířených národnostních snahách mezi profesory i žáky. Kempen psal v tom smyslu již 17. února a znovu 30. března svob. pánu Mecsérymu a žádal vzhledem k vyšetřování se Steidlem novou podrobnou zprávu 30. června.[1])

Všimněme si ještě zmíněné již zprávy hejtmana-auditora Lenzendorfa z 18. června,[2]) jež nám poskytuje zajímavý výhled

[1]) Srv. přípis Kempenův ještě před objevením Červeného praporu, zaslaný místodržiteli Mecsérymu z Vídně 25. ledna 1853: »Wenn die Verhältnisse am Altstädter Gymnasium wirklich so gestaltet sind, wie der Prager Polizeidirektor sie in dem an Eure Excellenz unterm 21. d. M. erstatteten Berichte geschildert, so ist es dringend angezeigt, den dort unter den Augen der Professoren und selbst des Direktors betriebenen nationalen Agitationen die volle Aufmerksamkeit zuzuwenden. Ich ersuche demnach E. E. angelegentlich, die diesfälligen Erhebungen mit Eindringlichkeit pflegen zu lassen und sehe der gefälligen Resultatsanzeige entgegen. . . Srv. dále zprávu z 30./VI. 1853: » . . . über die unter den Schülern des Altstädter Gymnasium zu Prag angeblich zu Tage getretenen nationalen Bestrebungen . . .«

[2]) Vom k. k. Kriegsgerichte.

An das löbliche k. k. Polizei-Directions-Präsidium zu Prag.

Prag, am 18. Juni 1853.

In der Beilage beehrt man sich dem löblichen k. k. Polizeidirektionspräsidium das von Seite des Lehrkörpers mit einigen Schülern des czechischen Gymnasiums aufgenommene Protokoll, worin namentlich die Befragung um die bei der löblichen Behörde bewirkte Amtshandlung auffallen muß, mit dem diensthöflichen Ersuchen zu übermachen, im vertrauten Wege nicht nur dem eigentlichen Grunde dieser Protokollar-Vernehmung, sondern auch dem Hergange hiebei, und der von Seite der Professoren darin angenommenen Haltung nachforschen zu lassen.

Insbesondere wolle hiebei auch die nähere Bewandtnis über den Umstand erhoben werden, daß auch ganz unberufen und unberechtigt beim dortigen Gymnasium Vorträge in serbischer Sprache mit Wissen des Direktors stattgefunden haben sollen.

Das Ergebnis dieser Nachforschungen wolle alsdann unter Rückschluß jenes Protokolles hieher geleitet werden.

Gleichzeitig beehrt sich aber auch das Kriegsgericht die unterstützende Wirksamkeit des löblichen Praesidiums für ein mit dieser Untersuchung zusammenhängendes hochwichtiges Feld in Anspruch zu nehmen und die sorgfältigste Aufmerksamkeit löblich desselben darauf zu lenken. Übereinstimmend mit derlei Wahrnehmungen in vorgegangenen Prozeduren stellt sich nämlich auch in der gegenwärtigen, den politischen Studentenverein des czechischen Gymnasiums betreffenden Untersuchung eine Exaltation dieser Jugend für exclusiv czechische Nationalität in Wort und Schrift in einem Grade heraus, der zur reiflichen und eindringlichen Verfolgung jener Motive auffordert, welchen eine solche durchaus gemeinschaftliche und vorherrschende Richtung zugeschrieben werden muß.

Tagebücher, Lieder, Gedichte, Briefe und sonstige Papiere dieser studirenden Jugend athmen den Geist der Hingebung für die vermeintlichen Heroen und Märtirer der czechischen Nationalität Žižka und Hus, deren Portraits sich auch häufig unter ihnen verbreitet befinden und die goldene Zeit ihrer Tätigkeit und die durch sie errun-

do duše tohoto přísného a bezohledného muže, jenž měl účast i při udání, podaném proti Němcovi, choti Boženy Němcové. Poslal totiž Sacher-Masochovi protokol o výslechu žáků na Akademickém gymnasiu a žádal jej, aby dal vyšetřiti všechny bližší okolnosti při tom, ovšem cestou důvěrnou. Již před tím nebylo mu po chuti, že se profesoři sami bez vyzvání po zatčení Steidlově opovážili žáky vyslýchati a protokoly s nimi sepisovati. Šlo mu o to, kdo dal podnět k tomuto výslechu, jak si při tom

---

gene Freiheit, Größe und Selbständigkeit der Nation erscheint als Hebel der Nacheiferung und als Ziel vereinter Wünsche für Wiederkehr jener Zeiten in den Vordergrund gestellt.

Daß eine solche überreizte Verehrung längst verklungener Volksmänner nur künstlich hervorgerufen und genährt worden sein müße, dürfte wohl eben so zweifellos sein, als daß diesem Deckmantel von angeblichem Nationalgeiste ein hervorragend politischer Charakter mit den staatsgefährlichsten Tendenzen zu Grunde liege.

Das laute Gerücht bildet, wie dem löblichen Präsidio ohnehin bekannt, auch für den Strafrichter einen hochwichtigen Moment zur Nachforschung, ja selbst unter Umständen eine rechtliche Anzeigung und in dieser öffentlichen Stimme wolle das löbliche Präsidium auch den juridischen Anknüpfungspunkt ersehen, welcher dem Kriegsgerichte Recht und Pflicht auferlegt, mit dem heutigen Ansuchen auch in ein mit dem eigentlichen Untersuchungsgegenstande jedenfalls verbundenes Nebengebiet tiefer einzudringen.

Ohne Zweifel steht das löbliche Präsidium selbst in der nächsten und umfassendsten Kenntnis jener Gerüchte, welche gegen das Professorenkollegium des czechischen Gymnasiums bezüglich seiner Lehrmethode, Vorträge und Einwirkung auf die ihm anvertraute Jugend hierorts gang und gebe sind. Es soll nämlich von Seite dieser Professoren und namentlich von Seite der Herrn Čupr und Štulc unablässig dahin gestrebt werden, Gefühl und Sinn der Studirenden für die separatistisch-czechische Nationalität zu begeistern, und diese Richtung in ihnen durch Wort, Schrift und Tat systematisch zu nähren und nachhaltig zu begründen.

Zu diesem Zwecke soll in dieser Schule das Deutschtum nicht nur völlig verpönnt, sondern auch der Übertreter einem gewissen Grade von Mißachtung preisgegeben werden.

Beispiele von Vaterlandshelden der ältesten Geschichte, namentlich aber die Heldentaten der böhmischen Volksmänner sollen den wesentlichen Stoff der Themas und sonstiger Aufgaben bilden und vorzüglich seien es die Vorbilder des Žižka und Hus und jene Zeitperiode der böhmischen Volksbefreiung, welche mit einem Aufwande von Verehrung und Pietät der Jugend vor Augen geführt und selbe hiedurch zu einer fanatischen Hingebung für solche Tendenzen und Erfolge angespornt werde.

In welch' Einklange solch' laute Gerüchte mit den schon öfters bei den Studirenden, namentlich aber bei den itzt Verhafteten angetroffenen Papieren und sonstigen Wahrnehmungen stehen, und wie sehr also diese öffentliche Stimme durch solch' hervortretende Erfolge gekräftigt erscheinen muß, bedarf wohl keiner weitern Erörterung.

Zu diesen Erfahrungen gesellt sich aber auch noch der hochwichtige Umstand, daß unter den Papieren Steidls, des Vorstandes dieses politischen Clubs, eine dem löblichen Präsidio ohnehin bekannte Vormerkung über einige, von den Professoren zugesicherte oder wirklich geleistete Beiträge zu dem vorgeschützten Sparverein aufgefunden wurde, daß ferners nach Lage der Akten die Kenntnis der Professoren von dem Bestande dieses offenbar unerlaubten Stu-

profesoři počínali, jaká napomenutí udělovali a jak žáci při odpovídání vypadali; otázky, žákům kladené, vzbudily vůbec jeho odpor. Zvláštní důraz kladl pak na to, aby se vyšetřilo, jak se mohly s vědomím ředitele konati zcela nedovoleně přednášky v srbské řeči. Rozpoznal dobře ducha, jenž na Akademickém gymnasiu vládl, ale nedovedl si ho vysvětliti. Všade prý je nadšení pro českou národnost ve slově a písmě a to v takové míře, že nutno pátrati po motivech, které tuto sílu vyvolaly. Denníky, písně,

---

dentensparvereins kaum einem Zweifel unterliegt, daß endlich auch darüber öffentlich Sprache geführt wurde, diesen Verein in den eigentlichen politischen Club übergehen und namentlich die Spargelder zum Zwecke des Herumreisens der Studirenden verwenden zu machen — ein Zweck, dessen hochverräterische Wesenheit bereits sichergestellt ist.

Als ein wichtiger, hieher einschlägiger Punkt erscheint auch ferners in der öffentlichen Meinung der Umstand, daß P. Štulc, der Religionsprofessor dieses Gymnasiums, in der von ihm früher redigirten Zeitschrift »Blahověst« eine solche religiös-politische Bedenklichkeit zu Tage förderte, daß ihm nach vorgegangenen fruchtlosen Wahrnehmungen von Seite der politischen Bohörden sogar die Herausgabe dieses Blattes untersagt werden mußte.

Es handelt sich also auch auf psychischem und psychologischem Wege den Zusammenhang zwischen Ursache und Wirkung in dieser auffallenden Erscheinung so hoher Begeisterung jener Jugend für czechische Nationalität zu erforschen, um in solcher Weise nicht nur das tatsächliche Bild dieses Untersuchungsgegenstandes überhaupt zu beleuchten, sondern auch den richterlichen Blick und Amtskreis auf jenen Kausalnexus zurückzuführen, welcher in diesen jugendlichen Gemütern solch politisch gefährliche Eindrücke nachhaltig zu bewirken vermochte.

Die Unterstützung von Seite der löblichen Polizeibehörde erscheint aber gerade in dieser Richtung um so unentbehrlicher, als die Geständnisse der Verhafteten noch sehr viele Widersprüche enthalten und die überwiegende Mehrzahl derselben ein so hartnäckiges Leugnen festzuhalten strebt, daß selbst die Hauptpunkte über die Wesenheit des Vereines und dessen weitere Verzweigung nur mit großer Mühe allmählich errungen und sichergestellt werden konnten, während von ihnen also — mindestens dermal noch — eine Darlegung subjektiver Details in obiger Tendenz weder gefordert, noch erwartet werden kann.

Das Kriegsgericht beehrt sich demnach um die gefälligen, sorgfältigen und möglichst umfassenden Notizen nach allen diesen Beziehungen diensthöflichst zu ersuchen, namentlich wolle hiebei auf die Entstehungsart dieses Gymnasiums und auf seinen ursprünglichen Zweck zurückgegangen und sohin auf die seitherige Verfolgung der ihm vorgezeichneten Bestimmung, auf die bisherigen Erfolge seiner Wirksamkeit in scientischer und moralischer Beziehung, auf die praktische Verwendbarkeit der dort absolvirenden Jugend, endlich auf die individuellen Persönlichkeiten der Professoren, auf den Geist der Schüler überhaupt, auf die daselbst behandelte Literatur, auf die zum Gegenstande der Elaborate gewählten geschichtlichen Momente u. dgl. das prüfende Augenmerk gerichtet werden.

Das Resultat dieser Beobachtungen und Erfahrungen wolle sodann in möglichst erschöpfender Weise zu dem Zwecke hieher mitgeteilt werden, um selbe den mittlerweiligen Ergebnissen der richtlichen Prozedur anschließen und die hienach notwendig erscheinenden Vorträge höhern Orts erstatten zu können.

Lenzendorf, Hauptmann Auditor.

básně a jiné projevy studující mládeže dýší obětavostí a zápalem pro národní hrdiny a mučeníky, zvláště Žižku a Husa, jichž obrazy jsou velice rozšířeny a zlatý čas jejich činnosti, svoboda jimi vybojovaná, velikost a samostatnost národa českého jsou pakou a vzpruhou k následování a k tužbě po návratu oněch dob. Toto uctívání dávno zaniklých národních hrdinů je však uměle vyvoláno a živeno, a jest nepochybno, že za zástěrou domnělého národního ducha tkví vynikající politický cíl s tendencemi státu nebezpečnými.

Policejní presidium zná prý jistě pověsti, jaké jsou o sboru Akademického gymnasia rozšířeny. Tito profesoři, a mezi nimi zvláště Čupr a Štulc, baží nepřetržitě po tom, aby vzbudili u studujících cit a smysl pro separatistickou českou národnost, a aby tento směr slovem, písmem a činem v nich systematicky živili a utvrzovali. Proto prý je němčina na gymnasiu tupena a kdo z Čechů se jí přidrží, je vydán opovržení.

Příklady národních hrdin nejstarších dějin českých tvoří podstatnou část školních úkolů žákův, a profesoři líčí jim zvláště Žižku a Husa s takovým nadšením, že vzbuzují v nich fanatickou oddanost pro podobné tendence.

Dalším důležitým momentem jest okolnost, že P. Štulc, profesor náboženství na tomto gymnasiu, ve svém časopisu »Blahověst«, který dříve vydával, projevil takový nábožensko-politicky povážlivý směr, že mu bylo zapovězeno časopis tento vydávati, když napomenutí nic nespomohla.

Jde tu tedy také o to, píše Lenzendorf, zjistiti na psychickém i psychologickém základě souvislost mezi příčinou a následkem v tomto nápadném zjevu tak vysokého nadšení této mládeže pro českou národnost, aby se mohl osvětliti jednak skutečný obraz tohoto vyšetřování, jednak ukázati na příčinnou souvislost, kterak toto nadšení vzniká. Proto žádá podrobnou zprávu o gymnasiu, o jeho založení, o dosavadní jeho činnosti, o výsledcích v morálním i vědeckém ohledu, o individuelnosti profesorů, o duchu žactva, o pěstované tam literatuře, o thematech k úkolům žáků atd.

Jak Sacher-Masoch této výzvě vyhověl, nemohu přesně udati. Najde-li se však jednou tento dokument, bude zajisté zajímavým dokladem pro dějiny akademického gymnasia, jež bylo Vídni vždy trnem v oku. Částečně jsme však o jeho zprávě poučeni z listu hr. Clam Gallase, jejž tento 29. června poslal Kempenovi.[1]) Nej-

---

[1]) Prag, am 29. Juni 1853.

In Entsprechung der sehr geschätzten Anfrage vom 26. d. M. gebe ich mir die Ehre Euer Excellenz die verlangten Auskünfte aus der Untersuchung des Klubs der rothen Brüder im Nachstehenden zu erteilen:

Die Untersuchung des Dr. Pečírka wegen unterlassener pflichtmäßiger Anzeige des geheimen Studentenkassavereines wurde durch den Umstand veranlaßt, daß er von dem k. k. Polizei-Oberkomissär von Czechenherz inkulpirt wurde, noch vor Entdeckung des Klubs von dem Bestande des Kassavereines Kenntnis gehabt zu haben.

zajímavější místo v tomto listě jest ono, kde se praví o Steidlovi, že si přinesl svůj zápal pro Žižku a Husa již z domova, a že již

Allein die auf die soartige Kenntnis gerichteten Erhebungen und vielfachen Vernehmungen der Schüler des altstädter Gymnasiums lieferten kein bestättigendes Resultat; ja sie stellten diesen Professor, der nur der Lehrer einiger wenigen, an dem Kassavereine teilnehmenden Knaben war, in eine so entfernte Beziehung zu dem Kassavereine, daß der k. k. Polizeioberkomisär von Czechenherz über sein Wissen näher und wiederholt unter Eidesleistung vernommen werden mußte, bei welcher Vernehmung derselbe nach besserer Erinnerung die ihm von Dr. Pečírka selbst mitgeteilte Kenntnis von dem Bestande des Kassavereines *erst* in jene Zeitperiode verpflanzt hat, wo der Bestand des Kassavereines schon entdeckt und bekannt geworden war.

Es mußte sonach von der Untersuchung des Dr. Pečírka wegen Abgang des Tatbestandes einer Unterlassung der pflichtmäßigen Anzeige eines geheimen Vereines abgelassen werden.

Die den altstädter Gymnasiallehrkörper kompromittirenden Beziehungen dürften von dem Standpunkte der Untersuchung strenge beleuchtet, in folgende sachgemäße Anschauung gebracht werden:

Anton Steidl, der Leiter des revolutionären Klubs, war Oktavist und Schüler des altstädter Gymnasiums.

Derselbe Anton Steidl war der Leiter der geheimen Kassaverbindung von Studenten aus demselben Gymnasium.

Da mit der Leitung einer Kassa auch Geldsammlungen verbunden sind und bei Anton Steidl selbst von Seite des k. k. Polizeikomissär Zöhrer der schon in den allerersten Berichten vielfach erwähnte kleine Zettel gefunden wurde, auf welchem viele Namen der Oktavisten des altstädter Gymnasiums und selbst auch die Namen einiger Professoren und des Direktors Klicpera mit Geldbeträgen bezeichnet waren, so haben diese Umstände — zusammen kombiniert — vor und in den ersten Stadien der Untersuchung die natürliche Auslegung zugelassen, daß die Träger der in den Kassavereinsnotizen und auf jenem Zettel verzeichneten Namen mit den hochverräterischen Tendenzen des Anton Steidl, wenn nicht offen, so doch stillschweigend im Geheimen einverstanden und daß die Professoren zur Konsistenz und Entwickelung derlei Tendenzen wenigstens mittelst passiver Indolenz beigetragen haben mochten. Allein inhaltlich der bereits vorgegangenen, an E. Exc. gerichteten, auf sehr umfangreichen Erhebungen basirten Darstellungen kam mit absoluter Gewißheit hervor:

1. daß der revolutionäre Klub nicht aus Elementen des altstädter Gymnasiums, sondern aus den von Kaspar Faster im Monate April und Mai 1853 angeworbenen Malerakademieschülern und Handwerkern bestanden habe, und daß nur Anton Steidl das einzige Mitglied, zugleich Leiter dieses Klubs, Schüler des altstädter Gymnasiums war.

2. daß die von Anton Steidl nach dem Vorbilde der Studentenkassa vom Jahre 1850 von Klattau her, im Jahre 1852 in Prag zuerst unter seinen noch unmündigen, ihm zur Aufsicht von den Eltern anempfohlenen Zimmergenossen eingeführte, dann durch Herbeilockung vieler anderen Studenten des altstädter Gymnasiums vermehrte Studentensparvereinskassa noch vor der Entstehung des revolutionären Klubs selbstständig bestanden und mit dem nachher ohne Einmengung der Kassamitglieder gebildeten Klube sonst nichts anderes als den Umstand gemeinschaftlich hatte, daß Anton Steidl, gewordener Leiter des revolutionären Klubs, die Leitung der Studentenkasse behielt.

Es war ferner den Klubsmitgliedern der Bestand dieser Studentenkasse willkommen geworden, weil sie ihre eigenen Versammlungen mit der Studentenkassa decken zu können glaubten.

za svého studia v Klatovech lásku k studiu dějinnému projevova ;

---

3. Ist es sichergestellt, daß jener kleine, mit den Namen einiger Professoren als Klicpera, Axamit, Šohaj und Čupr mit verschiedenen kleineren Beträgen bezeichnete Zettel sich auf eine scherzweise gemachte Tabakgeldkollekte beziehe und daß diese von Steidl scherzweise angesetzten Beträge von den Professoren nie eingehoben wurden.

Endlich kann mit Gewissheit und voller Beruhigung behauptet werden, daß

4. keine faktischen Momente hervorgekommen seien, daß die Professoren des altstädter Lehrkörpers auf irgend eine Art zur Fassung oder Nährung der hochverräterischen Ideen des Steidl Einfluß geübt haben; daß vielmehr dieser Einfluß in den persönlichen und Verwandtschaftsverhältnissen des Anton Steidl selbst gesucht werden müsse; derselbe war, wie gewöhnlich die meisten Taußer schon vom Hause aus für Hus und Žižka exaltirt, er hat diese Vorliebe schon im J. 1850 während seiner Studien in Klattau an den Tag gelegt; später in Berührung mit der Fasterschen Familie, mit welcher er verwandt ist, zeigte er sich für die Pflege liberaler Ideen durch Einflüsterungen des Kaspar Faster, des Hauptmotors des ganzen Klubs, sehr empfänglich und war, wie aktengemäß vorliegt, sehr bald entschlossen, den Klub zu organisieren.

Diese revolutionäre gefährliche Eigenschaft des Steidl steht sonach mit dem altstädter Gymnasium außer Beziehung.

Betreffend den allgemeinen Teil der Untersuchung, nämlich die Haltung des altstädter Gymnasiallehrkörpers, namentlich des Čupr und Štulz, liegt die Tatsache erwiesen vor, daß das Deutschtum von den Schülern ziemlich fern gehalten wurde. So z. B. konnte der vernommene Schüler der 3. Klasse Anton Schura in deutscher Sprache eine vollständige Antwort nicht geben.

Ebenso kam richtig hervor, daß der Direktor Klicpera dem Franz Kraizinger gestattet habe, in der Schule außer den Schulstunden einigen Schülern Vorträge über die serbische Sprache zu halten.

Ferner gelangte man zu der Überzeugung, daß die zahlreich vernommenen Schüler des altstädter Gymnasiums von Hus und Žižka in historischer Beziehung sehr mangelhafte und in religiöser Beziehung, die hussitischen Irrlehren betreffend, keine ordentlichen Begriffe haben, daß sonach dieser im Punkte der religiösen und historischen Ausbildung so wichtige Teil der Geschichte Böhmens in der Schule sehr mangelhaft behandelt werde.

Anton Steidl hat in diesem Teile der Geschichte Böhmens während seines $1^1/_2$ jährigen Aufenthaltes am altstädter Gymnasium eine Unterweisung nicht erhalten. Er hat, seiner Behauptung nach, die Hussitengeschichte schon in Klattau unter dem Professor Moritz Löbl studiert.

Die mit so flacher Kenntnis der Geschichte ausgerüstete Jugend kann gleichwohl den Einflüsterungen der Liberalen, die da den Hus und Žižka als Helden unter Märtyrer der Freiheit, als Vorkämpfer des Čechentums nicht selten auf eine ostensive Art verehren, füglich nicht widerstehen, sie wird bald der Gesinnunsgenosse der Freiheitsschwindler und Feind der Ordnung.

Daß aber derlei Einflüsterungen am altstädter Gymnasium geschehen wären, auch dafür ist eine Tatsache ungeachtet aller Nachforschung nicht hervorgekommen.

Ob aber dieser, der böhmischen Jugend insbesondere schädliche Mangel der historischen Kenntniß des Hussitentums im Lehrplane oder in der Selbstbestimmung des Lehrkörpers liege, ob dem Prof. Čupr oder Štulc der bei der Jugend wahrgenommene Mangel an deutscher Sprachkenntnis zur Last gelegt werden könne, konnte das Kriegsgericht von seinem Standpunkte aus einer weiteren Untersuchung nicht unterziehen. Graf Clam Gallas.

našel tam prof. M. Loebla,[1]) jenž tuto lásku v něm živil. Žáci akad. gymnasia mají prý velice chatrné a nepořádné vědomosti o Žižkovi a Husovi, a Clam Gallas projevuje názor, že tento oddíl českých dějin je ve škole nedostatečně pěstován; tím se stává, že mládež, špatně ze školy vyzbrojená, podlehne snadně vlivům liberalismu, jenž slaví v Žižkovi a Husovi průkopníky svobody a češství.

Jiné vyšetřování předsevzato v Nymburce. Vykonána tam domovní prohlídka u klempíře Ludvíka Rubingra a nalezena korrespondence, která, jak se Živnému zdálo, ukazovala na jeho styky s revolučními kruhy, t. j. s maďarskou košutovskou stranou — byl to maďarsky psaný lístek nezávadného obsahu. U Rubingra prý jest takové podezření předem opodstatněno, neboť se choval od r. 1848 vždy proti vládě nepřátelsky, takže je již z tohoto důvodu jeho styk s Košutem pravděpodobný.[2]) Po dlouhém vyšetřování muselo však býti celé řízení zastaveno, an nebyly nalezeny žádné důkazy viny Rubingrovy.

Další vyšetřování provedeno v Domažlicích, rodišti Steidlově. Z vyšetřování Steidla nastalo tu zároveň vyšetřování činnosti Josefa Němce a Boženy Němcové, což však patří do jiné kapitolky.

Výsledek tohoto vyšetřování byl ten, že spolek »Bratří Červeného praporu« byl organisovaný revolucionářský spolek, jenž chtěl získáváním členů po venkově také venkovský lid do sítí svých velezrádných rejdů zatáhnouti. Styky spolku s profesory Akad. gymnasia se prokázati nedaly.

Potom zaslána veškerá akta do Vídně. Tam shledal Kempen, jak ve svém listě 29. července píše, že u spolku »Bratří Červeného praporu« se jeví podobná tendence jako u revolučního italského spolku ve Vídni »Svatá synoda«, totiž připravovati se pro budoucí revoluci a připojiti se k ní ve vhodném okamžiku. Oba měly tendenci, získati pro své plány venkov, založiti četné odbory a vzbuditi tam jakousi drobnou válku, kdežto města měla býti ponechána v klidu. Proto má býti studentstvo zvláště v době prázdninové na venkově velice pilně střeženo.

Schvaloval dále postup válečného soudu, že dány po celých Čechách úřadům instrukce, jak by měly po spolkových spojencích pátrat, ale měl přece jen pochybnosti, bylo-li toto jednání zcela obezřelé. Poněvadž se vše podrobně okresním hejtmanům sdělilo, je na snadě, že se může z toho všelicos prozradit, a není vyloučena možnost, že by mohli býti četní jednotlivci takovým způsobem varováni. Dále se touto instrukcí způsobí jisté rozči-

---

[1]) Srv. naprosto odlišné mínění, jež podává bývalý jeho žák K. Dreszler v Almanachu vzpomínek býv. žáků gymnasia klatovského, uspoř. Vančurou, 1912, str. 13: »V 5. třídě r. 1856 na dějepis jsme měli P. Morice Loebla z Navarova. Nevynikal ani zvláštní znalostí svého předmětu, ani nepožíval zvláštní vážnosti u žáků. O prázdninách podnikl cestu do Němec, ze které se již nevrátil, přestoupil tam k víře protestantské.«

[2]) Mecséry v listě Sacher-Masochovi z 25. července 1853.

lení a všeobecné znepokojení, k němuž snad přec není příčiny. Proto doporučuje tuto záležitost zvláštní péči místodržitelově a appelluje na jeho taktnost, moudrost a opatrnost, jak mu 6. srpna psal. Zároveň mu poslal veškerá akta po důkladném probádání zpět. Lenzendorfovi, jenž se stal mezi tím majorem, vyslovena r. 1854 zvláštní pochvala za jeho horlivou činnost, již při vyšetřování vyvinoval.[1])

Z Vídně zaslal Kempen zprávu o spolku »Bratří Červeného praporu« a »Svatá Synoda« dvornímu radovi Josefu Protmannovi, pol. řediteli v Pešti, a Jách. Chomińskému, pol. řediteli ve Lvově. Líčil oba spolky jako revoluční střediska převážně studentská, jež zasluhují zvlaštní pozornosti bezpečnostních orgánů. Pražský klub, k němuž patřili i malíři, kryl se za Spořitelní spolek studující mládeže, a členové projevovali až blouznivé uctívání staročeských zvyků, obyčejů a hrdin, zvláště Žižky a Husa. Podobně utvořil se i vídeňský spolek, jenž se skládá z příslušníků italské národnosti, pod zástěrou vzájemné podpory, udávaje, že šíří náboženské a vědecké poznatky. Za tím však byla upjata veškera jeho pozornost k Italii. Velezrádná povaha obou spolků, směřující k svrhnutí nynější vlády, je stejná.

Pátralo se sice dosud marně, píše Kempen dále, je-li nějaká souvislost mezi oběma spolky, ale nedošlo se cíle. Domněnka jest tu ovšem, a velice pravděpodobná, že oba spolky mají stejný pramen, totiž pověstnou propagandu uprchlíků v Londýně, jejíž emisaři jsou občas do různých zemí posíláni, kde užívají chytře obvyklých v zemi národnostních předsudků a slabostí toho neb onoho národa a takto počínají své zkázonosné dílo, jež má za jediný účel, prospěti společnému zločineckému plánu nepřátel Rakouska: svrhnouti panující rod s jeho trůnu.

Přes veškerou horlivou činnost, kterou Lenzendorf vyvinul, nedala se zjistiti žádná spojitost mezi členy Červeného praporu a zahraniční maďarskou agitací. Nebylo jí tu prostě. Potrestání nedopadlo však proto nijak mírněji. Na základě spolkových stanov a doznání revolučních úmyslů jednotlivých členů odsouzeni všichni pro zločin velezrády. O odsouzení Steidlově byla již zmínka na počátku. Odsouzen podobně jako Faster výrokem vojenského soudu z 21. pros. 1853 k smrti provazem; cestou milosti proměněn oběma trest na 12 let pevnostního vězení v Mukačově či Munkáči, jak se tehdy všeobecně hovořilo. I ostatní členové Červeného praporu, o jichž odsouzení nemám bližších zpráv, uvěz-

---

[1]) Srv. Oberst-Auditor v. Kopetzky an das löbl. 1. Infanterie-Armee-Corps-Commando-Praesidium in Prag, Wien, 2. Oktober 1854: Ich beehre mich den richtigen Empfang der mit der schätzbaren Note v. 15. September d. J. Z. 292 mir gütigst zugesendeten, auf die dortlandes abgeführten Hochverratsprocesse sich beziehenden Operate dem löblichen . . . mit dem Ersuchen zu bestätigen, dem Verfasser Herrn Major-Auditor Ritter von Lenzendorf für diese ebenso gediegene als mühevolle Arbeit meine volle Anerkennung gefällig mitteilen zu wollen. — Vedle Kopetzkého prostudoval r. 1854 veškerá akta také státní podsekretář Helfert.

něni patrně asi také v Mukačově, jak ze zápisků Vávrových a Ernstových vysvítá.

V Mukačově odbývali si trest účastníci tak zvaného májového spiknutí z r. 1849, kteří nám zanechali dosti zpráv, abychom si mohli utvořiti podrobný obraz o jejich životě; u odsouzených členů Červeného praporu tomu tak není. Tu jsme odkázáni jen na kusé, úryvkovité drobnosti, jež nám vypravují Vávra a Ernst ve svých vzpomínkách.

Členové Červeného praporu, a sice Steidl, Faster, Koutecký, Novotný, Frič a Rieb dopraveni do Mukačova ke konci února 1854. Byli již dávno očekáváni. Vávra, jenž šel zrovna na procházku, kráčel kolem nich, což je velice potěšilo. Za to je na dvoře přijal profous velice nevlídně, poněvadž prý jej dosti pokorně nepozdravili. Steidl, Faster a Koutecký ubytováni v jedné světnici, Novotný, Frič a Rieb ve druhé. Pražští májoví spiklenci počtem 11 poslali jim k erárnímu obědu ze své menáže na společné útraty na uvítanou hovězí pečeni s flíčky, dva bochníky chleba a 3 mázy piva. Druhý den opět na společné útraty k snídaní bílou kávu, po dvou rohlíčkách a po dvou doutnících. A příští neděli poslal jim Vávra a Preis k svačině opět bílou kávu, po jednom rohlíku a po dvou doutnících. Noví příchozí byli touto pozorností velice potěšeni. Byla to aspoň malá útěcha za přísnost, s jakou se s nimi zacházelo.

Prvních 14 dní byli bez pout, potom však jim přiložena trvale. Byli, vyjma od 6—8 h. ráno a od 12—3 s poledne, stále zavřeni, nesmějíce ani v těchto hodinách choditi po chodbě, kde v tu dobu stála stráž. Ulehčení, jež se dříve politickým vězňům poskytovala, členům Červeného praporu ani členům Svaté Synody, kteří taktéž v Mukačově uvězněni, již se nedostalo. Vzájemně se však navštěvovati mohli, když nebyli zavřeni. Na procházku směli na dvůr pouze od 2 do 3 h. odpoledne. Při této příležitosti mohli si také s účastníky májového spiknutí porozprávěti; tito stáli totiž v chodbě a hovořili skrz okna s procházejícími se mladými provinilci. [1])

Do jisté míry poskytnuta bývalým žákům malířské akademie aspoň ta výhoda, že se naschvál »přehlédlo«, že jim dodány rekvisity ke kreslení a k malování, takže si mohli, ovšem jen tajně, svůj pobyt trochu zpříjemniti. Akvarely rozdávali mezi spoluvězně, aby si jimi »okrašlovali příbytky«, jak jeden z nich se vyjádřil. Steidl sám měl na svůj mukačovský pobyt jen různé vzpomínky, špatné i dobré. [2])

---

[1]) *Vávra* Vincenc, Zápisky starého osmačtyřicátníka 1889, str. 74—75; *W. Ernst,* Gefängniserlebnisse 1913, str. 155.

[2]) Viz o tom »Dr. Antonín Steidl« ve feuilletonu »Národní Politiky« z péra *F. A. Šuberta*, jenž podle osobního ústního sdělení Dra Steidla takto napsal: »V neštěstí byl pro něj Munkáč štěstím. Neboť co jinde nejen se nazývalo, nýbrž také bylo pevnostním žalářem, uvězněním v temných a vlhkých kasematách, v uherském Munkáči, daleko za větrem od Vídně, bylo jen »fešáckým kriminálem«. Političtí vězňové těšili se tam takové volnosti, že mohli přes tu chvíli se vybrati ze

Svobodu přinesl jim teprve nejvyšší vlastnoruční list, vydaný 8. května 1857 v Pešti a vítaný s nelíčenou radostí v celém mocnářství. Praví se v něm hned z počátku: »Abych politické pobloudění smutné minulosti, zvláště ale všeliká od r. 1848 v rozličných částech říše mé proti státnímu pořádku spáchaná brojení na vždy zastřel rouškou zapomenutí, všem svým poddaným stavu civilního, kteří jiným zemím říše mé nežli Lombardsko-Benátskému král. náležejí, a kteří pro zločin velezrády, povstání a vzpoury (§ 56—61 a 68—71 tr. z.) již byli odsouzeni a posud v tuzemí jsou vězněni, všecek další trest pro zločiny tyto z milosti odpouštím . . . «

K těm amnestovaným patřili i členové »Bratří Červeného praporu«.

Tereza Svatová:

Z tříště vzpomínek na Jaroslava Vrchlického.

Leží přede mnou snůška zajímavého materiálu psaného i tištěného. Většina papírů náleží již minulosti, a jen několik bílých listů má datum dnů přítomných. Všecka písma jsou však zajímavá hlavně tím, že mají určitý vztah k velkému jménu Jaroslava Vrchlického.

Počítám dopisy staré i novější psané kdysi jeho rukou, pak listuji v pamětní knize svého zemřelého bratra Eduarda Alberta, dále prohlížím svoje vlastní zápisky a konečně i listy nové beru do ruky. A právě tyto listy, které v poslední době byly mně zaslány dávnými přáteli, přiměly mne napsati následující skromné stati. —

Před nedávným časem poptával se u mne jistý český umělec po starších, méně snad známých podobiznách Jaroslava Vrchlického. Domníval se, že chováme snad některé z dob styků našich s mistrem a zejména byl by si přál fotografií amatérských. Těmi jsme našemu umělci posloužiti nemohli. Vzpomínali jsme však, vzpomínali — a konečně se upamatovali, že kdysi jistá vy-

---

svého žaláře do města, ano i navštěvovat divadlo a baviti se, jak kdo chtěl. Jen když se zase vrátili do »žaláře« a zvláště když svým strážcům dovedli jejich jinak krušný chléb občas něčím dobře namazat. Charakteristické pro povahu Steidlovu bylo, že ani v takovém ovzduší neopustila mladého studenta horlivost práce. Nemoha se tam oddati jinému studiu, učil se aspoň maďarštině. Učitelem byl mu baron Eötvös Tomas. Jako člen rakouské delegace dělával Steidl svým kolegům poslancům nejednou tlumočníka maďarštiny. — Daleko hůře než v Munkáči bylo, když čeští revolucionáři byli z Munkáče přeloženi do Olomouce. Tam je čekal skutečně kasematový žalář pevnostní se všemi těmi příšernostmi, jakými stíhala bachovská vláda politické vězně. Tu bylo mladým i starým brachům velice zle — a jako zmrtvýchvstáním byl jim proto den 8. května 1857, kterého jim udělena amnestie.«

nikající dáma vídeňská fotografovala básníka za jeho pobytu na jejím letním sídle v Altenbergu u Vídně. Byla to choť světoznámého lékaře profesora university vídeňské Lorenze, v jehož útulném, přívětivém domě strávil Jaroslav Vrchlický s Albertem nejednu krásnou chvíli. Pátrající po zmíněné fotografii dostalo se mně několika dopisů z Vídně, z nichž každý obsahuje nějakou droboupkou vzpomínku na našeho velkého básníka. Bylť Jaroslav Vrchlický v jistých kruzích vídeňských znám více než se snad myslelo. Nejen z překladu Albertových kněh, ale také osobně. V tamním učeném a uměleckém světě měl nejednoho ctitele a mnohému do dneška v dobré zůstal vzpomínce.

Tak sděluje na př. pisatel jednoho listu svoje někdejší dojmy a s potěšením připomíná chvíle ztrávené s naším poetou. Rozpomíná se, jak mu tenkráte J. Vrchlický vyprávěl o svém zvláštním seznámení se s polským spisovatelem Sienkiewiczem.

Kteréhosi roku za krásné, jasné noci ubíral se Vrchlický v pozdní hodině ke svému bytu v Praze. V záři svítilen spatřil jíti proti sobě pána nápadně výrazného obličeje, který upiatě měřil si ho pohledem. Pojednou přistoupil cizinec k němu a hlasem rozčileným vyrazil: »Vy jste Jaroslav Vrchlický!« Vrchlický, poznav v tom okamžiku vážnou, ušlechtilou tvář polského básníka, vyhrkl, pohnutím celý se třesa: »A vy jste Sienkiewicz!«

V jiném dopise hovoří stará dnes již dáma o večeru, kdy v saloně vídeňského boháče prostřednictvím Albertovým seznámila se s Jaroslavem Vrchlickým. Za večera dosti spolu hovořili a se bavili. Předmětem jejich hovoru byla starší literatura německá, zejména básníci Fridrich Hebbel a Heine. O Heinem vyjádřil se náš básník na konec summárně, čím jsme starší, že tím méně ceníme jeho poesii. Úsudek jeho o Fridrichu Hebbelovi vyzněl v ten smysl, že přes zjevné velikášství zůstává přece jen velikým básníkem!

»Je zvláštní,« píše jistý doktor filosofie a básník, který s Jaroslavem Vrchlickým častěji se stýkal, »že my dva skoro nikdy o poesii jsme spolu nemluvili. Hovořívali jsme více o věcech intimních, o osobnostech ze společnosti české i německé a tu dovedl Vrchlický neúprosně a ostře kritisovati. Většinou však předmětem našich rozprav byla — žena a láska. Láska byla mu nejvyšším pojmem, největším kouzlem a zázrakem života. Láskou dovedl vysvětliti vše. — Pamatuji se, jak jedenkráte ve známé rodině pozorovali jsme s Vrchlickým dívku nám dobře známou, která byla právě šťastnou nevěstou. Nebyla krasavice, ale v ten večer zdála se býti přímo sličnou. Obrátil jsem se k Vrchlickému s otázkou, zdali také on má týž dojem?

‚Ovšem že,' odvětil s nevyslovitelným pohledem; ‚zkrásněla — láska ji proměnila!'«

V listech je plno takovýchto vzpomínkových drobnůstek, úvah a nápadů. Je viděti, jak všichni ti, kdož básníka našeho poznali, zachovali mu vřelé sympatie nejen jako velkému spisovateli, ale také jako andělsky dobrému člověku. Mnohá věc ne-

hodí se svojí intimností dosti pro veřejnost, lecčemus nebylo by snad dobře rozuměno. Jedno však přece vypisuji: »Vše, co o velikých lidech zajímavějšího vím, ať se uchová — nebo nikdy není dosti těch zlatých drobtů pamětních, jež tu po nich zůstaly. Každý výraznější detail z jejich života docení se v budoucnosti. Ten, kdo tesati bude monumentní, nadpozemsky velikou postavu Vrchlického básníka, má pohotově uložený materiál v jeho pracích. Velikost tohoto zjevu poroste sama z jeho nadlidského díla. Kdo však bude kdysi malovati měkký portrét Vrchlického člověka — bude muset sáhnouti také k jiným pomůckám. Život všední běžel zde vedle do nedozírna vypjaté cesty básníkovy, a události dnů života musí se obrážeti v jeho tváři vedle paprsků vyzařujících z jeho veršů. A poněvadž život lidský složen je vlastně ze samých maličkostí, z událostí, náhod, ze světla i stínů — musí obraz hráti všemi barvami. Lidský portrét Jaroslava Vrchlického představuji si vždy jen malovaný a ne tesaný dlátem do tvrdé bělosti mramoru.« —

Ti, kdož velkého mistra dobře znali, přisvědčí, že při provádění jeho podobizny bude třeba mnoho barev, mnoho odstínů, mnoho umělecké dovednosti a pronikavosti, aby linie jeho lidské podstaty byla věrnou! Bylť při veškeré měkkosti a poddajnosti povaha dosti složitá. —

Odkládám listy, zápisky i knihu a vzpomínám —

Vzpomínám a nastavuji dlaně, abych zachytila tu lesklou tříšť, ten zlatý prach, jenž snáší se ke mně z projasnělých obzorů dálných vzpomínek... Vidím v duchu Jaroslava Vrchlického, jak sedí ve svém pokojíku v Žamberku u malého psacího stolu a pracuje.

Nad ním na stěně visí velká rytina Maxovy Astarty a z římsy skříně pohlížejí na něho zpytavé oči nádherné hlavy Benvenuta Celliniho. Ve veliké váze na výstupku stolu rdí se krvavě červené hrozny kvetoucích gladiolů. Mistr sám náplň vásy sobě obstarává. Denně si přináší z parku květy nové; miluje květiny veliké, výrazné a na dlouhých stvolech. Zlatohlavé lilie, bohaté pruty náprstníku, modré kosatce a někdy vetkne do vásy celý trs bledých, rozčechraných růží měsíčných, jež do tisíců v zahradě rozkvétají. Jediné okno pokoje do široka je rozevřeno a mistr si pochvaluje rozhled z něho. Není rozlehlý, je takový, jaký on při práci má rád. Od psacího stolu nevidí nic jiného než větve a vrcholy zelených stromů a modré klenutí nebes opřené jedním bokem o sráznou stěnu skalní, která protíná obzor na západě.

Když dopíše, uschová do zásuvky nízkými řádky popsané blánky a s vlídným svým úsměvem vchází do protější jídelny, kde na něho již čekají přátelé domácí i cizí.

»Jen tak maličkost, jeden, dva nápady na papír jsem hodil,« povídá jako na omluvu.

Upřímný jeho druh z každých prázdnin a nejmilovanější přítel Albertův, ředitel roudnického gymnasia pan Josef Černý,

honem na to, aby tedy mistr pověděl, aby řekl, jak se to dělá, když se verše jen tak jako z rukávu sypou. Básník a ostatní se smějí, přítomný však cizí učenec, lékař, zcela vážně a s omluvou se dotazuje jak na tajemné zrození myšlenek, tak na další vývoj jich. Vrchlický se chvilku usmívá, ale za nedlouho již tichým hlasem vysvětluje:

»Objeví se to, abych tak řekl, jako světlý bod, jako sotva viditelná hvězdička, A ta se projasňuje, tříbí a tlačí se jaksi v před. Některá rychle, hned je jasná a hned v péře. U některé trvá proces déle a zůstává na svém místě stále, zatím co jiné, nové — a někdy je toho celý roj — dávno se již vyhranily a přišly na papír. Nelžu, když řeknu, že některá z mých myšlenek měsíce zůstává ve stejném stadiu vývinu a není to vždycky věc obsáhlá. Jiná zase nestrpí odkladu.«

»Chce kolovat, zářit,« přetrhl někdo básníkův výklad; »chápeme, je to celý myšlenkový vesmír!«

Vrchlický s očima přivřenýma přikyvuje a dodává, že některé své myšlenky přese všechno úsilí nebyl s to, aby je vpravil do formy verše. Musil je napsati prósou.

Ještě dlouho se hovořilo o zajímavém thematu tvoření a když jsme pozdě večer v rodině osaměli, řekl můj bratr: »Chtěl bych jen vědět, jaký bude konec tohoto zázračného mozku.«

Té bolesti se nedočkal; předemřel přítele svého o řadu let.

Mnoho hovoru však Jaroslav Vrchlický o své tvorbě jindy nenadělal.

Bylo dost divno, že při své přátelské družnosti, při své náchylnosti ke sdílení i věcí důvěrných, při své roztomilé vloze vypravovatelské a konversační zachovával si přese všechno jistou reservu své tvorby. Do dílny svého ducha snad nerad dal nahlédnouti, do tajemné říše svých snů nevpouštěl tak hned někoho. V této od pólu k pólu sahající pláni své fantasie bloudil rád sám a sám a vše, co tam objevil a našel ve výhni vlastního srdce, tavil a v kouzelné kráse svých veršů teprve lidem předkládal. V tomto nadpomyslitelném životě jeho fantasie a v elementárním umu formy verše byla snad jeho největší síla.

O svých dojmech a vjemech z venčí málokdy se rozhovořil. Ani o svých cestách mnoho nesdělil. Jen o zájezdech do Polska se rozpovídal, a to ještě jen po stránce zevní sdělil některé podrobnosti. Hlavně dámám rád pověděl o nezměrné pohostinnosti Poláků, o eleganci polských dám a o báječné úpravě tabulí při rautech na radnicích a v domech předních šlechticů. Plasticky líčil květinovou výzdobu stolů, ty záhony orchideí mezi spoustou mis s jídly a k tomu celé proudy šampaňského vína.

Na jedné stránce svého zápisníku mám poznamenáno: »Vrchlický vypravoval o strašidlech.«

A vypravoval skutečně nejednou a zvláště zvědavost ženskou rád podráždil. Viděl prý a slyšel leccos zajímavého a ještě zají-

mavěji dovedl to vylíčit. Někdy ovšem byl zlomyslný a celá hrůzostrašná historie měla veselou pointu nebo komické zakončení. Jindy však docela vážně, tichým hlasem a s očima v jeden bod upřenýma líčil některé záhadné události, jež se přihodily v rodinách jeho příbuzenstva, nebo u osob známých. Pamatuji se na tajemnou příhodu o zvonku, který několikráte za noc sám zvonil, o bílé kozičce, jak se zjevovala v určitém koutě starého domu, kde později vykopána byla lidská kostra, a o záhadném noclehháři, potulném »krajánkovi«, ve kterém domácí lidé poznali na konec ďábla s tradicionelním kopytem místo nohy. — A jak se začalo o strašidlech, byl hned v Ovčárech a u babičky. Vyprávěl, jaké pohádky uměla stará paní vypravovat, jakou měla přebohatou fantasii a jak dovedla události znamenitě vylíčit. Zvláštní že bylo, že mívala časem halucinace zrakové. Vídávala poletovati ve vzduchu kouličky všech pomyslitelných barev a ptávala se malého vnuka, zdali je také vidí? — Dítě nevidělo — ale dospělému muži zjevily se svým časem ty kouzelné vidiny, poznal tu nádhernou říši, ten čarovný svět barev jako málokdo na světě . . .

Tak jako měl Jaroslav Vrchlický v Žamberku své zamilované lidi, přátele, které rád v městě navštěvoval, tak také mě u Albertů svá zamilovaná místečka v domě i v zahradě. Nejprve to byla zasklená, slunná veranda s rozkošným výhledem na město se zeleným kopcem Kapelským v oku jednom a v druhém s tmavým ostrohem »černého lesa«. Tady sedal tiše pokuřuje nesčetné cigaretty v časných hodinách odpoledních, kdy dům ztichl na chvíli a domácí i cizí do svých pokojů se uchýlili. Nečetl, jen kouřil a snil.

Z rána pak — vstával velmi časně — procházel se z pravidla v horní části parku, v »široké cestě«, táhnoucí se k mladému háječku lesních stromů. Lehoučkým svým krokem měřil tuto tichou cestu, běžící podél dlouhého trávníku, na jehož konci rděl se žlutěčervený rondel tvrdokvětých Montbretií. Za tímto hořícím ostrůvkem se básník vždy obracel, aby znovu se tam vracel. Často vyběhl si na umělé návrší v rohu parku, odkud měl krásný pohled na modré lesy a klikatou čáru orlických hor. Pršelo-li, procházel se rád v dolní dlouhé chodbě domu, kde byly staré vykládané skříně, starý barokní oltářík a ještě starší ztemnělé obrazy. Staleté hodiny s malovaným ciferníkem a dlouhým kyvadlem cvakaly tam příjemně a milo bývalo Vrchlickému, svítilo-li světlo za barevnými skly staré, benátské lucerny.

Také se rád zastavoval u zarámovaného kusu šedivého mramoru, na jehož žíhané ploše byl vymalován Ježíš na lodičce s rybáři. Divoce vybíhající žehy kamene tvořily vlny rozbouřeného moře a tento nápad dávno mrtvého italského mistra se básníkovi zvláště zamlouval. Rád měl také bronzovou sochu »svatého rytíře«, patrona lovu, světce v kroji středověkého rytíře, krásné hlavy, majícího po boku jelena s legendovým křížkem mezi rozvětvenými parohy. —

Tajemný život věcí jej vábil a tak vábil jej i koutek malého salonku, kde pod Maixnerovým sousoším »Amor a Psyche« stála na rohové skřínce tři nevelká zrcadla ve stříbrných slohových rámcích. Tato »zrcátka«, jak říkával, měla svoji historii. Stříbrné obruby jejich obepínaly dříve »kanonické tabulky« oltáře kteréhosi zrušeného chrámu tyrolského. O této starožitné dekoraci krásně se jedenkráte rozhovořil.

A jako rád mistr porozprávěl o některých věcech, tak měl i své oblíbené osobnosti, k nimž za hovoru častěji se vracel. Byl to zejména Antonín Dvořák, zesnulý profesor Šolín a český mecenáš Josef Hlávka. O tomto zvláštním, vynikajícím muži s Albertem v náhledech poněkud se rozcházeli. Albert znal Hlávku z dřívějších let z Vídně a posuzoval zajímavou osobnost jeho jaksi v hlavní linii. Byl léta zasvěcen do jeho velkolepých plánů a více dle těchto soudil jeho povahu.

Vrchlický znal Hlávku z Prahy a zastavoval se spíše u podrobností. Stýskával si, že mu náš mecenáš dosti nerozumí, že jej podceňuje atd. Vytýká prý mu častěji, že se ve svém díle tříští, že dělá písničky, že je příliš mnoho lyrikem. Radil, ať se věnuje více epice, ať napíše něco velkolepého v tom smyslu. Třeba epos o Janu Lucemburském! V tomto případě, že by vypsal třeba sám cenu. »A s tím Lucemburkem pokaždé začne, a já nemám do toho chuti a psát to nebudu.« —

O profesoru Šolínovi, druhu z kanceláře Akademie, jen veselé příhody sděloval; on, Vrchlický, bývá od něho často kárán, že špatně liniruje a do práce administrativní těžko se vpravuje. »Ale dobrák člověk je to,« chválíval a rád pověděl veselou historku, která se oběma přihodila.

Bylo to za návštěvy arciknížete Karla Ludvíka v České Akademii, kdy při ceremonielu stala se následující příhoda. Osobnost, představující arciknížeti přítomné hodnostáře ústavu, zmátla se — a ukazujíc na profesora Šolína vyřkla jméno Jaroslava Vrchlického a při osobě Vrchlického jmenovala profesora Šolína. Stálit pánové podle sebe. Oprava v tomto případě nebyla vůbec možna a věc se musela »nechat běžet«, jak se říká. Arcikníže oslovil tedy Šolína — zmínil se o jeho básnickém významu a položil i otázku ohledně některého díla. Kolem nastalo ustrnutí, ale profesor Šolín nepřišel z rovnováhy, obstál skvěle a danou otázku dobře zodpověděl.

»Nyní došlo na mne a věřte, že jsem se zpotil v té chvíli,« vyprávěl Vrchlický, »ale odpověď jsem také dlužen nezůstal. Arcikníže ničeho nezpozoroval, ale ti kolem měli co dělat, aby se zdrželi smíchu.« (Dokončení.)

Dr. *Jindřich Čadík:*

Z dějin kosmetiky.

(Líčení a tetování.)

Čest, nebo snad lépe zodpovědnost za vynález umělého zvyšování tělesné krásy rozhodně nepřináleží naší osvícené době železnic a elektřiny, nýbrž, jak ostatně mnohým známo, je ctihodně starým dědictvím po praotcích našich praotců. S více méně chvályhodným zvykem omalovávati si tvář a vůbec tělo si krášliti setkáváme se již velmi daleko před prahem dob historických. Kamenné, kostěné, měděné, bronzové, zlaté i stříbrné ozdůbky, náramky, náušničky, náhrdelníky, amulety, přívěsky a prsteny měly zvyšovatj aesthetický vzhled svého nositele všude a za všech dob. Aby však ešitná samolibost lidská cele ukojena byla, bylo nutno sáhnout i k prostředkům jiným, raffinovanějším — k líčení.

Ano, nejenom dnešní naše panstvo zvyšuje půvab svých lící pudrem a ličidlem, tak činili již lidé před mnoha a mnoha tisíci lety. Ba ani tehdy, když před dvěma téměř tisíciletími Publius Ovidius Naso, básník dámského boudoiru starořímských krasavic, svoje »Medicamina faciei feminarum«, t. j. »Návod, kterak dámy líčiti se mají« psal, nebyl tento zvyk zcela nic nového. Sličné nádobky na vonné masti, ličidla a voňavky nezřídka se zbytky svého obsahu nám dochované jsou výmluvným svědectvím marnivé ješitnosti krásných Řekyň od sedmého, až i osmého století před Kr.[1]) A ještě hloub vedou nás nálezy ve hrobech egyptských, takže můžeme říci, že kosmetika jest jednou z nejstarších vymožeností lidských, ano že je stará jako lidstvo samo.

Již v hrobech náležejících ranné době kamenné nalezeny byly černé a zejména červené hlinky, rudky sloužící za ličidlo a vyduté kameny, v nichž barvivo bylo roztíráno.[2]) Že by tohoto barviva užívalo se jinak než jako prostředku kosmetického, nelze dokázati. I v dobách dávné historické minulosti máme ten zvyk dokumentován u starých spisovatelů. Tak Herodot VII, 69 o Aithiopech vypráví, že »jdouce do boje, jednu polovici těla natírali křídou a druhou rudkou (suříkem)«, a C. J. Caesar v »Pamětech o válce gallské« V, 14 podobný zvyk dosvědčuje pro staré Brity. Že u starých Italiků a Římanů kdysi tentýž obyčej panoval, svědčí to, že triumfátor ve starších dobách natíral si před slavnostním průvodem tvář suříkem,

---

[1]) Ethel B. Abrahams: Greek dress, a study of the costumes worn in ancient Greece, from prehellenic times to the hellenistic age; London 1908, str. 120—127, obr. 50—54. — Hermann-Blümner: Lehrbuch der griechischen Privataltertümer, vyd. 3., 1882, str. 200—202. — Guhl-Koner-Engelmann: Das Leben der Griechen und Römer, vyd. 6. str. 316 a 747.

[2]) Lubor Niederle: Lidstvo v době předhistorické, Praha 1893, str. 200. — Sophus Müller: Urgeschichte Europas, Grundzüge einer prähistorischen Archäologie (Jiriczek), Strassburg 1905, str. 25. — Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft 1906, Sitzungsbericht 37.

a že obličej soch bohů o velkých svátcích rovněž rudě byl natírán; neboť bohové, jsouce k obrazu lidskému stvořeni, mají tytéž přednosti i slabosti jako lidé.[1]) Že svého času také u Řeků malování těla obyčejem bylo, toho důkazem jsou stará xoana bohů, zvláště Dionysa. Bohové, zejména stará národní božstva, jsou ve svých zvycích nepoměrně konservativnější než lidé a žádají, aby pocty, jichž se jim v desátém století před Kr. dostávalo, stejným způsobem jim prokazovány byly i ve druhém století po Kr. Tak Pausanias ve svém cestopise II, 2, 6 vypravuje, že na náměstí v Korinthu jest »Artemis zvaná efeská a dřevěné sochy Dionysa postříbřené až na tvář; obličeje pak jejich ozdobeny jsou červeným nátěrem«. V knize VII, kap. 26, § 11 vykládá o soše Dionysa ve Feloe, městě achajském, že prý jest natřena červeným cinobrem. Stejným způsobem bylo prý obarveno xoanon Dionysovo ve Figalei. V Kreusidě, přístavním městě boiotském, podle Pausania IX, 32, 1 byla socha Dionysova bíle natřena.[2])

Arci s vyšším stupněm kultury a vyspělosti uměleckého nazírání, aesthetiky a vkusu bere tento starý zvyk za své. Proto tak záhy vymizel u Řeků a Římanů. Avšak okolní národové barbarští jej dlouho ještě zachovávali, a Plinius Starší ve své Historia naturalis XX, 1, 2 pokládá jej za obecně platnou známku charakterisující barbara, t. j. cizince z končin mimo dosah moci a kultury římské, eventuelně řecké. Ježto pak víme, že pomáhati teintovým effektům pudrem a barvou bylo u římských a athénských mondén a gentilhomů zrovna tak v obyčeji jako dnes, bylo líčení u žen a mužů cizích národů, aby tak značnou pozornost klassických spisovatelů vzbudilo, zajisté vedeno ještě četnými jinými než pouhými pohnutkami krasocitu, zvláště když tak často se připomínají barvy tak křiklavé jako červená, bílá a modrá. Zajisté tu byl asi stejný rozdíl v líčení pleti jako dnes mezi kulturním Evropanem a Malajcem. Avšak mnozí národové, na př. kmenové čeledi thrácko-fryžské, byli poměrně dosti kulturně vyspělí a měli dojista v mnohém ohledu nemalý vkus a smysl pro krásno a přece se o nich dovídáme, že si libovali v barbarském pomalovávání, ano tetování tváře i těla. Ostatně historie se opakují; i dnes můžeme se obdivovati znamenité kultuře novozélandských Maorů, u nichž tyto okrašlovací obyčeje jsou dosud v plném květu. Stejně bylo by možno vzpomenouti potomkův a nad ně nepoměrně šťastnějších předků z říše slavných Inků v střední a jižní Americe. Hledati vysvětlení těchto obyčejů v pouhém krasocitu a podpírati je těžkopádným apparátem důkazů z psychologie dítěte nebo barbara, zde nedostačuje; neboť tu působilo ještě více sil, máme před sebou výsledek mnoha koeficientů, z nichž cit aesthetický není právě na místě prvém.

Zvláště zajímavo jest, že tak zhusta připomíná se užívání barvy tvrdě červené, což také nálezy archaeologické plně potvrzují. Jak se

---

[1]) Plinius Starší: Naturalis Historia XXXII., 36, 111—112.

[2]) Ostatní místa u Pausania s analogiemi jiných národů sebral Frazer: Pausanias description of Greece, díl III, str. 20—22; — srov. R. C. Bosanquet: Notes from the Cyclades v časopise Annual of the British School at Athens III, 1896—1897, str. 66—67.

zdá, hrála červená barva kdysi v životě člověka znamenitou úlohu; zdobila jeho tvář a provázela jej i ke hrobu, ano i na onen svět.

Od Finisterre až k Uralu a v Jižní Americe a v Oceanii nalezena byla celá řada hrobů se skelety, jichž lebka často od trupu oddělena byla a na kostech, které červenou hlinkou, snad okrem natřeny byly, lze pozorovati, že svalstvo hned po smrti, anebo snad později bylo seškrabáno. Toto násilné porušení mrtvoly máme doloženo také v egyptských hrobech ze třetího i čtvrtého tisíciletí před Kr. Zde byla, jak se zdá, těla před pohřbem rozsekána. Francouzský učenec S. Reinach vykládá tento fakt tak, že zesnulý prý byl vyznavačem Osiridovým a následuje svatého příkladu a ztotožňuje se s bohem dá se po smrti rozsekati.[1]) Ale tento výklad nezdá se mi pravděpodobným již proto, že obyčej mrtvoly rozsekávati není výsledkem mythu Osiridova, nýbrž naopak. Ostatně nelze pro podobné působení mythu v ritus nalézti těsné analogie, přes to, že obyčej násilně ničiti tělo zesnulého jest, jak se zdá, společný celému lidstvu.

S. Reinach vzpomíná také zvláštního zajímavého nálezu v Miláně roku 386 po Kr.[2]) Byl totiž tehdy odkryt hrob o dvou velkých skeletů, jejichž kosti natřeny byly červenou hlinkou a hlava oddělena od trupu. K nálezu zavolán představený tehdejší milánské církve, svatý Ambrož, jenž ihned nabyl přesvědčení, jež také nadšeně hlásal, že jsou to dva mučedníci z doby Neronovy, svatí Gervasius a Protasius. První zázrak, jejž mocnosti nebeské nad těmito keltickými skelety učinily, byla červená barva na jejich hnátech, neboť podle výkladu svatého Ambrože byla to krev, jež na kostech zázračným způsobem ulpěla, aby vydala svědectví jejich martyria — jako by krev, látka organická, se mohla konservovati se svou barvou po celá staletí. Skelety ovšem musily svoji svatost osvědčiti také ještě jinými zázraky, aby jich mohlo býti použito pro katolické účely. Nescházelo ovšem také nevěřících Tomášů, a Arriáni podporováni vlivem císařovny Justiny proti zbožnému klamu Ambrožovu zuřivě vystupovali. —

Zcela podobné hroby nalezeny byly — v moderních ovšem již dobách — v neolithických jeskynních pohřebištích ligurských a sicilských. Z téže doby pocházejí hroby s červenými kostrami ve Španě-

---

[1]) Salomon Reinach (A. Mahler): Orpheus, allgemeine Geschichte der Religionen, Wien-Leipzig 1910, str. 34.

[2]) Salomon Reinach v časop. »L'anthropologie« 1907, str. 718. — O hrobech s červenými skelety srov. Reinhardt: Der Mensch zur Eiszeit in Europa und seine Kulturentwicklung bis zum Ende der Steinzeit, 1906, str. 174. — F. Duhn: »Rot und Tot« v časop. Archiv für Religionswissenschaft IX, 1906, str. 1—24. — A. Sonny: »Rote Farbe in Totenkult« v témž časop., týž roč., str. 525—529. — Ernest Samter: Geburt, Hochzeit und Tod, 1911, str. 192—194. — Moritz Hörnes: Der diluviale Mensch in Europa, Braunschweig 1903, str. 80—81. — Lubor Niederle: Lidstvo v době předhistorické, 1893, str. 175—176. — Alex. Makowsky: Der Löss von Brünn und seine Einschlüsse an diluvialen Tieren und Menschen, Brno 1887. — S. Reinach: L'anthropologie 1907, str. 715 a násl. — Sophus Müller: Nordische Altertumskunde nach Funden und Denkmälern aus Dänemark und Schleswig (O. L. Jiriczek) I, str. 102 a násled.

lích[1]) a v Portugalsku[2]) a v Německu u Wormsu.[3]) V praehistorickém oddělení Kircherianského musea v Římě vystaven jest proslulý hrob ze Sgurgoly, na jehož skeletu jsou známky červené barvy dosud zcela dobře patrny, jmenovitě na lebce.[4]) Jiné hroby toho druhu odkryty byly na ostrůvku Capri,[5]) na Sicilii poblíž Palerma[6]) a nedaleko Catanie.[7]) Ve Francii podobné nálezy vůbec nejsou vzácností; stačí jmenovati Dorgogne, Mas d'Azil, Hoteaux a j. Nemálo také po této stránce vynikají země slovanské; zvláště pověstným stal se praehistorický nález u Brna.[8]) Nejvíce ze všech zemí evropských v popředí vystupuje Rusko, kde Krym, Cherson a okolí, Bessarabie, gubernie Jekaterinoslavská a Orenburská a bývalá sídla Skythů pokryta jsou četnými hroby z periody neolithické až ke kurhanům doby bronzové, mezi nimiž nezřídka bývají otvírány hroby červených koster.[9])

O černých domorodcích kamerunských čteme, že malují se rádi jakousi rostlinnou barvou a totéž prý činí se svými mrtvými.[10]) Virchow popisuje červeně natřené mumie perujské, u nichž barva pronikla obalem obvazů a svalů až na samé kosti.[11]) Brough-Smith konstatuje analogické zvyky pro celou Australii.[12]) V Brasilii a Guaně a v severní Americe u kmenů kalifornských byl velmi rozšířený zvyk znova vyhrabávati tělo, když bylo možno předpokládati, že značně zetlelo, zbytky svalstva oškrabávati, hnáty na hromádku složit a na ně oddělenou lebku položiti.[13]) Teprve po těchto odporných ceremoniích věřili, že duše prošla branou věčné návy, a veškerá možnost jejího styku s živými, což by pro tyto mohlo vždy býti více méně nebezpečným, jest naprosto vyloučena, vyjma ovšem slavnostní dny mrtvých. Frederik Poulsen zaznamenává, že u četných kmenů praobyvatelstva amerického rozšířena jest víra, že duše zesnulých dostihnou hranic říše stínů teprve tehdy, když tělo nadobro zetlí a zůstanou jen kosti.[14]) Podobnou víru a zvyky uvádí Sophus Müller pro

---

[1]) H. et L. Siret: Les premièrs âges du métal dans le Sud-Est de l'Espagne, str. 202.
[2]) Zeitschrift für Ethnographie 1880, str. 352.
[3]) Nachrichte über deutsche Altertumsfunde VII, str. 62—69.
[4]) Bullettino di paletnologia Italiana XXIV, tab. 16.
[5]) Tamže XXVIII., str. 6.
[6]) Tamže VIII, str. 48; — XIX, str. 48; — XXIV, str. 228; — Rendiconti della Reale Accademia dei Lincei III, 8, 155.
[7]) Bullet. di palet. ital. XVIII, str. 81.
[8]) Zeitschrift für Ethnographie 1898, tab. III; — 1902, str. 275; — 1903, str. 915; — Makowsky: Mitteilungen der Wiener anthrop. Gesellschaft, 1892, str. 77, a výše citov. spis téhož.
[9]) Knauer: Zeitschrift für Ethnologie 1900, str. 315. — Bombriskoj: Revue archéologique 1904, str. 1 a násl. — Kulakowski: Atti dell congresso storico, Řím 1904, str. 673—681. — týž: Sur la quéstion des squelettes colorées, Kyjev 1905.
[10]) Zeitschrift für Ethnologie 1900, str. 347, tab. V.
[11]) Virchow: Zeitschrift für Ethnologie 1899, str. 414.
[12]) Brought-Smith: The Aborigines of Victoria, I, str. 112, 113, 119 a na j. m.
[13]) Frederik Poulsen: Dipylongräber und Dipylonvasen, Lipsko 1905, str. 6 a násl.
[14]) V témž spise na citov. m.

norskou dobu neolithickou [1]) a Orsi je předpokládá pro praehistorickou dobu Řecka a doznívání jich spatřuje v odkrytých často ostothekách a ossilegiích pozdějších, zvláště mykénských. [2]) Velmi interessantního doložení těchto obyčejů pro národy Arijců dostalo se vědeckému zkoumání zprávami německého missionáře J. Rauma o arijském obyvatelstvu indické krajiny Moschi, stojícím dosud na velmi primitivním stupni vzdělanosti, takže nám může býti zpřítomněním zašlého pravěku indoevropského. [3]) Tito domorodci prý po roce svoje mrtvé vyhrabávají dávajíce pozor, aby ani kůstky v jámě nezůstalo, lebku od těla oddělují a s ostatními zbytky v kamenné nádobě na zvláštním místě ukládají a věří, kdyby se tak nestalo, že duše zesnulého nemohla by volně k předkům se odebrati, na jedno místo vázána byla a proto strašlivě by se rozhněvala a vyhledávala pomstu, jako vampyr, jehož žádným zaříkáním ani čarováním zbaviti se neb usmířiti nelze.

Zcela podobné a pro nás ještě cennější analogie shledáváme u Australců na úžině Torreově. A. C. Haddon [4]) vypráví o nich, že po několika dnech, když pozůstalí mohou míti již za to, že duše zesnulého strašným lomozem a křikem jejich byla dosti daleko zahnána, oddělují lebku od těla, trup pohřbí do skalní rozsedliny a lebku oškrabavše svalstvo červeně pomalují a do košíku všelijak vyzdobeného vkládají a odevzdávají příbuzným. U kmene Muralugu a Keriri [5]) červená lebka delší čas putuje od příbuzného k příbuznému a pak konečně bývá pohřbena ve skále.

Z historické minulosti dovídáme se u Mikuláše z Damašku, [6]) spisovatele asi z dob Kristových, že lidé libyckého kmene Panebů, umře-li jejich náčelník, pochovávají tělo, ale oddělenou a zlatem ozdobenou hlavu vystavují v chrámu. Neobyčejně zajímavo je, že zcela týž zvyk dochoval se nám v Bretagni. [7]) V kůru kathedrály Saint-Pol-de-Léon spatřiti možno četně skřínek s uschovanými hlavami lidí na Saint-Servaiském hřbitůvku odpočívajících. Toto vystavení v chrámu pokládá se za zvláště znamenitou poctu a udílí se jen těm, kdo si získali o tamní církev vynikající zásluhy. Zvyk ten se drží v lidu podnes, a ještě roku 1907 jakýsi syn bretaňského malíře Jana Dargenta vystavil tak hlavu zemřelého otce, začež byl postaven před soud. [8])

Zvyk umrlce svalstva zbavovat a tak proces tlení urychliti známe i ze středověku. Francouzští králové až do XII. a XIII. století pohřbíváni byli tak, že odstraněny byly všecky měkké části a kostra pak

---

[1]) Sophus Müller (O. L. Jiriczek): Nordische Altertumskunde I, str. 102.
[2]) Monumenti della Reale Accademia dei Lincei I, str. 775.
[3]) J. Raum: »Die Religion der Landschaft Moschi am Kilimandjaro« v časop. Archiv für Religionswissenschaft XIV, 1911, str. 186—187.
[4]) A. C. Haddon: Reports of the Cambridge Anthropological Expedition to Torres Straits, oddíl V: Sociology, Magic and Religion of the Western Islanders; Cambridge 1904, str. 260.
[5]) Týž, tamže, str. 261 - 262.
[6]) Fragment 44, ed. Dindorf.
[7]) Archiv für Religionswissenschaft 1908, str. 412—414, (L. Radermacher: Amenena karena).
[8]) Tägliche Rundschau 1907, číslo 279.

pohřbena zvláště. Tak pochováni byli: Ludvík Dobrotivý, Karel Holý, Ludvík Svatý, Filip Smělý a jeho žena Isabella.[1])

Snad by bylo možno také uvésti to, že hlava Kateřiny Siennské pět let po její smrti roku 1385 slavnostně do Sienny převezena. O akt uctívání reliquií svatých jíti tu nemohlo, poněvadž tehdy za světici prohlášena ještě nebyla.

Z pověstí patří sem asi pohádka o hlavě Orfeově, Battově, Mimirově, jednoho z Kabirů, indická báje o Dadhyancovi, foinická o Melkartovi a královně hadů, etruská o Tagetovi, indiánská o Hidatsovi a Shivaliúvovi, biblická o Holofernovi a křesťanské mythy o hlavě Jana Křtitele a sv. Tita a konečně poetická pohádka o varhanáři a vodních varhanách ze skla.[2])

Zajisté toto násilné porušování a eventuelní pomalovávání mrtvoly mělo svou příčinu jednak ve vztazích živých k zesnulým, jednak v poměru duší zesnulých k říši stínů.

Každému, kdo poněkud náboženstvím a kulturou primitivů se obíral, je dobře známo, jak znamenitou úlohu tu hraje bázeň před návratem zesnulé duše ze záhrobí, strach před upírem.[3]) Přirozeným způsobem záhy se vyvinulá hrůza před neobyčejnou mocí mrtvých, jíž tito pravidelně na škodu pozůstalých využívají, stala se příčinou snahy ubrániti se proti ní, vymaniti se z jejího dosahu. To se mohlo státi usmiřováním a nakloňováním si duše zesnulého — odtud kult mrtvých, předků, heroů, dušiček — anebo odstraněním možnosti návratu ze záhrobí, což mohlo se díti jednak opatřením mrtvého vším, čeho by snad na onom světě potřebovati mohl — odtud hrobní milodary, nádherné hrobky, posílání duší milých žen, sluhů, poddaných i oblíbených koní a psů za zesnulým pánem — jednak zničením tělesné schránky jeho. Neboť naivní víra primitivů váže dlouho ducha na tělo věříc v nemožnost spontanní činnosti jednoho bez druhého.

V dobách starších nad obecné rozšíření a užívání ohně provádělo se zničení tělesné schránky prostě tím, že mrtvola byla rozse-

---

[1]) Srov. Lubor Niederle: Lidstvo v době předhistorické 1893, str. 155.

[2]) O hlavě Orfeově srov. zejména Ovidius: Metamorfosy XI, 1—70; Fanokles u Stobaia Florilegium 64, 4; Vergilius: Georgika IV., 507 až 527; Hyginus: Astronom. 2, 7; Pausanias: Periegesis IX, 30, 5—11; Lukianos: Adversus indoctum 3, str. 130, ed. Jakobitz; Kleitonymos u Plutarcha de fluviis 3, 4. — Himerios 13, 4. — O hlavě Mimirově viz J. Grimm: Deutsche Mythologie, vyd. 4, svaz. I, str. 314—315, svaz. III, str. 109. — Uhland: Kleine Schriften VI, 206. — O Dadhyancovi srov. Rigveda I., 116, 12. — O Hidatsovi a Shivaliúvovi viz K. Th. Preuß: Religionen der Naturvölker Americas v časop. Archiv für Religionswissenschaft XIV, 1911, str. 254. — O hlavě sv. Tita srov.: Acta sanctorum XXII, 9, Sept. VI, str. 384 a IV, Januar I, str. 164, pozn. 5. — Tamže analogický mythus o sv. Mauriciovi. — Benátská pohádka o varhanáři došla klassického zpracování v D'Annunziově románu »Oheň«.

[3]) Hermann Hirt: Die Indogermanen 1905, svaz. II, str. 498 a násl. — Erwin Rohde: Psyche, vyd. 3, 1910, kap. XVI, str. 126 a násl., 138 a j. — S. Reinach (A. Mahler): Orpheus, allgem. Gesch d. Relig. 1910, str. 66—67, 107, 109. — Hanuš Máchal: Nákres slovanského bajesloví 1891, str. 182—187. — F. S. Kraus: Powrót umartych na świat v časopise Wisla IV, str. 657.

kána a hlava, sídlo duše par excellence,[1]) odťata ať již hned po smrti, či o něco později. Tak pomalu se vyvinuje názor, že jest netoliko v zájmu pozůstalých tělo zničiti, nýbrž že jest to též potřebno duši, která jinak nemá přístupu mezi sobě rovné. Není pochyby, že tyto představy v dobách, kdy užívání ohně zevšeobecnělo, byly jedním z hlavních činitelů při vzniku myšlenky mrtvoly spalovati. Spálením se proces tlení urychlí a duši ukrátí dlouhá a namáhavá cesta do říše stínů. Tento názor o spalování mrtvol jasně vysvítá v názoru kalifornských Indiánů, kteří věří, není-li tělo spáleno, že duše se nedostane do věčných lovišť, a praská-li hranice, říkají, že duše se to raduje ze svého vysvobození.[2]) Než došlo k spalování, byl tu již dosti vyspělý kult a ritus zesnulých, jenž konservativností všem religiosním věcem vlastní uchoval pohřbívání dále, i když spalování zdomácnělo. Během času ovšem nastává značné zmírnění a zeslabení oněch barbarských ceremonií, jež různým způsobem jsou obcházeny, naznačovány a zastupovány, neboť duši zesnulého, vampyra, lze zcela snadno oklamati nějakym náhražkem. Tak místo rozsekávání mrtvol nastoupilo svazování. Zesnulý byl pevnými svazky svázán v kozelec. V praehistorii těmto hrobům říkáme hroby skrčenců nebo skrčků. V Egyptě na počátku staré říše se tak dálo i bez násilného vpravení mrtvoly do nepřirozené polohy. Jinde opět zavedeno bylo trepanování lebek. Část lebeční kosti byla vyříznuta a buďto na jinou lebku položena nebo zároveň s mrtvým pochována.[3])

Znenáhla všecky tyto více méně příšerné obyčeje vyšly ze zvyku, ale vzpomínka na ně trvá do dnes. Každá stará bába, nebo ještě spíše hrobník, všude na venkově mezi Slovany i Němci dobře ví, že, stane-li se ze zesnulého upír, není jiné pomoci, než tělo znova vykopati, hlavu rýčem urýpnout a srdce probíti kůlem jasanovým, hlohovým, klenovým nebo lípovým. A nepomůže-li ani to, dlužno upíra upáliti.[4])

Jak dlužno chápati problém červených koster? Proč byly skelety natírány červenou barvou? Bedřich Duhn[5]) vykládá, že teplá, červená barva krve jest symbolem života a síly tělesné a jest tak kontrastem proti bílé, smuteční barvě smrti. Kosti pak zesnulých se natírají červeně proto, aby se umrlci propůjčilo zdání života, a tak byl chráněn proti zlomoci démonů, vůči nimž po smrti jest zcela bezbranný.

Proti tomuto výkladu obrátil se A. Sonny,[6]) jenž vidí v červené barvě předhistorických koster náhražku za krev obětní, jež

---

[1]) Georg Weicker: Der Seelenvogel in der alten Litteratur und Kunst, Lipsko 1902, str. 20—32.

[2]) Frederik Poulsen: Dipylongräber und Dipylonvasen, str. 6 a násled.

[3]) Lubor Niederle: Lidstvo v době předhistorické, str. 201—203. — S. Reinach (A. Mahler): Orpheus, allgem. Gesch. d. Relig. 1910, str. 109 — Brocca: Comptes rendus du huitiéme congrés international d'anthropologie au Budapest, str. 166 a násl.

[4]) Hanuš Máchal: Nákres slovanského bájesloví 1891, str. 182—187; — zajímavé poznámky přinesl »Český lid« v zářijovém čísle r. 1912.

[5]) Friedrich von Duhn: »Rot und Tot« v časop. Archiv für Religionswissenschaft IX, 1906, str. 1—24.

[6]) A. Sonny: »Die rote Farbe in Totenkult« v témž časop., týž ročník, str. 525—529.

mrtvému do hrobu byla vlévána. Náhled A. Sonnyho jest dojista pravděpodobnější než Duhnův. Nebyl-li člověk za života jist před záškodnými démony, tím méně mohlo pouhé zdání pomocí barevného nátěru získané míti apotropaický účinek. Není ovšem pochyby, že červená barva symbolicky tu označuje a nahrazuje krev, která podle velmi rozšířeného náhledu jest sídlem duše. [1])

Ještě u Homéra se věří, že s krví otevřenou ranou prýštící uniká duše a s ní síla životní. Upír, jenž potřebuje k existenci síly tělesné, ssaje krev spícím. Také divoch věří, že s krví svého nepřítele vyssaje jeho duši, a sní-li k tomu dokonce ještě jeho tělo, pak jest již naprosto bezpečen před pomstou duše zabitého a vedle toho cítí se dvojnásobně silným, neboť i sílu jeho v sebe přijal. Při tom ovšem vždy rozhodně lepší je sníti silného muže než slabou ženu, kvetoucí dítko než ochablého starce. Krev je zcela jistě sídlem duše. I včela, která u četných primitivů a v mnohých zkazkách lidových je symbolem, původně metamorfosou duše, vznikla prý z kapky krve. [2])

Kdysi každý zesnulý, nejenom ten, kdo za života mnoho zlého natropil, anebo samovrah, stával se upírem a potřeboval k své existenci na onom světě živé krve, a když se mu jí nedostalo, domáhal se sám za noci svých práv. Každému zesnulému tedy bylo nutno obětovati krev a to pokud možná lidskou neb aspoň zvířecí. Pro obojí bylo by možno uvésti dlouhou řadu dokladů z dob klassického starověku, z historie středověké a z rituálu dnešních primitivů. Nemoci, zvláště epidemické, jsou podle představy národů na nižším stupni kulturního vývoje výsledkem zlomoci démonů, zvlášť ovšem vampyrů, a nejúčinnější profylaxí známou již starému zákonu [3]) jest umístiti krev přede dveřmi domácnosti, aby vampyr, ukoje svoji touhu již na prahu, nevcházel dovnitř. V každém případu velmi dobré je vzíti mrtvému příčinu k nočním vycházkám a rejdům tím, že krev se mu vlévá do hrobu. Odysseus při oběti zesnulým nechá téci krev do jámy zastupující hrob. [4]) Do šachtových hrobů na akropoli mykénské byla lita krev, [5]) a ještě ve druhém století po Kristu hrob

---

[1]) Lippert: Die Religionen der europäischen Kulturvölker, str. 5. — Týž: Der Seelenkult, str. 60, 69, 118. — Weicker: Der Seelenvogel in der alten Litteratur und Kunst, pag. 2. — Ilias XV, 518, XVI, 505, 856. — Leviticus XVII, 11.

[2]) Herodot V, 114. — Vergilius: Georgica IV, 550. — Ovidius: Metam. XV, 364. — Ailianos: De nat. anim. II, 57 — Roscher: Ausführliches Lexicon der Mythologie II, str. 2638. — Robert-Tornow: De apium mellisque apud veteres significatione et symbolica et mythologica, Berlín 1893. — Afanasjev: Poetičeskija vozzrěnija Slavjan na prirodu, Moskva 1866, svaz. I, str. 382.

[3]) Exodus 12, 21—23. — Stejným způsobem užíváno bylo krve jako ochranného prostředku proti démonům u Arabů v dobách předislamských, srov. Wellhausen: Reste des arabischen Heidentums, vyd. 2., str. 127.

[4]) Georg Finsler: Homer, der Dichter und seine Welt, 1913, vyd. 2., svaz. I., str. 291, 300—301. — Odyssea XI., 23 a násl.

[5]) Schuchhardt: Schliemanns Ausgrabungen 1891, str. 187. — Srov. August Mau: Pompei in sein Leben und Kunst, vyd. 2., 1908, kap. Die Gräber na mnoha místech.

héroa Xantippa ve Fokidě byl polévá krví žertev.[1]) S touto částí kultu zesnulých setkáváme se téměř u všech národů a není pochyby, že byl kdysi všem společný, ale časem buď vymizel nahrazen jsa jinými obětmi, zvláště libacemi mléka, vína a medu,[2]) anebo byl symbolicky naznačován červenou barvou. Neboť člověk byl vždy velmi vynalézavý v klamání démonův a božstev, která odjakživa byla až naivně důvěřivá. Zesnulý, z něhož následkem strachu pozůstalých, aby nestal se vampyrem, nezbyla než kostra, byl pro větší jistotu ještě polit, anebo natřen červenou barvou, při čemž byla ještě ta výhoda, že barva na hnátech ulpěla, takže umrlec, vlastně jeho duše musila býti spokojena a nemohla míti žízeň vidouc, že má neustále dosti »krve«, a nemohla vyjíti z hrobu. Tam, kde barbarství rituálu bylo již zeslabeno, natírá se aspoň tvář zesnulého zprvu červeně a později též jinak, až konečně, když kultura značně postoupila a prvotní účel byl zapomenut, byly zvyku podloženy výklady aesthetické, a tvář zesnulých okrašlována ličidlem.[3]) Doznívající prvotní křiklavé pomalovávání tváře mrtvých dochováno máme na etruských sarkofazích a urnách, kde obličeje soch ležících na víku a představujících pohřbeného jsou pravidelně červeně natřeny. Zajímavo jest, že C. Spindler v románu »Ptáčník sv. Justský«,[4]) líče tyrolský pohřeb uvádí, že zbožné ženy zsinalou tvář zesnulého červeně natřely a rakev vyzdobily květinami. V Rusku v okolí Minsku ovinují rakev červenými pásy a v gubernii grodnojské kladou na mrtvolu červené šátky.[5])

Červená barva symbolisujíc krev měla původně sloužiti k oklamání umrlce a k odstranění příčin, aby se stal vampyrem, velmi záhy stala se jedním z nejúčinnějších prostředků ochranných před zlomocí démonův a duchův, ač prvotně byla vlastně jejich vnadidlem. Apotropaický význam má krev již ve starém zákonu, kde Hospodinův anděl pomsty míjí krví natřené dveře Israele.[6]) Červená barva tedy chrání před vampyrem a démony vůbec.

---

[1]) Pausanias X, 4, 7. — Dlouho přinášeny byly krvavé oběti na hrobech vojínů padlých za svobodu u Marathona, srov. Pausanias I, 32, 4, a u Platai, srov. Plutarch: Aristeides 21. Podobně uctívali Arkaďané bojovníky padlé u Figaleie, viz Pausanias VII, 21, 1, a Megarští zahynulé u Artemisia, srov. Simonides frag. 107 u Bergka, vyd. 4. O ostatních viz Paul Stengel: Die griechischen Kultusaltertümer, str. 127 až 128; týž: Opfergebräuche der Griechen, 1910, str. 24 a 104.

[2]) Přechod od libace krvavé k nekrvavé zcela zřejmý jest v Odyssei, kde oba zvyky dosud vedle sebe stojí: XI, 20 a násl., srov. Finsler: Homer, vyd. 2., svaz. I, str. 301.

[3]) August Mau: Pauly-Wissowa's Realencyclopedie sub voce Bestattung — Marquardt-Mau str. 340 a násl. — Blümner: Die röm. Privataltertümer, str. 484, pozn 7. — Servius ad Aeneidam: IX, 485. — Cassius Dio LXI, 7, 4. Blümner neuznává literární zprávy ohledně líčení tváří zesnulých za dosti přesvědčivé a zvyk tento zcela popírá. Avšak i při skrovnosti tradice literární analogie u jiných národů, zejména Řeků, svědčí vesměs ve prospěch kladného soudu Mauova.

[4]) C. Spindler: Der Vogelhändler von St. Just, svaz. 1., str. 9, ve sbírce »Tiroler Volksromane«, C. Malcomes, Stuttgart.

[5]) Archiv für Religionswissenschaft 1908, str. 406 - 407 (Orest Janiewitsch).

[6]) Exodus 12, 21—23; 27—29; Leviticus 17, 11; — 14, 4—5; — 14, 49—61; Pavel Epist. ad Jud. 9, 18—22; Pavel ad Ephes. epist. 1, 7.

Konečně jako krev při libaci v kultu zesnulých byla postupem času nahrazena mlékem, vínem nebo medem, tak také červená barva ponenáhlu ustoupila jiným z důvodů lokálních nebo i jiných oblíbenějším. Tak domorodci na úžině Torreově mezi Australií a Novou Guineou pořádajíce po pohřbu tanec mrtvých pomalovávají se černě.[1] Čaroděj na ostrově Moa téže oblasti při svých zaklínáních jest rovněž černě nalíčen.[2] U některých kmenů australských pozůstalí při pohřbu ustřihují si vlasy a pomalovávají se bíle.[3] Černá a bílá barva, nehledíc k zvláštnímu významu rituálnímu, hodila se tu rozhodně lépe než červená, odrážejíc se nápadněji od bronzově hnědé pleti. —

K apotropaickému významu křiklavého ličidla družila se též snaha vymaniti se z moci vampyra nebo démona pro každý případ tím, že člověk se učinil neznatelným, že změnil se tak, aby vampyr, který dříve dobře ho znal, nyní poznati ho nemohl. Z té příčiny doporučovalo se, když někdo známý zemřel, nositi jiné šaty než obyčejně — smutek — přestati se mýti, ostříhati vlasy, anebo zase naopak nechati růsti vlasy, vousy a nehty, posypávati hlavu popelem a zvláště pestře, jmenovitě červeně, se Jíčiti. Ale nejenom při pohřbu, anebo po něm, nýbrž při každé příležitosti, kdy člověk jest zvláště vystaven zlomoci démonů, jest prospěšno takových prostředků užívati. Tím se zcela jasně vysvětluje, proč barbarští bojovníci před početím bitvy se tak bizarně vystrojují a příšerně pomalovávají svou tvář.

Daleko před prahem dob historických v neklidných dobách, kdy nebylo pevných, stabilních sídel, kdy bylo nutno neustále bdíti s kamennou či bronzovou sekerou nebo dýkou v ruce a hájiti se proti útokům různých nomadů, musila sama sebou vzniknouti myšlenka, aby pomalování bylo na delší dobu fixováno. V boji a na lovu utržené rány a jízvy po nich zbylé byly tu vodítkem k cíli. Tak se dostáváme k tetování.[4] Mělká, uměle způsobená rána na-

---

[1]) A. C. Haddon: Reports of the Cambridge Anthropological Expedition to Torres Straits oddíl I.: Sociology, Magic and Religion of the Western Islanders; Cambridge 1904, str. 252.

[2]) Týž tamtéž 352.

[3]) Týž tamže str. 249 a 262.

[4]) Moritz Hörnes: Die Urgeschichte des Menschen 1892. str. 138; — W. Tomaschek: »Die alten Thraker«, Sitzungsberichte der Wiener Akademie 1893, svaz. 128, str. 96, 98, 116 118; Paul Wolters: Hermes 1903, str. 265—273; — týž: Athenische Mitteilungen 1891, str. 51; Paul Perdrizet: La miraculeuse histoire de Pandare et d'Echédore, Archiv für Religionswissenschaft 1911, svaz. XIV., str. 72—91; — P. Perdrizet: »Cultes et mythes du Pangée«, str. 96—98; — Sophus Müller: Nordische Altertumskunde, sv. II. 1898, str. 291; — týž: Vor Oltid, str. 237; — Hermann Hirt: Die Indogermanen, Strassburg 1905—1907, svaz. I., str. 128—129; sv. II., str. 459—461 a 722—723; — Lubor Niederle: Lidstvo v době předhistorické 1893, str. 200; — týž: Slovanstvo v pravěku 1912, str. 161; — Hynek Vysoký: Epidauros a tamní léčení, 1905, str. 56, pozn. 95; — Sigmund Feist: Kultur, Ausbreitung und Herkunft der Indogermanen, Berlin 1913, str. 390; srov. Theodor Panofka: Annali dell' Instituto, roč. I., 1829, fasc. 3., str. 266—269.

pouštěna rostlinným barvivem, jež vniknuvši do buněk, žanechávalo barevné jízvy. Jenom u některých národů, jak na počátku jsme uvedli, udrželo se pomalovávání do dob historických nejsouc nahrazeno tetováním.

V hrobech starších ještě než doba bronzová nalezeny byly četné jehly, krátká šídla s násadci, v nichž podle souhlasu všech archaeologů dlužno spatřovati nástroje tetovací. Zcela podobné nástroje nalezeny byly také v starých hrobech praehellenských na Kykladách, takže není pochyby, že také v Helladě bylo kdysi toto okrašlování těla v modě. [1])

O tom, že mezi arijskými kmeny tento zvyk obecně rozšířen byl, poučuje nás slovní kmen »pik—« neobyčejně často v řečech indoevropských se vyskytující. Různé odlišení významů slov od kmene »pik—« odvozených stěží lze vysvětliti jinak než tím, že původní význam byl »tetovati«.

Tetování je zdlouhavá a bolestná procedura a jest třeba znamenité otrlosti, aby kdo snesl toto vbodávání, veškrabování a napouštění barvivem tou měrou, jak se to u starých dálo. Bylo tedy tetování charakteristickým znamením silných, nebojácných, odznakem válečníků. Když pak během staletí bojovníci, utvořivše kastu mocných a privilegovaných, usurpují třídy nebojovné a dávají tak vznik stavu pánů a poddaných, šlechty a rabů, stává se bohaté tetování příznakem šlechtice, magnáta, nejinak než heraldické štíty ve středověku. Správnost těchto vývodů potvrzuje Artemidoros [2]) slovy, že »u Thráků tetovali se synové vznešených«, a Herodot [3]) zmiňuje se o mravech thráckých, dodává: »Tetovati se za vznešené se pokládá, netetovati za nízké.« U Plinia Staršího [4]) se dovídáme, že »mužové také u Daků a Sarmatů těla svoje tetují.«

Tento zvyk ovšem stejným stupněm přecházel na ženy magnátův a u Diana Chrysostoma [5]) čteme: »Viděl jsi tedy svobodné ženy thrácké plné tetování a mající znaménka tím četnější a pestřejší, čím více zdají se urozenější a vznešenějšího původu.« Podobné svědectví o Thrácích shledáváme u Ammiana Marcellina. [6]) O Thrácích a illyrských Japodech v tomto smyslu mluví Strabo. Zvláštní péči tetování ovšem věnovala přirozená koketerie žen, snažících se po této stránce zdůrazniti a uplatniti dekorativní určení svého pohlaví. Že tím dávaly též na jevo svoji více měně modrou krev,

---

[1]) Moritz Hörnes: Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa 1898, str. 31, pozn. 4; — Blinckenberg: »Antiquité prémycéniennes« v Mémoires de la societé royale des antiquaires du Nord 1896, str. 49. — Sophus Müller: Nordische Altertumskunde II., str. 291.

[2]) Artemidoros: Oneirokritica I.

[3]) Herodot V., 6.

[4]) Plinius: Naturalis historia XXII. 3.

[5]) U primitivů jiných národů tetováním dává se nezřídka na jevo příslušenství k určitému klanu vyznávajícímu téhož fetiše. O obyvatelstvu střední Afriky a domorodcích Melanesie a Polynesie to dokazuje Sal. Reinach — (A. Mahler): Orpheus, allgem. Gesch. der Relig., 1910, str. 145 a 146.

[6]) Ammianus Marcellinus XXII, 8. 30.

bylo již řečeno. Historiograf Klearchos[1]) pragmatisoval zcela o své vůli, pokládaje tetování Thrákyň za mrav původu skythského, jenž kdysi prý býval znamením služebnosti a teprve později se z něho stal zvyk k thráckému bon tonu náležející.

Není divu, že staří řečtí a latinští spisovatelé tak často se o tetování zmiňují, neboť tento mrav u nich dávno vymizel a jistě jim byl nápadný. Velmi případně praví Paul Perdrizet[2]): »La Gréce classique sentait trop vivement la beauté du corps humain pour le salir les stigmates livides du tatouage.« Že však i u národů klassických tetování kdysi v modě bylo, svědčí mimo jiné též objevy archaeologické. Tak Pavel Wolters[3]) uveřejnil a popsal ženskou figurku nalezenou v okolí Sparty a uloženou dříve ve sbírkách archaeologické společnosti novořecké[4]) a nyní v Národním museu v Athenách. Neohrabané, primitivní tvary svědčí znamenitému stáří sošky. Pro nás však zvláště důležito je pět pruhů cikcakových, zdobících rameno pravé ruky sošky. U jiných figurek, této velmi blízkých, spatřujeme místo cikcaků ozdoby sestávající ze soustředných kosočtverců. Neméně zajímavá jest hlava z ostrova Amorgu, opatřená na lících tetováním anebo malováním.[5])

Dosti často v umění egyptském setkáváme se se známkami živých styků země faraonů se severními státy a státečky na pobřeží maloasijském, ostrovech archipelagu a řecké pevnině.[6]) Tak na jedné malbě egyptské vidíme nějakého zajatce, jenž značně liší se od obvyklého vzhledu Egypťana jak toiletou vlasů, tak krojem. Jest to patrně barbar odkudsi ze severních zemí. Nás však právě nejvíce zajímá, že ruce zajatcovy tetovány jsou dosti komplikovanými ornamenty.[7])

Není pochyby, že také Hellénové v dávnověku svou pleť ozdobovali malováním a tetováním, avšak již na prahu dob historických tento mrav tu vymizel a pokud se ho ještě jak u Řeků tak u Římanů užívalo, měl význam čistě kriminální. Vtetované, anebo vpalované znamení hanby čte se jen na čelech otroků a zločinců.

Poslední nedosti dobře dokázané reminiscence na tento starodávný zvyk mohli bychom snad spatřovati v obyvatelstvu kolem hory Oity, Kylikranes zvaném, kteří prý na rameni nosili vtetovaný obrázek »kyliky«, t. j. misky na vysoké nožce, ale sám Polemon,[8]) jenž tuto zprávu nám zachoval, nepokládal Kylikrany za Řeky.

Jinak znali Řekové a Římané tetování jen u národů barbarských, u nichž se také nadmíru dlouho udrželo, zvláště v hornatých končinách poloostrova pyrynejského a balkánského. Pomponius Mela[9])

---

[1]) Klearchos u Athenaia: Varia historia 524 D.
[2]) Paul Perdrizet: Archiv für Religionswissenschaft, sv. XIV., roč. 1911, str. 76.
[3]) Paul Wolters: Athenische Mitteilungen XVI., 1891, str. 52, obr. 1.
[4]) Lithina (katalog), čís. 30.
[5]) P. Wolters: Ath. Mitteil. 1891, str. 46.
[6]) Frederik Poulsen: Orient und Frühgriechische Kunst.
[7]) Lepsius: Denkmäler aus Aegypten und Aethiopien díl III., tab. 126; — J. de Morgan: Récherches sur les origins de l'Égypte str. 31; — Perrot- Chipiez: Histoirè de l'art dans antiquité, díl I., str. 527.
[8]) Polemon u Athenaia: Varia historia XI, 462 A.
[9]) Pomponius Mela. 2, 1.

o Agathyrsech, kteří bydlili snad někde v Transylvanských Alpách po levém břehu dunajském, vypráví, že »líce své a údy více méně pomalovávají podle toho, jak kdo vyniká předky, a sice všichni stejnými znaménky, a to tak, že nelze jich smýti«. V krajinách balkánských ještě v minulém století bylo tetování zcela tak jako za starověku pečetí šlechtictví. Ještě v letech padesátých jihosrbští vojvodové, jak sděluje nám Turek Hadži Chalfa,[1]) svým synům vleptávali do kůže znamení, aby tak jako »bej-zâde«, t. j. synové pánů povždy význační byli. Dosud tetování se užívá v Bosně,[2]) kde ve vnitrozemí chlapcům ve věku 13—15 let vždy o vigiliích jarního slunovratu vtetovávají na prsa kříž, slunce, měsíc, hvězdy, rostlinné ornamenty a j.

Ale netoliko v těchto končinách líčení a tetování bylo prastarým zvykem, nýbrž i v jiných končinách starého světa klassičtí spisovatelé je výslovně připomínají. Xenofon[3]) podává zprávu o nějakém národu maloasijském, jenž své děti dával tetovati různými ornamenty rostlinnými, a Lukianos[4]) podobné zvyky dosvědčuje u Assyřanů. Velmi dlouho na těchto obyčejích lpěli Keltové, zejména v Pyrenejích a Britanii. Ještě v první polovici sedmého století po Kr. dovídáme se od učeného španělského biskupa Isidora,[5]) že Piktové pyrenejští mají své jméno odtud, že ocelovou jehlou a černým barvivem svá těla různými obrázky ozdobují. Se strany katolické církve toto dědictví po pohanských předcích nehrubě libě pozorováno bylo a roku 787 církevní koncil zakazuje Skotům napříště svá těla tetovati.[6]) O pět set let však později církev nejen že ničeho nenamítá, nýbrž s libostí pozoruje, že zbožní poutníci při návštěvě domnělé chaty Panny Marie z Nazaretu do Dalmacie a odtud do italské Loretty roku 1291 prý přenesené dávají si v náboženské horlivosti na rámě vytetovávati modrý obrázek panny Lorettské.[7])

Byl-li původní význam tetování téměř až podnes vědeckému zkoumání záhadou, tím méně smíme se diviti, že tento obyčej byl starověkým spisovatelům čímsi zvláštním, neobyčejným, nepochopitelným a že k jeho výkladu byla hned pohotově čilá fantasie Helléna vykládající každou záhadu, každou podivnůstku pohádkami plnými svěží poesie a jemného vkusu. Tak i zde nedostatek uspokojivého, vědeckého, aitiologického výkladu tetování žen thráckých nahraditi musila bájeslovná spekulace a věc uváděna v souvislost s legendou o smrti Orfeově.[8]) O ovdovělého, krásného aoida Orfea ucházelo prý se mnoho thráckých krasavic, avšak nadarmo. Věrný Orfeus žil jenom

---

[1]) Sitzungsberichte der k. k. Akademie der Wissenschaften zu Wien, philosophisch-historische Klasse, svaz. 40, str. 570.
[2]) Čivo Truhelka: Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien, svaz. IV., str. 493.
[3]) Xenofon Anabasis V., 4, 32.
[4]) Lukianos: De dea Syria III., 77.
[5]) Isidoros: Etymologica XIX, 32, 7.
[6]) Mitteilungen der antiquarischen Gesellschaft, Zürich, 1851, VII., 3, 66.
[7]) O historii panny Lorettánské srov.: Herzog: La Saint Vierge dans l'histoire, 1908; — M. Chevalier: Notre Dame de Lorette, 1906; — o tetování poutníků viz: Revue archéologique 1906, svaz. II., str. 460.
[8]) Srov. pozn. [2]) na str. 432 a O. Gruppe v Roscher: Ausführliches Lexicon der griech. und röm. Mythologie, díl III., odděl. 1, sloupec 1058—1257.

svým vzpomínkám na zesnulou Eurydiku, pro niž marně byl sestoupil až do říše stínů. Jedinou radostí jeho bylo božské umění pěvců a všechny toužebné pohledy zamilovaných dívčin byly zcela marny. Než bezmezná láska a divoká vášeň odmítnutých děv zvrhla se v šílenou nenávist a ženy jednou v bakchickém zmámení Orfea zavraždily. Mužové pak, těžce prý nesouce ztrátu milovaného pěvce, těla žen na potupu a věčnou památku poznamenali tetováním.[1]

Je zcela patrno, že motivace tohoto výkladu vyplynula z čistě hellénsko-římského názoru spatřujícího v tetování stigma hanby, potupy, otroctví, zločinu. Jinak, rozhodně však lépe a snad šťastněji než všichni až do dneška, vykládá tetování Anthologie palatinská,[2] uvádějíc tetování Thrákyň v souvislost se zvyky při oplakávání zesnulého: s rozdíráním lící nehty a rvaním vlasů.

Sotva cennější než výklady starověké jsou explikace Perdrizetovy[3] a Woltersovy.[4] Oba učenci snaží se totiž vyložiti tetování Thrákyň z orgiastických kultů dionysovských, při nichž se stávala laň, či koloušek (po řecku »elafos, erifos«) kořistí bakchicky zmámených maenad. Vycházejí z toho, že na některých vásách[5] jest na rameni zobrazených žen vytetován obrázek zvířete, jež pokládají za jelena, a Pavel Wolters pak odtud vykládá slovo »elafostiktos«. O nemožnosti těchto náhledů myslím, že není pochyby; neboť jednak tetování jest mnohonásobně starší než kult Dionysův, jednak nelze pro tento výklad nalézti analogií u jiných národů rovněž tomuto mravu oddaných, a pak případů, kde můžeme snad ve vytetovaném obrázku jelena spatřovati, jest tak málo, že každá generalisace jejich a důsledky odtud odvozené jsou při nejmenším velmi odvážné.

Shrneme-li nyní svá pozorování, přicházíme k tomu konci, že tetování není než pokračování, další vývoj líčení těla barvami a že základy jeho sluší spatřovati na prvním stupni v tak zvaném vampyrismu, t. j. v bázni a snaze uchrániti se před zlomocí duší zesnulých a na vyšším stupni ve víře v démony, posléze pak v potřebách válečných a v kastovnictví třídy bojovníků-šlechticův odtud vyplynulým.

Maryna Hořejší:

Zpověď ženina.

Všem těm, kdož chápou ženství

Nedovedu napsati soustavný celek — — Nedovedu napsati povídku — román. — Ne. — Píši jen ze života duše svojí. — A v ní není celku. — Jsou v ní jiskry radosti, vlny pláče, kameny bolesti. — — — Jsou kousky to života mého — mých

---

[1]) Srov. Fanokles u Stobaia: Florilegium 64, 4.
[2]) Anthologia Palatina VII., 10.
[3]) Archiv für Religionswissenschaft XIV., 1911, str. 76 a násl.
[4]) Hermes 1903, str. 265—273.
[5]) Journal of Hellenic Studies, roč. 1888, svaz. IX., tab. 6.

21 let, napsané ve chvilce, kdy duše žila mi. — A při psaní jen snahu jedinou jsem měla vždy: vystihnouti slovy svými všechnu bolest, trpkost, nejistotu, bouře, zmatky, radost duše svojí — duše ženy — ženy učitelky. — —

9. listopadu 1913.

Jsem učitelkou — — ženou!

To všechna bolest moje — — —

Jak žít mám? — Jako žijí všichni? Ten život společný mám prožívati spolu? Je tma v něm — pusto — teskno — —

Žít jako všichni — —? Žít? —

Snad umírat jsem chtěla říci. — Tak pomalu, zvolna — bolestně. — — Ne, nechci živoření to, jež »Život« nazvali. — Život! Život! —

Co je to vlastně život? —

Vidím tu zpoustu lidí kol, prosycenou lží, tu řadu dřevěných panáků bez vůle, citu, rozumu, plnou idiotismu, špíny — to množství masa, zmítajícího se v pokrytectví — vášních, ten denní shon — — denní práce. —

Ne, ne! To není život! Život musí být velký, silný, protože všichni ho milujeme. —

Já potácím se. — — Hledám — — — Člověk musí mít něco, v čem a proč by žil. —

V čem, v čem mám žít? Snad hrát, malovat, učitelkou být — skutečnou — pravou. — Snad v jedné věci té bych nalezla život. — Anebo psát — spisovat — — — Jen komu psát bych měla? — — Psát o tom, kterak zničeny mám všechny svoje dny? — Kdo četl by? Kdo by mi rozuměl? Kdo viděl by tragiku v mém žití? — Vždyť teplo domova, mám — mládí — volnost. — — A přec! Chtěla bych jednou vykřiknout celému světu ve tvář, co duši ničí mi. — Ne jenom mně! — — Leč každé druhé z nás — — —

Trpkosti jsou v řadách našich. — Plno bídy — té hlubší — — duševní. — Snad příliš tragicky se dívám a černě maluji — snad. Jen klidu trochu více. — Já mnohdy klidna jsem. — A tu si vzpomenu na všechny dny. — Rok po roku. V patnácti letech začly jsme se učit. Mezitím, co všechny známé kol se veselily, v taneční — v plesy chodily, my nad knihami seděly — — A v slunných, teplých dnech, kdy každý ve smíchu šel mimo Prahu se zotavit ve volných chvílích, my slunce z paprsků jen málo poznaly, jež po knize nám bloudily a touhu budily po chvilce volnosti, po smíchu veselém — — — Dál jsme se učily! — A když jsme hotovy? — Vzpomínám začátků. Chodit — prosit! Prosit — chodit.

Vzpomínám jedné kollegyně — Heleny. — Byla dobrá — něžná. — Matku měla nemocnou a starší sestru doma. — Bratr je živil všechny. Ženit se chtěl. — Jen čekal na dobu, kdy Hela místo bude mít — —. Vzpomínám na její plány. —. Nu, sny zůstaly sny. Dva plné roky čekala. — A teď? — Musila matku

nechat, nechat tu, tu svou starou — nemocnou. A v Moskvě vychovatelkou se stala. — To z jejích snů.

A není samotna. — Je více jich. Roků pět i šest některé čekají. — — A i ty, které »šťastnější« jsou jich, co mají jen? Buď vdají se, nebo svobodny den ze dne chodí učit. Vdají se. Kolik se jich vdalo? Jak vdaly se a jak potom žily? Kolik jich bylo šťastných?

Je těžko zvykati si. Jak zprvu nechtělo se zasednout nám v lavice a denně učit se, tak teď zas nevábí nás plotna — vařečky. — Vytrhly nás z naší půdy a přinutily nás umělými prostředky žíti v jiné. Nu, zvykly jsme si. — A teď se máme vracet? Začínati znovu? A přece několik je mezi námi těch, jež by se vrátily. — Těm zase nevěří. A potom! Co dnes muži chtějí? — Ne jemnost, čistotu a duši naši. Ne! Co s věcmi těmi? Jen peníze a »ženu« musí mít! — — Peníze — »ženu«. — —

Je těžko nám se vdát. — Je zbavení to svobody — — Je po divadle, knihách, cestování. Je po dnech našich volných. — Jsou starosti, trpkosti, strach. Jsou děti však. Malé, sladké, žvatlavé děti. Jsou jejich pocely i jejich prvá slova.

Zůstati svobodna? —

Co to je za život? Proč tělo mám? Proč horkou svoji krev? Proč nedali mi »mocnosti vyšší« jen duši, když jenom učitelkou mám tu být? Proč, proč? — Což potřebuji těla, svého mladého, zdravého těla se všemi vzněty, vášněmi a s veškerou bouří jeho ke kantorování? — — —

Jsem ženou. Ženou nemám být. Mám zůstat svobodna! — Nikdy nepoznat obejmutí malých dětských ruček. —

13. XI. 13.

Po dlouhých — šedých dnech jsem řekla sobě: »Zanech předsudků. Žij svobodna. Žij skutečně a silné.« — — —

Často toužila jsem po tom míti hocha, svého hocha. — — Proč? Chtěla jsem mít někoho, kdo by pomáhal, když bahno dusí. — Někoho, jenž by měl vřelý stisk, když duše znavena je, plna hnusu. — — Silnou důvěru jsem chtěla, silnou lásku. Lásku živou, nesvázanou, nezmořenou, neobklopenou zdí lidských úsudků, lásku, v níž bych žila, v níž bylo by porozumění, vášeň, chlad, otroctví, svoboda, síla.

Našla jsem hocha. — A ti, o nichž já nevěděla ani, starat se začali. — A špínu, kterou obklopili sebe, to bahno, které denně lokali plnými doušky ústy svými, i u nás hledali — — — A sami v hnusné kaluži žijíce, nevěřili v náš čistý pramének. Nehledali čisté vody nikdy. Měli svou kaluž povolenou, směli volně v ní žíti, vždyť svázali jim kdysi štolou ruce. Zapomenou všech trpkých chvilek našich i práce naší. Zapomenou našeho šedého života, v němž samy jsme, samy. Zbičují nás, poplivají, postaví na pranýř. Duši nám uštvou, ukřičí, pošlapou. Proč? Proč? Protože hlásíme se jako člověk o kousek skutečného života, o kousek lidského štěstí.

15. XI. 13.

Dnes pláč mám v každém slově. — Kde moje veselost, mé řeči — smích! Smích! Často jsem se smála! Vesele! Nahlas! A co všechno v smíchu mém bylo! Hledala jsem, hledala? Co?

Něco velkého, dokonalého, silného, skutečného. Měla jsem snahu domoci se něčeho, urvati to pro sebe samotnu. Nemusit se dělit. Žít v tom. Sama, sama míti jen. — —

Hledala jsem. A nenašla jsem nic! Následky? Našla jsem všechno. Totiž stačilo mi všechno. Pláč, bolest, všechno své kymácení duševní vybíjela jsem smíchem. Smála jsem se a uvnitř to rvalo!

A tu silnou lásku nahradila mi psaní několika idiotů, která jsem mnohdy nečtla a jindy plakala při nich. — Plakala nad svou ubohostí. —

A teď? — Dnes? — Nemám nic! Dnes se nesměji. — —

Je smutno mi jen — smutno. Mám v sobě bolesti celé naší dlouhé nepřehledné řady. Žiji je všechny. — — Je temné údolí má duše. — Bez říčky, květů, zpěvů. — Jen dech smutku v ní vane. — — —

17. XI. 13.

Já zmatek v duši mám. — —

Jeden den vše pro mne jasné, veselé. Mnoho barev — zvuků. Jsem šťastna. Mám ráda vše kol sebe. Cítím fysickou rozkoš při dotyku rtů s listem — růží. Lehnu si na trávu. Dýchám tu vůni a říkám si: To je život, síla, umět ze všeho vzíti jen jas. Urvati si chvilky štěstí, hledati je ve všem — všude. — — A druhý den? Hnusí se mi vše. Vidím, slyším, cítím všechnu tu životní špínu, prach, bláto, hnus.. —

Kdysi kdosi řekl mně: »Jste nespokojena pro své zaměstnání. Jen jako učitelka nešťastna vy jste!«

Ne. Jako učitelka klidna jsem. Mám děti ráďa, celou duší ráda. — Jen jako žena trpím. — — Mne bolí vždy, když prostřed dětí jsem a vidím oči jejich, vlásky, že nepolíbím nikdy svoje děti. — A líto mi, že smutný je život náš! — Příliš jsem přemýšlela o dnech svojich. V tom právě roztrpčenost má. — — Tolik jsem se namyslila, jak žít, v čem žít. A přece je vše tak prosté — — —

Mladá holka dospěje — zamiluje se — vdá se! Má muže, děti. Muže poslouchá, o děti se stará. — A neláme si hlavu, proč a v čem má žít! —

18. XI. 13.

Mně dneska smutno je. —

Vřes dokvetl. Jen chudé stonky plazí se kdesi pasekou. Bez květů, holé, zeschlé. A vítají polibky podzimního slunce. Doufají, že vrátí jim život, sílu. Vy ubohé, holé stonky, což myslíte, že možno život vrátit mrtvým, že možno květy dáti vám slabým — uschlým? Vy ještě doufáte? Což víry nezbavil vás ostrý vichr ten, jenž serval květy vám a roznesl je kolem? —

Mně dneska smutno je — — —

A venku padá listí. — Tak tiše — tichounce. Tu jeden — druhý zas! A pomalu tak všechny. — Je po zeleni, barvě, svěžesti i vůni. Jen s chomáčem žlutých mrtvol listů hraje si vítr v prachu. —

Mně dneska smutno je — —

Je venku déšť a chladno, bláto. V potůčcích stéká špinavá voda. Šedost je na stromech, v domech i vzduchu. Špinavé proudy podmílají břehy. Jen smuteční vrba se nad řekou sklání.

Nuž, zanech, duše, smutků! — Zpívej své vášnivé zpěvy. Nech vykvést uprostřed hnusu rudé své krvavé květy. Až rozzpíváš se, duše nejvřeleji, studeným větrem zmrazí se tvůj dech. — Ty zalkneš se a dozní tvoje zpěvy. — Až vykvetou ty rudé tvoje květy, hned pošpiní se kalným proudem. A ty je duše sama v to bláto zašlápneš.

Mně dneska smutno je. —

Mne děsí život v mojí duši. Není v ní jasu — světla. Je chlad v ní — temnost hrobu — v něm mrtvola se klade na mrtvolu. —

Mně dneska smutno je — — —

A není, kdo by zahnal pláč, zoufalost, tmu. Není, kdo teplo by mi dal, kdo život by vrátil mé duši. —

A není nikdo — — — —

20. XI. 13.

Ty's umřela! — A víš to duše, moje? »Že žiješ« — říkáš mi! Což nevidíš ty prázdné důlky svoje? Ty nevidíš tu strašnou hnilobu. Ty, duše drahá, jen se podívej. Jen trochu kostí zbylo z tvého těla. — A i ty pomalu se ve prach rozpadnou. Ty dávno ztratila jsi květy svých zahrad i zpěvy ptáčete! Jen rozbořená zeď ti zůstala. V ní bodlák, kopřivy a trochu žluté trávy. A i ta usýchala po čase — — —

Ty's umřela. A často na tvůj hrob jsem v náruči své květy nosila a v opojné jich vůni věřila, že žiješ, duše má. — A zatím daleko, kdes vzdálena mne zcela — Ty's mrtva ležela. — — A řekni mi to dnes! — Proč jsi mi, duše moje, proč jsi mi umřela? — —

23. XI. 13.

Ba chtěla bych dneska, třeba jen jedinké věci, tak celou duší, »já« svým věřit — — A začnu mnohdy. — Zapomenu dnů, kdy nejistě jsem chodívala úzkými, tmavými, sráznými uličkami nedůvěry. — Hledám pravdu všude a zdá se mi, že mám ji také. Vidím ji v každém pohledu i cizích očí, pohybu ruky, v smíchu, v pláči, v každičkém slově. Vidím ji. — Leč při tom kdesi v skrytu, v nejtmavším koutku duše slyším zavolat: »Ne — ne, nevidíš! — nevěř!«

A tak věřím, věřím, věřím s určitým čekáním klamu své víry. A když nejvíce pálí ta moje víra, nejžhavější paprsek zahřeje i kameny tvrdé, necitelné, jež v duši tíží. A najednou z jednoho

jich — tak často z toho nejmenšího, odkud nečekám děsu a nebezpečí — tak pomalu, pomalu vysune se prvá, jedovatá zmije. — Tře si tělo po drsných plochách duše, svíjí se, zlobně syčí. A potom vylézá druhá, třetí, čtvrtá. — Splétají se v klubko — — Svým hladkým, nechutným tělem ovíjí se kolem duše — — Vkusují v maso svůj smrtící jed a vstřikují ho v každý záhyb mozku — — Protahují se v ty nejmenší úkryty. Sykotu jejich plna je hlava. — Krev, mozek, maso, duše, celičké, celičké tělo, vše otráveno jejich jedem. —

A pomalu ztichnou všech hlasy. — A dozpívají ti, kdož v duši měli plno jemných tónů. A lesklý brouček ulekaně utíká v svou skrýš — — — Uschnou sotva porozkvetlé květy — — —

Mně smutno v duši je — — —
Jen sykot zmijí slyším — — — —

14. XII. 13.

Šla jsem Letnou domů. — Ohromný, těžký mrak se táhl nahoře. Park tichý byl. Jen málo lidí přešlo. Tak jaksi tajemně, tiše. Snad pouhé silhouety. Se všech stran tmy, z každého keře, stromu ostrý hvizd větru — — A dole kdesi život byl. — Listy ve víru splétaly se kol mých nohou. Vítr trhal šaty, vlasy. Ta jeho píseň křiku plna, příšerného řevu. — To řval tak z radosti nad mocí, silou svou či zoufalstvím, že tak sám v holých stromech.

— A v duši naříkalo cosi tiše — —

Pode mnou řeka. — Divě rozčeřena. Chlad posílala vstříc. V odraze světel zmítaly se vlny, jak bílá, rozvášněná těla žen. Hvizd v duši zabouřil. — V tmu netečně se dívala všech domů okna. Oči plné lesku, mrtvého života. — A studené kapky stříkaly v obličej. Dech větru pronikal šaty. Svými chladem rozprýskanými rty přilnul v studeném polibku na mé tělo. I v duši vítr vál. —

Přání, tužby, nenávist, bolest, láska, pláč, záští, smích, strach, lítost, děs, hnus, radost, výkřiky, zpěv — — vše se chvělo na vlnách proudu — —

17. XII. 13.

Stály jsme na chodbě. — A povídaly jsme. Najednou na mne: »I ty chceš klesat, ruce věšet? Vždyť ty máš všechno: domov, hochy, lásku, mládí, sílu — vášeň!« — A řekla jsem jim: »A ba! Já mám všechno!« — — A šla jsem do třídy, aby se nesmály tomu, že pláči — — — —

26. XII. 13.

Tak jsem si vzpomněla — —

To tenkráte po prvé se duše vzbouřila. — Po několik dní pršelo. Zdálo se, že pršet bude věčně. A potom přišli pro mne. Povodeň prý. Došli jsme na most. Pod námi ohromné, žluté, špinavé vlny. Ve řvaní řeky ztrácela se naše slova. Na březích — na mostě — všude plno lidí. Stáli — dívali se. Dívali se — stáli. Proč stáli? Nač čekali? Nač se dívali? — — A šílenou radost měla jsem, že řeka bouří. Viděla jsem děs a úzkost v očích všech.

Viděla jsem, že cítí nicotu, maličkost svoji, že vidí slabost jmen a postavení, jmění, že bojí se o svoje cenné žití. — — Já být tou řekou, vypiala bych výš své ruce. A bahno ze dna vhodila bych v jejich oči, pak příval prudký. A stáhla bych je v náruč svou a sevřela je v jednom objetí — — Stáli, dívali se. Pršelo. Prudce pršelo. Vod přibývalo. Stáli, čekali. — Jen snad výkřik jediný a celé to stádo vytřeštěných očí bylo by se hnalo, utíkalo. — Kam — — ? — —

To tenkráte po prvé se duše vzbouřila.

Nač čekat na smrt, nač klidně vstříc jít umírání, nač denně bolest pít, — nač trpět, trpět, trpět? — — —

A řekla jsem si tak:

»Ty skočíš dolů! Vlny obejmou tvé tělo a zlíbají tě vášnivě a dravě. Chvíli na vlnách se budeš zmítat. — Potom na tu vrbu tam, na její kmen, hlavou narazíš. Krev vystříkne ti, mozek, nervy, blány a s vodou smíchá se ta míchanina hlavy. A místo moudrosti, kterou jsi v lebce měla, špína se navalí. Za smuteční hudbu ti řeka zazpívá. A místo pláče blízkých tvých, ti hlupci tam, za tebou pošlou výkřiky své úzkosti a strach. — A místo hniloby, jež v hrobě čeká tě, ty s vlnami se budeš rvát, narážet s nimi, bořit, hrůzu rozsévat. —«

To jsem si řekla — — A zatím klidně stála jsem! — Dnes jasně vidím: k lidem těm, kteří na břehu tam tenkráte stáli, mně se hnusili a byli plni bídy, já v řadu první patřím též — —

28. XII. 13.

Mé malé — bílé holubici.

Bylas mi přítelem, jenž nezklamal mne nikdy. Byla jsi druhem mi jediným — milým — drahým. Ty vítalas mne první, když jsem přišla domů. — Tvé peří bílé hladila jsem ráda a ráda líbala jsem tvoji hlavičku. A když jsem chvilku měla volnou, ji tobě dala jsem. Ty usedla jsi na mém klíně — já vyprávěla ti o velkém světě, lidech, životě. — Tys neznala ho. Celým světem tvým byl pokojík můj malý, útulný. Tam vítr nemohl. Náš život stejný byl. Ty uvězněna mnou, já žitím celým. Tys nepoznala tepla vlastního domova — — starostí o ptáčata svoje droboučká! Ty dostatek jsi měla cukru sladkého. A když jsem dostala já Tebe darem kdys, již pozdě bylo vraceti tebe světu. — Ty dny v otroctví prožité ti vzaly vše. — Ty byla bys již nedovedla nakrmit svých mláďat maličkých a zahřát hnízdo své — —

Ty zvykla jsi otroctví. — Jen chvílemi — snad ve snu zřela jsi domeček dřevěný, malý — v něm druha svého, bílého, dvé pisklat maličkých — — A tu jsi zesmutněla, holubice moje. — Tys viděla, co ztratila jsi navždy — —

A přece lišil se v jedinké věci život náš tak zcela stejný. Ty zjasnila jsi mnohé chvilky mně — ty podalas mi často čistou radost. Komu však světlo já jsem přinesla? Kdo mne měl rád, jak já jsem tebe měla? — —

Najednou včera jiná byla jsi. — Marně k sobě jsem tě volala. — Ty v koutku skrčena jsi seděla — — Tu nakrmila jsem tě, z úst ti napít dala a zahřívala tebe dechem svým. — Však ty ses třásla víc — — A najednou jsi v bolestech svá křídla rozpiala. — A dívala ses tak, jak bys mne prosila, abych ti pomohla. — Jen dvakrát jsi trhla sebou, hlavičku sklonila — — — Já v pláči studené tvé tílko líbala — —

Tož skončila jsi tichý život svůj, jenž prožíti musilas, jak žít býti neměl — — Leč aspoň ve chvilce své poslední jsi sama nebyla — — Na rukou mých sny své jsi dosnila — — — —

Leč kdy a kde a jak já dožiji dny svoje, jež zničili mi jako tobě, holubice moje malá — bílá — —

1. I. 1914.

Tak nesmírně milým — drahým je mi dneska pouhé »nic«. Spojuje se pomalu s mými dny, vžívá se ve mne, v moje hodiny. — Ráno říkám si: nic, v poledne, mezi dnem: nic, večer, když jiní — jiné šeptají slova sladká, laskám se se svým: nic. — Tak hezoučky zní: nic, tak krásně se cítí: nic, tak silně se žije: nic! — — —

A přece chvílemi člověk zapomene na své velké nic! — — Duše začne žít — tak myslím hýbati se trochu! Leží — leží. Tělo jí začne dřevěnět. — Tak otočí se trošek — — Na druhou stranu jen — — A převrátí si tak kostičky v těle. — Zachrastí chudinky. — A člověk zachrastění tomu říká: nenávist, vzněty — láska! — Potom se kostičky srovnají, ztichnou — — Člověk už neposlouchá. Je jist si svou nenavistí, svými vzněty — láskou. — Až později tim strašným, úplně mrtvým tichem se probudí. —

Poslouchá: nic, pozoruje svou duši: nic, nutí ji, prosí ji hledá nenávist, vzněty, lásku: nic, nic! — —

Má-li člověk rád nic, tož milovat může vášnivě — duší, tělem. Nic je milencem, jenž nezklame nikdy. — V »nic« není hradeb, plotů, omezení. — Nic je nesmírný prostor, nedohledný, bez konců — — — —

Najednou si člověk vzpomene hledat milence nového. Vymaní se z objetí svého »nic«, pohrdne polibky jeho — — —

Hledá — —

A najednou má v duši velké zámky, rozkvetlé stromy, aleje ptáků, světlo Slunce — —

Trochu křiklavě zpívají ti ptáci a nějak hrobem voní květy stromů — — —

Nu ale: zpívají, kvetou! .

Květy dozrají v plody: ideály, upřímnost, názory, souzvuk, přesvědčení, přátelství, víru, lásku — — ve velké sny — — S hrdostí, nadšením tiskne je člověk ke svým rtům. — Těší se barvou, jejich chutí, vůní. — Žije jimi! — A v největším rozněžnění svém a nadšení uvidí ohyzdného červa — — —

A zhnusí se vše! — — — — — A člověk zboří sám ty hloupé, papírové zámky, — se smíchem dívá se na holé větve

stromů, v aleje zažene několik černých vran a slunce prosí jen by rychlej' zapadalo za hory — —

A potom? — ? —

S nedočkavými rty a s žádoucím tělem vrací se k svému velkému: nic! — (Dokončení.)

Ze společné pouti.

Pestré vzpomínky na mého chotě, píše **Anna Vlčková**.

Po těžkém rozloučení s drahým chotěm svým, hledajíc útěchy ve všech památkách, které mi po něm zůstaly, probírala jsem se přemnohými sežloutlými listy, zápisky, výstřižky z novin a jinými dokumenty, jichž za dlouhá léta činného života a mnohostranného spojení s osobnostmi zajímavými nastřádal se u nás intimní archiv velmi bohatý. Čím více jsem se nořila v ten zašlý svět, tím jasněji se před mou duší obnovoval život mého muže, i cítila jsem, že tyto památky nejen dávají útěchu srdci mému, ale ukládají mi drahou povinnost, abych i pro jiné, nejen pro sebe, zachovala nejdůležitější z nich, ty, které nejvýrazněji charakterisují Vácslava Vlčka jako literáta, jako občana, Čecha i člověka — jeho práci, jeho snahy a zápasy, osudy jeho veřejné i skryté, v zátiší rodinném.

Tím citem vedena napsala jsem v čísle 2. Osvěty 1911 stať »V prvních počátcích Vlčkovy Osvěty«, kterou po úplnějším přehledu svých památek doplňuji dalšími zprávami. Ve zmíněné stati v Osvětě, kde jsem se zmiňovala o prvých letech našeho časopisu a naší domácnosti, podotkla jsem, že v druhém našem bytě v Ječné ulici již čileji všecko šlo s Osvětou. Ráno přinášívala nám pošta dosti korespondence, a také denně kolik poukázek. Často přehlédla jsem rychle, co redakci a co administraci patří, a spěchala jsem s tím k mužovi do pokoje, kde býval po snídaní ve své myšlenky pohřížen. Hned jsme zkoumali obsah zpráv, a poznamenali na dopisech administračních, co komu třeba odpověděti. Bylo-li to důležitější, muž sám psal, a mně jen uložil napsat účet a expedovati, co třeba. Zvláště na počátku vycházení Osvěty, mimo střední školy, ústavy učitelské a semináře, kam se hromadně větší balíky expedovaly, též z menších měst hlásilo se dost abonentů. Tak zejména z Hlinska, Poličky, Loun, Nové Paky, Humpolce, Kouřimi, Přelouče, Berouna, Náchoda, Roudnice, Oustí n./Orl., Turnova, Malešova, též z našeho kraje, Kácova, a i z jiných míst. Páni učitelé, okresní tajemníci a jiní se k tomu jednatelství pro Osvětu ochotně propůjčili. Přihlásil-li se abonent a muž mu pak dopsal, obyčejně získalo se tím několik nových. Tenkráte, jak známo, byla Osvěta *jedinou českou revuí*, a brzy získala si svým obsahem nejlepší pověsti.

Došla-li některý den obsáhlejší pošta, s radostí jsem s tím k mužovi spěchala, a honem hlásila, kolik nových abonentů přináší a mnoholi peněz. Abych ho potěšila, dodala jsem: V sobotu budeš moci platit v tiskárně, mám již dost peněz. Muž se nejraději jen svými myšlenkami obíral a finanční záležitosti s plnou důvěrou přenechával mně. Na štěstí nemusila jsem ho tím znepokojovat, a mohl se klidně oddávati svým pracím a ideálům.

Muže těšívalo, když docházely jeho snahy uznání a pochválil-li ten neb onen, zejména byl-li to učenec na slovo vzatý, jeho časopis. To mu bylo nejmilejší odměnou. Ministr Josef Jireček z Vídně byl také od počátku abonentem Osvěty, a když v roce 1872 obnovoval předplatné, připsal: »Nemohu opomenouti, abych při této příležitosti vyslovil upřímné své potěšení nad zdarem podniknutí Vašeho. Bohdej by i materiálně docházelo všeliké podpory nejhojnější měrou.«

Podobných projevů skoro denně docházelo více při obnovování předplatného.

Muž dopoledne i odpoledne nevynechal procházky, leč zdržela-li ho nějaká literární návštěva. Procházek na hradbách, nebo později, když jsme bydlili v Ostrovní ulici u Vltavy, na ostrovech, používal hlavně k tomu, že tam studoval a dělal poznámky k nějaké práci, doma pak se dal hned do psaní. Měl obyčejně všecko do podrobna vypracováno a mohl diktovati slovo za slovem. Jeho »Zlato v ohni«, které vyšlo v Osvětě 1876, z větší části mi diktoval. Pamatuji si, jak mne překvapil, když mi jednou diktoval, a řekl konečně: »bod«. Čekala jsem, ohlížejíc se na něho, jak se po pokoji zvolna procházel a se odmlčel, co dále mám psáti, muž se ale usmál a řekl: »Jsme hotovi, děkuji ti, ženuško, za tvoje přispění.« Při tom mne políbil, a rozešli jsme se v dobré náladě. Já šla k dětem, a muž se vypravil do tiskárny.

Za těch 38 roků, co jsme měli Osvětu, nebylo ani jediného měsíce, jehož expedici Osvěty nebyla bych sama zařídila, přes to, že připadla někdy za rozličných okolností. Dosti často, a kolikrát v nepříhodný čas dostavila se u nás radostná událost — měli jsme osm dětí — a jindy zase smutná výtržnost: nemoc dětí, ba i smrt některého z nich.

Přetěžkou zkouškou byly truchlivé ty případy jak pro mne, tak pro muže, u něhož duševní práce vyžadovala stále napjaté energie a neochablé bystrosti; jak nesnadno bylo jemu čeliti sklíčujícímu hoři otcovskému, jemu, jenž své děti miloval srdcem nejněžnějším! I nemohu zamlčeti, že mnozí stateční mužové, přátelé jeho, obdivovali se duševní síle, s jakou překonával duševní svou bolest ve službách úkolů svých veřejných.

V roce 1877 za neblahé epidemie neštoviční zemřely nám ve dvou měsících dvě dítky. Nejdříve roznemohla se nám čtyrletá dceruška Miládka. Ani jsem netušila, jaká je to strašná nemoc, až z mužova pohledu utrašeného, když přišel za noci z literární schůze Umělecké besedy a viděl, že ponocuji s dítětem

náhle těžce churavým, zabodlo mne v duši v nedobré předtuše, co nás očekává. Druhý den v neděli hned po ránu přišel náš milý pan doktor Prokeš a radil nám, když máme více dítek, abychom tu naši nemocnou dcerušku dali do dětské nemocnice, a tím předešli další nákazu. S bolestným srdcem odhodlali jsme se k tomu a hned jsme ji tam v drožce odvezli. Muž sám vzal si dítě na starost a nesl je do vozu, na klíně chlácholil a v přijímací síni pp. doktorům odevzdal. Tenkráte byl ředitelem dětské nemocnice p. doktor Neureutter, mužův dobrý přítel. Z pánů doktorů nalezli jsme tam Dr. Zitta, synovce kanovníka P. V. Štulce. Toho jsme znali z Vyšehradu, když jsme s mužem k p. Štulcovi chodívali. Všickni pp. doktoři zajímali se o naše ubohé dítě, ale všecka námaha a lékařské umění nezachránilo je. Kolikráte denně poptávali jsme se po své dcerušce — k ní samotné nebylo dovoleno jíti — a pp. doktoři nás do poslední chvíle těšili, ač věděli, že je to těžký případ černých neštovic a malá naděje na uzdravení. Čtvrtý den, když přišla jsem po ránu do přijímací síně v nemocnici, kde bylo kolik mladých pánů doktorů pohromadě, a ptala jsem se po své dcerušce, jak se jí daří, tu pp. doktoři pohledli jeden na druhého a žádný mi neodpovídal. Konečně p. Dr. Zitt ke mně přikročil a sdělil mi šetrně, že v noci zemřela. Nevím, jak jsem se z té síně dostala ven, až venku na vzduchu ulevil mi proud slzí, a spěchala jsem domů s tou zdrcující zprávou. Muž poznal, sotva jsem vkročila do dveří, že nesu Jobovu zvěst. Mlčky ukryla jsem se na jeho prsou a chvíli štkali jsme oba. Až se muž vzpamatoval, připomenuv sobě, že máme na starosti — pohřeb. Všecko sám obstaral a třetí den odvezli jsme si ve vší tichosti naši ubohou dcerušku na hřbitov, aniž bychom ji více od té doby, co jsme ji do nemocnice k ošetřování odevzdali, spatřili.

Ještě nás nepřestal tížit zármutek a nová starost se dostavila: nejstarší dceruška Lidmila opět na ty nešťastné neštovice se roznemohla a po ní oba její mladší bratří Jaromír a Bohuš. Nyní jsme již na nemocnici nemyslili a ponechali sobě všecky tři děti doma k opatrování. Tenkráte jsem v duši uvažovala, jak možno trochu zapomenout na ránu bolestnou? Stihne-li nás v životě větší, ještě bolestnější, zapomínáme poněkud na předešlou. To jsme plnou měrou zažili.

Kolik neděl mezi životem a smrtí nacházely se naše děti, a konečně nadějný hošík Jaromír šestiletý po velkých útrapách nemoci podlehl. Tak ze čtyr dítek zůstaly nám dvě; nejstarší Ludmila a nejmladší Bohuš.

To neštěstí nás oba na dlouhý čas zhroutilo, a zvláště já nedovedla jsem se těžkému zármutku ubránit. Až konečně muž se poněkud uklidnil a důtklivě mně přimlouval, že máme ještě jiné povinnosti na světě nežli stálým smutkem se otravovat, abych jinam mysl obracela a představila si nehody a neštěstí jiných rodin. Oč větší neštěstí stihlo v roce 1874 paní Hálkovou, když ji v plné životní síle a na vrcholu jeho literární tvorby zemřel její milovaný manžel — Vítězslav Hálek!

Měli jsme to ještě v živé paměti, když se roznemohl a přátelé jeho a soudruzi okolo domů v Palackého ulici chodili a jen toužili po nějaké zprávě o průběhu nemoci jeho. Také jednou k večeru šli jsme s mužem před ten dům smutku, kde drahý pacient trpěl. Bez jakéhokoli vyzvání sešlo se tam více přátel Hálkových, mezi nimi archivář Dvorský, Gustav Pfleger Moravský, Fr. V. Jeřábek a jiní. Čekali jsme dlouho dole a konečně jeden z těch pánů šel nahoru do domu se poptati, jak se daří nemocnému. Vrátil se se smutnou zprávou; bylo již zle, a za několik dní dopadla osudná rána — Vítězslav Hálek zemřel.

Bylo to tenkráte ohromné vzrušení mezi literáty, přáteli a ctiteli zemřelého. Zármutek byl všeobecný, neboť Hálek byl miláček *všech vrstev* obecenstva. Kdo by byl tenkráte nad ním hořce nezaplakal? A proto jeho pohřeb byl obrazem všeobecného smutku.

Muž byl požádán, aby nad hrobem Hálkovým řečnil. Když pronesl, dne 10. října 1874 nad otevřeným hrobem zvučným hlasem první slova své řeči: »Jsme nešťastni!« »To není dovoleno,« ozval se za všeobecného utišení vedle stojící c. k. komisař. Obecenstvo svým voláním: »Dále mluvit«, překřičelo ho a muž pokračoval ve své řeči: »O Bože polituj, jak nešťastný jsme lid!« Dále již nikdo ho v řeči nerušil, jedině pláč a vzlykání posluchačstva. [1])

Když jsem paní Hálkovou brzy po pohřbu jejího manžela navštívila, v tichosti mi svěřila, ukazujíc na svého synáčka Ivana: Kdyby toho dítěte nebylo, nepřežila bych tu ránu, která mne stihla. Jen on mne odvrátil od úmyslu — nedořekla, ale mohla jsem tušiti z výrazu její tváře, na co myslila.

Ta tichá, vzácná bytost obětovala se cele vychování svého dítěte, odkazu svého milovaného chotě.

V roce 1875 pozvala mne paní Hálková na Závist. Byla tam s Ivanem na letním bytě, a již mnohem klidnější. Mimo svého synáčka měla na starosti malou Jelenku Černých, nyní provdanou za pana architekta Polívku. —

V letech 1873—1875 měl muž v Osvětě jen menší práce, za to oddal se přepracování svých dříve vydaných prací. Truchlohru »Elišku Přemyslovnu«, dříve v Českých Budějovicích v roce 1866 vydanou, dále »Dalibora«, historický obraz, po prvé v Květech 1868 uveřejněný, a »Ctibora Hlavu«, historický román též v Květech v r. 1869 otištěný. Konečně »Jana z Vícemilic«, historickou povídku, ve Světozoru 1869 vydanou. Všecky tyto práce přepracované vyšly u Kobrů v Národní bibliotéce.

V roce 1876, jak již připomenuto, vyšlo v Osvětě »Zlato v ohni«.

V roce 1877 přepracoval muž svůj román (v Osvětě 1872 vydaný) »Věnec vavřínový« a vydal jej v Libuši u Šimáčků. Ten

---

[1]) Odpor proti komisařovu zakročení neměl jiných následků, nežli že muž zaplatil několik zlatých pokuty.

román dočkal se kolika vydání. Poslední jeho vydání vychází nyní nákladem Vaňka a Votavy na Smíchově.

K druhému vydání »Dalibora« muž dělal ještě zvláštní studie. Pak probošt Václav Štulc, příznivec mužův od jeho studentských let, pozval jej na svoje proboštské panství do Žitenic u Litoměřic. Provázel jej do Žitenic a tam jej svému příbuznému správci panství p. Štulcovi odevzdal. Muž mně ze Žitenic psal:

»Vydal jsem se hned po snídaní na cestu do Ploskovic, které leží v jednom z nejpěknějších údolí, co jsem jich kdy viděl. Strávil jsem tam v polích a v zámecké zahradě až k polednímu času, a litoval jsem jenom, žes nebyla se mnou. Odpoledne pustil jsem se do knih, které jsem s sebou přinesl k poučení o zdejším kraji a zdejších poměrech před 400 lety. Ke všemu zde mám nejpohodlnější příležitost: ve dvou hořejších poschodích zámku zůstávám samoten, do pěkné proboštské zahrady též nikdo nevkročí, vyjímaje zahradníky. Manželé Štulcovi závodí v tom, aby na mně nějaké přání vyzvěděli a všecko možné učinili, odvolávajíce se na rozkazy páně proboštový. Kdyby setrvalo příznivé počasí, byl by tu pobyt na každý způsob příjemný, a též nejlepší naděje, že bych tady účelu své cesty dosáhl.

Jen aby Vás všecky pán bůh doma opatroval a vším dobrým obmyslil!«

V následujícím dopise mi muž psal: »Dalo se po ránu do deště a nechce po celý den přestati, tak že nevím, budeli možno tento list dopraviti do Litoměřic.

Na štěstí mám netoliko prostranné pokoje s vyhlídkou do svěží zeleně, ale také chodbu přes 40 kroků dlouhou, světlou, malovanou, asi s tuctem oken; mohu se v ní do syta procházeti. K tomu knihy, které jsem si přinesl, mne dosti zaměstknávají, jmenovitě obšírná historie města Litoměřic (přes půl sedma sta stran), která se mi k mé nynější práci výborně hodí. Tato práce tedy jde ku předu, ale oči si málo odpočinou. S hlavní úlohou pak — poznáním krajiny — jsem tak dalece hotov, ač jsem z toho notně uchozen.

Jsem Ti, ženuško, povděčen za dobré zprávy. Měli jste tenkráte asi mokrou expedici Osvěty.

Buďte jen všickni zdrávi a spokojeni — dáli Bůh, brzy se shledáme.«

V roce 1879 vydal muž u Šimáčků »Tužby vlastenecké«. V tom čase chodili jsme často s mužem do tiskárny, neboť nám tam tiskli Osvětu. Pan Fr. Šimáček stavěl si právě dům v Jeruzalemské ulici, a věda, že nám v Ostrovní ulici již zase náš byt nedostačuje, a ohlížíme se po příhodnějším, nabízel nám byt ve svém domě. Nemohli jsme se dohodnouti. Jeden byl malý, jiný zase příliš velký, nebo měl málo světla. Co jsme se tak dohodovali, vyskytl se u nás stavitel p. Šimáčkův: mladý, čilý a hovorný pán. Bez dlouhých předmluv nabízel nám vystavěti na Vinohradech příhodný domek a při něm že bude i zahrádka.

Do té chvíle ani ve snu nám nenapadlo, že bychom se kdy zmohli na svůj vlastní dům, a k tomu i se zahrádkou. Odmlouvali jsme p. staviteli, vymlouvajíce se na nedostatek peněz, on ale líčil nám všecko snadné a dodával patřičné chuti k tomu podniknutí. Vždyť Vám Hypoteční banka vypomůže, pravil, a ty úroky za půjčku lehce splatíte, když nebudete platit činži a od několika nájemníků ji ještě dostanete.

Já byla tím cele zaujata a přemlouvala jsem muže, až se dal pohnouti. Konečně svolil, a za několik dní sepsána stavební smlouva a začalo se na počátku Puchmajerovy ulice stavěti. To se stalo v roce 1880, a příští rok již jsme se stěhovali do svého. Byla to šťastná příhoda, že jsme se k tomu odhodlali, neboť tenkráte byly na Vinohradech ještě laciné pozemky, i stavební materiál a práce všech řemeslníků nebyly předražené.

Ten stavitel, který nás nepodnikavé lidi ke stavbě přinutil, nebyl nikdo jiný nežli náš nynější vinohradský starosta, pan Alois Bureš.

Sotva jsme se na Vinohrady v měsíci dubnu 1881 přestěhovali, narodil se nám synáček Svatopluk. Před tím v Praze v roce 1878 Vladimír a v roce 1879 Milan.

Na Vinohradech se nám líbilo, pouze nedostatek měkké vody jsme postrádali. Nebyla tenkráte ještě zavedena voda a byla veliká nouze o ni. V Praze, na rozhraní Vinohrad s Prahou, v Mezibranské a Ječné ulici byly kašny, ale Pražáci nedovolili nám Vinohradským tam vodu bráti.

Za nedlouho však stalo se prozatímné opatření tím způsobem, že obec Vinohradská dala postaviti kašny v ulicích a zásobila je měkkou vodou. Mezitím již se parou pracovalo o vodovodu, a za krátký čas k uspokojení veškerého obyvatelstva Vinohradského měli jsme zásobu vody.

V našem domě v Puchmajerově ulici měli jsme příjemné nájemníky. Tak zejména vzali si u nás byt novomanželé Soldátovi. Pan Soldát byl toho času professorem na české reálce v Praze, a nyní je ředitelem píseckých reál. škol s titulem vládního rady. S tou rodinou zůstali jsme po všecka léta v přátelském spojení, které do dnešního dne trvá. Pan professor, příjemný, hovorný pán, býval horlivým podporovatelem Osvěty, dokud ještě nenastal tak přísný zákaz na středních školách, aby professor nesměl ani *dobrou knihu* svým žákům doporučiti. Když jsme bydlili ještě v Puchmajerově ulici, přišly k nám jednou k večeru dvě mladistvé slečny a odevzdaly děvčeti ve dveřích krásný čerstvý věnec se stuhami, a na nich bylo vytisknuto »Slovutnému spisovateli Vavřínového věnce za jeho Milušku. Oddané ctitelky.«

Do dnešního dne nevíme, kdo byly ty slečny ctitelky.

Za to méně příjemné události dožil se muž s »Vavřínovým věncem« o několik let později u doktora Fr. Lad. Chleboráda, o čemž se dále ještě zmíním.

V roce 1881, v měsíci srpnu byl muž vybídnut, aby o slavnosti Frant. Palackého v Hodslavicích u jeho rodného domku pronesl slavnostní řeč.

Z celé Moravy, též ze Slezska a mnoho z Čech sjelo se k té slavnosti. Byla jsem tomu povděčna, že mohu též býti přítomna té důstojné oslavě a mohla spatřiti rodiště slavného muže, jakým byl Frant. Palacký. Do Frenštátu pod Radhoštěm sjížděli se hosté a připravovala se slavnost. Z Prahy přijel pan Karel Knittl, pozdější ředitel konservatoře. Měl na starosti zpěvácké sbory k slavnosti vycvičit, a pan L. Stropnický, barytonista Národního divadla, zpíval s velkým úspěchem v akademii ve Frenštátě, která se též na počest Frant. Palackého konala. Můj muž o slavnosti dne 14. srpna 1881 dopoledne pronesl řeč u rodného domku Frant. Palackého v Hodslavicích. Pak přišly na řadu zpěvy a konečně hostina uspořádaná před domem oslavencovým na zahradě. Z rodiny Riegrovy byl přítomen † Dr. Bohuš Rieger. Z hostí z Prahy mimo účinkující při slavnosti pamatuji si rodinu Fr. A. Urbánka, spisovatele Jos. Turnovského a více studujících. Mezi těmi byl pan L. Bondy, pozdější místopředseda obchodní a živnostenské komory. Z Moravy se k nám hlásili: Dr. Šílený s chotí, Dr. Žáček, Dr. Fr. L. Chleborád, první ředitel a zakladatel banky Slavie, lékárník p. Seichert z Rožnova, básník Josef Kalus a jiných více.

Ten den před očekávanou slavností byli jsme zrovna ohromeni zdrcující zprávou telegrafickou z Prahy, že *Národní divadlo 12. srpna vyhořelo.*

Jednak svátečním naladěním významem odbývané velkolepé slavnosti, jednak pod smutným dojmem nad ztrátou Národního divadla podnikly dámy přítomné po hostině sbírku ve prospěch znovuzřízení Národního divadla. Dopadla velmi skvěle, a vynesla neočekávaně velký peníz.

Po slavnosti druhý den uspořádán na počest pražských hostí výlet do blízkého okolí. Z toho výletu odvezl si nás Vlčkovy a J. Turnovského pan lékárník J. Seichert do Rožnova, co svoje hosty. Tam jsme se několik dní zdrželi a setkali se ještě s mnohými hosty pražskými na Radhošti.

Naš milý hostitel p. Seichert ubytoval nás manžely ve své útulné lékárně nahoře v podkrovním pěkně upraveném pokoji. Měli jsme rozhled na park a část malebného Rožnova. Druhý den našeho pobytu v Rožnově vydal se s námi náš hostitel na posvátný Radhošt, objednav dříve nosiče a opatřiv jej velkou zásobou výtečného vína, uzeninou a jinými masitými zákusky. Dosti namáhavě dostoupili jsme vrchole Radhoště, za to tím příjemnější byl odpočinek.

Na útulném místě v chládku upravil nám náš starostlivý hospodář pravou hostinu, rozloživ před nás své lákavé pochoutky na vonný zelený koberec. Můj muž i já nepívali jsme vína, muž z opatrnosti před bolením hlavy, a já jsem tomu nezvykala. Na

Radhošti, vidouce dobrý příklad našich společníků, okusili jsme též píti, a chutnalo nám jak nektar. Nebylo z toho žádné neštěstí.

Po milém odpočinku a tak labužnické hostině byli jsme očarováni krásným pohledem s Radhoště do vůkol nás rozprostřené krajiny. Ani odtrhnouti jsme se nemohli od toho půvabu. Neopomenuli jsme se též do salaše podívati; tam jsme ale dlouho nemeškali. Měli tam právě oheň a bylo horko nesnesitelné, a kouř čpěl, až nám oči slzely.

Zpáteční cestu vykonali jsme v nejlepším rozmaru. Pan lékárník nám leccos vypravoval ze svých lékárnických příhod, z nichž některé svým humorem nám utkvěly v stálé paměti.

Míním se ještě vrátiti k té slavnosti v Hodslavicích. Tam při setkání s p. Dr. Chleborádem oslovil ten pán mého muže: »Václave, ty prý bydlíš také na Vinohradech? Prosím tě, podívej se nad Nuselské schody, mám tam ohražený stavební pozemek. Odevzdal jsem ho do komise Dr. Budilovi, aby mi to prodal, ale on s tím nic nedělá.« Muž mu to slíbil a jakmile jsme se domů vrátili, zašel se podívati na to označené stavební místo. Celý nadšený vrátil se muž domů a hned mne tam vedl. »Co říkáš, to je něco jiného nežli máme v Puchmajerově ulici. Kdybychom mohli prodati náš dům, hned bych tady chtěl stavěti.« Teď zase já protestovala, a měla jsem k tomu podstatné důvody, neboť to nebylo tak snadno provésti. Mužovi ale nešla již z hlavy ta pěkná poloha a přerozkošná vyhlídka. Vodil od té doby své známé na ten pozemek, na jehož jedné části byl hezký již urostlý sad, a na druhé části nově založená zahrada. Přes to, že jsme honem kupce neměli na svůj dům, muž se dal do vyjednávání s Dr. Chleborádem o koupi pozemku. Brzy se dohodli a došlo ke koupi.

Podle dnešních poměrů byl ten pozemek dosti laciný, ale pro nás, když na něj nebylo peněz, přece drahý. Jako majetníci domu měli jsme v peněžních ústavech dost úvěru, a tím jsme si vypomohli. Jakmile byl pozemek zajištěn, byli jsme nuceni stavět, aby z toho nebyla ztráta. Opět nám stavěl pan Alois Bureš a v r. 1883 již jsme se stěhovali do villy Osvěty. Za nedlouho prodali jsme náš dům v Puchmajerově ulici a dali do pořádku naše stísněné finanční poměry.

Při tomto jednání ještě Dr. Chleborád zajisté nevěděl o Vlčkově románu »Vavřínový věnec«, jenž vyšel v Osvětě již 1872, jehož ale si jmenovaný pán asi povšiml až později, když vyšel částečně přepracován roku 1877 v Libuši.

Teprve za několik let po naší koupi došel z nenadání přípis páně doktorův, v němž s výčitkou se vyjádřil, jak nemile byl dotčen vylíčením povahy Dr. Soběhraba, v němž mínil viděti svoji podobiznu. Snad tím více se hněval, že přemnozí jiní spatřovali tuto podobnost mezi ním a Soběhrabem. Muž ihned objasnil mu, že postava Dr. Soběhraba v románě znázorňuje všeobecně jen jistý druh našich lidí, kteří z vlastenectví dělají obchod, čímž ale žádný útok na určitou osobu míněn a učiněn nebyl, i po-

dařilo se mu uchlácholiti jej do té míry, že na dále byla zase mezi nimi dobrá shoda.

Hned druhý rok, v roce 1884 dožili jsme se nových smutných zkušeností. Všecky děti — počtem pět — roznemohly se nám na spálu, a tři z nich dostaly zároveň neštovice. Nejmladší 3 a $^1/_2$ roku starý hošík Svatopluk nemoci podlehl. Bylo to v měsíci květnu, a za krásného nedělního dne měl ubožák pohřeb. Když jsme se domů z Olšan vrátili, čekalo na nás nové číslo Osvěty. Mlčky daly jsme se s příbuznou Julií, která mi vypomáhala, do práce. Byla to slzavá expedice Osvěty.

Ještě chci připomenouti: k obsluze nemocných dítek měli jsme kolik neděl jeptišky v domě, a dobře se osvědčily. Muž následkem toho ve svých »Samohradech« v roce 1884—1886 v Osvětě vydaných použil látky o jeptišce.

V roce 1886 zemřela nám v Osvětě dobrá matka mužova. Jsouc výminkářkou, po dlouholeté neúmorné práci na statku pohověla si u nás a až do své smrti u nás setrvala. Byla spokojena, ale přece zasesklo se jí často po venkově. Říkávala mi: »věřte mi, Aninko, na venkově je veseleji nežli zde v městě; sednu-li si u nás na zahradu, jeden za druhým jde okolo mne a se mnou porozpráví, kdežto tady v městě každý po ulici utíká, ani se nezastaví, ani nepozdraví.« To se jí rozhodně nelíbilo. U nás jí nejmilejší zábavou byla kniha: četla od rána do večera, a když to ji přestalo zajímati, bylo zřejmým znamením, že ji všecko opouští. Po delší nemoci ve věku 78 let zemřela.

Po čase, když jsme se po té bolestné ztrátě děcka a matičky naší trochu uklidnili, byl muž v Osvětě spokojen. Hlavně těšila ho zahrada a byla mu nejmilejším útočištěm. Kosové, drozd, a jiní zpěvní ptáci se nám v zahradě uhnízdili, a zejména brzy z jara od časného jitra nás svým zpěvem bavili. Později, když muž ochuravěl se srdcem a nemohl na žádnou delší procházku se vydati, teprve ocenili jsme dobrodiní, že se mohl na blízku do přírody uchýliti a v klidu pobýti. Kolikráte si opakoval: »To mám příjemné sanatorium.«

Jistou dobu po roce 1886 měl muž ve ville Osvětě zvláště příznivou. Kolik výtečných spolupracovníků pro svůj list měl v domě, pod svou střechou. Především bývalého bulharského ministra, Dr. Konstantina Jirečka, pak J. J. Toužimského a Dr. Josefa Trakala. Muž neustával vybízeti brzy toho neb onoho o články do Osvěty a dorozumívati se s nimi o látce k nim. Dr. Konstantin Jireček psával hlavně cestopisné statě, J. J. Toužimský politické přehledy a Dr. Jos. Trakal právnické studie. Později Dr. Čuhel, který též u nás bydlil, byl rovněž spolupracovníkem Osvěty. Psával národohospodářské články.

Po roce 1900 čím dále tím více stěžoval si muž na zrak: dostával zákal pravého oka. Pan profesor Dr. Jan Deyl, proslulý okulista a vzácný příznivec a ctitel V. Vlčka, co nejpečlivěji po léta ošetřoval a léčil jeho zrak, až konečně v roce 1906 uznal za nutné, že je třeba podrobiti se operaci. Muž se k tomu chystal,

ale nemluvil mnoho o tom. V měsíci září spěchal vydati č. 10. Osvěty, a i na 11. číslo pokud bylo možno připravil rukopis.

Dne 24. září 1906, bez dlouhých okolků, jak by měl jíti pouze na procházku, oblékl se, vzal deštník a měl se k odchodu. Vědouc, jakou důležitou věc má muž před sebou, nemohla jsem se zdržeti, abych svoje překvapení nedala na jevo, a neprovázela jej až do sanatoria Dr. Hausmanna, kde měl býti druhý den operován. Za sychravého počasí a soumraku dojeli jsme do sanatoria, a sotva jsme se poohlédli po pokoji určeném pro našeho pacienta, přišel za námi pan profesor Deyl, a co nejlaskavěji nařídil, jak se má do zítřka nemocný chovat, aby bez překážky mohl na něm tu důležitou operaci vykonati. »Jen ať mi nedostanete rýmu, zůstaňte v teplém oděvu, a jděte brzy do postele.« S těmi slovy pan profesor odcházel.

S tesknotou v duši rozloučila jsem se s mužem a doporučila ho Bohu a pečlivé obsluze ošetřovatelky. Druhý den, 25. září, zároveň v den expedice Osvěty, netrpělivě hleděla jsem od rána na hodiny a připomínala si, co se děje s mužem, kdy má asi tu rozhodnou kritickou chvíli. Po 10. hodině z nenadání objevil se u nás náš p. doktor Prokeš a přinesl mi tu radostnou zvěst — přicházeje zrovna ze sanatoria Dr. Hausmanna — že operaci již šťastně vykonal pan profesor Deyl za assistence Dr. Matyse. Na důkaz toho přinesl mi čočku z oka mužova ještě krvavou, kterou pan profesor mužovi dovedně vyňal.

Nemám slov, abych vyjádřila radost, jakou jsem pocítila nad tou zprávou.

Nyní jsme po kolik dní k nemocnému nesměli, neboť musel v největším klidu, bez pohnutí ležet, aby se dovedný výkon ničím nerušil. Chodili jsme se poptávati po našem drahém pacientu k samému Dr. Hausmannovi, a až na sv. Václava bylo mi dovoleno k němu vejíti a stisknouti mu ruku na místo každé gratulace v duši přeplněné.

Od toho dne již denně docházeli jsme do sanatoria a po 12 dnech přivezli jsme si našeho rekonvalescenta domů. Teď teprve bylo třeba největší opatrnosti, aby se operované oko ničím nekazilo a nedráždilo. Assistent pan Dr. Matys denně muže navštěvoval, a jednou ještě pan profesor sám přišel. Dala jsem na jevo radost nad zdařeným výkonem operace, a pan profesor mi v soukromí řekl, že se dělá mužovi zákal i na druhém oku — ale k té operaci že již nedojde. Měla jsem o čem uvažovat, ale mužovi ovšem nemohla jsem to sdělit. —

Od počátku jara roku 1908 muž vážněji churavěl, a mimo našeho p. doktora Prokše a později jeho zástupce p. doktora Janotu, kteří muže s největší péčí ošetřovali, volávali jsme též p. profesora Dr. Jos. Thomayera. Jednou byla jsem již celá sklíčená, že se nedal muž pohnout, aby něco požil, a jen odmítavě dával znamení, abychom ho nerušili. Tu z nenadání přišel pan profesor Thomayer a když ho v tak zbědovaném stavu zastal, nařídil, aby ihned něco požil, a vůbec aby se lépe živil. »Snad

neprovádíte na sobě odtučňovací kuru?« pravil p. profesor. Později navrhl, aby muž dvakrát denně lékem vypil malou skleničku šampaňského. Muž se tomu bránil, ale konečně dal si říci a zdálo se, že mu to prospívalo, a prodloužilo život o kolik měsíců.

Nejtrapnější expedici Osvěty zažila jsem v měsíci srpnu 1908. V červenci t. r. se mužovi poněkud v nemoci ulevilo, ale sotva nastal měsíc srpen, jak by tušil, že má sečteny dny svého života, spěchal s ukončením 9. čísla Osvěty. Poslední korrektury za pomoci studenta, který mu vypomáhal, s trapným namáháním a rozčilením ukončil již 14., ačkoliv nové číslo teprvé 25. mělo vyjíti.

Od 15. do 17. srpna ubohý muž již blouznil, a jen chvílemi měl jasnější myšlenky. Mne pobízel a diktoval, komu mám psát o rukopis. Bylo mi při tom k zoufání, ale musila jsem mu býti po vůli, aby se nerozčiloval. Čím dále bylo hůře, a dne 17. ráno po zlé noci, kde jsme se všichni — mimo mne dcera Ludmila, syn Vladimír a zeť Frant. Matějovský — u něho vystřídali, zůstala jsem ráno u něho samotná. Ke svému úžasu pozorovala jsem najednou, že se muž ve tváři mění, pozbývá síly a chystá se k poslední hodince. Tiše, bez zápasu vypustil ducha.

Nemíním vyličovat bolestnou ránu, která, ač mohla býti delší dobu očekávána, přece když dopadla, mne ve své hrůze překvapila. Bůh sám mne sílil, že jsem zármutkem neklesla, a dodal mi zmužilosti snášeti všechno, co na mne odchodem muže milovaného dopadlo. Mimo jiné i starost o časopis Osvětu.

Vzácní přátelé mého zvěčnělého muže byli mi radou i skutkem nápomocni. Ze všech nejdříve obrátila jsem se ve své tísni ke drahé přítelkyni, Elišce Krásnohorské s prosbou, aby do ukončeného čísla 9. Osvěty sdělila čtenářům, jaká rána nás stihla úmrtím jejího redaktora. Vřele a vroucně to napsala naše Eliška, že to musilo každým srdcem pohnouti.

Do čísla následujícího napsala Krásnohorská dlouhou posmrtnou vzpomínku o redaktorovi Osvěty, a ocenila patřičně jeho zásluhy. Tklivou báseň »Za přítelem Vácslavem Vlčkem« napsal jeho věrný druh Adolf Heyduk, dále pěkné básně za Vácslavem Vlčkem napsali: Jaroslav Tichý, Ferd. Tomek a Jan Vřesnický.

Do 11. a 12. čísla Osvěty napsal školní rada Fr. Rypáček pěknou stať pod názvem: »Irenické a vlastenecké snahy Vlčkovy v našem národě«.

S povděkem budu vždy vzpomínati prokázaných mi služeb pana JUDr. Karla Kadlce, který ochotně a nezištně převzal po mém zvěčnělém muži redakci Osvěty do konce roku 1908, pokud byla mým nákladem vydávána. Od roku 1909 přešla Osvěta, jak známo, do nakladatelství cís. rady J. Otty za redakce Fr. Ad. Šuberta.

Takž jest na dále Vlčkova Osvěta v dobrých povolaných rukou redaktorských a osvědčených nakladatelských, i doufám a raduji se, že se vyplní snažné přání jejího zakladatele, aby Osvěta přetrvala nás i budoucí, ku prospěchu všeobecnému a povznesení národnímu!

Karel Kálal:

Kde Dunaj pije Moravu.

Historické obrázky československé.

I.

Tam, kde Dunaj pije Moravu, na vysokou skálu nad vodami 80 metrů strmící, do zřícenin hradu Děvína, vystoupili slunného dne červnového r. 1817, ještě za ranní rosy, dva mladí muži, František a Pavel, muži krásní a ideální tak, že posvěcovali půdu stopou svou. Nikdy předtím a nikdy potom neprodleli na místě tom muži tak vroucího cítění slovanského a velkolepého snažení vědeckého. Pavel byl starší, 22letý, a rozhlížel se více po zříceninách, František, 19letý, s vlasy nad vysokým čelem geniálně rozvátými, spěchal na místo nejvyšší a rozhlížel se po kraji.

»Rcete, příteli,« praví František Pavlovi, »není-li to obraz úchvatný?« Pavel mlčky kývá a rozhlíží se po mohutných proudech Moravy i Dunaje, pod nohama jim tekoucích, po Karpatech, jež ve skále Děvínské mají počátek a k severovýchodu se kladou, ale s touže rozkoší ulpívá na krásné, nadšené tváři Františkově. František pojednou trochu zesmutněl. Ukazuje k severovýchodu praví: »Toto je Moravské pole — vítězný, slavný začátek, ale konec smutný.« »Vím, vím,« odpovídá Pavel vážně hlavou kývaje, »vypravujte to, máte zajisté místní dějiny lépe prostudovány než já.«

Stáli na nejvyšším bodě, proslulou hlásku, trčící na útlé, vzhůru vyčnívající skále, měli pod nohama. František, trochu se zamysliv, s jakýmsi rozčilením, pro posluchače příjemným, vypravuje: »Vyrozuměl-li jste, že kol Děvína odehrál se velký kus českých dějin? Tu stanula noha Přemysla Otakara II. a odtud vidíme jeviště jeho slávy i úpadku.«

»Napínáte mne, vypravujte.«

»Hleďte,« pokračuje František, »tady na levém břehu Moravy bylo rozloženo vojsko uherské, na pravém břehu vojsko české. Celý týden na sebe hleděla a přes řeku se nechtělo ani jednomu ani druhému. Vídeňský purkmistr dovážel vojsku Otakarovu potravu a píci. Otakar si krátil chvíli rytířskými hrami a to bylo veselé divadlo pro Uhry. Konečně dlouhá nečinnost omrzela obě strany. Otakar vzkázal do ležení uherského králi Belovi, aby buďto Uhři ustoupili od břehu a nechali Čechy volně přes řeku se přepraviti, nebo chce-li král Bela bíti se na poli Moravském, že Otakar mu popřeje přechodu volného. To poslední oblíbil si král Bela. Uhři se přepravili proti Zámečku (Schlosshof) — tu je, sotva hodinu od nás, nyní patří císaři — a vojska se srazila u Kressenbrunnu — tamto je Kressenbrunn, za Zámečkem. Bylo to v červenci 1260, horko bylo náramné a prach nesčíslným koňstvem vydupaný pokrýval celou krajinu. V boji padlo na 18.000 Uhrů, zvláště Kumanův a 14.000 utonulo jich ve vlnách Moravy. Nesmírným množstvím mrtvol lidských i koňských zacpala

se řeka na několika místech tak, že vítězové přes ně jako přes nějaký most se hrnuli. Otakar, slavný vítěz, postoupil do Prešpurka, to zajisté tamto přes Děvínskou Novou Ves, kudy vede silnice přes Karpaty. Nyní mohl se zmocniti celé říše uherské, ale nechtěl přílišným seslabením Uher otevříti dobývavým Tatarům bránu do Evropy. Sedě na královském hradě Prešpurku přijal uherského palatina a vyslechl od něho prosbu za mír. Bela i syn jeho Štěpán odřekli se všech práv ke Štyrsku. Tady, u Kressenbrunnu, Otakar si dobyl příjmí krále železného. A za Kressenbrunnem, na samém bojišti, založil na památku svého vítězství město Marchek.«

František ustal a hleděl upřeně na Marchek, jen tři hodiny vzdálený. Pavel upravil dalekohled a viděl jasně město Otakarovo. Slyšelť ponejprv, že Marchek založil král český; Maďaři i Němci rádi to zamlčují. I František zadíval se dalekohledem na Marchek a na celé bojiště. Východní slunce stálo nad Slovenskem a jasně ozařovalo Moravské pole, jež se k severu a západu znenáhla zvyšuje; odnikud není na ně tak pěkný pohled jako s Děvína.

Pavel zadíval se do krásných očí Františkových a myslil si: »Duše čistá,« ale neřekl mu toho, byliť na svůj věk příliš vážní, slyšíme je vykati si, ač srdcem si byli jako brat s bratrem. »Mám tušení,« pravil Pavel, »že roste ve vás českému národu — historik.« Ve Františkovi vzkypěla radost, viděltť v Pavlovi muže neobyčejně učeného a vážného, vzkypěla i ctižádost, ale potlačil ji, bylo-li to jen možno před bystrým zrakem Pavlovým. »Neumím tak vypravovati všecko, jeť mi Otakar zvláště milý a jeho život tolik se víže k tomuto kraji. Vždyť za rok potom, v říjnu 1261, měl na hradě Prešpurce oddavky s ruskou kněžnou Kunhutou a po nich pak ubíral se s ní přes Hainburk — hle, tu za listnatým lesem vidíme hainburské střechy a věže — do Vídně.«

František převedl Pavla na jižní část zřícenin. Ještě ho hřálo Pavlovo proroctví, že bude českým historikem . . . Zadívali se do vln Dunaje, jenž tu rázem zmocněl téměř všemi vodami vlasti Františkovy. Vlna s vlnou ve třpytu slunce se slívá a hukot vody doznívá hlubokým tónem až na vrchol skály Děvínské. Skála spadá rovnou do Dunaje i do Moravy, člověk se tam dole sotva prosmykne mezi vodou a skalou, tady nikdy nemohly se válečné zástupy hrnouti do Uher ani z Uher. »Přírodní obraz není nikdy dost krásný, chybí-li tekoucí voda,« poznamenal Pavel. »Mně je milo hleděti do té zeleně listnatých lesů podunajských,« řekl František hledě k jihu na pravý břeh Dunaje, nejvýchodnější to výběžek Rakous. »To byla země Otakarova,« dodal František s povzdechem, »Hainburk měl ve zvláštní lásce...«

Sběhli ještě trošku níž a František ukázal na ostrov v Dunaji mezi Děvínem a Prešpurkem. »Neřekl byste, tento ostrůvek je posvěcen stopou Otakarovou.« To Pavla zaujalo velmi; ač byl ostrůvek blízko, zařídil si naň dalekohled. »Vypravujte,« řekl Františkovi skoro prosebně. František zazářil radostí; v jeho duši šla také vlna za vlnou a vždy se v těch vlnách třpytilo teplé a jasné slunce . . . Usedli na zřícenou hradbu a hleděli na ostrov. »Tu na té straně« — František ukázal na stranu uherskou — »neuměli dostáti slovu, porušovali

ujednané smlouvy. Za 10 let po Kressenbrunnu měl Otakar novou válku s králem uherským, a to se Štěpánem, synem Belovým. Podivná věc, neví se ani kdy, ani kde, ani kterak; jen o míru zachovaly se zprávy jisté. V říjnu 1270 Otakar se dostavil do Hainburka se skvělým průvodem jednoho arcibiskupa, několika biskupů a hojného počtu šlechticův i rytířů ze všech svých zemí. Král Štěpán přijel s neméně skvělým komonstvem do Prešpurka. Králové si byli na blízku, aby mohli skrze posly rychleji vyjednávat — takový byl obyčej starých věků. Kdyby se byli se svými družinami setkali někde v poli, bylo by se obávati půtky. Konečně se umluvili, že se sejdou na tomto ostrově, každý jen se dvanácti neozbrojenými společníky. Celé komonstvo Otakarovo stálo tamto na pravém břehu, na půdě rakouské; komonstvo Štěpánovo stálo proti ostrovu na levém břehu. Současně vypluli ti i oni; Otakar v oděvu krátkém, aby bylo patrno, že neskrývá zbraně. Češi vidouce bezbranného krále plouti hlasitě naříkali — znalit už lest uherského dvora. Však neudálo se nic zlého, naopak ostrov tento je místem míru: králové prodloužili příměří na dva roky a na články smlouvy přísahali slavně jak králové, tak i biskupové a šlechtici s obou stran. Králové vlídně a srdečně se rozloučili, sedli na loďky a vraceli se ke svým komonstvům.«

»Hle, hle, také historie má svou poesii,« poznamenal Pavel.

»Tuze krátkou,« řekl rozhorleně František; »Štěpán neměl cti, za dva měsíce zrušil přísahu. Dne 16. října 1270 umluveno příměří na tomto ostrově a už v prosinci Štěpán poslal do průsmyku Semeringu houfy ozbrojeného lidu, aby tam Otakara, vracejícího se ze Štyrska do Rakous, zajaly. Uvažte tu věrolomnost!« František, rozhorliv se seskočil se zdi a stoje vypravoval živě Pavlovi dále. »Otakar zvěděl včas o plánu Štěpánově, cestoval přes Mariacelu. Tím víc se rozzuřil Štěpán a poslal 50.000 Kumánů na plen a loupež do Rakous. Kumáni přes 16.000 lidu rakouského schytali a vlekli s sebou do zajetí. Z toho vznikla válka nová.«

František i Pavel přešli zase na severní bod skály, kde stáli prve, aby měli rozhled na Moravské pole. »Tu někde« — František ukazuje k Marcheku — Otakar dal postaviti pohodlný most, po němž přešlo vojsko po velkonoci 1271. Uhři se dali na útěk. Ohražené město Stupava — František ukazuje na slovenské město proti Marcheku — poddalo se bez boje. Také hrad Děvín!«

František na okamžení ustal a Pavel napiatě hleděl do rozradostněných očí Františkových. »Děvín se mu poddal,« opakoval František, »proto jsem vám prve pravil, že tu stanula také noha mého Otakara. Prešpurk, město i zámek, padl při prvním útoku...«

»A prodlel Otakar na hradě?«

»Ano, jako vítěz s celým komonstvem osídlil hrad, obyvatelstva města ušetřil, ba dal mu z Vídně dovážeti potravu. Z Prešpurka pak dobyl Sv. Jiří, Pezinku, Trnavy, Nitry a pokračoval až ke Hronu. Byl pánem Slovenska, neboť Štěpán, nebrániv ho, shromažďoval vojsko za Dunajem. Tam za ním musil Otakar. Svedl svoje vojsko zase do Prešpurka, postavil hned pod městem most přes Dunaj a blízko mostu, na druhém břehu, strhla se bitva prudká, ve kteréž opět zvítězil

Otakar a Kumány zahnal až za Litavu, kdež dobyl Starých Hradů a Mošoně. Mezi řekami Litavou a Rabnicí došlo k bitvě všeobecné, Otakar sám velel vojsku svému a poraziv nepřítele úplně, hnal jej tři míle k Rabnici, v níž utonulo množství utíkajících.

Není zjištěno, proč Otakar ustal ve vítězném pochodu. Pobyl v Uhrách sedm neděl jakožto vítěz, dosti to pro válečnou slávu. Ale sotva se navrátil, Štěpán vypravil 30.000 mužův lehké jízdy do Rakous a na Moravu a ta několik tisíc lidu odvlekla do zajetí. Biskupi zprostředkovali mír, kterým se Otakar vzdal svého výboje v Uhrách...«

»Ach, ach — měl pustit Uhrům Štyrsko a Korutany a držet dobytého Slovenska,« poznamenal Pavel.

František se při té poznámce zarazil, bylať mu to myšlenka nová. »Ano, ano,« praví zdlouhavě úsudek v mysli urovnávaje, »tu byla možnost spojiti Slovensko s královstvím Českým.«

»Tenkráte ještě nebyla historie uherských hranic tak ztvrdlá jako nyní.«

»Otakar po celý život královský trpěl nečestností nepřátel,« pokračoval František. »Vždyť už zase v únoru r. 1273 Uhři vtrhli do Rakous, opět v těchto místech, a u Hodonína na Moravu a pustošili strašlivě. V máji vojsko české opět překročilo řeku Moravu, dobylo Sv. Jiří, Nitra dána v plen i požeh. A v červenci Otakar se 60.000 Čechy hnal Uhry přes řeku Moravu a přes Karpaty až k Váhu. Celý měsíc ztrávil ve stolici Prešpurské a Nitranské. Obyvatelům do lesů zaplašeným oznámil veřejně, aby se vrátili domů a hleděli si pokojně živností svých, že jim král český sám bude ochráncem. Byla to radost v lidu slovenském, rychle přilnul ke králi svého jazyka. Prešpurk a Sv. Jiří svěřeny měšťanům vídeňským, aby je ostříhali. Někdy v srpnu postavil Otakar pod Prešpurkem most čtvrtý, což bylo pokládáno za věc neslýchanou, a na pravém jeho břehu dobýval ohrazených měst jako před dvěma lety až po Ráb.

Za této války přicházeli k Otakarovi poslové z Čech i Rakous s jakýmisi tajnými zprávami velmi důležitými. Když bylo Otakarovi překročiti čtvrtý most přes Dunaj, přiletěl posel s jakousi smutnou zvěstí. Zdálo se, že král pozbývá chuti v boji pokračovat; teprv dobývaje měst zadunajských naplnil se zase duchem zmužilosti otakarovské. A když dobyv Rábu před městem pasoval slavně 50 bojovníků na rytířství, přišel opět posel jakýs a král rázem upadl v trudné zamyšlení. Krom povelů nepronesl slova. Od Hory sv. Martina obrátil se na západ k Šoproni podle jezera Neziderského. Města ohrazená poddávala se mu dobrovolně, král porážel nepřátele svou slávou. Ale nejásá; důstojná hrdost zdobila královskou tvář, ale štěstí s ní zmizelo. Na počátku října 1273 ležel král u Šoproně, města německého mezi jezerem Neziderským a hranicemi rakouskými. Tady, na cizí půdě nepřátelské, vyslechl poselství — světodějné...«

»Vím, vím,« řekl spěšně Pavel.

»Stiskl hlavu do dlaní, zdvihl hlavu k nebi a zvolal hlasem bolestným — ne německy, ne latinsky, česky zvolal: »Bože můj!«

»On tušil...« dodal smutně Pavel.

Dosud byli obráceni k jihozápadu, k jezeru Neziderskému a Šoproni. Nyní Pavel jal se rychle upravovati dalekohled a obrátil se s ním k Marcheku. Údolím řeky Moravy pohlížel dál a dále a v jasu slunce zjevovaly se mu vesničky, až tam v dálce, v mlze, pět mil cesty od Děvína, vypozoroval Suché Krůty a Nideršpelk. Pavel, jindy klidný, zimničně tiskl dalekohled v rukou. »Musím to vypozorovat!« Našel si slovenské Malacky a Leváry a podle nich zjistil naproti nim ležící Suché Krůty. »Tedy tam to bylo,« řekl smutně a podával dalekohled Františkovi. Ten také Suché Krůty rozpoznal. »Vidím to jako v mlze... jako v šedém dýmu... tam padl náš Otakar... tam má původ moc Habsburků...« říkal pomalu František hledě kukátkem, jež se mu v rukou třáslo...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

František naznačil ještě válečná tažení.

»Přemysl táhl od severu poříčím Moravy až k Marcheku, pomníku svého nejslavnějšího vítězství. Uherské vojsko přešlo na Moravské pole tadyto, nad Děvínem, německé přes Dunaj tamto u Hainburka. Otakar ustupoval podle řeky, aby aspoň s jedné strany byl chráněn. V pátek 26. srpna 1278, na den sv. Rufa, padl. Ta ironie: přes Marchek vezli mrtvolu do Vídně, tadyto, po této silnici... V Marcheku, Hainburku i ve Vídni byl žal veliký — chovaliť stále v srdcích svých tajnou lásku k zlatému králi.«

Tak skončil František historický výklad na Děvíně. Pavel se znovu rozhlížel po zříceninách pátraje, kde asi byly sály, kde kaple, kde nádvoří... »Měli jsme přijít o osm let dřív,« poznamenal Pavel. Bylť totiž Děvín r. 1809 od francouzského vojska vyhozen do povětří.

II.

František studoval na lyceu v Prešpurku a Pavel se vracel přes Prešpurk z university Jenské. František vodil hosta svého po krásném okolí, ovšem nejdříve šel s ním na hrad, jenž stojí na kopci nad Dunajem s městem úplně srůstaje. Po návštěvě Děvína vyšli si na hrad Prešpurk už asi po třetí. Hrad je čtverhranný a v každém rohu je věž. Usedli na lávku naproti věži jihozápadní, nejvyšší a nejstarší, a měli tak pěkný pohled na zámek jako na Dunaj a širý kraj zadunajský. Společně sbírali dějiny hradu. V Pavlovi klíčila touha zvědět dějiny nejstarší. »Neslyšel jste, kdy byl hrad tento založen? To je přece nejzajímavější,« otázal se Pavel. »Je domněnka, že na tomto kopci staří Římané měli pozorovací pevnůstku a druhou v Hainburku,« odpověděl František. »Vždyť Římané vládli jen po pravý břeh Dunaje,« namítl Pavel. »Ano, ale to prý nevylučuje možnost, že si Římané tento kopec vykoupili.«

František vypravuje dále, že zámek měl ve středověku jen dvě poschodí, okna byla nestejná, střecha plochá a ze středu zámku vyčnívaly šikmé střechy kostela, byly různé přístavky a četné arkýře. R. 1635—1642 byl zámek podstatně obnoven nákladem prý více než 200.000 zlatých. Tak hlavně bylo přistavěno třetí poschodí, které zakrylo kostel. Věže a okna změněny do stilu barokového, starobylý

hlavní vchod odstraněn a nahrazen portálem sloupovým, předhradí odstraněno a tak získán hradu pěkný vzhled. Francouzi, zničivše r. 1809 Děvín, bombardovali Prešpurk, město i hrad. Za dva roky potom hrad vyhořel.

František a Pavel, meškajíce tu šest let po požáru, viděli ještě bílé zdi očazené.

»Bude vás jistě zajímat,« začal zase František, povstav a před Pavla se postaviv, »že tento hrad má také styk s dějinami českými.«

»Ano, pravil jste včera o Otakarovi.«

»Kromě toho prodlel tu také Jan Lucemburský. R. 1331 měl totiž v Marcheku schůzku s polským Vladislavem Lokietkem a uherským Karlem Robertem a při té příležitosti zašli si také sem. Potom tady kolikráte sídlil s celým dvorem král Zikmund, pětkrát sem svolal uherský sněm. Ba, slyšte, na tomto hradě byli i husité; Zikmund sem pozval Prokopa Holého k smírnému jednání. Tu meškával také Vladislav Jagailovec, král český i uherský.«

»O husitech vypravujte, jak jednali se Zikmundem,« požádal Pavel.

František se rozhlédl po Dunaji, po zelených listnatých lesích zadunajských, zpředu i zezadu zajel si všemi prsty několikráte do vlasů a znovu se postaviv před klidného a spokojeného Pavla, jal se s chutí vypravovati:

»Zikmund po velkých vítězstvích husitských klonil se k přesvědčení, že s Čechy po zlém nepořídí. Od března 1429 byl s celým dvorem v Prešpurku, tady na hradě, téměř celý rok. Prokop Veliký byl mu se svým vojskem na blízku, totiž v Rakousích. Pánové čeští i moravští přišli na myšlenku, zdali by nemohli krále a kněze vojevodu navésti k osobnímu styku a k úmluvám smírným. Kněz Prokop se nezdráhal, když mu dal král rukojemství za bezpečnost osoby jeho. Na dvoře královském v Prešpurku meškal vévoda rakouský, kníže bavorský, několik knížat slezských, také katoličtí páni čeští Oldřich z Rosenberka a j., několik uherských biskupů, německých doktorů, také čtyři doktorové university pařížské. Dne 4. dubna 1429 přijel Prokop se svým komonstvem asi ve 200 koních. Celý dvůr byl napiat, ba celý Prešpurk, neboť před rokem Prokop byl vypálil jeho předměstí. Vše bylo zvědavo zvláště na kněze vojevodu. Když Prokop přišel na hrad, král se mu, hosti svému, poklonil, jakož se proslulému vojevodovi sluší. Rokování trvalo pět dní. Král sedě na trůně, byť podagrou i jinými nemocemi soužen byl, choval se k husitům přívětivě. Začal tak, že je synem Karla IV. blahé paměti, že zemi českou miluje láskou přirozenou a že má také právo býti jejím králem. »Napomínám vás a prosím, abyste zanechali novot a vrátili se k víře otců svých. Nezdá-li se vám to učiniti hned, tedy do dvou let sejde se v městě Basileji koncil církve křesťanské, tam se obraťte se články svými a podrobte se nálezu tohoto vrchního soudce. Do té doby uzavřete dvouleté příměří se všemi zeměmi křesťanskými.«

Prokop odpověděl zmužile: »Ne my, ale vy jste odpadli od staré pravé víry křesťanské. A nebude dříve pokoje, než až se církev zavedená do scestností navrátí opět k učení a příkladu Krista

i apoštolů jeho. Sboru budoucímu, bude-li kostnickému podoben, podrobiti se nemůžeme; tamť budou nejhorší naši nepřátelé dávati zákony, i bláznivé by bylo, státi k soudu svého soupeře. Jiný prostředek musíte si oblíbit, vyvolit totiž vyššího soudce a nestranného mezi sborem a námi a ten soudce jest — Písmo svaté zákona božího.« Když Prokop domluvil, české shromáždění hlučně přisvědčilo. I jiní Češi řečnili, zvláště Mistr Petr Payne, pan Václav Strážnický z Kravař a někteří měšťané pražští. Zikmunda nazývali králem římským a uherským, vědomě a důsledně vynechávajíce titul krále českého, což on nesl nelibě tvář svrašťuje, ale slovy se nepřiznal. »Spoj se s námi,« pravil mu jeden měšťan pražský, »pak tě, syna Karlova, raději nežli koho jiného na světě za pána a krále míti chceme a tobě proti všem nepřátelům pomáhati budeme.«

Král se rozhorlil: »Dokládám se boha a všech tady přítomných, že bych volil raději umříti, nežli bych ve víře pochybil.«

Rozumí se, že protivy tak příkré nedaly se urovnati řečmi sebe lahodnějšími. Po dlouhém s obou stran jednání uznáno jest, že přítomní Čechové nemají té moci, aby jménem celého národa se podvolili nebo zavázali. K tomu že je potřebí valného sněmu zemského a takový že oni do Prahy svolají, nechť král k němu vypraví posly své, kteří by žádosti jeho přednesli národu shromážděnému.

Už v máji 1429 byl svolán sněm do Prahy a k němu dostavili se i poslové Zikmundovi. Jednalo se hlavně o dvou věcech: mohou-li Čechové podobojí podvoliti se budoucímu koncilu a mohou-li uzavříti se Zikmundem dvouleté příměří.

Podmínky vítězných Čechů byly mužné; Češi se podvolí koncilu složenému ze všeho křesťanstva, nikoli jen části římské, Čechům nepřátelské.

V polovici června roku 1429 putoval Prokop Veliký s pány českými a moravskými ke dvoru prešpurskému po druhé, a to ve 400 koních. Na počátku července předložili tady na hradě Zikmundovi smysl sněmovního usnesení v šesti článcích. Prokop ve smír se Zikmundem nedoufal a také ho nedosáhl. Do Prešpurka putoval, aby dokázal sklonnost ke smíru.«

»Zajímavé,« řekl Pavel, »tedy i tato místa jsou posvěcena stopou husitů. Mám husity rád, z nich vyrostli Čeští bratří a v naší rodině je tradice, že jsme potomky Českých bratří, na Slovensko z Čech uprchlých...«

»Jak rád to slyším, i já jsem potomek Českých bratří, otec můj se modlil v lesích...«

Stiskli si obě ruce a srdečně si hleděli do očí.

To bylo zasnoubení dvou krásných duší — Palackého a Šafaříka. (Dokončení.)

Z korrespondence Sofie Podlipské.

Podává **Vladimír Mach**.

Sofie Podlipská má snad už dnes vymezeno určité místo v naší literatuře. Ale Sofie Podlipská jako lidumilka, jako pracovnice na poli humanity, Sofie Podlipská jako dlouholetá předsedkyně spolku »*Ochrany opuštěných a zanedbaných dívek*« jest obecně téměř neznáma. Jak r. 1896 svědčí Marie Srbová[1]), »o jejím blahodárném působení ve spolku »Ochrana« málo známo i u nás v Čechách. Vedle rodiny její jen kroužek nejbližších přátel a známých dovedl již oceniti její činnost spolkovou — ze širšího obecenstva pouze ti, již vyhledávali podpory neb útočiště spolku »Ochrana«.

Sofie Podlipská předsedala spolku, jenž založen byv r. 1886 po dvě léta živořil, od roku 1888. Jak pracovala, co času, péče, lásky a sil věnovala ve prospěch lidumilné myšlenky, ukazují dopisy, které otiskujeme. Jsou psány slečně Pavle Peckové, která jako pěstounka v Černovicích a správkyně v Lobči několik let pracovala ve službách spolku a svou prací získala sobě sympatií Sofie Podlipské.

Láska k dětem a vzácná obětavost vysvítá z dopisů spisovatelky. Právě na těchto dopisech, zdánlivě bezvýznamných, které probírají konkrétní případy, je viděti, jak pečlivá byla S. Podlipská ve své čestné práci, jak o každém detailu byla a musila být informována, takže znala chovanky obou ústavů, jež spolek vydržuje, v Lobči i v Černovicích, i dle jmen, znala namnoze jich povahy i vady atd. Jak píše Pavla Maternová[2]: »A v činnosti lidumilné byla vzorem nejčistší činorodé humanity. Ty malé v smutek oděné dívky z její »Ochrany«, kde po deset let byla ne starostkou, ale obětavou milující matkou, ani netušily v svém strnutí, koho v té rakvi s ní ztrácejí«.

Sofie Podlipská měla však větší plány. Nebyla spokojena s tím, že spolek vydržoval dvě ochranovny, v nichž čtyry pěstounky pečovaly o více než čtyrycet chovanek; chtěla více, měla záměry širší, na př. zřízení chorobince, jehož nedostatku dotýká se v dopise ze dne 19. února 1894; chtěla, aby to dobrodiní, které spolek chce prokazovati, neomezovalo se jen na těch několik dívek. Ale nedostatečné bohužel příjmy spolku, který při tom dělal, seč byl, zabránily provedení jejích plánů. V práci své byla Sofie Podlipská podporována zejména místopředsedkyní, paní Annou Koubkovou a inspektorkou spolkových ústavů, paní Annou Cardovou.

Nejzajímavější jsou dopisy ze dne 4. ledna 1894, určený vlastně dětem, 19. února 1894, 14. dubna 1894, líčící, na jaké obtíže narážela práce spolku, 24. ledna 1896, 13. a 19. dubna 1896.

---

[1]) Marie Srbová: Ku desetiletému působení paní Sofie Podlipské jakožto předsedkyně spolku »Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek.« Kalendář paní a dívek českých na rok 1898. Roč. XI.

[2]) Pavla Maternová: Sofie Podlipská, Světozor XXXII. 1897. č. 7. 31./XII.

Podotýkám, že dopisy bohužel nejsou všechny, jak ostatně leckde ze souvislosti vysvítá, a že některé se ztratily; jmen chovanek a jich rodičů z pochopitelných důvodů neuvádím.

V Praze 18.[1]) X. 91. Velectěné slečně Pavlině. Drahá slečno! Svým milým listem potěšila Jste mne více než si snad myslíte. Bohudíky, že Jste se tedy nezklamala ve volbě svého povolání. Myslím, že Jste v skutku našla to pravé. Oceňuji a rozeznávám upřímnost Vašich vřelých slov a přeju Vám hojného zdaru a plnou spokojenost v úkolu Vašem lidumilném. Jsem přesvědčena, že Vám můžeme uložiti na několik dní celé vedení ústavu a děkuji Vám za namáhání, které s tím míti budete. Dívky ať jsou hodné, aby si zasloužily hezkých darů, které jsme pro ně určily v náhradu, že nebyly ve výstavě. Těšíc se, že mi zas budete psát o tom, jak dívky prospívají, trvám s úctou a přátelstvím Vám oddaná Sofie Podlipská.

[Dopis zachován bez obálky. Dopsán do Černovic.]

V Chuchli 3. 9. 92. Velectěná drahá slečno! Mileráda to vidím, že se podíváte na týden ke Své drahé paní matce, které se dávám neznámým způsobem (!) srdečně poroučeti. Potěšte a zotavte se tam hodně. Rok Jste tedy u nás a překvapujete nás stále Svou způsobilostí a vzácnou dobrou vůlí ke Svému povolání. Bůh dej Vám nadále síly, dobré mysli a dobrého zdraví, abychom si Vás jako vzácnou sílu vedle naší výtečné slečny Klary zachovaly. Řekněte láskavě slečně Klaře, že jsem oba její milé listy obržela a že jsem ráda, že B. jsme se již zbavily. Psala jsem slečně také o nové chovance. Ale s toho prozatím sešlo. Myslím, že naše velectěná paní místopředsedkyně již mešká v Černovicích. Dávám se jí uctivě poroučet a prosím, abyste též Jí řekly, že tu novou chovanku prozatím nedostaneme, jelikož se naskytly obtíže s otcem toho děvčete. Přeju Vám tedy, drahá slečno, šťastný výlet a pozdravujíc chovanky naše jsem Vše upřímná Sofie Podlipská.

Obdržela jsem Váš list rozpečetěný jako všechny Černovické. Přednesu to ve příští schůzi a shotovíme stížnost k poštovnímu ředitelství. Kdyby mělo nepovolané oko tyto řádky čísti a tento list zadržeti, vím co učiním. Prosím tedy o potvrzení, drahá slečno, že Jste jej obdržela. Nebylo mi oznámeno, že došel jistý můj list sl. Kláře ve kterém byly připojeny pro naše dívky dva památné listy. Snad se také ztratil. Přejíc všeho zdaru výše podepsaná!

[Adressa: Velectěná slečna Slečna *Pavlina Peckova* pěstounka ochranovny *Černovice* u Tábora.]

V Praze 28. 6. 93. Má milá slečno! Chtěla jsem přijet blahopřát Vám k milému Vašemu svátku a byla jsem právě zas churava. Přijměte nyní moje opozděné přání veškerého dobra. V pátek

[1]) Přepsáno na 19.

30 t. m. přijdu k Vám osobně ho opakovat. Chci přijet poledním vlakem a přivezu jednu damu z Varšavy s sebou. Budeme Vás prosit o hrneček kávy s kouskem chleba. Vaše milé psaní obdržela jsem a ústně můžeme o všem pojednat. V sobotu máme pak výborovou schůzi, kde se vše ostatní vyřídí. Vám srdečně oddaná Sofie Podlipská. Pozdravy slečně Koppové a dětem, že se na ně těším.

[Bez obálky. Psán asi do Lobče.]

Praha 21. 9. 93. Velectěné slečně Pavle Peckové. Drahá slečno! Tento list[1]) byl mi doručen od sl. Šnáblové, na niž byl adressován. Zasílám Vám jej, abyste mi učinila návrh, bylo-li by výhodno pro některou naši chovanku zkusiti to tam. Což pak L? Odhodlala by se podívati se tak daleko? Je-li naše drahá paní místopředsedkyně ještě v Lobči, rozumí se samo sebou, že ji nechám o tom rozhodnouti. Je-li již v Praze, prosím dopište jí a dorozumějte se s ní. Každým způsobem prosím, abyste převzala úkol paní Fröhlichové odpověděti, ať již dopadne naše rozhodnutí tak či jinak. Žehnajíc Vám všem Vaše upřímná Sofie Podlipská.

[Bez obálky; do Lobče.]

Praha 20. XII. 93. Milá drahá slečno! Pí F. byla u mne vyprosit Aninku domů na svátky. Pravila mi, že s tím souhlasíte, tak jsem také nekladla překážek. Napomenula jsem tu paní jen v tom, aby se s Vámi vždy ve všem poradila, zvláště co se týče jejích návštěv v Lobči a aby dle rady Vaší jednala. Přeju Vám všem veselý krásný štědrý večer. Bůh Vám žehnej! Vaše S. Podlipská.

[Adressa: Velectěná slečna Slečna *Pavla Peckova* říd. pěstounka ochranovny *Lobeč* u Kralup.

V Praze 4 ledna 1894 Našim chovankám. Drahé děti! Vstupujeme v nový rok. Je to slavný okamžik. V takové chvíli člověk se zpamatuje, zamyslí a přemýšlí o sobě a o tom, k čemu přišel na svět, co mu bylo dáno a zač má býti vděčen, jak má prospívati dále a jak se činiti.

Vy stojíte na prahu mládí svého, přestupujete prah dětství. Svět otevírá Vám cestu životem. Rozhlédněte se. Prozřetelnost uvedla Vás v útulek láskavosti. Vaše přeláskavé, moudré pěstounky vedou Vás, abyste pravou cestu našly a na ní setrvaly. Jim důvěřujte z celého srdce. Milujte práci a učení. Buďte mezi sebou pravými sestrami.

Až vystoupíte do světa mezi lidi, neste jim požehnání dobré vůle. Ve vašem pohledu a úsměvu nechať září hvězda dobroty.

Mé drahé děti! Věřte, že laskavost a upřímnost je všecko. Pamatujte na má slova a přijměte rády každé naučení svých slečen pěstounek.

---

[1]) Není zachován.

Buďtež požehnány na stokrát a mějtež díky za Své blahopřání. Vaše přítelkyně Sofie Podlipská.

Moje dobrá drahá slečno! Díky Vám i velectěné slečně Männelové za zpomínku a přání k novému roku. Přijměte na vzájem upřímné přání moje. Buďte zdrávy a šťastny ve Svém působení. Děkuji Vám, drahá slečno, za Vaši lásku a důvěru ke mně. Mám Vaše blaho na srdci. Toužím, aby se ústavu dařilo a Vašemu dílu požehnáno bylo! Na milou shledanou se těšíc jsem Vám srdečně oddaná Sofie Podlipská.

[Bez obálky; do Lobče.]

V Praze 8. II. 94. Velectěná slečno! V minulé schůzi byla přijata do ústavu Lobečského Růžena Ch., patnáctiletá. Pí. místopředsedkyně velmi souhlasila s přijetím, jelikož potřebujete nějakou pracovnici. Děvče nechce matku nevlastní doma poslouchati a má takové ty nezpůsoby, které nám jsou již známy. Její nebožka matka i otec byli hodní lidé, ta ubohá nevlastní matka zdá se také velmi hodná. Je prací zmořena. Ve čtvrtek 15. t. m. přiveze do Lobče tu Růženu se všemi potřebnými listinami a s mým listem potvrzujícím její totožnost. Jakmile dívku přijmete, prosím, abyste to ohlásila sl. Perwolfové. I mně napište láskavě několik slov. Se srdečnými pozdravy sl. Männelové, Vám, má drahá i dětem Vaše upřímná Sofie Podlipská.

[Bez obálky; do Lobče.]

V Praze 19. II. 94. Tak vidíte, má milá dobrá slečno, co je platno žádati lékařského vysvědčení. Dle něho je Ch. uzdravena a zatím není tomu tak. Její matka byla u mne po své cestě do Lobče a bylo mi té dobré osoby velmi líto. Vysvětlila jsem jí, že bohužel nemáme žádného chorobince a kdyby choroba děvčete měla vaditi, že nemůžeme žádati od Vás slečen pěstounek, abyste nemocnou ošetřovaly. To byla by jen Vaše dobrá vůle, Vaše milosrdenství. Určila jsem tedy v tomto případě, kdybyste nemohly dívku podržeti, aby byla té ubohé matce navrácena a vzaly bychom místo ní, aby matce ulehčeno bylo, její jedenáctiletou sestru, která je zdráva a také posud nezkažena. Paní Cardová myslí sice, že by mohla Ch. býti oddělena od druhých a umístěna snad nahoře, jestli by se tam nebála sama spáti. Její matka tvrdí, že může pracovat, a já bych také myslila, že by si prací neuškodila. Naopak, sesílila by. Zvláště z jara svědčila by jí práce v zahradě. Ostatní zprávy o dívkách potěšily mne velmi. Ještě více potěšila mne zpráva paní Cardové a pána. Můj Bože! Jak zaradovala jsem se! Žehnám Vám oběma, milé drahé slečny! Jsem Vám vděčna za Vaši dobrou vůli a správnost. Nepochybujte, že oceňuji ve hlubinách srdce každou oběť Vaši a veškeré sebezapření. Těším se na brzkou shledanou. Objímám Vás i děti. Vaše ze srdce Sofie Podlipská.

[Bez obálky; do Lobče.]

V Prane 14. 4. 94. Velectěná slečno! Pan F. byl nám dlužen 80 zl. Když jsme jej o ně upomínali, způsobil mně mrzutost a zaslal mi à conto 30 zl. Zdá se, že je mu těžko na Aninku platiti. Já zas nemohu jemu sleviti nic. Bylo by to okrádání spolku a zkrácení nešťastných dětí, o něž nikdo se nestará. Předložím tuto záležitost výboru ve schůzi příští dne 21ho t. m. Není dokonce třeba, abychom se doprošovali dalšího pobytu této chovanky. Musíme bdíti budoucně nad správným placením příspěvků, aby se takové dluhy neshrnuly. Jak někdo nebude platiti, bez omluvy musí se hned udělati pořádek. Mám v ruce žádost za přijetí té dcerušky zvěrolékařovy, která bude v sobotu bezpochyby do ústavu přijata.

Ch. prosí, aby jí byla dívka navrácena. Tu nemocnou dá do služby! Na venek! Nechci jí to dítě zadržovati. Ti lidé myslí pak, že nám proukazují milost.

Těším se, že se někdy do Lobče přijdu podívat. Povíme si pak vše, čeho je třeba. Zatím buďte zdráva se sl. Männlovou a veškerými svěřenkami. Ať jsou nadále hodny! Vám upřímně oddaná Sofie Podlipská.

[Bez obálky; do Lobče.]

———

V Praze 26. IV. 94. Velectěná slečno! Přivezu Vám v pondělí dne 30. dubna dvě chovanky. Nemohu to jinak zaříditi. Myslím, že bude ta jedna přespočetná. Zařiďte to tedy jen prozatímně. Až budu u Vás, můžeme se pak umluviti o dalším zařízení. Sl. Glaserova přijede do Prahy a mohla by pak některou odvésti. Se mnou přijede matka té jedné dívky a protektorka druhé. Těšíc se upřímně na shledání s Vámi jsem vřele Vám oddaná Sofie Podlipská.

[Bez obálky; do Lobče.]

———

V Praze 4. 6. 94. Velectěná drahá slečno!

Jsem velmi povděčna tomu, že se budete moci odprázdniti na těch čtrnácte dní ku Svému zotavení, kterého že Vám je třeba uznávám. Proto nekladu tomu nejmenších překážek a přeju Vám ze srdce, abyste se potěšila s drahou paní matkou a ku Svému úkolu znova posilnila. Přeju si velmi Vaší milé návštěvy až pojedete Prahou a prosím, abyste mi ji laskavě ohlásila. Právě chystala jsem se děkovati slečně Männelové za milé blahopřání a našim dětem všem za krásné přání s jejich veškerými podpisy. Přeju jim navzájem toho nejlepšího. Ať jsou jen hodny a poslušny! Jejich přání schovám si na památku. Poroučejíc se vřele paní místopředsedkyni a slečně Männelové s přátelskou úctou trvám Vám oddaná Sofie Podlipská.

[Bez obálky; do Lobče.]

———

V Praze 4. ledna 95. Moje drahá pečlivá slečno!

Díky Vám, drahé slečně Männlové a našim chovankám za upřímné blahopřáuí. Bůh žehnej nadále Vaším snahám a dej Vám všem zdraví, štěstí a spokojenost.

Obdržela jsem od paní Cardové na boží hod tak radostný lístek se zprávou o Vašem štědrém večeru, že jsem jej přijala jako vánoční krásný dar. Mám tedy ze všeho náramnou radost a doufám pevně, že časem postavíme ten náš spolek na pevnější nohy. Tedy s láskou a chutí dále. Míti tak dobré síly, jakými jste Vy, není každému podniku dopřáno a za dobrou vůli musíme jen děkovati, ta nedá se, jak známo, ničím zaplatit. Pozdravujte dítky, že je prosím, aby byly hodny. Až přijedete do Prahy, dám Vám pro ně nějakou hezkou knížku do jejich knihovny s sebou. Jsou v ní obrázky. Z jara k Vám zajisté zavítám.

Prozatím na milou shledanou. Vaše upřímná přítelkyně Sofie Podlipská.

[Adressa: Velectěná slečna Slečna *Pavla Pècková*, říd. pěstounka ochranovny *Lobeč.* Kralupy.]

Praha 21. dubna 1895. Má milá slečno! Dávno neměla jsem potěšení Vám psáti, ale sleduji stále s velkou účastí Vaší a slečny Männelové činnost v našem ústavě, nyní bohudíky kvetoucím. Paní Cardová podala mi také opět minule obrázek tak utěšený o Lobči, že jsem cítila hlubokou vděčnost k Vám a k damám starajícím se mateřsky o náš úkol. Dnes píšu Vám v záležitosti nové chovanky užším výborem přijaté a která má nastoupiti do Lobče od 1ho května.

Myslím, že Vám byla také zpráva podána, kterak očekáváme co den novou chovanku K. určenou také do Lobče.

Vracejíc se k chovance, kterou tímto Vám ohlašuji, jest to dívka 18letá z dobrého domu, která macechu neposlouchá a hloupé kousky dělá, při tom má touhu státi se jeptiškou. Nikde však ani ve klášteře neudržela se. V zoufalství svém slyšel p. Ž., její otec, o našem ústavě. Bude na ni platit a Vám, moje šlechetné duše, bude dán úkol osvědčiti Své nevšední vychovatelské nadání na té nešťastnici. Věci mají se tak, že její otec úplně chce zatajiti všem známým i domácím, kam dává děvče. Ani *jí* neohlásí toho, až na poslední chvíli ji odešle, aniž bude vědět kam pojede. Vás, drahá slečno, prosí, abyste pro ni přijela a sice 30ho dubna ranním vlakem, zve Vás co nejzdvořileji k obědu a přeje si, abyste poledním vlakem s ní opět odejela. Útraty cestovní zapraví. Prosím tedy, abyste mu vyhověla. On s Vámi chce promluviti, jak věci se mají.

Jeho adresa: [1])

Je to prý malý dům. Nevím, mohla-li byste se u mne stavěti. Bude k tomu krátký asi čas.

Když jsme s tím pánem umlouvali všechny podmínky, podotkla jsem, že si nepřeju, aby děvče přineslo mnoho parády a šperků. On pravil, že by jí mohl dáti její peřiny. Myslím, že by to neškodilo.

---

[1]) Podrobná adressa, které neuvádíme.

Určete to sama. Myslím, že by bylo dobře, kdybyste mu dopsala ubezpečivši jej, že jistě přijedete a v kterou hodinu?

Krom toho co uznáte za dobré podotknouti. Děvče má prý konat bez rozdílu domácí práce i vodu nosit. Má prý poznati, co je domov naproti cizině. Nuže, Vás obou srdce a rozum bude tu míti práci. Líbajíc Vás obě a děti zcela Vaše Sofie Podlipská.

[Bez obálky; do Lobče.]

V Praze 22. 6. 95. Moje dobrá, drahá slečno! Přijměte vřelé blahopřání moje ku dnešnímu slavnému dnu, který doufám že naše chovanky vděčně oslavují. Jak já Vás ctím a Vám důvěřuji, osvědčuji Vám, kdy jen Vás vidím a vždy je mi to velkou radostí a zadostiučiněním. Tak Vám to též dnes opakuji z upřímného srdce a těšíc se, že se snad příležitostně do Prahy podíváte, jsem Vaše Vám zcela oddaná přítelkyně Sofie Podlipská.

Velectěné slečně Männelové vzkazuji přátelskou úctu a vyčítám si, že jsem Jí k jejímu svátku posud nikdy nepřála. Ať přijme výraz mého upřímného s Ní smýšlení. Dětem tisícero pozdravení. Snad zavítám do Lobče zas někdy s dcerou svojí. Teď jsem opět po nemoci. Bůh Vás opatruj!

Korrespondenční lístek.

23. 11. 95. Schvalujíc dovolenou slečny M. přeju ze srdce, aby se jí její milá matinka ještě uzdravila. Doufám, že slečnu příliš nepohřešíte, přičiní-li se Emilka a druhé dospělé dívky k tomu. Těšilo by mne, kdyby sl. M. při svém návratu u mne se zastavila oznámivši mi dříve den a hodinu. Ráda uslyším zas nějakou ústní zprávu. S upřímnou úctou S. P.

V Praze 16. I. 96. Má drahá slečno! Neúčastnila jsem se ani prosincové, ani lednové schůze a jsem tím trochu pozpátku v ledačems. Tak nevím, zdali Vám někdo dopsal, že byla přijata nová chovanka a do Lobče určena, kam přibude 1ho února. Oznamuji Vám to pro všecko také sama. Doufám, že Jste na ni připravena. Budu Vám ještě psáti, kdy ji můžete na určito očekávati. — Váš minulý ctěný list velmi mne těšil. Přeju Vám nadále všeho dobra a zdaru. Poroučím se slečně Markové a pozdravuji děti. Ať jsou hodné! Vám upřímně oddaná Sofie Podlipská.

[Bez obálky; do Lobče.]

(Dokončení.)

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

V sebraných spisech Zikmunda Wintra ve svazku VI. vyšla prvá řada *Pražských obrázků* (nákl. J. Otty, str. 379). Titul »pražských« obrázků, není-li vykládán vzhledem na pražské období autorova tvoření, je tu sice poněkud překročen tím, že jsou sem přibrány také některé črty mimopražské, přes to však není nepřípadný. Jednak převážná většina knihy dějištěm i látkou je vzata ze staré Prahy, jednak záznamy o příbězích, jež mají dějiště na bližším nebo vzdálenějším venkově, shledal autor v archivech a zápisích pražských. A na listinné prameny, ať již jsou to smolné knihy výslechů útrpného práva, ať zápisy universitní, ať knihy kšaftovní, Winter spoléhá napořád. Stačí mu pak ovšem stručný, suchý záznam konečného výsledku, aby svěží a hojným studiem pramenů podepřená obrazotvornost jeho vykouzlila pestré předivo děje, který se vyvíjel před závěrným rozuzlením.

Tak hned v prvním obrázku, nazvaném po Kampanově skladbě »Břetislav a Jitka«, na základě suchých dat o tom, jak se okleštěná a zubožená universita Karlova pokoušela o divadelní představení, provedené svými příslušníky, rozvíjí živé, rušné výjevy divadelních zkoušek a pak zase truchlivých pochůzek mistrů a rektora na hrad, když pod lichou záminkou hra byla zakázána. S nevšedním uměním spisovatel využívá podrobností hry a při tom obratně dává nahlédnouti do vnitřního života, zřízení a rozličných těžkostí naší university za doby Bacháčkovy. — Vším řádem universitním, pokud šlo o studenty, zejména o chudé žákovstvo v kolejích trávící a na dráhu učitelskou se připravující, zabývá se autor v črtě Student Pražské university. Tam zejména také vylíčil podivnou slavnost tehdejších beanií. — A ještě jeden obrázek — byť jen vnějškem — týká se university: Jak se mínil bakalář oženiti. Českobrodský bakalář Kristian hodlal se oženiti jinak, než činívali jeho soudruzi; ne obstarožnou, bohatou vdovu, nýbrž spanilou měšťanskou dcerku si vyhlédl, ale s námluvami pochodil tak špatně, že se proto octl až v universitním vězení. A zápis o tom soudě dal vznik této rozmarné, svěží kresbičce, kořeněné jadrným, z věci tryskajícím humorem autorovým.

K jiným povídkám a kresbám dodaly látku měšťanské kruhy pražské. Jsou rázu hned vážného, hned kratochvilného. Prvá črta — V pasti — má předmětem zkrocení novoměstského rychtáře, tvrdého a zištného kožišníka Vaňka, který se zavázal, přijímaje úřad, že bude vymycovati všeliké mravní nepřístojnosti. Stíhaje záletnou vdovu Kačku, naposled upadl v její nástrahy a byl polapen vlastními lidmi sám v situaci tak nehodné, že bylo mu s ostudou opustiti úřad. Kresba účinně stupňovaná a rázně vyvrcholená působí zejména kontrastem prvotního rozběhu svého hrdiny a konečným jeho pádem. — Silné momenty dramatické vykazuje povídka Judith zlé paměti. Motivem jejím jest manželská nevěra, které se dopouští Mandalena,

choť pražského advokáta Samuele Kolína z Elbinku. Služka panina Judith z lehkomyslnosti a neuvážlivosti pomáhá své velitelce, ale posléze ji varuje před zločinnými pokusy, k nimž se pošetilá žena odhodlává proti nemilému muži. Avšak přes to octne se děvče v rukou trestající spravedlnosti a odpyká smrtí mladistvou nerozvahu. Povídka jadrnými doklady osvětluje naprostou slepotu středověké spravedlnosti, znázorňuje některé stránky tehdejšího právního procesu a zároveň otvírá i jiná hlediska na kulturní úroveň zvolené doby. Winter charakterisuje i líčí s naprostou objektivností, ale umí zároveň dojímati čtenářův cit a získávati sympatie pro trpící a ubohé.

Po chmurných zjevech zjitřených vášní a zaslepené nelidskosti vyskýtá se tu veselý výjev z cechovního života řemeslnického. Poctivý cech ševců vetešníků, jehož přední cechmistr Macek pohádal se u karet s hospodářem, v jehož hostěnici cech měl sídlo, za záminkou nedobrého piva usnese se přesídliti k hospodáři jinému. Stěhování se děje s okázalou nádherou a slávou i nemalými útratami. A za krátko potají mistr po mistru vrací se do dřívějšího sídla od nového pití vskutku nechutného a na konec přikrade se i cechmistr a potichu dá přestěhovat i všechen majetek cechovní. Také zde úspěšný kontrast mezi prvotní sebevědomou honosností a konečnou schlíplostí působí úspěšně, rozumí se neodolatelnou komikou. — A pak zase povídka plná tragiky, stinný obrázek ze života vojenského z dob Rudolfových rozporů s Matyášem. Velikost i ubohost ženské lásky zachycena jest ve Vojačce sytými barvami a ryzí lidství v trpícím jedinci odráží se od hlučného pozadí táborového života. Jak jemně postihl zde autor stupnici citů v ubohé, odstrčené vojačce, kterou muž necita prodal soudruhovi, aby si uvolnil cestu k vyhlédnutému cíli.

Z ostatních prací této knihy ráz povídky má ještě »Kolomaz, krmička zlá«, jejíž hlavní figurka, rožmberský regent Zygl, umravňuje poddané páně, trestaje je krmí kolomaznou za klení, kteréhožto trestu kdysi v Hoře zakusil sám na sobě. Tu již proniká kulturní ráz určité doby, jemuž dějová osnova jest vlastně jen příhodným nosičem. Tak je tomu také v drobných črtách Po bitvě na Bílých Horách, kde se stručnými rysy na několika případech dokumentárně doličují útrapy Pražanů po neblahé bitvě bělohorské. Rovněž v elegických »idylách z okolí pražského« dlužno spatřovati znalecky vybrané dokumenty doby, v níž právo slabých spalo, v níž i prostá lidskost zřídka se ozvala, když již právo vůbec nesmělo se hlásiti. Sem klademe i črtu »Kterak sedláci prali pány«, hájíce se proti jejich svévoli. Obrázek Zlý duch Arathan plně vystihuje naivnost několika prosťáčků, hodlajících citovati ducha s penězi. Také to je výmluvný dokument a to duchovní zatemnělosti, jaká sevřela náš lid na sklonu 18. věku.

Olga Fastrová v románu *Pozdě* (nákl. F. Šimáčka, str. 219) zabývá se otázkou, je-li schopna klidného, muži a rodině oddaného života v manželství žena, která již všelikým způsobem lásky užila a posud byla zvyklá naprosté volnosti. Záhada, rozumí se, není světoborná a konec konců nemnoho na tom sejde, odpoví-li spisovatelka

tak, či jinak. Podle daných premis nás ovšem jaksi uspokojuje, že se rozhoduje pro odpověď zápornou, neboť její hrdinka by bezpochyby svá volná přátelství pěstovala i v manželství a upokojujíc své pudy snadno by způsobila těžké konflikty. Avšak s hlediska uměleckého více nás zajímá, jak spisovatelka dospívá svého závěru. Její hrdinka Ema Burešová, malířka, která svou prací živí nejen sebe, ale i dva nedospělé bratry, svým povoláním a existenčním zápasem zvykla samostatnosti a shostila se vší úzkoprsosti a předsudků. V lásce do třiceti let svého věku vystřídala řadu mužů, z nichž jeden, brutální sobec Novák, uvízl jí v paměti nejcitelněji. Tu na prázdninové cestě vážně se jí přibliží továrník Hoffmann, netají se jí upřímnými sympatiemi a Ema se má rozhodnouti buď pro střízlivý život v manželství s počestným, oddaným mužem, bud pro posavadní bohémskou svobodu. V tom jí náhoda přivede do cesty Nováka, sejdou se u večeře. »Chtíč muže přešel i na ni... Brutální touha po rozkoši ozvala se v její krvi, rostla, mohutněla, až ji zcela ovládla. Což není vše lhostejno? Proč se přemáhat, zdržovat, trpět? Není nikoho, kdo by proto tesknil. A úcta k sobě samotné? K čemu? Jaký luxus, je-li ženě už třicet let! Proč si odpírat toto objetí, proč se nevrátit do ráje aspoň na hodinu, na jediný večer?« (Str. 139.)

Po takovémto kredu není divu, že se v návalu náhlé něžnosti nabízí také Hoffmannovi, ale ten prozatím odmítne její náručí, chtěje ji míti sám a navždy (str. 167). Chystá se také pojmouti ji za ženu, ale Ema jednak z rozumových důvodů, jednak z náchylnosti k dosavadnímu způsobu života ho odmítne. Tento děj je zasazen v popis cesty přes Bavory do Švýcar, v němž je stejná pozornost věnována rázu míst a krajin a jich krásám, jako zařízení hotelovému a p. Ten popis, nezabíhající do podrobností a zachycující celkové dojmy, vyplňuje značnou část románu. Povahopisu hlavních osob — Emy a Hoffmanna — nedostalo se mnoho místa. Hoffmann je loutka, podivuhodně lpící na ženě, kterou zná sotva několik dní, i když poznal její slabosti a zvěděl o její minulosti. A Ema je sice i svým jednáním charakterisována, přes to však se o ní více dovídáme z cizích řečí než z jejích činů. Že pak se zásadami, které hlásá, nemůžeme souhlasit a že je pokládáme — nejméně řečeno — za nevhodné ve sbírce, určené především za populární četbu našich kruhů ženských, nepotřebujeme zvláště dokládati. Román má býti skladba umělecká a umění má sledovati vyšší cíle než chvilkovou zábavu.

F. S. Holeček jako v dřívějších svých pracích, také v románě *Před jasným dnem* (nákl. Fr. Šimáčka, str. 181) setrvává na půdě pražské. Střední občanské vrstvy naší mateře měst ve svých prostých stycích a zábavách jsou mu zásobárnou figurek, jež zapřádá v děje nehlučné, bez výbušných vášní a prudkých vznětů. V tomto románě má tři čelné postavy, úředníka Pokorného, vdovu Dvořákovou a slečnu Řezáčovou. Dvořáková vyniká vnějškem, je zámožná a uhajuje si své neodvislosti, nepomýšlejíc na nový sňatek. S Pokorným, který je téměř již v nejlepších letech, stýká se přátelsky beze zvláštních zámyslů. Řezáčová, vyrostlá u otce, lesního na Šumavě, povahou ne-

málo se liší od svých vrstevnic. Nemiluje konvenčních lží, ráda pojmenuje všecko případným, třeba drsnějším slovem, ale hlavu má při tom plnu ideálů, nesoucích se za obecným dobrem a zejména za prospěchem národním. Ví, že mužů nepoutá, ježto není sličná, ale nermoutí se proto; pojímá život jako vážný úkol a její přísné názory vzbuzují v ní touhu po samostatnosti, hmotné neodvislosti. Zřídí si tedy příhodný obchod, na nějž se svědomitě připravila. U paní Dvořákové pozná ji Pokorný, přemýšlí o ní, srovnává ji s jinými, od přírody štědřeji vybavenými ženami, zkoumá svůj poměr k ní a své city vůbec — a posléze ji radostně překvapí, nabídnuv jí společnou pouť dalším životem.

Spisovateli šlo o to, aby znázornil, jak pohlíží na manželství a rodinu vážný, zralejší muž, který má arci své osobité názory, značně odlišné od dnešního průměru mužů, představujících tak řečené »dobré partie«. Volba mezi Dvořákovou a Řezáčovou má asi projeviti, že přednosti ducha a povahy mohou za určitých okolností snadno vyvážiti krásu i bohatství. — Práci autorově počítáme za dobrou stránku, že si obírá vážný předmět a snaží se zpracovati jej tak, aby výsledek byl netoliko zajímavý, ale i nabadavý. Naproti tomu bychom si přáli, aby román všecek byl jaksi prohřátější vnitřním, vlastním teplem a aby vyrůstal ze sebe prudší, živelnější silou.

Karel Chvoj v drobné knížce, nazvané *Zpověď tuláka Pyšvejce* (nákl. Fr. Švejdy, str. 41), pokusil se o psychologický obrázek jedince, vyrostlého mezi škůdci lidské společnosti, ale chovajícího touhu státi se řádným člověkem. Zkušenost ukazuje, že lidské předsudky kazí takové dobré úmysly a dohánějí příslušné individuum přece jen na cesty špatné. Autorovy prostředky nevystačily na to, aby vystihl zápas svého hrdiny s běžným míněním většiny lidí a zejména aby sledoval vnitřní vývoj svého tuláka od chvíle, kdy se osamotní, až do doby, kdy se octne ve vězení. S počátku sice lze tu pozorovati slibné rozběhy, ale za nedlouho vypravování upadá v jednotvárnost, podporovanou i formou, kterou si autor vybral. Zejména moralisující výklady závěrečné připadají nám nemístné.

F. V. Vykoukal.

Paměti.

Bývalý člen Národního divadla, umělkyně Adéla Volfová, kterou starší návštěvnictvo divadla posud chová v milé paměti, vstoupila v řadu spisovatelů, kteří obohatili naši literaturu memoarovou. Její kniha *Mému rodišti* (nákl. Em. Šolce) čestně se řadí k zápiskům, které nám zůstavila E. Pešková, Sklenářová-Malá, H. Kvapilová, J. Bittner, J. Šmaha, kapelník Čech a j., ať neuvádíme F. A. Šuberta, který z bohaté své působnosti divadelní vyvážil nejen paměti, ale i dějiny, k nimž pak připojil řadu studií, portretujících přední představitele našeho umění hereckého. Slečna Volfová svou knihou ovšem zaujímá stanovisko širší, než měli její předchůdkyně a předchůdci. Naznačila to již nápisem své knihy, kterou připisuje svému rodišti — Jindřichovu Hradci, v němž ztrávila své mládí až

potud, kdy se dala na dráhu divadelní. Vypravuje tedy nejprve rozmanité drobné příběhy ze svého života, pokud až její paměť sahá, totiž z doby asi kolem r. 1850, a stopuje události vlastní rodiny. Otec spisovatelčin býval zámožným barvířem — postup práce toho řemesla, většině čtenářstva jistě leda jménem známé, je tu tedy vylíčen téměř názorně, a což je nápadnější, také zajímavě. Autorka má totiž nepopíratelný dar učiniti příjemným i předmět na pohled lhostejný nebo nudný. Takovým způsobem vyličuje život rodin, s kterými se stýkala, a tím bezděky podává cenné příspěvky k obrazu vnitřního života v jihočeském městě v polovině minulého století. Ty drobné, zdánlivě rozptýlené příhody, rozmanité figurky a jejich příběhy a zájmy autorka přece vnitřně spojila. Nalezlať pojítko jak prosté, tak přirozené. V dětskou duši nejhloub se vtiskují dojmy z vlastní rodiny. Rodiče a sourozenci mají tam vždy místo nejtrvalejší a nejbezpečnější. Tak i Volfová sleduje stále příběhy rodinné, jež jsou jí páskou, slučující všecky ty jednotlivé obrázky, které tu kreslí v malých, na oko zcela odloučených rámcích. Vývojová čára rodiny Volfovy nejeví vzestupu. Otec pro přílišnou dobrotu, hrdost i slabost pozbýval a zcela pozbyl jmění a po jeho smrti matka s dcerami pracně obhajovala života. Ty vzpomínky samy podávají mnoho látky, jež čtoucího poutá a znenáhla všechen jeho zájem odvádí k osobě spisovatelčině, jež ovšem je středem, jednotícím všecko vypravování další.

Na jaře r. 1865 nastoupila Volfová na dráhu hereckou u společnosti Čížkovy, která tehdy byla v Třeboni. Že to byla dráha trnitá, že herce leckdy tenkráte čekala bída, ano i hlad, je známo také odjinud. Volfová vzpomíná na trampoty dávno minulé bez trpkosti a líčí je prostě, nepřepínajíc ničeho ani nezastírajíc. Skromně, místy skoro až ostýchavě mluví o svých uměleckých úspěších a upřímně, od srdce k srdci vyličuje některé stránky své povahy, pro něž někdy zakusila dost hořkosti, kdežto jindy zas jí získaly přízeň, na niž po letech vděčně vzpomíná. Z dalších stanic jejích zvláště měla význam společnost Švandova a Kramuelova. Tehdy pobývala Volfová v předních městech našeho venkova a seznámila se s pražským obecenstvem v letních divadlech předměstských. Její vzpomínky na ta města a na ty scény spřádají se se vzpomínkami na četné herce a herečky, jejichž jména vždy budou náležeti dějinám našeho divadla, a tím podávají cenné příspěvky k historii našeho divadelnictví. Zajímavé jsou také upomínky na četné osobnosti, s nimiž se spisovatelka seznámila na své umělecké pouti a s nimiž ji poutalo přátelství zejména za pobytu u Národního divadla, jemuž náležela od r. 1873 do konce r. 1898. Že se k tomu druží také poutavé vzpomínky soukromé, v nichž se jednak rozvíjí pásmo rodinné z prvé části knihy, jednak se doceluji povahové rysy autorčiny, netřeba připomínati.

Spisovatelka podala touto knihou svému rodišti cenný dar. Darem tím však potěší se také kterýkoli nepředpojatý, zejména pak starší čtenář, který rád myslí zalétá do dnů mladosti radostné.

F. V. V.

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 1. června 1914.

(Delegace. — Sjezdy politických stran v Praze. — Nové dohodovací konference. — Dr. Pacák. — Frant. Kossuth. — Samospráva v království Polském. — Výsledek voleb do francouzské sněmovny. — Home-rule. — Těžká obžaloba cara Ferdinanda. — Albanie. — Turecký parlament. — Čínská ústava.

Po zasedání neobyčejně dlouhém zakončeny delegace dne 29. května. V obou delegacích byly jak v plenu, tak ve výborech dlouhé, pohnuté debaty, ale na konec povoleny všechny požadavky vládní. V rakouské delegaci byly vnitřní poměry a zejména česká otázka v popředí diskuse. Hrabě Stürgkh ubezpečoval, že vládě záleží na urovnání parlamentních zmatků a že horlivě pracuje, aby odstraněním překážek, jež vznikly na české půdě, co nejdříve uvolnil sněmovní jeviště. I když v cestách k tomu cíli se názory rozcházejí, přece prý tlak silného, velkého společného zájmu o dělnost parlamentu nyní spíše nežli v dřívějších dobách může vésti k úspěchu. Slova, pouhá slova, jichž jsme od vlády této i předešlých již dosti slyšeli. Albanie byla rovněž předmětem čilých debat a našemu poměru k Italii dostalo se dobrého osvětlení. V uherské delegaci prohlásil kníže Windischgrätz, že nynější Albanie není schopna života, že diplomacie celého světa jest o tom přesvědčena a že to jediný hr. Berchthold nechce doznati. Náš poměr k Italii charakterisován jest tím, že se příští velké manévry rakouské armády budou konati u italských hranic.

V květnu konaly se v Praze tři sjezdy stran, svobodomyslné, národní (staročeské) a zemského zastupitelstva strany agrární. Všechny zabývaly se nynějšími neutěšenými poměry jak v říši, tak v zemi a přijaty resoluce tlumočící stanovisko těchto stran. Strana agrární zvolila svého předsedu, jímž zvolen poslanec Staněk.

Nové dohodovací konference česko-německé svolány předsedou poslanecké sněmovny Drem Sylvestrem na den 4. července. Němci různých stran vyslovují však tak přehnané požadavky, že naděje na nějaký příznivý výsledek jest pranepatrná. Především žádají odstranění nynějšího místodržitele král. Českého knížete Thuna a jeho nahrazení »mužem, kterému důvěřují«, totiž mužem, který by konal jen to, co oni sami chtějí.

Dne 23. května zemřel po delší nemoci bývalý ministr Dr. Bedřich Pacák. Narodil se 14. září r. 1846. Do politického života vstoupil jako člen strany svobodomyslné r. 1889, zvolen byv poslancem do sněmu českého. Do říšské rady zvolen r. 1891. Od těch dob zasedal v obou sborech. Za vlády Beckovy jmenován dne 2. července r. 1906 českým ministrem-krajanem. Dne 9. listopadu r. 1907 podal demisi. Po demisi zvolen místopředsedou Českého klubu, jehož předsedou býval, než se stal ministrem. Získal si i jako poslanec i jako ministr velké zásluhy o národ český.

František Kossuth zemřel dne 25. května po dlouhé nemoci. Narodil se r. 1841 jako druhorozený syn Ludvíka Kossutha. Byl

původně inženýrem v Italii a sdílel s otcem svým vyhnanství. Když jeho otec r. 1894 v Turině zemřel, vrátil se do Uher. Roku 1895 zvolen do říšského sněmu uherského a postaven v čelo frakce neodvislosti. R. 1904 vedl spojenou opposici proti Tiszovi a porazil liberální stranu. R. 1906 stal se ministrem obchodu v kabinetě Wekerlově.

Ruský sovět zamítl předlohu o samosprávě v království Polském. Projekt samosprávy v král. Polském tím ještě není zmařen. Ministerská rada podá jej hosudarstvenné dumě v příštím zasedání. Duma jej přijme, odtud půjde znovu do sovětu, a vláda prý se přičiní, aby jeho odpor zlomila. — Ministerská rada schválila návrh ministerstva obchodu a průmyslu, aby byla r. 1917 v Moskvě uspořádána všeruská výstava hospodářská, průmyslová a umělecká. Náklad jest vypočten přibližně na 23 milionů rublů.

Definitivní výsledek voleb do francouzské sněmovny jest po užších volbách tento: Krajní levice, která se také v užších volbách podporovala, má 282 poslance; jsou to sjednocení socialisté 103, spojení radikálové, radikální socialisté a republikánští sociálové odstínu Augagnesova 179; naproti tomu mají opposiční republikánské strany 247 posl., a sice venkovští socialisté odstínu Briandova, nesjednocení radikálové a republikáni levice dohromady 178, progresisté a Union republicaine 69, pravice (konservativní a Action liberale) 73. Předsedou sněmovny zvolen Deschanel.

Předloha o irské samosprávě schválena v anglické dolní sněmovně v třetím čtení 351 hl. proti 274 hl. Sir Carson, vůdce odbojných Ulsterovců, prohlašuje, že toto přijetí předlohy nevzbudilo v Ulsteru žádného rozčilení. »Není již pravděpodobno — řekl — že tato bill nabude v Ulsteru praktické platnosti a že se Redmond stane ‚králem Irska'. Ulsterovci vytrvají ve svém zápase.«

V bulharském sobrání hájil se člen bývalého kabinetu Daneva proti obžalobě s vládní strany, že Gešov a Danev jsou zodpovědni za bratrovražednou válku. Pravil mimo jiné, že zlo a neštěstí bulharské začíná teprve druhou válkou. Po vítězné první válce přišla likvidace a rozhodčí soud. »Dne 27. června pozval jsem gen. Savova k sobě a tázal jsem se ho, věří-li v možnost války, Savov mi řekl, že by taková válka znamenala pro Bulharsko katastrofu a že je nejlépe vznésti ve sporu se Srbskem rozhodnutí na cara. Ale dne 29. června byl dán Savovu vyšší rozkaz, aby udeřil na Srby a Řeky a to tak, aby Srbové a Řekové nic netušili a my, vláda, abychom o tom nevěděli. V korunní radě řekl jsem králi do očí, že akt ze dne 29. června vrhl Bulharsko do propasti a že my zaň nebereme odpovědnost, poněvadž se stal bez našeho vědomí a přímo proti naší politice.« »Nuže, suďte nás« — tak zakončil svou obranu. — »Zvolte ze sebe soud, který zjistí, kdo vydal osudný rozkaz. Až zjistíte původce tohoto rozkazu, budete míti vinníka bulharské katastrofy a toho vinníka suďte a ztrestejte bez milosti.« — Řeč, kterou proslovil Todorov jako obžalobce krále Ferdinanda, učinila hluboký dojem.

V Albanii je situace svrchovaně kritická. Teprve dne 29. dubna prohlásil hr. Berchtold v delegacích, že »zřízení samostatného albán-

ského státu bylo zakončeno nastoupením knížete Wieda, jehož přijetí albánským národem s nelíčeným nadšením a sympatiemi všech velmocí jest příznivým případem.« Zatím vyvinuly se věci zcela jinak. Velmi nepříznivě i pro knížete Wieda i pro velmoci. Velká část albánského národa nepřijala knížete nikterak nadšeně, stála proti novým poměrům ve zjevném odporu, který nyní vzrostl ve zjevnou vzpouru. Jižní řecká část Albanie, severní Epiros, vzepřela se proti svému sloučení s Albanií. V boji utrpěl albánský vládce porážku, musil povoliti Epirotům zvláštní autonomní postavení a když je pak odvolal, šířilo se povstání rychle, nastalo netušené mohamedánské hnutí v okolí Tirany a povstalci přitrhli až před Drač. Ježto Essad paša považován za strůjce piklů proti knížeti, zakročeno proti němu, jeho dům byl bombardován, on zajat a dopraven na italskou loď. Zaručiv se knížeti, že se do Albanie nevrátí, byl dopraven do Italie. Rodina knížecí ocitla se v hrozivém nebezpečí a utekla se na italskou loď. Na domluvu mezinárodní komise vrátil se kníže do svého paláce. Požadavky, formulované povstalci, prý tureckou vládou podporovanými, jsou takové, že situace knížete Wieda je neudržitelna. Povstalci, nad jichž táborem vztyčen turecký prapor, prohlásili, že chtějí návrat tureckého panství, nebo mezinárodní vládu, a knížete Viléma že nepotřebují. Kníže žádal za vyslání mezinárodního vojska, ale žádosti té nesplněno.

Dne 13. května zahájen v Turecku parlament po dvouleté bezparlamentní době. Trůnní řeč omlouvá porážku tureckou v poslední válce vysílením následkem války s Italií a revolucí, líčí udatnost tureckého vojska a úspěchy Turecka, vyslovuje naději na zachování maloasijských ostrovů a klade důraz na vybudování námořnictva a armády. Nový parlament má silnou mladotureckou většinu.

Čína má od 1. května novou ústavu. Tato dává presidentovi nejrozsáhlejší práva a činí jej takřka pánem národa. President sám má právo, jmenovat a propouštěti úřadníky a důstojníky, vypovídati válku, uzavírati mír a disponovati válečnou mocí a vydeji pro ni nutnými. Do nové ústavy není pojato ustanovení, že se vyšší úřadníci nemají vměšovati do činnosti soudní.

Adolf Srb.

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1914. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. Červen.

O KNIHÁCH A SPISOVATELÍCH.

K. M. Čapek, jehož poslední belletristické knize »Z města a obvodu« vykázala literární kritika v přečetných referátech čestné místo v moderním českém krásném písemnictví, překvapí v nejbližší době svoje přečetné ctitele novou prací. Tentokráte vrátil se k muse dramatické, jenže po rozechvívajících svých dramatech sáhl k látce veselé, aby znovu ukázal dávno již oceněný svůj talent pro žanr rozmarnější. Vydá u Ottů lidovou frašku »Diadem a prsten«, kteráž jak novostí látky, tak i neobyčejnou působivostí a vděčnými rolemi jistě získá si rázem místa na všech scenách ochotnických. Na hru již napřed upozorňujeme čilé jednoty, kteréž si premiéry její chtějí zajistiti.

Vzácné básnické dílo chystá Ottův Sborník světové poesie ve 119. svém svazku: drama hrab. **Alex. Konst. Tolstého »Smrt Joana Hrozného«** v mistrném překladu dvor. rady dra F. Krska. Je to prvá část slavné carské trilogie (druhá, Car Feodor Joannovič, vyšla rovněž překladem dra Krska v 89. sv. Sborníku světové poesie), v níž A. K. Tolstoj pokusil se uvésti na scénu ruského cara bez legendární vznešenosti, v reálních rysech živé lidské bytosti. Ivan Hrozný vylíčen je tu s různých stránek v malebných podrobnostech a silnou básnickou mluvou. Slavné básnické dílo zajisté i u nás těšiti se bude úspěchu témuž, jako na Rusi, kde řadí se ke klassickým dílům nového dramatu ruského.

Ottova Česká knihovna zábavy a poučení chystá pro nový (33.) svazek dílo, kteréž bude jistě příjemným překvapením. Vynikající náš literární kritik a historik prof. dr. **Arne Novák** vydá tu knižně s názvem **Myšlenky a spisovatelé** sedmnácte literárních studií a podobizen, vystihujících význam a ráz vůdčích postav našeho národního obrození neb tvůrčích nositelů moderní české tradice slovesné. Práce slovutného kritika českého, roztroušené dosud v časopisech, zajímati budou způsobem podání, který pomíjí vše podružné a vyhýbá se bádání monografickému, za to co nejživěji ponechává vystoupení osobnosti v plné její svéráznosti a prostředí doby. V knize budou studie o Dobrovském, Jungmannovi, Kollárovi, Čelakovském, Máchovi, Zeyerovi a j., mimo to úvodem přinese patero článků obecnějšího obsahu, které nabádají čtenáře sledovati s pozornou a oddanou vnímavostí zjevy literární.

Slavný filosof jasnopoljanský, hrabě **Lev Nik. Tolstoj**, stále ještě je v popředí zájmu všeho vzdělaného světa a každá kniha jeho je nejcennějším darem všem myslícím a ušlechtilým duším. Bude tudíž zajímati zpráva, že překladem prof. Gabr. Šurana a s názvem **Cesta života** vyjde u Ottů kniha Tolstého, obsahující těžké zrní jeho myšlenek a myšlenky slavných autorů světových, Tolstým duševně spracované. Kniha jistě náležeti bude k nejvážnějším zjevům literárním, jakýmiž současná naše literatura se může pochlubiti.

Jaroslav Hašek, jehož povídky a humoresky setkaly se se živým zájmem čtenářstva, vydá u Ottů v úpravě Štáflově **Dva tucty povídek**, jejichž náměty čerpány jsou nazvíce z horních Uher, Karpat a Slovenska. Pružný styl a vzácný dar vypravovací lze u Haška dobře srovnávati s Jókaiem, jemuž se často látkou i prací podobá a není pochyby, že kniha originelně vypravená a často národopisně zajímavá bude velmi ochotně čtenářstvem přijata.

Jeden z nejlepších našich znalců angličtiny a praktický učitel této řeči, prof. **Jan Váňa**, vydá u Ottů knihu anglické korrespondence (English Correspondent), kteráž bude vítanou příručkou všem, kdož jazyku tomu se učí, nebo zejména k obchodním účelům svých vědomostí zužitkovati chtějí. Kniha velmi instruktivní, s potřebnými vysvětlivkami, prakticky vyčerpávající veškery možné případy v životě, vyjde již v nejbližší době.

LITERÁRNÍ ZPRÁVY.

Jaroslava Vrchlického slavná básnická sbírka »Symfonie« vychází právě v definitivním Novém souborném vydání básnických spisů Vrchlického, kteréž dospěly již ku sešitu 20. Slavná básnická díla tato, vydávaná u Ottů v sešitech po 32 hal., doporučujeme znovu pozornosti naší intelligence.

Druhý sešit Ottova Divadelního slovniku nezůstal co do zajímavosti a bohatého obsahu za 1. sešitem, jejž veškeren český tisk uvítal s nejvřelejšími sympatiemi. Druhý sešit obsahuje pěkná zpracování hesel od Amant po Augustus, v tom pak celou řadu velmi obšírných a výhradně pro O. D. S. napsaných statí. Tak velké články Americké divadlo a Anglické divadlo, z péra K. Muška, jsou skvělými monografiemi, vyčerpávající látku dokonale. Již z těchto statí je zjevno, že O. D. S. připraven je vážně na svůj úkol a svoje poslání také věrně splní. Budeme míti v něm příručku, v níž rozvoj kultury divadelní zejména naší bude co nejvěrněji a nejobsáhleji komentován. V dalším obsahu tohoto sešitu je množství článků o divadle a umění divadelním, životopisy vynikajících umělců, zařízení, stavbě, režii atd. Do textu vloženo 23 vyobrazení, z nichž některá jsou celostranná, mimo to pak jako samostatné přílohy zařazeny: barevný Wenigův návrh dekorace selské světnice a z autografů Národního divadla zajímavý titulní list rukopisu Adámkovy »Salomony«. — Ottův Divadelní Slovník, jejž za součinnosti Karla Engelmüllera rediguje Karel Kamínek, vychází nákladem J. Otty v Praze v sešitech po 80 hal. Doporučujeme veškeré české intelligenci toto vynikající dílo, kteréž náleží k nejpřednějším literárním podnikům současným. Sešit 1. lze si vyžádati na ukázku.

Kálalův československý román »Hranice« ukončen byl právě vyšlým 6. sešitem Ottovy Laciné knihovny národní. Dílo jednoho z nejnadšenějších průkopníků jednoty československé vzbudí zajisté širší pozornost i toho čtenářstva, kteréž umělecké dílo neměří jen kvalitami dobře založeného děje a živě kreslenými osobami, ale vycítí i snahu autorovu, přispěti prací svojí k pochopení idey. A idea Kálalova je krásná a ušlechtilá, jeho snahy sjednocení československého zasluhují vlídné pozornosti a obecné podpory. »Hranice« je takovým propagačním činem a měla by tudíž býti všude hodně čtena a rozšiřována. — Po Kálalově »Hranici« počíná vycházeti v Ottově Laciné knihovně národní sbírka pérokreseb B. Frídové »Taje srdcí«. Sešit o 48 str. je za 20 hal. Sbírka vychází nákladem J. Otty v Praze.

Anatola France satyrický román »Ostrov tučňáků« v dobrém překladu Jana Hájka vychází nákladem J. Otty v Praze v románové Knihovně Zlaté Prahy v sešitech po 24 hal. Na toto vynikající dílo upozorňujeme všecky přátele moderní krásné četby. Na Knihovnu Zlaté Prahy připlácejí odběratelé Zlaté Prahy čtvrtletně pouze 1 K.

Gabriely Preissové dramatická selanka »Přijďte k nám, až bude jaro«, známá pražskému obecenstvu ze scenického podání, počíná v nejnovějším sešitě (99.) Spisů sebraných G. Preissové. Četní přátelé literárního díla Preissové potěší se knižním vydáním tohoto rozkošného korutanského květu. Spisy Preissové vycházejí u Ottů v sešitech po 30 hal. Dosud vyšlo 15 svazků úplných.

Sebrané spisy J. Arbesa dosáhly již 391. sešitu. Vychází nejnovější kniha 37., obsahující s názvem »Z galerie českého herectva« zajímavé a pilně složené monografie nejlepších hereckých talentův českých. Doporučujeme spisy Arbesovy, vycházející nákladem J. Otty v Praze v sešitech po 30 hal. všemu českému čtenářstvu. Illustr. brožurku o Arbesovi a jeho literárním díle zašle nakladatelství Ottovo každému na požádání.

Výbor z povídek a vzpomínek K. Světlé, jejž uspořádal prof. M. Hýsek a vydal v České knihovně zábavy a poučení u Ottů, dokončen je právě vyšlým sešitem 9. (celé sbírky 229.). Kniha mimo úvod obsahuje práce Světlé: Dvojí probuzení, Mladá paní Zapletalová, Z ovzduší barikád, Přišla do rozumu, Hospodská v Letovicích, Z upomínek pak Otec K. Světlé a dvě kapitoly z knihy »Z literárního soukromí«. Velmi pěkná, dospělejší mládeži zvláště vhodná kniha vyšla v sešitech po 24 hal. a dobře poslouží každému, kdo se s drobnější prósou slavné Světlé chce seznámiti.

V staročeský mazhauz lazebníkův uvádí dr. Z. Winter v nejnovějším sešitě Sebraných spisův (80.) v historické arabesce »V lázních« dnešního čtenáře a seznamuje ho s lázeňským zařízením a životem 16. věku i s počestným cechem mistrů lazebníků, spolu bradýřů, barvířů a bradoholičů, z nichž mnozí byli i po stránce chirurgické na slovo braní. Z lidí dříve povržených div se nestali »vědci« a zařizují svoje místnosti na tehdejší dobu zvláště bohatě, drží tovaryše, chásku nevrlou a nepokojnou a provozují lékařskou prax i! Čtenář se zájmem sleduje svého autora, jenž tak zajímavě dovede líčiti starodávný život. Spisy Wintrovy, jež co nejvřeleji doporučujeme, vycházejí u Ottů v Praze v seš. po 30 h.

První automobily na jižní točně. V nejnovějším (9. sešitě) svého velezajímavého deníku »Dosažení jižní točny« pojednává kap. Scott o výsledcích velkého pokusu, dosáhnouti bodu jihotočnového nejmodernějším dopravním prostředkem — automobilem. Kap. Scott vzal ssebou na jihopolární výpravu dvojí, za tím účelem zvláště konstruované sáně automobilové a podnikl jimi dříve, než se na cestu vydal, rozsáhlé pokusy, kteréž právě nyní popisuje. Sdělení kap. Scotta zajímati bude zejména kruhy sportovní a výkon sportovní, odvážný i krásný, vzbudí v nich jistě onen dojem pocitů, jakéž měli odvážní cestovatelé v prvé dny svých pokusů. — V ostatním obsahu líčí kap. Scott neobyčejně zajímavé a pestré příběhy v »jarní« době, v září a říjnu, ovšem pokud lze na jižní točně jaru rozuměti při 36 stupních mrazu pod nulou! »Dosažení jižní točny« vychází nákladem J. Otty v Praze v sešitech po 60 hal. Doporučujeme co nejvřeleji!

K posledním metám dálných končin světa slove knížka z péra geologa J. V. Želízka, vyšlá ve Světové knihovně (č. 1130—1132) u Ottů za 60 hal. Autor, jak také v titulu knížky své uvádí, probírá tu »význačné episody z dějin polárních výzkumů od doby nejstarší až do objevení severní a jižní točny« se zájmem přírodozpytce-geologa a srovnává přehledně veškery výsledky, jež odvážní dobyvatelé točen cestami svými k zisku lidstva přinesli. Dílo svého druhu u nás jistě jediné vzbudí v každém čtenáři horlivý zájem pro kulturní zápasy výzkumné a jistě rádo a horlivě bude čteno. K rozšíření napomáhati bude i laciná, jen při Světové knihovně možná cena.

Prof. K. Krofty »Bílé Hory« vyšel sešit 7., v němž líčeny jsou události po bitvě bělohorské a zejména strašlivé popravy na náměstí staroměstském dne 21. června. Dílo z péra vynikajícího historika, podané slohem populárním, doporučujeme co nejvřeleji všemu čtenářstvu. Vychází u Ottů v Praze ve Sbírce přednášek a rozprav v sešitech po 50 hal.

Velké důležité dílo naučné, »Encyklopedický slovník německočeský, složený prof. drem J. V. Sterzingrem, dospěl již ku sešitu 6., k heslu »Akmele«. Snaha vydavatelstva, co nejvíce urychliti vydání tohoto literárního veledíla, je samozřejma z rychlého postupu sešitů. Upozorňujeme tudíž každého, kdo se ještě k odbírání tohoto díla nerozhodl, aby přihlásil se co nejrychleji v kterémkoli knihkupectví, kde sešity dosud vyšlé obdrží. Sterzingrův »Encyklopedický slovník německočeský« vychází nákladem J. Otty v Praze v sešitech po 80 hal. a lze si vyžádati sešit na ukázku.

UNIE, PRAHA.

JAKUB ARBES

R. 1914. ČÍS. 7.

VLČKOVA OSVĚTA

Dr. *Otakar Zich:*

Moderní opera.

I.

Chci pojednati v této studii stručně a úhrnně o nejvýznačnějších zjevech *současné* tvorby operní. Zvolil-li jsem název »opera *moderní*«, jest v tom arci obsaženo jakési omezení látky. Jest jasno, že ne každé — a třeba i dobré — dílo současné jest zároveň uměleckým dílem moderním. V každé době přisvojuje si tento hrdý přívlastek ten umělecký směr, který je v té době pokrokový, t. j. který nečerpá z hodnot tu jsoucích, nýbrž usiluje o nové. Zvláště hudba druhé polovice devatenáctého století, jejíž vůdci byli Liszt a Wagner, u nás Smetana a Fibich, měla tento predikát heslem v urputných bojích se zastanci hudebního konservatismu, v bojích, jež mocně zasáhly i k nám.

Tuto etapu sledovat a v její operní tvorbě hodnotit nemíním; jest již uzavřena, za námi. Měla přirozeně své bezprostřední připravovatele — Webera, Berlioza, Marschnera — *ale měla již i své epigony.* Stačí z nich jmenovati — vedle řady méně významných skladatelů — pozdějšího Verdiho, Goldmarka, Humperdincka, Schillingse, u nás pozdějšího Dvořáka a Kovařovice.

Tuto dobu, kterou lze nazvati *Wagnerovsko-Smetanovskou* dle dvou největších jejích představitelů, lze ohraničiti zhruba koncem osmdesátých let předešlého století, po smrti obou těchto mistrů. Díla epigonů přirozeně přesahují tuto mez a prostupují i další čtvrtstoletí, až do našich dnů. Takováto díla, jež jsou jen dozvukem etapy předešlé, jejím »prodloužením«, abych tak řekl, ponecháme stranou, leč by se v nich jevily též aspoň nějaké nové umělecké hodnoty.

Bylo by mnohem vděčnější a *vlastně jediné možné*, hodnotit právě tuto starší, uzavřenou již periodu. Ba, nutno říci, že doba

ta, ač jsme již získali náležité vzdálenosti časové, dosud není oceněna tak, jak jest ideálem kritiky: s naprostou a střízlivou nestrannosti. Zjev Wagnerův byl příliš reformní, boje o něj příliš urputné, aby nezanechaly stop až do dnešních dnů. Ještě teď píší a soudí o něm vlastně *jeho přátelé a jeho nepřátelé* — a stejně jest i se Smetanou u nás, kde jest věc komplikována ještě tím, že tu bojováno bylo vlastně o vytvoření našeho hudebního umění vůbec; vždyť jsme ho před tím neměli.

Budu-li přes to rozebírat operní umění současné, dosud neuzavřené, ba pravděpodobně ani nevyvrcholené, nebudu tak činiti s tou apodiktičností, která jest tak příjemna kritikům, poněvadž imponuje čtenářstvu. Nechci hodnotit naprosto, nýbrž jen podmíněně: vyzvednouti, zdůrazniti to a zatlačit ono. Budou to spíše jen poukazy než soudy a jsem si plně vědom toho, že budoucnost *může opraviti* některé z náhledů, tu pronesených, nejspíše pak je *doplniti* tam, kde jsem přehlédl něco, co je dosud jen v zárodku.

V něčem arci možno pronésti pevný soud i o umění současném. Jest to soud právě o té jeho části — a početně jest to největší část — jež těží zcela z umění předchozího. Nemám tu na mysli jen díla epigonů předešlé epochy, o nichž jsem výše mluvil To jsou ostatně ještě díla umělecká a jich tvůrci jsou umělci, třeba že nikoli vůdci, nýbrž žáci, stoupenci, následovníci. Ale vedle nich jest ještě velká družina umělcův obchodníků. Ti nemají pevného (aspoň v jedné době) uměleckého přesvědčení jako předešlí, nezastávají jednoho »směru«. Kořistí ze všeho umění, které tu již bylo, a vybírají ovšem to, co nejvíce »působí«, neboť potřebují effektů pro své výrobky. Tu a tam berou i ze současného umění, ale pak jest to jen nějaký vnější, povrchní moment, který jest jim vítán proto, že dodává dílům módní apartnosti. Hodnotit — ovšem odmítavě — jich díla je snadno tomu, kdo blíže zná minulé umění; setkávát se tu se samými dobře známými hodnotami uměleckými, jenže arci skleslými na pouhé effekty, prázdné, poněvadž postrádají vnitřní nutnosti, a zhrublé, poněvadž jsou bezohledně vyzvednuty a nahromaděny. Příkladem z minulých dob jest na prvém místě Meyerbeer. V naší době stačí uvésti dva nejznámější: *Pucciniho* a *Masseneta.* To jsou jen napolo umělci, napolo obchodníci, a díla jejich jen napolo umělecká, na polo pak průmyslové výrobky. Od nich jest již jen malý krok k operetě.

Zbývá nám tedy k úvaze to vážné, t. j. s vážnými uměleckými intencemi tvořené umění současné, jež přináší něco nového. Tu je postavení kritikovo obtížno. Všecko nové je těžce srozumitelné a jest až na úžas, jak málo opravdu nového stačí dílu přinést, aby se zdálo své době celé novotářské, naprosto cizí, a jak malé odchylky od toho, co jest obvyklo, stačí k tomu, aby se dílo zdálo radikálně reformní. Již pouhou uměleckou *individualitu,* i když netvoří přímo proti stávajícím hodnotám, jest velmi těžko chápati, a dlužno jí věnovati mnoho pozornosti a

ovšem i dobré vůle. Příkladem toho jest u nás umění Fibichovo.

Často vytýká se takovému těžce srozumitelnému dílu učenost, strojenost, tvrdí se, že je »děláno«. To jest velký omyl; za »dělané« mohu prohlásiti to, co je mi právě zcela jasné, kde přímo hmatám, jak to bylo děláno. Kdo dovede udělati něco tak, že nevidím dobře, jak to dělal, a mám jen dojem cizosti díla, je spíše velký umělec nežli řemeslník. Stejně nespravedlivá jest i častá výtka, novým dílům činěná, že jsou tvořena na effekt, že nás chtějí omráčiti, přebíti vše, co tu bylo a pod. Pochodí z toho, že takové dílo je nedosti srozumitelné svým vnitřním ustrojením, že ale přes to působí mocným dojmem náladovým; i zdá se jeho effekt býti prázdný, poněvadž není tomu, kdo ho pociťuje, jasně zdůvodněn. První uvedená výtka je nespravedliva vůči dílu, jež neoprávněně snižuje, druhá vůči umělci, poněvadž pochybuje o vážnosti jeho umělecké snahy.

Věc se komplikuje ještě tím, že vedle novotářských umělců vyskytují se v téže době i umělci — a začasté i velicí — kteří dají na sebe působiti novotám svých vrstevníků, osvojují ši je, rozvádějí, ba i zdokonalují. Jest velmi obtížno, rozlišiti jich výtvory od výtvorů původních, ba někdy vůbec i stanovit, odkud ty a ty nové momenty umělecké pramení, nerci-li zjistiti dosah vzájemných vlivů. Mámeť tu před sebou materiál, který je vlastně dosud »ve stavu zrodu«, který je proměnlivý a stále rostoucí, umělecké profily, jež nejsou ještě definitivní a mohou v nejbližší době novým dílem naše theorie zcela zmásti. Že k jakémusi aspoň úsudku jest nám potřeba, abychom toto současné umění co nejvíce znali a rozlišovali, jest jasno; ale ani pak nelze podati více než pravděpodobné soudy. K naprosté jistotě schází nám vždy náležitá vzdálenost časová, jež pestrý z blízka obraz radikálně zjednodušuje.

*

Abstrahujeme-li od problému *provedení* operního díla, problému, který zejména po stránce scénické byl v naší době do popředí zájmu posunut, omezíme-li se tedy na dílo, jak vyjde z rukou skladatelových, shledáváme na něm *dvě stránky*. Projevují se vlastně nejzřetelněji při vzniku opery: zpravidla bývá autor jejího *textu* (libretta) odlišný od autora *hudby*, a vždy jest tento text — aspoň v hrubém plánu — vytvořen dříve než hudba. Librettista básní text i s nápovědí budoucí scény, tvoří tedy něco, co jest obdobno, případně totožno s dramatem mluveným. Skladatel tvoří na tomto základě hudbu — instrumentální i vokální.

Tuto dvojstránkovost opery, jíž dobře poví název »*hudebního dramatu*«, třeba míti na mysli, jde li nám o přívlastek *modernosti*. Plyne z toho dvojí požadavek:

a) Vůči *librettu* (textu, dramatu) v tom smyslu, že poběží nám o nové jeho formy, tedy jiné, než byly v epoše předešlé. S dramatem mluveným třeba tu ovšem jen velmi opatrně srovnávati. Libretta byla vždy pod vlivem mluveného dramatu, ale měna jejich opozďovala se někdy velmi značně za měnou literatury dramatické. Příčina toho vězí v značné setrvačnosti skladatelů při starých, zakořeněných již formách. Tak se stává na př., že realistické libretto vystupuje až v době současné, jako ohlas realistického dramatu mluveného, jež zajisté teď nikdo nebude zváti moderním. Jeho ovzduší a styl dlouho operu odstrašoval, ba zdál se býti nemožný pro zhudebnění.

b) Vůči *hudbě* opery v tom smyslu, že budeme žádati, aby — bez ohledu na povahu libretta — měla nové kvality hudební, odlišné od dramatických kvalit hudebních z minula a příbuzné těm, jež projevuje současná hudba instrumentální. Je velmi zajímavo, sledovati po této stránce antagonismus mezi hudbou pouhou a hudbou takto (na text, na drama) užitou, antagonismus projevující se tím, že v jednotlivých epochách ta či ona hudba stává se vůdčí. Když vyvrcholila symfonická tvorba Beethovenem a Berliozem, bylo zajisté obtížno (ovšem ne nemožno) vytvořiti na tomto poli umění, jež by bylo pokud možno nové. Naskytoval se však úkol, aplikovat vymoženosti těchto mistrů na operu — a ten byl proveden Wagnerem a Smetanou tak skvěle, že hudba dramatická, jež řešením nových úkolů nabyla nových kvalit, ovládla pole. Teď se poměr obrátil: instrumentální tvorba mohla výtečně těžiti z toho, co operní hudba přinesla nového, a učinivši tak, nabyla vrchu a kulminovala znova symfonií Mahlerovou. Za to operní tvorba nemohla se vymaniti z vlivů předešlé epochy. Charakteristické jest, jak musil Richard Strauss obrátiti se k tvorbě symfonické, aby se tak sprostil vlivu Wagnerova. Teprve když si v tomto oboru vytvořil svou vlastní mluvu, vrací se k opeře a tvoří díla svérázná. Nová epocha operní vzroste a vyvrcholí na podkladě nové instrumentální hudby, *jež tu již jest* — a cestu tuto lze dobře sledovati na př. na dramatické tvorbě Ostrčilově.

Jen ta díla, která splňují oba vytknuté požadavky modernosti (v librettu i v hudbě), budeme moci označiti jako »plnokrevné« moderní opery. Ačkoli z řady oper, o nichž promluvíme, jen dvě tomu činí plným rozsahem zadost, platí to přece i o ostatních aspoň do jakési míry. Jeť přirozeno, že nová látka (drama) vyvolá sama sebou nové projevy hudební, od dřívějších aspoň částečně odlišné. To cítili dobře všichni operní skladatelé, kteří chtěli něco nového ve své hudbě říci, hledajíce instinktivně nová, od předešlých rozdílná libretta, odmítajíce staré šablony. Činili tak i ve svém vlastním umění: Smetana př. nechtěl stůj co stůj po »Prodané nevěstě« komponovati operu téhož druhu, ač by mu to bylo přineslo všeobecnou přízeň, a odmítl operní látku Konráda Wallenroda, Hostinským mu nabízenou, jen proto, že v ní byl motiv soudu, který před tím již v několika operách zpra-

coval.[1] Jeví se v tom, tak jako vůbec v pravém tvoření uměleckém, *odpor a odboj proti šabloně* — hlavní pramen nového, pokrokového umění.

*

Poněvadž ovšem uvedené obě stránky opery v díle samém jsou sloučeny, vyplývá z toho, že bude nám nutno zkoumat i jich vzájemný poměr. Na hudbu opery klásti musíme tedy požadavky dva.

Především musíme žádat, aby nám hudba sama o sobě poskytovala útvary hudebně cenné, nové, originální — to je požadavek *hudebnosti* opery.

Za druhé musíme však *nad to* žádat, aby byla hudba v správném poměru k dramatu, v poměru, který by působil dojmem příčinné jich souvislosti. To je požadavek *dramatičnosti* opery, který se člení zase na dva: Jedním jest úkol, zachytiti hudebně *atmosféru* dramatu, jednotně a charakteristicky. Shoduje se to s úkolem, jaký připadá při dramatu mluveném *scenování*, a scenování *opery* musí bezpodmínečně tento jednotný hudební styl díla respektovati. Druhý úkol jest, vytvořiti hudebně *postavy* opery jako vyšší útvary hudební, t. j. úhrnná hudba, určité dramatické osobě věnovaná, musí míti jednotný a pro tuto postavu charakteristický ráz.[2]) Shoduje se to zase s *hereckým* úkolem při dramatu mluveném, a ovšem herec-zpěvák musí povahu hudby k určité postavě se vztahující zase respektovati při vytváření své role. Obě tyto úlohy, dramatičnosti hudby se týkající, vylučují, jak je zřejmo, *apriorní* užití forem absolutní hudby pro operu; nevylučují však jich užití vůbec. To je věc velmi důležitá pro řešení sporu, který bývá esthetiky vnášen mezi hudbu operní a hudbu absolutní.

Všecky tyto momenty budeme sledovati v následujících úvahách. Pokud se týče *rozčlenění* látky, jest ovšem jasno, že při tak složitém a neuzavřeném materiálu nemůže činiti nároků na logickou přesnost, nýbrž slouží jen přehlednosti. Isolujeme si problémy, jež prostupují, rozmanitě se křížíce, moderní tvorbu operní, aby nám tak jasněji vystoupily.

II.

Byla to zejména opera *tragická, vážná a slavnostní*, kde v druhé polovici devatenáctého století imposantní dílo Wagnerovo

---

[1]) »Prosím vás, dejte mi pokoj s librettem, ve kterém je soud. Já pořád jen musím soudit: v Braniborech soud, v Prodané nevěstě aspoň se dělá kontrakt, v Daliboru a v Libuši zase soud a ve Dvou vdovách parodie soudu — já už bych na mou věru nevěděl, jak hudebně odsuzovat, aby to zase bylo nové.« (Hostinský, Bedřich Smetana, str. 332).

[2]) Tento požadavek nekryje se nikterak s t. zv. příznačným motivem *osobním*. Jednotlivé osoby opery mohou ovšem míti svůj příznačný motiv, ale také nemusí, po případě mohou jich mít i několik, jsou-li na př. povahově velmi složité nebo podává-li se dramatem jich psychický vývoj. O tom rozhoduje dle své vůle skladatel.

ovládlo tak pole, že nebylo snadno z magnetické jeho sféry se vybaviti. Suggestivní vliv jeho umění stupňován byl ještě tím, že naprostý, možno říci přímo egoistický jeho individualismus umělecký došel nejen vyjádření praktického řadou uměleckých děl dramaticko-hudebních, nýbrž doplněn a posílen byl i kredem theoretickým, v esthetických spisech Wagnerových obsaženým. Uvažme jen všestranné Wagnerovo nadání — hudební, poetické a mimické, vůbec divadelní — a pochopíme, že tvorba jeho až na nepatrné výjimky pohybovala se na poli hudebního dramatu, kde všecky tyto složky mohly se uplatniti. Pochopíme však také, že i theoreticky vyplynul z této jeho umělecké konstituce požadavek »Gesamtkunstwerku«, a to požadavek radikálně důsledný, nikoli jen positivní, t. j. žádající spojení umění za jednotným dramatickým cílem, nýbrž i negativní. Odepřelť Wagner jednotlivým uměním práva k *samostatné existenci* a připustil ji leda jen jako přípravu k budoucímu společnému úkolu — tedy existenci prozatímní, nikoli definitivní. Tento jeho názor neměl ovšem vlivu na vývoj jednotlivých umění samostatnou drahou. Ale jinak bylo s míněním Wagnerovým, že nejvhodnější látkou pro hudební drama je *mythus*.

I toto mínění vyplynulo z umělecké jeho praxe, kde užil v celé řadě oper mythu pohanského (germánského) i křesťanského (středověkého). To mělo rozhodující vliv na básníky librett té i pozdější doby, a bylo jen přirozeno, že takováto uniformita látky působila i na hudbu, tím spíše, že posilována byla přímým vlivem hudby Wagnerovy. Jako příklad za všecky jiné možno uvésti »*Guntrama*« od Richarda *Strausse*. Byl to jen důkaz mocných hudebních individualit, jestliže u nás libretta z mythu čerpající obdařena byla v četných případech hudbou, na hudbě Wagnerově nezávislou. Především to platí o »Libuši« Smetanově, jež arci patří datem vzniku ještě do etapy minulé, ač hudbou ji překročuje. Z doby, o níž jednáme, patří sem *Fibichova* »*Šárka*«, jejíž libretto, vytvořené jako pendant k »Libuši«, v první polovici druhého dějství kopíruje Wagnerovy Valkyry. Na štěstí byl Fibich tak osobitý zjev umělecký, že se jeho hudba tomuto úskalí vyhnula a zachovala si zamostatnost. Že se ovšem v celku proti ostatním operám Fibichovým kloní hudba »Šárky« k výrazu Smetanovskému, dáno bylo právě příbuzným s »Libuší« dějem i postavami. Naproti tomu libretto poslední opery Fibichovy, »*Pád Arkuna*«, jeví zřejmé tendence velkooperní; zdá se, že tu byla librettistce ideálem Goldmarkova »Královna Sábská«. O hudbě Fibichově to ovšem říci nelze, a její svérázná invence pozvedá dílo vysoko nad tuto sféru, do níž by snadno bylo mohlo vlivem libretta upadnouti. Nejwagnerovštější je však libretto první opery *Ostrčilovy*, »*Vlasty skonu*«. Kopírování Wagnera zachází v ní až tam, že přejata jest i jeho dikce, duchu německé poesie hovící a tedy české řeči odporná. Že v díle časného Ostrčilova mládí nacházíme vlivy několikeré, především Smetanovy a Fibichovy, jest arci více než přirozeno. Ale i při tom jest po-

divuhodno, jak poměrně malý jest tu vliv právě Wagnerovy hudby, i při námětech s Wagnerovými přímo totožných (na př. kovkopové Nibelungští).

Zvláště v Německu rozbujela se koncem devatenáctého stoletı́ operní tvorba Wagnerovská měrou ohromnou. Nejbližší a zároveň nejjistější prostředek, aby vybavila se opera z tohoto začarovaného kruhu, musila býti v této době, Wagnerovi ještě tak blízké, *volba jiné látky pro libretto.*

Opera pohádková. To byl zajisté obor, mythické opeře nejbližší. Ve svých prvcích, v »pohádkových motivech«, jest vlastně pohádka spiata s mythem tak úzce, že nelze jich rozlišiti. Jako literární celek jest však od něho v několikerém směru rozdílna. Sestupujíc od božských a nadlidských postav k prostým, ba se všedním životem se stýkajícím, zaměňuje typičnost genrovitostí, slavnostnost intimitou, dovoluje směšovati rysy stylisované s realistickými. Konečně uskrovňujíc se v národním charakteru — jsouť pohádky z největší části látkově mezinárodní — získává ve všeobecné a snadné srozumitelnosti a stává se tak populární v nejlepším slova smyslu. To ovšem platí v prvé řadě o pohádce lidové. Jak patrno, byly to vesměs momenty odlišné, ba protichůdné povaze librett Wagnerových a tedy schopné toho, aby vytvořily nový druh opery.

Pohádková opera ovšem není produkt naší doby. Již v Armidě Gluckově a zvláště v Kouzelné flétně Mozartově hrály pohádkové motivy důležitou roli. Weberův Čarostřelec pak byl cele založen na lidové pověsti tak jako jeho Oberon na orientálních motivech pohádkových; Mendelssohnova hudba ke »Snu noci Svatojanské« je s ním v přímé souvislosti Romantická zpěvohra po Weberovi — zejména zpěvohra Marschnerova — pokračovala na tomto základě a vyvrcholila ve Wagnerově Bludném Holanďanu, jehož látka jest napolo pověst, napolo mythus. Pak nastává pausa až do prvních let osmdesátých, kde znovu objevuje se ve Smetanově Čertově stěně pohádková postava Raracha, hudebně geniálně zachycená.

Nedlouho potom, v roce 1893, objevuje se zase první veskrze pohádková opera. *Humperdinckova »Perníková chaloupka«.* Látka její vzata jest z lidové tradice a tímto slohem zpracována. Ba ještě více: jest tu zachycen i *dětský* ráz pohádky. Také hudba sleduje se zdarem tuto tendenci, dociluje však charakteristiky dětského ovzduší prostředkem velmi primitivním, přímým užitím (citací) lidových dětských melodií. Zvláště šťastné a dramaticky nové jest v tom směru užití valčíkových melodií, jichž lísavost nebo zase bujnost krásně vystihuje na př. lákavý pro děti zjev perníkové chaloupky nebo závěrečný jásot nad záhubou Jedibaby. Také jednotlivé pohádkové postavy, čarodějnice a zvláště Uspavač (Sandmann) jsou užitím lidových melodií výborně charakterisovány. Ovšem pohlížíme-li na dílo jako na výtvor umělecký, dlužno přiznati, že takovéto prosté užití lidové melodiky nesvědčí velké invenční síle skladatelově. Ve skutečnosti také ostatní

hudba »Perníkové chaloupky« není svérázná, nýbrž Wagnerovská. Je však velmi ušlechtilá a solidní, pracujíc do značné míry polyfonií (meistersingrovskou) a má nádherné kvality instrumentační. Celkem tedy vzato, nemáme tu před sebou sice žádné veliké umění, ale dobré — pokud nepřijde v tomto genru lepší. Humperdinck sám ho v dalších svých operách nepodal; naopak chudost jeho vlastní invence vystupuje v nich zřejměji než v tomto prvním díle.

Iniciativní a velkým vnějším úspěchem provázený čin Humperdinckův vyvolal řadu lidových oper pohádkových. U nás patří sem Dvořákova díla »Čert a Káča« a »Rusalka«; libretto této vystupuje však ze sféry lidové přijetím vlivův umělých, namnoze sentimentálních.

Dvě leta na to (1895) objevuje se pohádková opera *Fibichova*. V tomto případě neběží o pohádku lidovou, nýbrž o ryze umělou, *fantastickou* pohádku Shakespearovu, »*Bouři*«. Bohužel libretto Vrchlického zmařilo mnoho ze svěžesti a rozmarnosti originálu; vneslo do díla příliš abstraktní filosofie — a co nejhorší, šablonovitou dikci svého tvůrce. Neobratnými škrty učinilo leccos, na př. scény dobrodruhů s Kalibanem, nedosti srozumitelné, čímž oslabilo bezprostřednost humoru. Za to vše poskytuje hudba Fibichova hojné náhrady. Pohádkové ovzduší začarovaného ostrova Prosperova zachyceno jest v pravdě skvěle hudbou lehounkou, jakoby nadechnutou, při tom bohatě odstíněnou, od čistého lyrismu až do grotesknosti. Postava Arielova a Kalibanova jsou mistrovské kousky charakterisačního umění; jich všestranný kontrast dává opeře měnivou barvitost, shodující se s rozmarnou pestrostí geniální invence Shakespearovy. Ovšem povahu hudby Fibichovy nelze označiti jako moderní v tom smyslu, jak jsme si význam toho slova pro naši úvahu vymezili. Invence Fibichova patří cele periodě předešlé a představuje tu jeden z nejprostších typů. Právě úžasně bohatá a snadná tvořivost melodická i motivická to byla, co působilo úplnou homofonost Fibichovy invence, blížíc ho tak zjevům, jakými byli Schubert, Weber nebo Chopin.

Tento obdivuhodný dar invence působí také nápadné střídání hudebních myšlenek, charakteristické pro operní tvorbu Fibichovu vůbec, od Bouře však stále více vystupující. Vytváří často jakýsi druh hudební mosaiky, opouštěje jednu myšlenku hudební, aniž by jí šíře využil a ji rozvedl, a nahražuje ji jinou. Příklad toho jest v »Bouři« na př. scéna líčící hru v šachy. Souvisí to s praksí mistrovou, přejímati do oper hotové a provedené myšlenky ze svého hudebního zápisníku (Nálady, dojmy a upomínky), praksí, jež vysvětluje nadměrnou jeho tvořivost operní, »Bouří« počínajíc: napsalť v pěti letech vedle řady jiných hudebních děl *čtyry* celovečerní opery!

Počátkem století dvacátého, r. 1901 vzniká další typ umělé pohádkové opery, *Pfitznerova* »*Die Rose von Liebesgarten*«. Je to pohádka *symbolická* a blíží se v tom ze všech nejvíce typu oper

Wagnerových. Jsouť symboly její také intellektuálního rázu, příbuzné symbolům Parsifala (očista a povznesení ze smyslného stadia do duchového utrpením z lásky). Tím způsobena je značná a nedramatická rozvleklost libretta, především v prvém aktu. Také hudba Pfitznerova jeví následkem této příbuznosti stopy vlivu Wagnerova (na př. motiv symbolické růže), ale právě v motivech čistě pohádkových, jakými jsou postavy lesní ženky (Minnelaide), žabáka (Moormann) a zlého obra (Wunderer) oprosťuje se z nich úplně a přináší útvary plně originální a neobyčejně silné. Také ovzduší, jež jest tu dvojí: říše světla a lásky proti říši tmy a zloby, zachyceno je se suggestivní přiléhavostí. Povahou svou jest tato hudba již *moderní* a zvláště dosti složitá polyfonie jest v tom směru nejcennějším jejím znakem, daleko spíše než harmonická smělost a instrumentální raffinovanost, jež ovšem více bijí do očí.

Celkem tedy možno říci, že v *umělé* opeře pohádkové vykročeno bylo těmito dvěma díly trvalé umělecké ceny k vytvoření nového genru operního naší doby.

* * *

Hudební drama náladové pochodí ze dvou pramenů. Jedním jest Wagnerův »Parsifal«, kde veškerý účinek soustřeďuje se k tomu, aby vzbuzena byla mystická nálada. Většina osob, především titulní hrdina, jsou povahy passivní, tedy nedramatické, považujeme-li za hlavní znak dramatičnosti lidské jednání. Běží tu tedy, pokud se působení díla týče, o přiblížení se k lyrice, o *zlyrisování dramatu*, při čemž nesmíme zaměňovati tento typ dramatu s tak řečenými »lyrickými operami« nebo »scénami«, jež, postrádajíce vůbec jakýchkoliv i jen básnických kvalit, počítají s *pouhým* náladovým účinkem četných »effektů« poetických, scénických i hudebních, většinou sentimentálních.

Opera, jež v tomto směru »Parsifalu« se blíží, jsou *Ostrčilovy »Kunálovy oči«*. (1908.) Je to drama skrovného celkem děje, a osoby jeho až na jedinou (královna Ryšja-Kakšita) jsou passivní. Náhradou za to prosyceno je ovzduší děje hlubokou náboženskou náladou. Není to, jako u Parsifala, křesťanský mysticismus, nýbrž buddhistická filosofie, založená na ideji *odříkání se*. Symbolismu tu není: veškeré jednání — či spíše nejednání, vzdávání se, podrobování — pramení z citu. Libretto ovšem zabíhá leckde až do pojmového moralisování, sujetu vzdáleného; zůstalo jen na povrchu látky. Za to hudba zachytila tuto náladu neobyčejně suggestivně. Ostrčil navázal tu na Mahlera, jenž opětovaně vrací se ve svých symfoniích k příbuzným náladám mystickým. Důsledně s povahami osob jest i jich hudební charakteristika málo differencována; moment individuální jest do značné míry setřen a docíleno tak jednotného ovzduší, z něhož tím více vyniká ostrý hudební profil jediné aktivní osoby, Královny Ryšji Kakšity.

Pro její zhoubnou vášeň nalezl skladatel tóny plné žáru a síly, zvláště v první části třetího jednání — jest to jako temně

rudá klikatá kresba na veskrze bílé půdě. »Kunálovy oči« jsou první česká opera, v níž se objevuje ryze moderní výraz hudební, nabývaje prodlením tří aktů nadvlády nad hudební fakturou, vlastní epoše minulé. V tom jest i zajímavým dokumentem vývojové linie Ostrčilovy individuality; její autor stanul po té výlučně na půdě hudební moderny — a to své.

Na tomto místě dlužno zmíniti se o opeře Fibichově, jež sice datem vzniku (1884) a tím více hudbou náleží do periody předešlé, ale ve volbě libretta projevuje též snahu, vyhnouti se okruhu látek Wagnerovských. Jest to »Nevěsta Messinská«, jejíž libretto dle tragedie Schillerovy upravil Hostinský. Celým svým rázem a také formou (užití chóru) jest toto drama vlastně antické, prosycené osudovou tragikou »Oidipa krále«. Tuto silnou, výlučně ponurou náladu dovedl Fibich zachytit a sesíliti svojí hudbou způsobem obdivuhodným. Prostota jeho hudební faktury, lapidárnost motivické invence a sklon k velikému gestu tragickému činily ho pro takový úkol povolanějším než kohokoli jiného. »Nevěsta Messinská« značí jedinečný, mohutný ve své osamocenosti zjev v minulé epoše hudební a vrchol operní tvorby Fibichovy.

Přímo antické látce věnoval se Fibich v následující melodramatické trilogii »Hippodamie« a vytvořil jí osobitý pendant k Wagnerově tetralogii »Ring der Nibelungen«. Rozbor její ovšem vyžádal by si samostatné obšírné úvahy o esthetické povaze melodramatu, i musíme jí v této, opeře věnované studii pominouti.

Druhý pramen pro hudební drama náladové poskytla dramata *Maeterlinckova*. Ta představují právě v činohře moderní typ »lyrických dramat«, u nichž jednání, ba i děj odsunut do pozadí a nahrazen zvýšenou působností náladovou, prýštící z originální dikce Maeterlinckovy. Opera, o níž tu jde, je *Debussyho »Peléas a Mellisanda«* (1902). Francouzský skladatel užil za libretto přímo činoherní drama bez jakékoliv úpravy »operní« — zjev v současné době zhusta se vyskytující (ovšem že se tu a tam drama škrtá). Je to velká zásluha Wagnerova, že zvýšil tak poetické a hlavně dramatické požadavky k opeře, že se teď komponisté nemohou již spokojiti známými, tradicionálně šablonovitými formami librett, vyráběných obyčejně básníky druhého řádu. »Velká opera« zdiskreditovala tak operní libretto, že se velcí dramatikové vyhýbají jejich tvorbě, považujíce je za něco méně cenného. I nezbývá vážným hudebníkům než — usurpovat jich dramata, chtějí-li míti hodnotný podklad své práci.

Debussy vytkl své hudbě jediný úkol, náladu činohry Maeterlinckovy *pouze* zachytit a sesíliti. To byl theoretický omyl, neboť jakmile tvoří hudba jednu stránku scénického díla, nutno na ni, tak jako na ostatní, klásti požadavek uměleckosti. To znamená však, že musí poskytovat i sama o sobě hudební hodnoty, že tedy musí do jisté míry býti samostatným výtvorem uměleckým, nikoli jen pouhou služkou působivosti dramatu. Značilo to tedy degradaci

hudby, právě v případě, kde běží o drama Maeterlinckovo, dokonce velmi zbytečnou, neboť to více než kterékoliv jiné působí mocnou suggescí náladovou. Účelu svrchu vytčeného dosáhl však Debussy plně, použiv k charakteristice ovzduší i jednotlivých postav hudby, založené na *celotónové stupnici.* Je to stupnice umělá, nepřirozená, a útvary z ní budované mají veskrze ráz nezvyklý a podivný, ba až příšerný, což znamenitě hovělo náladě dramatu Maeterlinckova. Ovšem není celotónová stupnice a její útvary vynálezem Debussyho, vyskytovalať se — tu a tam — již dávno před ním; ale v takovém rozsahu a s takovou důsledností užil jí Debussy po prvé. Bylo tím zajisté docíleno neobyčejné *jednoty* nálady — ale za velkou cenu. Neboť tato výlučnost přivodila jednotvárnost hudby, průběhem díla stále nesnesitelnější. Je to zcela přirozeno, protože celotónová stupnice je proti diatonickým velmi chuda, redukujíc se v počtu na pouhé dvě stupnice (počínající s C a s Cis; ostatní jsou s jednou neb druhou totožné) proti dvanácti diatonickým v dur a dvanácti v moll, nehledě na stupnice církevní a chromatickou. Obdobně redukuje se i počet útvarů z ní tvořených, na př. akkordů, na číslo zcela malé. Hodí se tedy stupnice tato jen jako folie ostatních — ovšem folie velmi účinná. Sama o sobě unaví, ježto půvab zvláštnosti, který ji od vystoupení Debussyho učinil oblíbenu a módní manýrou nepřehledné řady skladatelů, zvykem se otupí. Ale i po jiné stránce má hudba Debussyho slabiny: jeť invenčně, t. j. *melodicky* (neboť melodie jest jádrem hudby) velmi chudá, omezujíc se na nejprimitivnější útvary; v největší části díla vystupuje jen harmonicky. Monotonii díla korunuje konečně neustálé opakování i sebe menších, třeba jen taktových úryvků. Debussyho fond na operu nestačil; dlužno tedy na dílo pohlížeti především jako na originální pokus, theoreticky zajímavý a historicky významný.

Závěrem dlužno právě při tomto typu dotknouti se i stránky scénické. *Oslabení hereckého podílu* na náladových dramatech, přirozené tím, že zmenšeno jednání osob v díle vystupujících, žádá *zvýšení podílu scénického*, t. j. zvýšení uměleckých (úhrnně řečeno: výtvarných, přesněji optických) kvalit sceny jako rámce a doplňku hercova. — Soudím, že by takovéto řešení, hovící právě zvýšeným kvalitám náladovým děl tohoto druhu uspokojivě vyrovnalo porušenou rovnováhu jednotlivých umění v nich působících, a že by »náladové drama« takto prováděné uplatnilo se rovnocenně dramatům jiným, ne sice jako specifické »drama«, ale jako *scénické dílo* vůbec. Ovšem, pokud právě jde o rozebíraná tu dramata hudební, byl by celkový jich účinek úměrný i hudebním kvalitám, v nich obsaženým.

* * *

Hudební drama abnormální vášně. Jest to jeden z nejtypičtějších sujetů moderního umění: vášeň, potencovaná až v *abnormitu*, v perversi, a hudební zpracování tohoto problému vyvoláno bylo

Wildeovou »*Salome*«. *Richard Strauss* podjal se tohoto úkolu (1904), v němž neměl předchůdců leč Berlioza (Fantastická symfonie). Ve Fibichově *Hippodamii* vyskytuje se sice též charakteristika vraždící vášně u titulní hrdinky této melodramatické trilogie. Ale tu běží přece stále jen o stupňovanou, velikou vášeň normální, zcela v duchu antiky. Rozdíl ten jest nejlépe patrný v dalším díle Straussově, v »*Elektře*« (1909), kde Hofmansthal zpracoval právě tragedii antickou. Idea vražedné pomsty, byť byla i potencovaná na nejvyšší, všecky ostatní myšlenky zapuzující, stupeň, jest u antické Elektry stále ještě požadavkem *ethickým*, u Elektry Hofmansthalovy jest však akcentována *rozkoš* ze msty, v daných okolnostech — běžíť také o usmrcení vlastní matky — opravdu abnormální až k příšernosti. I v »Salome« máme takto, ve smyslu abnormity, modernisovanou látku biblickou. Na obě díla Straussova nutno se tedy dívati jako na dva stupně v řešení téhož problému hudebního.

V Salome, kde běželo o perversní lásku, žádající sobě smrti mužovy a jeho mrtvoly jako předmětu k ukojení pohlavní vášně, Strauss tento hudební výraz abnormálního hledal a skutečně našel, ale jen v počáteční jeho formě, řekl bych jen zárodek jeho. Prostředky, jichž k tomu používá, jsou jednak nové barvy instrumentační, jednak nové harmonie. Objevuje v orchestru nové zvuky a to především tím způsobem, že užívá poměrně nepřirozených tónů (příliš vysokých nebo hlubokých pro určitý nástroj, dušení sordinkou). Harmonie jeho jest tak nesnadno rozebratelná, že vlastně také tvoří především *zbarvení* celkového zvuku. Užíváť Strauss současně několika tónin a klade se zálibou akkordy do takové hloubky, že nemožno vůbec našemu sluchu dokonale je analysovati. Jest tedy v Salome podán vlastně zvukový, nikoli specificky hudební výraz dramatický pro dané thema. Nad to v momentech, jež nebyly rázu abnorního, jako na př. postava prorokova, invence Straussova jest starého, plochého rázu. Jak svůj problém ještě nezcela ovládl, patrno je konečně z toho, že vrcholná místa, jako jest obrat vášně Salominy ve vražednou touhu (návrať prorokův do cisterny) nebo polibky mrtvé hlavě dávané, hudebně nejsou vrcholem, nýbrž naopak invenčně chudší než ostatek.

Teprve v Elektře tento zvukový výraz Straussův ujasňuje se tak, že nabývá rázu specificky hudebního. Harmonie jsou differencovány a nabývají zdůvodnění melodického, buď jako průtahy, aneb na některých aspoň místech jako produkt polyfonie, což značí nejvyšší stupeň hudebního výrazu. Také současné tradování několika tónin využito je teď melodicky. V tomto způsobu objevují se teď vrcholná místa dramatu, jako na př. Elektřino raffinované líčení pomsty na Klytaimnestře, nebo poznání Oresta a posléze velikolepý závěrečný tanec Elektřin, vítězný a zároveň smrtící hrdinku dramatu. Dramatické koncepce Elektry jsou mohutné, originální, a dílo v tom směru opravdu epochálního významu. Tomu není nikterak na závadu, že na tom místě, kde je-

diné povoluje vášeň Elektřina, ustupujíc něze lásky k bratrovi (po vzájemném se poznání), Strauss instinktivně sáhl k Tristanovskému výrazu Wagnerovu. Pro celek díla takové jedno místo, ostatně velmi krásné, neznamená ničeho.

V Straussově »Elektře« tedy máme první ryze moderní operu, moderní po všech stránkách,[1]) *v oboru opery tragické.*

(Dokončení.)

Václav Dresler:

Antal Stašek.

Literárně-kritická studie.

(Pokračování.)

Román *»V temných vírech«* má osm set třicet dvě tiskové strany a jest vnitřně rozvržen na tři díly, z nichž třetí je nejobsáhlejší a druhý nejkratší. U prvního jest belletristický děj obsáhnut v třiceti kapitolách, jichž svazek druhý má dvaadvacet a třetí dvacet devět. Líčení samo a vývojový postup látkového thematu trpí částečnou rozvleklostí neb alespoň trochu obšírným rozvedením, ale jako nezbytný vnější rámec úplně přiléhá tento základní románový sujet uzavřenému v něm bohatství myšlenek, podnětů ideových, návrhů i problemů. Skoro všecky společenské vrstvy velko- i maloměstské defilují tu svými karakteristickými zástupci před čtenářem a na sceně románového děje střídá se typ po typu. Sta postav a snad všemožné životní situace, od důvěrně rodinných až po bouřlivě veřejné, jedna za druhou vystupují z dějových kontur. Jako v malém labyrintu připadáte si v autorově zbelletrisované spleti figur, situací, výjevův i popisů. Ledakde šlehne dějem i osvěžující blesk působivé satiry na měšťácké i byrokratické šosáctví, na politické zbahnění, protekcionářství i karierističnost, na policejní sešněrovanost a na frásovitou mnohomluvnost samozvaných spasitelů lidových. Zejména směšně přeháněný strach zbohatlých velkoprůmyslníků i neinformovaných měšťanů před socialismem (román byl psán v letech devadesátých minulého věku) a vůbec každou volnější myšlenkou účinně jest autorem zkarrikován. Stejně jako si spisovatel neodepřel příležitost, odironisovat vypočítavost a řemeslnost, s jakou mnozí vetřelí »vůdcové« dělnictva odvádějí zhusta na scestí tisícihlavé massy pracovních »malých lidí«.

V této obsáhlé skladbě románové dosti pronikavě nahlédl belletrista, zajímající se jinak hlavně i především o ústředí lidové, i do aristokratické, šlechtické sfery a podal z ní několik výstižných, ostře rytých ukázek. Mnoho společenského pozlátka strhuje Stašek ve své práci s privilegovaných, tak zvaně vrcholných, svrchních tříd a leccos pojmenoval pravým, nezjemňovaným vý-

---

[1]) I její scénování hoví modernímu požadavku umělecké stylisace scény.

razem, nelekaje se životní pravdě popatřiti přímo v tvář a pěkně z blízka. V tom právě tkví také značná část ceny, významu i hodnoty v románu, jenž v době, kdy po prvé vyšel knižně, měl nejvýš vážný a bolestný vztah k domácí současnosti. Ani dnes nelze mu upříti hluboký smysl a dosah dokumentárný, kulturně-dějinný, ač román s historického hlediska myšlen ani psán původně nebyl. Má-li dnes, už po patnácti či dvaceti letech, ráz dějinného dokladu, jest to jen výmluvné svědectví, jak bedlivě prostudoval autor příslušnou časovou éru a kterak dovedl vniknouti až ke kořenům její ideové podstaty, na kterou bezprostředně navazovaly generace nejblíže příští a která zatím už stala se majetkem kulturní historie.

Ani tomuto dílu neschází prvků vyloženě romantických, jež jsou tady však plně vyváženy a také značnou měrou i zakryty řídkým bohatstvím myšlenkového a realisticky odpozorovaného materiálu. Pod přesvědčivě působící vahou této obsahové náplně, zpod níž názorně vystupuje profil celého jednoho pokolení, celého přechodního období i obšírného terénu místního, ztrácí se a bledne bizarnost ojedinělých romantických motivací. Látku přemáhá romantika pouze na několika málo místech a ještě spíše jen zdánlivě či přechodně. Spisovatel užil jí zpravidla jenom proto, aby děj vyprostil z přílišného přetížení problemového i theoretického a dodal mu poměrné napínavosti, pestrosti i zajímavosti, kterými byl by udržán a zvýšen čtenářův smysl i pro těžší partie popisné, dialogické či dobově dokumentárné. Cílem a účelem literární tvorby romantika nebyla Staškovi nikde. Už proto ne, poněvadž veškerou svojí belletristickou činností sledoval vlastně intence důkazové, tendenční, propagační a jelikož forma byla mu vždy věcí spíše vedlejší, podřadnou. Sáhl-li přes to k literárním prostředkům romanesknim, byl veden snahou zabrániti ve svém díle vzniku příslovečných mrtvých míst a jistou poutavostí určitých passáží dějových získati čtenářův zájem pro obtížnější partie myšlenkové.

Celkově možno o autorových ***románových dějích*** říci, že bývají dosti napínavy, dramaticky vystupňovány i pohnuty, ač za úmyslnou effektností se v nich spisovatel nežene. Už sama povaha látek zhusta vedla belletristu k nim a pak i jeho základní pojetí románu, v němž by rád viděl široký obraz života, mnohostranný výsek skutečnosti. A kdo stopuje denní život i snaží se jej opravdu žíti, nepřestávaje na pouhém pohodlném filosofování o něm, tomu neušlo, že ani v zdánlivě nejvšednějším a na pohled sebe střízlivějším dnešním světě občasné zasáhnutí náhody, romantiky i překvapujícího podivínství dokonce není bílou vranou, jak se někdy soudívá. Je-li tu či onde romanticky naladěn sám život, proč romantický prvek tak zaujatě kaceřovat v literárním díle, klade-li si toto výslovně za úkol, život onen vyjadřovati ve vší jeho složitosti, aniž kritik přejímá tím funkci hájit romantism oproti realismu nebo naopak!

Působivě střídají se v Staškových románových dějích složky milostné, rodinné, sousedské i důvěrného rázu s živly šířej společenskými, sociálnými, hospodářsko-národními a s prvky povšechně veřejného zájmu. Obojí má však u něho přibližně asi rovnováhu, z níž vybočuje belletrista jen málo kdy a i pak pouze dočasně. Odtud jeho románové náměty neoplývají erotismem ani netrpí přítěží bezvýznamných běžných událostí ani nejsou zaplavovány rodinně-kalendářními záznamy. A právě tím, že hleděl Stašek obě stránky ve svých dějích co možná (ojediněle se mu to ovšem i nepodařilo) spojit i vzájemně doplniti, mají jeho romány onu dávku jisté poutavosti, jež stačí, aby přivábila čtenáře, zvyklé hledati v belletrii především zajímavé situace denního života nebo i uměle vyozdobené kombinace mimoživotní, současně však neodpudila druhou skupinu v čtenářstvu, lačnící po tom, aby se jí formou belletrie dostalo poučení, informací o běžných záležitostech i aktuelních thematech veřejného zájmu. Této aspoň částečné úměrnosti šetří ostatně autor i jinak: v poměru, jakým zdůrazňuje v svých románových látkách poslání lidského jedince s jedné, sociální hromady pak se strany druhé a v úlohách, jaké přikládá vedle sebe citu i rozumu, theorii i praxi. Namátkou kladu sem dva malé citáty, jež dokazují zatím jen, že autor byl si tohoto kontrastu dobře vědom a v svých románech se ho tu i tam také dotýká: »Brabenec zbudoval si ve svém mozku prazvláštní a podivínskou zásadu, jakoby všechno neštěstí lidstva záleželo v tom, že lidé lidem sdíleti mohou jen pramalou část svého duševního života, totiž pouze své myšlenky, své poznání a své vědění, kdežto druhá veliká i mohutnější stránka vnitrného života, city lidské, jsou odsouzeny k němotě a k žaláři, nejsou sdělitelny.« (*Blouznivci našich hor* II. 118.) A: »Rozum je často velký lhář... cit mluvívá pravdu a proto se odvolávám k vašemu srdci.« (*V temných vírech* II. 129.)

Tomu zdálo by se že odporuje, ale vpravdě to jen potvrzuje jeden z dřívějších mých rozborových výsledků, že Stašek ledakde nerozpakuje se i hromadit v ději tajemnost, napínavá nedorozumění a dobrodružné episodky (»V temných vírech«: baronův původ a výhružný leták demaskující ho; dva navzájem sobě cizí lidé náhodně se sejdou a časem zvědí, že jsou vlastně otec a syn a tím sváží co nejúže své budoucí životní osudy; a pod.). Ale ty nejsou mu vlastním účelem belletristického líčení, nýbrž pouze prostředkem k sesílení ústřední myšlenky, pozadím, v němž výrazněji vyvstanou seriosní ideje i problemy autorovy. Rozuzlení bývá vždy přirozené, životné, pravděpodobné, zbavené romantických skořápek. Postup tento upomíná tedy na methodu Arbesovu hlavně z romanett. Nebude snad nezajímavo uvědomiti si na tomto místě, že závěry Staškových románových sujetů jsou ponejvíce klidné a že převládá v nich smírný neb aspoň resignující tón. Tak na př. hluboce vzrušující děj románu »V temných vírech« končí: »Vláďa neodpovídal. Usedl, svěsil hlavu, byl tichý jako beránek a mlčel jako hrob.« Neméně dramatické románové thema

»Nedokončeného obrazu« vrcholí partií: »Skončil modlitbu. Bylo mu opět volno, opět lehce. Vstal, nacpal si dýmku, zapálil, pohleděl na sluníčko, daleko-li je poledne, a vzav opratě do ruky, otočil volky a oral... oral dále. Sluníčko se naň dívalo, líbalo, pálilo, žhalo... ale ani krůpěje potu nevynutilo starci!« U veršovaného eposu »Václav« čteme v závěru: »Ozvěnou se táhne zvuk ten, pěje celý vesmír věčný ve velebné harmonii, a v ní naše máti země, na ní vše, co životem dchne: jenom láska pravdou jest... Červánky již na východu.« A druhý svazek »Blouznivců našich hor« zakončen jest větami: »Neustal, dokud nevmetl do ohně poslední lístek. Pak se obrátil a děl — nová láska, nová síla, nový život!«

S uvedeným občasným zasáhnutím romantiky do belletristického děje Staškova souvisí také, že, ač spisovatel v podstatě se řídí logikou, životností, přirozeností i pravděpodobností, nejednou rozhoduje v jeho sujetech *náhoda*... Starý chalupník a žhář zemře, než se k němu Hronek po několikahodinném odloučení co nejspěšněji vrátí, aby od něho na rychlo odkoupil pozemek, jenž byl by rázem přispěl k uskutečnění jeho životních plánů (*Na rozhraní* I. 70.) Ladislav v témže románě formou netištěné povídky sám předpověděl si vlastní osud i konec. Na počátku románu »Nedokončený obraz« Jindřich i Petr hned od prvního setkání uvnitř tuší, že si budou nepřáteli na život i na smrt; faráře ranila mrtvice zrovna v okamžiku, kdy mladý, rozháraný pessimista měl v něm nalézti pevnou mravní oporu pro všechno příští žití (Ned. obr. 110.); matka knězova přichází navštíviti syna po několika letech právě ve chvíli, kdy syn leží bezprostředně po katastrofě mrtev na prkně (Ned. obr. 298.); Jindřich, uvidév náhodně malíře při tajné malbě obrazu, jest uveden na marně hledanou stopu zmizelé milenky a tím nevědomky přivodí náhlou tragedii dvou lidí, v sám předvečer odjezdu jejich za oceán (obraz, který zůstane pak nedokončen, prozradí temné tajemství fary i knězovy lásky).

Několika stručnými poznámkami nutno se ještě zastavit u autorových zbelletrisovaných a románově řešených *problemů*, než přejdeme k přehledné karakteristice jejich nositelů-hrdinův i hrdinek. V serii Staškových problemů na přední místo jsou spisovatelem stavěny vždy čtyry: národní, hospodářský, sociální a lidový.

Národnostní ideje a všeho, co s ní souvisí (germanisace, odrodilectví, nesvornosti) podrobnými rozbory nejživěji dotýká se belletrista v obou velkých malbách románových: Na rozhraní, V temných vírech. Národ, jakým jsme dnes my Češi, musí se přizpůsobiti světovému proudu postupujícího vývoje. Nejen po stránce osvětové, ale především v příčině hospodářské musí zmohutnět. Jedinou cestou k tomu je vlastní průmysl, jenž bude mít i tu výhodu, že zaměstná české lidi v českých továrnách a zabrání, aby nebyli vydáváni na pospas továrníkům německým. Každé bohatší město, jež má proň přirozené podmínky, mělo by

dbáti průmyslového pokroku a nestát na zastaralých formách pouhého polaření nebo prostého ukládání hotových kapitálů do peněžních ústavů.

Nezavírá očí ani před vadami a chybami českého národního kmene, jemuž nejednou podržel hodně velké i lesklé zrcadlo. Rád dává ve svých románech mluviti *ústy cizinců* a vyjadřovati se jimi o naší povaze i soudobé národní situaci. V tom směru hlavně dva výroky jsou zajímavy. Olgy-Rusky a Němce Goldmayera. Oba jsou částí děje v románu »Na rozhraní« a znějí pro nás dost poučně. — Olga takto vystihuje se svého *ruského stanoviska* českou národní podstatu (I. díl str 76.): »Celé Čechy a zvláště Praha připadají mně jako veliká hospoda nebo kavárna. Většina vašich lidí, i těch nejlepších, páchne trochu hospodou, kavárnou či nějakou spolkovou místností. Někdy bych vás zas připodobnila velikému mraveništi, v němž malí mravenečkové běhají bezúčelně s místa na místo nebo se pachtí, aby o několik pídí ku předu posunuli kousek stébla nepotřebné slámy. U nás na Rusi máme pořekadlo: dým pákami zdvíhat — a zdá se mně, že u vás jest mnoho dýmu a že ho často zdvíháte nejen pákami, ale i nákladnými stroji. Je u vás nedostatek elementárních lidí i v přítomnosti i v minulosti. Kromě Husa, Chelčického, Komenského nemáte žádných obrův a jediné kol obrů spřádají se legendy dějin. Lpíte většinou na pojmu, ba i na slově: pomalý, nenáhlý, přirozený, ústrojný vývoj.« A rodilý *Němec* odhaluje z našich národních slabin českých především dvě (I. 112.): »Je nepochopitelno, jak vůdčí *politika* národa, jenž chová v sobě tolik proleteriátu a tolik smyslu sociálního, mohla se svým časem postaviti proti své vlastní sociální demokracii. Naší (Němců) úlohou jest, mezi českou inteligencí a mezi organisovaným dělnictvem prohlubovati propast... Druhá vada je ještě osudnější, ještě živelnější. Český lid i jeho vzdělané vrstvy mají hluboce vyvinutý smysl pro práci a znamenitou schopnost pro výrobu, ale neumějí ani ze své námahy ani ze svých přirozených vloh těžiti. Chyba ta se opětuje i v jejich hospodaření i v jejich dějinách i v jejich politice. Dovedou vítězit, dovedou i situaci vytvořit, ale nedovedli nikdy z toho kořistiti. Pohleďte na jejich výtečné a světoznámé techniky, kteří pracujíce v cizích službách a vydělávajíce pánům svým miliony, berou sami zavděk několika stovkami mzdy. Podívejte se na jejich venkovského řemeslníka nebo obchodníka... Potí, namáhá, mozolí se, pracuje jako tahoun od rána do noci, ale valnou část svého zboží rozvěří na dluh a když si své pohledávky zapíše do nějaké rozedrané knihy, jest proň věc odbyta. Na vymožení a dobytí jich nevynaloží ani stý díl té energie, jakou vynakládá na svoji ostatní dřenici. To bývá z valné části i příčina *českých bankrotů*. Věc leží však hloub (než v pouhém nedostatku obchodního vzdělání). Český venkovský řemeslník či obchodník jest pravzorem svého plemene. Zapomínají na plody vší práce, mají jen málo vyvinutý smysl pro individuální sílu, pro osobní moc, jakoby jim holý výkon práce byl samoúčelem. Jsou jako

včely nebo mravenci, kteří se neptají, jaký z toho mají zisk, když se neustále lopotí. Dobrý materiál pro stát budoucnosti, o němž blouzní socialisté. Jsou při tom živlem převážně společenským a proto mezi nimi i nedostatek mohutných, imposantních osobností i velkých karakterů. Tam, kde končí oni, počínáme my (Němci). Nám jest účelem ne práce, ne námaha, ale výtěžek, peníze, síla, vláda, panování, moc. To vše skupeno v obchodě, jenž jest z hlavních činitelů nové doby. A ten zůstane při těchto poměrech v rukou našich. Proto nám, Němcům, bude český lid v nedaleké budoucnosti úrodnou rolí, na které poroste naše pšenička.«

Sociálních otázek si Stašek rovněž často s účastí všímá. Zhusta vystupuje však zároveň hned proti špatnému, jednostrannému chápání jich. »Nechcete ohmatat z blízka, co nazýváte lidskou bídou? Kážete slitování i ozdravení a štítíte se nemoci, kterou byste rádi léčili. Nejste lidumilové, ale krásomilové, kteří se díváte na svět krasoumnými brejlemi. Hnusíte se před špinavými hadry, před nemytými tvářemi, před zmrzačenými hnáty, před surovými řečmi, před spustlými srdci. Bojíte se o krásu, aby ji ve vaší duši ubožáci neuřkli a smradlavým dechem neovanuli.« (Na rozhraní II. 139.) A v podobném smyslu vyslovil se autor v svých románech častěji. Co nejúsilněji protestuje při každé vhodné příležitosti, dané mu povahou románových dějů nebo vlastnostmi scén i názory jednajících osob, proti falešné humanitě, špatně chápané a neupřímné. Neméně protivnou jest mu jakákoli nedůtklivost na thema frásovitého estetismu. Rovněž slovné koketování s bídou lidskou a hřešení na hesla a útlocitnosti nezřídka zavdalo mu podnět k ostré kritice. A s druhé strany odsuzuje také, když kdokoli na útraty vznešených idejí socialistických chce se jen prostě dobře najíst i pojistiti si pro sebe sama bezstarostné živobytí.

Ovšem, »nestačí dle sil pomáhat, člověk musí s ubohými i cítiti, nesmí se jich štítit« (Na rozhraní I. 164.), ale ani soucítění samo o sobě rovněž nemůže trvale uspokojiti: »Pomohla jsem jí svou soustrastí, svým soutrpením? Sklenice vody podaná žíznivému v pravý okamžik váží více než všechen soucit...« (Na rozhr. I. 170.) Autor od soucitu i okamžité pomoci postupuje však k vážnému řešení dělnického problemu. V románu »Na rozhraní« (I. 153.) vkládá do úst svému hlavnímu hrdinovi a ústřednímu nositeli své základní idey Hronkovi příznačná slova: »Chci vám, dělníci, poskytnouti nejen zaměstnání a výdělek, ale nad to přičinit se, aby vám vyměřena byla celá nezkrácená spravedlnost, aby vám byla dána plná společenská práva... Posud jste pouhými pákami, pouhými stroji, jež se při své práci neliší od železných koleček a od jiných mašin ničím jiným než tím, že vaše síla chodí z místa na místo; že není potřebí k její výrobě uhlí, k jejímu přenášení řemenů nebo jiných transmissí; a že dostává často souchotiny... Ale já chci z vás, polomrtvých strojů, nadělat lidí! Máte se státi velikým, živě tlukoucím srdcem, jež,

mohutně bušíc, rozvádí krev, bez které i mozek byl by malomocnou hmotou.« Během času hrdina sám přesvědčil se však, že v dělnictvu není doposud půda pro tyto jeho snahy dostatečně připravena a že plány jeho zůstanou prozatím zbožnou theorií.

Stašek nepohlíží na novodobou *otázku dělnickou* tak příliš úzkým zorným úhlem, jako se zhusta děje, nýbrž spojuje ji hned s řadou otázek jiných (národních, kmenových, společenských, výrobních atd.) a klade ji do širokého pozadí hospodářského. Nejstručněji sestylisoval toto svoje nazírání ve dvou větách, jež jeho jménem pronáší v románě týž Hronek: »Od německého kapitálu hrozí dělnictvu českému dvojí otroctví: otroctví proletářů-vyděděnců a otroctví uhnětené rasy, otroctví nižšího plemene, otroctví na věky ujařmených pariů. Sociální boj českého dělnictva je bojem dvou ras.« Významně upozorňuje spisovatel nejednou na akutní nebezpečí násilné germanisace a oproti tendenčnímu úsilí germanisátorskému klade intensivně živenou i horoucně cítěnou touhu udržeti české národnostní *menšiny* stůj co stůj. Odtud velkou váhu klade *na půdu*. »Pokud český lid má půdu, dotud je národem. Tou měrou, jak ji bude ztráceti, ubývat bude kousek po kousku i jeho samostatnosti. Jeden básník mu zapěl, že vlast člověka není hrouda, na které se narodil, ale vlast svou že každý v srdci nosí. Kdyby dal panbíček, aby se Češi dle toho zachovali, vlast jen v srdci nosili a hroudu pustili nám Němcům... Jest pro nás, Němce, proto důležit každý domeček, každý baráček, každý kousek políčka nejen v bezprostřední blízkosti továrny, ale všude, kdekoli možno jich získati. Jen kupovat a kupovat, aby se z domácích pánů, z hospodářů a vlastníků stávali pomalu nájemci, pachtýři, podruzi tak, jako v Irsku. Vždyť čeští lidé jsou beztoho namnoze co do povahy podobni Irčanům.« (Na rozhr. II. 29.) Odtud ona dlouhá legie autorových, belletristicky vykreslených a nám velmi sympatických postav, jimž lpění na rodné, zděděné půdě tak vrostlo do krve, že se nerozpakovaly přinésti pro ně i nejtěžší oběti netoliko existenční, ale také vlastními životy. Legie ta od veršovaného »Bořka« táhne se v literárním díle Staškově pořád, až po román »Na rozhraní«, ba až do poslední sbírky povídkové (Otřelá kolečka).

Všude a důsledně akcentuje Stašek v svých pracích národní i demokratické smýšlení, ale při tom nepopírá, že třeba nám také širšího světového rozhledu, praktického smyslu, bohatých zkušeností a zcestovalosti (inž. Kojan snad celou Evropu napřed shlédl, než se trvale usadil v rodném městě českém: »Na rozhraní«). Velmi miluje sílu, mužnost, osobní odhodlanost i povahovou energii. »Jen síla rozhoduje v životě přírody i v životě jednotlivců«. Živými doklady této věty jsou u Staška zejména Petr v »Ned. obrazu« i Kojan (Na rozhr.). Několikráte navázal na různých místech své tvorby na známou tolstojovskou nauku o neodpírání zlu (nejvýmluvněji v románu »Na rozhraní« I. 528.). Mnoho rozhoduje u něho také mohutnost a pevnost přesvědčení, v níž vidí

spolehlivou záruku osobní karakternosti i zdatnosti všenárodní (výslovně zabývá se řešením této otázky zvlášť na počátku druhého díla skladby »V temných vírech«):

Jako u každého belletristy, pracujícího s rozsáhlejšími malbami románovými, hraje ovšem také u Antala Staška *láska* svou roli v dějích, episodách i situacích autorových. Milostné motivy neposunuty tu však zbytečně do popředí a také nenazírány spisovatelem jako živel v románu nějak mimořádně nadceňovaný nebo snad jen pro spestření látkového sujetu zařaděný. Láska je Staškovi jedním z důležitých úkonů lidského snažení i životního projevu či cítění, ale právě proto pohlíží na ně se vší vážností, jako na všecky ostatní složky reálného života. Nesáhá proto k námětům milostným jen, aby vnesl do svých sbelletrisovaných dějů situační pikantnost a svým jednajícím osobám dodal zajímavosti i »líbivosti«, nýbrž vidí a ctí v lásce opravdový problem, jejž chce skutečně také řešiti, nikoli snad pouze naznačovati. Problem netoliko citu, srdce a intelektu, nejen individuelný, rodinný a příbuzenský, nikoli jen jako intimní svazek dvou lidí citově si blízkých, ale v bezprostřední spojitosti se soudobými otázkami mravními i s danými poměry sociálními a v širokém rámci všeobecných podmínek národohospodářských. Toto vážné a široké pojetí lásky méně uplatňuje se pochopitelně v starších, romanticky zbarvených pracích autorových, u novějších jest však velmi znatelné a belletristou samým zdůrazňováno.

Odtud snad částečně vyplývá i fakt, že láska často nebývá v Staškových románových či povídkových thematech rozkoší, chvilkovou ani trvalejší, ale velkou bolestí i doslovným utrpením. Nepřináší svým vyznavačům sladkého štěstí, blaha i požehnání, znamenajíc pro ně zhusta příchod bolesti a počátek výčitek i žalů (poměr Petra k Verunce v »Nedokonč. obrazu«, nešťastná láska Ladislavova i Olgina v románu »Na rozhraní«, osud Zdeňčin v díle »V temných vírech«, skoro všecky milostné románky ve veršovaných eposech básníkových: »Václavu«, »Ivanu«, »Varoni«, »Bořkovi«...). Do *Nedokončeného obrazu* na str. 280. klade autor stručný dialog: »Je jen jedna láska, jež chce blaho tomu, koho miluje.« — »Ne tak; spíše jest jen jedna láska, jež chce svůj předmět mít svým vlastnictvím, svým majetkem.« — Častým hostem v autorových milostných dějích bývá *tragism*, mohutně vystupňovaný a dramaticky působivý. Idylických lásek takměř v jeho knihách nenajdeme. Stejně nelibuje si Stašek v rozvíjení sentimentální elegičnosti nebo tak zvané »nyjivosti« a nasládlého »vrkání«. Jako jest všude mužný, otevřený a vážný, zachovává mužnou vážnost i v svém pojetí lásky.

Jak celkem líčí i nazírá *lid*, vrstvu lidovou? Při zodpovídání otázky této nutno si u Staška uvědomiti především, že převážná část jeho lidových námětů belletristických svým dobovým jevištěm spadá v přechodnou éru, kterou před několika desetiletími prošla u nás lidová sfera jak vesnická, horalská, tak velkoměstská. Ta i ona se poslední dobou značně změnila. Po stránce

mravní i nazíráním, ale ještě pronikavěji v příčině hospodářské, existenční, sociální. Na rodném spisovatelově Podkrkonoší a sousedícím s ním Pojizersku moderní vzrůst průmyslnický působil ovšem přímo i na tkadlectví, postaviv jeho situaci i vyhlídky do zcela jiného osvětlení, než v jakém zastihovali je starší pamětníci a pozorovatelé. Také stupnice životního zájmu u horalského venkovského typu se rozšířila a sesílila. Hlavně směrem ke zreálnění i zpraktičnění. Místo dřívějšího hloubání náboženského a blouznění spiritistického, jež opět samo o sobě tvořívalo kdysi účinnou protiváhu vůči lidovému karakteru z jiných než pohorských krajů, zakořenily se v typické lidové duši místní žíznivá touha po hospodářské svépomoci, snaha za existenčním vzrůstem a sklon k vymanění se z dosavadní skoro patriarchální těsnoty. A v lidové kruhy velkoměstské značnou změnu zavála novodobá hesla socialistická i povšechná krise, jakou prošel v Čechách nedávno způsob městského soužití vůbec. Socialistické organisace, vzájemné přiostření vztahů mezi zaměstnavatelem i pracovní silou, zkapitaličtění výroby, nově zformovaný útvar tovární, občasné mzdové zápasy dělnictva: toť nejvýznačnější hraničné body, mezi něž vsunuje belletrista své lidové látkové motivy velkoměstské. Ty kryjí se u něho s dělnickými, jako zase lidový živel pohorský ztotožňuje s malorolnickým i tkalcovským.

Všude hledí autor na hmotný boj lidu s vřelým pochopením, účinným sociálným soucitem a praktickou sympatií. Zvláště staré lidové typy zahrnuje světelnými odlesky, na druhé straně nešetře stinnými barvami, má-li vykresliti některé nezdravé výhonky shonu za příliš rychlým zmoderněním. Veselých, humorných nebo komických míst na lidovém životě nevyhledává, za to tím bedlivěji naslouchá jeho běžným steskům i žalobám. »Lid jest smutný a neveselý,« praví ústy dobrácké, ale zkušené babičky na počátku »Václava« (str. 3.) a na str. 16. téhož eposu názor tento poněkud rozvádí (se vztahem k vesnickému lidu zemědělskému): »Aj, můj bože, kde jsou časy, když nebylo žádných fabrik ani žádných dělníků v nich, žádných židů, málo Němců. Nebylo ni bídy, hladu, hospodář se s čeládkou dělil, u jednoho stolu jídal; nyní všechno převráceno! S židem, s Němcem přišla bída a ti jsou teď naši páni, lid jen aby otročil jim, sedlák by vzal žebráckou hůl, nechal židu dědinu svou.« Velice zajímavý názor o vzdělavatelné a výchovné práci mezi lidem čteme v *Nedokonč. obrazu* (str. 153.): »Lituji vás, poněvadž myslíte, že obohacujíce lid vědomostmi, zároveň jej povznesete i co do mravné povahy. Suma vědomostí nepovznáší lid, aniž ho vzdělává; lid jako národ vzdělává se jen sumou své historie; sumou předešlé a přítomné činnosti své. Ten váš lid nemá své historie; má jen své anekdoty... Pravým jeho učitelem a dobrodincem byl by jen ten, kdo by mu do krve nalil žhavého ocele, do mozku vědomí síly, do vůle pevných zásad a především udělal z jeho hřbetu žulový sloup, aby se neohýbal před každým větrem nebo před okamžitou vnitřní náladou. Toho nedocílíte naléváním do něho

nakyslé břečky různých a zmatených vědomostí.« V této svojí nejstarší románové próse zabývá se Stašek vůbec hojně studiem i hodnocením lidu (přes všechen romantický nátěr děje i povahopisů). Zde snad nejvýrazněji v celém svém literárním díle proklamuje zásadu: neopovrhujte lidem, snažte se jej poznati a budete jej milovati; zasluhuje obého: poznání i lásky; jen láska k němu smíří vás s lidem. Jinde klade proti sobě energického, sebevědomého jedince a lidovou massu, o níž praví, že miluje více čin než myšlenku, odpustí spíše podlost než tichou vznešenost a raději snese mrskajícího ji despotu nežli mlčícího nevlídníka. Povahu horského lidu vysvětluje pak tím, že při poměrné vzdálenosti domů v pohorských osadách vyvinoval se tu až do let šedesátých (v minulém věku) jednotlivec především v rodině. Styk se vzdálenějšími lidmi byl dosti řídký. »Proto bývalo, že každá rodina mívala svůj tělesný i duševní ráz a zvláštní vlastnosti, které bývaly dědičné a karakteristické« (str. 133.). A ještě dvěma stručnými citáty chci dovodit, jak vážně snaží se autor se všech stran i s různých hledisek vyložiti poměr svých hrdin (a tím i svůj) k lidu. Kněz Petr, jejž prohlašovali v jeho působišti za nepřítele lidu, takto se o lidu tom vyjadřuje (str. 177.): »Zapomínáte hlavní věci. Ten lid jest příliš uhnětený, zotročilý a přirozeností svou i vychováním bázlivý i zbabělý. Nikdy nesáhne k činům násilným. Bude po hospodách tlachat, na veřejných místech hrozit, bude se i srocovat, zpívat při tom »Hej Slované« nebo »Kde domov můj«, ale vrhněte mezi něj jediné rozhodné či vyhrůžné slovo a rozutíká se vám jako stádo holubů, když do nich hodíte hroudou nebo kamenem. Je to národ holubičí a není potřebí bodáků i kulí tam, kde jediné zatleskání rukama a jediný zvuk, kterým plašíme ptáky, do všech končin rozmetá shluklý zástup. Pane, až ten lid nebude se bát kulí ani bodáků, až schopen bude skutků i činů, až bude míti vůli a odhodlanost pomoci si sám, pak i já k němu budu míti úctu, pak s lidem tím půjdu i sám.« Druhý výrok vychází z úst dobrodruhovi, umělci i originelnímu mysliteli Damiánu a najdete ho na str. 215.: »Lid je budoucností, aristokracie minulostí, buržoasie hnusnou přítomností národů. Lid ozářen jest sluněčkem krásné naděje, aristokracie leskem dávné slávy a rytířské cti; oba mají ideu; měšťáctvo nemá nic, než svou kapsu. Miluji lid, mám v úctě aristokracii, ač jsem jejím nepřítelem, ale nenávidím z plného srdce buržoasii; jest mi protivna. Lid může býti někdy hrubý, aristokracie často hrda, oba namnoze zpupní a násilničtí, přijdou-li k vládě; měšťáctvo však je a může býti vždy jen sprosté jako jeho sobectví ... Lid je šlechetný; miluji ho, jako ty jej miluješ.«

Lid v každém téměř prostředí a všech vrstev se tudíž změnil (i v horách): »Přicházím do krajiny, kde jsem se narodil, a přece mne vše dojímá cize. Nejsem tu ještě ani tři dny, ale již pozoruju, že naši horáci se za posledních třicet let valně změnili. Přijali nové názory, o nichž nebývalo ani potuchy, a všechen jich

způsob života jest dokonale zvrácen. Praví se o lidu vůbec a o horském zvlášť, že je setrvačný. O našich horácích to tvrdit nelze«: *Blouznivci našich hor* II. 433. A od vyjití »Blouznivců« zase už se autorovi horalé silně změnili, po druhé, změny ty pak zachyceny jsou na několika místech »*Otřelých koleček*«. Stašek dosti podrobně a skoro po kronikářsku vyjádřil ve svém díle jednotlivé vývojové stupně této vnitřní proměny, čímž byl z valné části dán kritický, ač v podstatě sympatický poměr jeho k lidovému živlu. Nikde autor proti lidu neútočí ani ho nesesměšňuje, ale vůči jeho opravdovým chybám či předsudkům jako pravý kulturní historik reservy si neukládá. Intensitou svého belletristického zájmu o lid, účinností své vnitřní lásky k němu a množstvím krásně vykreslených postav z něho vyrovná se však Stašek kterémukoli z románopisců, u nichž označení »lidového autora« srostlo s jménem třebas více než zrovna u tvůrce »Blouznivců« i »Nedokonč. obrazu«. (Dokončení.)

Ku vzniku jmen rodových.

Dokládaje se archivem města Rychnova nad Kněžnou

napsal **Ant. Svoboda.**

Městské archivy, tu lépe, tam špatněji zachované, vysvětlují minulé časy v našich městech. Nejen objasňují tehdejší život veřejný, nýbrž vrhají světlo i do života soukromého. V nich můžeme sledovati též vývoj názorů ve věcech soukromoprávních. S těmi úzce souvisí také vznik příjmení či jmen rodových. Pěkné doklady k tomu nalezl jsem v městských knihách rychnovských.

Přes konec středověku stačila u nás osobám nešlechtickým jména křestní. Jimi navzájem se oslovovali a také se jimi spokojovaly zápisy v registrech osob do obce přijatých anebo vyhoštěných, v knihách gruntovních a erbových. Když ale lidnatost vzrůstala a vyskytovalo se v obci mnoho osob stejných jmen, stávalo se křestní jméno k přesnému rozeznávání nepostačitelným, zvláště když rozmanitost »křtěných« jmen nebyla hrubě veliká.

Mezi purkmistry města Rychnova n. K. od r. 1569 do r. 1625 napočítal jsem 106 různých osob vesměs již s příjmeními; mezi nimi 26 Janů, 17 Jiří a Jiříků, 13 Václavů, 8 Jakubů, Danielů a Matějů po 7, Mikulášů po 5, Matoušů, Pavlů, Martinů a Jindřichů po 4, Havlů, Petrů, Adamův a Michalů po 2; po jednom byli Beneš, Tomáš, Tobiáš, Baltazar, Kryštof a Erasmus. V registrech podruhů a podruhyň r. 1569 objevují se nejčastěji z 97 Jan, Janek nebo Jeníček 17krát, Jíra, Jiří nebo Jiřík desetkráte, Martin devětkráte, Václav anebo Vašek sedmkráte, Jakub a Matěj, každý čtyrykráte, Vaněk a Mikuláš po třikráte, Dušek, Pavel, Matouš, Vávra a Vít[1]) po dvakráte; dále jmenují se Stanislav, Ondřej

Štěpán, Valenta, Bartoň, Řehoř, Šimon, Michal, Lukáš, Petr, Jaroš Šebestián, Havel, Antoš, Vilhelm a Tobiáš.

Nebylo tedy ve výběru jmen křestních valného rozdílu mezi rodinami elity městské a chudiny. Rozdíl byl pouze v tom, že chudší obyvatelstvo zůstávalo déle bez příjmení. Ve jmenovaných registrech zaznamenáni jsou mezi jinými Vašek z Chlen, Mikuláš z Brocny, Štěpán, knap (tovaryš) z Bartoňova, Dušek zdejší, Martin, nádeník ze Žamberka, Václav, knap z Moravy, Vaněk, slouha z lázně a j.

Mezi podruhyněmi byly zapsány Kateřina z Vamberka, Kateřina z České Rybné, Kača z Kostelce, Kača z Chlen, Regna ze Solnice, Regna ze Žamberka, Eva z Dobrušky, Manda z Litomyšle, Estera, vdova zdejší, Anka z Kostelce, Barbora z Vosečnice a j. Vyskytuje se mezi těmito nájemnicemi 13 Kateřin anebo Kač, 12 Anen aneb Anek, 5 Dorot, tolikéž Mand, 4 Maruše, 3 Důry, Lídy, Regny, 2 Evy, po jedné Žofka, Markyta, Barbora, Krystyna a Estera.

Pozoruhodno je, že v té době mezi muži nebylo Josefů, Karlův a Františkův a mezi ženami Marií. Maruše nebo Maryše znamenala tehdy Maří Magdalenu. Mužská ta jména dávaly si nejprv osoby stavů vyšších, po nich vynikající osobnosti městské a posléz i sousedé jiní. Zprvu bývala jména tato druhým jménem křestním. Od r. 1648 byl vrchností rychnovskou František Karel Libštejnský z Kolowrat, 20. července 1658 povýšený od císaře do hraběcího stavu říše římské. R. 1683 byl v Rychnově městským rychtářem Jan František Procházka, r. 1701 purkmistrem Tobiáš František Čermák a r. 1725 Karel Dupreé. Do počátku XVIII. stol. jen málo sousedů slulo František anebo Karel. František jmenoval se podle zápisu v gruntovní knize z r. 1706 barvíř Elichleb. Potom už byli Františkové četnější: r. 1743 Kapoun, 1744 Fisslein, 1745 mlynář Praus, 1746 mlynář Šnóbl a felčar Lučan, 1748 Lorenc, Špata, Zelinka, Windiš, 1760 Dobrovský a j. R. 1745 majitelem domu zde byl Karel Hartman, r. 1748 sousedem Karel Pelcl. Jméno Josef rozšířeno bylo u židů. V Rychnově nalézáme je nejprve počátkem XVII. století u faráře Joziffa Columelly Stříbrského. Sousedé jmenovali se tímto jménem o sto let později: r. 1745 Světelský, 1746 Enoch a Payker, 1748 Bořek, 1754 Neřold, 1755 Fiala, 1759 Kapoun, 1761 Čížek a j.[2]) Jméno Vojtěch v gruntovní knize čte se po prvé u r. 1763, kdy Vojtěch Stejskal měl tu domek v tržní ceně 70 zl., a Marie vyskytuje se po prvé r. 1670. Tehdy pod ochranu města byla přijata s otcem a matkou Marynou Anna Marie Madburská. V XVIII. století šířila se záliba míti několik křestných jmen; r. 1763 byl v Rychnově primatorem Petr Vitalis Innocens Chládek.

Obecní zřízení v XVI. století vykonávalo se pečlivě; knihy vedeny byly svědomitě a psány dobrou češtinou. Zápisy v nich

[1]) Srovnej Z.-Wintra: »Kulturní obraz českých měst« I. 93—94.

[2]) Podotknouti jest, že v gruntovních knihách rychnovských, pokud jsou zachovány, jest mezera od r. 1725 do 1740.

konal písař radní pod dozorem slovutného p. rychtáře, p. purkmistra a opatrných spoluradních a proto snažil se, aby byly důkladny. R. 1589 byl v sousedství města Rychnova přijat radní písař Jindřich Žirotinský; zápis o tom napsán z opatrnosti jinou rukou. V zápisech něco měniti bylo přísně zakázáno. Také pořádky cechovní činily zápisy zevrubné. Obé toto zřízení vyvolávalo stále větší potřebu doplňovati jména křestní.

Již ve stol. XV. objevují se u některých osob příjmení, ale obecnějšího rozšíření nabývají ve stol. XVI. Toliko v jednotlivých případech ještě ke konci tohoto století, ba ještě na poč. st. XVII., nalézají se v zápisech toliko jména křestní. R. 1570 přijat pod ochranu obce pekař Jan od Kyšperka, r. 1576 Václav, syn Jakuba zedníka; v sousedství byli přijati Kryštof z Bystřice, Vavřinec z Bohdanče, Štěpán ze vsi Šestaře, Mikuláš, rodič z města Dobrušky, Faltyn z Lanškrouna, ctihodný kněz Petr, farář vamberský, Cyprian řemesla řeznického, r. 1602 Jan ze vsi Mezlesí a r. 1610 Daniel koželuh. R. 1589 za souseda přijat byl Jiřík, syn někdy Šimka, rychtáře ze vsi Lukavice, maje vysvědčení od dvou starožitných lidí o svém poctivém a pořádném na svět zplození a r. 1615 syn nebožtíka Thomáše, rychtáře ze vsi Javornice.

Křestní jméno bylo dlouho hlavním jménem, neboť v XVI. stol. byla příjmení pořáde velice nestálá. Bývala vynechávána a měnila se; nebylo řídkostí, že jedna osoba měla dvě příjmení. Po r. 1570 sousedy rychnovskými byli: Petr Pekař jinak Skála, Jakub, syn nebožtíka Zykmunda jinak Zycha (toto jméno se ujalo), Pavel příjmím Kalivoda, Jan Holec jinak Křídlo, Jan Doubravský jinak Weis, Tomáš, syn Matěje Mlynáře, příjmím Pokorný, Jan Marků jinak Bubeníček, Jiří Dvořák jinak Maršíček, Mikuláš Dobruský jinak Rozkošný, Václav Seydl jinak Venzl, Jakub Procházka jinak Bulíček, Jan Růžička jinak Sekavec, Jan Březina jinak Kaltoun a p. Podvojných jmen tehdy věru nebylo málo. Měl-li někdo příjmení dvě, nakládal s nimi písař po své libosti, dokavad vlastník pro některé se nerozhodl. V rychnovských knihách erbových bílých[1]) napsán pod čís. 42. trh Albrechta Pekelského jinak Šlechty a pod. č. 43. jiný trh téhož Albrechta Šlechty jinak Pekelského. V zápisech 1., 3., 4., 5. zapsány má trhy Jakub Naxera, v 2. Jakub Naxera Bydžovský a v 24. a 100. Jakub Bydžovský jinak Naxera; tento zámožný muž stal se r. 1597 primátorem a odtud napořád jmenoval se Jakub Naxera.

V XVI., ba ani v XVII. století se příjmení ještě nedědila. Synu nelíbilo se někdy jméno otcovo a nezřídka přijal jiné. R. 1580 sousedem se stal Jan Tišňovský, syn Tobiáše Wochlamy, r. 1599 Václav Provazník Pokorný, syn nebožtíka Jana Nemastného; později Pavel Pravda, syn Jana Čampelíka ze Solnice; Matěj Skřivánek, syn nebožtíka Prokopa Valcháře a r. 1661 Martin Svoboda, zůstalý syn po »někdy« Janovi Růžičkovi. Téhož roku zdědil Tobiáš Crocin louku po svém otci Janu Svobodovi. Po-

[1]) Uloženy jsou nyní v zemském archivu.

dobně Daniel syn Jana Kloboučníka jmenoval se buď Kloboučník buď Tichý. Takť někdy vlastní bratři neměli stejného příjmení. Ve vzpomenutých knihách erb. bílých zaznamenán jest pod č. 859 trh Jana Chlebíka s Mikulášem Zelnohorským, oběma sousedy a vlastníma bratry, o dům Dušíkovský za 220 kop a pod č. 897 trh Matěje Hejtmánka, poctivého řemesla hrnčířského, s Pavlem Příhodou, též hrnčířem a bratrem jeho, o grunt za 150 kop.[1]) Ani vdova nejmenována vždy po nebožtíku muži; měltě Matěj Lukavský trh s Mandalenou Hluchou, vdovou po Tomáši Maršovi. Někdy zeť přijal jméno po svém tchánu. Jindřich Bystřický vešed r. 1594 v dědictví po tchánu Martinu Lazebníkovi, jmenuje se pak Jindřich Lazebník.

Příjmení měla několik zdrojů. Pramenem nemálo hojným bylo jméno rodiště. Nejprve psáno bývalo: ze Solnice, z Javornice, ze Žamberka, z Kunvaldu, Tábora, Bystřice, potom Solnický, Javornický, Žamberský, Kunvaldský, Táborský, Bystřický. Že jde při tom o jméno rodiště, z nejednoho příkladu zcela jest jasno. Nájemníky v Rychnově r. 1569 byli Pavel Hranický z Hranic, Jan Vlašimský z Vlašimě a j.; v sousedství přijati 1647 Jan Synkovský, rodič z vesnice Synkova, 1569 kněz Václav Hradecký z Hradce, 1588 Václav Prostějovský z Prostějova, r. 1648 Vít Lipovský, rodič »z týž dědiny«, 1649 Jan Lukavský z vesnice Lukavice na panství kyšperském, 1661 Jan Habrovský, rodič z vesnice Habrové, r. 1719 žid Isák Neustätter z Nového Města. Ve všech registrech takovýchto příjmení jsou řady velice četné. Uvedu jen několik jmen osob přišlých z okolních obcí: Martin Dlouhoveský, Pavel Jedlinský, Václav Skuhrovský, Jíra Třebešovský, Jiří Černikovský, Pavel Uřínský, Zikmund Boruhradský, Václav Koldínský, Ondřej Šachovský, Václav Hrošecký, Pavel Rychberský, Jan Kostelecký, Jan Častolovský a j. A ještě několik jmen osob přistěhovalých z míst vzdálenějších: Jan Příbramský, Jan Strakonický, Jakub Bydžovský, Václav Berounský, Václav Vlašimský, Daniel Trutnovský, Václav Boleslavský, Jan Poličský, Václav Náchodský, Mat. Skalický, Šimon Boskovský, Jan Rožnovský, Jiřík Svitavský, Václav Dušnický a j.

Třebas měla osoba do obce přišlá již nějaké příjmení, nebylo mu důvěřováno a bývalo připojováno k němu označení rodiště nebo posledního bydliště; příkladem: Václav Mazánek Žlutický, Jakub Kropáč Třebíčský, Jiří Černý Starobydžovský, Jiří Hladík Hlinecký, Jiřík Klugar Příborský, Jan Pistorius Erfurtský nebo Mikuláš Vognar jinak Svitavský, Mikuláš Dobrušský jinak Rozkošný. R. 1652 Burjan Vorel Vysokomeytský koupil za 37 kop »grunt slove Bičikovský« a r. 1654 prodal jej Janu Zábřezskému, tu zapsán jest jako Burján Meytský.

Podobně jako rodné město tak i rodná země nebo národnost byly příčinou příjmení. Majiteli domů r. 1573 byli Jakub

[1]) Zoubek v Arch. Památkách VII. 23 a Winter v Kult. obraze I. 77 uvádějí doklady odjinud.

Morávek, Václav Slováček a Martin Židek, purkmistrem pak téhož roku Jan Němec. Někdy pouhé jméno města nebo země ke křestnímu jménu bylo přidáno; r. 1593 byli vlastníky domů též Řehák Žitava a Pavel Morava z Přerova.

U domácího obyvatelstva příjmení někdy bylo vzato od význačného místa, jež sousedilo s obydlím té které osoby. R. 1573 byl purkmistrem v Rychnově Jan z Brány a r. 1587 Martin Horáček. Podobného původu jsou jména Jan Zálabský, Jiří Kopecký, Petr Mostecký, Jan Pohorský i Václav Horák. Vznikla jistě z místního určení, jaké dosud na venkově bývá připojováno na rozeznání několika osob stejných jmen, jako kopecký Brož, prostřední Štauber, zahradecký Macháček, statecký Pavel, podbranský Svoboda, ovčínský Ehl a j.

Vedle rodiště a jiného místa poskytlo řemeslo znamení rozlišovacího. V XVI. a XVII. stol. psán stav obyčejně velkou počáteční písmenou tak, že nesnadno se poznává, je-li jméno řemesla příjmením osoby neb označením jeho povolání. V grunt. knize pod č. 264 zapsán jest trh Jana Trutnovského s pozůstalou vdovou Zuzanou po nebožtíku Cyprianovi Řezníkovi o dům, dále trh Honsy Kováře s Valentinem Pekařem o roli Vlachovskou, trh Bartoloměje Kováře s Annou Kovářkou o dům Beranovský, trh Jakuba Čapka ševce s Matysem Uzdařem o grunt, trh Jana Manka s Honsem Krejčím o dům. V seznamu podruhů z r. 1569 čteme: Mikuláš Mazáč, zdejší — a hned pod ním Petr Černý, mazáč ze Lhoty. Zbytečno bylo by vypisovati všechna jména řemeslná, jež považovati je spíše již za příjmení než za určení povolání, proto omezíme se pouze na několik příkladů. R. 1573 purkmistrem byl Petr Sládek, téhož roku za souseda přijat Mikuláš Nožíř, 1574 Jíra Bednář z lužické země, 1576 Jakub Hrnčíř, 1582 Tomáš Kolovratník, 1595 Matyáš Kovář, rodič z Kladské Bystřice, dále sousedy rychnovskými byli Eliáš Švec [1]), Jan Barvířů, Jiří Zámečník, Kašpar Provazník, Martin Kolář, Matěj Valchář, Jan Truhlář, Jiří Kosař, Řehoř Soukeník, Jan Kameník, Kašpar Punčochář a také Daniel Krčma. Mnohdy lidu líbilo se více jméno vzaté z povolání nežli jiné tak, že toto i v zapomenutí přicházelo. R. 1634 měl trh Martin Mitrka, zámečník z hrabství kladského; ale při r. 1666 zapsáno o něm: Martin Zámečník vypravil za půl sudu piva i s veypravou 3 kopy 21 gr. gr. 6 d.

Veliký díl příjmení dán byl jednotlivcům za zvláštních okolností. Byly to původně přezdívky, jež se ve veřejnosti ujímaly. Winter má za to, že nejobyčejnější původ jmen byly právě přezdívky.

Přezdívkami bývaly vystiženy chvalné i nechvalné osobní vlastnosti. R. 1569 nájemníky v Rychnově byli Jíra Holý z Kvásin, Bednář Hluchý, Petr Černý, později tu zakoupili se Daniel Tichý, Mikuláš Rozkošný, Jiří Šťastný, Valentin Slavný, Pavel Malý, Jan Prkenný, Jan Žabokrtský, Pavel Šedivý, Jan Chmelený,

---

[1]) Viz poznámku Wintrovu I. 80.

Jan Hrubý, Václav Celý, Jan Hubatý, Jan Rzivý, Tomáš Nosatý. V seznamu podruhyň zapsána též Němá bez jiného určení. Že si nositel takového příjmení nedal je sám, o tom netřeba pochybovati.

Lid i vlastnosti osob vyjadřuje raději jménem podstatným nežli přídavným, proto těchto jmen jest množství tak hojné, že jest se nám spokojiti jen některými ukázkami. Vybírám z gruntovních knih pouze namátkou jména: Tomáš Zbudil, Jan Krčil, Kryštof Zkusil, Jan Utíkálek, Jan Trubáček, Martin Nadržilka, Jakub Kučera, Kryštof Zelinka, Václav Mizera, Jan Špata, Daniel Peycha, Václav Hubálek, Václav Hovorka, Václav Smíšek, Matěj Čtverák. Mnohá příjmení provedena jsou srovnáním neb ironií a jsou svědectvím vyvinutého vtipu. Mezi majiteli rychnovských domů a pozemků byli: Eliáš Stodůlka, Daniel Zahrádka, Jan Snopek, Jiřík Zima, Jan Kožíšek, Jakub Sláma — Matěj Křesťánek, Jan Angel, Jiří Touha — Jiří Purkrabě, Jan Hejtmánek, Václav Biskup, Tomáš Papež — Adam Pařízek, Tomáš Suk, Mikuláš Koleso, Daniel Cveček, Matěj Bečička, Jan Nádoba, Pavel Pozoun — Matěj Pelyněk, Jan Růžička, Jakub Malina, Jiří Jahoda, Matouš Kalina, Jan Kopřiva, Pavel Cibulka — Šimon Smetánka, Jakub Kobližka, Urban Sádlo, Mikuláš Vomáčka, Jan Buchta, Matěj Břečka — Michal Hádek, Jiří Beránek, Jakub Tchořek, Jan Vlk, Martin Nedvěd, Tobiáš Blecha — Daniel Maděra, Martin Drtina, Matěj Jotta, Jan Špička, Jan Vocásek, Václav Maňásek, Matěj Motousek, Kašpar Kratochvíle, Jiří Ostydlo, Jakub Hladibříšek. Velmi oblíbena byla jména ptáků, což svědčí, že těšilo se ptactvo v století XVI. a XVII. nemalé pozornosti. Připomínám pouze Jana Jeřábka, Burjana Vorla, Jana Sokola, Jana Sluku, Řehoře Čejku, Jiříka Kavku, Chrysostoma Červenku, Jiřího Čížka, Jiřího Čermáka, Šimona Holoubka, Petra Skřivana, Jiřího Seykoru, Pavla Hrdličku. R. 1744 měl trh Václav Dobrá Hruška, toto příjmení bylo však záhy zkráceno. Přídavné jméno stalo se nejprve přívlastkem jména křestního, ale brzy nadobro vypuštěno. Mělť r. 1750 Jan Baumgartner trh s p. Františkem Windišem a s p. Volfgangem Dobrým Hruškou a již roku příštího nazývá se týž Volfgang toliko Hruškou.

Ačkoli většina osob jméno dostala, přece není vyloučeno, že některí sami si je dali. Způsob pojmenování osob učených lákal mnohé, aby si dali jméno latinské, neb aspoň dosavadní své jméno zlatinili. Do obce r. 1580 přijat byl slovutný a urozený muž p. Martin Aquila Chejnovský, r. 1608 učený muž Ondřej Acestus Brandejský, správce školní, r. 1611 Jakobus Nobelius, někdy bakalář ve škole rychnovské, r. 1612 mlynář Matiáš Albinus, jindy Jan st. Martynides a Václav Mathiades Bohdanecký.

Ve starších zápisech jeví se též snaha určiti osobu tím, že se uvádí její nejbližší příbuzenstvo. K jménům osob méně známých přidávala se jména osob známějších, čteme na př. v seznamu podruhů: Jan Petra Černého bratr, Jiřík Beneše Streyčka bratr. Nejčastěji připomenut býval otec. V registrech osob z obce

vyhoštěných zapsáni jsou mimo jiné: Jan Žlutického syn, Augustin Václava Hovorky syn, Daniel syn nebožtíka Matouše Pokorného, Anna Šaškovy dcera, a v registrech do obce přijatých: Jiřík Pavla Jehličky syn, Jan syn nebožtíka Jana Krejčova, Jiří syn nebožtíka Jana Mandlíře, Václav syn zetě Adamova a p. Velmi zhusta při tom slova »syn« nebo »dcera« byla vynechána. Mezi nájemníky uvedeni jsou Jíra Holého, Jan Vodičky z Hradce, mezi sousedy Jan Žlabeckého, Daniel Vlachyho ze vsi Dubí. Častěji příslušnost k otci jakožto hlavě rodiny byla vyznačena jménem přivlastňovacím, psaným různým pravopisem. V sousedství byli přijati 1568 Jan Barvířů, rodič domácí, 1569 Mikuláš Kasalů, 1577 Matěj Nováků, 1582 Martin Biskupů, 1592 Tomáš Sedláčků, 1592 Michal Rasochů, 1602 Mikuláš Horáků, 1608 Viktorin Marešů, Eliáš Jelínků; 1598 Daniel Macháčků, 1601 Václav Jeničků, 1602 Jan Lípů, Jan Jiřenů; 1568 Jan Kožíšku, 1569 Eliáš Doubravu, 1576 Jan Pilařu atd. Od těchto jmen tvořen správný druhý i čtvrtý pád. R. 1588 do obce přijat Jan, syn Kuby Seykorova, rodič domácí; Daniel, syn Jeronyma Kubíčkova, 1590 Jan, syn nebožtíka Jakuba Nosálova. R. 1623 Jiří Šťastný postavil za sebe rukojmě Michala Rasochova a Jiříka Janšova.

Tato přivlastňovací příjmení zůstávala často mužům, i když byli primasy nebo purkmistry. R. 1568 v obec přijat »bez veyhostu« svobodný písař Eliáš Střebek, což stalo se za purkmistra Jana Matoušova a primasa Jana Šimonova a jiných spoluradních, r. 1569 jiná přijetí stala se za purkmistrů Jiříka Martinkova a Jiříka Tomáškova, r. 1571 Daniele Vítáčkova, 1572 Jana Matoušova a Havla Janšova, 1578 Martina Židkova, Jana Vítova, Matěje Hádkova. Ale dost brzo jméno přivlastňovací měnilo se v jméno podstatné. R. 1568 před sv. Viktorinem stalo se přijetí Melichara Hladíka za primasa Jan Šimanova a purkmistra Jiřího Ovsova, a jiný zápis z téhož dne poznamenává, že přijat byl Vít Tuček za purkmistra Jiřího Ovsa; podobně r. 1586 po památce sv. Linharta přijat Matěj Pelyněk, řemesla soukenického z města Kostelce za purkmistra Matěje Pickova a Jiří Meytský za téhož Matěje Picka. R. 1594 koupila obec les slove Chřenovský též za přítomnosti obecního staršího Václava Chlebíkova; tento byl r. 1602 primasem a zval se již Václav Chlebík.

Řídké je přivlastňovací jméno od mateře odvozené. R. 1602 do obce přijat Jan Kabrielčin. V zápisech židů zaznamenáni r. 1569 Jakub Johančin a r. 1653 Marek Marjančin.

Jména ženská tvořena rovněž přídavnými jmény přivlastňovacími: Anna Gabrielova, Dorota Sklenářova, Anna Streycova, Lída Kuchařova, Dorota Morávkova, Johanna Bruncvíkova.

Od jmen, jež svou povahou jsou přídavná jména určitá, velmi zřídka i od jiných, tvoří se jako tato jména přídavná: Kateřina Kusá, Anna Krátká, Anda Hluchá. R. 1596 byl na prodej dům po Kateřině »Brunclické«, vdově po Brunclíkovi. V některých zápisech nalézáme jména ženská s pouhou příponou ka, na př. Eva Kapounka, Kateřina Zárubka, Anna Biskupka.

R. 1600 koupila obec mlýn Vovsovský od Johanny Beranky za 500 kop míš. R. 1601 měl Václav Pražák trh o dům s matkou svou Annou »Praškou«. R. 1603 byl »šacung« statku po Anně Veyvodce a r. 1604 zůstali sirotci po nebožce Anně Gabrielce.

V XVII. století vyskytuje se i u nešlechticů přídavek »mladší« či »starší«, kterýž jest důkazem jisté již ustálenosti příjmení. R. 1611 byl úředníkem na panství rychnovském Jan starší Šmíd z Přídy. R. 1615 za souseda přijat Jan mladší Pohorský, r. 1644 Jakub Pacovský na snažnou žádost a přímluvu p. Jana staršího Pivce. R. 1623 byl purkmistrem Jan starší Mlynaříček. V r. 1604 zapsán byl trh Fridricha Cheynovského st. s Petrem Millerem st. o grunt. V knize »Altes Judenbuch«[1]) zapsána r. 1629 zajímavá zpráva o trhu Josefa Žida s Markem Větším a Markem Menším, židy v Rychnově.

Také to dokazuje větší ustálenost jmen, že dospělý syn nebyl zapisován už jen jménem křestním. Dříve psávalo se: Mikuláš, syn nebožtíka Jana Bohdaneckého, Jan, syn pana Jiříka Pilaře, avšak po roce 1670 stále častěji i u synů píší se příjmení. Sousedy se stali r. 1674 Martin Rydl, »pozůstalý někdy syn« po Jiříkovi Rydlovi; Jan Hladík, syn pozůstalý po nebožtíku Jiřím Hladíkovi Hlineckém; Jan Bock, syn Adama Bocka, souseda ze vsi Pekla; r. 1682 Václav Renat, syn pozůstalý po nebožtíku Václ. Renatovi, někdy sousedu v m. Rychnově; Matěj Březina, pozůstalý syn po nebožtíkovi Mikuláši Březinovi; r. 1670 měl trh Jan Kulička s otcem Václavem Kuličkou, 1684 trh Tobiáše Kalvacha s otcem Mikulášem Kalvachem a j. Nejprve příjmení ustalováno u synů, jimž zemřel otec, než i tu dělo se zvolna; neboť ještě i v těchto letech zapsán byl nejeden zůstalý syn pouze jménem křestním.

Každá změna zajisté vyžaduje času, nežli se opravdu vžije. Navyklost se těžce odkládá, proto jen zvolna stávala se příjmení jmény rodovými.

Tereza Svatová:

Z tříště vzpomínek na Jaroslava Vrchlického.

(Dokončení.)

O Antonínu Dvořákovi mistr zvláště rád se rozhovořil a tvrdil, že nebylo zrovna snadno velikému komponistovi se zavděčiti. Při společné návštěvě Vrchlického, doktora Riegra a nezapomenutelné Marie Červinkové-Riegrové dověděli jsme se mnohé zajímavé podrobnosti o tom. Psaliť paní Červinková a Vrchlický texty k Dvořákovým dílům a měli oba své zkušenosti.

Tak vypravoval Vrchlický, jak si mistr Dvořák žádal »Obžinky« do vážné skladby oratoria a jak byl neústupný. Jindy

[1]) R. 1900 zaslána od zemského archivu.

opět, jak se Dvořákovi zavděčil větou: »Že všechno v světě bortí se a láme« —. »Takového ještě něco napište«, liboval si Dvořák, když se setkali.

Jedenkráte sešli se oba, ve Stromovce snad, a šli spolu kousek cesty hovoříce. Pojednou se Dvořák odmlčel a zabodl zrak do koruny starého stromu nedaleko cesty. Neřekl ničeho, ale odbočil stranou a začal strom obcházet, prohlížet, pak začal bzučet, kývati sebou a hvízdati nějakou neznámou, divnou melodii. Vyhlížel jako by byl ve snu, nebo ve vidění...

»Já ani nedýchal, cítě blízkost božské inspirace,« vyprávěl Vrchlický. »Viděl a pochopil jsem, jak geniální ten duch rázem se přesunul ze světa všedního do nebeské říše zvuků a tónů.«

»To byl strom — viďte?« řekl po dlouhé chvíli Dvořák, když jsme zase v procházce pokračovali. —

Přející, sladké srdce Jaroslava Vrchlického zaradovalo se z každého drobtu radosti a krásy, ať je již prožíval sám anebo kdo jiný. Nebylo v něm závisti, řevnivosti, ba dlouho ani pocitu trpkosti. Teprve v letech, kdy v českém životě uměleckém zavládly rozkolné proudy, dostavovalo se rozhořčení. Stěžoval si více do situace než na osobnosti. Do té doby spadají také řádky, které vypisuji ze starého čísla Vídeňského »Fremden-Blattu« ze dne 1. ledna 1892. List tento položil před vyjítím prvního čísla zmíněného roku vynikajícím osobnostem světa dvě otázky: I. Co je v minulém roce nejvíce potěšilo? II. Čeho by sobě v příštím roce nejvíce přáli?

Mezi otázanými veličinami jest také náš Jaroslav Vrchlický. Na otázku první odpovídá česky: »My v Čechách jsme neutěšenou situací politickou, sociální a literární tak otráveni, že se již jakémukoli úspěchu na kolbišti lidského ducha a lidské práce ze srdce těšiti nedovedeme. A jestli přece něco — aspoň mne — v roce minulém mohlo dojmouti a rozehřáti, byl to neobyčejný úspěch mistra Smetany v cizině.«

K otázce druhé praví:

»Přál bych českému románu a dramatu v příštím roce víc poesie, českému básnictví, zvlášť tomu nejmladšímu, víc zdravého rozumu.«

Ale i tyto veřejnostní bolesti strávil časem a snad mimo několika satirických slok z péra jeho nic většího a odvetného nevyšlo. Ani hořkosti nezůstalo v měkké jeho duši.

Je mně známo, jak při vydávání Albertových překladů české poesie upřímně se staral, aby nic výraznějšího přehlédnuto nebylo. Zejména při výběru básní ze současného básnictví byl příteli svému dobrým rádcem. Upozorňoval na jména, posílal sešitky veršů, podtrhoval jednotlivé básně. Přičinil se, aby nikdo z mladých nebyl přehlédnut, přes to, že právě s této strany mnohý ostrý šíp byl k jeho osobnosti vystřelen. Řevnivosti v srdci jeho nebylo a v kom cítil jen trochu jiskry skutečného nadání, hned k práci bratrsky vybízel.

Co se jen načetl cenných i méně cenných prací! Jeť všeobecně známo, jak býval obléhán adepty básnické Musy a rovněž je známo, jakým laskavým tu býval rádcem a bylo-li třeba i vykladačem.

Posilnil, podepřel nadaného a když nadání nebylo, ani tu hrubě neodstrčil, ale vlídným slovem vysvětlil a utěšil. Hrubosti ve slově nebo surovosti v gestu u něho nebylo — to spočívalo již v jeho povaze dobroty a noblesy plné. Ale píli žádal, snažení a vytrvalost. »Studujte knihy, lidi a všechno, co kolem sebe vidíte. A hlavně pracujte — neslibujte a pište. Jeť skutek všechno, slovo nic!«

Tak čtu v jednom z nejstarších jeho listů ke mně.

Jak rád pomáhal i takto v životě všedním, není žádným tajemstvím, a dělo se to někdy i na vlastní škodu. Pomohl, čím se pomoci dalo: penízem, slovem, přímluvou.

Vypravovával, jak neuvěřitelné věci se od něho často žádají: Hlavně v oblasti protekce. Neodřekl skoro nikdy a rád udělal »prosícího fugasa«, jak píše v jednom listě mému muži. Zásadu »jen dobrým být«, kterou ve svých básních tak často akcentuje, plnil při každé příležitosti.

Politických rozhovorů mistr mnoho se neúčastnil, ačkoli se s leckterou výraznou osobností v Žamberku setkával. Zvláště za dřívějších let, dokud byl Albert úplně zdráv, pěstovala se v domě jeho politika značnou měrou.

Jaroslav Vrchlický za takových hovorů raději s dámami pobesedoval a mnohá politická šarvátka u stolu odbyla se bez něho. »Politická píseň — ošklivá píseň«, říkával s Goethem s úsměvem, »a já se tomu vyhnu, kde mohu«.

Za to rád účastnil se debat jiného druhu. A ani o ty nebylo u Albertů nouze. O jedné se na tomto místě zmíním.

Společnost byla četná a všemožné přišlo v ten večer na přetřes. Tu zavadil někdo o spory rukopisné a již to bylo v proudu. Slovo: Rukopis Králodvorský účinkovalo jako zápalka. Hlavní slovo vedl Jaroslav Vrchlický s Albertem a hodně ohnivě. Jiskry lítaly na všechny strany a za chvíli již celé proudy palčivých slov vychrleny do vzduchu. Vysoký hlas Jaroslava Vrchlického přeskakoval v písklavé tóniny, prudké protesty Albertovy měly již chraplavý přízvuk.

Za nedlouho byl z toho celý slovní ohňostroj, který neustával a stále více se rozplameňoval. Jistý známý Albertův řekl jednou trefně, že Albert, když se hádá, jako by dostával růžky. A ve zmíněný večer měl ty růžky nejen on, ale také Vrchlický!

Oposice však vyvodila také silný protitlak, mocný, zvonový hlas hájil tam statečně svoje přesvědčení. Nezdolná síla sálala z toho krásného, mužného hlasu. Ráz na ráz — jako když kovadlina zní. Protivník byl neochvějný, neústupný a nedal se. Nebyl to nikdo menší než tehdejší vůdce národa doktor František Ladislav Rieger, který hájil svůj názor s celým ohněm svého naturelu a celou pádností svého řečnického nadání.

Najednou padlo s protější strany ne dosti vážené slovo nebo jméno. Doktor Rieger se zarděl, vyskočil a uhodiv pěstí do stolu, že až sklenice zařinčely, rozkřikl se takovou silou, že všechno kolem rázem utichlo.

V tom někdo třetí, pochopiv bystře nebezpečnost situace, podchytil slovo a dovedně otočil řeč v mírnější proud. Doktor Rieger se zase posadil, růžky na druhé straně se ztratily a hovor plynul pak po celý večer jiným směrem. Některé osobnosti české společnosti jistě se rozpomenou na ten večer, dostanou-li do rukou tyto řádky.

Když se starý pán odebral na lože, pochvalovali si Vrchlický s Albertem ještě chvíli jeho statečnost a sílu. »Je ještě jako lev,« řekli si; »to jsme se dnes opět přesvědčili.« —

V roce, kdy projednáván byl v Kutné Hoře proces Hilsnerův, také v Žamberku mnoho se o té věci hovořilo a debatovalo. Tak také když se dostavil mistr Vrchlický, přišla tato událost dnů na přetřes a hned všichni, co říká on, co soudí o této věci? —

Vrchlický se tiše usmál, zamžoural modrýma očima a co se jeho týká, že myslí, že celý talmud skutečně ještě nikdo nepřečetl! Tak totiž, jak se říká od slova k slovu. V Paříži že je úplný v kterési knihovně a kdyby on měl k tomu potřebných prostředků, že by tam jel a že by četl a četl, knihu po knize a písmenky by nevynechal. Trpělivosti že by měl k tomu dost i zájmu. Pak by se dalo již o tom určitěji mluvit. — Ale hned na to vypravoval, že je zvláštní, že v mnoha prastarých básních jsou zmínky o rituelní vraždě. Jmenovitě citoval pak sloku staré balady anglické z jedenáctého snad století, kde židovka přiláká jablíčkem křesťanského hošíka do sklepa, kde ho pak k vůli krvi zavraždí. Zajímavé že by ovšem bylo, věděti na jisto, co jest na těchto pověstech pravdivého...

V pamětní knize mého bratra zachovány jsou čtyry památky psané rukou Jaroslava Vrchlického.

První je z r. 1892:

Pobytu Žamberskému.

Budeš pláti nad mým žitím,
ať jdu hložím, ať jdu kvítím.
Tak noc veliká a snivá
v znavenou se duši dívá
nesouc zaníceným skráním
smír a něhu s požehnáním.

Roku 1895 zaveršoval si položertovně:

Víc nežli týden tady jsem dlel,
Svých vědomostí obzor rozšířil valně,
Na duchu i těle se výborně měl,
Ký div, že dnes odjíždím žalně!

Třetí z r. 1899 napsána jest jako odpověď vedle případné básně, kterou jeden člen příbuzenstva Albertova vepsal do pamětní knihy domu.

Verš tento zní:

Ba našel se, kdo tyto verše čet,
A zamyslil se nad jich pravdou ryzí —
Dej Bůh — byť naň i zapomenul svět —
By Vašim srdcím nikdy nebyl cizí!

Poslední památka je z měsíce září r. 1900. Báseň předcházejí následující řádky psané rukou Albertovou:

»Navštívivše hřbitovní kapli, vyšli jsme ke zvonům na věži, a hned složil Vrchlický tuto báseň:

Zvonům na věži sv. Vojtěcha v Žamberku.

I.

Stoupali jsme ke třem zvonům
zavěšeným v strmé výši,
slouchali jsme jejich tónům
ve oblačné vzdušné říši;
co je slito do té spěže,
co z ní v kraj se rozletí,
z úzkých prostor malé věže
sbíral jsem v své paměti.

II.

Nad pozemským, malým rejem
do života vlnobití
bude Cyril s Metodějem
básní dávných věků zníti,
symbol Tvého ducha, světy
jenž v svém objal rozmachu,
aby oral vonné květy
lidstvu, vlasti do prachu.

III.

S Ludmilou znít Prokop bude
v požehnané české nivy,
v rodinném že blahu všude
kvetou láskou samé divy,
pěstuj v potu svoji líchu
v malém kruhu, bohatýr,
zlaté plody vzrostou v tichu
a v Tvém srdci sladký mír.

IV.

Zněte zvony do údolí!
Hlásejte ty pravdy věčné!

Co nás těší, sílí, bolí
Až tam v hvězdy nekonečné!
Setkáme-li se tam jednou
S apoštoly, s Prokopem,
Shlednou dolů na vlast bědnou,
co as dělá česká zem!

V.

Stoupali jsme ke třem zvonům
zavěšeným v strmé výši
slouchali jsme jejich tónům
ve oblačné vzdušné říši.
Večer padal, v šumu tměly
se kol stromů koruny
parou v dál se v zeleň chvěly
podzimních luk ocúny.

Aby se této básni rozumělo, podotýkám: Jaroslav Vrchlický zajímal se velmi o stavbu hřbitovního kostela, který dal Albert postaviti svým nákladem a hlavně zvonům věnoval zvláštní pozornost. Zvony pořídili společně Albert se svým přítelem panem Valdemárem Mazurou, měšťanem žamberským. Také při pojmenování zvonů Vrchlický radil. Jeden nese jméno sv. Cyrilla a Metoděje s nápisem »Gospodi, pomiluj ny«. Druhý nazván Prokopem a nese nápis »Oroduj za nás!« Třetí pokřtěný jménem sv. Ludmily má nápis »Nedej zahynouti nám ni budoucím!«

Tato zvonová akce zaujala velkého našeho básníka do té míry, že později ještě jiné básně v tom smyslu napsal a ve sbírce »Žamberské zvony« uveřejnil.

Za zmíněnou básní o zvonech v knize pamětní napsané následuje tato poznámka Albertova:

»Teprve dne 11. září přijel Vrchlický ze Slatiňan sám. Jezdili jsme do okolí a velice nás těšilo, že Vrchlický pořádně jedl. Dny, které tu ztrávil, počítám mezi nejmilejší ze všech prázdnin.«

Potom zapsáno ještě něco málo poznámek z posledních dnů života Albertova a na konec dvě řádky psané rukou Dra Antonína Rezka:

»Pán domu zemřel — není ho více a my jako sirotci tu po něm zůstáváme!«

Touto zprávou věrný přítel Albertův knihu pamětní pro vždy uzavřel.

Ode dne pohřbu Jaroslav Vrchlický prahu villy Albertovy v Žamberku nepřekročil. Nemohl pro bolest — jak píše v jednom z listů.

Nepřekročil, ale na bílý dům v zahradě nezapomněl. Každá maličkost v něm v dobré utkvěla mu paměti. Když později spatřil v domácnosti jednoho člena naší rodiny některé věci a hlavně poprsí »svého« Celliniho, měl dětinskou radost a hned se vyptával, kam přišel »svatý rytíř« a kde jsou »zrcádka«?

A o životě uplynulém pověděli jsme si později v Mladé Boleslavi, kde jsme opět s Jaroslavem Vrchlickým osobně se potkali.

To bylo již několik měsíců před vypuknutím básníkovy nemoci, ze které jej později vyvedla smrt.

Maryna Hořejší:

Zpověď ženina.

(Dokončení.)

Jen rudých máků hrst kdyby mi život dal. — Proč chtivým pavoukem jen pro mne vždycky je, jenž ssaje moji krev a mozek oplétá svou šedou pavučinou! Proč někdo nepřijde a nebodne mne v oči? Proč nevypálí vlhkost důlků mých? — Proč někdo nepřijde a nesrazí mne k zemi a nepošlape tělo moje — tvář? Proč někdo nepřijde a nerani mne prudce, aby vytekla má rudá, teplá krev? —

Proč někdo nepřijde? — — —

A proto snad, že v řadě naší je několik tvorů ohyzdných, my máme trpěti všechny? Což jinde ve světě jsou všichni čisti? Jen my ve středu máme těch zvířat několik, jež ženství zhanobily? — — —

Jsou mezi námi, vím! A nechápou, co ženství je. Nechápou slovíčka: Žena. A pro těch několik má trpěti z našich řad — každá? —

Či samostatnost je zdrojem špatnosti? — Ne! — Já samostatna jsem a zcela čista! Ni jeden skutek můj, slovo, pohyb — pohled není pošpiněn. — Otevřeně každému dívám se v oči. — A trpím přece. —

Jedu elektrikou. Přisednou známí. — Povídají si. Sedí vedle. Slyším každé slovo. Jsou tak mluvena, že musím je slyšeti. Najednou: »Mám ženy rád! Nejraději rozvedené paničky a učitelky. — Pomiluji a jsem potom přece jen zcela volný.« —

Tahle slova to byla, která přinutila mne tužku vzít a psát! — —

Ne! Proto jsme nestudovaly. V tom není samostatnost naše! — —

Ponižovalo by mne, snižovalo, kdybych doma byla, den ze dne čekajíc, kdy »ženich« přijde. — Mně vždycky trpko bylo, když jsem viděla, jak matky na trh dcerky vodí. — Jednou trh ten večírkem se zve, po druhé representačním plesem. — Šaty vystřiženy, prsa odhalena, rukávy žádné, sukně rozstřižena — nohy v pavučinových punčoškách. — — Muži, dívej se, odhaduj, kupuj! — — Líčidlo v tváři, pudr na šíji i prsou, obočí barveno, — v hlavě hromádka smetí! — —

To jsou — »ženy« —?

To pomalovaná je řada opic! —

Mám tanec ráda. — Leč na večírky, plesy se mi protivilo chodit! V očích těch gardedam jsem četla vždy otázku: »Což neselže dnes výstřih šatů a barva jejich? —« A koketování všech těch, kdož lovily — mne dusilo.

Kdyby dnes matky dcerám řekly, co je ženství, a čistě vysvětlily slůvko »matka«, tu pochopily by ty dcery všechny, že mateřství je věcí nejsvětější. — —

A snažily by si duši zjemnit, zdokonalit sebe samotnu, duši zkrásnit — — ne mastmi svoji tvář, aby v ten druhý, nový život, který v nich žíti bude, mohly vdechnout vůni květů vlastní duše. — —

Každá žena, která řekne: »Nechci se vdát!« — lže. Zapírá své ženství. Snad ze studu, snad právě proto, že vdáti se nemůže. — Každá žena, ať učitelkou je, úřednicí, čímkoliv jiným, cítí, že není na svém místě, že žije, jak žíti nemá. —

A každá žena vdát se chce!! —

Jsou však dva druhy vdavek.

Děvče, které doma klidně čeká, až princ si pro ni přijde, zváben nožkou její, ta marně říkala by: »Nechci!« Každý ví, že čeká, čeká. Sny si spřádá. Nu a když konečně naskytne se »bohem seslaný«, tu nerozmýšlí se, vdá se, má-li jen »vyvolenec« její postavení trochu slušné. — V tom právě spočívá největší ponížení ženy, že vdá se proto jen, aby nezůstala »starou pannou«. A největší urážkou ženy je to, že dnes se lidé sňatku »z lásky« smějí — — —

Proč »počestné« ženy odsuzují prostitutky? Proč? Vždyť mnohá v řadě jejich nechala si zaplatiti také. — Titulem, postavením, mužovým jménem. — Kurtisána veřejně hlásí se k prodeji svému. — Naše počestné ženy říkají tomu »zaopatření«. — —

Nu a my — samostatné — aby nemusili muži »zaopatřovati« nás, abychom nemusily čekat na vdavky a vrhnout se v náruč prvnímu ze strachu, že druhý nepřijde, neohlížejíce se na to, máme-li ho rády, má-li duši — proto vzaly jsme knihy a zaopatřily jsme se samy. My prací svou se uživíme. Leč přijde-li někdo, jenž porozumí nám, jenž nejdříve duši svou dá, tu rády zaměníme svoje trpké dny za pohádku rodinného života. — — —

Leč vdáme-li se, vdáme se z lásky, vdáme se pro děti, vdáme se proto, že to úkol náš a naše poslání, a ne proto, abychom se »zaopatřily«. — —

Proč dnes větší cenu má v naší společnosti »paní doktorová«, »paní ingenieurová« i každá prázdná »milostpaní«, než úřednice, učitelka? — Proč stavěny jsou ženy ty nad nás? Jaká je zásluha jejich? Snad to, že ti, kdož byli před nimi, jim zahospodařili pár grošů? — — Kdy konečně pochopí naše společnost správně samostatnost ženinu, její touhu po vzdělání, její snahu uplatnit sebe, svoje dny a učinit sebe užitečným členem lidské společnosti. — Kdy konečně přestane býti postrachem a terčem smíchu »panna stará« — —?

Není sladký život samostatné ženy. —

Dnes do školy jsem šla a cestou potkala jsem svoji známou. Drouboučký smích jejího dítěte mně v duši zabolel. — A dál jsem šla! — Leč šlo se nějak hůře — — A věděla jsem: »Zítra, pozítří, den ze dne půjdeš tak. A děti ve škole, jimž duši svou jsi dala, dnes nebo po čase ti odvede jejich pravá matka — —.« A všechny bolesti a všechnu radost svoji — já nevím — proč je prožívám. — — Pro koho žiji já, pracuji, pro koho trpívám — — —.

Ty dny naše zjasňuje nám však práce, vědomí, že nikdo nemá práva zasahovati v život náš než my samy, a že svou prací, svým přičiněním, bez pomoci jiných jsme tím, čím jsme, že máme své já, že jsme nezávisly, že nepotřebujeme nikoho, že máme samy sebe. —

21. I. 1914.

Žena a muž.

Láska ženina a láska muže. Co muž může — žena nesmí. Co žena nesmí — muž může.

Vdané ženy.

Každý muž chce ženu čistou. — Celičký život mnohdy prohýří, svede mnoho žen, zlíbá mnoho žen. Najednou žení se. A ženu chce, jež čisté rty má — tělo! — Sám, zbytky po ohni jí nese. — Prožil nocí plno v hnusných brlozích, líbal rty žen, jež líbat může každý — — A v ruce své, jimiž řady prošly těch, jež miloval, béře čisté tělo své ženy —

Děvče se má vdávat. — A najednou ten, jenž má být jejím mužem, doví se, že »známost« kdysi měla! — Jak tu vzbouřena je hrdost jeho! — On — »čistý«, ona měla známost. — — A zatím v známosti té jistě nebylo tolika špíny — hnusu, jejž odnášel on — »čistý« na svém těle po jedinké noci, prožité u kurtisany. —

Ženy svobodné! — —

Sejdou se dva, kteří rádi mají se. Však nemohou vzíti se. Snad ona matku má, jíž živí, a on snad povinnosti svoje. A přece: mají se rádi. Tož chodí spolu. Dny tak prožívají svoje. Jich láska sílí je. — Leč přijde den, kdy těla promluví, hlásí se a chtějí svoje. — — A ona, aby zachránila čistotu svoji, které nikdo nevěří, které nikdo necení, kterou by nemusila míti, kdyby jen peněz hodně měla — odepře hochu svému. — Trpí. — Prožívá duševní boje. — A mlčky svolí tak, aby šel k té druhé ženě a lásku svoji k ní by odnesl kurtisáně. — — A druhý den cítí, jak v polibku spojují se rty její se rty prostitutky, kterou líbal, líbat »musil« hoch její milý — — drahý — — —

Jak směšno mi, když slyším ženy volat po »právu volebním«. — Bojují za práva politická a práva lidskosti vybojována nemají. — —

Muž tedy řídě se nesmyslným slovem »musím«, může prožít ta nejhnusnější objetí a noci. A žena nesmí sebe — čistou dát své skutečné, jediné, velké, čisté lásce! — —

Akt lásky je největší — nejsvětější dílo života. Je to základ jeho. A dnes? Nechápu, jak lidé na lásku se dívají a jak ji žijí. Buď mlčení je přikázáno — to věc, o které se mluvit nemá — nebo s odporem se mluví. A matky nešťastny jsou, poznají-li, že dcery jejich »vědí«. —

Dle názoru matek — lidí vůbec, je lépe, chodí-li muži v odporné domy, přinesou-li v rodinný život nemoci — to všechno jedno je. — Jen když dcera jejich — žena vůbec — až do té chvíle »svazování štolou« čista zůstane — —.

30. I. 1914.

Dnes jedna žačka moje, tichá, poslušná, housku druhé vzala. Měla jsem trestat ji. — Ne, nemohla jsem! Jen několik slov jsem jí řekla. A sama vyprávět začala: »Šest je jich doma. Maminka stůně. Tatínek málo vydělá. Dva dny nejedla. Na posteli spí čtyry, ostatní po zemi. Káva a chléb všechno jídlo jejich. A často ani na to není — —.

Děti užijí zimy, hladu, ran, nadávek. — Roztrhány, otupeny, špinavy, zuboženy protloukají den ze dne — — — Utrpením je celý život jejich. — Jaká to zařízení společnosti. — Žena dělníkova smí míti 5—6 — 10 dětí. — Nikdo se neptá, uživí-li je, ošatí-li je, vychová-li je! — Do toho nikomu nic není! — Měla ohlášky, svatbu, nu a proč by nemohla mít dětí? Neuživí-li je — pomrou, neošatí-li je, pomrou také. A nevychová-li je? I o to je postaráno. Vždyť plno teď výchoven, polepšoven, káznic — —.

Lidé se oddávají, ruce se jim svazují a nikdo se nezeptá: »Uživíš? Nezabiješ po několika rocích životem, které to dítě čeká —? —«

A ta bída, ubohost tělesná i mravní rozšiřuje se víc a víc — — Učitelka nesmí však mít dítě ani jediné. — Ač dovedla by je uživit, vychovat. Leč ne — ta nesmí. — — Dělnice může chodit do továrny, pracovat celý den, přicházet večer domů, mít dětí — —. Učitelka ne!

Proč? — — Pochybuji, že dovedl by kdo odpověděti. — A našel-li by se kdo, byly by důvody jeho jistě k smíchu, prosáklé předsudky a názory z doby předpotopní — —

Pro učitelku platí jediné: »Nesmíš —«. To však není odpovědí na naše: »Proč?«

10. II. 1914.

Prosila jsem před měsícem několik kollegyň, aby mi napsaly, kterak pohlížejí na život náš. Tři dopisy, které jsem od nich jako odpověď dostala, opisuji doslovně. Jsou důkazem, že nejen já — ale takořka všechny, žijeme, cítíme, trpíme stejně. — —

Gabča Z. z Vinohrad.

»Tak tu, Máňo, sedím v tom studeném, smutném pokoji. A přemýšlím. — Víš o čem? O látce, kterou jsi mně dala, o ženě — učitelce! Tož: Budu stručná.

Které jsou výhody naše? Jsme samostatné, máme slušný plat, jisté společenské postavení. To znamená mnoho pro muže, ale pro ženu? Nechme stranou emancipaci a podobné moderní snahy a řekněme si upřímně: Neskrývá každá z nás tam někde v koutku svého nitra tajné přání, zaměnit to své krásné, samostatné povolání za podružnější úlohu v domácnosti? Neříkáme to, jednak proto, že samy si nechceme tím život ztrpčovat, a pak hanbíme se nesmyslně za to! — Nemyslím tím, že chceme snad vařit — chovat děti. Ne, to by bylo dost těžko nám, protože jsme vychovány jinak, ale chceme žít tomu, k čemu přírodou jsme určeny — mateřství!

Je smutné, že ženy nuceny poměry sociálními samy se vzdalují svého předurčení, ale to není vina jejich, to vina celého zvráceného společenského řádu. Sociální poměry se změnily. Málo je mladých mužů, kteří by mohli uživiti rodinu. — Společnost však zůstala při starých tradicích a uznává jen svazek knězem neb úřadem potvrzený. Kdyby toho nebylo, jako mnoho ideálních rodin bylo by možno založiti! -- Nejtrpčeji dotýká se to nás — učitelek. Nemáme-li jmění — nevdáme se! Proč? Protože od nás muž nemůže čekat ani to, co je nutné, že budeme totiž dobré hospodyně a poslušné manželky. — Hospodyně nejsme, to si přiznáme. a není divu, protože dobu, kterou jiné ženy tomu výcviku věnují, my daly studiím. Poddajnými manželkami také bychom nebyly, protože máme už své nabyté názory a nejsme zvyklé se podrobovat. Proto se tedy nevdáváme.

A přece jsme ženy, ženy, kterým je také třeba muže jako jiným, ba snad více, protože, potřebují-li ony muže fysicky, nám je ho třeba nejen fysicky, ale hlavně duševně. Říkám, že jsme duševně sexuelní. — — To arci nemůže platit o všech kantorkách. Jsou mezi námi mnohé, které odbudou si učení, a starají se o domácnost, ne svou sice, ale rodičů, bratří, sester atd. a žijí tak obdobně jiným ženám. Těm chybí snad muž jen fysicky, trpí tedy méně. Ženě však takové (jako já), která sama tu stojí, je život někdy hrozným. —

Hoch nestačí. Vadí tu společnost, předsudky její, nedostatek styků a jiné a jiné věci. — Jedinou pomocí je zrušení coelibátu, protože společenský řád samy nezměníme. — —

Myslím tedy, že učitelka-žena trpí nejvíce tím, že žádá se od ní, aby zabila v sobě ženství, což je stejně nezdravé jako nemožné. — — — —«

Pavla Š. z Prahy II.

»Máňo, na otázku Tvoji odpovídám Ti několika slovy. V nich budeš míti vše: O prázdninách jsem šla procházkou lesem kol chaty zapadlé tam pod strání a jsouc trochu unavena, usedla jsem na klády, ležící před ní. V tom vyšla stařena, nesoucí na ruce hezké, roztomilé děcko. Usedla vedle mne tážíc se:

»Slečinka z Prahy, ne? Tuhle Pepoušek je taky Pražák!« pravila chlubným hlasem. — »Máme ho tu z porodnice na hlídání a je jako náš. Tak ho máme rádi. Matka jeho v Praze slouží a vidí se v něm. — Však má také proč. Je čiperný, chytrý, může se na něm dočkat' jednou radosti!« — — »Ale málokdy ho vidí, ne?« táži se jí. »I dost často. Paní má hodnou, ta ji sama pošle a s ní i plno hraček a prádelka pro chlapce. On má všecko, jako nějaké panské dítě. Jen počkají chvíli, ukážu jim —.«

Za chvíli mi přinesla ukázat hračky hochovy a dopisy jeho matky a dala mi je bez vyzvání čísti — — Z těch prostých řádků služky-matky bylo zřejmo, jak silná je láska k tomu »jejímu« děcku, k němuž se veřejně hlásí, a přec ji nikdo proto netupí, nevyhodí ze služby — —

Naopak vidí v ní — »matku«. — —

»Jak asi na mne by se svět díval!« myslila jsem si. — Hned však jsem si řekla: »Jak mohu takhle myslit! Vždyť já přec učitelkou jsem. Já musím zapřít svoje ženství i touhu po mateřství — — —« Odcházela jsem roztrpčena od chaty a slzy vytryskly mi z očí. —

Obličej hezkého dítěte zůstal mi před očima. — Věř, Máňo, vidím ho dosud! —«

Růža K. z Prahy II.

»Drahá! Chceš, abych Ti napsala, jak jsem spokojena ve svém povolání? Dost těžká odpověď: Hleď, jsem dobrou učitelkou (mohu tak o sobě s plným přesvědčením říci), miluji děti a přece nejsem šťastna — A víš proč? Protože volá moje ženství, volá moje zdravé, vyvinuté tělo po muži, volá moje srdce po komsi, pro něhož by žilo a pracovalo —, volá po vlastní rodině. —

»Život je těžký,« říká se, ale já bych řekla, že život učitelky je snad ještě těžší, možno-li. Což ona není člověk, což ona nesmí žít! »Kdo pak jí brání založit' si vlastní rodinu?« řekne každý. Ovšem, může se vdát, ale nesmí učit. — Máňo, a to je kruté, to naplňuje hořkostí a ztrpčuje život učitelce. Hleď, víš dobře, že mám hocha, dobrého hocha, který mne má rád a jehož i já miluji. Toužíme oba založiti si společnou domácnost, nu a co nám překáží? — Nedostatek hmotných prostředků. — Jak dobře by nám bylo, kdybych mohla vyučovat i jako vdaná. I život by mne více těšil, tíhu povinností učitelských bych lépe snášela, vědouc, že pracuji pro svou rodinu. A tak trpíme oba, trpíme duševně a trpíme i tělesně odpíráním přirozeného života. Tolik žen v nynější době pokroku pomáhá muži se živit, tolik žen, aniž by si musily odpírati radostí manželských a rozkoší mateřských, zastává tentýž úřad jako za svobodna — jen učitelka nemůže, nesmí! — Kdo nahradí jí radosti manželky a teplo rodinného života? Kdo přinese jí štěstí, jež cítí mladá matka chovajíc v náručí hebké a něžné tílko vlastního dítěte? Nikdo! — Víš, volala bych v takových chvílích do celého světa: »Zrušte nám coelibát! Kolik srdcí by vám bylo vděčno. —«

Vyvolila jsem si povolání učitelky z vlastní touhy — — a dnes? — —

Často závidím prosté ženě, jež ve dne pracuje, ale večer — udřena sic — přece šťastně se usmívá, ukládajíc děti své ke spánku. Co platno mi vzdělání a veškera intelligence, když srdce při ní stůně a snad mnohem více ještě trpí, jsouc právě intelligentní.

Můj život, nebude-li nám včas pomoženo, zesmutní, jako mnohým jiným. A třeba bych i v práci pro veškerenstvo zapomínala, své síly národu věnovala a třebas i uspokojení jakési nalezla, jsouc činna takto, intimního pravého štěstí mi vše to nepřinese. — — A hoch, vida marnost své touhy, najde si ženu jinou, buď zámožnou nebo takovou, jež pomůže mu rodinu živit. — Mládí zanikne, krása oprchá a zbude jen hrstka vzpomínek a stesk v duši po neuskutečnělých touhách — —«

15. II. 1914.

* * *

Kantorky!

Neklidné, toužící, těkavé duše.

Shon — vřava — boj!

Mladá těla — teplá krev — vášně, vzněty a — »Nesmíš!«

Kantorky.

Chvílemi šťastné — plné hrstě štěstí — V očích, vlasech, ústech, všude štěstí, teplé, horké štěstí. — To když zapomíná se — — nemyslí! — — A život tu v plné síle. Duše nabudou sil — chtěly by zpívat a vyzpívat to svoje štěstí — —.

Kantorky! —

Chvílemi smutné — plno hořkosti, jedu, bahna kolem. Slzy jsou v očích, pláč v duši, bolest v celičkém těle.

Přestanou duše toužit, ztichnou a jen tak vzpomínají na ty chvilky jasné. A není sil ku práci — není sil k žití.

Kantorky!

Jaká to míchanina duše lidské!

Samostatné — slabé, volné — opuštěné, plné touhy — chladné, milující — počítající, poddávající se — sobecké, bez horkých polibků — pijící krásu hudby, divadla, bez teplých objetí — žijící v cestování, bez dětí — malých, sladkých, žvatlavých dětí — nezotročeny — — tak žijí kantorky.

A to jsem já — —

To moje dny — —

To dny jsou všech nás — učitelek — žen!

J. Rowalski:

Giovanni Pascoli.

Poesie.

Jsem svítilna, jež plane
svěže!
V hodinách nejosamělejších a nejpozdnějších,
ve stínu nejsmutnějším, nejvážnějším,
nejlaskavějším, ó bratře!

Nechť nad hlavou dívky visím
zamyšlené,
nad matkou, jež se modlí, nad kolébkou
jež pláče, nad hovorným stolem,
nad mlčelivým hrobem;

do dálek září jas
můj cudný bloudícímu, jenž kráčí
nocí, s pláčem v srdci
po bledé cestě života:
zastavuje se; ale paprsek můj vidí,
jenž plá mu vlídně v duši:
a znovu dává se na temnou pouť
zpívaje.

[Canti di Castelvecchio.]

Ten, kdo ve sbírce *Canti di Castelvecchio* vyslovil těmito verši svůj názor o poesii, trávil svůj letní volný čas v malém venkovském domě v Romagni. Jeho zálibou bylo zahradničení, styk s venkovany, účast na jejich hostinách — a kromě toho kollekce dýmek. Venkované městečka Barga znali ho dobře, považovali jej za sobě rovného. Vybízelo k tomu nejen jeho chování, ale také jeho zevnějšek, nijak rozdílný od prostého, poněkud nedbalého zevnějšku obyčejného venkovana. Tělnatá postava, široký, masitý obličej selsky bodrého výrazu byly v úplné shodě s jeho vystupováním.

Byl to vedle Carduccia, d'Annunzia nejvýraznější básník současné Italie.[1])

* * *

Přímo ze země, z černé hlíny rolí rostou sloky jeho poesie; tam v té prsti je zdroj spontanní inspirace, zdroj umění, které se sklání k malým věcem, hledajíc jejich mluvu, umění *prostoty a pokory*.

Zdá se, že opravdu první a největší štěstí je ono, které podávají příroda a život, který je s ní nejúžeji spojen — život zemědělský, život polní práce, odvěká tradice této půdy. Neboť tajemství přírodních sil, věčný hlas matky-země a její životně vzdorná

[1]) *Giovanni Pascoli*, narozen 31. prosince 1855, zemřel 7. dubna 1912 v Bologni.

Kniha »Myricae« vyšla v prvním vydání r. 1880. Další vydání jsou značně rozšířena; poslední (deváté) je z roku 1911.

Kromě toho vydal sbírky veršů: Poemetti (1897, v novějším vydání zvané Primi Poemetti, r. 1904); Poemi Conviviali 1904., Canti di Castelvecchio 1905, Odi ed Inni 1906 a Nuovi Poemetti. Kniha »Pensieri e »discorsi« vyšla stejným nákladem (Zanichelli, Bologna) r. 1907.

filosofie mohou jen zde promluviti. Tak je mluva země řečí jasnou, tragickou, jako mluva evangelia kategorickou.

Její latentní kouzlo projevuje se v takové evokaci jako je báseň *La Sementa* (Setba), jedna z prvních v knize »*Poemetti*«. Mohla by skoro býti považována za upřílišení básnické prostoty v koncepci. Skupina všedních jevů ze zemědělského života je jejím předmětem, skupina pouhých prvků. Je to kronika dne, plynoucího uprostřed rolí mezi východem a západem slunce. V tom primitivním epickém pořadu prokmitají skromné a tlumené, ale přece naivní a vřelé úsměvy. V šeru jitra zní zvon kostelíka, svítá, drůbež se ozývá, okno se otvírá, je slyšeti kroky — a den zemědělcův začíná. Snad ve stejnosti takových dnů je jejich zajímavost: je v nich neporušená čistota, klidná prostota, idyllická vážnost — jasný úsměv slunce. Je to až paradoxní, jak v onom málu může býti tak mnoho.

Takový způsob zření může býti jen tam, kde je vrozená láska k přírodě, intensivní smysl pro její duši. Pak každý výraz je zkrásněním, zbožňováním i nepatrných předmětů.

»Oh! Kráva, všecka zlatá, klidně
pásla se na výšině uprostřed modra nebes ....«

Za takovým zvoláním tohoto kontemplativního ducha je celá mocná vlna elementárního cítění. Ono uhaduje nebo snaží se uhodnouti vyšší smysl věcí. A kolik smutku a zdravě melancholického půvabu rozlije básník nad poraženým dubem, nad ustrašenými ptáčaty, která vyletěla z hnízd v jeho větvích! A při tom pouze pojmenovati předměty znamená zde už náladu a s ní také myšlenku, jež vyjadřuje vyšší význam věcí. Nebo jak jednoduché a výmluvné jsou

.... kostry buků,
jako zavěšené a jako sny o zkázách
a mlčelivých poustevnách ....

Hudbou je vše v tomto světě, bzukot cikád i šum stromů, »na větru zpívajících«. Zpívají — neboť mají duši. V básni *Strom* je životem stromu míněn zároveň všechen život odehrávající se v jeho koruně. Ptactvo především: nejrozmanitější jeho druhy vyplňují slovník Pascoliovské poesie, v níž jsou živlem pittoreskním, plným pohyblivosti, zvučícím onomatopoetickými zvuky. Jeho mluva je mluvou přírody a nabývá smyslu lidské mluvy. K srdci člověka mluví pěnkava, pravíc mu svým zpěvem:

»Plakal jsi a zněl můj zpěv
s ozvěnou staré vzpomínky,
se zvukem nového žalu ....«

Tak vyrostla tato poesie z přímého doteku s přírodou a vykvetla stranou od běžné poesie. První kniha básníkova *Myricae*, považovaná několika kritiky za nejlepší, podává ji nejuměleċtější formou. Tam dává se básník unášeti ryzími impulsy, tam jsou květy, které září v barvách, hladina moře se leskne a barky hou-

pají se na ní. Tam visionářské obrazy střídají se s hlubokými evokacemi v diskretních, velmi plastických metaforách, a lehce a jemně fantastické deskripce s průhlednými pastely, z nichž dýše ovzduší hlubokého smutku. *Myricae* jsou hotovým dílem, ale jsou také skupením velmi různorodých živlů. Jako při jiných knihách básníkových jsme zde při první četbě konsternováni — někde zdánlivou chudobou myšlenek, jinde kontradikcemi a skutečnou nejasností. Nic z rozmanité a hluboké scény té knihy není v *Poemettech.* Tam básník vyhýbá se rozvíjené deskripci a jde přímo k náladě, pouhým poukazem na věci. Je primitivem ryzího zrna.

* * *

Ještě více než příroda je štěstím tohoto genia půvab domácího krbu. Zní v tichých akkordech básní už jmenovaných, vrcholí v mnoha jiných, jako na př. *Il ciocco* (Pařez). Poražený strom jeho zbytek — zlomek mrtvého života — hoří na otevřeném ohni jizby se vším hmyzem, který ještě žije v jeho útrobách. A kolem sedí muži, kteří popíjejí víno a ženy, které předou. Jsou to primitivní lidé venkova a kdosi z nich vypráví o životě mravenců.

Domácí krb — toť centrum malého světa, v němž vydechuje levandulová vůně, praská dřevo v polotmě na otevřeném ohništi, ženy perou a vesele rozmlouvají, dívky šijí a zpívají. A za dlouhých večerů děti pracují o svých úkolech, starci vyprávějí a matky uspávají nemluvňata. Takový obraz tuší básník tam za osvětleným oknem (La finestra illuminata), zatím co venku před domem do campagne, zalité stříbrem měsíčního světla, štěká pes . . .

Zemědělství a život s ním spojený nabývají zde jakéhos posvěcení. Všechny věci domácího života obestřeny jsou gloriolou radosti, čistoty a skoro posvátnosti. Skoro jako bohoslužba jeví se v těchto verších příprava chleba, jehož těsto je »bílým květem«, drahou a posvátnou substancí. Nad bílým ubrusem, prostřeným v záři lampy na prostém stole medituje poeta celou básní jako nad emblémem domácího života. Zmíním-li se ještě pouhým jejím názvem o »Písni rožně«, dám tím jasně pochopiti, do jakých drobností zabíhá básníkova záliba v poetisování nejnepatrnějších věcí. Jsou okamžiky, kdy jest jen pouhý krok ke směšnosti. Ale z celku sálá teplá a zdravá vůně, jejíž intimní kouzlo roste později ještě více tam, kde představu krbu nahradí rodina.

Stačí vyjmenovati několik předmětů, které tvoří obvyklou venkovskou scenerii, a již všechno dýše takovou vonící a slavnostní náladou: kostel, zahrady, domy, od jejichž komínů vznáší se dým. A tato záliba jde ještě dále. Nechce jen náladových Ave Maria: objímá vše, co z blízka i z daleka souvisí se životem rolí. A tak jsou předmětem verše domácí zvířata, polní nářadí, drobné úkony zemědělcovy. Černá ornice je života dárkyní a žena je velebena ve své vysoké důstojnosti hospodyně. A v idylle zaznívá nikoli podceňovatelný akcent utilitarismu.

Je právě silou tohoto básnického názoru, že proniká hluboko do podstaty věcí. Jak jeho spontanní a přirozená ideologie vyciťuje vyšší a vnitřní vztahy věcí, toho dokladem mi jsou dvě básně s názvem *La Siepe* (Živý plot), jedna v »Myricae«, druhá v »Poemettech«, jež vyjadřují hlubokou úctu k tradicím zemědělského života, a symbolisují vůbec hranice, jež jsou životu nutny, aby se uchoval ve své neporušenosti (která je jeho silou); a hlásají tak i štěstí života skromných nároků. Většinou je kult domácího života tak, jak se jeví v Poemettech, také zbožňováním tiché, prosté práce, uchovatelky života. Jsme zde ve světě *idylly*, moderní, znovuzrozené idylly — a to je jedno z nejdůležitějších slov, jež možno o Pascoliově poesii po předchozích poznámkách pronésti.

* * *

Důsledkem takového cítění jest ethicky povznesený a citovou hloubkou provázený smysl pro rodinu. V očích básníkových nejpoetičtější projev života rurálního, domácí krb, je zároveň oltářem a symbolem rodiny. Pascoliho vede však k rodině kromě této poetické logiky také přirozená citová disposice — a vlastní rodinná tragedie, která se odehrála v jeho mládí. Otec básníkův, vraceje se jednou domů, byl na cestě úkladně zavražděn a koník s povozem přivezl rodině jen zakrvácenou mrtvolu. Vrahové nebyli vypátráni, zločin zůstal nepotrestán. Jeho následkem byla zkáza celé rodiny: za krátko zemřela zármutkem básníkova matka a do roka tři jeho sourozenci. V ovzduší smutku a materielního strádání uplynulo básníkovo mládí. A ten smutek rozlil se celým jeho dílem, obestřel svým tmavým závojem celé jeho umění.

Kniha *Myricae* vyrostla přímo z trosek zničené rodiny. Je vyplněna bolestí vzpomínek na otce a strašnou jeho smrt. V jejím prosaickém doslovu napsal básník, apostrofuje památku otcovu:

»Také já jsem byl zavražděn jako všichni ostatní, v Tobě a s Tebou, ó vznešená oběti, zapomenutá v tuto chvíli snad i od samotných vrahů.«

Tato tragedie sesílila tedy v básníkovi rodinné cítění: jeho dílo tlumočí lásku k otci, matce, sourozencům. Mluví-li o sestře Marii, která zůstala až do posledních okamžiků života jeho družkou, zná pro ni jen oslovení »Maria, dolce sorella« — Marie, sladká sestro. Ve svých verších rozplývá se něhou nad drobnými dětskými postavičkami a jejich sny, rozesmutňuje se elegicky nad sirotky, evokuje vzpomínky svého mládí, hlásá kult ženy jako hospodyně a matky, zdůrazňuje na výsost záhadu mateřství, kterou obestírá mystickou gloriolou čistoty a posvátnosti. Hluboký cit a zdravá sentimentalita tvoří jádro jeho smutného vztahu k rodině, jeho chvějné lásky synovské, jíž jsou prosyceny četné vzpomínky, obsažené v *Myricae*.

Má hluboký úsměv pro »zlaté ruce« pracujících dívek, má nevýslovnou něhu pro dětství. Proto ta prosba o ticho nad děckem spícím v kolébce, proto se snivou melancholií naslouchá zvuku zvonů, v němž odehrává se mu celá intimní epopej rodinného života — bohoslužba i zpěv matčin nad kolébkou.

* * *

V díle Pascoliově nejde o lyrickou, elementární náklonnost Rousseauovu, ani o literárně chtěný postup. Jedinou silou — a silně působivou — je zde básníkova prostota, ba jeho naivnost. Znám málo básní, které by při takovém nápadně prostém aparátu poetickém měly tak přirozenou, pravdivou a bohatou ideu jako *Jmelí* (Il Vischio). Snad právě tato prostota dopouští zde spontanně vyrůsti symbolům. Jako téměř v celém poetickém díle Pascoliově obráží se zde život: a básník, sestupuje do nitra věcí, vyciťuje ten jejich život, který není ničím jiným než myšlenkou.

Květy krásných barev na stromoví — toť veliké sliby. Ale vše hyne zimou a mráz ničí poupata. A jsou také stromy chudé, bez ovoce, jimž bouře vzala listy

. . . zrozené k tomu, aby opadaly.

A jsou opět stromy neznámé, tajemné, s chorobnými větvemi, jež nikdy na sobě nenesou kvetoucích drahokamů, jsou stromy mrtvé . . . A je jmelí, jež vyssává život stromu, jeho skutečný život i život jeho symbolické duše . . .

Taková spontanní, chtěl bych skoro říci automatická symbolika přírody není didaktickou konstrukcí. Není nikde přímo vyjádřena a často zůstává téměř úplně skryta. Ona je básníkovým intimním štěstím. Cítí ji vždy — ale ne vždy dovede ji vyjádřiti. Státi uprostřed věcí, cítiti se jejich částí — toť jeho úkol. Příroda mluví symbol,[1]) básník reprodukuje její mluvu: nevykládá jí. Funkce sensibilního poety je tedy velmi prostá a Pascoli sám vyjádřil to později v knize prós *(Pensieri e discorsi)*:

»Poesie jest nalézati ve věcech — jak bych to řekl? jejich úsměv a jejich slzu; a to se děje dvěma dětskýma očima, které hledí prostě a jasně temným vírem naší duše.«

Pravý básník je děcko; a mluvě k němu, praví Pascoli:

»Říkáš svým prostým a přímým způsobem, co vidíš jasně a bezprostředně . . . . ozařuješ předmět, oni (t. j. druzí básníci) oslňují zrak.« —

* * *

Při velikých věcech, v jejichž smyslu je věčnost, není rozdílu mezi vnějším a vnitřním. Oba pojmy znamenají jedinou

[1]) O přírodní symbolice veršů Pascoliových platí slova z R. Kassnerovy knihy *Motive* (vyd. S. Fischer, Berlín): »Symbole sind nur intensive Natur« (Str. 84).

mluvu. A pochopiti její hlas neznamená sestoupiti v sebe sama, nýbrž býti v sobě samém a vyrůsti v sobě samém, v samotě svého nitra. Takové pochopení nemůže býti definováno jako osvobození sebe sama od falešných cest — neboť ono nemá minulosti. V díle genia jsou věci schránami idejí. Mají svá tajemství jako je má život, tato »kniha záhady«.

Svým moderním vývojem vzdálilo se lidstvo přirozeného a pravého určení, nahradilo si pojem štěstí falešnou a nejasnou představou. Tak člověk jeví se pak bludným rytířem (v básni »Blaženost«), který ve hradě, zvaném život, hledá krásnou pannu, Fortunu. Hledá marně. Avšak Pascoli není vůči životu hledajícím, nechce jím býti. Život! — kniha, v níž člověk přemítá, nejsa nikým pozorován, přemítá listy od začátku do konce, po dvaceti, po třiceti, po stu, rukou netrpělivou; chvíli váhavě, chvíli rychle

> Vždy. Slyším ho, mezi bludnými hlasy,
> tam, neviditelného jako myšlenka,
> an přemítá, vpřed, zpět, zpět a vpřed,
> pod hvězdami, v knize záhady.

Tedy záhada, nejistota. Ona je mukou, utrpením (Myricae). Je nutno však i tehdy ji milovati, když je bolestná. A tichý kult bolesti, který vykvetl v zahradě rodinných citů, přenáší se také v abstraktní sféry, kde se mu dostává nového odůvodnění.

Nejistota, rozlévajíc se myšlenkovým světem básníkovým, vyvolává tam částečné odhodnocení. Nejen, že slunce stává se pak pouhou lampou, nesenou hošíkem, jenž hledá ztracený peníz: ale věci ustupují tu do pozadí před vlastními stíny:

> Jsou dvě černé marnosti v srdci:
> stín snu a stín věci:
> ale druhý je tmou tomu, kdo touží zříti
> a onen láskáním tomu, kdo znaven odpočívá.

Není daleko odsud k buddhismu, k nirvaně, jak ostatně ukazují některé básně knih »Myricae« a »Canti di Castelvecchio«. Je možno, aby toto byla konečná etapa Pascoliovy poesie?

Nikoli. Tam, kde základem jsou běžné, skromné, střízlivě zdravé ideality, není místa pro negaci. Tam pociťuje se nutnost přilnouti těsněji k těmto idealitám, uvědomovati si sebe sama jako částici onoho konkretního světa, který je před námi, a tímto uvědoměním blížiti se skutečnému smyslu života. Je nutno býti pokorným vůči vyšším, neznámým silám. A tento akcent pokory je výrazným rysem Pascoliovy poesie. V silné vůni dýchá zvláště v prostých tercinách »Poemettů«.

Pokorné sklonění před životem, poddání a přijetí jeho smutků nalézá svou odměnu. Z moudrosti rolí tryská akcent resignace, jež přibarvuje se zase utilitaristicky:

> Málo — je mnoho
> pro toho, kdo jen málo má.

A žebrák praví ve své diogenovské samomluvě k životu:

»Velebím tě za to, čeho se mi nedostalo,
čeho neopouštím.«

K tomuto prvnímu uspavadlu bolesti přistupuje záhy druhé. Dostavuje se altruismus, tím silnější, poněvadž se opírá o víru v existenci dobra a jeho zákonů. Dostavuje se snaha, zlo promíjeti, dobro vidět a hledati, aktivně mu napomáhati. Snaha platonická, která vyvěrajíc z bolesti, staví se proti ní, umenšujíc ji, a která se projevuje spíše jen citovými evokacemi. Teprve později, a jakousi usilovnou snahou stává se z tohoto altruismu logický zákon přírody. Přirozený soucit vznese se nad lidské zločiny (V žaláři ženevském, Luccheni) a pláče nad nimi a prosí o smilování pro zločince; nikoli o odpuštění: o smilování pro jejich svědomí. Tato nota soucitu je ovšem velmi labilní a hlas přírody, mluvící také o fatální, neodstranitelné jsoucnosti zla, ji přerušuje. A tak přirozeně následují návraty k resignované filosofii, jež později, v »Odách a hymnech« rozvíjí se ve visionářských strofách — tak jako v básni »Bismarck«, v níž železný kancléř nabývá podoby přízraku:

» . . . . Byl větrem; svět byl jeho moře.«

A hned následující pieça, Pohádka odzbrojení, chce dokázati, že dobrodiní odzbrojení může vzejíti jen přímo z přírody.

Několik těch stoických úsměvů, kdyby bylo možno se vší jistotou bráti je vážně, bylo by opět novým rysem Pascoliovy poesie. Ale po evokacích tak silně idyllických připadá zde stoicismus příliš chtěným.

* * *

Několik poznámek.

V první části knihy *Myricae* převládají — a zvláště v dlouhé tragické básni »Il Giorno dei morti«[1]) — ozvuky rodinné katastrofy v životě básníkově. Naproti tomu v »Poemettech« zní nejsilněji idyllické kouzlo; jejich zdravá sensitivnost je sesílena jejich formou — jsou to téměř výhradně prostinké terciny — ve které užívání jednoslabičných slov v přímém hovoru (jež je zálibou básníkovou) vnáší často půvab venkovského hovoru, svěží rudimentární vůně. *Canti di Castelvecchio* (Zpěvy z Castelvecchia) svou náladovostí, obrazností své mluvy a rozmanitostí svých námětů blíží se knize *Myricae*. Je tu však více meditace, obraznost chce se zde vyjádřiti v silných visích, jako na př. v nádherné básni:

»Ó mlho, skryj věci daleké, mrtvé . . . .«

Rysy Pascoliovské básnické individuality stupňují zde svou snahu po idealisaci, fantasie pracuje horečněji. Jednou z nejkrásnějších básní této sbírky je *Il Sogno della vergine* (Sen panny). Nevinná, nevědoucí dívka spíc, sní tam lilijově čistý sen o mateřství, sen vzácného tajemství, sen budoucí ženy:

[1]) Den mrtvých.

»Květ neočekávaný, nevzešelý
ze semene, nepodpíraný stonkem ....
rozplynulý! Nikoli zrozený, nikoli mrtvý;
rozplynulý v jasném dechu
svítání! Zmizelý s nočního
nebe snu.«

Všechna dosavadní poesie Pascoliova má ve svých nejhodnotnějších rysech (zvláště v *Canti di Castelvecchio*) citově i náladově lokální příchuť. Většina těch náladových veršů byla inspirována ovzduším básníkova rodného kraje, v němž leží Castelvecchio di Barga, ovzduším Romagne. Miluje její mlhy, melancholii jejich večerů, v níž k němu mluví tajemný hlas rodné půdy, hlas klidný a sladký. A básník tomuto hlasu odpovídá:

»Nech, ať do svého srdce hledím,
nech, ať žiji svou minulostí ....
v samotářském stínu svého koutku,
nech, ať pláči nad svým životem ....«

Canti di Castelvecchio, v nichž lokální sklony jsou nejsilnější, mají rozmanitou formu veršovou, verš jejich má lahodu, prostou snadnost a libozvučnost, jež činí nejednu z těchto básní podobnou národní písni. A k tomu přistupuje ještě řada výrazů, vzatých z dialektu romagnolského, jímž se mluví v básníkově rodném kraji.

* * *

Poemi Conviviali liší se podstatně od prvních tří jmenovaných svazků. Jejich verše ukazují, jak úžasně hluboce prožívá básník ve svém nitru dílo Virgilovo a Homerovo. Je-li mezi jeho dílem a literaturou nějaké spojitosti, jest to jen tato. Jmenovaná kniha jest ohlasem souzvuku, jenž vládne Pascoliovým geniem při styku s antickou poesií. Vnějškem jsouce blízké antice, stupňují její půvab právě tím mdlým reflexem, který na ně vrhá doba moderní. A je v nich zároveň klíč k celé poesii Pascoliově, tak jak se jeví v *Myriace* a v *Poemettech*.

První, co v nich pozoruji, jest anticky klidná rozkoš ze života, radost z ohně domácího krbu, ze sluneční volnosti — kouzlo, s nímž možno srovnat jediné bukolický tón »Georgik«. Jest tu také radost onoho *dolce far niente*, jaké nastupovalo u starých po vykonané práci a po boji. Skoro epikurejské tóny ozývají se v takové básni, jako je *Solon*, v níž líbezné kouzlo odpočinku zdvojnásobuje radost ze života a s hellenským skuhráním poesie spojuje se v harmonicky slitý proud hluboké rozkoše:

»Smutná je hostina beze zpěvu, jako
chrám bez votivního zlata darů.
Neboť toto jest krásné: naslouchati pěvci,
jenž ozvěnu neznáma má ve hlase.«

V těchto slokách chce verš básníkův být antickým zpěvem rythmickým. Opojení, jež v ní duše hledá — virgilovská duše, která se dává unášeti — není antická vířivá orgie ani slavnost na

zápasišti. Je to opravdu zpěv rythmicky deklamovaný u krbu ohně, provázený úderem na hudební nástroj, zpěv, jemuž po bohatém kvasu při číších vína naslouchají muži; zpěv, jenž mluví o kráse a síle, jako v Solonovi, o kráse, jejím náboženském kultu, její moci; pouhý zvuk slova »krása« dává nekonečnou mohutnost představě, takže slepec stává se na okamžik vidoucím.

Mezi odpočívajícími bojovníky tohoto fiktivního světa má hudební nástroj větší přitažlivost, větší význam než proslavená zbraň. Ba, duše mnohých z nich touží po pluhu:

»zbožném pluhu, jenž skřípe a pracuje
v polostínu nových červánků.«

Odtud je již velmi blízko do soumračné, romagneské campagne, k prostému domku uprostřed polí, v němž *jiní* heroové sedí po práci u krbu a z hliněných číší popíjejí rudé víno . . . K domku, nad nímž visí intimní tragika osudu.

Básník okusil zde plně kouzlo epiky, kouzlo starého světa, a rád se k němu vrací, rád jím zdobí svůj rustický sen. Také v těchto kadencovaných vlnách konejšivých rhapsodií vyzpívá své zbožňování krbu, svůj kult domova, zemědělství; také zde ozlatí a svým smutkem zastře věci živé i neživé. Také zde vydechne svou touhu po olivovníku, po ženě, která naslouchajíc, přede na kuželi; po klidném dýmu, jenž vznáší se nad velikým domem v Ithace.

Také jeho Odysseus má nostalgii domova; nechce se mu už dalekých plaveb, neboť:

»Čas jest, brázditi pole, nikoli moře . . .«

Zřídka, ač přece, ozvou se zde také opojné a smyslné tóny hellénství. Jsou to okamžiky, kdy básník dává se unášeti vlnou na řece tisíciletí, dál a dále od malého domku v Romagni, od zpívajících pěnkav a zvonícího klekání. Vzdávaje se oné vlně, evokuje scénu, kterou v bloudění prochází duše zemřelé hetairy, šklebící se a spokojená tvář Siléna, tohoto »pijáka radosti«, aetherický zjev Psyché, »jemnější než nejjemnější dým«, Psyché, toužící po dravé šelmě, kterou je — Amor.

Tak *Poemi Conviviali* přejímají jas a klid Homerovské epiky, virgilovské nazírání. Klid, s jakým tyto verše hledí na smrt, je téměř homerovský. Jinak jsou však dílem eklektika — a tím vysvětluji si rozmanité spory kritiků o pravosti či nepravosti tohoto antického světa. Pro mne je ta otázka lhostejná. Cením tuto sbírku, protože její sloky mají všechnu vůni i náladovost slavných klassických básní antiky.

* * *

V »Pensieri e discorsi« (Myšlenky a přednášky) vyslovil básník otevřeně svou lásku ke klassicismu. Nejen *Poemi Conviviali* s tím virtuósním napodobením antických forem jsou nejsilnějším výra-

zem této lásky. V knize právě zmíněné horuje Pascoli pro klassické studium a touží po tom, aby toto studium (a zvláště pokud jde o Virgila a Homera) tvořilo základ kultury dnešních lidí.

Jako professor klassických literatur, zprvu na lycejích, později na universitách v Messině, Pise a posléze v Bologni, měl příležitost věnovati se cele této své vášni. Jeho úlomkové překlady z Homera jsou považovány za mistrovské. Ale šel ještě dále: Komponoval také *latinské verše*. V době, v níž latinská poesie mimo církevní kruhy není nikým pěstována, jsou latinské verše Pascoliovy velikým a zajímavým anachronismem; ale jsou básníkovi vnitřní potřebou, tryskající ze srdce. Ačkoli v nich jsou namnoze zpracovány motivy Virgilovské a Horácovské, mají přece tyto verše stejnou pečeť jako ostatní, italské sbírky básníkovy. Prozrazují pilné studium veřejného i soukromého života příslušných období; idyllické cítění a smysl pro mluvu přírody jsou v nich nejsilnějšími elementy. Uvážíme-li, že vliv klassicismu zasahuje i do sbírky »*Ody a hymny*« — pak je již jasno, že v básnické individualitě Pascoliově je skoro vše, co bývá označováno slovem *humanismus*. Básník je pokračovatelem této tradice ranního novověku, je moderním, avšak ortodoxním humanistou.

* * *

Ody a hymny, přes to, že o jejich upřímnosti nelze pochybovati, znamenají skoro už jen pouhou literaturu. Je zde sice několik básní staršího data, v nichž ozývá se mátožná filosofie prvních sbírek básníkových. Ale ve svém celku znamená tato kniha spíše úpadek. Je zajímavá svou dikcí, která zde nabyla poněkud disciplinovaného pathosu a náladovosti — zůstávajíc přece vzdálena šroubovaného formalismu a parádního verbalismu. Je zde několik obrazův a vět, jež zůstávají vězeti v paměti, jako:

»Nad svou cestou cítil jsem tížiti mračna
jako na mrtvém těle smuteční závoj . . .«

A při vzpomínce na »Mrtvou«:

»Ó ty, která jsi mezi živými
jen proto, že na tě myslím;
jako by vůně kadidla
byla sosnou, jež kdysi byla!

Ale již v první části této knihy (Ódách) opouští básník zjevně svou poustevnu, odvrací oko od věčných věcí a věnuje pozornost běžným událostem současným. Při pohledu na strom zeleného listí, bílých květů a červených plodů vyvstala v jeho mysli představa italské trikolory, a patriotismus vede ho pak již k událostem politickým a k veřejnému životu vůbec.

Tónem, ze kterého vane jakési kosmické echo, velebí »reky«, kteří provedli simplonský tunel a vznáší k nim vlasteneckou apostrofu:

»Krvi latinská, ušlechtilá krvi bludná,
jsi, jakou jsi byla za svých slavných dnů,
dosud znáš všechny cesty světa . . .
neznáš však cesty návratu.«

Takový vzmach patriotismu stupňuje se v Hymnech, jichž tón není prudký, s vehemencí vyžadující činy, neboť meditace dosud jím vládne. Ale myšlenkový svět těchto veršů ukazuje, jak se básník vzdálil svého původního cítění. — Světový mír, návrat Kolumbových ostatků do vlasti, vévoda Abruzzeský a jeho výpravy k severní točně, sicilští dělostřelci, padlí v bojích s Habešany, Gapon, ruské revolucionářky: celá tato směs disparátních, nevykrystalisovaných myšlenek, poetický komentář denního tisku zůstavuje nás zcela chladnými. A skoro stejným dojmem působí několik patriotických slok, jež ve svých exklamacích jsou jen o málo lepší, jako báseň věnovaná králi Humbertovi, Verdimu, báseň *Antica Madre*, jež slaví latinskou tradici, a nejvýše mezi nimi stojící hymnus na počest Mazziniovu, který plyne jaksi sub specie aeterni dialogickou formou a vyslovuje myšlenku, která ostatně častěji se u Pascoliho dává vytušiti, jíž vlastně celé jeho dílo i s tím svým vztahem k Virgilovi chce býti výrazem: že italský duch národní, italská tradice musí se považovati za pokračování *tradice římské* a že v totožnosti obou je přirozený zákon nevyhnutelného budoucího vzrůstu Italie. Je-li u d'Annunzia »latinská chlouba« podmíněna vírou v ethnickou hodnotu a vztahuje-li se na všechny latinské raçy, jde Pascoli dále: jemu Italové dneška jsou přímými dědici starých Římanů. Vše, co velkého zde bylo vykonáno, nevyjímaje ani zázračné sjednocení Italie v politický celek, vděčí italský národ oné krvi, která jako nejvzácnější dědictví přešla od starých Římanů do jeho žil.

Pascoli stává se tak — přímo i nepřímo — tlumočitelem ideje, kterou prohloubil a která stává se v jeho vlasti národním přesvědčením.

* * *

Nezasluhují zvláštní zmínky proslovy, které pronesl při různých příležitostech a v nichž podobným způsobem tlumočil svůj patriotismus. Jeho prósa stojí hluboko pod jeho verši. A metafysické kolísání, nedostatek pevnosti v jeho (jinak střízlivém) světovém názoru jsou v próse daleko nápadnější. Snad jen kniha »Pensieri e discorsi« zasluhuje zmínky pro svůj vztah k jeho prvním knihám veršů, k nimž zhusta tvoří prosaický komentář.

Není však nijak jasnější a pevnější. Nejvýznamnější jsou myšlenky o poesii. Stačí uvésti jednu z nich:

»Básník je ten, jenž vyjadřuje slovo, které všichni měli na rtech a jehož nikdo by nebyl pronesl. Básník neuchvacuje, je uchvácen; nepřesvědčuje — je přesvědčován.«

Ale už na konci této stati horuje pro dobro v poesii, dává se svésti k planým didaktickým poznámkám. A v dalších statích opouští svůj uzavřený svět, mísí se v kollektivní život, filosofuje

a jeho filosofie jest jen jakýsi zmatený socialismus, jenž věří v lepší budoucnost, plaiduje pro zavedení nedělního klidu a zrušení trestu smrti — můžeme se opět vrátiti k výrazu, zde již jednou pronesenému: moderní humanismus. Jen že nejde již o poesii, a nejde o klassický humanismus. —

Jsa kolísavý jako myslitel, má Pascoli lepší úspěch jako paedagog. Kromě několika antologií vydal dvě knihy vykládající Danteovu »Božskou komedii«: je v nich mnoho fantasie. Jeho náladový patriotismus vedl ho, aby napsal v jubilejním roce 1911 ódy na Řím a Turin, a konečně i k *Písním o králi Enziovi*,[1]) v nichž v krásné archaistické formě zpracoval episody z bolognské historie XII. století: tyto písně však jsou nejvýše ovocem pečlivého studia historického období, zanechávajíce nás úplně chladnými. —

* * *

Filosofie nejcennějších básnických sbírek Pascoliových je velmi běžným názorem světovým. Pokud jde o tento názor u Pascoliho, nesouhlasím s míněním několika kritiků, jako by bolest byla základním a převládajícím tónem jeho poesie. Je pravda, že dílo jeho zrodilo se z bolesti, která — zvláště v knize *Myricae* — silně se ozývá. Tichou a resignovanou bolest pociťuje Pascoli nad mrtvým ptáčetem, poraženým stromem, nemocným děckem; nad zločiny, nad krvavou tragikou války. Ale je v tom spíše mnoho sensibility a melancholie. Neboť tentýž básník dovede se také těšiti ze hry dětí a dovede oslavovati válečné činy.

Nejkrásnějším akcentem jeho poesie — virgilovských Poemettů a homérských »Poemi Conviviali« — jsou výrazy radosti ze života a sice radosti opřené o velmi skromné požadavky životní. A světlé obrazy mnohých pieç z intimního života nemají daleko k spokojenému pojmu buržoasního rodinného zátiší. Co jest v jeho díle bolestí, je sensibilitou. V nejlepších básních Pascoliových je cit impulsem a náladou, jež dávají uhodnouti vnitřní mluvu věcí. Jeho sentimentalita je přirozená a zdravá.

Bylo zde již napsáno, že kolísavost provází celé toto básnické dílo. Rodinná tragika a příroda sama vedou básníka k pojetí života jako neustálé, vyšší silou neodvratně předurčené bolesti. Ale příroda, u níž básník poznal část zla, dává mu chutnati také radosti života, jež jsou velkým odškodněním. A nevyhnutelnost zla vede k resignaci, nikoli zoufalé: smíření s osudem a snaha hledati dobro alespoň tam, kde je možno je nalézti. A toto dobro poskytují pokora, soucit, slitování, odpuštění.

Je samotářem nejen jako člověk, ale také jako básník. Stojí mezi snílkem, který nad vlastním intimním životem a nad přírodou medituje svůj křišťálový životní názor — a mezi apoštolem, který hlásá náboženství. Křesťanství stojí velice blízko, ba,

[1]) Le Canzoni del Rè Enzio (3 sv.); Poemi Italici; Ode a Roma (vyd. Zanichelli, Bologna).

jak dokazují mnohé verše v »Myricae«, je mnoho katolického v jeho cítění. A katolíkem se básník také cítil a vyznával, bez veškeré okázalosti a bez politického strannictví.

* * *

Jeho dílo poskytuje kritikům látku k mnoha sporům. Benedetto Croce upírá Pascoliově poesii té ceny, která jí bývá přisuzována; vyčítá jí zálibu v bezvýznamných drobnůstkách, které nejsou uměním, nýbrž jen jeho pouhými prvky. Tvrdí, že básně v první a nejobdivovanější jeho knize jsou jen skizzy, náčrty, úlomky, které nemají širokých, všeobecných rysů. Nepříliš příznivého názoru je ve své knize o Pascolim E. Cecchi. [1]) Slabším rysem té poesie jest mu, že bolest Pascoliova jest oproti bolesti Leopardiově inferiorní, protože není jako tato titanická. Vše, co básník nejlepšího podal, vidí obsaženo v *Myricae*, kdežto všechny následující sbírka veršů považuje se za zředění a seslabení. (Stejný názor hájí v nekrologické studii o Pascolim také Enrico Thovez v listě »La Stampa«.) Kromě toho podceňuje Cecchi idyllismus básníkův jako imitaci, a jeho hellenismus, tvrdě, že antický svět v *»Poemi Conviviali«* je papírový. Naproti tomu horlivým obhájcem celé tvorby Pascoliovy bez výjimky je G. S. Gargano (kritik »Marzocca«). Zajímavo je, že v anketě, uspořádané mezi italskými literáty dva dny po smrti básníkově, jsou i soudy básníkovi nepříznivé, které jej označují jako prostředního poetu. A jeden z nejlepších kritiků, G. A. Borgese, charakterisoval takto Pascoliovy verše:

»... poesie naprosto lyrická a individuální, plná intimity, hudebnosti, předtuch a odstínů, nedotčená výmluvností, chudá architekturou, prosycená tekutou živelnou emocí, zkrátka směřující k ideálu poesie, jež by byla radikální negací prósy — poesie bez obratlů, bez sociální soudržnosti, naříkavá posluchačka sebe samé ...«

* * *

Hlavními rysy svého poetického temperamentu — jak zde byly vytčeny — je Pascoli vlastně průkopníkem. Ukazuje budoucí poesii, zvláště italské, novou cestu. Třebaže uvedené výtky kritiků jsou dosti značnou měrou oprávněny, uchovává si v italské poesii přítomné chvíle své významné místo. Jeho svět je nepatrný a skrovný; ale genius zasahuje v něm do jádra věcí a posvěcuje je. Jest duch vyrovnaný a harmonický v širším slova smyslu, i přes svou kolísavost. Po verbalismu, upřílišeném esthetství, dandysmu d'Annunziově a jeho epigonů přichází Pascoli tóny, jimiž se blíží více k srdci vlastního národa: jeho morálka je legální morálka, jeho cítění je prosté, lidské ideální, a vyjadřuje vztah k nejsilnějšímu, nejryzejšímu jádru národa: lidovým vrstvám. Všechny ty

[1]) Emilio Cecchi: La Poesia di G. Pascoli (Napoli, R. Riccardi, 1911).

živly nesou kromě toho pečeť raçy, jsou nepopíratelně a výlučně italské, italsky cítěny; jeho vztah k starořímské tradici, ať skrytý či okázale vyslovený, posiluje toto národní příslušenství. Ukazujíc tak nepopíratelně cestu k zdraví a síle, působíc svým citem přímo, je poesie Pascoliova poesií širokých mass národních, jichž kollektivní cítění vyjadřuje a idealisuje.

Karel Kálal:

Kde Dunaj pije Moravu.

Historické obrázky československé.

(Dokončení.)

III.

Slovensko nám vychovalo otce národa — Trenčín a Prešpurk.

V srpnu 1809 šel otec Jiří s 11letým synem Františkem do Trenčína,[1]) v srpnu 1812 putovali na evangelické lyceum do Prešpurka. To šli, rozumí se, pěšky břemena nesouce. Jaká to byla před 100 lety cesta na studie! Hodslavice, Valašské Meziříčí, Vsetín, Valašské Klobouky, Brumov, Vlářským průsmykem na Slovensko na Povážskou silnici k Trenčínu, odtud k Nov. Městu, Trnavě a Prešpurku. Dorazili tam k večeru 24. srpna. Bloudili po neznámých ulicích a vyptávali se na chrám a školy evangelické. Našli i lyceum v Konventní ulici čís. 15; dům jednopatrový, přízemní okna zamřížovaná. Měšťan Schwanzer doptávající se cizince pozval k sobě a za skrovničký plat několik dní je pohostil. Otec se synem šli k rektorovi lycea, ten si studentíka trošku vyzkoušel a shledal, že latinu zná, ale že dobře po maďarsku konstruovati neumí. Proto jej dal na rok do syntaxi, t. j. do IV. třídy gymnasijní.

Už tenkráte, za vlády latiny, kladl se na maďarštinu takový důraz. Otec, navraceje se z Prešpurka, zanechal u profesora pro syna svého dvacet zlatých »ve vměnkách«, kteréž syn brzy za knihy utratil. V syntaxi měl profesora výborného, který mu půjčoval ze své knihovny dobré spisy, jež ho, v Trenčíně nábožensky zfanatisovaného, převedly na předměty jiné, zvláště na zeměpis a cestování. Vděčnost k profesorovi vnukla mu latinskou báseň ke jmeninám, kterouž sám ve škole veřejně peroroval. Poněvadž byl pořádný, ustanoven za sloužícího v konviktě a dostával byt i jídlo. Na konci června 1813 vracel se přes Pezinek, Modru, Nové Město, Brumov a Vsetín domů na prázdniny. Velikou žízní trápen jsa, napil se dychtivě ze studánky někde na Karpatách, jejíž voda divnou měla chuť; nezadlouho pocítil, že mu krk ztloustl, kteréhož neduhu nikdy se již nezbavil.

*

[1]) Popsal jsem v historickém obrázku »V Trenčíně« ve »Zlaté Praze« roč. 1913.

V srpnu 1813 vrací se 15letý František do Prešpurka. Ve Vlářském průsmyku stihne ho velký déšť, proto přerušuje cestu v Trenčíně a jde na pohostinství k měšťanu Bakošovi, čtenáři českých knih, odběrateli Hromádkových novin spolu s »Prvotinami pěkných umění«. V těch nacházel mnohá novočeská slova, kterým nerozuměl. Ve společnosti rodiny otázal se Františka na to a ono, a ten rozuměl ještě méně. I pronikl jej hluboko stud a umínil si pocvičiti se v češtině, aby se mu nestalo cosi takového ještě po druhé.

To byl první záchvěv; a ten se tedy udál na Slovensku, v Trenčíně, z podnětu Slováka Bakoše. Byl to podnět negativní; Bakoš byl uvědomělý církevně, byl horlivý evangelík, ale národně uvědomělý nebyl, jako nebyl Palackého otec. Další dni dal Bakoš Palackému do rukou Komenského Labyrint a Jungmannův překlad Ataly. František, čím dál četl, tím více byl jímán krásou obsahu i řeči. Když přišel do Prešpurka, sháněl se po českých spisech a dostal se k »Hlasateli« z r. 1806; tam si přečetl Jungmannovo dvoje rozmlouvání o jazyku českém. To byl záchvěv druhý, zplodivší uvědomění mocné a jasné.

To jsou základy otce národa.

*

Jiří Palkovič byl od r. 1803 na lyceu profesorem češtiny. Výborný a houževnatý Veleslavínovec, literární nepřítel Jungmannův. Vydával prostonárodní politický »Týdenník aneb císařské královské národní noviny«. Čiperný Palacký, chudý student, se mu hodil, učinil jej svým písařem a pomocníkem; překládal úřední vojenské zprávy z německých novin o bitvách Napoleonových a j. Palkovič opravil a dal do tisku. Ale profesor na chudého studenta dudlal, nevlídně s ním nakládal a nechal ho v nouzi — nemohlť té doby vědět, že z chudičkého chlapce z valašské chaloupky bude — otec národa. Po pěti měsících Palacký od Palkoviče odešel. Ale dříve než uplynuly dva roky, opět se spřátelili. Dne 2. ledna 1816 lyceum pořádalo novoroční slavnost a na ní Palacký prvníkráte v životě peroroval před širším obecenstvem svou českou báseň. To jej usmířilo s Palkovičem. Palkovič zanedbával přednášky někdy po několik let. R. 1816 zase je zahájil, k čemuž jej pohnuly i prosby Palackého. Za své náměstníky vyhlásil Palackého a Benedikta. Palacký, chtěje profesora ještě více pro slovanství rozhorliti, po radě Benediktově složil k jeho jmeninám, ke 24. dubnu 1816, odu, a to českou, veršem přízvučným. Ody této — žaluje Palacký — profesor užil k osobním, ne příliš chvalným záměrům.

Palkovič sepsal dvojdílný slovník česko-německo-latinský. Palacký mu proň vybral slova ze dvou posledních dílů Kralické bible, z Hájkovy Kroniky, z Dalimila, Haranta i Veleslavína; potom propůjčil se mu i v samém spisování slovníka, vše z pouhé toliko horlivosti vlastenecké. Palacký tak ovšem čerpal historické známosti a cvičil se v řeči české.

*

Palackého přátelé.

Měl jich řadu, nejušlechtilejší byli Benedikti a Šafařík.

Jan Benedikti, také Blahoslav zvaný, byl syn ev. faráře z L'uboreči (za Palackého se psalo: Libořeč) od Lučence. Když to Palacký dne 2. ledna 1816 perohoval svou báseň »O staveném lidokupčení na sjezdu Vídeňském«, Blahoslav jej poslouchal napiatě. Palacký, znaje ušlechtilost jeho a vzdělání, věda také, že se kochá v básnictví českém, šel k němu s důvěrou a požádal ho, aby mu nepokrytě úsudek svůj o básni projevil. A Blahoslav klidně a vlídně řekl: »Celá vaše báseň hoří prudkými city, ale ty jí básnické ceny nedodávají; city musí provázet a nésti volná hra obrazotvornosti. Vaše báseň je obecný rozum a na něm štípené též obecné, ale prudké city.«

Palacký zničil báseň svou ohněm a Blahoslava od té doby tím srdečněji — miloval.

Blahoslav byl mladíček jemný a ač o rok mladší než Palacký, tento hleděl naň jako na svůj příklad. Chodil k němu denně a studovali spolu řečtinu čtouce Homera, Theokrita a Pindara. Také frančtinu spolu studovali, ba i ruštinu, srbštinu a staroslovenštinu. Chodívali spolu na zámecký kopec, za Dunaj, do vinohradů, jsouce ve stálých rozmluvách literárních a vědeckých. Ke 4. dubnu 1816 Palacký složil Palkovičovi odu ještě ve verších přízvučných, ale už už se klonil k přesvědčení, že ne přízvuk, ale stará časomíra je přirozeným základem české prosodie. Benedikt byl pro přízvuk. A tak hádali se o tomto předmětě často a nikdy se nemohli srozuměti.

Psychologické učení prof. Grossa vedlo Palackého k trvalému zpytování sama sebe. »Sebe samého zpytoval jsem v každé okolnosti, na své vlastní náruživosti a jich tajemné i zjevné účinky pozoroval jsem neustále, až tento způsob pozornosti naposledy dokonale přirozeným se mi stal.« (1816.) Ve snažení sebe poznat a sebe zdokonaliti dal jedenkráte příteli svému, když se spolu po břehu Dunaje procházeli, otázku, které vady na něm shledává. A Blahoslav vytkl Palackému způsobem jemným — ctižádost. A Palacký ho dále miloval. Na konci školního roku se rozloučili slibem trvalého přátelství; Blahoslav se již do Prešpurka nevrátí, půjdeť na universitu do Jeny za — Šafaříkem.

Palacký se ubíral na prázdniny do Hodslavic, ovšem zase pěšky, také v noci, a to přes Trnavu, Nové Město, Trenčín, Brumov . . . Šel s dvěma Trenčany a vypravoval jim, že to jdou po stopách krále Zikmunda. Ten v září 1421 zasnoubil dceru Alžbětu Albrechtovi Rakouskému a zastavil mu pět měst, Budějovice, Jihlavu, Jemnici, Znojmo a Pohořelice. Po námluvách bral se s celým dvorem z Prešpurka nejprve do Trenčína, kdež prodlel na hradě od, 8.—13. října, odtud do Brumova na Moravě v průsmyku Vlářském kde se bavil od 16.—26. října 1421. To byl na cestě k nové vojně se Žižkou, k té, co ho v zimě Žižka hnal z Kutné Hory k Něm. Brodu.

Cosi dojemného je v této shodě putování: Zikmund a potomek husitů, mstitel jeho, neboť historik husitismu.

O prázdninách Palacký poslal Blahoslavovi významný list do L'uboreči, Blahoslav jej poslal Šafaříkovi do Jeny. Krásná, nadšená duše Šafaříkova rázem pro Palackého zahořela. Dělej co dělej, ti lidé, kteří k sobě patří, vždy se nějakým způsobem sejdou. V březnu 1817 ubíral se Blahoslav přes Prešpurk do Jeny a Palacký poslal po něm list Šafaříkovi. V červnu 1817 vracel se Šafařík z Jeny domů, na Slovensko, a to přes Prešpurk. Bylo to shledání, bylo to deset krásných dní! Palacký vyznává, že rozmlouvání se Šafaříkem stalo se mu blahočinným opravivši soud jeho o mnohých věcech, zvláště o české literatuře. Navzájem věděli o sobě, že jsou pro časomíru, stojíce tak při Jungmannovi proti Dobrovskému. Zašli si do vinohradů a tam Šafařík přečetl Palackému pojednání o prosodii české. I Palacký měl zpracováno studium podobné, ale vida v Šafaříkově pojednání učenost náramnou, ani s prací svou se nevytasil. Chodili spolu po nejkrásnějších místech okolí prešpurského, smlouvali všeliké plány, zvláště toužili po jakémsi musejním měsíčníku, kterýž by přinášel i básně časoměrné — no, splnila se tato tužba jejich za deset let v Praze. Na narozeniny Palackého, 14. června 1817, Šafařík odešel z Prešpurka přislíbiv se starati, aby se do něho, nejpřednějšího města Uher, plného intelligence, na delší čas navrátit mohl. A skutečně, když se Palacký s prázdnin do Prešpurka navrátil, uviděl — Šafaříka; tenť se dal na dva roky za pěstouna mladému zemanovi. Pokračovali v rozmluvách, zašli si zase do vinohradů a tu se již Palacký odhodlal pojednání své o časomíře Šafaříkovi přečísti. Šafařík byl nadšen, jako před několika měsíci Palacký nad prací Šafaříkovou. Své práce si navzájem opravili a v listopadu 1817 podali spisek censuře. Koncem března 1818 vyšel v Prešpurku spisek — »Počátkové českého básnictví« — který vzrušil českou literární Prahu. V té době v Prešpurku dokončoval Palkovič český slovník. Jaký to dojem: tenkráte tam i tu pracovali k cíli jednomu . . .

Počátkem léta r. 1819 vracel se Blahoslav z Jeny domů přes Prešpurk, když tam ještě meškal Šafařík. Palacký plesal; poznal se i s Kollárem, v téže době z Jeny se navrátivším, s Jungmannem si dopisoval . . . Všickni tři, Palacký, Šafařík a Blahoslav, vyšli si na zámecký kopec. Palacký vzpomenuv Otakara a Prokopa Velkého nadchl se, jakož měl vždy k nadšení tak blízko. »Svěřuji vám svou tužbu — chci býti velkým historikem českým,« řekl Palacký. Blahoslav vždy si rád zafilosofoval, a to jemně, bez ostnů. »Těžko být velkým historikem v národě, který nemá velkých dějin,« namítl Blahoslav.

»Což Přemysl, Karel, Jiří, Hus, Čeští bratři neznamenají dějiny velké?«

»Kdyby i znamenali, duch jejich z vlasti již vymizel a nikdo už jejich ducha nepojme. Aniž pak máte svobodu říci pravdu.«

»I jalové naše kroniky dosvědčují vznešené skutky předků. A historik, chce-li něco řádného vyvésti, ne slova kronikářů opětovati, nýbrž vlastní obrazností staré dějiny, tak jak byly, sobě i ná-

rodu představiti musí; nic velikého nestalo se bez nadšení, bez živých, jadrných sil!«

»Nejvíce to na překážku bylo Čechům, že nehraničili s mořem; a jestliže při této nevýhodě přece velkých dovedli věcí, tedy jsou něco neobyčejného, podivného«, řekl Blahoslav.

»Pravda jest, arci,« přisvědčuje Palacký. »Němectví, neschopnost Jagailovců, nepřítomnost králů, náboženské boje, Ferdinand II. s jezovity zahubili vlast naši, jako žádná krajina nikdy zahubena nebyla. Kdyby těchto překážek nebylo, pomyslete, jaké výše dospěti mohli Čechové! Velké jest, co vykonali i pod těmito překážkami. Nejslavnější listy historie rakouských zemí vyplňují skutkové Čechů: Český národ byl národ silný, svobodný, činoplný, byl podporou Habsburčanů ne vždy uznalých. Války, kteréž vedl, byly vždy pro svobodu obce i náboženství, nikdy nepošlé z násilí, nikdy ze zištnosti. Kdo příběhy národa našeho psáti chce, okoličnosti ty všecky, kteréž ještě k oslavě jemu slouží, dobře povážiti, vlastnosti ducha národního dokonale znáti, velikým citům i vznešeným činům rozuměti a k ideám života národů vznésti se musí — a dovede dílo nesmrtelné. Hojnou slávy žeň podá jemu pole jeho, počna od Boleslava a Břetislava, až po ty, kteříž při skončení vlasti a národu na staroměstském rynku vykrváceli. Ale sláva národů nezakládá se na mnohosti jejich, ani na síle fysické: ona je v životě, v duchu jejich. Jen ten národ jest hoden žíti v letopisích člověčenstva, který jakožto národ živ byl, ne jako aggregát (hromada) otrockých živočichů člověčích. Duch národa jeví se tam, kdež on se vším svým zbožím pro idey žíti a zemříti hotov jest.«

Tak promluvil jedním proudem, živě, hlasitě, stoje před svými přáteli, mírně rukama gestikuluje a v jedno místo zamýšleně hledě.

Blahoslav pocítil, jak slabá je filosofická formulka proti hlubokému zdroji osvíceného nadšení. Ponejprv pohlédl na Palackého s jistým údivem a k čistému přátelství svému přidal slušnou míru úcty. Nezáviděl — miloval. Šafařík pokyvoval vlídně hlavou, i jemu byla historie nejroztomilejším předmětem pod sluncem; nepochválil Palackého přímo, ale psal Jungmannovi, jaká je to duše čistá a hluboká.

Na Blahoslavovi vidíme rys slovenské povahy: čilá pohotovost posoudit druhého, hledati pravdu na něm, ale menší energii k práci. Rádce a kritik Palackého byl výborným profesorem staroklasických jazyků, ale literárního díla nevytvořil.

Šafařík odešel z Prešpurka 1. července 1819.

*

Chudý student! Maje 16 let učil synka maďarského zemana a dostával za to byt. Mezi spolužáky proslul neobyčejnou pamětí; na otázku jejich odříkal z paměti na sta jmen z geografie starého světa, jež si byl jen jednou nebo dvakráte přečetl. R. 1815 učil u měšťana Ottmana a dostával jídlo a ještě plat. V září toho roku vstoupil do filosofie a učil dva Srby z Nového Sadu němčině, sám se pak od nich přiučoval srbské konversaci. Potom učil slečny Fiedlerové z Ho-

řovic, r. 1816 dva Šrétery, bujné zemánky až ze Zátisí. Dne 1. prosince 1817 stal se učitelem čtyr dívek u paní Níny Zerdahelyové, co považuje za největší štěstí své mladosti, učil to dvě synovkyně její, Luisu a Janu, a dvě schovanice, Evu a Josefinu. Tu počíná nová doba Palackého, tehdy 19½letého. Prožíval vniřní krutý boj; hledal boha, hledal účel svého života. Odvrhl víru v nadpřirozená zjevení, ale tím více přilnul k bohu. Kant mu byl nápomocen.

V takovém stavu přišel do domu pí. Zerdahelyové, dcery učeného Baloghyho a choti útratného zemana z Vísky v Těkovské stolici. Před pěti měsíci zemřela jí poslední dceruška; i utekla s míst bolu s jediným synem do Prešpurka a přibrala si na starost ještě ony čtyry dívky. Nikdo jí neuměl potěšit, ba obyčejné potěšování a obřadní kondolování bol její jen rozmnožovalo. Nevěřila v učení církevní a síly filosofů neměla. První dovedl jí posilnit Palacký. On zase nabyl u ní takořka nového života. Tato moudrá paní — píše Palacký — ze všech, co jsem jich já kdy poznal, ideálu ženské osobnosti byla nejblíže; zamilovala si mne neméně, nežli ode mne milována byla; ona naučila mne ve světě žíti, ušlechtila a upevnila mužský charakter ve mně. Já od té doby, obědvávaje a večeřívaje u ní, největší částku prázdného času v obcování s ní jsem ztrávil. Kromě hodin k vyučování slečen určených, jimž ona vždy byla přítomna a poslouchala nejpilněji, čítávali jsme rozličné knihy a rozmlouvali o nich ještě obšírněji.

S paní Zerdahelyovou rozmlouval Palacký německy, slečny rovněž německy vyučoval.

Tato »nová matka« Palackého měla v Prešpurku sestřenici, paní Géczyovou, dámu to »výborného a vysokého ducha«. Paní Géczyová, majíc na mysli hlavně vzdělání svého syna, zvala k sobě dvakráte týdně učenou společnost k vědeckým přednáškám a rozmluvám; i Palackého požádala, aby do učené společnosti vstoupil, vedle syna jejího a syna paní Zerdahelyové. Každému bylo dáno mluviti čtvrt až půl hodiny. Palacký si vybíral themata krasovědná. Posluchači byli profesoři z lycea a několik vzdělaných dam. Mluvilo se německy. Palackému byli ustavičnými odpůrci Fábry a Šimko; první studoval dlouhý čas na školách v Göttingách a nebylo při něm nic než takořka pouhý rozum, druhý studoval lékařství a neměl nic nad novoněmeckou filosofii nátury. Oba krásu a umění zlehčovali a kdykoli Palacký skončil, byť to byla Schillerova krasovědná pojednání, oba se naň obořili. Hádky bývaly tak učené, někdy po celé hodiny, že vzdělané dámy nestačily rozumět, ale stály vždy při Palackém, což mu dodávalo smělosti a útěchy.

Tady vidíme, že spřátelení s paní Zerdahelyovou přivedlo Palackého k novému zdroji sebevzdělávání.

Když vyšly »Počátkové českého básnictví«, Palackého ze všech pochval nejvíce potěšila pochvala jeho »druhé matky«. Dala si obsah vysvětlit a básni »O ideálův říši«, básni to české, učila se z paměti, umějíc již od dřívější doby slovensky. Ba Palackému zdvojnásobila za spisek ten měsíční plat.

S učedníky svými Šrétery bydlel u zemanky Sakmárky, ženy to ošklivé a kulhavé, sprosté klevetnice. Ta mu jednou charakterisovala uherské zemany; prý jsou to všickni lidé pyšní, násilní a nemravní. Té se Palacký zalíbil, což on zpozorovav víc a více se jí oddaloval. Zanevřela naň, duše bídná, a zplodila klevetu, že se v noci po špatných místech potuluje. Což to bylo pro Palackého, čistého jak rosa v květu! »Já jsem nikdy duchovnějšího a světějšího života nevedl, jako právě tehdáž.« Kleveta přešla i do školy; polovice studentstva se radovala, že svatoušek byl přece jednou polapen. Palacký šel ke všem profesorům a žádal jich, aby případ vyšetřili. Ti tak učinili, napřed ho ubezpečivše, že jsou o jeho nevině přesvědčeni. Palacký se konečně dopátral, že pomluvu smluvili jeho učedník Michal Šréter, 17letý hoch, sám nehodný, s klevetnicí Sakmárkou. Učedník se přiznal a odprosil; Palacký mu odpustil a slíbil jeho nemravnost a klevetivost nevyzradit.

Paní Šréterka přemluvila Palackého, aby na prázdniny syny její do Hevešské stolice, na jejich statek, zprovodil. Tam, až za Tisou, na nepřehledné rovině, vídal nejvelebnější východ a západ slunce. Jinak to byly nejtrapnější jeho prázdniny. Šréterka zjednala Palackého ke svým synům na dva roky slíbivši mu celé zaopatření a hotových tisíc zlatých. Potom je to, skrblíky a neužilce, mrzelo. Nechtíce sami smlouvu zrušit, Palackého, hosta svého, čím dál surověji uráželi, doufajíce, že on sám jim dá výpověď. Palacký, duše čistá a citlivá, z této duševní trýzně onemocněl. Šréterka zavezla jej, do Prešpurka se s prázdnin vracejícího, až do Levic, odtud Palacký jel přes Nitru do Vísky k paní Zerdahelyové. Ta, uviděvši Palackého strápena, hned uhodla, co se bylo stalo — tušilať napřed, znajíc lakomost a nevzdělanost Šréterů. Dne 1. září 1818 vezla syna do Prešpurka a Palacký jel s ní; synu svému uloživši sednouti na kozlík Palackého posadila vedle sebe. Palacký, zarmoucený a nemocný, vyrozprávěl jí svoje utrpení u Šréterů. Oba, Palackého i paní Zerdahelyovou, utrpení pobádalo k životu ještě čistějšímu. Kdyby byl někdo stenografoval rozmluvu těchto dvou čistých duší z Vísky přes Nitru do Prešpurka, jakýž by to byl pramen radosti i mravního povzbuzení!

V Prešpurku zjednal si Palacký nyní byt zvláštní pro sebe; lékaře, léky i jídlo posílala mu paní jeho. Do škol se dal zapsat, ale pro nemoc opustil je již počátkem října (1818), aniž je kdy od té doby více navštěvoval; bylo mu $20^1/_2$ roku. Lyceum vlastně dostudoval už v červnu 1817; university otec národa neokusil.

*

Dne 25. listopadu 1818 založil si každodenníček; z něho ještě vyčerpáme další řádky.

Na nový rok 1819 promlouvá k Vlasti (tak píše): »Tobě, dobrotivá máti, posvěcen buď znova život můj i dech můj.« Přidáváme sem ještě známá jeho slova: ». . . odstupte ode mne všecky nehodné, chatrné myšlenky, život můj a duch můj posvěcen budiž vlasti; a jen vlasti a národu budiž dýchání mé. Já se obětuji, posvě-

cuji tomuto předsevzetí a nižádné marné myšlenky nepřekvapiž více ducha mého.«

Dne 12. ledna 1819 si zapsal: »Chvíle jsou sentimentální v životě lidském, jež u přítomnosti andělské duše otvírají člověku výhled do Edenu nebeského, do říše ideálů nedozkoumaných mudrujícím rozumem . . . Poznal jsem ze příběhů velebené milovnice své (paní Zerdahelyové), že i v nejkrutějším neštěstí, kteréžkoli jen na srdce citlivé a ušlechtilé doraziti může, jest uvnitř hoře jakási potěšující a křísící moc, vdechnutí boží, rukojmě vyššího bytu a určení našeho. Pozoruj tyto posly z krajin věčnosti, spolehni pevně na neklamlivé vyřeknutí jejich: a každá příhoda, ježto se zdáti bude kaliti jasný dnů tvých tok, tebe jen oužeji přivine k polím nepomíjející naděje tvé. — Protržený oblak, skrze nějž jako ze zápolí tajemného slabý pronikal měsíce blesk, oblékaje celé noci do ticha melancholického, zjemnil duše naše ke sladcebolestnému rozjímání. Takto kladou se, dím já, často mračna mezi stezku života a jasné slunce žádané blaženosti. Dobročinný jeho blesk osvěcuje a rozveseluje celé nesmírné přirození: ale uslzené oko ve mrákotě neřestí zoufá o bytí jeho, a s hořekováním uvěřuje sebe, že slunce nesvítí více. — Toť proti nadání obměkčilo duši milostnou, a slzy její padaly hojně památce ztracených miláčků.«

Takovýmito básněmi těšil Palacký paní Zerdahelyovou. Z tohoto jediného okamžení poznáváme i Palackého i vzácnou paní.

Od 1. dubna 1819 byl Palacký až do svého odchodu do Prahy, 1. února 1823, tedy skoro čtyry roky, vychovatelem u paní Csuzyové, zemanky z Čúzu, z Komárenské stolice, v Prešpurku s dětmi bydlící. Při tom stále docházel k paní Zerdahelyové. Toho dne si do každodenníčku zapsal: ». . . povinnosti úřadu mého první a nejsvětější péčí buďtež, jejichžto zanedbání aneb ospalé, bezduché vykonávání hluboce do svědomí sahá. Hodiny prázdné věnovány budou vlasti a národu mému . . .« V jaře r. 1819 napsal si o paní Zerdahelyové: ». . . Jsa v novém úřadě, nemohl jsem tak často chodívat k milostnici své, u níž jsem předtím nejpěknější života svého okamžení byl přežil. Působení tohoto andělského ducha na celé vzdělání mé bylo přílišné a snad více mi prospělo nežli kopy knih . . . Bože, jestliž větší rozkoše a lásky, nežli cítíval já, když ona, opanujíc ducha mého milostností nejušlechtilejší, ruky mé pojetím dávala i brala sliby, že věčně se milovati, všecky radosti a hoře sdíleti a duchem nerozpojným jen jeden život vésti budeme! Kdyžto citem a milostí plápolajícímu ruku její ke tlukoucímu srdci vztáhnouti a všecky plameny mé v políbení sjednotiti dáno bylo! Dejž onen bůh, jehož jsem se od ní milovati naučil, abych, pokud mého a jejího života stává, s ní nerozdělen živ byl!«

Tady činíme otázku, zdali se Palacký v jinošském věku zamiloval? Každodenníček dopouští říci, že nikoli. Ale my si troufáme vyslovit domněnku, že v jeho přátelství k paní Zerdahelyové byl také, byť neuvědomělý, záchvěv erotický, asi tak, jako když se kněz modlí k Marii panně, netuší, že v jeho vroucnosti jest i erotický prvek. Od přirozenosti lne srdce mužské k ženskému, staré i mladé.

zákon to mocný. Neprojeví-li se políbením, najde si formu jinou, duševnější, ideálnější. Přirozená energie lásky, nenajde-li si srdce v druhém pohlaví, uplatňuje se na jiném poli: Palackého pudila k poesii, ku práci vědecké, srdce hořelo pro vlast, i přátelství ke vzácné paní zvroucnělo a zpoetisovalo se přirozenou láskou. Karel Zerdahely byl člověk zcela obyčejný, zeman požitkář, rozhazovač a liboval si leda v zakázaných knížkách politických. Když ideální paní poznala muže ideálního, jediného mezi tisíci, nepochybujeme, že přirozená sympatie k druhému pohlaví rozhojňovala i její vroucnost přátelskou, rovněž jako květ čistou. Kdyby byl měl Palacký milenku, oč, že by jeho přátelství k paní Zerdahelyové mělo i méně vroucnosti, i méně poesie.

Dne 1. dubna 1819 seřadil si své drahé takto: »... láska a srdečné otevřené city k milostné paní Z(erdahelyové), dětinná oddanost k rodičům vzdáleným, láska k bratrům, přátelství upřímné k mému Blahoslavovi, k J(osefu) J(ungmannovi) v Praze, jakožto vlastenci, k p. Šafaříkovi, Šandorovi atd....« Tedy paní Zerdahelyová na prvém místě, Blahoslav před Šafaříkem.

Dne 1. ledna 1820, bděním půlnoci dočkav, provedl písemně zúčtování se svým nitrem. Jaký to člověk důkladný! Stárnoucí muž musí se klanět jeho mládí. V rozjímání děkuje řediteli osudů, že jej v čase, kdy toho nejvíce potřeboval, uvedl ve spojení s vysoce urozenou paní Nínou Zerdahelyovou. »Ačkoli nejsem prázden slabot krve a těla, ježto mne někdy sobě podmanit chtějí, přece mám radostnou naději, že v boji se smyslností vítězně přetrvám a ctnosti za všechen čas života svého věren budu.« Vyčítá si sklonnost k pohrdání těmi lidmi, jež má za nehodné, a slabotu těla, která by ho mohla k výstupkům svésti. I svoje slabosti svěřil své strážkyni, aby od ní posilnění k životu ctnostnému nabyl. Také svoje náboženství vypsal tady dost zřetelně.

Pravíme s důrazem, že Palackého nebylo dosud využito pro mravní a náboženskou výchovu národa. Mluvíme o velkém historiku, ale dosud jsme neuzřeli čistého člověka.

Vypsal vědy, ve kterých se vyzná. Té doby znal řeči: řeckou, latinskou, anglickou, francouzskou, vlašskou, německou, českou, ruskou, staroslovanskou, srbskou, maďarskou, tedy 11 řečí, a to úplně; neúplně: hebrejskou, portugalskou, polskou; dialekty: slovácký, vandalický, dalmatský.

Tu už nelze neviděti ducha výminečného — génia. Bylo nám kolikráte nepochopitelno, že se i pyšní zemani uherští chovali k Palackému tak slušně; podžupan posadil si jej při hostině vedle sebe. Znalost tolikerých řečí to byla, jež mu zjednávala úctu; po celém Prešpurku si to vypravovali; lidé si naň ukazovali a za ním se obraceli. Méně je známo, že Palacký byl i výborný hudebník. Přišel na hostinu a se zemanskou slečnou hrál velké skladby pro čtyry ruce.

*

Turistům povíme, kudy Palacký po Slovensku cestoval, aby jdouce po jeho stopách mohli naň vzpomínati.

Domů na prázdniny i z Trenčína i z Prešpurka chodil zpravidla průsmykem Vlářským, tam za Uher. Brodem. O prázdninách r. 1816 se rozhodl věnovati život vědě, ne poesii. Roku 1817 šel na prázdniny přes Vídeň a ve Bzenci upadl do nebezpečí života. Roku 1818 jel na prázdniny k paní Šréterce až za Tisu, do Sv. Emerika. To jeli na Trnavu, Frašták (na Váhu), k jihovýchodu na Alakšince; tady Palacký přisedl k paní Zerdahelyové, jež jela v kočáře před Šrétery, aby poznal její bydlo ve Vísce. To jeli do Kyneku, Nitry, odtud k východu do Vísky (slov. Vieska), vesnice to na řece Žitvě, již. Zlatých Moravcův, kdež byl Zerdahelyovský statek. Když jej z dálky uviděli, Palacký musil vznešené paní slíbiti, že nikdy nebude obmýšlet aniž konati čeho, co by na ujmu bylo důstojnosti ducha lidského; že nikdy nebude psáti díla nesoucího na sobě poskvrny nemravní nebo neuctivé. Z Vísky jel Palacký přes Levice, Šahy (na Ipelu), odtud k jihovýchodu územím maďarským přes stolici Novohradskou a Hevešskou až za Tisu. Zpět jel touž cestou, ze žalu nemocný; paní Šréterka dovezla jej do Levic, sem poslala skvostný kočár paní Zerdahelyová, jenž jej zavezl do Vísky a odtud jeli společně do Prešpurka. To byla nejdelší cesta Palackého. Jsa vychovatelem u paní Csúzyové jel na prázdniny 25. srpna 1819 do Čúz. V poledne vyjeli z Prešpurka a v 8 hod. večer byli v Kyneku, čtvrt hodiny před Nitrou. Druhého dne do Nitry, a to do stoličního domu, hned pod zámkem. Večer dne 26. srpna dojeli do Čúzu severových. Komárna. Z Čúzu si zajeli do blízkých Nov. Zámků, odtud po silnici podle Nitry do města Nitry a přes Kynek k severu do Oponic. Zde viděl zahradu hraběte Apponyiho. Hrad Oponice je ve zříceninách — vidíme je jedouce z Nitry k severu —; Palacký si připomínal, že zde rád prodléval král Zikmund, syn Karla IV. Pohled odtud do údolí Nitranského je rozkošný. Odtud jeli k severu do Nitranské Středy, maď. Zerdahely (Szerdahely), k sirotkům Zerdahelym. Když se s učedlníky svými navrátil do Prešpurka, bydleli v jednom domě s paní Zerdahelyovou, »mou jedinou mezi lidmi«. V máji 1820 vyjeli si do Marienthalu, kousek na sev. od Prešpurka. S Karpat rozhlížel se Palacký i po Moravském poli a vzpomněl tam válečné slávy i úpadku Otakarova. Od listopadu 1820 do července 1821 byl Palacký se svými učedlníky ve Vídni. Pilně se tam vzdělával. Dal se portrétovat malíři Kadlíkovi. R. 1822 dlel nejvíce v Čúzu. Dne 1. ledna 1823 jel časně ráno z Čúzu do Vísky k paní Zerdahelyové, od 20. července 1821 ovdovělé. Pobyl tu do 8. ledna a při některé příležitosti paní Zerdahelyová mluvila s ním slovensky, nad čímž se Palacký srdečně radoval. Starého dluhu, 80 zl., přijmouti odepřela, pravíc slovensky, že sa něpamätá, že by jí Palacký co dlužen byl, ale ona že jistě jest dlužnicí jemu. »Co živa budu, nepřestanu v budoucím jakémkoli osudu vašem účastenství bráti,« pravila hluboce dojata se slzami v očích. Palacký se zmužil, ukazoval mysl jasnou, ale při myšlence: Naposled! prožil bolest velikou. Téhož dne večer zapsal si do každodenníčku: »Dejž laskavý bože této dobroditelce mé i na zemi částku oné blaženosti požívati, kterou's jí, spravedlivý soudce, u věčnosti

připravil! Mněť ona bude co anděl s hůry, těšící a posilňující mne ve všelikých protivenstvích života mého!«

Se synem jejím vrátil se přes Vráble, Máni, Húl a Nové Zámky do Čúz. Odtud zajel si ještě i do Komárna. Dne 6. února 1823 rozloučil se v Čúzu a přes Nitru jel do Prešpurka. Dne 11. února rozloučil se s Prešpurkem; dne 11. dubna dorazil do Prahy, rovnou k Jungmannovi.

Z korrespondence Sofie Podlipské.

Podává **Vladimír Mach**.

(Dokončení.)

V Praze 24. I. 96. Velectěná slečno! Obrala jsem sobě úlohu vybízeti co možná mnoho nových členů, aby k našemu spolkovému účelu přispívali. Je třeba se činit v té věci tím více, že nepořádáme letos žádných přednášek.

Přehlížejíc k tomu cíli naše jednatelské zprávy vidím, že naši zakládající bývalí členové paní C. a M. několik roků již od nás se odvrátily. Chci jim tedy dopsati a o jejich přízeň znova prositi. Vás, má drahá slečno, tážu se při té příležitosti, zdali byste chtěla učiniti těm damám návštěvu a moje listy odevzdati? Kdyby se Vám to nehodilo, psala bych jim přímo poštou z Prahy. Doufám, že jednatelské zprávy jim byly dodány. Buďte tedy tak laskava a pište mi, co mám dělat. Vedle toho Vás prosím také za pokyn, komu by bylo záhodno ještě dopsati v Lobečském okolí.

Psala jsem nedávno faráři C. do Veltrus v téže příčině. Bylo by také zcela slušno dopsati pánům duchovním při novém kostele Kralupském. Tam byste zajisté neváhala představiti se s mým listem. Co děláte? Jak se činí slečna Markova? Co píše sl. Männelova?

Doufám, že jsou děti hodny a zdrávy. V sobotu 1. února máme schůzi.

Churavím stále tak, že jsem nemohla býti přítomna ve dvou schůzích. Ve příští schůzi bych nerada scházela.

Buďte zdráva, má drahá slečno! Bůh Vás všecky opatruj. S přátelskou úctou Sofie Podlipská.

V Praze 13. 4. 96. Má drahá slečno! Velmi mne těšilo, že zas mám jednou zprávu o Vás a o našich dětech. Co mi píšete o Bětušce, je velmi dojemné a sdělím to jejím dobrodincům. Děvčátkům, která ji vodí, podporují, se schodů dopravují, vzkazuji zvláštní uznání a že jim zajisté Bůh odplatí jejich ochotu a soucit.

Záležitost s Vilmou naopak mne zarmucuje. Obávám se, že nic nezbude, že budeme musit to ubohé dítě vydati tomu pochybnému osudu. Tím však *nerozhoduji* o té věci a posud jí nevydávejte, milá

slečno. Pět minut než mne došel Váš milý list byla ta matka Vilmina u mne. Poslala jsem ji k pí. Cardové, ale ta není v Praze a vrátí se teprv za několik dní. Sl. Velkohorská chtěla tu ženu poslat k pí. místopředsedkyni, ale já jsem jí tam prozatím nepustila a budu psáti pí. Koubové sama. Té ženě řekla jsem, že jí dáme vědět, jak se rozhodneme, a tu bych Vás pak velmi prosila, abyste tam opravdu vážila cestu a o těch poměrech se přesvědčila. Avšak ať jsou jakékoli, my nemáme práva dítě jeho matce a nevlastnímu otci odepříti. Kdyby to ti lidé znali, ani by neprosili za propuštění Vilmino, nýbrž by si jí žádali. Jakmile si jí žádají, není Vilma více »opuštěna« a nemáme ji násilně držeti vůči našim stanovám. P. starosta také tomu takto rozumí. Jiné však jsou stanovy lidskosti a vychovatelské péče, není-li pravda? S toho stanoviska domlouvala jsem té matce, řekla jsem jí, jen aby toho někdy nelitovala, že dítě vytrhla z naší péče. Vytkla jsem jí, že má ještě jiné děti, že by měla ty k sobě vzít. Ale není s ní řeči. Ze všeho vysvítá, že chce míti Vilmu, aby měla chůvu pro to, co přijde.

Uvidím nyní, co řeknou damy? Pan starosta mohl by v tom také rozhodnout, kdyby určil, že děvče má zůstati v ústavu. Ale pochybuji, že by to chtěl na obec ještě uvaliti, když rodiče dítě zaopatřiti chtějí. Musíme-li Vilmu vydati, zbývá nám ještě jakýsi mravní dohled nad ní. Ostatně udržíme-li ji déle u nás té matce, těžce ujde. Jak pak Š.? Ta je tedy ve službě? Odřekla jsem její sestře, že domů nechce jíti. Budu Vám psáti, drahá slečno, co nevidět dále o té věci. S přátelskou úctou Vám oddaná S. Podlipská.

[Zálepka.

V Praze 20. 4. 96. Drahá slečno! Oznamuji Vám, že jsem dopsala panu starostovi strany W. Doufám, že naše vzácná paní místopředsedkyně jest aneb byla u Vás a s Vámi sdělila naše rozhodnutí, že W. nevydáme. Vaše Sofie Podlipská.

V Praze 19. května 1896. Má drahá slečno! Především díky ze srdce za Vaše a slečny Markové blahopřání. Dej Vám oběma Bůh zdraví, síly a mnoho štěstí, Vašemu šlechetnému účinkování nechať požehná! Dětem račte vyřídit, že je líbám a jim žehnám, že na ně myslím a že mi leží jejich štěstí na srdci. Mají-li mne rády, jak to při každé příležitosti na jevo dávají, nechať poslouchají, ctějí a milují *Vás*, své laskavé pěstounky. Vám, ať ve všem důvěřují, více než samy sobě. Tak ukážou také mně svou přítulnost.

Toť máte nějakých starostí s nimi. Předně s H. Jak bylo od soudu nepädagogické nechat ji rozhodovat o macešině trestu! To dělo se ovšem dle paragrafu. Kdybych měla čest znáti jejího nastávajícího učitela náboženství dovolila bych si ho upozorniti, že by bylo záhodno, aby též jí její vinu v té věci dokázal Že bude chodit do těchto hodin nesmíme neschvalovat. Bude to naopak dobře. Doufám, že bude míti proto přece v úctě náboženství katolické.

V obojím náboženství věříme v milosrdenství boží a v lásku Kristovu, v jeho učení: »Miluj bližního« . . . a co dále božského a věčně pravdivého hlásal.

Dávám neznámým způsobem (!) paní C. prosit, aby dívku napomínala k poslušnosti v ústavě. Nicméně přála bych si velmi, kdybyste Vy, drahé slečny, možná-li také s sebou do Zibčic dojížděly. Aspoň někdy. Myslím, že by nemusila Bětuška celý den tam meškati. Je svěřena nám a je záhodno, abychom jí z očí neztratily. Ale ještě důležitější jest, aby z toho nevznikaly žádné *příkrosti*. Ty by více uškodily než cokoli. Pište mi, má dobrá, jak si to zařídíte. Vím, že mne pochopíte obě! Ta ubohá C. nemůže takhle existovat. Je nutno, abyste s ní přijely některá do Prahy na poradu k prof. Neureutterovi. Musí dostati jinou obuv. Dáme jí ji udělat, kdyby dědeček nemohl jí ji koupit. Dopis z Vídně sdílím s výborem a navrhuji, aby to nové kvítko bylo doporučeno do Domoviny. Zdá se, že na Ž. dobře se tam působí. Těm drahým dětem našim pošlu příležitostně po knížečce každé. Snad jim to vezmete ode mne s sebou? Slečnu Markovu definitivně přijímáme. Nechať o to žádá písemně. S mateřskou láskou Vaše S. P.

[Zálepka.]

V Praze 8. 6. 96. Drahá slečno! Četla jsem včera na schůzi Vaše dva milé dopisy a odevzdala jsem Vaše účty pro pí. Cardovou. Pí. Koubová vzala si na celé léto dovolenou a kladla mi na srdce, abychom nezapomněli na bratříčka K—ové. Mám na srdci ještě jinou věc a sice záležitost té přeubohé Kl.! Ráda bych, abychom ji vyhledaly a jí neopouštěly. Dám Vám ještě o tom zprávu. P. potřebuje trochu domluvy od Vás. Dovolila jsem, aby Vás navštívila na Váš svátek, oč žádala svou paní. Tak prosím, abyste jí pak udělala kázaničko, aby nelhala atd. Pište mi brzo!

V Praze 16. 6. 96. Drahá slečno! Jak mohla bych Vám bránit anebo dělat těžké srdce, když se jedná o zlepšení Vašeho postavení. To věru nebyl by účel našeho spolku starati se o blaho jedněch a utiskovati jinou bytost, která sobě získala zásluh o nešťastné. Tak dejž Vám Bůh štěstí a jednejte zcela volně. Novému ústavu Olivovu můžeme k Vám jen gratulovat.

Sdělila jsem se slečnou Krostovou, že Vás ztratíme a litujeme toho tím více, ježto se jí při její návštěvě v Lobči tak velmi líbilo. Bezpochyby vyzveme novou naši správkyni až ji najdeme, aby při Vás nějaký měsíc ještě hospitovala, při čem Vás poprosíme, abyste ji zasvětila v naše zařízení.

Těšíc se na Vaši návštěvu v Praze a pozdravujíc slečnu Markovu i děti jsem s vřelou úctou Vám oddaná Sofie Podlipská.

[Zálepka.]

V Praze 19. 6. 96. Má drahá slečno! Velmi mne potěšil Váš milý list a jak Jste v nemocničce pořídila. Přijeďte tedy jak a kdy uznáte s těmi dětmi. Ještě bych si přála a bude nutno dopsat C—ovi o tom, co podnikneme s jeho vnučkou. Snad bude chtít na ni se podívat v nemocnici. Na Kl. nazapomínejme. Rozumí se samo sobě, že mne v Praze vyhledáte. Přijďte buď časně dopoledne anebo mi oznamte den a hodinu. S vřelými pozdravy všem Sofie Podlipská.

V Praze 24. 8. 96. Velectěná drahá slečno! Odesílám Vám list[1]), který jsem obdržela s prosbou za láskavé vyřízení té záležitosti po úradě s paní prof. Cardovou, která se k Vám chystá strany obsazení Vašeho, bohužel, uprázdněného místa. S upřímnou úctou a pozdravy veškerému ústavu Sofie Podlipská.

[Zálepka.]

V Praze 23. 9. 96. Milá dobrá slečno! Jsem velmi dojata Vaším přáním týkajícím se Vašeho vysvědčení a nemohu jinak než mu vyhověti. Prosím jen o udání dat Vašeho vstoupení do Černovic, odtamtud přestoupení do Lobče atd. Mně je to těžko v protokole hledati. Také udejte laskavě, jaká jste měla vysvědčení. Hned po obdržení toho vyhotovím Vám Vaše vysvědčení. (Bude to čmaranina mou chorou rukou.) Pište mi také, mám-li Vám ho do Lobče zaslati anebo byste si ho u mne vyzdvihla?

S tímto lístkem zároveň dostaví se do Lobče bezpochyby naše nová pěstounka. Buďte jí přítelkyní! Prosím Vás velmi. Co možno ještě. jí dejte na ruku! Bůh nechať Vás doprovází. O Růženě promluvíme ústně. Na milou shledanou Vám oddaná S. Podlipská.

Mimo to je šest navštívenek, jež, vesměs bez data, potvrzují totožnost doručovatelů jako matek neb otců chovanek. —

Z našeho výtvarnictví.

Z významných událostí, jež třeba zaznamenati v umělecké kronice poslední doby, je především utvoření »*Svazu českého díla v Praze*«. Nové toto sdružení založeno bylo s účelem, aby účelně a cílevědomě byly pěstovány ve veškeré výrobě snahy umělecké, které by jí mohly propůjčit uměleckou svéráznost a samostatnost. Prvním zdárným činem »Svazu českého díla« je účast české výroby ve výstavě německého »Werkbundu« v Kolíně n. R. Rakousko

[1]) Nezachován.

účastní se jí ve vlastním pavilonu značných rozměrů, který projektoval vídeňský architekt Josef Hoffmann. V pavilonu je zvláštní oddělení české, jež uspořádal právě »Svaz českého díla«. Zaujímá plochu přes 200 m^2 ve zvláštních interieurech hned u hlavního vchodu. Celková úprava je provedena dle návrhu arch. Ot. Novotného. Z hlavního sálu, jehož stěny jsou vyzdobeny osmi velkými dekorativními malbami prof. Fr. Kysely, vede galerie ke dvěma kójím. V galerii jsou umístěny české plastiky a česká grafika, v kójích pak exposice různých českých firem. — Činem tímto zahájil »Svaz českého díla« vhodně a důstojně svoji působnost a lze očekávati, že se mu dostane též žádoucí podpory české veřejnosti.

Jinou zajímavou událostí je uspořádání *interieuru Václava Brožíka* v Obecním domě pražském. Slavný tento mistr zanechal totiž po své smrti celou řadu drobných obrazů a skizz, které koupí přešly v majetek pražského poštmistra p. Václava B. Špačka ze Starburka. Ten je pak odkázal v závěti král. hlav. městu Praze, aby je někde vhodně umístilo a umožnilo k nim přístup všem ctitelům umění zesnulého mistra. Uspořádání Brožíkova interieuru ujali se pp. stav. rada Polívka, mistr Mucha, ryt. Skramlík a Frant. Dvořák a sice ve třech volných místnostech v druhém patře Obecního domu, které k tomu byly zatím propůjčeny, aby se staly jakousi galerií Brožíkovou, než nalezeny budou místnosti vhodnější a snáze přístupné. Přátelé umění najdou tu zajisté mnoho, co bude je zajímati, třeba že sbírka obsahuje ponejvíce jen práce menší, nedokončené skizzy a studie. Půjdou zde po stopách velkého díla českého umělce a spatří zárodek leckterého obrazu, který v konečném provedení proslavil jméno Brožíkovo. Uvidí zde, jak Brožík se připravoval ke svým dílům, jak studoval detaily postav a krojů, spatří drobné genry, jež prozrazují již lví spár příštího mistra světové pověsti.

Ve třech salonech rozvěšeny jsou celkem 92 obrazy a 3 listy ze skizzáku Brožíkova. Největší z nich jsou dvě skizzy k lunetám pro Panteon zemského Musea a skizza známého obrazu »Tu felix Austria nube«. Mimo to jsou tam vystaveny i historické kroje, pravé i napodobené, dle kterých Brožík maloval, stojí tam štafle z atelieru mistrova s paletou, štětci a malířským nožem. Jde tedy nejen o obrazy, nýbrž o celou sbírku osobních památek, jakýsi interieur, který doplněn je bronzovým poprsím dárce této cenné kollekce, zhotoveným sochařem Štursou. —

Umělecký dům v Hodoníně, jak se dalo očekávati, podnítil nový umělecký ruch a život na Moravě. V polovici května byla tam otevřena výstava vídeňského uměleckého sdružení »*Hagenbundu*«. Sdružení výtvarníků moravských odplácí tak »Hagenbundu« jeho ochotu, že po léta hostil ve Vídni umělce české a slovanské vůbec. Výstavy účastní se z českých umělců: Otto Bubeníček, Antoš Frolka, Roman Havelka, Jan Honsa, Boh. Jaroněk, A. Kalvoda, Ludv. Kuba, Stan. Lolek, V. Malý, Joža Úprka, Franta Úprka, Ed. Žižka. Z Poláků: Krasnowolski Josef a Tichulski Kazimír, oba z Krakova. Dle zpráv moravských listů representuje se výstava velmi pěkně a těší se hojné návštěvě.

»Hagenbund«, který přibíral vždy do svých řad jednotlivé umělce slovanské, jmenoval na valné hromadě ve Vídni řádnými členy arch. Ant. Blažka a malíře Ottu Bubeníčka, Romana Havelku a Stanislava Lolka.

Jan Štursa vystavuje v Mnichově na jarní výstavě *»Secesse«* a byl jmenován dopisujícím členem tohoto předního mnichovského uměleckého sdružení.

Jan Dědina vystavuje v Paříži v Salonu nový obraz »Snídaně«, který kritika pařížská nazývá šťastným a podmanivým.

Miloš Čtrnáctý.

Nové písemnictví.

Národní hospodářství.

Spisy Dra. Albína Bráfa. Díl prvý. Nástin přednášek universitních. Svazek I. Národohospodářská theorie (str. 367). Svazek II. Národohospodářská politika (str. 208).

Zvěčnělý ministr orby prof. Dr. Albín Bráf pověřil ve své závěti své žáky a nástupce prof. Horáčka a Grubra souborným vydáním svých drobnějších prací, článkův a řečí dle jejich volného výběru. Vydavatelé rozhodli se však, neomeziti se toliko na pouhé vyplnění přání zesnulého, nýbrž za přispění »Sborníku věd právních a státních«, vydávaného českou fakultou právnickou, pojmouti do souborného vydání spisů Bráfových také větší díla, zejména i taková, která v cizím jazyku byla napsána, a otisknouti též akademické výklady Bráfovy, třebas on sám za svého života na vydání jich tiskem nepomýšlel. Těmito výklady, a to především z národohospodářské theorie (svazek I.) a z národohospodářské politiky (sv. II.), byl též soubor spisů zahájen.

»Národohospodářská theorie« byla pořízena dle posledního otisku (z r. 1906) lithografií Bráfových přednášek, určených za pomůcku pro studující k výkladům Bráfovým, »Národohospodářská politika« dle lithografií z r. 1905. Ale lithografický otisk zvláště »Národohospodářské theorie« byl — jak praví vydavatelé — sdělán tak povrchně, že někde nedokončeny ani věty a odstavce, že četné výrazy Bráfova rukopisu čteny a opsány zcela nesprávně nebo prostě vynechány, nehledíc ani k přečetným chybám gramatickým a tiskovým. Nezbylo proto leč místy doplňovat a opravovati text dle starších vydání lithografických.

V národohospodářské theorii přidržuje se Bráf obvyklého rozdělení, které právě po stránce didaktické má mnohé výhody: úvodní výklady, základní jevy a poměry hospodářské, nauka o výrobě, oběh statků, nauka o důchodech a o spotřebě. Také systematika národohospodářské politiky dala by se, jak praví Bráf, přizpůsobiti soustavě všeobecné theorie národohospodářské, tedy na př. dle obvyklých kategorií: výroba, oběh, distribuce, spotřeba a pod. Ale sám přidržuje

se rozdělení dle druhů výrobní činnosti: výroba prvotní, výroba průmyslová, tržba, doprava; co do silnic, pošty, telegrafu poukazuje na finanční vědu, co do pojišťování a sociální politiky na přednášky o národohospodářské theorii, co do chudinství na příslušný článek v Ottově Slovníku Naučném. Třeba tu připomenouti, že Bráf ve svých výkladech nedržel se přesně rozdělení mezi theorií a politikou národohospodářskou, nýbrž že i v »Theorii národohospodářské« vsunul partie hospodářskopolitické (na př. o bankovní politice, o dělnické otázce a pod.) a naopak i s výklady praktickými spojoval i jistá theoretická učení (na př. o Thünenově zákonu v nauce o rolnictví a pod.). Činil tak zase z příčin didaktických; neboť jednotlivé partie theoretické i praktické (na př. v bankovnictví) souvisí často do té míry, že se nedoporučuje je oddělovati.

Máme-li Bráfovy přednášky, tak jak jsou otištěny, posuzovati v jednotlivostech, třeba nám míti zření ke všemu tomu, co zde bylo řečeno, že totiž Bráf sám na vydání svých přednášek nepomýšlel, že lithografie sloužící za podklad nynějšího vydání jsou 7 až 8 let staré, že vývody Bráfovy nebyly vždy ani správně reprodukovány a pod. Tak některé partie jsou podány poněkud kuse (na př. o krisích, o kartelích a trustech, o bursách a trzích a pod.), jiné (jako na př. partie o Malthusově theorii, o penězích, o městské rentě a pod.) jsou z části předstiženy novějším vývojem vědy. Není pochyby, že Bráf, kdyby byl sám přikročil k sepsání učebnice na základě svých přednášek, byl by ony partie podrobněji rozvedl, tyto doplnil a vůbec mnohé jinak řekl a jinak uspořádal. Ale daleko největší část jeho výkladů, i v té podobě, v jaké jsou otištěny, nejen stojí na výši doby, nýbrž předčí daleko průměr podobných učebnic. Bráf uložil tu výsledky dlouholetého svého působení učitelského, které postupem doby stále doplňoval a na kterých vždy znovu piloval. Odtud se vysvětluje, že se mu podařilo během doby skutečně podat i nejtěžší problémy způsobem tak lehkým, že čtenář ani obtíží těch nepozoruje. Zásada hospodárnosti, která záleží dle slov Bráfových v tom, aby se dosáhlo prospěchů poměrně nejvyšších obětmi poměrně nejmenšími, t. j. tedy v našem případě nejmenší námahou čtenáře nebo posluchače, je Bráfem provedena dokonale. Lehkostí podání předčí výklady Bráfovy daleko i nejlepší učebnice německé. Naproti tomu, že neodpouští čtenáři, aby pronikl i do hlubších problémů, liší se prospěšně od tak mnohé učebnice francouzské. K tomu přistupuje vzácná uhlazenost formová a dokonalost jazyková, které třeba tím vděčněji vzpomenouti, že Bráf byl nucen vlastně skoro celou terminologii národohospodářskou sám vytvořiti.

Lze říci, kdyby bývalo prof. Bráfovi samému přáno, aby na základě svých přednášek sestavil učebnici, měli bychom systém, který by nám ostatní národové mohli závidět. Ale i v té podobě, ve které přednášky byly vydány — bylo tu mluveno o torsu — tvoří dílo ceny nevšední a znamenité obohacení naší skromné literatury národohospodářské.

Dr. *V. Mildschuh.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze. Figarova svatba. Veselohra o 5 dějstvích. Francouzsky napsal Pierre A. de Beaumarchais. — Mirandolina. Veselohra o 4 dějstvích. Vlašsky napsal Carlo Goldoni.

Městské divadlo Král. Vinohradů. Liliom. Předměstská legenda o 7 obrazech. Maďarsky napsal Fr. Molnár. — Ospalý Theodor. Fraška o třech dějstvích. Napsali M. Neal a M. Ferner. — Zmoudření Dona Quijota. Romantická hra o 5 dějstvích. Napsal Viktor Dyk.

Poznámky.

Po delší době uvedena opětně na scénu Národního divadla Beaumarchaisova *Figarova svatba* v zastaralém překladu. Režie, celkem dosti povrchní, škrtla monolog Figarův, čímž ubrala hře v jejím významu jako předzvěsti velké revoluce. Význam tento bývá zdůrazňován i v školských příručkách a je ku podivu, že nebyl brán zřetel na tuto okolnost, čímž práce ta klesá na obyčejnou veselohru.

Rovněž po delší době vynesena z archivu veselohra Goldoniho *Mirandolina*, známá na českém jevišti také názvem Paní hostinská. Úspěch této veselohry — zvláště zásluhou ruské herečky pí. O. V. Gzovské, jež pohostinsku u nás vystupuje — ukázal zase, že činohra, je-li repertoir dobře volen, a je-li vhodně scénována i hrána, dovede přivábiti stejné množství obecenstva, jako opera nebo dokonce opereta.

Výkony pí. *Gzovské*, jež vystoupila jako páže ve Figarově svatbě, dále jako Nora v stejnojmenném dramatě Ibsenově a jako Salome, poutají jednak přirozenou roztomilostí hlasu, jednak promýšleným nastudováním úlohy a vhodným i nevtíravým uplatňováním charakteristických detailů. Má též znamenitou schopnost přecházeti hladce z toniny do toniny, což jí umožňuje, vzíti na se úlohy v podstatě značně odlišné.

Na Městském divadle Král. Vinohradů proveden byl nový důkaz o výše uvedeném tvrzení, že činohra dovede zaujmout i širší vrstvy a naplniti dům. Stalo se tak o představení Dykovy romantické hry *Zmoudření dona Quijota*. Aspoň prvá tři představení vykazovala návštěvu, jaká bývá obvykla jen při operetách. Byť i snad část obecenstva odcházela z divadla poněkud neuspokojena, neboť očekávala pokračování Cervantesova románu, přece ostatní se zřejmou zálibou sledovali prostičký děj, lapidárně, ale zároveň jemně načrtnutý. Nejcennější je Dykovo pojetí látky Cervantesova románu. Viktor Dyk učinil z Dona Quijota postavu všelidskou. Líčí sny člověka, toužícího ze suchého, malého a všedního prostředí ve vyšší a krásnější svět, líčí člověka, jenž tvoří si iluse, a mocně i jímavě předvádí tragiku rozčarování a zklamání, do něhož je uveden malými, střízlivými lidmi, považujicími za bláhovost vše, co se nesrovnává s chladným rozumem, užitečností a klidným, šosáckým životem.

Této zvláštní, výrazné hře dostalo se také jednoduchého, ale rázovitého rámce, jejž opatřil prof Fr. Kysela. Režii měl Fr. Zavřel. Nevtíravý hudební doprovod, jehož účelem dle slov skladatelových jest, aby podtrhoval lyrické vrcholy a podporoval děj za scénou,

složil Jar. Křička, předepsav pouze hoboj, anglický roh, fagot, trubku, kotle, bicí nástroje, housle, violu a violoncello. Celé představení mělo ráz možno říci diskretních a tlumených barev, čímž rozumím i herecké výkony, zejména páně Vydrova Don Quijota. Byť i — třeba náhodně — poněkud připomínal Vojanovo podání Shylocka a Othella, byl to výkon svérázný, v pravdě umělecký, jejž p. Vydra může přiřaditi hned vedle svého cara Pavla (z Nihilistů). Pan Zakopal byl dobrosrdečným průvodcem Quijotovým. Také v této postavě Dyk uchýlil se daleko od pravzoru. Jeho Sancho není požívačný chlap, nýbrž ochotný dobrák, jenž by se dal vést i za krásou, ač jí z plna nechápe, a jenž po neúspěších hledá resignovaně útěchu v prostých radostech malého života. Nevýhodně exponována byla sl. Durasová jako Dulcinea.

O hře Dykově tvrdí se, že prý byla v Národním divadle odmítnuta jako neproveditelná. Stalo-li se tak skutečně, vykonalo Městské divadlo Král. Vinohradů čin tak záslužný, že možno zamhouřiti shovívavě oko nad fraškou *Ospalý Theodor*, jíž připravilo pro letní dobu. Než tím více dere se na mysl otázka, zda by se nebylo obešlo bez Molnárovy hry *Liliom*, jejíž děj, líčící lásku služky k předměstskému apači, hodil by se spíše pro kinematograf. Snad by se našla ještě v české literatuře hra podobných kvalit, jako Dykův *Don Quijot?* A ještě něco! Nemohlo by vinohradské divadlo sáhnouti také po Calderonovi?

*

Po japonské společnosti pí. Hanako zavítala do Čech *vlámská společnost* gentského divadla, aby tu sehrála Kvapilova Oblaka. Jakkoli jest potěšitelný zjev, že cizinci sáhli po této skoro lyrické práci, nelze zatajiti, že představení nepřineslo nic, z čeho by u nás dalo se těžiti. Myslím, že bývalo by vhodnější, kdyby byli zvolili některou u nás dobře známou hru světového repertoiru, nejlépe Shakespearovu, při nejmenším však hru s plnějším dějem a výraznějšími postavami. Pohostinské vystoupení ve hře, jako jsou *Oblaka*, bylo by snad na místě, kdyby šlo o jedinou osobu, neboť divák mohl by soustřediti na ni svůj zájem. *Karel Čvančara.*

Opera.

Gustave Charpentier, jehož »Louisa« jest repertoirní hrou Národního divadla, uveden byl na této scéně novou operou, tvořící vlastně pokračování předešlé, »*Julienem*«. Jest to dílo velmi rozsáhlé, o šesti obrazech, skutečná »velká opera«, třeba že ji autor nazývá »lyrickou (t. j. hudební) básní«. Ovšem i tento název Charpentierův jest plně oprávněn: neobsahujeť dílo prvků dramatických.

Autor hudby jest tu — jako v »Louise« — i autorem libretta, což by značilo v theorii ideální případ vzniku opery, tak jako to známe u Wagnera. Ovšem jen v theorii, neboť v praksi ne vždy setká se u jediného umělce trojí nadání, poetické, dramatické a hudební tak, aby bylo hodnotou v rovnováze. Ani v »Louise« nebyly

vlastně přílišné kvality specificky dramatické, a Charpentier zvolil sám pro ni název »hudebního *románu*«. S tímto omezením však vyhovovala »Louisa« úplně: byly tu osoby, byl tu děj, bylo tu pestré prostředí. A především: hlavní hrdinka byla pevně vykreslena a byl podán, třeba že také jen v »obrazech«, nikoli ve skutečných dějstvích, výsek jejího života v pragmatické souvislosti. Ničeho takového u »Juliena« není. Titulní hrdina, básník, jenž v »Louise« byl jen representantem pařížské bohémy a snesl tedy neurčitost psychologické kresby, v tomto díle rozplývá se v pouhé schema. Autor vytrhl jej z jeho prostředí a osamostatnil, chtěje ho podati jako velký umělecký zjev; ale to, co na scéně vidíme, jest mátožné a nejvýše nesympatické individuum, vybavené pouze schopností, mluviti prázdné fráse o ideálech krásy, spasení lidstva, zneuznání a pod. Je to ubohý hrdina, který ničeho nedělá, jen se toulá po světě a deklamuje o svém »utrpení«, ačkoli mu vůbec nikdo neubližuje. Naopak setkává se všude se soucitem až nevysvětlitelným, jako na př. u slovenského bači neb u jeho dcerky. Ovšem — tato Slovenka jest jen »ženským symbolem«, tak jako vůbec celý »Julien« symbolismem je přeplněn, tím symbolismem, který je vítán jako prostředek, aby se prázdné fráse zdály hlubokými a nesmysly filosofickými. Smrt takového hrdiny ovšem nepůsobí na nás nikterak tragicky, třeba že do ní zaznívá smích opilé nevěstky. Má to býti nejvýš přihrocený kontrast, ale není — Julien zemře ve *svém* prostředí.

Je-li již poetickou a dramatickou stránkou »Julien« svrchovaně slabý, hudba ho dobíjí. To, co nového a silného bylo v »Louise«, najdeme tu rozbředlé, ve službách pouhého divadelního effektu. Velká opera, Meyerbeerovská nebo Verdiovská, jež našilhávala i do »Louisy«, na př. ve scénách korunování Musy na Montmartru, nabývá tu vrchu a sesílena všemi moderními prostředky hudebními, jež »hodně« působí: velkým apparátem orchestrálním, harmonickými bizzarnostmi, sborovými effekty za scénou a ovšem především pompésní výpravou, překonává vše, co v tomto méně ušlechtilém oboru existuje. Zvláště obraz »V chrámu krásy«, kde bychom čekali skutečnou cudnou *Krásu*, působí pravým opakem a jeho bombast odpuzuje. Stejně jest i se scénami čistě lyrickými, jež proti »Louise« degenerovaly v čirou sentimentalitu (nejhorší je v tom směru akt hrající na Slovači), jsouce nad to tak široce rozvedeny, že dramatická stagnace díla jest úplná. Vyjma něco málo v posledním aktu — scény Julienovy s pařížskou prostitutkou — neděje se v celé opeře zhola nic. A také tato ženská postava jest jediná životná postava v celém díle.

Jest to poslední z řady žen, s nimiž se Julien setkává, a pí. B o g u c k á uplatnila se v ní herecky znamenitě. V ostatních všech (majíť společnou představitelku, proč, je těžko říci, jeť to »symbol«) mohla projeviti jen své pěvecké kvality, což nutno veskrze říci o Julienu p. S c h ü t z o v ě, hlasově výborném. Také p. C h m e l v dvojité úloze velekněze a dryáčníka (zase symbol!) byl pěvecky dobrý. Orchestr pod taktovkou p. K o v a ř o v i c o v o u zněl velice krásně a rytmicky přesně, což dlužno zvláště vytknouti, ensembly jinak zcela lehké, poněvadž se zpívá většinou v unisonu, byly pevně sceleny.

A ovšem výprava díla byla skvělá — jen polovici této péče bychom přáli dílům Smetanovým, jež se letos, *v roce třicetileté památky smrti* našeho největšího uměleckého genia, musila schouliti do odpoledních představení t. zv. »populárního cyklu«, prováděného obvyklým, těžko označitelným způsobem, za řízení většinou posledních kapelníků! Jsou to opravdu *»populární«* představení, neboť *jsou snesitelna — a sotva — jen pro »lid«*! Pouze u »Dvou vdov« učinila správa divadla výjimku, pozvavši k pohostinskému vystoupení v nich Mařáka. Ale tyto »Dvě vdovy« — vyňala také z *populárního* cyklu.

Bohudíky — rokem 1915 s pominutím autorského práva uvolňují se díla Smetanova a přestávají býti pro Prahu výhradným majetkem Národního divadla. Správa divadla vinohradského, jež jest schopno důstojně vypravit aspoň většinu děl mistrových, měla by si býti *plně vědoma* tohoto významného pro ni momentu, zvláště v nynější době opětné své kapelnické krise. Nechať řeší ji tak, aby jí bylo možno, *v ušlechtilém, protože uměleckém antagonismu s divadlem pražským* stříci a pěstovati nesmrtelný odkaz Smetanova genia!

Dr. *Otakar Zich.*

K pražské premieře Vobornikova „Zasvěcence".

Možno totiž mluviti při Voborníkově »Zasvěcenci« o »dvojí premieře«: o litomyšlské (7. pros. 1913) a nynější pražské. Tuto druhou uskutečnil »Spolek abiturientů malostranského gymnasia« dne 30. května t. r. v Intimním divadle za režie R. Neudertovy.

Voborníkův »Zasvěcenec« je drama pathologické a experimentové. Myšlenkou jeho je heroický pokus moderního lékaře-psychiatra, léčiti případy všech psychos odstraňováním vědomí ukryté viny, jež dle jeho přesvědčení je vždycky jejich příčinou. Pokus v nejzajímavějším případě selže a hrdina, vědom jsa sobě zničení lidského života, třebaže obětovaného pokroku vědy, na konec sám šeší1í. Látkově byl to těžký oříšek pro drama. A přece Voborník tu vytvořil drama původní a svérázné, třebaže nevyužitkoval náležitě všech dramatických momentů.

Hrdina kusu, doktor Veleba, je kreslen sympaticky. Tento moderní heros ducha uchvacuje svým nadšením pro vědu, jíž je cele oddán, svou věrou v ozdravění lidstva a v silnější pokolení; je cosi ibsenovsky silného v této postavě, jež připomíná hledatele a vyznavače pravdy v dramatech velkého Nora. Na konec sice podléhá, ale myšlenka žije dále jsouc vtělena v nadšenou opatrovnici slečnu Dubskou.

Rovněž ostře a jasně je vytvořena postava mladého asistenta. Také Velebův ujec Dědoch má v sobě mnoho životnosti; pro svou stařeckou nedůvěřivost a konservativism nemůže se smířiti s experimenty svého synovce.

S menší prohloubeností charakterů setkáváme se u jednajících žen. Je to hlavně Helena, neť starého Dědocha, a ošetřovatelka Dubská, oddaná Velebovi a rozsévající kol sebe lásku a naději, ale mluvící často knižními sentencemi.

Za nejsilnější scénu lze považovati výjev z konce druhého jednání, kde sejdou se ve Velebově pokoji nemocní ústavu a pronášejí pod tíhou svých fixních ideí své pravdy životní, strhující silou a originálností. Jsou to: mladý umělec, bouřící proti lidstvu a trpící rozervaností, poněvadž nepoznal lásky, nesmělý sudí, trpící duševně, že odsoudil nevinného, mladý pracovník, lekající se při vzpomínce na otáčející se mohutné kolo dílny, energický a poctivý setník, hájící válku jako prostředek k ozdravění společnosti a k odstranění vředů, jež se v ní utvoří během míru. Moment, kdy nemocný Ponec vstává se svého místa a čte každému v duši jeho vinu, dávaje mu zároveň lék na jeho ránu, není bez dramatické účinnosti, postrádá však psychologické pravděpodobnosti. On, jenž neviděl pod práh svého vědomí, uhaduje tajemství jiných? V tom, jakož i v jeho prorockém odchodu z jeviště, je mnoho bizarního, nesourodého s látkou dramatu. Tu je také dialog nejživější a nejdramatičtější. Zbytečně dlouhé jsou však pathetické monology na konci čtvrtého aktu a v aktu pátém.

Co se tkne komposice, jsou první tři akty daleko silnější než dva další, čímž zájem o děj ke konci kusu klesá, ba poslední jednání je vlastně pouhým epilogem. Mnoho by drama získalo v úměrnosti, kdyby první jednání končilo sdělením asistentovým o příchodu Poncově. Scény v ostatních jednáních by pak byly posunuty, takže poslední akt by obsahoval i zjevení Toničky i smrt Velebovu, čímž by dějově jen zbohatl.

Některá místa mají ibsenovský spád (debata nemocných), jiná voní myšlenkami Tolstoje, Rousseaua, Nietzscheho.

Kus sehrán byl ochotníky pietně. Pan Orchis, představitel Veleby, jenž nebyl maskován učenecky, mohl býti méně pathetický. Pan Šrámek sehrál asistenta živě a přirozeně. Co se světelných efektů týče, vykonal režisér R. Neudert co mohl nejvíce se stávajícími možnostmi Intimního divadla. *O. Heidrich.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 20. června 1914.

(Resoluce sjezdu strany národní. — Česko-německé porady dohodovací. Nové kabinety ve Francii. — Schůze cara Mikuláše s rumunským králem. — Ministerská krise v Srbsku. — Řecko-turecké napětí. — Albanie.)

Na sjezdu národní strany (staročeské) pojednal Dr. Mattuš zevrubně o nynějších neutěšených poměrech našich. Vyslovil se, že považuje za zvláštní úkol strany národní, aby v přechodné době nynější dle svého programu ujala se práce národa ve všech oborech veřejné činnosti a aby, majíc stále na zřeteli blaho celku před interesem strany nebo jednotlivců, hleděla působiti k ozdravení poměrů, zejména potíráním všeho, co by cti a vážnosti národa bylo na úkor a podporou pro sloučení všech vlastimilovných a čestných elementů k vydatné a obětavé obraně zájmů národních. Pak přijata jednomyslně tato resoluce:

»Strana národní, hledíc ku naléhavé nápravě základních poměrů naší říše, kterou by se docílilo zpevnění její uvnitř, zvýšení moci a váhy na venek, zároveň pak při zachování mírové politiky možnosti vydatnějšího podporování žádoucího pokroku v ohledu osvětovém, hospodářském a sociálním, hledíc dále k nutnosti, aby upraveny byly neblahé poměry v zemích koruny České, snesením svého sjezdu ze dne 24. května 1914 prohlašuje za správnou cestu k těmto cílům takové snahy a směry české politiky, kterými by:

1. chybné dualistické zřízení říšské bylo nahrazeno jednotností silné ústřední vlády a mocného říšského zákonodárstva, jehož působnost by rozšířena byla nad úzký kruh delegační příslušnosti, ponechávajíc však jednotlivým částím říše k samostatnému řešení vše to, čeho z jediného centra spravovati v zájmu celku není naprosto třeba;

2. nynější samosprávné individuality zemské byly složeny dle historického vývoje a zeměpisného položení v individuality státní se samostatným zákonodárstvím a vládou pro obory všech záležitostí nenáležejících v příslušnost parlamentu říšského. Tato organisace spočívala by na uznání jednotlivých národních kmenů za základní činitele státní s přiměřenou národní samosprávou. Tím byla by také řešena naše jihoslovanská otázka a s ní zároveň upraveno postavení Bosny a Hercegoviny jako části jihoslovanské státní skupiny.

Cesta k těmto konečným cílům je ovšem nesnadná, leč při nesporné nutnosti, aby říše nejen zachována, ale všemi garanciemi trvání a dalšího rozvoje byla opatřena, musí býti důsledně sledována, především šířením přesvědčení o nutnosti těchto náprav a překonáváním předsudků, jež by se v cestu kladly.

Pokud pak naší české domácnosti se týče, jsou aktuálními potřebami

3. aby stav mimořádný, do něhož království České zabředlo od konce července minulého roku, co nejdříve byl odstraněn brzkým zavedením ústavních řádů, a to nejen formálně vypsáním voleb sněmovních a ustavením se sněmu, nýbrž plnou činností sněmovní, které je naléhavě třeba ke spořádání zanedbaných poměrů v zemi. V té příčině je konečná dohoda obou národností neodkladná a to na základě naprosté rovnoprávnosti a připuštěním národní samosprávy v jistých oborech pro oba kmeny, pokud to bez ublížení jednoty země a zemské správy provésti lze;

4. aby politické strany české podporovaly se ve snahách k opatření nejvyšších statků národních vzájemně a jednotně a aby hleděly získati úctu a vážnost nejen mezi svými, ale i na venek vším konáním svým i soukromým i veřejným, zvláště pak svorným úsilím o vyplenění samých zárodků vší korrupce, nechť se zjevuje kdekoli. A také časopisectvo politické má býti příkladem pevností ve svorném boji za dosažitelné prospěchy národní, tak ušlechtilostí ve svém výchovném úkolu. Podněty k dosažení těchto účelů vítáme, nechť přicházejí odkudkoli, a budeme se snažiti, abychom přispěli k odčinění rozháranosti ve stranách a pokud možno i soustředění jich.« —

Nekonečné česko-německé dohodování jest opět o jednu kapitolu bohatší. Nedělnost sněmovny říšské, přivoděná českou obstrukcí, přiměla předsedu sněmovny Dr. Sylvestra svolati na den 4. června

zástupce stran česko-německých k poradě do Vídně. Ale usneseno jen svolati nanovo poradu do Prahy.

K té došlo dne 15. května v paláci hr. Nostitze v Praze a vydána o ní úřední zpráva: »Hned při zahájení byly porady prohlášeny za důvěrné a přítomní zavázali se čestným slovem, že z jejího průběhu nedají ničeho na veřejnost. Rozpravy, jež byla vedena tonem veskrze věcným a uhlazeným, zúčastnili se všichni přítomní a bylo po zevrubné výměně názorů usneseno, o průběhu jednání podati zprávu politickým stranám. Těmto má býti zůstaveno usnésti se o způsobu případného dalšího jednání a byl k tomu účelu vyhlédnut příští týden.«

Dne 23. června konala se v paláci Nostitzově druhá porada. Po několikahodinné rozpravě dali zástupcové všech německých stran tento podnět: »V otázce spojitosti mezi jazykovým zákonem pro státní úřady a mezi záležitostmi, patřícími do pravomoci sněmu zemského musíme setrvati na svém dosavadním zamítavém stanovisku. Jsme však odhodláni, jmenovati zástupce do porad o zemském zřízení a prohlašujeme, že jsme i nyní ochotni jednat o otázce jazykové, ale ve výboru, který by byl sestaven ze zástupců obou národností v Čechách na říšské radě. Pro zřízení tohoto výboru musila by říšská rada co nejdříve býti svolána.« Zástupci českých stran přijali toto prohlášení, aby je oznámili svým stranám.

Francie prodělává těžkou vnitřní krisi. Jednak tíží zemi rozvrat státních financí, jednak jest otázka dvou- či tříleté vojenské služby předmětem tuhých sporů. Ministerstvo Doumerguovo odstoupilo. President republiky Poincaré dlouho marně usiloval, aby utvořen byl nový kabinet, až konečně se odhodlal stařičký státník Alexander Ribot sestaviti ministerstvo, což se mu také podařilo. Ale jeho kabinet neměl, ačkoli jeho členy byli osvědčení státníci, jako Bourgeois a Delcassé, dlouhého trvání. Hned v první schůzi sněmovny utrpěl rozhodnou porážku, když se hlasovalo o jeho programu. Ve schůzi dne 12. června přečetl Ribot prohlášení, že zákon o tříleté vojenské službě, jenž se sotva teprve provádí, nemůže se zřetelem na vyměřenou rovnováhu vojenských branných sil v Evropě býti uváděn opět v pochybnost. Mluvčí opposičních stran prohlásili, že po volbách, v nichž strany levice získaly většinu, jest ministerstvo Ribotovo nemožným. Posl. Dalimier navrhl jednací pořad, v němž se prohlásilo, že sněmovna jest odhodlána věnovati svou důvěru jenom vládě, která je způsobilou provésti spojení levice. Vláda tento návrh odmítla současně položivši otázku důvěry, ale sněmovna přijala jej 306 proti 262 hlasům. Kabinetu nezbylo, než podat okamžitě demisi. President Poincaré povolal nyní Vivianiho, jenž převzal úkol sestaviti kabinet ze členů levice.

Nový kabinet sestaven takto: předsednictvo a ministerstvo zahraniční Viviani, ministerstvo spravedlnosti Bienvenue-Martin, ministerstvo vnitra Malvy, ministerstvo vyučování Augagneur, ministerstvo financí Noulons, ministerstvo vojenství Messiny, ministerstvo námořnictva Gautier, ministerstvo osad Raynauld, ministerstvo obchodu Thomson, ministerstvo veřejných prací Renault, ministerstvo země-

dělství David, ministerstvo prací a sociální péče Conyba. Nový předseda kabinetu vyslovil se: »Jsme odhodláni použíti nynějšího vojenského zákona, aniž bychom se vázali na nezměnitelnou formuli. Provedeme změnu vojenského zákona teprve podle jeho výsledků a podle potřeb vojenské obrany.« Dne 16. června přečetl Viviani v sněmovně vládní program, v němž se praví: »Kabinet spoléhá výhradně na republikánskou většinu a odmítá veškeru přímou nebo tajnou podporu reakce. Zákon o tříleté vojenské službě bude přesně a loyálně prováděn do té doby, až vláda bude s to, aby po schválení a účinném provedení nových předloh o obraně země na základě nabytých zkušeností a jak toho bude vyžadovati obrana země navrhla částečnou úlevu břemen vojenských.« Denní pořádek schválený vládou přijat velkou většinou, 370 proti 137 hl. Sněmovna zmocnila vládu k vydání $3^1/_2{}^0/_0$ renty v sumě 805 milionů franků, z čehož jest 800 milionů určeno na potřeby armády a námořnictva.

Dne 14. června konala se v rumunském přístavním městě Konstanci velice významná schůze cara ruského s králem rumunským. V zdravici své pravil král Karol, že cenné zásady zájmů a sympatií cara pro Rumunsko vyvolají ve všech rumunských srdcích největší vděčnost a přispějí úspěšně k většímu ještě upevnění tak šťastně navázaného výborného poměru mezi ruskou říší a Rumunskem. Car Mikuláš vyslovil se, že opírajíc se o vzájemné sympatie obou národů hoví přátelství Rumunska a Ruska nejlépe dějinným tradicím a zájmům obou sousedních zemí a že jest mu potěšením, že v pospolitosti těchto zájmů mohl spatřovati záruku šťastného vývoje styků obou zemí. — Přípitky konstancské dotkly se zajisté ve Vídni velmi nepříjemně: jest zjevno, že Rumunsko vypřáhlo z vleku trojspolku a Rakouska. Hrabě Berchthold zaznamenává nový neúspěch své politiky.

V Srbsku vypukla ministerská krise a kabinet Pašičův podal demisi, ježto se vyskytl spor v otázce důstojnické. Pašić nechtěl připustit, aby důstojníci měli přednost, zvláště v nových zemích, před občanskými úřady. Král přijal demisi, ale přesvědčil se, že opposice není s to, aby Pašiče nahradila. Oppoziční strany, nesvorné v domácí i zahraniční politice, nedovedly ani utvořiti vládu. Staroradikální strana s Pašičem v čele zůstala tedy nadále u vesla.

Na Balkáně hrozilo válečné nebezpečí. Mezi Řeckem a Tureckem nastal totiž následkem pronásledování Řeků a jich vypovídání z Turecka tak vážný konflikt, že Řecko podalo Turecku ultimatum a započalo mobilisovati.

V Albanii dospívají věci k rozhodnutí a sice v neprospěch knížete Viléma. Dle zpráv z Drače je situace jeho zoufalá a v Římě považují věc jeho za definitivně ztracenu. Povstalci měli nad vládním vojskem několik rozhodných úspěchů a sevřeli Drač. V bojích před Dračem padl také velitel vládního vojska holandský plukovník Thomson.

Adolf Srb.

VÁCLAV VLČEK

  J. Otto v Praze

J. K. AJVAZOVSKIJ: TURECKÁ FELUGA

Z TREŤJAKOVSKÉ GALERIE

  J. Otto v Praze

R. 1914. ČÍS. 8.

VLČKOVA

OSVĚTA

Fr. Ad. Šubert:

Osvětové dílo oslavou Husovou.

Blížící se pětisté výročí smrti velikého myslitele a mučedníka za přesvědčení své M. Jana Husi upozorňovalo na nutnost konati pamět smrti Husovy — a vzbudilo bázeň, jak ta pamět bude konána. Hrozilť dosavadní způsob každoročních oslav Husových, nepostrádající sice dobré vůle a zanícení, ale vyznačující se spolu velikou mělkostí myšlenkovou a jednodenními, více fantasii než rozumu hovícími způsoby. Snívalo se v nich obyčejně o něčem, co, jsouc nepromyšleno, hned nazítří opět z myslí prchalo, nezanechávajíc po sobě větší památky než jen kouř ze zapálených v noci ohňů. Nebyla tedy nedůvodna bázeň, že slavnosti Husovy r. 1915 budou sice všeobecnější a větší, než jak pravidlem rok co rok se dosud konaly, ale že mimo odhalení Husova pomníku v Praze a po případě i v některých jiných městech českých nezanechají po sobě v mysli národa žádné účinné památky hluboké a trvalé.

Z toho hrozila veliká úhona a škoda mnohonásobná. Mohloť se tak jíti vstříc velikému fiasku osvětovému, nás pokořujícímu a u jiných národů v zaslouženou nečest přivádějícímu. To by nám, národu Husovu, bývalo zlou pohromou nejen v roce, ve kterém zraky osvětového světa budou zvláště obraceti se k Čechám a jmenovitě ku Praze, nýbrž jistě i do celé dlouhé budoucnosti.

Myslícím lidem bylo tedy zjevno, že jest nutno v čas upraviti řečiště proudům cítění, myšlení a jednání v r. 1915. K potřebným pracím bylo možno přistoupiti s ochotnou radostí. Neboť mohlo se předpokládati, že národního zápalu tím rokem vzbuzeného bude možno — ač-li právě bude náležitě řízen — užíti bezpečně k provedení věcí osvětově důležitých. Že možno tím

rokem položiti základ ke mnohému podniku, národu našemu trvale prospěšnému, že v něm možno zaseti nejedno zrno, z něhož by rok co rok do celé budoucnosti jménem Husovým a stálou prací nynějšího a budoucích pokolení mohla vzcházeti žeň duchovní — bohatá či chudší právě jen dle toho, jaká práce by se jí věnovala při osetí pole a při každoročním jeho vzdělávání pozdějším.

Ty asi myšlenky ovládaly Dra Václava Boučka a dovedly jej k tomu, že sezval ke dni 19. února 1913 do svého bytu v Praze k poradě několik jednotlivců, patřících rozličným politickým stranám našim. Byli to profesor Bertl, MUDr. Bouček, profesor Dr. Fr. Drtina, Dr. F. Hrejza, Dr. Ot. Chlup, prof. Dr. J. G. Masaryk, prof. Dr. V. Novotný, prof. Dr. J. Vančura a pisatel toho článku. Dr. V. Bouček, pojednav již před schůzí osobně s každým zvaným o věci, předložil schůzi návrh, aby společně se přistoupilo k organisování oslav Husových r. 1915 takovým duchem, z něhož by měl národ náš trvalý zisk mravní.

Dohoda o tom stala se jednomyslná. Za základ činnosti přijato, že 1. pětisté výročí smrti Husovy má se oslaviti založením trvalých institucí osvětových a lidumilných s hlavním zřetelem k mládeži, ze které má vzejíti všeliká obroda našeho života národního, 2. že má se tak státi společnou činností všech politických stran a sociálních vrstev národa, o kterých možno předpokládati, že oslav Husových se zúčastní, a 3. že se má při tom pominouti všeho, co by odvádělo od takové práce jednotné a positivní, že tedy zamýšlená činnost má se provádět i mimo rámec hnutí zastupovaného Volnou myšlenkou, i mimo rámce jednotlivých církví evangelických, ač i představitelé Volné myšlenky a církví evangelických budou ke společnému působení pozváni. A usneseno, že k organisaci veškeré potřebné práce má se založiti spolek toho jména Společnost Husova.

Po této dohodě v kruhu užším sezvána byla druhá, ale mnohem početnější schůze na den 28. února 1913 do Palace hotelu v Praze. V té kromě účastníků porady prvé byli přítomni universitní rektor prof. Dr. Mareš, zástupce Obce sokolské Dr. Jos. Scheiner, spisovatel vládní rada Al. Jirásek, redaktor Dr. Jan Herben, prof. Alb. Pražák, sl. PhDr. Alice Masaryková, sl. Fr. Plamínková, Dr. A. Uhlíř, Dr. Loskot, Dr. Bartošek, ing. Rotnágl, J. Myslík, ev. farář Žilka, Dr. Traub, universitní prof., Dr. M. Rostohar, Dr. J. Masák a obecní starší V. Štěpánek.

Schůze porokovala podrobně o důležitém předmětu, ustavila se jako prozatímné přípravné sdružení pro oslavy Husovy r. 1915 a požádala prof. Dr. Masaryka, aby k nim vypracoval program na základech, přijatých v první poradní schůzi dne 19. února. Jednotlivým návrhům, aby činnost se rozšířila ještě směry jinými, výše vzpomenutými, souhlasu se nedostalo. Dr. Scheiner dal výraz svému přesvědčení, že Sokolstvo české zúčastní se provádění programu i prací i peněžitým příspěvkem. Z toho kynula naděje, že při rozsáhlé a zdravé organisaci Sokolstva bude Hu-

sově Společnosti předem zabezpečena i valná část potřebné práce prováděcí i značnou měrou prostředky peněžité. Rektor prof. Dr. Mareš kladl největší váhu na to, aby v programu se hledělo zvláště k činnosti ve prospěch mládeže.

Prof. Dr. Masaryk program vypracoval jednak po svém mínění, jednak podle návrhů ve schůzi 28. února buď přijatých neb aspoň pronesených a předložil jej prvotnímu užšímu komitétu ve schůzi dne 13. března, konané v bytě Dra Václava Boučka, advokáta. Program schválen, v jednotlivostech doplněn a tištěný rozeslán účastníkům schůze ze dne 28. února i jiným, kdož do ní byli pozváni, ale nemohli do ní přijíti, se žádostí, aby si jej prohlédli a podporovali návrhy doplňovací nebo pozměňovací.

Na to svolána schůze ke dni 28. března 1913 do místnosti Umělecké besedy v Praze na třídě Jungmannově č. 39, v níž přijat částečně doplněný program Husovy Společnosti, vypracovaný prof. Masarykem, a usneseno, aby se vypracovaly a úřadu předložily stanovy Husovy Společnosti. Vypracováním jich pověřen Dr. Jos. Scheiner, který podal návrh jich na schůzi dne 25. dubna. Poněvadž objevila se potřeba některých změn dle podnětu v té schůzi daných, zvolen k doplnění stanov subkomitét sestávající z Dra J. Scheinera, sl. Plamínkové a Dra Bartoška. Ten dokončil svou práci v červnu.

* * *

Přijatý pro činnost Husovy Společnosti program zněl takto:

I.

Účel Husovy společnosti je připravovat a řídit oslavy Husovy r. 1915 podle určitého plánu nejen v Praze, ale podle možnosti ve všech českých zemích.

Společnost vznikla z porad soukromých; o věci přemýšlelo několik lidí, ti se sešli a rozšiřovali pak svůj kruh pozváním dalších osobností. V těchto poradách ujednán tento program, jenž se teď překládá kruhu širšímu, aby se o něm uradil a zároveň jakožto Husova Společnost definitivně se ustavil.

II.

Oslava Husova se provede slavnostmi roku 1915 a některými podniky trvalými.

1. Přirozeně veliká důležitost připadá slavnostem Husovým r. 1915 v Praze, v hlavním působišti mučedníkově.

K těmto slavnostem bude zvána cizina, zejména korporace a jednotlivci (odborníci) pro dílo Husovo zaujatí; důležitým úkolem bude hoštění cizinců. (Informační kancelář pro cizinu!)

Pout do Kostnice bude vyžadovati plánu, stejně do Husince a okolí (Kozí Hrádek, Tábor nový a starý atd., také do Chelčic a j.).

2. Ponechávajíce program oslavy náboženské osobám a spolčením zvláštním, klademe na prvé místo to, čím by národní význam Husův vynikal a čím bychom pokračovali v jeho ideách, tedy úsilí reformní, úsilí obrodní, úsilí o mravní sesílení českého člověka a národa.

V tomto duchu by pěknou, trvalou památkou na rok 1915 byly veřejné knihovny pro děti. Všude po městech a venkově zřizovaly by se pro děti knihovny, jež by děti školní mohly navštěvovat, v nichž by se mohly učiti pro školu a vůbec se vzdělávat.

Mnoho dětí, zejména v městech a místech větších, nemá doma místa a klidu k učení, mnoho dětí proto vyrůstá bez dozoru na ulici a propadá zkáze — běží tedy o to, jak zachránit ty děti a udržet národu značnou část dorostu zdravou a zachovalou.

V poradách proneseno bylo suggestivní slovo: »otec dětí« podle analogie »otec chudých«; míněn veřejný dozor na děti na ulici, dozor ovšem organisovaný a výchovný.

Nadhozena mezi jiným také myšlenka, v předměstích pražských a vůbec všude, kde je mnoho dětí na ulici, uspořádat v létě (na ulici, náměstí a t. p.) veřejné koncerty, podávající vybranou pěknou hudbu. Výchovná moc pěkné ušlechtilé hudby nemusí býti dokazována.

V této souvislosti upozorněno na potřebu zemského zákona o knihovnách.

Obzvláště město Praha a pražská předměstí, ale také města a místa jiná, hlavně průmyslová, mají zde příležitost pro vydatnou práci národní.

Jest ovšem otázkou finanční, jak by se navržené knihovny zřizovaly; mohly by v nich býti sprchy, větší síň pro hudbu, přednášky a t. p.

3. Zároveň by se mohlo usilovat, aby byla zdokonalena péče o mládež dorůstající. Slibné začátky učiněny již »Sokolem«, politickými stranami a jinými organisacemi; Husův rok by mohl býti pobídkou, aby se výchova a vzdělání mládeže dorůstající staly programem všenárodním. Také by bylo vhodno, aby bylo uspíšeno vydání zákona o ochranné výchově.

4. Navrženo stavění domů kulturních, aby pro všecky podniky vzdělavací byly náležité, na hospodách nezávislé síně a jiné potřebné místnosti; navržen pro ně také název »Husových domů«.

5. Navržena dále trvalá instituce podle vzoru americké Chatauquy: o prázdninách by se lidé scházeli na pěkné zdravé místo, kde by se způsobem volným vyměňovaly myšlenky, pořádaly přednášky, umělecké produkce, výstavy atd.

Také vzorná střední škola by byla na čase a mohla by se snad umístit při té Chatauquě.

Obojí instituce nevyžaduje obětí, jen praktického finančního podniku. Jakožto vhodné místo vzpomenut Tábor. Snad město samo se vynasnaží, aby se mu takových zařízení dostalo a bude podporovati podnik.

Jest dále svrchovaný čas, aby bylo založeno dobře organisované sociálně hygienické museum pro český národ.

Upozornění! Návrhy pod 2.—5. nejsou závazné, podle okolností může se v jednotlivých místech zřizovati na př. sirotčinec a j. humanitní a kulturní instituce.

6. Zvláštní péči zasluhuje literatura a publikace Husovy. Ovědecké vydání spisů Husových, jeho následovníků a protivníků postarají se jistě povolané instituce (Akademie a česká universita). Důležité však budou publikace lidové: spisy, brožury, kalendáře, letáky, hesla (nástěnná). Bylo by třeba populárních dějin husitství a t. p., vypsání Husova působení a vlivu, jak působí po dnes. (Illustrovaná Kronika Husova, kniha pro rodinu!)

Přednášky, divadelní představení a recitace kusů a básní o Husovi, koncerty pro oratoria a písně husitské a pod.

Výstava Husových památek: rukopisů, literatury, portrétů, spisů o Husovi a t. p.

Pomníky, pamětní desky, pojmenování náměstí a ulic. Restaurace Husových a všech reformačních budov a památek vůbec.

V Praze je kostel sv. Michala (teď skladiště Fuchsovo), jenž by měl být zachován; jinde jsou bratrské sbory atd. — všech těch budov mohlo by být užito pro knihovny, musea a t. p. O domek Husův v Husinci jest postaráno Sokolem pražským.

Také české Pompeje, nynější starý Tábor, a jeho vykopaniny nechť vzbudí hlubší zájem. Stejně Kozí Hrádek, Chelčice a j. místa v době reformační významná, obzvláště také na Moravě a ve Slezsku.

7. Důležito bude, aby existující čelné organisace využily svého členstva a svých prostředků vůbec pro oslavu; na prvém místě je Sokol. Vysloveno mínění, aby Sokol byl vůdcem a organisátorem úsilí po národní hygieně, smí-li se tím slovem označit vědomé usilování o tělesnou a duchovní zdatnost našeho národa.

Také různé kulturní instituce a strany (politické) užijí svých organisací a prostředků k oslavě roku Husova.

8. V oslavě Husova roku budiž svorný celý národ; obzvláště péči dlužno věnovati tomu, jak oslavovat Husa na Slovensku a v naší emigraci, zejména v Americe.

III.

Husova Společnost se rozstupuje na výbory (odbory), jimž přiděleny budou speciální úkoly (na př. odbor vydavatelský a publikační, přednáškový, umělecký, polemický — proti polemice protihusovské —, právní, pro zastupování těch, kdo by pro účast byli pronásledováni — sociálně-hygienický a t. d.); občas by se scházely a scházela by se také celková Společ-

nost. Společnost a výbory budou ve styku s ostatními organisacemi oslavními; běží o to, aby oslava r. 1915 přinesla ovoce hojné a dobré, a k tomu je třeba postupu promyšleného a společného. Podrobnější ustanovení organisační uložena v stanovách Husovy Společnosti.

* * *

První čtyry hlavní odstavce stanov Husovy Společnosti zněly takto:

»§ 1. Spolek nazývá se Husova Společnost a má své sídlo v Praze. § 2. Účelem spolku jest prozkoumávati, poznávat a šířiti známost o životu, působení a významu M. Jana Husi, jakož i o tehdejších dějích a uctívati jeho památku v lidu českém. § 3. Účelu toho bude spolek domáhati se: a) podporou studia doby Husovy doma i v cizině; b) sbíráním a uchováním písemných i jiných památek k této době se vztahujících; c) zřízením a správou musea a jiných sbírek památek doby Husovy; d) vydáváním a rozšiřováním spisů, časopisův a vyobrazení; e) pořádáním přednášek, schůzí, výprav, výstav, slavností, zábav, divadelních představení a podobných podniků, účelu shora uvedenému napomáhajících; f) zřizováním a správou ústavů studijních, knihoven a čítáren; g) zřizováním pomníkův a pamětních desek; h) podporou všech národních duševních i hmotných podnikův a použití všeho, čím by bylo lze přispěti ku povznesení národního života českého.«

Zadáním stanov pověřila schůze ze dne 25. dubna 1913 Dr. J. Scheinera, prof. Bertla, Dr. V. Boučka, prof. Masaryka a F. A. Šuberta. Stanovy podány byly ke schválení ministerstvu vnitra, poněvadž Společnost Husova měla působiti ve všech zemích říše, obývaných českým národem. Ale stalo se, čeho se nenadál nikdo z těch, kdo znali vůdčí záměry Společnosti: vláda, jsouc pod vlivem poslední doby, bála se, že Společnost Husova jedním či druhým směrem případně by prováděla, co by snad katolické církvi bylo na úkor, nevěřila poctivému ujišťování, že při Společnosti zásadně bylo vyloučeno všeliké náboženské oslavování Husa a záměry volnomyšlenkářské, všemi směry na její odpor narážející, a vrátila tedy stanovy nepotvrzeny. Formálně omlouvala své rozhodnutí ze dne 26. července 1913 tím, že obor činnosti Husovy Společnosti je svými cíli a svou oblastí příliš veliký.

Dr. J. Scheiner podal sice proti tomu stížnost k říšskému soudu. Tu by však bývalo nutno čekati na výrok až do lednového zasedání soudu v r. 1915. Usneseno tedy v užší poradě (rektor Mareš, prof. Masaryk, prof. Drtina, Dr. Krejsa, prof. Vančura, prof. Novotný a Dr. Scheiner), kterou svolal Dr. V. Bouček, aby činnost Společnosti se obmezila na samotné království České. Svolána schůze na den 18. října 1913 do Umělecké besedy a učiněn jí v tom smyslu návrh. Schůze jej přijala a usnesla se důsledkem toho, že od stížnosti k říšskému soudu má se upustiti. Po-

dány tedy stanovy u místodržitelství království Českého. Ale ani to je nepotvrdilo — z důvodů nepochybně právě těch, které mylně ovládaly ministerstvo vnitra.

Nezbylo tedy, leč postarati se, aby organisaci navržené práce převzala instituce jiná, již trvající, a mající podobné nebo v zásadě tytéž snahy osvětové, které měly býti jádrem činnosti Husovy Společnosti. Pozornost obrátila se v prvé řadě k Osvětovému Svazu, již od r. 1906 působícímu a z velké části buď k týmž aneb aspoň k příbuzným cílům pracujícímu, které z podnětu Husových oslav si vytkla Husova Společnost. Však SO již i před tím také se zabýval nastávajícími oslavami Husovými a sestavil si k nim nástin programu.

Vstoupili tedy zástupcové Husovy Společnosti v jednání s předsednictvem výboru SO, v němž byl a jest předsedou universitní professor PhDr. Fr. Pastrnek, náměstky spisovatelka Renáta Tyršová a prof. F. V. Vykoukal, jednatelem ing. Karel Faster, pokladníkem JUDr. Jar. Novák, koncipista Obchodní a živnostenské komory pražské, a účetním V. Jelínek, kr. zemský účetní revident. Předsednictvo zplnomocnilo k jednání místopředsedu svého komitétu organisačního, Prokopa Maxu, prof. Československé obchodní akademie pražské. Došlo k dohodě a to způsobem, jejž vytkl předseda SO prof. Pastrnek na schůzi předsednické rady SO za účasti interessentův o Husovy oslavy v Umělecké besedě v Praze dne 28. března 1914, an pravil: »V rámci stanov SO bude lze snadno pracovat o přípravách k důstojné oslavě Husově a každý interessent může se účastnit prací přípravných, přihláse se za člena SO a vstoupna do některého jeho odboru pracovního. Odbory mají právo utvářeti dle potřeby zvláštní sekce a jsou povinny, svá usnesení předkládati předsednické radě, která se skládá z předsednictva výboru SO a předsednictev odborů, a konečně i po případě výboru, který je svým složením instancí velmi početnou.

Po přípravných poradách — a když byl již před tím zjednán souhlas i Národní rady české, že SO má vstoupiti v čelo oslav Husových — usneseno dne 4. dubna 1914, aby při přednáškovém odboru SO se zřídila sekce pro oslavy Husovy, a do té aby byli pozváni všichni členové Husovy Společnosti, kteří se stanou členy SO, i vůbec všichni interessenti z řad členstva SO, aby tato nově utvořená sekce zvolila si své předsednictvo a pracovala tak dlouho, až bude výborem SO zřízen samostatný odbor pro Husovy oslavy.

Sekce se ustavila a zvolila si totéž předsednictvo, které stojí v čele odboru přednáškového: zvoleni za předsedu Phdr. Petr Zenkl, profesor Obchodní akademie města Karlína, místopředsedkyní Františka Plamínková, odborná učitelka měšťanských škol, a jednatelem Dr. Ant. Uhlíř, profesor Československé obchodní akademie v Praze.

Hned usneseno vydati veřejné provolání, jehož vypracování svěřeno komisi členův školního rady Fr. Stýbla, prof. Maxy, dra Uhlíře a dra Kučery. Provolání vyšlo v denních listech v měsíci

květnu. V něm položen důraz na to, aby památka Husova se uctila jen důstojně ve smyslu jeho odkazu duchovní svobody a vzdělanosti, tedy oslavami, které půjdou za cílem mravního a rozumového povznesení českého národa. »Hus vybízel svůj lid, aby hledal pravdy a miloval ji až do smrti. A v dnešní situaci světové o prvenství národů rozhoduje jen výše jejich kultury vědecké a mravní. Proto je třeba, aby se Husův narod veškerou silou oddal nyní snaze po sebevýchově a sebevzdělání.« —

Dne 24. května 1914 přijala schůze zvoleného výboru Svazu Osvětového za předsednictví prof. F. V. Vykoukala program oslav Husových, vypracovaný prof. drem Zenklem podle návrhu prof. Masaryka, doplněného dle výsledku porad ve SO. Program má na zřeteli Husovy oslavy místní a celonárodní. Jimi mají býti při oslavách místních: Přednášky, ať již samy o sobě či spojené s programem besed, nebo s divadelní hrou nebo táborem lidu, prosté všeho tendenčního, naprosto věcné, vážné na vědeckém podkladě ryzí pravdy. Zřízení škol jména Husova, to jest pořádání hodinových přednášek večer v měsících lednu až dubnu, jež by se týkaly dějin české reformace, dějin literatury, hudby, zpěvu, umění výtvarných a stavitelství, osvěty ve stoletích XIV.—XVIII., osoby Husovy samotné a jejího významu; po škole konal by se kurs ke cvičení a vzdělání v řečnictví. Dále by se pořádala divadelní představení z doby Husovy, besedy a výstavky, i vykonaly by se návštěvy důležitých míst ze života Husova.

Trvalými oslavami budou vedle zmíněných škol lidumilné ústavy (nemocnice, sirotčince, opatrovny, ústavy dětí nestřežených, chorobince atp.), stavby škol, pokud kde zříditi se mohou, zakládání knihoven a rozmnožování již trvajících knihami vesměs dobrými, čítáren a zvláště knihoven a čítáren pro děti, po případě zřízení zvláštních domů, v nichž by našly přístřeší všechny místní podniky vzdělavací, zvláště knihovny a čítárny. Celonárodní oslavou má se státi Ústředna lidové osvěty v Praze jména Husova, lidová »universita«.[1]) V ní po celý rok by se děly stálé a soustavně pořádané přednášky pro lid, z ní by vycházely myšlenky a podněty, jež by organisovaly lidovou osvětu po všech českých krajích. —

Pomníky Husovy v Praze a mimo ni spadají arci rovněž, tak jako zamýšlená Husova výstava v Praze, do oboru trvalých oslav Husových. —

Na tomto podkladě počaly již také práce v Praze a mimo Prahu a dlužno jim přáti zdaru. Jeť to podklad všenárodní, podklad, jenž za cíli osvětovými vyvolávati bude v národě skutečnou

---

[1]) Lidová »universita«, jest název obvyklý u podobných škol v Americe, kde všechno se upřilišuje. Universitou v našem smyslu tato instituce býti nemůže a nebude. Odporuje tedy tento název pravdě a tím i duchu J. Husa, jenž ve všem pro pravdu míti chtěl. Bude proto lépe dáti jí jiný případný název, snad »škola osvětná« nebo »škola osvěty lidu«.

práci a spojovat k ní síly všech politických stran, které bohužel jinak proti sobě stojí v boji nejen neplodném, nýbrž celku národa namnoze škodném. Chová tedy v sobě program SO i veliký mravní moment spojení a soustředění sil národních ke společné zdárné práci, vylučuje plané demonstrace a zabezpečuje osvětový zisk tam, kde by jinak byla se ukázala a zůstala pouhá poušť slov a snad i sporů neužitečných, výsledku prospěšného nenesoucích. Přejme si, aby ukončený rok Husův uviděl bohatou žeň institucí osvětových a lidumilných — a objevil se tak tím radostnější stanicí v novodobém životě našem, čím neutěšenější jsou politické poměry nás dusící.

Dr. *Otakar Zich:*

Moderní opera.

(Dokončení.)

III.

Pravým opakem těchto tří směrů, skutečnosti se vzdalujících buď zcela volným letem fantasie (opera pohádková) nebo stupňovanou stylisací motivů skutečnosti (hudební drama náladové a hudební drama abnormální vášně), je *směr realistický*, jenž se naopak skutečnosti vědomě přibližuje.

Hudební drama realistické vzniká působením realistického dramatu, ovšem časově později a ne s takovým radikalismem. Jest to v povaze hudby, jež jest umění skutečnosti nejvzdálenější, že opera představuje vždy stylisovanější, idealisovanější druh scénického díla nežli drama mluvené. Jen po jedné stránce vládl v opeře realismus již dříve, ba byl v jistém smyslu iniciativní: ve scénování. *Scéna illusionistická*, t. j. scéna hledící k tomu, aby docílila co možná nejpřesvědčivějšího dojmu skutečnosti, dospívá vrcholu již ve »velké opeře« francouzské, v třicátých letech předešlého století. Ovšem byl to současně vrchol neuměleckosti, ježto napodobení skutečnosti cílilo jediné k tomu, vzbudit úžas diváků věrností a effektností (předvádělo přesné historické prostředí, velkolepé přírodní úkazy atd. obdobně asi nynějším oblíbeným sujetům biografů). Vrchol scénického realismu v mluveném dramatu, jež představují Meiningští, přichází teprve o čtyrycet let později, v letech sedmdesátých, a byl ovšem veden intencemi uměleckými, třebas v theorii ne veskrze správnými. Také operu Wagnerovu ovládá po stránce scénické zcela princip illusionismu, a poněvadž Wagner sám do značné míry a podrobně scénu určoval, jest její illusionismus spiat s jeho dramaty velmi úzce. Ježto pak drama samo a samozřejmě i hudba u Wagnera jsou stylisovány a to velmi mocně, vzniká tak *stylový rozpor*, pociťovaný zvláště v naší době, kde nabyla vrchu touha po umělecké

stylisaci scény.[1]) Rozpor ten, i v ostatních operách se jevící, jest u Wagnera z uvedeného důvodu nejtíže odstranitelný.[2])

Běží-li tedy o »realismus« opery, znamená to v prvé řadě přejímání realismu poetického při volbě operních látek i jich zpracování, v druhé řadě pak o realismus hereckých, resp. pěveckých výkonů — obé s důsledky, jež z toho pro povahu hudební stránky díla vyplývají. Tyto důsledky jsou četné a velice významné — realismus ukázal se tu, jako v jiných uměleckých oborech, principem velmi plodným a nejlepší pomůckou v odboji proti staré šabloně.

Především obohacena hudba o nové výrazové hodnoty tím, že věnovala se oborům, jichž dříve si nevšímala, ježto se na ně dle všeobecného mínění naprosto nehodila. Týká se to momentů ze všedního života, občanského i lidového, vzatých. Hudební charakteristika postav nebo scén z obyčejného života není ovšem také naprosté novum. Vyskytujeť se již mnohem dříve, zvláště v operách komických. V Mozartově »Donu Juanu« se na scéně večeří, v Rossiniho »Lazebníku Sevillském« se holí, v Boildieuově »Bílé paní« jest dokonce úřední výkon, dražba. Zvláště francouzská opera komická předváděla se zálibou takovéto sujety; byl to vliv francouzské činohry, vedené tradicí občanské komedie Molièrovy.

Přes tuto vnější podobnost je mezi staršími a moderními sujety tohoto druhu rozdíl zásadní. Takovéto *děje* byly ve starší opeře považovány skutečně za všední, hudby nehodné; poněvadž jich libretto žádalo, byla k nim komponována hudba, ale nikoli ve smyslu charakteristiky, nýbrž pouhé parallelity, ačli ovšem, a tak bylo nejčastěji, neponechána tato místa bez hudby, s pouhou prósou nebo recitativem. V moderní realistické opeře se však hudba upíná právě k nim, snaží se je charakterisovati, nepovažujíc je za neschopny zhudebnění. Vidíme to zřetelně v *Charpentierově* »*Louise*« (1898), jejíž děj valnou částí hraje v pařížském prostředí dělnickém — tedy motiv v pravdě moderní. Prostý dělnický oběd charakterisuje autor hudbou stejně pietně, jako kterékoli jiné, pro hudbu »vděčnější« scény. Maně tu vzpomínáme obrazů Milletových, pro něhož nejobyčejnější úkony prostého lidu nebyly všední, nýbrž spíše posvátné, hodné apothoesy umělcovy. Stejně jest i s *postavami* z prostého lidu vzatými. Dříve předváděny byly jednostranně: buď samá dobrá vlastnost, ideální až k nemožnosti, aby dojímaly; nebo jen špatné vlastnosti, vychytralost, opilství, omezenost, aby byly hodně směšné (Masetto

---

[1]) Již Böcklin odepřel z uměleckých důvodů (jak se vyjádřil) svoji součinnost při scénování oper Wagnerových.

[2]) Představme si na př. »Vlčí důl« ve Webrově »Čarostřelci«. Tu jest konec konců scéna vytvořená »dle přírody« stejně možna jako nejradikálnější stylisace, třeba jen prostými symboly *dekorativními* (závěsy). Ve scéně z Wagnerova »Siegfrieda«, kde Siegfried mečem si utne z řeky rákos, aby na něm zkoušel napodobiti ptačí zpěv, byla by takováto krajní stylisace nemyslitelna, ba směšna.

v Donu Juanu). Teď jsou vzaty tak, jak jsou v životě, nezkrášleny ani nezkarrikovány. Matka Louisina na př., nejlepší postava opery, podána je se všemi svými rysy sympathickými i nesympathickými. Chová se k Louise až brutálně, a přece cítíme, že je dobrá matka. Totéž platí o ensemblu švadlen v »Louise«, jež jsou jako sbírka typických fotografií ze života — míním ovšem v hudební charakteristice. Méně zdařilý je Louisin otec, jenž jest idealisován někde až k sentimentalitě (třetí akt).

Nejpůsobivější novum »Louisy« jsou ovšem scény vzaté z pařížské bohémy, a první obraz druhého jednání (Paříž se probouzí), předvádějící pestrou tuto družinu spolu s jinými pouličními postavami, jest v tom směru skutečně vrchol díla pro originalitu, s jakou je pojat. Bohémská slavnost »Korunování Musy« naproti tomu příliš pošilhává po effektech velké opery, aby plně uspokojovala. Tento sklon k theatrálnosti mají Francouzi v krvi; jeví se i v činohře a z jich skladatelů neušel vlivu velké opery žádný, ani geniální Berlioz, ač u toho je nejmenší. Charpentier zabředl do těchto proudů cele v další své tvorbě (Julien). Dříve uvedená ranní scéna této slabosti nemá, a její hudební novum spočívá v tom, že skladatel používá v ní melodických motivů, převzatých z vyvolávání pouličních prodavačů. Je to jen důsledek realismu jeho opery; něco podobného tanulo na mysli i moravskému skladateli Leoši *Janáčkovi* při »*Její pastorkyni*« (1904). Jenže Janáček používá svých, lidové mluvě odpozorovaných »nápěvků« velmi schematicky a nestylisuje jich, když je předává orchestru, nástrojově. Charpentier tak činí a dociluje tak náladově silných účinků. Charpentier tedy čerpá sice materiál pro svoji hudbu ze života, ale *tvoří* z tohoto materiálu hodnoty nové a své. To jest pravý, *umělecký* realismus.

Ještě jedna zvláštnost — také realistická — jest nápadna v Louise: hojné užívání mluveného slova, zvláště na místech vzrušených (výkřiky). Tedy vpravování nehudebních zvuků do hudby. Pokud jest toho jen takto ojediněle užito, je to bez odporu mocný faktor náladový, obdobně užívání nehudebních zvuků bicích nástrojů v orchestru. Ale důsledně to provádějíce vykročili bychom ovšem ze zpěvohry a dostali bychom se ke *scénickému melodramatu*, jenž by tedy po této stránce představoval nejnaturalističtější formu zpěvohry. Ovšem jen po této stránce, ježto jinak je stejně stylisován jako opera. Touto cestou tedy nesmíme se k němu bráti, ježto by se nám jevil jako dílo stylově rozporné. Pravá cesta k němu vede naopak od mluveného dramatu, pokud užívá příležitostně, k zvýšení nálady, hudby. Než tyto úvahy vypadají z rámce naší studie.

Užití všedních motivů v literárním realismu vedlo, jak známo, k hojnému vykořisťování nepěkných, ba i hnusných stránek lidského života a lidské povahy. Pokud vedena byla taková volba snahou po pravdivosti, ba tendencemi ethickými, a pokud zpracování bylo umělecké, nelze zajisté proti tomu ničeho namítati, ba naopak byl rozšířen tím okruh látek uměleckých měrou

přehojnou. Ale mocné působení takovýchto momentů na obecenstvo svádělo příliš často k tomu, že voleny byly látky odporné jen pro svoji sensačnost, a že tomuto jedinému účelu hovělo i zpracování, cílící k tomu, aby vzbuzen byl jen hrubý dojem fysiologický. Na tom stupni spatřujeme operu již počátkem let devadesátých, v t. řeč. ***veristických*** operách italských, a typický příklad tohoto poloumění, blížícího se povahou »krvavé literatuře«, jsou Leoncavallovy »Komedianti« (1892). Tento směr tedy, své doby hojně napodobený, přecházející pak přímo v operu Pucciniovskou, o níž se stala zmínka dříve, nebudeme sledovati.

Hudební drama psychologické. Téměř současně s Louisou vzniká i u nás první hudební drama realistické, jímž jest *J. B. Foersterova »Eva«* (1897). Ovšem, pokud se vnějšího realismu týče, spokojuje se jen volbou látky, jež převzata byla z realistického dramatu mluveného a v librettu spíše stylisována (na př. veršem). Také hudba je stylisována daleko více nežli v Charpentierově »Louise« a čerpá na př. k vystižení slovenského prostředí jen malou měrou z bohatého materiálu lidové písně slovenské. Veškera snaha skladatelova soustřeďuje se ***k vnitřnímu*** realismu postav, t. j. k docílení jich pravdivosti ***psychologické***. Snaha ta jest ohlasem literárního psychologismu v mluveném dramatu realistickém a ještě spíše v románu. Methoda psychologická, sledujíc vnitřní pravdivost osob, shledává, že duševní život jejich hrdin jest daleko složitější, než jak byl podáván dříve, kdy zjednodušován až do schematičnosti. Tato složitost, jevící se v současném probíhání několika duševních, citových i snahových rysů povahových, jest moment, který hudba skvěle může zachytiti *polyfonii*. Pramenem takového hudebního stylu jest epochální Wagnerův »Tristan a Isolda«. V něm však neběželo ještě tak o složitost duševní povahy obou titulních osob, jako spíše o komplikovanost idejí, jež tvoří Wagnerovu životní filosofii a jichž jsou tyto osoby mluvčími. Ve Foersterově »Evě« jsou však jednotlivé osoby, vlastně především titulní hrdinka, mluvčími za sebe a vyjadřují své myšlenky, své city a své snahy.

Stylový převrat, polyfonií Tristanovskou přivozený, dotýkal se v prvé řadě techniky »***příznačného motivu***«. V starší tvorbě Wagnerově i před ním byly příznačné motivy úplně ***hotové*** útvary hudební (vzniklyť vlastně tím, že skladatel ***citoval*** někde v opeře kus dřívější její hudby), jež se přimykaly k osobám neb ideám dramatu, vystupujíce na těch místech, kde smysl dramatu jich žádal. Ovšem, přiměřeně situaci byly tyto příznačné motivy charakteristicky měněny, přes to přese vše však nebyly než ***variovanými citáty*** téže hudební myšlenky. Wagnerovy starší opery pracovány jsou touto technikou a Wagner vrací se k ní, třeba že ne veskrze, v »Parsifalu«. U nás uvésti možno na příklad Smetanova »Dalibora« a všecky opery Fibichovy. Zvláště nápadně vyniká tento způsob zhudebňování v rozměrných dílech, jako jsou Wagnerova tetralogie »Ring« a Fibichova melodramatická trilogie »Hippodamie«. V tak rozsáhlých dílech byla zajisté tato citační

technika, přiřazující k sobě hotové myšlenky hudební až na způsob jakési mosaiky, velmi vítána, ježto je jednoduchá a nevyžaduje příliš nové invence. Tato dvě díla obsahují fakticky mnohem méně hudby, než by jich rozměry předpokládaly — ovšem že jest jí stále ještě dosti a skvělé.

Ve Wagnerově »Tristanu« tvoří se *nový* druh příznačných motivů. Není to hotová, samostatná myšlenka hudební, nýbrž spíše jen její zárodek, melodický, harmonický nebo rythmický prvek. Tím jest umožněno, že může s ním skladatel v díle *pracovati*, že může ho dle své vůle vkombinovati v polyfonní předivo. Jest mu »hudebním thematem« ve smyslu symfonickém, jenže ovšem ho užívá dle intencí dramatu; můžeme tedy tuto novou fasi příznačního motivu označiti jako »*dramatické thema*«. Nevystupuje již teď jen tu a tam isolovaně, zcela pro sebe, nýbrž vkrádá se do hudebního proudu jako jedna jeho nitka, nenápadná a přece charakteristicky jej podmalovávající, takřka všudypřítomná. Že tím dosaženo prostředku, psychologické *komplikace* výtečně sledujícího a prohlubujícího nad to i hudební fakturu díla, jest jasno.

Již »Libuší« počínaje, zvláště však v »Hubičce« a v »Tajemství«, jež vůbec jsou mistrovská díla hudební psychologie, pracuje Smetana často takovýmto dramatickým thematem.[1]) Nikoli ovšem »Tristanovsky«; dospívá k tomu svou vlastní hudební fakturou *polyfonickou*. Největší předností Foersterovy »Evy« jest pak též polyfonie, zase cele svá, užívající taktéž k účelům psychologické lícně takového »dramatického thematu«, jímž je tu především motiv Evy. Od Smetanovy komické opery lidové učiněn tu Foerstrem krok k lidové opeře tragické — v tom tkví význam »Evy«. Bylo přirozeno, že invence díla vyvěrala z hudebního projevu Smetanova (na př. motiv dítěte), ale novou látkou dostalo se Foersterovi možnosti, obohatit a rozšířit obor Smetanova hudebního výrazu o nové elementy, především o měkkou, v pravdě »slovenskou« lyriku. Tragedie lásky, v Evě takto mistrně řešená, blíží toto dílo k Wagnerovu »Tristanu«. Zajímavý je poměr »Tristana« k *Fibichově »Hedy«* (1896), jež látkově ještě daleko více Tristanu se podobá, což zavdalo u nás podnět k názvu »Český Tristan«. Na této látkové podobnosti jest však dosti, neboť způsob řešení, jakého se látce té Fibichem dostalo, znamená právě protipól Tristana a lze »Hedy« spíše klásti po bok »Bludnému Holanďanu«, s nímž ji sbližuje právě citační methoda příznačných motivů a zpěvná homofonie. Že tím v druhém aktu »Hedy«, třeba že plném erotického žáru, nebylo dosaženo té *hloubky*, jakou jeví obdobný druhý akt »Tristana«, jest jen přirozeno; ba nedostižena ani erotika Smetanova (Dalibor). Nad to má třetí jednání Fibichovy opery dva kazy, zaviněné sice librettistou, ale za něž Fibich přece je spoluzodpověden. Jest to

[1]) Viz můj rozbor »Hubičky« v časopisu »Smetana« roč. I., též samostatně v »Knihovně časopisu Smetana« číslo V.

jednak vpravený tam pantomimický ballet. Jest ovšem dramaticky možný, ale nikoli *nutný*, a to mělo býti skladateli rozhodující. Neboť ballet v intimní tragedii lásky jest něco, co svou povahou, cílící na vnější dojem, tuto intimitu hrubě porušuje. Představme si jen jakkoli látkově *dobře* odůvodněný ballet v Tristanu! Druhý kaz je dramatický; jest to velký ensemble ke konci téhož jednání, působící přílišnou stagnaci dějovou na místě, kde by byl pravý opak žádoucí. To, a nikoli snad »užití staré formy operní«, jest jeho vada. Neboť proti ensemblu v opeře i moderní nelze ničeho namítati, pokud neporušuje dramatických intencí, a Wagnerovy »Meistersingři« jsou v tom směru příkladem nad jiné poučným. Žádnému ensemblu Smetanovu, jichž tak hojně jest rozeseto po jeho operách, nelze činiti výtku nedramatičnosti a stejně jest tomu i ve Foersterově »Evě«, až na ensemble v třetím aktu, který trpí, tak jako zmíněný ensemble z »Hedy«, též nedramatičností. V obou těchto případech ovšem lze spraviti věc škrty, ježto vždy a bez podmínky obětovati třeba vyšší hodnotě dramatičnosti nižší hodnotu pouhé hudební krásy. Škrtnutí balletu v Hedy bylo by ovšem také zcela dobře možno; zůstala by pak jen lidová slavnost s dostatečně pestrými výjevy genrovými; ale akt by se dvěma škrty smrskl na minimum. Myslím však, že by i tak bylo lépe pro tuto operu, jejíž čtvrté dějství patří k nejnádhernějšímu, co máme v naší zpěvohře.

* * *

Opera komická byla palčivým problémem zpěvoherním od dob Wagnerových. Její květ sahá daleko nazpět, počíná klasickými díly Mozartovými a pokračuje v tradici francouzské (Boildieu, Auber), ba i italské (Rossini). Pak zaniká, vyznívajíc jednak v plošší operu Lortzingovu, jednak degenerujíc v operettu. Wagner sám obrátil se výlučně k tvorbě tragické; pouze v »Meistersingrech« vyskytují se hojné elementy komické, typický humor německý, dosti těžkopádný. Ale jako celek není tato opera v pravém slova smyslu komickou, její styl je vážný, nikoli veseloherní. Tento genre v moderním rouše vytvořiti bylo zůstaveno geniu Smetanovu. Přes »Prodanou nevěstu«, jež navazuje právě na ztracené tradice komické opery starší, pokračuje tvorba Smetanova v řadě děl, z nichž dvě zvláště ostře vynikají jako vrcholné a od sebe odlišné typy: »Hubička« jako komická zpěvohra lidová a »Dvě vdovy« jako typ komické zpěvohry aristokratické. V obou jest uložen nesmírný fond, který zužitkovati je zůstaveno době naší. Že se tak následkem malosti našich poměrů může až dosud díti jen v tvorbě české, je smutné faktum, které snad již blízká budoucnost napraví. Z oper, jež u nás tak činí, uvádím *Foersterovu »Jessiku«* (1905), librettem bohužel nepříliš šťastně čerpající ze Shakespearova »Kupce benátského«. Proti mohutné polyfonii »Evy« značí Jessika ústup, snad až za stanovisko Smetanovské; patrně zdál se skladateli tento

prostředek nebezpečný lehkosti a plynulosti veseloherního stylu. A přece jsou místa, jež touto technikou pracují, na př. veliká konversační scéna druhého dějství, nejen vrcholné body opery, ale i nejvíce prodchnuté pravým veseloherním espritem, připomínajícím právě Smetanovy »Dvě vdovy«.

Zužitkovati hudební polyfonii a to moderní, bohatou a smělou, as takovou, jaká se objevuje v symfoniích Mahlerových, pro komickou zpěvohru a vytvořiti tak nový hudební sloh veseloherní bylo zůstaveno *Ostrčilově* »*Poupěti*« (1910). Přejal jako libretto hotovou realistickou komedii Svobodovu, bez jakýchkoliv »operních« úprav, jež právě Jessiku dosti poškozují. Jest jen přirozeno, že v bohatém polyfonickém předivu »Poupěte« nastupuje místo příznačného motivu uvedené »dramatické thema«. Vyskytuje se již v předešlé vážné opeře Ostrčilově, v »Kunálových očích«, kde však vedle toho pracuje Ostrčil ještě citační technikou Fibichovskou. Převládá-li již tam nová technika na př. v třetím aktu, jest v Poupěti veskrze pravidlem a slouží znamenitě k psychologické propracovanosti dramatického námětu. Také moderních smělostí harmonických, a to těch, jež vznikají bezohledností polyfonického vedení hlasů, využitkoval skladatel výtečně k účelům hudební komiky. Jednotlivé osoby komedie vykresleny jsou zcela odlišnými a výstižnými tahy, a duševní pochody mladičké naivní žabky, k nimž i libretto poskytlo výbornou příležitost, jsou mistrovským dílem podrobné a důsledné hudební charakteristiky.

Překvapující veseloherní švih »Poupěte« způsoben jest vedle jemné instrumentace díla především myšlenkou, *zrychliti tempo* děje tak, aby vyrovnalo se tempu činohernímu. Týká se to obojí stránky hereckého podání díla: slovné a mimické. Jeť slovo (resp. zpěv) a důsledkem toho i hra zpěvákova v opeře daleko volnější než v dramatu mluveném. Možno tu mluvit o *časové stylisaci* výkonu hereckého pro zpěváka a Wagnerovy opery značí v tom směru nejzazší mez, jíž možno ještě dostoupit, aniž by dramatičnost díla utrpěla.[1]) Jest to ovšem případné k jich slavnostnímu rázu.

V »Poupěti« jest tempo zpěvní urychleno tak, že vyrovná se tempu mluvené řeči, ba leckde je i předčí (na př. před příjezdem Kučinovým). Důsledně i herecká akce zpěvákova nabývá přirozeného tempa činoherního, což oboje *v opeře* působí dojmem neobvyklého spádu dramatického. Příklady toho známe ovšem i ze starší zpěvohry, především právě z komické: stačí vzpomenouti na př. na rušnost té scény v Mozartově »Figarově svatbě«, kde Cherubin prchá před hrabětem, anebo, pokud jde o zpěv sám, vstupní arii Figarovu z Rossiniho »Lazebníka sevillského«. Ale v Poupěti jest tento sloh proveden důsledně aspoň v první, větší

---

[1]) Tak na př. v Tristanu (ve scéně po vypití nápoje lásky) jsou nuceni herci čtyry až pět minut při skrovné a úryvkovité hudbě státi mlčky proti sobě a podati duševní process skoro výhradně hrou obličeje. Tato šíře časové stylisace působí především enormní délku oper Wagnerových.

části díla, kde děj se komicky zaplétá. Nad to zpěv sám, zásadou deklamačního principu se řídící, tímto zrychlením tempa nabývá zcela zvláštního rázu; jeho melodie jsou naprosto nové, nezvyklé, podobajíce se téměř moderním figuracím orchestrálním, ovšem v čistém vokálním stylu provedeným. I toto novum Poupěte přispívá k zvýšení veseloherní nálady díla svojí neodolatelnou komikou. V druhé části Poupěte, kde dochází k vážnému konfliktu, zvolnil Ostrčil tempo na obvyklou operní míru. Tento přechod jest tak nápadný, že působí s počátku až dojmem vleklosti. Že jest toho jediné příčinou rušnost první části, patrno z toho, že dojem ten znenáhla mizí. Bývalé rušné tempo dostaví se zase až s veselým závěrem díla.

Hudební faktura »Poupěte« je zcela moderní; jest to přenesení principů symfonické hudby Mahlerovy na pole operní a v tom směru velký tvůrčí čin. Možno říci, že Ostrčil »přistoupil k opeře s Mahlerovou symfonií v srdci«. Již v Kunálových očích, kde konstatovati lze poslední stopy vlivu Smetanova a Fibichova, ovládl nenáhle Ostrčil hudební fakturu Mahlerovskou. V »Poupěti« jest pak zcela svůj. Jen na jediném místě na konci díla, kde dostavuje se nálada idyllicky smírná, nálada, kterou tak mistrně zhudebnil ve svých dílech Smetana, přikloní se na okamžik hudba nikoli přímo k hudebnímu výrazu Smetanovu, ale k jeho Foersterovské variantě. Je neobyčejně interessantní, srovnati tento fakt s obdobným případem Straussovým v Elektře, jak na svém místě bylo uvedeno; a zde jako tam ovšem nutno zdůrazniti, že v přebytku nových hodnot, jež obě tato díla podávají, takový ojedinělý moment jest umělecky bezvýznamný, ba naopak psychologicky velmi zajímavý.

Že ani v Německu neutuchala snaha, vytvořiti novou komickou operu, jest pochopitelno. V éře Wagnerově pokusil se o to s dobrým zdarem Cornelius (Lazebník bagdadský), vytvořiv dílo hudebně cenné, ne však dosti svérázné a především málo dramatické. V naší době spadají sem některé opery *Straussovy*. První z nich, »*Feuersnot*« (1901) jest nezdařený pokus, librettisticky i hudebně, ježto hlavní váha položena na literární satiru, dosti plochou. Citace lidových melodií a Wagnerovy hudby postačí snad na dobrý hudební vtip, parallelně prováděný se slovnými vtipy libretta, ale zajisté nepostačí k tomu, vytvořiti hudební veselohru. Teprve »*Rosenkavalier*«, psaný po »Elektře« (1910), jest pravou komickou zpěvohrou. Její význačný rys spočívá v tom, že k dramatické charakteristice osob i ovzduší bonvivantského užito bylo operettního stylu tanečního, resp. valčíkového. Myšlenka sama jest velmi dobrá (srv. s tím obdobnou myšlenku v Humperdinckově pohádkové opeře), ale provedení její v »Růžovém kavaliru« zklamalo. Neboť Strauss, místo aby z tohoto operettního slohu těžil pro svou vlastní invenci hudební, přejímá prostě operettní hudbu tak jak jest, což zajisté neznačí ani svéráznost, ani silnou invenci díla. Ještě nepochopitelnější je, že Strauss, »moderní« Richard Strauss, koketuje v lyrických scénách »Rosenkavaliera« nepokrytě s klas-

sicky prostou hudbou Mozartovou. Připojíme-li k tomu, že zbývající hudba vesměs těží z hudebních pokladů »Elektry«, aniž by je vůbec nějak obohacovala, musíme shrnouti úsudek o tomto díle: invenčně chudé, stylově, mísením tří na míle od sebe vzdálených výrazů hudebních, zmatené a nevkusné. Ani libretto nelze nazvati zdařilým, ba ani ne duchaplným, pokud se vtipu jeho týče.

Zdá se, že »Rosenkavalierem« datuje se ústup Straussův do sfér, jež by svojí líbivostí nebo zase módností zaručovaly úspěch jeho děl. V *»Ariadně na Naxu«* (1912) chápe se Strauss moderních proudů ve scénování. Hudba jeho v tomto díle staví se tak jako poesie do služeb scény. Problém, zachytiti scénicky celé ovzduší nikoli jen Molièrovy komedie,[1]) ale vůbec Molièrova divadla a doby, je *režisérsky* zajisté velmi originální a lákavý. Ale hudba, sloužící tomuto účelu, nucena jest k vůli historické charakteristice snížiti se k imitaci hudebních stylů dávno minulých. Že to jest v přímém odporu s nejzákladnějšími požadavky uměleckého tvoření, jež jsou individualita a svéráz projevu, jest na bíle dni.

Také Italie přispěla koncem devatenáctého století — zcela tak jako na jeho počátku Rossiniho »Lazebníkem« — k rozhojnění komické zpěvohry dílem sice jediným, ale rozkošným. Jest to poslední opera — *Verdiho*, lyrická (t. j. hudební) komedie *»Falstaff«* (1893). Tato jediná opera Verdiho přežije slávu i zánik celé jeho ostatní tvorby operní; i v tom bude obdoba mezi ním a Rossinim úplná. Její libretto, k němuž použito dramat Shakespearových, Falstaffa předvádějících (Veselé ženy Windsorské, Jindřich IV.) jest psáno znamenitě; poskytuje hudbě spoustu vděčných motivů, ale nečiní to nikterak na úkor dramatičnosti děje. Hudba Verdiova jest neobyčejně svěží, lehká a prosycená živým humorem. Při tom však — a tím se značně liší od jeho ostatní tvorby — nezůstává jen na povrchu, jest harmonicky bohatá a do značné míry i polyfonní (třetí akt má dokonce fugované finale). Ale ovšem nejde tu o hudební kvality v našem smyslu slova *moderní;* dílo nepřekročuje v tom směru epochu minulou, třeba že vzniklo dvacet let po »Meistersingrech« a dvacet let po »Dvou vdovách,« jejichž genru se ještě nejvíce blíží. —

A tak vracíme se k dílu Ostrčílovu, jež tu stojí až dosud bez konkurrence. V *Ostrčilově »Poupěti« máme první ryze moderní operu, moderní po všech stránkách, v oboru opery komické.*

Ještě poznámku k slovům: »moderní po všech stránkách«. Zdálo by se, že *libretto* »Poupěte«, představující typ veselohry realistické, tomu pro naši dobu již nevyhovuje. Ale podotkl jsem hned v úvodu, že modernost operního libretta časově se nekryje s moderností činohry. Nad to moderní drama, jež ve vážném oboru zajisté »překonalo« realistické drama toho druhu, t. j. vy-

---

[1]) Běží tu o Molièrovu komedii »Le bourgeois gentilhomme«; »Ariadna na Naxu« jest divadelní představení, jež zbohatlý měšťák ve svém salonu dá provésti.

tvořilo cenné typy další, v genru veseloherním toho dosud nedokázalo. Vytvořiti typ moderní, t. j. »porealistické« veselohry mluvené jest tedy věcí budoucnosti, nehledíme-li k méně významným pokusům dosavadním. Až se tak stane, bude zajisté novým úkolem komické opery, tohoto nového stylu využíti k novým útvarům dramaticko hudebním.

* * *

Shrneme-li výsledky všech těchto úvah, shledáváme, že i pro naši dobu, na poli hudebního dramatu teprve se vyvíjející a neuzavřenou — nevímeť dnes, co přinese zítřek — možno nám již jmenovat aspoň dvě díla, jež bez jakékoli pochyby a v plném rozsahu zaslouží si predikátu »moderní opery«: Straussovu »Elektru« a Ostrčilovo »Poupě«. Jest to fakt překvapující svojí obdobou s epochou minulou, kde representativními operami jsou díla Wagnerova a Smetanova. Neboť nejen že česká hudba uhájila si takto čestné místo *vedle* hudby německé, nesporně nejvyspělejší v naší době proti hudbě ostatních kulturních národů, místo, jež jí získal genius *Smetanův:* udržela si dokonce *primát v opeře komické.*

Jsem dalek toho, abych z toho činil nějaké metafysické závěry pro charakteristiku našeho národa, ba jen našeho umění vůbec. Ale pokud se české *hudby* týče, přiznám se, že vidím v tomto převládajícím sklonu k humoru a komice typický její znak. Že jest elementární, raçový, a nikoli jen náhodně individuální, patrno jest i z povahy české hudby lidové. Již pouhým přehledem textů českých lidových písní možno znamenati nápadnou *převahu* popěvků epigrammatických, začasté ostře vyhrocených. Stačí srovnati je v tom směru s lidovými písněmi, jež s ní hraničí: s německými nebo moravsko slovenskými. Ale tento znak vyniká měrou *daleko* větší, obrátíme-li se k jich hudební stránce a přibereme-li k tomu též lidovou tvorbu ryze instrumentální. Bohatost a dokonalost čistě hudebního humoru, jenž se tu projevuje, jest v pravdě ohromná.

Vyjmeme-li Mozarta, jehož genius dovedl vyjádřiti svou hudební mluvou prostě vše, shledáváme jen u mistrů starší francouzské opery komické takovou schopnost hudební komiky; jich humor — mám stále na mysli čistě *hudební* jeho stránku — jest v celku ještě lehčí, ale též povrchnější (homofonnější). Uvedl-li by se proti tomu německý Mahler jako geniální představitel moderního humoru hudebního (spíše ještě hudební satiry), stačí vzpomenouti, že se jednak zrodil v prostředí českém, což zajisté mělo na jeho vývoj vliv značný a v invenci jeho také patrný, jednak že byl původu semitského (srv. s tím v německé poesii osobnost Heineovu).

Zajímavo jest i všimnouti si toho, v čem se uvedená obdoba mezi naší a předešlou epochou operní rozlišuje. Tam, u Wagnera a Smetany, máme vždy *celou řadu* oper z téhož oboru, k tomu

oper *velikých*, celovečerních. U Strausse a Ostrčila nalézáme vždy operu *jedinou* a *malou*, jednoaktovou (Salome, ostatně též aktovka, jest, jak jsem ukázal, jen přípravou Elektry). Souvisí to se stoupající složitostí moderního projevu hudebního, působící volnější tempo komposice a důsledkem toho i menší rozsah a menší počet děl. Souvisí to však i s duší moderního člověka vůbec, nervosní a chvatnou, jež, sotva zachytila plně jeden problém, obrací se již netrpělivě k jinému, s prvním nezřídka protichůdnému.

Dr. *Čeněk Klier:*

Ku všenárodnímu hospodářství.

Příspěvek k otázce všesvětového míru.[1]

I.

Veškero konání lidstva zakládá se na sobectví; jako každý živoucí tvor, tak i člověk koná vždy pouze to, co za daných poměrů působí k jeho uspokojení. Tuto vlastnost člověka nesetře žádná kultura, ona zůstane spojena s lidstvem zajisté až na konec světa. I ten, jejž považujeme za nejšlechetnějšího člověka, jenž třebas obětuje statek i život svůj nějaké velké myšlence, nebo svým životem spasí život jiného, i tento »světec« jedná ze sobectví, neboť jemu jest ona oběť příjemná; v okamžiku svého rozhodnutí a jeho provedení cítí požitek z toho. I flagellanti, kteří trýznili své tělo, činili to jediné z toho důvodu, že očekávané odpuštění hříchů přinášelo jim takovou radost, že necítili bolesti, kterou si působili bičováním.

Každý lidský čin můžeme vyvoditi ze sobectví a rozeznáváme pouze různé druhy či stupně tohoto sobectví, počínající činy nejhrubšího sobce, jenž hledě pouze k samému sobě vyhledává nejnižší požitky světa pro ukojení svých pudů, až k ušlechtilému sobci, jenž ve štěstí jiných vidí svou největší radost. Právě těmito stupni sobectví rozlišujeme se od zvířat a předním úkolem kultury bude, uvésti lidstvo na vyšší stupně sobectví, kde zřetel ke svému vlastnímu blahu a prospěchu je tříben láskou k bližnímu a člověk svou rozkoš shledává též v tom, činit jiného člověka šťastným.

II.

Sobectví, jímž prodchnuto je všechno lidské konání, působí také, že hospodářství každého jednotlivého člověka utvařuje se tak, aby působilo k jeho uspokojení.

---

[1]) Podávám zde pouze stručné náměty, hodlaje o tomto předmětu pojednati a své stanovisko blíže objasnit a odůvodniti v obsáhlejším spise, setkají-li se tyto moje myšlenky se zájmem a náležitou pozorností.

Slovem hospodářství myslíme tu soubor činnosti, jež má za účel, ukojiti lidské potřeby zevními prostředky. Snažíť se každý člověk zaříditi si »své hospodářství« tak, jak toho jeho sobectví vyžaduje. I člověk, jenž dle obvyklého pojmu našeho jest naprosto nehospodářský, na př. marnotratník, vede si ve svém hospodářství dle určitých zásad jemu libých, snaže se (v nejnižším stupni sobectví), aby své potřeby ukojil zevními prostředky způsobem jemu příjemným. I člověk nejchudší má své hospodářství; neboť i on musí hleděti své životní potřeby ukojiti zevními prostředky, i ten žebrák, jenž žije z almužny, řídí své hospodářství ke své libosti.

III.

Naše hospodářství liší se od hospodářství zvířat zejména tím, že netýká se pouze hmotných potřeb, nýbrž vztahuje se také k potřebám duševním. Při obou druzích potřeb musí člověk snažiti se, aby jednal hospodářsky, totiž:

1. aby dosáhl uspokojení jak možno nejlepšího, nejvyššího, nejkrásnějšího, nejdokonalejšího,

2. aby ho dosáhl obětmi poměrně nejmenšími.

Působení kultury záleží v tom, že zjemňuje obě tyto složky hospodářství jednotlivcova, totiž uspokojení samo i činnost, jíž uspokojení má býti dosaženo (t. řeč. oběti). Lidstvo na nejnižším stupni rozvoje pěstovalo téměř výhradně jen uspokojení těla. Vyhledávajíc prostředky k tomu uspokojení, volilo prostředky primitivní, hrubé; teprve zdokonalováním rozvoje nastával pečlivější výběr v uspokojení i v prostředcích. Snaha po výhradném uspokojení těla ustupovala částečně touze po uspokojení duše, a též prostředky stávaly se jemnějšími, pozbývajíce v hrubosti. Ale toto ustupování je zdravé pouze do určité meze, a nutno vysloviti požadavek úměrnosti mezi uspokojením tělesným i duševním. Tak jako by bylo nevhodno, kdybychom toužili pouze po tělesných požitcích, pomíjejíce požitků duševních, tak bychom hřešili též, kdybychom zabývali se pouze svou duší, zanedbávajíce tělo své. Jen ve zdravém těle je zdravá duše, a zdokonalení tělesného vývoje člověka má rovněž takovouto důležitost pro národ i všechno lidstvo, jako zušlechtění duše lidské.

IV.

Tak jako sobectví, jest i hospodárnost přirozenou vlastností každého živoucího tvora; příroda sama zakládá se na nejdokonalejších zásadách hospodárnosti, ona živí, sílí jen toho, kdo pracuje, ano u jednotlivého tvora vyvíjí se vždy jen ten úd, který je činný, a úd neužívaný, lenivý, zakrňuje.

Člověk zdravý je přímo puzen k hospodárnosti, a jen člověk chorobný hřeší proti ní. Proto také zákon zcela oprávněně zakročuje proti těm, kdo svou vlastní hospodárnost ruší nápadným způsobem, a klade marnotratníky na roveň osobám šíleným. Tak

na př. náš zákon obč. v § 21. zahrnuje marnotratníky mezi osoby, jimž nedostává se rozumu. I tu zasahují zákony pouze v nejkrajnějších případech. Až stát sám povznese se na stanovisko čistě hospodářské, až naše zákonodárství ze své tisícileté ztrnulosti se povznese na vyšší stupeň dokonalosti a bude i povinnosti občanstva posuzovati s hlediska povznesenějšího, pak zajisté také při otázce marnotratnictví bude postupovati přísněji, ukládajíc občanům větší měrou plnění povinností hospodářských a zabraňujíc ostřejšími prostředky nehospodárnost.

Ovšem každý jednotlivec nemůže býti stejně hospodářský, neboť schopnost k hospodárnosti je stejně přirozenou vlastností, jako jeho duševní schopnost a tělesná zdatnost. I schopnost hospodárná bývá u dětí týchž rodičů různá a rozmanitost ještě větší bývá u dětí různých rodičů. Také zde mají vliv četné vnitřní i zevní příčiny, jež přináší běh života, jimiž může se měniti též hospodárnost jednotlivcova, takže i člověk původně hospodárný může se zvrhnouti v chorobný stav marnotratnictví.

V.

Hospodářská péče byla v prvním vývoji lidstva podobna hospodářské činnosti zvířectva, jejíž základní rys a rozdíl od hospodárné péče v pozdějším rozvoji lidstva lze dvěma poznatky vystihnouti; totiž že jest obmezena na úzký kruh pospolitosti a že vztahuje se pouze k přítomnosti. Dokud člověk žil sám, týkalo se jeho hospodářství pouze osoby jeho; jakmile však žil v pospolitosti, vzniklo vedle hospodářství osobního ještě další hospodářství jeho pospolitosti, která nabývala rázu vyšších okruhů. Tak postoupili jsme s hospodářství jednotlivcova k rodinnému, k obecnímu, k zemskému, ke státnímu, k národnímu a konečně postoupíme snad i k hospodářství světovému. Tato jednotlivá hospodářství jsou ve vzájemné odvislosti; zdárný vývoj každého vyššího druhu hospodářského jest podmíněn zdárným vývojem nižšího druhu hospodářského. Jako hospodářství rodinné vyžaduje urovnaného hospodářství jednotlivcova, tak zajisté rozvrat v rodinném hospodářství měl by za následek rozvrat ve všech vyšších hospodářstvích. Ovšem ustupuje význam jednotlivé osoby nebo jednotlivého celku hospodářského tím více, čím větší jest onen vyšší hospodářský celek. Jako mnohočlenná rodina nemusí býti příliš těžce postižena nehospodárností jediného svého člena, tak i v lidnaté zemi nehospodárnost několika málo obcí nemá podstatného vlivu na správu velké země.

Hospodárná činnost člověka byla v prvních dobách obmezena na přítomnost, a to hlavně z těchto důvodů:

1. potřeby lidstva byly v prvních dobách jeho rozvoje prosté, souvisící s jednoduchostí celého jeho života, a nevyžadovaly tedy žádného zvláštního opatření pro budoucnost;

2. předmětů bylo tehdy s dostatek, takže člověk nebyl nucen starati se o budoucnost;

3. člověk neměl takového rozhledu a zkušeností, aby si uvědomil důležitost a výhodnost péče o budoucnost.

Teprve v pozdější době vývoje dostavila se zkušenost, která člověka poučila o výhodě, jakou poskytuje péče o budoucnost, potřeby lidstva staly se složitějšími, předmětů nutných k ukojení potřeb lidstva ubývalo a člověk byl donucen svou činnost obraceti netoliko k získání předmětů k ukojení potřeb přítomných, nýbrž i k zásobě pro dobu budoucí.

VI.

Hospodárná snaha, jsouc přirozenou vlastností člověka, musí býti vždy základem všeho jeho konání, neboť jen na hospodářském podkladě může člověk jíti za dalšími cíli a úkoly. Pouze jednotlivec i stát hospodářsky dosti silný může se věnovati také jiným účelům, jež běžná theorie považuje za vyšší, totiž účelům duševním, kulturním, pokud nejsou zahrnuty ve vlastní činnosti hospodářské.

Jak jednotlivec, tak vyšší celky jeho pospolitosti, zejména také stát, musí zaříditi se dle této pravdy, že zdárný jeho rozvoj zůstane vždy v první řadě podmíněn hospodářskou činností, musí se snažit, aby obětmi nejmenšími dosáhl nejlepšího a nejdokonalejšího uspokojení lidských potřeb.

Tato snaha musí proniknout od jednotlivce do jeho vyšších pospolitých celků, a to způsobem vzestupným: čím vyšší celek, tím více je třeba, aby byl prodchnut zásadou hospodárnosti a snažil se ji přivésti k platnosti ve svém okruhu, dále i umožnit, usnadňovat, podporovat její provedení v okruzích nižších. Proto také můžeme, ba musíme žádat od státu, jakožto dosavadního nejvyššího celku naší pospolitosti, aby netoliko usnadnil a podporoval správné hospodářství v nižších okruzích pospolitosti, tak aby země, okresy, obce, rodiny, jednotlivci vlastní své hospodářství mohli si vhodně uspořádat, nýbrž aby také on *vždy* hospodárně jednal. Neodpustitelným hříchem je, když stát, jenž vždy má býti vzorem každému celku pospolitému, jedná proti této zásadě a buď žádá od občanstva oběti příliš vysoké, neb uspokojuje potřeby jeho méně dokonalým způsobem, a když sám vede si nehospodářsky, používaje svých prostředků k účelům neplodným.

Uvědomění národohospodářské musí vyjít od jednotlivce; pak docílíme, aby proniklo a uplatnilo se také ve vyšších kruzích lidské pospolitosti. A ježto — jak jsme již pravili — jednotlivcova schopnost hospodářská je rozličná, musí pak vyšší kruhy pospolitosti se přičiňovat, aby tato různost byla vyrovnána a nahrazena větší hospodárností jiného jednotlivce. Právě tím dosáhne se největších úspěchů, když hospodárnost bude se šířit od jednotlivce k celku a od celku k jednotlivci, když jednotlivec bude pracovati ke svému vlastnímu hospodářskému zdokonalení i k utěšenému rozvoji všech vyšších kruhů lidské pospo-

litosti a naopak i tyto vyšší kruhy lidské pospolitosti budou se přičiňovat o zdokonalení svého vlastního hospodářství a umožňovati zdárný rozvoj hospodářství nižších kruhů.

Pak nezůstaneme na dosavadním stupni národohospodářství, jež končí hospodářstvím uvnitř jednotlivého státu, pak budeme pokračovati ve své činnosti pospolité a vytvoříme *všenárodní hospodářství*, jež bude pojiti v jeden hospodářský celek *všechno lidstvo.*

Abychom došli této mety, vytoužené všemi lidmi dobré vůle, jest ovšem třeba, aby národní hospodářství bylo postaveno na vladařský trůn, jemu příslušející, s něhož by ku prospěchu lidstva rozsívalo věčný mír.

Jsme si vědomi, že tato meta jest ještě nesmírně vzdálena. Ale již my můžeme, ano musíme pracovati k tomu, abychom tohoto cíle dosáhli. Bude-li stát, jenž prodělal již několik způsobů ve svém rozvoji, povznesen na stanovisko státu národohospodářského, pak vzejdou lidstvu červánky lepší budoucnosti. Nebudou tím odstraněny války mezi státy, ale budou rázu jiného, lepšího, lidštějšího, budou to války hospodářské. Přestane neplodné zbrojení v dělech, puškách, ve válečném loďstvu a ve vojenských vzducholodích, státy budou se předstihovati v hospodářském sílení národů, v plodné činnosti národohospodářské, jíž se život občanstva v době míru zdokonalí, zpříjemní a nabude se statků, z kterých lidstvu poplyne trvalý zisk. A když mezi jednotlivými státy vznikne taková neshoda, která se nedá rozřešiti smírnou cestou, a bude vyžadovati boje, bude přece jen vzniklá válka míti ráz zcela jiný, a následky daleko méně kruté.

Dosavadní války smrtícími zbraněmi způsobily nenahraditelné ztráty životů lidských, a vedle toho i četné hmotné ztráty, jichž vyrovnání bylo tím nesnadnější, ježto kulemi a šavlemi ubyla celá řada zdatných pracovníků, kteří buďto zůstali mrtvi na bojišti nebo se vrátili zmrzačeni, neschopni práce. Příští války národohospodářské by takovéto oběti životem nežádaly, ony by způsobily pouze ztráty hmotné, které přičiněním, pílí a vytrvalostí lze nahraditi. Chceme-li míti jakési porovnání s přírodou, nastane asi takový případ, jako když rozbouráme hnízda mravenčí: tu pilní mravenci znova usilovně počnou pracovat, aby rychle zřídili si opět svůj domov, svůj stát, a brzy odčiní způsobené škody.

Snaha po vytvoření všenárodního hospodářství nutně bude míti blahodárný účinek na sblížení národů. Bude je totiž k sobě poutati jedna snaha, jeden cíl, hospodářské povznesení jednotlivce, národa, všeho lidstva! Jsme plně přesvědčeni, že všenárodním hospodářstvím zbuduje se všenárodní mír a proto voláme: »Vzhůru ku všenárodnímu hospodářství.«

Václav Dresler:

Antal Stašek.

Literárně-kritická studie.

(Dokončení.)

Nezmíniti se nelze u Antala Staška o dvou zajímavých detajlech, jež, ač vystupují v jeho knihách jen episodicky, bývají autorem samotným dosti akcentovány. Míním prvek náboženský v karakterech jednajících osob a slovanský živel v dějích i v galerii hrdinů či hrdinek románových. Co se prvého týče, lze přehledně říci, že spisovatel často dotýká se aktuelných problemů náboženských, rád je ujasňuje a vkládá v povahopisné partie svých »lidských podobizen«. A traduje je zpravidla dosti volně. Jeho hrdinové, pokud jsou vzati ze sfer inteligentnějších anebo představují výjimečné, nadprůměrné a jaksi vůdčí či průkopnické jedince, náboženským záhadám valně pozornosti nevěnují. Antal Stašek má ve svém belletristickém díle dokonce dva kněze nevěrce neb aspoň pochybovače. Jedním jest nevlídný misanthrop a umíněnec Petr z »Nedokončeného obrazu«, člověk se záhadnou minulostí i dobrodružnými osudy, druhého učinil autor titulní postavou povídky »Zámecký kaplan« (Otřelá kolečka). Jest to samotářský podivín, jenž řadu let nosí kněžský šat, jsa uvnitř vysloveným nevěrcem, a tuto přetvářku rozhodne se svrhnouti se sebe, až když nemanželský jeho syn, rovněž nevěrec, uteče ze semináře i uchýlí se k němu. Napsal nadřízeným úřadům, že vzdává se dosavadního postavení, svléká kněžské roucho, opustí dlouholeté »vězení« i bude konečně svoboden. A zatím co on aspoň dodatečně hlásí se před světem k svému dítěti, Petr rovněž nezapírá svoji lásku k venkovskému děvčeti i chystá se s ním ujeti za oceán. Oba rozhodli se však pro nový život příliš pozdě a bezprostředně, sami jí netušíce, před náhlou katastrofou, v prvém případě násilnou, ve druhém přirozenou.

Ale ani u typů specielně lidových netvořívá náboženská hloubavost a pochybovačnost zrovna nejpomíjenější složku povahovou. Naopak, nevěrců jest v autorových knihách i mezi lidovými postavami dost. A nebývají to lidé snad nějak nápadněji schátralí či mravně zanedbaní. Prostě nešťastní a častěji zklamaní. Světem, lidmi i věrou v duchovou spravedlnost. Toto zklamání diktuje jim jistou citovou ochablost, z níž rodí se v nich mravučná skepse, a od té k nevěře není obyčejně již daleko.

Už v nejstarších veršovaných (polo byronovských, polo mickiewiczovských a vždy romantických) povídkách spisovatelových vyskytá se passus: »Tak válčil muž ten s bohem na trůně, přemocí chtě jej strhnout k sobě dolů . . . Nyní víš, bože, co na tobě chci, víš nyní, jaký žel mám a jak strádám; polož svou ruku do mých osudů, kolesa jejich obrať tak, jak žádám. Jestliže

prosbu moji nesplníš, nevěřím v tebe víc co v světů pána, nevěřím, v rukou svých že třímáš mír, a tvým že dechem lidem duše dána. Pak jsi jen parou, dýmem lidských snů, jež tobě postavily trůny tvoje«. (*Básně* II. 100.) A z Bořka, tlumočníka těchto názorů, vyvinul se, poněvadž byl zklamán ve své »sázce o bohu«, nejvyloženější neznaboh. Stejně Římek z románu »*V temných vírech*« nevěří v život posmrtný a o náboženskou otázku se valně nestará, nejednou vyjadřuje se i dosti přihrouble (»Eh . . . co, pán bůh již dávno umřel . . . čerti ho pochovali a odstěhovali se z pekla do nebe), ale přece jenom v hlubinách jeho duše tkví schoulená touha po nadpozemské spravedlnosti, jež vyrovnala by nesrovnalosti a utrpení vezdejšího života. Touha ta byla v něm neurčitá a mučila jej více neukojeným citem než jasným vědomím. A při tom jest ten »nevěrec«, za jakého pokládá jej vlastní okolí, s to, aby poslední krejcar dal trpícímu, ač sám měl zaň týden žíti s rodinou. Za neznaboha považován spoluosadníky také vesničan Toman v *Nedokončeném obrazu* (»Lid dělnický a méně zámožný byl většinou neznabožský. V čele stál Toman«. Str. 140.). A mezi *Blouznivci našich hor*, ač hloubáním o náboženských thematech zabývají se nepoměrně více než hrdinové kteréhokoli jiného z autorových románů, jsou rovněž jedinci, kteří nadměrným hověním sektářským byli svedeni na cestu polovičního nevěrectví.

Staškovu *slovanství* mohla by vlastně býti věnována celá samostatná kapitolka. Tento zasloužilý belletrista patří k nedlouhé řadě starších literátů českých, kteří delší dobu ztrávili na slovanském východě (z žijících uvádím vedle něho dra S. Hellera i Jos. Holečka) a vssáli do sebe názory, vůni i specifické ovzduší místní. Netoliko z básnické lektury, ale i z přímých osobních styků praktických. O tom, jak dalece a s jakou bezpečnou rutinou ovládal Stašek v praxi polštinu i ruštinu, nejpádněji mluví okolnost, že v Krakově studoval dva roky na polském gymnasiu a později několik let na universitě a že v Polsku dosáhl také právnického doktorátu, na Rusi pak pobyl nepřetržitě dva roky jako soukromý učitel přímo v sídelním velkoměstě východoslovanské říše. Na těchto studijních cestách nehleděl si mladý Zeman pouze osvojit oba slovanské jazyky a intimně, u samého pramene, seznámiti se se skutečnými poměry polsko-ruskými, sblížiti se s lidem východoslovanským a navázati přátelské styky s domorodými předáky studentskými, ale i informovati se co možná všestranně o soudobých zjevech polské i ruské kultury. Sám ve své autobiografii napsal mi nedávno o tom doslovně: »V Krakově jsem dosti důkladně pronikl kulturu a slovesnost polskou, konče Mickiewiczem, Slowackim i Krasińskim . . . Později a zvláště na Rusi poznal jsem klassické romány ruské.« Toto doznání autorovo jest velmi příznačné. Už proto, poněvadž usnadňuje nám pochopení vlastního jeho literárního díla a podává nám k němu cosi jako klíč. Předně máme tu výmluvné svědectví o tom, že z písemnictví polského opravdu osvojil si autor hlavně plody a knižní zjevy období romantického. Však stopy

tohoto vlivu a této lektury, jež vnímavé duši studentově pochopitelně zcela vyhovovala, zřejmě projevily se i na vlastní původní tvorbě belletristově, aspoň na prvních Staškových skladbách veršovaných. Básník ovšem tou dobou znal už anglického Byrona, jejž čítal hned na počátku svých universitních studií v Praze, ale záhy po té seznámil se s originály byronistů polských, u nichž moderní tehdy směr, velkým anglickým lordem odvážně založený, prošel krystalisační i očišťující výhní duše a temperamentu specielně slovanského. A tento slovansky zjemněný byronism byl osobnímu uzpůsobení českého akademika i debutujícího poety mnohem bližší než beznadějně pochmurný, revoltující a nevyléčitelně rozervaný byronism původní, západoevropský. Co z byronské nálady i byronovského světobolu opravdu zračí se v počátečných spisovatelských pracích Staškových a promítlo se do jeho tvůrčího karakteru, odkazuje kritika spíše k polským pokračovatelům i obměňovatelům byronských popudů než k Byronovi samému. Jinak nemohli bychom si vysvětliti žhavý patriotism a upřímně nazíranou lidovost, jež ve »Václavu«, »Varoni«, »Bořkovi«, v skladbě nadepsané »Z doby táborů« atd. hrají takovou významnou roli, ač i prvky ryze byronovské vnitřní nespokojenosti, duchové rozháranosti a světácké potulnosti prosakují zde nepopíratelnými sledy. A mimo polské messianisty-romantiky bylo by nám také dosti těžko blíže určit základní původ Staškovy citové exaltace i epicky rozvedeného protikladu mezi vlastenectvím a odnárodněním, kteréžto dva znaky jsou na strany nejstarších veršovaných eposů Staškových vepsány nesmazatelně.

To byl jeden z nesporných literárních vlivů působících na mladého Staška. Polský byronovsky podložený a messianisticky vyvrcholený romantism. Nebyl však jediný. Skoro současně přidružil se k němu jiný, rovněž slovanský a neméně mocný. Byl jím ruský realism směru gogolovského (sklon k lidovým stránkám) stejně jako Dostojevským znamenaného (psychologická analysa povah výjimečných i mimoprůměrných, »bídných« i zanedbaných, uražených i ponížených) nebo turgeněvského (motiv nešťastných, zklamaných či marných lásek). Svěží a živelné působení ruského realismu zachránilo mladistvého českého belletristu hned v počátcích spisovatelského tvoření před romantickou jednostranností a naučilo jej jisté umělecké rovnováze mezi obrazivostí i skutečností, citem i úvahou rozumovou. Rovnováze, jež Staškovi již zůstala a byla v něm ovšem udržována i sesilována jednak přirozenými okolnostmi autorova původu, mládí či prostředí (pohorského, takměř už podkrkonošského), jednak literárními ohlasy domácími, českými (mladý Zeman velmi horlivě čítal Máchu, Erbena, Němcovou i počínajícího tehda Nerudu).«

Slovanské ozvuky neomezují se u Antala Staška pouze na zabarvování celkového ideového tónu, myšlenkového směru i belletristické skladby, ale sahají i do látek samých, v nichž příležitostné popisy, vzpomínky, odkazy, citáty a zmínky o lidových zkazkách nebývají pražádnou ojedinělou výjimkou. Ale i několik

postav přímo nečeského, východoslovanského původu vystupuje jako jednající hrdinové v autorových románových dějích. Ovšem se všemi odlišnými povahovými sklony i názory svého rodného kmene. Nejvýznačnější jsou z nich Ondřej i Olga v románě »Na rozhraní« a Vladislav z eposu »Václav«. Zajímavý příspěvek ke vztahu česko-ruskému čteme také v »Nedokončeném obrazu« (str. 128.). A doslovného citování zasluhuje partie z »Básní« II. 119.: »Mne máti Ukrajina rodila, ta země mohyl, temných vzpomínek, kde na pohled vše kolem klidno jest, kde srdce živé jen a vášnivé čas od času jak sopka vybuchne; a kolem zase ponurý jest klid, jen uvnitř hárá oheň spoutaný. Jsem synem nešťastného národa! Znáš národ velkých citův, myšlenek, znáš národ náš s tou vůlí obrovskou, jenž velké chce a malé koná jen? Znáš národ v jeho stálém zápasu, jenž odsouzen jest k chtění věčnému, jak bez těla a kostí myšlenka? A myšlenka ta hledá tělo své a marně, marně těká po světě, jak nepokojná duše v zakletí. Znáš vlasti Polské mysl vznešenou? . . .«

*

Jednou složkou opravdu z nejdůležitějších a nejpozoruhodnějších, jest v belletristickém díle Staškově bez odporu karakteristika osob. Na této karakteristice soustředil autor velmi mnoho zevrubných popisů a věnoval jí značnou literární pozornost, zatím co v románových postavách spisovatelových máme vlastně nejvnitřnější ideový střed a myšlenkovou osu jeho dějův, intencí i problémů. Povaha, životní snahy a pracovní program jednajících osob, jakož i osud, s jakým se jejich práce i touha setkává u okolního celku, v tom všem spočívá více než polovina belletristova úkolu. V povahopisech, snahách, snech, tužbách, činech, zklamáních i historiích zbelletrisovaných lidí Staškových jako by se sbíhaly všecky nitky autorova literárního snažení. Do nich uložil Dr. Zeman také snad nejvíce ze své životní filosofie, v nich spočívá největší část obsahového bohatství Staškova a jimi nejvýrazněji projevilo se nejvýše vážné spisovatelovo nazírání na svět i lidi.

Galerie románových i povídkových postav Staškových jest velmi hustě zalidněna a obsahuje dlouhou řadu typů vskutku zajímavých i svérázných. Rozdělme si je na několik hlavních skupin a každou z nich pokusme se karakterisovati několika ukázkami.

Rád vybírá, belletristicky zobrazuje a předvádí spisovatel staré, sukovité, neústupné i neoblomné karaktery, obětující pro svoji oblíbenou myšlenku vše, často i život, nejen pohodlí a klid. Pravým prototypem těchto »železných« jaksi povah je v souboru Staškových belletristických knih stařičký Klučák, vůdce vládnoucí kdysi maloměstské generace *Na rozhraní.* Vyznačuje se vzácnou energií, pracovitostí i podnikavostí, ale příliš lpí na zděděných, tradičných formách, při tom pak z duše miluje rodnou půdu. (»Musíte mně slíbiti, že ten statek nikdy neprodáte a že jej zanecháte zase svým dětem,« nařizuje vnukům; I. 43.) — Je skuteč-

ným vzorem solidního, pevného, houževnatého konservatismu, jenž opírá se však o skutečnou práci a prodchnut je účinnou sympatií k vlastnímu národu i vůči rodnému lidu. Nechtěl v životě hazardovat ani experimentovati, do rámce nové doby se nehodil a nedůvěřoval duchu času. (»Pokud starý Klučák je na živě, nebude se jeho těžce dobytý majetek vyhazovat do planého podniku, který by co nevidět udělal bankrot« — praví na str. 47. sám o sobě, když nutí jej vložiti jmění do velkoprůmyslnického závodu továrního, jej, zrozeného i přesvědčeného sedláka.) V hrdinovi povídky *Dílo* (ze sbírky »Otřelá kolečka«) vykreslil spisovatel opět zcela obdobný typ rázného i životem obroušeného továrníka, jenž z mála vzmohl se na průmyslového velmože, shodou nepříznivých okolností jest nucen ohlásiti finanční úpadek a v návalu nenávistné zloby chce za tmavé, bouřlivé noci zničiti svého šťastnějšího nástupce, ale v rozhodném okamžiku toto konkurenční záští přemůže v něm touha, aby vlastní jeho dílo, důmyslná stavba říčního jezu, se osvědčilo i vydrželo útok živelné bouře. Úcta k vlastní velké práci byla v jeho nitru mocnější než žal, že užitek z práce té béře už zatím jiný, soupeř. A když jeho touha splněna, bylo to největším vítězstvím jeho života, třebas tu stál bez jmění. Za to tragicky vrcholí povídka »*Podzim*« (zařaděná do téhož knižního cyklu), jež je sytě vystínovaným obrazem z maloměsta a zároveň kusem přehledně vykresleného životopisu o hrdém i umíněném bývalém hodnostáři, jenž nedovede se klidně vpraviti do změněných poměrů a pod vlastní umíněností pohřbívá i životní štěstí svých nejbližších...

Pevný, uvnitř přesně vyhraněný karakter staročeského sedláka má také Bořek *(Básně II.)*, upomínající poněkud na Čechova lešetínského kováře nebo na vůdčí mužskou postavu z Prusova polského románu »Na stráži«. Stůj co stůj nechce se odhodlati, aby dobrovolně odprodal otcovskou půdu »Němcům i Židům« pro účely mimozemědělské. Jako oko v hlavě opatroval před slídily knihy i noviny Havlíčkovy, sám náruživý písmák a nadšený zbožňovatel bible. »Cizáku nedám poslední kus hroudy, raději hrob z ní udělám pro své oudy« (str. 96), tak se rozhoduje a proklíná milovanou dceru, jež zradila jeho zásady a odešla pracovat do nenáviděné jím, rolníkem, továrny. Později umíněnost hnala ho pořád v osudnější a osudnější důsledky, až »zamrzlo srdce v ňadrech bezcitných, myšlenek roj jen bouřně hřmí mu z hlavy, jež jako chmura zkázou břemenná ze sebe chrlí bleskův oheň žhavý. Jediné slzy oko neroní, zuřivým dravcem zpod obrvy zírá a čelo jako skála přímořská návalným bouře příbojem se svírá« (str. 106). A pak už šel jeho vývoj postupně s kopce. Posupný Bořek bloudil světem, nikde nenalézaje nejslabší naděje ani útěchy. Umiňuje si (str. 124): »Zlým budu, jako dravec hltavý, všady, kam postavím svou žhavou nohu, vychrlím pomstu v nepřátely své, ba budu mstít se samému i bohu,« ale touha po rodné zemi i prokleté dceři zlomí v něm za čas tento chorobně vystupňovaný vzdor a žene jej ze širého světa v tichou oteckou

vísku, kde zničiv bezděčně dceru vlastní vinou, padá uštván životem.

Druhou skupinu Staškových »hrdin« tvoří mladí idealisté, nadšení theoretici a citoví snaživci, z nichž nejpodrobněji propracován povahopis Ladislava Hronka (»Na rozhraní«). Má statek a je původně sedlákem, ale zatouží státi se továrníkem. Nikoli pro osobní zbohatnutí či z touhy po rodové karieře, nýbrž ve jménu hospodářského vzrůstu i národnostního zachránění rodného města i okolí před rozpínavou záplavou německých kapitalistů. Vše měl předem na papíře detailně nakresleno i vypočítáno: »V číslicích nescházelo mu ani krejcaru, na výkresech ani jediné čárky.« Těšil se stále, že nabude samostatnosti a nebude nucen ztráviti život v cizích službách. Přes deset roků bojoval o to, aby v neprůmyslném městečku nad Labem postavena byla továrna, houževnatě snil o tom a třesa se strachem, žil v ustavičné bázni, aby nepřišli sousední Němci a nezmocnili se krásné vodní síly místní. Zabýval se i dalekosáhlými plány o moderním uspořádání budoucího poměru mezi továrníkem a dělníkem, aby jeho závod byl vzorem po stránce sociální spravedlnosti (podobného thematu dotkl se i Jakub Arbes ve svých »Kandidátech existence«). Nedal si vymluvit utkvělou myšlenku ani poukazem na nedostatek většího, vydatnějšího kapitálu, ani námitkou vlastní rodiny, že se mu při sedlačině slušně daří, ani výhrůžkou, kdo neměří náležitě svých sil a pouští se do ukvapených podniků, že bývá brzy hotov, ztrácí jmění i čest a sahá si často i na život. Na něm se předpověď tato vyplnila doslovně. Vše odmítal, ničeho nedbal a jen za svým plánem slepě šel: ze sedláka státi se průmyslníkem a od půdy postoupiti k továrně. Chtěl překonat i zlomit zastaralý předsudek sousedních Němců o Češích, předsudek, vrcholící ve větě: »Vy Češi, takhle brambory sázet a kolník pěstovat, ale továrny?« Odborníci vyjadřovali se o něm, že jest mužem technicky vzdělaným a dokonce snad i učeným, ale jeho rozum že je naprosto český, totiž měkký a rozplyne se v citech jako cukr ve vodě. »Bude tápat po všem možném, bude sáhat do nebes i do pekel, udělá z toho třebas román, cíle však nedospěje. S jeho mlhavými ideály a rozměklými city nelze uzavírat žádných spolků. Nám pomůže jen rozum: studený jako led, tvrdý jako křemen, ostrý jako břitva a dle potřeby žhavý jako plamen. Hronkův osud zdá se býti předem zpečetěn. Vrhne se střemhlav a bez rozmyslu do boje, vykoná snad kousek práce, ale chopí se nejnešťastnějších prostředků. Má v sobě kus snivé, romantické povahy. Nevydrží, zahyne, padne.« A tento muž velkého chtění, ale na opravdový čin ještě nevyspělý, přiznává na konec sám (II. 594): »Mé dosavadní pachtění se potkalo jen s výsměchem. Stal jsem se terčem pošklebků, záští a jedovatých vtipů. Má duše pokryta je ranami.« Vlastní nejbližší jeho prostředí nechápalo jeho krásných i šlechetných snah a netoliko nepodporovalo ho v jeho smělém usilování, ale pracovalo ještě proti němu i osamotnilo jej úplně, vysloveného theoretika, jenž sám o sobě nebyl s to, aby

ve skutek přelil své růžové vidiny . . . Typ ryze slovanské tragiky.

Mnoho chce a vysoko směřuje, ale příliš často životem byl zraňován také kněz Petr v *Nedokončeném obrazu*. Stál v své farnosti proti celé veřejnosti a v tom byl po vlastním názoru »celý muž«. V jeho denníku jest doslovně zaznamenáno: »Celý život můj byl železným řetězem, jehož články — samá zklamání. Vyšel jsem na dráhu s velikou zásobou citů, snů a těmi jsem platil v životě vše, i svůj chléb vezdejší. Co jsem vlastně chtěl? To bylo mé neštěstí, že mnoho. A co jsem činil, abych toho dosáhl? Miloval, hýřil, pracoval, mnoho pracoval. Ale láska a víra nezjednaly mně štěstí, práce nedala mně velikosti, slávy, cti, bohatství. Zdálo se mi, že jsem titan, jenž dovede Olympu dobýt; ukázalo se, že jsem pidimužík. Nedosáhl jsem ničeho, vše jsem ztratil. Nezbyla mně ani víra v sama sebe, ve vlastní sílu. Jen k jednomu jsem se probrodil: ke stromu poznání a jedl z jeho plodův. Ošklivé a hnusné ovoce, trpké i hořké. Vzbudilo ve mně nenávist k lidem. Co však nyní dále?« Zbylo mu tolik nevysvětlitelné lásky k životu, že nemá sil, aby ho zahodil. Musí žíti. Především chce ještě v životě pokoj, pokoj stůj co stůj. Žíti v klidu. Jest neskonale nešťasten, poněvadž od života mnoho požadoval, a život, ničeho mu nedav, vše mu vzal. Bolestný pocit neštěstí byl vedle hněvu a skryté nenávisti jediným citem, jenž mu zbyl, když v mužném věku se rozhodl státi katolickým knězem. Nové povolání zdálo se mu býti zakletým kruhem, v němž otáčí jej železná nutnost. Odtud jen s bolestí konal svůj úřad. Nedocházel kol sebe nejmenší útěchy. Lidé zvykli si hned s počátku ho nemilovat. Nebyl nikomu ve svém prostředí sympatický, a poněvadž sám díval se na svět černě, pohlíželi naň i lidé skrze mrak. Byl nespolečenský i nepřívětivý a nezískal tedy snadno cizí lásky. Stále připadalo mu, jako by měl ještě vybojovati jakýs boj, ale v zápětí zas uvědomoval si hned, že ve skutečnu jest mu bojovat nikoli za velkou myšlenku i vysoký cíl, nýbrž prostě proti mouchám malicherného, všedního života i proti komárům denních trampot. A toto vědomí otravovalo mu i poslední možnou radost, radost boje i vzdoru. Cítil všude těsnotu zapadlého vesnického ústředí a lidu si nevážil pro jeho stálou uhnětenost i slabost. Nejednou klepaly mu na hrdé čelo myšlenky sebevražedné, ale v takových chvílích sám sobě bezmocně se posmíval: »Zbabělče, žít neumíš a umřít se bojíš?« (str. 50), vymezuje tak zároveň všecku tragiku svého bytí. S touže vnitřní rozdvojeností a povahovou dvojakostí nečinně přihlížel také k tomu, jak se vlastní jeho duše zmocňuje nová vášeň, láska k nezkušené venkovské dívce, a kterak na konec veškeru jeho bytost zcela opanovává. Právě pod vlivem této lásky rychle uzrál v něm rozhodný převrat, jenž měl z kolejí vyšinout celé jeho příští žití. Ale přišly rušivé okolnosti vnější a nedaly mu doplouti přístavu, nově vytčeného a snad tentokráte trvalého. Padl jako obět vlastního vzdoru i vlastní zaujatosti vůči lidu.

Bolestným kontrastem mezi ideálem i skutečností, nitrem i zevnějškem, myšlenkou i předmětem a především mezi vůlí i silou trpěl také soupeř Petrův Jindřich (Nedokončený obraz). Zklamán, nevzdoroval, ale hleděl se smířiti s osudem a nalézti zapomnění v lásce i lidumilné práci. Když ani v lásce neměl štěstí a lid se jaksi vymykal z jeho překotných plánů reformačních, povaha jeho utvrdla, zocelila a z mladého vesnického učitele vyvinul se fanatik utkvělé myšlenky. Nejsa však při tom bytostí bouřlivou ani hněvivou, uzavřel se v sama sebe a byl schopen mužné resignace. Když osud zpřetrhal mu i poslední pojítko k možnému osobnímu štěstí, oddal se výhradně jen svému povolání, neznaje než úkol, jejž si byl vytkl, než lid, jenž byl nyní prvou i poslední jeho myšlenkou, jeho jediným citem. Byl jako přírodní síla, jež jde ku předu, neohlížejíc se v levo ani v pravo. Pud byl mu mocí a rozum vůdcem. V konání jeho nebylo kouska ctižádosti nebo slávychtivosti. Nežil pro sebe, žil jen druhým a vlastnímu okolí. Jako Petr byl nešťasten v své nechuti k lidu, bylo neštěstí údělem i Jindřichu, ač pro lid žil.

Skoro vysloveným protějškem Petrovým jest dobrácký farář Buk (z téhož románu), který uchoval si veselou mysl a přirozený, často i řízný vtip do nejvyššího stáří. Jsa povahově optimistou, žil v úzkém styku s přírodou i lidem, nikoho nezarmoutil, sám byl všemi milován a nestaraje se o světové problémy, zachránil si až do smrti vnitřní klid, jemný cit i všeobecnou vážnost.

Třetí skupinu Staškových románových lidí lze nejstručněji definovati jako svět povah neuklidněných, vnitřně rozervaných i neuspokojených, tuláků, šumařův a filosofů pod zanedbaným vnějškem. A tuto kategorii svých postav miluje autor neméně než sukovité starce nebo mladé theoretiky. Hlavními představiteli skupiny té jsou Bohumil (Na rozhraní), Damian (Nedokončený obraz), Benda (V temných vírech), Varoň (Básně II.), Nácíček Jindrů (V temných vírech), titulní hrdina povídky »Uprchlík« (Otřelá kolečka) a Vladislav (»Václav«) . . . Bohumil těšil se božímu světu i svému životu a o vezdejší chléb si starostí nepřipouštěl. Jakýkoli strach o budoucnost nazýval kletbou. Miluje volnost i svobodu nade vše a svému okolí zdá se býti podivínem, ale v jádře jest dobrák. Pro praktický život nemá valného smyslu, ač je pronikavý pozorovatel vnější reality. Cosi oblomovského spočívá v něm. Jest duchem převážně kontemplativním, snílkem, poetou. Touha, věčná, neuhasitelná touha jest jedinou bolestí jeho života, lze-li bolestí zváti stálé vlnění duše, jež dme se mimo přítomnost a prahne po jiných končinách. Říkával si, že život má jen tehdy smysl, překonává-li člověk v sobě bol a hledá radost. Ne radost pomíjející rozkoše, jejíž chvilky vykupují se dlouhými útrapami, ale radost z vytvořené v sobě harmonie, jejíž hudba krotí vše, co zbylo v člověku zvířecího a jest jako ozvěnou i vyobrazením všesvětového souzvuku zároveň. Bojoval zásadně proti každé bolesti. Pouze bolest touhy ostávala v něm často vítězem. Poddával se jí bez odporu. Unáší-

vala jej, jako vítr unáší na jaře chmýří pampelišek. V takových okamžicích probouzívala se v jeho nitru vrozená toulavost, jež ho pudila s místa na místo. Jeho touha nerozpínala se po domově, ale po dalekém, širém světě, kde jest roztroušeno tolik radostí života, kterých nikdo nesbírá ani nesklízí. Sbíral by je a neunavně zas rozdával svým bližním, sám pro sebe si jich neponechávaje. Životem i krásou se toliko opíjel, nechtěje ji míti egoisticky pro sebe. Nelačnil po činu, jen přemítal, tušil, cítil a snil, snů svých nechtěje realisovat.

Damian sama sebe etiketoval ironicky jedinou větou: »Na čele měď, na srdci jed, na ústech smích, v žaludku hlad, v botách, v kapse i v šatstvě díry a v mozku výpar lihovin« (Ned. obraz 217), ve skutečnosti byl však filosofem, politikem, reformátorem, umělcem a cestovatelem, ale vším jen pro sebe, pro vlastní niterný požitek, nikoli pro vnější svět ani pro výživu. Nemoha vykonat nic velkého, jak chtěl, nekonal ani malé, ač sil měl k tomu dosti. Byl v tom jistý nedostatek mravní opory, čehož byl si ostatně dobře vědom. Nezměnil se však proto. »Filosofoval jsem nad sebou a prohlížel jsem se se všech stran, jako přírodozpytec svůj předmět pod mikroskopem. Ale nepošinul jsem se v své povaze ani o píď dále. Zkrátka — dospěl jsem brzo tam, že jsem neměl býti čím živ, nechtě se živit, jako každý obyčejný člověk. Místo práce jsem mudroval a nezbylo mně nic, než žíti životem opovrženého dobrodruha ze dne na den, z ruky do úst. Byly sice okamžiky, že jsem pracoval, ale hned zase prchal a honil se s místa na místo, bez účelu, bez cíle, bez vedoucí myšlenky, s pouhými upomínkami, pouhými obrazy své fantasie. Stal jsem se tulákem, jenž pracuje jen v největší nouzi a nikdy ne na dlouho; tulákem, jenž nemyslí, jen blouzní« (Ned. obraz 236). Na konec zamiluje si lid i přítelovu milenku, chce smířiti dvě povahové protivy a padá jako obět za hřích soudruhův. —

Člověkem velikých plánů a odvážných snah, ale při tom theoretickým snílkem, který v praxi není s to kolečka svého osudu nijak posunout do předu a všechnu duchovou energii spotřebuje jen na hloubání, jest Benda (V temných vírech). Pro svůj ideál, jenž někdy míval podobu skutečného fantomu, trpěl hlad i zimu, dal se celé měsíce honit policejními agenty, krvácel jako samozvaný vůdce stávkujícího dělnictva, byl vězněn a opět živořil na svobodě, trpěl i strádal, zabořiv se do samotářství. »Volal po světlém vzduchu a tonul v temnotách« (II. 227). Snažil se probrati se z unášejících ho vírů, ale pod rukou vše měnilo se mu v bolest i strast a v hlavě maje tisíce revolucionářských rozběhů, v životě nevykonal pro svoji ideu ničeho a byl blízek šílenství.

Tuto kategorii velezajímavých typů Staškových uzavírá prozatím »Uprchlík« v »Otřelých kolečkách«. Je to originelní dobrodruh, jenž procestoval skoro všechen kulturní svět, prošel řadou nejrůznějších společenských postavení a navázal osobní styky s vynikajícími členy četných representativných sdružení zahraničných, ale nehonil se za dobrodružstvími milostnými nebo zábavně

turistickými, nýbrž jen houževnatě a důsledně stopoval svoji samorostle pojatou ideu revoluční i sociálně osvobozenskou. Jeden jeho přítel takto se o něm vyjadřuje: »Ohlédni se a proběhni zrakem dráhu svého života. Co jsi velikého nebo užitečného vykonal? . . . Nic, zhola nic. Na místě prospěchu přinesl jsi zkázu každému, s kým jsi se setkal. Metal jsi do mladých ňader marné naděje, jež nemohou být nikdy splněny. Vrhal jsi do nezkušených mozků rozhárané myšlenky, které sežíhaly každý zárodek zdárné práce a hnaly k činům, jichž koncem byly žaláře.« —

Dobře vykreslil belletrista několik maloměšťáků — spolkářův i funkcionářů, kteří bez »veřejné činnosti« nemohou být. Řada vysoce svérázných postav horalských, venkovských, podkrkonošských (Martinec, Housa, Brabenec, Boch) zachycena v populárních »Blouznivcích našich hor«. Serii neméně zajímavých figurek velkoměstských zportretoval spisovatel (V temných vírech) postavami policejních agentů, komisařův i náhončích s jedné a ztracených existencí, pobudů, kriminálníkův i zlodějů se strany druhé. Také několik byrokratických zpátečníků tu i tam Stašek dost ostře zachytil.

Také v galerii autorovych postav ženských možno rozpoznati několik hlavních skupin. Jsou v jeho literárním díle ženské povahy trpné, nesmělé, neenergické a tiché, ale při tom obětavé (Marie »Na rozhraní«, Barbora z »Nedokonč. obrazu«, Berta »V temných vírech«). Moderně cítící ženou jest Olga (Na rozhr.), pravým zosobněním energie Hermina v »Nedokonč. obrazu« a jakýmsi přechodem mezi prostou, naivní, nezkušenou, ale hrdinskou povahou dívčí Verunka (Nedok. obraz). Ušlechtile jeví se postava zádumčivé, resignující staročeské babičky z »Václava«. Za to ženské i dívčí podobizny Staškovy z prvých veršovaných eposů autorových trpí jakousi neurčitostí a mlhavostí (Cilka, Miriam a pod.).

*

Zvláštní zmínky zasluhují u Antala Staška jeho sytě i plasticky kreslené hromadné výjevy lidové, hospodské atd. Široký, vpravdě epický dech prozrazují všecky jeho (a bývá jich v jeho románech poměrně mnoho) popisy požárů, horských vichřic, dělnických stávek, táborů lidových, bouřlivých scen rodinných, manželských i sousedských. Zhusta rozvádí tyto popisné partie i na deset či více potištěných stran, kreslí je zevrubně jako opravdový malíř, ale bez naturalistického libování si v detailech zvlášť odporných nebo ohyzdných, ač ani před těmi očí nezavírá. Dokladů bylo by lze uvést z každičké belletristické skladby spisovatelovy dlouhou legii. —

Duch vážné opravdovosti, která ví, že jest v životě mnoho zla a z lidských povah že vycházejí četné sklony i popudy zhoubné, ale jež při tom neutápí se v nějaké zásadní beznaději, vane celým belletristickým dílem Staškovým, vyznačujícím se vzdor této vážnosti obdivuhodnou duchovní pružností i svěžestí citovou. Ať jest

už psáno prósou anebo veršem. A to je u sedmdesátiletého belletristy zjev jistě příznačný.

Velký román Antala Staška »*Na rozhraní*« vydalo r. 1908 nakladatelství Ottovo ve dvou objemných svazcích o 1200 str. s podobiznou autorovou. Sešitové vydání tohoto díla, kteréž současně vycházelo (38 seš. po 32 hal.), bylo podporováno vydatně našimi obrannými jednotami, kteréž správně vystihly význam této znamenité literární práce a napomáhaly snahám nakladatelství. Román Staškův teprve otevřel oči tam, kde význam národnostního boje nedocházel náležitého pochopení. Loňského roku vyšla rovněž u Ottů sbírka povídek Staškových »*Otřelá kolečka*« (Ottova Laciná knihovna národní 241), cyklus kreseb vysoké hodnoty literární. Obsahuje celkem sedm prací: Uprchlík, Spoutaní, Zámecký kaplan, Dílo, Podzim, Otřelá kolečka, Ubohý člověk.

Pražské výstavy.

Naše jarní bývalá velká přehlídka českého i cizího umění redukovala se časem na řadu menších výstav, které se v Rudolfinu střídají, a z nichž pak jarní, bývalý Pražský Salon, se třeba stane pouhou příležitostnou výstavou několika domácích a také jen několika cizích malířů, jako právě nynější výstava. Toho vinu ovšem sluší hledati hlavně v nepoměrně větší produkci umělecké u nás i všude po světě, v čilejší výměně uměleckých produktů mezi národy, ano i jen mezi městy, a v nedostatku místa.

V Rudolfinu vzrostla stálá galerie, najmě její moderní oddělení, tou měrou, že nelze již používati sálů v patře, a jen dvorana a přízemní nízké a špatně osvětlené pokoje, kde dříve bývaly sbírky umělecko-prům. musea vystaveny, jsou k disposici. Tedy zatím je konec s velkými výstavami — dle našeho měřítka — o 500—600 číslech, a jsou jen výstavy s katalogy o 200—300 číslech, při čemž je vždy dobrá třetina grafických listů. Ty teď přicházívají na výstavu již zcela po obchodnicku v celých seriích z toho neb onoho nakladatelství neb uměleckého obchodu. A tak tedy se změnil ráz těch našich výstav i jejich vzhled — tento zajisté k lepšímu. Uspořádání bývá nyní vkusnější, někdy obstarává dekoraci stěn a úpravu umělec a vždy se dbá na přehledné rozřešení bez přílišného šetření místem. Jinak ale nepůsobí taková nynější jarní výstava tou měrou na obecenstvo, jako působívala dříve. Pražané uvykli, a když k tomu ještě přistoupily výstavy modernistův a dekadentův a všelikých nohsledů časových právě mod, ochabli také naši milovníci umění, zmatení ve svém názoru na umění a zdisgustováni ve své chuti k návštěvám výstav. Obec oněch neochvějných, jimž ani kubismem na výsost doporučovaným nezkalí se radost z opravdové umělecké produkce, není velká. Proto také ani návštěva výstav za našich časů nevzrostla

úměrou k době starší, a úspěch tak nepopíratelný, jaký měla na př. výstava Jakuba Obrovského, nebývá častý. Ale snad je taková přeměna výstavních poměrů právě přirozená a vývojově logická, snad zreformuje se výstavnictví naše od základů — jen až v cizině s něčím takovým počnou.

Na letošní jarní tedy stáli v popředí tři čeští malíři, A. Zeyer L. Kuba a J. Panuška. Angelo Zeyer má již své obecenstvo obdivovatelů, jeho akvarely získaly mu přízeň kritiky i publika. Široce, plynnou barvou, pružným štětcem maluje Zeyer motivy pražské i americké (z Kanady) a síla jeho barvy vskutku nutí k obdivu. Sytý, hluboký přízvuk akvarelu připomíná někdy mistra Schwaigra, ale Zeyer má modernější stupnici tónů k disposici, i když rád zdůrazňuje stíny a barvu temně tlumenou. Nálady za deště nebo po dešti proto zvláště se mu daří. Kostel sv. Mikuláše, Hrad Pražský, dalmatské motivy, nebo zase moře u Montrealu tvořily zajímavou galerii většinou velkých listů, jimiž Zeyer směle soupeří s nejznámějšími akvarelisty.

Ludvík Kuba vyplnil celý interiér svými olejomalbami, a prokázal, že je na vrcholu svého tvoření, že se stal malířem, jenž má svůj ráz a svůj směr, a konečně také svoji techniku, což dnes brzy bude nutno zvláště zdůrazňovat, neboť zpravidla vystupují malíři nyní s ostentativní technickou nemohoucností.

L. Kuba ale ovládá svoje metier dokonale, má dobrou školu mnichovskou a také zvláštní dar štětce, jak bych to nazval. Zajímavý tento umělec, sběratel národních písní slovanských, spisovatel a nyní malíř, probil se teprve v mužném věku k paletě, a snad také proto má jeho dílo cosi zralého a uceleného. Barva svítí a hřeje, zvláště při podobiznách, jichž tu byla celá galerie. Ad. Heyduk, Dr. A. Sedláček, Ig. Herrmann, Šmaha tu na nás hleděli z rámců zraky oživenými, a Machar, arch. Urban, dámy, dívky, děti tu zachyceny bystře a pravdivě na plátně, které tu znamená svět. Mezi to vřaděny motivy z cest, kvetoucí azalky z parku Schönbrunnského, uličky z českých měst, a vše podáno svěže, s jakousi tvůrčí radostí, která svědčí o umělecké nadvládě nad světem tvarův a barev. Je v tom rozmach přímo mladistvý, šířka faktury a šťavnatost nánosu, že nám připomínají krásné časy, kdy ještě malíř směl vskutku malovat, aniž by si tím zadával u oněch, jimž každá technická vyspělost jest a priori zavržitelná, poněvadž výraz doby dle jejích přesvědčení tkví v neumělosti, neomalenosti a primitivitě. Ale těšme se blahou nadějí — maličko, a primitivismus bude překonán, snad nejdříve archaismem, pak finismem atd. Jen že praví malíři mezi tím vždy budou po svém a dobře malovat.

Jako Jar. Panuška. Ten si nepřipouští starosti se všemi těmi různými hesly a programy, a má jen svoji lásku k přírodě, jejíž kouzlo nevystihne ani největší genius, ale jenom se mu přibližuje, jenom je parafrasuje, a ze svého nitra čerpá, co v něm z intuice přírody bylo uloženo.

Tak vyvstanou před jeho zrakem krajiny z pravěkých dob, když oni šťastní primitivové, po jejichž stopách by aspoň v umění

rádi kráčeli naši i cizí modernisté, osídlovali okolí Prahy, výšiny blízko vody, na př. chlumy a skály šárecké. Panuška nám předvádí ty končiny, kudy dnes putují tisícové Pražanů do divadla v Šárce, zalesněné, s vykácenými a vypraženými mýtinami, chatami, ohništi. A pak zase maluje porost lesní a jadrné hřiby v něm, nebo jedovaté houby širokých kloboučků, nebo tůně šedavé vody, se zelenými květy, nebo sněžné pláně a svahy — vše volně a jakoby jedním tahem štětce. A vše, co vábí lidské srdce a těší lidské oko, hloubku, dálku, zamženou i průsvitnou, světlo proudem zaplavující kde který kout, i stíny lehké a barvu modulující, to líčí přebásněním i odpozorováním, aby také potěšil a zmnožil radost ze života. Ach, byli ti umělci pošetilci — radost šířit a sdělovat, štěstí aspoň malovat a malbou suggerovat není přece posláním umění! Tak také Tomec mistrně líčící zákoutí v chrámu sv. Mikuláše na Malé straně, kde právě křtí malého světoobčana, sděluje se s námi o všechen ten požitek z nádhery zlata, běli, purpuru a masově rudých mramorů, z lesku a třpytu a dovádivé hry stínů a světel. A. Schusser opět venku v lesním potoce zachytí naháče, kol něhož světlo proskakuje korunami stromů a probleskuje po kamenech i kapradinách. Růžová skvrna v zeleni — ale co tu kultury malířské, co tu jemného citu pro krásu, kterou jsme — hosanna in excelsis! — přece jen obklopeni!

Velký, barevně jemný portrét od Autengrubera z Mnichova připomíná nám umělce z mladších, velmi nadaného a velmi vážného ve svém snažení.

R. Bém debutoval jako krajinář, rovněž tak Zahel, již známý z výstav Jednoty, i Konst. Stuchlík, St. Feikl, Martin Benka, Cína Jelínek, V. Souček. Žák Schwaigrův, Fr. Hlavica tu měl svůj »oltářík« zcela ve způsobu svého mistra. R. Vejrych sleduje Švabinského co do koloritu, ale nedostihuje co do půvabu karakteristiky zobrazených osob. Ti všichni vystavovali dobře, zvláště Cína-Jelínek, jehož díla překvapila volnějším podáním a lahodně vibrující barvou. K nim pak přidružila se skupina Rusů, z nichž Zarombin, Kajgorodov, Vinogradov, Stolica a Isupov přišli s krajinami, Beringer s mořem, a Moraško k tomu s genry, jako Čepcov s velkým figurálním obrazem, jaké se u nás malovaly před dvaceti lety na důkaz získané dokonalosti v ovládání olejové barvy. Nic, co by zvláště nadchlo. K tomu pak přidán byl vyhraněný modernista A. Herbin, s malou kollekcí pěkně rovnočarně a neohrabaně rozkreslených i ploše omalovaných krajin, které nejsou žádné krajiny, ale snad by mohly býti dekorace, kdyby nebyly tak málo dekorativní, nýbrž jenom pestré a barbarsky vtíravé. Co do stupně umělecké kultury stojí tu oni Rusové mnohem výše, než Francouz, neboť malují svoje krajinářské nálady aspoň barevně zajímavě, navazujíce na evropské malířství, z něhož pak se snaží abstrahovati svoje ruské stanovisko. Odtud jejich zalíbení v barvách silných, málo lomených a živě kontrastujících, odtud také u figuralistů zase jakási šíře karakteristiky postav. Ale dělati skvrnité obrázky vzhledu papírové mosaiky jenom proto, že to móda, to nevyžaduje vůbec ani zvláštního myšlení, ani uměleckého nadání.

Na výstavy bývají nyní takoví modernisté přibíráni jaksi pro zpestření a pak jistě také proto, »aby se neřeklo«. Ať publikum tedy vidí také ty z nejkrajnější levice, ať je tu také módní zboží, nejnovější marka. A jak se zdá, i v *Manesu* tak myslí, a rozsvěcují svíčičku i tomu Belzebubovi, jehož viditelný obraz si dali na obálku svého katalogu. Náš kdysi velmi pokrokový spolek umělců, jimž bylo malování historie absurdností, malování genrů zpozdilostí, a jen malování skutečna pravým uměním, kde vše přísahalo na impressionism, uznával za nutné, aby šel s dobou, to jest s módou. Říkali tomu, že popřávají mládeži příležitost, aby se vyslovila a ukázala, v čem vidí krásno a umění. Při tom však jádro Manesa, čeští umělci svérázní, klidně vystavovali svoje práce, tak mile známé již z daleka barvou, komposicí i technikou, a činí tak i dnes. Je to jakýsi druh dualismu, jakási koncesse tomu duchu, jenž vládne mezi mladými umělci i všude jinde, a jenž vždycky si získá přívrženců za heslem »novosti proti všemu, co jest a bylo«. Konečně — historik umění dobře zná tyranii tohoto ducha, zná působivost hesel, k nimž vždy se budou hlásit mnozí, kteří nutně se musí k něčemu přimknout, nemajíce pevné páteře ani dobré konstrukce, a tak jenom konstatuje, že i teď a u nás jsou takoví umělci, mnohdy i nadaní, jimž nestačí tvořiti ze svých fondů, ale kteří musí používati módních hesel. Je pravdou, málo uspokojivou, že většina i výtvarníků, nejen spisovatelův a literárních propagátorů, zcela dobře cítí rozpor mezi svou vlastní uměleckou individualitou a programem módy, a jsou to jistě ti zcela bez individuality, kteří i věří v samospasitelnost hesla a módy. Nikde nepoznáme to lépe, než na výstavě, jako byla poslední jarní Manesovská. Zase přizváni cizí představitelé novotin, primitivisté z Francie, a také někteří klassikové impresionismu (Monet), od nichž tu pak byly staré práce (1883, 1886), nebo naopak modernisté nejnověji od primitivního malování se odvracející, jako Emil Bernard, jenž jenom zcela nepatrně tak trochu špatně prokresluje, ale jinak maluje jako Velasquez. Ano, ukazují se známky nastávající reakce proti obhroublosti primitivistův a kubistů, což konečně je zcela pochopitelno. Žádný malíř skutečně nadaný, myslivý a ke tvoření svým ingeniem puzený nestrpí na dlouho, aby byl dogmaty modernismu nucen k nejapnostem. Že u nás ještě na př. Karel Vik, Špála, Konůpek, Koníček, Majer, oddaně spolupůsobí ve výrobě všelikých strašidelných, všechen požitek z krásy světa negujících a při tom bezvýrazných maleb, kreseb a rytin, nebudiž jim ve zlé vytýkáno; neboť jednak domnívají se tak býti na vrcholu moderního umění, jednak věří, že se to opravdu líbí, aspoň některým — ale ostatně modernistní umění nechce, aby se líbilo.

Jak vysoko nad všechnou tou moderností poslední minuty stojí umělci vskutku tvořiví, to dokazují pak práce Švabinského, jeho drobné lepty naplněné zrovna extraktem přírodních dojmů, a jeho kresby a lepty portretní, jimiž nám předvádí živé lidi, nejen mátohy a příšery. A Vratislav Nechleba, zajisté povaha dosti neodvislá a prostá všeho akademismu, maluje svoje podobizny, ač někdy s brutálním verismem, přece jen po malířsku tak jemně, tak zdravě ma-

lířsky, řekl bych, bez ohledu na recepty nové neb staré, a zase s takovou finessou, přímo klassického původu, ač nevím, zná-li a ctí-li staré mistry, že nutno konstatovat nejen jeho veliké nadání, ale i jeho originálnost. K tomu je technika jeho brillantní, jednoduchá, ale každý tah štětce na svém místě, a barva zredukována na několik šedých — ovšem přejemně cítěných a tvořených tónů — a žlutých světel výmluvnější, než barbarismy červené, modré, zelené a oranžové, jimiž nás oblažují moderniste. Nechleba vidí svým modelům do duše, a je bezohledný ve svém líčení toho, co viděl. Maluje však podmanivě dobře — a tak patří mezi umělce, jimž nutno vyhraditi právo, aby svůj model třeba trochu zterorisovali.

Whistlerovská jemnost tónu a svěžest podání vyznamenává Böttingerovu podobiznu skladatele Suka, i jeho bacchanál, graciosních těl a lahodných soustav barevných. Temnější šeď a těžší barvu velké melancholické výraznosti shledáváme u K. Myslbeka, jenž nyní rád namaluje i krajinu jaksi proniknutou hlubokým smutkem. Je to vše vážné a velké, i v kresbě postav ucelené a rázovité, co nám přináší. Hubert Masaryk, zabočiv na pole figurální malby, slibuje mnoho svéráznosti. Má pevný tah štětce, a smysl pro barvu jemně odstupňovanou. Z krajinářů jsou zde koloristé K. Langer, jehož velká kvetoucí jabloň přímo sálá barvou; Ullmann, velmi delikátní v koloritu jako vždy, a velmi pravdivý, i když líčí svoje náladové dojmy z přírody; R. Lauda s obrazy syté barvitosti, prostých motivů; B. Dvořák, jenž tak upřímně líčí tichou krásu pohorského kraje; Jan Honsa, malíř krajin, v nichž zvučí barva v energických akkordech, při čemž motivy jsou vzaty z přírody bez příkrasných tendencí; a jiní z generace Manesa, jimž nelze upříti jistou společnou podobnost a příbuznost malířského výrazu. Šimon a V. Stretti přispívali vždy svými grafickými listy k obohacení výstavního ensemblu a co Šimon nyní v barevných i černých leptech vytěžuje ze svých cest po světě i z Prahy, to dávno má svoji uznanou hodnotu. Litografie Strettiho jsou barevně pointovány, výrazné, pěkné listy.

Plastika česká byla v Manesu dobře zastoupena Mařatkou, Formánkem, Horejcem, Štursou a Španielem, a jistě lépe, než v Rudolfinu, kde vystavoval jen člen poroty Hnátek; neboť těchto několik českých sochařů aspoň representuje nynější stav české plastiky, i když tu nejsou přední mistři zastoupeni, kdežto v Rudolfinu došlo k prostému boykotu výstavy. Bylo by žádoucno, aby pořadatelé výstav pečlivě vybírali své poroty, jestliže má účast obesílatelů podati obraz skutečných poměrů našeho uměleckého života. Jinak nabývají výstavy rysů příliš strohých a zkreslují situaci. Spolek umělecký ovšem je ve výhodné posici, jeho členové předem vědí, kdo je bude přijímat, ale jinak nepodrobují se umělci rádi porotě, sestavené z umělců jim nesympatických, z jiných táborů uměleckých, a pak nedosti autoritativně podepřených. V našich rozháraných uměleckých poměrech pomalu nedojde již k žádným výstavám, aby při nich nebylo šrůtek, polemik a mrzutostí. A přece by bylo lze z míst, jako je Rudolfinum, uspořádat na př. velkou českou výstavu dle výběru

poroty nejen nestranné, ale i dosti znalé českého výtvarnictví naší doby, kterážto porota by pak docílila toho, čeho čeští umělci nedovedou: srovnala by je pod jednou střechou, a umožnila by tím obecenstvu, aby si utvořilo svůj úsudek a vyhledalo své oblíbence.

Dr. *F. X. Harlas.*

---

*H. Křemen:**

Dobrá srdce.

Únorové jitro vstávalo nad krajem havelským a nad jeho černými, jehličnatými lesy, které jej kolkolem objímají, spalo velebné mlčení. Hvězdy již na prošeřelém nebi pohasly, jen chladný kmit úplňku odrážel se v zamrzlých oknech a skleněných světlících střech a stříbřil dosud mírné pahorky a vrchy, počátky vypnuliny Českomoravské, které, vypiavše se z klidné a úrodné roviny Třeboňské, jako ustrnulé vlny vrásčité kůry zemské povlovně se prohýbají.

Ze dvora stavení Krutinova časně ozýval se ruch. To Jouza, nejstarší syn Krutinův, ode čtyr hodin je vzhůru, koně krmí a napájí, k odjezdu prázdný vůz otáčí, nakřehlé ruce mne a zahřívá.

Celý kraj jiskří ledem.

Stromy a kře opředeny jinovatkovými vlákny, která přibývajícími mrazy sílila v provázky; suché listy, jichž podzimní divé větry neservaly, proměnily se v nádherné závěsy, jemnou jako nadýchanou stříbřitou srstí pokryté.

Pod lehounkým a jako zředěným popraškem sněhovým ukryty táhly se tenké škraloupy rozsáhlého náledí, které na všech a hlavně sráznějších cestách byly chodcům zákeřně nebezpečné.

Krutinova rodina seděla u snídaně. Za stolem v rohu veliké kuchyně byly dvě lavice s mřížovanými opěradly, původně natřené veselou barvou žlutou, která teď již jen matně prosvítala s míst, kam při sobotním úklidu tvrdý kartáč kuchyňský nevnikl. Vůně cibulí zasmažených brambor a zelnice šířila se kuchyní. Krutina seděl na místě hospodáři vyhrazeném, na pevné židli domácí výroby a mezi jídlem volným, vážným hlasem uděloval rozkazy o tom, co kdo bude tento den dělat.

»Potřebovali bychom nového koně — bulíka prodat, je už starý, sešlý, dříví ho zmořilo.«

»Hvízdalouc mají pěkné hříbě, to by se hodilo k našemu ryzákovi,« připomíná Jouza, ale v zápětí jako by pronesl cosi nepřístojného, zarazil se, dech ztajil, oči sklopil — i ruka se lžicí volněji k ústům se nesla a jaksi dlouho se do společné mísy pro vonné, sypké brambory nevracela. Krutina střihl mračným pohledem po Jouzovi, odkašlal, chtěje patrně něco peprného říci, ale nepromluvil.

Krutinka, hledíc nemilý dojem Jouzovy poznámky zahladiti, něžně a starostlivě shání se po uzlíku, ohromné krajíce chleba do něho zavazuje. Dobře pozoruje matka kyselost, jež mezi otcem a synem od

včerejška se táhne. Postřehla včera, jak hově si po večeři na posteli otec stranou Jouzu pozoruje, nohy neklidně překládá, silně a s důrazem bafá, když vidí, jak syn ruce i obličej v korytě si myje, před zrcadlem mokré vlasy učesává — na hrátky (besedu) se chystá. Dosud cítí matka ostrý přízvuk, jímž neobvykle poručil synovi: »Jdi ležet — ať můžeš ráno záhy vstát, ať tě nemusím dlouho budit —« a v duchu vidí, jak Jouza poslechl, vyšel z kuchyně a odebíraje se do stáje, kde měl upravené lože, v síni již hučí: »I nemusíte, tatínku — půjdu teda zejtra!« Obává se matka srážky, s otce na syna se významně dívá, pohledem je smiřuje a krotí, zažehnává milou péčí a vlídnými slovy mraky a bouři, srdcem proti ní zvoní — ale marně. Naráz, jako blesk z mraku šlehla otázka: »Slyšel jsem, že chodíš na hrátky k Hvízdalom!?«

»Chodím, táto,« klidně přisvědčuje Jouza, a spánky se mu krví zalévají. Klidný tón Jouzův pobouřil Krutinu. Chodím! — řekne si a paličatou hlavou přikývne! Zlý oblak zatáhl už obzor — těžký mrak — a již se sype krupobití slov.

»Ani jeho koně nechci — což potom dceru!« zaburácel starý. »Ty nevíš, jaký to rod! Zatím co lidé spali, vypásal Hvízdal na cizích jetelích svůj dobytek. Za bouřlivých nocí, za blesku a hromu, v nejpustších nocích lidem zahrady a sady za samými humny spásal . . . Byl překvapen, pytláci ho vyčíhali — a zmlátili nekřesťansky, ale neudali. Osmdesát ovec na cizí obiliny od půlnoci k ránu vyháněl. Kolik ovec měl, tolik ran dostal. Z mezí po částech odorával, zloděj pozemku! Dlouho jsem se mu vyhýbal. Až když mi v Křimoších cestu přes louku vyjezdil a sobě ji vlastnil, pozval jsem si obecní komisi. Ta mi dala sice za pravdu, ale Hvízdal jezdil dál. Dal jsem to k soudu — Hvízdal platil celou úřední komisi, advokáta, inženýra — ale jezdil dál. Ale tu nastal obrat. Zajel on také — snad ani nechtíc, v zátoči — na louku Vojty Knepsla, známého rváče. Zatočil se tam jednou — nestalo se nic, ale Knepsl už tam v houští nedaleko hlídal. Zatočil po druhé — a Knepsl ho tam zrasoval tak, že Hvízdal čtvrt roku ležel a stará Kovářka nestačila mu vařit masti a čaj z bylin. Od těch dob má i Knepslova i moje louka pokoj. — A teď mi řekni: Tam ty chodíš?«

»Však Bětuška není jako Hvízdal!«

»Není — což padá jablko daleko od stromu? Krev není voda, ta se nezapře; ale bude tobě hvízdat a ty budeš tancovat — — jako že už teď tancuješ — ale dokud moje oči koukat budou, nebude ti hvízdat na našem dvoře. Rozmysli si dobře!«

Nerad by ztratil Jouza otcovský krov, dědické právo nejstaršího syna, bodá ho i možnost ztráty jeho oblíbené louky v Křimoších s vyzděnou studánkou, vše to se mu myslí kmitne, i jak jako hošík na té louce přečasto pásal, i jak s hliněnou baňkou do studánky pro zdravou, chutnou vodičku běhával, náprstkem octa ji okyselil a žencům nosíval, i jak děd ho napomínával k zachování čistoty studánky: »Nehaž tam kamínků, ani nečistoty — panenka Maria se odtud dívá — — a bude to tvoje louka i studánka, synáčku.« — Vše to se mu myslí kmitne, ale přece pevně odpovídá:

»Už mám rozmyšleno, táto!« — a oddechne si, jako když z těžkého sna, v němž ho zlá můra tlačila, se probudí a v duchu si praví: »Nebudu do smrti ani s Hvízdalem, ani s vámi, ale s ní.«

Nevěděl Jouza, jak hořký odpor zdvíhá se v duši otcově při pouhém vyslovení jména Hvízdalova. Povzdechne si Jouza a pomyslí: »Táta má plno starostí, jako dotěrné mouchy bzučí mu v hlavě — odletí a zas bude dobře — — ale já nemohu jinak, ne, nemohu.«

»Zajdi k Peroutkovům,« přeťal starý náhle hovor a odbočil na pohled klidně, »že už jedeme, abychom tam stejně přijeli a zase si vypomohli. Jdi napřed a nadejdeš mi - « poručil synovi.

K vozu jde starý, o Jouzovi přemýšlí; neznal jeho spádů, tužeb — až Uhlířka, podruhyně, cosi napověděla. ale jen tak na půl slova, o Jouzu a Bětušku Hvízdalovic jako mimochodem zavadila. A on se tak bez okolků přizná! »Tvrdohlavec umíněná!« odlehčí si v duchu a myslí dále: »Špatně jsme den začali — jen aby nám také špatně neskončil . . .« A již se kolem vozu klátí jeho vysoká, trochu přihublá postava v mohutných botách a krátkém kožichu; na hlavě měl černý klobouk, pod ním z černé pletené čepičky dívala se na nás brunátná, zardělá tvář trochu do předu pochýlená, s klidnýma, poněkud přivřenýma očima. Z celé osobnosti vyzařovala pevnost a tvrdá odhodlanost, každodenní těžkou, lopotnou prací zocelená.

Jouza zatím již koně v postroje upial, zapřáhl a napřed odcházel.

Z malého okénka chalupy na podruží přes dvůr blikalo světélko, dralo se odtud namáhavě zapoceným a zamrzlým sklem. Po chvíli v bílé zdi začernal se vchod, vyhrnul se do dvora oblak páry, v němž Uhlíř jako jakýs pohanský bůh ne sice se žhavým kladivem, ale se sekyrou a klínem chleba v uzlíku na dvoře stanul.

Podruh Uhlíř, malý, ale svalnatý chlapík, byl chytrák a šprýmař, jemuž nic neušlo. Už sama fysiognomie jeho byla jaksi k žertu nastrojena. Horní ret jeho širokého obličeje porostlý krátkými štětinovitými vousisky stále byl poněkud pozdvižen jako připraven k úsměvu i k úsměšku a pod ním bělal se zdravý chrup.

Pozdraviv hospodáře, očekával jeho podiv: »Cože, Franto, ty jdeš také do lesa?« — »Inu, taky« — odpověděl by — »všechno už jsem doma porobotil, všechny ošatky a opálky ve vsi spravil, dížky, džbery i putny novými dny vybednil — a tak teď musím — — dost nerad.« Uhlíř byl všeho řemesla fušar, jak sám o sobě říkával.

Ale hospodář nic — sotva na pozdrav odpoví. — »Aha, něco se semlelo u nich,« hádá Uhlíř a pevným krokem vychází a spěchá za Jouzou.

Starý Krutina zašvihav bičem, pro sebe pronesl: »Tak s Pánembohem! Hý, malí, hot!«

Koníci zabrali, kola zaskřípala, kopyta pěkně cupydupy zaklapala, zvonek zacinkal. Mrzlo, až všechno sopotalo. Z komínů nesl se do oblak dým. Brzy sjel povoz s vrchu, zahnul kol rybníka. Smutně zadíval se náruční na zamrzlý brod. Hospodář si myslil: »Viď, starý, viď, tady za horka v létě se napájíš, když tudy dlouhé

klády vozíváme; no, nestarej se, brzo to zas bude. Skřivánci už vrzají — svatý Josef ledy seká — máme do něho ještě tři neděle; jaro se otevře a budem' sít.« A Krušina v předtuše jara a radostné práce v poli se utěšoval, jako by již v kypré, vonící prsti nohy své koupal.

Neměl mnoho, nebyl pozemskými statky přetížen, za to četnou rodinou byl bohat; svůj vršitý půllán i bez černé pšeničné prsti miloval jako svou rodinu. Nikdy nenaříkal, ač i on hradil neúrodu, škody z krupobití a různé poplatky, ale přičinlivostí zaháněl nedostatek. A tak, když práce v poli a doma polevila, výdělkařil, vozil dlouhé klády.

Tam, kde se cesty sbíhaly, očekával povoz Jouza. Pod dojmem ranní neshody s otcem vyřídil dosti nevrle a jaksi tvrdě své poslání, přisedl, přitáhl úže jíním a ledem vně posetý šál, na němž se mu dech srážel a mrzl, a zabořil se do myšlenek. I starý zatvrzele mlčel a odpařoval chvílemi pod rukavicí namrzlé rampouchy na mohutných vousech. Silnice plazila se lesem do vrchu jako obrovský had. Podél ní jako vysoké hradby po obou stranách tměl se les, jímž zimou a hladem zkrušená zvěř zkrotle pobíhá. V hustém, mladém lese, jenž v létě rubínovými jahodami a dráždivými ostružinami oplývá, poskakuje nyní jen několik šídlozobých králíčků, kteří svým cik-cik přerušují ticho jako hodiny svým tikotem v opuštěném domě. Asi po dvouhodinové jízdě uvolnil se trochu výhled. Stromy řidly a zde onde u cesty bělá se mezi dva stromy vklíněná hranice polen, sluncem dosud neožehlých.

Brzy zaslechli hluk, praskot a dunivé rány. To kladaři, kteří si dnes přivstali, dříve přijeli a již nakládají dlouhé, silné klády na vozy, aby je dovezli na pilu nebo k Lužnici, po níž je voraři plaví do Vltavy a tou i dále do světa.

»Ej, prr,« starý zastavil povoz.

Syn seskočil hbitě, starý namáhavě slezl a oba jali se upravovati vůz, aby mohli nakládati. Potom zavolali ku pomoci Peroutku, omotali řetěz na vyhlédnutou kládu, zapřáhli koně a smýkali kládu za kladou zvolna a těžce k vozu, nadlehčujíce ji sochory a uhýbajíce ji v potřebný směr, třela-li se o pařez nebo jinou překážku. Neopětovali klení, křiku a hlomozu svého souseda-kladaře z kterési německé vesnice pohraniční, tiše a zamlkle konali práci svou. Oblak neshody zatáhl a zasmušil jim jasný obzor v duši a nepropouštěl světlých paprsků klidu a radosti z práce. Jen zlehka Jouza bič na záda koníkům pustil. —

»Nelupej! Nebij!« káral hned starý. »I zvíře má rádo, když s ním vlídně zacházíš, a na slovo tě poslechne, když je tomu naučíš. Vidíš — vidíš — jak se otáčí, jako by vyčítalo, že se mu špatně odměňuješ za to, že ti věrně slouží,« vykládal starý Krutina, jemuž bylo chloubou, že vždycky za mlada dříve koníky pokrmil, než sám zasedl k stolu. »Raději sám ani do úst nevezmu, dokud jsem jim sena nezaložil a ovíska nenasypal.«

Jako ostré trny bodá Jouzu neoprávněná výtka otcova, dvojnásob ho pálí před cizími vyslovena; vtáhne hlavu do ramen, zardí

se studem a hlavou vzdorovitě potřásá, zkoumavě po očku na Peroutku, kterého sem otec již prve na pomoc zavolal, zašilhá. Ale Peroutka nic sem, nic tam — jako když nic neslyší, ani svalem v obličeji nehne a dívá se jen, dívá do výše, jako by chtěl určit bod, až kam by ta kláda, do výše vztyčená, dosáhla.

»Nelupám, táto, jen je tak bičem lechtám, aby byli na slovo pozornější« — hájí se Jouza — »ale to on se otáčí proto, že neslýchává za sebou křiku,« dodává tvrdě.

Čepcem sekery srazil Jouza kruh spínající předek a zadek vozu na rozvoře, pobídl koně, vůz se rozdělil a obě jeho polovice zůstaly hodně daleko od sebe, jak právě délka největší klády vyžadovala. Nabodnuv potom otep sena na konec oje, praví: »Tu máš, malý, ná, zakousni si!« Chtivě hnal se i náruční po seně a vyškubnuv z otepi žvanec, bujně pohodil hlavou, až na něm řetízky zazvonily, ušima zastřihal a vesele požvykoval. Jouza pohladil ho, na hřbetě poplácal: »Aá, pane, chutná ti, chutná!«

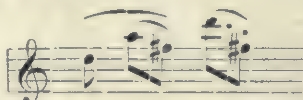
Jouza s Peroutkou pevnými sochory šinuli povlovně dřevo do výše, v četných otvorech zdviháku (páky, kterou nakládali klády) posunoval Krutina silný železný hřeb, podpírající kládu, aby neklesla s místa, kam až s úsilím byla dopravena. Těžká, namáhava to práce! Konečně svalili ji koncem na přesilný oplín; vůz zavrzal, zavzdychal, kola přitiskla se pevněji k umrzlé zemi. »Hlavu na oplín pod kládu položit — a bylo by po trampotách,« přemýšlí Jouza.

Rukávem otřel si Jouza pot s čela a načerpav plnými ústy prostydlého vzduchu, z hluboka, hlučně vydechl. Když potom naložili i druhý konec klády, silnými nápory udýcháni zastavili se a s povděkem pohlíželi na přemoženého, chrastícími řetězy k vozu upoutaného dřevěného obra. — — Šlo již na jedenáctou, když vyjeli s nákladem. Starý řídil potah, Jouza vedl opačinu, aby zadek vozu s cesty nesjel. Lesní cesta brala se oklikami, kola klouzala po holých kořenech a zapadávala do výmolův a vyježděných důlků, vůz sebou i při své tíži zmítal, nápravy pod nárazy stenaly. Bylo nutno opačinu často veškerou silou držeti a nepouštěti, ale uhnouti v náležitý směr, aby zadek vozu s cesty nesjel, za strom anebo pařez nechytil a neuvízl.

Ano nezřídka — když kolo skočilo s vyššího kořene nebo kamene do jamky — klopýtl Jouza prudkým nárazem opačiny, málem že stranou nebyl odhozen, nebo spěchajícím kolem přejet. Opačina třásla se mu v rukou jako citlivý jazýček velikých vah, chvěla se jako vzteklý had a brněla, ruce unavovala a vysilovala. Několik odřených kotníků na pravé ruce Jouzově svědčilo, jak umí opačina ke kládě tisknouti, jak vzteklý a úporný je tu boj.

Dospěli lepší, sjízdnější cesty. Teď po rovině může si Jouza kráčeti jako pták volně podle vozu; ale horší to bude za chvíli, až povoz pojede se srázného kopce. Jouza má teď kdy, hoví si v chůzi, svléká našité palcové rukavice, prohlíží odřené kotníky a vzdychne: »Kdyby už bylo léto« — — »nebylo by potřeba rukavic,« dodává v duchu, a již tone v myšlenkách na loňské léto. Příjemna je cesta lesem v létě! Vonný dech lesní obklopuje tě se všech stran, smysly

tvé nevystihle příjemně dráždí a uvádí v nadšení. Odloučen od lidí pociťuje člověk rozkoš samoty, duše jako by se rozepěla v jásavých hymnech blaha. Měkkou, flétnovou melodií kos prozpěvuje; tisíckráte vychvěl svůj popěvek, a stále bychom poslouchali, nikdy neunaveni, nikdy nenasyceni. A již zkouší Jouza kosí melodii, dovedně jazykem přehýbá a hvízdá část popěvku

I při povozu je kladařům milo. Celá ta úchvatná poesie lesa působí i na ně. Milá sluneční koupel je hladí, je i jejich koníky a volky objímá a laská. A ti ptáci! To je zpěvu! »Tak je člověku, jako by zjemněl a duše jako by těm trampotám uletěla,« říkával starý Krutina. I při práci je volněji. Pevněji uchopí a tiskne ruka sochor, »to je jinak, než v nemotorné rukavici v zimě!« vydatněji se napínají svaly.

Přijeli k velikému dubu, jehož větev až do půl široké cesty se natahovala. »Aha, tu je ta větev« — sleduje Jouza v mysli dále loňské léto — »co na ní ten droboučký ptáček sedával — támhle byl až na vršíčku a dal se do své písničky — jako když nezvedený školák kamínkem po tabulce uličnicky škrtá.« A hned vyskočí Jouzovi o dubu v mysli písnička:

»Na té purkrabské hrázi
duby se zelenají,
pověz mi, má Andulko,
proč jsme se rozhněvali?

Když jsme se rozhněvali,
hněvejme my se oba,
pozdravení si můžem dát,
hněvat se můžem pořád.«

Ranní pozdrav vyrušil ho z myšlenek. »A, to je Uhlířka — — celá sněhem zakopaná, jede do Ličova odevzdat práci do fabriky. Má taky těch harantů, jako stupínky jdou za sebou — a všechny malé! — S klínem chleba a sekyrou vyšel Uhlíř ráno za tmy na drva — ona taky odjela, děti dali ke Kutilom — — budou tam na hrátkách do večera.«

Uhlířka šije pletené kabáty. »Přijede tam« — dále rozvinuje Jouza pásmo svých myšlenek — »postaví vrchem naložený trakač na dvoře u skladu a jde do kanceláře. Jsou tam Němci, ale dorozumí se s nimi. Pozdraví je a praví: »Tak, prosím, milostpane, vezu jim hotové kabáty.« Prohlédnou je, pochválí, třeba i pohaní — nejsou-li rukávy dobře všity, kapsy a pěkné zelené lemovky s mysliveckými knoflíky z napodobené parohoviny pevně přišity — odváží a za chvíli zazvoní u okénka pokladny korunky. Potom vyvrší si Uhlířka trakač spoustou upletených částí kabátů, z nichž doma kabáty zase bude sešívati, koupí rohlík a cukroví dětem a putuje veseleji s kopce k domovu.« —

Cesta se mírně sklonila, o něco doleji tupým úhlem zahýbala a nížila se více: byli na kraji příkrého svahu. Starý zastavil, prohlédl postroje, řetězy i vůz, zkusil chod brzdy, napomenul koníky i syna, jak má v zátoči opačinu uhnouti, aby zadek vozu bezpečně přišel do pravých kolejí a ne do taluty — — a nastala jízda na život a na smrt. Nepatrná chyba může míti v zápětí velké neštěstí, z celého povozu zbyly by jenom trosky a zmrzačená zvířecí těla — — jen dřevěný obrovský netvor byl by nezměněn . . . Praskne nepevný návojník, vypoví brzda — a všechno se řítí závratným kvapem dolů.

Koně, jako by cítili vážný okamžik, pomalu a pozorně našlapovali, až se ostré hroty v podkovy zašroubované do ledové kůry cesty zařezávaly a drobné odštěpky ledové po každém kroku na všechny strany odletovaly.

Cesta nížila se příkřeji — zvyšovala se pekelná jízda. Koníci chvílemi klouzali, zadky k zemi se povážlivě chýlili — ale zas a zase vzchopili se a v zápětí houževnatěji se stavěli.

Lidé i zvířata statečně si vedli . . .

Konečně nebezpečenství překonáno. Povoz zmírnil svůj běh, zase vpravil se do obvyklého volného tempa. Brzy potom připojila se cesta k silnici. Zastavili, aby odpočinuli sobě i zvířatům. Všichni si odpočinku plnou měrou zaslouží. Koníci vyráželi sloupy páry z vlhkých nozder, Krutina pouštěl protáhlé modravé obláčky z oblíbené dřevěnky . . . A když po chvíli odpočinku zase tepali koníci vesele kopyty umrzlou a kamenitou půdu, zdálo se Jouzovi, jako by mu do taktu podkůvkami zvonili:

»— — cinky, linky
podkovinky,
miloval jsem modrooké
dvě panenky.«

* * *

Řada kladařů stála na silnici u skladu. Oloupané obrovské klády, místy ledovými šupinami a škraloupy pokryté, svítily žlutavou barvou na vozech, ostře se lišily od černavé, sluncem za poledne ovlhlé a povozy rozbité, rozježděné cesty a tvořily dlouhou řadu nerozborného plotu pravidelně přerušeného spřežením.

Slunce klonilo se k patě obzoru a chladným, přižloutlým svitem namáhavě dralo se mlhavým západem a jaksi smutně a nevesele klouzalo po hladině zamrzlého potoka a po kládách, jež jako by si hověly, protahovaly se, provalovaly se na vozech, které zdály se vzhledem k rozměru klad dětskými hračkami. Holý, bezlistý topol smutně trčel do vesmíru jako mohutný ukazatel cesty do krajin nadzemských. Sychravé chladno podvečera šířilo se krajem, ostrý severák kosti pronikal.

Leckterý kladař odjížděl již volně k domovu krče se do složených houní na voze, jiný skládal opatrně klády na určené místo.

Poslední kládu sundával Krutina s pomocníky s vozu. — Pustili ji na hromadu; těžce dopadla — v tom ozval se chřest a spěšné,

výstražné hlasy: »Pozor, pozor!« Daleko po hladkém náledí, po ledem pokryté zemi neodskočil Krutina — nemohl dále . . . Neveliká, nesilná kláda, mnohem slabší ostatních nárazem těžké vedlejší klády uvedena v pohyb valila se dolů, chytila ho v spěchu a přitiskla nohu mezi dřeva! Ozval se temný pád a tlumené zaúpění . . .

»Tatínku — tatínku — — — co je vám?« zaznělo úzkostlivě. Vyprostili ho z dřevěného skřipce — bezvládně visící noha prozrazovala zlomeninu. — —

Trhalo to starým Krutinou na jaře, srdce mu to dralo, když oknem viděl, jak i stařičký výminkář Kluzák statně a ze široka za pluhem si vykračuje, mozolnatou levicí dýmku k bezzubým ústům přidržuje a do vyhaslých očí jiskry radosti nutí, že může ještě zastávati nepřítomného hospodáře, který na trh do města odešel. Kolem dokola se pyšně rozhlíží, jako by chtěl každému říci: Vidíte, ještě jsem chlapík! A staré štíty selských domů na návsi, komíny i věkopamátné stromy, ba i Krutinův dřevěný sv. Jan ve výklenku štítu na sklepě přikyvují mu — starému známému. Chlapík, chlapík! Jak to starému brachu, Kluzákovi, Krutina závidí! A jak se na jaro a na práci v poli nesmírně těšil — tak nyní, když přišlo, jej rozčilovalo. Když pak pod okny několik kluků s bělostnými bledulemi se kmitlo, rozčertil se Krutina závistivě: »I zatrachtilí kluci! Všady to vleze a nic nenechá na pokoji!« Nepozoroval, že jindy — loni — tytéž kluky na svou louku pro bledule posílával. A jen přesedal s postele na lavici a zase na postel, nohu otáčel a obvaz se všech stran nelibě prohlížel; v celém jeho chování zračilo se mocné přání: Jen ven, ven! Do přírody — k práci!

S počátku navštěvoval ho občas podruh Uhlíř, a hlavně Slanec, starý jeho druh, rostenec. Krutina vyptával se ho nedočkavě a dychtivě na vše, co souviselo se životem na vsi, zdali již pole »V šejblenách« vyschla, jaký mají oves k osevu a možno-li již »Na dílech« sázet brambory. Když se téměř celá ves do polí vystěhovala, zbyl mu jen Uhlíř, »všeho řemesla fušar«, který přinášel si ke Krutinovům vždy nějakou práci, nejčastěji kořeny, jež na tenké pásky rozřezával a dovedně opálky a bramborové košíky uplétal.

»Všechno se má k životu, jen já nejsem k ničemu! Teď, když je nejvíc práce v poli, já abych se doma povaloval. A ke všemu ještě takové starosti s dětmi!« naříkal Krutina.

»Hm, hm,« zabručel na to Uhlíř, hlavy od práce nepozvedna, »což kdybyste nebyl živ? Kdyby vám byla ta osudná kláda máčkla na hlavu tenkrát místo na nohu? Taky by to bez vás — nedej Pánbůh — museli spravit,« podotknul, ale vida, že to Krutinou nepříjemně škublo, rychle vypravuje nejnovější směšnou událost.

Ale Krutina jen se zase k svým starostem vrací. Jako klubko zamotaných nití, jako divně zmochaný uzel pletou se mu myšlenky v hlavě, že z nich neví východu, neví, jak by je spořádal a řádně rozložil. »Kterak já to, smutný člověk, rozvážu — své dítě bych nerad viděl nešťastné, ale — Hvízdalova dcera! Třebas byla hodná jako ta ovečka — ale Hvízdal, starý šejdíř!... A má-li se to rádo — — co dělat? Co jen dělat?«

Vrzly dveře, a Uhlířka, vstrčivši hlavu do světnice, jedním dechem takřka volala: »Nesu vám novinu! Ale to se podivíte! Slyšíte? — Kdo by se byl nadál!«

»Ale tak už mluv, zpropadená ženská, vždyť se táhneš jako mlha pod Strouhalovou strání! Co máme slyšet?«

»No — umíráček!«

»Bodejť bys nebláznila! Snad nezvoní tobě? Ty máš ještě daleko kukadla od fukadla! — Hm, to tam asi Ferda Makovců, známý uličník, škubl za provaz!«

»Ale kde! — Hvízdal už nebude kukačku slyšet!«

»Cože!« zadivili se všichni a odmlčeli se. »Včera se uhnal, zapotil a nastydl se — a dnes ráno skonal rychlým zápalem plic . . .«

»Jářku, Krutino, když slouha troubí, jen vyhánět,« ozval se po čase Uhlíř, připomínaje po svém způsobu včasnost každého počínání — »a hnedle bys byl zkazil Jouzovi — pro svou nenávist ke Hvízdalovi — celý život — — — nebraň Jouzovi s Bětuškou,« zaprosil náhle Uhlíř.

»Víš, Uhlíři, tys dobrý chlap, na mou duchou! Jinak bych tě byl v chalupě už dávno nevytrpěl« — — a oči se Krutinovi zarosily. »Vždyť já všude mám oči, všecko to vidím, i Jouzu s Bětuškou, i tebe a všechno, co se mi v domě hne — ba i ty vlaštovičky v hnízdečku pod kolnou — a ublížit jim nedám — špánek na hřebíky jsem jim umístil, aby nové hnízdečko tam vystavěly — no a Jouzu mám rád, víš, je nejstarší . . . A pak, dobře se pamatuji na svou zimní příhodu . . .«

»Tos asi zakusil!« pravil Uhlíř s přízvukem otázky, zřejmě potěšen, že ve prospěch Jouzy marně neorodoval.

»Trochu!« — přikývl Krutina s důrazem. »Ale to jsem se nenadál na toho chlapce — — tady mne neslyší a tobě to mohu říc': ‚Táto — táto — —! Co se vám stalo? Jste živ?' — a běhal s úzkostí okolo mne jako kuře kolem kvočny . . . Tak se mi srdce radostí zalilo, že jsem promluvit nemoh' — jen jsem očima na souhlas kejvnul . . .«

Ač bylo lze pozorovat, že ještě s velikou bolestí našlapuje na nohu polo zhojenou, přec na otázku po zdraví, ozývají-li se při chůzi ještě bolesti, podotkl zase: »No, znamet!«

»A už zas chceš jezdit na dříví!« káral Uhlíř.

»A co mám dělat?« —

Tvrdý život, tvrdý chléb — ale srdce zlatá. —

Ze života prof. Karla Ningra.

Dle ústních zpráv professorových napsal **Jar. Božek**.

I. Ningrovo mládí.

Když o letních prázdninách r. 1903 naléhal jsem na professora Ningra den co den důtklivěji, aby mi vyprávěl, jak se rozpřádaly jeho životní osudy, odvětil mi konečně:

»Nuže, když nedáte za jinou, poslyšte, jak nuzné byly moje počátky. Dýchám sice vzduch královského Písku již přes padesát let, totiž od roku 1852, ale vodou zlatonosné Otavy jsem křtěn nebyl. Mé rodiště je Chotěboř, městečko při levém břehu Doubravky; domy a chalupy rozloženy jsou tam většinou na výšině, na jejímžto svahu stojí zámek baronů Dobřenských z Dobřenic. Dne 12. ledna 1827 zminula si nějaká vrána a snesla se s nemluvnětem — se mnou — na domek Vavřince Ningra »u Serafínků«, a ne na obydlí kupce Ningra »Hříbátka«. Nešťastnice nemusila to dělat; neboť Vavřinec měl již dětí dosti, a byl jen obuvník, jako jeho dva bratři: František a Jan. Na štěstí otec můj byl povahy veselé a zdatný řemeslník, který pracoval i pro velkostatek a vychovával si obratné tovaryše. Jenom o modrém pondělí rád si po nákupu koží popil s jinými pány mistry, načež očekávaly jej doma více méně dlouhé litanie — a slzy.

Neboť manželka jeho Anna, rodem Kratochvílová, byla žena nad míru šetrná, pořádná a zbožná. Po práci čítávala pilně v Nebeklíči a v jiných knihách tištěných švabachem, nedovedla však čísti latinku. Zpívávala nábožné písně i za uklízení v chlévě a spoustu žalmův uměla zpaměti. Každou sobotu večer celá rodina musila klečíc modliti se růženec a prozpěvovati vážné duchovní zpěvy; mimo to vždy před svátkem sv. Josefa a Jana Nepomuckého pořádána slavnější domácí pobožnost.

Po této stránce podobal se Anně i svak její Jan, vysloužilý voják, jenž v bitvě u Lipska byv zajat teprve za míru byl z Francie domů propuštěn. Vrátiv se do Chotěboře, stal se mistrem obuvnickým, načelníkem literátův a vůdcem processí putujících do Vambeřic, na Sv. Horu u Příbramě a na sv. Jana i do Prahy. Znal všecky kostelní písně zpaměti, zahajoval zpěv na kruchtě přede mší, a kdykoli někdo zemřel, chodíval s druhy svými tu noc před pohřbem do obydlí nebožtíkova, aby tam zpívali a při tom i něco, co jim bylo podáno, pojedli a popili. Na svaté tři krále literáti vydávali se na obcházku po domech a znamenali všude za nějaký dáreček tři křížky na dveřích. Jan, sám dobrý jsa řečník, liboval si, kdykoli na pouti tu onde slýchal pěkné kázání a neopomíjel pak o tom domácímu faráři vyprávěti. Lnul k četné rodině svého bratra Vavřince plným srdcem, kdežto druhý bratr, František, oženiv se s bohatší nevěstou, ochladl ke svým chudým příbuzným.

V říjnu 1832 (o svátku sv. Františka) vyšlehl v Chotěboři tak velký oheň, že mně, hošíku tehdáž pětiletému, pevně utkvěl v paměti. Právě když naše rodina seděla u večeře, zaslechneme s nedaleké věže kostelní poplašné údery na zvon. Otec Vavřinec, pospíšiv hned na náměstí, vrátil se záhy s hroznou novinou: »Je zle! Oheň již nedaleko od nás! Vynášejte! Malé děti honem pryč!« — Má nejstarší sestra Anna sebrala tedy nás menší děti, aby nás odvedla k známé rodině do blízké vesnice Sviného. Na cestě stanuli jsme na vrchu Fialově, kde již hemžilo se plno jiných dětí, které zírajíce uděšeně na oheň usedavě plakaly a se modlily. Z vesnice viděli pak malí uprchlíci, jak oheň zachvacuje i věž kostelní, jak zvony se slévají a řítí se dolů.

Doma zatím rodiče naše odnesli kde kterou lepší věc do sklepa a s dobrou se potázali; neboť i jejich obydlíčko, zastiženo byvši plameny ze sousedství, vyhořelo dokořán. Smutná podívaná naskýtala se nám dětem, když jsme se vrátili ze Sviného do Chotěboře. Z našeho rodného domku zbylo holé spáleniště a v zahrádce několik opálených stromů, na jejichž větvích černala se upečená jablka. Při ohni udály se i tyto památné věci: z bot (špadonů), které otec chystal svému synu Františkovi, tehda už theologovi semináře Kralohradeckého, jedna shořela, druhá zůstala neporušena; trakař u zahrady shořel rovněž skoro celý; pouze kolo uniklo ohni a odvalilo se pak na hnojiště.

Otci nastaly těžké starosti, když šlo o to, aby si nový domek vystavěl. Obdržel sice náhradou něco peněz od assekurační společnosti, u které dal se na domluvu magistrátního rady Kučery pojistit, ale ježto peníz ten na nové stavení nestačil, vypůjčil si ještě asi 200 zlatých. Po celý čas, kdy zedníci a jiní řemeslníci nám toto stavení budovali a upravovali, my děti bydlily jsme zatím u strýce Františka, a když tam na nás nepříliš vlídně hleděno, matka odvedla nás s pláčem k bratru svému Kratochvílovi.

Náš zármutek dovršil se mimo to jinou hroznou ranou, totiž úmrtím starostlivého tatíčka, jenž pomáhaje brzy tu, brzy onde při stavění domku, roznemohl se na hlavničku a za nedlouho jí podlehl. Pozůstalo po něm devět sirotků, z nichžto poslední narodil se jako pohrobek. Po otci zbylo jim toliko po 20 zlatých šajnů a něco pozemků. Nejstarší syn, František, dlel ještě v semináři. Ten později kaplanoval v Polné, stal se tam katechetou na škole a špitálním děkanem. Na odpočinek odešel do Chotěboře a tam, když jednoho dne r. 1880 začalo mu býti nevolno, ulehl a usnul dlouhým dvacetihodinným spánkem, z něhož se k vědomí již neprobudil.

Hlavní péče o rodinu osiřelou a matku vdovu připadla druhorozenci Kašparovi. Tento, naučiv se němčině vedením P. Frant. Pábička, faráře chotěbořského, přijat byl od magistrátního rady Kučery do služeb obecních jako písař. Po nějakém čase jmenován byl městským kontribučním, arci s nevalným platem. Přivydělával si tím, že psával za tehdejšího nedostatku advokátův okolním se-

dlákům žádosti, smlouvy, žaloby a jiné listiny úředního rázu, což vynášelo mu více než slušné.

Kašpar byl spásou naší rodiny; dostavěl náš domek, který při smrti otcově byl nehotový, a splatil, co bylo na něm dluhu. Na počátku své služby mohl podporovati nás a matku ovšem jen skrovně. Nejednou naše rodička, koupivši chleba za 3 krejcary pro nás všecky, sama zůstávala o hladě, ač pracovala do úpadu. Brzy doma kuchtila, šila a spravovala naše šaty a prádlo, brzy chodila na trávu pro svou kravičku, brzy do lesa na trochu chrastí. Mléko, mléčné polévky, brambory a chléb doma pečený byly každodenní naší stravou: maso jako vzácnost viděli jsme na stole leda některou neděli.

Zrovna po smrti otcově bylo mně šest let; přišla tedy doba, abych začal choditi do školy, dvojtřídní triviálky chotěbořské, kam mne »prcka« svátečně oděného a trochu ubrečeného,[1]) přivedla matka. Triviálku tuto, v nížto učili se chlapci a děvčata pospolu, spravoval učitel Antonín Doležálek, rodem z Lipnice, maje k ruce mladého kollegu jako pomocníka čili »mládence«, jenž skrovničký svůj důchod rozmnožoval o nějaký groš tím, že cvičil žáky také v hudbě, zvláště v hře na kytharu.

Náboženství vykládal P. Ignát Vlach, rodilý z Přibyslavě. Jeho výklady poslouchali jsme nejraději. Každou sobotu vysvětloval nám i evangelium a ukládal žákům již dovednějším, aby výklad ten doma opsali, načež odevzdané úkoly jejich opravoval a klassifikoval. Poučoval nás i o některých obřadech církevních, po výtce o velikonočních, a to velmi zajímavě. — Čítanky měli jsme dvě: českou a německou. Čísti uměli jsme dobře obě, ale čteným článkům německým jsme nerozuměli. Česká kniha obsahovala články většinou biblické (»Adam, Kain a Abel. Proč se Sára smála« a p.) a něco přírodopisných, na něž obyčejně nedošlo. Jazyku mateřskému, mluvnici a pravopisu, valně péče nevěnováno. V mluvnici uváděna za vzory skloňovací — jména německá; na př. za první vzor jmen podstatných: Der Engel, des Engels, dem Engel, den Engel, o Engel!, von dem Engel, mit dem Engel. Z pravopisu slyšeli jsme pouze tato pravidla: Velkou písmenou piš jména vlastní, slova na počátku věty a za tečkou, a mimo to jméno Bůh. Ypsilon piš tam, kde je můžeš proměniti v ej; ostatně spravuj se příkladem dobrých spisovatelů!

Přes tento germanisační ráz triviálky připomínám na čest Chotěbořských, že se po městě méně němčilo než kdekoli jinde v Čechách. Kdo dovedl německy hovořit — a bývali to ti, kdo vycvičili se u soukromého učitele nebo na školách jinde — nechlubili se tím. V hostinci a při společenských zábavách hlaholila převahou čeština; intelligenti a úředníci neoddělovali se tam od ostatního obyvatelstva, jako jinde t. řeč. »honorace«.

Chotěbořští, kdysi poddaní rozličných vrchností (mezi nimiž byli také od r. 1636 Jaroslav Sezima Rašín z Riesenburka, za

[1]) Karel Ninger byl i dospělý malé postavy.

zradu na Valdštýnovi statkem odměněný, a syn jeho Karel Rudolf, utkvívající v paměti měšťanů svými útisky), vzpomínali minulosti jen s nechutí. Chodívali sice často na mši do pěkné kaple zámecké, ale jakmile kněz po požehnání jal se vyzývati shromážděné: »Pomodleme se za milostivou vrchnost,« rychle se křižovali a z kostela vytráceli. Také jen s nelibostí přijímali oznámení s kazatelny, že ta ona osoba z »*poddaného* města Chotěboře« vstupuje v stav manželský.

Při bohoslužbě ministroval jsem záhy také já, jak řečeno, malý prcek. Farář Pábiček, předsedaje při výročních zkouškách školních místo vikáře, oblíbil si mne, že prý ukazuji dobré vlohy a píli. Když jsem tedy vychodil naši školu, povolal si mé starší bratry a radil jim, aby mne dali na studie; ba nabídl se jim, že mne bude připravovati zadarmo z náboženství, němčiny, z rozboru větného a slovného i z počtů, abych vedle jiného jeho žáka (Ant. Bauera, syna zámožného kupce) obstál při zkoušce na německé hlavní škole v Německém Brodě. Farář vodíval nás oba chlapce často na procházku a hovořil s námi po německu; v zimě, pořádaje s některými váženějšími měšťany a úředníky sanice, brával nás k sobě na sáně.

Když mínil, že nám již dosti vědomostí vštípil, odvezl nás jako privatisty na zkoušku do Brodu. Tam na Hauptschule zpytoval naše ledví učitel Doubrava, na nějž Havlíček složil epigram: »Vejklady kantora Doubravy chápe snadno hned každý žák, i třeba bez hlavy, má-li jenom hřbet.«

P. Pábičkovi lichotilo, že jsme na všecky otázky pěkně odpovídali, a vrátil se s námi domů s nemalou radostí. Lorinka, sestra farářova, odměnila nás pak několika pamlsky. Byla to dívka, na ten čas značně vzdělaná, a horlivá vlastenka, která na přátelských besedách, někdy na faře pořádaných, zpívala i polské krakoviaky. Těm ji naučil český básník Jaroslav Langer, její bratranec z Bohdanče a později tamní důchodní, jenž častěji meškával jako host na faře chotěbořské, a do Lorinky se silně zamiloval. Na ni složil na př. verše: »Když jsem ondy večer seděl podle tebe, myslil jsem, že anděl padl ke mně s nebe; neodletuj ještě a zůstaň radš tady, kde ty bydlet budeš, bude nebe všady!«

Na pobyt básníkův v Chotěboři upomínají též verše: »Och vy hory, hory, kolem Chotěboře! Jak na vás pomyslím, sladké cítím hoře.«[1])

Langer, tuze pak holduje alkoholu, zemřel předčasně (r. 1846) teprve 39letý, ale jeho krakoviaky, roznesené z fary od dívek (mezi nimiž byla i má sestra Anna) po Chotěboři, vzbudily záhy jakés takés sympathie s Poláky, zvláště když pak mezi nimi v Haliči působilo (jako kněží neb vojenští lékaři) několik rodáků z našeho městečka, kteří zvali k sobě příbuzné a penězi je podporo-

[1]) Srovn. článek Zdeňka Nejedlého »Vzpomínka na J. J. Langra« (ve Zvonu 1906, č. 44—46.), kde najdeš zajímavé podrobnosti o Langrových pobytech v Chotěboři, o P. Pábičkovi a Lorince, čerpané namnoze ze vzpomínek pí. Anny Brychtové, sestry prof. Ningra.

vali. Když po revoluci roku 1863 mnoho Poláků žilo internováno v Jihlavě, někteří lidumilové z Německého Brodu za příkladem paní Menšíkové pomáhali jim při útěku. Dohodovali se písemně s jihlavskými zajatci tak, aby jim tito oznámili, jaká zvolí si hesla, vyjdou-li z města po silnici směrem ke Brodu. Na té silnici pak čekali vyslaní studenti, a přicházel-li který muž od Jihlavy, pronesli to ono heslo. Jestliže uslyšeli od muže správnou odezvu, poznali, že je to Polák, a poslali jej do některého z okolních měst, zvláště do Chotěboře, kde obdržel oblek a peněžitou podporu na cestu do své vlasti. V tomto mém rodišti pořádal sbírky pro Poláky tehdáž farář P. Ant. Theer a jeho kaplan P. Jan Veselý; ale purkmistr Matějka bránil jim v tom. P. Veselý tedy, smluviv se s poštmistrem některého blízkého města — nevím již kterého — zaslal Matějkovi do Chotěboře »ortel národní rady lvovské«, ve kterém bylo mu hroženo šibenicí, nedá-li pokoje. A hle, purkmistr se polekal a sbírkám již nepřekážel. — Po této odbočce vracím se k dalším svým osudům. Na radu Pábičkovu byl jsem po sv. Václavě roku 1839 dán na studie do Německého Brodu. Vymoděn jsem tuze nebyl ani tehdáž, ani později. Po starších bratrech nosíval jsem šaty, a od jednoho z nich, který již kaplanoval v Polné, dostávalo se mi měsíčně 10 zl. šajnů na byt i stravu. Matka podstrčila mi sice při mém odchodu do Brodu desetník, pohříchu však s připomenutím: »Ať mi jej zase přineseš domů na vakace!« Ubytován jsem byl zprva u »forrajtníka« Jelínka v Bejkově ulici, které tak říkali proto, že byl v ní chován obecní býk. »Forrajtníci« mívali dva až šest koní a vyjížděli s nimi naproti povozníkům na silnici směrem k Habrům. Když vedla cesta příliš do vrchu, připřahovali k vozům povoznickým dle potřeby 2, 3 neb 4 koně, aby s nákladem nahoru vyjeli. Jelínek býval třeba 14 dní z domu, vydělávaje ustavičně svou přípřeží a peníze uschovávaje do širokého koženého opasku, který mu zároveň chránil žaludek. Zatím manželka jeho doma hospodařila se studenty, jichž hostívala 6 ve dvou pokojích; teprve jako žák vyššího gymnasia bydlil jsem s dvěma druhy u měšťana Musílka. Trpalky (škubánky) vídali jsem na stole při obědě velmi často, maso jen třikráte týdně.

Na gymnasiu německobrodském, tehda šestitřídním, praefektoval Vít Václ. Daníček, praemonstrát želivský, a professovali klášterní jeho spolubratři: Quirin Ign. Svoboda a Karel Jos. Šindelář v třídách humanitních (páté a šesté), a Prokop Ant. Brouk, Bernard Fil. Hájek, Zikmund Jan Šoupal s Konstantinem Janem Saarem v třídách grammatikálních (první až čtvrté); katechetou byl Norbert Arn. Sychrava, později povýšený za opata želivského.

Nejlépe uměl vykládati, zvláště básně, Svoboda, jenž proslul i pěknými exhortami, kdykoli bylo třeba zastupovati Sychravu. Důkladnými vědomostmi a nevšední pílí vynikal i Šindelář, nástupce professora P. Václava Divoka, horlivého, bohužel snad jediného dříve vlastence mezi učiteli gymnasijními. Toť onen Divok, o němž psal Moric Příborský (14/2 1839) svému příteli Havlíčkovi

do Prahy, že na rhetorském bále zůstal se studenty až do konce v taneční síni, »zpíval gaudeamus i tančil Kegeltanz a teprv v 7 hodin ráno s nimi domů se odebral«. Mým učitelem tento Divok nebyl, ale slýchal jsem o něm ještě jakési dozvuky, z nichžto nejvíce mne bavil ten, jak prý trestával i větší studenty. Jsa malé postavy, kázal provinilci: »Klekni!« — načež vzduch se rozvířil pohlavkem.

Také ostatní praemonstráti byli dobří učitelé, ač ovšem dle tehdejšího způsobu cvičili více pamět než rozum. Pilně vštěpovali nám latinu a mathematiku; na pamět učili jsme se básním, grammatice (i německé) a biflovali o překot ostatní předměty, nejvíce náboženství a dějepis. V historických hodinách Hájek někdy ukazoval nám obrázky (na př. sv. Ludmilu, sv. Václava a rozličné Přemyslovce).

Čeština byla popelkou nejpopelkovatější; jen v třetí třídě Hájek diktoval některý odstavec z řecké mluvnice po česku a v třídě čtvrté někdy místo řečtiny několik pravidel o češtině. Podobně Šindelář nadiktoval nám několik latinských básní v českém překladě (na př. Tityre, tu recubans atd.).

Žáci prokazovali svým učitelům úctu, nyní skoro neuvěřitelnou. Kdykoli někdo z nás, jda podél kláštera, spatřil professorskou hlavu v okně, smeknul hluboce a držel klobouk dole na 10—15 kroků. Pravda arci, že naši vychovatelé, z nichžto nejpřísnější byl — nomen omen — Prokop Brouk, mnohý poklesek nám promíjeli, tvářice se, jako by o něm nevěděli.

Když jsem slyšel v první třídě po prvé (na začátku školního roku) německé poučky o tom, jak se mají gymnasisté chovati, nerozuměje tomu valně, dal jsem si ty předpisy doma od starších studentů vyložit. Až do třetí třídy hovořili jsme mezi sebou česky nebo německy, někdy též drmolili jsme obojí; od třetí počnouc nesměli jsme mluviti nežli latinsky. Kdo se zapomněl a probleptl něco jiným jazykem, musil nositi v kapse trestní knížtičku čili »signum«, a pokud ji nosil, za pokutu něco opisovati dle uložení professorova. Proto slídíval pilně po druhých kamarádech, a jakmile se někdo z nich podobně provinil, musil převzíti signum a podrobiti se podobné pokutě. I na záchod hlásili jsme se frasí: Peto humillime facultatem exeundi (prosím poníženě, abych směl vyjíti ven).

Ve třídách nižších sedávalo žáků kolem 40, ba i více; ve vyšších ubývalo jich znenáhla. Se mnou seděli ve škamně v l. 1840—1845 na př. Bach Václav z Kutné Hory, jeho rodáci Havránek Jos., Kačerovský Frant., Müller Alois, Procházka Jan, Šátek Jan, Německobroďáci Brtnický Ign., Hedánek Jindř., Kliment Frant., Kvasnička Jos., Vodičkové Josefové starší a mladší, Pirchan Augustin z Pelhřimova, Šreibr Jindř. ze Želiva, Zitta Ant. z Ronova, Žegklitz Alb. z Vys. Mýta a j. V Brodě již dříve než já studovali pozdější spisovatelé čeští: Havlíček Karel z Borové (v l. 1833 až 38) a Zelený Václav, jeho spolurodák (v l. 1838/43); o třídu výše

než já byl Henzl Jan z Dobré (v l. 1839/44), o třídu níže Čenský Ferdinand z Čechtic, jenž vychodil gymnasium roku 1846.

Professoři neprobouzeli mezi námi vlasteneckého smýšlení, a mezi měšťany ho rovněž nebylo. Teprv Havlíček po návratu svém z Ruska jal se před odchodem svým do Prahy burcovat ospalce mezi měšťany. Činil tak asi od letní doby r. 1844 do počátku jara r. 1845 společně s Václ. Žákem, posluchačem hornické akademie v Štávnici, zaváděje vykání místo onikání, české pozdravování místo německého, a staraje se o zaražení veřejné knihovny jakož i o zřízení ochotnického divadla v hospodě »na holubníku« čili »na pekhause«, aby českými hrami podryl půdu kočujícím společnostem německým. My samy dospívali jsme národního vědomí již dříve nahodile, hlavně četbou Tylových Květů, které jsme si vypůjčovali od zámečníka Šrámka a jeho dcer, prvních to vlastenek v Brodě. Těm zasílal Květy P. Jan Šrámek, jejich bratr, kaplan tehda v Přibyslavi; naproti tomu jiné zámožnější dívky, jako na př. lékárníkovy a kupcovy, rády němčily. V Tylově časopise čítali jsme, že každý Čech má milovati svůj jazyk, čemuž jsme rozuměli, a svou vlast, co však nám bylo nejasno. Až dosud každý student míval svůj zpěvníček, jenže v něm písně rázu více méně kosmopolitického aneb buršácké, jako »Laetamini, o socii, nastávají vagace, Labitur tempus otii, to vám budou legrace«. Tam vyskytovala se i píseň »Nihil est propositi«, aneb ještě horší: »Uiberall bin ich zu Hause, uiberall bin ich bekannt; mach' mein Glück im Narrenhause, so ist es mein Vaterland. Lustig hin und lustig da: ubi bene, ibi patria.«

Teprve Kollárovy vlastenecké znělky, zvláště znělka na Prahu, otvíraly nám oči. Professoři byli naším patriotickým zápalem nevinni, ale také nedusili ho. Toliko Sychrava někdy si zabroukal: »Ihr Wlaschtenzen — kdybyste raději četli Schillera nebo Goetheho!« — nicméně »vlastenců« nepronásledoval. Z německé literatury doporučováni nám hojně všelijaké romány a báchorky, zvláště rozliční ti Löwenrittrové a Schlangenrittrové, jenže v nižších třídách jsme jim nerozuměli a ve vyšších nebyly nám po chuti.

Nynější pokolení nemá o tom potuchy, jak jsme byli zanedbáni v té své mateřštině. V páté třídě (»poesii«) teprve jsem po prvé vypracoval po česku úkol školní: »Ruben přemlouvá bratry, aby Josefa neprodávali«, a ještě tehdáž vypomáhali mi při tom matka, sestra Františka, horlivá čtenářka spisů českých, a nejvíce Vincenc Em. Libánský, vzorný učitel chotěbořský a překladatel povídek Krist. Schmida do našeho jazyka, určených pro mládež. Libánský provedl většinu oprav slohových a pravopisných v mé úloze. Prof. Šindelář, prohlédnuv můj úkol doma, ptal se mne pak ve škole: »Aj, píšete-li po česku, jakého pravopisu se držíte?« Nevěděl jsem sám a odpověděl rozpačitě: »Nejnovějšího,« vzpomínaje si, že jsem psal *ou* místo *au*, *í* a *j* místo *j* a *g*. Libánský půjčil mi také Kollárovu Slávy dceru a snad i Čelakovského Růži stolistou.

Bohužel, mnohé ty básně byly nám temny. Znělky »Vrah starý ten lichot« nebo »Nad řekami Babylona« a jiné vykládal mi starší gymnasista Jan Henzl neb i spolužák Pirchan, ale teprve když sami vyžádali si písemné vysvětlení těch veršů od Zeleného nebo Havlíčka z Prahy. Henzl jakožto rhetor (žák šesté třídy) založil v předsíni naší třídy jakous takous knihovnu českou z knih darovaných od rozličných osob. Knihovna, složená arci ze spisů často i obsahem chatrných, zanikla asi brzy po mém odchodu z Brodu.

Vlastenců za mého pobytu na gymnasiu bylo v jednotlivých třídách málo, zpravidla jeden; pouze v naší třídě byla jich aspoň trojice: Pirchan, Šreiber a já. Všickni jsme více méně blouznili — a básnili; chtěli jsme dáti českému národu Ovidia, Virgilia, Horáce a jiné klassiky. Rozumí se, že sami jsme se kasali na to, že takovými staneme se koryfaei. Navštěvovali jsme se vespolek ve svých bytech a předčítali si své výplody. V rhetorice Pirchan složil ke dni sv. Víta jakožto svátku praefektovu báseň latinskou na poctu tohoto našeho představeného, Procházka německou, já českou rozměrem antickým. Praefekt rozhlásil v lékárně u Kabeláčů, že jsem si sedl na českého Pegasa, a brzy přicházely ke mně městské slečinky, abych jim psal verše do památníků (»Stammbuchů«).

Podivná vlastenecká hnutí se nás zmocňovala. Když jednou s Henzlem a Šreiberem vydali jsme se na obvyklou procházku ke kapličce za klášterní zahradou, kde byla studánka, Henzl náhle vroucně nás vybídl: »Také za drahou vlast otčenáš!« — a všichni hned pokleknuvše, modlitbu jsme odříkávali s hlubokým pohnutím. Od té doby hledával jsem modlitbu za vlast i v modlitebních knihách, ale nenašel jsem jí až roku 1852 v Písku — v knize sepsané Frant. Rud. Bezděkou. —

Jak patrno, dorůstajíce, přestávali jsme hráti v míč a špačka a hráli jsme si veršotepectvím. Býval bych si rád sice občas někde v ukryté hospodské zahradě zahrál i v kuželky po příkladě svých zámožnějších druhů, ale má kapsa toho nedovolovala, ač jsem se snažil všelijak své důchody rozmnožiti. Psával jsem na př. svým kollegům úkoly, jenže to málo vynášelo. Dobrovský, syn tabáčníkův, mě odměňoval jen tím, že mi do tabatěrky napcal hodně šňupavého tabáku — šňupal jsem již na gymnasiu náruživě; ostatní platili náramně špatně, málokdy 5 kr. za úkol, a někteří — jsou mi dlužni dosud kapitál i s úroky. V principii prof. Hájek dohodil mne za korrepetitora k spolužáku Żegklitzovi, zač platilo se mi po 1 zl. měsíčně — jediný to zdroj příjmů, z něhož jsem si nějaký groš ušetřil, abych si o velkých prázdninách letních mohl časem zahráti na kavalíra. Jako tercián opsal jsem Štěpánkovu veselohru »Čech a Němec« se všemi rollemi za dvacetník a vystoupil po prvé na ochotnickém divadle chotěbořském (v hostinci »V panském domě«), divadle to starším, než bylo německobrodské, založené teprve od Havlíčka. Co z představení se vytěžilo, dáváno z části na fond chudých, z části na

uspořádání taneční merendy, při které nejvíce bývaly »vytáčeny« dívky ochotnice.

Nemohu nepřipomenouti, jak jsem se osobně seznámil s Havlíčkem, jenž navrátil se z Ruska do Brodu koncem července r. 1844. Budil pozornost již svým oděvem; nosíval se ještě dlouho jako kozák, maje na hlavě červený fez a nohy zastrčeny v dlouhých šarivárech; v zimě jezdíval někdy na saních.[1]) Líbilo se nám, že první cesta jeho po příchodu do Brodu byla na hřbitov — k hrobu nedávno zemřelého jeho otce. Chodíval jsem den co den do školy, ze školy i do kondic podle kupeckého krámu Havlíčkovy matky. Jednou setkám se s báňským akademikem Žákem, důvěrníkem Karla Borovského, a ten mne bez okolků vede do krámu a představí svému příteli. Od té doby častěji všickni tři jsme hovořívali na sedačce v krámu, jenže Havlíček rád brzy odbíhal k své nejmilejší Fanince Weidenhofferové, do které se až po uši zamiloval, jakmile jala se s námi hráti na ochotnickém divadle, od něho založeném.

Vyjímajíc toto milostné snění, býval Karel ve všem všudy pln humoru, chladného, střízlivého rozumu a energie. Nám blouznivcům rhetorům, když jsme mu ukázali první (a poslední) číslo svého psaného časopisu studentského, radil s ledovou vážností: »Nechte toho! Studujte pilně a tím vlasti své více prospějete.« Když jsme po Kollárových znělkách nasákli takovou láskou všeslovanskou, že jsme ji pokládali za jakýsi vyšší stupeň lásky k vlasti, vedl nás k tomu, abychom milujíce ostatní Slovany, nedusili v sobě svého češství a zvelebovali především svou národnost.

Havlíček assentoval mne ke svému divadlu za napovědu, sám vedle jiných (Žáka, právníka Šťastného, Pirchana) vystupuje jako herec. Pohříchu, ani on, ani ostatní představitelé mužských rollí neumívali zpaměti svých úkolů, takže musil jsem jim hodně hlasitě, ba do ochraptění napovídat a často i prstem na toho ukazovati, kdo se má ujmouti slova. Jednou však se jakási veselá scena tak pěkně dařila, že jsem ani já, napověda, nemohl se zdržet a rozesmál se ve své budce. Tu arci hra hned potom začala váznout, ale Havlíček, nepozbývaje ducha, vyrazí náhle z řady herců na sceně a tak silně dupne u mé budky, že jsem mu ihned porozuměl, a svou pausu rychle zřetelnými nápověďmi zase napravil.

Dobře se učily svým úlohám dámy, odměňovaly napovědu cukrovím, a když jsme konali vycházky do okolí čili — jak se říkalo — »na smetanu«, byl jsem hojně častován.[2]) Kam kdy se

---

[1]) Při vyjížďce své do Polné Havlíček zašel si ráno ke kupci Ant. Pittnerovi mezi tamní vlastence (mezi nimiž byli také kaplani P. Frant. Seidl a Ningrův bratr František). Pittner, vyžádav si od Havlíčka, aby se mu podepsal do památníku, ukazoval pak podpis ten hostům svým ještě v letech šedesátých minulého století.

[2]) Srovn. »Karel Havlíček dle své korrespondence« Osvěta 1903 č. 3. str. 394—397.

vydati, o to býval někdy spor mezi Havlíčkem, vůdcem mužů, a Faninkou Weidenhoffrovou jako náčelnicí dívek, při čemž obyčejně zamilovaný generál silnějšího pohlaví — prohrával. Při vycházkách pořádaly se společenské hry, a Havlíček někdy při kytaře zpívával:

Zdvihni se, zdvihni, starý český lve;
andělé troubí k válce do krve,
pomsty brána se odmyká,
táhnou svatí od Blaníka.
Hr na Němce, hr na vraha,
na Vídeň Praha!

Stavte se v řady, vlasti synové,
Češi, Slezáci, Moravané!
Kde náš prapor bude vláti,
Pán Bůh ráčí za ním státi.
Hr na Němce, hr na vraha,
na Vídeň Praha!

Proti ochotnickému divadlu, na němž první představení zahájeno bylo Havlíčkovou »vstupní řečí« proti brodským »šosákům«, utvořila se v městě jakási opposice, majíc v čele kaplana P. Seiferta, jenž později také v dopisu do »Pražských Novin« posuzoval výkony ochotníků nevalně příznivě. Havlíček odpověděl mu zhurta, aby se chopil, chce-li sice vlasti prospěti, místo pera raději — koštěte, a umínil si pozlobiti Seiferta i tím, že mu půjde do kostela na kázání. Nebohý kazatel, spatřiv strašného kritika mezi svými posluchači, usiloval o správnost své mluvy s nadsazenou opatrností; nicméně nevystříhal se kotrmelce, cituje z desatera přikázání: »Nepožádáš manželky bližního svého, ani *o*la, ani *v*osla.«

Tak tedy žili i tyli jsme v Německém Brodě až do polovice roku 1845, t. j. do konce druhého školního běhu, kdy jsme s městem tím již nadobro se rozloučili. Při obvyklé závěrečné slavnosti školní měli vynikající účast páni rhetoři, a nebude vám snad protivno něco o ní slyšeti.

Slavnost konala se v sále vedle kaple gymnasijní. Průčelí sálu ozdobeno bylo podobiznou císaře Ferdinanda Dobrotivého. Pod ní opodál stála na vyvýšeném místě uprostřed kathedra, oddělená od ostatní prostory zábradlím. V prostředku podélné síně uchystána sedadla pro honoraci: pro krajského hejtmana jakožto zástupce vlády, pro děkana jakožto zástupce biskupova, pro purkmistra jakožto hlavu obce a pro jiné, hlavně pro rodiče gymnasistů. Na pravo seděli v lavicích professoři, na levo a vzadu hemžili se studenti, mimo to vykázáno zvláštní místo i hudební kapele. Na dané znamení zvoncem vcházejí do sálu gymnasisté, napřed rhetoři, za nimi postupně ostatní třídy.

Praefekt povstav, vítá honoraci důstojným oslovením a k vítání jeho připojen tuš trub a bubnů hudební kapely. Když pak vše usedne, na povýšeném řečništi objeví se v černém fraku rhetor (r. 1845 náš Aug. Pirchan), pokloní se před obrazem císařovým, hostům i professorům, načež znova zazní hudební tuš. Potom

rhetor jme se s živou gestikulací přednášeti latinskou řeč, jejížto text drží opodál professor v rukou, aby napověděl řečníku, bylo-li by toho snad třeba. Při závěru toho oratorského výkonu ozve se rovněž tuš. Praefekt pak vezme do ruky »klassencetle«, totiž tištěné latinské zprávy o prospěchu a mravech všech žáků[1]) s uvedením jich jmen, počnouc od nejvyšší a končíc nejnižší třídou, a slavnostně předčítá, kdo z nich je praemiantem prvním, druhým nebo třetím, a kdo akcedentem (praemiantům nejblíže); při tom uvádí se i rodiště každého žáka. Při vyslovení jména toho onoho praemianta neb akcedenta pokaždé zazvučí tuš, student vstoupí do zábradlí, pokloní se před obrazem panovníkovým, pak hejtmanu krajskému, vezme si z jeho ruky praemium (obyčejně knihu s latinským nápisem a jménem žákovým), načež odchází ze zábradlí mezi své druhy. Po té professor ohlašuje jména žáků dobrých, ale nevynikajících, kterým společně věnována toliko jedna tuš hudební; jména propadlých se milosrdně neoznamují. Hosté při tom bedlivě sledují každé hnutí vyznamenaných, jak si kdo z nich vede; rodičové a příbuzní těchto jinochů často i radostí pláčí.

Když z každé třídy žáci již jsou vyjmenováni, objeví se na řečništi druhý rhetor (r. 1845 náš spolužák Procházka) a uvítán byv tuší, přednáší německou řeč, v nížto zvláště zeměpánu děkuje za péči o vzdělání mládeže. Po jeho slovech zazní zase tuš, tentokráte naposledy; neboť shromáždění žáci ubírají se i s hosty na mši do sousední kaple. Po slavném Tedeum rozdávají se teprve klassencetle všem žákům do ruky, a tito i s rodiči svými děkují professorům za všecku laskavost a péči. Študenti rozběhnou se pak po svých rodištích, ukazují klassencetle — jsou-li arci příznivé — zejména farářům a bývají od nich zváni na oběd neb penězi obdarováni. Ach, zlaté časy — kam jste se poděly?!

(Pokračování.)

---

[1]) Zpráva měla titul: »Iuventus caes. regii gymnasii Teutobrodensis e moribus et progressu in literis censa exeunte anno scholastico . . .« (Mládež cís. kr. gymnasia německobrodského, jak posouzena byla co do mravů a prospěchu vědeckého koncem školního roku . . .) Úvod zněl (na př. r. 1845): »In secunda humanitatis classe praemio donatus est: Pirchan Augustinus, Bohemus Pilgramensis, exemptus a didactro,« t. j.: V druhé třídě humanitní odměnou obdařen: Pirchan Augustin, rodem z Pelhřimova v Čechách, osvobozený od školného. — Po vyjmenování praemiantů uváděni akcedenti slovy: »His proxime accesserunt: Ninger Carolus. Bohemus Chotieborensis« atd., t. j.: Hned po těchto nejlépe prospěli: Ninger Karel, rodem z Chotěboře v Čechách« atd.

Ptačí zpěvy (Vogelsangy)

a jiné stopy slovanského dávnověku v německém místopise.

Z řady »Věda či báchora« podává **Jozef Kuffner.**

Za šumavské procházky před branami starého městečka Kašperských hor ještě jednou jste zarazili krok. Je tu pěkný rozhled po okolí. Třeba si poněkud uvědomit polohu, rozeznat předměty na obzoru, srovnat a zjistit podle mapy, co kde mocněji padlo do oka.

Starší muž, pracující v poli u cesty, přichází jako na zavolanou. Ochotně sděluje, co ví, jmenuje, ukazuje, opravuje.

— A což tamhlety střechy nahoře u lesa? vztahujete rámě zamýšleným směrem.

— To je Ptačí zpěv (Vogelsang)! povídá.

— Ptačí zpěv! opáčíte jaksi skepticky. Či se ptactvo nebeské slétá právě v onom místě, aby si zazpívalo?

Usmál se. Postrčil štítek u čepice špičkou dýmky.

— Nevím. Říkají tam tak odedávna.

Později v městě vyprávěli vám lidovou povídačku. Prý tam na vrchu za starých časů seděl s rodinou nějaký ptáčník. Měl prý dcerušku, sličné dítě. A děvče, rozumí se, mělo zase milence. A mezi mladými lidmi se něco odehrálo. Dojemná historka. A otcovo čihadlo s hejnem uvězněných zpěváčků mělo při tom zvláštní důležitou roli. Nevíte už jakou. Dohromady pohádka pro děti. Lid už tak svým způsobem rád si vykládá slova, jež doléhají k jeho sluchu a jsou mu nápadna, ale kterým nerozumí. Po všech zemích, u všech národů najdou se takové pověsti spřádané kolem starých místních názvů neznámého původu a významu.

Povídka o ptáčníkově dcerušce v našem případě nebyla by zlá. Mohla by dostačit, kdyby šlo o nápadné jméno osamocené, samobytné a výjimečné. Kdyby samota Vogelsang se nacházela *jen* na Šumavě u Kašperských Hor a nikde už jinde, mohli byste s lehkým srdcem přiložit víru k pověsti. Přijali byste výklad a snažili se leda ještě blíže doložit okolnosti.

Zatím stojí věci jinak.

Vogelsang nejen není jméno osamělé v německém místopise, nýbrž vyskytuje se v kraji dosti zhusta a dokonce s jistou pravidelností, v určitých polohách a okolnostech. Vždy poblíže větších, důležitějších míst, měst, hradů, zámků. Vždy v polohách vyvýšených, jaksi nápadně se odlišujících. A název ku podivu je rozšířen po německém kraji. Na všem prostranstvu širého německého světa, od severu na jih, od východu na západ jej najdeš. Potkáš Vogelsangy v severním Prusku i v jižním Bádensku, na západě v Porýnsku i na východě v Pomořanech, ve zněmčených Čechách i v německém Švýcarsku, v Tyrolech i v Hanoversku. Ba i v končinách daleko na holandském břehu z nenadání objeví se — Vogelsang.

Náčrtek mapky zde níže položený naznačuje *přibližně*, ne snad hojnost a počet, ale jen jaksi rozlohu názvů. Náčrtek docela zběžný. Podrobnějším šetřením bylo by snadno, názvy sem spadající zmnohonásobit. Našim účelům však pouhý obrys úplně stačí.

Jediný pohled v naznačenou rozlohu ovšem nadobro vylučuje romantický výklad povídky lidové. Kolikráte bylo by třeba otřepávat historku o lásce ptáčníkovy dcerušky a dojemném sboru věrných zpěváčků!

Za to jiná okolnost vysvítá.

Název Vogelsang vyskytuje se ***hromadně*** a to v polohách určitých, shodných vlastností. Má tedy nepochybně jistý hromadný, ***společný*** význam věcný.

Který asi?

* * *

O záhadách německého místopisu dlužno ovšem hledat poučení především u povolané odborné nauky. Dychtivi obracíte se k tomu vážnému místu. Zakladatel nauky o německém místopise, *I. Foerstemann*, muž velmi zvučného jména, věnoval otázkám sem spadajícím

všechen svůj život. Ve svém rozsáhlém díle *Deutsche Ortsnamen* podává vskutku jakýsi výklad o původu názvu Vogelsang.

Rozvrhnuv spoustu nasbíraného materiálu na potřebné třídy, druhy, odrůdy a odstíny dle slovního smyslu zkoumaných názvisk, snaží se německý vědec uvésti nesmírnou látku v jakýs idejně souvislý celek. Tak dospívá i ke skupinám jmen, která dle slovného významu *nedají* se vpraviti v nějakou idejnou shodu s přírodou a vnější povahou svého okolí. Učenec, nevěda si s nimi rady, krátce je prohlašuje za »chorobné prý poblouzení jazykového ducha«.

— Jest to komická truchlohra, co se tu našim zrakům vyjevuje! praví. Možno (prý) se tu znovu přesvědčit, jak nepatrný krůček jen dělí ve světě věci vznešené od směšných . . .

Na doklad uvádí pak množství pitvorných názvů, jakých sbírka jeho vynesla na odiv překvapující množství. Čtěte jen jména míst Holenblöck, Hohenblöck, Geilsbalken, Probstbalken, Bratwurst a pod. Nejsou ještě nikterak nejpitvornější. Uvodiv pak i složeniny vybíhající na slova — ruh a — lust jako Heinrichsruh, Ravenlust atd., jichž počet uznává za »legion«, jež podle ducha své skladby prý vyjadřují »něco idylického«, poznamenává:

— Idylický obraz klidu a rozkoše (von Ruhe und Lust) doplněn se nachází i »ptačím zpěvem«. A vskutku je *Vogelsang* místní iméno *velmi zhusta* se vyskytující . . .

Toť vše. Jiného nic nedovede předák německé odborné vědy povědět k zajímavému případu.

Výklad nemůže arci ani z daleka uspokojit. Přesvědčili jste se už na jiných místech, jak málo výstižna je methoda německého vědce, jenž úřední vědou pokládán je za autoritu nejpovolanější. [1]) Slabina důvodů jinak důmyslného muže spočívá v tom, že jen velmi nedostatečně přihlíží k okolnosti, jak velice podléhaly *změnám* vnější tvary názvisk, přecházejíce z úst do úst nesčetných pokolení, za věkův a tisíciletí. Foerstemann přijímá prostě *dnešní* formu starých jmen a vykládá si ji, jak nejlépe umí, po *dnešním* smyslu a rozumu. Věří, že zněla tak už za oněch neznámých dob, kdy místu připadla. Věří, že jména míst vznikala v dávnověku, jako dnes »dáváme« jména svým letohrádkům za městem, besídkám ve své zahrádce, lavičkám ve veřejném sadě: villa Rozkoš, besídka »Můj klid«, lavička »Vítej nám« atd.

Jsou ovšem okolnosti, jež nutí předpokládat, že býval asi docela jiný postup, jak názvy předmětů se utvářely. Byl především postup zcela přirozený. Jména vrchův a dolů, řek a potoků, míst a poloh v kraji nebyla především nikým vědomě »dávána«, nýbrž *vznikala* ze samé potřeby života, objevovala se a ujímala, prodělávala své změny a ustalovala se znenáhla podle vlivu okolností, jaké za proudu věků se uplatňovaly. Jména buď zachovala přibližně svou podobu, nebo se převracela v tvary naprosto odchylné, jak právě se událo

---

[1]) Viz článek »Lehkověrná věda« v knize »*Věda či báchora*«, Praha, F. Topič. 1912.

různým vlivům zanechati tu svoji stopu anebo beze stopy se převaliti.[1])

Všecky známky nasvědčují: jméno Vogelsang *není* tvar, jenž by se byl zachoval v *původní* své podobě. Je pozměněn působením časů. Zněl kdysi *jinak*.

Kterak asi?

Snad se naskytnou stopy, jež dovolí něčeho zajímavého se dopátrati. Tolik je ovšem jisto: vykládati název Vogelsang jako »ptačí zpěv« z »idylických nálad« někdejších držitelů míst je čirá fantasie. O žádnou »komickou truchlohru« tu neběží, jak německý učenec odborník krasořečnicky se vyjadřuje. Jeho výklad slova »z idylických nálad« původních obyvatelů, je věrná pobočka šumavské historky o ptáčníkově dcerušce. Dvě romantické povídačky. Nevysvětlují nic, leda matou.

Nezbývá než ohlédnouti se po jiné, co možno makavější stopě.

* * *

Drobný snímek z knihy Dějin.

V první polovině třináctého věku polský král Konrád vyžádal si pomoci bojovného řádu německých křižáků proti sousedům Prusům. Němečtí rytíři přišli a zařídili se na způsob ježka z bájky, který se dal pozvati krtkem do domácnosti. R. 1226 velmistr řádu, Konrád de Salza, vyslal dva rytíře jednatele. Měli z rukou Konrádových přijmouti slíbený úděl kraje Chelmińského. Jeden z nich byl Konrad von Landsberg. Polská kronika vypravuje, kterak Landsberg se ubytoval na Visle. Na levém břehu řeky, na vysokém pahorku proti dnešnímu městu Toruni založil tvrz, odkud ihned zahájil výboj proti Prusům. Tvrzi dal jméno — *Vogelsang*.

Ejhle, jakás nitka! Pevná historická zpráva mluví o vzniku jména, zaznamenává i význam místa. Nepraví se, proč a zač, kterak že účel a jméno vlastně spolu souvisí. Nevysvětluje se nic. Ale jisto je, zřízena *tvrz* a nazvána — Vogelsang. Jako by vše samo se rozumělo. Ani už není další zmínky, jaké že byly osudy tvrze v historii stoletého zápasu slovanského živlu domácího proti cizím vetřelcům. Nepatrná na pohled zprávička má však svoji cenu. Dává určitý směr našemu úsilí, zjednat světlo. Vogelsang a opevněné místo? Jsou vskutku známky, jež nasvědčují, že bývala doba, kdy se jménem Vogelsang v zemích německých jaksi těsně splýval ten málo přiléhavý ke slovu pojem. Nejen hrady a zámky dosud zachované, ale vůbec místa v polohách povýšených, na břehu řek a moří, na výběžcích údolů a soutěsek horských, místa vyčnělá, k účelům obrany jaksi už přírodou předurčená, nesou ten nápadný název. A ke všemu místa buď do dnes pevně opatřená neb aspoň zřetelná nebo vůbec jinak doložené stopy někdejších opevnění nesoucí! Pojem Vogelsang = tvrz, zdá se, byl německému středověku tak běžný, že válečník německý, vstoupiv na cizí půdu s úmyslem dobyvačným a opevniv

[1]) Viz článek »Nápadnosti«, tamže.

se tu, na jiný název nepomyslil. A podivná srostlina jména a pojmu byla podáním tak zakořeněna, že se stala i jménem osobním a zachována v paměti až po dobu nejnovější. Tou cestou ještě na sklonku minulého století dostala své jméno stanice obchodní firmy německé na jihozápadním pobřeží africkém (Fort Vogelsang, Ludewitzland).

Srostlina jména a pojmu byla by jakž takž zjištěna. Ovšem ještě nikterak vysvětlena. Co má společného »ptačí zpěv« s účely — opevňovacími? Jak spojit »idyličnost« názvu s vojenskotechnickým jeho významem? Ptactvo nebeské, pravda, neohlíží se tuze po účelu a významu závodů lidských. Také uvnitř ponurých hradeb a příkopů pevnostních ozývá se jarního času veselý švehol ptactva. Rozléhá se však i všude *jinde* a ještě mocněji! Odkud tedy ta podivná spřežka: ptačí zpěv a — opevněné místo?

Chvíle rozpaků. Zkušenost i vědomost všecka zde vypovídají službu.

V takové chvíli, kdy oko marně těká vůkol od předmětu ku předmětu, aby se dopátralo nějaké odpovědi, často výborně se osvědčila rada praktického rozumu: *rozšířit obzor!*

Kdo ví? Na širším rozhledu snad nové stránky se objeví, netušené dosud, nová hlediska se získají a z těch možná nakonec i samo vysvětlení vyplyne.

A vskutku! Není Vogelsang název svého rodu v německém místopisu nikterak ojedinělý. Naopak vykazuje řadu tvarů zjevně příbuzných. Vedle Vogelsangů najdou se i Vogel-zangy, Vogel-standy, -sandy, -wandy, Vogel-herdy, -feldy, -weidy, -burgy, -bergy, -eidy, -eie, -eisy atd. Nespočet odrůd a odstínův . . . A vesměs názvy nápadných poloh, míst důležitých, významných, snad hradův a zámků dosud zachovaných, aneb aspoň míst doloženě opevněných.

Vzácný poznatek! Netřeba se tedy vázati slovem a pojmem »ptačího zpěvu«. Je patrně docela mimochodný, nahodilý. Jestliže Vogelsang (zpěv) a Vogelzange (kleště), Vogelwand (stěna), Vogelsand (písek), Vogelei (vejce), Vogeleis (led) a j. shodně označují vždy jen předmět *téhož* významu — místo branného účelu — pak je už zřejmo, že *slovný* smysl toho kterého názviska nepadá nikterak na váhu. A jediné, co sluší zde na váhu položiti, že je slova *zvuk*.

A domněnka se překvapně potvrzuje, jakmile obzor ještě o malý posun byl porozšířen.

Nejsou jen názvy *německého* místopisu! V sousedství, na západní i jižné hranici širé oblasti německého jazyka, v území románském, naskytují se názvy obdobných poloh, sice francouzské neb italské na oko, leč *zvukem* přece docela blízké, ne-li totožné. Proti německým Vogelsangům a Vogeleisům najdou se francouzské Volaisan, Vaux les St. Claud, Vaux Glais, Vaucluse, nebo italské Voglie, Oglie, Voglese atd. A vždy zase místa vyvýšená, staré hrady, zámky na skalách a body pevné, neb aspoň místa někdejšího vzdoru, stopy někdejších ohrad!

Něco už je jisto. Na vnějším *vzhledu* slova, na nějakém přesmyku zvuček a hlásek, na měkčí nebo tvrdší výslovnosti a *dnešním*

významu dotyčného názvu — nic nesejde. Vogelsang nebo Vaux les St. Claude (volezenglod), osada na vysokém břehu řeky Bienny (v Bourgoňsku), německé slovo nebo francouzské, ptačí zpěv nebo jméno nějakého světce, vše je mimotné, vedlejší, nahodilé. Jediné, co na váhu padá, je, co mají ty vzdálené od sebe předměty v kraji *společného* a shodného. A společno a shodno je tu dvojí: *poloha* a bližší *vlastnosti místa* a pak názvy nápadně sobě blízké — *zvukem*.

Sama se vnucuje myšlenka: ty názvy různých krajů, jazyků, různých tvarů i významů slovných, sobě navzájem na oko tak vzdálené a cizí, leč věcným podkladem sobě tak blízké, jistě mají nějaký neznámý *původ* společný. Nějaké slovo, jež kdysi v dávnověku *mělo* svůj význam těsně přiléhající k povaze, vlastnostem a okolnostem místa, k úkolu, jemuž místo v kraji bylo určeno! Společné *základní slovo*, od jehož zvuku a tvaru během věkův a přispěním vlivů nejrozmanitějších pozdější tvary názvů se uchylovaly, až utkvěly na dnešních svých podobách, na oko tolik odlišných od sebe. Neznámé slovo, z něhož všecky ty Vogelsangy a Vogelzanky, Valaisany a Vauclusy, Voglie a Voglesy svůj původ vzaly.

Které to asi bylo slovo?

Záhady tak jedna za druhou se staví do cesty.

* * *

Na štěstí, cesta za světlem není zatarasena. A zase podle rady, která už se tak osvědčila: znovu rozšířit obzor!

Nemá německý místopis své sousedství jen na západě a jihu, jenom na hranici francouzské a italské. Je slovanský severo- a jihovýchod. Kterak asi zde se staví okolnosti k naší záhadě?

A hle! Místní jména německá s určovacím přívlastkem »ptačí« i tu mají své zřetelné obměny a protějšky. Německým »Vogel« na slovanské straně v příslušných polohách odpovídají jména Voglej, Oglej, Vogled, Gled, Glej, Glez, Glad, Glaz a pod. V českém kraji dokonce i Pohled se najde. Vogel — z Pohled? Divná sestava, na oko docela nesrovnalá! Co si s ní počít? Nevíte. Třeba zatím, zachovat ji aspoň v paměti. Něco je vám ovšem nápadno. Od té chvíle, co jste se ocitli v obvodu slovanského místopisu, povaha *názvů* se změnila. Všecka barvitost, smělá fantastičnost, romantický vzlet, tolik nápadné na jménech německých a románských, jsou ty tam. Zde na slovanské straně zvláštní střízlivost, takřka bezbarvost názvů je vám nápadna. Jména jsou buď nesrozumna docela, aspoň na první střet, anebo zní tak zhola věcně, málem odtažitě. Což mluví k obraznosti takové Glej, Glez, Voglej — proti plnému barvitému Vogel — ei — Ptačí vejce, nebo Vogeleis — Ptačí led! Anebo prosté Vogel — pták nebo francouzské Aigle — orel? I nejzřetelnější český tvar: *Pohled*, holé abstraktum! Fysikální nebo fysiologický zjev, úkon zraku: pohledět, uvidět, uzřít!

Ovšem, v zápětí hned druhá okolnost nápadna. Ten střízlivý, odtažitý výraz ku podivu přiléhá *k okolnostem* místa. Tam s temene

vrchu, se skály, s vysokého břehu neb jinak vztyčené polohy je vskutku znamenitý *rozhled*, pohled po kraji! A míst i názvů téže povahy vskutku jen se hemží po slovanském obvodu — Vid, Vidín, Div, Divín, Podiv, Zor, Zren, Ozer, Ozren, Patro, Patřín, Patrov, Glad, Glaz, Hled, Pohled a j. Či snad předkové naši byli takoví náruživí pěstitelé — pěkných vyhlídek?

Málem byste přitakali domněnce, kdyby zase mnohé to místo nebylo tak těžce přístupno a kdyby mnohé nejevilo přečetné, snad dosud zachované stopy někdejšího zcela praktického významu, buď celé zachované stavby nebo zbytky staveb, mohutných hradeb, valů a pod. A jiná okolnost, neméně pozoruhodná! Toho rodu název nevyskytuje se v kraji nikdy osamocen. Má-li jedna výšina název, který připomíná činnost pátravou, pozorovací, rozhlížecí, jsou hned jiné v sousedství, které naznačují činnosti souběžné, bdící, ostřežné, dorozumívací, nebo poplašné. Tak vůkol míst nazvaných Divy, Divíny, Podivy, Vidy, Vidíny, Zreny a pod. vystupují v sousedství vrchy Stráže, Strážiště, Střehy, Ostřehy, Strahovy, Zpyty, Ptáky, Pteče, a jiné zase vrchy Ohniváče, Doutnáče, Žehy, Žihadla (Číhadla), Žíže, Žížové (Čížové), Žižkovy, Žďáry a pod. Jména tvoří jakousi *soustavu* poloh i názvů, jež k sobě ukazují, jsou účelně spolu spřeženy, doplňují se navzájem v důmyslný praktický účelný celek.

Znenáhla vyvstává na mysli obraz dávného způsobu života, o němž zachovány jsou zprávy. Byly doby, že rovinu i dol pokrýval les a močál. Člověk viděl se nucena přizpůsobovati se okolnostem. Přirozeně táhl se k výšinám, kde půda byla pevnější, méně vystavena zlobě živlů. Tenkráte svoje střediska společenská, svoje hrady a města zakládal pán doby na místech lépe chráněných, vyvýšených napínaje všechen um, aby nepozbyl živého styku s okolním světem, zachoval si o něm potřebnou vědomost, nezbytnou pro vlastní potřeby života i k obraně proti nebezpečím odevšad hrozícím. Je známo, jak tehdy místa důležitá v širé oblasti spojena byla mezi sebou sítí vhodných *stanic* pozorovacích a dohodovacích, strážných a rozhledných, oznamovacích a poplašných, jež za dne i za noci v širém kraji udržovaly nezbytnou službu *zvědnou* uvědomovací a bezpečnostní. [3])

Zajímavý zjev! Co v názvech obdobných poloh oblasti německé a románské zdá se že řádí nezbedná svévole, nevázaná pitvornost, nezkrotná fantastičnost, zde na *slovanské* straně vše tak *věcno*, idejně sjednoceno, takměř uzákoněno. Hled, Pohled, Rozhled! Možno-li střízlivěji pojmenovati výšinu vztyčenou nad své okolí? Co jsou proti tomu ty násilné shluky nebeského ptactva, Ptačí zpěvy, Ptačí vejce a Ptačí ledy, ty vrchy Orlí (Aigle), Olejové (Oglie) a doly různých svatých a světic (Vaux les St. Cloud) atd.?

Mimoděk vnucuje se myšlenka:

Byl by snad jeden druh názvů původní, zachovalý a druhé jen odvozeniny, pouhé přizpůsobeniny zvuku, vzniklé svévolí časů a věků?

---

3) *Památky pravěku.* Tamže.

A v zápětí hned důsledek:

— Bylo by snad pro neživotnou fantastiku německých názvů místních hledati *smysl* a vysvětlení v názvech příbuzných na straně — slovanské?

Jinými slovy:

— Byly by dotyčné názvy německé *pouhé patvary* původních názvů slovanských?

Smělý nápad! Pro první chvíli až odpuzující. Konečně, kdyby šlo jen o Vogelsangy v Prusku, v Pomořanech, na Baltě a v Polabsku. Zde jsou všude známé kdysi slovanské oblasti. Leč Vogelsangy na Rýně, na horním Dunaji, ve Švýcarech! Pane, to už zní jinak! Zde mocné překážky staví se do cesty vší kombinaci. O někdejším Slovanstvu v těch končinách nikdo neví, nikdo nemluví a všechen učený svět nechce o něm věděti. Zde nezbývá než zarazit prozatím všecko vysvětlovací úsilí.

Prozatím! Nežli nový šťastný paprsek světla odněkud dopadne, aby zdánlivou překážku odstranil. Skutek sám je příliš výmluvný. Nelze kolem něho prostě přejít a neustanovit se na pevném úkolu, aby byl vysvětlen. Vogelsangy jsou rozšířeny *po nejširší* německé oblasti. I tam, kde někdy Slované *žili* i jinde, kde o někdejších Slovanech není *nic známo*. Německý Vogelsang polohou i okolnostmi zcela odpovídá slovanským Gledům, Glazům, Pohledům, Voglejím. Je otázka, kterak srovnati všecky ty zřetele, aby výklad na konec mohl být pevný, přesvědčivý, neochvějný?

Ještě malá potyčka zcela mimochodem!

— Vogel, Vogelei, Vogeleis a pod. rovná se Vogled, Voglej, Voglez, Pohled! Buďsi! Zní dost pravděpodobně. Leč Vogelsang! Toť tvar příliš vyjádřený! A příliš často se opakuje. Takřka typicky vystupuje. Kdyby měl pochodit ze slovančiny, musel by zde mít svůj původní vzorek, stejně výrazný, typický. Zde nějaké Voglej, Vogled, Pohled prostě nestačí.

— Tvaru Vogelsang odpovídá nejlépe voglezan, vogledan (vrch, břeh).

— Neznámé slovo!

— Neznámé *dnes*, ale známé snad *kdysi*. Je množství takových slov, dávno zapomenutých, vyžilých. Slovo kdysi žilo, zachovalo se už jen ve svém německém patvaru.

— Jakým právem možno se toho domýšleti?

— Právem nesčetných analogií. Slovanské *koncovky* v německém otisku dávají *plná slova*. Hradi*ště* — Radel*stein*, Ostr*ov* — Oster*hofen*, Luž*any* — Laus*sang*. Složce Vogel*sang* odpovídá obdoba Vogl*ezan*, Voglezany.

— Možná! Leč přímý nějaký *doklad* byl by jistější.

— Strpení! Snad i ten ještě se najde!

* * *

Německý Vogelsang tedy bývalé slovanské obezříště — voglezany! Důsledně vyvozeno z poznatků, které skýtá materiál místních názvů i jiné vědomosti.

Však tu náhle zdvíhá se odpor.

— Kterak možno, aby původ názvu byl slovanský, když jméno Vogelsang se nachází i v končinách, kde o trvalém pobytu Slovanů není ničeho známo?

— Proč by nebylo možno? Kde je stopa byla i noha, která ji otiskla! Kde objeven *zbytek* slovanského *zřízení*, tam i Slované byli!

— Šílenstvo!

— Proč šílenstvo?

— Protože podobného cosi tvrdit, právem vyvolá nejen odpor, ale přímo posměch všeho vzdělaného světa.

— Což tak směšného na věcném vývodě?

— Vzdělaný svět nedbá vývodů. Má své přesvědčení a na tom stojí. Ví, že v Porýnsku, na horním Dunaji, ve Švýcarech, v Tyrolsku nikdy žádní Slované neseděli.

— Kterak pak »vzdělaný svět« došel své — vědomosti?

— Nesejde, jak jí došel. *Má* ji prostě. To rozhoduje. Kdo chce slout vzdělancem, je povinen sdílet přesvědčení vzdělaného světa.

— A poznal-li, že je liché?

— Je známo ze zkušenosti, že věci obecně za pravdu považované byly dvacetkráte vyvráceny, byly pevnými důkazy do jiného řádu a světla, ba i třeba docela na hlavu postaveny, ale vzdělaný svět přece tytéž staré pošetilosti pořád ještě a znovu zase opakuje a za nevyvrácenou pravdu drží . . . .

— Proč by vzdělaný svět tak činil?

— Je taková jeho příroda. Vzdělaný svět je důvěřivé množství, neschopné vlastního úsudku. Nemá ani času ani chuti zabývati se jakýmikoli doklady a vývody. Trvá nejraději na tom, čemu odedávna zvykl. A tak už zní historická vědomost vzdělaného světa: na západ k Rýnu, na jih do švýcarských a tyrolských Alp Slované »nikdy nepřišli« . . . .

— Bylo by tedy lépe, nechat milý vzdělaný svět i s jeho přesvědčením stranou a držeti se mluvy věcných dokladů?

— Tím spíše, že i jiná hlediska a zřetele zajímavý poznatek úplně potvrzují. Nejen materiál místního názvosloví, ale i přímé historické prameny *dosvědčují* přítomnost slovanského živlu na Západě a Jihu dnešního Německa za dob nejstarších.

— Jaké prameny?

— Jediný na doklad, ale rozhodující. Životopisec Karla Velikého, Eginhard, současník doby, svědčí výslovně, že z národů, kteří seděli tehdy mezi Labem a Rýnem, byli většinou Slované. [1])

---

[1]) »Konečně podrobil (Karel) všecky ty národnosti, jež obývají germánskou zemi mezi Rýnem a Vislou, mezi mořem a Dunajem, mluvící jazykem velmi sobě podobným, zachovávající však mravy a způsoby velmi různé . . . . Jako vynikající *mezi nimi* sluší jmenovati Veletabi, Sorbi, Abodrity, Bohémy, neboť proti těmto bojoval (Karel). *Ostatní* pak, jichž počet *daleko větší* jest, podrobili se mu dobrovolně . . . .« Veletabi, Sorbi, Obodriti jsou známí Polabané mezi Labem a Vislou usedlí, Bohémi jsme my Čechové. A ti ostatní, jichž počet »daleko větší jest« a kteří sedíce mezi Rýnem a Labem »podobným jazykem hovořili«, jsou právě Slované — usedlí na Západě, dnes poněmčeném.

— Tomu-li tak, byl by snad vzdělaný svět zprávy tak zajímavé si přece povšiml!

— Nevíte, proč si nepovšiml! Jisto je, podobných zajímavostí *není málo*, o nichž vzdělaný svět nemá *ani tušení*. Nejen za Karla Velikého, ale už za dob *starořímských* a ještě *dříve* bylo a muselo býti s národy mezi Rýnem a Labem docela *jinak*, než si milý vzdělaný svět představuje.[1])

— Co z toho?

— Krátce, jde-li o poznatek, který stojí trochu práce a lopoty, nelze nikterak se ohlížeti na smích nebo zlost, odpor nebo hluk tak zvaného vzdělaného světa. Nepadá zde nikterak na váhu.

— Nýbrž?

— Historické prameny dosvědčují přítomnost slovanského živlu v pravěku na širém prostranství střední Evropy. Místopisné doklady pak skýtají zřetelné a výmluvné *pomníky* (Vogelsangy a j.) tehdejšího důmyslného a mocného — zřízení živlu.

Dalších osudů věci i názvu Voglézany = Vogelsang možno dle daných okolností se dohadovati. Místa kdysi potřebou života šťastně objevená, zkušenostmi věků osvědčená, hodila se výborně úkolům novým, později, kdy způsob života dávno už nabyl jiných forem. Někdejší strážné a pozorovací stanice Ohledany — Voglezany, sloužily později tu jako tvrze nebo hrady a zámky Vogelsangy, nebo zachovány na časy pozdější jako dvorce, osady nebo prostě body v kraji, o jichž *jména* dnešní potomci někdejších praobyvatel marně si lámou hlavy.

Bylo těch výšin někdy »voglezných« množství v německém kraji, tak velké množství, až název »Vogelsang« dávno *zobecněl* v ústech německého lidu. Jméno stalo se později typickým pro určité účely i polohy.

Když počátkem třináctého věku německý rytíř Landsberg ve službách výbojného řádu zavítal ke hranicím slovanského Pruska, bylo již jaksi v duchu i smyslu doby, že obrannou tvrz, kterou tu nad Vislou založil, nazval Vogelsangem, jak bylo odedávna zvykem nazývati podobná místa doma v Německu. Možná, že sám ještě na místě zastihl i starý původní název slovanský, který mu jen tím živěji připamatoval jméno ve vlasti dávno běžné.

Obdobným pochodem ocitl se název Vogelsang i v poněmčeném území v Čechách. Sem je zanesli němečtí kolonisté povolaní českými panovníky, aby pomáhali zalidňovat zpustošené domácími rozbroji kraje. Přistěhovalý Němec zaslechnuv domácími obyvateli jmenovati tvrze, hrady, osady i prosté výšiny názvem »voglézany«, přijal zvuk za známé sobě dávno z domoviny jméno Vogelsang. Tak dostaly své jméno dědiny (hrad, zámek) Vogelsang u Jablonného, u Plané, u Tachova, u Kašperských Hor i jinde po Čechách.

Neméně však podlehl původní tvar názvu úkladům dob i v samotném území *slovanském*. Zde jednotná kdysi slovančina během věků znenáhla se rozvětvila v různá *nářečí* a konečně i ve zvláštní

---

[1]) »Tacitovi Germáni« předchozí kap. tamže.

jazyky slovanské. Dávné *slovanské* názvy přijaly v českém území svůj zcela odlučně *český* zvuk. Co kdysi slulo Glazem nebo Glezem, pozbyvši někdejšího významu, obrátilo se na bezvýznamný Klas, či Hlas či Klad, nebo přehlasováno na Hled — nebo Klet nebo jinak. Původní Oglezan (breg, vrh), Voglezany, otřely se v pohodlnější Glezany a časem v zapomenutí dávného významu přešly v docela tvrdý tvar čistě místního názvu *Klecany*. Zámek a obec Klecany v údolí Vltavském nedaleko Prahy skýtají typickou ukázku někdejšího, k účelům ostražným a pozorovacím znamenitě voleného bodu, jenž časem z příčin branných nutně byl opevněn. Výhodná, nesnadno přístupná poloha na vysokém břehu v ohbí řeky, velkolepý rozhled podél řeky vzhůru až ke Hradčanům pražským, velitelský obzor protějšího níže položeného břehu po řece dolů až k Levému Hradci, možnost postřehu i výměny signálů s body vzdálenějšími podél toku vzhůru i dolů! Jediná návštěva místa přesvědčí o významu polohy pro dobu, kdy všechen mocnější postup krajem ať obchodní, vojenský nebo vůbec společenský vázán byl se bráti údolím větších řek.

Zcela obdobnou polohu, účelnou a výhodnou jako Klecany dolů po Vltavě, vykazuje jiná obec zajímavě rozhozená po svahu i temeni kopce záludně stuleného v záhyb údolí berounského. Navštivte *Vonoklasy*, vesnici naproti Dobřichovicům u Prahy nedaleko Karlíka. Vystupte z údolí podél stavení, zde různo rozsetých po obou svazích, až vzhůru k poslední chatrči na vrcholu kopce! Podivíte se důmyslu, jenž zde v dávnověku uznal potřebu založit ostřežnou stanici. Jaký rozhled po všem údolí i po protějším hornatém břehu Berounky až k výšinám zbraslavským a dále ku Praze podél Vltavského toku!

A název místa?

Vonoklasy! Rozmarný přesmyk tvaru, s jehož původním zvukem, obsahem a smyslem nevědomá pozdější doba nevěděla si už rady: Vonoklasy — *Voglézany*!

Staré slovanské *G* valem v Čechách měklo buď vdechnuté *H* (gledy — hledy, glasy — hlasy a j.) anebo tvrdlo v příkré *K* (gledy — klety, glazy — klasy). Staré slovanské »goralka« (pálenka, dosud na Slovensku i v Polsku) u nás dávno vyslovujeme »kořalka«, starý »poglazný« (dozorce, hlídač) na někdejších dvorech stal se »poklasným« na dnešních, někdejší »glazní« na starověkých glazech a glezanech (rozhlednách) stali se »hlásnými« na věžích a hláskách středověkých měst a hradů. Někdejší »glazar« (strážce, pozorovač) zachoval se dosud v osobním jméně Klazar, jakož i v pokladě německého jazyka, pro odstín pohledu tupě před sebe upřeného zachoval se výraz »glotzen« (poulit zraky) ze starého slovanského »glazit« (rusky *glaza* = oči!).

Vogelsang není ovšem ani jediný ani svého rodu (voglej, vogled!) nejčastěji se vyskytujíci tvar ve zněmčeném našem území. Byl z velikého množství druhých jen vyzvednut, protože svou typickou podobou zvláště se hodí na výmluvný doklad. Častěji než Vogelsang vyskytá se ve zněmčeném území českém výšinový název Vogel*herd*, jemuž na české straně odpovídá asi název Horohled (Hořehledy, Vo-

hřeledy a pod.) Vyskytá se vedle množství tvarů pobočných téhož typu: Vogeleis, Wengeleis, Wengels, Engels (Wengels-Engels-Berg) a pod. Je však radno — přílišným náhrnem látky nerozptylovati pozornost čtenáře.

Z dosavadního vysvítá:

a) Nápadné zjevy místního názvosloví vynucují si úsudek, že bývalo kdysi s valnou část *slovanským* území, jež dnes a od nepamětna pokládáno jest za německé;

b) Spolehlivě historické prameny *dotvrzují* ten fakt!

c) Určité typy místních názvů (Vogelsang — Voglézany) jsou zřetelné doklady dávných *zřízení* zapadlé doby, jež nutně byla *slovanská*. (Dokončení.)

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

Třetí svazek sebraných spisů Karla Legera přinesl sbírku prós, nazvanou *Podivná příhoda inženýra Vladivoje Vejvody a několik rozmarných povídek* (nákl. F. Topiče, str. 298). Titulní práce, povídka, kterou bychom bez nesnází mohli zváti také románem, rozsahem i výší dominuje celé knize. Má také všecky znaky a vlastnosti, které charakterisují tvorbu Legrovu. Především, pokud jde o látku, je to věcný, reální podklad v blízké skutečnosti, který si autor obírá k uměleckému spracování. Tak zde sáhl po známých příhodách ze zátop labských, po vyměřování říční úpravy a obratně spojil s tím námětem také ono tajemné klepání »dušiček« v osamělé hájovně, o němž kdysi hojně bylo psáno v denních listech a jež v širém okolí vzbuzovalo mnoho ruchu. Rovněž v závěrečné črtě »Zícha« užil příběhu přímo kolínského, rozšířeného novinářskými zprávami asi před 20 lety. V úplný opak tohoto způsobu autor osnuje jinde látky výhradně na základě své obrazotvornosti a obestírá je jakýmsi rozverným přídechem bujarosti a rázovitosti. Toto přibarvení ostatně nechybí ani realistickým látkám svrchu zmíněným, ba jeví se na nich jako představitel živlu opačného, jakéhosi pohádkovitého romantismu, kterým jim dodává kouzla hned tiché zasněnosti, hned dovádivé rozmarnosti nebo nenadálé překvapivosti. A s tou vnitřní podstatou souvisí také forma autorova, lehounká a jaksi křepce nadychnutá, nehloubavá a zhusta účinně ironisující.

S celkovou lehkostí stavby souvisí u Legra také jednoduchost povahokresby. Jeho postavy jsou zjevy prosté, nesložité. Spisovatel sleduje na nich zpravidla určitý, hotový rys, význačnou známku, která by napadla běžnému pozorovateli hned za prvního styku. Tak inženýr Vejvoda, mladý, z chudoby vyrostlý muž, jeví se jako člověk oddaný svému povolání, odhodlaný a rázný, jehož mužství bezděčně podléhá kouzlu bytosti tak přírodní, jaká je Měkotova Anča. Na říčním příživníku Moravci postihuje vodníkovskou úskočnost, na mlynářce chtivost majetku a jakousi hřmotnou přívětivost a podobně

vybavuje určitě a stručně také ostatní figurky. — Podobně je tomu také v drobnějších črtách, na př. v Dědečku Vavákovi, v němž je zobrazena staroselská láska k půdě a k venkovu naproti moderní chorobě mladšího pokolení, toužícího přichytiti se městských bezzemků. Rovněž v Mamonu na Vojtěchu Řeholovi vyniká jenom jediná vlastnost, touha po zisku bez velké práce a směšnost nerozumné spekulace.

Řada dalších drobných kreseb Legrových je předem označena za »rozmarné povídky«, což je zejména pro nevlídné, mrzuté doby přítomné jistě název slibný a pro široké kruhy doporučující. Na štěstí ani literární hodnota většinou nedoznává tím úhony. Humor Legrův není nucený ani slovní, plyne jednou z povah jednajících osob, jako v Návratu z vojny (čeledín Vít) nebo ve Folkloru (profesor okreslující výšivky), po druhé ze situací, jichž autor nikterak nápadně nebo dokonce násilně nezaplétá. Jím působí na př. v Rokoku, kdež věcí i formou působivě vystihuje zvolené prostředí, ve Zkažené radosti, kde jsou zejména zdařilé figurky dětské, a v Noci Kleopatřině, v níž chudoba básníkova a jeho obmezená domácnost účinně kontrastuje s hýřivostí jeho tvorby. — Pružná, lehká výprava slovesná platně pomáhá k úspěchu těchto drobotin.

Román Karla Sezimy, nazvaný *V soumraku srdcí* (náklad. J. R. Vilímka, str. 204), je bez odporu z nejcennějších děl, jež u nás poslední dobou vyšla. Spisovatel zašel si pro látku do krkonošského podhoří a tam ho upoutalo, čeho si před lety všiml v Blouznivcích Antal Stašek a čeho v drobnějších pracích mimochodem dotkli se po něm i jiní. O přemítavosti a hloubavosti krkonošských horalů ostatně uvažovala již K. Světlá, jež správně vystihla původ a příčiny rázovitosti našich lidí v tamním kraji. Od těch dob valně se změnily celkové názory společnosti vůbec, a tou změnou nezůstal nedotčen také lid podhorský. Sezima, bera z něho látku, zvolil určitý výkroj a ten zobrazil po všech stránkách, snad jen jediné se nedotýkaje, otázky národnostní. Jinak vyzdvihl pestré a hojné pletivo rozmanitých zájmův a názorů, jimž dal vespolek se křížiti a utkávati, a sestrojil z tohoto vzájemného boje obraz podivuhodné síly a zároveň jímavé harmonie, obraz plný života, myšlenek a vzruchu.

Podkrkonošský lid odedávna byl nakloněn hloubání náboženskému. Touha po mravní opravdovosti a čistém životě rozšířila v něm duchověrství, kdežto u některé jeho části vnějšek církevní okázalosti a stará tradice přispěly k lichému pobožnůstkářství, v němž nalézají přístupné pole prohnaní šplhavci rázu Floriánova. Tento světský klerikál, jenž vystrnadí i dobrotivého, mírného faráře, aby si pomohl v jeho nástupci k bojovnému spojenci, je představitelem čelného živlu v románě Sezimově; jeho povahopisu, rozmanitě zasahujícímu v děj, spisovatel věnoval mnoho píle a pozornosti. Florián v jeho zobrazení je zjev velmi složitý a podrobně propracovaný; ač není vlastním hrdinou románu, jeho postava vyniká v něm rázněji a ostřeji než přední a čelná jeho hrdinka — Kristla Kavánčina.

Vedle katolictví, moderně zaostřeného v bojovný klerikalismus, zástupci duchověrectva, po výtce pak jeho představitel sedlák Materna, jeví se u Sezimy spíše slabošskými hříčkami než bojovníky. Oni

ostatně ani nevyhledávají činného odporu a rovněž tak se nevzdávají své důvěřivosti, když jejich »prostředník« jest makavě usvědčen z klamu. Jen jednou vzplane skutečný boj, jehož se duchověrci činně zúčastní, o pohřbu jejich přívrženky. Tehdy se oba tábory branně utkají, kterýžto výjev, mimochodem řečeno, autor namaloval s živou sytostí a jadrností. — V chudém kraji, kde mnoho obyvatelstva těžce si vydělává na nuzné živobytí, hlásí se, jak se rozumí, také otázky dělnicky sociální. Šiřitelem jich, ovšem šiřitelem hrubým a nevzdělaným, jen citem, anebo spíše mstou vedeným, jest mrzák Šimek. Ale tyto otázky, ač bez odporu závažné, zůstávají v Sezimově románu jaksi stranou; také odboj dělnictva zalehne sem jen ozvěnou, ježto se sběhne mimo rámec vlastního románu. — Z nejzajímavějších postav všeho díla jest Bryknar, v němž se tu vtělilo, co nápadného na osobitých troskách lidí podhorských shledal již Stašek a jiní mladší. Podivná směs romantismu z dávných pousteven, svérázného rozumářství, bystré schopnosti pozorovací, snahy po pravdě a cituplného lidství, jest Bryknar vlastně ideovým cílem, za nímž by měli jíti ti, kdož zákony křesťanství utápějí v hamižném sobectví nebo v lichém snění duchověreckém.

Zvolený výkroj života podhorského kraje Sezima pevnou rukou tvůrčího umělce sjednotil pojítkem vnějším — jsou to příběhy jediného roku s výhledy retrospektivními — a vnitřním, domnělým sebeobětováním Kristliným a jeho následky. Tak působí román dojmem určité, jednotné konstrukce, jejíž členitost sesiluje výslední dojem celku. Také vybroušená, správná a barvitá forma slovesná zasluhuje chvály.

Karel Šarlih v *Erotickém dobrodružství Nikity Ochalčuka* (nákl. J. R. Vilímka, str. 201) prakticky ukázal, že přese všecko tisíceré zužitkování pohlavní lásky v pracích novelistických lze i na tom poli ještě nalézti nové motivy a působivé předměty a obrazy. Podařilo se mu to zejména tím, že si zvolil prostředí, jehož u nás posud jen několik beletristů využilo. Jednajícími osobami totiž jsou u něho vesměs činní příslušníci rakousko-uherské armády, důstojníci i prostí vojínové, dějištěm pak jsou rozmanitá místa, kde vojsko bývá posádkou. Tím autor dosahuje jednak novoty postav, jednak rozmanitosti scenerie, zpestřené místy národnostně i společensky odlišnými. Jinak těch šest povídek, které tu spisovatel podává, tvoří jakousi jednotu i mimo společné ovzduší, z něhož jsou látky vzaty. Kromě dvou drobnějších obrázků totiž zabývá se tu spisovatel vesměs poměrem muže k ženě, ať již je to chvilkové vzplanutí tělesných pudů, ať hluboký cit, rozhodující o celém životě. Avšak to je věc podružná. Důležitější je vytčená novota prostředí, jež spisovatel patrně dobře zná a jež tedy líčí s jistotou a pevností i pokud jde o dějiště, i pokud jde o myšlenkové a společenské zvláštnosti stavu, z něhož jsou vybráni autorovi hrdinové.

Hodnota kreseb Šarlihových ovšem není všude stejná. Neníť v nich stejné vnitřní síly, pravdivosti a bezprostřednosti tvůrcova cítění a projevu. Místy autor ještě, přes to, že vlastní osobou neporušuje dějové objektivnosti, nemizí za svým dílem, ale průhledně se nám ukazuje jako osnovatel líčených příběhů, jako vlastní ředitel

svých malých dramat. Tak je tomu v povídce. Opravdové chvíle v životě nadporučíka Prokopa, zejména pokud jde o důkazy, kterými se Prokop přesvědčuje o vyzvědačství své milenky Olgy, a o závěrný effekt její přetvářky a zrady. Méně se jeví toto rozumové, střízlivě a přesně promyšlené rozvržení látky a sepětí nitek dějových v ruce autorově v obrázku Psychologický problém setníka Aloisa Smržka. Avšak za chladným, úměrně sestrojeným rozpočtem stavby povídky, v níž nic neselhává, vše spěje k jednomu cíli, přece jen zase cítíte pořadatelskou výkonnost autorovu. Kresba jest ostatně zajímavá tím, že se v ní jediné spisovatel dotýká také otázky národnostní — a to ve vztazích soukromých, nikoli v poměru služebním. Energický, pevně a tvrdě kupředu kráčející setník za kariéru obětuje jméno, národnost i osobní volnost, poddávaje se nadvládě ženině. — V črtě Poslední večer zprašivělé ovce autor opouští již své stanovisko prostého ovládání látky a věcného pronikání nitra svých figurek a vyzdvihuje na svém pochybivším poručíkovi stránku čistě lidskou, s kterou je nutno bezděky sympatisovati.

Nejvýše dospěl Šarlih tam, kde své obrázky prohřál teplem nelíčeného, nestrojeného soucitu a kde nakreslil figurky plné života a pravdivosti. Snad je to náhoda, snad důsledek hloub založený, ale není pochyby, že nejzdařilejší kresby autorovy mají předmětem lidi zcela prosté, takřka přírodní. Smutný husar Juon Valescu, pasák, ocitlý se z rumunských hor v maďarských rovinách mezi husary, dojímá svou touhou po domově, jíž konečně podlehne, a Nikita Ochalčuk, jehož prostota neodolá rafinovaným vnadám naskytlého se svodu, po celý život nosí v srdci ránu, kterou si téměř nevědomky sám zasadil. Ty obrázky výmluvně svědčí o umění autorově.

F. V. Vykoukal.

Básně.

Nové souborné vydání básnických spisů Jaroslava Vrchlického, jež přehlížejí Bedřich Frida a Jan Voborník, postoupilo ke svazku pátému. *Duch a svět* (nákl. J. Otty, str. 181) byla pátá kniha Vrchlického, vydaná ve 25. roce jeho života. Teprve nyní, když jsme prosti všech stranických sporů o hodnotě jeho tvorby, když pohlížíme zrakem, neznepokojovaným v neklidu měnivých názorů, na hotové a uzavřené jeho dílo, chápeme onen přímo závratný rozlet genia, který tak překvapoval svou dobu, tak předstihoval své vrstevnictvo v našem sevřeném horizontu. Na jaké látky odvažoval se to mladý básník, jak vysoký a vznešený byl cíl, ke kterému mířil na smělé své dráze, cíl, jehož takřka rázem vítězně dobýval! V této sbírce epické, vytvořené v letech 1875—77 a shrnující romance, legendy, mythus a jiné formy, po stránce myšlenkové naše poesie dostoupila vrcholu, na nějž se do té chvíle nepovznesla. Básník, otevírající tou knihou řadu prací, jež v jeho životním díle představují epopej lidstva, postavil se po bok nejpřednějším duchům moderního Parnasu snahami, jimiž po vzoru Viktora Huga závodil zejména s řadou světových básníků francouzských a anglických. Zasluhuje jistě podivu, jak básník ve věku tak mladém zužitkoval a zažil vý-

těžky rozmanitého badání vědeckého, které uvádělo novověké myšlení a cítění na nové cesty a vytvářelo nový názor na život.

A v tom moderním názoru životním má pro svou epojej vytčen jediný cíl, o němž píše již r. 1875 z Italie do Čech: »Chci v zrcadle poesie ukázati člověka v celém jeho rozvoji. Nebude v tom ovšem soustavy. Tento člověk bude vždy pod různou maskou více méně já, ale to hlavní, on zůstane člověkem, on bude považovati historii, filosofii, dogma i legendu, náboženství i pověru za jediný řetěz svého rozvoje, za jediné veliké ohniště, z něhož tkají se neznámé paprsky kol čela neznámého božství. Patrně bude ethos jádrem této velké lyricko-epické symfonie, ale ethos pod úhlem nejširším. Ne jednotlivé stránky člověka, ale člověka celého, ne jednu dobu, ale věky, ne jeden národ, ale lidstvo. Básník musí býti roven starým polyhistorům, ale místo prachu na foliantech svého vědění musí míti edenské květy poesie.« — Básníkovi jest jasno, že nastupuje na cestu ohromnou, že budou jen zlomky, co napíše, ale »chce ukázati, kam směřuje«. A tak shrnul zde po prologu »Věkové«, »Ohlasy pravěku« (Země, Vlasatice, Mythus a j.), »Hellenské motivy« (Sarkofag, Psyche a Satyr, Kentaur a j.), »Osm legend středověkých« (Tvář Jidášova, Legenda pouště, Klasy chudých a j.) a »Problémy« (Dva hlasy, Poslední klas a j.) a zavřel je mohutným epilogem »Neznámým bohům«.

Jan Voborník opatřil sbírku cennou studií úvodní, v níž stopuje zejména vlivy, které na Vrchlického působily, srovnává jeho látky a motivy s obdobnými zjevy u V. Huga a stopuje přednosti jednotlivých oddílů a básní, po případě i jejich slabosti. Že zároveň vymezuje místo sbírky v celkovém rozvoji básníkově, netřeba podotýkati. Vydání, opatřené také potřebnými poznámkami, jest velmi pečlivé.

F. V. Vykoukal.

Literatura životopisná.

Cyrill Merhout: *Zdeňka Havlíčkova.* »Dcery národa« trnitá cesta životem. S vyobrazeními. V Praze, (J. R. Vilímek) 1914. Stran 96.

Knihou Merhoutovou o Zdeňce Havlíčkové získává literatura o nejnárodnějším českém publicistovi vzácný příspěvek, jímž řeší se problém, kterého dosud jinak již bohatá literatura Havlíčkovská podstatně nevzpomenula. A ten týká se jediného dítěte Havlíčkova, jež bylo zdrojem tichého štěstí v duši otcově právě v nejtěžším období jeho života, v jeho vyhnanství a v posledních tragických okamžicích. V posledních letech po vydání veškeré korespondence Havlíčkovy, jeho prósy, spisů básnických i politických zvýšen byl značně zájem o celý jeho životní osud i o vystižení významu v kultuře novodobého českého života, kterýmžto problémům věnovány jsou známé větší práce a množství roztroušených drobných článků, prozrazujících živý literární zájem o postavu a dílo Karla Havlíčka. Že do souboru literárních otázek Havlíčkova života se týkajících byl pojat nyní i osud jeho jediného, záhy zesnulého dítěte, jest obsahem knihy Merhoutovy

zcela odůvodněno — nejen pro těch několik zmíněných posledních let Havlíčkových, ale i pro vyšetření a zjištění kultu Havlíčkova mezi českým lidem záhy po tragickém konci jeho. Neboť široký zájem o sirotka Zdeňku v šedesátých letech, loterní akce v její prospěch, jíž se postavili v čelo nejpřednější vlastenci čeští s Palackým a Riegrem v prvé řadě a přední české dámy — byly důkazem vysokého kultu veliké památky Havlíčkovy a jasného porozumění a ocenění životního díla jeho. A potřeba literárního dokumentárního zjištění osudu jediného přímého potomka a nositele jména Havlíčkova byla tím naléhavější, poněvadž od konce let šedesátých soud lidu namnoze Havlíčkově dceři příznivý nebyl.

A to je nejdůležitější část obsahu celé knihy — vyšetřiti totiž, čím Zdeňka Havlíčkova zavdala podnět k nepříznivým soudům české veřejnosti r. 1867 o sobě, byl-li přísný tehdejší soud oprávněný a pravdivý, že se Zdeňka prohřešila proti památce a jménu svého slavného otce. Merhout vyšetřuje na základě pečlivě sebraných dokladů celou záležitost a dokazuje, že kratičký život Zdeňky Havlíčkové byl od nejútlejších let řetězem tragických bolestných obratů, v němž bylo osudem souzeno, aby se vystřídala přízeň i nepřízeň českého lidu, aby láska lidu, věnovaná jí jako dceři jednoho z nejpopulárnějších a nejzasloužilejších vlastenců českých, lehkomyslně obrácena byla v pravý opak — prostě proto, že děvče v okamžiku rozpuku své bytosti šlo po hlasu svého srdce — neuvažujíc, že se tím dostává do rozporu s míněním vlastenecké veřejnosti. V 19 letech zamilovala se totiž Zdeňka do polského důstojníka poručíka bar. Battaglia, sloužícího v Praze, dobrosrdečného, slovansky měkkého a vlastenecky založeného hocha, člena Měšťanské Besedy zdejší, který okolnostmi donucen na krátko vstoupil do vojska, aby za krátko opět věnoval se úplně životu občanskému. Ve věci nebylo nic přitěžujícího než ta národní nálada v šedesátých letech krajně nepříznivá důstojnickým kruhům, jež viděla v chování Zdeňky, jíž jako »dceři národa« bylo sebráno věno — provokaci. Zdeňka však měla proti této nepříznivé náladě omluvu v seriosním založení povahy toho, jenž srdci jejímu se postavil tak blízko. Ale mluva jejího nitra nezískala sluchu tehdy, naopak těžké klevety obtížily bezdůvodně její nevinnou hlavu — jako dívky a dcery nejvlastenečtějšího publicisty, klevety, jež kniha Merhoutova energicky odsuzuje a vyvrací jako nespravedlivé příkoří, zvyšující podstatně nezasloužený tragický osud Zdeňčina života.

Jinak kniha podává řadu zajímavých zpráv, jako o pozůstalosti Havlíčkově, o společenském prostředí pražském a některých venkovských měst v 60tých letech, zmiňuje se o mládí vynikajících jednotlivců našeho veřejného života, kteří v rodinách nebo na plesích přišli do styku se Zdeňkou Havlíčkovou, podává podrobný postup akce národního daru, pro nějž Zdeňka byla významně zvána »dcerou národa«, líčí povahu a vývoj citového života Zdeňčina, věnuje náležitou pozornost — jak výše podotčeno — poměru k poručíkovi Quidonovi Battagliovi, dále k hraběti Václavu Kounicovi a posléze statkáři Svobodovi ze Šnakova, s nímž sňatek byl již ujednanou zá-

ležitostí, když tu propuklo ve Zdeňce strašlivé dědictví po rodičích: úbytě, jež po půl roce utrpení zničily každou další naději těžce zkoušeného mladého života — v září r. 1872, když Zdeňka nedosáhla ještě ani plného 24. roku svého života.

Tklivá tragika života Zdeňčina, jež zvábila již belletristická péra dvou spisovatelek — je zachycena v knize Merhoutově s náležitou účinností. Celý ráz knihy svědčí, že spisovatel pracně a s patrným zájmem sbíral každý detail, aby důstojně vyhověl vytknutému úkolu. Zajisté že proto kniha vykoná svoje poslání a najde zasloužené pozornosti. Dr. *Oldř. Flégl.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 10. července 1914.

(Zavraždění následníka trůnu a jeho choti v Sarajevě. — Protičeské výtržnosti v Brně. — Zákon Koliskův. Komenského školy ve Vídni. — »Klub politického soustředění« v Čechách. — Absolutismus v Rakousku na postupu. — Před občanskou válkou v Anglii. — Josef Chamberlain. — Albanie.)

Hlavní město Bosny Sarajevo stalo se jevištěm děsné události, která rozechvěla celý svět: rakouský následník trůnu arcikníže František Ferdinand a jeho choť Žofie vévodkyně z Hohenburka stali se obětmi zákeřných vrahů. Arcivévoda odjel k velkým manévrům do Bosny a vévodkyně z Hohenburka jej prý proti vůli jeho následovala. V neděli dne 28. června přibyli do Sarajeva, kde se chystalo slavnostní uvítání. Nikdo netušil, že tento den bude v dějinách Rakouska zapsán písmem krvavým. Arcivévoda a jeho choť byli zavražděni. O děsném činu podána tato úřední zpráva:

Arcivévoda jel se svou chotí v automobilu do radnice. Když přijel automobil na nábřeží Appellovo, hozen naň malý slabě detonující projektil, který letěl kolem zad vévodkyně. Brzy na to padla puma, kterou však arcivévoda odrazil rukou tak, že padla na druhý automobil a tam vybuchla. Ve voze arcivévodských manželů se nevědělo, co se stalo. Když následující automobily se zastavily a osoby z nich vystoupily, dal arcivévoda též zastavit a obdržev zprávu, co se stalo, kázal v jízdě pokračovati. Na radnici, kde byli arcivévodští manželé s jásotem uvítáni, projevil arcikníže své rozhořčení nad atentátem. Po slavnosti na radnici rozkázal arcivévoda, aby v projížďce města se pokračovalo, a chtěl nejdříve navštíviti raněného při atentátu podplukovníka Merizziho, který byl dopraven do posádkové nemocnice. V automobilu seděl také chef zemské vlády, polní zbrojmistr Potiorek a na stupátku postavil se hr. Harrach, aby svou osobou chránil arcivévodu proti případnému novému přepadení. Arcivévoda pronesl k hr. Harrachovi žertovnou poznámku. Při zatáčce do ulice Františka Josefa, když automobil musil jeti pomaleji, třeskly z bezprostřední blízkosti dvě rány. Zemský náčelník Potiorek domníval se, že se ani tentokráte nic nestalo, ježto arcikníže i vévodkyně zůstali zpříma seděti. Náhle klesla však vévodkyně k svému choti a k pravému rameni zemského náčelníka. Gen. Potiorek myslil, že vévod-

kyně omdlela následkem nervového otřesu, a byl v tomto názoru posilován tím, že manželé vyměnili několik slov, kterým on však za panujícího hluku neporozuměl. Tu zpozoroval v otevřených ústech arcivévody stále ještě zpříma sedícího krev. I rozkázal jeti do konaku. Když automobil zastavil před schodištěm, byla již vévodkyně v úplném bezvědomí, a když ji vynášeli z automobilu, klesl arcivévoda. Lékařská pomoc byla okamžitě po ruce, ale pohříchu nadarmo. U arcivévody, jehož krční tepna byla prostřelena, byla po čtvrt hodině zjištěna smrt. Několik minut po té zemřela i vévodkyně nenabyvši již vědomí. Oba útočníci byli hned zatčeni. První, jehož útok se nezdařil, jest 21letý typograf Nedělko Cabrinovič, druhý, jenž vystřelil z browningu, dvacetiletý gymnasista Princip z Grabova. — Mrtvoly zavražděných přivezeny do Vídně a v pátek dne 3. července uloženy do hrobky v Arstettenu v Dolních Rakousích. S arcivévodou Františkem Ferdinandem, který v poslední době zasahoval rozhodujícím způsobem do politiky rakouské a od něhož se očekávalo, že po svém nastoupení na trůn provede veliké změny v politice vnitřní i zevní, klesly mnohé naděje v hrob. Stařičký panovník byl zprávou o děsném zločinu zdrcen. Zakryl si tvář a zvolal: »Bože můj, proč mne tak trestáš? Což mne osud ničeho neušetří?«

Oba útočníci chovali se při prvním výslechu velmi cynicky. Vrah Princip pravil: »Cítím se vinným. Přišel jsem sem s úmyslem, provésti atentát. Nepůsobil na mne nijak cizí vliv. Již jako žák čtvrté gymnasijní třídy čítal jsem anarchistické knihy a anarchismus stal se u mne vášní. Tuto vášeň mohl jsem nyní upokojiti. Vytkl jsem si za úkol, usmrtiti nějaký sloup mocnářství. Ke konci května četl jsem v Bělehradě, že arcikníže-následník přibude v červnu do Sarajeva. Rozhodl jsem se, použíti této příležitosti ku provedení svého úmyslu. Přišel jsem do Sarajeva a najal jsem byt u svého přítele Danila Iliie. Revolver a náboje obdržel jsem v Sarajevě od jednoho komity, jemuž jsem o svém záměru ničeho neřekl. V Sarajevě stýkal jsem se jen s lidmi, o nichž jsem věděl, že není proti nim žádného podezření. V den atentátu jsem mnoho neuvažoval. Setrval jsem pevně při svém rozhodnutí a chtěl jsem provést atentát již tehdy, když automobil jel k radnici. Když jsem slyšel o pumovém útoku, rozhodl jsem se čekati na návrat arcivévody z radnice. Když se automobil vracel, viděl jsem po boku arcivévody seděti dámu. V prvním okamžiku chtěl jsem vzhledem k této dámě od útoku upustit, ale ihned jsem se rozhodl jinak. Chtěl jsem provésti svůj záměr, i kdybych měl dámu usmrtiti. Když automobil jel kolem rohu, počal jsem střílet, ale neviděl jsem, byl-li kdo kulemi zasažen čili nic. Neviděl jsem vůbec ničeho, poněvadž se na mne ze všech stran doráželo. Nelituji svého činu, naopak cítím uspokojení. S pumovým atentátem nemám nic společného. Když jsem slyšel výbuch, pomyslil jsem si: »Jsou ještě lidé, kteří smýšlejí jako já.« To mne v mém rozhodnutí ještě více posílilo.«

Ježto oba útočníci jsou Srbové, přičítán jich čin velkosrbské propagandě a nastalo netoliko v Sarajevě, ale i v Záhřebě, ve Vídni a jiných městech velké zuření proti Srbům. V Sarajevě i jinde zničen

majetek všech Srbů a ohrožováni jsou na životě, ve Vídni prováděny demonstrace proti srbskému konsulátu, v Záhřebě došlo po ulicích i ve sněmovně k politování hodným útokům strany Frankovy proti Srbům. V Bosně a Hercegovině prohlášeno nato stanné právo a zavedeno dalekosáhlé vyšetřování.

Srbská vláda učinila ihned tento projev: »Pod dojmem tragické události, jejíž jevištěm bylo Sarajevo, nemáme dosti slov, abychom přibili na pranýř strašlivý útok, jemuž za obět padl následník trůnu našeho sousedního mocnářství arcivévoda František Ferdinand a jeho choti. Litujíce hluboce, že neočekávanou a za tak strašlivých okolností nastalou smrtí zasaženi byli do srdce stejnou měrou vysoceválžený stařičký panovník rakousko-uherského mocnářství i národové této říše, můžeme konstatovati, že truchlivá událost vyvolala i v naší zemi city největšího rozhořčení a nejostřejšího odsouzení.« Přes toto a jiné prohlášení srbské vlády, která protestuje proti tomu, aby se zločin sarajevský kladl na účet Srbska a která se snaží, aby styky mezi Srbskem a rakousko-uherským mocnářstvím nebyly přerušeny, nastalo ve Vídni a v Pešti smýšlení Srbsku nepřátelské a vídeňská a pešťská žurnalistika žádala přímo vojenské zakročení proti Srbsku. Společná ministerská rada zabývala se v dlouhé poradě o opatřeních, následkem sarajevského zločinu nutných. O výsledcích porady pronikly různé sobě naprosto odporující zprávy do veřejnosti. Z pramene prý bezpečného tvrdí se, že se císař vyslovil co nejrozhodněji proti myšlence vojenského zakročení v Srbsku, poněvadž by to bylo v příkrém odporu s jeho mírumilovnými úmysly. S jiné strany se tvrdí, že se v ministerské radě o nějakých vojenských krocích vůbec nejednalo.

Arcivévoda František Ferdinand narodil se 18. prosince r. 1863 v Štyrském Hradci jako nejstarší syn bratra císařova Karla Ludvíka a druhé manželky jeho Marie Annunciaty, dcery neapolského krále Ferdinanda II. Závětí Františka V. modenského stal se universálním dědicem rodiny d'Este a přijal toto jméno. Po smrti korunního prince Rudolfa 30. ledna r. 1889 stal se následníkem na trůně rakouském, ježto jeho otec pro svůj vysoký věk práva toho se vzdal. R. 1888 stal se plukovníkem u pluku č. 92 v Benešově a v Praze. V Praze sloužil nejdéle a pěstoval přátelské styky s českou aristokracií. Jako generálmajor a brigádník přišel do Budějovic. R. 1892 podnikl cestu kolem světa a vydal později obšírný popis cesty té. R. 1895 zakoupil od knížete Františka z Lobkovicz velkostatek Konopiště a utvořil ze starobylého hradu sídlo v pravdě královské. V Prešpurku seznámil se s hraběnkou Žofií Chotkovou (nar. 1. března r. 1868 v Stuttgartě, kde byl její otec hr. Bohuslav Chotek, známý místodržitel český z doby Hohenwartovy, vyslancem), která byla společnicí v rodině arcivévody Bedřicha. Rozhodl se, pojmouti ji za choť, ale tomuto záměru stavěly se veliké překážky v cestu, neboť šlo o nástupnictví na trůnu a hraběnka, nepocházející z krve královské, nemohla nastoupiti na trůn rakouský. Když překonány všechny obtíže, uzavřen dne 1. července r. 1900 sňatek morganatický na zámku Zákupech v Čechách. Císař udělil choti arcivévody titul kněžny

z Hohenburka a jejím dětem důstojnost po členech císařské rodiny. Arcivévoda musil podepsati renunciaci, kterouž pro děti, jež by z tohoto sňatku vzešly, vzdal se práva následnictví trůnu. Tato renunciace byla v parlamentech ve Vídni a v Pešti zákonně artikulována a dne 4. prosince r. 1900 dostalo se zákonu císařské sankce. Později povýšena choť arcivévodova na vévodkyni. Z manželství toho vzešly tři dítky: princezna Žofie (nar. 24. července r. 1901), princ Maxmilian (nar. 29. září r. 1902) a princ Arnošt (nar. 27. května r. 1904).

Následníkem trůnu stal se nyní arcivévoda Karel František Josef, syn arcivévody Otty (zemřelého r. 1906) ze sňatku jeho se saskou princeznou Marií Josefou. Narodil se 17. srpna r. 1887. Prodlel delší dobu u dragounského pluku v Brandýse, odkud přijížděl často do Prahy, kde se mu dostalo právnického vyučování od profesorů české a německé university. Z českých profesorů přednášeli mu Dr. Bráf, Dr. Ott a Dr. Goll. Dne 21. října r. 1911 pojal za choť princeznu Zitu z domu Parma-Bourbonského (nar. 9. května r. 1892). Z tohoto manželství vzešli arcivévoda Frant. Josef Otto (nar. 20. listopadu 1912) a arcivévodkyně Adela (nar. 3. ledna 1914).

Jaká nálada jest pro českoněmecký smír, anebo lépe řečeno pro česko-německou dohodu v německém táboře, o tom svědčí, kdyby vůbec ještě bylo důkazu zapotřebí, sveřepost německá při všesokolském sletu v Brně dne 28. června t. r. Učastníci sletu byli německými zuřivci v hlavním městě Moravy nejsurovějším způsobem přepadáni a týráni. K tomu řádění zběsilců přihlížela obecní policie nečinně, ano brala ještě útočníky v ochranu. Jen disciplinovanosti a veliké zdrželivosti účastníků sletu, kteří se nalezali v ohromné většině, jest přičítati, že nedošlo ke srážkám velkých rozměrů. Po zprávě o tragické události v Sarajevě byly sokolské slavnosti náhle přerušeny.

Němci v Dolních Rakousích usilují marně o uzákonění známého návrhu Kolískova, jemuž již dvakráte byla sankce odepřena. Deputace sněmu dolnorakouského dostavila se po třetí k ministerskému předsedovi žádajíc, aby se konečně tak stalo. Ministerský předseda nebyl však ani tentokráte s to, aby žádosti vyhověl, ježto překážka sankce tkví v § 6. říšského zákona o obecných školách, jenž vyučování jiným, než německým jazykem ani v Dolních Rakousích neodporuje. — Zapečetění škol Komenského ve Vídni bylo sice správním soudem prohlášeno opatřením protizákonným, ale jisto jest, že ani po tomto rozhodnutí osud českých škol vídeňských se nezlepší, dokud vláda setrvá ve své benevolenci vůči vídeňské radnici.

Na podnět městské rady karlínské konala se dne 25. června v Karlíně velká schůze, jež se zabývala otázkou soustředění všech českých stran politických a očisty našeho veřejného života. Promluvili: rektor české university prof. Dr. Mareš, vrchní řiditel Dr. K. Mattuš, ministr m. sl. Dr. Fiedler, prof. Dr. Drtina, posl. Klofáč a Dr. Krejčí. Přijata jednomyslně resoluce, v níž vysloveno přesvědčení, že je svrchovaně nutno, pracovati proti dosavadnímu řevnění a vzájemnému se potírání politických stran. Proto chtějí všichni spolupůsobiti k tomu, aby se české strany politické konečně spojily

k účelné veřejné práci na prospěch celku. Usneseno založiti »Klub politického soustředění« a doporučiti nejširším vrstvám, aby do něho vstupovaly a rozšiřovaly pochopení pro jeho snahy. Bylo by si ovšem z celého srdce přáti, aby snahy svolavatelů této schůze se neminuly s výsledkem, ale doznati dlužno, že jest malá naděje, že se tak stane. Očista našich poměrů musí se provésti zcela jinak.

Absolutismus jest v Rakousku na postupu. Císařskými patenty upraveny branné záležitosti říše, provedeny státní půjčky, několika nemocnicím dáno právo veřejnosti, vyhověno přání Liberce, aby mohl vybírati nápojové dávky, a stanoveno, založiti z veteránských a jiných spolků střeleckých c. k. rakouský sbor vojanský. Zajímavo jest, že i Němci nyní žalují na nová mimoústavní opatření, ač vina spadá toliko na ně. Opatření ta jsou namnoze novým dokladem úsilí vlády starající se, aby Němci nepostrádali ve svých potřebách činnosti sněmu zemského.

V Anglii vzrůstá nebezpečí občanské války. V Belfastu sestavila se prozatímní vláda a v první schůzi, které se zúčastnili vévoda z Abercornu, markýz z Londonderry a nacionalističtí poslanci ulsterští, byl schválen návrh, aby se ponechalo Carsonovi určiti chvíli, kdy má býti podniknut rozhodný krok. V návrhu prohlašuje se, že dobrovolníci jsou připraveni k mobilisaci a že pro občany ulsterské nadešel okamžik, aby svoje slova proměnili v činy a že nepřistoupí na žádný smír, který by ukládal podrobení.

Josef Chamberlain, z největších soudobých státníků anglických, zemřel dne 23. června v stáří 76 let. Roku 1880 stal se členem ministerstva Gladstonova, ale vystoupil z kabinetu pro neshody o homerule. Utvořil stranu liberálních unionistů, kteří se r. 1895 spojili s konservativci v kabinetě Salisburyově. Byl rozhodným imperialistou a snahou jeho bylo spojiti všecky anglické osady s Anglií. Válka s Bury byla jeho dílem. Mohutnou agitaci rozvinul pro přechod od svobodného obchodu k ochranářství. Zasahoval dlouho do vnitřní i zevní politiky anglické. V posledních letech svého života žil stižen těžkou chorobou v ústraní.

V Albanii jest situace trvale kritickou. Revoluce je všude na postupu a postavení knížete Viléma přímo zoufalé. Předseda ministerstva Turkhan paša objížděl Evropu, aby ji přiměl k zakročení, ale úsilí jeho bylo bezvýsledné. Vůdce Mirriditů Prenk Bib Doda byl od povstalců poražen. Choť knížete opustila již s dětmi Albanii. Poražený vůdce Miriditů Prenk Bib Doda jmenován ministrem zahraničních záležitostí.

Adolf Srb.

K. Světlá

M. BOHÁČ: BOUBÍN NA ŠUMAVĚ

J. Otto v Praze

R. 1914. ČÍS. 9.

VLČKOVA

OSVĚTA

Kozí hrádek.

Výsledek desítileté práce sděluje **Josef Švehla**.

— »Kterak vypadal hrádek, když na něm sídlil pražský host pana Jana Ústského a choti jeho, nemožno dnes říci. Jsouť patrny již jen povšechné stopy budov a pouze ouplným skopáním rumu bylo by snad možná vyšetřiti jeho základy. K tomu ale sotva kdy dojde, i nutno se spokojiti pouze tím, co jeví se oku poutníka, zřídka jen toto místo hledajícího.«

Fr. Ad. Šubert. (»Z českého jihu,« 1882.

Málo je u nás v Čechách památných míst, na něž by vzpomínka byla tak milou a drahou srdci českému, jako je Kozí hrádek u Tábora, bezděčný útulek Husův a působiště jeho v době exilu z Prahy r. 1413 a 1414. Ale také málo bylo do nedávné doby tak zanedbaných a opuštěných památníků slavné naší minulosti jako právě on. Jednak, že širší veřejnost měla vždy jiné starosti na mysli, nežli zajímati se o nepatrné zříceniny nad potokem Kozským, jednak že turistika, která tolik přispěla k lepšímu poznání přírodních krás a historických i uměleckých památek v Čechách, nebyla ještě tak v oblibě a rozšířena, Kozí hrádek zůstal až do r. 1886 zapomenut. Nikdo se oň nestaral, leda čas a jeho nepohody, nikdo ho nevzpomněl leda historik. A tak arci nelze diviti se, že zvídavý turista nebo nadšený vlastimil při své návštěvě shledal jen spoustu rozmeteného omšelého zdiva, v němž hospodařil kdo chtěl po libosti a jež bylo všemu jinému podobno, jenom ne hradu. Ač-li ho našel. Nebo nebýti příkopův a valů, nikdo ani zdaleka neměl tušení, třeba stál na místě, že se pod tím všelijak zprohýbaným a lesem zarostlým povrchem vyvýšeniny něco skrývá.

. . . »Tam na Kozím hrádku nad potokem od severu jej vroubícím jen truchlé uzříš rumiště, neshlédne oko tvé zdí ucelených, jež kdysi nosily kroky mučedníka Páně a slýchaly hlas jeho mocně jímající. Stráně prorvané, stromy porostlé smutně na tebe

patří« — žaluje Hynek Mejznar (Čechy—Táborsko str. 40). A Aug. Sedláček (Hrady . . . Táborsko str. 143.): »Hradiště, či městiště vlastního hradu ukazuje na povrchu svém spoustu nevídanou. Poznati lze sice na té straně k předhradí základní zdi věžovité brány, však stěží poznati lze, že měla podobu čtverhrannou [1]); také viděti jest na druhém konci vysoký pahrbek, kterýž chová ve vnitřku svém rumy vysokého paláce; ale to vše je tak rozkopáno a rozházeno, že žalostivo na to se podívati«. Arci jak mohlo jinak býti, když Táboři XVII. a XIX. století sami předcházeli nedobrým příkladem, budujíce (v XVII. stol.) a rozšiřujíce (v XIX. stol.) z trosek jeho Červený dvůr, který všecek je vystavěn z kamene na Kozím nalámaného.

Teprve roku 1886 nastala změna v truchlivém jeho osudu. Spolek jihočeských akademiků »Štítný«, chtěje označiti zříceninu památníkem, sbíral potřebné k tomu peníze. Ale když byla slavnost zakázána, obětoval vše k radě prof. A. Sedláčka na vybavení věžovitého paláce z rumu, což se také během asi 8 neděl 12 dělníky vykonalo. Žel napolo. Jenom z vnitřku se vyvezlo, co tam se stropů a jinak spadalo, ostatní zůstalo i dále v sutinách.

Na tom pak a na upravení cesty k hradu se přestalo. Nebylo již peněz. Škoda, že práce nebyla tehda spojena také se zachraňováním nálezů.[2]) Kromě klíče a několika hrotů ze šípů, nebylo nalezeno nic a zdi, že nebylo pečlivějšího dozoru, zbytečně se rozebíraly (ano se k nim šlo s hůry a nikoli ze strany) a v předpokladu, že tu již nikdy kopáno nebude, zasypávaly se rumem, nebo zase opravovaly a stavěly »na sucho«.

A tak zůstalo vše až do r. 1899, kdy péčí a nákladem musea král. města Tábora počalo se na zřícenině soustavně pracovati.[3]) Sice stálo to mnoho práce namáhavé, mnoho mrzutosti i mnoho času drahého. Ale konečně po desítiletém snažení vyčištěny byly všecky prostory hradové, obnaženy všecky zbylé zdi a sebráno při tom z obytných prostor, smetisk, studně a z předhradí přes 200 kusů různých starožitností, jež jsou uloženy v Hu-

[1]) To je omyl. Nebylo nikdy ve stranu k předhradí zříceného zdiva tolik, aby za bránu považováno býti mohlo. Byl a je tu do dnes pouhý jen skalní útes, k němuž snad branka ona mohla býti připojena.

[2]) Pracovalo se rychle, jen aby v nejkratší době všecko bylo vyčištěno, a tak se stalo, že na př. železo a střepy házeny byly do příkopů, dlažice a cihly, jichž bylo do set, rozebraly se a neušetřeno při tom ani zdobených, z nichž jsme po letech našli několik kusů ve vyházeném materiálu v příkopě.

[3]) Stalo se tak skoro náhodou. Šli jsme kteréhosi dne r. 1898, — slyšíce, že se na Kozím pracuje — podívati se na hrad a když jsme tu nikoho nezastali (pověst byla klamnou) nechtějíce odejíti s prázdnem, začali jsme sami pátrati na straně západní. A ne marně. Za necelý půlden práce obnažili jsme kus hradební zdi s přilehlou částí dvoru a sebrali odtud hojně střepů s několika kusy železa. To potom vedlo k dalším pokusům, které po roce přinutily musejní radu k výše zmíněnému rozhodnutí, o něž má nepopíratelné zásluhy † prof. Al. Bernard, ředitel musea.

sově síni musea táborského a pěkné svědectví vydávají o životě obyvatelstva tohoto památného místa.[1]) Jednoho však i zde je litovati: že hned za odkrýváním nešla také úprava a zabezpečení zřícenin proti dalšímu jich porušování. Mnohé mohlo býti zachováno, co za deset příštích roků bylo zkaženo, neb odneseno. Že peněz nebylo, omeziti se musela činnost musea jenom na odkrývání zdí a pátrání po starožitnostech. Ke konservaci zřícenin odhodláno se teprve r. 1911, kdy se na tyto práce dostalo museu státní podpory. Tou vybaven z rumu zbytek jižní hradby, podchyceny, upraveny a zabezpečeny všecky zdi, jakož i uvedeny ve stav, v jakém se nyní spatřují.

Výzkum překvapil. Především zmizel obraz, jaký před oči pozorovatelovy vykouzlily kdysi A. Sedláčkovy *Hrady* (kde v plánku označena na vyvýšenině jen místa, kde stávala brána a věžovitý palác) a *Staré letopisy* (jež jmenují Kozí hrad tvrzí, tudíž něčím nepatrným, a před užaslým poutníkem zvedly se ze ssutin mohutné zdi hradu, sice rozměry nevelikého, ale tvrdého). Na tvrz upomíná leda poloha v lukách na nepatrném zvýšení, jež je otočeno hlubokým močálovitým příkopem, za nímž zvedal se mimo to ještě oplocený val.

Potom bylo zjištěno, že celý hrad se vším všudy, rovně i předhradí a podhradí padly za oběť obrovskému požáru, prvnímu jejich ničiteli, který strávil vše, co bylo na nich ze dřeva. Kam jen se po hradišti noha sula, všude bylo viděti plno spálených trámů, prken, latí, šindele a j. Nejvíce ovšem ve věži a kolem ní, potom v obou místnostech parkanních a na západním dvoře. I ze studny byly vytaženy kusy spálených dřev a také vně, za západními hradbami, nalezeno hojně uhlí, nejspíše z krytého ochozu kolem hradeb. Žár byl z toho tak mocný, že ve věži a na její jižní straně, v ulici mezi ní a vnitřní hradbou, nebo pod čeledníkem utvořily se obrovské škváry 1—2 m³ veliké, které jen s největším úsilím mohly býti rozbity a vyvezeny. V nich bylo vše, dlažice, cihly, kámen a hlína dohromady slito a ve stavu rozpouštění se, což vyžaduje teploty ohromné.

Ve věži je podnes na zdivu až do výše 3 m znáti, jak je spáleno; také v nádvořích východním i západním skála tvořící spodek je spálená.

Pak se poznalo, že vedle věže a přilehlých dvou místností, o nichž se zprvu soudilo, že byly jedinými příbytky na hrádku, obývány byly také dva parkanní prostory v jižní a severní části hradové a konečně potvrzeno, *že jenom k našemu hrádku možno*

---

[1]) Dnes, kdy je vše skončeno, pohlížeje na vykonaný úkol, sám se podivuji, kde jsme tehda nabrali chuti a odvahy ku práci, která tak velice přesahovala slabé síly jednotlivcovy. S počátku jediný člověk celý rok, za ostatní léta dva slabí smrtelníci probírali jsme se spoustou materiálu nakupeného do výše 2, 4—7 m s trpělivostí věru záviděníhodnou. A nic nás neodstrašilo, nic nedovedlo v předsevzetí zviklati. Jak bylo včasné to odhodlání k činu, oceňujeme dnes sami nejlépe.

je vztahovati vlastní slova Mistrova »Káži mezi ploty u hradu, jenž slove Kozí«, ano jediné zde bylo skutečné podhradí o čtyrech domcích, ploty oddělených.

Touto téměř desítiletou prací, jež korunována byla tak zdárným výsledkem, a konečnou pečlivou úpravou zachovaných zbytků hradových získalo si museum i obec kr. města Tábora vděk všech, jimž památka M. J. z Husince není lhostejnou a péče o šlechtění a rozhojnění krás domoviny prázdným slovem a tím také aspoň částečně odčinili potomci, čeho se na tomto vzácném pomníku minulosti dopustili nerozumní předkové.[1])

*

Kozí hrádek leží nad břehy potoka Kozského, asi pět čtvrtí hodiny cesty jihovýchodně od Tábora, v krajině sice téměř lidu-prázdné, ale půvabné, zvláště za tichých letních podvečerů.

Vystavěn byv na nepatrné vyvýšenině, sotva 5—10 m nad lučinu vyběhlé, která vznikla pouhým překopáním stráně od Kozského mlýnu sem se táhnoucí a vybráním hlubokého příkopu po stranách jižní a západní, vyrůstal téměř z luk a činil jak touto polohou, tak celým svým uspořádáním výjimku mezi hrady českými.

Skalnatá nerovná základna musela býti teprve připravena (tu vyhloubena, onde srovnána, nebo návozem zvýšena), aby se na ní mohlo stavět, a přes to jest ještě část prostor hradových tomuto nerovnému povrchu přizpůsobena. Na př. spodní místnost na předním dvoře jest proti tomuto o 2 m snížena, druhá, v severní části hradové téměř o 5 m. Proto také obrázek, jaký poskytují restaurované zbytky, je dost odlišný od běžné představy hradu.

Skládá se ze dvou částí: *z předhradí* na východ položeného a *z hradu* odtud k západu. Obě části jsou si plochou téměř rovny. Předhradí v dnešních mezích je přes 50 m dlouhé a 23 m široké, výšina hradová je o několik jen m prostornější.

Předhradí bylo chudičké. Vidíme tu jediné *pivovar*, z něhož se zachoval sklep ve skále vybraný, jednu budovu od něho k západu a jinou, neznámého určení (snad konice), na jih k rybníku. Sklep má po délce 10·1 m, po šířce 7·1 m a hluboký je 2 m. Chodilo se k němu od západu chodbou 1·8 m širokou a 7 m dlouhou, na jejímž konci do sklepa bylo kamenné ostění, které po zasutí sklepa, vyčnívajíc, bylo odneseno. Týž osud stihl také před několika lety pěkně tesaný pískovcový práh 1·8 m dlouhý.[2])

---

[1]) Hlavní zásluha patří arci neunavnému všeho toho pracovníku, spisovatelovi této stati p. Jos. Švehlovi, řídícímu školy v Ústí Sezimově. (Red.)

[2]) Nalezli jsme v něm sice množství střepů, mezi nimi některé s nápisy **marya — do maria** — a j. dva penízky, koňské udidlo, různé železné předměty, sklo, slad, hrách, oříšky a žito, ale vše bylo přeházeno a pomícháno téměř k nepotřebě. Pochovali sem kdysi zdechlý dobytek z Červeného dvoru, čímž spáleniště porušili a starožitnosti zničili.

Byl v hořejší části dřevěný jako všecky budovy na předhradí a bylo ho užíváno — zdá se — snad do druhé půle XV. stol. Aspoň keramika zde nalezená byla v jednotlivých kusech odlišná od ústské a litery a ozdoby na ní jsou také rozdílny od těch, jež byly sebrány po smetištích a v příbytcích hradních. Není tak sličně vypravená jako tato a ne tak ladně formovaná, což si vysvětluji delší mezerou časovou od r. 1420 a jakýmsi spěchem v práci. Obé by dobře připadalo k bouřlivým letům válek husitských, kdy jistě řemesla nebylo tak hleděno, jako v časech klidných.

Celé předhradí odděleno bylo od krajiny příkopem, jenž je dnes zarovnán, ale snížení jeho dosud je v poli znáti. Ostatní, co Aug. Sedláček na předhradí určuje, leželo asi dole pode hradem. Určitě možno to říci o pekárně, jejíž pec je patrna v obydlí za jihovýchodním valem.

Z předhradí vcházelo se do hradu po dřevěném mostě, který u výši asi 9 m přepínal prokopaný údol mezi hradem a předhradím a mohl se u vzdálenosti $5^1/_2$ m ode hradu přerušiti, aby se zvenčí — najmě v době nebezpečí — do hradu nemohlo.

Škoda jen, že z této části hradové úpravou jistě nejzajímavější zbylo nejméně a že je tedy skoro nemožno, z chatrných zbytků odhadovati, co kde stálo. Dole při úpatí je sice znáti, že skalní stěna je do rovnosti přisekána, ale to je také vše, co tu možno spatřit. Ostatní je tak hrozně zpustošeno, že jen při nejbedlivější pozornosti shledáme na skále něco kamení a malty, zbytků to podezdívky, na níž končil dřevěný most z předhradí do hradu vedoucí. Všecko jiné, co zde snad kdysi bývalo, je pryč. Bestia triumfans v těchto místech řádila nejhůře.

Vyjdeme-li tímto směrem na výšinu hradovou a pohlédneme odtud ke zřícenině směrem západním, vidíme, že se celek skládá z *vnitřního hradu* otočeného hradbami 1·5—1·7 m silnými [1]), v němž zvedá se do výše jen vysoká věž s přilehlými dvěma příbytky a z *vnějšího hradu* také hradbami zpevněného, v němž uzavřeny také dvě prostory obytné.

V celku jistě málo místa k životu v také spoustě zdiva, uvážíme-li vedle toho, že největší šíře hradu od sev. k jihu měří 30 m a největší délka od záp. k vých. 60 m.

V nejvýchodnější části takto vymezeného skrovného prostoru bylo po pravé ruce vcházejícího — viz plán — *obydlí vrátného* (1). Z něho sice nic se nezachovalo, ale do červena spálená lepenice (»červenice«), dlažice, střepy a hřebíky šindeláky odtud vybrané svědčí, že tu obydlí bylo. Arci nevelike; měříť celá šíře vchodu v této straně sotva 5 m, o niž bylo strážci jeho děliti se s branou, či vlastně brankou, jež byla po levé ruce vstupujícího (e).

Ale — zdá se — bylo nějaké pokračování bytů podél hradební zdi směrem ke studni, ježto i zde nalezeno bylo mnoho »červenice«, střepův a dva měděné porýsované plíšky (2).

---

[1]) Míry není všude dodržováno. Nejmenší šíře je 1·4 m, největší 1·7 m. Také jakost zdiva je rozličná. Byla místa, která železným sochorem těžko se lámala a jiná zase rozebírala se lehce pouhou rukou.

Odtud se vešlo na přední hradní dvůr 20 m dlouhý a 6, 7—9 m široký, nejprostornější to místo na hrádku.

Je srovnán ze skalnatého povrchu a před vchodem do vnitřního hradu návozem as 60 cm zvýšen. Z něho, několik jen kroků od hlavního vchodu do hradu v levo, scházelo se po 3 schůdkách 1·5 m širokých do příbytku *hradní čeledi* (5). Zřízen byl jednoduchým způsobem. Přes vyhloubený prostor ve skále, na vyčnívající tři výběžky ze skalnaté stěny a na vnější hradbu položili trámy [lůžko po jednom zachovalo se v již. hradbě dosud], na ty podlahu i stěny a příbytek byl hotov. Byl dřevěný, krytý šindelem, 10 m dlouhý a 4·4 m široký a ve hradbách cele ukrytý. Pod jeho podlahou byl prázdný prostor, sloužící nepochybně za sklep, a byl ode druhého předního (4) oddělen příčkou s dveřmi, 1·4 m šir. jež se zamykaly, a od západního dřevěným sloupovím, jehož zbytky ve výřezech trámu (t) celou šíří spodní plochy položené se našly [1]).

V koutě pod schůdky bylo malé smetisko a v něm popel, rybí kosti a šupiny, ptačí kosti a několik kusů skla z poháru. Tato západní prostora, sáhající od sloupoví až téměř ke vnitřní hradbě, byla 4 m široká, 5 m dlouhá a přes 2 m hluboká. Sloužila za smetisko, jehož druhá část byla i za hradbou na jižní straně (3).

Bylo to největší ze 5 smetišť na hrádku složené ze 6 vrstev uhlí, popelu, kostí a střepů, mezi nimiž vtroušena byla vždy žlutá hlína v síle 2 dm, prázdna jakýchkoli pozůstatků. Ta měla účelem pokrýti smetisko, když výpary z něho začaly kaziti vzduch.[2])

V pravo od vchodu do tohoto čeledníku v šíří 3 m a na dél 6 m byl *dvůr pokryt dlaždicemi*, jichž chatrné zbytky ještě dnes je možno v zemi viděti. Čemu sloužila takto pokrytá země na otevřeném dvoře, těžko je se dnes dohadovati, ale že ještě při předloňských pracích, přese všecky nepohody věků, bylo několik celých dlažic ze země vybráno, usuzuji: buď byl nad nimi nějaký přístřešek na dřevěných sloupech přiléhající k průčelní zdi čeledníku a ten je chránil zkázy, nebo stál tu jednoduchý příbytek, jehož dřevěné stěny shořely a podlaha zůstala. Ale ovšem »červenice«, spolehlivého ukazatele příbytku lidského, nad podlahou nebylo.

---

[1]) Vybralo se odtud vedle množství střepů z různých nádob čtyry oštěpy na dubových násadcích 1·1 m dl., 20 hrotů šípů, pěkný zámek a klíč, ozdobné závěsy ke dveřím, 2 nože, srp, stříbrný kroužek, 63 husitské haléřky, spodní část masivního oblouku osmihran. váhy 5·7 kg, ozdobná rukojeť z dřevce, zvonek vážící 3·7 kg a j. v. Měděný oblouk, zvonek a rukojeť spadly sem s věže.

[2]) V něm nalezlo se vše možné, co tam během dlouhých let bylo naházeno. Najmě střepy s nápisy jsou vzácnými a je jich řada:

1. *českých* — **ta io mar, — maria — mye vyernye — ona pomny na to**

2. *latinských* — **s dorothean — e. t. vinum — + in hos +** — a

3. *německých* **mit tre.u — maria hylf — got** — …

Mimo to bylo tu sklo, předměty železné, měděné, mince, dětské hračky, brousky, železný klín, kus uraženého zvonku, hroty šípů a j. v.

Odtud vcházelo se *brankou* ve vnitřní hradbě 1·25 m širokou a 1·4 m dlouhou do dvoru vnitřního hradu velmi skrovného a těsného. Od východu k západu měří sotva 18 m, od severu k jihu 15 m.

Branka měla původně kamenná ostění a za prahem položeny byly na zemi veliké pěkně hlazené desky z červeného pískovce novovesského. Dnes bohužel všecko je odneseno.

Ve dvoře je mohutná čtyrhranná *věž*, až na nejspodnější část, která netvoří ani celý přízemek, sražena. Vystavěna je z obyčejného lámaného kamene, jenom v rozích jsou vezděny silné desky z pískovce novovesského; v severozápadním rohu jsou také dvě veliké desky vápencové.

V jižní stěně má otvor schválně prolomený, aby se mohlo vejíti dovnitř.[1]) Jest 12·8 m dlouhá, v záp. části 9 m, ve východní 10 m široká a má zdi skoro 2 m silné. Měla několik pater a tyčila se do značné výše. Kryta byla prejzy a nesla na vrcholu vížku, v níž byl zavěšen zvonek, jejž jsme našli na dně prostoru pod čeledníkem. Chodilo se do ní ve výši prvního patra s východních hradeb. Patnácte kusů kvádrů, v nichž rozpoznány sloupky a kružby z oken a postranice a kružby ze dveří, našlo se před lety shůry spadlých mezi touto stranou věže a s ní souběžnou hradbou. Také železný závěs 1·2 m dl. (nejspíše z můstku) byl mezi nimi. Jižní stěnu věže a jižní vnitřní hradbu přepínal *prampouch* (p). Zachoval se pohromadě, svezlý při zemi, asi 1 m záp. od proraženého vchodu do věže. Byl celý z cihel jen 3 m dlouhý a přes $^1/_2$ m široký. Snad i po něm se do věže přecházelo, jak tomu bylo ku př. na Karlšteině.[2])

Úzkou uličkou oddělena je věž ode *dvou nevelikých příbytků*, z nichž menší je 3·85 m široký a 4·9 m dlouhý a větší 2·95 m široký a 7·3 m dlouhý. Oba zdají se býti spíše hospodářskými objekty než byty.

V menším bylo několik měr spáleného žita mezi rozbitými dlažicemi a cihlami a v koutech i plevy; ve větším jenom něco chatrných střepů a hřebíků. Krytinu měly prejzovou jako věž. V levo od vycházejícího z vnitřního hradu směrem severozápadním je vchod do druhé parkanní místnosti a před ní *studna* (g) celá ve skále do hloubky 18·5 m vybraná. Poněvadž skála, na níž tato část hradová stojí, dopíná se tu výše sotva 10 m, je ostatní hloubka studně již pod hladinou potoka. Probraný prostor od hora k hladině vody není však pravidelný. Asi uprostřed vybíhá ze skalní stěny do studně kus skály, čímž je v těch místech zúžena a nerovna. Dno studně je také skála celistvá. V po-

---

[1]) R. 1886 našli všecek tento prostor do výše 3 m naplněný »červenicí«, v níž bylo hojně ohořelých trámů, dlažic, cihel, železa a střepů. Škoda jen, že se to všecko z neznalosti naházelo do příkopu, nebo rozneslo. U některých trámů byly ještě železné kruhy s nedohořelými řemeny.

[2]) A. Sedláček: »Hrady a zámky . . .« díl 6. str. 11.

sledních letech života na hrádku byla smetiskem, když voda, kterou několikráte marně uhlím čistili, nebyla k potřebě.[1])

Vchod do parkanní místnosti byl sklenutý; tvořil chodbu 2 m širokou, 6·4 m dlouhou, jíž se sestupovalo dolů řadou *schodů* (10) ve skále sekaných. Dole zavíral se vraty, po jichž veřejích zbyly do dnes stopy, a měl světlé šíře 2·1 m a tolikéž m byl vysoký.

Prostor za ním je 12·6 m dlouhý a 5 m široký, téměř celý ve skále vybraný. Zvláště v jeho jihovýchodní části zvedají se skalní stěny do výše téměř 3 m. Zde je také vysekáno ve skále jakési znamení, jež někteří milovníci staré historie vykládali za letopočet příchodu M. J. z Husince na hrádek. Ale při nejlepší vůli nelze z neumělých seků dlátem nic určitého vyčísti.

V západní stěně je polookénko 0·7 m široké a vedle něho $^1/_2$ m široký otvor, vyúsťující v západní parkán. Sloužil asi jako místnost pod čeledníkem za sklep a otvor tento byl větrákem z něho. Nad ním byl ještě přede třemi roky výběžek asi půlmetrový na způsob komínu starých budov horem uzavřeného a se stran otevřeného, jejž nějaká zlomyslná ruka strhla.

Nad sklepem byl příbytek, zavřený zdmi jej obklopujícími a krytý šindelem. Sestupovalo se do něho od východu.

Původně byl celý tento prostor parkánem, jak je tomu dále k severozápadu, západu a jihu. Teprve později, když snad tato hradní část zdála se nízko položená a v hradě nedostatek místa k obývání, byl parkán přepažen příčkou, která proto není s hradbami, jež spojuje, v nijaké souvislosti, jsouc k nim jen jako přilepena, a západní dvůr celý od této příčky navezeným materiálem z příkopů srovnán tak, jak se dnes spatřuje. Z východní části udělán byl potom dole sklep a nad ním příbytky.[2])

Podlahy jejich začínaly tam, kde se v jižní skalnaté stěně u výši 2 m jeví nízký stupeň celou její délkou vybraný.

Tímto příbytkem, který byl — jak výše řečeno — skoro poslední stavbou na hrádku, končí se také výčet všeho, co zde může návštěvníka zajímati. Ostatní, co se odtud dále k západu a jihu v obojí hradbě zavírá, jest jednotvárná plocha dvoru, jež téměř v celé šíři a délce byla jediným, obrovským skladištěm střepů.

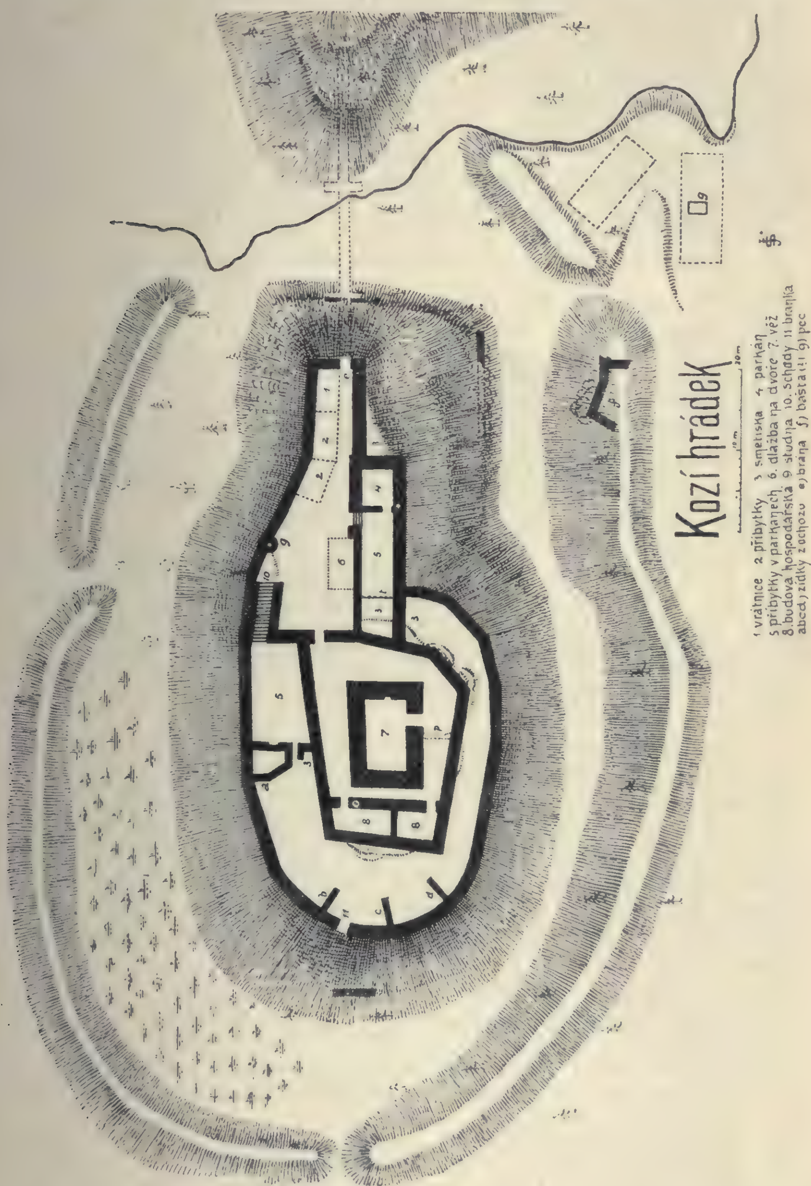
---

[1]) Z hloubky 8 m vybrali jsme 19 koster psích (dle určení p. ředitele J. Mašky typu velkých ovčáckých psů) a hojně kostí hovězích; z hloubky 14—18$^1/_2$ m, jež vyplněna byla hustým bahnem, vedle obrovského množství střepů a hojných kostí také 5 stříbrných grošů Václ. IV., sekeru, tři nože, 2 nebozezy, 10 hrotů šípů, 2 klíče, dvě ostruhy, dva visací zámky, železné plátované ucho, sklo, dětské hračky ze střepů, kostí, dříví a borové kůry a konečně hojně kožených zbytků (ženskou obuv, kabelku, límec, pochvu na nůž, míšek a j.).

[2]) Když se odtud materiál vybíral, byl celý spodek pokryt nedohořelými trámy a prkny, nad nimiž navrstveno do výše 0·5—0·9 m »červenice« se střepy, předměty železnými a šindeláky.

Levý kout u vchodu vyplňoval obrovský, několik krychlových metrů veliký balvan zdiva s věže padlý.

Jednotvárnost tuto přerušovala jediné snad *branka* (11) 1·27 m široká, v západním oblouku hradeb proražená a na západní

skalnatý svah vedoucí. Arci našli jsme při odstraňování pobořeného zdiva v této části ještě *3 zídky* 3 m dlouhé (abcd) a kol-

mo na oblouk hradeb vyzdvižené. Ale ledabylost práce a špatnost materiálu svědčí, že byly postaveny až v poslední chvíli, kdy nepřítel, který hrádek zničil, byl již téměř před hradbami. Sloužily nejspíše za základ, na němž potom zřízen byl na rychlo ochoz kolem hradeb, aby s této strany lépe mohly býti bráněny.[1]) Při té příležitosti byla branka zazděna, jak jsme ji našli a zrovna tak ledabyle, jako zídky, na pouhou jen hlínu. Jedna zídka (a) přiléhající ke zdi větráku ze sklepa tvoří s ní a s příčkou parkánu neforemný prostor, jenž na první pohled vyhlíží jako baštička, ale jest to jenom náhodný výtvor lidského spěchu. Ostatní tři byly tak chatrné, že bylo nutno je rozebrati a znovu postaviti. —

*

Představíme-li si nyní vše, co jsme prošli a poznali v podobě, jakou se jevilo oku pozorovatele stol. XV., vidíme, že nebyl pohled na tu spoustu zdiva, ať se děl s kterékoli strany, nijak pěkný, nebo vábivý. Příchozí zřel všude mohutné zdi kolem vyvýšeniny, z nichž čněla do výše jenom vysoká věž s přilehlou budovou hospodářskou. Ostatní všecko schováno bylo ve hradbách. Ať už se tak stalo úmyslně, či proto, že k tomu nutil nerovný povrch, svědčí to o důmyslném využití polohy ke stavbě sice skrovné, ale na svou dobu neobyčejně pevné.

Z venčí otočen byl hrádek ještě *příkopy*, do dnes 6—8 m hlubokými, a v jižní hořejší části 20 m, v severní téměř 30 m širokými. Nižší jejich poloha proti jižní části vyvážena byla jejich šíří a močálem. Bylť s této strany ke hrádku přístup značně ztížen, any severní boky vyvýšeniny jsou skalnaté a srázné, najmě díl severovýchodní, proto nebyla tu potřeba příkopů hlubokých, ale ovšem močálovitých.

Před nimi nasypán byl *val* zemí z nich vybranou. Sice dnes je na několika místech přerván, značně snížen a jen v jihozápadní části do 3 m vysoký, ale z rozlezlé jeho plochy dobře je znáti, že byl původně vyšší a na vrcholu hradbou zpevněný. Několik známek tohoto oplocení jsme před lety našli. Vedle toho odkryli jsme na něm přímo proti vjezdu do hradu 7 m dlouhou, 80 cm širokou na hlínu stavěnou zeď, jež je 3 m do něho zapuštěna a v nejjižnější části ještě kamenným obložením zpevněna.

Jakému účelu sloužila tato stavba, těžko je rozhodnout, ale činí dojem nějakého důkladnějšího opevnění valu v této části,

---

[1]) Zídky byly bez základů, jenom na půdě dvoru a na střepech po něm rozhozených zdviženy a utvořeny z ledabyle složeného a hlinou jen slepeného kamení.

— »měl-li býti (hrad) k obraně schopen, narazily se na hradby pavlače, či tak zvaná zábradla, obyčejně střechou krytá a z hradby ven vynikající, a to tak, že podlaha z pouhého trámoví se skládala. Otvory mezi trámy se nacházejícími mohli obráncové házet dolu kamení, klády a. j. podobné věci« — vysvětluje A. Sedláček (Hrady a zámky. Díl IV. str. 76). A podobně stalo se i zde, arci až v hodině nejvyššího nebezpečí.

jímž jednak val sám, jednak vchod do hradu se hájily. Snad byla to bašta, snad podezdívka dřevěného srubu (f). Zajímavo je, že všecko kamení v ní je do červena spáleno tak, že se v rukách láme, rovněž i země vedle něho zvenčí je do vzdálenosti téměř 1 m spálena, ale po uhlí není nikde nejmenší stopy.

Také s druhé strany příkopu proti této zdi jsou ve svahu hradovém zbytky zdiva na délku 16 m zapuštěného ve hlínu, jíž je celá tato jižní část svahu vyplněna a různo kladeným kamením ještě upevněna. Snad i to sloužilo k lepšímu zabezpečení hradu a k ochraně příkopů, jež právě s této strany plnily se vodou z blízkého rybníku. Skoro se zdá, že tu bylo hlíny schválně užito k obložení boků, aby mokrá a kluzká jsouc stěžovala ztečení této části vyvýšeniny.

*

Několik jen kroků od zdi ve valu jest val přerušen cestou v novější době zřízenou a za ní je *podhradí.* Tvořily je dva domky před valem na straně jižní a dva domky za valem na straně severní, kde dnes v močálovité louce dvě zvýšené plochy se spatřují. Všecky byly dřevěné, proto z nich velmi málo zůstalo. Z jednoho před valem zachovalo se pouhé městiště se zbytkem podezdívky, v němž spatřiti možno pec (g), již A. Sedláček na předhradí umisťuje; z druhého ani to málo nikoli; z oněch za valem zbyla na naše dny jenom spálená, nebo začernalá země s charakteristickými střepy nádob z XV. století.

A v těchto končinách — někde hledati nutno také ono místo, o němž Mistr Jan se zmiňuje slovy: »*Káži mezi ploty podle hradu, jenž slove Kozí . . .*« a druhé, jež určuje větou »*v lesě pod lipú u hradu . . .*«[1])

*

Tak vyhlížel vlastní hrad a nejbližší jeho okolí za pobytu Husova a nedlouho potom, když naň přikvačila první zkáza, jež ho dala v plen plamenům a učinila z něho »Kozí hrad pustý«, jak čteme v zápisech XVI. stol. Co potom následovalo, byl už jen vandalismus, boření a ničení napořád, z něhož zůstaly chudičké dnešní zbytky. Jak z popisu je zjevno, patřil k hrádkům malým, jaký sloužiti mohl jenom za dočasný útulek pánu a nečetné čeledi. Za to, jsa ukryt v údolí, stranou cest, jimiž bral se život zdejší krajiny, vzdálen byl všeho světa hluku a ruchu tak, že mohl skutečně poskytnouti klidu a pokoje, po jakém toužila a jejž k působení svému potřebovala štvaná duše M. Jana z Husince.

Ovšem jaký život vlnil se tehda prostorami jeho, dnes z nedostatku listinných zpráv udati je nemožno. Jenom několik chudých

---

[1]) V celé lesní oblasti jižně a západně od hradu není lípy, ani známky, že by tu byl někdy podobný strom stál. Ale jsou lípy — arci mladšího data — o průměru 1 m, i více — na východním svahu a pod ním, nad nímž předhradí stávalo, a nijak není vyloučeno, že ze staršího kořene nevyrostly. Místo samo k promlouvání se výborně hodí; jest u paty svahu, nad ostatní území povýšeno, a pod ním k západu i severu rozkládá se veliká louka, na níž sta lidí mohla býti shromážděna.

dohadů z učiněných nálezů lze odvoditi, najmě pokud potravy,[1]) čistoty [2]) a dětských zábav [3]) na hrádku se týká. Jeť historie jeho neobyčejně chudičká.

Neznáme ani jeho časných počátků; nevíme, kdo byl jeho tvůrcem a kdy byl vystavěn, ani kdo byli jeho majitelé. Uvádí-li A. Sedláček k r. 1377 Vlčka z Kozího, nedlouho po něm Jana z Hardeka [4]) a k roku 1391 již Jindřicha z Hradce, jsou tato jména v tom úzkém prostoru časovém vším, co s jistotou říci můžeme. Ostatní je pouhý dohad bez určitého jména a data, tak že nebýti světlé postavy M. Jana z Husince nedovedli bychom o něm po r. 1391 více říci, nežli že byl.

Sice rok po mučenické smrti Mistrově novotáři slouží o Velkém pátku mši sv. ve stodole u Kozího a Krampéř z Řečice Kardašovy pro bludy vyobcovaný synka svého křtí v potoce pod hradem, ale podivnými těmi činy končí se historie hrádku vůbec. Co ještě následovalo, jsou již jen záležitosti domácí — táborské, postrádající významu všeobecného a zajímavosti. Ale kdy se Táboři stali jeho majiteli, určitě se neví.

V majestátě Sigmundově, jímž se jim zajišťuje všecko, čeho v letech 1420—37 dobyli a v moc svou vzali, Kozí se nejmenuje. Patrně proto, že se nestalo jejich kořistí po r. 1420, za to 1446 byli již jeho majiteli, koupivše panství kozské od Jana z Rovného, služebníka pana Oldřicha z Rosenberka. Určitě známo je, že po shoření desk zemských r. 1541, majíce přiznati statky své v nové desky a postrádajíce listiny, kterouž by dotvrdili tento svůj majetek, vyslali ze sebe do Prahy tři měšťany s písařem a ti 1542 vložili v desky mezi jiným majetkem toto panství: »Kozí hrad pustý, dvůr poplužní s poplužím, Lhotu ves celou, Turovec ves celou, Kravín, Lipí a Kavčí vsi pusté s dědinami . . .«

Kdy hrad zpustl, není známo. Fr. A. Šubert udává: »Poslední ústecký byl i posledním držitelem hrádku, když byl na

---

[1]) Vedle žita, pečiva a vajec našli jsme tu kosti divokých vepřů, zajíců, srnců̊v a jelenů; kosti hovězího dobytka všech druhů, husí, kachen, kohoutů, slepic a jiných všelikterakých drobnějších ptaků; také zbytky ryb malých i velkých a raků, vedle hojných pecek z ovoce domácího i cizího (vlašských i lískových ořechů, třešní, sliv, švestek, broskví).

[2]) O čistotě, jak my jí dnes rozumíme, nemožno tu arci mluviti. Nebylo jí v XV. stol. nikde, tedy ani zde. Vedle spodní místnosti pod čeledníkem a téměř pod okny paláce bylo veliké smetiště, do něhož házeno smetí a odpadky nejen z čeledníku, ale i z paláce. Podobně i při sev. vnitřní hradbě u sklepa a vůbec po celém hrádku, kam jen se šláplo, všude bylo naházeno střepův a kostí. I ve studni. Ze pěti smetišť jen jedno bylo venku za hradbami.

[3]) Zmínky zasluhují rozmanité výrobky ze dřeva, borové kůry a kostí; zvířecí kůtky řezané i olovem zalité; 60 kusů různě přibroušených střepů, několik zbytků sošek, drobné nádobí hliněné, hliněný ptáček (rachlátko) a konečně pro zimní zábavu na potoce pode hradem, nebo na rybnících nad ním, *brusle* z hovězí kosti.

[4]) Snad zdejšímu jeho pobytu dlužno přičísti střepy z nádob označené německými nápisy.

Sedlci zabit, rozmeteno jest i Kozí a nepovstalo více ze svého rumu.«[1])

Ale úsudek tento je mylný. Oldřich na Sedlci cepy ubitý nebyl nikdy držitelem hrádku a Kozí nebylo rozmeteno r. 1420. Také domněnka A. Sedláčkova . . . »Když se dostalo Kozí v držení táborských, zůstaven jest hrad úplné spoustě. Sebrána z něho všecka přístřeší branná, zábradla a pavlače, pokud již samy se nesřítily, a ponechány tu holé zdi« . . . je licha.

Vzhledem k tomu, co předem bylo řečeno o velikém požáru na hradě, v předhradí i v podhradí, jaký přece potřebuje velmi vydatné potravy, dřeva, jesti to prostě nemožno.

Podle nálezů na hrádku učiněných možno říci, že viděl a přetrval celé války husitské a zašel i zpustl potom někdy v r. 1438 . . . »Tehda zajisté král Albrecht v srpnu 1438, chtěje zmocniti se Tábora, u něhož bratrské roty polské i táborské pole měly, položil se s vojskem »široko v hradbách vozových u Měšic«, odkudž byla znamenitá vyhlídka na všecky strany a zvláště do otevřené krajiny na východ ke Kozímu, sotva $^1/_2$ hod. cesty vzdálenému, jehož mohutná, vysoká věž daleko široko byla viditelna. Ve vojště jeho byli vedle Uhrů a Rakušanů i Míšňané, Braniboři a jiní Němci, kteří asi za pětinedělního zdržování se tu v samých půtkách a útocích na spojené vojsko polsko-české a jinak celému okolí byli spíše zhoubci nežli přátelským lidem. Majíce ještě v živé paměti Domažlice, Tachov a Ústí a zakoušejíce tu na pícování a při napájení koní od Táborských mnoho škod,[2]) přepadli asi hrádek, vybili a vypálili jej tak, jak se nám jevil při pracích výzkumných. Byl by tedy pravděpodobně rokem zkázy Kozího rok 1438«.[3])

*

Od té doby ležel v sutinách, v nichž pozdní potomek, neuměje nic lepšího, zdi bořil a na prosaické chalupy a stodoly jich zužitkovával. Ničivá jeho ruka dotekla se tohoto vzácného pomníku minulosti způsobem tak necitelným, ba surovým, že málem nezbylo z něho do našich dnů ničeho. Neboť to, co zříme na vyvýšenině nad potokem, jsou i v tom dnešním zrestaurovaném hávu zbytky velmi chudičké, v nichž jenom s obtíží dovedeme se orientovat a z nich a z nálezů v nich učiněných sestavit obraz bývalého útočiště nešťastného Mistra Jana z Husince. Žádný arkýř, žádný oblouk, žádná, byť sebe menší okrasa stavitelská nedochovala se odtud do dneška, aby byla svědkem lepších jeho dob.

Prosté jen, až příliš prosaické a nemnohé zdivo vidíme před sebou. Všecko, na čem lpěla stopa umění nebo dovednosti lidské, bylo vydrancováno a vyloupeno tak důkladně, že právem tu možno mluvit o vandalismu nejhoršího druhu.

---

[1]) Fr. Ad. Šubert: »Z českého jihu«.
[2]) Fr. Palacký: Dějiny národa česk. str. 609.
[3]) J. Švehla: Kozí hrad kdy zašel — »Jihočeský kraj« r. 1911 str. 294.

Bohužel zloba, či surovost lidská ani dnes neskončila tu svou práci. I nyní sem časem zabloudí a v nestřeženém okamžiku vylamuje zdivo, svaluje kameny a kvádry do studně, znečisťuje místnosti a zohavuje okolí hradové tak, že jenom upřímné rozhodnutí městské rady král. Tábora pro stálého hlídače-hájného u hradu může překaziti a úplně zameziti tyto ostudné zjevy, které tak smutné vysvědčení dávají naší úctě a vážnosti k místu, jež bylo svědkem života a působení muže, nad něhož historie naše nemá většího.

O aesthetickém principu tvarovém v přírodě.

Napsal Ph. Dr. et MUDr. **Karel Zítko.**

Veledůležitým aesthetickým principem jest *tvar* předmětu v přírodě pozorovaného.

Tvarem předmětu vůbec nazýváme způsob, jakým jednotlivé části nějakého celku vespolek jsou složeny, tedy rozumíme tvarem souhrn určitých poměrů a vzájemných vztahů jednotlivých součástek předmětu pozorovaného.

Tvar předmětu jest podmíněn zevním jeho ohraničením. Není *předmětu*, jenž by nějakého tvaru neměl. Užívání slova *beztvarý*, jež se těší zvláště ve vědách přírodních značné *oblibě*, není tedy oprávněno.[1]) Ve skutečnosti nalézáme tvarem opatřeno vše, co se našim smyslům vůbec podává. Látku beztvarou nelze sobě představiti. Přes to jest tvar celkem něco velmi nestálého. Některé předměty mohou svůj tvar měniti velmi rychle. Jako příklad uvádím břízu v klidu stojící a větru vydanou, ježka běžícího a schouleného, moře tiché a rozbouřené, Vesuv před výbuchem sopečným a po něm. Přes to přese vše hledíme na tvar předmětu jako na důležitý aesthetický prvek, nalézající se vždy v určitém vztahu ku psychickému stavu člověka právě vnímajícího, čehož výsledkem jest určitá *nálada aesthetická*, povýšená nebo deprimovaná — libá nebo nelibá. Směr vědecké aesthetiky, jenž podstatu a podmínky hodnotného soudu spatřuje ve *tvarech* nebo *formách*, nazývá se *formismem.*[2])

Bohužel, že i tento směr aesthetický platil od pradávných dob jen dílu člověka. Princip formismu shledáváme již u *Aristotela*, *sv. Augustina*, *Leonarda da Vinci*, *J. B. Albertiho*, ale anglický

---

[1]) Věda, užívajíc slova »*beztvarý*«, nechce tím říci, že by předmět pozorovaný vůbec žádného tvaru neměl, ale že jeho tvar jest tak neurčitý a zejména proměnlivý (amoeby), že lze ho velmi nesnadno blíže určit a označiti.

[2]) Termín »formismus« zavedl Dr. J. Durdík na místě slova »formalismus«, jehož užíváno s příhanou povrchnosti a zavdalo podnět k nedorozumění.

filosof *Franc Hutcheson* (1649—1747), jenž první zabočil na pole positivního pozorování v aesthetice, rozebíraje city krásna a dobra zcela *empiricky*,[1]) obírá se pouze duší *člověka*. Dle *Herbarta* jest *látka* předmětu aestheticky lhostejná, jen *forma, poměr* podléhá krasocitnému soudu. Aesthetika má za úkol, vyhledat *elementární vztahy*, které se vracejí ve všech složitých dojmech krásy neb ošklivosti, a stanoviti *vzorové pojmy*, jimiž se řídí aesthetické soudy.

Zvláštní důraz je však klásti na tu okolnost, že principem aesthetiky prohlašuje Herbart prohloubený pojem formy a prohlašuje uplatnění této formy jako přednost aesthetiky a dokazuje, že forma podmiňuje její vědeckost. Herbart byl aesthetikem formalistou. Tentýž směr zastupuje *Robert Zimmermann* (1824 až 1898).[2]) Rozeznává formy kvantitativní a kvalitativní a klade pro obě zásady (na př. silnější představa líbí se vedle slabší, tato nelíbí se vedle oné) a vzorové pojmy (na př. dokonalost, pravdivost, jednota). Mezi oběma směry snaží se sprostředkovati *Karel Reinbold Koestlin* (1819—1894) ve svém díle Aesthetik (1863—69, 2 svazky) tím způsobem, že žádá od aesthetického předmětu především *plnost tvaru*, *vyvolávající zájem vůbec*, pak zamlouvající se čili interessantní *obsah* a *formu*, *jež by plnou měrou uspokojovala*. Ač aesthetice, vztahující se k duševní i tělesné činnosti *člověka*, svrchu psaný formalismus již dávno nestačí a aesthetika čím dále tím více splývá s ethikou, vstoupiti může na toto pole aesthetika přírody jen stěží: tvoříť příroda sama ze sebe dle stálých, *nezměnitelných* zákonů, netážíc se nikoho, zdali se výsledky jejího tvoření srovnávají s ethickými názory mozku lidského čili nic. Bylo by snad možno vyvolati zde jakýsi umělý kompromis, kdybychom vzali na pomoc mysticism nebo názory pouze náboženské. Řekli bychom pak, že vše, co stvořil Bůh, jest dobré. Ježto však naše vývody opírati se chtějí o vědecký a nikoliv o náboženský názor světový, jest tento druhý a priori vyloučen. Ostatně myslím, kdybychom chtěli sloučiti aesthetiku s éthikou v přírodě a drželi se názoru pouze náboženského, brzo že bychom cítili, že nám ujíždí půda pod nohama. Stačí tu připomenouti pouze jeden z kardinálních zákonů evolučních, »boj o život«, spojený tak často přímo s krvelačnou nevraživostí, abychom ztratili všechnu chuť, přidržeti se názoru náboženského a při tom idealistické aesthetice v přírodě přednost dáti před formalistickou. Rčení, že krásno a dobro splynouti by mělo úplně, zůstává *v přírodě* pouhým rčením: hrůzněkrásný jev blesku při bouři, jenž nelítostně zabíjí dobrého, nevinného tvora *pouze* proto, *že to bylo nevyhnutelným výsledkem nutnosti*, aby uspokojen byl zákon o vyrovnávání proudů nestejné kvality a nestejného napětí, jest tvrzení tohoto důkazem.

Vše, co právě bylo svrchu pověděno, má býti dokladem, jak důležitým principem aesthetickým v přírodě jest *tvar*. Řečeno

---

[1]) Inquiry in to the original of our ideas of beauty and virtute.

[2]) Všeobecná aesthetika jakožto věda formální (1869).

však bylo též hned zpředu, že *tvarem* rozumíme *souhrn* jednotlivých *součástek* pozorovaného předmětu a zároveň jich vzájemný vztah a poměr. Dle této definice je zřejmo, že *princip tvarový* rozpadá se na více *složek*, jichž aesthetickou hodnotu, jakož i jich vzájemný vztah a poměr jest posoudit, abychom obdrželi pokud možno správný obraz o *podstatě* principu tvarového.

Základní složkou tvarovou jest *bod*. Bod jest kruh omezený kružnicí, pokud jest makroskopický, po případě i mikroskopicky pozorovatelný. Příkladem skutečného nejmenšího pozorovatelného *hmotného* bodu v přírodě jsou jednotlivá individua kokků pod drobnohledem. *Zdánlivými body* jsou na př. vzdálená tělesa nebeská. *Na zdánlivé body*, tedy nejjednodušší složku tvarovou, *redukují se vůbec* i tvarově nejsložitější tělesa, nacházejí-li se v potřebné k takovéto redukci vzdálenosti od našeho oka. Balvan, keř i člověk jeviti se může našemu oku v potřebné vzdálenosti jako pouhý bod.

Bod *sám o sobě* jest málo důležitou aesthetickou složkou tvarovou. Jeho pozorování vyžaduje vždy jisté námahy i u emetropa.[1]) Pro své nepatrné rozměry ujde často naší pozornosti, dráždě chabě sítnici. Zpozorován vyvolá následkem toho i v duši chabý, brzo pomíjející dojem. Jednotvárnost jeho znavuje, ba usilovné jeho pozorování vzbuditi může i spavost. Ve své *hmotné podstatě* je však bod důležitou složkou tvarů složitějších.

Zvětší-li se jeho *hmota* stejnoměrně kolem středu tak dalece, že každé normální oko[2]) snadno ho může z přiměřené vzdálenosti pozorovati, vzniká *koule*. Tvar koule zastoupen jest velmi intensivně zvláště v přírodě organické a sice jak mezi rostlinstvem, tak živočišstvem.

Volně žijící, blanou buněčnou obdané buňky jak rostlinné tak živočišné mají podobu prostých koulí, rozměrův obyčejně mikroskopických. Vajíčka živočišná, semena i plody rostlinné mají velmi často podobu kulovitou a zachovávají ji i dospělí jedincové obou říší (na př. mnohé houby, mořské ryby velikých hloubek, schoulený ježek).

V anorganické přírodě jest koule základním tvarem těles nebeských a vesmír sám má snad podobu kulovitou.

Základní útvary oné veliké, mimozemské přírody, ale i země naše sama mají podobu koule. Okolnost tato sama nejlépe nasvědčuje důležitosti této základní složky tvarové co do vytváření hmotné přírody, ale u našeho spontanního krasocitu tvar její valné oblibě se netěší. Vždyť koule není nic jiného než dostatečně zvětšený bod, a vyznačuje se tudíž koule týmiž aesthetickými nedostatky jako bod sám. Imponuje-li nám koule, imponuje nám jinými současnými zrakovými složkami aesthetickými, na př. *velikostí*, *barvou* a pod.

Vzdálena-li jest nás koule tak, že její plastičnosti postřehnouti nedovedeme, jeví se nám jako *plocha*, tedy jako *kruh*

---

1) Na př. při pozorování balonu ve značné výšce a dálce.
2) Nebo náležitě ozbrojené.

omezený *kružnicí* (měsíc v úplňku, vycházející n. zapadající slunce). Také *kruh* jeví se nám jako zvětšený bod a podoba jeho sama o sobě neuvádí naši duši spontanně v žádnou extasi. Větší oblibě těší se již v naší duši čára kruh omezující, stojí-li v prostoru sama o sobě. Jest to *kružnice.* S kružnicí setkáváme se však v přírodě zřídka. Jest to spíše *věnec kruhový* čili *prsten.* Takový prsten, vlastně celou soustavu prstencovou, shledáváme dalekohledem kol jedné ze čtyr vnějších oběžnic slunečních, t. j. *u Saturna.* Ten prsten je zajisté největší dosud známý přírodní tvar tohoto druhu, obnášeje ve svém vnějším průměru 278.000 km., ve vnitřním 228.000 km. Jeho šířka obnáší tedy 50.000 km., t. j. asi čtyry průměry zemské.[1]) Podobu prstence mají v přírodě dále atolly, ostrovy složené ze samých korálovitých útvarů, na jednom nebo na více místech prorvané.

Ač prstencovitý útvar, maje ohraničení vnější i vnitřní, jest různotvárnější než pouhý kruh a tedy oko spíše upoutá, znavuje přes to *svou nekonečností* a nevzbuzuje v nás motiv zálibný.

Více než tvary předešlé imponují nám jejich části, *úseky*, které omezeny jsouce mimo části kružnice i složkami tvarovými jiného druhu vyžadují si zvýšené činnosti prostředí apercepčních. *Úsek koule* vyskytuje se v přírodě dosti zřídka (mikroskopické diplokokky, některé plody rostlin), právě tak, jako úseky zdánlivého kruhu (čtvrti měsíční, úplněk měsíční nebo terč sluneční za mrakem). Typickým příkladem přirozené půlkružnice n. prstence jest duha, která imponuje nám mnohem více jinými složkami aesthetickými (velikost, hra barev) než svojí podobou. Vedle kružnice jest jinou pravidelnou křivkou v přírodě se vyskytující *ellipsa.* Kolmý i šikmý průmět kružnice jest vůbec ellipsa. Hrana kruhová osvětlená paprsky rovnoběžnými vrhá na rovnou stěnu stín elliptický. Ellipsa jest křivka, kterou vytvoří bod pohybující se v rovině tím způsobem, že součet vzdáleností jeho ode dvou v této rovině daných bodů stálým zůstává.

Takovýmito ellipsami v přírodě jsou *dráhy planet* (dle prvního zákona Keplerova), v jichž jednom ohnisku nalézá se slunce. S ellipsou jako přirozenou křivkou v přírodě asi zřídka se můžeme setkati.[2]) Spíše spatříme *ellipsoid.* Jest to křivá plocha, jejíž každý rovinný řez jest buď ellipsa nebo kružnice. Podobu ellipsoidu mají zvláště některé zárodečné útvary živočišné, ale i rostlinné (na př. vajíčko rostlinné), ohromným ellipsoidem jest vlastní naše »koule« zemská, která, oploštěna jsouc na pólu severním i jižním (osa zemská 12.712 km., osa rovníková 12.755 km.), dostala jméno »geoid«.

Ani ellipsa ani ellipsoid nejsou s to, aby podobou svého tvaru vyvolaly v duši naší obzvláštní zájem. Ellipsa sama nestejnou vzdáleností své křivky od středu mohla by sice spíše než kruž-

[1]) Tloušťka prstence jest proti jmenovaným značným rozměrům nepatrná. Dle *Bessela* nepřevyšuje 220 km.

[2]) Zapadající slunce následkem lomu paprsků světelných mění se někdy v plochu elliptickou.

nice na naši duši učiniti jakýsi dojem, ježto mimoděk nuceni jsme měřiti *míru* jejího oploštění proti stejnoměrně od středu vzdálené kružnici, ale rozdíly (zvláště při malém oploštění) jsou tak význačné, že jak ellipsa sama, tak hmotný tvar ellipsoidu zanechává nás celkem při pohledu na ně dosti lhostejnými.

Mnohem nepravidelnější předešlých jest *vejcovka*, křivka určující tvar vejce ptačího. Jsouc na jednom konci širší než na druhém a majíc polovinu bodů svého obvodu nestejně vzdálených od středu, dráždí mimoděk prostřednictvím zraku naše ústředí více než kružnice a ellipsa, vyžadujíc si větší pozornosti.

Tvar vejcovky není vždy stejný, jak na hraničné čáře různých druhů vajec ptačích lze pozorovati. Není při ní však nějaké tak význačné varianty, která by si naší zvláštní pozornosti vyžádala, zvláště nepřirovnáváme-li.

Spíše než křivky jmenované vzbuzuje naši pozornost *spirála*, křivka obsahující nekonečně mnoho závitů, vinoucích se kolem pevného bodu. Jsouc křivkou otevřenou, vyžádá si při prvním pohledu snahu sledovati zrakem jednotlivé závity od centra k periferii nebo naopak. Vůbec pak celou svojí povahou, jsouc křivkou mnohem složitější ostatních, povzbuzuje orgány apercepční k intensivnější, ale nenamáhavé činnosti a jest mimoděk motivem záliby.

Spirálu nalézáme hlavně při detailním studiu morfologie rostlin, kdež hraje úlohu veledůležitou, a shledáváme se s ní i v říši živočišné. Typickým příkladem spirálovitého takového útvaru v říši živočišné jest ulita *loděnky obecné (Nautilius pompilius)*, hlavonožce, žijícího v hlubinách Indického oceánu.

Tlustá, velmi přesně a pravidelně točená ulita jest uvnitř rozdělena příčkami na četné komůrky, z nichž v poslední, největší, žije zvíře, jsouc svazem jako struna silným a skrze všecky příčky se táhnoucím ke skořepině přirostlé.

Pěkně spirálovitě utvořenou ulitu mají i mnozí plži, z nichž obecně známý *hlemýžď zahradní* (*Helix pomatia*) neb *okružák ploský* (*Planorbis corneus*), *bahenka živorodá* (*Paludina vivipara*) dostatečné podávají příklady.

V říši rostlinné je zvláště význačné spirálovité uspořádání listů na ose, o které jedná část morfologie zvaná phyllotaxie. Ale též mnohé květy jsou stavěny spirálně (na př. *Adonis*), což znázorňují nám diagramy květů. Abych jiný příklad spirály v říši rostlinné uvedl, upozorňuji na spirálně točivý embryo u *Salsoly* neb u *Solanum tuberosum*, spirálně vinuté spermatozoidy u *Marsilie* atd.

Parabola a *hyperbola*, kteréžto křivky určují směr běhu některých těles nebeských, mají v přírodě zrakem naším pozorovatelné význam pouze jako *součásti* tvarů složitějších, jak to nejvíce v říši rostlinné lze pozorovati (na př. na různých útvarech listových).

Parabola jest křivka rovinná, kterou vytvoří bod tak se pohybující, že vzdálenost jeho od pevného bodu O a od přímky

P jsou si napořád rovny. Parabola jest křivka *nekonečná* o jediné větvi, která se dotýká přímky nekonečně vzdálené (asymptota paraboly). Druhý vrchol paraboly, jakož i druhé ohnisko třeba si mysliti v nekonečnu na ose x.

Parabola, jsouc sama o sobě křivkou nekonečnou a rozbíhajíc se tedy rameny svými do prázdna, působí na duši naši touže prázdnotou a positivní její význam aesthetický je nepatrný. Lépe se nám zamlouvá již plošný útvar parabolický t. zv. *paraboloid*, připomínající uťatou, zašpičatělou část vaječnou s tím rozdílem, že zde jest řezná plocha kruhová, onde elliptičná (*paraboloid elliptický*), ač znám jest i *paraboloid zvaný rotačním*, kde řezná plocha má podobu kruhu.

Kalichy a koruny některých květů mají podobu *paraboloidu rotačního*, kterýžto tvar zamlouvá se nám jak svou jednoduchostí, tak ušlechtilostí své podoby (na př. kalich i koruna květu *Scopolia atropoides*).

Velmi značně rozšířena jest v přírodě *vlnovka*, čára ohraničující hlavně profil *neklidné* hladiny vodní. Dle *intensity* tohoto *neklidu* jsou vlny buď *vyšší* nebo *nižší*, to jest rozdíl vzdálenosti *vrcholu* a *níže* může býti značně různý. Od nejmenších exkursí od přímky, takže lze vlnění povrchu vodního sotva pozorovati, až do vln 10 m. vysokých, jaké vídáme na rozbouřených mořích, jsou nesčetné přechody. Ale nejen hladina vodní, i jiné výtvory přírody mohou vykazovati na svém obrysu vlnovku. Jest to na př. vlnící se obilí, lučina — ale i krajina může ukazovati na horizontu dosti pravidelné vlnění. Vlnění pozorujeme právě tak dobře i na celých plochách, což je vlastně v přírodě případ nejčastější. Vlnovka, jako tvar fixní, nepohyblivý, dráždí sice přirozenou snahu po sledu zvedající se a klesající křivky, ale mohutnost zájmu, jaký vzbuzuje, spočívá u ní v přírodě na zcela jiném principu aesthetickém, totiž na jejím *pohybu*. Ač *zvlněná* krajina pro svrchu uvedenou apercepční dráždivost vlnovky spíše motivuje naši zálibu než krajina zcela rovinatá, působí na nás mnohem mohutněji zvlněný povrch vodní, zvláště jde-li o takový extrém, jako vidíme na rozbouřeném moři, který ovšem mohutně podporován ostatními aesthetickými složkami působí hlubokým, nezapomenutelným dojmem.

Klesne-li vrchol i níže vlnovky v jedno niveau, vzniká *přímka*, klesne-li vrchol i níže *vln* plochy zvlněné v takovéto niveau, vzniká *plocha rovinatá*.

Přímka v přírodě není nijakou vzácností. *Obzornice*[1]) jevívá se nám velmi často jako přímka. Jasně i dokonale pozorována může býti zvláště na moři, kde jeví se nám jako *horizontala* n. *přímka vodorovná*. Však přímka může zaujímati v prostoru polohu nejrůznější. Svírá-li s horizontálou úhel pravý, říkáme jí *vertikála* n. *kolmice*. Všechny vertikály povrchu zemského směřují do středu země.

---

[1]) T. j. místo zdánlivého styku oblohy se zemí.

S vertikální polohou[1]) předmětů v přírodě setkáváme se při každém kroku: vertikálně spadati může do moře stěna skalní, vertikálně rostou stromy i jiné přemnohé rostliny, vertikální polohu zaujímá zpříma stojící člověk.

Mezi těmito hlavními polohami přímky nalézáme však všecky možné přechody: sklon přímky může býti nejrůznější. Nezaujímá-li přímka polohu ani horizontální ani vertikální, je vždy *šikmou*. Není-li v přírodě nouze o vertikály a horizontály, s přímkou šikmo položenou setkáváme se v přírodě tak často, že není ani nutno zvláštních příkladů uváděti.

Přímka *sama o sobě*, nechť zaujímá v přírodě polohu jakoukoliv, nechť pozorujeme ji ukončenu nebo ztrácí-li se v nekonečnu, působí na naše ústředí velmi chabě.

Zrak se po přímce přímo sveze, bleskurychle dospívaje jejího konce. Nic tu není, co by náš zrak upoutalo, co by apercepční sílu ukrotilo, zadrželo, a tak zrakem po přímce vpřed i vzad se řítíme a duše naše cítí prázdnotu i únavu, doplněnou na konec jakýmsi spontanně se vtírajícím steskem.

Dílo lidské vykazuje přímek hojnost. Procházejme jen ulicemi a prospekty měst, sledujme massy domů a všeho jich nezbytného příslušenství, sledujme mosty a nábřeží řek, sledujme nejrůznější nářadí, jež člověk vytvořil, všude dívá se na nás únavná přímka. My lidé, dávno odchýlivše se od přírody, nacvičili jsme svůj zrak i svoji duši na přímku jenom násilně, neboť ač, jak svrchu řečeno, není přímka v přírodě žádnou vzácností, přece v takovém únavném uspořádání jako při díle člověka nikde ji tam nenalézáme.

Právě tak jako s přímkou má se to v přírodě s *plochou*. Ačkoli plochu mathematicky přesnou představiti si lze nejvýše v přírodě anorganické (na př. plochy krystalů), přece i plocha zdánlivá,[2]) kterou spatřujeme v rovinatých krajinách, nebo kterou představují nám hladiny vod (rybníků, jezer, moří v poměrném klidu), nepatrnou měrou pro rovnoměrné rozložení všech svých bodů dráždí naši jak spontanní tak vypěstěnou zrakovou schopnost vnímací.

Pohled na písčitou rovinu nebo na zoraná rovinatá pole vzbuzuje v nás pocity nelibé, při delším nazírání náladu skličující. Lze tedy jak přímku tak plochu zařaditi mezi negativní složky principu tvarového. Plocha může míti ovšem právě tak jako přímka v prostoru sklon nejrůznější a skutečně se v přírodě shledáváme se všemi plochami tohoto druhu, a to od plochy horizontální až po vertikální se všemi možnými přechody.

Poloha přímky i plochy může míti sice jakýsi vliv na zvýšení naší apercepční činnosti zrakové, ale ten není nikdy tak mocný, aby přemoci mohl negativitu náladovou, jež obě tyto složky tvarové nutně v duši naší vyvolávají. Přihlédneme-li *k po-*

---

[1]) Jakožto přídatnou složkou tvarovou.

[2]) T. j. taková, na které z jisté vzdálenosti zřejmých vyvýšenin a sníženin nepozorujeme.

loze plochy jakožto ku pouhé tvarové složce *přídatné*, shledáváme, že největší negativitu aesthetickou vykazuje plošná poloha horizontální. Po ploše horizontálně položené zrak rychle se smekne právě tak jako po přímce, a nemaje, kde by utkvěl, sdílí duši pouhou prázdnotu a vyvolává pocit nelibosti. Lépe zamlouvá se již duši naší plocha *kolmá*, která nevyžaduje námahy při pozorování, ježto z dostatečné vzdálenosti snadněji se přehlédne. Mimo to bývá v ohromné většině případů kolmá plocha zcela přesně ohraničena, kdežto plocha horizontální ztrácívá se nám často v nekonečnu.

Plocha *šikmá* ve svém nejrůznějším sklonu stojí co do negativity aesthetické mezi plochou horizontální a kolmou z důvodů, jež na základě svrchu pověděného jsou zcela na bíle dni.

Z čar předměty v přírodě ohraničujících setkáváme se však nejčastěji *s křivkou nepravidelnou*, která nad ostatními tvarovými složkami toho druhu značně převládá. Obrysy stromův i keřů, slémě horské, břehy řek i moří vyznačují se křivkou nepravidelnou.

Křivka nepravidelná skládá se ze všech výše jmenovaných tvarů lineálných, jest tedy mnohotvárná. Pozorujíce křivku nepravidelnou, nevypočítáváme sobě sice v duchu, z jakých složek sestává. Přes to mimoděk jsme nuceni složky tyto pozorovati, máme-li si učiniti správný pojem o celkové podobě křivky, kterážto okolnost budí v nás mimoděk *zájem*, a to zvláště z té příčiny, že *proměnlivost* nepravidelnosti jest nekonečná, čili vzájemný poměr jednotlivých složek křivky jest tak mnohotvárný, že i ten budí zvýšenou naši pozornost, která může se státi při častějším opakování motivem záliby. Křivolaké slémě vzdáleného horstva vybízí nás k vyšší pozornosti a budí vyšší zájem než přímočarý hřeben blízké zdi.

Mraky na obloze, nechť blízké či vzdálené, ohraničeny jsou téměř vždy *křivkou nepravidelnou*. Křivka tato bere na se někdy tvar přímo bizarní. A nelze popřít, čím bizarnější tvar mraku, že tím spíše povzbuzena jest naše spontánní vloha apercepční, což může býti motivem záliby pro *pozorování* takovýchto přírodních jevů. Tak stává se též, čím jednodušší a prostší jest obrys mračna, tím že vzbudí toto i menší pozornost, menší zájem a menší zálibu v pozorování.

Z řečeného vyplývá, že nepravidelná křivka — ač mohlo by se to zdáti na první pohled absurdním — jest důležitou *složkou* aesthetického principu *tvarového* v přírodě, imponujíc nám zde mnohem více než kterákoli z výše jmenovaných pravidelných složek tvarových.

Z vyjmenovaných právě složek tvarových sestaviti lze všechny ostatní zjevy tvarové v přírodě se vyskytující. Ohraničiti předmět jest možno pouze přímkami a křivkami, plochami rovnými nebo křivými. A jako jsme dokazovali u jednotlivých *složek* principu tvarového, že tyto čím větší kladly požadavky na naši apercepční potenci zrakovou a na naši schopnost i zájem, tak má se to i s hotovým výtvorem *přírody:* čím rozmanitější jsou složky

tvarové, čili krátce *čím složitější jest tvar pozorovaný*, tím více vyžaduje si pozornosti při spontánní snaze pozorovací, tím intensivněji drážděna jsou apercepční centra a vzniká tu spontánní záliba. Tato záliba v mnohotvárnosti může býti náležitou výchovou na náležitou míru uvedena.

Že záliba v mnohotvárnosti jest nám vrozena, vidíme na individuích kulturou vůbec nebo valně nedotčených. Dítěti a prostému člověku málo imponují útvary jednoduché, zejména jde-li o dílo lidské: prostému člověku líbí se však prostora chrámová přeplněná nejrůznějšími předměty, jako oltáři, obrazy, sochami, stuhami atd., kdežto na člověka s vypěstovaným krasocitem působí takovýto přeplněný chrám spíše komicky. Ale v přírodě se nám děje poněkud jinak než při pozorování lidského díla: *mnohotvárnost* imponuje nám v přírodě vždy, kdežto *jednotvárnost* nás odpuzuje a skličuje z důvodů, jež výše byly uvedeny. Proto krajina, skládající se ze složek tvarových jak možno rozdílných, získává si spontánně naši sympatii, kdežto krajina nebo vůbec předmět v přírodě takovýchto rozdílů postrádající zanechává nás lhostejnými.

Však nesmíme zapomenouti ještě na jiné důležité součástky principu tvarového, to jest na náležitý *vztah* a *poměr* jednotlivých *složek*. Souditi o tom, zda příroda sama ze sebe vytváří vždy tento formální vztah a poměr jako náležitý, nebo vůbec *pochybovati o tom*, zda tyto součástky tvarové příroda *náležitě* utváří, jest věcí velmi odvážnou.

Nesmíme zapomínati, že vše, co *bez přičinění člověka* v přírodě vzniká, trvá i hyne, vzniká, trvá i hyne na základě odvěkých a nezměnitelných zákonů, a že celá příroda jest výsledkem neúprosného vývoje.

Zdali jest formální vztah a poměr u předmětu přírodou vytvořeného náležitý či nikoliv, o tom rozhodovati jest velmi nesnadno již z toho důvodu, že i pathologické, a tudíž od normálních poměrů valně se uchylující útvary ve světě rostlin a živočichů vytvářejí se na základě zmíněných zákonů a evoluce.

Přes to však jako bytosti rozumové osobujeme si právo kritisovati výsledky odvěké práce přírody, k čemuž oprávňuje nás v prvé řadě *přírodou samou* do duše nám vložený *spontánní krasocit*.

Jak svrchu řečeno, bývá někdy tento spontánní krasocit absolutně správným vůdcem. Ale přes to *rozum* ho musí vždy provázeti, neboť jen pomocí jeho domůžeme se správného závěru.

Principiálné složky útvarové mohou státi k sobě buď v poměru souměrnosti nebo nesouměrnosti. Vlastnosti tyto konstatovati na předmětu jest věcí velmi snadnou, nám od přírody danou. Předmět nechť skládá se již z tvarových složek jednoduchých či složitějších, může býti *souměrným*, *přibližně souměrným* nebo *docela nesouměrným*. Dokonalá souměrnost, kterou na první ráz postřehne i oko velmi málo cvičené, podává se jaksi sama sebou, a vyžadujíc sobě nevalné pozornosti, ba ve mnohém případě

přímo se vnucujíc, vyvolává lhostejnost a následkem nepatrného zájmu v duši zvláště při delším a častějším pozorování úplnou apathii. Předmět má obrys úplně souměrný, rovná-li se jedna jeho polovina druhé dokonale. V přírodě nerostné setkáváme se s dokonalou souměrností celkem zřídka. Příklady podati by nám mohla jediné krystalografie. Za to v říši rostlinné i živočišné nalézáme většinu výtvorů souměrných obrysů. Těchto přibývá, čím výše stoupáme po vývojových stupních živočichů; v říši rostlinné shledáváme se jak u nejníže, tak u nejvýše organisovaných rostlin s útvary zcela souměrnými. Že souměrnost je v říši organické předurčena a že individua nesouměrná jsou vlastně abnormity vyvolané dospíváním, vidíme na zrajícím vajíčku nebo buňce zárodečné, hlavně pak na karyokinese. Dělící se jádro staví se do posic téměř dokonale souměrných. Přes to mohou se dokonalá individua vyvinouti jako neúplně souměrná, nebo i zcela nesouměrná. Dokonalou souměrnost v říši rostlin vykazují květy, ač i tu nalézáme někdy dokonalou nesouměrnost. Ne zcela souměrná jsou taková individua, která, ač celkovou podobou svého obrysu jeví snahu po souměrnosti, jí nedosáhnou (ohromná většina dospělých jedinců říše rostlinné vůbec).

Individua neúplně souměrná vyžadují si rozhodně dokonalejšího využití zrakové schopnosti vnímací a vyvolávajíce větší interess státi se mohou spíše motivem záliby než individua dokonale souměrná. Je-li tomu tak, pak je samozřejmo, že přírodní jevy zcela nesouměrné vyžadovati si budou dvojnásobné pozornosti, abychom obrys dokonale postřehli, a motivovati budou zálibu nejspíše.

Pěstěná jabloň s větvemi po zahradnicku do pravidelného obrazce sestavenými daleko nám tak neimponuje jako přirozeně nepravidelně rozložená jabloň v sadu volně se pyšnící.

Že jsou nám motivem záliby také předměty obrysů zcela souměrných, jest vyložiti na základě spolupůsobení jiných vedlejších složek aesthetických, Souměrný květ láká nás hrou svých barev, vůní, souměrná tvář oduševnělými tahy, jiskrným okem a podobně. Jednobarevná, zelenavá, ač úplně souměrná kvítka některých rostlin nazýváme nevzhlednými. Člověk nebo jiný tvor ač souměrného těla může buditi nelibost, ba dokonalý odpor. Není tedy souměrnost žádnou kardinální podmínkou záliby při předmětech přírodou vytvořených, *ale naopak jest jí přibližná souměrnost nebo úplná nesouměrnost.*

Přes to zůstává snahou člověka, aby výtvory rukou jeho vyrobené vyznačovaly se souměrností. V mnohém vzhledu hraje však i při díle lidském snaha po souměrnosti spíše úlohu aestheticky podřízenou a vůdčí je zde stránka praktická. (Pravidelné zakládání ulic, rozdělování parcel, zakládání staveb, hotovení nábytku a podobně.) Že se tato pravidelnost zhnusila i v umění, toho svědectvím jest nám již barok a mnohé výtvory dekadence. Však slovem souměrnost vyrozumívá se také někdy ladnost, čili úměrnost v uspořádání jednotlivých tvarů. Rozumí se tu tedy ná-

ležitý poměr jednotlivých součástek složitého tvaru. Náš přirozený krasocit uráží, převládá-li některý rozměr tvarový příliš jednostranně.

Také záleží mnoho na tom, v jakém poměru a jak často střídají se elementární složky tvarové, aby to bylo aesthetickému celku ku prospěchu. A tu shledáváme, čím výše stojí zpředu jmenované aesthetické složky tvarové, z nichž předmět se skládá a čím tyto složky přirozeněji spolu souvisí, že tím ladnější činí dojem a tím spíše stávají se motivem záliby. Tak na příklad přírodní tvar sestávající z vlnovek a mírných křivek vůbec jest motivem záliby spíše než tvar samými přímkami ohraničený.[1]) Ostré přechody elementárních složek tvarových snáší oko těžce: i mnohotvárný předmět může se státi jen tehdy motivem záliby, jestliže elementární složky tvarové jedny z druhých nenáhle se vyvíjejí a opět v sebe přecházejí. Pozorujme na příklad mohutný dub o samotě stojící. Silná kolmice jeho kmene vyrůstá zřídka z půdy bez přechodu. Mohutné, povrchové kořeny tvoří obloukovitý nebo zvlněný přechod mezi rovinným podkladem půdy a mohutnou přímkou kmene. Křivolaké větve odbočují obloukovitě od zprohýbaného kmene, prokmitávajícího skrze listovou mosaiku kulovité, nebo kuželovité koruny. Nikde nenalézáme tu ostrého přechodu. Vše tvarově splývá, an i při částečné nesouměrnosti nevybočuje celek z úměrnosti oku lahodící. My pak říkáme, že dub je strom krásný. Zmíněné ostré přechody základních složek tvarových oko zarážejí na styčných bodech. Jsou-li však přechody nenáhlé, sveze se po nich oko snadno, což již samo o sobě může vzbuditi zálibu v pozorování předmětů obrysem toho druhu opatřených. Člověk hubený, kde rameno s paží, čelist s krkem, klíční kost s hrudní atd. tvoří přechod v podobě přímek ve viditelném úhlu se stýkajících, budí v nás negativní zájem, kdežto kulaté rameno, oblé poprsí, oválný krk jsou rozhodným motivem záliby.

Že pomocí správné apercepce a normálně vyvinutého spontánního krasocitu odchovaného rozumem lze povždy správně ocenit aesthetickou cenu tvarovou, je z vylíčeného zřejmo.

Jan Šafránek:

Z letopisů školských koncem XVIII. století.

Není posledním činitelem v osvětovém vývoji národním škola. Zájem pro školu roste s postupem obecné vzdělanosti; mohutní, vyhovuje-li školní zřízení národním potřebám a vychází-li ze školy dorost, jenž svého životního úkolu zdatně se chápe, jsa náležitě pro něj vědomostmi vyzbrojen.

[1]) Z tohoto důvodu odpuzují v lidském díle výtvory kubistů (futuristů) tak neúprosně a dokonale a nebudou moci nalézti nikdy kladně aesthetické oprávněnosti.

Ale pohled nazpět — pohled na vývoj školy a její dějiny, v nichž přece obecná vzdělanost se obráží jako v zrcadle, u nás dosud jen málo má přátel. Nepřístupnost zpráv, které v klášterních a kapitulních archivech jsou uloženy, nedostatek a nesnáze přístupu k pramenům ve státních a dvorských archivech, stěžují práce v oboru tom konané. Co se shledává v místních, hlavně městských archivech, týká se zpravidla toliko nákladu vedeného na školu. Co podávají školské archivy, jsou zpravidla stručné výtahy nebo částečné a nekontrolované výpisky nařízení daných, z nichž často by se mýlil v úsudku, kdo by je pokládal za směrodatné pro vývoj školského celku.

Proto tím záslužnější podnik Sborníku pro rakouskou výchovu a dějiny školské,[1] v němž vychází řada vzácných monografií, založených buď na badání v archivu dvorském a státním ve Vídni, nebo na úředních pramenech a záznamech, které se ve sborníku z rukopisů plně a většinou věrně otiskují. Z nich může spisovatel dobře čerpat a domácí údaje kontrolovati, není-li mu popřáno, aby měl při ruce prameny samy.

Českých škol, t. j. škol v Čechách, sborník velmi čile si všímá, ač právě dosavadní příspěvky obecného školství se týkající dlužno pokládati za nejslabší. Tak na př. nelze schvalovati způsob, jak upravil Antonín Weiss Dějiny teresinských oprav školských v Čechách (VII. a X. svazek sborníku) podle pololetních zpráv vrchního školního dozorství za Ferd. Kindermanna a Amanda Schindlera (1777—92) ze sbírky Aleše Pařízka, chované nyní při c. k. německém ústavu ku vzdělání učitelů v Praze. Není to věrně otištěný pramen, není to nestranné kritické zpracování jinak vzácné látky, jejíž přesné vydání mělo by značnou cenu, podávajíc jasný obraz tehdejší doby. Tendenčně[2]) sestavené, přemístěné a často rozpoltěné odstavce zpráv těch, aby jen »dobrodiní německého jazyka a lepšího vzdělání českým školám udíleného« se líčilo jako veliký skutek kulturní, nabývají v takovém seřadění často zcela jiného významu i smyslu a věci znalému odborníku připomínají ono Vergilovské »timeo Danaos et dona ferentes« ...

Plného však uznání a veškeré chvály hodny jsou ve sborníku edice, které s neobyčejnou pílí a věcnou důkladností obstarává prof. dr. Karel Wotke. Na každé z nich znak přesnosti a nestrannosti.

Hned jeho první práce: »Vincenc Eduard Milde jako paedagog a jeho poměr k duševnímu hnutí v jeho době« (svaz. IV.) svědčila, že chápe se díla muž vědecky náležitě vyškolený. Proti

---

[1]) Beiträge zur Oesterreich's Erziehungs- und Schulgeschichte. Herausgegeben von der österr. Gruppe der Gesellschaft für deutsche Erziehungs- und Schulgeschichte. Vídeň, c. a k. dvor. tiskárna, dvor. knihk. K. Fromme. Svaz. I.-XV.

[2]) Srov. Vlčk. Osvěta roč. 1907, str. 205—217. Pravda o školách v království Českém za vrchní správy Kindermannovy. List z dějin utrpení našeho lidu.

Weissovým a Wiechowského studiím o Kindermannovi mile dojímá čtenáře u Wotkeho touha po ryzí pravdě. Wotkeho studie o Karlu Jindř. Seibtovi (sv. VI. a IX.) jako řediteli gymnasií v Čechách a prvním profesoru německé řeči na universitě v Praze, jakož i vydání Seibtovy řeči o působení výchovy na blaho státní (sv. VIII.) přinesly hojně nových hledisk kulturních a pravého světla pro poznání posledních dvaceti let věku osmnáctého. Nám Čechům po nejedné stránce jsou vítány.

Vydati prameny, na jichž základě by vzešly pragmatické dějiny rakouských gymnasií, učinil si Wotke životním úkolem. Z prací na tom poli konaných vyrůstá jeho vrcholné dílo: Rakouské gymnasium od Marie Terezie počínajíc. První díl[1]) zabírá a tiskne z originálů opravné návrhy z doby veliké císařovny a Josefa II., v nichž Karel sv. p. Martini, Matyáš Ign. Hess a P. Gratian Marx po zrušení řádu jesuitského uložili veliký poklad bohatých zkušeností životních. Z ukázek, jež čteme ve sborníku (sv. XV.) a z obsahu, jímž oznamuje spisovatel rozsah druhého dílu »Rakouské gymnasium za císaře Františka«, patrno, že můžeme se těšiti na dílo velice cenné a záslužné. Řešení specielních otázek, jak Wotke je projednává, bedlivě si všímá našich věcí. Dovídáme se tu zajímavých podrobností v mnohém vzhledu pozoruhodných.

Všimněme si stati »Příspěvky k dějinám řádu piaristů v provincii Rakouské« (str. 33—94); je vybrána z 20 svazků dvorské studijní komise revisijní, zřízené r. 1796, které uloženy ve dvorním a státním archivu vídeňském. Stát pokládal řád piaristů za shromáždění duchovních učitelů, kteří po řádu jesuitském byli určeni, aby na nižších i vyšších školách působili a převzali výchovu školní mládeže.

Jednotlivci mezi šlechtou stali se jich příznivci z přesvědčení a doufali, že od nich šířiti se bude humanitou vzdělání; ale stát počítal s řádem jen jako s náhradou za zrušený řád jesuitský. Českomoravská provincie čítajíc 83 členy zaměstnávala 37 kněží na 6 gymnasiích v Čechách (Praha, Litomyšl, Mladá Boleslav, Budějovice, Most, Doupov), 44 kněží na německých školách hlavních, 2 kněze v duchovní správě. Platila rektorovi v Praze 400 zl., každému knězi 300 zl.; v ostatních místech měl rektor 300 zl., každý ostatní 200 zl. ročně. Když na státu žádala podpory, aby uhrazovati mohla deficit školní, byla její žádost zvláštním způsobem vyřízena. V Praze nedostávající se částku 1626 zl. 32 kr. uloženo hraditi z mešních stipendií, která bylo členům řádovým persolvovati; deficit mladoboleslavský v částce 619 zl. 28 kr. uložen k úhradě obci, chce li, aby gymnasium bylo zachováno; jinak že přestěhuje se gymnasium do Jičína, kde uprázdněna kolej jesuitská, dobře zachovaná. Rychnovskou kolej že stát opatří gymnasiem, bude-li hrabě Kolovrat přispívati ročně penízem

[1]) Das oesterreichische Gymnasium im Zeitalter Maria Theresias. Monum. Germ. Paed. XXX. 1905.

2000 zl. Poněvadž v Budějovicích dům piaristů stal se biskupskou residencí, že bude vhodno, přeloží-li se gymnasium z Budějovic do Krumlova, do bývalé koleje jesuitské, po případě lze prý také do Plzně přeložiti učitele na místě světských. O Brandýs a Beroun netřeba míti péče; tam české děti neumějí německy čísti a nerozumějí ani jediné německé větě; proto není tam půdy pro piaristy.

Když nedostatek kněží[1]) byl citelný a dvorní komise studijní r. 1798 uvažovala, kterak mu odpomoci, navrhoval Jan August Zippe, její referent, nemohou-li se nová gymnasia otevřít, aby aspoň se provedlo rozumnější jich umístění. Poněvadž v kraji žateckém blízko sebe byla gymnasia v Mostě, Chomutově a Doupově, sousední pak kraj loketský měl gymnasia v Chebu a Ostrově, navrhoval Zippe, aby jedno z nich bylo přeloženo do Liberce v kraji boleslavském a jedno do krajského města Tábora, nebo do Benešova v kraji berounském. Krajině litoměřické že by se pomohlo buď obnovením gymnasia v Boru, nebo v České Lípě.

Jinak se díval na věc biskup Kindermann. Zavedení školného po jeho soudu odstrašovalo od studií. Výtěžek školného určen sice pro stipendia chudým a nadaným žákům, ale ve skutečnosti se ho k tomu neužívá. V Litoměřicích na př. školné vynáší 600 zl. a jen 2 žáci dostávají stipendium po 50 zl. Navrhoval, aby se klášterům vrátilo právo otevírati třídy humanitní. Komise doporučila obnovení gymnasia v Jičíně, které r. 1624 bylo založeno a 1778 zavřeno a tím celý kraj pozbyl jediného střediska studijního.

R. 1796—97 byli v Čechách na 15 gymnasiích 92 učitelé; z nich byli 72 duchovní, 16 světských; 4 místa nebyla obsazena. Všeho žactva bylo 2571. Peněz na vydržování gymnasií měly Čechy tehdy 158.449 zl. 42 $^1/_2$ kr.; vydání spotřebovalo celkem 130.374 zl. 11 $^5/_8$ kr.

Přebytek: 28.075 zl. 31 kr. nebral se k založení nového ústavu v Čechách, nýbrž přebytkem z Čech uhrazovaly se potřeby jiných korunních zemí.

Co dále Wotke vyložil o pracích sv. p. Birkenstocka, referenta v dvorské studijní komisi z r. 1798 (str. 157—188), pak o zpracování nového učebního plánu pro gymnasia z r. 1792 (str. 189—259), jest nad míru poučno. Předstihl Birkenstock zajisté celé století! Žádal si zavedení obligátního tělocviku do gymnasií a horoval pro zřízení tělesného výcviku hrami společenskými a pochodovými vycházkami. Ač sám úředník, tvrdil, že školství jen tehdy se bude zdárně vyvíjeti a sloužiti blahu budoucích, bude-li spravováno sborem odborníků, složeným podle potřeb a kulturních cílů každé země. Od centrální správy nedoufal v jeho rozkvět.

---

[1]) Sborník XV. str. 95—156.

Na spolehlivou práci, jak Wotke ji osvědčuje, rádi upozorňujíce nadějeme se, že brzy do rukou dostaneme druhý díl jeho stěžejního díla, zabírajícího dějiny gymnasia rakouského za vlády císaře Františka.

Ze života prof. Karla Ningra.

Dle ústních zpráv professorových napsal **Jar. Božek.**

(Pokračování.)

Za naší doby, vykoná-li gymnasista s prospěchem maturitní zkoušku, může studovati dále na některé universitní fakultě. Za mého mládí však gymnasia, jsouce toliko šestitřídná, neměla sedmé a osmé třídy, aniž konala se na nich maturita. Na místo této sedmé a osmé třídy byla k universitám připojena jakási přípravná škola dvouletá pod jménem »filosofie«; připravovala totiž k tak řečeným vyšším fakultám (theologické, právnické a medicinské), a proto musil ji vychoditi každý, kdo na tyto fakulty odborné zamýšlel vstoupiti.

Doma si asi myslili, že budu panem páterem, a proto vypravili mne na podzim r. 1845 na filosofické učení do Prahy, kde jsem bytoval zprva v ulici Štěpánské a později v Jámě. Přibyl jsem do nového bydliště s kapsou zase náramně lehkou. Má gáže z domova — čtyry zlaté měsíčně — stačila spíše na umření hlady než na živobytí. Přivydělával jsem si tedy kondicemi, obdržel jako sirotek dva nadační obědy týdně prostřednictvím prof. Padlesáka, na kterých jsem si pochutnával v hostinci »U Vořechovských« v Liliové ulici, a jindy »soupiroval« jsem »U Haláňků«, platě hotově za »soupé« po 10 kr. Rozumí se, že jsem ani na večeře nechodil k Švertáskům u Platýzu, nýbrž ob čas potají nosil pod kabátem bochníček chleba do svého domácího brlohu. A málem čert by mne byl vzal, když jsem zrovna v takové kritické chvíli potkal Havlíčka, vesele na mne volajícího »Servus!« Červenaje se studem, jak jen mi bylo možno, rychle upaloval jsem dále.

Jen při nejskvělejším stavu svých financí a při žaludku již naprosto sesláblém zabloudil jsem někdy večer do hospody, ale hospodský nikdy ze mne nestloustl. — S velmi přičinlivým svým druhem Ant. Zittou (později farářem v Černilově) studovali jsme pilně dlouho do noci; mimo to přicházívala na mne nálada, zabořovati se do spisů Barucha Spinozy a jako miznoucí jev ztráceti se v jeho vznešené »substanci«. A tak ve škole dobře se mi dařilo.

Arci, třásla se i na mně košile před přísným mathematikem, praemonstrátem Janderou. Od historika Vietze rád jsem slýchal, že prý doba válek již navždy v Evropě pominula, ale nerad, že

tento zemědíl blíží se jakési čínské strnulosti; lákal mne, že již upozorňoval na díla slavného dějepisce Macaulaye, ale odpuzoval tím, že se o něm trousila pověst, kterak prý tajně referuje vládě jak o professorech druhých tak o studentech. — Fysik Petřina bavil mne i svou němčinou, trochu pokulhávající, Padlesák jako učitel náboženství a paedagogiky hojným uváděním a vyvracením námitek protikatolických. Filosofii vykládal jako zástupce Exnerův Augustin Smetana, křižovník a nemálo chladný patron. Pranic se nám nezamlouval přírodopis u Karla Bořivoje Presla, odříkávajícího své lekce nadmíru suše a posluchačům z věcí popisovaných ani jediné k názoru nepředkládajícího. Nad to zachováván byl tehda hrozně nespravedlivý předpis, že u Presla zkoušce nemusil se podrobiti, kdo platil školné — a já neplatil.

Nepovinnému předmětu — jazyku českému — vyučoval mimořádný professor Pravoslav Koubek, více apoštol vlastenectví nežli dobrý učitel grammatiky a literatury. V jeho přednáškách nebylo soustavy, za to hojně allotrií a odboček s narážkami patriotickými. Nejčastěji konali zkoušku u něho ti, kdo jako státní úředníci měli prokázati znalost obou zemských jazyků a potřebovali od něho vysvědčení, že umějí česky. Konečně připomínám ještě filologa Canavala, jenž po německu vykládal nám klassiky, hlavně latinské.

Za svého pobytu na filosofii užili jsme jako »logikové« i jako »fysikové« (t. j. žáci prvního a druhého ročníku) zkoušek dost. Skládali jsme je čtyrykráte, pokaždé totiž na konci školního semestru. Zkoušky byly veřejné a veřejně též ohlašováno, kterého dne bude examen z náboženství, kterého z filosofie atd., při čem mezi zkouškou z některého předmětu a mezi následující bývala mezera tří až pěti dnův, aby žák na ten který obor mohl lépe se připraviti. Obdrželi jsme tedy pokaždé vysvědčení semestrální a na konec druhého roku školního vysvědčení hlavní.

Připustíte asi, že jsem při těchto zkouškách, při svých »sybaritských« obědech a večeřích — o snídaních ani nemluvím, poněvadž často byly nahrazovány pouhými vzdušnými lázněmi — dále po svém běhání po kondicích a konečně i — při filosofických myšlenkách Spinozových — do žádné dívky pořádně zamilovati se ani nemohl. Tento prázdný list v mém životním slabikáři mne tedy zcela dobře uzpůsoboval, abych po vystudování filosofie vstoupil na podzim r. 1847 do theologického semináře v Králové Hradci.

Tomuto městu všecka čest! Náleželo tehdáž k nejprobudilejším v Čechách; Klicperovo, Chmelovo, Svobodovo a jiných vlastenecké apoštování před mým příchodem neslo tam své zlaté ovoce. V semináři hradeckém bylo plno patriotických bohoslovců, snad více nežli v pražském, o litoměřickém a budějovickém ani nemluvě. Říkávalo se, když na vlasteneckých hodinách v Hradci tlouklo již deset hodin ráno, že v Budějovicích bilo teprve 10 hodin před půlnocí. V městě vycházel za kněžské redakce »Přítel mládeže«, časopis určený pro učitele, z něhožto výtěžek vě-

nován byl na podporu vdov a sirotků po nich; knihkupec a nakladatel českých spisů Jan Hostivít Pospíšil byl znám mezi patrioty široko daleko. Tou dobou také dr. Gabriel vydával svým nákladem díla Klicperova; zdědil po otci statek Loučovou a měl také dům v Sušici. Na ta díla předpláceli jsme se v semináři hojně.

Mezi theology vyskytovali se arci vedle horlivců vlasteneckých i vlažní a mimo ně také Němci, mezi nimiž vynikal zvláště Kraus. Ten vystudovav pak Frintaneum ve Vídni a stav se doktorem bohosloví, oplýval později jako děkan trutnovský nesnášelivostí národní. V Hradci za mého pobytu zlobíval jej nejvíce theolog Boehm, prozpěvuje mu často velmi zblízka a hezky hlasitě vlastenecké písně české. Čeština byla v semináři předmětem závazným a nadací kanovníka Jana Nep. Teichla (zemřelého r. 1830) nemálo podporována. Byltě Teichl na tuto nadaci odkázal asi 8000 zl. víd. č. tak, aby z úroků té jistiny vypláceno bylo 250 zl. professoru české mluvnice a literatury, a 150 zl. aby se vynakládalo jednak na rozdílení odměn mezi nejpilnější posluchače těchto dvou předmětů, jednak na zakoupení českých spisů pro knihovnu seminářskou.

Nadanec stával se mimo to údem dědictví svatojanského. V prvním ročníku učil nás theology historii prof. Paďour, důkladně vzdělaný, jehožto výklady doplňoval jsem si oblíbenou, ale zakázanou četbou Rottkových dějin všeobecných. Také domácí historii doplňoval jsem si, zvláště četbou díla Palackého, protože mne z ní neuspokojovaly pouhé povídačky o tom, jak sv. Václav pekl oplatky, sv. Prokop oral s přípřeží čertů, sv. Jan chodíval na pouť a p. O hebrejštině poučoval nás prof. Vacek, učiněná dobrota, jenže nevalný odborník; předstihoval jej v tom oboru spirituál Reiss, jenž svými exhortami snažil se v mladém dorostu kněžském vzbuditi hrdost na to, že povoláni jsme k úřadu tak vznešenému.

Těmto a jiným předmětům vedlejším, jako na př. hospodářství, učívali se z bohoslovců ti, kdo před tím studovali v Praze a většinou dobře byli vycvikováni, zcela hravě. Hůře vedlo se těm, kdo přicházeli z filosofického učení litomyšlského. Bývali velmi pilni, ba dříči, jenže úsudkem nevynikali. Jeden z nich nejpilnější zarazil se při zkoušce a mlčel zatvrzele, dokud mu professor nenapověděl doslovně, co stálo ve výkladech, totiž: »Daraus folgt.« Jakmile však zkoušenec zaslechl toto známé »Daraus folgt«, spustil ihned dále jako na kolovrátku.

Nejoblíbenějším mezi theology byl professor morálky Jan Stárek, vlastenec proslulý a také spisovatel český, jemuž říkali jsme »milostpane«! Nejednou, abychom jej zdrželi od zkoušení, postavili jsme se v posluchárně do dlouhé řady, a když vcházel, každý se mu klaněl a ruku líbal, jen aby se hodně omeškal. Také vyprávěli jsme mu, kde co jsme věděli o protivenstvích církve katolické, on pak nám široce vysvětloval, že přes to sv. církev přestojí všecky tyto překážky, a že »brány pekelné jí ne-

přemohou«. Za tuto laskavost posílali jsme mu k svátku láhev vína a pocukrovanou buchtu; předobrý ten muž zemřel roku 1883 více než 90letý.

Tím protivnější byl nám vicerektor Schatzel — prováděl příliš často visitu u nás, nespí-li někdo, když je v kostele mše — tak že jednou po večerní modlitbě umluvili jsme proti němu v zahradě revoluci. Usneseno dokonce, aby byl po staročesku oknem vyhozen. Ale když pak Schatzel nenadále sám přišel do zahrady, někteří z mladších srocenců se zbaběle rozutíkali a jiní starší, trochu se s ním pohádavše, ujednali s ním jakýs takýs mír. Toliko bohoslovec Josef Živsa, nechtě mu odpustiti, zaslal Havlíčkovi do Národních Novin peprný dopis o křehkostech Schatzlových. Naši představení hned jali se vyšetřovati, kdo by byl z nás dopisovatelem, nedopátrali se však ničeho, a věc po několika dnech usnula. —

Nepověděl jsem ještě, jaký byl náš denní řád. Ráno vstávali jsme na znamení zvoncem o páté hodině, v zimě třesouce se na všech údech v chladném dormitáři. O půl šesté modlili jsme se v oratoriu a čten kousek Písma sv. česky, německy nebo latinsky. Potom nastalo studium v museu, pak šli jsme na mši a asi o $7^1/_4$ hodině snídali. Po snídani poslouchali jsme v museu výklady dvou professorů, po nichžto byl nám dopřán oddech. O dvanácté jsme obědvali, schovávajíce zbytky jídel pro gymnasisty, kteří nám posluhovali. Po obědě studovali jsme do druhé hodiny, načež zahájeny byly zase professorské přednášky. O páté nastal klid, o sedmé jsme večeřeli, o půl deváté se modlili a měli jíti na lůžko, čehož jsme valně nezachovávali.

Vyžadovalo se na nás, abychom žili střídmě a ctnostně; mluvíc pravdu, žili jsme vesele, ba lomozně, po bohoslužbě nebo po škole zpívajíce, deklamujíce, šumaříce, ano i karbaníce. Ob čas pořádali jsme zábavy s podrobným programem; sám jsem při jedné z nich deklamoval Kollárovu Elegii nad hrobem Slovanstva. — Šňupati bylo nám dovoleno, ne však kouřiti; mnozí tedy bafali u podomka, na záchodě nebo večer, vylézajíce i na stromy v zahradě. Slavili jsme také své »opilé dni«, obyčejně o jmeninách některého z našich druhů. Potají opatřivše si večer po modlitbě několik notných džbánů piva čili »cikánů«, statně jsme si přihýbali v museu. Někdy z čista jasna zjevil se mezi námi představený, durdil se a přikazoval, abychom pivo vylili a šli spat. Nejčastěji jsme jej uprosili a uzavírali s ním kompromis: trochu moku jsme vylili, většinu si ponechali.

Tajná »spiknutí« osnovali jsme, jak asi pozorujete, nejraději večer a nejčastěji v seminářské zahradě do 10. nebo 11. hodiny. Jednou uradili jsme se také, že pošleme deputaci do Chrasti k biskupovi Hanlovi, aby si postěžovala do bídné stravy, kterou nám strojí kuchařka Waltrová. Ale když se toho domakali naši představení (rektor, subrektor a spirituál), zastyděvše se, sami pečovali pak o nápravu naší kuchyně.

Nejvíce ruchu vzbudil mezi námi rok 1848. Když došla nás klamná zpráva, že zajat v Praze baron Drahotín Villani, velitel české Svornosti a básník, a že jakožto voják bude uvězněn v Králové Hradci, vlastimilové mezi bohoslovci usnesli se v poradě večerní že mezi 10. a 11. hodinou noční vyrazí ze semináře a z vězení vyprostí zajatce. Uložili jsme gymnasistům, kteří nám jako posluhové přinášeli tabák, pivo a jiné věci, aby vypátrali, kde Villani uvězněn. Zvěděli však jsme od nich na konec, že baron do Hradce vůbec ani přivezen nebyl. Velmi nadšený náš druh Frant. Beck předčítal nám pak po prázdninách r. 1848 ohnivou řeč, kterou měl kdesi ve východních Čechách na táboru lidovém, velebě konstituci, slibuje brzké zrušení roboty a těše shromážděné tím, že rovnost a bratrství, hlásané již evangeliem Kristovým, záhy zavládnou i v naší otčině.

Pozoruhodno, že v některých z nás, kdo jsme v Praze trochu nasákli filosofickými myšlenkami, tyto pomysly stále ještě doutnaly a ovšem neshodovaly se s mnohými naukami, hlásanými v semináři. I usilovali jsme všelijak podle svého si přizpůsobiti poučky náboženské, nemohouce pochopiti, kterak dobrotivý Bůh mohl pro snědění rajského jablka uvrhnouti veškeré člověčenstvo do bídy a kterak by mohla tato svrchovaně milosrdná bytost trestati hříšné smrtelníky věčnými pokutami pekelnými.

Horlivcům mezi theology našinci přezdívali vlažní »Husitů« a ne bez trochy práva. Scházívali jsme se pokoutně brzy v dormitáři, brzy v museu nebo v zahradě, rokujíce o tom, jak spojiti úctu k Husovi s názory církve katolické, a nechtěli jsme ledabyle obětovat ani Husa, ani koncilium, které jej odsoudilo. Zejména šlo nám o to, jak si vésti ve společnosti osob světských, vznikne-li hovor o upálení kazatele betlémského. Jedni mínili, že při také příležitosti jest nejlépe mlčeti, jiní, není-li možno mlčeti, že nezbývá než litovati toho, že ony spory náboženské vůbec vznikly; konečně opět jiní soudili, že koncilium, sesadivši papeže, hlavu veškeré církve, nebylo konciliem oekumenickým, a tedy vlastně, nejsouc řízeno Duchem svatým, že pochybilo. Tyto záhady řešiti bylo opravdu časové, ježto právě tehdáž vycházely z Palackého díla děje doby husitské.

Jeden čas, čítaje Štulcův Blahosvět a v něm zprávy o mnohých anglických lordech katolických nebo katolicismu příznivých, zabořil jsem se zároveň do jakési německé historie o dobách Tudorovců a Stuartovců. Neváhám vyznati, že jsem již silně »voněl seminářem«, odsuzoval anglickou reformaci ve všem všudy a důvěřivě s některými druhy svými očekával, že v 10—15 letech všichni synové Albionu vrátí se do lůna církve katolické.

Jak patrno, nebyl jsem nejhorším kandidátem stavu kněžského — za to nezpůsobilým k pospolitému bydlení v semináři. Nepil jsem piva, které theologům bylo denně udíleno, bera si náhradou za ně peníze. Za dřívějšího života uvyknuv samotě, četbě a tichému studiu, byl jsem nyní ustavičně vytrhován od kollegův a vybízen, abych účastnil se hraní v karty, zpívání, tančení a kou-

ření. Nechutilo se mi to, a zasteskl jsem si, nemaje v městě mimo seminař ani jediné duše známé. Na větší vycházku do okolí městského a dále (do Stěžer, Josefova, Neděliště, Dobřenice a Syrovátky) vydal jsem se jen jednou s kollegou Živsou, vyžádav si o svátcích dovolenou. Již den co den mocněji ozývala se v mém nitru touha, vyprostiti se z ovzduší seminářského. Když pak zase jednou kterýsi představený nám vytýkal, jak stávalo se již dříve zhusta, že na náklad sv. církve žijí mezi námi mnozí pochybovači a nevěrci, odložil jsem kleriku a vystoupil z ústavu, na němž prodlel jsem rok a čtyry měsíce, koncem ledna r. 1849. Abych však v bídě nezanikl, dopsal jsem Havlíčkovi do Prahy, zdali by nevěděl o nějaké kondici pro mne.

Havlíček odepsal mi po několika dnech: »Přijďte sem, přijmu Vás do své redakce; jenom nezmiňujte se o tom nikomu, aby se mi nevyčítalo, že jim odvádím katolické duše.« Pouze dvěma druhům svěřil jsem své tajemství: Bohumilu Haklovi a Leopoldu Hrníčkovi. Hakl stal se později oblíbeným katechetou na gymnasiu hradeckém a zemřel jako děkan v Hořicích. Hrníček, později rada krajského soudu v Písku, rodák skutečský, ač absolvoval již třetí ročník theologie, vystoupil ze semináře brzy po mém odchodu z Hradce.

Já byl šťastnější než Hrníček, že jsem hned po odložení kleriky zachytil se v redakci Havlíčkově. Připomenul jsem dříve, že jsem se Karlu Borovskému někdy jako filosof vyhýbal, obávaje se, aby se nesmál mému bochánku, skrytému pod kabátem; ale zapomněl jsem dodati, že jsem již tehda také Havlíčka, bytujícího v Růžové ulici, občas navštěvoval, ač málokdy jsem jej doma zastihl. Z Německého Brodu znal jsem se s Josefem Šrámkem, jenž v redakci Karlově jsa zaměstnán, podstrčil mu do papírů mou literární prvotinu, kterou jsem nadepsal »Strakatina«, protože to byla směs rozličných žertů a vedle toho něco epigramů, dílem původních, dílem z němčiny přeložených. Karel, uveřejniv tuto mou prácičku, odhadl ji na 3 zlaté konv. mince, které mi pak nakladatel Medau vyplatil. Pochopíte mou slast a radost, když jsem si v kapse cinkal prvním tím honorářem spisovatelským.

Dav se opět zapsati mezi posluchače universitní, pracoval jsem zároveň v redakci Havlíčkově, který platil mně zprva 25 zl. měsíčně a brzy pak ještě sám z dobré vůle 5 zl. měsíčně mi přidal. Národní Noviny vycházely tehdáž ve Ferdinadově třídě, v domě proti klášteru Voršilek. V přízemí domu byla tiskárna, v prvém patře byla redakce, která souvisela s bytem Havlíčkovým. V ní tehdáž pracovali: Alois Krása, Josef Jireček, Hermenegild Jireček (jenž nejvíce psával večer), dr. Gabler, Josef Baudiš, Jan Marek z Nové Vsi (u Kolína), Jan Votka (později za reakce činný s Jirečky při Vídeňském denníku), Josef Kodym a já.

V redakci stálo asi 5 stolů, na stěnách visely mapy, v příhradách na polici řadily se k sobě rozličné (po výtce konversační) slovníky. Návštěvou přicházeli nejčastěji do redakce: Frant. Palacký, jemuž Havlíček dával místo u svého hlavního

stolu, P. Štulc a Franta Šumavský, který obyčejně přichvátal rozhorlen, kdykoli se v Nár. Novinách namanula některá skutečná neb i jen domnělá nesprávnost jazyková. I čítával členům redakce levity, dodávaje: »Dopustíte-li se ještě po druhé takové chyby, všem vám vynadám«. Kdysi přinesly Národní Noviny nějakou zprávu o učitelských kandidátech, zovouce je »čekanci«. Šumavský přilétl na nás pln hněvu a hartusil posměšně: »Tak tedy čekanci! — Ó vy kanci!«

Každou chvíli klepal někdo na dvéře: brzy jednotlivec, brzy zase celé deputace z Prahy i z venkova, přicházejíce, jednak aby s Havlíčkem o některou věc se poradili, jednak, aby mu za něco díky vzdali, jednak, aby jej na tu onu schůzi neb zábavu pozvali. Havlíček se všemi mluvíval po přátelsku, poučoval prostě a jasně, děkoval nelíčeně, ač tyto návštěvy jemu i nám v práci překážely.

V redakci dálo se vše à tempo. Venkovské dopisy a také inserty, málokdy správně napsané, byly upravovány v správnou formu, došlé časopisy a noviny údové redakce hned si rozbírali dle toho, jakého oboru zprávy přinášely. Krása uchvacoval listy francouzské (po výtce L'independence Belge), Marek stopoval (snad prvý z českých žurnalistů) zvěsti bursovní, Josef Jireček měl na mušce Augsburger Allgemeine Zeitung a události v parlamentě frankfurtském, brzy potom již kusém, mně dostalo se později rubriky »Italie«; ostatní brávali si, co na ně zbylo: časopisy ruské, polské, jihoslovanské a j.

Havlíček skládával nejvíce články úvodní nebo feuilletony, někdy za dne, jindy večer, když se vrátil z Měšťanské besedy a porad s předními vlastenci, zejména s Palackým. Pracoval rychle, tak jak mluvil, a psal zřetelným písmem stojatým. K nám, svým spolupracovníkům, vedl si laskavě. Časem vybízel jednotlivce ke studiu věcí časových (na př. otázky dánské, revoluce uherské), někdy svolával nás všecky na poradu o tom, co se mu zdálo důležitým.

O posvícení svatováclavském (r. 1849) náhle si vzpomněl počastovati nás likéry, doutníky a — okurkami. Potom přišla jeho choť Julie a zvala nás všecky do svého pokoje na hostinu, při které bylo nám podáno jídel sice nemnoho, ale výborně upravených.

Ob čas prosívala svého chotě, aby, pamatuje na trpkosti, jichž potom zažije, upustil od uveřejnění některého nebezpečnějšího článku; jen že bývalo to marné. Mraky visely pořád nad námi, sjížděl i blesk, a posléze dočkal jsem se počátkem r. 1850 i hlavní rány — zákazu »Národních Novin«. Redakce se rozptýlila: do Kutné Hory provázel Havlíčka z nás již jenom Kodym.

Z Prahy zaslal jsem pak do Havlíčkova »Slovana« již jen některé výpisky z dějin Pavla Skály ze Zhoře a později v Chotěboři překládal jsem do češtiny některé Bolzanovy promluvy, jež Karel Borovský mínil vydat, ale již vydati nemohl, poněvadž zastaven jeho kutnohorský časopis.

Při tomto překládání pomáhal mi P. Frant. Raymann, rodem z Hořic, s nímžto jako kaplanem v Krupé (na panství Mladotů ze Solopisk) jsem se důvěrně seznámil. Byl to kněz velice ctihodný, přítel professora Dušana Lambla a znalec mnoha jazyků. Farářoval po letech v Uhelné Příbrami, byl upřímným rádcem všech svých osadníků, jmenovitě lidu selského, a později častým hostem dra. Frant. Lad. Riegra na Malči u Chotěboře. —

Zatím došla nás truchlivá zvěst o náhlém odvezení Havlíčka (v noci z 15. na 16. prosince 1851) do Brixenu. Vypráví se, že Havlíček jako theolog kázal jednou v Batelově. Tudy vezl jej Dedera do Tyrol, nedovoluje, aby kdo s ním promluvil. Jen poštmistr, nahlédnuv do vozu, poznal zajatce a podal mu ruku s povzdechem: »Jste-li Havlíček, nuže, s Pánem Bohem!«

Do Brixenu dopisovali Karlovi Kodym, Gabler a Krása; tento vyřizoval mi pak od něho časem pozdravy. Po návratu z Tyrol Havlíček, přebývaje pod policejním dozorem v Německém Brodě, bydlil v zahradním domě za obydlím kupce Aufenfelda. Kdokoli jej navštívil, býval stíhán od četníků. Vetřel jsem se k němu potají zadem od bývalých hradeb městských. Vkročiv do prvního patra domu, zastihl jsem v prvním pokoji jakousi dámu (snad švekruši Havlíčkovu), v druhém seděl on samojediný. Ač byl přepadlý v tváři, uvítal mne laskavě a vyptával se na vše, co se v Čechách dálo, jako jakýsi cizinec. Všecek jsa dojat, rozloučil jsem se s ním a rychle zase vytratil. Nicméně zvěděl jsem brzy od svých přátel, že mne četníci hledali.

(Dokončení.)

Jaroslav Křenek:

Léto na dvorci.

(Ze zápisků Jiřího Romana.)

Onoho léta, které ztrávil jsem v dojmech, obetkávajících tak nevysvětlitelnou jímavostí staré šeré aleje, nepěstěné zahrady, vlahá loubí s rozpadávajícími se bustami, amoretty a fontánami, pak širé ony louky s jezery a háji, vyzývající k selankovitému snění, onoho léta, ztráveného na Bukolu, naleznu veškeren půvab ve svých vzpomínkách, kdykoli zasteskne se mi po chvílích, jichž jas dával, za večerů provoněných vůněmi, růst a kypěti mému sladkou melancholií jinošských smutků sevřenému srdci.

A mohu-liž procházeti bukolskými zahradami, trhati květy u vyhřátých cest a naslouchati za měsíčních nocí slavíkům na březích jezer, nepotkávaje vás, věčně snící, Marjo!

Každého léta vykvétá z teplé hlíny šeřík v mých zahradách, dusné noci prolíná balsamická a sladce morósní vůně akátův a jasmínův a každého večera, vraceje se z vyjížďky krajem mně tak drahým, nalézám opět ony křehce nádherné květy žlutých

růží ve svých vásách... A přece vás již není, drahá Marjo, a já stěží chápu mrazivě krutou pravdu vašeho předčasného skonu.

A jakobych v intimních chvílích znovu naslouchal ržání našich koní, sedlaných v aleji a burcujících noční ptáky, jichž hedvábný let pronikal mléko, stříbro a stíny měsíční vlahé noci. Tebe zřím, příteli, jehož sny byly sny mými, touhy mými touhami. Oněch chvil, kdy vidiny dětinsky nemožných dobrodružství vedly nás lesy, jichž sosny hučely ve větru před bouří vodopády, oněch chvil, jež pudily nás v taje dávných zkazek, jimž snažili jsme se porozuměti, dumajíce v polosesutých hradech u dohasínajících ohnišť pozdě k ránu, kdy gotické lomenice zvolna zasypal purpur jitra, líbajícího kraj, laskavý, obetkaný milostným snem. Jak rád chtěl bych znovu, Nišo, přivolati zpátky kouzlo bukolských večerů! Se vším žárem radostí i s veškerou exquisitní barvou smutku! Nebyla-liž tragika smrti, jejíž stín plížil se Bukolem v poledním jasu, roztavena opojivým, vágním snem dusivého kouzla?

*

Plavými vlnami hrálo slunce a od horkých zdí zahrad vonělo jahodami. Pan Kristian Grill vycházel nám již zřídka vstříc. Jeho zvolný, kolísavý krok neznamenali jsme již v aleji.

Jednoho dne přisedl jsem k jeho rozložitému křeslu, které mu přistavili k oknu. Jeho dětsky usměvavé oči byly rozzářeny a jasny, vyhlédajíce z hekticky zarůžovělých tváří do kraje. U jezera šuměly olše a v háji kukaly žežulky. Dlouhé, nervosní prsty nemocného pána nořily se v samet křesla. Zechřadnul a jeho prsteny spadávaly mu ke kotníkům. V komnatě byl polochlad. Na míse z tepaného stříbra byla nakladena první ranná jablka, zelenožlutá a bílá a tak vonící létem... Zřídka vytrhoval se z letargického polosnění.

»Pohleďte na tyto lány,« šeptal, neobraceje ke mně tváře, »kterak se dmou a vlní. Jako moře z plavého benátského zlata a ohnivé, rudé máky hoří jako krůpěje krve... Když komtessu Lucrezii z ebenové gondoly vynášeli, stékala krev takovými krůpějemi po její bílé paži, obtěžkané zlatem. Bylo jí třinácte jar. Zemřela tak krásná. Tak krásná, drahý příteli, že markýz, žárlivý, vraždil...«

Pan Grill se na chvíli odmlčel. — — »Churaví snivci podléhají dráždivému svodu oné smrtelné krásy, jíž večery obetkávají Benátky. Tam naleznete psance, jichž příliš krásná přirozenost stravuje duši i tělo neukojitelnou vášní. Setkáte se s jejich pohledy, ozářenými za večerů odlesky vína a růží, když žhavý slunce štít zapadá v širé, daleké modro moře a na svatém Marku rozhoupají se zvony...«

Pan Kristian zmlkl a zdálo se mi, že zapomněl mé přítomnosti. Byl ve své říši. Šero večera plížilo se z koutů. Vyšel jsem nepozorován.

*

Intimní chvíle večerního osamění, jimž oddával jsem se v pološeru bukolských komnat! Měly tolik kouzla Regnierovských paláců.

Krásný, bílý jinoch, dívčích, útlých údů s thyrsem ve vlasech — Dionysos, vetkaný v gobelin s celým, ztřeštěným průvodem Menad, Satyrů, Silenů, Nymf a Kentaurů opilých vínem, zřel se stěny, při níž stálo mé lože s bizarními řezbami. Kentauři a Satyrové, stíhajíce nymfy, vráželi v sebe boky a srstnatými zadky. Dryady vyhlédaly z křovin a loubí a na břehu studánky Pan, odkládaje syrinx, uchvátil bělobokou nymfu v pasu, aby ssál žhoucí rty, rozpálené vínem a provoněné květy.

Mramorové vásy s reliefy zpola zašlými, plné čerstvých růží, stály na římse krbu prostřed stříbrných, čtyř- a šestiramenných svícnů. U okna, složeného ze skleněných, olověnými plátky spojených destiček, stálo rozložité kožené křeslo. V něm nejeden z podivínských Grillů prosnil svůj život. Pustá zahrada, alej a jezero mezi stromy, byl výhled, končící v daleku, orámovaný tímto širokým oknem. Sežloutlý papír pergamenový, jejž nalezl jsem ve starém vlašském spinetu, nesl v čele věnování, anakreontické, galantní a obsahoval starofrancouzskou romanci s refrenem:

Sníš . . .
hasnou hvězdy již!
Tvůj šeptá ret:
dnes naposled,
dnes naposled . . .

Zdálo se mi, že ze ztrouchnivělého popela mrtvého vyšel hlas sladký a tesklivý. Prostá píseň zvučela pak mými večery z nástroje po léta zmlklého, ševelícího kdysi milostnými gavottami a odměřenými menuety.

*

To bylo jedenkráte za tichého večera!

Oranžový svit lampy, rozžaté v Níšově pokoji, polil koruny stromů v aleji. Tam stála villa dvorního rady a Níša Borkmann bydlil v ní.

Cvrčků hlasy čechraly vůně sena a mateřídoušky. Marja šla alejí k jezeru Akáty kvetly a korunami stromů plul měsíc. Tichem rozplynuly se mámivé a sladce vroucí tóny Níšovy violy d'amour . . .

Marja zastavila se a naslouchala. Pak přikradla se až k samému oknu. Bylo jí tak podivno.

Opojivé tóny pluly nocí jako bílé labutě melancholickou krajinou, kde čekají na březích roztoužené milenky.

Hudba toužila a lkala, procitala a zapadla v sen . . . Pak nastalo hluboké ticho.

Marja, sentimentální dítě, seděla tu a plakala. Někdo se hluboce vyklonil z okna: »To jste vy, Marjo?«

»Oh, Níšo, kterak je mi teskno!«

»Vyjdu k vám, dovolíte-li?«

»Pohleďte jen, jaká je dneska noc! Jezero leží mezi korunami stromů jako stříbrné zrcadlo, jehož hlatí obráží se plný měsíc. A tolik voní květy a tráva! Akáty! oh, cítíte, kterak voní akáty?«

»Chcete se projeti po jezeru, slečno Grillová?«

»Co děláte dnešního večera?«

»Nic! Jdu již!«

Vyšli do vlny světla jasné, bílé noci a dali se k jezeru. Marja otrhávala lupínky růží a pouštěla na vodu. Údery Níšových vesel byly tak měkké, že jedva zčeřily slitou hladinu.

»Pohledněte, co tam vykvetlo leknínů! . . . Znáte, Níšo, pohádku o leknínové princezně?«

»Již proto ne, Marjo, že vy mi ji chcete povídat!« A Marja vyprávěla měkkým, laskavým hlasem pohádku.

». . . . jedenkráte pak marně čekala Leknínová princezna Zlatého kolibříka. Větry, jež harašily rákosím, nedovedly ničeho jí pověděti, a volavky, letící hedvábem podzimního nebe nad jezerem, neměly k tomu dosti síly, aby pověděly, co znaly. Litovaly tolik ubohou. »Kterak je krásná!« »Kterak je bledá!« šeptaly, uletajíce v dál, nohy vzad. Až jednoho dne . . . . Ale, vy mě docela neposloucháte, pane Borkmanne?!«

»Marjo! Já vás mám tolik rád!«

*

Čtu, drahý příteli, tvůj list, čtu znovu a stěží uvěřuji, že správně postřehl jsem jeho pravého smyslu.

Všechno kouzlo našich společných večerů na dvorci, kdy hořelo léto a v nás kvetlo tolik žíznivých nadějí, přináší mi a přece tolik smutku vane mi z něho!

Jako bych znovu viděl bílé ono dítě s astrou ve vlasech ve chvíli, kdy setkaly jsme se naposledy! A jako bych znovu četl všechen nevyslovený bol, vyzařující jejíma očima.

Z údolí stoupala mlha. Nebem letěly vrány. Pole rozorána a zahrady sešlé, povadlé. Dienzenhoferský bukolský zámeček koupal se ve vlažném ránu. Tam v jednom pokoji bylo otevřeno okno. V černé rakvi tam ležel Kristian Grill, bílý jako z vosku. Zemřel snad v překrásném snu. Jeho rty pohrával úsměv vyznačující nadzemské blaženství . . .

Pod štěpy plály žluté a ohnivé barvy v hromadách jablek.

Potkal jsem Marju v aleji, opouštěje snad pro vždy místa, jež jsem miloval.

»Odjíždíte od nás, pane Romane?«

»Odjíždím, slečno Marjo! Nezapomenu toho léta!«

Kynula mi mlčky do zahrady. Na slabém stromečku rozkvetla tam poslední růže, z oněch teskných, pozdních květů, jichž mlžná rosa připomíná slzy.

»Vezměte si ji! Již tu nepokvetou . . . Nepokvetou, pane Romane . . . a mohly by kvést . . .«

»A měly by kvést!«

»Zde by měly kvést . . . ne, pane Romane, znáte »Nielse Lyhnea«? Tu je! Jdu s ním nahoru na stráň, kde je plno vřesu a sluncem vleče se babí léto. Uvidím vás cestou daleko, daleko . . . až tamhle u lesa mi zmizíte . . . Níša čeká vás ve městě . . .«

Rozloučili jsme se tiše a krátce. Zdálo mi se, že Marja je velmi bledá. Sestupoval jsem alejí a když cesta zvedala se z úvalu k lesu, uviděl jsem na vysoké stráni ubohé, dobré to dítě mávati mi šátkem . . .

Oh, kterak vzpomínati oněch dob, drahý příteli, a nemysliti na ni, již jsme tolik milovali?

Uvěř, že nalezneme ještě své drahé, intimní chvíle, jež znovu oživí v nás veškeru lásku pro prchavé opojení květy, jež rozvily se a opadaly, žel tak záhy! Za bukolských našich večerů!

Ptačí zpěvy (Vogelsangy)

a jiné stopy slovanského dávnověku v německém místopise.

Z řady »Věda či báchora« podává **Jozef Kuffner.**

(Dokončení.)

Zjevy v přírodě mají svou souvislost. Také děje lidské jsou příroda svého druhu.

Zastavíš se nad jménem Vogelsang někde hluboko v německém kraji. Podle všech zákonů poznání původ názvu je slovanský. Tomu-li tak, nemůže zjev být *osamocen.* Byla-li doba opravdu slovanská, pak nebude *jediný* pouze předmět, jediná osamělá stopa, jež by nasvědčovala někdejšímu stavu věcí. Musilo by v nejbližším okolí být *názvů více*, tak nápadně zvoucích, aby bylo pátráno po jich původu.

Něco vás nabádá, provésti hned svoji *zkoušku.*

Hluboko v lůně jihoněmeckého kraje, v okolí Štutgartu namanula se vám stráň s názvem Vogelsang. A vůkolní polohy a jich názvy? Pod strání, hned naproti předměstí Bothnang, s bařinatým luhem Bothnanghaide. Bothnang, jméno v německém kraji často se vyskytující, vždy v místech vodou bohatých, soudě dle mnoha analogií, sluší pokládati za = Vodňany. V sousedství dále močálovitá pláň Krähenwald = Krahava, Krhava. Město samo Štut*gart*, bývalý *Grad*, Gorod = město. Ve středu města návrší s rozhlednou, Kriegsberg = Kres, Krs (křesadlo, žihadlo) signálová stanice. Naproti výšina Lausbühl — Las, Glas, (pozorovna?) Hřbet, Prag, dnes proražený tunelem — Prah — Praha. Předměstí nad řekou Nekarem,[1]) plocho

[1]) V Čechách máme také řeku Nekaru, Negarku (Nežárku), máme Ogaru = Ogarku (Oharku a Ohři) a máme Garu, Garku (Žárku, Šárku potok)!

položené, nijak s přilehlými ostrovy nevyvýšené, a přece: Berg = Breg, břeh. Vedle Geisburg — Kazbor (ukazovací stanice) a j.

Tak od kraje do kraje, od místa k místu. Pustíte se pěchou přes hory, doly a lesy. Průvodce vám cestou jmenuje kopce, skalky, potůčky, samoty, rybníky. Žasnete jaká jména! Buď zcela, buď zpola slovanská! Zde, tak daleko od všeho slovanského života!

Spousty svědeckých dokladů mimoděk vzbuzují otázku: která to asi byla *doba*, o niž tu běží? *Kdy* asi byly národopisné poměry v Evropě takového rázu, že hory a doly, jezera a řeky, města a jiné předměty v kraji dostávaly tytéž názvy na severu i na jihu, na dalekém východě i na dalekém západě? Kdy to bylo, že nad Rýnem jako nad Labem a Vislou, na břehu baltickém i středozemním, nad horním i dolním Dunajem, města slula hrady — grady (gardy, belgardy, stargardy, novgorody a pod.). Kdy strážné vrchy sluly Stráže v Porýnsku (Strasberge) jako v Čechách a na Balkáně! Kdy podle svého významu dostaly své jméno Strasburk v Elsasku i Strasburk v Pomořanech a v Korutanech, Frankfurt na Mohanu i Frankfurt v Braniborech (kudy žádní »Frankové« nikdy se »nebrodili«)! Která asi přibližně doba opatřovala své potřeby a záměry *tak shodným* zřízením a označovala *týmiž* názvy svá opatření míst v Porýnsku, jako v Pomořansku, nad horním Dunajem, jako nad Dol. Dněprem, nad mořem Jaderským jako nad Černým, v Čechách jako v Makedonii (Mělník zde i tam, Prilep — Prilip, Gostivar — Hostivař, Brjaslav — Zbraslav a j. v.)?

Jisto je, ve *středověku*, kam až sahají nejstarší písemné záznamy, ty dávné neznámé poměry jsou už namnoze rozvráceny, paměť o nich už zastřena.[1]) Za to literatura *starověku*, obsahuje množství dokladů vymáhajících pevný úsudek. Rozvoj vzdělanosti řeckořímské předcházela patrně doba, kdy poměry společenské a kulturné po všem prostranstvu Evropské pevniny jsou asi *na témže* stupni vývoje jako poměry *v Helladě* za doby *Homérovy* (1000 před Kristem), tu i tam platilo už *podobné* zřízení veřejného života[2]) a platil *týž* aspoň co do základu mravní názor a zákon. Nebyla doba řeckořímská pro evropský svět žádným »prvním světlem« vzdělanosti vůbec. Byla leda novým utěšeným *rozmachem* dávné obecně platné kultury — všeevropské.

Roku 89 před Kristem oznamují z Říma velikou událost.

Dobyta země Venetů na severu Jaderského moře! V poloze výhodné na pobřeží Jadranu zřízena mocná římská kolonie a pevnost Aquileja. Nově založené město dočkalo se později známého rozkvětu. Nepraví se však, *proč* Římané nové stanici své světavlády dali právě tak nápadné, jinde *neslýchané* jméno. Na jménech tenkrát asi nesešlo. Ani o tisíc let později, při tvrzi bojovného řádu německých rytířů nad Vislou, kronikář nesděluje, *proč* byla nazvána Vogelsangem. *Aquilea* je latinský *protějšek* německého tvaru Vogelsang, přetvar slovanského *Voglej* jako Vogelsang tvaru Voglezany. Trčel tu před

---

[1]) Tamže str. 94—95.
[2]) Tamže str. 92—93.

tím nad mořem pevný *hrad* (město) starých Venetů Slovanů (dnešní Grado). Voglej byla pozorovací stanice v sousedství města. Voglej sluje místo u sousedních Slovinců *dodnes*. A že slovanský název je *původní*, o tom více než přesvědčujících dokladů podává celá topografie Benátská.[1])

Pamětihodné datum! Už za doby okolo Césara, za plného rozkvětu římské říše, je patrně už *v úpadku* vláda jednotné kultury o niž tu běží, kultury, která kdysi udávala barvu a ráz životu na širém prostranství mezi mořem Jaderským a — Severním.

* * *

Zbývá ještě stanice, Úřední věda! Úkol je zjevný. Úřední věda má v patrnosti vykonanou práci, sleduje hnutí duchů, srovnává snesené doklady, snaží se vyrovnati vzniklé rozpory názorů, konati vrcholné dílo činnosti poznávací! Aspoň by *měla*.

— Co praví Úřední věda k otázce Vogelsangů?

— Odmítá vše, co tu předvedeno.

— Má snad Úřední věda po ruce doklady *pádnější*, vývody více *přesvědčivé*?

— Nikoli. Odmítá bez důvodů. Nechce o ničem slyšeti. Mluví o diletantismu a tím pokládá vše za vyřízeno.[2])

— A přece, Vogelsang! Tak nápadný zjev! Volá, aby byl vysvětlen.

— Úřední věda přijímá za svůj výklad J. Foerstemanna, německého vědce, svrchu uvedený.

— Jména tvrzí, hradů, osad daná z »idylických nálad«? Vogelsang, proto, že tu možno naslouchat »ptačím zpěvům«? To přece křičí nejbujnějším — diletantismem!

— Nevadí. Výklad pochází od muže, který platí *za autoritu* v Německu. Sluší se, aby byl za ni přijat též u nás.

— Bez námitek a přezkumu? Třeba se vývod *příčil* všemu rozumu? Toť holý — dogmatism.

— Záleží, *kdo* má slovo! Výklad *autority* je něco jiného, než výklad — diletantismu.

— Což doklad a vývod *sám o sobě* nemá váhy, ať je pronáší *kdokoli?*

— Všecko *na osobě* záleží![3])

Marná řeč. Úřední věda, uzavřená společnost, malá Církev. Má své zákony. Nezbývá než dvojí: buď se podrobit, anebo dát se — vyloučit.

Nespočet dokladů zřetelně nasvědčuje: z panujících jazyků dnešní vzdělanosti *nejstarší* je slovanský. Najmě všecky západní a t. zv. moderní jazyky jsou *mladší* organismy. Jsou dílem teprv novější vzdělanosti, obsahují množství prvků, slov a tvarů zřejmě slovanských, na doklad, že v dávnověku neznámém stará slovanská

---

[1]) »Venetie či Benátky«, tamže.
[2]) Kap. »Diletantism«, tamže.
[3]) Kap. »Dvě vědy«, tamže.

vzdělanost jistě ***předcházela***, nežli nadešel starověk, který zrodil dnešní naši vzdělanost. Ta stala se teprv ***dědičkou*** své předchůdkyně.[1])

Úřední věda nechce o tom slyšeti. Pokládá slovanský živel za kulturně ***nejmladší*** v Evropě.

— Jaké důvody ji k tomu vedou?

— Důvody — autority. Třeba jim ***věřit***, prostě je ***přijmout*** a opakovat, protože ***nedovedou*** — přesvědčit. Dnešní germánské a románské jazyky vykazují množství slov a pojmů zřejmě slovanského původu. Nelze je vyložit ani z germánských ani z románských kořenů ať pojmových ať mluvových. Za to se vykládají takřka samy — ze slovanských.[2])

— Aspoň příklad!

— Stačiž jediný. Slovo ***tanec***. Všecky moderní jazyky je znají. Něm. tanzen — Tanz, franc. danser — danse, slovan. tančit — tanec totéž slovo, tentýž pojem. Základní ***širší*** pojem děje, z něhož tanec se vyvinul? Lehký pohyb, tělo snadně se podnášející do kola, pohyb, jenž se časem stal rytmickým, k němuž se připojila i hudba. Ejhle slovanský kořen: tanuti, tanjet, tan = vznášet se (tanout, zatanout) stávati se lehkým, tankým, tenkým, pol. taniec, tanio = lacině, lacino, levno, lehko. Dříve se tanulo, tankalo, později se tančilo, tancovalo.

— A úřední věda?

— Má jiný výklad. Slovo tanec dostalo prý se do evropských jazyků — z íránštiny.

— Jakou cestou?

— Velmi učenou. Úřední věda vypravuje: »Byli Slované a Iránci už za pravěku bezprostřední sousedé. A stali se jimi zase (!), když asi v šestém století před Kristem objevil se (!) nad Černým mořem záhadný národ Skýtů, mluvící najisto (!) řečí iránskou. Nutno tedy rozeznávat ***dvojí*** styky a vztahy slovanskoiránské: ***jedny*** byly prajazykové a týkaly se zpravidla (!) i baltštiny, slovanštině tehdy velmi blízké, jakož i celé spojené ještě větve arijské, tedy také staré indičtiny — ***druhé***, pozdější, uplatňovaly se pouze mezi samou praslovanštinou s jedné a skytickou iránštinou základem dnešní osečtiny s druhé strany . . .[3])

— Osečtina, skýtčtina, iránština, indičtina . . . ach ouvej, jaká tasemnice knihočišného mluviva! Nemyslíte-li, že by opravdová věda dovedla se vyjádřit — životněji?

— Úřední vědě zamlouvá se právě tenhle způsob. Pokládá jej za zvláště důstojný svého stavu . . .[4])

---

[1]) Kap. »Stopy vztahů«, tamže.

[2]) Tamže.

[3]) Prof. Dr. Janko »O pravěku slovanském« 1912.

[4]) Jako *tanec* z iránštiny, tak prý je slovo *pluh* — z germánštiny (ploužit = vláčet, úsilně brát se ku předů, se *plížit*, kořen *plic*, *plž!*) *Sklo* je prý zase — z gótštiny (rusky podnes *stěklo*, staroč. *stklo*, hmota žárem *stekla*). Jméno řeky *Dunaj* prý pochází buď (!) z »pozdě bastarnského (!) anebo (!) z gótského«. Zatím srovnej jen staré jméno Dunaje (dle pramenů) Tûnnaha, Tonava, Donava, Dûnava a kořen

Širší pojem i kořen slova tanec má slovančina ve svém vlastním pokladě, aniž má zapotřebí sháněti se po něm až někde v iránštině. Do románštiny a germánštiny dostalo se slovo jako mnoho jiných podobného ražení. Tanec = Tanz, jako ranec (chranec) — Ranzen — branec, branice = bronce, chránice, granice = Gränze, klanec, klánice = Lanze, ždánec, ždánice = šance, konati konec = ganz a pod. Vývody prostého pozorování. Úřední věda stíhá je svojí kletbou. Nesrovnávají se s výroky její autorit, příčí se její základním pojmům a představám. Slované za starověku — podle jejích představ — nebyli vůbec *národem* po našem smyslu, neměli prý jazyka dost vyvinutého, aby z jeho bohatství bylo bývalo možno, dodávati látky a formy jiným mladším jazykům a pod.

Z této liché nepřirozené, napříč nejvážnějším dokladům vyvoděné představy prýští všecko prapodivné chování úřední vědy. Tak hned hledisko, jaké zaujala vůči nejstarším *písemným památkám* českým.

— Čechové a vůbec Slované neměli za stara žádné své vlastní vzdělanosti! Třeba mít v podezření každý doklad, který by vydával jiné svědectví! . . .

Toť hledisko úřední vědy v otázce Rukopisné!

V básni o pobytu Tatarů je řeč o »starém Kyjevě«.

— Jakže? Už ve třináctém nebo čtrnáctém věku, že by nějaké slovanské město mělo slout *starým*? Totě zjevný modernism! ironisovala úřední věda.

A ne-li Kyjev, jak měla být pokládána za »starou« teprv — Praha!

Jiná starožitná báseň líčí útok nepřítele na Prahu a město obtočené hradbami. Kdy asi udál se útok? Někdy už počátkem jedenáctého století? Jaká naivnost padělatele! Což není historicky známo, že první obezdil město Prahu teprve Václav I. kol. r. 1250?

Úřední věda stahovala své učené brvy:

— Domnění, že by město pražské a jmenovitě Staré město bylo mívalo zdi ode dávna, hned od nepamětných časů a aspoň již v desátém století, zakládá se na mylném výkladě jednoho místa v Cosmovi . . .[1])

Úřední vědě začíná život a vývoj českého národa a vůbec slovanského živlu — Cosmou. Vůbec prvními kronikáři. Co *před tím* bylo, nepokládá za hodno povšimnutí. Že na evropském západě dobýval pevná města už Julius César? Že touže dobou i dříve jiní měli s podobným odporem co činit v končinách dnes jihoslovanských? Že na Východě nad Dněprem znal velké opevněné město už Herodot (500 před Kr.)? A veliký Alexander svou dobou že lámal si zuby na

---

ton, tonouti, tůň, slova po vší slov. oblasti rozšířená, výtoň, zátoň a pod. Don, Donec, Dunajec a pod. Starý Miklosich zase nedal jinak, nežli, že prý je Dunaj slovo — keltské. Jaké tedy? Pozdě bastarnské či gotské či keltské? Možno, jak vidět, dle libosti přihazovat v té licitaci učených — slovíček.

[1]) *Historický rozbor* básní Rkp. králodvorského a zelenohorského. Napsal Jaroslav *Goll* 1886.

pevných hradbách hlavního města Sogdianů, Marakandy (dnešní Samarkand)? A krátce kolem kol na Východě i Západě, na Jihu i Severu evropském národové už *za nejstarších* známých dob *opevňují* svá důležitá města a sídla, jenom právě v samém srdci Evropy, nad Labem a Vltavou podle názoru Úřední vědy měl by si sedět nějaký výjimečný národ zcela idylicky, libuje si mravy a poměry arkadické a nijak se neohlížeje po tom, co se vůkol ve světě děje?[1])

Povšechný stav společenský i vzdělanostní národů evropských za starověku zrcadlí se zřetelně v samotné literatuře starověku. Obraz ten je v naprostém *odporu* s předpojatou představou úřední vědy. Výmluvné pak doklady krajinského názvosloví nad jiné zjevně *dosvědčují*, že bylo za starověku v Čechách jako všude v blízkém i dalekém *okolí* velmi pečlivě postaráno jak o bezpečnost národní tak o společenskou. Samotny názvy okolních výšin kolem města vydávají neklamné svědectví,[2]) že byla Praha už za oněch dávných dob důležité středisko života, místo opevněné, hájené, chráněné všemi vymoženostmi současné techniky bezpečnostní (služba ostrožná, pozorovací, signálová).

— A v době, o kterou tu zvláště běží?

Pro tu dobu, již hodně pozdější, možno uvésti doklady ze přímých dokonce pramenů historických.

Letopis Fuldenský uvádí výslovně, kterak že bylo s pevnými městy v Čechách kol r. 872, kdy »nedaleko Vltavy« svedena bitva mezi vojskem arcibiskupa Liûtprechta, který do země vpadl a mezi vojskem knížete Bořivoje, jež prý zde bylo na hlavu poraženo:

— Kníže Bořivoj (Goriwei) s ostatním lidem hledal útočiště *v pevných městech*, jichž dobývati Němci se nepokusivše, se mnohou kořistí odtáhli . . .

Tak se mají věci mezi oběma hledisky. Mezi snahou »diletantismu«, dopátrati se světla po stopách dokladů, jaké se nabízejí, a mezi úřední vědou, která vrchnoporučenským výrokem snaží se zakřiknouti nepohodlnou sobě — zvědavost. Neslýchali jste nikdy, aby proti vývodům matematiky, fysiky, astronomie, nebo jiných přesných věd zvedal se někde odpor »domýšlivého« diletantismu. Přesné vývody mluví samy za sebe, nemají zapotřebí autority, přesvědčují. To dostačí. Jakmile však se najde Věda, která mocí společenského zřízení chce vydávati za pravdu věci, které se příčí prostému rozumu, ihned přirozeně zvedá se odpor. Nelze jinak. Prostý rozum nedá si vzíti právo, vypověděti svoji důvěru tam, kde tak bez okolků s patra t. zv. vyššího obzoru se hlásá, že vlastně *dvakrát dvě* »najisto« se rovná — *pěti*.

* * *

Zjednali jste si žádoucí přehled názvoslovné látky určitého okresu. Srovnali jste zřetele, paprsky světla, pouhá zdání i pevné údaje a zkušenosti, jež látka přináší. A hle, s podobností pravdě té-

[1]) Tamže str. 50—52, Tacit o národě »Hermundurů« na horním Labi.
[2]) Tamže str. 94—5.

měř matematickou vyšla na konec na jevo rovnice: Vogelsang — Voglezany.

Jaký průsvit do reálného světa dávno zapadlých věků! Staví se tu na oko zřízení života, poměry společenské, obranné, vzdělanostní, národní. Vše vůkol nabývá určitého světla barvy a tvaru. A to přispěním jediného názvu, jejž podařilo se vysvětliti. A takých šiře pole místních názvosloví obsáhá množství nepřebrané. Jakou kořist možno očekávat, až bude všechna látka ovládnuta, rozdělena, soustavně prozkoumána!

Pracovníků již se hlásí na všech stranách. Co před sto léty zdálo se přeludnou vidinou vytrženého věštce, idea Kollárova o vzdělanosti dávných Slávů, opřeno vývody věcných poznatků, znenáhla zřetelno a nepochybno staví se před oči. Literatura nejcennějších dokladů je nahromaděna, denně donášejí se nové a podrobnější výtěžky z končin pracovních daleko od sebe vzdálených, jež o sobě navzájem ani potuchy neměly. Na doklad jen tři ukázky z posledních takořka dnů. Mluví samy za sebe.

Mladý ruský badatel J. M. Sěmenkovič předložil rozsáhlou studii zpráv a pramenů o starých Skýtech Herodotových.[1]) Řetěz dokladů nevývratný. Nemožno dále pochybovat: Herodotovi nejbližší sousedé světovládné Hellady jsou přímí krevní předkové dnešního obyvatelstva jižné Rusi.

Jiné dílo z protilehlého konce slovanského světa za Dunajem! Kniha bulharského jazykozpytce, žáka Louise Legera v Paříži arci trochu vzpurného, Kotljanina! Množstvím přesvědčivých dokladů ukazuje bulharský »diletant«, jak dnešní panující vzdělanosti evropské a jejich jazyky pramení z mohutného zdroje staré vzdělanosti bulharské (slovanské) a její ctihodného nástroje kulturného.[2])

A třetí na konec, práce německá! Rozbor vynikající ukázky středověkého básnictví západoevropského, známé písně o Rolandovi. Rozloživ látku i text velezpěvu v dějové jeho živly a jazykové prvky, ukazuje autor, německý učenec, s plnou zřetelností ku vlastnímu — ***slovanskému*** obsahu i původu díla.[3])

Možno s plnou jistotou předvídati chvíli, kdy pravda o slovanském dávnověku pronikne k plnému vědomí i převážné části německého učeného světa. A potom ovšem i slovanská naše ouředlná Věda, cestou své předepsané autority dospěje žádoucího poznání, aby se naplnilo slovo proroka, jež praví: Všecka hromadná tělesa podléhají zákonům duše davové! A což je milá úřadní věda jiného, než hromadné těleso, opatřené potřebným zřízením k účelům obecného — blaha a pořádku?

---

[1]) **Гелоны и Мордва. Матеріалы и изслѣдованія по исторической географій Верхдвьевъ Дона и Оки.** В. Н. Семенковича. **Москва** 1913.

[2]) В. **Котлянинъ: Ний Българитѣ** (My Bulhaři!) **Произхожениего ни** atd. **Софія** 1910.

[3]) *Das Rolandlied* als Geschichtsquelle. Eine Studie von F. E. *Mann*, Leipzig 1912.

R. B. Orchis:

Podzimní.

Je vlhký podzim — — Tam, kde v svadlé listí
se halí kamení, jež omšeno je mechem,
pod žlutou klenbou olšin, které svistí
pod chladným větru sychravého dechem,
potůček v dumách, proplétá se chrastím,
a jakby nesměle v tu tichou jeseň zvoní,
jak píseň slední pěl by léta slastím — —.
A olše do vod rudé listí roní!

Se šedých nebes chorý deštík padá
a mlhu na kraj stře, tak nejdojemněj' znače,
jak Příroda, před časem ještě mladá,
svou v závoj halí tvář — a pro své mládí pláče...!

Divoká réva...

Divoká réva na starém loubí
rudě se s temným břečťanem snoubí,
se žlutých sloupů důvěrně splývá,
jeseni něžné adagio zpívá:
O jejím zlatě, o její mědi,
o smutcích srdcí bez odpovědi,
o kvasu barev, jichž nikdy není
tolik jak nyní, v čas zapomnění!

Jan Václav z Finberka:

Neblahý osud.

Otevřeným okénkem nízké chaloupky Fouskovy nesly se jednotvárné zvuky tkalcovského stavu, za nímž seděl a hrubé plátno tkalčil Jan Fousek.

Chvílemi nárazy stavu následovaly rychle za sebou, Jan do taktu si pohvizdoval notu nějaké písničky, chvílemi zase práce vázla, přetrhla-li se nit osnovy nebo nit outku, hodil-li prudčeji člunkem nebo narazil bidlenem.

Dosti často stav zmlkl docela.

Bylo to v okamžicích, kdy příliš hlava pracovala o plánech jeho tužeb, kdy všecko krásné stavělo se mu v představách na mysl, kdy viděl již kolem sebe i zamhouřenýma očima vše, po čem prahlo jeho srdce a žíznily jeho rty.

V takových chvílích byl nakloněn nad válcem stavu, kolem něhož byla navinuta bílá osnova, lokty byl o válce podepřen a hlavu složil do dlaní.

Viděl Stázku, jak sedí u okna při vijanu a přízi pro něj na cívky navinuje, chvílemi se k němu mluvíc obrací, úsměvy ho k práci pobízí, aby byl dříve hotov a dílo odvedl, pak se zvedá, kolem něho se mihne a rameno mu letmo pohladí, zatápí, na snídani neb oběd cosi v hrncích na plotnu staví, zpívá, vypravuje, s jeho matkou o něčem se radí a zase kolem něho k vijanu cape, na něho se usměje, a on pocítí radost v hrudi, kde srdce se mile pohnulo . . .

Taková chvilková snění oslazovala jednotvárný život jeho při tkalčení.

Matka znala již ty okamžiky jeho roztoužení, protože po takovém zmlknutí se ho ptávala, nač myslí.

Jan pověděl všecko a smával se hlasitě:

»Jsem já bláznivý mládenec! Kdyby to Stázka věděla!«

Stázka Hlouškova byla ve vsi od vánoc u sestry, která tu byla provdána za chalupníka Brabence. Rodiče zemřeli v jednom roce. Udrželi se na živnůstce málo výnosné, umořili se starostmi, aby ji měli bez dluhů. Celou dvacítku let pomalu spláceli, co si na ni od lidí vypůjčili. A když byla skoro čista, provdávali první ze dvou dcer. Věno pro ni půjčila svratecká záložna. A tak pracovali na úroky zase při houževnaté píli a snaze, zbavovati se dluhu jeho zmenšováním. Dochovali-li se mladého kusu dobytka, byl prodán a peníze doneseny do záložny. Prodala-li Hloušková na podzim husákům, kteří po horách hejna hus pro velká města kupovali, své bílé husičky, sehnala-li něco za peří prvního podškubání a přidala našetřené peníze za vejce, máslo, drůbež, vypravila se o pěkné neděli do Svratky, kde v záložně tak těžce sehnané, potem orosené peníze skládala na umoření dluhu, jenž se zmenšoval dosti pomalu.

Kdo bere takový peníz, jak se mu zdá nepatrný, a jak naopak tomu, kdo dává, krvavě nastřádaný a veliký!

Jen brambor, sbírané mléko, z nejlehčího zrna semletá mouka a krupky, zelí a bílá řepa střídaly se na jídelním lístku v Hlouškově chalupě. Omastkem se šetřilo. Pouť a posvícení byly jediné dny, kdy světnice voněla pečenými králíky a polévka vařenou slepicí . . .

Stázka ani její sestra Františka neslyšely, že by otec nebo matka naříkali.

Otec říkal, že člověk je tu proto, aby pracoval, aby se domohl buď pro sebe nebo pro děti snazšího živobytí. Pro něho nebyl svět pro vyražení a zábavu, té neznal. Jeho zábava byla práce, jeho vyražení pohled na rostoucí úrodu.

Matka, když práce ji přemáhala a trpkost z toho dření ji přepadávala a omrzelost, posilovala se a pobízela rozumnou úvahou, že všechno plané přemýšlení nepomáhá, práce sama se nevykoná, a tak člověk — — — musí . . .

V tomto slově byla její všechna snaha.

»Musím!«

Myslila při tom na dcery.

Když jednu měli provdati s pomocí pěti set zlatých do chalupy za hodného člověka, rozhodli se hned:

»Vypůjčíme si je na ten náš majeteček a znova budeme dřít, aby pro Stázku zůstal barák s tím polem čistý. Někdo se sem přižení, snad pomoc přinese nebo pilné ruce, aby to živobytí uhájil. Co nám již zbývá jiného než ta lopota na hrudách? Ale nenaříkáme . . . jen když bůh zdraví dá . . .«

Zdraví dával, ale oni je zakopávali.

Museli! — — —

Hloušek žitko požal, údy bolestí narovnával, když byl u konce. Slunce pražilo, východ tmavěl mraky, vítr se vzmáhal, všude vázali, kde měli posekáno.

Strach, aby tu zlatou žitnou úrodu, na kterou se celý rok těšil, dostal do stodůlky, probouzel starost, dával zapomenouti na bolesti v kříži a údech.

»Nic platno, musíme žitko svázat a odvézt.«

A tak rychle se ženou a Stázkou žitko snášeli na povřísla, vázali, nakládali, skládali do večera.

Mraky se přihnaly a padly nad lesy, za noci však přihnaly se nové, a déšť trval tři dny.

Co byla ta námaha, ten pot, to zemdlení z vysílení proti té radosti, že žitko je ve stodole?

Ale zdraví bylo podlomeno takovým častějším shonem a přepínáním těla. Cítili to oba, ale mlčeli.

Stázka bez odmlouvání dělala, co rodiče nařizovali, ač v nitru svém radosti z toho neměla.

Viděla, že staří rodiče klesají pod tíhou dření, věděla, že se tak děje pro ni, a ona tak ráda by byla třeba bez krejcaru, jen kdyby viděla rodiče takovými, jakými byli ještě před málo roky. Teď rychle oba stárli, šedivěli, vrásčili a nahýbali se ku předu. Nic ji netěšilo a také z výsledků toho klopocení se neradovala.

Co tušila, stalo se. Živé stroje se opotřebovaly. Zemřel jeden po druhém v jediném radostném vědomí, že Františka má dobře, že ji provdali do chalupy, kde je slušné živobytí, a že Stázce zanechávají majeteček jen s malým dluhem, který přínosem toho, za koho se provdá, může být uplacen, a oni na čistém tom majetečku budou hospodařiti a peníze si ukládati . . .

Stázka však věděla, že by musela vésti takový život, jaký vedli rodiče, jinak by ukládati nemohli.

A za takový život měla by býti na světě?

Ne! Rozhodla se v plném vědomí a po úradě, že prodá chaloupku i ty tři kousky kamenitého pole a mechovité louky a raději s pomocí peněžitou provdá se v živnost lepší.

Když zaplacen zbývající dloužek a pohřební útraty, zbylo jí sedm stovek, z nichž stovku dala ještě sestře Františce, aby z těch mozolů rodičů svých měly stejně.

A tak ocitla se ve Vortové, v zastrčené vsi mezi lesy, kde všecko voní chvojí a dřevem.

Na tuto Stázičku myslil si Fousků Jan, tkalčík, jediný syn baráčnice Fouskové, která byla na svého syna dosti hrdá. Nebyl opravdu skromný, myslil si na děvče se šesti stovkami, které bylo pěkného těla, ze šetrné rodiny a pracovité. Matčina barabizna stála tak dvě stovky. Byla to hromada dříví umazaná hlinou, obílená čistě a uspravována pečlivě, takže činila dosti příjemný dojem ve stínu rozložitého javoru a tří rakovinou postižených blumek v zahrádce před okny. —

Kousek chudého pole za chalupou a loučka nad rybníkem mohly míti cenu také dvou stovek.

Ale Fousková cenila u syna řemeslo. Vydělal až dvě zlatky za týden, což byl pro ni peníz veliký . . .

Proto Hondu v tužbě jeho podporovala.

»Za její pomoc přikoupil bys pole, z kůlničky stodolu si udělal, dříví z biskupských lesů lacino na ni koupil, krávu byste si pořídili, já se Stázkou bych na vedení hospodářstvíčka takového ještě stačila, a ty bys tkalčil. Začínají dělati ty koberce, hodně na tom tkalci ve městě chytnou, taky bys se tomu musel naučiti, aby bylo pro dva více peněz.«

»Pro dva! Proč říkáte pro dva, maminko?«

»Protože bych se již při vás jen přiživovala . . .«

»Ne, maminko, vy byste tu třetí nebyla, ale vždycky první, jako naše matka . . .«

Z těch slov poznávala Fousková svého, stále hodného syna. Těšila se v duchu těmi jeho slovy a jen se na něho za ně trochu útěšně pousmála.

Ten svůj sen nosil tkalčík v hlavě, kudy chodil, kde si usedl. Obíral se jím stále a štěstí se Stázkou maloval si tak živými barvami, že obrázek své budoucnosti pevně zavěsil si v představách své roztoužené duše.

Stázka, která často kmitla se kolem Fouskovy chaloupky, netušila, jak mocně zabuchává v srdci tkalčíkově rozproudilá krev, jak rozehřívá mu obličej a plní žíly nad spánky . . .

Stav na chvíli umlkl, Jan seskočil a oknem za Stázkou se díval, až zmizela za rohem hospody a kupeckého krámu.

»Musíš se s ní srazit, Hondo,« říkávala matka, »takhle bys mohl oknem se dívat za ní celé roky!«

»Srazit! Vám se to řekne, maminko. Ale jak, kde?«

»Všelijak. Toť se ví, že se příležitost musí hledati. V neděli chodí do Kameniček. Půjdeš tam taky, a z kostelíčka božího se cestou k ní přidáš.«

»Ale, půjde-li jen sama!«

»Nebude vadit, půjde-li s ostatními děvčaty. Tím spíše se k ní dostaneš.«

»Holky vytuší, že Stázce nadbíhám, protože s nimi nikdy nechodím.«

»Ať vytuší! Budou ji tím škádlit, ona se na tebe pozeptá a uslyší, že tě mám jediného, že ti dám chaloupku, kousek toho pole s loučkou, že jsi tkadlec . . .«

»Ale, maminko, zač pak to všecko stojí . . .?«

»Ták?« řekla dlouze a zdiveně, že to, čím se těšili, že nejsou ve vsi posledními a že jsou ve svém, najednou podceňuje . . .

Vycítil tu její jednoslovnou otázku a hned dodal:

»Myslím, jak by to ona podceňovala, maminko... vždyť přece je z většího, mívali až tři kusy dobytka . . .«

»Mívali mívali . . . ale má z toho šest stovek . . . a ty máš taky, počítá-li se řemeslo,« dodala.

Po takových úvahách se mu zdálo, že si na Stázku mysliti může.

Zase rychleji tkalčil, jako by dohoniti chtěl, co zameškal. Plátna přibývalo, zadní válec, na kterém se navinovalo, byl silnější a silnější, za to přední slabší a slabší, neboť osnova na něm ubývala.

Byl hotov právě v sobotu. Plátno s válce vymotal, za pomoci matčiny složil a na zádech v plachetce odnesl do města.

Devět dní o něm pracoval a přinesl skoro tři celé zlatky.

Odevzdal je matce k uschování do truhly, která byla kdysi pestře kvítím a ptáčky pomalována. Teď bylo již vše vybledlé a odřené, jen místy se dosti značil kvítek nebo točená závitnice.

Ptačí třešně již kvetly, břízky chvěly se v mírném větříku a třepetaly mladinkými, na polo rozvitými listy, modříny svou bledě zelenou barvou odrážely se od tmavé zeleni smrčin, osení rostlo, louky oživovaly hebkou travinkou a žlutými květy blatouchu, jarní vzduch byl prohřát a voněl, mraky komárů mihotavě rejdily v hejnech, přelétl motýlek, zabručel čmelák, veselily se včelky z hojné pastvy na žlutých jehnědách kočiček.

Jan Fousek vystrojil se do kostela, byla překrásná jarní neděle, jakých tu málo. Srdce mu rychleji bilo, proud krve hnal se mezi oči. Vědomí, že půjde do Kameniček ze zvláštního důvodu, trochu ho zneklidňovalo.

Přecházel sem tam a díval se proti kopci ke Lhotkám, začíná-li se mužská a ženská chasa trousiti po vozovce.

Poznal Malinu a dvě sestry Adámkovy, z nichž starší byla Malinovou milou. Za nimi do vrchu vážně kráčel a o hůl se opíral představený se synem a jeho mladou ženou.

Pak zase tři ženy v pestrých sukních a svátečních plenách.

Když kolem šli jeho rostenci, projevil přání, aby ho vzali s sebou. Odběhl do světnice pro hůlku; nežli se vrátil, přidali se jiní dva plni žertů a vypravování. Mezi chalupami zakmitla se děvčata; přidali se k nim.

Všichni byli plni veselosti, jen Fousek málo se účastnil hovoru. Myslil na Stázku a nevěděl, šla-li již, či půjde-li za nimi.

»A co ty jsi tak vážný, Fousku, jako bys hříchy zpytoval?« uhodil mu dosti prudce na rameno kamarád Košina.

»Mluvíš-li ty, poslouchám, co bych měl jiného dělat?«

»Pravda,« řeklo jedno děvče, »vždyť Košina ještě vodu na mlýn nezastavil, proto mu mlýnek klape . . .«

Všeobecný smích vyplašil dvě vrány na blízké loučce.

»Mám být smutný? Tolik děvčat! A já svobodný!«

»Jen jest-li by některá z nás tě chtěla!« zažertovala druhá.
»Mě? Deset prstů olízne, jen když zakývám . . .«
»Podívejme se na domýšlivého! Já zrovna ne!«
Košina se potutelně na ni podíval. Byla to právě ta, s níž se měl dávno rád.
»Nevezme-li si mě holka vortovská, zaběhnu vedle do vsi, tuhle do Lhotek,« povídal, když přicházeli k prvnímu baráku.
Ve Fouskovi nějak podivně hrklo.
»Toť se ví, děvčat všude plno,« zmohl se na žertovně pronesenou větu.
Děvčata se po něm ohlédla tak jako v údivu, že je mezi nimi.
Jindy běžel do Kameniček sám a zpět většinou také.
»A kde jste nechali Stázku, děvčata? — — — Podívejme se, jak ten jejich barák dostává nový kabát,« zastavil se Košina před Hlouškovou chalupou, kterou Stázka prodala bývalému hajnému z Kuchyně.
Pokrývali střechu černým krycím papírem, který byl na horách novinkou a jen pomalu se ujímal, hyzdě horské vesničky.
Fousek byl neklidnější, když vysloveno její jméno, a jen úkradmo prohlédl si Hlouškovu chalupu, rodiště Stázčino. Bál se, aby ani pohnutím brvy neprozradil, že se v duchu dávno obírá plánem vzíti si ji za ženu.
»Kde jsme ji nechaly? — — — Vida, jak se po ní Košina poptává! No, povím ti. Časně ráno vydala se do Hlinska s Brabencem, se svým švakrem.«
Fousek zakašlal — — — a počal rychleji oddychovati rozčilením. Mimoděk zastavil a díval se přes vrcholky lesa, který od Lhotek dolů k Chrudimce se šířil, směrem k Hamrům a k Studnickému holému kopci s jedinou pokroucenou borovicí na táhlém, kamenitém vrcholku. Za ním v širokém dolíku viděl v představách celé město, jak se na ně tolikrát díval od rozložitých dvou lip u Bouškova kříže, kde si odpočíval, když nesl těžké plátno na zádech.
Cesta neměla již pro něj významu. Měl chuť vrátiti se, také mu napadalo, aby se vymluvil na pobolívání hlavy z toho nebývalého jarního parna, aby v lesíku zůstal sedět a pak, až všichni dále v les zajdou, aby se pustil pěšinami kolem chmelinky k Ovčínu, Hamrům a k Hlinsku, kde by náhodou mohl se k Brabenci přidati a tak ke Stázce se dostati.
Ale napadlo mu, že by se o tom později mohli dověděti a vysmáti se mu, že do Kameniček bylo na něj daleko, do Hlinska, kam z Vortové je skoro dvakrát tak daleko, blíže . . . Přetřel opocené čelo a s hlavou k zemi schýlenou kráčel za ostatními, kteří stále byli v nejlepší náladě.
Na silnici, kterou šli dále krásným lesem, plným jarní vůně a zpěvu kosů, utvořili všichni příční řadu a dali do kroku. Od Kameniček nesly se sem jasné údery zvonů. Pozváněli.
Na rybníku Krejcaru, kolem něhož těsně silnice se vine, klidně pluly lysky, černé s bílými plošinami. Některá se poplašila a zmizela pod vodou. Divoké kachny ukryly se v starém rákosí.

Fousek v kostele nebyl duší, jen tělem.

Stál, když ostatní klekali, takže ho Košina zatahal za kalhoty, klekal, když všichni vstávali, a tak byl roztržit, že vyšel bez hole, kterou si v koutku u lavice postavil.

S ostatními zpět již nešel, vytratil se dříve z hostince, kam ho ještě mládenci zatáhli na pivo, nešel ani touž cestou zpět, pustil se od silnice po hrázi dávno vypuštěného velikého rybníku k Lánům, pak podél Chrudimky a pěšinou lesní k Vortové, takže na Lhotky již nepřišel, ty zůstaly mu po pravé ruce.

Domů přišel se zklamáním na dně srdce.

Nejmilejší jeho nedělní jídlo, pečený bramborák, mu nechutnal, ač cestou vyhladl důkladně.

A jakou práci si matka s bramborákem dávala! Již v sobotu uvařila brambory, aby se druhého dne dobře strouhaly. Do nastrouhaných bramborů dala mouku, všechno koření, hlavně marjánkové plevy, utřený česnek, nelitovala dáti tři vejce a trochu omastku. Všechno proválela a na pomaštěném kastrolu pekla, až bramborák měl červenou kůrčičku. Chutnal jako jaternice, ač masa v něm nebylo.

Jan ho jen okusil, když matka stále nutila a chválila, jak se zdařil. Viděla na něm stísněnost, kterou hleděla zaplašiti.

»No, když jsi se s ní nesrazil dnes, poštěstí se ti to jindy. Snad v neděli jistě, co pak by zas dělala ve Hlinsku?«

Syn se upokojil a šel si sednout do zahrádky, kam matka za ním přišla, aby nalila do dřevěného korýtka, v zemi zapuštěného, huse a třinácti housátkům čerstvé vody.

Vesničtí přecházeli a u plůtku se zastavovali k výměně hovoru o teplém jaru.

Fousek nejevil účasti, takže zastavivším zdálo se, jako by nebyl rád, když tu stojí.

Tato neděle, která mu nepřinesla splnění, jehož od ní očekával, zdála se mu při nečinnosti nekonečně dlouhou.

Časně ráno pustil se do navinování nové osnovy, aby zase celý týden pracoval a těšil se na neděli příští.

Všedního dne nebylo ani pomyšlení, že by se mohl se Stázkou setkati. Brabenec měl chalupu na druhém konci vsi stranou od cesty, Stázka se neobjevovala, byla stále doma nebo na poli, byla-li práce.

Co by bylo platno obcházet v blízkosti chalupy její sestry?

Jen by probouzel zvědavost, proč se tam plete . . .

Něco jiného bude, až se s ní seznámí, až jí řekne, že by s ní rád takhle někdy večer po práci pobesedoval, k lesu a k hájence se s ní prošel, dříve však se kolem světelkovati neuznával za vhodné a účelné.

Proto celý týden těšil se na neděli a snoval plány, jak se k ní přidá, a vymýšlel si řeči, jaké povede . . .

Matka jej posilovala v nadějích a jistotě, že dosáhne, po čem touží. Zdálo se oběma, jako by Stázka tu již byla. Tak živě si představovali výsledek svých toužných snů . . .

Přišla očekávaná neděle.

Zase tak teplá a vonná, světlá a klidná, jako minulá. Fousek věděl, že Stázka do Kameniček půjde jistě, když minule nebyla. Pozoroval, kdo již jde ze vsi lhoteckou vozovkou. Stázka to pořád ještě nebyla . . .

Až pojednou uviděl ji, jak od školy kráčela uprostřed dvou mužů kolem rašelinaté lučiny. Brabence poznal, ale toho druhého poznati nemohl.

»Maminko,« přiběhl do světnice, »tak už jdu. Stázka jde s Brabencem a ještě jde s nimi jeden. Toho neznám. Pospíším si, nadejdu je po mezích . . . přitočím se k Brabenci a už se jich budu držeti.«

»Běž, běž, Hondo, a drž se jich, snad se ti naskytne cestou příležitost, abys s ní pohovořil a nařekl jí, co máš v úmyslu. Bůh ti dej v tom kroku štěstí,« znamenala ho křížem se slzami v očích.

A jak vyšel, setkal se s Košinou, který ve chvatu pravil:

»Fousku, počkej tu, zastavím se pro kamaráda a půjdeme pohromadě! Pak ti povím novinu.«

Zmizel mezi chalupami.

A když se vrátil bez kamaráda, povídá:

»Pojďme! A víš co nového? Podívej se,« ukázal směrem k Stázce, »má tu ženicha, sklenáře z Herálecké huti. Hned do Lhotek za ní chodil, ale rodiče bránili. Odejel a teď se vrátil. V neděli mu byla v Hlinsku naproti, přijel vlakem. Jdou zadat ohlášky... Pojď!«

Fousek se zachvěl, nohy mu dřevěněly, v očích mu tmělo . . .

»Pojď, pojď!«

»Nejdu dnes do Kameniček, běž sám,« vyrazil ze sebe a vrátil se do světnice . . . Když pověděl matce, co slyšel, jako by jí podťal nohy. Dlouho se nemohla vzpamatovati a pak šeptala:

»Nemáš štěstí . . . To už je tak tvůj neblahý osud . . . Bože, bože, jak divně ty větry nad lidským štěstím zavanou . . . No, jaká pomoc . . . vždyť jsou na světě i jiné holky . . .«

»Jsou, jsou, ale ne takové, jako Stázka, maminko — — —«

Několik dokumentů k dějinám českého novinářstva

v 60. letech věku XIX.

C. 30593.

Ve jmenu Jeho Veličenstva, Císaře!

C. k. vrchní soud zemský v království Českém nález c. k. zemského co trestního soudu v Praze ze dne 21. listopadu 1868 č. 27049, jímž vyšetřování proti Emanuelu a Augustu Tonnerovi pro zločin rušení veřejného pokoje § 65. *a*) tr. z. a přečinem pobuřo-

vání dle § 300. tr. z. čili čl. III. zák. ze dne 17. prosince 1862 č. 8 ř. z. ai 1863 za příčinou nedostávající se povahy dotčených trestuhodných skutků dle § 197. ad 1. ř. tr. zastaveno bylo, k odvolání c. k. státního zástupnictví v ten smysl *změnil:* August Tonner vydává se pro naznačený v § 65. *a*) tr. z. zločin rušení veřejného pokoje a v oddělení III. zákona ze dne 17. prosince 1862 čili v § 300. vyznačený přečin, a Emanuel Tonner, zodpovědný redaktor časopisu »Světozor« pro spoluvinu v těchto skutcích trestnou dle § 65. tr. z. v obžalobu, oba se ponechávají až k vynešení konečného rozsudku na svobodě, a nebudou k závěrečnému přelíčení žádní svědkové obesláni.

Proti tomuto nálezu stojí na vůli odvolání podati, které ve 24 hodinách ode dne vyhlášení nálezu u vyšetřovacího soudu ohlášeno a provedeného nejdéle v 8 dnech ode dne odvolání taktéž u vyšetřovacího soudce podáno budiž.

Důvody.

Pod názvem: »*Politický přehled*« v čísle 37. časopisu »Světozor« dne 11. září 1868 vydaném, přicházejí pod nápisem »*Rakousko*« také tato vyjádření:

»Český a moravský sněm bez Čechů a Moravanů sněmuje dále »a *dopřává* v bázni Boží nejširšího *průvodu protislovanským chout*»*kám*. V Terstu počínají si Italiáni jako druhdy Milančané nebo »Benátčané. Nechtějí nic o Rakousku věděti. Hledí k sjednocené »Italii. Protislovanská politika nese tam již záhubné pro Rakousko »ovoce.«

V druhé zprávě spočívá povaha § 65. *a)* tr. z., poněvadž se Rakouské vládě vyčítá, že vlašskému národu protislovanskému nadržovala, a tato proti Slovanům čelící politika že již zhoubné pro Rakousko ovoce nese.

V první zprávě jest však přečin čl. III. zák. ze dne 17ho prosince 1862 obsažen, poněvadž se českým a moravským zemským sněmům, v kterých Čechové a Moravané scházejí, vyčítá, že v bázni Boží nejširšího průchodu protislovanským choutkám dopřává.

Z těchto trestuhodných skutků jsou August Tonner, jenž doznal, že článek ten do tisku dal, a pak Emanuel Tonner, tento co odpovědný redaktor časopisu, jenž článek před odevzdáním do tisku nevyloučil, a proti kterému poslednímu již 1. stolice 21. října 1868 č. 22666 nález na zavedení vyšetřování, jenž právní moci již nabyl, učinila, právně obviněni, pročež po změnění prvního nálezu nyní obžalovací nález vynešen býti musel.

O tomto usnešení se Vám dává na rozkaz veleslavného c. k. vrchního soudu zemského ze dne 1. prosince 1868 č. 37855 vědomost.

Z c. k. zemského co tiskového soudu v Praze dne 8. prosince 1868.

Mentberger m. p.

Dlauhy.

Panu Emanuelu Tonner-ovi, professoru, v redakci »Světozoru« u p. Dra Skrejšovského

v Praze.

*

Veleslavný c. kr. nejvyšší dvore soudní!

Dne 19. října t. r. měl jsem jakožto odpovědný redaktor týdenníka obrázkového »Světozor« závěrečné přelíčení u zdejšího slav. soudu zemského jakožto soudu trestního ve věcech tiskových, jsa pohnán od c. kr. zastupitelstva státního pro přečiny v čísle 36. řečeného časopisu prý spáchané proti §§ 300. a 305. jakož i proti čl. III. zákona ze dne 17. prosince r. 1862 čísl. 8. Mimo mne stál před soudem také ještě bratr můj August, jenž se k tomu znal, že článek prý závadný sepsal a do tisku dal. Spoléhajíce na dobré právo své, jakož i na spravedlivosť sl. soudu postavili jsme se oba bez právního obhájce; i dle přání a naděje naší slavný soud zemský vynesl nález, jímžto oba byli jsme uznáni vší viny prostými, poněvadž slavný soud v článku tom nenalezl žádné povahy skutku trestuhodného.

Avšak zastupitelstvo státní dovolávalo se soudu vyššího, totiž vrchního soudu zemského v Praze, jenž nálezem, daným dne 9. listopadu r. 1868 č. 34.877 odsoudil nás každého k tuhému vězení na čas šesti měsícův, k náhradě outrat řízení soudního, mne pak také ještě na ztrátu 100 zl. r. č. z kauce.

Výrokem tímto, jenž, ačkoli nyní u nás politických procesův jen se hemží a všecko napořád se odsuzuje, všeobecně způsobil sensací nad míru nemilou a trapnou a to netoliko u národní naší strany české, nýbrž, pokud jsem se přesvědčil, také u strany německé a vládní, — výrokem tímto, pravím, cítím se nad míru stížena a tudíž dovolávám se Veleslavného nejvyššího dvoru soudního, jsa důvěrné naděje, že se mi dostane spravedlivosti i že Veleslavný nejvyšší soudní dvůr potvrditi ráčí výrok stolice první. Jsemť totiž přesvědčen, že ve státu, jehož panovníci měli tak krásná a významná hesla: »Justitia regnorum fundamentum« a »Recta tueri«, vláda nemůže míti jiné snahy, než aby se zjednal průchod spravedlivosti, této v každém státě řádném věci nejsvětější! i nikdy nechci zato míti, žeby kterýkoli soud říditi se chtěl dle zásady: »Stat pro jure voluntas!«

Jako dne 19. října oustně sám jsem se hájil, tak i nyní neužívám pomoci žádného právníka, doufaje, že věci tak jednoduché dovede dolíčiti nezávadnosť článku i nevinů svou.

Předně vidí se mi býti zapotřebí, vyložiti, jakýto časopis jest »Světozor«. Jestiť to týdenník obrázkový, vycházející v Praze od měsíce července roku lonského, jenž přináší hlavně články dějepisné archeologické, literární, přírodopisné, životopisy, cestopisy a t. pod a proňž kauce hlavně toliko za tou příčinou byla složena, abychom nikdy nepřišli v nesnáze o překročení programu. Tudíž »Světozor« mimo chudičký přehled současných událostí politických nepřinášející nic současného politického, tak jako jiné časopisy toho druhu k. př.

Lipské »Illustrirte Zeitung« a »Über Land und Meer« nemůže býti vřaděn mezi noviny politické. Podotýkám toto z předu proto, poněvadž tím chci dokázati, že »Světozor« není a býti nemůže arénou čili bojištěm zápasův politických časových, a tudíž při zdravém rozumu nelze předpokládati, žebych, chtěje se účastniti nynějších putek ústavních a politických činil to tam, kdežby všecka práce byla ztracena, poněvadž pro věci politické »Světozora« nikdy ani nečte ani neodebírá. Byloť by to právě tak, jako kdyby někdo, zbraní chtěje bojovati proti nepříteli jakémusi, zalezl si do liduprázdné huštiny a tam mečem kolo sebe máchal, nikoho nemaje ani proti sobě ani vedle sebe.

Nyní pak dokáži, že vůbec v celém článku, pro kterýž jsem stíhán a od sl. vrchního soudu zemského až na šest měsíců tuhého vězení odsouzen, pranic není závadného, jak uznati ráčil slavný zemský soud pražský.

První místo politického přehledu č. 36. »Světozora« zní takto doslovně: »Rakousko má se sněmy kříž. V Čechách a na Moravě zasedají sněmové kusí i lid si jich mnoho nevšímá, věda, že tančí podle píšťaly vládní.«

V těchto slovech není obsaženo pranic jiného, než pravda skutečná a nevím, kterak v nich možno nalézti něco trestuhodného, lečby již to trestu bylo hodno, když někdo se opovažuje, o skutečné události se zmiňovati a to činiti slovy svými. Jakáž pak, prosím, byla by to svoboda a jaká zejmena svoboda tisku, kteréž prý za nynější vlády požíváme? Ve větě, jak ji bratr můj napsal, není ani jediného slovíčka, kteréžby samo sebou bylo urážkou, i také celek tím není. Na sněmech v Praze a v Brně nebylo zástupcův národnosti slovanské v Čechách a na Moravě a tudíž sněmové ti dojista nebyli ouplnými, nýbrž kusými; neboť »kusý« v obecné i spisovné řeči naší znamená cosi, čemuž část nějaká schází. Průpověď »tančiti podle píšťaly něčí« neznamená nic jiného, než že někdo počíná si úplně dle vůle něčí i nezahrnuje do sebe smysl, že to činí »z nesamostatnosti«, snad jako nástroj nějaký, neboť dle píšťaly něčí tančiti může právě také z vlastní vůle, z oumyslu a přesvědčení svého. Opakuji tuto, co jsem byl řekl v oustním hájení se před sl. soudem trestním, že kdyby o mně někdo řekl, že k. př. tančím dle píšťaly národních vůdcův našich, pranic nebyl bych tím uražen v žádném ohledu ani co se týká samostatnosti mé, neboť bych si byl vědom, že tak činím z dobré vůle a přesvědčení, nikoli co nástroj nějaký. Průpověď »tančiti dle píšťaly něčí«, s kterouž se dosti zhusta potkáváme v nejlepších kruzích i u nejslušnějších spisovatelův, toliko tehdáž mohla by jmína býti urážkou, kdyžby ten, podle jehož píšťaly se tančí, byl osobou povahy takové, že by se to nesrovnávalo se svědomím a ctí muže řádného, srovnávati se s vůlí a zámysly jeho. Když tedy, jak jsem v ústním hájení byl podotknul, zastupitelstvo státní ve větě, bratrem mým napsané, »že sněmové (v Praze a v Brně) tančí dle píšťaly vládní«, mermomocí viděti chce tupení a hanění, a také sl. soud vrchní k tomu přistupuje, zdravý rozum dává, že spíše oni urážejí tím vládu, jako kdyby to bylo cosi nectného, tančiti dle

píšťaly její čili jednati dle vůle její. Byloť by to zajisté smutným znamením pro sněm i pro vládu, kdyby to bylo »tupením«, »haněním« a »pobuřováním«, kdyžby se řeklo, že sněm tančil dle píšťaly vládní.

Rozumím ouplně horlivosti vrchního soudu zemského, ale nemohu nijak porozuměti důvodům jeho; neboť ať o tom pomlčím, že se mi nijak nemůže dokázati zlý úmysl, táži se toliko, kterak možno dokázati, že jsem se chtěl dopustiti a skutečně dopustil výčitky »nesamostatnosti«? Nikde není řeči o výčitkách. Ostatně i kdybych byl řekl (co se ale nestalo), že sněm z nesamostatnosti tančil dle píšťaly vládní, nebyla by to absolutní urážka, poněvadž v ústavních státech vlády překážejí samostatnosti sněmův, jako zas sněmové překážejí samostatnosti vlád.

Jinak bohužel soudil sl. vrchní zemský soud; máť on za to, že zpráva naše jest »patrné tupení«, aniž pak vidělo se mu zapotřebí, vyhledati a podati řádných důvodův, jako kdyby to bylo nějaké axioma mathematické. Avšak nikoli! vždyť sl. vrchní soud zemský předce uvádí důvod pro toto »patrné tupení« a sice (horribile dictu et auditu), poněvadž prý »výraz ten přichází v listu redaktora, kterýž sám poslancem na českém sněmu jest, který do sněmu nepřišel a patrně proti němu k opovrhování povzbuditi hledí.« Věru podivno, jakovými okolnostmi a ohledy dal se vésti slavný vrchní soud zemský. Může býti, že je v tom hluboký důmysl právnický; já však, nejsa právník, rozumím tomu zcela jinak a potvrdili mne v tom všichni, kteříž v rozsudku tom čtli tento důvod sl. vrchního soudu zemského.

Jeliž to důkaz nějaký, z věci samé vážený? Zdaž slovo nějaké, když je pronáší B., jest tupením a haněním, čímžby nebylo v ústech jiného člověka k. př. A.? Nemusíme-liž podle toho uzavírati takto: »Kdyby redaktor Emanuel Tonner, nevěren zásadám svým politickým a zpronevěřiv se politickým soudruhům svým, byl přišel do sněmu, nemohl by v časopise jeho nikdo nalézti tupení sněmu a byl by tudíž prost všeho stíhání a trestu?« — —

Každého občana zajisté musí blažiti, když vidí, kterak soudové váží si sněmu a nedopouštějí, aby tupen byl; každý rozumný a nepředpojatý ale dojista poví, že sl. vrchní zemský soud, když již se ohlížel k mé hodnosti poslanecké, nerovně více spravedlivosti, znalosti zákonův, úcty a vážnosti k němu byl by osvědčil, kdyby byl chtěl vyšetřiti, šetřilo-li se zákonův a úcty k sněmu, když *bez potřebného a předepsaného reklamování u sněmu*, *právě zasedajícího, byl jsem pohnán před soud.* Ponechávám toho všeho laskavému a moudrému uvážení Veleslavného nejvyššího dvoru soudního, jenž dojista náleží ocení *zákon o nedotknutelnosti poslancův.*

Kdyby soudové chtěli souditi a odsuzovati až k těžkému vězení na šest měsícův jen dle toho, co se jim bez důvodův zdá býti »patrné«, pak věru nedivil bych se tomu, kdyby se provolala zásada ohyzdná: »Stat pro jure voluntas!«

Druhé místo v témž »politickém přehledu« čísla 36. »Světozora«, v němž má býti něco trestuhodného, zní takto: »Co jedině

ještě sklíčené mysli dodati může svěžesti, jest nepřehledná řada politických procesův, které se po vší vlasti s horlivostí pochvalnou zavádějí a tisíce národních mučenníkův nám vyrábějí.«

V tomto prý se nacházejí až dva činy trestuhodné!

Nachází-li se v tom přečin dle § 300. z. tr., táži se: »Kde pak se v této zprávě tupí a hanobí úřadové státní neb obecní jednotliví zřízenci vládní, když o nich vůbec není ani řeči?«

Kde a v kterých slovech nachází se tupení, hanění neb posmívání? Není-liž vůbec známo, též od strany nám protivné, od celého veřejného mínění i též od novin vládních uznáno, že ve vlasti mé, v Čechách, skutečně vede se »nepřehledná řada procesův politických s horlivostí pochvalnou« a již také často pochválenou a že z toho vzrůstá nám na »tisíce mučenníkův národních«.

Celá zpráva nezahrnuje tedy nic jiného, než událost pravdivou. Abych pochybnost o tom rozprášil, mám snad dovolávati se výrokův ministrův samých? Mám snad pravdu slov oněch teprv dotvrzovati podrobným vypisováním předlouhé řady výrokův soudních, ustavičně se opakujících v přísnosti stále rostoucí, čehož všeho dočísti se možno také ve všech novinách vládních? Je-li dle zdání někoho již pouhé opakování sto- a tisíckráte pověděné pravdy tupením, tedy ten, kdo tak soudí, sám velmi urážlivé smýšlení má o úřadech, že totiž pouhým pověděním, jak se věci skutečně mají, již jsou potupeni a pohaněni.

Slavnému vrchnímu soudu výraz »pochvalnou horlivostí« zdá se býti tak nebezpečným, že se tím »patrně« popuzuje k nenávisti a opovrhování soudy. Kdyby nebylo jména přídavného »pochvalnou« a kdyby pověděno bylo toliko »horlivostí«, tedy by nebylo nic trestuhodného? Že ve všech úřadech pracuje se s horlivostí, tuším, není nic nového, ba děje se tak z povinnosti. Že pak všichni pánové, kteří účinkují v úřadě zastupitelstva státního při sl. soudu zemském v Praze, mnohem rychleji postoupili, než jiní jejich páni kollegové, z toho snad dovoleno uzavírati, že si počínali »horlivostí pochvalnou« a tudíž zdaž v ústech redaktora výčitkou trestuhodnou stává se to, co pochvalou jest, když to pronáší vrchní zástupce státní?

I dejme tomu, že sl. vrchní soud zemský ve slovech »pochvalnou horlivostí« spatřuje ironii, nejsou-liž ironie a potupné posmívání se pojmy od sebe velice rozdílnými? Není-liž k potupování zapotřebí také ještě, aby se snižovalo? Ostatně velmi dobře se pamatuji, že tentýž sl. vrchní soud zemský v Praze sám kdysi učinil výrok, že ironie není nic trestuhodného.

Co se konečně týká výrazu »národní mučenníci«, v čemž sl. soud vrchní spatřovati chce přečin proti § 305. zák. tr., to i tu doufám, že se mi podaří, dokázati Veleslavnému nejvyššímu dvoru soudnímu, že i zde není pranic trestuhodného.

O každém, kdož pro něco trpěl aneb něco nepříjemného snášel, říká se, že jest mučenníkem; říkáme tak i o lidech, kteříž trpěli třebas pro takové idei, jež nyní úplně zatracujeme. Vdovy indické, když na těchtýž hranicích se upalují, kdež mrtvoly manželův jejich

se pálí, sluší zajisté také jmenovati »mučennicemi« a předce v tom není ani za mák schvalování nesmyslné zásady, dle kteréž tak se jedná. Nikdo rozumný nemůže souditi, že ten, kdo jiného jmenuje mučenníkem a přitom ani slovíčkem neposuzuje věci, pro kterouž trpěl, schvaluje věc, pro niž onen jest mučenníkem. Zrovna tak mají se věci v článku našem. Tam toliko řeč jest o »národních mučennících« i ani slovíčkem nezmiňujeme se o věci, pro kterou trpí. Že nyní na sta, ba snad na tisíce osob ve vlasti naší se odsuzuje, že mnozí na dlouhý čas do žaláře jsou dáni, jiní pokutami peněžními, v nynějších bídných časech velmi citlivými se stíhají, jiní se zbavují práv občanských atd., to zajisté není nic příjemného, nýbrž utrpením a tudíž ti, kterých se to týká, jsou mučenníky věci své, totiž trpí pro ni.

Že pak slova toho »mučenník« velmi zhusta, ba obyčejně se užívá, dokáži příkladem velmi závažným. Známoť vůbec, že předešlý ministr státní J. Exc. pan hrabě Rychard Belcredi, byv vyzván, aby soudně stíhati dal noviny německé, kteréž naň dorážely nestoudně (tisíckráte více, než noviny české odporují vládě nynější), neučinil tak, nýbrž pravil, že stíháním a trestáním nechce nadělati »mučenníkův«. Proč tehdáž hrabě Belcredi nebyl žalován a odsouzen pro schvalování skutkův nezákonních!

Jsem tedy přesvědčen, že Veleslavný nejvyšší soudní dvůr vůbec nic trestuhodného neráčí shledati v těchto článcích č. 36 »Světozora«, jichž nezávadnosti tuto jsem hájil svědomím nejlepším a nikoli jen planými vytáčkami.

Co se konečně týká toho, jak tomu chtějí zastupitelstvo státní a vrchní soud zemský, jakobych »úmyslným opomenutím« vinen byl, a takto za jiného se chtěl skrývati (kdyby totiž bylo spácháno něco trestuhodného), to s nevolí spravedlivou odmítám od sebe takové nařknutí. Jsemť zajisté člověk, jenž má tolik poctivosti a odvahy, abych za to, co dělám, také sám odpovídal a, potřeba-li, i také sám trpěl. Jako kdybych k. př. byl soudcem, vždy měl bych tolik poctivosti a odvahy, abych soudil dle spravedlivosti a svědomí, a za žádnou cenu odsuzováním nevinných nesnažil bych se sbírati si domnělých zásluh: tak i co redaktor mám tolik poctivosti a odvahy, abych znal se k tomu a odpovídal za to, co jsem napsal; a zajisté v tomto případu, s 36. číslem »Světozora« nic tak velice mne nemrzí, než okolnost ta, že se do toho dostal také bratr můj August. Já totiž, nedosti se obíraje nyní čtením novin politických, poprosil jsem jej, aby mi někdy napsal kratičký přehled politický pro Světozor a znaje bratra svého co poctivého a obezřelého muže, jenž mi ani volí ani nedopatřením neučiní nesnází, nevždycky čítal jsem, co napsal. Kdybychom nemohli spoléhati ani na vlastní bratří, jichž vzdělanost a poctivost známe a ctíme, pak věru by nedůvěra byla prvním zákonem moudrosti, přestávalo by však přátelství a rušily by se i všecky svazky pokrevenství. Kdybych byl měl nejmenší tušení, že některý soud v oněch řádkách č. 36. Světozora, kteréž nikomu neuškodily, nic zlého nezpůsobily, žádné pozornosti veřejné nevzbudily, nikoho k ničemu nepopudily, tím méně pobouřily (leda snad

slavné zastupitelstvo státní), spatří cosi trestuhodného a bude chtíti diktovati drakonický trest tuhého vězení na šest měsíců, věru nikdy nebyl bych učinil po vůli bratra svého Augusta, abych pravdu řekl, že on to nepsal a do tisku dal, nýbrž všecko s radostí byl bych vzal na sebe, abychom netrpěli oba.

Avšak mám plnou naději, že spravedlivost nedá nám ublížiti a že práva svého dojdeme. Pročež k Veleslavnému nejvyššímu dvoru soudnímu důvěrně se utíkám, vznášeje naň prosbu: Veleslavný nejvyšší dvore soudní, ve při mé račiž vynésti nález takový, jenž by se shodoval s rozumem, právem a zákonem.

V Praze, dne 29. listopadu r. 1868.

Emanuel Tonner,
odpovědný redaktor »Světozora«.

*

N. E. 7309
1869

Im Namen Seiner Majestät des Kaisers!

Der k. k. oberste Gerichtshof hat über die Beruffung des August und des Emanuel Tonner wider das Erkenntniss des k. k. böhmischen Oberlandesgerichtes vom 1. Dezember 1868 Z. 37855 wodurch unter Abänderung des auf Einstellung der Untersuchung gegen Emanuel und August Tonner wegen Verbrechens der Störung der öffentlichen Ruhe nach § 65 St. G. B. und des Vergehens der Aufwiegelung nach N. 300 St. G. aus Abgang des Thatbestandes der vorbenannten strafbaren Handlungen § 197 ad 1 St. P. O. gefassten Beschlusses des k. k. Landes- als Strafgerichtes zu Prag vom 21. November 1868 Z. 27049 August Tonner wegen des im § 65 a. St. G. bezeichneten Verbrechens der Störung der öffentlichen Ruhe und das im Absatze III. des Gesetzes vom 17. Dezember 1862 beziehungsweise im § 300 St. G. bezeichneten Vergehens, und Emanuel Tonner verantwortlichen Redakteur der Zeitschrift Světozor wegen Mitschuld an diesen Handlungen strafbar nach § 61 St. G. mit Belassung auf freiem Fusse in Anklagestand versatz wurden — den angefochtenen Anklagebeschluss des k. k. böhm. Oberlandesgerichtes vom 1. Dezember 1868 Z. 37.855 zu beheben und den Einstellungsbeschluss des k. k. Landes- als Strafgerichtes in Prag vom 21. November 1868 Z. 27.069 aus den beiliegenden Gründen zu bestättigen befunden.

Gründe.

In den nachfolgenden Sätzen des Artikels »Politický přehled« in der Nummer 37 der Zeitschrift »Světozor« vom Jahre 1868 und zwar:

V Terstu počínají si Italiani jako druhdy Milančané nebo Benátčané.

Nechtějí nic o Rakousku věděti. Hledí k sjednocené Italii. »Protislovanská politika nese tam již záhubné pro Rakousko ovoce« — hat das böhm. Oberlandesgericht den Thatbestand des Verbrechens der Störung der öffentlichen Ruhe nach § 65 a. St. G. erkannt, weil der österreichischen Regierung der Vorwurf gemacht wird, dass sie das italienische Element gegen das slavische Element bevorzugt hat, und diese antislavische Politik gegenwärtig schon die verderblichsten Früchte trägt.

Allein dass eine Bevorzugung des italienischen gegen das slavische Element und insbesondere von Seite der Regierung stattgefunden habe, ist weder in den Worten der beanständeten Stelle enthalten, noch lässt sich dieses aus dem Sinne derselben, und aus dem Zusammenhange mit den vorhergehenden Sätzen als nothwendige Schlussfolgerung ableiten.

Ebenso wenig wird gesagt, dass es die antislavische Politik der Regierung sei, welche so verderbliche Früchte für Österreich trage, und es ist demnach in dieser Stelle der Thatbestand des Verbrechens der Störung der öffentlichen Ruhe nach § 65 a. St. G. nicht enthalten.

Soviel es die vorhergehende Stelle dieses Artikels betrifft: Český a moravský sněm bez Čechů a Moravanů sněmuje dále a dopřává v bázni Boží nejširšího průchodu proti slovanským choutkám, so kann darin eine Schmähung, Verspottung unwahre Angabe oder Entstellung von Thatsachen erkannt werden um zum Hasse oder zum Verachtung gegen die gedachten Landtage im Beziehung auf ihre Verhandlungen aufzureitzen, zumal da es notorisch ist, dass die aus den Anhängern der nationalen Parthei in Böhmen und Mähren gewählten Abgeordneten sich an den Verhandlungen der Landtage nicht betheiligten und in der Anführung, dass die Landtage den antislavischen Gelüsten den breitesten Durchgang gewähren, nicht die Bedeutung gefunden werden kann, dass die Landtage die slavische Nationalität unterdrücken wollen.

Es ist demnach auch der Thatbestand des Art. III. des Gesetzes vom 17. Dezember 1862 und des § 300 St. G. nicht vorhanden, daher der von dem k. k. Landes- als Strafgerichte zu Prag unterm *21. November 1868* Z. 27049 gefasste Einstellungsbeschluss gerechtfertigt erscheint, und mit Abänderung des Anklagebeschlusses des k. k. Oberlandesgerichtes zu Prag vom 1. Dezember 1868 Z. 37855 bestättiget wurde. Wien am *4. Feber 1869*.

O tomto usnešení c. k. nejvyššího soudu ze dne 4. února 1869 č. 943 se Vám následkem nařízení vysoce slavného c. k. vrchního soudu zemského ze dne 24. února 1869 č. 6308 dává zpráva s tím podotknutím, že důvody přiložené jsou.

Z c. k. zemského co tiskového soudu v Praze dne 13. března 1869.

Mentberger m. p.

Tesař.

*

Veleslavný c. k. nejvyšší soudní dvore!

Nálezem c. k. vrchního zemského soudu v Praze odsouzen jsem byl dne 9. listopadu r. 1868 č. 34877 pro přečiny v č. 36. »Světozora« proti §§ 300. a 305. zák. tr. na šest měsícův vězení tuhého, kterýžto výrok stvrzení došel u Veleslavného c. k. nejvyššího soudního dvoru.

Od téhož vrchního soudu zemského v Praze byv odmrštěn se žádostí, aby mi dovoleno bylo trest vyměřený nastoupiti nehned, nýbrž o něco později, vznáším nyní touž prosbu k veleslavnému c. k. nejvyššímu dvoru soudnímu, opíraje se při tom o důvody následující:

1. Jsem učitelem školy veřejné (totiž vyšší dívčí školy městské) a tudíž zajisté není neslušna žádost moje, aby sl. c. k. soudy k tomu braly zřetel, že náhlým odchodem mým dojista by se způsobily jakési nesnáze ústavu, na němž vyučuji. Tudíž opakuji prosbu svou, aby Veleslavný c. k. nejvyšší dvůr soudní ráčil dovoliti, abych trest mi vyměřený nastoupiti mohl teprv po ukončení tohoto druhého běhu školního t. j. koncem měsíce července r. l., aneb kdyby se tomu nijak nemohlo povoliti, tedy alespoň aby lhůta nastoupení trestu odložena mi byla na osm neděl, abych školské věci uvedl v pořádek, vyhledav si supplenta způsobilého a získav dovolenou od sl. rady městské.

2. Před nastoupením trestu chtěl bych také navštíviti sestry a bratří své, kteříž v Písku bydlí, abych s nimi, než na tak dlouhý čas půjdu do žaláře, smluvil a v pořádek uvedl některé záležitosti rodinné.

3. Jako každé jaro již od několika let i letos trpím návalem krve i tak zvanou zlatou žilou, pročež užívám procházek ranních, při čemž piji vod minerálních. Doufám, že i tento neduh za nějaký čas přemohu, moha užívati svobody, cožby však u vězení sotva se podařilo.

Přihlížeje k těmto důvodům vesměs důležitým, kojím se nadějí, že Veleslavný c. k. nejvyšší dvůr soudní k prosbě mé ráčí odročiti lhůtu, kdy nastoupiti mám trest, až do začátku prázdnin aneb alespoň na osm neděl.

V Praze dne 8. dubna r. 1869.

Emanuel Tonner,
odpovědný redaktor »Světozora«,
učitel vyšší dívčí školy městské.

*

Č. 13552.

C. k. nejvyšší soudní dvůr ve Vídni dekretem ze dne 14. dubna 1869 č. 4119 zamítnul toto Vaše odvolání proti předpisu § 302. tr. ř. podané, mimo to dle § 322. tr. ř. bezdůvodné. Nařizuje se Vám, aby jste trest Vám usouzený ve 3 dnech bezprodleně nastoupil; k tomu cíli v přijímací kanceláři c. k. zemského co trestního soudu

v Praze v novoměstské radnici se ohlásil, sice byste k vykonání trestu musil předveden býti.

Od c. k. zemského co trestního soudu v Praze dne 12. května 1869.

Tesař.

Panu Emanuelu Tonnerovi,
redaktoru Světozoru
v Praze č. 583.—II.

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

Na Jos. V. Sládka byli jsme zvyklí pohlížeti jako na básníka, jehož lyrické skvosty hluboce jímaly srdce a jehož básnické převody seznamovaly nás s myšlenkovým světem zejména anglickým. Sládka prosaika našim dnům objevil jeho vydavatel prof. Ferdinand Strejček, jehož péčí vyšly *Americké obrázky a jiná prósa* (nákl. J. Otty, díl I. str. 314, díl II. str. 352). Edice tato je jistě záslužným činem literárním, neboť doplňuje fysiognomii zvěčnělého básníka novými, podstatnými rysy. Bez ní byl by literární obraz autorův neúplný přes to, že některé jeho prosaické práce byly známy alespoň pilnějším čtenářům. Za to mnohé jeho črty byly otištěny v publikacích dávno zapadlých a tedy nepřístupných a byly odtud takořka nově přineseny na písemnické forum. Platí to zejména o jeho amerických obrázcích. Sládek odebral se do Ameriky ve 23. roce svého věku r. 1868 a pobyl tam do roku 1870. Žil tam v nejrozmanitějším prostředí a v rozličných krajích od Michiganu po Texas; pobýval ve velkých městech i na farmách, byl učitelem, redaktorem, pomocníkem polského faráře, sběratelem přírodnin a j. Uhajuje takto živobytí, pozoroval přírodu i obyvatelstvo, shromažďoval dojmy a poznatky a opatřil si bohatou zásobu námětů k pracím slovesným. Rozumí se, že americké obrázky, které tu vydavatel sebral, podávají cenné příspěvky především k charakteristice Sládka samého. Avšak mimo tento osobní zájem mají také vlastnost, která je i širším kruhům čtenářským může učiniti milými — jsou zábavné jako dobré povídky a poučné i zajímavé jako zdařilé cestopisy.

Vydavatel seřadil jednotlivé práce Sládkovy ne podle doby vzniku, nýbrž podle příbuznosti látkové, takže postupujeme s autorem jaksi v logickém vývoji událostí. Předem seznamujeme se v obecných rysech s krajany vystěhovalci, jejich životem v městě i na farmě, s jejich novinářstvím, povahou, která přilnuvši k americké volnosti sžívá se s novými poměry, o našem poměru k nim a j. O budoucnosti českého povědomí našich krajanů amerických soudí Sládek — jako jiní našinci po něm — naprosto skepticky. »České, na americké půdě vychované dítě není nikdy Čechem a dorostši k naší ná-

rodnosti se také nepřiznává.« (I. str. 61.) — Další tři črty jsou věnovány otázce před 40 lety v Americe stále ještě živé — Indiánům. Potom jde řada obrázků, založených na vlastních poznatcích a zkušenostech autorových. Proniká v nich hned nelíčený cit, hned jadrný humor spisovatelův, líčení přírodní střídá se s barvitými kresbami svérázných postav přistěhovalců i domorodců. Tím se americké obrázky končí a přidáno jest několik různorodých vzpomínek Sládkových na rodiče, na Sv. Čecha, na dánského literáta Jacobsena — a k nim druží se zajímavá aktovka »Práce«.

Druhý svazek obsahuje čtyry studie, založené většinou na odborné literatuře anglické. Prvá z nich, »Bájesloví a pověsti severoamerických Indiánů«, souvisí se Sládkovým překladem Longfellowovy Písně o Hiawatě, ke kteréžto práci bylo třeba znáti věcný podklad bájeslovný. Rozpravy: Ústava Spojených obcí severoamerických, otištěná v prvním ročníku této Osvěty, a První století severoamerické republiky, kterou přinesl pátý ročník Osvěty, podaly tehdejšímu čtenářstvu mnoho nové a zajímavé látky a nejsou ani dnes — za nynějšího rozmachu literárního — pouhou retrospektivou. Osvěta přinesla také jedinou literární rozpravu Sládkovu o Alfredu Tennysonovi, provozenou překladem četných ukázek z tvorby vyličovaného básníka.

Zbytek knihy (str. 225—352) obsahuje Sládkovy dopisy důvěrnému příteli autorovu Jaromíru Čelakovskému. Dopisy, vyznačující se veškerou důvěrností, která se vkládá člověku do pera snad jen v mládí, docházely adresáta od studenta Sládka ze Zbiroha, kdež pisatel léčil u rodičů porušené zdraví, pak z cesty švýcarské, na kterou si jej vzal za společníka obchodník Kareš, a posléze z Ameriky, odkud docházely nejčastěji. O povaze Sládkově, jeho plánech životních a literárních, o jeho názorech a ovšem i soukromých poměrech svědčí listy ty co nejvýmluvněji. Že jsou také živým komentářem k literárním pracím Sládkovým z tehdejších dob, rozumí se samo sebou.

Vydavatel otiskl Sládkovy texty věrně. Podržel i mluvnické a skladební vady, které se jeví zejména v prvních pracích jeho. Tím — rozumí se — zcela správným činem zjednal nám možnost sledovati, jak se Sládek také formálně vyvíjel a zdokonaloval.

M. J a h n v poslední knize své, románu *Selský práh* (nákl. R. Prombergra, str. 290) sáhl sice po látce, které před ním již naše vesnická povídka využila mnohokrát, ale dovedl na ní objeviti nová hlediska, dovedl ji ovládnouti s nových stanovisek. Tvrdý, hrdý sedlák v kterési moravské dědině — vdovec Trusina — má jediného syna Tomka. Rád by odešel na výměnek a má syna k tomu, aby se oženil, rozumí se s dívčicí sobě rovnou, selskou dcerkou, která by měla slušný přínos a rozuměla by hospodářství. Ale Tomek se zahledí do sličné dcery domkáře Kejnára — Maruše a neustoupí od ní, trvaje na svém tím pevněji, když zví, že bude otcem jejího dítěte. Sporům odtud vzešlým a na obou stranách nejednou až dramaticky se přiostřujícím je věnována značná část románu. Nejdeť posléze o peníze, o věno, jehož mladý Trusina ani nepotřebuje, maje sám živnost bez dluhů, ale o rozdíly stavovské. Starý Trusina

ukazuje na to, že selský statek vyžaduje hospodyně, znalé jeho prací a všeho vnitřního života, a předpovídá Maruši, když konečně svolí k synovu sňatku s ní, že jí na statku nečeká nijaké blaho.

Jak bolestně splní se ta předpověď, toť další část románu. Mladý Trusina je do té míry dědicem svého rodu, že v něm srostlost s půdou, se zděděným matetkem záhy nabývá vrchu nad pocity jinými. Proved svou, dostav, co chtěl míti, záhy zvlažní ke své ženě i k dítěti a úroda jest mu přednější než jejich zdraví. Vyskytne se trhlina v jeho poměru rodinném, šíří se a neočekávaně záhy se končí smrtí sympatické ženy, jež neznala příkrosti selského prahu a neúprosné tvrdosti selského života.

Spisovatel na rozdíl od svých předchůdců zdůraznil stanovisko selské jako důsledek nezbytné nutnosti, plynoucí z neodbytných potřeb půdy. Sedlák je pánem, ale též otrokem půdy; jí musí hověti dříve než sobě a své rodině, má-li jeho živnost ne snad zkvétat, ale i jen se udržeti. Tu je pramen a původ jeho konservativnosti, odtud prýští i jeho houževnatost a tvrdost, jež se povrchnímu pozorovateli jeví jako nedostatek citovosti. Z celku vychází závěr, že drobným domkářům, majícím skrovný kus pozemku, žije se lehčeji a radostněji než vlastníkům selských statků. Při tom však třeba podotknouti, že spisovatel zachytil sedláka starého typu, který za moderního hnutí agrárního a zmodernisovaného hospodaření jest již odsouzen na vymření. Přídatkem toho typu jest, tuším, i kořalka, která se tu napořád pije na statcích i v chalupách. Jinak líčí Jahn věrně lopotný ruch selské práce od jara do zimy, omezuje se více na jednotlivý dům než na život celé dědiny. Ostré, jadrné a důsledné jsou charakteristiky jeho postav, zejména obou Trusinů a jejich čeledi, sedláka Kubjaty, Kejnára a jeho dcery. Stavba románu je pevná a úměrná, řeč příhodně přibarvena nářečím. Rčení »zkoušku prodělávala« (str. 85), »odešel mně nic, tobě nic« (175.), »předhodil mu« (= vyčetl, str. 179. a několikrát před tím) nejsou správná.

Otomar Schäfer v *Hrdině Lackmannovi* (nákl. Jos. R. Vilímka, str. 133) pokusil se do souboru naší umělé prósy přinésti nové tóny, nové živly. Jeho povídky a črty, vybavené obratnou formou, mají, jak se zdá, jeden společný cíl: zaujmouti čtoucího a vystupňovati jeho zájem v napětí co možná nejvyšší. Reálnost podkladu, ano i pouhá pravděpodobnost nepadá při tom nikterak na váhu. Spisovatel jí sice zdánlivě hoví, dbá také určité logičnosti, ale jeho logika vychází z předpokladů tu více, tu méně fantastických, čímž i celé jeho vypravování nabývá zvláštního rázu.

Životnosti poměrně nejblíže jest úvodní povídka Hrdina Lackmann, pytlácká historie, jejíž strašidelnost je sesílena dobou, krajem i postavami jaksi mimořádnými, výjimečnými. Naproti tomu Stiperdacův elixir, práce, promítnutá do ovzduší lékařského, pohybuje se již na hranicích čtvrté dimense. Dr. Stiperdac totiž vynalezl elixir, který nebožtíky povolává ke strojové úkonnosti, k nevědomému, ale přesnému vykonání všeho, co si vynálezce přeje. — Drobotině Pokušení vadí slabé zdůvodnění psychologické, kdežto ve Stipendiu, zřejmě satiricky založeném, zamýšlenému úspěchu překáží nadsázka

neočekávaných, překvapivých příběhů zdravý, působivý humor, účinný právě pro břitkou, zhuštěnou stylisaci autorovu. Tak je tomu v stručném obrázku Nebožtík, tak i v Nerozřešitelném případě Galginově, kde spletitost závěru vskutku nerozřešitelného a tedy nerozřešeného lehce zakrývá slabiny předpokladu, na němž povídka je sestrojena.

Dějištěm i osobami je Schäfer zcela mezinárodní nebo raději beznárodní. Zůstavuje čtoucímu úplně na vůli, aby si promítl jeho příběhy a hrdiny, kam mu libo.

*

Práce novinářů, ač je tisícům čtenářů takořka nezbytným denním chlebem, za krátko zapadá bez ohlasu a beze stopy, není-li zachráněna souborným vydáním knižním. Platí to právě tak o úvahách politických nebo odborných, jako o rozpravách feuilletoních, jež arci mohou býti rázu co nejpestřejšího. Toho jsa si vědom, moravský novinář Frant. Obrtel pořídil ze svých prací výbor, jejž nazval *Od redakčního stolku* (nákl. E. Šolce, m. IV, str. 179.). Knize pečlivě vypravené opatřila zdařilý doprovod obrázkový a výzdobný Zdenka Vorlová-Vlčková. — Kniha má obsah velmi pestrý a rozmanitý, přes to však několik jejích tónů dominuje nad ostatními. Na prvém místě jsou to obrázky o látkách literárních a uměleckých. Vzpomínka na Frant. Vahalíka a na Josefa Uhra náleží sem právě tak, jako črty »Tolstoj o venkově« a »Scotus Viator«, nebo zpráva o Kulturní radě, umělecké organisaci moravské. Pak lze tu vybrati skupinu feuilletonů rázu vlasteneckého, ať již jde o oslavu zasloužilých pracovníků národních, ať o povzbuzení k úspěšné činnosti, ať o pokárání zpátečnictví a lhostejnosti k národnímu životu. Sem zařadíme vřelou vzpomínku Památce Josefa Vysloužila, pokročilého sedláka z Příkaz u Olomouce, Hold české krvi, rozmarný Funus českého Olomouce a zatrpklý obrázek Cestou z Luhačovic.

Jiná skupina je čerpána z obrodného hnutí moravského lidu, selského i městského. Zejména statečnému, sebevědomému rolnictvu je věnováno několik pěkných vzpomínek, shledaných z tehdejších záznamů a zpráv. Čtyři feuilletony, vyšlé z prvních let pěveckých spolků (Hudební festival na Hradisku u Olomouce r. 1866, Slavnost »Jaroslava« v Kojetíně, Veliká slavnost »Moravana« v Kroměříži, Vzájemné návštěvy pěveckých spolků) podávají mnoho zajímavého. Rovněž tak vzpomínky »Starostové okresu olomouckého před půl stoletím hájí práva své mateřštiny proti olomouckým advokátům,« »50 let říjnového diplomu« a »Moravské deputace u císaře roku 1866« zahrnují cenné kulturní příspěvky z politického života moravského venkova. Připomínkám z minulosti náleží také dva obrázky z pruské vojny.

Z ostatní látky půvabnou svěžestí vynikají reminiscense z letních a prázdninových vycházek a zájezdů. Luhačovice, Jičín a Turnovsko, Dobrá u Frýdku, agrární Výlet do Saska a drobotina Do lesů za Brno zpestřují krajinnými náměty vhodně ostatní obsah knihy. — Obrtel píše obratně, lehounce, živě a poutavě. Nenápadně vyzdvihuje věc, o kterou mu jde, a teplým, nelíčeným slovem ji přiblíží

v krocích Kristininých pro strýce Štěpána. Jinde proráží za spletí citu čtoucího. Jeho črty baví, poučují i vychovávají, ale tento vážný úkol osvojují si zcela nenápadně, jen jako mimochodem. Slovesná forma autorova je vkusná i správná; jenom o vazbě »doň« (str. 43) a »do nějž« (str. 69) to neplatí. *F. V. Vykoukal.*

Z literatury překladové.

V Matici lidu vyšel román *Čeští páni* od hraběnky Edity Salburgové v překladě Jana Mertensa (nákl. F. Šimáčka, str. 283). V novější době je dosti řídký zjev, bere-li si německý spisovatel látku k umělecké práci z našich dějin a zachovává-li při tom žádoucí nestrannost. O sympatiích ke zvolené látce a jejím představitelům netroufám si při tom ani mluviti. Hraběnka Salburgová, jež náleží k plodným a známým spisovatelkám německým přítomné doby, je výjimkou z pravidla, rozšířeného zásluhou hlavně podjatého novinářstva německého. Obravši si látku z nejpohnutější doby našich dějin, pokud jsme nejen na papíře, ale i ve skutečnosti byli samostaným státem, zpracovala ji s naprostou objektivností a nad to projevila netajenou příchylnost k osobám a dějům naší minulosti. Příchylnost ta, rozumí se, je z těch citů, kterými jsou ovládáni tvůrčí duchové vzhledem ku předmětu, jejž pronikají vší duší a s nímž splývají a srůstají, dokud se ho nezhostí výtvorem své obraznosti.

Předmětem Českých pánů jsou »páni stavové« za Rudolfa II. a jeho nástupců až po pohromu bělohorskou a popravu staroměstskou. Jde tu o zápas stavů s korunou. Zápas ten, jak jej líčí spisovatelka, veden byl od jedněch, zejména od přívrženců jednoty bratrské, o svobodu duševní, o volnost náboženskou, od druhých o výsady a povýšenou moc panstva naproti králi. Představitelem prvních je tu Adam Slavata na Čestíně-Kostele, zástupcem druhých jest mimo jiné především cizozemec Thurn a na straně královĕ Zdeněk Lobkovic. Vedle toho má spisovatelka, jak se zdá, na mysli také další myšlenku, byť snad podružnou, totiž ukázati, čím to, že v Čechách je tak pestrá směsice šlechtických rodů, cizinských jmen i cizinského smýšlení, jimž osudy národa jsou lhostejny, nestaví-li se proti nim přímo nepřátelsky. Mluvíc o popravě »českých šlechticů, mužů důstojných i v omylech, silně věřících, bělovlasých mučedníků,« dodává: »Ať již jakkoliv chybovali, byli přece jenom národní šlechtou, . . . šlechtou, která jest členem i majetkem národa, chránící práv jeho i rozkvětu, chtějící viděti ho tam, kam dospěly i jiné národy. To nebyla krev bastardův a míšenců, to nebyla cizácká krev vlašských a španělských krajů.« (Str. 274). Šlechtu českou anebo raději šlechtu v Čechách jakožto předmět románu spisovatelka líčí jak ve význačných jednotlivcích strany protestantské i katolické, tak v souhrnném celku a charakterisuje ji ostře, co do věci asi tak, jako Denis, nepodjatě a, jak již řečeno, nikoli bez sympatií. Mnoho pozornosti věnovala také tehdejším panovníkům z rodu Habsburského, zejména Rudolfovi, jeho povaze, libůstkám a poměru k šlechtě.

Látky v běžném smyslu románové má tato práce na podiv málo. Co spisovatelka vypravuje, je vlastně kronika nebo historie, postřehnutá zorným úhlem jejího subjektu. Hlavní postavou, která jednotí spleť dějinných příběhů, jest Vilém hrabě Slavata. V plném souhlase s tím, co víme o něm z dějin obecných i literárních, spisovatelka líčí jeho dětství u rodičů bratrských i potomní vychování u Adama z Hradce, jeho přechod ke katolictví, sňatek s dědičkou domu Hradeckého, jeho postup ve dvorských hodnostech a vliv na vývoj událostí pobělohorských. V tom není téměř ničeho, co by spoléhalo jen na obrazotvornost spisovatelčinu. Zejména živly milostné jsou obmezeny na míru nejmenší. Zastupuje je toliko Alžběta (správně má býti Kateřina) Smiřická s Otou z Vartenberka, ale to je erotika bratrsky střízlivá. Tím víc ovšem vynikají vážné, věcné stránky práce, v níž rozumové rozvaze náleží více místa než uchvacujícímu citu.

Bylo již řečeno, že Salburgová líčí naši minulost nestranně a správně. V jednotlivostech bylo by lze uvésti řadu výjimek z tohoto pravidla. Tak na př. ohnivý, výmluvný Budovec je zkreslen. Znamenitý Tadeáš Hájek naprosto neměl býti položen do řady dobrodruhů, kteří u Rudolfa prováděli »černé svoje umění« a o nichž se tu praví: »Podivná tato družina naplnila dvůr i domy dvorské šlechty« (str. 113.). O našich předcích, kteří měli Husa před Lutherem a u nichž se zrodili Bratří, nelze říci: »Zápas o pravé náboženství rozléval se z hlubin německého ducha a zaplavoval zázračně všecky národy.« (Str. 73.). Překlad má formu správnou — krom nečetných poklesků. Z takých je na př. »nežli do Čáslav*i*«, »Však i oni *musí s sebou*« (str. 217.). Lidové četbě dostalo se tu díla vhodného.

»Románem budoucnosti« nazvala Berta ze Suttnerů svou práci *Vzlety lidstva*, jiż přeložila Pavla Moudrá (nákl. F. Šimáčka, str. 408.). Je to dílo tendenční, což se při románě B. Suttnerové, nadšené hlasatelky míru, rozumí téměř samo sebou. Zvěčnělá spisovatelka, ven a ven proniknutá ideou ryzí lidskosti, na sklonku života shledala, že válce přibyl nový, vydatný prostředek. Po staletí usiloval člověk, aby se zmocnil také říše vzduchové. Konečně se popodařilo síle jeho ducha vzlétnouti do prostor podoblačných a letu svému dávati libovolný směr. Ale hned tu byli strůjcové války, aby se krásných výtěžků důmyslné badavosti zmocnili za svými účely. Proti tomu protestuje neúnavná apoštolka míru svým románem.

Aby její protest neměl nádechu subjektivního, Suttnerová dává mu vyznívati s místa nad jiné kompetentnějšího a z úst co nejpovolanějších. V rozhárané Evropě nenalezla účinného protektora takového protestu, vyhledala ho tedy v Americe, a to v milionáři Johnu Tokerovi. Tento nadšený zastance míru a upřímný přítel pokroku na světě zasvěcuje své miliony službám lidstva způsobem zcela novým. Ve švýcarském Lucernu zřídil nádherný, vším pohodlím opatřený palác a v něm pořádá ročně slavnost růžového týdne. Pod záštitou krásy, kterou tam lze zažívati z nejrozmanitějších pramenů, »mají se odtamtud do světa rozletěti vzletné myšlenky a vzletné po city mají se probuditi«. A to má se díti za účelem, »aby na světě bylo zas o trochu lépe, o trochu jasněji«. John Toker tedy sezvává

na svůj růžový týden duchový výkvět světové společnosti. Nejznamenitější básníci, vynálezci, badatelé, skladatelé, publicisté a reformátoři seznamují tam vybrané posluchačstvo s novými svými myšlenkami, jež pak tiskem šíří se do všeho světa.

A na tom světovém kongresu dává spisovatelka ústy básníka Helmera hlásati myšlenky své, jež jsou ovšem v plném souhlase s dosavadním jejím dílem a po její smrti staly se takořka odkazem lidstvu. »Je čas, aby člověk, jako si podrobil páru, elektřinu, radium a Herzovy vlny za účelem pohodlnější existence, nyní s důvěrou a odhodlaností se chopil podrobení oněch sil, jež také přece existují na světě — dobroty, lásky, rozumu, které teprve dodávají životu krásy i důstojnosti.« Dobrota — toť nejsvětější slovo ve vesmíru. Zmužilost, pevnost, duch, nadšení, síla — — »jsou cenné a požehnané jen tehdy, jsou-li ve službách dobroty.« (Str. 278.). Jako se podařilo dobýti vzduchu, tak »bude i možno dobýti oné druhé vzdušné říše, v niž je třeba vznésti se našim duším, ne tělu.« Třeba jen vzchopiti se s odvahou k dílu. Všecko násilí, všecko zbavování práv a ničení »nesmí nadále platiti za legitimní prostředky k dosažení sociálních a politických účelů. Možnosti zničení vzrostly úžasně. Před člověkem letcem neuchráníme se nijak, nežli že se s ním sbratříme.«

Sbratření lidstva, toť jeden ze »vzletů«, které by spisovatelka chtěla míti uskutečněny a které vycházejí z růžového týdne Tokerova. Popis těch slavností den za dnem, obsah jednání a náměty tam přednesené, tedy vesměs plody ušlechtilé fantasie autorčiny, jsou vlastním předmětem románu a zabírají nejpodstatnější jeho část. Na román byl by to ovšem podklad vratký. Proto spisovatelka přisnovala k němu příběh krásné dívky Franky Garlettové, chudého, opuštěného sirotka, který se obratem osudu stane dědicem rozsáhlých panství a velikého majetku svého děda, hraběte Sielenburka. Franka na pohoršení starých dám z hraběcího příbuzenstva stane se apoštolkou, vedoucí dívky k účelnějšímu životu. Krása, jmění a bystrý duch její vábí muže, v Lucernu i kteréhosi syna královského, ale Franka naposled zvolí Helmera. Vdá se — a v tom je patrně také kus programových názorů spisovatelčiných o postavení moderní, vzdělané ženy. Román vůbec oplývá závažnými myšlenkami — i tam, kde se pohybuje v daleké, daleké budoucnosti, kde nám připadá jako nesplnitelný sen. *F. V. Vykoukal.*

Obzor divadelní.

V dobách válečných.

V prvních dnech válečné doby, jež nadešla nám neočekávaně koncem července t. r., nastaly vážné obavy, že dramatickému umění vzejde čas nepřetržitého strádání a odříkání. V prvé řadě upínal se přirozený zájem k Národnímu divadlu, jež přes třicet let hraje význačnou úlohu v našem kulturním životě. Poměry staly se hroznými, když počalo se jednat o uzavření divadla na dobu války. Ale v čas

ještě došlo k obratu, když veřejnost důrazně se vyslovila pro to, aby se hrálo dále za snížených poněkud cen vstupních. Vzpomenuto neblahých událostí v r. 1866 a ředitelství i členstvo Národního divadla vydalo k českému obecenstvu obsáhlé prohlášení, dovolávajíc se jeho přízně, aby ve zlých dobách, jež nás všechny postihly, nedalo vyschnouti zdroji umění, jež posiluje a osvěžuje. Členstvo Nár. divadla (veškeren personál čítá tou dobou 400 osob, takže i s rodinami uzavřením Národního divadla bylo by pozbylo životních prostředkův úhrnem jistě na půldruhého tisíce lidí) projevilo naději ve zmíněném provolání, že nedá český člověk ani v dobách sebe urputnějších zahynouti Národnímu divadlu a členstvo zřeklo se na čas svých zaručených příjmů, spokojivši se poměrně upravenými nízkými gážemi.

A skutečně naděje nezklamala. Pomalu vracel se klid a rozvaha a s nimi také potřeba duševní posily i rozptýlení, takže návštěva divadla opětně stoupla, zejména když upraveno bylo předplatné a sníženy ceny. Samozřejmě přizpůsoben byl i repertoir, ježto jednak část členstva odebrala se za povinností vojenskou, jednak doba vyžaduje her poněkud jiného rázu, než za dob normálních. Tím však není řečeno, že by úplně doznati měl schválení činoherní repertoir Národního divadla, v nějž zařaděny i práce velmi lehkého zrna. Dosud neocitl se na repertoiru vždy úspěšný »Hamlet«, jenž i po stránce finanční vykazoval vždy dobrý výsledek. Doufejme však, že hry Shakespearovy »Romeo a Julie«, »Sen noci svatojanské«, »Komedie plná omylů«, »Večer tříkrálový«, »Mnoho povyku pro nic« jistě vykonají platné služby.

Bylo-li nutno zvláště v opeře se zřetelem na mezery v členstvu zaříditi volbu repertoiru, v činohře toho netřeba dbáti, ježto je zde dosti nezaměstnaných herců, z nichž by bylo možno potřebné síly k doplnění souboru na čas vybrati.

V prvých neklidných dnech sáhlo Národní divadlo při volbě repertoiru k veselohrám z prvých dob našeho divadelnictví. Znova nastudovalo Klicperovu *Veselohru na mostě* a Macháčkovy *Ženichy*. Nepochodilo špatně. Obecenstvu se obě hry líbily, rovněž tak Šamberkova fraška *Jedenácté přikázání*.

Z novinek Národní divadlo vypravilo zatím jedinou, totiž kancelářskou veselohru o čtyřech dějstvích, nazvanou *Aféra*, již napsal dánský dramatik — známý svým Průlomem — Henry Nathansen. Veselohra je satirou na kancelářské poměry. Novým živlem oproti podobným hrám s týmže námětem jest v ní úřednice prožívající všecky strasti i slasti kancelářského života se svými kolegy. Spisovatel nepostavil tento nový typ kancelářského zaměstnance právě do nejpříznivějšího světla, vybrav si děvče, jež oslazuje suchý kancelářský život svým milkováním všem svým mužským kolegům. Při tom ovšem nešetří šlehy, jimiž častuje své typy kancelářských stvůr, každou chvíli jinak jednající. Mimo tuto veselohru znovu nastudována *Lehkomyslná sestra* a hrán *Kupec benátský*. K vůli zajímavosti zaznamenávám pořad her (i oper) král. česk. zemsk. a Národního divadla v Praze, ustanovený na dobu od 4. října 1914 do 13. října 1914. 4. neděle odp. »Charleyova teta«. — 4. neděle (mimo) »Carmen«.

Otakar Mařák j. h. — 5. pondělí (10.) Královská Výsost. Al. Sedláček j. h. V část. nov. obsazení. — 6. úterý (11.) »Otello«. — 7. středa odp. »Veselohra na mostě«, »Ženichové«. K zahájení lid. odp. předst. — 7. (12.) »Cyprienna«. — 8. čtvrtek (13.) »Dvě vdovy«. Otakar Mařák j. h. (v část. nov. obs.). — 9. pátek (14.) »Zkrocení zlé ženy«. — 10. sobota (15.) »Mignon«. — 11. neděle odp. »Sedm havranů«. Nově studováno a scénováno. — 11. neděle (mimo) »Bohema«. Miss Mary Cavan a Otakar Mařák j. h. — 12. pondělí (16.) »Noc na Karlštejně«. V částečně novém obsazení. — 13. úterý (17.) »Hoffmannovy povídky«. Otakar Mařák j. h.

Rovněž Městské divadlo na Král. Vinohradech přizpůsobilo pořad svých her době, vybírajíc hry lehčího zrna a berouc více než jindy zřetel na širší vrstvy. Proto také vypravilo taškařici *Čtverák Ekehard,* již do tří jednání složil Hans Sturm. — Z novější české tvorby uvedlo na scénu Balákovu veselohru o třech dějstvích *Vetřelec,* jež psána je pouze za účelem pobavení a není o nic horší než podobné zboží, zvláště z Německa k nám na menší scény dovážené.

Ze starší tvorby české vybrána kouzelná hra Tylova *Lesní panna,* jež vyplněna kupletními a baletními vložkami, při čemž ne vždy dbáno bylo vkusu a slohu hry. Naslouchajíce této Tylově hře, nemůžeme se ubrániti jistému nemilému dojmu. Tyl nejen že správně upozorňoval na četná zklamání, jichž dožili se ti, kdož byli zachváceni vystěhovaleckou horečkou, ale zároveň také posiloval pecivalství a ty, kdož u nás hleděli nepříznivě na snahy po získání nových obzorů. Snad však ani si tuto druhou stránku své hry, jež i v Strakonickém dudákovi vystupuje — neuvědomoval, obraceje vždy více zřetel divadelní a herecké účinnosti svých kusů. A tato účinnost, dlužno říci, i dnes se projevuje, ať už je to na scéně divadla stálého, nebo putovního.

Netoliko však obě velká stálá divadla pražská, nýbrž ani předměstská divadla neuzavřela své stánky: Lidové divadlo Pištěkovo hraje dále, a právě ono mohlo by nyní vykonati mnoho dobrého, kdyby s náležitým vkusem volilo svůj pořad her. Bohužel zůstalo při starém. Na Smíchově v divadlech Švandových taktéž zachována směrnice jako před válečnou dobou. V lidovém divadle Uranii, jehož správu převzal bývalý ředitel Městského divadla na Král. Vinohradech V. Štech, hraje se jen několik dnů v týdnu a volba her prozatím také neliší se podstatně od výběru prací z doby předválečné.

Aby jednak přivábeno bylo více obecenstva do Uranie, kdež se hraje ve prospěch hereckého souboru, jednak aby podnícen byl ještě více zájem o podpůrnou činnost ve prospěch »Červeného kříže«, sepsal V. Štech dle anglického námětu lidovou hru *Pod vlajkou válečného lazaretu,* jež se líbí právě tak, jako kdysi na předměstských a putovních scénách provozovaná hra Sever proti jihu.

Není pochyby, že nynější světodějné události válečné, jimž co do rozsahu v dějinách není rovných, poskytnou látky dramatikům a že snad dočkáme se nejen práce příležitostné, ale i skutečně mohutného a básnického zobrazení dramat, ať už ze života bezejmenných milionů, ať jen vrchních deseti tisíc. *Karel Čvančara.*

Světová válka r. 1914.

Tragedie sarajevská, v níž padly za oběť životy rakouského následníka arciknížete Františka Ferdinanda a jeho choti vévodkyně z Hohenbergu, byla předehrou tragedie světové: celá Evropa vzplanula v boji, jemuž není rovna žádná z válek historií zaznamenaných. Ze zápletky mezi Rakouskem-Uherskem a Srbskem vyvinul se v několika dnech osudný spor všech evropských velmocí kromě Italie a Turecka, a pokusy, vyříditi jej smírně, minuly se s výsledkem. Trojdohoda — Rusko, Anglie a Francie — na jedné a na druhé dvě velmoci z trojspolku — Rakousko-Uhersko a Německo — postavily se proti sobě a s obrovským napětím všech sil zahájena válka, která jest největší katastrofou, která kdy Evropu postihla a jejíž následky jsou v každém vzhledě nedozírné. Ohavný zločin sarajevský není *příčinou* této války, on dal pouze *podnět* k ní. Byl pochodní vrženou srbským spiknutím do skladiště prachu. Netušená rychlost, s jakou se události před válkou vyvíjely, svědčí, že tomuto gigantickému, světodějnému zápolení nebylo vyhnutí, že četné, těžké problémy, které dlouhou řadu let Evropu tížily, nedaly se jinak řešiti než mocí zbraní . . .

* * *

Dne 23. července odevzdal cís. a král. rakousko-uherský vyslanec v Bělehradě bar. Giesl král. srbské vládě obšírnou notu. V úvodu obviněna srbská vláda, že nedostála závazku, jejž v jejím jméně slavnostně učinil srbský vyslanec na vídeňském dvoře dne 31. března r. 1909, totiž že poddávajíc se radám velmocí vzdává se Srbsko stanovisku protestu a odporu, jež zaujalo vůči annexi Bosny a Hercegoviny a že se zavazuje změniti svou dosavadní politiku vůči Rakousko-Uhersku a že chce s mocnářstvím napříště žíti ve stycích přátelských.

Dále se praví: »Dějiny posledních let a zejména bolestné události ze dne 28. června t. r. (zavraždění arcivévody Františka Ferdinanda) prokázaly existenci jednotného hnutí v Srbsku, jehož účelem jest, odloučiti od rakousko-uherského mocnářství jisté části jeho území. Toto hnutí, jež vzniklo pod zraky srbské vlády, projevilo se později za hranicemi království terroristickými činy, řadou útokův a vraždami. Daleka toho, aby plnila formální závazky, obsažené v prohlášení ze dne 31. března 1909, neučinila kr. srbská vláda ničeho, aby toto hnutí potlačila. Trpěla zločinné rejdy různých spolků a sdružení, čelící proti mocnářství, bezuzdnou mluvu tisku, vychvalování původců attentátů, účastenství důstojníkův a úředníků v podvratných rejdech. Trpěla nezdravou propagandu ve veřejném vyučování, trpěla konečně všechny manifestace, jež mohly svésti srbské obyvatelstvo k zášti proti mocnářství. Tato tolerance, kterou se provinila srbská vláda, trvala ještě v tom okamžiku, kdy události ze dne 28. června ukázaly celému světu její děsné důsledky. Vysvítá z výpovědí a doznání zločinných původců attentátu ze dne 28. června, že vražda sarajevská byla zosnována v Bělehradě, že vrahové obdrželi zbraně a pumy od

srbských důstojníkův a že konečně doprava zločincův a jich zbraní do Bosny uspořádána a provedena srbskými pohraničními orgány.

Uvedené výsledky vyšetřování nedovolují c. a k. vládě, zachovati ještě déle stanovisko vyčkávací. Tyto výsledky ukládají naopak mocnářství povinnost, učiniti přítrž těmto rejdům, které jsou ustavičným znepokojováním mocnářství. Aby tohoto účelu bylo dosaženo, vidí se c. a k. vláda nucena, žádat od král. srbské vlády oficiální ujištění, že odsuzuje propagandu čelící proti Rakousku-Uhersku, to jest veškeré snahy, jejichž konečným účelem jest, odloučit od mocnářství území jemu náležející a že se zaváže, potlačiti tuto zločinnou a terroristickou propagandu všemi prostředky. Aby těmto závazkům bylo dodáno slavnostního rázu, uveřejní královská vláda na první straně svého oficiálního orgánu z 26. července toto *prohlášení:* »Král. srbská vláda odsuzuje propagandu proti Rakousko-Uhersku směřující, t. j. veškeré snahy, jejichž konečným cílem jest odloučit od rakousko-uherského mocnářství území jemu náležející, a lituje co nejupřímněji následků těchto zločinných jednání.

Král. srbská vláda lituje, že srbští důstojníci a úředníci se súčastnili zmíněné propagandy a že tím ohrozili přátelsko-sousedské styky, jež udržovati královská vláda svým prohlášením ze dne 31. března 1909 se zavázala.

Královská vláda, která odsuzuje a odmítá jakékoli pomyšlení nebo pokus o vměšování do osudův obyvatelstva kterékoli části Rakouska-Uherska, považuje za svou povinnost, výslovně upozorniti důstojníky, úředníky a celé obyvatelstvo, že napříště se vší přísností zakročí proti osobám, které by se provinily takovými činy, činy, jež zamezit a potlačiti se vynasnaží ze všech sil.«

Nota žádá, aby toto prohlášení bylo současně uvedeno král. srbské armádě denním rozkazem královým, a klade posléze tyto závazné požadavky:

1. aby potlačena byla každá protirakouská agitace,
2. aby spolek »Narodna Obrana« byl okamžitě rozpuštěn,
3. aby z veřejného vyučování v Srbsku bylo neprodleně odstraněno vše, co by mohlo sloužiti protirakouské propagandě,
4. aby odstraněni byli všickni důstojníci a úředníci, kteří se súčastnili protirakouské propagandy,
5. aby v Srbsku spolupůsobily c. a k. orgány při potlačování hnutí, směřujícího proti territorní nedotknutelnosti mocnářství,
6. aby zahájeno bylo soudní vyšetřování proti oněm účastníkům komplotu ze dne 28. června, kteří jsou na srbském území. Orgány, delegované k tomu c. a k. vládou, súčastní se šetření.

C. a k. vláda očekává odpověď královské vlády nejpozději do soboty dne 25. t. m. do šesté hodiny večerní.«

K této notě byla připojena příloha, ve které se dokazuje na základě výsledku vyšetřování s Prinčipem, že 1. plán zavražditi následníka trůnu Františka Ferdinanda sosnován byl v Bělehradě, 2. že pumy pocházejí ze skladiště král. srbské armády v Kragujevci.

Dne 25. července krátce před šestou hodinou večerní dostavil se srbský ministerský předseda Pašič na c. a k. rakousko-uherské

vyslanectví v Bělehradě a odevzdal odpověď srbské vlády. C. a k. rakousko-uherský vyslanec bar. Giesl seznal, když ji přečetl, že jest nedostatečnou, oznámil srbské vládě přerušení diplomatických styků a opustil o půl sedmé hodině s vyslaneckým personálem Bělehrad. Oznámil zároveň své vládě, že srbská vláda nařídila již o třetí hodině odpolední mobilisaci své celé armády.

Rakousko-uherská vláda zaslala velevyslancům pamětní spis, v němž oznamovala, že srbská odpověď jest neuspokojivou. Ve spise praví se v podstatě: »Hnutí v Srbsku proti mocnářství, jehož účelem jest, odtrhnout od Rakouska-Uherska jihoslovanské jeho části, sahá daleko do minulosti. V době annekční dostoupilo vrcholu a pokusilo se za patronance srbské vlády uskutečniti své úmysly. Tvořila se sdružení, která připravovala boj. Nejvíce vynikajícím byla »Národní Obrana«, vyšlá z někdejšího revolučního výboru, úplně závislá na bělehradském zahraničním úřadě. Členové byli cvičeni ve střelbě, ve vrhání pum, v kladení min, vyhazování železničních mostů a pod. Útočník na bosenského zemského náčelníka Varešanin byl oslavován jako národní hrdina. »Nár. Obrana«, k níž náležel střelecký svaz s 762 spolky, sokolský svaz s 2500 členy a jiné spolky, vydalo svůj program, v němž se káže nezbytnost války s »Rakouskem-Uherskem, tímto největším nepřítelem, který ujařmuje miliony bratří«. Pamětní spis tvrdí, že také attentáty na Čuvaje, Skerlecze a j. byly v souvislosti s »Nár. Obranou«. Dále obsahuje výňatek ze spisů krajského soudu v Sarajevě, dle nichž se přiznali Prinčip, Gabrinovič, Graber, Čabrilovič a Popovič, že utvořili spolek na zavraždění arcivévody. Gabrinovič se přiznal, že vrhl pumu, Prinčip, že spáchal attentát revolverem . . .

Nebylo již pochybnosti, že válka se stala neodvratnou, ovšem toliko válka rakousko-srbská. Dne 25. července nařízena v Rakousku a Uhersku částečná mobilisace a téhož dne uzavřeny říšská rada a zemské sněmy. A skutečně, srbské vládě bylo na základě nejvyššího rozhodnutí Jeho c. a k. apoštolského Veličenstva ze dne 28. července r. 1914 zasláno následující francouzským jazykem sepsané *opovězení války:* »Ježto královská srbská vláda na notu, kteráž jí od rakousko-uherského vyslance v Bělehradě dne 23. července 1914 odevzdána byla, neodpověděla uspokojivě, vidí se c. a k. vláda nucena, sama se postarat o hájení svých práv a zájmů a k tomu cíli odvolati se k moci zbraní. Rakousko-Uhersko považuje se tedy od tohoto okamžiku ve válečném stavu se Srbskem. Podepsal rakousko-uherský ministr zahraničních záležitostí hr. Berchtold.«

Druhého dne pak uveřejněn následující *císařský manifest:*

V Lázních Išlu, dne 28. července 1914.

»Mým národům!

Bylo Mým nejvroucnějším přáním, abych léta, která z Boží Milosti jsou mi ještě dopřána, mohl zasvětit dílům míru a uchránil Svoje národy před těžkými obětmi a břemeny války. V radě Prozřetelnosti bylo jinak rozhodnuto. Pletichy protivníka plného nenávisti nutí Mne, abych na obranu cti Svého mocnářství, na ochranu jeho vážnosti a moci, k zabezpečení jeho državy po dlouhých letech míru chopil se meče.

S nevděkem rychle zapomínajícím nastoupilo království srbské, které od prvního začátku své státní samostatnosti až do nejnovější doby od Mých předků a ode Mne bylo chráněno a podporováno, již před lety cestu zjevného nepřátelství proti Rakousko-Uhersku.

Když jsem po třech desítiletích požehnané práce v míru v Bosně a Hercegovině rozšířil Svoje vladařská práva na tyto země, vyvolalo toto Moje opatření v království srbském, jehož práva nižádným způsobem nebyla porušena, výbuchy nevázané náruživosti a nejrozhořčenější nenávisti. Moje vláda užila tenkráte krásného práva strany silnější a žádala v nejkrajnější shovívavosti a dobrotivosti na Srbsku toliko, aby snížilo počet svého vojska na stav míru a slíbilo, že budoucně setrvá na dráze míru a přátelství.

Týmž duchem umírněnosti vedena obmezila se Moje vláda, když Srbsko před dvěma roky nacházelo se v boji s tureckou říší, na hájení nejdůležitějších životních podmínek mocnářství. Tomuto jednání děkovalo Srbsko v první řadě, že dosáhlo účelu války.

Naděje, že srbské království ocení shovívavost a umírněnost Mé vlády a že dostojí svému slovu, se nesplnila. Stále výše šlehá plamen nenávisti proti Mně a Mému domu, stále otevřeněji vystupuje snaha, nevýlučná území Rakousko-Uhersku násilně odtrhnouti. Zločinné řádění sahá přes hranice, aby na jihovýchodu mocnářství podkopalo základy státního pořádku, aby lid, jemuž Já v otcovské lásce věnuji všechnu Svoji péči, zviklalo v jeho věrnosti k panovnickému domu a vlasti, aby svedlo dospívajíci mládež a podněcovalo ji ke zločinným skutkům nerozumu a velezrády. Řada vražedných útoků, s rozmyslem připravované a provedené spiknutí, jehož hrozný zdar Mne a Moje věrné národy v srdce zasáhl, jest daleko viditelnou a krvavou stopou oněch tajných pletich, které ze Srbska byly zahájeny a řízeny. Tomuto nesnesitelnému řádění musí se učiniti přítrž, ustavičná vyzývavost Srbska musí se ukončiti, má-li čest a vážnost Mého mocnářství zůstati neporušena a jeho státní, hospodářský a vojenský vývoj býti ušetřen stálých záchvěvův.

Marně podnikla Moje vláda ještě poslední pokus, dosíci tohoto cíle prostředky míru, pohnouti Srbsko vážným napomenutím k obratu. Srbsko odmítlo umírněné a spravedlivé požadavky Mé vlády a odepřelo, dostáti povinnostem, jichž splnění v životě národů a států jest přirozeným a nutným základem míru. A tak jsem nucen, přikročiti k tomu, aby mocí zbraní opatřily se nezbytné záruky, které mají zabezpečiti Mým státům pokoj uvnitř a trvalý mír na venek. V této vážné chvíli jsem si plně vědom celého dosahu Svého rozhodnutí a Své zodpovědnosti před Všemohoucím. Vše jsem prozkoumal a uvážil. S klidným svědomím nastupuji cestu, kterou Mi povinnost vykazuje. Spoléhám na Svoje národy, kteří ve všech bouřích vždy v jednotě a věrnosti kolem Mého trůnu se seřadili a pro čest, velikost a moc vlasti k nejtěžším obětem vždy byli ochotni. Spoléhám na statečnou, obětavým nadšením naplněnou brannou moc Rakouska-Uherska. A důvěřuji ve Všemohoucího, že Mým zbraním dopřeje vítězství.

František Josef v. r. Stürgkh v. r.«

V Srbsku uveřejněna již dne 27. července tako královská proklamace: »Srbskému národu! Před dvěma dny podala rakousko-uherská vláda srbské vládě notu s určitými požadavky a žádala, aby na tyto byla dána odpověď do 6 hodin večer s pohrůžkou, že diplomatické styky budou přerušeny, jestliže odpověď dopadne nepříznivě. Srbská vláda v zájmu míru, kterého si přeje nejen Srbsko, ale celá Evropa, šla tak daleko, pokud jí může dovoliti povolnost, ale nemohla jíti dále, než může ustoupiti povolnost státu. Spolehneme na Boha, na svá práva a na přátelství velmocí, kteréž, o čemž jsme přesvědčeni, zrovna tak přejí si míru, jako my, a doufáme, že krise bude v míru vyřízena. Poněvadž rakousko-uherský vyslanec jménem své vlády prohlásil, že není s notou spokojen a dlužno tudíž považovati, že diplomatické styky jsou rozvázány, má srbská vláda za svou povinnost vyzvati národ k obraně vlasti a doufá, že tento našemu vlasteneckému vyzvání vyhoví. Budeme-li napadeni, vykoná vojsko svou povinnost. Občany, kteří nebyli povoláni k plukům, vyzýváme, aby ve svých pracích klidně pokračovali.«

Nyní nastala vážná otázka, bude-li válka lokalisována, či nenastanou-li zápletky mnohem nebezpečnější. Dne 27. července prohlásil sir Edward Grey v anglické dolní sněmovně, že učinil návrh, aby se v Londýně sestoupila konference velevyslanců, která by se pokusila, aby nynější krise smírně vyřízena byla. Své sdělení zakončil slovy: »Každému, kdo přemýšlí, musí býti jasno, že v tom okamžiku, v němž by spor přestal býti sporem mezi Rakouskem-Uherskem a Srbskem a v němž by do sporu byla zapletena také některá jiná velmoc, mohlo by se to skončiti jednou z největších katastrof, jakou kdy evropská pevnina postižena byla, a nikdo není s to, aby řekl, jaký by byl konec těch sporův a jejich přímých i nepřímých následků.«

Návrh anglického ministra neměl positivního výsledku. Ve všech státech evropských nastalo horlivé zbrojení. V Rakousku-Uhersku nařízena všeobecná mobilisace. V posledním okamžiku vyměněno bylo ještě několik telegramů mezi císařem Vilémem, anglickým králem Jiřím a carem Mikulášem.

Císař Vilém zaslal dne 28. července carovi telegram, v němž ubezpečuje, že pamětliv srdečného přátelství, které oba po dlouhou dobu víže, vynaloží veškeren svůj vliv k tomu, aby pohnul Rakousko-Uhersko, aby usilovalo o zřejmou uspokojivou dohodu s Ruskem. Car odpověděl dne 29. července, že v Rusku je z opovězení války Rakouska-Uherska Srbsku rozhořčení ohromné a že on velmi brzy nebude moci odporovati nátlaku, jenž se něho vykonává, a že bude nucen učiniti opatření, které přivodí válku. Aby se zamezilo neštěstí, jakým by byla evropská válka, žádal císaře Viléma, aby se vynasnažil ze všech sil, přiměti spojence (Rakousko-Uhersko), aby nezacházel příliš daleko. Císař Vilém odpověděl téhož dne, že po jeho názoru sluší postup Rakouska-Uherska považovati za pokus, obdržeti plnou záruku, že srbské záruky také se vtělí v čin, a ježto Rakousko-Uhersko nezamýšlí territorního výboje na úkor Srbska, vyslovil se císař, že jest Rusku naprosto možno, setrvati vůči rakousko-uhersko-srbské válce v úloze diváka, aniž by bylo nutno, Evropu strhovati do nej-

strašlivější války, jakou kdy zažila. Připojil, že vojenská opatření Ruska, které by Rakousko-Uhersko mohlo považovati za vyhrůžku, by urychlilo neštěstí, které by oba rádi zamezili. Dne 30. července telegrafoval císař Vilém opět carovi, že německému vyslanci bylo uloženo, aby Rusko upozornil na nebezpečí a těžké důsledky mobilisace. Car odpověděl téhož dne, že vojenské opatření Ruska bylo usneseno již před pěti dny a sice na obranu proti přípravám Rakouska-Uherska. Vyslovil zároveň naději, že ruská opatření nebudou nikterak škodlivě působiti na posici císaře jako sprostředkovatele. Tím byla telegrafická korrespondence mezi oběma panovníky ukončena. Vysoce zajímavý jest telegram, jejž zaslal císař Vilém dne 1. srpna anglickému králi. Císař praví: »Nabídne-li mi Francie svou neutralitu, která musí býti zaručena anglickou armádou a anglickým loďstvem, ustoupím od útoku na Francii a použiji svých vojsk na jiné straně. Doufám, že se Francie nestane nervósní. Vojsko na mých hranicích obdrží telegraficky a telefonicky rozkaz, aby francouzské hranice nepřekročovalo.«

Dne 31. července žádalo Německo v Petrohradě, aby Rusko hned odzbrojilo, a když této žádosti nebylo vyhověno, oznámil německý velevyslanec v Petrohradě, že se Německo nalézá ve válečném stavu vůči Rusku. Zároveň podal německý velevyslanec v Paříži dotaz, zda by Francie zůstala v německo-ruské válce neutrální, a když Francie ve lhůtě 18 hodin nedala uspokojivou odpověď, nastal válečný stav mezi Francií a Německem.

Německo požádalo Belgii, aby dovolila projití německých vojsk belgickým územím. Belgie, jež již prohlásila neutralitu, zamítla žádost tu, načež dalo jí Německo ultimatum a německé vojsko, které zároveň obsadilo Lucemburk, vniklo do belgického území. V německém říšském sněmu oznámil říšský kancléř: »Nemohu zapírati, že naše vojsko obsadilo Lucemburk a že vstoupilo na belgickou půdu. To odporuje příkazu mezinárodního práva. Francouzská vláda prohlásila sice v Bruselu, že chce respektovati neutralitu Belgie, pokud ji respektuje odpůrce, ale věděli jsme, že Francie byla připravena. Francie mohla čekat, my nikoli. Francouzský vpád do našeho boku na Dolním Rýnu mohl být osudným. Byli jsme proto nuceni, přenésti se přes oprávněný protest belgické a lucemburské vlády.«

Hned po řeči říšského kancléře dostavil se anglický velevyslanec v Berlíně na zahraniční úřad a opověděl jménem Anglie válku Německu. —

S napětím očekávalo se, jak se zachová Italie, která jest členem trojspolku. Římská oficiosní »Tribuna« uveřejnila dne 6. srpna tuto notu: »Jsme z rozhodujících míst zmocněni prohlásiti, že italská vláda ani dle znění, ani dle ducha spolkové úmluvy nepovažuje za svoji povinnost, zúčastniti se války, která nemá ochranného rázu. Vláda vyhražuje si později zkoumati, kterak při hájení italských zájmů zachovati blahovolné stanovisko vůči spojencům.«

Další vypovídání válek rychle následovalo. Dne 5. srpna vypovědělo Rakousko-Uhersko válku Rusko, dne 7. srpna Černá Hora Rakousku-Uhersku, dne 11. srpna Francie Rakousku-Uhersku, dne

13. srpna Anglie Rakousku-Uhersku, dne 13. srpna Egypt Německu a konečně 23. srpna Japonsko Německu a Rakousko-Uhersko Japonsku.

Neutralitu prohlásily kromě Italie Švýcarsko, Holandsko, Dánsko, Švédsko, Norsko, Bulharsko, Turecko, Španělsko a Portugalsko.

Průběh válečných událostí lze zaznamenati toliko dle zpráv generálních štábů rakousko-uherského a německého.

Hned po vypovězení války Srbsku počalo nepřátelství střelbou ze Zemuně na bělehradskou pevnost, avšak neudálo se po několik dní nic důležitějšího.

3. srpna. Ruská města Czenstochova a Kališ obsazena německým vojskem.

7. srpna. Srbský pokus vniknouti na bosenské území odražen. Podobný pokus Černohorců se nezdařil. Rakouská vojska zmocnila se ruských měst Okuše a Volbrunu. Německé vojsko vniklo podél celých hranic do Belgie. Počal boj o město Lutych, které za krátko se dostalo do rukou německých, později také jeho pevnost.

8. srpna. Na ruských hranicích u Adamovky došlo k boji mezi rakouskou pohraniční stráží a kozáky, kteří se dali na ústup. Německý křižník »Königin Louise« a anglický křižník »Amphion« na vzájem se potopily.

9. srpna. Útok Černohorců na Trebinji byl odražen.

11. srpna. Smíšená brigáda 15. armádního sboru francouzského byla u Lagarde dohnána k ústupu.

12. srpna. Rakousko-uherské vojsko postoupilo na ruské půdě 70 km. za Krakov.

14. srpna. Srbské pohraniční město Šabac obsazeno rakousko-uherským vojskem.

15. srpna. Německá kolonie Togo v Africe obsazena anglickým vojskem.

16. srpna. Vítězná bitva Rakušanů proti Srbům u Valjeva Německý císař přeložil svůj hlavní stan z Berlína do Mohuče.

21. srpna. Německé vojsko dobylo vítězství mezi Metami a Vogesami.

22. srpna. Úspěšné boje rakousko-uherského vojska v Tomaszově, u Turiniky a Kamijonky-Strumilova. Porážka kozáků u Sokalu. Rakousko-uherské vojsko obsadilo Plevlje.

23. srpna. Rakouský křižník »Zenta« potopen francouzskými loděmi. Německá armáda postupuje k Luneville.

25. srpna. Rakousko-uherské vojsko postupuje úspěšně k Lublínu. Pevnost Namur padla do rukou německých.

27. srpna. Vítězství rakousko-uherského vojska v třídenní bitvě u Krasniku.

28. srpna. Rakousko-uherské vojsko obsadilo Zamość. Německé vojsko proniklo do francouzského území u Cambrai až k jižním Vogésám. Longvy padlo. Angličané a Francouzi poraženi u St. Quentinu. Francouzské vojsko ustoupilo na východ k Epinalu. Německý parník »Magdeburg« zničen.

29. srpna. Druhé vítězství rakousko-uherského vojska u Krasniku. Vítězství německé armády proti Rusům v kraji Dombrovno-Štítno.

30. srpna. Vítězné boje rakousko-uherské u Zamość a Tomašova.

2. září. Jednotýdenní bitva u Zamośće skončena rakousko-uherským vítězstvím. Střední skupina francouzského vojska mezi Remeší a Verdunem zahnána.

3. září. Rakousko-uherské vojsko ustoupilo ke Lvovu a Nikolajevu. Francouzská vláda opustila Paříž.

4. září. Němci dobyli pevnosti Givet a Namur a zahájili útok na Remeš.

5. září. Rozstříleno francouzské město Longvy.

6. září. Rakousko-uherská armáda ze strategických ohledů vyklidila Lvov a v nové formaci nastoupila výhodnější postavení. Francouzi dobyli Nancy a Maubège.

7. září. Zahájena bitva západně od Lvova.

11. září. Část srbské armády vtrhla do Srjemu.

14. září. U Ruské Ravy úspěšná bitva rakousko-uherského vojska. Ruská armáda pod vedením generála Rennenkampfa ve východním Prusku vyhnula se ústupem obklíčení Němci a porážce.

15. září. Srbové ze Srěmu a Banátu vypuženi. Vilenská armáda ruská v bitvě u Mazurských jezer poražena.

Od 15. září je stav na všech bojištích skoro nezměněn. Válečné strany bojují s proměnlivým úspěchem. Rusové vnikli karpatskými průsmyky do Uher, ale byli odtud opět vypuzeni.

Adolf Srb.

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 1. října 1914.

(Rakouští Němci se hlásí. — Nový papež. — Nový kabinet ve Francii. — Albanie.)

Válka, která po dva měsíce v Evropě zuří, zatlačila vnitřní politiku ve všech státech evropských úplně. Starost o bezpečnost a budoucnost je všade příznakem dne. Jediné Němci v Rakousku vedou si jinak. Starají se již nyní o to, aby po válce své postavení upevnili a splnění svých žádostí došli. Tak předseda říšské sněmovny Dr. Sylvestr vytasil se s návrhem, aby co nejrychleji byla uzavřena celní jednota rakouské říše s Německem. Návrh ten i se střízlivé německé strany prohlášen za nevčasný. Také říšští poslanci němečtí z Čech pospíšili si, aby v této bouřlivé době zdůraznili své staré požadavky. Sešli se dne 29. září k poradě v Praze a usnesli se o resoluci, v kteréž, poukazujíce na hrozné ztráty životní a národohospodářských hodnot, volají k Němcům v Čechách, aby se ukázali hodnými historického postavení, kteréž jim přikázáno a důvěřovali pevně ve vítězství, které musí a bude míti rozhodující význam pro příští vývoj věci. Což neněmečtí národové neosvědčili a neosvědčují skvělým způsobem na poli válečném i jinak svou věrnost říši a dynastii?

Dne 20. srpna zemřel po krátké nemoci papež Pius X. Narodil se jako syn chudých rodičů 2. června 1835. Stal se kardinálem a

patriarchou benátským. Po smrti papeže Lva XIII. zvolen v srpnu r. 1903 po sedmé volbě papežem. Byl to papež, který se o politiku nestaral, zůstal prostým i ve své vysoké hodnosti a věnoval se výhradně záležitostem a zájmům církevním. Dne 31. srpna začalo se konklave a dne 3. září zvolen papežem kardinál Jakub della Chiesa, který přijal jméno Benedikt XV. Tvrdí se, že byl jednou z nejvýznačnějších osobností kollegia kardinálův a že bude míti vlastnosti Lva XIII. a Pia X. Narodil se 21. listopadu r. 1854 a byl pod kardinálem Rampollou, proti jehož zvolení papežem po smrti Lva XIII. Rakousko protestovalo, státním podsekretářem. Na počátku nebyl kandidátem papežství, teprve když z tří kandidátů žádný na sebe nesoustředil většinu, byl zvolen.

Vzhledem k událostem válečným nabídl předseda francouzského kabinetu Viviani presidentu republiky demisi celého kabinetu, aby podklad ministerstva byl rozšířen. President Poincaré přijal demisi a pověřil Vivianiho sestavením nového kabinetu, který jest utvořen takto: předsednictvo bez portefeuillu Viviani, spravedlnost Briand, zahraniční záležitosti Delcassé, vnitro Malvy, vojenství Millerand, námořnictví Augagnens, finance Ribot, vyučování Sarrant, veřejné práce Sembat, osady Doumergue, obchod Thomson, zemědělství David, ministr bez portefeuillu Guerde. Nový kabinet nazval se »ministerstvem národní obrany«. Po nepříznivých pro Francii prvních bojích přeloženo sídlo vlády do Bordeaux.

V Paříži byl dne 31. července úkladně zavražděn Jean Jaurès, známý socialistický vůdce a poslanec. Seděl s několika přáteli v jisté kavárně u okna. Pojednou střelen byl z ulice dvěma ranami do hlavy. O příčinách jeho zavraždění udává se: den před attentátem vyslovil se Jaurès v kuloirech sněmovny co nejrozhodněji proti válce. Hledal předsedu kabinetu Vivianiho, aby mu domluvil a v nepřítomnosti tohoto žádal na ministru vnitra Malvym, aby francouzská vláda činila na Rusko nátlak v zájmu míru. Vrah byl ihned zatčen. Jmenuje se Raoul Villain, jest mu 29 roků a byl členem sdružení »Sillon«, kteréž propagovalo válku. Jaurès narodil se r. 1859. Byl po kolik roků professorem filosofie v Toulouse. V sněmovně, k jejíž nejpůsobivějším řečníkům náležel, vystoupil opětně proti alianci s Ruskem a přimlouval se za dorozumění s Německem.

V neklidné Albanii nastal nový obrat. Dosavadní panovník německý princ Wied, dosazený na trůn proti vůli národa, po několika měsíčních strastech a útrapách dopanoval. Nestal se mučedníkem nějaké ideje — byl s rodinou svou prostě posazen na loď a poslán tam, odkud přišel. Usadil se někde v Sasku, aby si oddychl od starostí panovnických a zmizel v onom neznámu, z něhož se vynořil. V Albanii utvořila se prozatímní vláda, která zvolila novým panovníkem prince Burhaneddina, syna bývalého sultána Abdula Hamida. Jest velice pravdě nepodobno, že bude nový panovník míti klidnější život než jeho předchůdce a že v Albanii nastanou spořádané poměry; neboť se oznamuje, že vládychtivý Essad paša shromáždil kol sebe své věrné a že táhne na Drač. *Adolf Srb.*

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1914. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. Srpen-Říjen.

BIBLIOGRAFIE NAŠICH NOVINEK.

Arbes J.: **Z GALERIE ČESKÉHO HERECTVA.** Studie a črty biografické II. Sebraných spisů sv. 37. Za K 3·30, skv. váz. - - - - - - - - - - - - K 5·10

Posmrtnou knihou Arbesovou je možno nazvati sv. 37. Sebraných spisů Jak. Arbesa, vyšlý tři dny po úmrtí slavného svého autora. V knize výstižně, na základě svého bohatého osobního materiálu zachytil význačné postavy českého divadla: Kateřinu Podhorskou, Frant. Kolára, Jindřicha Mošnu, Alb. Heintzovou, Otilii Sklenářovou-Malou, Jakuba Seiferta a Terezii Seifertovou. Nejobšírnější část knihy obírá se zamilovanou literární osobností Arbesovou, Karlem Hynkem Máchou, jejž tu Arbes vyzdvihuje ze současného prostředí a líčí geniálního pěvce jako ochotníka, herce a divadelního nadšence. Obraz Máchovy osobnosti novými detaily Arbesovými se tu doceluje. Kniha neobyčejně zajímavá, po níž rádi sáhnou všichni intelligentní čtenáři, jimž, jako celé dílo Arbesovo, bude krásným jeho odkazem, k němuž s pietou třeba přistoupiti.

Averčenko Arkadij: **KOLA NA VODĚ.** Humoresky a satiry. Přeložil Vincenc Červinka. Světové knihovny č. 1148—49. 152 str. Za - - - - - - - - - K —·60

Mladá humoristická a satirická literatura ruská navazujíc přímo na slavného A. P. Čechova, vystupuje s novými jmény, jimž vévodí plodností i oblibou Averčenko. Je to humorista nesporně vysoce talentovaný, jehož hlavní předností jest lehký bravurní styl a úzký styk s denním životem. Averčenko směje se hodně vesele, ba i s posměchem, a jeho drobné žerty jako »kola na vodách« šíří v okruhu veselost i jasnou mysl.

de Balzac Honoré: **MASKOVANÁ MILENKA.** Román. Z francouzštiny přeložila Oliva Jilovská. Svět. knih. č. 1141. 78 str. Za K —·20, skv. váz. K —·52

Kdo zná oblíbenost Balzacových děl, dovede si představiti vzrušení, které zachvátilo r. 1911 literární Francii zprávou, že byl nalezen rukopis dosud neznámého jeho románu. Světová knihovna oceňujíc veliký význam Balzacův v literatuře, podává českým čtenářům pěkný překlad tohoto rozkošného díla.

Bozděch Emanuel: **NOVELKY.** Úvod napsal K. Šípek. Světové knihovny čís. 1144—46. 166 str. Za K —·60, skv. váz. - - - - - - - - - - - - - - - K 1·08

OBSAH: Z malého města. - Slečinka. - Na statku svěřenském. - Hřích kněžny Sity. - Paní doktorová. - Rosa Klepetářova.

Letos v únoru uplynulo čtvrtstoletí od tragického odchodu Bozděchova a smutného tohoto výročí vzpomíná pietně Světová knihovna svazečkem jeho prósy, která mimo dramata jedině zbyla z jeho literární pozůstalosti. Knížka malá, nikoli však chudá. Ačkoli od vydání těch drobných prací uplynuly čtyři desítky let, jsou duchaplné a vtipné ty práce stejně svěží. V Bozděchových novelkách proudí život

a chvěje se soucit s lidmi, trpícími bez vlastní viny společenskými nesrovnalostmi a krutostmi. Knížkou tou, k níž K. Šipek napsal velmi výstižný úvod o básníkovi, budiž osvěžena památka dílka, jež náleží k nejzajímavějším z literárního odkazu našich sedmdesátých let.

Čechov Ant.: **PESTRÉ POVÍDKY.** Část 2. Přeložili A. G. Stín a V. Červinka. Spisů sv. VI. Ruské knihovny sv. 66. Za K 3·—, vkus. váz. - - - - - K 3·60

Čechov, autor u nás hojně čtený a milovaný, ve svých Pestrých povídkách vystupuje v roli bedlivého pozorovatele lidské společnosti, jejích vad a nedostatků. Je realistou ve snaze, podati ryzí pravdu. Vládne neobyčejnou zásobou jadrných slov a obratů, čímž řeč jeho nabývá neobyčejné barvitosti. Jeho Pestré povídky jsou vesměs práce humoristicky až fraškovitě zabarvené, vtipně zachycující veškery směšné stránky ruské společnosti.

Faguet Emil: **O LÁSCE.** Z cyklu »Desatero«. Přeložil Josef Skoch. S úvodem překladatelovým. Světové knihovny č. 1147. 66 str. Za - - - - - - - - K —·20

Duchaplný traktát je jakýmsi rozvinutým přikázáním lásky a autor řeší v něm citové vztahy člověka k sobě, k ostatním, k povinnostem, k principům. Ovšem essay Faguetův vystihuje a analysuje lásku francouzskou, charakterisuje francouzskou duši a její vášně. Knížka bude jistě hojně u nás čtena, aspoň jako duchaplná učebnice lásky, vášně i touhy.

Hardt Ernst: **BLÁZEN TANTRIS.** Drama o pěti dějstvích. Přeložil Karel Mašek. Sborníku světové poesie sv. 120. 134 str. Za K 2·40, vkus. váz. K 3·40

Znamenité dílo moderní německé literatury, kteréž učinilo autora populárním, uvedeno bylo s velkým úspěchem na scéně Národního divadla. Knižní vydání básnického díla bude zajisté přijato se zaslouženým zájmem celou obcí čtenářskou.

Haškovec, Prof. dr., *L.:* **O SPÁNKU A SNECH.** Lidových rozprav lékařských č. 121. Za - K —·30

Spánek lidský poutal od nepaměti pozornost a podstata jeho různě vykládána. A o vzniku snů vyloženo a nabájeno tolik, že i naše střízlivá a vědeckému bádání přístupná doba zejména v lidu zaplavena je spoustou domyslů, ba i pověr o spánku a snech. Učenec vynikajícího jména vykládá tudíž právě lidovým kruhům formou přístupnou, bez vědecké přítěže, co je spánek, jaký je jeho vztah k dennímu životu i naší osobnosti. Knížka, obsahující mnoho velmi cenných pokynů, zasluhuje největšího rozšíření, v čemž i levná cena její bude dobře napomáhati. Doporučujeme co nejvřeleji!

Janča Jan: **OTTŮV PRŮVODCE PO VÍDNI.** S barvotiskovým plánem Vídně a četnými illustracemi v textu. Druhé vydání. 156 str. Za - - - K 2·—

Výborná informační knížka pro každého našince, navštívivšího říšskou metropoli. Cenné pokyny zkušeného českovídeňského žurnalisty budou zajisté vítány.

Jirásek Al.: **NA OSTROVĚ. DRUHÝ KVĚT.** Dvě povídky. Čtvrté vyd. Sebraných spisů sv. XV. 326 str. Za K 3·—, vkus. váz. - - - - - - - - K 3·60

Jirásek Al.: **PSOHLAVCI.** Historický obraz. Čtrnácté vydání. Sebraných spisů sv. XXI. 276 str. Za K 2·80, vkus. váz. - - - - - - - - - - - - - K 3·40

Jirásek Al.: **ZAHOŘANSKÝ HON** a jiné povídky a obrázky. Čtvrté vydání. Sebraných spisů sv. XVIII. 252 str. Za K 2·40, vkus. váz. - - - - - - K 3·—

Četná nová vydání spisů Jiráskových svědčí o veliké popularitě, jakéž se dílo nejčtenějšího našeho spisovatele těší.

Jirásek Al.: **VOJNARKA.** Drama o 4 jednáních. 6. vydání. 80 str. Za K 1·—

Kálal Karel: **HRANICE.** Povídka československá. Ottovy Laciné knihovny národní sv. 248. 248 str. Za K 1·40, vkus. váz. - - - - - - - - - - - - - - K 1·80

Román má především účel v napínavém rámci románovém obrátiti plný zřetel české veřejnosti k poměrům potlačované větve slovanské, uherským Slovákům. Dějištěm jsou hranice moravsko-slovenské. Učitel Jindra z okresu mosteckého je celé procestuje, přivolávaje k sobě pohraniční učitele moravské i slovenské. Společně uvažují, jak povznésti lid hospodářsky i kulturně a jak potom rozmnožiti styky Moravanů se Slováky, styky kulturní, hospodářské i politické. Vytvořiti program drobné práce s tím hlavně úmyslem, aby se česká osvěta přelévala na Slovensko. »Zboříme hranice,« řekl jeden z cestovatelů. Povídka obrací tudíž mysl národa ke kraji stále zanedbávanému, literárně nevyužitému. Její poslání pochopila »Národní Jednota pro východní Moravu«, kteráž dílo celou vahou svého významu zaštítila. »Hranice« líčí kraj, těžký život učitelský pod několikerým útiskem a v románový děj zahrnuje i obrazy čisté lásky a manželského pekla. — Na román Kálalův upozorňujeme co nejdůtklivěji české čtenářstvo. Vysvětlí mu v hávu povídky lépe pravou situaci na Slovensku, než veškery novinářské články. Takové knihy zasluhují největšího rozšíření.

KALENDÁŘ BESED LIDU na obyčejný rok 1915. Roč. 21. S obrazem titulním a četnými vyobrazeními v textu Za K 1·—, malé vydání - - K —·60

SLOVANSKÝ KALENDÁŘ na obyč. rok 1915. Roč 44. Část zábavně poučnou uspořádal J. Loukota. S obrazem titulním a mnoha jinými vyobrazeními. Za K 1·—, malé vydání - K —·60

VÍDEŇSKÝ NÁRODNÍ KALENDÁŘ na obyč. rok 1915. Vydává Osvětový svaz dolnorakouský. Rediguje dr. A. Mádl. Roč. X. - - - - - - - - - - - K 1·—

Mezi prvními publikacemi kalendářovými jsou letos obě tyto knihy, kteréž v dobách svízelných, jež nyní prožíváme, budou každému příteli četby jakýmsi útulkem, v němž si oddychne, zapomene aspoň na chvíli na trudy a bědy běžných událostí a z něhož čerpá literárního osvěžení a ušlechtilého poučení. Jsou to dobré knihy čistě lidového charakteru, které pro svoje značné rozšíření konají vydatně plodný a záslužný úkol vzdělavací. Doporučujeme oba kalendáře co nejvřeleji každému příteli četby a k hojnému rozšíření v lidu.

KALENDÁŘ PANÍ A DÍVEK ČESKÝCH na rok 1915. Rediguje Růžena Jesenská. Roč. 28. Se 16 uměleckými obrazy. Ornamentace kreslila Zdeňka Braunerová. Ve skvostné vazbě za - K 2·40

Elitní kniha českých paní a dívek ušlechtilého obsahu a vzácné umělecké úpravy. Knihy té není třeba zvláště doporučovati, o její oblíbenosti svědčí faktum, že každoročně záhy po vydání bývá rozebrána. Její letošní krásný ročník této vzácné přízně čtenářské zajisté dlouho nebude očekávati.

Krofta Kamil: **BÍLÁ HORA.** Sbírky přednášek a rozprav serie VI. svazek 8. 270 str. Za K 5·—, vkus. váz. - K 6·20

Knihu slovutného našeho historika musí čísti každý, kdo chce pochopiti význam naší porážky bělohorské, její hlavní příčiny a následky. Obyčejně převládá názor, že jen bitva bělohorská byla příčinou osudného převratu v našem národním vývoji. Prof. Krofta, historik zajisté povolaný, to vyvrací a dokazuje, že bitva na Bílé Hoře nebyla by mohla svého neblahého významu nabýti, kdyby to, co po ní následovalo, nebylo bývalo připraveno v době předchozí. Vážná kniha prof. Krofty měla by býti všude čtena, neboť přivádí národ k velikým tradicím svých dějin předbělohorských a učí jej, jak kulturně odčiniti následky, které nás tíží dosud. Doporučujeme co nejvřeleji.

Lambla, dra., *J. B.:* **KAPESNÍ KALENDÁŘ HOSPODÁŘSKÝ** na obyčejný rok 1915. Ročník 51. Redigoval Prof. dr. Jos. Munzar. Část zápisná i příručná. Váz. za - K 2·40

Výborná hospodářská příručka bohatého a užitečného obsahu.

*

Maeterlinck Maurice: **ŽIVOT VČEL.** Se svolením autorovým přeložila Marie Kalašová. Světové knihovny č. 1133—36. 242 str. Za - - - - - - - - K —·80

OBSAH: Na prahu úlu. - Roj. - Založení osady. - Mladé královny. - Svatební let. - Vraždění trubců. — Pokrok druhu.

»Život včel« není pojednáním o včelařství a není knihou básnickou, ale obojího dohromady, vypravuje o tajuplném státě včelím s podrobnostmi znalce a úchvatnou vervou filosofa-básníka.

Někrasov N. A.: **VÝBOR MENŠÍCH BÁSNÍ.** S úvodní statí F. M. Dostojevského. Z ruštiny přeložil Jos. Pelíšek. Světové knihovny čís. 1153. 72 str. Za - K —·20

Knížka uvádí k nám slavného ruského básníka, jenž musí býti postaven hned za Puškina a Lermontova. Kniha silných básní, jejichž pozoruhodný význam nezůstane bez mocného dojmu i českému čtenáři utajen.

OTTUV DIVADELNÍ SLOVNÍK za součinnosti Karla Engelmüllera rediguje Karel Kamínek. Vychází v sešitech po - - - - - - - - - - - - - - - - - - K —·80

Žádejte 1. sešit na ukázku!

Ottův Divadelní slovník hodlá podati historický vývoj divadla českého i všech divadel cizích, dramatických literatur, data o básnících a skladatelích, hercích i zpěvácích, režiséry, kteří hledali nové vývojové cesty umění divadelnímu, hodlá ukázati jeviště, umělecké i technické potřeby celého divadelního stroje, otázky týkající se umění reprodukčního, režie, mimiky, kultury slovní i zpěvní, mask, kostymů, stavby divadel, jich akustičnosti, opatření bezpečnostních, vynálezů osvětlovacích i dekoračních i různých otázek právních a statistických a konečně poměru jeviště k hledišti — chce býti příručkou každému, kdo jako herec, zpěvák, režisér je zaměstnán na divadle i kdo je jako divák povolán, aby soudil. Všem dramatickým umělcům, zpěvákům, ochotníkům, knihovnám, učitelům, studujícím i těm, kdož o divadlo mají zájem diváka a chtějí nabýti rychlé a snadné informace, doporučujeme Ottův Divadelní slovník.

Platon: **MENON.** Přeložil, úvod a poznámky napsal Jar. Hrabák. Svět. knihovny č. 1129. 88 str. Za K —·20, váz. - - - - - - - - - - - - - - - - - - - K —·52

Přes úctyhodné svoje stáří 23 věků bude tato klassická rozprava i dnes ráda čtena každým, kdo je přístupen filosofickému uvažování o lidské ctnosti.

Počta, Prof., *F.:* **O VODĚ PITNÉ A O PRAMENECH.** S 51 obrázky. Světové knihovny č. 1140. 80 str. Za K —·20, váz. - - - - - - - - - - - K —·52

Spisek proslulého učence jest jistou měrou i časový, neboť pátrání po spodních vodách, pitnou nebo léčivou vodu obsahujících, množí se poslední dobou. Na to učenec zvláště poukazuje a odsoudiv nesmyslnost »kouzelného proutku« ukazuje, jakými řádnými cestami odborný výzkum bráti se musí. Spisek pěkně se čte a bude tudíž se zájmem přijat i v nejširších vrstvách čtenářských.

Prášek, Dr., *Just. V.:* **SVĚTOVÉ PANSTVÍ SARGONOVCŮV A CHALDAIŮV.** Světové knihovny č. 1137—39. 158 str. Za K —·60, váz. - K 1·08

Pátá knížka prof. Práška sceluje dějiny prastarých národů východních v úplný celek a čtenář má nyní v pěti svazcích výborný přehled o všem, co dělo se v dobách pradávných. V nové knížce líčí vynikající náš orientalista dějiny říše assyrské a chaldejské, pokud se zachovala historická paměť nebo co z prastarých nápisů lze vyčísti. Četba vysoce poutavá, podávající historii častokráte jinak, než jak nám ji líčí bible.

Preissová G.: **ZLATOROG A JINÉ DRAMATICKÉ HŘÍČKY.** Spisů sebraných sv. XVI. 142 str. Za K 1·80, skv. váz. - - - - - - - - - - - - K 3·60

OBSAH: Zlatorog. - Přijďte k nám, až bude jaro. - Jarní píseň.

Preissová, osvědčený i dramatický talent, podává v nejnovějším svazku své souborné tvorby tři rozkošné dramatické práce, a sice slovinskou pohádku »Zlatorog«, napsanou veršem pro případ zhudebnění, korutanskou selanku »Přijďte k nám, až bude jaro« a dramatický obrázek »Jarní píseň«. Přečetní ctitelé Preissové sáhnou s radostí i po tomto novém svazku.

Procházka, Fr. S.: **JAZYK.** Epická báseň. Nové vydání. Za K —·80, skvost. váz. - K 2·40

Básnická allegorie pravdy, kterouž by si každý Čech měl do srdce vštípiti. Vřele doporučujeme.

Prus Boleslav: **VYBRANÉ OBRÁZKY.** Z polštiny přeložil a úvodní studii napsal Emerich Čech. Svět. knihovny č. 1142—43. 112 str. Za K—·40, váz. K —·80

OBSAH: Tonda. - V horách. - Stíny. - Vidění. - Miluje — nemiluje?! - Co je to chvástavost? - Nešťastná matka nešťastných synů. - Týdenní kronika.

Ne bez příčiny nazývá kritika Prusa polským Dickensem. Charakteristickým znakem jeho tvorby je tichý humor a jasný optimism životní. Nezkresluje lidí, ale směje se vadám svých bližních prostě. Knížka Prusovy vybrané prósy bude zajisté vítána českému čtenáři.

Renard Jules: **ZRZEK. - MODLÁŘKA.** Dvě komedie. Přeložil H. Jelínek. S úvodem překladatele. Světové knihovny č. 1150—1152. 146 str. Za K —·60

Mistrovská dílka posměvačné sensibility, bolestný ironik a hořký uličník »Zrzek« a protest proti mechanické bigotnosti v »Modlářce« budou takovým živým svědomím čtenáře, jenž pochopí vychovatelský úkol autorův. Poznati a pochopiti Renarda znamená milovati tuto čistou, mužnou duši a obdivovati se jeho vzácné umělecké poctivosti.

Kapitán Scott R. F., **DOSAŽENÍ JIŽNÍ TOČNY.** Scottova poslední cesta. Český překlad redigoval Prof. L. Tošner. Svazek I. Se 107 obr. dle fotograf. snímků výpravy, 5 barevnými přílohami a 1 mapkou v textu. 432 stran. Za K 8·40, skv. váz. - K 12·—

Smrt anglického kapitána Scotta, která svou tragikou ohromila letos z jara všechen vzdělaný svět, je novou kapitolou v historii slavných a hrdinných objevitelů, v historii, která vedle pyšných a radostných stránek má ovšem i stránky bolestně smutné. Nelze se ubrániti pohnutí při pomyšlení na smrt muže, jenž po svízelích nevylíčitelných stanul na jižní točně a na zpáteční cestě obtížen vědeckou kořistí, zahynul dřív, než mohl dosáhnouti místa záchranného, od něhož byl pouze 20 km. vzdálen. Pokud možno považovati za bezpečné, dostihl kapitán Scott jižní točny šťastně dne 18. ledna 1912. Na zpáteční cestě k základně svojí odvážné výpravy — ke své lodi, nesoucí hrdý název »Terra Nova« (Nová země), byl i s užší svojí družinou překvapen sněhovou vánicí, v níž všichni zahynuli. Vedle vůdce výpravy, kapitána Scotta, nalezli tu smrt i dr. Wilson, který řídil vědeckou stránku výpravy, a poručík indické armády Bower. Zemřeli vysílením a hladem, byvše nedostatečně zásobeni. Smrt zastihla výpravu asi 29. března, ale teprve 12. listopadu 1912 nalezeni byli záchrannou výpravou lodního lékaře Atkinsona, která vydala se na pátrání po nich, když nedocházely žádné zprávy. Deník kap. Scotta a zprávy pozůstalé, přezimovavší části výpravy vyšel v pečlivém českém překladu a svým vzdělavacím obsahem a napínavým líčením řadí se k nejslavnějším světovým spisům toho druhu. Naše čtenáře na dílo to upozorňujeme.

Seignobos Ch. a *Métin, A.:* **SOUČASNÉ DĚJINY OD R. 1815.** Se svolením spisovatelů přeložila Anna Sychravová. Úvodem doprovodil dr. Zd. V. Tobolka. Díl V. Světové knihovny č. 1124—1125. Za K —·40, váz. - - - - - - - K —·80

Knížka o 120 stranách ve dvou obsažných kapitolách líčí dobyvatelské dějiny evropských mocností, a sice v Africe a v Asii, zejména pak anglické panství indické. Líčení, založené vesměs na historických faktech, je živé a prosté suchopárnosti, takže čtenář příjemným způsobem poučí se o nutné součástce světových dějin,

kteréž je zapotřebí každému čtenáři znáti, aby význam kolonisační politiky jednotlivých států v dnešních jejich důsledcích mohl pochopiti. Dobrá a doporučení hodná kniha!

Shakespeare, William, **KRÁL JINDŘICH VI.** Díl III. Historická hra v pěti jednáních. Přeložil A. Klášterský. Dramatických děl sv. 34. 140 stran. Za K 2·40

Předposlední svazek dramatického souboru proslulého básníka anglického.

Slavík, Prof. dr. *Vlad.*, **O VÝZNAMU A ÚČELU SOUDNÍ PITVY.** Lidových rozprav lékařských č. 122. Za - - - - - - - - - - - - - - - - - - K —·30

Nejen praktičtí lékaři, ale hlavně pojišťovny životní a úrazové, nemocenské pokladny, soudní a policejní úředníci, obecní úřady, znalci zbraní, chemici, advokáti, učitelstvo a každý intelligent může čerpati hojně poučení z praktických pokynů slovutného odborníka.

Světlá, Karolina, **VÝBOR Z POVÍDEK A VZPOMÍNEK.** Uspořádal Mil. Hýsek. České knihovny zábavy a poučení sv. 32. 280 str. Za K 2·80, skv. váz K 4·—

Po »Vesnickém románu«, již v České knihovně vyšlém, přináší tento svazek pěkný výběr povídek i vzpomínek, provázený vhodným úvodem a poznámkami. Na knihu zvláště upozorňujeme.

Štech, Václav, **MATIČNÍ BRÁZDOU.** Slavnostní scéna o jednom jednání. Dramat sv. 4. Za - K —·20

Hru lze provésti nejenom na jevišti divadelním, ale i v přírodě, na podiu vůbec bez dekorací, ba i v sále mezi obecenstvem. Švižně psaná hra má ušlechtilou tendenci a bude zajisté našimi feriálními ochotníky nyní často provozována. Upozorňujeme na ni naše divadelní kluby, přátele divadla i všecky, kdož ve prospěch Matice slavnosti pořádají.

Tolstoj, hrabě *A. Konst.*, **SMRT JOANNA HROZNÉHO.** Tragedie o pěti jednáních. Přeložil Dr. F. Krsek. Sborníku světové poesie sv. 119. 154 str. Za K 2·50, skv. váz. - K 3·50

Slavné básnické dílo zajisté i u nás těšiti se bude úspěchu témuž, jako na Rusi, kde řadí se ke klassickým dílům nového dramatu ruského.

Váňa Jan, **ENGLISH CORRESPONDENT** (anglický dopisovatel) 80 st[r.] Za - K 1·5[0]

Kniha vyznamenává se velkým množstvím vzorů nejlepšího obchodního i všeobecného dopisovatelství. Výběr pěkných vzorů učiněn na základě dlouhé a všestranné praktické zkušenosti spisovatele. Vedle praktické stránky doporučuje se kni[ha] rozmanitostí i jistou půvabností co do slohu i látky.

Wiesner, MUDr. *Ant.*, **KOUŘENÍ TABÁKU A JEHO NÁSLEDKY.** Lidových rozprav lékařských č. 123. Za - - - - - - - - - - - - - - - - - - - K —·[illegible]

Knížka pro kuřáky i nekuřáky. Moderní lékař klidně a prostě vykládá o kouření a jeho následcích a přesvědčivě upozorňuje, čeho má se vlastně kuřák varovati, aby si zdraví nepoškodil. Že knížku by měli čísti zejména ti mladí, kteří kuřáckou vášní v nejlepším věku zdraví si rozvracují, rozumí se samo sebou a my proto nejvřeleji na ni upozorňujeme a rozšíření její doporučujeme.

Wiesner, MUDr. *Ant.*, **PĚSTĚNÍ A BARVENÍ VLASŮ.** Lidových rozpr[av] lékařských č. 124. Za - K —·[illegible]

Velmi poučná knížka, kteráž by měla býti všude hojně rozšířena. Neboť kdy[by] každý dobře byl poučen o příčinách vlasových chorob a způsobech, jak jim č[elit]i a je léčiti, předešlo by se četným zármutkům a zklamáním.

Vinter Zikmund, **V OHRADĚ MĚST A MĚSTSKÝCH ZDECH.** Řada I. Sebraných spisů sv. 7. 278 str. Za K 3·—, skv. váz. - - - - - - - - - - K 4·80

OBSAH: Pod hradbami. - V pražských ulicích za starodávna. - Na Příkopech pražských r. 1617. - Pražské muziky. - V kupeckém Týně. - Na rybím trhu v Praze. - Ve vinárně. - V lázních. - Kolik obyvatel měla Praha v XVII. věku. - Domy a hospody v Praze r. 1653. - Společnost a řemeslníci. - Měšťané a urození páni.

Proslulý náš kulturní historik, žel záhy zesnulý, vede dnešního čtenáře staročeským městem v 16. a 17. věku, putuje s ním ulicemi, domy, líčí zvyky, veřejná městská opatření, předvádí celou středověkou městskou společnost, urozenou i prostou. Kniha na každé straně vysoce zajímavá křísí ten dávno zapadlý svět našich předků a staví jej zrcadlem dnešní generaci.

Vrchlický Jaroslav: **SYMFONIE.** Básně. (1873—1878.) Páté vydání. S úvodem a poznámkami. Nového souborného vydání básnických spisů sv. 6. 212 str. Za - K 2·60

O své básnické knize vyjádřil se sám autor svým přátelům, že »jsou jaksi dovršením Z hlubin, posledním tónem mé subjektivnosti«. Nové, komentované vydání knihy přijde zajisté vhod všem ctitelům básníka, jenž veškeré intelligenci české svými básnickými knihami odkázal velkolepé, nikdy nevyčerpané dědictví.

Želizko J. V.: **K POSLEDNÍM METÁM DÁLNÝCH KONČIN SVĚTA.** Význačné episody z dějin polárních výzkumů od doby nejstarší až do objevení severní a jižní točny. Svět. knih. č. 1130—32. 164 str. Za K —·60, váz. K 1·08

Dílo svého druhu u nás jistě jediné vzbudí v každém čtenáři horlivý zájem pro kulturní zápasy výzkumné a jistě rádo a horlivě bude čteno.

HUDEBNINY.

HUDEBNÍ PŘÍLOHA ZLATÉ PRAHY. Redaktor V. J. Novotný. Roč. XVIII. Jednotlivé číslo o 4 str. Za - K 1·—
Odběratelé Zlaté Prahy připlácejí $^1/_4$letně (3 čísla) - - - - - - - - - - - - K 1·20

Č. 7. *Blecha* Oldř., op. 17. **O naší lásce...** Píseň s prův. klavíru.
Č. 8. *Malát* Jan, **Vesna na mé lesní stezce.** Pro klavír na 2 ruce.
Č. 9. *Rudl* Karel Ferd., **Stíny večera.** Píseň s prův. klavíru.
Č. 10. *Polášek* J. N., op. 61. č. 3. **Ballada.** Pro klavír na dvě ruce.
Č. 11. *Novotný* V. J., Z lidových písní. **Kdybych já byl selským synkem. — Smutné časy.**
Č. 12. *Srba* Ant., **Vzpomínky.** Pro klavír na dvě ruce.

Vhodné původní skladby k oživení a rozmnožení našich domácích i koncertních programů.

UNIE, PRAHA.

íloha „Osvěty“

J. Otto v Praze

JAR. KREPČÍK: PARTIE Z TELČE NA MORAVĚ

  J. Otto v Praze

R. 1914. ČÍS. 10.

VLČKOVA OSVĚTA

Lothar Suchý:

Divadelní bolesti.

Dne 16. února r. 1881 podalo spisovatelstvo české předsednictvu Družstva divadelního pamětní spis, podepsaný čtyryceti sedmi spisovateli, kterým dávalo se ve službu budoucímu Národnímu divadlu. Mezi podepsanými byli na př. Jaroslav Vrchlický, Alois Jirásek, Bedřich Frida, Jan Lier. Ač nepodepsán, vzniku spisu nebyl dalek, jak zjišťuje Fr. Ad. Šubert ve svých »Dějinách Národního Divadla v Praze«, i Ladislav Stroupežnický, již tehdy jaksi predestinovaný dramaturg Národního divadla.

Ve spise v několika jasných větách shrnuty tužby, které po sto let k vybudování velkého divadla Národního se upínaly, shrnuty v program stručný, krásný, vznešený a důstojný. Spisovatelé čeští volali tehdy, »aby z Národního divadla vytvořen byl samostatný, duchem český, v pravdě umělecký ústav, tudíž střediště výkvětu českého tvoření hereckého, literárního a hudebního, aby divadlo stalo se nikoliv matným pableskem života cizího, nýbrž zrcadlem, v němž převahou jevily by se obrazy velké a slavné naší minulosti, obrazy duševního rozvoje a národního života doby přítomné a národní a humánní snahy naše, jichž uskutečnění domáháme se do budoucnosti.« —

Program, který takto byl dán Národnímu divadlu jaksi do vínku, byl důstojný nadšení, s kterým národ Zlatý Chrám nad Vltavou vybudoval Sobě. Shrnoval jasnými slovy to, co vskutku cítila srdce ne jen statisíců, nýbrž věru milionů.

Již při položení základního kamene k národnímu chrámu umění přední muži národa ve svých promluvách naznačili krásně, co národ od Národního divadla čeká, a při těch promluvách jásali a plakali radostí všichni, kdož je slyšeli a četli.

Nuže, program byl tu pevný a jasný. A byla tu i dobrá vůle, jej plnit. A ona dobrá vůle snad je tu dosud. A přece,

ptáme-li se dnes, zda onen program dosud je plněn, jest nám s bolestí doznati, že dávno již plněn není. Národní divadlo není tím, čím býti mělo.

Účelem úvah, které tuto uveřejňuji, není však, konstatovati pouze onu bolestnou skutečnost. A dokonce není mi cílem, mužům, kteří dnes Národní divadlo vedou, působiti potíže a proti nim buditi v české veřejnosti nechuť, nedůvěru a odpor. Nebude mi sice možno ve všem je viny sprostiti, ba, bude nutno, abych pronesl tu mnohou těžkou obžalobu proti nim. Ale poněvadž chci psát opravdu upřímně a bez postranních úmyslů, budou, doufám, mé úvahy čteny se zájmem, ne škodolibým tam, kde haním, a ne pohrdavým tam, kde chci podati návrhy, jejichž uskutečnění mohlo by dle mého pevného přesvědčení přivoditi nápravu a nový rozkvět ústavu, nad nějž nemáme vyššího.

Společnost Národního divadla jest ještě pověřena na leta správou divadla; kdežto návrhy, které chci tuto formou úvahy k veřejnému projednání předložiti, mohly by býti vesměs uskutečněny teprve za nového období, těmi, kdo po letech budou správou Národního divadla pověřeni, ať již to budou členové dnešní správy či mužové noví. Kdo, nelze dnes, kdy není ani Zemského výboru ani sněmu, vůbec tušit, tím méně říci. Nebojuji tedy ani proti určitým osobám, ani pro určité osoby.

Proto klidně uveřejňuji tyto úvahy.

I.

Nejnárodnější je divadlo ve Francii. V tom směru, že francouzská divadla pěstují téměř výhradně jen repertoir francouzský. Je to soběstačnost, které bych nehájil, je-li prováděna až i tak, že na př. Shakespeare, Schiller, Ibsen, Hauptmann a Tolstoj jsou ve Francii jako dramatikové širokému obecenstvu téměř neznámi. Shakespeare na příklad, dojde-li tu a tam přece k tomu, že je hrán, hraje se v úpravě, jež nedá se nijak nazvati překladem, v úpravě do té míry francouzské, že se formou valně ani neliší od klasiků francouzských, t. j., upravovatelé používají k převodu jeho děl i rýmovaných alexandrinů. Soustavněji všímal si cizího umění jediné Antoine. Ale po jeho pádu sotva se odhodlá jiný ředitel jíti v jeho stopách. Pokusy ochotnicko-literárně-uměleckého divadélka du vieux Colombier, ač velmi záslužné, ve věci mnoho nemění.

Jen tu a tam, řekněme jednou do roka — ač je divadel v Paříži přes čtyrycet — odváží se některý ředitel sáhnouti po veselé novince cizí, jež řadou představení v cizině zdá se, že zaručuje úspěch i v Paříži. Ale obyčejně spláče nad výdělkem. Přes to, že se taková novinka upraví tak, aby spíše hověla francouzskému vkusu, neudrží se téměř nikdy dlouho na scéně. Tak i Bahrův výtečný »Koncert« div že u paní Rejanové nepropadl a mohl býti dáván jen asi dvacetkráte. »Sedm Frankfurťanů« sice v divadle Gymnase jakž takž se udrželo, ale jen zásluhou Guitryho, Poca

a nákladné reklamy. Předloni pak Molnarův »Gardový poručík« v malinké bonbonieře v ulici Caumartin, kam se nevejde ani 300 lidí, nenaplnil onoho divadélka ani desetkráte.

Francouzská divadla hrají jen a jen hry francouzské a kterýkoli pařížský ředitel, od ředitele Comédie francouzské až po ředitele posledního, bezvýznamného divadélka na periferii města spráskl by ruce a vůbec by ani nevěřil, že může existovati někde divadlo s milionovým rozpočtem, kde by za celý jeden rok uvedli na scénu jen jednu jedinou a to ještě jen aktovou původní hru! —

Jiné už jsou poměry v Anglii a v Německu. Tam jsou dokonce i divadla, jež se věnují výhradně francouzské moderní frašce a veselohře. Ale jsou to ovšem divadla jen soukromá, podniky jen a jen obchodní, jež s uměním souvisí pouze po stránce obyčejně výborného hereckého provedení.

Divadla vyšších cílů a v Německu zvláště divadla dvorní, s nimiž Národní divadlo tak rádo se srovnává, a nad nimiž, dlužno doznati, po stránce výpravy a herecké reprodukce často i vítězí, divadla dvorní, městská a vůbec divadla skutečného významu nikdy by své pověsti neublížila tou měrou, aby hlavní pozornost nevěnovala původní, německé produkci. Neníť vůbec divadla v Německu, které by na svou scénu neuvedlo ročně alespoň 5 až 7 prací německých.

Ale neupírejme svých zraků jen na divadla v národech velikých. Podívejme se, jak je tomu u těch, kteří nejsou početně valně větší, či kteří i valně zůstávají za námi co do početnosti a někdy i co do kulturní vyspělosti.

Jaké jsou na příklad divadelní poměry v národě polském? Který sice je větší našeho národa, ale jemuž počtem gramotných svých příslušníků nejen se vyrovnáme, nýbrž jej i předčíme? A neptejme se ani, jak koná své národní povinnosti divadlo varšavské a lvovské, ač nemá vůbec býti divadla, jemuž by se Národní divadlo nemohlo rovnat a s ním srovnávati. Podívejme se jen do malého Krakova. Rok jak rok uvede krakovské divadlo na svou scénu nejméně sedm her polských (často však o mnoho více) a z těch bývají nejméně čtyry vůbec po prvé provozovány v Krakově. U nás, v prvním českém divadle, za stejnou dobu v uplynulém roce divadelním ve spoustě cizích věcí byla sehrána jedna jediná česká aktovka!

Ale i v Záhřebě, v Bělehradě, v Sofii a v Lublani rok jak rok starají se správy divadel, aby mohly vypravit alespoň 6 až 8 původních novinek. Vycházejí z té jediné správné zásady, že pro dramatické umění svých národů vykonají více, vypraví-li ten počet cenných, třeba jen průměrných a ne v každém vzhledu naprosto dokonalých (jsou vůbec hry naprosto dokonalé?) prací domácích, než kdyby spěchali s vypravením posledních úspěšných kusů cizích, jak se to děje u nás — leckdy úspěšných, pravda, ale celkem často bezvýznamných, o nichž literatura nebude za dva, tři roky vůbec věděti.

Všude tedy panuje u předních divadel snaha, být ústavem v pravdě národním, nejen tím, že se na jeho scéně hraje domácím jazykem, nýbrž i tím, že se hrají většinou díla domácího původu.

U nás však již po léta panuje snaha, původní produkci co možná omeziti. Rok po roce počet českých původních her, na Národním divadle vypravených, klesá, a konečně dospěli jsme tak daleko, či správněji řečeno, klesli jsme tak hluboko, že za celý rok vypravena česká hra jen jedna jediná, hříčka jednoaktová — práce to spolupracovníka páně dramaturgova při díle, určeném pro export, jež mělo premieru ve Vídni!

Omluvou nemůže tu být nic. Omluvou částečnou mohlo by býti, kdyby bylo Národní divadlo v té době, pamětlivo jsouc druhého svého úkolu, seznamovat český svět s vrcholnými pracemi produkce cizí, jež mohly by býti domácí produkci velikými vzory, vypravilo v dokonalém provedení řadu dramat, jež svou cenou daleko převyšují vše, co se u nás tvoří. Bohužel, že ani tu nekonalo Národní divadlo úkolu svého náležitě. Dvě plus, která by mohla správa na svou omluvu uvésti, jsou Parcifal a Claudelovo mysterium. Ale i zde šlo Národní divadlo jen za příkladem ciziny. A tak to, čeho se spisovatelstvo české v r. 1881 přímo děsilo, stalo se skutkem. Národní divadlo stalo se matným pableskem života cizího.

Nehraje se to, co lektor a dramaturg dle svého nejlepšího vědomí a svědomí vyberou z toho, co se divadlu zadává z domácích prací a z pokladů literatur světových. Rozhodným pro správu jest, co hrají divadla berlínská, vídeňská, mnichovská a pařížská a co o hrách mohou říci agentury, které zastupují cizí autory. Nejdůležitějším důvodem bývá tu ovšem číslice, udávající, kolikráte doporučovaná hra tam a tam se dávala v nepřetržité řadě představení. Na jakém to divadle — často na divadle xtého řádu! — nikdo se neptá. Ba, zachází se již tam, že se kupují i věci, jichž nikdo v divadle ani nezná, jichž nikdo nečetl. To vede někdy i k tomu, že je nutno vůbec pak se ztrátou značné konvenční pokuty vzdáti se úmyslu, provozovat zakoupenou již hru, poněvadž při četbě pak se objeví, že by její provedení bylo přímo znesvěcením národního svatostánku.

Jsou to poměry smutné. A kdybych neměl důkazův o pravdivosti svých tvrzení, věru, že bych váhal se o nich zmíniti.

Veřejnost, nějak hříšně již lhostejná k ideálům, jež ještě před dvaceti lety plnily srdce veškerého národa, mlčí, přihlížejíc klidně a snad i odpouští Národnímu divadlu, že ze střediska kulturního stalo se jen střediskem společenským. Ale v kruzích spisovatelských šíří se arci ono poznání stále víc a více.

Důkazem toho mi je okolnost, že dva z našich spolků literárních, »Máj« a »Klub českých dramatiků« (proč neúčastnil se akce i »Kruh českých spisovatelů«, není mi známo) vyslaly ke správě divadelní dva nejpřednější své členy, aby protestovali proti onomu soustavnému ubíjení domácí produkce. Dva pány, spiso-

vatele, jimž nikdo v Čechách nemůže odepříti úctu, obdiv, vděčnost a lásku, Aloise Jiráska a Františka Heritesa.

Nuže, oni dva pánové jdou, aby žádali respekt pro českou produkci, aby přednesli své a všeho spisovatelstva stížnosti. A jak jsou přijati? Se strany šéfa opery jsou odbyti odsudkem Fibichova díla a odsouzením snah jeho zastanců. Dosti nelogicky; neboť neběží jen o Fibicha a i opera má hříchů více. A jak pochodili u vůdců činohry? Ne valně lépe. Neboť místo aby s odpovědnými činiteli v divadle klidně mohli si pohovořiti — (přítomni byli pánové ředitel, dramaturg a místopředseda Společnosti Národního divadla) — stanou se jen diváky a posluchači trapné scény, ve které se dovídají, že v Národním divadle není jednotného vedení. Dramaturg přidává se totiž k důvodům deputace a uvádí, že hry, které on doporučuje, ředitelská komise zamítá. Naproti tomu pan ředitel z knih dokazuje, že hry, dramaturgem doporučované, ať původní, ať přeložené, »nedělají kasu«. Načež dramaturg z týchže knih dokazuje, že také hry ředitelem vybrané, umělecky prý bezcenné nebo méně cenné, »nedělají kasu«, ale přes to se fedrují!

Nevím, které to hry pan dramaturg doporučoval a které mu byly zamítnuty, nevím také, kterými hrami repertoir obohatil pan ředitel a které dodali ostatní pánové ředitelské komise. Ale takto se »aspoň« čeští spisovatelé dověděli, že i Dykovo »Zmoudření dona Quijota« a mimo ně ještě tři hry pan dramaturg jako dobré a cenné práce dramatické k provozování doporučil. Přes to pro mne i pro veřejnost odpovědným je v prvé řadě pan dramaturg a šéf činohry, pan Jaroslav Kvapil. Že tím pyká i za cizí hříchy, je snad bolestno, ale nezbavuje ho odpovědnosti. Je-li tak sláb, že nedovede zabránit přijetí her, jež přímo pokládá za neumělecké a špatné, a za to silen dost, aby unesl všechny výtky, jichž se mu tady dostává nevinně, je to záležitostí jen jeho.

Pro nás je zajímavý jen nabytý důkaz, že i dle vlastního doznání osob divadlo vedoucích hrají se a fedrují na Národním divadle hry, které pokládá sám šéf činohry za neumělecké a že naopak nehrají se hry, které on pokládá za hry cenné. —

Že takto dále věci vyvíjeti se nesmějí, je na bíledni. Pokud by konečně šlo jen o peníze, totiž o vklady členů Společnosti Národního divadla, mohla by veřejnosti býti lhostejna bláhovost správy, domnívající se, že možno vyhrávati rozhodné bitvy vojsku, jehož všichni tři či čtyři jenerálové se mezi sebou zjevně či potají potýkají. Ale nejde o tak málo — jde o přední statky národní.

A první, co požadujeme a co veřejnost má právo požadovati, jest, aby vedení Národního divadla bylo jednotné. A aby za ně byla umělecky odpovědna jen jedna silná individualita.

II.

Co však se stává s dramatickými pracemi, kterým ředitelstvo zamezí přístup na scénu, ač je dramaturg doporučí ku provozo-

vání? Nejde totiž o práce špatné, jde o práce, které dle úsudku činitele v divadle konec konců přece jen nejpovolanějšího jsou nadprůměrny a zaslouží si, aby na scénu se uvedly.

Namítne se mi, že autoři těch her mohou se pokusit, udati je jinde. Jsou-li vskutku dobré, že i jinde zvítězí.

Námitka zdála by se téměř přijatelna a vhodna, a je přece svrchovaně buď frivolní nebo nepřípadna.

Jiná divadla u nás nemají totiž příjmů a subvencí takových, aby mohla přijatý kus uvésti na scénu ve výpravě a v provedení, jakého by kusu snadno bylo mohlo se dostati na divadle Národním. I když ani nebereme v úvahu, že by se hře bylo mohlo dostati výpravy přímo nové, pořízené pro ni spolupracovnictvím několika umělců, což jinde je téměř vyloučeno, již sám fundus instructus divadla zemského, bohatý a téměř nepřeberný, zaručuje hře výpravu případnější, než jakou mohou hře dát divadla jiná, nesubvencovaná, divadla malých cen a nevalných zásob dekoračních a krojových. Ale odmítnutí na Národním divadle tarasí pravidlem hře vůbec cestu i na divadla jiná. Neboť ředitelstva ostatních divadel předpokládají, že kus byl zadán již v divadle zemském a že teprve jeho odmítnutí přimělo autora, aby hru zadal jinde.

Při tom ovšem autor ani nezví, že dramaturg Národního divadla jeho hru doporučil a že ji pokládá za dobrou hru. Ale i zví-li o tom, sotva který autor chtěl by tím svou posici v druhém divadle hájit a upevňovat. Neboť tím vkládal by přímo dramaturgovi a řediteli onoho druhého divadla do úst takovouto odpověď: Vaše hra, nepopíráme, je umělecky cenná. Ale v Národním divadle usoudili, že by se nedodělala hmotného úspěchu, to jest, že by na ní prodělali. Jak tedy chcete, jak můžete žádat, abychom ji vypravili my, kteří nemáme ročně na čtyrykrát sto tisíc korun subvencí jako Národní divadlo?

Ano, dlužno míti na paměti, že Národní divadlo má ročně asi 400.000 K subvencí. Ne proto, aby mohlo hrát cizí, neumělecký brak, který »dělá kasu«. Ne proto, aby mohlo hráti »Troubadury« a »Sedláky kavalíry« s hostmi, jež možno slyšet i na scénách tak vynikajících, jako jsou divadla v Litoměřicích, v Teplicích, v Ústí, v Jablonci a v Liberci, s kterými by jinak Národní divadlo jistě nechtělo býti srovnáváno. Ne proto, aby hrálo výpravné, ale dnes již otřepané hry, které byly, když vznikly, divadlu výbornou pomůckou, dokud česká Praha s okolními městy měla asi o 200 tisíc méně obyvatel a kdy nebylo v ní dnešní zámožnosti, ale jež dnes do Národního divadla nepatří. A ne proto, aby Národní divadlo vyhazovalo peníze na zakupování frašek, jež pak nemůže se ani odvážiti hrát.

Ani neplatí země a město Praha subvence jen proto, aby se vůbec hrálo, ať už se hraje cokoli, jen aby měli bohatí lidé za poměrně malý peníz předplatného možnost, scházeti se v jednom z nejkrásnějších a nejnádhernějších divadel světa. Subvence mají úkol jiný, vznešenější, vyšší. Každý zemský a městský poplatník

měl by právo podat proti takovému plýtvání veřejnými penězi protest k nadřízeným úřadům, kdyby vskutku udělování subvencí Národnímu divadlu nesledovalo cílů ušlechtilejších. A neváhám tu říci, že naopak jest jedním z prvních důvodů oněch subvencí, aby umožnily divadlu vypravovati hry vskutku umělecké ceny, ať již původní, ať přeložené, které by snad nenašly takového ohlasu, aby »dělaly kasu«. Subvence poskytují se proto, aby správa divadelní mohla pracovat o rozvoji a rozkvětu skutečného umění, umění dramatického, slovesného i hudebního. A přijímajíc subvenci, vlastně správa se zavazuje, že bude pěstovati jediné produkci domácí a z produkce cizí jen díla nesporné umělecké ceny.

Jak Národní divadlo závazek svůj plní, vysvítá z toho, že za poslední divadelní rok uvedlo na scénu jednu jedinou českou aktovku! Ještě v roce 1902—3, ačkoliv už všeobecně se reptalo proti ubíjení domácí produkce a české spisovatelstvo proti jednání divadla se ohradilo vydáním brožury »Národní divadlo a české drama«, bylo přece českých představení 103 a z nich 13 původních českých novinek, třebaže z nich polovice aktovek. Dnes však už došlo tak daleko, že všech činoherních českých představení jest jen 60 — pravím šedesát, a z těch že jsou dva zlomky představení věnovány novince činoherní, oné aktovce, kterou jedině divadlo za celý rok vypravilo! A při tom mám dojem, že se za to správa divadelní ani nestydí. —

A co uvedla mezi tím správa ona na scénu z repertoiru cizího? Nechci zabíhat do podrobností a zmiňovati se i tu o všech hříších Národního divadla. Kdo sleduje, byť i jen z dálky, jeho činnost v posledních letech, dozná, že nemluvím lehkovážně, pravím-li, že i u cizích her rozhoduje ne už jejich umělecká kvalita, nýbrž jejich schopnost »dělati kasu«. —

Ohlížím-li se po nápravě, vidím ji jen v jedné věci. Nechť korporace, poskytující Národnímu divadlu suvence, zřídí sbor znalců, k němuž by bylo možno se odvolat odmítnutému autoru. A v soupis závazků, jimž nájemce smluvně se podrobuje, nechť vloží se i odstavec, dle kterého se uvoluje co možná nejlépe a se svědomitým napětím všech sil vypraviti všechny hry, ať činoherní, ať operní, které ona odvolací komise k provozování doporučí.

Tím bylo by odpomoženo jednomu zlu, ubíjení domácí produkce. Ne produkce prostřední, či dokonce podprůměrné, ba, chabé, ochotnické, nýbrž domácí produkce zdravé, života schopné a umělecky cenné.

III.

Ale neběží jen o domácí produkci novou.

Nejsme tak chudi, jak se nám namlouvá, naše dramatická literatura není tak špatná, jak nás chce divadelní správa soustavným jejím zanedbáváním o tom přesvědčit. Není myslitelno, aby v jiném národě divadlo, z peněz národa vystavěné a z veřejných prostředků subvencované tak neuctivě opomíjelo starou domácí

produkci. Povinností divadla by bylo, aby vždy aspoň do dvou, tří let sehrála ve vzorných představeních vše, co silného a zdravého naše dramatická literatura vytvořila.

Chtěl bych, aby na příklad každý student, který v Praze prožije na vysokých školách tři, čtyry leta, měl příležitost, poznati na Národním divadle v hlavních rysech vývoj našeho dramatu. A je smutné, že český inteligent, i když má svrchovaný zájem o českou dramatickou literaturu, může ji poznati jen z četby. Národní divadlo ani tu nekoná své povinnosti. Ve Francii, v Německu, v Rusku, v Polsku, všude vůbec udržuje se na repertoiru vše, co velikého domácí duch pro divadlo vytvořil. Kdežto u nás téměř už ani se neví a necítí, že bez úcty ke starší produkci není vůbec možný umělecký vzestup.

Ba, zdá se, jakoby Národní divadlo chtělo ubít, potlačit úctu, kterou všichni máme k dílu zemřelých i živých dosud předáků, jakými nám jsou Bozděch, Stroupežnický, Zeyer, Vrchlický a Šimáček, jakými nám jsou F. A. Šubert, Svoboda a Štolba. Vždyť ani náš Alois Jirásek, ač poměrně bývá hrán nejčastěji, není hrán daleko tak často, jak toho jeho význam zasluhuje. A vrací-li se divadlo tu tam k jeho »Lucerně«, která dělá kasu, nezahlazuje tím nikterak hříchu do nebe volajícího, že nedovedlo uplatniti jeho »Vojnarku«, jeho »Emigranta« a zvláště jeho »Otce«, drama jeho nejsilnější, drama, z kterého by snadno bylo mohlo si vytvořiti činohru velice přítažlivou. Každý na př. jistě po obrovském úspěchu Šubertova »Jana Výravy« očekával, že Národní divadlo nejen vypraví ono silné drama i na své scéně a rozpomene se, byť i pozdě, čím vším vděčí onomu autoru. Ale dosud o tom neslyšeti. Nikdo nechápe proč, ale autor, k jehož dílu bylo nuceno divadlo sáhnout, kdy šlo o to, strhnouti mohutným a pevně stavěným dramatem tisíce lidu v přírodním divadle v Šárce, pro Národní divadlo dále zase již neexistuje. Ono divadlo je všechno šťastno, že F. X. Svoboda po odmítnutí tajně a pseudonymně zadaného kusu — (ač ředitelství prohlédlo, čí hru odmítá!) — se odmlčel! Neexistuje pro ně již ani jako autor dosud tvořící, ani jako autor, jehož některá díla vůbec by neměla z repertoiru vymizet!

Ba, vedoucí lidé v Národním divadle ani snad nepozorují, či pozorují-li, ani snad toho neželí, že Národní divadlo přestalo míti kulturní význam, jaký mívalo.

Ne! odpoví se mi. A divadlo prohlásí, že by rádo hrálo i české hry, které by současně byly i umělecky cenné i »dělaly kasu«. — (Stydím se téměř, užívati stále fráse, nad kterou asi se zachvějí všichni, kdož bojují o očistu naší drahé mateřštiny. Ale, bohužel, v Národním divadle je to fráse běžná, omlouvající kde který hřích, kouzelné zaříkadlo, kterým se bojuje proti všem uměleckým důvodům.) — Ale není prý takových her mezi těmi, které se Národnímu divadlu zadávají.

Nevěřím tomu prostě. Ale dejme tomu, že by to bylo i pravda; což má ústav tak velikého významu právo čekat, jen a jen čekat, až mu sama zlatá rybka vklouzne do sítě? Pak bylo

by jen třeba, vytrvat v bezohlednosti a zhnusiti všem českým spisovatelům dramaturgickou práci. Pak nadešla by záhy doba, kdy nikoho by již nenapadlo, aby pro divadlo dále psal a svou práci zadával!

Ne, tak lehko nelze dojíti absoluce. I není-li právě ve skříni, kam pánové lektor a dramaturg ukládají původní práce, děl nesporně znamenitých, jsou tu dále spisovatelé, kteří již českému divadlu práce trvalé ceny dali. A povinností divadla jest i jejich staré práce na repertoiru udržovat i u nich se o nové práce ucházet, je k nim vybízet, je k nim animovat, je o ně poprosit! *Ano, poprosit!!!* Jíti k oněm Jiráskům, Šubertům, Svobodům, Štolbům, Hilbertům, Maškům, Dvořákům, Mayerům, Dykům, Horkým a Langerům, ba i k takovým Suchým, a jít i k těm, kteří sice dosud na první české scéně palmy si nedobyli, poněvadž jim k tomu nebyla dána příležitost, ke Karáskům, Kamínkům a jiným. Jíti je poprosit, aby pro divadlo zase pracovali!

Jak naivní sen?! Tak že by se pánové ponížili? Ale vždyť v Německu, ve Francii a vůbec všude, všude ředitelé divadel to dělají a nutně musí dělati! A nepokládají to za ponížení. Vždyť nutno již jednou zhostiti se starých, hloupých předsudků, že pánové v ředitelstvu jsou vznešení a nedotknutelní, vševládnoucí chlebodárci, kdežto spisovatelé jsou jen ubozí trpění otroci, bez nichž by se mohlo divadlo docela dobře obejít.

Což pánové, kteří i takovému Jiráskovi dělali při přijetí kusu obtíže, nechápou, že dávno nebudou již známa ani jejich jména, kdy ještě budou žíti díla, která pomáhali ubíjeti, ve svěží, jitřní kráse?

IV.

Kolikráte volalo již české spisovatelstvo, že nechce podporovati domácí prostřednost a podprostřednost, že žádá naopak, aby zadané původní práce byly posuzovány přísně a svědomitě, ale že žádá tutéž přísnost i pro tvorbu cizí, že žádá, aby měl domácí spisovatel alespoň tolik práv, kolik se jich přiznává cizincům. Vždy marně. Ba dočkali jsme se i toho, že na Národním divadle byly premiéry her cizích, o něž pak v cizině, jak se ukázalo, mnoho nestáli.

A stále vidíme, jak v Národním divadle, kde domácím pracím dostalo se posměšného názvu »původěnky«, panuje přímo potměšilá radost, možno-li autoru říci, že jeho hra má formální vady, má nějakou zdlouhavou prý scénu či dokonce akt zdlouhavý, že je příliš lyricky založena a že proto hru nelze provozovati. Místo aby se dramaturg vžil v práci spisovatelovu a dle své povinnosti, jež všude jinde se chápe a plní, stal se spolupracovníkem autorovým a, používaje svých zkušeností, hleděl upozorněním na chyby a chybičky a i činným zasáhnutím, navržením nových scén, potlačením jiných, zdůrazněním málo účinných partií a všemožnou pomocí vytvořiti ze spisovatelova díla, zatím snad

jen literárně slibného, dramatickou práci, účinnou i divadelně, odmítají pánové vrácením hry již předem každé spolupracovnictví.

Což nechápou oni pánové, kteří tolik se obdivují jemné a dokonalé prý práci Caillavetů, Flersův a Reyů, Tristanů Bernardův a Hennequinův a jejich společníků, že v cizích oněch pracích dostávají do rukou díla, o nichž spolupracovala nejen spisovatelská dvojice či trojice, nýbrž často i přímo tucty spolupracovníků? Vždyť ve Francii často do poslední chvíle, často i při padesáté a šedesáté zkoušce (u nás bývá jich 8, nejvýše 12) — ještě se brousí a piluje, a není vzácný případ, kdy společnou prací všech činitelů v divadle vzniká na základě původního scénáře, řediteli předloženého a schváleného, docela nové dílo, pak ovšem po stránce technické téměř dokonalé.

A co děje se naproti tomu u nás? Autor je prostě povinen dodat dílo definitivně hotové. Nechci říci, že není tu schopnosti poradit a spolutvořit, ale není k tomu dobré vůle, není k tomu ochoty. A není snad jediného českého spisovatele, který by neměl ve svém stolku dopis, ve kterém mu ředitelství Národního divadla oznamuje, že sice vidí, s jakou láskou je jeho dílo psáno, ale že v nynější své podobě nemohlo by docílit úspěchu a proto že mu je divadlo vrací. Nic víc. A je na spisovatelovi, aby sám vytušil, co se pánům nelíbí, aby sám nazdařbůh upravoval a opravoval, kdy zatím bylo by snadno, ba často dokonce velmi snadno, z jeho práce vymýcením malých technických chyb na ráz vytvořit dílo schopné života.

Zdá se mi a se mnou jistě kde komu, že mělo by býti ctí a radostí každému, směti takto vydatně, byť skrytě pracovat o rozvoji českého dramatického umění, jak to kdysi dělával Lad. Stroupežnický a jiní. A hle, přes to místo s laskavou oddaností a milou ochotou shledává se tu spisovatel téměř každý — (jsou-li výjimky, snad se přihlásí) — s vysokomyslnou lhostejností, ne-li dokonce s přezíravou škodolibostí.

Není myslitelný lékař, kerý by nechtěl zachrániti vše, co života je schopno, který by poctivě a s ideálním zanícením nevěnoval veškery své síly a všechnu svou zralost na zachránění života schopného novorozeněte. Ale zde, kde jde o statky národní, o plody národního ducha, neostýchají se dočasní vládcové dělati z nejvyššího ústavu národního jakýsi Taigetos, kde usmrcují s nedochůdčaty i zdravé plody české literatury, jak o tom svědčí slova dramaturgova, kterým pánům Jiráskovi a Heritesovi prohlásil, že doporučil letos mimo práci Dykovu ještě tři jiné původní cenné práce, jež ředitelství provozovati zamítlo. —

Bylo by to jinde možno? Jistě ne. Ale protesty spisovatelů, jak se ukázalo, nic tu nepomohou. Jest tedy na veřejnosti, aby se ujala těch, jimž osud uložil, pracovati se zanícením o rozvoji českého dramatu, a vynutila pro ně v Národním divadle ne-li srdečnou, tož alespoň vlídnou ochotu.

Že taková vlídná ochota vyžaduje, aby správa rozhodla o každé zadané práci alespoň do šesti neděl, mělo by se též

rozuměti samo sebou. Bohužel, trvává však u nás někdy i rok a někdy ještě déle, než autoru vůbec se dostane odpovědi o osudu jeho práce.

V.

Kdyby chtěli nebo měli se pánové hájit, dokazovali by, že mají úmysly nejlepší a že by těšilo nejvíce právě je, kdyby mohli plniti všechno krásné poslání Národního divadla a kdyby mohli z něho vytvořiti pravou národní akademii hudby a dramatického umění, v níž by v dokonalém provedení byla hrána jen dobrá díla původní a z cizích jen ta, jež mají nespornou, vynikající cenu uměleckou.

Ale doba, řekli by, je již taková, že i s velikou zemskou a městkou subvencí byli by nuceni ohlásiti záhy úpadek, kdyby se řídili jen uměleckými zřeteli. Proto, prohlásili by, sahají i k tak řečeným hrám sensačním, t. j. k těm, které právě jdou světem, poněvadž ony hry vskutku »dělají kasu«. Prohlašují to již léta. Ale myslí-li, že mají již léta pravdu, měli též již léta přemýšleti, jak onen smutný, nedůstojný stav napraviti.

Přemýšlel jsem o věci též já a poněvadž myslím, že nalezl jsem cestu, kterou by bylo lze získati rázem nápravu, dovoluji sobě s veřejností sděliti některé své návrhy.

Dosud vyplácí země nájemci divadla subvenci svou (ročně asi 360.000 korun) jako celek. Peníz je nájemci vyplacen, ať již hraje cizí brak či ať snaží se hráti cizí i domácí práce cenné. V tom je všechno zlo, soudím, ale spolu klíč k nápravě. Zdá se mi nesprávno, subvencovati nájemce. *Mělo by býti subvencováno umění!* Roční subvence měla by býti rozdělena na tolik dílů, kolik dle smlouvy nájemce je povinen vypraviti novinek. Ve smlouvě mělo by býti zaručeno, že aspoň polovice všech novinek musí býti původu domácího. A zároveň mělo by býti nájemci zaručeno, že podíl, připadající z roční subvence na novinku domácí, bude mu vždy hned po přemiéře vyplacen. Za to měla by země prohlásiti, že subvenci na dílo cizí vyplatí, jen když zvláštní komise, složená ze zástupců intendatury a zástupců hudebních a spisovatelských spolků, uzná, že cizí hra, Národním divadlem vypravená, je skutečně nesporné, vysoké ceny umělecké.

Tím, dle mého soudu, přestalo by rázem favorisování tak řečených kasovních kusů cizích, obratně vyráběných sensací a frivolních frašek, neboť podobný brak jistě by nedošel milosti před onou komisí, a vzdáti se podílu na subvenci již předem jistě žádný nájemce by se neodhodlal.

Zbývalo by pak jen stanoviti, co učiniti s penězi, jež by snad ze subvence vybyly. Myslím, že by sice k tomu nikdy nedošlo, že by každá správa divadelní se toho uvarovala. Ale kdyby se to přece stalo, je tu dvojí možnost. Buď užilo by se onoho peníze k vypsání cen za nejlepší činohru neb operu, nebo bylo by i možno, aby použilo se peníze ke zvýšení honorářův onoho

roku hraných českých spisovatelů, honorářů, které jsou beztoho u nás směšně nepatrné a nejsou v nijakém poměru k vykonané práci. Ale vždy bylo by nutno zabránit, aby nějakým způsobem onen peníz přece jen veplynul do pokladny nájemcovy.

V divadle, kde sice svorná jednota byla by ideálem, ale kde přirozeně vždy a stále je plno skrytých i otevřených bojů, plno intrik a sporů, znamenalo by to posílení těch, kdož pracují o zvýšení umělecké úrovně ústavu a kdož úkoly prvního našeho uměleckého ústavu chápou. A o nic jiného konečně nejde. Že kasovně, t. j. finančním úspěchem, lehce může cizí, dvěma, třemi routinéry vyrobená a reklamou zálibě obecenstva všeho světa násilím téměř vnucená sensační práce zvítěziti nad domácí poctivou, nehlučně na scénu uvedenou prací, připadne-li na ni i lví podíl ze subvence, je ovšem přirozeno.

Odejměmež tedy podobným cizím brakům podíl na subvenci a nenajde se jistě v žádné správě, ať už Národní divadlo jednou povede kdokoli, většina, jež by odhlasovala přijetí cizího smetí. Pak přestalo by také ono prvního zemského ústavu nedůstojné předhánění se v nákupu sensačních novinek s divadly soukromými, jimž spíše již možno odpustiti snahu, vydělávati, jen když aspoň čas ob čas vyrovnají neb pokusí se vyrovnat ony hříchy některým vskutku uměleckým činem. Pak přestalo by i ono kupování zajíců v pytli, t. j. her, kterých nikdo v divadle nezná a které nutno koupiti jen proto, aby se jich nezmocnila dříve konkurence. (Neboť ano, — došlo již i tam, že od německého agenta, dá-li krátkou lhůtu k rozhodnutí, neznámá novinka se zakoupí, kdežto český autor nemůže docílit, aby si do deseti měsíců povolaní činitelé přečetli starší vynikající cizí práci, kterou vlastně dávno měli již znát!)

VI.

Když tě však již předkládám veřejnosti k rozhovoru návrh jeden, k jehož uskutečnění bylo by asi třeba rozhodnutí intendance, rád bych v čas, t. j. již nyní předložil tu ještě dva jiné podněty k veřejnému projednání.

Každému dojista bylo a je nápadno, že hry cizí, i když je kritika sebe více odsoudí a ani obecenstvo se pro ně nenadchne, přece jen vždy a pravidelně mají více repris než hry české. Někteří autoři domácí dávají tu vinu české kritice, která prý přílišnou přísností svých odsudků budí k české produkci nedůvěru a tím nelásku. Já však bych kritice přísnosti nikdy nevytýkal. Přál bych si jen, aby pochvala i hana byla vždy zdůvodněna bedlivým a bystrým rozborem a nebyla pronášena paušálně. Pokud jde o denní listy, myslím, že by zprávy o premierách, které denní listy uveřejňují, měly míti za úkol, ne dílo kriticky ocenit (což je namnoze po prvním poslechnutí při noční, kvapné práci téměř nemožno a může způsobiti, že i nejbystřejší duch

může pronésti soud buď nepřesný neb i nespravedlivý, který sice pisatel při nové návštěvě divadla sám si opraví, ale který snad již v obecenstvu neprávem se ujal) ne dílo definitivně kriticky zvážit, nýbrž buditi jen pro dobré dílo v širokých vrstvách zájem a umožňovati lidu jeho pochopení. Pro pravou, vědeckou kritiku je místo především v revuích, kde neublíží kritika žádná, byť i sebe přísnější. Ba, dlužno doznati, že právě z přísných rozborů může na př. autor jediné míti prospěch; neboť planá, tuctová chvála sotva může způsobit, aby dílo své jaksi znova prožil a s ním sám definitivně súčtoval.

Kritika tedy není tu vina. Příčinu, proč jsou cizí hry tak favorisovány, dlužno hledati jinde, v tom, že jsou cizí hry někdy . . . poměrně lacinější.

Je totiž přirozeno, že autor (resp. jeho zástupce, ať již je to autorská společnost či agentura), který již ve Francii a v Německu vydělal ne-li statisíce, tož aspoň desítky tisícovek (je možno i miliony jedním kusem vydělati!), může se spokojiti menším procentem z hrubého příjmu, než může tak učinit autor český, jehož skromný honorář a podíl na hrubém příjmu v Národním divadle je namnoze jedinou téměř odměnou hmotnou za jeho práci. A proto divadlo se vždy snaží, vnutit obecenstvu hry cizí na úkor tvorby domácí. Podívejte se tedy, jak hledí povolané kruhy oné nepřístojnosti zabránit v jiných zemích.

Nejlépe děje se to v Chorvatsku a myslím, i v Bělehradě. Tam totiž sněm stanovil, že žádná původní hra nesmí býti vzata z repertoiru (t. j. musí býti vždy nejdéle do týdne po posledním představení znova sehrána), pokud hrubý příjem, abonentní kvotu v něj počítaje, neklesne pod určité minimum.

Prostředek tento zdá se mi býti výtečným. Přimlouval bych se však za to, aby na př. peníze, o které při prvních představeních ono minimum se převyšuje, byly počítány zvlášť a v den, kdy hrubý příjem hry minima nedosahuje, byl jimi příjem doplněn. Povím ihned, proč. Jsouť i v divadle jako v obchodě dni tak zvané černé. Takovým dnem je na příklad téměř každý pondělek, den velkých národních slavností, pořádaných poblíže Prahy, den mezi dvěma vystoupeními slavného některého hosta atd. Správa divadelní může tedy, chce-li, — (nemluvím o určité správě a o určitých osobách, mluvím všeobecně) — i bezděky autorovi ublížit, když reprisu jeho hry položí na takový černý den. Pak je možno, že příjem stanoveného minima nedosáhne, ač hra měla při premieře veliký úspěch, a tímto způsobem mohla by se správa divadelní zbaviti hry nepohodlného jí autora.

Jak vysoké mělo by ono minimum býti, bylo by ovšem teprve nutno stanoviti na základě účetních rozvah posledních let, tak, aby nebyla společnost, divadlo vedoucí, příliš tím finančně zatížena, ale zároveň i tak, aby netrpěl ani český autor.

VII.

Cítím, že mi bude položena otázka: »Je vše, co tu navrhujete, možno v divadle, kde již tak dost opera tísní činohru, kde vůbec není možno pravého úspěchu ani využitkovat?« Myslím, že nelze skutečně, i když lze žádati mnoho, velmi mnoho, že nelze zatím žádati vše. Národnímu divadlu, má-li plniti dobře všechny své úkoly, je totiž zapotřebí — jak již přes dvacet let na to se poukazuje — ještě jednoho divadla, ještě jedné velké budovy. Tím jeho rozpočet mimo otop, osvětlení a o platy služebního personálu, téměř o nic by se nezvýšil, ale jeho příjmy by se valně zvětšily. Kdo však má Národnímu divadlu onu budovu poskytnouti? Zda země?

Byla chvíle, kdy bylo možno opatřiti Národnímu divadlu druhou budovu pro jeho činohru. To byla chvíle, kdy jednalo se o tom, co se má postaviti u Prašné brány na pozemku bývalého Králova dvora. Tehdy pracovalo se s jedné strany s velikým úsilím, aby se tam postavilo činoherní divadlo české nákladem nejvýše 4,000.000 K, jako součástka Národního divadla. V tom směru působil zvláště bývalý ředitel Národního divadla, poněvadž právě on byl proniknut přesvědčením o nutnosti druhé scény pro Národní divadlo. A Společnost Národního divadla na počátku zdánlivě s návrhem souhlasila, ale později odřekla výslovně všechnu další spoluúčinnost! A tak bylo posléze na staroměstské radnici rozhodnuto vystavěti tam nákladem 10,000.000 s ročním statisícovým schodkem Obecní dům! —

Dnes by snad mohlo se mysliti, že země by mohla skutečně v dohledné době Národnímu divadlu takovou prostornou, osvědčenou již budovu k disposici dáti, že by totiž bylo nutno překonati jen jakési formality, aby Národní divadlo získalo pro svou činohru krásné, pohodlné divadlo aspoň pro 4—5 večerů týdně.

Mám tu na mysli zemské divadlo německé na Ovocném trhu, tak řečené divadlo stavovské. Zemské subvence požívá totiž ne nové divadlo německé u sadů Vrchlického, kde se hraje, nýbrž divadlo stavovské, kde se téměř již nehraje. Zemským majetkem jest jen divadlo na Ovocném trhu, kdežto majitelem nového divadla je německý divadelní spolek, který je povinen ve starém divadle, myslím, asi třikráte v témdni hrát, ale onu povinnost dosti těžce prý nese. Kdyby tedy subvence zemská byla přenesena na nové německé divadlo, získala by snad země pěknou budovu starého divadla pro činohru Národního divadla.

Ale pokud znám mínění německých kruhů pražských, nepřivolí dobrovolně nikdy, aby budova německé divadelní tradice v Praze byla přepuštěna třeba jen k částečnému užívání pro hry české. A tak nezbývá, leč aby v dobách budoucích — dnes to je naprosto vyloučeno — postarala se naše veřejnost ještě o druhou budovu pro Národní divadlo.

Co znamenalo by pro Národní divadlo získání nové, veliké budovy, netřeba ani doličovat. A co znamenalo by pro lid a pro

českou dramatickou produkci, teprve ne. Poněvadž by rozpočet valně se nezvýšil, bylo by možno zavésti v onom divadle ceny v pravdě lidové. Což je nutno, má-li se státi Národní divadlo opravdu tím, čím má býti, má-li skutečně patřiti Národu.

V Národním divadle pracují herci a zpěváci, toho nelze upříti, svědomitě a pilně. Ale kletbou přímo jest, že všechna ona veliká a často až úmorná práce koná se někdy jen pro dvě, obyčejně pak jen pro čtyry až pět činoherních představení, po nichž zapadne, zmizí. Bylo by radostí herců i zpěváků, kdyby mohli v jednotlivých úlohách častěji vystoupiti. Vždyť pravá krušná námaha a zlá, robotná práce koná se ve zkouškách, kdežto představení samo už je pravému umělci, i když i při něm tělesně a duševně pracuje, přece jen spíše požitkem, radostným přisluhováním při tajemném mysteriu krásy.

Bylo by pak českým hercům umožněno, aby daleko více spolupůsobili při rozvoji českého dramatu. Pak nebylo by nikdy možno, aby uplynul celý jeden dlouhý rok, ve kterém by Národní divadlo vypravilo — jedinkou původní aktovečku! . . .

Vím bezpečně, že české herectvo pojímá svůj úkol ideálně a vážně. Cítí nejen povinnost, dáti se do služeb českého dramatu, nýbrž cítí po oné práci i horoucí, vášnivou touhu. Neboť dobře ví, že i jeho slavní předchůdci, oni Kollárové, Mošnové, Frankovští, Bittnerové, Slukovové, Seifertové, Šmahové, ony Sklenářové, Bittnerové, Kvapilové a jiné a jiní, byť i v cizích hrách podávali též snad výtvory vynikající, ba nevšední, v srdcích svého národa žijí přece jen hlavně jako představitelé lidí z naší krve, v nichž naši čeští básníci vtělili český život, české cítění a český svět. Jako představitelé cizích výtvorů mají ve světě tisíce a tisíce soků, jimž tu tam se vyrovnají, jež tu tam i předčí a za kterými snad někdy, právě proto, že měli ztělesňovati typy cizí, přece jen i zůstávají . . . naproti tomu však v dílech domácích bývali jedineční, velicí, hlubocí, vzácní, stkvělí, a jimi jsou a budou a zůstanou i potomkům nesmrtelnými.

Jestliže tedy dnešní divadlo ne-li ubíjí, tož aspoň úplně pomíjí české dramatické literatury, nejen že neplní převzaté povinnosti k české dramatické hudbě, ono přímo hřeší na svých hercích. —

VIII.

Končím, nevěda, bude-li hlas můj slyšán tam, kde především měli by si ho povšimnouti. Konečně, co na tom. Dixi et salvavi animam. Budou-li dále jen ochotničit, místo aby soustavně a svědomitě pracovali, vědomi sobě svých povinností a konajíce je, budou-li dále jen ochotničit, záhy dohospodaří. Proto nemluvím ani tak k nim, jako mluvím k širokým vrstvám lidu, Lid, národ sobě Národní divadlo postavil. A lid, národ, pravý jeho majitel, zjedná tu jednou i nápravu. Kéž stalo by se to záhy! Vždyť, řekl-li veliký básník a myslitel, Otakar Březina, již v roce 1904,

že Národní divadlo znova hoří, tož letos, kdy vypravilo jako na posměch všem lidem dobré vůle za celý rok jen jednu jedinou aktovku, možno říci, že už je ultima hora, hodina poslední, a že již již dohořívá!

Jaromír Pojezdný:

O Vilému Mrštíkovi.

O Mrštíku Vilémovi říkali, že byl vášnivý milenec přírody, bohatýr péra, bouřlivák, nadšený hymnik stoupající mízy a jarních vod, neumdlévající malíř šumících hvozdů a rozvlněného osení, básník staré Prahy a řezavý bič Prahy baťtipánské — že byl zkrátka strašlivé dítě, enfant terrible.

Mnoho slov i mnoho pojmů, které se měly srovnati v hlavě toho malého moravského mužíka. Nemohly se všechny ani dobře v ní směstnati, proto se pletly, tvořily často chaos, v němž se pozorovatelé kritičtí nemohli vyznat a soudili někdy křivě. Ale nikdo nemohl popřít, že Vilém Mrštík byl individualita silná, svérázná, která v našem kulturním životě něco znamenala. Pro Moravu bude vždy z nejpřednějších jejích spisovatelů i osvětových pracovníků, pro Čechy a zvláště Prahu bude často vzpomínaným bojovníkem za krásy staré Prahy, když ho nedoceňují jako literáta a staví mezi talenty druhořadé.

Vilém Mrštík byl synem moravské půdy a přece na ní neulpěl, nestal se separatistou. Naopak svou lásku k půdě rodné rozšířil bez váhání, z vnitřní nutnosti, na celou českou vlast a jmenovitě na Prahu, která se mu stala zvláště drahou. I svou literární tvorbu rozdělil mezi tyto dvě veliké lásky k Moravě a Praze, pramenící z jednoho mohutného zdroje: z lásky k přírodě.

Ta byla vůdčí v celém zdánlivém chaosu jeho hlavy: prostá, přímá, nesložitá láska k přírodě čisté i k pravdě jasné, za níž byl hotov se bíti vždy bezohledně, proniká všechno jeho počínání. A bil se také více než dvacet let srdnatě, rozdával »křivákem« svého ostrého vtipu rány každému, nejen kdo se jemu v cestu postavil, ale i těm, kdož ukřivdili jiným a pohaněli nebo jen zastínili pravdu.

Může býti většího idealismu v člověku, nežli když bojuje za cizí statky úplně nezištně? A přece mu ho upírali. Chtěli stále na něm něco, co dáti nemohl; předpisovali mu, aby prohluboval práce, řešil psychologické záhady, líčil složitější postavy, ne takové přírodní děti — když ruka jeho chtěla stále a jen malovati krásy širokých obzorů, a to, co viděl. Honili jej do hloubky, když nejraději se díval do šíře a tvořil naturalisticky, to jest, jak to vše jeho malířské oko vidělo.

Snad se minul svým povoláním. — Mělť velké nadání malířské a snad by byl jako malíř nám zanechal ještě nádhernější

obrazy přírody, měst i lidí, než je pérem vylíčil, — třebaže Joža Úprka, dávný jeho přítel z mládí, nevěří, že by se byl z něho stal velký malíř. Jeho útočný temperament by se byl jistě nespokojil paletou a byl by se vrhal stejně do okolí, jako činil jsa spisovatelem, a snad, kdyby ho bylo ve svém středu podrželo velkoměsto, byly by se jeho schopnosti přece šíř i hloub rozvinuly, než bylo možno v celé druhé polovině jeho života v zapadlé vesnici. Ale ta »kdyby« jsou stejně záhadná, jako je mnohým ještě záhadný celý bouřlivý a klikatý skutečný osud tohoto »milence života«, který mu přese všechnu lásku k němu učinil sám nelogicky hrozný konec.

Nám již záhadným není. Vidíme do jeho života zcela jasně, jak vyrůstal ze skrovňoučkých poměrů na moravské vesnici, jak jej vedli do Brna a potom do Prahy, kde se rozvinul nejšíře. Hltá dychtivě nové směry, poznává nové lidi a začíná psáti drsně, hrubě naturalisticky. Boj o život ho však drtí a vyhání z velkoměsta na vesnici, kde po léta klidně pracuje a žije z látky, nastřádané v městech i nasbírané po okolí a osvěžované občasnými zájezdy do světa. —

Ten život rušný, nový šel sice mimo zapadlou vesničku, ale boj o život bylo cítit i v ní: následky starých bojů v nemoci. A i příčiny nových bojů v listech do ní zanášených rušily práci, tlačily jeho vývojovou linii dolů a vyrážely z ruky péro, které už nemělo dřívější síly útočné. Ale nijak nebyl vyčerpán na sklonku života. Naopak. Měl více zásob k tvoření než mnohý, který plně pije život velkých měst, ohromné spousty připraveného materiálu zůstaly nevyužitkovány. Ale viděl, že polemiky jsou neplodné a chystal se k nové éře ve své belletrii.

Ocenění Viléma Mrštíka je možno jen v souvislosti s podrobným vylíčením prostředí, v němž vyrostl a žil a pod jehož vlivem pracoval. Třeba vylíčiti celou rodinu Mrštíků, z níž tři bratři se zapsali do literatury, dva písmem nesmazatelným, Vilém s Aloisem, a třetí, Norbert, jako překladatel. Osudy rodičů se syny a pak synů s rodiči jsou stále tak těsně spiaty, že z nich vyvírá valná část tvorby literární.

Z osudů jejich září především bezpříkladná obětavost a vzájemná láska, která jediné umožňovala tvorbu Aloise s Vilémem na téže rodné půdě. Doplňovali podivuhodně jeden druhého, povzbuzovali se a vydávali společně knihy; někdy se podepsali oba, jindy nikoliv, ač k některým věcem, které podepsal Vilém, látku dal Alois a naopak zase práce Aloisovy všechny pročítal a často ještě šperkoval svým malířským pérem a živým slovem Vilém.

Oba pocházejí z malého městečka v českomoravské vysočině, z Jimramova u Žákovy hory. I léty jsou nedaleko od sebe. Alois se narodil 14. října 1861, Vilém 14. května r. 1863, František 1865 a Norbert 1867. Otec jejich byl obuvníkem, rodem z české Poličky, jak se říká lepší řemeslník. Byl velmi sečtělý, — písmákem a horlivým čtenářem zůstal podnes — a na cestách za řemeslem poznal mnoho lidí, s nimiž dovedl také jednati.

V Jimramově měli nad stokem řeky Svratky s Fryšavou pěknou, vysoko položenou chaloupku, odkud se rozevíral krásný rozhled po okolí. Tu chtěl později Vilém vždycky mít. Lidé je měli rádi, poněvadž otec uměl zákazníkům vyhovět a matka, dovedná švadlena, učila děvčata šít, zatím co otec objížděl jarmarky po okolí, často i v nejkrutější nepohodě, jen aby nescházel tam, kde na něj čekali. Neboť jeho práce, jak ji dovedl »postavit«, se v kraji líbila starým i mladým, jmenovitě děvčatům.

Teta Mrštíků prozradila, že býval za svobodna i světákem. Byla v něm neposedná krev, kterou zdědil asi po svém otci, jenž byl divokým ševcem, mimo to zvláštním milovníkem ptáků, květin a holubů; otec matčin býval muzikantem. Záliby po rodičích zděděné se přenesly pak i na vnuky, jimž byly nad to ještě pramenem příjemných vzpomínek. Jmenovitě Vilém často zpestřoval své práce znalostmi ptáků, holubáři, ptáčníky a milovníky květin.

Ještě když byli oba prvorození synové malí, zamýšlel otec se odstěhovati za moře, do Ameriky, kde jim chtěl připraviti lepší budoucnost, aby prý »nebyli takovými otroky, jak byl sám«. Nedošlo k tomu pro rozhodný odpor matky. Ale přece připravil skutečně lepší budoucnost všem čtyřem svým synům i doma. Všechny nechal studovat na školách, a tak z Aloisa stal se učitel, z Viléma literát, z Norberta lékař a z Františka farmaceut. Jak toho ze skrovných prostředků docílil, vysvitne z následujícího.

Neštítil se žádné práce a dovedl se vpraviti brzy do všech poměrů, byl oblíben všude pro svůj humor a vítán i v lepší společnosti. Dovedl býti při řemesle i hostinským v jimramovské střelnici i divadelním ochotníkem. Herecké schopnosti zdědil po matce, která byla nadšenou vlastenkou a čtenářkou a dle slov Aloisových by se byla pro divadlo zabila. Jak v Poličce hráli divadlo, běžela tam pěšky a v noci zase dvě hodiny zpět.

Když se rodina rozmnožila a chlapci dorůstali, nedal se otec již udržet a poněvadž matka se rozhodně opřela cestě do Ameriky, chtěl aspoň do Brna, aby tam mohl dětem poskytnout takového vzdělání, jaké měl na mysli. I toho se matka bála. Po dlouhém přemlouvání souhlasila konečně s nějakým místem poblíže Brna. Kdosi poradil otci Ostrovačice nedaleko Rosic. A podnikavý řemeslník byl rázem rozhodnut: prodal domek v Jimramově a z jara 1869 se přistěhoval do městečka Ostrovačic. Práce našel hojně, že zaměstnával až 3—4 tovaryše. Ale na tom neměl dosti: k řemeslu si najal ještě hlavní mýto na Jihlavské silnici s ročním obratem mnoha tisíc zlatých. Děti starší chodily do obecné školy, na niž pěkně vzpomíná Vilém ve »Zlaté niti« i na svého učitele, bělovlasého starce Nahodila. A když dorostl Alois s Vilémem do gymnasia, neváhal otec dlouho a stěhoval se zase s celou rodinou 1875 do Brna, aby děti mohly studovat. Až do r. 1886 bydlili v Panenské ulici č. 3.

Dle vzpomínek bratra Aloisa býval Vilém slaboučký hoch, veliké hlavy, ale pěkných, démonických, černých, malých oček.

Matka mu žertem říkávala »zámora«, protože na svých slaboučkých nohou všude padal. [1]) Dvakráte se topil ve Svratce a v Jimramově svítila už nad ním i hromnička a čekali, kdy vydechne naposled.

Na obecné škole se učil dobře, byl pilný; dovedl výborně i míčem hrát. Na gymnasiu to bylo již horší. Vilém vždy dělal, co se jemu líbilo, a ne co chtěli professoři. Sbíral při tom tak horlivě broučky, že v první třídě propadl. Opakoval, prošel, ale v druhé padl zase — tentokrát pro pěstování hedbávníků. Otec, který měl opět dosti výdělku — a při tom i sluhou »Sokola« byl — ho nechal opakovat zase. Co prý s ním, se zámorou, když se k jiné fysické práci nehodí. Nejvíce se zaň přimlouvala matka.

Hůře bylo, když v prvním běhu 3. třídy německé reálky propadl i Alois — neobyčejně slavně — se šesti nedostatečnými a jednou zcela nedostatečnou; jedinou z milosti dostatečnou měl z náboženství. Propadl, protože zase příliš miloval Zöllnerovo divadlo a knížky Chocholouškovy o Jihoslovanech, mezi něž chtěl dokonce utéci. Plány takové vyhnal mu z hlavy řemen otcův — a určil ho na ševcovinu. Tři dni o ostatcích seděl skutečně Alois na verpánku a dělal dratve. Potom však velmi prosil a otec se dal uprosit. Alois ve druhém pololetí dobře prošel a přestoupil na učitelský ústav, oba pak už bez opakování dospěli až k maturitám.

Jak se províjeli výchovou professorských rukou, je od Viléma s drastickou živostí zachyceno v prvním studentském románě jeho »Santa Lucia«. Na gymnasium šli stejně také oba mladší bratři, Františ s Norbertem. »Berta« byl zvláště nadaný, dobře studoval a předháněl ostatní, i Františka, jemuž následkem toho odpadla k studiu chuť; tedy šel do lékárny. Zatím došlo Aloisovi k matuře, u níž byl reprobován na semestr — a Vilém za rok po něm u matury propadl se třemi dvojkami také.

Mnoho tenkráte maloval. Jako primu probroučkoval, sekundu probourcoval, tak maturu promaloval. Krásnou, věrnou kopii Čermákova »Raněného Černohorce« chová bratr Alois z té doby jako vzácnou památku na jeho umění. A tehdy se po prvé oba bratři pokoušeli již v literatuře. Mnoho četli, milovali Vrchlického a Čecha a vydávali s jinými psaný studentský časopis, který vyplňovali svými příspěvky.

Vilém obětoval kde jaký krejcar na knihy a veršoval, psal prosou, kritisoval autory a přednášel o básnických dílech ve studentském pěvecko-literárním kroužku.

Do veřejnosti vystoupil Vilém po prvé r. 1883 jako septimán, kdy otiskl v Almanahu moravské omladiny »Zora« romantickou »*Improvisaci*« pod zvučným pseudonymem: V. Manfred Jimramovský. Je zajímava tato arabeska, poněvadž ukazuje směr, kterým

---

[1]) Toho slova zámora pak Mrštík užil později kolikráte sám při typech studenta, v nichž líčil kousek sebe.

Vilém později se bral: pestrou malbou slov opřádal děje prosté. Jest romantickým lyrikem pod dojmem Vrchlického, maličko i Shelleyho a technicky nakreslil situaci, jejíž schema přejal později do »Pohádky máje«. I zde Richard přichází do Ostrovačic na ples a poznává Milušku, dívčinu veselou, ale pevnější, než byl Ríša tehdejší. Odmítá jeho lásku a Ríša se vtipně mstí ve společnosti veřejně improvisovanou chválou nedostižitelného ideálu. Mluví tu směle: »Láska zůstává potud ideálem, pokud před tebou těká, pokud dostiženou, ukojenou není, pokud o lásce ženy k sobě nevíš . . .«

»Proto, kdo slyšíš onu harmonii vděků ideálních, kdo zrakem utkvíváš na onom stříbrokvětém květu, na luzné oné víle, čarosnivém andělu, ideálu, neklň, ale žehnej ženě, jež tvou lásku odmítla, jež jí snad povrhla, neb vrátila ti tvůj ideál, jejž budeš věčně milovati, věčně po něm toužiti.« A pokračuje s utajenou ironií dále:

»K ženě se však nepřibližuj. Teprv, kdy dospěješ oněch let, kdy sny, touhy, ideály o ženě samy blednou, ustupují ideálům jiným, vznešenějším, pomýšlej na dobu svatební. Z vděčnosti pak ke svému ideálu dej obraz jeho na pensi: — vem si obraz někdejšího ideálu za ženu . . .«

Cituje Turgeněva a Schillera s jemným úsměškem a končí: »Každý tedy uzná za pravdu, že nic moudřejšího nemůže žena vyvésti, leč když odmítne mužovu lásku. Uchrání jej tak od mnohé pošetilosti, jaké by jinak nespáchal, udrží jej, zachrání v té velikosti duševní, s které by jinak klesnouti musil. A ucházel-li se vůbec o lásku ženy nějaké, abych tak řekl o lásku smyslům hovící — nuže, koj se Puškinovým: »Velkým sluší velký nesmysl.« — Proto adieu, opojná číše lásky. Je tam víno, ale také něco, co v poháru, jaký ideál ti ke rtu sune, není. Pa! — holubičko . . .«

A odchází od raněné Milušky —

I tato neurovnaná prvotina, teď dosti těžko přístupná a málo známá, prozrazuje už rozhled a sčetlost, znalost literatur a zvláště ruských autorů Puškina, Turgeněva, což svědčí o tom, že se záhy počal zabývati ruštinou, z níž v pozdějších letech tolik čerpal. K tomu ještě malování. Proto zbývalo na školní práce tak málo času. Je možno, že na propadnutí jeho při maturitě měli vedle toho vinu také někteří professoři, kterým byl smělý duch jeho protivný. Svědčí tomu i okolnost, že na pražském gymnasiu Vilém pak prošel zcela dobře, ač se jistě neučil více, ba spíše naopak.

Nechtěl opakovati v Brně, tož se pustil koncem r. 1884 směle sám do Prahy, do života chudého studenta. Dal se zapsati na malostranské reálné gymnasium, kdež poznal Včeláka, Miřiovského a opájel se Prahou. Byl v ní sice už dříve dva dny divadelním vlakem, ale teď teprve se učil ji poznávat a milovat i nenávidět — jak se zpovídá ve svém Jordánu v »Santě Lucii«. — Otec mu

nemohl mnoho posílat, bratr Alois, který zatím dostal místo na Hustopečsku, ze svého hubeného 25 zl. podučitelského služného také si mnoho utrhovati nemohl — tedy Vilém trpěl hlad —

A z té doby již datuje se asi porucha jeho tělesného organismu, choroba žaludeční, játrová, jež později vedla k neurasthenii a známému konci.

Pomáhal si jak mohl sám. Především se pokoušel překládati z ruštiny, až se mu podařilo umístit některé drobnosti ruské ve »Světozoru« a navázati nové styky s redaktorem »Hlasu Národa«, V. Benešem, s nímž se znal z Brna.

Studovat nemohl mnoho. Nejdříve musel seznat Prahu, potom musel shánět živobytí a konečně pomýšlet na maturu. Že ji udělal — a k tomu s výbornými a chvalitebnými známkami z prospěchu, svědčí, že gymnasijní příprava jeho přece nebyla tak nedostatečná, jak mínili brněnští professoři.

Po prázdninách byl na vahách, co počít. Malířský talent ho zavedl na akademii. Chtěl být umělcem štětce. — Ale ředitel prý mu dal na uváženou, že by se bez hmotných prostředků ubil a zašel. I přešel na fakultu právnickou.

Přece však není náklonnost jeho k malířství beze stopy v jeho další literární tvorbě. Seznal svět malířův a zachoval si pro ně porozumění i sympathie do smrti. V celé řadě článků pak zastával se umění zneuznávaného Alše, Schwaigra, odmítaje Zeníška, Ad. Liebschera. I Brožíka s Hynaisem správně dovedl zhodnotiti — takže tehdejší vrstevníci jeho — dle slov Macharových — v něm viděli příštího uměleckého historika.

Byl zapsán po oba semestry 1885/6 a z třetího zimního měl pro forma zapsánu jednu přednášku: Neboť už tenkráte pronikal v něm upevňující se názor, že vejde do světa literátů, s nimiž se stýkal stále víc a více.

Zatím Alois pilně přispíval do brněnských listů, »Vesny« a »Nár. Novin«, pod přísně tajeným pseudonymem, František praktikoval v brněnské lékárně Schönaichově, odbyl tirocinálku, a Norbert poslední třídu gymnasia dělal na druhém německém gymnasiu v Brně, do něhož uhnul z českého, aby ho nepotkal osud Vilémův, a chtěl do Prahy studovat medicinu. Františka čekaly dva roky filosofické průpravy, aby mohl být magistrem, Vilém byl už v Praze na právech. — —

Otci nastávala těžká otázka, jak tři syny vydržet na universitě?

Rozhodl se radikálně, že se přestěhuje do Prahy celá rodina, k čemuž došlo v září 1886. Něco tenkráte zdědil, něco utržil za prodané věci v Brně, takže pro počátek nebylo zle. Bydlili na Vinohradech v Balbínově ulici, kdež se otec chytil s jedním učedníkem opět řemesla a matka držela studenty, většinou známé a krajany synů (Dr. Krist z Vlkoše, Dr. Svoboda z Třebíče, Vlček, Odnoga a j.).

V těžkém boji o existenci počínal otci platně pomáhati Vilém, jemuž literární styky otevřely přístup do několika časo-

pisů. Vedle »*Hlasu Národa*« počal psáti do Růžičkových »*Rozhledů literárních*« a překládati ze Zoly do »*Světozora*«, pak Garšina, Turgeněva, Dostojevského. Do »*Ruchu*«, přístupného novým proudům, se dostal stejně jako do Ladeckého »*České Thalie*«, 1887 s novými názory na literární tvorbu i dramatické umění, jichž se dočetl u velkých ruských naturalistů[1]) a Zoly. I k ženám se směle obrací v »Kalendáři paní a dívek českých« 1887, co by mohly pro kulturu českou vykonati v rodině pěstujíce vkus na originálech a odmítajíce laciných reprodukcí.

Neklidný duch Vilémův se vrhal na všechny strany, kde tušil světlo. Nechal právnických paragrafů a chodil do ruského kroužku, kde ho zavedli do studia ruských kritiků, především velikána Bělinského, Dobroljubova, ale i podružnějších, Burenina, Grigorjeva, Strachova, jimiž se bohatě dokládal ve svých statích, kterými odhaloval a do jasného světla stavěl velké ruské klassiky: Gogolův smích, Tolstého »Vládu tmy« a Garšinův tragický skon, dále Gončarova, Lomonosova, Pisemského.

Vilém Mrštík se první rázně zastal u nás drsného naturalismu Zolova, jemuž sám podlehl tak, že první větší jeho práce dramatická: »*Paní Urbanová*« je celá Zolovská, tak drsně, přirozeně podaná, že se nedostala ani na jeviště, nýbrž byla pouze otištěna ve vídeňské »České revui« r. 1889; z revue byla pak samostatně otisknuta v knize vlastním nákladem u Kramáře a Procházky v Olomouci.

Látku k tomuto dvojímu dramatu manželské nevěry paní Heleny Urbanové a Hamanové v rámci maloměstském — diktoval však už v prvním roce práv Vilémovi jednou z jara v brněnské kavárně Uřídilově — bratr Alois, který rovněž v nadšení pro Zolu se dal do překládání jeho: »Le sens du réel«. Ale překlad později spálil, vida nemožnost vydání. Vilém látku pouze oblékl a vyzdobil živým dialogem, jako se stalo později s »Maryšou«, která však nese obě jména, kdežto Urbanová nikoli. Jak se Vilém pokoušel dostat ji na jeviště, napsal r. 1888 v »Ruchu«, kde v článku »O divadle« bouří proti »úzkoprsosti« Národního divadla a »falešné pruderii jeho, s níž jsou odmítáni mladí autoři, když přinášejí něco nového«. —

Nebylo to, co objevoval, nač důrazněji ukazoval Vilém pro českou veřejnost při Rusech a Zolovi tak zhola nové. Němcová a po ní Světlá, Neruda byli už před lety realisty ve svých novellách a románech, v nichž se blížili nezřídka naturalismu. Mrštík to později naznal sám, když zmírnil své nadšení pro francouzský naturalismus v umělecký realismus a po letech se vrátil k tvorbě uvedených českých autorů a zdůrazňoval ve všem »iskrennost« s českostí. V Lumíru r. 1902 v polemice proti »Času« napsal[2])

---

[1]) Znal je v originálech, nikoli z překladů, jak míní Dr. Hýsek ve svém článku ve »Středě« roč. I. č. 6.

[2]) Pia desideria 367.

sám o své tehdejší tvorbě nepěkně: »Nešťastný naturalismus nedal nám tenkrát ani pít ani jíst, ani spát. Myšlenkou naturalismu byli jsme jako posedlí . . .«

Byla tenkráte družina mladých revolucionářů dosti četná: Vilém se stýkal s Hladíkem, Štolcem, Šaldou, Sovou, Boreckým, Klášterským, G. H. Schauerem a Herbenem, s nimiž teprve o mnoho let později se rozešel. Rodila se realistická strana, vznikal »Čas« a mladí básníci chystali novou revoltu proti starým, z níž vyšla česká moderna.

Toho se Vilém Mrštík už neúčastnil, poněvadž se štítil slova »moderní« jakožto merkantilního názvu pro bluzy, podvazky nebo klobouky, a nikoli pro literaturu, ale držel se poznané naturalistické pravdy, v jejímž duchu tvořil a psal své essaye, v nichž se po prvé ukazovalo přátelům jeho ostré péro a velká sčetlost v literatuře ruské a francouzské.

V té době mu nakladatel Wiesner poskytl zálohu, jíž použil k cestě do Mnichova. A tam se po prvé seznámil s *Úprkou*, s nímž ho pojilo věrné přátelství až do smrti. Zajel si i do obrazáren vídeňských, a poznatků nových užíval ke svým článkům o umění malířském. Ve Vídni navázal 1888 styky s Václ. Kučerou, jenž tu po zániku Ruchu r. 1889 počal vydávati »Českou revui«, do níž psali hlavně Mrštík, Schauer a Hladík se Sokolem. Ostatek vyplňován překlady. (Ale brzy zanikla nedostatkem peněz.)

Mimo svou »Paní Urbanovou« v ní uveřejnil Mrštík články o Tolstém, Mař. Pospíšilové, Marušce Bittnerové a Wolfovi Alb. V »Hlasu Národa« i v »Národních Listech« psal o »Babičce« s nadšením, čímž už zmírňoval svůj plamen pro cizí vzory a stavěl se do řady s příbuznými autory domácími. Šimáček mu svěřil velké překlady Dostojevského »Uražení a ponížení«, Tolstého »Vojna a mír«, jež pořizoval s velkým chvatem, takže vyvolal hned po prvním sešitě polemiku s Holečkem, jenž mu vytkl mnohé nesprávnosti, kterých Mrštík teprve později se vystříhal.

Vilém se rozvíjel a stával známým literátem. Psal mnoho a pracně — ale nestačilo to, aby se udržel s rodiči v Praze. Honorářové poměry byly tak bídné, že se nesmíme diviti trpkým jeho slovům, které pak v r. 1890 napsal o této bolestné stránce českých poměrů do »Nár. Listů«: že »peníze podmiňují existenci literatury«; proto u nás Němcová zemřela hlady, Šolc spával na vorech pod mosty a Jan Neruda byl ve velmi trudných poměrech peněžních — jak dnes víme z korrespondence Nerudovy se Šemberou!

Rodině Mrštíků se vedlo v Praze čím dál hůře a nebylo naděje udržeti se. — Alois byl tehdy podučitelem v Těšanech už osmý rok podučitelování. Z jara 1889 si zadal o dvě místa: nadučitelské v Přísnoticích a učitelské v Divákách. Ale naděje neměl žádné, přes to že Přísnotičtí u Vranovic činili vše možné, aby Mrštíka, tehdy už známého, dostali. Okresní hejtman Kaller

se vyjádřil, co on bude hejtmanem, že místa učitelského mu nedá — asi pro jeho veřejnou činnost.

Alois, jemuž byla trudná situace rodičů v Praze známa, se rozhodl, že je vezme k sobě i na podučitelské místo placené 30 zl. r. m.; mimo to mu hodiny u správce vynášely ještě 8 zl. měsíčně. Na tento královský plat pozval k sobě rodiče do Těšan, kamž tito skutečně v březnu 1889 do najaté chaloupky se stěhovali v naději, že na laciném venkově nějak přece společně se uživí.

Ale zatím okresní a zemská školní rada, zejména inspektor Macháč a Krček měli více soudnosti než hejtman a než dojeli Mrštíkovic do Těšan, došel Aloisa dekret, jímž ustanoven správcem jednotřídky v Divákách.

Tedy se stěhovali všichni přímo do Divák a dojeli 9. března právě na svátek matky, jenž se stal nejpamátnější chvílí v rodině — neboť nalezeno místo, v němž všichni mohli hlavy bezpečně složiti, a také složili.

Brzy po rodičích přijel z Prahy i Vilém. Líbilo se mu krásné jaro v Divákách a byl hned rozhodnut, že také zůstane a že budou všichni společně žíti z výtěžku honorářův a překladů.

»A žili jsme« — píše Alois — »ač to bylo málo pro nás. Já měl všeho všudy 40 zl. měsíčně. Tedy jsem musel i varhaničit a být obecním písařem, protože byl vítán každý krejcar. Naše toilety byly v těch letech ubohé a dluhů stále jako kvítí.«

»Přijel i Františk — a že se bude ke zkoušce připravovat u nás. Nezbývalo, než aby tatínek, který pořád se ještě cítil při síle, spolupůsobil. Najal světničku u kovářů, zjednal si zákazníky a už měl učedníka zas i tovaryše. Z té doby mně zůstala pohana. Kdykoli ve škole bylo třeba trestat nějakého darebáka, dostalo se mi hned nadávky známé pro všechny ševce. A to se mi stane někdy až podnes.

Tloukli jsme to, jak jsme mohli. Vilém překládal »Vojnu a mír« a vztekle psal. Pracovali jsme už i o »Maryši«, o níž jsem mu vypravoval 1888 ještě v Praze a kterou jsem původně chtěl psáti sám jako román. Psal jsem i já pilně. Z té doby je »U Jurásků« v »Dobrých duších«. Věci, které jsem dříve psával Merhautovi do »Moravské Orlice«, jsem teď pracoval pod kritickým dohledem Vilémovým znovu.«

Ale všechno to nestačilo ani v Divákách. Vilém poznával sám, že jako český literát později z honorářů těžko se bude živit, když by pracoval tak důkladně jak chtěl, a když se literární práce hodnotí většinou od kusu, od řádku a ne dle ceny vnitřní.

»I ohlížel se v r. 1891 po nějakých pravidelných příjmech. V zoufalých chvílích vnitřního boje i na to pomýšlel, hlásit se za výpomocného učitele a dělat učitelské zkoušky, vida, že já při svém povolání i psát mohu. Vymluvil jsem mu to a obrátil pozornost jeho na to, že by mu při jeho stycích mohli přátelé opatřiti něco v Praze s jednoduchou frekvencí, aby jako Sova ve volných chvílích mohl pracovati literárně. Poslechl a vyjednával s Prahou.

V redakcích se ho báli, že by jim snad všechno svým břitkým perem a svou výbojností převrátil na ruby. Konečně se podařilo! Jaký to byl triumf přátel a příznivců a ctitelů! Opatřili mu úřad v »Úrazové pojišťovně«.

»Ale už po prvních čtrnácti dnech viděl Vilém, že má vlastně postavení písaře nejnižší kategorie s pánovitými byrokraty vedle sebe i nad sebou, kteří pro literaturu měli asi tolik smyslu, jako pro sobotní jaterničky od Chmelů. Vilém byl nešťasten. Hnětlo ho to.« — A utekl z úřadu.

V poslední sbírce svých drobných pros »Zlatá nit« nazval den útěku »Slavným dnem«[1]) a o svém ani ne čtyrměsíčním úřadování napsal:

»Byl jsem zavřen kdysi v kanceláři a prchnul jsem z ní, jako z klece prchají ptáci. Dosud (1907!) s hrůzou vzpomínám tehdejšího života, nad nějž horšího neznám. Zdálo se mi, že každý tam placen je proto jen, že poslouchá dva, tři dokonalé hlupáky nad sebou i pod sebou, práce byla zadarmo. A bylo jí! Od rána do noci vysedali jsme a opisovali, opisovali a psali v »kriminále« kriminální spisy a doma zas; na druhý den vstávali jsme jako kočky přisleplé . . . Tu každá osoba s rovným hřbetem a rovně postavenou hlavou, když i nebyla zbytečna, jistě byla nepohodlna. Je nápadný, kdo stojí, když v řadě před tebou všichni se ohýbají a do sebe se choulí, jako by strach měli i před sebou . . . Druh o druha div se nepřerazil, z ambice druh druha by byl zabil, z ambice trpěl jako soumar a nalož co nalož, sehnul hřbet a vlekl břímě i do pozdní noci. Jak bývalo, když na to jsem jen hleděl. Jak všichni se lekali a třásli, řediteli div k nohám nelehali jako sbití psi . . .«

A když jednoho krásného jarního dne se slunko nad Prahou smálo a když jeho vzpomínky na rodný kraj a domov se mu v hlavě zrojily tak živě, zatoužil po přírodě, praštil perem a odešel z kanceláře za Prahu, do Bráníku, Hodkoviček — — okřát pod sluncem. Nemínil hned utéci, neboť se druhý den vrátil do věznice, ale na stolku ležela už výpověď uchystaná —

A Vilém ji přijal jako dar dobré nějaké víly z hodkovických lesů.

Prchl zase na Moravu k bratrovi do Divák, aby z nich už neodešel — Pracovali společně pilně, Alois »Dobré duše«, Vilém svou »Pohádku máje«, »Santu Luciu«, »Stíny«. »Krásné to byly dny,« vzpomíná Alois, »když jsme si někdy tak vyrazili na »šábesy« (odvody) do Klobouk, na sklínku piva do Martinic a někdy i zlatku vypůjčit si musili, když honoráře nešly.«

R. 1892 oplakali smrt matky, jejíž památce posvětil Vilém ve »Zlaté niti« nejkrásnější báseň v prose. A od té doby bratrům, než v r. 1901 a 1903 se oženili, hospodařil otec.

V témže roce 1892 počal Vilém tisknouti ve »Světozoru« »*Pohádku máje*«, časově první, pořadově druhý svůj studentský

---

[1]) Str. 72/9.

román, nebo lépe báseň o prosté lásce dvou srdcí v rámci nádherné přírody lesů ostrovačických. Idylické milování Helenky s Ríšou by bylo samo nestačilo na román, učinil tedy »Pohádku máje« Rousseauovským románem probouzející se jarní přírody, hymnickým zbožněním rozvíjejících se květů, rašících pupenců a vonících lesů, mezi něž vsadil květ pohádkový, Helenku z komory, schema všech dívčích půvabů a krás, před nímž student Ríša, dravý a živočišný, se mění v pokorně prosícího. — Knižně přepracována a po prvé vydána byla až za pět let.

Je to nejčtenější román Mrštíkův, který se dožil vedle 7. vydání Maryše už 4. vydání. Ve »Světozoru« bylo z textu od redaktora z ohledu na tehdejší čtenářstvo škrtnuto místo, jak Helenka se z rána koupá. Je to drobnost, charakterisující tehdejší čtenářstvo průměrné i naturalismus Vilémův, jemuž se cele vzdal i ve dvou následujících pracích, vzniklých skoro současně s Pohádkou máje a vydaných knižně 1893. Jest to druhý studentský román »*Santa Lucia*« a sbírka novel »*Stíny*«.

»*Santa Lucia*« jest nejucelenější a nejvýše stojící prací Vilémovou, jak uznává sám Šalda. Přidržel se svého velkého vzoru Zoly, ztělesnil Prahu, jako Zola Paříž a učinil z ní »bytost osobní a mravní, živou a smyslnou milenku, která ve svém kamenném objetí zardousí naivního enthusiastu, nadšeného brněnského blouznivce, lákaného k ní všemi svými života lačnými nervy a smysly«.[1]) Student Jordán hyne tu z nedostatku sil k boji o život. Bída jeho působí v nádherném rámci Prahy, tentokráte po prvé široce Mrštíkem zbožněné, tím hrozněji.

»*Stíny*« jsou řada desíti obrázků ze slovácké Moravy, domkářské i maloměšťácké, jejichž ráz zhuštěn je v titulu. Jsou to tendenčně líčené stíny, ploužící se za krásou Slovače, její rub, jenž jest: karban, klepaření malicherné, bída malých úředníků, kořalka, zkaženost mravů, židovské pijavice a hloupost selská, surovost dětí k rodičům.

Kresleny jsou silnými barvami, s detaily, výborně odpozorovanými, jež odhalují po prvé »kořen zla«, který Vilém i později tolikráte hledal a odkrýval.

Jsou tendenční, což zamítaly vzory Mrštíkovy, Zola i Dostojevský, jak Vilém sám ve »Světozoru« v delším článku »Thematická literatura« 1891 uvedl.[2]) Ale dále omlouvá tendenci knihy, je-li »zaklením nad přítomným stavem věcí«.[3]) »Čisté umění samo dle něho nezná tendence jako zákona, ale připouští ji — jako prostředku«.[4]) Chtěl ukázati kraji, který si zamiloval, zrcadlo, aby se poznal a nahlédl chyby své.

Čistému umění posvětil Vilém pátou práci svou »*Obrázky*«, cyklus náladových skic (vydaný 1894), jak je zachytilo malířsky vidící oko jeho v domově diváckém i širokém okolí. Je sice zase

---

[1]) »Novina« 1912 str. 274.
[2]) Pia desideria 324.
[3]) Tamže str. 329.
[4]) Tamže str. 330.

v některých jemně podtržena tendence, napovězena otázka národnostní i sociální, neřeší jí, ale uvádí v soulad s přírodou (V máji, Návrat), nad jejíž krásy nezná ničeho. Maluje širokým štětcem stafáž a v dialogu moudře voleném a omezeném kreslí rysy charakteristické. Sám jako by se místy opíjel krásou svého slova, jímž zpívá hymny přírodě ve všech dobách.

Do téže doby spadá společná dramatická práce obou bratří »*Maryša*«, uvedená po mnohých průtazích na jeviště Nár. divadla odpoledne 9./5. 1894.[1]) Drama rušné, drsné krásy, jehož naturalismu se tehdejší kritika lekala. A přece prorazilo (a v něm zároveň Vojan jako Francek) u lidu samo sebou svou životností a stalo se nejčastěji opakovanou hrou nejen velkých, ale i ochotnických jevišť, ba bylo v překladě sv. p. Lewetzova přes Vídeň zaneseno i do Berlína. Tam ovšem kritika neměla pro národopisné krásy smyslu a chauvinismus po hře pohrdlivě plivl. Nelze tu kritiku brát vážně, poněvadž »Maryša« je skutečně »nejvýznačnější dramatické dílo české moderní literatury nejen hloubkou psychologickou, ale také úměrností formy a látky, při níž národopisný moment tvoří malebné pozadí.«[2])

Tyto práce vyplňovaly život obou bratří v Divákách, jenž plynul stranou velkého ruchu. Vilém sice sledoval boje, které vedla současně moderna česká, ale činně v nich nevystoupil, právem jich neschvaluje. Proto poněkud překvapovalo, že se i jeho jméno objevilo 1. listopadu 1895 na manifestu České Moderny v »Rozhledech« vedle F. V. Krejčího, Šaldy, Březiny, Machara, Sovy, Šlejhara, Körnera, Pelcla, F. Soukupa, Choce a Třebického. »Manifest byl namířen proti vlastenecké škole literární právě jako proti plochému realismu, proti mladočeské politice jako proti hospodářskému liberalismu.«[3]) A tato různorodost cílův i manifestujících osobností sama nesla v sobě zárodek nezdaru. Ptal jsem se Mrštíka přímo, proč se podepsal, a napsal mi 25. března 1908 v odpověď: »Pokud se týče »Moderny«, moc se mne ptáte. Já se pouze podepsal; při vzniku, úmluvách, stylisaci jsem nebyl — prohlášení bylo mně zasláno k podpisu a nic více.«

Také bratr Alois píše nyní souhlasně: »Vím jen, že se Vilém podepsal bona fide a nenadál se konců. Litoval do smrti, že podepsal.«

Sdružení, které se podepsalo pod manifest, se brzy rozpadlo, ba mnozí z nich se dostali navzájem do příkrých rozporů.

Činně vystoupil V. Mrštík až v boji o Starou Prahu, jehož rozvíření se mu přičítá za největší zásluhu. Boj o Starou Prahu v široké veřejnosti datuje se od doby, kdy V. Mrštík svým prudkým článkem »Bestia triumphans« v »Rozhledech« vykřikl hlasitě, co dříve se jen šeptalo.

Ale byli u nás už v letech padesátých moudří lidé, jako *Mikovec*, který ve svém starém »Lumíru« upozorňoval německou

---

[1]) Viz o tom Šubertovy »Dějiny Národního divadla« str. 339—340.
[2]) Hýsek, l. c. str. 128.
[3]) Novák, Přehl. dějiny II. r. 600.

správu města Prahy, aby nebořila památek starých. Výsledek byl týž, jako když později *Neruda* upozorňoval českou správu města. Bořila německá správa jako česká, nedbaly proseb, ať vycházely od Riegra, Jeřábka, Čapka či Herbena.

Proto se spojilo na jaře r. 1896 více než sto lidí, literátů, politikův, učencův a umělců, kteří vydali o Velikonocích manifest na zachránění Staré Prahy. Veřejností byl přijat velmi rozdílně, část tisku byla pro, část proti; »Nár. Listy« přinesly dokonce před samým vydáním manifestu článek proti. Na straně protestujících stály »Rozhledy«, »Osvěta«, »Nový život«, »Hlas Národa«, »Česká stráž«, »Čas«, kdežto »Moderní revue«, »Lid«, »Ruch«, »Naše Doba« zůstaly stranou.

Městská rada byla na vahách, co počíti. Viděla, že i korporace jako Akademie, Máj, poslanecký klub se akce neúčastní — a že v široké veřejnosti se těší větší pozornosti otázka pražských prostitutek než osud celé Prahy. Ale viděla, že hnutí konservatorské našlo vřelého přijetí u c. k. vlády, resp. ministra Gautsche, jejž upozornil hr. Schönborn, věděla, že i Zemský výbor je proti boření památek a že vyslal své dva úředníky Dr. Frantu a Dr. Murdu na studijní cestu do Německa, jejímž výsledkem byl pak návrh nového stavebního řádu. Proto chtěla honem ještě pobořiti, co se dalo. A k uchlácholení veřejnosti dala podnět ke zřízení *umělecké komise* pro záchranu ohrožených památek — za jejímiž zády však bořila dále.

Ale když se proslechlo, že radnice sboří starobylé tři domy, tvořící severní stranu staroměstského rynku pro assanaci a regulaci, vyřítil se ze svých Divák V. Mrštík a vykřikl svůj vášnivý protest proti »triumfující bestii«.

V Pelclových »Rozhledech« 1896—8 počal uveřejňovati řadu článků pod souborným názvem »*Bestia triumphans*«, v nichž s překypujícím temperamentem, s ostrou ironií i hrubým sarkasmem potíral kocourkovské počínání městské rady, která boří, co jiná města zvláštními zákony pečlivě hájí. — V odpověď na tyto útoky podal *Dr. Černohorský* návrh, aby se ihned daly sbořiti staré kostely sv. Václava a sv. Trojice; na své straně měl také většinu, jen Dr. Srb, Dr. Milde a Dr. Burian se odvážili postaviti se proti 13 bořitelům, což by ovšem bylo nestačilo, kdyby nebyl přece Dr. Podlipný jako starosta usnesení většiny z ohledu na veřejné mínění zrušil.

Bestia triumphans počínala nabývati nepěkného zvuku, slova ta stala se okřídlenými přičiněním V. Mrštíka — ač nejsou vlastně jeho. Vypůjčil si je z Nietzscheovy Morgenröthe, Gedanken über moralische Vorurteile z r. 1881, kde se jimi rozumí přemíra hrubých vlastností v člověku i korporací, pokud nabývají převahy nad ušlechtilými zásadami; jimi se určuje hranice, kde končí intelligence a vítězí bestie-zvíře a humanita se obrací na rub.

V. Mrštík tu vyhlásil boj uniformující regulaci, odstraňování podloubí, lomených štítů, arkýřů, prejzových střech, kašen, brojil proti překřtívání starých ulic jmény českých lidí, byť i zasloužil-

lých. Naříká s Havlíčkem nad našimi městy, že se z nich stávají Wohnmaschinen, »kde jeden dům je jako druhý, pouhá zeď, okna, dvéře a trouba dešťová«. Míní, že by Havlíček jistě sám první protestoval proti tomu, aby staré »Senovážné náměstí« bylo překřtěno jeho jménem.

Cituje slova přítele české kultury W. Rittera, že pobořiti kus Staré Prahy znamená zrovna tolik, jako spáliti několik svazků národních písní, zničiti museum, odstraňovati starou kulturu. Neboť neodnárodňujeme se jen číselně a jazykově, nýbrž také ničením jmění národního vkusu, kroje, písní, napodobením všech cizích směrů — ba stali jsme se skoro česky mluvícími Němci, jak cynicky řekl Schauer. Heslo: proti vítězící bestii se stalo populární. Získán tisk, k dřívějším ještě »Radikální listy«, »Historický sborník«, »Sborník přátel starožitností«, »Česká stráž«, »Česká revue«, získány i »Nár. listy«, ač v nich dříve dr. Ryba býval proti zastáncům Prahy, a ještě počátkem 1898 tu nemohl pochopiti, že »ulice křivolaká, točící se jako nasycený hroznýš, ve které jeden dům ustupuje na zad a druhý do popředí se tlačí, hezčí je, než elegantní ulice rovná«.

Ve »Zlaté Praze« zavedl přítel Mrštíkův, Hladík, jenž vedle Kampra a arch. Kouly byl nejvěrnějším spojencem jeho, zvláštní rubriku »Mizící Praha«, v níž obrazy podporoval snahy ochránců.

Umělecká komise poctivě pracovala, podávala návrhy na úpravu míst, určených k boření, ba dokonce svolovala i ke kompromisům, jen když v něčem městská rada vyhoví. Ale ta jako by si z komise dobrý den tropila, přecházela přes její dobrozdání k dennímu pořádku a bořila, co chtěla.

Proto 23. února 1898 podala celá komise, t. j. Herain, C. Klouček, J. Koula, O. Materna, J. Mocker, O. Polívka, V. Roštlapil, J. Schulz, J. Stíbral, A. Wiehl demisi — a odůvodnila krok svůj zvláštním otevřeným listem.

Hned tu byl zase V. Mrštík se třemi články proti triumfující bestii, jež nechtěla restaurovati kostel sv. Václava (když ho nemohla sbořiti), aby prý byla zachována omšelost — ale s hr. Valdštejnem procesovala, aby dal svůj nádherný palác natřít nějakou čerstvější barvou. — Po prohraném procesu si malostranští vtipkáři vykládali, že prý, když se Valdštýnův palác nechce dát umýt, nedá mu městská rada vody vůbec — a tak basin v nádherné valdštýnské zahradě zůstal bez vody.

Proti bestii vyburcovala 1898 »Samostatnost« také studentstvo. A Mrštík výzvu hned nadšeně v »Lumíru« opakoval, vyčítaje studentům, že dosud stáli stranou. Schůze 27. listopadu 1898 v universitě konaná vyzněla nadšením mladých pro věc Staré Prahy i pro očistu veřejného života od prospěchářských živlů vůbec — což Mrštík ve svých slovech velmi zdůrazňoval.

Studenti slíbili roznésti boj za Starou Prahu po venkově. A byť i nevytrvali všichni, byť i oheň jejich pohasl, přece to byli právě studenti, kteří dali podnět k založení »Klubu za Starou Prahu«, jenž od té doby všechny akce řídí. Mrštík mluvil na

druhé, méně četně navštívené studentské schůzi 16. dubna 1899 na Žofíně — vedle Štěrby a Jeřábka — o významu boje za Starou Prahu pro náš celý kulturní život. Nešlo tu dle něho jen o staré domy pražské, nýbrž spolu o zneužívání autonomie, špatné chápání práva k samostatnosti.

O vážných osudech města nesmí rozhodovati nevědomec, jejž městským radou učinila politická strana nebo strýček. Jen vzdělání může rozhodovati. A veřejní činitelé musí míti na zřeteli prospěch celku, ne svůj, nesmí svolovati k boření, když strýček to chce, nebo klient zaplatí. — To zdůrazňoval Mrštík stále.

Hnutí za Starou Prahu mělo v nemenší míře účel očistný, bylo — jak první řekl K. S. Neumann — otázkou *politickou.* Mrštík v »Lumíru« 1899 napsal: »Nejde tu již jen o Prahu samu, ale o regeneraci vkusu, stylu a života našeho vůbec. Hnutí to omezuje vyděračství, rozmnožuje zákony, pozvédá vzdělání, rozhojňuje vědomosti, napomáhá vývoji, a zúrodňuje stavitelství, dopomáhá platným silám k práci a vystrkuje neschopné, kramářské, řemeslně bezduché, mění vkus, láme předsudky, zavádí nové požadavky na život a umění, celý styl našeho života závislým se činí na zdaru či nezdaru jediné této myšlenky ... Řekne se umění a zatím je to otázka autonomie, otázka kompetence, svědomitosti, nezištnosti, cti, charakteru, svobody, slušnosti, veřejného tisku, středního i vysokého školství — slovem život.« (Dokončení.)

Karel Leger:

Pomsta.

Povídka historická.

I.

V noci na den 23. prosince léta 1421 probil se Žižka s Tábory a Pražany vojskem Zikmundovým, které jej na kopcích nad Kaňkem zaskočilo, kolem dokola oblehlo a přesilou hrozilo udávit, rozdupat podkovami koní. Jako když medvěda dohoní smečka psů, se strany přiskakuje, hryže do boků, zuby cení, štěká a vyje zpitá krví, lačna kořisti, ale uchopí-li rozzuřený medvěd nejsmělejšího z nich a těžkou tlapou lebku mu rozdrtí, rozběhne se hrůzou psí láje na všechny strany, schlípí ohony, — za chvíli štvaná bičem a důtkami psovodů znova se vrací k útoku, očichá zdechliny zabitých a štěká a vyje, doráží s očima zkrvácenýma. Maďaři, Kumáni, chasa všeliká sebraná s panství uherských magnátů, Rakušani, lancknechti ze Štyrska, české panstvo pod jednou s lidem svým, jízda i houfy pěší, opírajíce se o hradby Hory Kutné, úskokem znova vzaté, pod velením Pipa z Florencie, před očima samého krále vytiskli Husity mezi haldy perku vyvezeného z dolů, mezi tavírny a hutě, mezi dřevěné chaty a přístřešky

kovkopů na vrších. Tam se bránil slepý vůdce v mraze a plískanici sněhové celý den do tmy noční, až použiv příhodné chvíle před svítáním s rachotem vozů spuštěných po stráních, s třeskotem podkov, se ržáním splašených koní, s jekem polnic, s duněním hrubé střelby a s divokým pokřikem zástupů vrhajících se do noci s napřaženou zbraní, probil si volnou cestu ke Kolínu. Záře spálených srubů a dřevěných střech na vrších svítila Táboritům. Ale málo viděli, kudy se řítil hrozný příval jejich přes příkopy a záseky, přes těla padlých, přes koňské zdechliny, přes vyvrácené stany v ležení uherském, ve tmách strhuje k zemi, udupávaje překvapené, zděšené stráže nepřátel.

Slepý Žižka jel na koni schýlen v sedle, pevnou rukou krotil supajícího koně, po boku mu věrný druh Koudela ze Žitenic opatrně řídil směr, aby nevybočili stranou v bezcestí. Před nimi vozy se řítily prorážejíce cestu, pochodně planuly na nich, časem zahřměla z boků houfnice, šlehl rudý blesk, vyvalil se oblak dýmu. Za nimi pěší zástupy s krvavými cepy a bradaticemi dobíjeli, kdekoli poděšený nepřítel sbíhal se a stavěl k odporu. Vzadu jízda chránila ústup, odrážela útoky na pomoc běžících. — —

»Co vidíš, bratře?« ptal se Žižka.

»Ne mnoho!« odpovídal Koudela. »Tmavá noc — jen pochodně na vozech svítí a blýská se od střelby z těžkých kusů. Ale sjíždíme už na rovinu. Uherským táborem jsme projeli, budiž Bohu dík!«

»Kůň mi klopýtá, — kudy jedeme, bratře?«

»Záloha nepřátelská tady stála patrně, vozy ji rozdrtily, přes těla jedeme, přes mrtvé i živé. Svíjí se to jako červi pod kopyty koní. Jen dále! Vyjedeme také již do širého pole. Vozy se před námi řadí do šiku, nalezly volnou cestu. Za hodinu budeme v Kolíně.«

»Což naši vzadu, za námi, bratře Koudelo?«

»Tepou a dobíjejí, co kde se hýbe.«

Žižka pokývl spokojeně prošedivělou hlavou, sejmul čapku bobří a bezděčným pohybem chtěl odsunout obvazek s očí na vždy zbavených zraku. Nezvykl ještě úplné slepotě od leta, kdy mu nepřátelská střela zničila i druhé oko. Vzpamatoval se, nechal obvazek, vzdychl a jen se zeptal: »Svítá už?«

»Ne, bratře Žižko, ale daleko není ke svítání.«

Od vozů zazněla píseň: »Kdož jste boží bojovníci«, po větru nesla se do dálky přes pole. Žižka se usmál. »Rozezpívali se hoši! A což v pravo, Koudelo?«

»Naši bijou.« — »V levo?« — »Naši bijou!«

»S boží pomocí tedy dál!«

Pobídli koně. Za nimi daleko zůstávala již vřava bojujících a vřesk probuzených nepřátel. A v předu šířila se rovina, šerá, v mlhách stopená. Po chvilce opět se zeptal slepý vůdce: »Nezajíždějí vozy příliš stranou k řece, do močálů?«

»Neboj se, bratře Žižko!« odpovídal klidně Koudela. »Vpředu vedou dobří lidé, ze zdejší krajiny. Rotmistr Lukáš s harcovníky, jak jsi nařídil, ohledává před vozy půdu, znamení dává kudy a kam. Zná cestu, chlubil se, každý krok. Odněkud z blízka je, z Nebovid tuším, ze vsi. Statný hoch. Možno naň spolehnout. A rozednívá se již pomalu.«

Přijížděli vůdcové čet, hétmani táborští i z Pražanů na zpěněných koních, všichni souhlasně oznamovali, že se podařilo. Překvapený nepřítel neměl času se bránit, ani pronásledovat — dříve nežli Uhři zbraně se chopili, padali jako vichrem sraženi, sami klesali, na zem do sněhu a bláta lehali, jen rukama hlavy chráníce. Jejich koně zutrhali se od kolů, kde byli přivázáni a do polí se rozutekli. Ztráty Táborů i Pražanů nebyly veliké, dva nebo tři vozy se překotily na příkré stráni, ale pušky z nich přeneseny na jiné vozy, koně vypřaženi. »Bůh pomohl, podařilo se!« oznamovali hétmani s očima planoucíma hrdostí.

Žižka řekl jenom: »Dobře, děti moje!« a byli spokojeni. Rozjížděli se hétmané s lidem svým zbrojným.

Ve Hlubokém dole, dědině u potoka, jízdní napájeli koně. Lidé z chalup snesli ochotně všechno, kde co měli. Ale bylo toho málo, ves chudičká, proto pospíchal Žižka se svými k městu Kolínu. Tam v rozbřesku pochmurného a větrného dne odpočívali. Nevešli do bran, na předměstí zůstali. Jenom raněné z vozů odnesli. Hašek Ostrovský z Valdšteina, velitel a hétman pražské posádky, z města dojel k Žižkovi, přišli konšelé poklonit se, houfy zvědavců s nimi, neviděli ještě nikdy Žižku, strašného Žižku.

Seskočil slepý vůdce s koně, v předměstském dvorci odpočíval. Radil Hašek: »Zůstaň, bratře Jene! Za pevnými hradbami ubráníme se návalu tam těch, až přijdou jako zuřivá smečka psí po tvé stopě. Lebky si rozbijou o tvrdé bašty.«

Zavrtěl jen hlavou Žižka v odpověď: »Ne! není třeba za hradbami se ukrývat. Napadnout musíme vší silou nepřítele, vytepat ho ze země, bratře Hašku. Zavřete brány, hajte se tu zatím. Čekejte na mne. Já se vrátím!« Zlověstně opakoval: »Já se vrátím!«

Sotva odpočinulo vojsko a nakrmeni byli koně, přes Labe po dřevěném starém mostě pod ochranou hradeb a bašt, kde ze střílen trčely železné houfnice a kde na parkáně stály veliké praky s kamennými kulemi, na pochod k severu dali se opět Táboři. Jízdné praporečky vpředu s práčaty a střelci, vůz za vozem, valný houf pěších, jízda za nimi.

Před branou labskou stál pan Hašek a přední z pražské posádky i sousedé kolínští ve zbroji, v přílbicích i v košilích brněných. Zamlklí hleděli, jak se řadí čety táborských. — Nevlídno bylo, chmurný den, nebe zahalené mhou, voda v Labi zsinalá, bezlisté černé olše na ostrovech ohýbaly se nárazy mrazivého větru. A těm, kteří hájiti měly hradby kolínské, tanulo na mysli: jak bude? Nepřítel blízko, vojsko nesčetné, dobře vyzbrojené, divoké, snad již zítra přijde, udeří. Zítra ve slavný den Na-

rození Páně. Také Tábořì zamlklí a zamračení jen koně pobízejí, jen povely krátké slyšet, zaječení rohu či rachot bubnu, skřípání kol, klus koní po mostě, zařinčení ocele.

Mladý jezdec táborský na ryzáku zabočil až k městskému příkopu na valy. »Bratře, bratříčku! Zdeňku! slyšíš mne?« zavolal nahoru k hradbě. Na zdi zaleskla se přílbice.

»Slyším, bratříčku Lukáši!« zazněla odpověď přes příkop.

»Nezapomeň, Zdeňku, co jsem ti řekl! Tatíčka starého z Nebovid, ze dvorce, do města nejrychleji zaveď se sestrou Blaženou, všechno, co mohou vzít, vezměte!«

»Slyším, Lukáši. Ale tatíček poslechnout nechtěl, nevěřil v nebezpečí, nechtěl opustit domov.«

»Ale dnes musí! Uhři tam vpadnou jistě do večera, lotříci, Bůh je zatrať! — A ti neušetří nikoho! Dojeď hned pro tatíčka i pro Blaženu sestru, dokud je čas! A ne sám — vyžádej si doprovod, několik statných hochů, kdyby se ti už do cesty někdo z lotříků namanul —«

»Vyžádal jsem si již, pojedou se mnou dobří kamarádi, slíbili mně, pěkně vyzbrojeni a na dobrých koních. Odvedeme tatíčka i sestru sem za hradby, do bezpečí! Nestarej se. S Bohem jeď a vrať se zdráv, bratříčku! Na shledanou!«

»Na shledanou, Zdeňku! Jsem rád, že bez starosti o tatíčka a sestru mohu odejet! Bůh dá, že zdráv je uvidím!« Jezdec pod hradbami pobídl koně, pustil se ostrým klusem za svými. Ještě od mostu zastaviv obrátil se v sedle, přiložil dlaně k ústům a zahoukl: »Hej, slyš, bratříčku! Neodkládej ani chvilky!«

Poslední vozy přejely, poslední houfce Táborů přešly most.

II.

Vrátil se Žižka, slepý vůdce, s Tábory, jak slíbil. Slovo splnil. Bůh ví, jakou mocí v několika krátkých zimních dnech kdesi v kraji na Jičínsku, na Hradecku přivolal nové zástupy božích bojovníků z vesnic a hrazených měst, nahradil ztráty svých šiků, prořídlé řady vozů vyplnil na rychlo — byť jenom selskými dřevěnými koleskami s košatinami. Lidi mladé sebral, namnoze docela boje neznalé, avšak cepy okované přinesli, sekyry, topory, vycvičí se brzy v poli.

6. ledna již přivalily se tyto houfy po labském mostě. — Mrazík byl, nad řekou mlha po ránu. Šeré hradby kolínské z rulového kamene v zasmušilém mlčení vysoko čněly z příkopů s pevnými baštami. Brány byly zavřeny, zataraseny, mosty nad příkopem zdviženy. Jaksi neradi kolínští otvírali, sotva po parkánech zaleskla se přílba či sudlice, nevítali blížící se sbory, nevyšli jim v ústrety. Z brány horské vyšel v polském kontuši, liščí kožešinou vroubeném, vysoký statný muž. S křivou šavlí po boku, s čapkou opeřenou na černých dlouhých, hladce na ramena sčesaných vlasech. Vsedl rychle na koně vraníka v bohatém třpy-

tivém postroji, kterého za příkopem dva sluhové jízdní drželi a tryskem ujížděl k Horám Kutným, jen se pod kopyty jiskřilo. Táborská jízda v předu, honci, koněberky, na lehkých koních měli patrně sto chutí, dát se za ním po stopě jako chrti, uštvat jej a chytit, ale zadrželi je velitelé.

»Hej! Hašku! Hašku! pane bratře! Hašku z Valdštejna! Kde jsi?« volali z daleka přes příkop Táboři z rachotících vozů. »Kde je Hvězda z Vicemilic, který s námi pod Kaňkem se bil? Kde je hétman Bzdinka? Vylezte přece z bran, páni Pražani!« výsměšně a trpce to znělo.

Konečně se dočkali, vyšel z brány pan Hašek se svými i s Hvězdou, či jak mu říkali, Bzdinkou hétmanem, vítali bratry Tábory. Ani nebylo lze rozeznat, zdali s opravdovým potěšením — anebo jenom ten mrazivý vítr po ránu ochlazoval radost jejich.

Žižka právě přejel labský most s hétmany. Po hlase poznal pana Haška. »Ah, ty Hašku!« usmál se natrpkle. »Říkali mně, že se Zikmundem vyjednáváš?«

Hašek jen rukou mrzutě mávl, jaksi nerad pomalu odpovídal: »Záviš tu byl z Grabova, Polák, Černý Záviš mu přezdívají, znáš jej? Od Zikmunda patrně poslán, přijel. Ale čert ho vezmi i se Zikmundem, slibují vše možné, jednou rukou hladí a druhou po hrdle sahají.«

Žižka potřásl hlavou. »Tak! vy páni Pražani taky tak! Proč neustále se Zikmundem se smlouváte? Nevíte-li, že jako ancikrista nutno se ho varovat? I pouhý dech jeho otravuje i každé slovo falešné, kterým svoji přízeň slibuje.«

Tvrdě to řekl slepý vůdce. Hašek zrudl, chtěl namítnout cosi prudce a bezohledně, ale nebylo kdy.

»Dále! dále! ku předu!« pobízeli hétmané táborští. Vůz za vozem, jízda, roty harcovníků, střelci, pavezníci valili se širokým proudem.

»Kdo z tvých jde s námi?« ptal se opět Žižka, — neviděl, jak byl Hašek popuzen — ale opravdu nebylo teď kdy k nějakým sporům a dlouhým hádkám. Proto Hašek jen se zamračil a úsečně odpověděl: »Hvězda, hétman náš, je připraven již i všechen jeho lid ve zbrani, koně osedlané, hrubá střelba na vozích i prach i zásoby kulí železných. Táhneš-li, bratře Žižko, dále, aniž bys odpočíval, mohou naši s tebou hned do pole vyjeti, k boji hotovi.«

»Dobře!« odvětil Žižka, nahnul se v sedle ku předu a přes hlavu svého koně pravici vztáhl. Dvě tvrdé ruce ji uchopily, upřímně stiskly. »Tys to, bratře Bzdinko?« vesele zvolal slepý náčelník. »Jsem rád, že tebe budu mít zase po boku. Známe se už, viď? Tobě věřím.«

»Nezklameš se bohdá!« odpověděl vůdce Pražanů.

»Na Kolíně jen nejnutnější posádku si nechám, třeba měšťané reptali!« hovořil zase pan Hašek. »Sotva stačíme na hájení hradeb. Uhři, vlci vzteklí až k příkopům nám dobíhali, jak za loupeží po kraji se rozlezli, vyli a hrozili. Kdož ví, jak bude,

přitrhne-li Zikmund s celým vojskem svým. Na měšťany těžko spoléhat.«

Žižka se trpce usmál v tu stranu, kde slyšel Haška. »Bojíš se, že Zikmund přijde? Přes nás pobité musel by přijít!«

Hašek pokrčil rameny, pohlédl nedůvěřivě na mladý nezkušený lid a na selské vozy v šiku táborském. »Kdož ví, jak bude. Pravil pan Záviše z Grabova, že se Zikmundem na sto tisíc mužů dobře zbrojených!«

»A s námi je Bůh!« klidně odpověděl Žižka.

»A Žižka s ním!« vykřikl netrpělivě kterýsi z mladých hétmanů, snad Roháč z Dubé, divoký nezkrotný brach. »Jdi jen, za hradby se schovej, Hašku! A my vesele ku předu, do pole, do tance!« Zavýskal, pobídl koně a letěl.

»Nic od tebe nechci, bratře Hašku!« rozvážně se loučil slepý vůdce. »Opatruj tě Bůh. Je-li vůle jeho, sami si pomůžeme, šlápneme na hlavu ďáblovi a jeho pomocníkům. Zdráv buď!«

»Zdráv i ty, bratře!« Tak se rozešli. Žižka se svými pod korouhví uprostřed bojovníků, koní, vozů, jak vinul se od městského příkopu v dlouhých řadách táborský šik, za ním pražský lid pod Hvězdou, hétmanem. Hašek stál zamyšlen před branou, o meč opřen a díval se, jak dojíždějí poslední vozy, poslední jízdné čety. Celá posádka vyběhla na valy, měšťané i zvědavé ženy s dětmi.

»Zdeňku! bratříčku! jsi-li tam?« od táborských vozů se ozvalo.

»Jsem, Lukáši, bratříčku!« bratr mu od brány odpověděl.

Lukáš na ryzáku odbočil z houfu, zajel k bratrovi, který už běžel mu vstříc.

»Jak je?« ptal se chvatně.

»Zle, Lukáši. Byl jsem u tatíčka v Nebovidech, hned jak jste přes Labe odtáhli, s kamarády desíti jsem tam dojel, tryskem, z koní se kouřilo, věř mi, ani chvilky jsem nepromeškal!« Zdeněk, mladší z bratří, světlovlasý, modrooký, bezvousý, sotva z dětství odrostlý, služebník páně Haškův, uděšeně hleděl na Lukáše, rty se mu chvěly. »Ani chvilky! To bylo na den Narození Páně. Tehdy ještě nebylo tu ani po Uhřích ani po jiných z nepřátel nikde stopy. Šťastně jsme dojeli. Otce našel jsem na dvoře zdravého i sestru Blaženu. Marně však jsem je přemlouval, aby hleděli svého bezpečí a s námi se odebrali do města, za hradby — do vozu jsme koně sami zapřáhli, na vůz, kde co bylo, snesli — marno, tatíček nechtěl ze dvora, z rodného domu. A sestra Blažena jen otce se držela, objala jej a plakala. Pán Bůh neopustí věrných vyznavačů svých! pravil tatíček, pavezou svojí ochrání je a zmate kroky nepřátel. Nepřijdou Uhři, nepřijdou Kumáni, nebude-li chtíti Bůh! Tak odpovídal na mé prosby. Ale v tom, když jsme už na koních opět seděli a stařečka téměř násilím chtěli odvézti ze dvora i s Blaženkou, najednou od Hory přes Kuklík vyrojilo se hejno těch proklatců, Kumánů, či jakých, šeredných, skákali sem i tam po polích jako vlci, do vesnic za-

jížděli. Zapřísahám tatíčka, aby pospíšil, ale Kumáni již tu — přes pole letěli na neosedlaných koních, v rukou křivé šavle a luky samostříly, - čerti!« Zdeněk bezděky odplivl — »a vyli, ječeli — spatřili nás, kroužili kolem v šíleném trysku, šípy po nás stříleli, zuby ukazovali jako psi.«

»A otec? co tatíček?« netrpělivě přerušil bratra Lukáš.

»Bránili jsme se tam ve dvorci, několik těch tatarských psů jsme utloukli —«

»Ale otec?«

»Viděl jsem: všechno marné — Kumáni jen se rojili. Vyrazili jsme na ně, posekali, rozprášili jsme je — za zády hned v ještě větším počtu se nám shlukli, zpáteční cestu zastoupili. Koně se nám plašili, tatarské šípy zabodávaly se jim do kůže, nebylo možno splašené udržet, uzdy neposlouchali, po stráni tryskem do rokle se řítili. Dva z kamarádů tam život ztratili. Pode mnou klesl kůň, nohu zlomil a Tatar nějaký s dlouhým kopím se rozejel na mne, sotva jsem se země vyskočil, už jsem cítil železný hrot v rameni, ale Bůh mi pomohl, kopí jsem šavlí přeťal, Tatara zabil a sám na jeho koně vyskočil. Ale pak nebylo už možno se vrátit ani zastavit, přes rokli nás hnali, přes pole. Ještě jsem se ohlédl — tatíček u dvora zavíral s pacholky vrata, sestřička stála na záhrobni, zděšeně dívala se za mnou i šátkem kynula. Rozkřikl jsem se hlasitě, jak jen jsem mohl, přes rokli, aby mne slyšeli: S Bohem, tatíčku! Blaženo! Bůh s vámi buď! Okazoval jsem: na tvrz! na tvrz utecte! Víš, že tam, v Nebovidech, je pevná tvrz a Horníkovi kterémusi patří, Němci, papeženci, věrnému Zikmundovu — snad jí ušetří Uhři a Kumáni divocí. Nevím, slyšel-li a rozuměl tatíček, ale viděl jsem, že v té chvíli nahoře ve vsi nebylo nikde nepřátel, kde jaký Tatar či Kumán jako vlci s jekem všichni hnali se za námi. Zdálo se mi to dobrým znamením, a když na odpor nemohli jsme pomyslit, aspoň odvést jsme je chtěli daleko stranou. Oklikami dostali jsme se šťastně až ku bráně městské a s hradeb na pronásledovatele vystřelili houfnice, rozehnali je —«

»Ale tatíček? tatíček?« vykřikl Lukáš.

Mladší bratr ulekaně se naň podíval. »Odpusť, bratříčku. Nebylo možno vskutku jinak. Prosil jsem pana Haška, aby s větším počtem pokusil se do Nebovid dorazit — odřekl, že je nebezpečí, aby Uhři ze zálohy přesilou naše nezadávili. Nebo těch Uhrů a Kumánů hemžilo se všady po kraji, doráželi každého dne stále divočeji až k samým hradbám, v noci přes příkop lezli jako šílení odvahou — leží jich tam dole pobitých a zdechlých hromady. Vídali jsme požáry ve vsích, blízko i v dáli, odevšad venkované se svým statečkem utíkali se k městu, za řeku na druhou stranu, ale co se děje v Nebovidech s tatíčkem a sestrou nedověděl jsem se. Nikdo odtamtud nepřišel, jenom se praví, že všichni lidé tam utekli na tvrz a do kostela. Každého dne díval jsem se v tu stranu, nikoho jsem se nedočkal, s hradeb ani nejmenší zprávičky. Také žádný kouř, nebo v noci záře neukazovaly, že by

tam Uhři pálili jako jinde. Snad Bůh se smiloval a oni Nebovid minuli. Modlil jsem se — Ach, ty se hněváš, bratříčku! Co jiného měl jsem dělat?«

Bratr Lukáš, starší o několik let, tmavovlasý, osmahlý, zjizvený po tvářích a po čele naslouchal zamračen. »Nehněvám se!« pravil úsečně. »Jsi mlád a nezkušený. Snad opravdu Bůh se smiloval a Uhři tatíčka i sestry ušetřili. Za hodinu vědět budu, se svými hochy-sokoly zaletím přímo tam a kdybych se peklem protlouci měl!«

»Pojedu s tebou, osedlám koně!« dychtivě hlásil se Zdeněk.

»Ne, zůstaň. Živ-li tatíček, pošlu jej k tobě. Ochraň ho, starej se oň i o sestřičku! Teď s Bohem! opozdil jsem se — slyšíš, — volají mne!« Zazněla vpředu polnice. »S Bohem!«

»Na shledanou — dej Bůh, bratříčku!«

Lukáš se rozjel tryskem podél řady řinčících po cestě vozů ke své četě. Někde daleko za předměstím v úvozech už se bili harcovníci a koněberky s nějakým hejnem příliš odvážných Tatarů či jakých lotříků. Rozprášili je, nežli do širých polí mohutným proudem od města vyvalil se valný houf bojovníků božích. Vozatajové bičem koně pobízeli, vozy rachotily po zmrzlé půdě beze sněhu, řetězy zvonily. Pěší zástupy mezi řadami vozů rozezpívaly se, duněly kožené pavezy, zvonily kované cepy a palcáty na řetězích.

Slunce na chvíli protrhlo šedé mraky; modravá mlha zvedla se nad kaňkovskými vrchy, rozjiskřilo se v polích jinovatkou, po zvadlé trávě, na každém stéble, po větvích stromů zachytila se stříbrným chmýřím. Zatřpytily se sudlice a přílby, železné houfnice na vozech, kování na postroji koňském, tasené šavle bojovníků. Až oči přecházely. V kolejích chrastil ledový škraloup. Dlouhými řadami táhly vozy, na nich korouhve se třepetaly, jízdné čety rozjížděly se v pravo i v levo. Vpředu kdesi zvedal se dým vzdáleného požáru. A hejno havranů kroužilo vysoko nad polem.

Najednou zahučel divoký řev, vytí hladových vlků. Havrani splašeným krákorem s výšky odpověděli.

»Nepřítel?« ptal se Žižka.

»Tak! od Kaňku se řítí!« odpověděl hétman Koudela. »A s druhé strany u Nebovid Uhři stojí. Ve hlubokém údolí, po stráních všady plno jich.«

»Ať naši honci odtud je vyženou, aby nám v boku nezůstali,« kázal Žižka a zachmuřen povzdechl. »Slyším ryk a dusot koní — ale škoda oka mého.«

»Spolehni na mé, bratře.«

Žižka mlčky se usmál a potřásl hlavou. Oběma rukama chytil pásku, která mu zakrývala slepé oči. Kéž by ji strhnouti mohl, prohlédnout! Jen na okamžik! Marno! Navždy slepý, v černé tmě bez jediného záblesku světla! Ruce mu klesly. Ale ve sluch zbystřený z daleka zněla již divoká vřava boje Vztyčen v sedle Žižka naslouchal — v osmahlé líce hrnula se

krev, pěst jeho maně spočinula na jílci meče — zdálo se mu, že vidí — — — Jistě vidí — :

Jak strašlivým nárazem zahnali Táboři na zmatený útěk vyjící smečky Uhrů i Kumánů s návrší u Nebovid, se stráni je smetali, s koní strhovali, cepy dobíjeli. Krvavá těla ležela v údolí, v potoku ledovou tříští pokrytém — lidé i koně — hromady — ztuhlé ruce vyčnívaly z nich, kopyta koní s blyskavými podkovami, šišaté železné přílby, kalpaky, kopí s praporečky — —

Což platno! »Pozdě jsme přišli!« vykřikl Lukáš pobízeje ryzáka, koně dobrého, kterému po udidle chlípěla krvavá pěna. »Pozdě jsme přišli!« Div nezavzlykl. Zaťal zuby, že příšerně zaskřípěly.

Ves celá byla vypleněná, vyloupená. U chalup vrata všady rozsekána, vyvrácena, i stěny pobořeny, lomenice strhány, stromy po zahradách zkáceny a na ohništích ještě doutnajících spáleny. Několik lidí zděšených, hladem vyhublých vyšlo bázlivě tu a tam z úkrytu, ruce zvedali proti Táborům, na kolena klesali.

»Pozdě jste přišli, bratři!« volali. »Běda! běda! Bůh nás opustil!« V očích krví zalitých zasvítilo šílenství. »Krev našich dětí volá k nebi! Slyšíte, slyšíte, bratři? Ženy a dcery zneuctěny, ztýrány, pobity —«

A krev všady černá, sražená, usychající na každém prahu, po stěnách rozstříknuta. Mrtvoly bezbranných ležely po cestách, na dvorcích, na kůlech nabodány strašily zsinalé hlavy s vytřeštěnýma očima, v rudé skřehýle mrzla pod nimi krev. Ženy s roztrhanými šaty, s bílými ňadry probodenými, malé děti s lebkami o zeď roztříštěnými — — Všady, na každém kroku.

»Slyšíte, slyšíte, bratři? Krev volá! pomstěte! pomstěte!« šílení hrůzou na kolenou úpěli nešťastní, kteří zachránili náhodou život —

»Bůh ví, že pomstíme!« odpovídali bratři. Ti, kteří znali již hrůzy boje, jen zuby zaskřípěli, jenom křečovitě stiskli jílec meče, ale nezkušení, z klidných vesnic teprve do válečného šiku sebraní očima vytřeštěnýma hleděli kolem na zohavené mrtvoly, na všechnu tu spoustu strašlivou. Opakovali chvějícím se hlasem jako v modlitbě: »Pomstíme! Bůh nám pomoz!«

Lukáš sotva poznal dvorec — kdysi vladyčí — kde se narodil. Nevelký dvorec na stráni ohrazený kamennou zdí, z bělošedého pískovce, zeď pobořena, vrata vyvrácená, střecha stržena i krov, co kde, všechno vytlučeno, zničeno. Chlév prázdný. Na hnojišti ležel domácí pes zabitý, probodaný. Lukáš bezděky se pokřižoval. Koně uvázal za rozštípenou vráteň a se zatajeným dechem vešel do síně.

»Tatíčku!« zvolal ne hlasitě, úzkost mu hrdlo svírala. Krb v pozadí síně rozvalený, dvéře do světnice rozsekány na třísky.

»Tatíčku! tatíčku!« Lukáš pokročil do světnice s očima vytřeštěnýma. Noha smekla se mu v kaluži. Krev!

Na zemi ležela mrtvola. Dívka! Sestra jeho — ubohá Blažena — zohavená, s roztrhanou sukní, ranami posetá. Ruce kře-

čovitě sepjaté na ňadrech, zsinalé tělo, studené, ztuhlé. Naklonil se bratr k ní — prsty přiložil na zkrvácená ňadra, marně hledaje znak života, zabušení srdce dávno utichlého — ale vytřeštěné oči jeho pátraly kolem po zpustošené a vypleněné jizbě. »Tatíčku!« volal zoufale.

V troskách rozbitého lůžka u stěny cosi se hnulo, zachroptělo — zvedla se šedivá hlava.

»Tys to, dítě? Lukáši?« Hlas dutý a třaslavý, doznívající v bolestném povzdechu.

»Já, tatíčku!« Lukáš klečel už, objímal otce — ale šedivá hlava klesla bez vlády zpět, celé tělo starcovo se zachvělo zimničně. Viděl syn: umírá tatíček, ztýrán, zkrvácen. Na čele zela rána, krev slepila vlasy. Oči bez lesku hleděly ztrnule, v prsou hvízdalo při každém oddechnutí. »Tatíčku! tatíčku! co se tu dělo?« Nedočkal se odpovědi — jen slabě ruku mu stiskl ubohý otec, oči jeho se zavíraly.

»Ne! neumírej! tatíčku, neumírej!« Lukáš vyběhl, u studně na dvoře smočil kus šatu studenou vodou, omýval obličej a rány, zoufale volal otce k životu. Vzpamatoval se po chvíli stařec. »Neumírej ještě, tatíčku! prosím tě, pro Boha!« Několik kapek vína z láhve lýkem opletené pustil ubitému do rtů, pak střídku chlebovou vínem smočil, krmil vysíleného hladem.

Stařec nesouvisle v horečce vyprávěl, jak přihnali se Kumáni na koních — včera či předevčírem? — a snad již déle tomu, nepamatoval. Ubit a zkrvácený ležel dlouho bez vědomí. Přivalili se potvory pekelné, vyplenili ves, ničeho neušetřili, ani kostela, ani malých dítek na prsou mateřských, ženy a dívky zohavili, šaty s nich rvali, za vlasy k sedlům svým přivazovali. Kdo se odvážil odporu, byl utlučen, — ne najednou, úd po údu nebožákovi odsekávali katani. Lidé utíkali do kostela, tam jim na stupních oltářních Kumáni hlavy řezali. Krev kacířskou prý Pánubohu obětujíce do kalichů ji chytali, na oltář vylévali. Na tvrzi pana Haumbacha, Němce z Hor Kutných, katolíka, vyzvedli kříž a obraz Matky boží — nic nebylo platno, Kumáni vyplenili tvrz a kdo tam, ubit a zmordován.

»Několik sousedů se svými lidmi uteklo se ke mně do dvora« — vyprávěl stařec s namaháním chytaje dech, jako by pospíchal, aby všechny hrůzy vypověděl, nežli duše z těla odletí. »Zatloukli jsme pevně vrata, chopili se kde kdo čeho na obranu, celý den jsme se bránili, až zeď rozvalili, jako příval se vehnali a s divokým křikem utloukli, rdousili, na hnojiště mrtvá těla házeli. Utekl jsem s dcerou Blaženou sem, do světnice. Vyvrátili dvéře — sekyrou bránil jsem na prahu. Srazili mne, kdosi po hlavě mi sekl, kopí vjelo mi do ramene — padl jsem. Blažena klečela v koutě, modlila se zděšená, ruce spínala. Vrhli se na ni přes moje tělo. A byl s nimi hétman jejich nějaký vznešený v zeleném aksamitovém dolmaně s bobří kožešinou, samé třásně zlaté, zlatý pas, pochva šavle drahokamy vykládaná, kalpak na černé

hlavě s volavčím pérem. A černý byl, celý osmahlý.« Dlouho oddychoval raněný. Syn smáčel mu vínem vyprahlé rty.

»Hétman — ďábel v něm! — skočil k ubohé dcerušce mojí, za vlasy chytil, obrátil obličej její k sobě a zasmál se a křikl cosi — vyrozuměl jsem, že chtěl ji mít sám za kořist. Kolem boků ji chytil a chtěl líbat — Blažena udeřila jej pěstí do obličeje, do bílých zubů, které rozvíral ve smíchu jako zvíře dravé. Zaklel ten pekelník jakýsi v zeleném dolmaně a jeho lidé se zběsilým křikem vrhli se na ni ubohou. Chtěl jsem vstát — křičím, hrozím, ruce spínám, sekyru svoji hledám, vleku se po zemi, — krev mi ubíhala z ran — jen mne odkopli, odhodili stranou, ubili. Vědomí jsem ztratil. Och, zle je mi, synáčku — dech nestačí —«

»Odpočiň si, tatíčku, oddechni! Ale dopověz, prosím tě, dopověz!«

»Kéž bych v té chvíli byl zemřel! Když jsem se probudil ze mdlob, nemoha rukou hnouti ani nohou, světnice byla prázdná — šero, k večeru — a Blaženka ležela na podlaze tak, jak leží teď — mrtva, zohavená. Volal jsem v zoufalství — A Bůh se nesmiloval, neseslal pro mne anděla smrti, abych neviděl hrůzu a bolest největší.«

Lukáš tiskl otcovu ruku. »Ne, neumírej, tatíčku, ještě ne! Poznal bys toho — Uhra či Kumána v zeleném dolmaně, s volavčím pérem na kalpaku?«

»Poznal bych! i po smrti poznám při soudu posledním —« sténaje odpověděl otec. »Bůh jednou bude jej soudit!«

»Tak jest, Bohu náleží pomsta v den poslední — ale dlouho do toho, dlouho by se soudu nedočkal zlosyn krvelačný. Dokud živ, Bůh vydejž ho v ruce mé!« Lukáš sepjal ruce, až klouby zapraštěly. »Vydejž! a já jej ztrestám! Pomstím se za krev nevinnou, za otce i sestru! Bože na nebi, slyšíš mne? Vydej ho v ruce mé!«

Do síně, do světnice nahrnuli se lidé — od prahu hleděli očima hrůzou vytřeštěnýma. »Pomozte!« zavolal Lukáš.

Přiskočil Jan Jakubů, ranhojič dobrý táborských čet — uměl i šípy železné hluboko do těla zabodnuté, v kostech vězící nožíkem obratně vyřezávat, rány hnisavé vypalovat řeřavým železem, podvazovat žíly přeseknuté, krev zarážet jako chirurg nějaký, ač jenom prostým kovářem byl. Odložil sudlici, o zeď ji podepřel, k raněnému přikročil, pozorně rány prohledl — a zasmušen stranou Lukášovi řekl: »Zle, nedočká večera!«

»Nesmí zemřít, slyšíš? dokud pomstěn nebude on, tatíček drahý i sestra moje ubohá i všichni, kteří tu zahynuli rukama ďábelských vrahů!« tvrdě mu odpověděl Lukáš. Naklonil se k otci: »Ach, tatíčku, neumírej, den počkej, dva —!«

»Nevím, nevím!« šeptal ubožák. »Rány bolí a cítím, jak stydne mi krev.«

»Bůh ti pomoz a posiluj tě, abys viděl pomstu spravedlivou, nežli oči zavřeš!«

»Bůh mi pomoz!« sténal otec. Na paveze kované odnesli jej muži na nejbližší vůz v řadě, opatrně uložili pod plachtu, v kožešinách ustlali mu, před mrazem ukryli jej, žena dobrá, Markyta, matka dvou práčat mladých, usedla mu k hlavě, opatrovala jej a hlídala.

Lukáš vzal mrtvolu sestry své do náručí ztuhlou — ke kostelu na hřbitov odnesl ji, sněhem omyl zkrvácený obličej, vlasy uhladil, roztrhaný šat na těle urovnal. Muži ve zmrzlé hlíně kopali hroby, nakvap — protože zdaleka bylo slyšet ryk nepřátel a výstřely, které se slučovaly v dunivý hukot v mrazivé mlze nad obzorem.

Opatrně položil sestřičku ve studenou zem, pak nad hrobem otevřeným Lukáš klekl, obě ruce sepjaté zvedl k zasmušené obloze.

»Přísahám —« zvolal, »že pomstím tuto mrtvou, pomstím i ty, které tu do země klademe. Strašlivě pomstím! Pomoz mi Bůh, i vy, bratři!«

Stáli kolem staří bojovníci, stáli hoši holobradí v přílbách, v kuních čapkách s cepy, sudlicemi, s kušemi a oštěpy. Na kolena klekli a Lukášovi odpovídali: »Pomůžeme! Bůh s námi!«

(Dokončení.)

Fr. Ad. Šubert:

Jakub Vojta Slukov.

K postavám umělců, které s jeviště divadla Prozatímného a Národního — v prvých jeho dvou desetiletích — silně se vtiskovaly do myslí, druhdy i do srdcí obecenstva, patřil Jakub Vojta Slukov. Švarná, mužně štíhlá, řekl bych téměř Apollinská postava, poněkud vojensky se nesoucí, pravidelná herecká tvář, oko do všeho pevně se upínající a zvučný hlas dobývaly mu sympatií, jakmile se objevil na jevišti i mimo ně. Provázel jej vždy jistý rys přímosti.

Těmito vlastnostmi jevil se až ku podivu příbuzným, takořka uměleckým synem, Karla Šimanovského. Chyběla mu jen větší míra tepla a vřelosti hlasu tohoto jeho předchůdce v hrdinných úlohách českého jeviště, daná více kovovým zněním hlasu Šimanovského a poněkud i jeho vřelejším cítěním. Také se lišil Slukov od Šimanovského charakteristickým způsobem přednesu, znatelným arci jen bedlivějším pozorovatelům slova pronášeného s jeviště. Slukov totiž nikdy na konci vět a period hlasem nepadl tak, jak žádá závěr myšlenky. Neměl ve svém přednesu tečky. Jeho tečka pravidlem se dloužila v jakési znamení čárky. To působilo — proti všemu ostatnímu umělecky hereckému charakteru Slukovovu — nádechem jisté neurčitosti, očekávaného jaksi, ale ovšem se nedostavujícího pokračování.

Umělecky byl J. V. Slukov vůbec odchovancem dřívějšího typu hereckého z vážných dramat. Přednášel více nežli mluvil, dbal více krásy slova než jeho význačnosti, i působil vůbec více vrozenými jemu přednostmi nežli vnitřní individuelní prací uměleckou, podávaje více postavy než charaktery. Blízky mu byly hlavně postavy jednolité, ať již postavy hrdinů prvních dvou třetin devatenáctého věku, či selských, ale nějakým paprskem romantiky prozářených jonáků — tedy postav přímých jak jeho tělo a tvář rovná, hladká, v měkké řasy se nekladoucí.

Teprve později, když v literární tvorbě dramatické nastal mocný obrat, jenž svými postavami strhoval herce ku charakteristice zevní a vnitřní, ku vnitřním procesům duševním a k zevnímu jich výrazu, a když viděl u některých soudruhů v umění mocné i působivé účinky toho na umělecké výkony, počal i on se poddávati novému umění, pokud tomu nebyla na překážku jistá duchová ustálenost z hlavní jeho umělecké činnosti dřívější. A tu byly mu vhod v prvé řadě postavy vesnické, k nimž opět měl v sobě jistý přirozený vnitřní fond.

Ten pokrok v dramatickém tvoření byl důkazem, že již dříve mohl vystoupiti na vyšší stupeň významu, kdyby s povrchu úspěchu, jehož od samého počátku v Praze dociloval — Slukov stal se členem Prozatímného divadla počátkem roku 1875 — byl hleděl záhy sestupovati do hlubších bání umění, oddávaje se jen divadlu.

Ale Slukov vystupoval rád nejen na divadle, u něhož jinak patřil ku členům nejpilnějším a nejsvědomitějším, nýbrž i mimo divadlo. Veřejný život strhoval jej k sobě všady, kde se naskytovala příležitost, a to tím více, čím více byl obecně oblíben. Byl vezdy spolehlivým činitelem při všech národních slavnostech, politických demonstracích, při pracích spolkových nebo jiných veřejných (Národopisná výstava českoslovanská r. 1895). Také rád mluvíval, když se hodilo, zvláště jmenem činoherního členstva, účastně se všelikých těch malých hnutí, jež přinášel život divadelní zvláště do otevření Národního divadla. A nebylo dne, kdy, jsa volný, nebyl by býval středem malé odpolední společnosti a předním hráčem na kulečníku v kavárně Slavii. Čehokoli se podnímal, podnímal se vždy se zápalem a pracoval nebo působil vytrvale, jsa v tom rozdílný od průměrné povahy herecké, pravidlem jen na chvíli k něčemu se připínající — co dohoří první louč ochoty, po případě nadšení.

K záslužným Slukovovým skutkům účinu trvalého patří zvláště založení Ústřední jednoty českého herectva v r. 1885, jímž mravně a hmotně získal stav herecký. Dostaloť se Jednotou dlouho postrádaného pojítka členům divadel putujících s členstvem Národního divadla pražského, zvláště mravní opory i peněžné podpory členům jejich starším a nemocným, dříve bez veškeré pomoci tu stojícím. Slukov jako zakladatel a doživotní předseda Jednoty věnoval jí rád mnoho času a práce a dovedl ji i při všelikých nesnázích ke skutečnému významu pro stav českých umělců dramatických. Dokázal to

za účinné pomoci české veřejnosti, ovšem i samého Národního divadla, nový humanitní spolek herecký účinně podporujícího.[1])

O varu jeho národního smýšlení svědčí malá zajímavá věc. Národní divadlo v prvé době po svém otevření nesáhalo k žádné německé činohře, zůstávajíc jen při některých německých operách klasických. Když pak dne 18. února 1885 přineslo jako první německou činohru Goetheovu báseň »Faust«, připojil k tomu Slukov ve svých záznamech stručnou, ale výraznou poznámku: »Hanba!« — Goethe v Olympu tomu holdu asi s chutí se usmál. —

Svou snahou, působiti také mimo jeviště, lišil se Slukov znatelně od ostatních herců první generace zemského divadla pražského, kteří jen a jen v divadle žili. Mimo divadlo nebylo jich hrubě kde viděti, leda že F. F. Šamberk v Prozatímném divadle při politických neshodách veřejně a s celou rozhodností se stavěl na stranu staročeskou, kdežto jiní více méně sympatisovali se stranou mladočeskou, ale málokdy veřejně to osvědčovali. Oddávali se za to celou duší a celým svým časem divadlu. A to byla také jedna spolupříčina jejich nemalého vnitřního rozvoje a vzestupu uměleckého, k jakému v činohře vyspěli zvláště F. F. Kolár, J. Mošna, J. Šmaha, J. Seifert, J. Frankovský a j. Jeť umění velice žárlivo na své milce, žádajíc na nich, aby se cele oddali jen jemu jedinému a samotnému. —

Stálá a stále stejná obliba J. V. Slukova u obecenstva a uznávání se strany kritiky také neobsahovaly v sobě nějakého dráždidla neb aspoň připomenutí, že je možno stoupati ještě výše, spíše umělce uspávajíce než podněcujíce. A tak teprve realistické výkony Šmahovy, Mošnovy a jiných byly Slukovu pobídkou, aby znenáhla poněkud užíval i jiné methody ke studiu a k podání postav, pravidelně hojným počtem jemu přidělovaných.

Před tím jen v úloze Bechamela Sardouovy »Odetty« počátkem r. 1882 překvapujícím způsobem objevila se u Slukova silná dávka charakteristiky velice zajímavé. Ale po celá léta další opět nic tomu stejně silně podobného se neukázalo. Nemohu tedy říci, byl-li Bechamel vlastní výtvor jeho či snad napodobení nějakého výborného vzoru cizího. Výrazem slova, mimikou — u Slukova při jeho poněkud hrdé tváři dosti obtížnou — gestikulací a chůzí byla to postava hodná seznání. —

*

Výchovu hereckou odbyl sobě J. V. Slukov u putujících divadel českých, byv na dráhu umění dramatického doveden touže pružinou zápalu, který jej vyznačoval v jeho životě vůbec. Ja-

---

[1]) O první akademii ve prospěch Jednoty Družstvem Národního divadla dne 16. května 1886 uspořádané zapsal si Slukov do svých divadelních poznámek: »Dne 16. pořádána akademie svatojanská ve prospěch Fondu pro vdovy a sirotky (členů Národního divadla) a ve prospěch Ústřední jednoty českého herectva bez orchestru, protože členové orchestru žádali po 6 zl. (r. m.) za jednotlivce. Vydařila se skvěle, přes 1100 zl. se přijalo. Ředitelstvo žádalo pouze 200 zl. a přejalo všechny outraty. Díky!« —

koubek Vojtův ze vsi Slukova u Veselí nad Lužnicí dán byl dobrými rodiči na studium gymnasijní do Jindřichova Hradce. Narodiv se dne 25. července 1847 dospěl v romantickém Hradci r. 1864 šťastně páté třídy a ovšem měl nejlepší úmysl, postupovati dále. Ale nejlepší tím směrem úmysly zmařila náhoda. Vznětlivý studentík zašel si kteréhosi večera — po prvé ve svém životě — do divadla, na představení Čížkovy putovní společnosti divadelní. Divadlo působilo naň svým kouzlem tak, že byl všecek jím zaujat a takořka hned první chvíli mu propadl.

Studoval sice ještě kvintu dále. Ale nesnáze této nejtěžší třídy gymnasijní — mnohost a větší obtížnost učebné látky proti třídám gymnasia nižšího — uskrovňovaly jeho studijní snahu a přispěly ku stálému vzrůstu jeho záliby pro divadlo tak, že konečně s gymnasia sběhl a přes odpor rodičův odevzdal se divadlu. Nejprve arci u společností putovných.

Jan Ladecký, zanícený, předčasně odešlý pozorovatel českých běhů divadelních, napsal o tomto oddílu jeho dráhy divadelní v Ottově Slovníku naučném: »Vojta zanechal studia a odebral se brzy za společností do Třeboně, kde vystoupil po prvé 25. ledna 1865 v úloze Miloty z Dědic Hálkova »Záviše z Falkenštejna.« Plných deset let ztrávil u cestujících společností. Jméno Slukov, jež mu poradil Fr. Pokorný (první vzor Slukovův pro úlohy milovnické a hrdinné) podle jeho rodiště, stalo se z nejznámějších po českém venkově. Mimo tříletou vojenskou přestávku v Josefově (1869—71) pobyl u Čížka, Stránského, Pokorného, jenž převzal společnost Stránského, Kramuele. Po odbyté službě vojenské vrátil se ke Kramuelovi, od něhož pak brzy přešel k nejčelnější společnosti české Švandově (1873) a od něho ke Stankovskému. Již v té době hrával s úspěchem nejčelnější hrdinné úlohy tehdejšího repertoiru.« —

Byl tedy Slukov jako umělec dramatický samoukem, tak jako všichni ti, kteří prošli ústředím společností putovných neb ochotnických, nemajíce soustavného odborného vzdělání hereckého, jaké poskytovala kdysi dramatická škola při Národním divadle, neb aspoň výchova některým jiným starším umělcem neb odborníkem dramatickým.

Nejednou přetřásala se otázka, je-li aspirantům činohry výhodnější projíti školou či pouhou praxí. Věc má se prostě tak, že v prvé řadě záleží na nadání toho kterého začátečníka, to jest na souboru jeho přirozených duševních vlastností poznávajících, napodobujících, tvořících, a na fysických prostředcích, jimiž je zvláště hlas a mimická tvárnost obličeje. Bez jisté míry takového nadání nepomůže aspirantu ani škola, ani pouhá praxe. Ale kde je nadání, tam soustavný školní návod před početím praxe je svrchovaně prospěšný, ježto předem theoreticky připraví aspiranta ku všemu, co jinak v praxi jenom znenáhla, kuse, mnohdy zcela nedostatečně, může se získati. Arci při jistém stupni inteligence i samotná vlastní snaha může nahraditi školu, zvláště je-li

podporována poctivými pokyny starších umělců neb odborníkův a upjatým pozorováním jiných dobrých výkonů hereckých.

Slukov při společnostech putovných nejen hrál, nýbrž také sám horlivě se vzdělával a vyhledával vždy rád pokyny těch, jimž důvěřoval a kteří jemu byli upřímně nakloněni. Byli to zvláště Fr. Pokorný, Pavel Švanda ze Semčic, tento znamenitý vychovatel talentů hereckých, a v Praze u divadla Prozatímného Fr. Kolár a K. Šimanovský. Ti byli rádci jeho nepopíratelnému nadání, které arci mohlo ve svých hranicích rozvinouti se cele teprve, když mladý umělec se dostal k zemskému Prozatímnému divadlu v Praze.

K tomu došlo počátkem roku 1875. Slukova dovedla k němu jeho dobrá pověst umělecká. A vzpomenuté jeho vlastnosti způsobily, že byl také hned po prvních dvou výstupeeh přijat za člena. Po prvé hrál úlohu romantického Bedřicha Wettera hraběte Strahla v Kleistově »Katince Heilbronské« dne 16. ledna 1875, po druhé, o tři dny později, důstojníka Caesara z Radostova v Bayardově veselohře »Musí na venek«. Jan Neruda posuzuje jeho výkony, napsal o něm v »Nár. Listech«: »Získal sobě pochvaly. Je krásné postavy divadelní, hlas jeho je silný, jen že obestřený. Možno, že vada tato, jakož též jistá nucenost pohybů souvisí s prvním vystoupením na jevišti velkém, že by se později poddala. Patrně ví pan Slukov, co mluví, a z přednesu poněkud monotonního by snad přešel časem svým do podrobných nuancí. Rok — dvě leta by potřeboval ještě, aby se stal platnou silou na jevišti pražském, ovšem ale na venkově by k tomu nedozrál. Pro mladé úlohy hrdinné byl by již nyní dobrou akvisicí.« —

V kritice, s níž souhlasily i jiné, správně rozpoznány rozhodující vlastnosti J. V. Slukova, stojícího již tehda na úrovni, na které zůstal i po celých dalších patnácte let, vnitřně arci postupem času se zdokonaluje. Arci obestřenost hlasu již tehdy pozorovaná nebyla následek prvního vystoupení na jevišti velkém; byla bohužel prvním příznakem choroby dychadel, která zákeřně ohrožovala život umělcův od prvního mládí a konečně zkosila jej v době, kdy měl jinak ještě dlouhou uměleckou cestu před sebou. —

*

Jakého rázu J. V. Slukov úlohy hlavně hrál, vysvitne nejlépe ze seznamu některých význačnějších. Rozumí se, že mimo ně vystoupil v celé řadě jiných, malých i větších, náleže prostě vůbec k velmi, snad nejvíce, zaměstnaným členům divadla. Hned jak byl přijat do svazku zemského divadla, byli mu přiděleni Odolan v Kolarově »Monice« (11. února 1875) a ve hře Jos. K. Tyla »Jan Hus« úloha titulní (28. února). Vrátiv se z vojenského cvičení v Jindřichově Hradci, kde mu bylo pobýti celý měsíc květen, sehrál 24. června Reinera v Kolarových »Mravencích« a 9. července Pavla v »Diblíku« Birch-Pfeiferové, dne 21. srpna hraběte Emila ve frašce »Z otcovské lásky« od Labiche a Delacourtea,

dne 17. října Kosinského v Schillerových »Loupežnících«, 31. října Konráda v nevyhnutelné tehdy Raupachově dušičkové hře »Mlynář a jeho dítě«, dne 18. listopadu titulní úlohu Hálkovy tragedie »Carevič Alexej«.

Již rok 1876 (18. ledna) přinesl mu titulní postavu Goetheova »Fausta«, kterého tehdy nepochybně jinak uvítal než o devět let později, jsa jím uveden na jeviště v jedné z úloh nejobtížnějších ale arci i nejvděčnějších; dostalo se mu jí po K. Šimanovském, který tentokráte po prvé se odvážil na Mefista. Týden na to, 23. ledna[1]) sehrál Jaquesa ve hře »Dva sirotci« od d'Ennery a Cormona, 19. února Arnolda ve veselohře »Při piketu« a 6. března ku své benefici titulní úlohu Wildbrandtovy tragedie »Gracchus«, 19. dubna v »Povídkách královny Navarrské« krále Františka, a hned na to 20. dubna Vasila v — operettě »Fatinica«! Dne 16. května sehrál Kaplíře v Kolarově »Pražském židu«. Večer 5. listopadu přinesl mu Brackenburka v Goetheově »Egmontu«, hned následující Budila v Jeřábkově dramatu »Služebník svého pána«, 15. listopad Osipa v »Daniševých« od Petra Něvského a 23. prosinec krále Václava v Mikovcově tragedii »Záhuba rodu Přemyslovců«. Mezitím hrál Rodriga v Shakespearově »Othelovi«, Lerta v »Hamletu«, Grumia ve »Zkrocení zlé ženy« a ovšem i řadu méně důležitých úloh, jak potřeba divadla toho žádala. A hrál i zpíval od 26. prosince Květa básníka v Jakobsonově a Thalburyově ferii se zpěvy a tanci »500.000 čertů«.

Roku 1877 přidělen mu Demetrius ve »Snu noci svatojanské« (14. ledna), Ferdinand v »Egmontu« (26. ledna), Tichý v Jeřábkových »Cestách veřejného mínění«, Marcel v Halmově »Fučíku«, Zdeněk Zásmucký v Klicperově »Blaníku« (4. března), Tibalt v Shakespearově »Romeo a Julie«, titulní úloha Hálkova »Záviše z Falkenštejna« (1. dubna), Stamin v »Doře« (11. dubna), Armond v Labicheově a Martinově veselohře »Dobrodiní souží« (29. srpna), Rinçon v Sardouově »Vlasti« (7. října), Fromont ml. v Daudetově a Belotově dramatu »Fromont jun. & Risler sen.« (20. října) a Otta z Vartenberka v »Černých duších« Ladislava Stroupežnického (20. prosince).

Rok 1878 zahájil sice Slukov úlohou Miloty ve frašce »Ponocný na redutě«, kterou také den před tím na Sylvestra ukončil rok uplynulý — ale hned dne 6. ledna sehrál Jindřicha Mersona v Augierově komedii »Paní Caverletová«. V Kolarově »Mageloně«, v níž před tím hrával Nettera, postoupil dne 16. března k důležité úloze Jindřicha Otty, v »Cestách veřejného mínění« dne 10. května ku Střelovi, v premieře dramatu »Syn člověka« dne 22. března přidělil mu autor Fr. V. Jeřábek úlohu hr. Harracha. V Schillerově »Panně Orleánské« sehrál dne 6. května Raimunda, v Berlově-Tůmově »Žertvě na Balkáně« dne 30. srpna Levaševa,

[1]) V kritických spisech Jana Nerudy, V., Divadlo, omylem uvádí se den 22. ledna.

dne 2. prosince v Shakespearově »Kupci benátském« Antonia, v »Timonu Athenském« dne 30. prosince Flavia.

V Denneriho a Cormonově dramatu »Nevinně odsouzen« — 6. ledna 1879 — přidělena mu úloha Raoula, v Sardouově komedii »Měšťáci z Pont-Arcy« (20. ledna) úloha Clavajeta, v L'Arrongeově veselohře »Doktor Kalous« (14. února) úloha barona Rozsypala, v Augierově komedii »Rodina Fourchambaultů« úloha Bernarda, v Mosenthalově »Deboře« — 13. dubna — úloha Rubena, ve frašce s hudbou »Coco« 27. dubna vicomt Jolinet, ve Slovackého tragedii »Mazepa« (14. června) úloha Zbyhněva, v Bergově obrazu ze života Hrbáček dne 26. července úloha barona Dubského, v Moserově veselohře »Harun al Rašid« dne 11. srpna úloha malíře Caudiera, v žertu »Nihilistka« 25. srpna úloha Dra Maehringa, v obraze ze života »Mladí a staří« úloha Viktora, dne 19. září ve Pflegrově »Telegramu« úloha Příborského, dne 2. října v Macháčkově smutnohře »Bulhar« úloha Stojanova. V Grillparzerově truchlohře »Hero a Leander« hrál dne 21. října Nauklera, v Klappově veselohře »Rosenkranz a Guildenstern« dne 3. listopadu barona, dne 11. prosince v Björnsonově činohře »Redaktor« Halodana Rejna, dne 19. prosince v A. H. Sokolově veselohře »Farisejci« Alkracha.

První novou úlohou Slukovovou r. 1880 byl dne 17. ledna Léon v Augierově a Foussierově hře »Chudá lvice«; 30. ledna císař Zikmund v Kolárově »Žižkově smrti«. Následoval dne 19. února Dočkal z Dočkalova v K. Pippichově veselohře »Z české domácnosti«, dne 1. března Illo v Schillerově »Valdštýnově smrti«, 30. března Hector v Augierově a Sandeauově hře »Tchán a zeť«, dne 1. května Reimond v J. Pavikovského tragedii »Anežka Meránská«, dne 10. května Henderson v Sardouově komedii »Daniel Rochat«, dne 29. května Milinský v pantomimické frašce se zpěvy a tanci »Tři Angličané«, Robert v Hrdličkově frašce »Fňukálek« (10. června), učitel v A. H. Sokolově frašce »Výletníci« (dne 19. června), Dr. Výborný ve Schweitzerově frašce »Dítě« (dne 9. července), Vralinský ve veselohře Antala Staška »Smlouva s lichvářem« dne 15. července, Záhorský v A. Kouklově a Ortově frašce »Pejsek z Boccaccia« (dne 30. července), dne 22. října král Siffax v tragedii »Sofonisba« od Bernarda Guldenera, dne 7. listopadu Hynce Ptáček v tragedii Miroslava Krajníka »Roháč z Dubé«, dne 22. listopadu Ctibor v F. A. Šubertově hře »Petr Vok z Rožmberka« a dne 17. prosince titulní úloha v »Koriolanu« W. Shakespearově.

Přiblížil se rok 1881, ve kterém měla se uskutečniti více již nežli stoletá tužba národa po »důstojném Národním divadle«. Bylo skutečně prozatímně otevřeno dne 11. června, a sice slavnostním představením Smetanovy opery »Libuše« na počest sňatku kralevice Rudolfa Rakouského s princeznou Stefanií Belgickou. Druhým představením slavnostním byla nová historická tragedie »Lipany« od Václava Vlčka, po které přišlo na řadu rovněž nové původní drama J. J. Kolára »Smiřičtí«. Celkem sehráno

12 představení — mimo uvedené původní hry dávala se jednou Meyerbeerova opera »Hugenoti«. Po těch večerech nehotové ještě tehda Národní divadlo bylo uzavřeno, aby se v něm mohly dokončiti potřebné ještě mnohé práce a mělo se definitivně otevříti na podzim dne 11. září. Ale dne 12. srpna došlo k veliké jeho katastrofě požáru, jehož následek byla nová druhá stavba divadla. Jak povědomo bylo, definitivně otevřeno teprve dne 18. listopadu 1883.

Jakého vynikajícího místa v činohře J. V. Slukov sobě dobyl, zjevno je z toho, že spisovatelem a správou divadla svěřena mu byla v »Lipanech« hlavní tragická postava Prokopa Holého (dne 12. června). Ve »Smiřických« pak hrál rovněž důležitou postavu Vartenberkovu. Před tím hrál ve Vlčkově »Miladě« Antoše (5. února), v Moretově veselohře »Donně Dianě« Luisa (15. února), později v Moserově a Schoenthanově veselohře »Válka v míru« (9. července) Dra Volného, v Bozděchově veselohře »Z doby kotillonů« (3. října) Caramana, v Sokolově »Starém vlastenci« (12. října) Stoklasu, ve Ferrariho komedii »Dvě dámy« (28. října) Vitoria, v Bozděchově »Baronu Gertzovi« (4. listopadu) Siquiera, v Šubertově dramatu »Probuzenci« plukovníka Širndinga (11. listopadu), později však — od 2. prosince 1883 — trvale Tomše Vítka, a dne 18. listopadu Jeana Baudryho ve stejnojmenné hře Aug. Vacqueriea.

Rok 1882. přinesl mu 10. února vzpomenutou již úlohu Bechamela v Sardouově hře »Odetta«, před tím 3. února Dubského v Šamberkově frašce »Jedenácté přikázání«, dne 10. dubna ve Ferrariho »Samovrahu« Ludvíka, dne 25. dubna v Durdíkově tragedii Karthaginka legáta, dne 9. června Odyssea v tragedii Jaroslava Vrchlického »Smrt Odyssea«, dne 27. července Krátkého v Šamberkově frašce »Rodinná vojna«, dne 24. srpna Bukovského ve veselohře Lad. Stroupežnického »Pan Měsíček« (dne 24. srpna), Jindřicha ve veselohře Mich. Baluckého »Těžké ryby« (21. září), Dra Tholossana v Sardouově veselohře »Mnoho přátel naše škoda« (25. září), dále markýza Posu v Schillerově tragedii »Don Carlos« (24. října), Rebolleda ve veselohře »Sudí Zalamejský« od Lopeza de Vega (6. listopadu), a dne 9. prosince Rochestra v sentimentální hře Birch-Pfeifrové »Sirotek Lowoodský«.

V následujícím roce 1883 hrál Slukov dne 6. ledna v Kolárově historickém dramatu »Primátor« Rendla z Oušavy, o 6 dní později ve veselohře Jaroslava Vrchlického »V sudě Diogena« Parmenia, ve Fričově tragedii »Asjenův pád« dne 27. ledna Milka, v Sardouově dramatu »Fedora« dne 8. dubna úlohu de Sirieux, dne 28. dubna Radslava v tragedii Jaroslava Vrchlického »Drahomíra«, dne 4. května Jiřího ve »Tvrdohlavcích« od Erckmanna a Chatriana, dne 11. května hr. Warwicka ve »Formose« A. Vacqueriea, dne 17. května v O. Feuilletově »Pařížském románu« de Targy, dne 26. června inženýra Pražáka v A. H. Sokolově frašce »Šteperka«, dne 13. září de Valreas ve »Frou-Frou« od Meilhaca a Halévyho, a dne 10. října Anpiela v Zeyerově dramatě »Sulamit«.

Tou dobou ukončilo se trvání bývalého divadla Prozatímného, s nímž bylo v posledních letech spojeno Nové české divadlo, a přiblížilo se definitivné otevření Národního divadla. — Seznam úloh Slukovových — opakuji, že nejsou uvedeny všechny — čte se jako část dějin samostatného českého divadla, zejména však jako část dějin původní české literatury dramatické. Co vzpomínek ku všemu tomu se poutá! Zvláště členům obce naší Vlčkovy »Osvěty«, jež po celá desetiletí byla věrnou stráží českého divadla, jemu mnoho lásky a péče vždy věnujíc. (Dokončení.)

Arnošt Czech z Czechenherzů:

Křídla.

(Sonet.)

Záhadný ptáku z neznámého kraje,
s perutí lehkou jako zapomnění,
jenž letíš tam, kde světlo vzchází denní,
na křídla vezmi moje bílé snění!

A zanes v kraj je bájný věčných květů,
kde každé jitro rodí květy nové,
na kterých pestří motýlové snové
pel sladký ssají nejkrásnějších vznětů!

Záhadný ptáku, napínám své zraky,
v závoji modrém zem zřím zahalenou
a zlaté báně vidím pyšných věží!

Ó zanes mne tam, kde ční věže v mraky,
kde mosty za břeh života se klenou
a zlaté klíče k tajemstvím všem leží!

O nejstarší knihovně světa.

Napsal JUC. **Eugen Ritschl.**

Nejstarším dosud známým národem kulturním byli Šumírové, jejichž kultura kolem roku 3000 před Kristem byla již v úpadku. Tehdy mocné zástupy semitských Babyloňanů učinily konec i jejich politické samostatnosti. Babyloňané přenášeli dále poznatky učiněné Šumíry jiným národům a sami ovšem je také zdokonalovali. Skrze Řeky a Židy i my mnohé jsme od nich převzali, takže možno říci, že dnešní

naše kultura v rozličných svých odvětvích konečně přece jen pochází od kultury šumírské. Že jsme došli dále, za to máme děkovati jen vrozené dávce skepticismu a stálé práci svého ducha, k novým a novým cílům tíhnoucího, sice jinak bychom byli uvázli zrovna jako Babyloňané neb Egypťané na zastaralých názorech, jimiž hnouti se nesmělo.

Kultura může náležitě se rozšiřovati jen tam, kde známo je písmo. Vynálezci písma byli opětně Šumírové. Bylo to však velmi nedokonalé písmo obrázkové, jež čili Babyloňané a Assyrové značně zjednodušili pro obecnou potřebu a lépe přizpůsobili je tehdejšímu psacímu materiálu, hliněným destičkám. Než i tak je to písmo složité, čítajíc asi 12.000 znaků, složitější než čínské.

Hlavními šiřiteli osvěty v dobách nejstarších byly chrámy, v nichž se veškeren život duševní soustřeďoval. Časem nabyly poznatky vědecké takového rozsahu, že paměť jednotlivcova nestačila vše obsáhnouti; proto zakládány knihovny chrámové a mimo ně i knihovny v palácích královských. Dokázal to Angličan Rassam, objeviv r. 1854 v Ninive pod troskami »lvího pokoje« slavnou knihovnu assyrského krále Aššurbanipala, o níž chci pojednati.

Po smrti novoassyrského krále Assarhaddona (r. 668 př. Kr.),[1]) známého také z bible, dosedl na trůn ninivetský jeho syn Aššurbanipal. Jeho bratr Šamaš-šum-ukîn byl již za života svého otce ustanoven za správce Babylonie. Toužil ale po samostatnosti. Nastaly dlouhé boje mezi oběma bratry, jež skončily konečně smrtí Šamaš-ukînovou (648 p. K.) a nastolením Aššurbanipalovým na trůně Mardukově v Babylonu. Uchopil se »rukou Bîlových«, jak zní officielní termín, při novoroční slavnosti boha Marduka roku 647 př. Kr. Tyto příhody, zvláště ona bratrovražedná válka, byly vítanou záminkou pro Tiummâna, krále elamského, odvěkého to nepřítele Assyřanů, aby se pustil do boje. Byl však konečně poražen a zabit. Také na jiných místech své rozsáhlé říše bylo Aššurbanipalovi brannou mocí zakročovat, aby udržel pořádek. Tehdejší války sice byly vedeny nelidsky a často s hroznou surovostí, jak zejména známe z bible (prorok Nahum a jinde). Ale přece nesmíme Aššurbanipala, z něhož pozdější tradice (Ktésias a Hérodot) udělala zhýralého Sardanapala, tím jménem i nám obecně známého, představovati sobě jako tyrana, za jehož doby umění a věda snad upadaly. Naopak. Ve svém ninivetském paláci měl zvláštní místnosti, kdež horlivě opisovány staré zprávy dějepisné, náboženské, různé astrologické a astronomické údaje, hlavně všeliké věštby o budoucnosti královė, jeho rodiny nebo státu se týkající a vůbec literární památky všeho druhu. Král sám staral se o to, aby co nejvíce spisů si pořídil, a kdykoli se dověděl o některé soukromé nebo veřejné knihovně, poslal tam některého učence s písaři, aby se postarali o popis pro královskou bibliothéku. Při tom dbal i na vnější úpravu knihovny.

---

[1]) Po stránce historické srovnej Prášek, »Světové panství Babyl. a Chaldajů« ve Svět. knih. Č. 1137—1139. Str. 64—86.

Jak velice dbáno úpravy vnější, snadno poznáme z toho, že destičky pokryty jsou malým, úhledným, často jen pod lupou pro nás viditelným písmem. Nejen přední a zadní strana tabulek je popsána, nýbrž často i postranní stěny. Hlína je pečlivě hlazena a jen málokdy zřetelny jsou na ní bubliny při vypalování vznikající, o nichž se všeobecně soudí, že pocházejí z doby, kdy celá tato knihovna zachvácena byla požárem. Celkem roztroušeno je nyní po světě, v Evropě, hlavně Londýně, a Americe, ne méně než 100.000 tabulek, pocházejících z Ninive.

Velikost tabulek z Kujundžiku (tur. jméno pro staré Ninive) je různá; největší jsou 27×37 cm., nejmenší 2·4×2 cm., při střední tloušťce $2^1/_2$ cm. Barva je též rozličná od nejtmavší černě až do barvy cihlově červené. Plochá nebo trochu vypouklá přední strana tvoří zpravidla čtyrúhelník, v některých však případech tvarem shoduje se s poduškou, olivovým listem nebo srdcem. Některé tabulky jsou také linkovány pomocí napiatého provázku. Dírky leckde v destičkách se vyskytující měly asi dvojí účel: jednak aby jimi mohl unikati vzduch při vypalování, jednak aby jimi mohlo býti prostrčeno dřívko, jež umožňovalo spojiti několik tabulek v jeden celek (asi jako dodnes je zvykem u Číňanů). Nutno ještě dodati, že zvláště při dopisech nebo důležitých listinách bylo zvykem klásti tyto dokumenty do druhého hliněného obalu (srv. naši obálku), na kterém stručně bylo poznamenáno, co v sobě skrývá.

Zajímavé jsou na destičkách podpisy královské, marně bys však pátral po jménu autora knihy. Podpisy desek jsou trojího druhu: jedny z nich, možno říci nejstarší exlibris světa, naznačují, že knihy patří králi Aššurbanipalovi. Uveden v nich bývá buď celým svým dlouhým titulem, nebo jen zkráceným. Nebude snad bez zajímavosti, sdělím-li překlad takového podpisu. Zní takto:

»Já, Aššurbanipal, velký král, mocný král, král světa, král Assyrů, syn Assarhaddonův, krále Assyrie, syna Sanheribova, krále Assyrie, poručil jsem dle originálů na měkkém psacím materiálu z Aššuru, Šumíru a Akkadu tyto tabulky mými poddanými opsati, je dokončit a prohlédnout a potom pro svou osobní potřebu ve svém paláci uložiti. Kdokoli můj podpis vyškrabe a svým zamění, toho jméno ať zničí bůh Nebo, písař všehomíra!«

Na jiných podpisech chlubí se král, že mu bůh Nebo a bohyně Tašmîtu, »široké uši a jasné oči« propůjčili, aby sám mohl v knihách čítat, a že jeho královští předchůdci postrádali podobných učebných pomůcek, jaké má on. Vedle podpisu najdeme často na tabulkách i otisk pečetního válečku královského a jméno města nebo chrámové knihovny, z níž ten který dokument opsán.

Neméně důležity jsou dva řádky, následující hned za podpisem královským, bez nichž by většinu tabulek nebývalo možno správně srovnati. První řádka obsahuje totiž začátek příští tabulky, asi jako u nás ve starých knihách, kde na konci každé stránky bývalo dole otištěno slovo stránky již následující; druhá řádka pak obsahuje číslo destičky a titul »řady tabulek«, ke které ta či ona tabulka náleží.

Častokráte titul celé řady a začáteční řádka první tabulky se shodují. Tak na příklad začíná podpis jedné tabulky zaklínací řady slovy: »Zaklínání. Prokletí přepadlo člověka jako démon. Čtvrtá tabulka serie Šurpu.« Z toho poznáváme, že máme v rukou čtvrtou tabulku ze zaklínací řady řečené Šurpu a že začátek páté tabulky začíná slovy: »Zaklínání. Prokletí přepadlo člověka jako démon . . .« Skutečně má také jedna tabulka takový začátek. Schází-li však v podpisu některé tabulky udání začátku tabulky následující, obyčejně se nezmýlíme, řekneme-li, že máme v rukou poslední tabulku té které řady.

Opisovači byli velmi dbalí, aby co možná nejvěrněji kopírovali originál. Když přišli na místo v původním textu porušené nebo nečitelné, nevyplnili je snad po svém zdání, nýbrž zkrátka napsali »nevím« nebo »nemohl jsem přečísti«. Proto my, pokud se věrnosti opisů týče, ač často originálu neznáme, můžeme se úplně na opisovače spolehnouti.

Zajímavý jest také objev katalogu knihovny kujundžické, pocházející již z dob jejího založení. Tak známy jsou seznamy dvou sbírek nápisů, jednajících o všelijakých znameních věšteckých, z nichž jedna obsahuje 14 a druhá 17 tabulek; zaznamenány jsou tu pod čísly netoliko počátky vět jednotlivých tabulek, nýbrž i počet jejich řádek. Skoro od všech tabulek možno pomocí tohoto seznamu shledati menší nebo větší zbytky z knihovny úlomkovitě nám zachované.

Jiný seznam obsahuje počáteční řádky řady zaklínacích formulí. Konečně psány jsou vedle »Tabulkových katalogů« i seznamy řad, z nichž jeden zmiňuje se — vedle rozličných jiných textův — i o velké sbírce věšteb (Serie zv. »Maqlû« a »Surpu«) a o velkém astronomickém díle, v jiném opětně děje se zmínka o rozličných mythologických legendách a bajkách, mezi jiným o slavném eposu Gilgamešově, bajce o orlu, o lišce. — Dokonce nalezeny byly i dva štítky s titulem serií, zvící i tvaru malíčku, které bezpochyby k rychlému vyhledání té které sbírky sloužily a asi nad ní upevněny byly. —

Jak jsem již podotkl, je ve sbírce nejhojněji zastoupena literatura věštecká. Nemůže tomu ani jinak býti — byliť Babyloňané a Assyrové nad obyčej pověrčiví. Nic nekonali, dokud se neotázali orakula. Hádati uměli ze všeho. Z postavení stálic a oběžnic, ze zatmění, z vnitřností zvířat obětních, z oleje, z rozličných položení hůlek, z úkazů jak nahodilých tak zúmysla vyvolaných. Proto král, kde mohl, pídil se po starých spisech věšteckých, které dával opisovati, a zároveň nařídil, aby se mu oznamovaly veškeré úkazy nadpřirozené od kněží k tomu ustanovených.

Dále zachovány máme ve sbírce hojné modlitby k rozličným bohům, jichž některé vynikají krásnou poetickou formou. Jinou část sbírky vyplňují četné mythy a legendy. Tak pověstné epos o Gilgamešovi (11 tabulek), z něhož část (tabulka jedenáctá) vypravuje nám o potopě světa, skoro doslova tak, jako zpráva biblická;[1]) pak pověst o stvoření světa, obsahující 7 tabulek, píseň o sestoupení bohyně Ištary do pekel a mnohé jiné.

---

[1]) Podrobně pojednal jsem o babylonské zprávě o potopě v Osvětě roč. 1914, čís. 1.

Literatura dějepisná zastoupena je synchronistickou kronikou, pojednávající o současných událostech v Assyrii a Babylonii po dobu asi dvou století, dále tak řečeným kanonem eponymů, to je seznamem osobností úředních, dle nichž jmenován rok (u jednoho zajímavá zmínka, že za jeho úřadování nastalo zatmění slunce, což velmi nám přispělo k určení časovému).

Četny jsou též tabulky, pojednávající o vzniku a léčení chorob, při čemž ovšem nesmíme si mysliti snad na moderní léčbu; vždyť tehdejší v podstatě byla založena jen na zaříkávání, ač ovšem měli již Babyloňané některé velmi cenné poznatky v léčbě vředů, zákalův očních a o zlomeninách.[1])

Další skupinu tvoří spisy matematické. Vědu tu povznesli Babyloňané na vysoký stupeň. Zachovány jsou četné tabulky obsahující mocniny a odmocniny dvou, tří a čtyr velkého počtu čísel; o čtvrté mocnině čísel až do 60^4 se v nich projednává. — S matematickou literaturou souvisí astronomická. Astronomie byla však pěstována více z důvodů pověrečných, ač i ve vzhledu vědeckém dospěla značně daleko. Známo je, že rozdělení kruhu na 360 stupňů pochází od Babyloňanů. Znali planety vnitřní, z vnějších Marta, Saturna a Jupitera. Znali snad též fáse planety Martu, jak z jedné tabulky vysvítá. Že se důkladně zabývali měsícem a sluncem, netřeba se ani zmiňovati. Vždyť pomocí jich určován čas. Zodiakální znamení rovněž od nich berou svůj původ.

K vyučování písma a řeči (hlavně posvátného jazyka šumírského) sloužily četné spisy, rovněž z knihovny Aššurbanipalovy nás došlé. Některé psány jsou sumersky a mezi řádky obsahují k vůli snazšímu porozumění assyrský překlad. Též zachovány jsou četné slovníky (tak řeč. syllabary) a sbírky jednotlivých jmen rostlin, zvířat, králů, zemí a pod. v podobě jakýchsi naučných slovníků. Hojná je i sbírka dopisů jednak králi, královně neb dvořanínu určených, z nichž čerpáme hojně cenných poznatků o tehdejším dvorském životě. Dále zachován nám byl v knihovně opis prastarého zákoníku Chamurapova a t. zv. Šumírských rodinných zákonů. —

Tím stručně byl vyčerpán obsah této slavné bibliotéky, o jejímž zakladateli pravil kdysi jeden anglický duchovní, že by jeho socha měla býti umístěna v každé větší knihovně.[2])

---

[1]) Cenné příspěvky k poznání babylonského lékařství přináší kniha Dra Oefele: »Materialien zur Bearb. bab. Medizin«. Leipzig 1902.

[2]) V době nejnovější dovídáme se, že podařilo se prof. Hilprechtovi podporou university Pennsylvánské objeviti v Nippuru velmi starou knihovnu chrámovou. Zbytky chrámových knihoven nalezeny též i na jiných místech kulturní půdy mesopotamské.

Ze života prof. Karla Ningra.

Dle ústních zpráv professorových napsal **Jar. Božek.**

(Dokončení.)

Pozbyv místa v redakci Národních Novin a tím také služného, živořil jsem v Praze den co den bídněji. Mé skrovné úspory byly záhy tytam; bratra Kašpara, hlavní podporu naší rodiny, zkosila nám smrt, a druhému bratru — Františkovi — nebylo možno jakožto nuznému kaplanu vypomáhati nám tou měrou, jako dělával zesnulý. Často všecek jsa do sebe zabrán procházel jsem se po tehdejších hradbách pražských mezi Koňskou a Novou branou, úsilovně přemítaje, jak bych se vymotal ze své zamotané situace. Na okrouhlém výstupku asi uprostřed mezi oběma branami rozkládala se letní kavárna, plotem zeleného křoví polozakrytá, odkud o některých dnech týdenních ozývaly se nehlučné zvuky menší smyčcové kapely, lákajíce chodce po okolních stezkách na kávu nebo na smetanu. Jako jakási oběžnice kroužíval jsem kolem té kavárny, do ní vkročiti se neodvažuje, abych neublížil chudému svému měšci. A tak odnášel jsem si z hradeb předně notný hlad, protože na čerstvém vzduchu trávil jsem až příliš dobře, ale vedle něho též dozrávající, pevné předsevzetí, že mi nezbývá než studovati chvatně s vynaložením všech sil, abych zkouškou z historie a geografie domohl se gymnasijní professury a tím i chlebíčka. Odhodlaně vytáhl jsem tedy doma ze svého stolku pobledlé expliky universitní, po výtce Vietzovy, a hezky je oprášil; brzy také rozestavoval jsem kolem sebe barikádu z děl Rotteckových, Heerenových, Webrových a jiných s takovou horlivostí jakož i hltavou nedočkavostí, že z toho mého počínání za nočního ticha mým lojovým svíčkám až slzy tekly.

Když jsem takto již po delší dobu Musám o překot sloužil, na duchu bohatna vědomostmi, ale na těle víc a více chřadna, nejeden známý, zahlédnuv mě náhodou za soumraku na ulici, kde jsem si trochu hlavu větral, pozastavoval se útrpně nade mnou, jako by mne chtěl utěšovati slovy:

»Nechyl ty se, javorečku,
ještě's zeleňounký;
nermuť srdce, můj — Ningrečku,
ještě jsi mlaďounký.« —

Za nedlouho — již v říjnu roku 1851 — troufal jsem si písemně poprositi slavnou zkušební komisi, které vévodil křižovnický velmistr P. Beer, kdysi professor náboženství na starším učení filosofickém, aby mně stanovila otázky, určené k domácímu vypracování. V osmi nedělích dokončiv tyto úlohy (z nichžto paedagogicko-didaktický zněl význačně: Které druhy a části historie se mládeži vykládati nemají?), bez meškání odevzdal jsem je pěkně načisto napsané pp. examinátorům, očekávaje s tlukoucím srdcem,

jak o mém výpotku bude rozhodnuto, ježto nedávno velmi pilný z mých kollegů pochodil u nich špatně. Bohudíky, mně se tak nestalo; obstál jsem pak dobře i při klausurních a ústních zkouškách, které se konaly tehda v Praze ve Spálené ulici v sousedství kabinetu Purkyňova. Ledví mé zpytovali Vietz, Augustin Schleicher a Frant. Ladislav Čelakovský. Slavný fysiolog, přicházeje chvilkami poslouchati zkoušence, nemohl se zdržet, aby si neomočil při některých otázkách geografických a historických.

O Schleicherovi připojuji několik slov. Proslulý tento jazykozpytec, ač původem Němec, učil se na podiv ochotně řečem slovanským; i česky hovořil obstojně. Náboženství byl evangelického a smýšlením prost všech předsudků. S prof. Ign. Hanušem si tykal a s tímto svým přítelem horlivě oddával se tělocviku. — Přesvědčuje se četnými otázkami, zda umím jako budoucí učitel vykládati svůj obor také po německu, vzpomněl si náhle, že mne a druha mého Faltyse (jenž jednou z křesťanského milosrdenství za mne platil) přistihl ve vinárně. My nešťastníci objednávali jsme si tam právě »Kälbernes«. Schleicher vytkl mi ten hřích, uváděje mi na pamět, že správněji říká se »Kalbfleisch«. I ve frásích obyčejné konversace mne proháněl, ukládaje mi tlumočiti po německu věty: »Hluboce se kloním, klobouk smekám (a potom dávám zase na hlavu), pokládám si za čest s Vámi se setkati, nemohu Vašemu Blahorodí nepřipomenouti« a p., takže Knigge (jak známo, spisovatel knihy o obcování s lidmi) býval by měl z nás obou náramnou radost. Nejhorší bylo, že já při všech těchto komplimentech byl co do zevnějšku svého strašně opelichalý elegán. —

Ještě mi na čele neuschly krůpěje bohatého potu, an tu již Čelakovský bere mne na paškál z jazyka českého. Přísnost tohoto professora nebyla po Praze tajemstvím. Básník »Růže stolisté« byl tou dobou muž nadmíru zamlklý a uzavřený bezpochyby pro zákeřnou chorobu, která v něm vězela a brzy potom životu jeho konec učinila, pro zármutek v své domácnosti a mimo to nad politickým i literárním rozkolem v táboru českém, nad nesváry, které po r. 1849 nastaly mezi našinci a vedly k vespolné nevraživosti, k roztržkám mezi bývalými nerozlučnými přáteli jakož i k podezíravé osobní nedůvěře. Čelakovského stopovali jsme někdy z uctivé vzdálenosti, když zacházel do kavárny »U Boehmů« (v koutě Václavského náměstí nedaleko hodináře Suchého), kde se zabořoval poustevnicky do spousty rozličných žurnálů. Jako komisař zkušební dal mi vyprávět o vpádu Mongolů do Evropy, aby se ukázalo, zda jsem dostatečně zběhlý v spisovné mateřštině, a záhy mi uspokojeně pokynul, abych skončil, poznav mne již dříve jako posluchače svých universitních výkladů o srovnávací mluvnici slovanské. Zkouška končila se praktickým výstupem učitelským, který konal jsem u přítomnosti Beerově, Vietzově a ředitele Klicpery před žáky akademického gymnasia staroměstského. Vážný ten výkon prováděl nejeden kandidát s nezamýšlenou komikou a já asi také; neboť Vietz poznamenal mi do vysvědčení, že jsem při svém výkladu zprva uhodil »na tón kazatelský«, ale

proměnil jej záhy (bezpochyby, když mne třesavka přešla) v klidný a přirozený.

Koncem ledna roku 1852 šel jsem se poděkovati svým pánům examinátorům. Vietz, spatřiv před sebou mládence, divokými vousy zarostlého, neváhal mi raditi po přátelsku: »Vousy buď dolů nebo hezky je zvelebovat!« Zastyděl jsem se drobátko, uznal však moudrost jeho rady. Na neštěstí byl jsem krátkozraký, a proto nevedlo se mně valně, kdykoli jsem se holil; po břitvě zůstávalo na mých tvářích tolik krve, jako bych býval přišel z patálie u Lipska. — Čelakovský, jenž — jak řečeno — neodpouštěl snadno tomu, kdo znal se jen chatrně v jazyku českém, zabrousil v hovoru se mnou také na nepříznivou pověst, která o něm mezi pány zkoušenci koluje, trpce na svou omluvu podotýkaje: »Byl bych shovívavým, věřte, že milerád, kdybych se neobával, že pak ti slaboši budou po 30 let své služby na školách dělati ostudu mně i svému národu.« Potom, obrátiv řeč na jiné pole, zasmušil se ještě více; předvídalť hrůzy éry Bachovy, a hledě k tehdejším roztržkám mezi Havlíčkem a Tomkem i Jirečkem, Tomkem a Palackým, Pinkasem a Palackým s jejich družinami, doložil: »Hle, veřejný život náš jest nyní tak neutěšený, že kdybych mohl, utekl bych do jiného světa, abych neslyšel nic o našem.« — Vyslechl jsem tyto stesky, ale nepřipouštěl jsem si jich valně; komu pak z mladých lidí, kteří jsou ještě plni nadějí a síly, líbí se nářky a obavy osob věkem sesláblých a melancholických? — Od jakživa ti, kdo šťastně prošli ohněm úředních zkoušek ať na kterékoli universitní fakultě, domnívají se, zastrčí-li si vysvědčení do náprsní kapsy a koupí-li si bílé rukavičky a černý cylindr, že patří jim celý svět. I já za poslední groš pořídil jsem si obojí a vydal se v růžové náladě mysli na cestu k šk. radovi Řeh. Zeithammrovi. Tam na mne padla první sprcha, po čertu studená, když mi oznámeno, že zkoušených historiků jest nadbytek; vracel jsem se náramně schlíplý. Po několika dnech, div si nezoufaje, namanu se na ulici Vietzovi, jenž ptá se mne po německu, jak se mi daří. Vyličuji mu podrobně svou tíseň a prosím snažně, zda by se mi nemohlo dostati některého z nadačních míst, která byla vypsána pro Slovensko. »Für Journalisten haben wir nichts«, odbude mne professor, dávaje mi na jevo, že si dobře pamatoval data z mého curriculum vitae, v němžto nezatajil jsem svého pobytu v redakci Havlíčkově, aby se snad na policii neujala lichá domněnka, že jsem tam Bůh ví co tropil. Z odpovědi Vietzovy vytryskla na mne druhá sprcha, tak že jsem měl prozatím dosti.

Nicméně má pravdymilovnost nezůstala přece bez odměny. Brzy potom totiž zaklepe na mé dvéře policejní úředník a vyzve mě, abych mu věrně vylíčil svou minulost, ježto prý jde o to, abych byl přijat do služby státní. Vyzpovídal jsem se mu ze všech svých hříchů, nižádného nesmlčev. Za nedlouho objevila se pak u mne příjemnější návštěva — místodržitelského sluhy. Byl bych jej málem objal, když mi odevzdával dekret, kterým jsem byl

úředně uznán za hodna, abych ujal supplenturu na gymnasiu píseckém; neboť na tom ústavě okamžitě potřebovali nové síly za prof. Neuberta, jenž odcházel na odpočinek. Utíkám hned střemhlav ke školnímu radovi Šilhavému, až se mi cylindr na temeni třese, a dovídám se z jeho úst, čemu budu v Písku studentíky vyučovati. Nu, což o to! Býval bych ochotně učil třeba hebrejštině. Běželo mi jen o to, jak se dostanu na nové působiště. Má kasa již jen slabě chrastila několika krejcary, a létati jsem neuměl, ač jsem byl tou dobou tělesně velmi plynného složení, ježto ze stálého pití vody mohlo se ve mně hojně vodíku nashromážditi. Postěžoval jsem si do svých nesnází Aloisi Krásovi, kollegovi v někdejší redakci Havlíčkově, a ten ochotný muž sehnal mi za 24 hodin 50 zl., z nichžto 10 půjčil mi Dr. Frant. Ladislav Rieger a 40 proslulý lékař Dr. Hamrník, vzkazujíce mně, že úroků na panu dlužníkovi nežádají. A tak bez meškání koupiv si na svou pouť tlusté bačkory, ježto právě mrzlo až praštilo, uvelebil jsem se v dostavníku zájezdní hospody »U zlaté husy«. Vyjeli jsme z Prahy v pátek dne 26. února 1852 o 5. hodině odpolední na Dobříš a dorazili do Písku s prostydlými údy v sobotu o jedenácté před polednem. Naše archa vychrlila mne před hostincem »U páva«, kde mne již očekával milosrdný supplent Josef Pažout. Když jsem se mu prohlásil, uvedl mě hned do svého bytu o dvou světnicích v ulici na Drlíčově blíže hlavního kostela, nabízeje mně jeden ze svých pokojů, dokud si jinde nevyhledám útulku svého. Za nedlouho nalezl jsem si svou vlastní residenci, jenže nebylo v ní (vyjma můj kufr) nábytku. Ani v kufru ani na kufru nemohl jsem spát, nezbytné věci psát a opravovati žákovské školní úkoly. Truhlář Motejlek, jak si vděčně vzpomínám, zaplnil pak obstojně torricellovskou prázdnotu mého pokojíka, dodav mi několik kusů nábytku na měsíční splátky, a hostinský Tiegl (v »Ressourci«) slitoval se nad nemenší prázdnotou mého žaludku, přijav mne mezi své strávníky. Stěhoval jsem se v Písku od r. 1852 potom třikrát, až uvázl jsem trvale v rohovém domě soudního adjunkta Bezděky na Malém náměstí, kde bydlím nyní (r. 1903) již plných 36 let a bezpochyby také zemru.[1])

Přenese-li vás osud na nové působiště, jest vám zpočátku toto sídlo s celou okolní krajinou jako tajemnou hádankou. Vše se dívá na vás ještě tak cize a chladně, že jste samý nepokoj, samá tucha a strojíte si domněnek na tucty, co vám který příští den na kterém místě uštědří. Jest vám, jakoby se v knize vašeho života objevil pojednou bílý, nepopsaný ještě list papíru, na který teprve budoucnost narýsuje postupně mosaiku slastí a strastí, vám určených, anebo na kterém snad již Prozřetelnost sice pevnou rukou napsala, co vás čeká, ale napsala to vše jakýmsi sympathickým inkoustem, nepostižitelným hned slabému oku smrtelníkovu. Teprve později, když skutečná událost za událostí již nastane,

---

[1]) Ninger zemřel v tomto domě dne 1. března 1913; bytoval v něm tedy 46 let.

stává se ten inkoust a to, co jím bylo naznačeno, kus po kuse zřetelnějším a srozumitelným. —

Písecká krajina zamlouvala se mně hned od první chvíle, kdy jsem v dostavníku na její půdu vjížděl. Před sebou spatřuji nevelkou náhorní rovinu s hlavním náklonem od jihozápadu na sever. Skoro k jejímu středu, kde rozložena krajská metropole, vine se směrem náklonu dosti široký tok Otavy, přicházeje od lesnatého vrchu Hradiště, z rozkošné, hluboké pod ním zátočiny, do které jsem potom tak rád obracel své kroky. Na pravém břehu říčného koryta zdvihají se opodál jako východní lem roviny značně protáhlé výšiny s modravými, rozsáhlými lesy, v nichžto v popředí hlásí se hora Jarník a v pozadí pověstmi obsypaný Mohelník, vysoký více než 620 m. Na západě od řeky vyčnívá nad mírnějšími kopci hora Nepodřická čili Kamýk, a také na straně polední postihuješ menší vyvýšeniny v okolí Putimě, pod níž Blanice vlévá se do Otavy, a nade vsí Smrkovicemi. Někde jsou již pluhem vzdělány, a voda po jejich svazích splývající zachycena v rybník, nad Smrkovicemi však dosud jehličnatým porostem přioděny. —

Do města samého vjížděli jsme od západu (poblíže starodávné někdy osady ryžovnické s kostelíkem sv. Václava) do Pražského předměstí a odtud na most, klenoucí se nad Otavou, nad jehož druhým koncem vítal nás Písecký hrad, kdysi královský. Projevše úzkou ulicí za mostem, zahnuli jsme po pravici na obdélné Velké náměstí, vroubené po jedné straně úhlednou radnicí a řadou domů s někdejším klášterem dominikánským (nyní udržujícím se v paměti jen kostelem v sousedství krajského soudu). Na straně protější bila v oči dosti chatrná, obstarožná budova tehdejšího gymnasia. Na jižní obrubě, kde toto náměstí se zakončuje teď sídlem okresního hejtmanství, odbočivše v levo, přijeli jsme krátkou ulicí na Malé náměstí, kde stanuli jsme před hostincem »U páva«. Nuže, odtud odvedl si mne Pažout těsnou uličkou, směřující na pravo k hlavnímu děkanskému chrámu, na Drlíčov, blízkou to řadu domův a domků, jichž počáteční neměly před sebou protějšků. Za nedlouho zvroubil jsem pak buď sám anebo ve společnosti některého kollegy kde který koutek městský a pátral po jeho historii. Jestliže však kdy potřeboval jsem duševního zotavení, putovával jsem s chutí do pěkné okolní přírody a dumal pod šumějícími korunami lesních stromů nebo u skotačivých vln otavských, nejlomozněji hučících na severu pod městem u samoty »Martínka«. Za touto samotou řeka spěje líbezným, křivolakým údolím, ukrytým příkrými lesnatými stráněmi, k svému soutoku s Vltavou — pod velebný hrad Zvíkov.

Bohužel, všecky ty půvaby přírodní má nyní vetchému starochovi nahraditi městský park pod zbytky severních hradeb městských, jenže — nenahradí a nahraditi nemůže. Tyto zbytky starého opevnění, zahalené svlačcovitými rostlinami, na podzim takořka se rozhoří duhovými barvami svého listoví, budíce ve mně melancholickou náladu. Přes to nechce se mi býti senti-

mentálním; proto dovolte, ať si šňupnu; neboť je pravda svatá, že trocha čerstvého tabáčku vzpružuje mé síly. Připadá mi, jako bych rozviklanému suchem vozu opět kola namazal. —

Dotknuv se zevní podoby města i okolního kraje, nemohu nepromluviti povšechně o píseckém obyvatelstvu. Ocitnuv se uprostřed lidí, o jejichžto povaze a smýšlení neměl jsem potuchy, pokládal jsem se zpočátku — ať tak dím — za mravence, jenž zabloudil do cizího mraveniště, za včelu zahnanou do cizího úle. Neznáš tam zprva ani jediné bytosti, o které bys mohl tvrditi, že k tobě přilne, že tvé tužby, naděje a cíle budou s jejími shodny; aniž uhádneš hned, kdo jako ježek obrátí snad proti tobě své bodliny. Pouze jazyk, kterým kdo hovořil, byl mi zprva jakýms takýms ukazovatelem na rozcestí. Naší mateřštinou málokdo rád mluvil; spisovnou češtinou hovořiti bylo příznakem jen vzdělaného osamělce. Naproti tomu bylo hojně těch, kteří usilovali o to, aby způsobem svého vyjadřování zapřeli, která matka je zrodila. A tak, když jsem slyšel nahodile z úst některého jedince takovouto větu, jako na př.: »Sind die Uhren angezogen?«, užásl jsem nad duševní bídou tohoto našince, jenž mermomocí se vynasnažoval, aby cizím peřím zastřel svůj pravý původ — arci marně. Jak jsem si potom všecky ty figurky na šachovnici písecké do rozličných táborů rozestavil, o tom rozpovídám se jindy.

Inž. *Jaroslav Veselý:*

Rockefeller — petrolejový král.

Historie ohromného bohatství není nikdy čista, není to nikdy četba o lidské humanitě a o vynikajících mravních vlastnostech člověka, pravidelně je to životní román silného a bezohledného jednotlivce, který, aby dosáhl svého cíle, obětuje vše a neštítí se žádných cest, a který — budiž to otevřeně řečeno — náhodou našel svůj šťastný okamžik. Tisíce lidí stejně disponovaných a stejně geniálních živoří, poněvadž náhoda je neuvedla do poměrů příznivých a jen jediný z těchto tisíců, který dočkal se svojí chvíle, vyšine se a nahromadí miliardy.

Miliardáře rodí jen mladé země, jichž kultura nemá historie, a které ve všech oborech svého života, v kultuře, hospodářství, technice a obchodu, prodělaly v několika málo desetiletích ohromný rozvoj a dosáhly výsledků, o nichž starý svět solidně a rozšafně pracoval po staletí. Je to zejména Amerika, která rostla tímto příšerně rychlým tempem, a kde, v dobách prvního rozmachu a prvního horečného zakladatelského ruchu, veškery základní obory hospodářství a průmyslu vyrostly v mžiku od mizivých začátků do dalekosáhlých rozměrů. Těmito základními obory hospodářského života jsou v první řadě: výroba železa, železnice, doprava lodní, a v druhé řadě jest to zužitkování přírodního bohatství panenské, dosud nedotknuté

země: těžení uhlí, petroleje, zlata a démantů. Takřka každý z jmenovaných zde oborů průmyslové a obchodní činnosti našel v Americe svého muže, který v okamžiku, kdy věc se rodila, dovedl jí využíti a po celé dráze jejího rozvoje vésti ji ku svému prospěchu. To dovedl Carnegie, zakladatel ocelářského trustu; Morgan, král železnic, i Vanderbildtové, velitelé obchodního loďstva amerického; to dovedl i Rockefeller, král petrolejový, a Rhodes, diamantový velmož.

U nás, v Evropě, se miliardáři nerodí a za dnešních poměrů nevznikají miliardáři již ani v Americe. U nás jsou poměry každého podnikání tak úzce regulovány, že pracuje se takřka všeobecně s obvyklými 5—10% užitku. A stejné okolnosti nastávají i v Americe, takže vzniku nových miliardářů jest takřka nadobro odzvoněno. A díky veselým dědicům, kteří svědomitě rozhazují kapitály otci nahromaděné, bude tato třída lidí náležeti již brzo minulosti; budiž proto dovoleno kulturně-hospodářskému historikovi zmíniti se o některých charakteristických typech.

Jedním z nejtypičtějších miliardářů je Rockefeller, John D. Rockefeller, král petrolejový. Tisíce zničených existencí proklíná tohoto člověka, tisíce lidí, jež svým postupem připravil o majetek a živobytí, vidí v něm největšího zloducha Ameriky. A zároveň tisíce jiných lidí velebí jej jako svého dobrodince, jako štědrého podporovatele vědy a pokroku. A starý Rockefeller, znavený životem a trápený nemocemi, je dnes stranou toho všeho a zdá se, že přemýšlí o tom, že jest ještě jiný život, než stálé urputné dobývání zlata . . .

Jako pravý americký miliardář vyšel Rockefeller z poměrů velmi chudých a neobdržel takořka žádného vzdělání. Jeho otec byl malý farmář ve státě New York a na jeho farmě byla bída denním hostem. Sotva byl malý John dosti silen, aby ovládl rýč a lopatu, již musil jíti nádeničiti na cizí farmy, aby si zasloužil svůj denní chléb. Takto pracoval po několik let do svého šestnáctého roku, kdy s několika uspořenými dolary odešel do Clevelandu. Zde absolvoval několikaměsíční obchodní školu a potom hledal zaměstnání v obchodě. »Celé týdny — píše Rockefeller ve svých pamětech — běhal jsem po ulicích města od obchodu k obchodu, vyptávaje se, nepotřebují-li učně. Všady mne odbývali. Teprve kterýsi obchodník v clevelandských dokách řekl mi, abych se pozeptal ještě po obědě. Byl jsem blažen, konečně vyhlídka a začátek. V horečce a strachu trávil jsem polední hodiny a hned po druhé běžel jsem k svému budoucímu principálovi, který mne přijal — ovšem bez gáže. To bylo v polovici roku 1855. Firma se jmenovala Herwitt and Tuttle.« Zde pobyl Rockefeller několik let s platem stoupajícím od 50 dolarů do 700 dol. ročně. A jelikož střádal, uspořil si as 1000 dolarů. Tehdy se mu naskytla příležitost k osamostatnění. Mladý Angličan Clark hledal společníka s 2000 dol. k založení vlastního obchodu. Rockefeller se o Clarkovi velmi obezřetně informoval a když dostal veskrze dobré zprávy, zajistil si od Clarka slib, že mu společenství ve svém obchodě postoupí. Nyní potřeboval Rockefeller kapitálu, aby své úspory doplnil na výši potřebného společenského vkladu. Rocke-

fellerův otec tehdy již poměrně zbohatl, takže mohl každému svému dítěti dát po 1000 dol., který peníz měly obdržeti v 21 letech. Rockefeller syn nebyl dosud tak starý; nicméně otec byl ochoten podíl mu vyplatiti, syn však se musil zavázati, že po 3 léta, do svého 21. roku, bude otci platiti 10% z darovaných peněz. Je vidět, že Rockefeller-otec byl obchodníkem všestranným. Rockefeller-syn potřebuje nutně peněz na podmínku otcovu přistoupil a tak již příští měsíc počal svůj vlastní obchod jako mladší společník firmy Clark a Rockefeller.

Mladý obchod měl hned na počátku štěstí; za první rok získal objednávek za půl milionu dol. Se základním kapitálem 4000 dol. se ovšem tyto zakázky vyříditi nedaly a zbývala jediná věc: opatřiti si bankovní úvěr. Byla to věc velmi těžká, neznámému, nejistému obchodu a mladým začátečníkům opatřiti peníze. Leč Rockefeller provedl ji dokonale. Našel svého mecenáše v osobě bankovního ředitele Handyho, který poznal ihned znamenitou obchodní zdatnost Rockefellerovu. Otevřel mu úvěr u banky, kterou řídil, a půjčoval mu ochotně značné sumy, kterých Rockefeller v prvních letech obchodu stále potřeboval. Později, když Rockefeller byl pevně v sedle, nezapomněl odvděčiti se svému dobrodinci a učinil to charakteristickým způsobem. Část kapitálu, který Handymu dluhoval, směnil Rockefeller za akcie jím vedené Standard Oil Co a počítal je Handymu v nominelní ceně. Jelikož akcie nesly tehdy několik set percent dividendy, získal tak Handy vysokou a trvalou rentu. Firma Clark & Rockefeller zatím vytrvale zkvétala a aby zvětšila provozovací kapitál, přijala několik nových společníků. Tak vstoupila do počátků šedesátých let, kdy nastal Rockefellerův čas. V srpnu 1859 vytryskl první proud petroleje z kterési vrtby v Pennsylvanii a sotva se zpráva poněkud rozšířila, zachvátila Američany pravá horečka v hledání petrolejových zřídel. Bohatá zřídla nacházena byla takřka denně, ale odbyt petroleje byl velmi slabý a nikterak se neshodoval s rozsáhlým těžením. Lockhart, který byl z prvních majitelů petrolejových zřídel, procestoval celou Evropu, aby svému petroleji získal odbyt; ale snažil se marně. A když konečně poslal nazdařbůh do Německa 600.000 galonů petroleje, stržil za ně tak málo, že ani dopravní výlohy nebyly úplně kryty. Za několik let sice konsum značně vzrostl, ale nepoměrně zvětšil se i počet petrolejových studní a závodů k rafinování surového petroleje. Na 2 miliony galonů petroleje nastupovalo každodenně cestu přes oceán, většina však zůstávala namnoze ve skladištích nemajíc odbytu. Petrolej nebyl dosud populární, nebyl rozšířen v širokých vrstvách. Hlavní toho příčinou byly nedostatky tehdejšího petroleje. V Americe bylo sto malých i velkých rafinerií petroleje, ale všechny prováděly čištění petroleje velmi jednoduše a povrchně. Rafinovaný petrolej lišil se jen velmi nepatrně od surového a byl vedle toho velmi snadno zápalný a výbušný, tedy nebezpečný. To byly hlavní vlastnosti, které činily petrolej neoblíbeným a které způsobily i neobyčejnou nadprodukci v petrolejovém průmyslu americkém. Ceny petroleje stále klesaly, až celému průmyslu hrozila blízká zkáza.

V tom okamžiku vystoupil Rockefeller na scénu — s počátku ovšem velmi skromně a nehlučně. Sledoval hned od vzniku celý rozvoj a pokles petrolejové spekulace a brzy si vyjasnil, že z tehdejší bídné situace pomohou jediné dvě věci: důkladné a správné čištění petroleje a účinná a rozsáhlá propagace nového svítiva ve všech dílech světa. Rockefeller cítil se dosti silen, aby provedl v největším rozsahu oba tyto úkoly a pohnul brzy svoje společníky, aby úplně zanechali jiných druhů svého obchodu a vrhli se jediné na petrolej. Započali tím, že si pronajali malou rafinerii petroleje, kde zavedli důmyslné a důkladné čištění petroleje podle způsobu jednoho ze svých společníků Andrewse. Nová rafinace se velmi osvědčila a výrobek měl dobrý odbyt, tak že brzo pronajali společníci druhou větší rafinerii. Tím se výroba značně rozšířila a Rockefeller počal pracovati k tomu, aby svým výrobkům zajistil největší odbyt a rozšíření a aby současně režii co nejracionelněji snížil. V první řadě staral se, aby jeho závodům byla poskytnuta sleva při dovozu surového petroleje do rafinerie a při vývozu čištěného petroleje. Věc nebyla tak snadná, ale Rockefeller uměl dobře používati postranních cest, aby došel svého cíle. Na počátku se stávalo, že skoro celý čistý výtěžek závodů za rok použit byl na podplacení vlivných ředitelů železničních tratí, kteří konečně poskytli žádaných slev a byli i v jiném vzhledu Rockefellerovi k službám. Druhým oborem Rockefellerovy činnosti bylo ničení konkurence; i v tom byly mu nápomocny železniční společnosti. Jich podplacení ředitelé zvyšovali tarify na dopravu surového petroleje tak vysoko, že rafinerie nemohly prospívati a hynuly, kdežto vlastní závody Rockefellerovy, majíce snížené sazby dopravní, vzkvétaly. I jinými způsoby pracoval Rockefeller o zničení konkurence, přemlouval a přebíral zákazníky a namnoze pomocí nepoctivých dělníků způsobil katastrofální a ve svém původu nevyzpytatelné poruchy v provozu konkurenční rafinerie. Malým rafineriím, které v tehdejší pro petrolejový průmysl kritické době měly beztak vratké postavení, nečisté intriky Rockefellerovy dodaly. Jedna rafinerie padala za druhou a jich majitelé přivedeni byli na žebráckou hůl. Byli to většinou malí lidé, řezníci, farmáři, pekaři, mydláři, kteří dali se svésti první petrolejovou horečkou, a kteří se spojovali, aby svým veškerým majetkem zařídili rafinerie. Rockefellerovou činností bylo tisíce těchto lidí zničeno.

Když většina malých rafinerií padla, zbyly samé velké a dobře financované podniky, na něž si Rockefeller netroufal. S těmi se spřátelil a s větší jich částí uzavřel jakousi smlouvu na výboj proti majitelům petrolejových zdrojův a proti železnicím. Brzy došlo k tomu, že rafinerie diktovaly majitelům petrolejových zdrojů, kterým rafineriím mají surovinu dodávat a stanovily i cenu, která za surovinu placena. Nepodrobil-li se některý majitel petrolejových zřídel diktátu kartelu rafinerií byl jednoduše bojkotován: žádná rafinerie neodebrala od něho suroviny a železnice zdráhaly se dopravovati jeho petrolej, vymlouvajíce se na nedostatek vozů a pod. Neboť železnice musily poslouchati kartel rafinerií stejně jako majitelé zdrojů surového petroleje. Rafinerie požadovaly od železnic nejnižší sazby na dopravu petroleje, a když

některá trať nevyhověla jich požadavku, byla rovněž bojkotována: rafinerie podporovaly na úkor neposlušné trati trať konkurenční a přistoupily třebas i ke stavbě nové vlastní trati, která vedla souběžně podle původní dráhy a na kterou vbrzku převedly celou dopravu. Neposlušná trať pak zkrachovala. Později ovšem utvořily také železnice svůj trust — to však byl již petrolejářský kartel na vrcholu své moci a měl ve všech společnostech svoje vlivné lidi, takže železnice nekladly mu žádných překážek.

V kartelu rafinerií byly sdruženy největší rafinerie petroleje a Rockefeller byl jich hlavním velitelem. Soustředil jich administraci a zřídil kontrolní štáb chemiků, kteří bděli nad důkladným prováděním rafinace a nad jejím stálým zlepšováním. Výrobky kartelu získávaly vždy lepší pověsti, nové rafinerie se k němu připojovaly a tak za několik let ustavila se oficielně petrolejářská společnost Standard-Oil-Company, zatím jen s kapitálem 1 mil. dolarů. Její obchody dařily se tak znamenitě, že za dalších několik let stál zde již mocný petrolejový trust s kapitálem 100 mil. dol. v plné slávě a jeho hlavou byl John D. Rockefeller. — Veškeru tuto obrovskou práci vykonal Rockefeller za necelých 10 let.

Jak zvětšoval se rozsah petrolejového trustu, tak rostla i jeho výroba a bylo třeba starati se o nové odbytiště. Amerika a Evropa nestačily již, aby spotřebovaly veškeru výrobu. Bylo třeba získati ostatní země a ve způsobu, jak tuto těžkou otázku rozřešil a jak svému výrobku získal odbyt ve všech civilisovaných i necivilisovaných zemích světa, jeví se obchodní a organisační talent Rockefellerův v celém svém rozsahu. Tisíce agentů Standard-Oil-Co rozjelo se všemi směry a tisíce domorodých zástupců společnosti připravovalo ve své domovině půdu k zavedení petroleje. Agenti vrhli se do nejdálnějších koutů světa, do Číny a Japonska, do Indie a Arabie, na Sumatru a Javu, do Maroka a zaplavili brzo veškery tyto země typickými plechovkami standardového petroleje, který podnikl úspěšný konkurenční boj s petrolejem z Baku v Evropě a z Barmy v Indii.

V historii Rockefellerova trustu zůstane zlatým písmem zapsáno, jak bylo dobyto Číny, kde se do oné doby svítilo všeobecně olejem rostlinným. Mandarini, kteří byli značně zúčastnění na výrobě oleje, postihli vbrzku v petroleji vážného konkurenta a docílili toho, že používání petroleje prohlášeno bylo za zradu na domácím hospodářství. Kněží prokleli každého, kdo petrolejem svítil. Narazili tedy první agenti Rockefellerovi na nepřekonatelné překážky. Přece však po dlouhém namáhání docíleno bylo toho, že jednotlivci učinili pokus s petrolejem. Ten však se nezdařil, v čínských zakouřených lampičkách olejových bez komínku nechtěl petrolej hořet. I viděla Standard-Oil-Co, že musí Číňanům opatřit i vhodné lampy. Po měsíce pracovalo se v dílnách společnosti, až vhodný model jednoduché a všestranně praktické lampy byl zhotoven. Jeho výrobní cena pro samu společnost byla 12 centů, v Číně však se prodávala lampa za polovic. Miliony takových lamp zaslány do Číny, miliony galonů petroleje a s nimi zároveň miliony návěští, které v květnaté čínštině hlásaly:

»Přejete-li si štěstí, dlouhý život, zdraví a spokojenost, musíte se obklopiti světlem. A abyste žili v jasném světle, musíte svítiti lampou mei-fu-hong, v níž krásně hoří červený olej mei-fu. Budete-li svítiti touto lampou a tímto olejem, bude každá vaše noc stejně jasná jako den«. Účinek reklamy objevil se brzo a dnes svítí celá Čína petrolejem, pokud ovšem nenahradil jej již plyn neb elektřina.

Obdobným způsobem a se stejnou vytrvalostí postupováno i v ostatních zemích, tak že dnes je standardový petrolej rozšířen po celém světě. Nejlepším svědkem jsou cifry: ze 47 milionů tun petroleje spotřebovaného r. 1912 bylo 32 milionů tun původu amerického. —

Tolik o díle Rockefellerově, nyní něco o člověku samém. Ve stálém napětí spekulace a obchodu Rockefeller brzy zestaral a ochuravěl, vzdal se proto vedení trustu a uchýlil se do soukromí. Nesl si ssebou čistých 50 milionů liber šterlingů a zajištěnou roční dividendu nejméně 15—20 milionů liber. A při tomto ohromném bohatství má pramalé požadavky, nemá ani uměleckých sbírek, ani závodních stájí, ani jachty — má jen jedinou vášeň a tou je podporování snah vzdělanostních a vědeckých výzkumů, na něž vynakládá miliony svých dividend. Rockefeller provádí svou filantropii systematicky: nerozděluje svoje miliony hladem zmírající chudině, mrzákům a nemocným, nýbrž praví, že třeba hledati kořen a původ veškeré bídy lidské, a že tím kořenem je nedostatek vzdělání. Třeba se starat, aby vzdělání co nejdokonalejší stalo se obecným majetkem lidstva a aby výše lidského vzdělání stále stoupala a objala veškery dosud temné problémy. A aby tohoto cíle se dosáhlo, k tomu napomáhá Rockefeller podle svého způsobu a pokud jeho miliony stačí co nejúčinněji a nejpoctivěji. Jest to nejlepší poklona, již mohl tento syn chudého farmáře, který vstoupil do života beze všeho vzdělání, složiti lidské kultuře.

Styk obecné školy s rodinou.

Několik poznámek **Josefa Žemly.**

Má-li veliké dílo výchovy i učby ve škole býti korunováno dobrým výsledkem, jest nutně třeba plné součinnosti rodiny se školou. Důvodů pro to jest více než dosti. Tak na př. již nejblíže stojící: není myslitelno, že by školská práce dařila se dobře tam, kde by aspoň pro první léta nebyla pokračováním života a zvyklostí rodiny. Navázati na rodinu třeba již v prvních dobách, aby dítěti nebylo jako květině násilně vytržené z určitého prostředí a přesazené do jiného, zcela odlišného, a to hojně — řekněme to — suchopárného.

Tedy školský život musí nutně býti pokračováním života domácího, rodinného, dítě nesmí se ve škole cítit odtrženo od světa, ve kterém žilo, nesmí znamenati, jako by náhle bylo ochuzeno o vše to,

co dříve mu bylo nejmilejšího, co bylo jeho královstvím. Proto také nová moderní škola hledí plně k individualitě každého svého svěřence, pokud je to umožněno menším počtem žáků ve třídě, ale hlavně též přispěním rodiny. Neboť kterak má učitel nabývati známosti o dosavadním způsobu života svých svěřenců, ne-li od rodičů samých? Kdo s ním má sdíleti jednotlivé podrobnosti jejich denního života, ne-li oni? A tak již při vstupu do školy jest třeba, jak viděti, plné součinnosti rodiny se školou, totiž s učitelem.

A nutnost této společné práce je žádoucí i z jiných ještě důvodů. Jest možno dotknouti se aspoň některých. Tedy třeba jeden z hlavních. Ve škole jest chování žákovo velmi nedobré a pohoršlivé. Učitel ovšem v mezích zákona se snaží přivésti provinilce na pravou cestu. Trestá jej, ponechávaje jej po škole, píše zprávy o tom rodičům, posílá jim kárné listy z konferencí a výsledek je často — nula.

A proč to všecko?

Proto, že rodiče nepátrají po tom, kde syn byl, do kolika hodin měl vyučování, nepotřebují-li ho právě pro domácí práci, že listy, kterými jsou zpraveni o chování svého dítěte, sice přečtou, ale bez hlubšího zájmu, kárné listy z konferencí podepisují, snad po té trochu provinilce pokárají, ale více nic. Tedy jen tu chvíli, kdy právě jsou vyrušeni ze svého chodu života, věnují péči svému dítěti — a přece dílo výchovy není věcí, kterou lze sfouknouti najednou, nýbrž něčím, co vyžaduje dlouhé, úsilné práce, energicky a opravdově předsevzaté a — co nejdůležitějšího — prováděné s železnou přímo důsledností.

Má-li býti tedy pokleslý chovanec napraven, nestačí zakročení okamžité, nýbrž nutno opravdově se dorozuměti se školou, neopouštěti ji, ale jíti s ní svorně, zvláště když je to na prospěch toho, co právě rodičům je nejdražšího, vlastních jejich dětí.

Jindy zase velmi zhusta se stává, že dítě ve škole nekoná svých povinností. Snad — je-li menší — na ně zapomene. Je třeba, aby buď rodiče nebo návodem jejich bratří a sestry na to aspoň pro první čas pamatovali. Ale — vedle lenosti, která spadá do nectností, o nichž už byla řeč výše — jsou i hlubší příčiny, proč žák nekoná svých povinností. Stalo se, že hoch jeden nenosil po delší čas úloh. Přirozeně byly na něm požadovány, leč nadarmo. Učitel žáka trestal, psal lístky domů, které otec bez poznámky podepisoval, a to vše bylo zbytečné. I pochopitelné rozhořčení učitelovo i trest žákův. A bylo by bývalo stačilo hned oznámiti, že matka hochova jest churava, a bylo vše přirozeně vysvětleno. Takhle učitel po čtrnácte dní drobného žáka zbytečně považoval za nedbalce. — A mnohé ještě jiné příčiny zaviňují přerušování učitelovy práce, které při obapolném styku školy s rodinou zcela by odpadlo.

Z těchto tří důvodů jistě jest jasno, že škole bez pomoci rodiny ani nemůže se dílo výchovy zcela podařiti. Neboť nelze vystavěti domu tam, kde v noci se boří, co se ve dne vystavělo. Je třeba neustále klásti kámen na kámen nejen ve škole, ale i doma.

A přece, jak málo celkem účastní se rodina společné práce se školou. Jak málo jest těch, kteří považují za svou povinnost dojíti do školy a zeptati se po prospěchu a chování svého dítěte. Věru

že je v tom velká dávka neujasněné uvědomělosti rodičů, necítí-li toho potřebu. Ano, v tomto směru jest třeba mnoho pracovati pro povznesení nejširších vrstev lidových, aby si byly jasně vědomy, že zdar výchovy jejich dítěte nezávisí a není dílem jen učitele, nýbrž i jich samých. A toto poznání není, bohužel, vlastnictvím ani malého množství rodičů dětí školou povinných.

Netřeba ovšem snad denně dvakráte choditi do školy a ptáti se po svém dítěti. Stačí jednou za týden, za čtrnácte dní. Arci ptaní nevyčerpává povinnost docela. To jest jen vnějším znakem péče rodičovské. *Vnitřní opravdovosti je tu třeba a pevné vůle, chtíti to, co chce škola.* Veliká myšlenka výchovy musí pronikat až do hloubi ňader rodiče. A toho po většině případů není.

Příčiny, proč se rodiče straní nebo vyhýbají škole, jsou mnohé, a snad ještě četnější než důvody pro společný postup práce školy a rodiny.

První příčinou — a to nejsnáze omluvitelnou — je dnešní boj o život. Jest mnoho rodičů, kteří musí, aby uživili sebe i svoji rodinu, oba dva do práce s prvním ranním šerem, aby se vrátili teprve tehdy, kdy den už končí. Jdou tedy za chlebem a děti, není-li právě dospělejší dcery, jsou po celý den odkázány samy na sebe. Zde je skorem nemožno, pracovati se školou. Vina padá tu i na společnost, která nutí i matku, aby pro chléb vzdalovala se svých dětí. A věru, že by v tomto vzhledu mělo i u nás něco se vykonati, když v cizích státech, jak se právě dočítáme, rodiče četnějších rodin dostávají měsíční peněžitou podporu. O děti menšin se po zásluze staráme, ale nedbáme nepřímo dosti vřele o děti »většiny«.

Ale jsou jiné, méně omluvitelné příčiny stranění se školy. A je v zájmu dobra na to třeba poukázati. Je to třeba pohodlnost rodičů. A ta souvisí s nedosti vysokým stupněm inteligence. Pták, zvíře dle možnosti své největší pečuje o své mládě, jen některým rodičům je lhostejno, co se děje s jejich dítětem. Věru, kdo se nestará o prospěch svého dítěte jak tělesný tak duševní, není člověk vzdělaný, poněvadž nepochopil základních podmínek pokroku a budoucnosti života i lidstva. Slova o pokroku tu nepomohou, tu třeba činu.

Jiná věc je, že mnozí rodiče slyší ve škole o svém dítěti jen hanu (což ostatně není výlučně možno, ale oni tak tvrdí), kdežto dítě jejich sousedů jest premiant. To dotýká se jejich ješitné citlivosti a — proto raději do školy nejdou, ať už je to tak nebo onak.

Jak veliká zpozdilost!

Předně není každé dítě stejně pro vše disponováno, tak že neúspěch není často jen jeho vinou. A pak zda takoví rodiče by nešli k lékaři, kdyby jejich dítě mělo vážnou, třeba že ne právě smrtelnou chorobu proto, že dítě sousedovo jest neobyčejně zdrávo? Právě naopak by učinili. Jistě! A nekázeň nebo lenost žákova není přece ničím jiným než vážnou, smrtelnou (někdy) nemocí. A příčin podobných jest mnoho.

Jindy je to nevraživost k učiteli. Není na př. s dostatek učebných pomůcek. Učiteli jest nemožno podarovati všecky žáky — a z toho vzchází neláska některých rodičů k učiteli, což ku prospěchu dětí rozhodně není. A mnohé jiné.

Ale je i strana druhá, učitel. Jako boj o život vyčerpává síly rodičů, tak i školská intensivní práce stravuje namnoze síly učitelovy tou měrou, že není na př. ani dosti svěží, udělovati pokynův a rad jaksi soustavně přišlým rodičům. Zapříti to nebo zazlívati proto bylo by projevem nezkušené slepoty. Jsou snad ale také učitelé pohodlní, kteří svoji práci považují za prostředek výživy bez současné snahy, vlíti do její formy dílo nové, nového člověka, mravného, snášelivého a především svobodného; kteří nepožívají vnitřní rozkoše z uvědomění, že mají v rukou otěže vlády nad životem budoucích decenií. Jsou-li ubiti životem, jejich vina největší. A tak tedy tací učitelé bez nadšení ani snad rádi nevítají rodičů ve škole.

Ale to jest veliký hřích. Bez nadšení lze snad prodávati losy nebo tabák, ale vychovávati bez něho nelze.

Po pravdě však dlužno říci, že jest převážná většina uvědomělých učitelů, kteří práci svoji považují za dílo umění, kterým učiti znamená žíti bohatým vnitřním životem nejčistší rozkoše. A ti volají vážným hlasem rodiče do školy, do středu své práce, aby popatřili, ocenili a pracovali současně pro lepší svých dětí, jež budou jednou tvořiti část nového lidstva, až už po nás zbude jen hromádka popela.

Nové písemnictví.

Výpravná prósa.

J. F. Karas po svých pokusích o historický román (Hořké časy, Ondra Foltýn) vydal sbírku drobných prós historických — *Krvavé krůpěje* (nákl. Fr. Švejdy, str. 208). Jeho povídky a črty dějištěm týkají se rodného kraje Fr. Palackého a končin sousedních, Vsacka, Novojicka, Hranicka, dobou pak jsou čerpány z časů pobělohorských až do poloviny 18. stol. Předmětem jich jsou útrapy lidu městského i vesnického, jež mu bylo snášeti pro víru. Vedle toho autor vzpomíná také pohrom, jež vznikly z rozmanitých vpádů nepřátelských na Moravu, zejména ze vpádu Kuruců za obléhání Vídně od Turků r. 1683. Způsob jeho práce je ten, že základem povídky učiní historickou událost, vylíčí ji podle dějin a připne k ní jako živé znázornění příběh soukromý. Po vzoru Beneše-Třebízského snaží se vzrušovati cit čtoucího, ale ulpívaje při tom spíše na vnějších prostředcích, nedociluje jeho jímavosti. Jeho obrázky patrně mají na mysli široké vrstvy lidové a těm mohou svou vlasteneckou stránkou prospěti. Slovesná forma na mnohých místech měla býti pečlivější. Tvary, jako na př. oni »*ví*« (str. 15.), »vyhá*ní*« (plur., str. 33.), »lidé se ohlí*ží*« (str. 44.), »zatočí *ni*mi« (str. 65.) a j. nejsou knize nikterak na ozdobu.

Quido Maria Vyskočil v románě *O lásce, která neumírá* (nákl. Jana Kotíka, str. 300), jeví tytéž rysy, která má jeho plodná, ne-li spěšná tvorba ve většině prací předcházejících. Takořka hravá lehkost díla napadá nám na něm na prvém místě. Ta stránka pro-

niká především ve zpracování látky. Problém manželské nevěry se strany ženiny, opuštění nemluvněte pro dobrodružný odchod s bývalým milencem a návrat zklamané ženy k muži a dítěti — jaká to stupnice rozrušujících scén a dramatických výjevů! Vyskočil však dotýká se sice všech těch otázek též, ale právě jenom dotýká, hloub se jimi nezabývaje. Jemu stačí hotové výsledky. Ty zapisuje hladkými, lehkými, konvenčními slovy, nestaraje se o drásavé boje zraněného nitra, jež předcházely. S tím, jak se rozumí, úzce souvisí také psychologie jeho jednajících osob. Ani tu autor nejde nikde do hloubky a do podrobností, snaže se opříti překvapující obrat nebo neočekávané rozhodnutí význačným sklonem povahy, okamžitou náladou nebo jakýmkoli popudem vnějším.

Látka Vyskočilova dále není ve všech částech vyvolávána skutečným životem, jeho pravdou a nutností. Spíše je konstruována tak, aby se hroty skutečnosti uhladily, příznivé stránky jednotlivcův aby vynikly a závěr aby všecky rozpory smírně a hladce vyrovnal. Snad má životní názor autorův sám sebou zbarvení tak růžové, snad spisovatel má větší zření na průměrné čtenářky než na trvalou hodnotnost své práce, snad měl štěstí, že nalezl lidi tak výjimečné — jeho postavy však měly by býti životnější a jadrnější. Horní inženýr Drahoš i za svého neobyčejného dobráctví, které by málem zasluhovalo jiného jména, sotva by sám tak kvapně zapomněl na svého synka a stěží by tak rychle se smířil s pobloudilou Laurou. A vrtochy Lauřiny, při nichž ovšem padá na váhu mládí nerozvážné ženy, měly být alespoň vysvětleny, abychom uvěřili jejímu útěku s prázdným, jalovým mluvkou, jakým jest líčen její svůdce Kutina. Přímo andělskou a tedy nelidskou dobrotou je vybavena Helena a její láska, která nezná urážek a ústrkův a jen a jen odpouští a se obětuje.

Také prostředí a dějiště Vyskočil kreslí jaksi letmo a hravě. Je mu více nezbytnou staťáží a rámcem než součástí, s níž jednající osoby srůstají a jimi jsou podmíněny. Báňská Příbram i Sponarův statek, Benátky i Luhačovice vycházejí z jeho kresby se stejným údělem. Ostatně autorova lehkost názoru, nesnažícího se proniknouti k samé podstatě věci, jeví se i v podrobnostech zdánlivě nepatrných. Sponarův sad na př. jest asi pravý zahradnický zázrak: nejenom růže a jasmíny, ale i růže, šeříky a jabloně kvetou na jeho záhonech zároveň (str. 51. a j.).

Jazyková stránka Vyskočilova zhusta by měla býti pečlivější a správnější. Nápadnou zálibu má autor ve vadném genitivu: »viděl jich« (str. 33.), »uskutečním jich« (str. 142.), »zakrýti toho« (143.), »skrývá svého vzrušení« (153.), »zpozorovav toho« (212.), »kdo toho mohl říci« (221.) a j. Také tvary a rčení »uzmul« (182.), »dodržela slovo« (246.), »nenabydu« (276.), »holubů, jež obletovali« (181.), »naučili se ji milovati« (191.) a j. nejsou knize nikterak na ozdobu. Obrazový doprovod malíře R. Šimůnka je zdařilý.

Marie Majerová v románu *Náměstí republiky* (nákl. J. R. Vilímka, str. 332) přivádí do naší prósy tón silně osobitý, odlišný nejen od ostatních spisovatelek, ale i od ostatní naší tvorby románové vůbec. Řada otázek, týkajících se přetvoření vší lidské společ-

nosti, tvoří základ její práce. Sociologie, ethika, militarismus a jiné stránky souvislé s bytím států střídají se tu v pestrém kaleidoskopu. Z nich anarchie má slovo vůdčí, její zastanci — teoretičtí i praktičtí — jsou hlavními osobami románu. Dějištěm příběhů, v nichž se rozvíjejí zásady právě dotčené, nemohla v Evropě býti než Paříž, neměl-li požadavek pravděpodobnosti doznati citelné úhony. A požadavku tomu dostála spisovatelka plnou měrou, nakreslivši zvolené prostředí sytými, živými barvami a obrátivši pozornost i k rozmanitému jeho zabarvení, podmíněnému tu roční dobou, tu rušnými, hybnými výjevy obyvatelstva.

Projevila-li Majerová po té stránce správné porozumění pro nutnost vnitřní logičnosti svého díla, osvědčila je neméně ve volbě postav, které na svém dějišti zaměstnává. Je to pestrá směsice Francouzův a cizinců, dělníků, studentů, redaktorů, mužův i žen, scházejících se v místnostech Causerií na kterémsi náměstí pařížském. A jistě ne nahodile, ale s dobrým rozmyslem přivádí spisovatelka do té směsi svého hrdinu, ruského emigranta Luku Vršina, vlastně Jakuba Goldšmída, chudého dělníka krejčovského, který ve svých 20 letech touží rázným činem pomoci ku převratu lidské společnosti. Nejvhodnější půdou k tomu jeví se mu Paříž. Náhoda přivede jej, sotva tam přišel, k místnostem, kde se konají lidové rozpravy a kde je redakce časopisu L'Anarchie. Představitel tohoto listu Libertad, pohotový řečník a horlivý apoštol svých idei, stane se na ráz žádoucím vzorem Vršinovým. Seznav, jak v Causeriích je provedena zásada komunismu, vztahujícího se nejen k majetku a opatřování hmotných potřeb, ale i k dětem, pošlým z volné lásky nebo volného manželství, Vršin čeká, že odtud vzejde buď rozhodný čin, buď alespoň podnět k němu. Ale Libertad i s družinou svých přátel záhy zklame naivního, nerozumného, ale poctivého snílka. Vršin bezděky seznává na něm slabost za slabostí, vadu za vadou. Přesvědčuje se ponenáhlu, že Libertad rád by si hrál na vůdce, že i jeho teorie i komunistická a vyvlastňovací prakse má mnoho slabin a že se odtud ani v republice nedočká obratu, po kterém touží. Odhodlá se tedy k odbojnému činu sám a — rozumí se — podlehne. O úpadku Causerií dovídáme se potom dodatkem.

Tedy rozvratné myšlenky, zastupované hlavními osobami románu, ztroskotají. A v tom je spisovatelka i při všech smělých myšlenkách, jež jsou tu pronášeny, na půdě reální. Román je vyplněn mnohými podrobnostmi, vznikajícími odtud, že se na zvoleném dějišti stýkají zástupci rozmanitých snah, zájmův a názorů. Zpestřen je životními příhodami drobných figurek, většinou stručně charakterisovaných a leckdy téměř s neurvalou přímostí líčených. Jednotící páskou je Vršin. Jeho povahopisu spisovatelka věnovala mnoho péče zejména tam, kde trpící ubožák znenáhla i duševně podléhá svému sešlému tělesenství. — Odvaha, s kterou spisovatelka sáhla po této nesnadné látce, jistě je pozoruhodná; způsob, kterým ji svládla, celkem zasluhuje uznání přes to, že se jednotlivé částky příliš rozbíhají. Ale to pošlo asi také odtud, že spisovatelka se snažila myšlenkovou náplň co možná zatížit a všeliké odstíny rozmanitých

teorií ve svou práci pojmouti. — Formou vládne Majerová obratně. Z jazykových nesprávností třeba vytknouti: »chopil se *jej* nedočkavě (str. 19), »tázala se *jej*« (str. 114), »pravidel, které ... se sam*y* dostavoval*y*« (str. 172), »za účel*i* propagačními« (str. 259), »praštíme *s* prací« (str. 309), »ti poro*zumí*« (str. 813).

Záhy zesnulému moravskému povídkáři Josefu Uhrovi dostalo se pečlivého, svědomitého a své práci oddaného vydavatele. Dr. Miloslav Hýsek, uspořádav co nejvhodněji a nejúplněji *Literární pozůstalost Josefa Uhra* (díl II. nákl. Ústř. spolku Jednot učitelských na Moravě, str. 360), získal si nespornou zásluhu o to, že máme nyní obraz Uhrovy tvorby úplný. Tím ovšem je také dáno jeho místo mezi našimi mladšími beletristy a zjednána možnost zhodnotiti jeho dílo v naší literární historii. Při tom nesmí býti zapomenuto, že mladý autor, sklácen jsa nezléčitelnou nemocí, sešel se světa dříve, než mohl plně se rozvinouti. Nechceme-li mu tedy křivditi, jest třeba oceňovati jej ne podle toho, co za krátký svůj věk vykonal, nýbrž podle toho, co by byl mohl vytvořiti, kdyby osud byl se k němu zachoval milosrdněji. Hýskovo dvousvazkové vydání jeho literární pozůstalosti jest nám při tom spolu s pracemi dříve vydanými základem, o nějž lze se spolehlivě opříti.

Jako dřívější práce, také tento svazek potvrzuje, že Uher byl nadán hlubokým citem, jenž se obracel předem ke slabým a opovrženým v lidské společnosti. Nejedna drobotina této knihy nás o tom přesvědčuje. Vady a nesrovnalosti společnosti stíhal břitkým posměchem a trpkou satirou, při níž však nevedl si rozhořčeně, zachovávaje na tváři lehký úsměv i tehdy, kdy nitro vřelo a srdce krvácelo. Jeho rozhled byl taký, jaký dopouštěl mladý věk a prostředí poměrně úzké. Obrazotvornost byla živá, jará, ale spoléhala na zažitky a zkušenosti, jež se týkají hlavně moravského venkova a chudých lidí, z kterých vyšel. Práce jeho, i ty, které vznikly za nejtrpčích okolností životních, jeví pozoruhodný smysl pro samostatnou, pružnou formu, příhodné slovo, jadrný, přiléhavý výraz. Je zjev celkem nesložitý, jednoduchý, harmonický a prostě půvabný.

V tomto svazku vydavatel položil na prvé místo hrstku básní, z nichž některé šťastně vystihují ráz prostonárodní, kdežto jiné poodhalují clonu z hnutí a příhod básníkova nitra. Ostatek knihy, prósa, jest rozvržen v patero oddílů, z nichž Bratránci — »fragmenty povídky« — jsou torsem většího, samostatného díla, kdežto ostatní skupiny povstaly téměř napořád z drobných črt a nárysů. Bratránci na první pohled upomínají na Nerudovy Trhany, ale příbuznost ta, je-li jaká, zakládá se spíše jen v podobném prostředí, z něhož jsou vzaty autorovy figurky; Antůšek ovšem nemá předchůdce ani u Nerudy. — Z dalších tří skupin Má cesta poměrně stojí nejvýše; v ní právě jako v Anekdotách a Ostatní drobné próse je nejedna črta charakteristická pro autora a sama sebou cenná, vedle ní však také je leckterá kresbička, jež má všecky známky chvatné práce a zběžného nápadu. Dojímají zejména ty náčrtky a obrázky, ve kterých autor, vědom si jsa svého beznadějného stavu, s tichou resignací odevzdává se osudu.

Poslední oddíl — O lidech a literatuře — sdružuje několik zdařilých kreseb satiricko-humoristických (O čertech a lidech pobožných, O lidech s akademickým vzděláním, Dušičková příhoda divadelního ředitele) s vážnými rozpravami příležitostnými a jaksi povšechnými. K těmto čítáme Poznámky k akci »Umění do školy« a informační stať O moderních proudech literatury české. — K závěru vydavatel položil zevrubný seznam časopiseckých prací Uhrových, sestavený podle ročníků jednotlivých časopisů. V knize této čerpal ošem také z rukopisné pozůstalosti.

Karel Klostermann v románě *Žichovičtí půlpáni* (nákl. J. R. Vilímka, str. 393) sáhl do bohaté studnice svých vzpomínek z mládí, jež se ze značné části odnášejí k Sušici a tamnímu okolí. Vybral odtamtud ze žichovického podzámčí skupinu figurek, jež zaměstnal v ději celkem prostičkém, a obestřel je půvabem pootavské krajiny, neoslabeným ještě rukou velkých průmyslníků ani hospodárných zemědělců. Středem té společnosti a tudíž i hlavním pilířem románu je obstárlý zámecký písař Kazda, jeho denni příhody a přívalné hovory vyplňují většinu knihy. K němu se druží panský zahradník, krejčí Jašek, vázaný k panství povinností převážeti na říčním rameně, a dvě tři figurky, které se do tohoto kroužku dostaly z blízkého sousedství. Není v těch lidičkách, jimž vrstevníci přezděli »půlpánů«, mnoho vlastností, jež by je činily zvláště zajímavými a přiblížily je našim sympatiím. Jediný Jašek je z toho průměru čestnou výjimkou jakožto pořádný, světa znalý řemeslník, pečlivý otec a poctivý, čestný muž. Ostatní sdružují se jen oblibou, které u nich dochází výrobek panského sládka, a pak povídavostí chvastavého Kazdy, který jakožto člověk od pera pokládá se za cosi onačejšího nad své přátele. Celkem však je Kazda individuum již valem a kvapem chátrající. Věčná žízeň nedovoluje mu, aby vystačil svými příjmy, trvalá nechuť k práci a stálá zášť k řediteli, který mu práci vykazuje, nedopouští, aby se v úřadě zabezpečil, dokonce pak aby v něm postoupil. Po rozmanitých pletkách zašlého mládí usmyslí si tedy obstárlý panic spraviti své postavení výhodným sňatkem. Jedny i druhé nepodařilé námluvy jeho tvoří podstatný kus dějového přediva volně osnovaného románu, jehož ostatek vyplňují milostné vznėty několika mladých lidí, točících se okolo sličné dcerky Jaškovy, ale na konec podřizujících se rozumovým důvodům rodičů. A závěr je přímo šedivě střízlivý, jak již střízlivá bývá šerá skutečnost.

Známá Klostermannova schopnost, stručnými rysy kresliti význačné, plastické figurky a ostře je vespolek odlišovati, osvědčila se i zde. Dialog domácích lidí autor zabarvuje podřečím. Těm dialogům byla by místy prospěla břitší soustředěnost.

F. V. Vykoukal.

Spisy naučné.

Literární kritika v našich úzkých poměrech dlouho se spokojovala pouhým reportérstvím a referentstvím, kterého je posud potřeba pro informaci a rozhled širšího čtenářstva. Teprve v posledních

letech jaksi zodborněla a povznesla se na vědeckou výši, kde již dávno byla u Francouzů, Rusů, Dánů, Němců a j. Zásluhu o to má na prvém místě filosofická fakulta naší university svými stolicemi jazyka a literatury české, filosofie i jiných oborů a pak několik pracovníků, kteří si skutečnou kritiku učinili životním povoláním. Známý temperamentní literární historik Arne Novák spojuje obě skupiny v jedno; není pochyby, že jemu mezi těmi, kdož u nás kritiku literární a, dodáváme, také uměleckou trvale povznesli, vždy bude náležeti místo čelné.

Z hojných svých posudků. úvah a essayí Arne Novák učinil první výbor a nazval jej *Mužové a osudy* (nákl. J. R. Vilímka, str. 407). Výběr jeho je bohatý, a jakkoli jednotlivé složky jeho vznikaly také z nahodilých, časových podnětů, přesně soustavný. Kniha pevně učlánkovaná tvoří pevnou i ladnou jednotu, jsouc zároveň v nejlepším smyslu pestrá a rozmanitá. Do deseti kapitol rozvrhl autor všecek svůj obsah a každou kapitolu složil ze tří obrázků, vybrav takové, které jsou spolu ve vnitřní příbuznosti nebo užším jakémsi vztahu. Ten vztah arci je tu a tam poměrně volný, zakládaje se na příklad na společném původu posuzovaných autorů v jednom národním kmeni nebo na stejném oboru uměleckém. Ale celek, soubor, jeví se nám pak ne jako nahodilá, pestrá mosaika, nýbrž jako skladba vědomě rozpočtená a soustavně vybudovaná. Spisovatel vychází z domácí půdy a na ní také prodlévá nejdéle. Vřelé a nestranné ocenění Nerudy, výstižná charakteristika Jana Helceleta a Ignáce Jana Hanuše, pokud ji bylo lze vtěsnati v rámec imaginárního dopisu, a správné ocenění naší staré literatury vzhledem k dalšímu rozvoji literárnímu je vstupem, odhalujícím jednu stránku knihy. K ní přibývají v dalších skupinách literární fysiognomie Václava Šolce, Antonína Truhláře a Leandra Čecha, Jaroslava Kampra, Miloše Jiránka a Josefa Matějky, F. X. Šaldy jakožto beletristy, Machara vzhledem k cyklům, nazvaným Svědomím věků, a Otaka Theera po lyrické sbírce Úzkosti a naděje.

Potom obrací se autor na širé dějiště světové. Zastavuje se nejprve u Slovanů, na Rusi. Nad Dostojevským rozjímá mimo jiné o tom, z čeho pramení zájem ciziny o některou literaturu, jak jeden velký spisovatel otvírá cestu krajanům, kteří ani nestojí na jeho výši. Mluvě o ruských genristech, zavírá úvahu vzpomínkou na tvorbu naši. »A naše genrové určení, kterému jsme uvykli eufemisticky přezdívati český realismus? Vyplýtvali jsme na ně v posledních třiceti letech dosti sil: zmaloměštěli jsme svými maloměstskými obrázky, stali jsme se příliš opakovanými pohledy do rodin krátkozrakými, prach vířící v předměstích, kde stály naše fotografické aparáty, dusí nás přímo. A přece jak mělce, jak chladně, jak povrchně jest to vše žito, jak libovolně aranžováno bez přesvědčivé zákonnosti, jak nedokresleno, jak smyto, jak rozmazáno! Žijíce málo intensivně svou přítomnost, reprodukujeme ji bez intensity; promíjejíce srdci zdlouhavý jeho tep, nečiníme ani na své smysly přílišných požadavků a nároků. Skutečnost nám dopola uniká, a to, co by mělo být jejím stupňovaným zobrazením, jest jen matným jejím odrazem. A proto za naším gen-

rovým uměním ať slovesným, ať výtvarným nerýsuje se nic obecně lidského, nic bytostně národního, žádný zákon života, žádná tragika věku. Nejvýš trochu šedivé, dusivé, mrzuté nudy, šklebící se v jizbách, kde neměli síly zotvírati okna vstříc slunci.« (Str. 158.)

Jako v tomto případě, tak i často jindy Novák měří naši literaturu a naše poměry velikou měrou pokročilé ciziny a odtud plyne častá jeho zjitřená nespokojenost, ne-li rozhořčenost. Ale křivdil by mu, kdo by se domníval, že činí tak z velkopanské povýšenosti, že mu nic domácího není svato a milo. Jeho zásada »přísnost k sobě samému jest nejúčinnější disciplinou národa« je zajisté správná. Ničeho není Novák tak dalek, jako hrdého přezírání domoviny, slepého vynášení ciziny a plochého kosmopolitismu. Naopak, cítí žhavě česky a čím sám je vznětlivější a výbušnější, tím prudčeji touží po všeobecném našem pokroku a vzrostu. Čteme-li závěr jeho úvahy o knize Schefflerově (Kletba Berlína), nebo o J. V. Jensenovi (Nový Seveřan) a jiná místa, jistě těmto slovům přisvědčíme.

Avšak vraťme se k dalšímu obsahu knihy. Z Rusů spisovatel portretuje ještě Gončarova a Vereščagina, jehož »jméno s úctou bude vyslovováno nikoli mezi průkopníky nových názorů uměleckých, nýbrž mezi jmény apoštolů čistšího lidství«. Odtud přechází k Francouzům a oceňuje Gautiera (Malířský zrak v básnictví), prokazuje vetchost uměleckých zásad Zolových (Sestárlé theorie), shledávajících podstatu novodobé vědy i poesie v dokumentech, a kochá se v »rozkošné knížce« Julesa Renarda, »lovce obrazů«. — Tři další kapitoly jsou věnovány Němcům. Prvá zabývá se zajímavým zjevem orientalisty a výslovného antisemity Paula de Lagarde a jeho národnostní filosofií. Jeho názory dobře se hodily německým politikům, kolonisujícím mezi Slovany; náš autor vidí v tom jen nový doklad, jak v dnešním Německu »ideová ryzost a všeobecná platnost historických a kulturních idei cení se níže než jejich aktuální prospěšnost a národně-politická časovost.« — Význam Bismarckův osvětlen je v črtě Po patnácti letech, Kletba Berlína, v níž autor vychází z knihy Schefflerovy, vede k zajímavé úvaze o kráse měst a rozechvívá v autorovi úzkost o krásu naší mateře měst. —

Následuje skupina úvah uměleckých. Prvé dvě z nich (Řeč primitivů, Ulm) vznikly asi za bezprostředních dojmů cestovních. Staří mistři malíři, tak velebení v katalozích mnohých obrazáren, správně jsou tu oceněni, právě jako jsou věcně posouzeni svérázní zdobitelé Ulmu Hans Multscher, oba Syrlinové a Martin Schaffner. K rozpravě o svérázu německého města dobře se pojí výklad O malém městě, kde spisovatel věcně ukazuje, v čem záležela rázovitost našich městeček a co ji nyní ničí. — Skupinou spisovatelů německých (Lessing, Petr Hille, Hauptmann) dostává se autor posléze na sever a zavírá knihu trojicí rozprav o Ibsenovi (Jörgen Tesman má blížence i v české Praze), Hamsunovi (Pan na severu) a J. V. Jensenovi (Nový Seveřan).

A. Novák na několika místech své knihy mimochodem vytýká, kterých vlastností si váží na kritikovi. Můžeme tedy bezpečně předpokládati, že se snaží, aby sám vlastnosti takové si osvojil. A to se mu daří plnou měrou. Chválí-li na př. na Schefflerovi »naprostou

nebojácnost a bezohlednost úsudku«, ukazuje-li, že »jest mistrem charakteristiky, úsečné, hutné, synthetické: co epitheton, to živá představa, co obraz, to sytá skutečnost«, mluví-li jinde o »umění vystihnouti osobnost posuzovaného umělce v její individuální síle, zachytiti šťastnou intuicí jeho duševní podobiznu«, — možno říci, že sám všemi těmito vlastnostmi vládne plnou měrou. Pomáhá mu jak rozsáhlý rozhled věcný, tak mocný proud bohatého výrazu, oplývajícího zejména malujícími epithety a přiléhavými, zhusta i smělými obrazy.

F. V. Vykoukal.

Obzor divadelní.

Co se dnes hraje a co se líbí.

Činoherní pořad pražských divadel za dnešní doby válečné vykazuje hry, jež hoví celkovému rozpoložení širokých vrstev buď rozmarnou náladou, nebo fantastickým dějem, po případě i hojnými vnějšími podněty k stupňování rozcitlivělosti.

Dramata v pravém slova smyslu dnes neuchvacují, neboť mysl většiny diváků podléhá úplně vlivu představy obrovitého zápasu milionů bojujících a, pokud z vlivu toho se vymkne, nebo vymknouti se snaží, vítá vděčně, co veselá Musa přináší. Ač je nesporno, že často spočívá více tragiky v zápasu dvou osob světu třeba zcela neznámých, než v boji mezi dvěma velikými armádami, při němž smrt kosí napořád, a že vše záleží na umění, kterak předvede drtivý zápas, přece širší vrstvy vždy více hledí k početně a formálně velikým zjevům, nežli k jejich vniterní velikosti.

Na druhé straně, jak již zmíněno, odpoutávání se od nepříjemné a drsné skutečnosti, byť i se dálo prostředky velmi levnými, lahodí za takových dob vždy průměrné většině. Není tedy divu, že na př. Pohlova výpravná báchorka *Sedm havranů* (v překladě Jar. Vrchlického s hudbou G. Lehnhardta) po dlouhých zase letech vábí na scéně Národního divadla nejen malé, ale i velké diváky.

Z části podobně jest tomu i se Zorrillovým fantastickým dvoudílným dramatem o sedmi obrazech *Don Juan Tennorio*, nově nastudovaným. Hra tato již dříve byla volena pro období dušičkové, letos pak připojilo se k němu Gerharda Hauptmanna nocturno *Elga*, uvedené na scénu Švandova divadla Intimního. *Elga* je práce staršího data. Líčí náladově příběh o manželské nevěře v rodině pána hradu, do něhož po letech vstupují dva pocestní. Ti ve snu příběh prožívají tak, jako by byli zúčastněnými osobami.

Z veseloherní tvorby sluší zaznamenati na Národním divadle šťastné obsazení Katušky v Shakespearově *Zkrocení zlé ženy* pí. Evou Vrchlickou a na scéně Městského divadla Král. Vinohradů premiéru Brieuxovy veselohry *Měšťák na venkově*. Hra chce býti sociální satirou, ale ve skutečnosti je spíše fraškou. Nemohu posouditi, jak současní venkované francouzští hledí na pokroky v průmyslu hospodářských strojů a na veškery vědecké výsledky badání o racionelním hospodaření

Ale tolik mohu říci, že naši venkované při veškerém konservatismu nechovají se odmítavě ke zmíněným pokrokům, a že i se značným zájmem vycházejí vstříc těm, kdož je upozorní na převraty v hospodaření na základě nových výzkumů.

Kdo zná dnešní náš venkov, těžko dá se získati pro předpoklady Brieuxovy veselohry a jediné snad přisvědčí, že jsou tací fanfaróni, jako je hrdina jeho práce, advokát, jenž, ač sám dosud nestrávil theoretických poznatků hospodářské práce na venkově, mentoruje starší zkušené hospodáře, byť i ne vždy racionelně hospodařící.

Pro úplnost budiž uvedeno, že ani letos neodepřely si dvě předměstské scény, mezi nimi i divadlo Urania, předvésti roztesknělému obecenstvu Raupachova nezmara *Mlynář a jeho dítě* . . .

Karel Čvančara.

Opera.

Přímo před divadelními prázdninami vypravilo ještě *Národní divadlo* původní novinku, romantickou zpěvohru »*Ughlu*« od Adolfa Piskáčka. Na rozdíl od »Divé Báry«, první opery tohoto skladatele, provedené roku 1910, jeví se v »Ughlu« nápadný, ba násilný obrat k moderní hudbě. Piskáček byl eklektik, přiklánějící se k tradicím Bendlovským; v »Ughlu« opírá se o harmonický výraz Debussyho. Důkazem násilnosti tohoto obratu jest úplná ztráta souvislé melodie; hudební proud staví se vždy po několika taktech, aby začal znovu, místo plynulé linie máme tu jen kratičké úryvky k sobě připojené. Uměleckého vývoje nemožno získati *vnějším* napodobením toho, co je právě nové; nutno si to dříve assimilovati. To se podařilo Piskáčkovi jen po jediné stránce, totiž instrumentační, jež je skutečným pokrokem proti dřívějším jeho dílům, třeba že ani tu se nesetkáváme s novotářstvím, nýbrž s formami nyní vládnoucími; jejich však dobře užito. Dramaticky jest dílo, jehož libretto si napsal autor sám, velmi naivní, vykazujíc sice řadu effektů theatrálních, ale postrádajíc logičnosti vývoje a zvláště koncisnosti. Dílo bylo pečlivě nastudováno a řízeno kapelníkem p. Brzobohatým.

Titulní úlohu »Ughlu« zpívala *pí. Slavíková* a podala jí jeden z posledních svých výkonů divadelních. Odchodem této umělkyně z Národního divadla osiří veliká řada předních rolí, jichž byla výtečnou interpretkou. Spojovalať veliký talent hudební i herecký s neobyčejnou technikou zpěvní, jež jí umožňovala, podávati stejně znamenitě role stylově vzdálené, ne-li protichůdné, jako jsou na př. Straussova Elektra a Smetanova Karolina (ze »Dvou vdov«). Bylo velikou škodou, že jí pro jednostranné tradování operního repertoiru správou bylo znemožněno, uplatniti plně mnoho ženských postav z českých oper, jež nastudovala. Připomínám z nich jen její Šárku (Fibich) a Evu (Foerster), v nichž vystoupila jen několikráte. V historii českého divadla bude jí zachováno čestné místo: bylať umělkyně opravdová a obětavá.

Vinohradské divadlo povolalo k řízení opery *Otakara Ostrčila.* Je to volba, již zajisté dlužno označiti jako velmi šťastnou. Že Ostrčil,

jeden z nejlepších našich žijících skladatelů, je zároveň svrchovaně talentovaný dirigent, ukázal již v celé řadě koncertů, především ovšem v koncertech »Orchestrálního sdružení«, jež pod jeho vedením stalo se důležitou naší institucí hudební. V těchto koncertech, kde s orchestrem diletantů provedena byla dokonale díla jako Mahlerova V. symfonie, cyklus Fibichových symfonických básní, tři symfonie Foersterovy, Berliozova »Episoda ze života umělcova« a jiné (mohu poukázati tu své čtenáře na příslušné referáty v Osvětě), prokázal Ostrčil vedle svého nadání dirigentského i neobyčejnou inteligenci hudební, zračící se ve výběru programův, a svědomitou, neúmornou pílí. Že i těchto vlastností — vedle nadání — pro úřad operního chefa nezbytně jest třeba, není nutno snad — a právě u nás ne — zvláště zdůrazňovati.

Ovšem počátek nové této činnosti Ostrčilovy nepadl právě do poměrů příznivých, nýbrž naopak, důsledkem nynější všeobecné situace, krajně abnormálních. Přes to nastudoval a provedl Ostrčil již koncem září první nové dílo, *Mozartův »Únos ze serailu«* tak krásně, že jest si jen přát, aby překážky, v cestu se mu stavící, co nejdříve pominuly. V »Únosu« jsme těchto překážek však necítili, ba naopak: početně zredukovaný orchestr na př. svým takřka komorním zvukem hověl znamenitě Mozartovskému stylu. Z pěveckých výkonů nejlepší byl p. Lanhausův v úloze Osminově; také Pedrillo (p. Menšík) byl velmi dobrý. Scéna p. Wenigova byla velmi krásná, celé provedení svěží a prosycené humorem a gracií.

Teprve normální poměry budou moci plně ukázati *Ostrčilův význam* pro Vinohradské divadlo a pro naši hudbu vůbec. Svojí volbou pak *vrací se* Městské divadlo k uměleckým tradicím, jimiž bylo vedeno při svém založení. Dr. *Otakar Zich.*

Světová válka r. 1914.

Již čtrnáctý týden zuří válka, vyžaduje si denně na tisíce lidských obětí a dosud nelze ani tušiti, kdy jí bude konec. Nepřátelská vojska stojí na všech stranách proti sobě v nezlomené síle a zápas je stále houževnatější. A k účastníkům v tomto obrovském zápolení přistoupil ještě nový: Turecko. Bez předchozích not, bez ultimáta zahájeno turecko-ruské nepřátelství dne 30. října bombardováním ruských přístavů Oděsy a Fedosie. Příčina není dosud zjištěna, obě súčastněné strany svalují vinu jedna na druhou. Se strany turecké se tvrdí, že nepřátelství zavinilo Rusko, ježto ruské lodi překážely manévrům loďstva tureckého. Rusko stojí na stanovisku, že Turecko začalo válku a ruská vláda vyvodila z toho důsledky, odvolala svého velevyslance z Cařihradu a své konsuly z celého Turecka. Rovněž tak učinily Anglie a Francie. V Berlíně způsobila tato událost veliké nadšení pro Turecko. Zvláštní turecký vyslanec Jussuf bey, který po několik dní mešká v Berlíně, promluvil, byv zástupy lidu nadšeně pozdravován, řeč, v níž pravil, že pro islam nadešla veliká hodina

súčtování s utiskovateli. Osmané jsou prý si vědomi, co Německo znamená pro kulturní svět a zač Turci musí Němcům býti vděčnými v oboru vojenském, civilním a hospodářském. Dnes, kdy Německo jest v boji proti světu závisti, Turecko staví se po bok jeho slavné armádě. Volání padišahovo pronikne do nejodlehlejších krajů. Na konec provolal Jussuf bey slávu přátelům Turecka ve zbrani. Po bouřlivém provolání »hoch« odebraly se zástupy k tureckému velevyslanectví, kde jeden účastník pronesl k tureckému velevyslanci, jenž se na balkoně objevil, řeč plnou nadšení. Velevyslanec Mahmed Mukthar paša děkoval za projevy, jež jsou mu důkazem velkých vzájemných sympathií obou národů. Projev, který najde nejsrdečnější ozvěnu v Turecku, jest nejlepším důkazem, jak úzké svazky obě země pojí. Velevyslanec skončil řeč svou zvoláním: »Heil dir im Sieges Kranz!« Říšsko-německé listy se vyslovují, že Turecko správně posoudilo, že jeho jediným upřímným přítelem v Evropě jest Německo, které nechce dopustiti zániku Turecka, nýbrž snaží se je uchrániti před ruskou potopou. Teď anebo nikdy, musí prý se ukázati, že v islamu jest ještě síla a že lze za jisto pokládati, že panství nad Černým mořem přejde s Ruska na Turecko. —

Zaznamenáváme další průběh válečných událostí dle zpráv generálních štábů rakouského a německého. Od počátku měsíce září byla severní část Bukoviny s hlavním městem Černovicemi v moci ruské.

16. září. Pravé křídlo západní německé armády jest v prudkém boji s Francouzi a Angličany. Na bojišti, jež se ve Francii na východ rozšířilo až k Verdunu, zaznamenává německé vojsko částečné úspěchy.

17. září. Francouzská offensiva byla Němci odražena.

18. září. Pokus Francouzů, proraziti na nejkrajnějším německém křídle, se nezdařil. Jižně od Noyonu utrpěly dva francouzské sbory porážku. Chateau Brimont u Remeše dobyt Němci.

19. září. Nové seskupení rakouského vojska na východním bojišti.

20. září. Na celé bitevní čáře západní bylo anglicko-francouzské vojsko zatlačeno do defensivy. Skvělý výsledek válečné půjčky v Německu.

21. září. Srbský princ Jiří zraněn těžce, když útočil v čele svého praporu. Japonci blíží se k pevnosti Tsingtau.

22. září. Rusové obklíčili Přemyšl.

26. září. Pokus Rusů vniknouti karpatskými průsmyky do Uher zmařen. Na západním bojišti odražen postup francouzské divise na Bapaume.

28. září. Velitel rakouské armády vyslovil pochvalné uznání českému osmému sboru. Anglická vláda zavedla v Egyptě vojenskou správu.

29. září. Na obou březích Visly ustoupilo ruské vojsko před spojenými vojsky rakousko-německými.

30. září. Rakouská offensiva v Srbsku pokračuje úspěšně. — Rakouský generál pěchoty Auffenberg onemocněl. — V Belgii začali Němci střílet na tvrze u Antwerp. Německý křižník »Emden« potopil v Indickém oceánu 4 anglické parníky. Anglie dala egyptskému khedivovi ultimatum.

1. října. Německé vojsko odrazilo francouzské sbory u Albertu,

francouzské útoky z Toulu a ve středních Vogésách a pobořilo dvě tvrze před Antwerpami.

2. října. Rakouské vojsko porazilo Rusy vniklé do Marmaroše. I v okolí Jasině byli Rusové zahnáni. Před Antwerpami dobyli Němci dalších tvrzí. Na východním bojišti postupují Rusové přes řeku Němen.

3. října. Ruský sbor vnikl u Jasině do Uher. U Augustova poražen Němci třetí sbor sibiřský. Při útoku na Antwerpy padlo několik tvrzí.

4. října. Dvě černohorské brigády zatlačeny k Foči. Na západním bojišti vedou Němci úspěšný boj v Argonách. V ruském Polsku vypuzeni Rusové z opevněné posice mezi Opatovem a Ostrovcem.

5. října. U Radomě zatlačeni Rusové k Ivangorodu.

6. října. Rakouské vojsko bojuje s Rusy u Tyrčova a odnímá jim jejich posice. V gubernii suvalské zadržen ruský postup proti Východnímu Prusku.

7. října. U Antwerp dobyli Němci dalších tvrzí.

8. října. Úspěšná vyklizovací akce rakouská v Bosně. Srbské vojsko, které pod velením generála Bojanoviče postupovalo na Romaňské planině, bylo po dvoudenním boji odraženo.

9. října. Útok Rusů na jihovýchodní frontu Przemyšlu odražen. Belgický král opustil Antwerpy nabyv jistoty, že je nelze udržeti. Ruský ministr vojenství Suchomlinov jmenován šéfem generálního štábu.

10. října. Němci dobyli Antwerp. Ruské černomořské loďstvo pluje k Cařihradu.

11. října. Rakouské vojsko vyprostilo Przemyšl. V ruském Polsku počal veliký boj mezi Ivangorodem a Sandoměří. Spojené rakousko-německé armády postupují k Visle.

12. října. Offensiva rakouská dosáhla řeky Sánu. Ruské vojsko útočí bez úspěchu na východní frontu Przemyšlu. Pokusy ruských oddílů, překročiti Vislu u Ivangorodu, zmařeny.

13. října. Němci obsadili město Lille ve Francii a v Belgii Gent. Belgický král vydal manifest k národu, aby zachoval klidnou mysl. Velké anglické loďstvo připlulo před Ostende.

14. října. Rakouské vojsko dobylo opevněných výšin u Staré Soli. V Karpatech obsadilo rakouské vojsko Toruni. Německé vojsko blíží se Varšavě. Německé vojsko obsadilo Bruggy.

15. října. Boje na celé frontě od St. Samboru až k ústí Sanu. Němci obsadili Ostende.

19. října. Němci odrazili francouzský útok u Lille. Němci střílejí na Remeš.

20. října. Výšiny severovýchodně od Tyszkovic byly rakouským vojskem dobyty. Stryj, Jariňa a Seret obsazeny rakouským vojskem. Na západním bojišti bojuje se u Nieuportu.

21. října. Úspěch rakouských zbraní u Přemyšlu, v Karpatech a v Bukovině. Na západním bojišti bojuje se u Yserského průplavu a západně od Lille.

22. října. Černovice v Bukovině opět v rukou rakouských. Rusové vyklidili Kolomyj. V Bosně byly silné srbské a černohorské oddíly poraženy na obou stranách silnice Mokra-Boggatica.

23. října. Prudké boje rakousko-ruské na dolním toku řeky

Sanu. Dunajský monitor »Temes« potopen. Západně od Augustova odrazili Němci ruské útoky.

28. října. Boje u Nieuportu trvají. Belgičanům dostalo se tam značných posil. Němci pokračují úspěšně v offensivě západně od Lille. V Argonském lese měli Němci úspěchy. V Polsku musilo se německé a rakousko-uherské vojsko vyhnouti velké ruské přesile postupující od Ivangorodu, Varšavy a Nového Georgěvska.

29. října. Pokusy Rusů, proniknouti k Turce, ležící na úpatí Karpat, byly odraženy. Jihovýchodně od Verdunu byl prudký francouzský útok odražen. *Adolf Srb.*

Rozhledy po dějinách nejnovějších.

V Praze, dne 2. listopadu 1914.

(Klid ve vnitřní politice. — Úmrtí Dra Randy, Dra Čelakovského, posl. Dra Bachmanna. — Rumunský král Karol. — Italský ministr zahraničních záležitostí markýz di San Giuliano. — Rozsudek v procesu se sarajevskými útočníky. — Albánská otázka.)

Ve vnitřní politice všech států evropských trvá klid dále. Válka působí tísnivě na vnitřní poměry všech zemí, na politické i hospodářské. Nejistota a starost o budoucnost zavládá všude. Politika vnitřní ustoupila úplně do pozadí.

Z řad českých politiků odešli na věčnost dva vysoce vynikající mužové. Dne 6. října zemřel bývalý ministr prof. Dr. Ant. ryt. Randa ve věku 80 let, dne 16. října dokončil pouť pozemskou prof. Dr. Jaromír Čelakovský, dovršiv 68. rok věku svého. Velký jich význam oceněn bude na místě jiném. — Také Němci utrpěli těžkou ztrátu. Dne 30. října zemřel náhle vůdce strany německo-pokrokové, prof. historie Dr. Bachmann, jsa 66 roků stár. Zesnulý byl nesmiřitelným nepřítelem národa českého a nedovedl národní záští své ani ve svých historických dílech udržeti na uzdě. Zmar posledního pokusu o česko-německou dohodu jest dílem jeho.

Na svém zámku Sinaji zemřel dne 10. října rumunský král Karol ve věku 75 roků. Narodiv se r. 1839 v Sigmaringu jako druhý syn knížete Antonína Hohenzollernského neměl naděje, že někdy dosedne na trůn. Roku 1857 vstoupil do vojska pruského a zúčastnil se války v Šlesviku. Roku 1866 povolán znenadání na knížecí trůn rumunský hlasováním lidu a byl mocnostmi uznán. Poměry v Rumunsku byly velmi zbědované. Nový kníže měl postavení velice obtížné. Přese všecku energii svou nemohl docíliti nápravy, tak že r. 1871 již chtěl odstoupiti. Než nedošlo k tomu — poměry se zvolna lepšily. Ve válce rusko-turecké r. 1877 uzavřel s Ruskem spolek a zúčastnil se války jako vrchní velitel rumunského vojska. Dne 4. září 1877 jmenován byl vrchním velitelem armády obléhající Plevno, kteréhož dne 4. prosince 1877 dobyl. V míru Svatoštěpánském uznána úplně samostatnost Rumunska a roku 1881 prohlášen oběma sněmovnami králem a Rumunsko královstvím. Dne 22. května 1881 byl korunován korunou ukovanou z děla před Plevnem ukořistěného. — Král Karol získal si o svou zemi veliké zásluhy v kulturním i hospodářském

ohledu a dovedl Rumunsko v kritických dobách ušetřiti všech zahraničních zápletek. Ježto jeho manželství uzavřené r. 1869 s princeznou Alžbětou ž Wiedu — proslula jako básnířka pod jménem Carmen Sylva — zůstalo bezdětným, přijat usnesením obou rumunských sněmovem r. 1866 za následníka trůnu králův synovec Ferdinand Hohenzollernský, který nyní nastoupil na trůn. Nový král narodil se 24. srpna r. 1865.

Italský ministr zahraničních záležitostí markýz di San Giuliano zemřel dne 16. října po krátké nemoci.

Předseda kabinetu Salandra, který převzal zatímně správu ministerstva zahraničních záležitostí, vyslovil se o zesnulém, že stál po každé stránce na výši svého úřadu a že jest jeho úmrtí pro Italii skutečně velkým neštěstím. Dále prohlásil: »Jsem na tomto místě asi jen na velmi krátkou dobu. Moje přítomnost má zvláště ten účel, aby byla potvrzena totožnost mých úmyslů a method s oněmi San Giulianovými. Nejvyšší vodítka naší mezinárodní politiky zůstanou nezměněna. Aby se v těchto směrech pokračovalo, jest potřeba pevnosti ducha, jasného poznávání skutečných zájmů země a zralé rozvahy, která nevylučuje rychlost jednání, dále jest potřeba odvahy, nikoli v slovech, ale v činech.«

V Sarajevě ukončen dne 28. října po několikadenním líčení proces proti strůjcům atentátu ze dne 28. června, jemuž padli za oběť následník trůnu František Ferdinand a jeho choť kněžna z Hohenbergu. Bylo 25 obžalovaných, z nichž 16 odsouzeno a 9 osvobozeno. Odsouzeni byli pro zločin velezrády a úkladné vraždy: Gavrilo Prinčip, Nedělko Gabrinovič a Trivko Grabec do těžkého žaláře na 20 roků, Vaso Čabrilovič na 16 let, Svetko Popovič na 13 roků, Lazar Gjakič na 10 roků (všichni k zmírněnému trestu pro své mládí), Danilo Ilič, Veljko Čabrilovič, Nedo Kerovič, Mirko Jovanovič a Jakov Milovič k trestu smrti, Mihar Kerovič k doživotnímu žaláři, pro účast při zločinu Ivo Krančevič do těžkého žaláře na 10 roků, Cvijar Štěpánovič na 7 roků, Bonak Zagorac a Marko Peci na 3 roky.

Albánská otázka vstoupila do nového stadia. Italie poslala do Valony bitevní loď a obsadila město. V italském výkladu tohoto zakročení praví se, že se vláda musila tak rozhodnouti, aby se v případě řecko-epirského hnutí na jižní Albanii nestalo něco Italii škodlivého. Nesmí prý se mluvit o okkupaci Valony, neboť jest prý to pouhé ochranné opatření, jež má zabránit obsazení se strany jiné. Oficiósně prohlášeno dále: Italská vláda jest ochotna připustiti především z důvodů pořádku a lidskosti přítomnost pravidelných vojsk a úřadů řeckých v albánském Epiru. Ale přítomnost řeckých úřadů jest přípustna jen potud, pokud jest opatřením rázu úplně provisorního a neruší v ničem ustanovení londýnské smlouvy, kterou byla zaručena samostatnost a integrita Italie. Řecká vláda dala úředním prohlášením na jevo, že se chce těchto zásad držeti.

Adolf Srb.

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1914. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. **Listopad.**

BIBLIOGRAFIE NAŠICH NOVINEK.

France Anatole: **OSTROV TUČŇÁKŮ.** Přeložil Jan Hájek. Knihovny Zlaté Prahy sv. 68. 396 str. Za K 3·40, skv. váz. - - - - - - - - - - - - - - - K 5·20

Dílo Franceovo, tohoto ze všech dnešních spisovatelů francouzských největšího mistra jazyka a nejryzejšího representanta literární tradice francouzské. bude u nás jistě s největším zájmem vítáno. Jeť to, jak píše F. V. Krejčí ve své studii o Franceovi, »parodie utopických pohádek, obsahující pod touto zábavnou formou zdrcující kritiku dogmat, legend, a všech sociálních autorit.«

KNIHOVNA „POUČENÍ“. Levná sbírka malých knih ze Světové knihovny.

Sv. 21. F. S. Kodym, **Zdravověda.** Za - - - - - - - - - - - - - - - - - K —·60

» 22. H. W. Conn, **O mechanismu života.** Přeložil PhC. Č. Chládek. Za - » —·60

» 23. T. Morus, **Utopie.** Přel. Jiří Foustka. Úvodem opatřil Prof. B. Foustka. Za - » —·60

» 24. Ch. W. Hufeland, **Makrobiotika.** Zpracoval MUDr. V. Preininger. Za - » —·60

» 25. Dr. K. Kraepelin, **Studie přírody v bytě.** Přel. Rud. Augenthaler. Za - » —·80

Další svazečky se připravují.

Levná sbírka malých knih: »*Knihovna poučení*« je jakási odbočka či filiálka populární Ottovy »Světové knihovny«, která v témž formátě a v téže láci přináší drobné svazky poučné četby z per nejlepších učenců světového jména, z nejrůznějších oborů vědy. Dosud vydané svazečky názorně ukazují celkový ráz, obsahovou bohatost i pestrost výběru této »Knihovny poučení«.

Mjasnickij J. J.: **DOBRODRUŽSTVÍ ČERNOBOLITINSKÝCH.** Humoristický román. Přeložil Jiří Ščerbinský. Knihovny Zlaté Prahy sv. 70. Počalo vycházeti v seš. po - K —·24
Odběratelé »Zlaté Prahy« připlácejí na čtvrt roku »Knihovny« pouze K 1·—

Autor je jedním z nejoblíbenějších moskevských humoristů a jeho velký humoristický román je výběrem živých figurek moskevských, hlavně ze života kupectva, této originální a samobytné vrstvy společenské, která se v srdci Ruska uchovala v nejryzejší typičnosti.

Novák Arne: **MYŠLENKY A SPISOVATELÉ.** Studie a podobizny. České knihovny zábavy a poučení sv. 33. 152 str. Za - - - - - - - - - - - - - K 1·60

Vynikající náš literární kritik a historik prof. dr. Arne Novák vydal knižně sedmnácte literárních studií a podobizen, vystihujících význam a ráz vůdčích postav našeho národního obrození nebo tvůrčích nositelů moderní české tradice slovesné. Práce slovutného kritika českého, roztroušené dosud v časopisech, zajímati budou způsobem podání, který pomíjí vše podružné a vyhýbá se badání monografickému, za to co nejživěji ponechává vystoupení osobnosti v plné její svéráznosti a prostředí doby. V knize jsou studie o Dobrovském, Jungmannovi, Kolárovi, Čelakovském, Máchovi, Zeyerovi a j., mimo to úvodem přináší patero článků obecnějšího obsahu, které nabádají čtenáře sledovati s pozornou a oddanou vnímavostí zjevy literární.

Štech Václav: **POD VLAJKOU VÁLEČNÉHO LAZARETU.** Lidová hra z válečných časů o třech jednáních. Dramat V. Štecha sv. V. 96 str. Za K 1·20

Effektní hra s četnými strhujícími scénami přichází našim ochotníkům jako na zavolanou. Je obzvláště vhodnou k provozování ve prospěch Červeného kříže a jiných dobročinných účelů, tak nutných v dnešní válečné době.

VÍDEŇSKÝ NÁRODNÍ KALENDÁŘ na rok 1915. Vydává Osvětový svaz dolnorakouský. Rediguje dr. A. Mádl. Ročník X. S obrazem titulním a mnoha jinými vyobrazeními. Za - K 1·—

Touto knihou každoročně hlásí se dunajská česká obec činně k životu. Redakce pečlivě vybírá nejen belletristický obsah, přihlížejíc k tomu, aby kniha přinesla práce jen cenné. Rozumí se, že hlavní zřetel obrácen tu k českým spisovatelům a umělcům vídeňským. Kniha doplněna je pečlivě sestaveným přehledem dnešního stavu české obce vídeňské, kteráž zejména ve svých spolkových organisacích má pro český život důležitý význam. Doporučujeme všemu českému čtenářstvu tuto pečlivě a vkusně vypravenou knihu.

Zíbrt, Dr.. *Čeněk:* **ZLATÝ JELEN NA PRAŽSKÉM MOSTĚ, SLEPÝ MLÁDENEC, SIBYLLA** a jiná proroctví staročeská. Světové knihovny čís. 1154—55. 150 str. Za - K —·40

Nejnovější číslo Světové knihovny zavděčilo se zajisté našim čtenářům touto novou prací Dra. Zíbrta, která v nynější vážné době pro svoje zajímavé a časové themа vzbudí zaslouženou pozornost. Sbírka obsahuje proroctví nejoblíbenější a nepatrná cena její (40 hal.) umožní každému interessentu zakoupiti si zajímavou ukázku staré a prosté literatury lidové.

Dětem k Mikuláši!

Pestří motýli. Napsal *Fr. S. Procházka*. Illustroval *A. Mudruňka*. Barev. obr. a bar. příl Váz. výt. . . . K 6·—

Skvělá výprava. Jeden z nejcennějších a nejkrásnějších knižních dárků.

Z čarovné studánky. Básně *Antonína Klášterského*. Illustrovala *Helena Emingrová* barevnými přílohami a obrázky v textu. Váz. výtisk za . . . . K 5·—

Krásná kniha tato potěší a oblaží mladá srdce. Jméno autorovo samo ručí za umělecky cenný její obsah. Verše její linou se a třpytí jako lesní studánky, obklopené kouzlem lesní hlubiny.

Radosti malých. Dvacet čtyři obrázky ze života českých dětí, provázené prostonárodními říkadly. Maloval *R. Lauda*. Krásně vázaný výtisk . . . . K 6·—

Doporučeno c. k. zemskou školní radou dle výnosu ze dne 4. října 1905, č. 35270 do všech žákovských knihoven.

»Nemáme dosud mnoho dobrých vlastních obrázkových knížek pro děti; tato za to patří k nejlepším. Obsahujeť nejen obrázky, nýbrž také umění, maličké mysli přístupné, a to ji doporučuje všady, kde se ukáže.« *Nár. Listy.*

Deset pohádek o sv. Petrovi od *Bož. Němcové*. Illustroval *K. L. Klusáček*. S úvodem o českém humoru od *V. Mrštíka*. Výtisk vkusně váz. . . K 5·—

Doporučeno c. k. zemskou školní radou dle výnosu ze dne 4. října 1905, č. 35270 do všech žákovských knihoven.

»Nenalezne se knih rovnocenných této v celé světové literatuře, a mluví-li se již tolik o umění pro lid, pak je Deset pohádek jedním z nejprvnějších a nejcennějších příspěvků ku snaze této.« *Učitelské Noviny.*

Lučina. Žerty a písničky. Napsal *Fr. S. Procházka*. S 32 barev. obrázky a 4 barev. přílohami *Jos. Weniga*. Váz. výtisk . . . . K 6·—

»Verše zvoní jako dobrý peníz a jsou téměř odposlouchané z dětských rtíků. Obrázky rozkošné! . . .« *Posel z Budče.*

Sluněčka. Napsal *Fr. S. Procházka*. Illustrov. barevnými přílohami *A. Kašpar* a ornamentem *J. Urban*. Vázaný výtisk . . K 6·—

Doporučeno c. k. zemskou školní radou dle výnosu ze dne 4. října 1905, č. 35270 do všech žákovských knihoven.

»Nádherná úprava i cenný poetický obsah řadí »Sluněčka« k nejlepšímu, co v oboru tom u nás vydáno.« *Komenský.*

Zeyer mládeži. Uspořádal *Fr. S. Procházka*. Se životopisem básníka od *Jana Voborníka* a podobiznou od *Švabinského*. Výtisk neváz. K 3·20, vkusně váz. . . . . K 3·70

»V tomto díle, které jest výborem nejpřístupnějších částí vznešené poesie Zeyerovy, od stránky první až do poslední viděti jest pietu a svědomitost, které si příkazem učinil pořadatel pan Fr. S. Procházka. Je to kniha nejpečlivěji vypravená . . .« *Revue učeb. pomůcek (T. E. Tisovský).*

Lze objednati v každém knihkupectví.

Nakladatelství České grafické akc. společnosti „UNIE“ v Praze, na Král. Vyšehradě.

Nákladem vlastním. — Tiskem »Unie« v Praze.

OBSAH.

V PRAZE.

OSVĚTA« vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) v sešitech 5- až 6archových a předplácí se s poštovní zásilkou v Rakousko-Uhersku čtvrtletně K 3·60, ročně K 14·40, do ciziny ročně poštou K 16·80. Jednotlivá čísla po 1·36. Redakce v Praze, Karlovo nám. 34. Administrace v nakladatelství J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34. Odebírati lze ve všech knihkupectvích. — Redaktor: Fr. Ad. Šubert. Majitel, vydavatel a nakladatel jménem družstva: J. Otto. Tiskem »Unie« v Praze.

České obci osvětové.

Přese všechny těžké nesnáze doby válečné, která svou železnou rukou se dotkla i literárních poměrů našich, nerušeně vydáváme a dále vydávati budeme revui Vlčkovu »Osvětu«, jež za dob 44 let svého trvání a působení pevně a neodlučitelně srostla s veškerými osvětovými snahami našeho národa.

Revue naše vedena bude i nadále týmž duchem, který jí dobyl uznání a lásky mezi výkvětem naší intelligence, naší české obce osvětové, v letech minulých, přispívajíc neunavně ke množení vědomostí a zdravého pokroku v duchovém životě našem jak programními studiemi a statěmi odbornými, tak rozhledy, svěřenými mužům úsudku stejně pronikavého, na výši rozvoje doby stojícího, jako zralého.

Že tím pronášíme, jen co se srovnává s pravdou a skutečností, dotvrdí nám bohdá každý člen obce naší, který pozoruje, jakými výstřelky mnohdy vyráží naše tvorba umělecká a literární, a při tom sleduje úsudky našich zpravodajů, jimž zpravidla dává za pravdu nejen rozvážná soudnost dnů současných, nýbrž i nedaleká obyčejně budoucnost.

Neboť ne všechno, co v první chvíli oslňuje neb aspoň k sobě na chvíli pozornost obrací, jest už tím samým oprávněno, státi se nějakým novým zákonem. Oprávněno jest pouze to, co vyrůstá z předchozího života uměleckého a literárního vývojem a způsobem zdravým a co tryská z ducha vpravdě geniálního, budoucnost jaksi předvídavého. Také jen to dále trvá a zúrodňuje budoucnost, kdežto výstřelky nezdravých manýr, byť i na okamžik zaujaly mysli nesoudné, minou nezbytně bez hlubšího účinku.

Stejně také jako dosud obrácena bude naše »Osvěta« v prvé řadě k našemu životu českému, a to i předměty prací v ní přinášených, i jejich původy spisovateli. Zvelebení, jehož se dostalo »Osvětě« roku minulého připojováním archové přílohy textové a jedním až dvěma obrazy ke každému jednotlivému sešitu naší revue, potrvá také v ročníku následujícím, a to i tentokráte beze všelikého zvýšení předplatného. —

Kéž odměnou veškeré péče, věnované s naší strany této naší první revue české, je láska a přízeň naší literární i vůbec osvětové veřejnosti naší! Očekávajíce s důvěrou, že obec odběratelstva »Osvěty« zůstane při ní i nadále v síle své dosavadní, vznášíme zá-

roveň snažnou žádost ke všem svým osvědčeným přátelům, aby hleděli získati »Osvětě« ještě i nové přátele a odběratele, rozšířiti tak kruh těch, ve kterém naše revue má svou duchovou i hmotnou oporu pevnou a trvalou. —

Podobně dovolujeme si vyzvati všechny myslitele a osvětové pracovníky, aby nám zasílali věcné, objektivným duchem nesené práce, za něž žádáme jak dosavadní vzácné spolupracovníky své, tak mladší síly nové. Nechať plody vědeckého snažení neb umělecké tvorby literární záhy připojí k těm pozoruhodným obsažným studiím a článkům, které již máme přichystány pro nový ročník naší revue, a které se přiřadí, jak předem můžeme říci, k nejlepším pracím »Osvěty« z let minulých.

Jménem vydavatelského kruhu „Osvěty"

J. OTTO.

Za redakci:

FR. AD. ŠUBERT.

V Praze dne 12. listopadu 1914.

J. Vojta Slukov.

  J. Otto v Praze

R. 1914. ČÍS. 11.

VLČKOVA

OSVĚTA

Rabindranath Thákúr:

Uvědomění lásky.

Přeložila **Věra Stephanová.**

Přicházíme k věčnému problému coexistence nekonečného a konečného, nejvyšší bytosti a naší duše. Zde je vznešená protismyslnost, ležící v kořeni bytí. Nikdy ji nemůžeme obejít, neboť nikdy nemůžeme stanouti vně otázky a vyvážit ji proti jakékoli jiné možné alternativě. Otázka je tu jen v logice, ve skutečnosti nejeví nám žádných obtíží. Mluvíc logicky, vzdálenost mezi dvěma body, jakkoli blízkými, může býti nazvána nekonečnou; neboť je nekonečně dělitelna. Ale my překročujeme nekonečno každým krokem a setkáváme se s věčností v každém okamžiku. Proto někteří naši filosofové praví, že není ničeho takového, jako nekonečno; je to jen maya, illuse. Skutečnost je nekonečno, a jen maya, neskutečnost, vyvolává zdánlivé konečno. Slovo maya je však pouhé jméno, ne vysvětlení. Praví pouze, že v pravdě je zdání, které je protikladem pravdy; ale jak je možné jejich trvání současné, není pochopitelno.

Máme *dvandva*, jak je nazýváme sanskritsky, řadu protějšků, ve všem tvorstvu; jako: kladný a záporný pól, síla odstředivá a dostředivá, přitažlivost a odpudivost. Jsou to taktéž pouhá slova, nikoli vysvětlení. Jsou jen různé způsoby, jimiž se obhajuje, že svět ve své podstatě je vyrovnávání dvojic protikladných sil. Tyto síly, jako pravá a levá ruka tvůrcova, pracují v úplné shodě, ač ze směrů protilehlých.

Pouto harmonie, uvádějící je v součinnost, spojuje naše dvě oči. Podobně trvá nepřetržitá řada pojítek ve fysickém světě mezi horkem a zimou, světlem a tmou, pohybem a klidem, jako mezi hlubokými a vysokými notami. Toť příčinou, že protiklady nevnášejí nepořádku do všehomíra, nýbrž harmonii.

Kdyby bylo vše stvořené jen směsí, mohli bychom si představit oba protilehlé principy, any hledí jeden druhého předčit. Ale vesmír není veden zákonem války, svéprávným a obdobným. Zde nenalézáme síly, která by mohla překotně pádit nebo pokračovat neurčitě na své divoké dráze, jako vyhoštěný vypovězenec, trhajíc harmonii se svým okolím; naopak, každá síla musí se v křivce vrátit do bodu své rovnováhy. Vlny se zvedají každá do své osobité výše v závodění zdánlivě neustávajícím, ale ne výše určitého bodu; a víme o velkém klidu moře, jemuž jsou všechny podřízeny, a do něhož jim všem jest se vrátit v rhytmu zázračné krásy.

Svíjení a vibrace, zvedání a klesání nevzniká z tápavých křečí nejrůznějších těles, — jsou rhytmický tanec. Rhytmus nikdy nemůže se zroditi z náhodného zápasu boje. Jeho základní myšlenkou musí býti jednotnost, ne oposice.

Tato zásada jednoty je mysterium všech mysterií. Jsoucnost duality náhle vyvolává v naší mysli otázku, k níž hledáme rozluštění v Jediném. Když konečně najdeme mezi dvěma věcmi vztah, a vidíme jednotnost jejich podstaty, bytosti, cítíme, že jsme došli pravdy. Tu vyslovujeme ze všech nejvíce zarážející protismysl, že Jediný se zjevuje jako mnozí, že zdání je protiklad pravdy a přece je s ní nerozlučně spojeno.

Dost podivno, že jsou lidé, kteří pozbývají tohoto pocitu mysteria, jenž je kořenem všech našich rozkoší, když odhalí jednotnost zákona mezi různostmi přírody. Jakoby gravitace nebyla mysteriosnější, než pád jablka, jakoby pokrok od jednoho stupně bytí k druhému ještě více neobával se vysvětlení, nežli řada jiných zjevů.

Potíž vězí v tom, že se často zastavíme u podobného zákona, jako by byl konečným cílem našeho hledání, a pak nacházíme, že ani nezačíná vybavovati našeho ducha. Dává jen zadostučinění intellektu a, jelikož nehoví celé bytosti, zabíjí v nás jen smysl pro nekonečno.

Rozborem shledáme, že velká báseň jest jen souhrn ojedinělých zvuků. Čtenář, vybavující smysl, který je vniterním mediem, spojujícím vnější zvuky, nachází v ní veskrze jdoucí zákon, který nikdy není znásilňován; zákon vývoje myšlenek, zákon hudby a formy.

Ale zákon v podstatě je omezení. Projevuje, že, cokoli jest, nemůže býti jinaké. Je-li někdo výlučně zaujat sledováním článků řetězu příčin, podřizuje svoje myšlenky plně tyranii zákona, vymaňuje se z tyranie faktů. Učíme-li se cizí řeči, jeví se pokrok, přejdeme-li od pouhých slov k jejich zákonům. Zastavíme-li se však na tomto bodu a zabýváme se jen podivnostmi skladby řeči, hledajíce skryté příčiny jejích zdánlivých rozmarů, nedosáhneme cíle — neboť mluvnice není literatura a prosa není básnictví.

Dojdeme-li literatury, poznáme, ač podléhá pravidlům mluvnickým, že je výplodem radosti, klid a mír sám. Krása básně je vázána přísnými zákony, ale vymyká se jim. Zákony jsou křídla,

jež ji nenechají v hlubině, nýbrž vznesou k míru. Její forma je v zákonu, ale duch v kráse. Zákon je první krok k míru a krása dokonalé osvobození, stojící na podstavci zákona. Krása spojuje ve svém nitru v souzvuk omezení i věčnost, zákon i svobodu.

Pravými vítězstvími mysli jest odhalování zákonů rhytmu v básni světa, měření jeho rozpínavosti a smršťování, pohybu a klidu, stopování vývoje tvarův a povah, — ale nesmíme tu stanouti. Jest to jako nádraží — ale staniční plošina není naším domovem. Jen ten dosáhne konečné pravdy, kdo ví, že celý svět je výplodem radosti.

Vše to přivádí mi na mysl, jak jistě záhadný je poměr lidského srdce k přírodě. Ve světě vnější činnosti má příroda vzhled, zcela se lišící od jejího obrazu v našich srdcích, ve světě vnitřním.

Vezměme na příklad — květ jakékoli rostliny. Ať jest jakkoli něžný a krásný na pohled, musí vykonati velkou službu a jeho barvy i tvary jsou přizpůsobeny jeho úkolu. Musí vydati semeno; jinak by život rostliny zanikl a země spustla. Barva a vůně květu mají svůj účel: nemůže dříve být oplodněn včelou a uzráti v semeno, než rozevře své překrásné lupínky a vydá dle povelu krutého hospodářského nařízení svoji sladkou vůni. Nemá kdy, aby se pyšnil krásou, je příliš zaměstnán. Hledíme-li z povzdálí, zdá se býti nutnost jediným dílovedoucím, pro kterého vše pracuje a se hýbá. Poupě se vyvíjí v květ, květ v plod, plod v semeno, semeno zase v novou rostlinu — a tak běží řetěz činnosti nepřetržitě dále.

Kdyby náhle vyvstalo nějaké porušení nebo překážka, nedošla by žádná omluva přijetí a nebožátko, jehož vývoj byl zaražen, bylo by hned označeno jako zavržené a odkázáno na smrt a rychlý zánik. Ve velké kanceláři přírody jsou nesčíslná oddělení, v nichž se vykonává nekonečná práce, a něžná květina, která vzbudí pozornost, jsouc vyšňořena a navoněna jako »dandy«, není nikterak tím, čím se zdá být, ale spíš dělníkem, pracujícím v slunci a dešti, který musí vydati přesný počet ze své práce a nemá chvíle kdy, aby se potěšil hravým veselím.

Jakmile však vejde tentýž květ do lidského srdce, pozbývá povahy účelnosti a stává se odznakem volnosti a pohovení. Tentýž předmět, který je zhmotněním nekonečné činnosti vně, je dokonalým výrazem krásy a míru v nitru.

Věda nás varuje, že účelem květiny není než to, čím se jeví na venek, a že pojítko něhy a krásy, upoutávající nás, není než naším dílem, je dobrovolně vybájeno.

Ale srdce nám praví, že nejsme nikterak na omylu. V ovzduší přírody má květina vysvědčení, které ji doporučuje jakožto mající nesmírnou způsobilost vykonávat užitečnou práci; ale přináší i jiné doporučení, když zaklepá u dveří našeho srdce. *Krása* stává se oceněním její hodnoty. Jeví se místy otrokem, místy v plné svobodě. Jak bychom mohli věřit jeho prvnímu doporučení a nedůvěřovati druhému? Že květině jest určeno místo v nepřetržité řadě příčin, stojí mimo pochybnost; ale to je pravda vnější. Vnitřní

pravda zní:[1]) *Zajisté, že z věčné radosti všechny věci se zrodily.* — Květina nemá úkol pouze v přírodě, má i jiný veliký úkol v lidské mysli. Jaký to úkol? V přírodě jest to práce služebníka, který se má objevovati v určitý čas, ale do srdce vstupuje, jako povel Králův. V Rāmāyanē, když Sītā, násilně odloučená od manžela oplakávala svůj neblahý osud v zlatém paláci Ravanově, potkala posla, který přinesl prsten od jejího milovaného Rāmchandry, pouhý pohled přesvědčil Sītū o pravdě přinesených zpráv. Byla si jista, že přichází od jejího miláčka, který jí nezapomněl a je pohotov ji vysvobodit.

Takovým poslem našeho velkého milence je květina. Obklopeni pompou a nádherou světskou, kterou můžeme srovnati s Ravanovým zlatým městem, přece žijeme ve vyhnanství, zatím co nás drzý duch světského úspěchu pokouší i svádí a prohlašuje za svou nevěstu. Tu s protějšího břehu přichází květina se vzkazem a šeptá nám do uší: »Přišla jsem. On mne poslal. Jsem posel krásného, onoho, jehož duší je blaženost lásky. K ostrovu tvého osamocení překlenul most, nezapomněl na tě, dokonce tě chce osvobodit nyní. Pozvedne tě k sobě a učiní svým. Nebudeš pro vždy nevolníkem toho zdání.«

Jsme-li právě vzhůru, ptáme se ho: »Jak se přesvědčíme, žes právě od něho přišel?« Posel praví: »Hleď! Mám od něho tento prsten. Pohleď na jeho barvy a vnady!«

Ach, není pochyby, že jest opravdu jeho, — je to náš snubní prsten. Vše teď padá v zapomenutí, jen tento sladký znak doteku věčné lásky plní nás hlubokou touhou. Seznáváme, že zlatý palác, ve kterém žijeme, není nám ničím — naše spása leží mimo něj —, tam naše láska ponese plody a život dojde obsažnosti.

Co pro včelu v přírodě je pouhá barva a vůně a značky, vedoucí stezkou k medu, je pro lidské srdce krásou a radostí, spoutanou z nevyhnutelnosti. Přinášejí srdci zvěsti lásky, psané mnohobarevným písmem.

Proto jsem vám pravil: ať je zevně jakkoli zaměstnána, má příroda v srdci skrytou síň, do které přichází a z ní jde volně, bez určení. Tam ohně práce se mění v slavnostní pochodně a tovární hlomoz zní jako hudba. Železný řetěz příčiny a účinku těžce řinčí vně v přírodě, ale v lidském srdci zpívá čirou rozkoší, jako zlaté struny harfy.

Jest opravdu podivuhodno, že příroda má současně dvě vzezření, a tak protikladná — jedno poroby, druhé míru. V témže tvaru, zvuku, barvě a vkusu znějí dva tóny, jeden nutnosti, druhý radosti. Zevně příroda pracuje a nezná klidu, v nitru je plna ticha a míru. Má po jedné straně práci, po druhé volnost. Vidíte její porobu, jen díváte-li se zvenčí, ale v jejím srdci je nekonečná krása.

Náš Vševidoucí praví: »Z radosti se narodila všechna stvoření, radostí jsou zachovávána, k radosti spějí a do radosti vcházejí.«

---

[1]) Ānandādhyēva khalvimām bhūtāni jāyantē.

Ne, že by neznal zákona, nebo že by se toto pozorování, o věčné radosti zrodilo ze shovívavosti v abstraktním myšlení. Uznává plně neúprosné zákony přírody a praví: »Oheň hoří ze strachu před ním (t. j. svým zákonem); slunce svítí ze strachu před ním, a ze strachu před ním vítr, mraky a smrt konají svou povinnost.« Jest to vláda pravidla, ocelově pevná, pohotová k trestu za nejmenší přestupek. A přece poeta zpívá veselou píseň: »Z radosti se zrodila všechna stvoření, radostí jsou zachovávána, k radosti spějí a do radosti vcházejí.«

Nesmrtelný duch projevuje se nám formou radosti.[1]) Z plnosti, přebytku jeho radosti vznikají projevy — tvoření. Je přirozeno této kypící radosti, aby se realisovala ve formě, jež jest zákon. Radost, která nemá formy, musí se utvářet a prohlásiti ve formě. Radost pěvce se vylévá v písni, radost básníkova v básni. Člověk v úloze tvůrce tvoří vždy z radosti, která z něho tryská.

Tato radost, jejíž jiné jméno je láska, musí míti dualitu, aby se mohla uskutečnit. Vejde-li pěvec v nadšení, rozdělí se ve dví; má své druhé já v sobě za posluchače a posluchačstvo vnější je jen rozšířením onoho druhého já. Milenec hledá v milence též vlastní druhé já. Radost sama způsobuje rozluku, aby mohla přes překážky vésti k spojení.

Amritam, nesmrtelná blaženost, rozdělila se ve dví. Naše duše je milenkou, druhým já. Jsme od sebe odloučeni; kdyby však toto odloučení bylo úplné, byla by na světě jen úplná bída a nezměrné zlo. Pak bychom nemohli nikdy dojít od nepravdy k pravdě, a nemohli bychom doufati, že dojdeme čistoty srdce a unikneme hříchu; pak by všechny věci protilehlé zůstaly protilehlými, a nikdy nebylo by lze najíti media, jenož prostřednictvím by se naše navzájem se různící vlastnosti mohly pokusit o sblížení. Nebylo by řečí, nebylo by porozumění, nijakého splynutí srdcí, společné činnosti životní. Ale naopak; nacházíme, že stav rozloučení věcí je v neustálém pohybu. Jejich individuality se věčně mění, scházejí se a noří navzájem do sebe, až věda sama se mění v metafysiku, hmota ztrácí svoje pouta a definice života stává se čím dále tím neurčitější.

Ano, naše vlastní duše byla odloučena od duše nejvyšší; však stalo se tak ne z bezcitnosti, nýbrž z lásky. Toť příčinou, že nepravda, útrapy a zlo netrvají; lidská duše jim nemůže čeliti, může je přemoci, může je dokonce přetvořiti v novou moc a krásu.

Pěvec překládá svou píseň ve zpěv, svou radost ve formu, a posluchač má ji převésti v původní radost; pak styk mezi pěvcem a posluchačem je dokonalý. Věčná radost projevuje se nejrůznějšími podobami, berouc na se pouto zákona, a my plníme svůj úkol, jdeme-li od forem k radosti, od zákona k lásce, rozvazujeme-li uzel konečna a spěcháme zpět k nekonečnu.

Lidská duše putuje od zákona k lásce, od discipliny k osvobození, od morálky k oduševnění. Buddha kázal kázeň zdržen-

---

[1]) Ānandarūpamamritam yad vibhāti.

livosti a morálního života; je to přijetí zákonů. Ale toto porobení zákonu nemůže býti koncem; zákon ovládnuvše, dosahujeme prostředků, jimiž se pozvedáme nad něj. Vracíme se k Brahmovi, nekonečné lásce, projevující se dočasnými formami zákona. Buddha nazývá tento stav *Brahma-vihāra*, radost života v Brahmovi. Kdo chce tohoto stanoviska dosíci, musí dle Buddhy: »Nikoho neklamati, nechovat proti nikomu záští, nikdy nechtít raniti někoho hněvem. Bude milovati neomezenou láskou všechno tvorstvo, jako matka své jediné dítě, jež chrání vlastním životem. Rozprostře svou lásku, neznající pout a překážek, sproštěnou krutosti a soudržení, vzhůru, dolů a kol sebe. Stoje, chodě, sedě, i až bude usínati, zachová mysl v činnosti, mající cílem všeobecné blaho.«

Nedostatek lásky je jistý stupeň necitlivosti, neboť láska je zdokonalené vědomí. Nemilujeme, jelikož nepojímáme, či spíše, nepojímáme, nepochopujeme, protože nemilujeme. Jeť láska nejvyšší smysl všeho, co nás obklopuje. Není to pouhý pocit; je to pravda; je to radost, která je kořenem všeho tvorstva. Je to bílé světlo jasného vědění, vyzařující z Brahmy. Abychom byli jedno s tímto *sarvānu bhūh*, tímto všeprocifujícím duchem, který je vně na obloze jakož i v nitru naší duše, musíme dosíci vrchole vědění, který je láska: »*Kdo by býval mohl dýchat a hýbati se, kdyby obloha nebyla naplněna radostí, láskou?*« [1]) Povyšováním našeho vědění v lásku, rozprostíráním naší lásky po celém světě můžeme dosíci *Brahmy-vihāry*, sloučení s věčnou radostí.

Láska se nám podává samovolně v nekonečných darech: ale tyto dary pozbývají největší ceny, nedosáhneme-li jimi oné lásky, jež jest dárcem. K tomu musíme míti lásku ve vlastním srdci. Kdo *v sobě* nemá lásky, oceňuje dary milencovy jen dle užitečnosti. Ale užitek je dočasný a částečný. Nemůže nikdy zaujmouti naši celou bytost; užitečné dotýká se nás jen tam, kde něčeho potřebujeme. Je-li potřeba ukojena a užitečnost trvá, stává se břemenem. Proti tomu může míti maličkost trvalou cenu, je-li v našem srdci láska. Neslouží nijakému účelu. Končí sama v sobě; je pro naši celou bytost a proto nás nikdy nemůže unavit.

Otázka jest, jakým způsobem přijímáme svět, dar radosti. Jsme-li schopni přijmouti ho do svého srdce, kde jsou uzavřeny věci, mající pro nás nesmrtelnou cenu? Horečně dobýváme sil vesmíru, abychom dosáhli větší moci; z jeho zásob se živíme a šatíme, pachtíme se po jeho bohatství, stává se pro nás polem divého závodění. Byli jsme proto zrozeni, abychom rozšiřovali svoje vlastnické nároky po světě a učinili z něho místo prodejného pohodlí? Nese-li se všechno naše myšlení jen ke zužitkování světa, pozbývá pro nás pravé ceny. Naše nečisté požadavky ji zlehčují, a tak až ke konci života žijeme a tyjeme ze světa, nenajdouce jeho pravdy, jako chtivé dítě, které trhá listy z drahocenné knihy a hledí je spolykati.

---

[1]) Ko hyēvānyāt kah prānyāt yadēsha ākāça ānandō na syāt.

V zemích, kde vládne lidožroutství, dívá se člověk na člověka, jako na potravu. V takovém kraji nikdy se nebude dařiti civilisaci; neboť tam člověk pozbývá své vyšší ceny a je zcela hrubý. Však jsou i jiné druhy kannibalismu, snad méně bijící do očí, ale neméně ohavné, pro které nemusíme jíti daleko. V zemích, stojících na dosti vysokém stupni civilisace, hledí se někdy na lidi jako na pouhé tělo, a jsou prodáváni a kupováni na trhu jen za cenu masa. Někdy určuje cenu člověka jen jeho užitečnost; udělají z něho stroj, a boháč ho používá, aby dosáhl peněz ještě více. Naše vilnost, chtivost a láska k pohodlí ponižují člověka. Je to podvod sama sebe ve velkém měřítku. Naše žádosti nás oslepují oproti pravdě, která je v člověku, a to je největší zlo, kterého se dopouštíme na vlastní duši. Zabíjí naše vědomí a je postupnou methodou duševní sebevraždy. Vyvolává ohavné vředy v těle civilisace, rozmnožuje brlohy a nevěstince, trestní zákonníky, kruté vězeňské systémy, organisované methody vykořisťování cizích národů, jdoucí až k trvalému utiskování — zbavení kázně samovlády a možnosti sebeobrany.

Ovšem je člověk člověku užitečný, jeť jeho tělo podivuhodný stroj a mysl ústrojí zázračné síly a způsobilosti. Ale člověk jest také duch a ducha zná dobře jediné láska. Oceníme li člověka tržní cenou služeb, které můžeme od něho očekávati, známe ho nedokonale. Při takové omezené znalosti je nám snadno býti nespravedlivými k němu a pociťovati vítěznou spokojenost, když následkem nějaké kruté okolnosti stane výhoda na naši stranu a my vytěžíme mnohem více, nežli jsme za něho platili. Ale jakmile ho známe jakožto duši, víme, že je náš. Cítíme hned, že příkrost vůči němu je příkrost vůči nám samotným, potlačování jeho, je ukrádáním vlastní lidskosti a vykořisťováním jeho k osobní výhodě vytěžíme na penězích jen to, co zaplatíme pravdou.

Jednou jsem byl v loďce venku na Gangu. Byl krásný podzimní večer. Slunce právě zapadlo: klid oblohy byl až k okraji pln nevýslovného míru a krásy. Širá vodní plocha zrcadlila měňavé odstíny plajícího západu, Míle a míle opuštěného, písčitého břehu vinuly se jako ohromný obojživelný plaz antidiluviálních věků se šupinami barevně zářícími. Když tak naše loďka mlčky klouzala podle strmého břehu, rozrytého prohlubněmi, — hnízdy ptačí osady, vyskočila náhle veliká ryba nad povrch vody a zmizela, zatím co na jejím lesklém těle zahrály všechny barvy večerního nebe. Odsunul jsem na chvíli mnohobarevnou zástěnu, za kterou se tajil svět, plný radosti života. Vynořil jsem se z hlubin jeho tajemného obydlí v tančivém pohybu a připojil jsem jeho hudbu k tiché symfonii zmírajícího dne. Cítil jsem vlídný pozdrav z cizí země v jejím nářečí; dotkl se mého srdce paprskem potěšení. V tom pronesl muž na přídi lodi se zjevným přízvukem politování: »Ach, jak veliká ryba!« Viděl rybu chycenou a připravenou k večeři. Mohl se dívati na ni jen s hlediska své žádosti, a tak nepoznal plného významu její existence.

Ale člověk není úplné zvíře. Touží po duševním obraze, který je ryzí pravda. Ta mu dává čirou rozkoš, neboť mu odhaluje nejhlubší harmonii, která trvá mezi ním a jeho okolím. Jsou to naše žádosti, které brání zpodstatnění našeho já, omezují rozšíření našeho vědění a pěstují hřích, který je největší překážkou, oddělujíce nás od Boha, osnovující rozlad a obmezenost v odluce. Neboť hřích není ojedinělý čin, ale celý způsob života, který hlásá, že náš cíl má konec, že naše já je pravda poslední, že nejsme všichni bytost jedna, ale každý sám pro sebe osobitá existence.

Opakuji, že nemůžeme mít o člověku správného názoru, dokud ho nemilujeme. Civilisace musí býti posuzována a chválena ne dle množství vyvinuté síly, ale dle toho, kolik vyvolala a osvědčila lásky k lidstvu svými zákony a správou. První a poslední otázka, kterou jí je zodpovídati, je: »Pokud uznává člověka více za ducha než za stroj?« Kdykoli nějaká stará vzdělanost upadala a brala za své, byly příčinou okolnosti, vedoucí k zatvrzení srdce a úpadku lidské hodnoty; když buď stát nebo skupina mocných lidí začínali hleděti na lid jakožto pouhý nástroj své moci; když nutili slabší kmeny do otrockého jha a všemi prostředky je utlačovali, až narazili na základ jejich velikosti, — lásku míru a spravedlivosti. Civilisace nikdy nemůže se opírat o kannibalismus jakéhokoli druhu, jakož i člověk může být dobrý jen, žije-li láskou a spravedlností.

Jak s lidmi, tak s vesmírem. Když hledíme na svět zdrojem svých žádostí, vidíme jej malý a úzký a nepostřehujeme jeho plné pravdy. Je samozřejmo, že svět nám slouží a ukájí naše potřeby, ale tím náš vztah k němu není vyčerpán. Jsme připoutáni k němu poutem hlubším a opravdovějším než jsou naše potřeby.

Naše duše je světem přitahována; láska k životu není než touha po neustálém styku se zemí. Toto pouto je láska. Jsme šťastni, že jsme na světě; jsme k němu připoutáni nesčíslnými nitmi, vedoucími od země ke hvězdám. Bláhově hledí člověk dokázati svou vznešenost, smýšleje si radikální odloučenost svoji od toho, co nazývá svým fysickým světem, a zachází až tam, že ho ve své zaslepenosti ignoruje, nebo má za nejhoršího nepřítele. Ale čím dále pokračuje jeho vědění, tím těžším stává se pro člověka zjištění této odloučenosti, a všecka vymyšlená pouta, jimiž se opředl, mizí jedno po druhém. Pokaždé, když ztratíme nějaký znak své neodvislosti, jímž jsme chtěli pro lidstvo vyhradit právo, stranit se svého okolí, ucítíme ponížení.

Musíme se podříditi. Chceme-li se ve své hrdosti osvědčovati tvořením a vyvoláváním rozluk a nesouhlasu, přijde brzy pod kola pravdy a bude rozdrcena v prach. Ne, nejsme obtíženi nijakou nestvůrnou superioritou, nevýznamnou v jednotlivém úlomku. Bylo by pro nás svrchovaně ponižující, žíti ve světě nekonečně nižším v hodnotě ducha než my, stejně jako by bylo odporné a ponižující, kdyby nás smečka otroků obsluhovala ve dne v noci, od narození do chvíle smrti. Svět je nám roven, jsme dokonce jedno s ním.

S pokrokem vědění vyjasňuje se nám vševýznam světa a naše jednotnost s ním. Není-li seznání světové dokonalosti pouze intelektuelní, rozevře-li se mu celé naše nitro v jasném poznání, pak stává se zářivou radostí, všeobjímající láskou. Náš duch nachází své širší já v celém světě a prodchne se přesvědčením, že jest nesmrtelný. Zmírá stokráte v uzavření svého já, jeť rozluka odsouzena k smrti i nemůže být věčnou. Ale nemůže umříti tam, kde je za jedno se vším; neboť tam jest její pravda a radost. Když člověk cítí rhytmický tlukot života duše celého světa ve vlastní duši, pak je svoboden. Pochopí tajemství milování krásné nevěsty země, zahalené závojem mnohobarvé dočasnosti, a *paramatmama*, ženicha v neposkvrněné běli. Potom ví, že jest účastníkem nádherné slavnosti lásky a čestným hostem hodů nesmrtelnosti. Pak rozumí, co chce říci vševidoucí básník slovy: »Z lásky se svět zrodil, láskou je vydržován, k lásce spěje a do lásky vchází.«

V lásce všechny nesrovnalosti života se utápějí a ničí. Jen v lásce jednotnost a dualita si neodporují. Láska musí býti — jeden a dva — v týž čas.

Jen láska je pohybem i klidem současně. Naše srdce stále mění místo, až najde lásku, — pak odpočívá. Jeho odpočinek je silná forma činnosti, ve které nejvyšší uklidnění a nepovolující energie setkávají se v jednom bodu v lásce.

V lásce ztráta a výhra jsou vyrovnány. V její obchodní knize »má dáti« a »dal« zapisuje se do téhož odstavce a výdaje připočítávají se k příjmům. Při této podivuhodné slavnosti tvorstva, velkém obřadu Božího sebeobětování, milující neustále se obětuje, aby sám sebe v lásce získal. V pravdě je to láska, která ve styk přivádí a nerozlučně spojuje činnost přenechávání a přijímání.

Na jednom pólu lásky je vše osobní, na druhém neosobní. Na jednom stojí kladný výrok: Zde jsem. Na druhém stejně určité zapření: Nejsem. Co bez tohoto jest láska? A zase, jak je láska možná jen s tímto?

Nevolnictví a svoboda nejsou antagonické v lásce. Jeť láska svrchovaně svobodna a zároveň svrchovaně vázána. Kdyby býval Bůh zcela svoboden, nebylo by tvorstva. Věčná bytost pojala v sebe mysterium dočasnosti. A v něm, jenž jest láska, konečné a nekonečné splynulo.

Podobně, mluvíme-li o relativní hodnotě míru a neklidu, stává se naše řeč pouhou slovní hříčkou. Nechtěli bychom jediné míru, chceme i podmaňovati. Je vysokým úkolem lásky, aby vítala všechna omezení, přemáhala je a překročovala. Nic není neodvislejšího nad lásku; kde však najdeme i tolik závislosti, jako právě v ní? V lásce nevolnictví je stejně slavné, jako rovnost.

Náboženství *Vaishuava* prohlásilo odvážně, že se Bůh připoutal k lidem a na tom se zakládá nejvyšší sláva lidstva. Na každém kroku vlévá se do nádherného rhytmu dočasnosti a uštědřuje svou lásku hudbou v nejdokonalejší lyrice krásy. Uchází se o naše srdce krásou, která nemůže mít jiného účelu. Praví všude, že vykonávání moci není poslední význam tvorstva; kdekoli je

trocha barvy, zvuk písně, půvab tvaru, tam všude zní volání lásky. Hlad nutí uposlechnouti svých rozkazů; ale hlad není posledním hlasem pro člověka. Vyskytli se již lidé, kteří čelili jeho rozkazům, aby dokázali, že lidská duše nemusí býti vedena nátlakem potřeb a hrozbou bolestí. Musíme všichni, od posledního do nejvyššího, čeliti každodenně životním požadavkům, chceme-li žíti lidským životem. Za to je na světě krása, která nikdy neruší našeho míru, nepozvedne ani malíčku, aby nám dokázala svoji nadvládu. A když si jí nevšímáme, nestihne nás trest. Je to vybídnutí, ne rozkaz. Hledá v nás lásku, a té neobdrží z donucení. Donucení není dobrým prostředkem vůči člověku, ale jest jím radost. A radost je všude; je v zelené trávě, příkrovu země; v modré velebnosti oblohy; v bezstarostném bohatství a nadbytku jara; v pohyblivém svalstvu, které oživuje naši tělesnou schránku; v dokonalé souměrnosti lidské postavy, vznešené a přímé; v životě; v osvědčování všech našich sil; v nabývání poznatků; v přemáhání zla; v smrti za vítězství, jichž se nezúčastníme. Ve všem je radost; je nadbytečná, není nutná; dokonce velmi často odporuje nejnaléhavějším rozkazům nutnosti. Jest na světě proto, aby dokázala, že pouta zákona jsou vysvětlitelna jen pomocí lásky; jsou jako tělo a duše. Radost je uskutečnění pravdy jednotnosti, — jednotnosti naší duše se světem a duše světa s nejvyšší láskou.

Jaromír K. Pojezdný:

O Vilému Mrštíkovi.

(Dokončení.)

Přes to nebyl Mrštík nějakým zaslepeným nepřítelem nových směrů stavitelských, asanace nebo regulace. Žádal jen, aby se zachovalo to, co je krásné, aspoň na venek, aby nebyl rušen celkový dojem. »Rozhledy«, jeho forum, přinesly také střízlivý článek Dr. Preiningera o významu a prospěšnosti asanace, — a Mrštík uznával, že domy Wiehlovy, Ohmannovy, Kotěrovy jsou znamenitou náhradou za staré. Ale pro pokusy jiných t. řeč. architektů byly mu dosti široké Vinohrady, Žižkov, Karlín, a nemusilo se jimi zhyzdit nábřeží a vnitřní město vůbec, — jež všude jinde, v Londýně, Norimberku, Edinburghu zůstává netknuto.

Nepodařilo se ovšem klubistům všechno zachránit, ač přece nejeden úspěch mohou zaznamenati. Nechať vzpomenu jen na výsledek činnosti proti hornímu elektrickému vedení na Karlově mostě a úpravě Malostranských věží.

Vytknouti dlužno okolnost, že v tomto boji za Starou Prahu »Volné Směry« se postavily Hilbertovým ostrým článkem 1899 proti Mrštíkovi. »Mánes« — vydavatel jejich a umělci za ním stojící, Sucharda, Kotěra, Hofbauer, Preissler byli činěni Mrštíkem za toto nepochopitelné jednání zodpovědni, kdyžtě »Volné Směry«

šly na počátku s přáteli Staré Prahy. Neboť když dříve »Volné Směry« nazvaly práci Mrštíkovu o »Bestii triumphans« »projevem nejsrdečnějším«, neměly Hilbertovi dovolit, aby později Prahu, kterou V. Mrštík hájil, nazval »snůškou svatováclavských stodol, veteší, kterou dobře že odklízejí, »mrchou, kterou uschováváme jako egyptské kočky«. —

»Mánes« nazval sice slova Hilbertova přestřelující horlivostí, ale polemiku Jelínkovu a Klusáčkovu s ním nepřipustil — poněvadž prý nevyhovovala formálně, jak na výtku Mrštíkovu odpověděl.

Spor mezi Mrštíkem a »Volnými směry« vyvrcholil pověstnými polemickými hady r. 1902, kdy Mrštík ve »Slově« se ozval proti ohrožení »Prašné brány« a vyvolal odpovědi Hilberta a »Volných směrů«. K těm se přidružil Šalda. Hilbert hájil svůj starší článek s názory o moderním městě, jemuž staré musí ustoupiti, redakce »Volných směrů« upírala Mrštíkovi právo mluvit odborně do věci, nazvala ho »kaučukově pružným tovaryšem«, »clownem« a jeho »Bestii triumphans« — »novinářskou a jarmareční«. — Šalda pak si obral za předmět své polemiky Mrštíkův styl.

Čtete-li všechny ty polemické články obou stran v souvislosti, cítíte, že Mrštík byl v nevýhodě, poněvadž předmět sporu byl sveden na jiné pole, na němž Mrštík byl ranitelný, totiž od Staré Prahy na styl. A pak měl proti sobě řadu silných protivníků, kteří nechtěli uznati, že Mrštíkovi nešlo v boji za Starou Prahu jen o staré budovy, nýbrž i o otázku autonomie, ozdravení veřejného života. Stanovisko »Volných Směrů«, míti Prahu starou a krásnou, je zcela správné, i výtka jejich, že Mrštík nestačil myšlenkovitě na úlohu, které se podjal. Ale on ji aspoň žurnalisticky zpopularisoval, a bylo právě pak na uměleckých kruzích kolem »Volných Směrů«, jak zase Mrštík dobře vrátil, aby konkretní případy řešily samy a nenazývaly to, co před pěti lety jim bylo projevem nejsrdečnějším — nyní jarmarečním.

Mrštík byl divoký, v útočných článcích mnohdy slova příliš nevybíral, ale přes to věci se držel poctivě a stál za ní celou svou vášnivou individualitou.

Toto asi tanulo na mysli pisateli »Zlaté Prahy«, když v jakémsi přehledu celé otázky Staré Prahy 1902 opatrně pravil, že narazila až na samy meze, vzbudila protitlak stejně nadsazený dobou . . . ale bohudíky svedena do pravé koleje: aby byla nejen stará, ale i krásná Praha.

K tomu Mrštík dodává:[1]) »Boj ten byl od prvopočátku bojem za právo a bezpráví autonomních sborů, jak bylo na schůzi žofínské 2./3. 1902 zdůrazněno. Neběželo o majetek soukromý, ale o statek celého národa, žijícího v Čechách i na Moravě.«

Proto mohl i z Divák moravských hřmíti do Prahy protesty, třebaže v ní nežil — jak mu zbytečně vytkly »Volné Směry«.

---

[1]) »Pia desideria« I. 455/6.

Bylť o všem dobře informován od přátel a od malířky Braunerové, s níž teprve později se rozešel.

V boji o »Starou Prahu« protivy mezi Šaldou a Mrštíkem vyvrcholily v polemikách velmi ostrých, jež zasluhují zvláštní zmínky.

Před vypuknutím boje byli důvěrnými přáteli. Mrštík r. 1897 vydal knižně »Pohádku máje«. V »Naší době« 20. listopadu 1897 se objevila velmi odmítavá kritika, v níž Ríšovi a Helence vytýkány choulostivé věci a románu upřena umělecká cena. Mrštík na to hned odpověděl v »Rozhledech« článkem »Komplematika čili nauka o českém nunvářství«, v němž citáty z »Romea a Julie« ukázal, že způsobem takovým, t. j. citováním vytržených míst z knihy lze popravit i Shakespeara.

Tuto obranu nazval Šalda v »Lumíru« tenkrát výpraskem velmi jadrným. — Čas plynul a differenciace mezi mladými pokračovala. V »Literárních listech« se objevila ostrá kritika »Pohádky máje« od Pavla Kunce, kteréhožto pseudonymu užíval Šalda, jako jindy jmen: Holas, Ptáčník. Jos. Pelcl odhalil Mrštíkovi cosi o Šaldovi. A z přátel se stali nepřátelé.

Mrštík napsal v »Lumíru« 1901 delší stať »Julius Zeyer a česká kritika«, v níž s nadšením, které místy potlačovalo objektivního kritika, psal o významu právě zesnulého básníka. A ve »Slově« 1902 počal uveřejňovati serii článků pod názvem »Komplematika čili tahanice o sedmi zpěvích«. Zpěv první čili vstup počíná se obranou »Prašné brány«, jejímuž okolí hrozila zkáza. Mrštík je tu zase rvavým útočníkem, jako když před lety počal »Bestií« boj za »Starou Prahu«. A vrací se k hledisku »Volných směrů«, jež tenkráte Hilbert nesprávně v nich zaujal proti hnutí.

Nato přišel první Šalda ve »Volných směrech« ne s kritikou literární hodnoty článku o Zeyerovi, ne s prohlášením o Prašné bráně — nýbrž s články »Styl a člověk« a »Stylistických perel Mrštíkových nit druhá«.

Tedy ne věc, nýbrž formu vytýkal Šalda. Vybral z obou Mrštíkových článků několik citátů s obraty a slovy poněkud smělejšími, a někdy skutečně triviálními, a podle toho dokazoval, že Mrštík je »moderní boucharon, jenž váže neslučitelné představy v bastardní a nesmyslné obrazy«.

A přece tu sám Šalda dopustil se něčeho, co před pěti roky u Mrštíka pochválil jakožto velmi jadrné: totiž vytrhoval citáty z kontextu.

O takové methodě napsal sám Šalda v této polemice, když mu Mrštík vytýkal vytrhování citátů: »Jaký úpadek rozumu, milý pane! Mám Vám, starému a ve světové a domácí literatuře přece vzdělanému literátu vykládat, že táž slova, která vytýkáte mně, a ještě horší (taková, která se nedají vytisknouti a jež vydavatelé nahrazují jen tečkami) naleznete po kopách ve Voltaireovi, Diderotovi, Goetheovi, Heineovi a j. a j. a u nás v K. Havlíčkovi? A jsou ti muži výborní stylisté nebo ne? Jsou, neboť ve stylu jedná se jen o to, kde a jak užít každého výrazu, slova, frase.

Jednotlivá slova sama o sobě nejsou ani dobrá ani zlá, stanou se jimi teprve v kontextu, souvislosti celku.«

A přece pro taková jednotlivá slova láme nad Mrštíkem hůl. Šalda zdůrazňuje sice v druhém článku, že se mstí za věc, za českou řeč, ne za osobu, ale po uvážení uvedených okolností těžko takovému ujišťování věřiti.

Mrštík splácel podobnou methodou a citáty dokazoval, že ani sám Šalda, ani R. Svobodová podle takové methody není stylistkou.

Malou dohru měly tyto polemiky po vydání II. dílu »Pia desideria« 1903, kdy Šalda obvinil Mrštíka, že měnil v přetiskovaném textu podle jeho výtek. — Ano, Mrštík měnil ve »Snech« mnoho, jak na příslušném místě bude konstatováno; ku př. když Šalda mu vytkl pleonasmus: »plynouti ven«, tu v přetisku »ven« vynechal, nebo místo vytknutého »rajtovat na šiji« řekl po druhé »jezdit«. Jinak podstaty obrazův a obratů v řeči, ač mu byly Šaldou vytknuty, neměnil.

Naprosto odmítavé stanovisko, jež Šalda tenkráte zaujal ke stylu Mrštíkovu, přece za deset let poněkud opravil, napsav v »Novině«: »Nebude mu zapomenuto, že dobyl z českého slova smyslnou sílu výtvarnou« — a nazval ho: »malíř slovem nejprve a především.« —

Do té doby spadají dvě velké cesty Mrštíkovy do ciziny: do Paříže na počátku ledna 1897 a roku následujícího do Ruska na Nižegorodskou výstavu jako referenta »Politik«. Rozšířily znamenitě jeho obzor duševní, zvláště poznání uměleckých pokladův a krásy měst, jehož použil ve svých bojích za Starou Prahu nebo v hájení neuznávaných umělců, Uprky v »Zeitu«, opětovně Aleše, Chitussiho, Bílka, Marolda.

Jak dovedl svou ironii zahrotit proti našim poměrům, svědčí drobná jeho vzpomínka v »Čase« z Německa, kdy se stavil v Norimberce a rozhovořil s tlustým uzenářem, jak to, že zůstává Norimberk stále tak krásným, starodávným.

Prý mají zvláštní stavební řád —

»To je krásný řád,« řekl jsem . . . »A jak pak, není v městské radě nějaké opposice proti tomu zákonu?«

Uzenář se na mne podíval a usmál se.

»O ja,« řekl na to, »es giebt paar Esels da, die es demolieren wollen, aber wir halten fest« . . .[1])

Z cesty na Rus nevytěžil asi mnoho. Byl prý málo honorován.

Doporučení na pohostinné Rusy neužil, poněvadž by byl vlastního Ruska nepoznal. Jeho referáty nebyly vládě ruské příjemny a na její pokyn brzy byly zastaveny. Ve svých pozdějších pracích také více vzpomíná na svou cestu do Francie než do Ruska, a ještě více na své toulky po Čechách, v Krkonoších, po

---

[1]) »O, ano, je tu několik oslů, kteří to chtějí zbourat, ale my se nedáme« . . . (Pia desideria 802.)

Šumavě, na Slovácku, jimž věnoval celou jednu »*Knihu cest*« (1904). Napsána byla se stejnou hýřivostí, jako »Obrázky«, ba místy se zdá, že barev naneseno až přespříliš, takže obraz krajiny pod nimi zdá se že je zkreslen. A přece jsou to impresse věrné, psané pod bezprostředním dojmem krás viděných, v listech přátelům, které si později vypůjčoval a zase srovnával do obrázků. Jeho improvisace září však nejenom svítivými barvami, ony zvoní i hudbou veršů, rhytmicky, hudebně, skoro jako básně v próse. Čtěte jen z partie o Jizeře: »kolem chaty palouk leží, za palouhem háj. Nad chaloupkou chochol bílý, dým se lihotá, slunce jasně svítí, na okýnku myrta kvete s muškátem . . .«

Nebo o Šumavě: »Na tisíce pramínků jí stéká s úbočin, stříká s kapradin, bouří z lesů, skrytá v stínu kdesi temně zpívá pod příkrovem řas, zrovna před očima vyvěrá radostný křik a místy jakoby pod zemí běžela, ani vidět není, jen slyšíš slaďounký její smích. Tak pět není možno udělat kroků, aby o sluch nezavadil klokotný její ruch, než mineš jedno její zřídlo, už pod nohou ti kvílí jiné a všude plno hovoru, všude plno spěchu, samý most a stružka, proud, žvatlot, šepotání, tleskot dovádivých vln.« —

Cítíte z každého slova, jak pečlivě je voleno a zároveň položeno na své místo. —

Jakkoli by se zdálo, že kypící temperament jeho také kvapně tvořil, jest pravý opak pravdou.

Vilém Mrštík tvořil pracně a těžce, jmenovitě své essaye. Bratr jeho vypravuje, že »kolikráte seděl nad článkem až i měsíc. Než přikročil k psaní románu, dělal mnoho poznámek, náčrtův a pracoval ve dne, v noci, na procházce i v hospodě, na honě a všude, i když si při černé kávě pod hrušní odpočíval. Pracoval, třeba neměl péra v ruce a věc byla už v mozku hotova, když k ní sedl, aby ji napsal. Ale nenapsal. Jen jedním trhem nahodil. Pak nechal ležet a teprv až se uležela, potom nastávala ta krásná tvořivá práce, která stravovala ale i těšila«.

Znali se oba bratři a proto mohli i harmonicky tvořiti, jako francouzští Goncourtové.

Z této společné tvorby vyplynul ještě obsáhlejší obrázek: *Bavlnkovy ženy*, drsný i poetický kousek života zdravého vesničana, idyla s tragoedií. Vydali ho ještě s jednou, poněkud roztáhlou prací Vilémovou a čtyrmi rázovitými obrázky Aloisovými r. 1897. —

Brzy po té se počala u Viléma hlásiti stará žaludeční choroba, která mu na čas zabránila psáti, dokud nenašel v Karlových Varech ulehčení.

Vrátil se do Divák skoro uzdraven a dal se do třetího svého nejobsáhlejšího studentského románu, k němuž látku sbíral již mnoho let dříve. V Jordánu ze »Santy Lucie« nakreslil typ studenta, podléhajícího v boji o život. V Ríšovi z »Pohádky máje« typ lehkého, bezstarostného, jen ze života se těšícího hocha bez vážných ambicí. A třetí román měla býti historie studenta, jenž

pracuje nejen pro sebe, ale i pro veřejnost a dojde cíle. Ale vznikla z plánu historie dvou studentův a ještě starosvětského mistra krejčovského Havlíčka.

Úzkostlivost Vilémovu při volbě slov znamenitě dokumentuje sdělení, jak dlouho hledal jméno pro své studenty, aby bylo v souhlase s jejich charaktery. Nemohl ho nalézti, až jednou seděl v železničním voze a uviděl dva statné, silou kypící dělníky, jak hrdě si vedli vůči kondukteru — a přece ne pánovitě.

Sotva vystoupili, ptal se ihned: »Kdo je to?« »Zumři« — prý — a rázem měl jméno pro třetí svůj román, jehož první část počal uveřejňovati 1901 v »Máji« a z druhé jen několik kapitol až 1907/8 v »Moravsko Slezské Revui« s názvem »Bouře, román Cyrilla Havlíčka v Praze«. Z tohoto dvojího titulu i podtitulu vyplývá jasně dvojitost koncepce, kterou se mu nepodařilo překlenouti, ani když chystal se právě před svou smrtí sloučiti román pod názvem jedním —

Tvorba tohoto románu mu již asi nepůsobila té tvůrčí radosti, jako dřívější práce. J. Mahen[1]) ve vzpomínce na Mrštíka zaznamenává na svou otázku: »Co teď budete psát?« jeho odpověď: »Studentský román, zase studentský román. Jenom že jsem tím už napřed nějak otráven . . .«

Větší radost mu asi působilo pořádání sbírky významnějších jeho článků, studií, kritik a brožurek za dobu patnáctileté veřejné činnosti, jejíž první díl vydal roku 1901 pod názvem »*Moje sny, Pia desideria*« a druhý roku 1903. Sbírka ta je pro poznání Mrštíka skoro důležitější, než belletrie, neboť podává nejlepší obraz jeho osoby se všemi přednostmi i chybami. Je věnována všemu studentstvu dneška i budoucnosti. A dojemně působí slova Mrštíkova k mladé naději národa, aby z knihy získávali lásku k poznané pravdě a houževnatost v hájení jejím. Dočtete se v ní jeho názorů na všechny otázky, hýbající veřejným životem, a najdete také, kde si odporuje, nebo vědomě sám své názory opravuje. Škoda pouze, že není to sbírka úplná. Mrštík velmi mnoho vynechával i měnil, zvláště ve starších článcích, a jmenovitě přepečlivě z nich vymazoval slova: »naturalismus« a »moderní«. Používání vadí také velice, ze jsou články úmyslně zpřeházeny a naprosto neuspořádány, potom, že k ní není dodatku z toho, co napsal Vilém Mrštík později, jmenovitě, když s bratrem převzal od konce r. 1907 do poloviny r. 1910 redakci »Moravsko Slezské Revue«. Pravda, opakuje mnohé z let dřívějších, jmenovitě názor svůj na politiku, v níž odsuzuje všechny strany, když nevyhovují intelligenci a tak odhánějí od činné účasti v politice, poněvadž je řízena živly neschopnými, zodpovědnými živlům stejně neschopným, davu voličů. Nesmířil se ani se všeobecným hlasovacím právem, — dokud nebude lid tak vzdělán, aby ho mohl s rozumem využívati. Vytýkal hlavně, že poslancem se může u nás státi každý beze všech příprav k zodpovědnému zaměstnání, jen když za ním stojí

[1]) Lidové Noviny 5. března 1912.

strana, má peníze a dobrou hubu. Vědět jinak nemusí nic. — A proto je naše politika bezmocná, protože v ní platí jen dutá frase. — Nechtěl se naprosto vyhýbat politice, i když 17./12. 1907 ohlásil v »Moravské Orlici« veřejně, že nechce patřiti k žádné politické straně, jenom nechtěl mít nic společného s politikou dnešní.

Rozšiřuji se o tom proto více, poněvadž o tento bod se utkal Mrštík s Dr. Herbenem, jenž mu pod pseudonymem Dr. J. Vávra odpovídal v »Nár. Obzoru« a vytýkal »podezřelé úmysly« i »klerikalismus«, protože prý má na domku svém výklenek s Pannou Marií.

O tomto případě se ve veřejnosti nejvíce a nejčastěji mluvilo, proto žádá vysvětlení. Na jeho domku Panenka Maria ve výklenku skutečně stojí, ale musíme věřiti Mrštíkovi, když tvrdí, že je na něm z důvodů čistě ethnografických a že opravdu chtěl, aby mu to zedník při stavbě vlastního domku udělal tak, jako to mají vedle u Šebestů. Odpověď Mrštíkova Herbenovi, že nechal udělat vedle ještě díru pro Husa, byla míněna ovšem ironicky. Není jí tam, jak správně replikoval Herben, ale nelze ironii obracet v pravdu a pro toto jen vrhat na Mrštíka podezření ze lži a klerikalismu, když je známo veřejnosti z prohlášení v »Nár. Listech«, že Vilém Mrštík z církve katolické vystoupil a své stanovisko k náboženství vyslovil v článku »Krise« (»Zlatá nit«), že neuznává žádného z dnešních náboženství, »poněvadž jsou všechna stejně klerikální, katolické jak protestantské nebo pravoslavné«. Uznává pouze »kultus svědomí a lidství«.[1]) Obrací se tu i proti Masarykovi bez potřeby ostřejším tvrzením, že »bezkonfessijnost není negací«, neboť beznáboženský člověk může ctít ještě nad sebou své božství.

Že není pravdou mínění Herbenovo,[2]) jakoby se Mrštík stal »oficiální veličinou, velebenou i klerikály«, vyvracejí fakta, že naň a i na bratra bylo naopak v brněnském »Hlasu« často útočeno, a že si zakázal jakýkoli církevní pohřeb.

Kněz sice šel přece za jeho rakví, protože Vilém byl veden v matrice katolické i po onom prohlášení; neboť ve své legernosti se nestaral o úřední provedení jeho, to jest vymazání z matriky. Vycházelť s hlediska, že úřadům po náboženském smýšlení soukromého člověka nic není a že je věcí pouze svědomí každého. »Klerikálním zpátečníkem« Vilém Mrštík nebyl nikdy. Naopak: liberálním zásadám zůstal věren až do smrti. —

Mnozí vytýkali Mrštíkovi, že v posledním desítiletí ničeho netvořil, jen se povaloval na zahradě pod hruškou, a proto, když přikvačila náhle smrt, rozlehly se hlasy, že si zoufal nad svou uměleckou impotencí.

Vilém Mrštík pracoval však přece až skoro do poslední chvíle. Že ne s takovou intensitou, jako když se vrátil z Prahy do Divák, je samozřejmo.

---

[1]) Zlatá nit 193.
[2]) V nekrologu »Čas« 5. března 1912.

Vydal vedle už zmíněné sbírky essayí a »Knihy cest« ještě sbírku starší prosy naturalistické, *Babetta*, *Verunka a jiné povídky*, první dvě hloub psychologicky založené, ostatní zase živé obrázky z kraje. Potom r. 1907 sbírku básní v prose »*Zlatá nit*«, v níž vedle rozkošných miniaturních obrázků, ne nepodobných básním Turgeněvovým, se naskýtají slabé věci, jež by přísnější autokritik byl na světlo už nepropustil. Ale sbírka svědčí o tom, že pracoval stále, aniž by se ohlašoval každý rok nějakou knihou. Měl veliký materiál, který se chystal ještě zpracovati, jak prozrazuje bratr Alois.[1]) R. 1908 vydává svou studii o *Pisemském* v celku hotovou již mnohem dříve (1904), ale pozměňovanou v podrobnostech dle poměrů současných. Naráží v ní na několika místech na svůj případ, jejž uvádí v příbuznost s osudem Pisemského, který na Rusi kdysi také nebyl kritikou chápán a jehož názory budily příkrý odpor, nebo byly umlčovány; tím cenu studie přirozeně zmenšil.

Redaktorská činnost jeho v »Mor. Sl. Revui« byla hlavně s počátku intensivní. V době redigování nemohl ani mnoho pracovat soukromě. Redakce a dlouhé listy spolupracovníkům zabíraly mu všechen čas a často pak litoval pro sebe zabitá čtyry léta redakce. Jen zásluhou jeho bylo, že soustředil kolem ní všechny tehdejší moravské přední literáty, kteří postupem času, z řad spolupracovnictva mizeli, až po neshodách Mrštíků s vydavatelem »Revue« Skýpalou se rozešli úplně.

Vedle toho pracoval stále o »Zumrech«, jež vyzdoboval a upravoval neúnavně. Zvláště v posledních letech čítal horlivě v originálech Dickense a odtud se místy v nich projevuje suchý, anglický humor. —

Konečně přicházím k dramatu »*Anežka*«,[2]) jež se všeobecně uvádí v souvislost s jeho smrtí. I o tom pracoval se svou paní Boženou (s níž se oženil 1903 a zůstal bezdětek). Jest to drama spíše psychologické, málo dramatické, ale vlastní autorkou jeho jest jediné paní Božena, která ho pod svým jmenem uveřejnila již r. 1906 v »Květech« a které bylo ještě dříve hráno v Olomouci společností Janovského. Tedy neuměleckost nelze přičítati tolik Mrštíkovi.

Vilém Mrštík v koncepci mnoho neměnil. Přidal pouze dvojici prostých, ale živě kreslených lidí, prof. Šolce s Pavlou a prohloubil jmenovitě třetí akt, v němž hlavní postava hry malíř Mark Adam bojuje s neviditelným fantomem a konečně od sebe odhání ženu Anežku, jakoby mu ona v boji s ním překážela.

---

[1]) Současně se dal do racionelního včelaření, které ho chránilo, zaměstnávalo a »živilo lépe než celá literatura«. E. Sokol: Diváky (»Večery« 9. III. 1912).

[2]) Vydáno jako i »*Zumři*« až po Smrti u Ottů, kde vyšlo vedle překladů nejvíce prací V. Mrštíka (»*Bavlnkovy ženy*«, »*Stíny*«, »*Maryša*«, »*Pohádka máje*«, »*Zlatá nit*« a »*Pisemskij*«), takže v životopise jeho může býti uvedena i věta, kterou se přihlásil k 50letému jubileu svého nakladatele (jub. sezn. st. XLV): »Aniž bych ubíral zásluh firmám jiným' nejednou jsem si řekl: nebýt Otty — těžko by se mně žilo.«

Z toho se usuzovalo, že Adam jest Mrštík a Anežka jeho paní, že Mrštík si zoufá nad nemohoucností svou, v níž je udržován svou paní — a že proto došlo k takovým koncům.

Byly to dosti nejapné kombinace. Život manželů Mrštíkových nazývá bratr, svědek nejpovolanější, přímo vzorným. Řekl: »Jak byl bratr k jiným někdy až krutý, k své ženě se choval vždy s nejjemnější delikátností. Nepřekážela mu nikdy, naopak v mnohém mu pomáhala, jako on jí.«

Katastrofu přivodily jen a jen zevní vlivy, o nichž nechť mluví pak sám bratr jeho.

A došlo k ní takto:

Vilém byl nemocen. Játrová choroba se opět hlásila a sesilovala jenom ještě více jeho nervosu, která se měnila v silnou neurasthenii. — Ale to samo mu nepřekáželo v tvorbě. Chuť k životu měl, jak svědčí okolnost, že v létě 1911 se ještě pustil dokonce do přístavby k svému domku. Koncem r. 1911 byl po několik měsíců se ženou v Praze, bydlil na Malé straně a studoval ji znovu k dokončení svých »Zumrů«. Všude chodili spolu a tím chtěli čeliti i klepům o jakýchsi neshodách v jejich manželství. Studovali také společně činoherní členstvo Národního divadla a obsazovali role »Anežky«, kterou mu k provozování zadali.

Na Vánoce se vrátili a v novém roce se dal Vilém do psaní posledních kapitol »*Zumrů*«. Na práci jeho není patrno, že by rozumové schopnosti jeho ochabovaly. Až kapitola XXII., bez názvu nese ve stavbě vět a v interpunkci známky, že v hlavě autora vířily už myšlenky jiné.

Národní divadlo se zpěčovalo hrát »Anežku«, žádalo opravy a nové změny.[1]) Vilém dříve vyhovoval, ale konečně zvláštním delším listem na počátku ledna 1912 vysvětlil, proč mu nelze již měnit ničeho, a obhájil Anežku, jak napsána a podána byla. — (Výňatky z něho tvoří doslov bratrův k tištěnému vydání.)

Žil ve stálém nervosním rozčilení, jaký bude osud »Anežky«. A toto rozčilení bylo stupňováno v bázeň jiného druhu, jež přešla konečně v stihomam.

Bál se svých sousedů, kterých už stejně jako bratr dávno neměl a nemohl mít tak rád jako dříve pro různá jiná příkoří, jež jim v posledních letech napáchali. Však prý by už ani on ani Alois nedovedli napsat takový »Rok na vsi« jako dříve. — Situace využil soused chaloupky po pravé straně. Věděl, že se Mrštík zlého souseda bojí, tedy mu za velmi slušnou cenu nabídl svůj statek i se zahradou ke koupi. A nadhodil, nekoupí-li Mrštík, že prodá statek jinému, — a že neví, jaké potom bude sousedství. Vilém dům bez váhání koupil.

Ale nyní se bál zase souseda po levé straně; měl strach i o své velké včelíny, že by mu je mohl zapálit . . . Představy stihomamu rostly —

---

[1]) K podrobnějšímu vypsání styků bratří Mrštíků s Národním divadlem se chystá v pozdějši době sám Alois Mrštík.

Bránil se jim a nedával na sobě nic znát; okolí jeho také nic zvláštního nepozorovalo. Že býval zamlklý, přičítali námaze s tvořením. Až ke konci února, když únava Vilémova byla příliš zjevna, Alois mu bratrsky zapověděl další práci a poručil odpočinek.

O vnitřním strachu jeho neměl tušení.

Prvního března 1912 ve Vilémovi asi uzrál úmysl vyhnouti se všemu pronásledování sebevraždou. Napsal tři dopisy: otci, ženě a bratrovi — které zůstávají doposud jejich tajemstvím. Loučil se s nimi. Ale že hned následujícího dne přikročí k vykonání svého úmyslu, nevěděl snad sám.

Ráno 2. března napsal stručný, studený list svému příteli Kvapilovi s mrazivými, krátkými větami. »Pošli nám Anežku obratem. Netřeba rozpaků. Vždyť nejde o život. Jen o kus papíru . . .«

Pak viděl, jak hoch od sousedů jde kamsi ráno ve svátečním šatě s balíkem papíru pod paží. — Tušil zase udání a děsil se. Potom z toho, že kluk byl ministrantem, soudil, že za tím vězí i fara s klášterem. Odpoledne si poslal ještě pro několik balíčků tabáku. Měl tedy úmysl několik dní kouřit. —

Ale tu uviděl samotného souseda, jak jde kamsi svátečně oblečen. — Zdálo se mu asi — jak ve svém listě posledním připsal, — že se naň podezřele dívá.

Rozčilená mysl jeho byla ihned hotova s úsudkem:

»Jde mě udat — A mně nezbývá než rychle zmizet.« [1])

Vyběhl přes dvůr do zahrady. Paní Božena, která se chtěla s ním procházeti, si zašla jenom pro pláštěnku. V té chvíli prý došla nešťastnou náhodou sousedka s vajíčky na prodej a zdržela ji několik minut — A než ji odbyla, nebylo po Vilémovi ani slechu. —

Měl pak v těch dnech také jakési starosti se včelami. Tedy domácí, když ho nemohli v domě nikde nalézti, usoudili, že se snad rozběhl do blízkých Nikolčic za známým přítelem včelařem farářem Adamcem. Bratr Alois se ihned vypravil za ním — volal ho cestou — a když ho nenašel, vracel se rychle zpět, poháněn jakýmsi neblahým tušením.

A skutečně, než došel, běžela mu vstříc uplakaná paní Božena a sdělovala hroznou zvěst, že Viléma hledali doma a našli krví zbroceného na krku pořezaného ve sklípku zahradním! —

Když bratr přispěchal a spatřil, co se stalo, řekl jen:

»Viléme, co to děláš?«

A zaslechl jasnou odpověď jeho:

»Nemožu umřít — —«

Alois rozkázal ihned, jet do Klobouk pro Dra Hortvíka, a sousedé zatím přenesli raněného do pokoje. Očistili rány na krku a dávali obklady, aby zastavili krvácení.

---

[1]) Soused zatím šel do kterési vesnice kupovat krávu a všecko dosavadní pátrání ukázalo bezpodstatnost Vilémovy domněnky.

Vilém volal k sobě stále jen Aloise a jemu při vědomí odpověděl na otázku: Co se to jen stalo? »Máš to ve stolku.« — V dopise onom sděloval, že se chtěl zastřelit. »Já se napřed bodl,« pravil ještě v plném vědomí. »Tu . . .« a ukazoval na prsa. Teď teprve viděli, že má i na prsou pět bodných ran — —

Doktor byl pak již zbytečný.

V dopise bylo poslední pořízení a sdělení příčiny hrozného činu. Zakázal si církevní pohřeb a prostě bez průvodu přátel chtěl být pochován v lese pod jilmem. K jedenácté v noci 2. března v sobotu dotrpěl — — —

Praha měla v »Času« o smrti jeho dříve zprávu než blízké Brno. A než ji přátelé četli, byl Vilém v úterý již pochován — bez řečí, bez věnců — Jenže úřady nedovolily hrob v lese, jak si přál, a tož leží na hřbitůvku Diváckém vedle matky své a bratra Františka — pod prostým, od Jaroňků lepě řezaným a omalovaným křížem mezi dvěma thujemi. Do čela mu bratr vsadil jilm, aby ho měl i zde nad sebou, když do lesa nesměl — Včely z jeho včelínů, které naproti ze zahrady Mrštíků svítí jasnými barvami, nebudou mít aspoň k jeho hrobu daleko a budou mu každé jaro bzučet na pozdrav — —

Děsná smrt Viléma Mrštíka rozvířila veřejnost českou neobyčejně silně. Neboť není v dějinách literatury naší případu podobného.

Rojily se dohady, výčitky, polemiky, v nichž se nebylo možno hned orientovati. Dnes je doba již klidnější. A teď teprve promlouvá bratr jeho Alois, jakožto svědek nejzávažnější.

Skončím tedy slovy jeho authentických vysvětlení:

»Jest jisto, že v zápase o chleba spotřeboval mnoho sil, umělecké tvoření pak zbytek vyčerpalo.

Neurasthenie v posledních měsících zvýšená chorobou jater a stupňovaná stálým rozčilováním pro obtíže s přijetím »Anežky« k provozování vyvrcholila ve stihomamu, jehož důsledek byl už otázkou každé chvíle.[1])

Literárně vyčerpán nebyl. Tvořil skoro až do posledního dechu na »Zumrech« i »Anežce«. S největším důrazem třeba odmítnouti všechny klepy, které se vyrojily o jeho poměru k vlastní ženě a měly povětšině snad podklad v nešťastném dramatě »Anežka«, v němž mnozí viděli kus života Vilémova.

Jsou to všechno jen a jen klepy: o nějakých neshodách, neštěstí nebo dokonce nevěře nemůže být ani řeči! Naopak nebylo snad krásnějšího poměru, než jaký panoval mezi oběma a v celé rodině vůbec. Jeho žena mu byla zrovna světicí, a ona naopak zase zrovna zbožňovala jeho.

Finanční poměry nebyly sice skvělé, ale přece nikoli neutěšené. S různých stran, od »Máje«, od Zemského výboru i od

[1]) Karlovarský lékař jej ošetřující pravil: »Viléma jsem propustil zdravého. Příčinou jeho skutku nebyla choroba, na ni nezemřel, ale zemřel »pro lidskou českou špinavost«, na kterou si mi za posledního pobytu v Karlových Varech nejednou stěžoval.«

Skýpaly měli oba bratři dostati celkem na dva tisíce korun — Ale ty nešly a nešly, což vydává velmi smutné svědectví našim poměrům vůbec.

»Vilém jako člověk byl vzácný zjev a duše čistá v každém ohledu,« sděluje bratr jeho Alois. »Proto právě ho nenáviděli nejvíce ti, kteří za nehty špínu nosili. Za celý život se nedopustil sebe menšího poklesku, který by byl porušil ryzost a krásu jeho charakteru, na jehož čistotu byl nesmírně žárliv a opatrný. Raději nedostatek trpíval, než by byl své péro komukoliv prodal.[1])

Neznal kompromisů. Když se kdysi jednalo o jeho vstup do redakce »Národní Politiky« za divadelního referenta, rozbilo se celé jednání právě o tuto jeho samostatnost, která nedopouštěla, aby se stal členem nějaké politické strany, neb aby této straně dělal ústupky.

Jsa přísným aristokratem vůči sobě samému, byl zároveň shovívavým demokratem vůči lidem. Ale špatnost neodpouštěl nikomu. Jako miloval přírodu, miloval i lidi; s obyčejným sedlákem, řemeslníkem, dělníkem bylo mu milejší posezení a pobavení, nežli se špatným, bezcharakterním vzdělancem. Půlpány, to jest nedovzdělanou inteligenci nenáviděl.

S velikou láskou se odnášel k rodině. Měli jsme se všichni rádi, ale jeho láska k nám všem neznala mezí. Byl hotov každou chvíli obětovati vše pro každého z nás. Neboť jeho duše neznala sobectví. —«

Ferdinand Pujman:

Umělecký primitivism.

Rozborná poznámka k Lisztově estetice.

Jádro estetiky Lisztovy bych hledal ve větě, jež zapadla jakoby náhodně do knihy o hudbě cigánské: »Jsa ještě básník, zůstal cigán člověkem«. T. j. zvěř a lidi odděluje práh, umělecká tvořivost (slovo básník jest jen zkratka). Vězí tedy virtuelně umělecké vlohy v každém z nás; »mohou se rozvinovati« a mají vývojové stupně. Lidská tvůrčí mohutnost se stupňuje a množí; její jakost se nemění. Tento vývojový názor, neokázalý, ba průhledný, rozrůstá se organicky v celou soustavu, jež objímá a soustřeďuje nejrozmanitější projevy umělecké.

Na čáře vývojové zkoumáš tvar a průběh, začátek a východisko. U Liszta zní otázka takto: Existují primitivní výtvory, zárodečné, protikladem ke dnešnímu umění? Lze vskutku najít ohnisko, jež dává impuls vlnám vývojových čar? Podružnější otázky se vynořují samy: Která bytost lidská tvoří tato díla, méně úrodná, než ona, jimž jsme

---

[1]) Ve svém posledním listě píše: »Na jedno jsem hrd, že při všem nedostatku jsem nikdy nikomu svého péra neprodal.«

uvykli? Jak a prostřednictvím kterých předmětů se objektivisuje prapůvodní umělecká tvorba? Kde tkví relativní nehotovost uměleckých začátků: v prvcích, či v jejich skladbě?

Povšimni si dobového prostředí, z něhož rostl Liszt. Přešlo téměř celé století, co Rousseau vydal Emila a Novou Heloïsu. Kdežto v literatuře se jeho these ujaly a rozvíjely záhy, zpozdilo se romantické hnutí v hudbě tak, že Liszta ovlivňuje Rousseau předem knihami svých myšlenkových žáků, Saint-Pierra, Chateaubrianda a Lamartina. Rousseauovské dojmy zastihují Liszta ve chvíli, kdy domýšlel již principie svojí estetiky; tím rozhodněji však naň působí.

Kdežto jedna z nových myšlenek, o člověku přírodním, dědí se s Emila na Pavla a Virginii, na Indickou chatrč, na Atalu, na René, přecházejíc posléze i v Cestu Orientem, zaujímá rousseauovský názor na dětství až Liszta cele, více nežli romantiky ostatní. Dovršuje myšlenku vždy činem — jakož žádal Lamartine[1]) — a maje záští k myšlenkovým asketům, nehodícím se do pracovní epochy, jakou byla jeho doba, Liszt skvěle uctil slova Rousseauova, naplňuje prvně Wolmarův sen o vychovateli-geniu. Theoreticky pak zrodila se jeho essay o cigánech, jakmile se pronikly a doplnily obě ideje.

Vlastně: jeho essay o umění primitivním. Těží sice z cigánského živlu kniha na dvakrát, a dočteš se tu stránek poeticky vzrušených, kde cigán je Lisztovi, kým černoch, Hindu, Arab, Indián a Orientál romantické literatuře — ba vysleduješ dekorační motivky a pittoreskní meditace slovně přejímané z knihy v knihu[2]) — nicméně však střízlivější, filosofující řádky nabývají převahy — sklizeň proti paběrkům — a v těchto úvahách se dobírá Liszt svojí estetické methody: sestupuje k člověku, jenž fysicky půl divoch, duchově půl dítě, umělecky tvoří: z kterých prvků?

Shledává-li Rousseau, že se děcko učí zkušeností, jako každá cítící a živá bytost, tak, že zdárně experimentuje užívajíc napoprvé smyslů, zjišťuje-li Spencer, že se z nezdružených počitkův a vjemů skládá zárodečné divochovo vědění, pozoruje Liszt, že tento sensualism, jenž se překonává vývojem tu přirozeně liknavým, tam uměle a úmyslně poháněným, poznamenává i cigána a jeho umělecké dílo, nebo lépe: poznání a jeho projev. Pospolitost roběte a matky, družnost primitivní lidské obce vynucuje dostatečně divochu i děcku sdílný projev poznání, jež vnutila jim takměř současně (vztah následný je rozhodně co nejtěsnější). Umění však Lisztovi je právě

---

1) Lamartine: úvod k románu »Jocelyn«.

2) »Jelen říjící«; »klovající datel«; »dlouhé řasy, kterými obličej nabývá měkkého výrazu«; »náhrdelník z červených a černých zrnek« zdobí Atalu i pariovu choť i cigánku i Flaubertovu Marii; o údělu pariově stejně soucitně se rozepsal i Liszt i St. Pierre. — Lisztův nezvedený schovanec, cigánský hoch Joszi, tvoří in concreto parallelu k Atalově výchově atd., atd. — Chateaubriand, Saint-Pierre i Liszt se shodli také, vykládajíce si uměleckou individualitu *za excentrického ducha*, svého druhu cigána a psance civilisované společnosti, která jí činí příkoří a má ji za »nezdravý« živel. Romantická devisa zní: tvůrce *proti* společnosti (kterou nesmíš zaměňovat s národem).

projev [1]) (t. j. dorozumívací prostředek) v širším smyslu zduševněná řeč, která vznikla z potřeby se sdíleti. Pokládá Liszt tedy za umění dětský vzlyk a žvatlání a skřeky divošské?

Nicméně však v definici není pranic přehnaného; jest jen obezřetná, odstraňujíc nesnáz za nesnází.

1. Jest empirie vnímatelova, vyběravější, kde výtvory se množí, skromnější, kde materiálu se nedostává, stanoví, co *již* jest uměleckým dílem a co *ještě* není. Přirozený člověk nutně ztotožňoval projev s uměním; až kulturnější epochy je rozlišily. Jim umění je zúročený poklad královský a přebytečná žeň, jež čeká příštích seteb. Zatím mnohý projev stal se chlebem vezdejším, jímž z návyku a potřeby se kupčí. Ba, v těchto dobách vyvstávají penězokazi: obohacují se padělaným zlatem a setrou z individuelních kdysi výtvorů jich rázovitou ražbu.

2. Výměr neohraničuje jednotlivých umění a planá otázka třídění (zlých důsledků) se odstavuje sama. Třídilyť se pouze předměty, jež projev objektivisují; a setrvačně dospělo se názoru, že socha, báseň, obraz, hudba podražďuje jenom vyšší, estetické smysly, čidla, z nichž výhradně vychází formová vnímavost. I soudilo se, že jediné z nich se také skládá estetický dojem a že rozrůznění, jež se ohlašuje v názvech prakticky soustavných a časově úsporných: hudba, písemnictví, výtvarnictví, mimika vskutku obmezuje (zpětným, vymyšleným vlivem) šířivost a pronikavost duchovní, vnímací i poznávací. Postup jaksi zobracel se na ruby.

3. Primitivním projevem se zabývá bezpochyby člověk celý, současně jsa jeho nástrojem i strůjcem; celé tělo bere na se objektivisaci, od projevu hlasového, odstiňovaného (třeba neartikulovaného) k údovému posunku a k sotva zjevné křeči, která běží letmo lidskou tváří. Odtud vede k primitivním tancům nebo dramatům jen krůček. Tanec, k němuž s počátku přirozeně se zpívalo (ne hrálo), je tedy primitivním [2]) národům, i cigánskému, [3]) první umělecké všedílo — hrubý předobraz snu Wagnerova — z něhož vykrádá se jenom stavitel. »Jak postupuje civilisace, jak člověk zjemňuje své projevy, rozkládá se všedílo; umění se osamocují a zdokonalují, aby zmohla vzrůstající úkol.«

4. Definici Lisztově, zdálo by se, vymyká se architektura. Ale spor je zdánlivý: stavitelé umělecky projevují vnímatelské obci praktický cíl projektu. Stavění, jež postačuje kočovnému cigánu, si nezaslouží toho názvu — Liszt je mlčky míjí. Ovšem, ze široka mluví

---

[1]) Takto založiv svou krasovědu, s Emersonem zpřízněnou, Liszt předstihl Croceho.

[2]) Z románu »Pavel a Virginie«: »První lidská *řeč* je pantomina; ji znají všichni národové. Je tak výrazná a přirozená, že děti bělošské se brzy naučí ji provozovat po divošském vzoru«. — A k vymezení pojmu *řeč*, jež romantikům značí vůbec *projev*, dorozumívací prostředek, i z Nové Heloisy: »Jednota *jazyka* je nejdůležitější ze všech jednot, kterých vyžaduje divadlo, a opera, ve které by děj se odbyl z poloviny *tancem*, z poloviny *zpěvem*, byla by směšnější té, kde by se mluvilo půl francouzsky, půl vlašsky.«

[3]) Tu *nejde* o bohoslužebný tanec.

o nejasné cigánově tuše, která nikdy nevyspívá ve zřejmý sklon náboženský; vykládalť si (hypothesou Spencerovou) z náboženských motivů vznik tektonických umění — předkové se uctívají (u národů pevných sídel) náhrobkem a chrámem. — O profanním stavitelství není řeči, dokud matka příroda — po Wagnerově obrazu — nestala se nevěstou a dokud není tedy divochovi třeba, aby ji zdolával.

5. Lze doplniti theorii Lisztovského všedíla: tanec, z něhož vypučely časem nové větve, má v ní tutéž funkci, jako u Meiera-Graefe architektura; i tu se isolují elementy, znenáhla se osamostatňují umění tvarová. Tak usilují pokolení malířská, aby vytvořila z mosaiky, z kaménkové komposice podřízené stěně, samostatný obraz v rámě; ve chvilce však zdánlivého uzrání se vývoj obrací. Dostředivost roste, odstředivost malátní. Svod i rozklad hudebního dramatu. Týž proces. Dokonalé podobenství. A takto nutno rozuměti »vývoji« a »pokroku«, terminům, jež tolikráte špatně vykládal, sudílci i přívrženci díla Lisztova: při sňatku i při rozluce vykořisťují se nové dorozumívací prostředky; vždy umění se chystá k novým objevům a obohaceno se vždycky vrací z výprav k starým břehům, jejichž úrodou se během plavby sytilo a sytí.

* * *

Lisztův noëtický kriticismus vykládá akt poznávací tak, že lidská aktivita tvoří z látky, z počitků, kterými ji zásobují smysly; přiznává se tedy, že se účastní faktorové dva, činný, vyjadřující a trpný, zpracovávaný. Jest ovšem třeba ještě aktu volního, aby zpředmětnil se výraz, který dotud zůstal pouhou vidinou, již zatím jenom v duchu dokončila tvůrčí lidská mohutnost; mezi fantasií tvořivou a vnímající zprostředkuje objekt, narozený z vůle. Postřeh často bývá bezděčný (což neznamená podvědomý); jeho ztělesnění vždycky chtěné.

Zdá se s nadbytkem, když obírá se Liszt i vlivem plemenným a působením společenského a přírodního prostředí; jsouť oba tito činitelé zdrojem umělcovy látky. Ale Rousseau vznítil zájem pro folklor a pro kmenovou originalitu — romantické kočovnictví fysické i tvůrčí zde se ohlašuje po prvé. I všímají si jeho žáci, cestujíce krajinami vzdálenými od sebe, všech rozdílů, jež poučují o svérázu jejich obyvatelstva, i znaků společných, jichž národové jiných zemí nemají a které tedy tvoří národního ducha. Tak Liszt, sjezdiv celou Evropu, nelení si všude pátrati po cigánských tlupách, sebe roztroušenějších a plašších, a prostuduje podrobně jich celý byt, s nelíčenou dychtivostí umělce i sociologa i ethnografa. A jako Rousseau v kraji valliském, nezapomíná si všimnout ani jejich kroje. A bude-li psát o Chopinovi, jak idealisoval polský tanec, přimaluje do pozadí celý obraz mravolíčný. Když Liszt tiskne poslední své spisy, ohlašují se již v umění i vědě positivistické snahy. Darwin domýšlí svůj system mechanické evoluce, Taine sestrojuje důvtipně a v duchu doby svoji estetiku, navazuje na Lamarcka, který v mnohém předjal Darwina a podle něhož řešil problem prostředí i raçový sám Balzac. Liszt jsa opět na stráži, jako vždycky, když se rozedníval nový zítřek kulturní, pozapomněl svésti nové proudy v jedno myšlenkové řečiště . . .

Schopnost, která bezděčně a mimochodem poznává, okamžitě vyciťujíc, uhadujíc, utušujíc, zor, od přírody ostrý, zve se od dob Rousseauových instinktem.[1]) A je to tatáž jasnovidnost, týž dar zření snadného, v nějž věří Plato, mistr Rousseaův a filosofů filosof, vykládaje hluboce, že zkoumání a poznávání vůbec jest jen rozpomínání; každá duše kdysi pravé jsoucno viděla, ač všecky si je nepřipomínají *stejně snadno* na podněty světa tohoto.

Tlumočeno slovem dneška: kultus intuice. Zprvu Rousseau učí poznávati Emila i Julii jen intuitivními blesky: uváděje celou methodu svou na příklady, nedává jim jiné definice ctnosti, nežli obraz lidí ctnostných, ani jiných pravidel, jak dobře psáti, nežli knihy dobře napsané; horlí, jako Plato, proti vědomostem pouze přebíraným; nevyzvídá ani ve společnostech, ni v knihách, co má myslit zítra. Bystře, v zkratce vnímá. Jedním smyslem poučuje smysly jiné. [2])

A po něm člověk přírodní je u všech romantiků zanícený divák, který *umí* pozorovati; prozřel jako malíř, vyposlouchal skryté harmonie lépe, nežli hudebník a rozvířil svou fantasii nad básníka prudčeji. Civilisovaní lidé nesnaží se postřehnouti svérázu a původnosti věcí téhož rodu, dokud zisk jich k tomu nepřiměje. Lionardo musil pobádat své učně, aby pozorovali, jak se větévky i listí téhož stromu tvarem liší; Bergson (po příkladu Pascalově) ptá se čtenářů, zda rozeznají jednotlivé beránky, a Liszt, zda rozrůzňují příslušníky cizí rasy. Primitivním bytostem je cizí tato vypočítavost; bez návodu, sami, vyzvědí, co nám každým okamžikem uchází. Neboť nad ostatní smysly spolehlivěji je vede instinkt, cit, původní zdroj poznávací: i vybíravý zrak je vlastně choulostivě jemný cit.

Tak zrodila se takměř maně romantická *synestesie.* Lisztův cigán spatří pouhou březinu; co z ní však vyčarují rozehrané smysly? Bílé pně se proměňují v pohádkové tanečnice; v libě kolísavém reji halí a zas odstírají dlouhé vlasy štíhlá tílka vil plavně po nich splývajíce. A chvějíce se vánkem, vzdávají se břízy-víly tajným polibkům, jichž harmonické echo v opojení ssaje sluch.

Přirozený vnímatel je lačný piják, jehož sensitivnost pohltila všecky mohutnosti duchové. Kořenné a bujně kypré otřesy, jichž co krok si žádá, uvádějí jeho smysly v časté, prudké vytržení; posléze i sebe menší popudové kvantum osvěcuje jako bleskem přiostřenou vnímavost, jež sotva shlédši povrch věcí, zočí náhle samu její podstatu. Věštecký dar cigánek. [3]) Leč hned Rousseau vytýká rub této vlohy, tvořivého principu, jenž v podstatě je passivní a ženský. Toto první poznávací stadium je shlukem otisků, které jednosměrně svazují se v řetězec; intellekt však kupí kolem prvotního jádra kruhy soustředné a sevřené a ze sebe se (v nekonečném počtu rovin) roz-

[1]) Kritikovi nelze doceniti po zásluze vitalistického rysu estetiky rousseau-lisztovské, které dlouho míjela, k své škodě, naše krasověda.

[2]) »Dychtivé a smělé oko působí, že ruka pociťuje pružný odpor lidské pleti, jehož sama nezakouší« (»Nová Heloisa«).

[3]) Tento výklad cigánského hadačství je přejat z Platona. Liszta došel v Carlylově podání. Platonský »šílenec z božského určení« zve se tu hrdina, geneticky však se výklad nemění.

růstající. Podvratný vliv roztěkané poznávací methody se projevuje, jakmile z elementů přejde se k jejich kompleksům. Intensivní postřehy se otupují překotnými srážkami, překážejí si a derouce se do vědomí ne dost účelně a chaoticky, účinkují jako stimulans. Trpnost kraluje a všecek život zpřetrhá se mrtvými a nepřirozenými pomlkami.

Postupuje empiricky, rozbírá Liszt principie této tvorby, aby shledal, jako před tím Rousseau u dětí a Spencer u divochů, že je cigán bytost, která nerozeznává a nepodrží vztahů. Neboť netřídí svých poznatků a nepronikà svazků příčinných; nerozvažuje a neprozírá; usuzuje sice, ale prajednoduchými závěry a jenom o věcech, jež poznal názorně a čitelně. I úží se a propadává tvůrčí oblast primitivních lidí; zdržují se pouze u vyčnělých fakt; unikají životu a jeho dramatickým složkám — myslíť pouze na sebe a (jako děti) nesoucítí s nikým. Opírajíce se o rozum jen smyslový a o pamět jen počitkovou,[1]) podržují fragmenty, anekdoty dějové; o systém a o koncepci ztroskotávají. Slovem, postrádáš tu *reflektovaného* vědomí.

Příroda, jež nasytila barbarovu vnímavost, nepronikà sama v jeho projevy; splývá v jedno s jeho duchovými světy. V dobách kulturního zrání tvůrce sám a zcela ztotožní se s přírodou, ji v sebe pojímaje; neb aspoň jest mu v díle dekorací. Primitivní člověk proti tomu, analysy neschopný, ani nediferencuje zkušeností niterných a vnějších: anthropomorfisuje; duch i země uvedou jej pouze do výsledných, přeletavých *stavů*, stejnorodě zkalených a rmutných, ježto, jako ve stojaté vodě, ochabla již statická i dynamická intensita pohlcených částic. Přírodou se primitivní člověk skolébává v intellektuelní somnambulismus; a takto na cigána konec konců působí i jeho hudba, která zná jen dvojí náladu, stav smutné skleslosti a rozradostnělého opojení, jímž nitro se posléze předráždí, upadajíc opět v passivitu zastavení prvního. Teprve, když lidská schopnost rozlučuje říši duchovou a hmotnou, a když uvědomuje si jejich tajná spojení, vstupuje tvůrce z předsíně k transsubstanci v chrám.

Tak touží Liszt, vzdav s ostatními romantiky úctu bystrým, spolu pracujícím smyslům, *po umělci hloubajícím*, který soudně prosévá a třídí empirický nelad, staví z něho prozřetelně a umí, slovem, účtovati s dílem. »Der denkende Künstler« znamená pak osobnost tak scelenou, že v ní se vyvažují myšlenka, již Lisztův mistr, Hegel, chválí za nejzralejší a nejdokonalejší duchový plod lidský a srdce, bez něhož by kterýkoli pocit tělesný byl pouhé nic, jak Liszta učil

[1]) Liszt, doplňuje empirii *hudební*, dal si schválně *vyprávěti* vzpomínky. Cigáni si namáhavě vybavili úryvky, takže celek posluchači unikal. Bylo nutno příběhem je vést — podobně dovedl Sokrates v »Menonu« barbara-otroka k složitým početním závěrům — aby jej podali souvisle; tu však se jim neuvěřitelně zalíbil, dávné dojmy reprodukovali živě, v plné intensitě, líčíce výjevy bizarním slovem a obratem. Vždycky mluvili jen o sobě. Jejich historky se rozvinují prostičce a chvatně, oplývají náhlými a vášnivými výlevy; fantastarek jedná vznětlivě a energicky. — Liszt pokoušel se také civilisovati cigánského chlapce, hudebně skvěle nadaného. S nezdarem. Hoch dbal jen o své housle, *o své* záliby, podceňuje povýšeně jakékoli vědění; k pravidelné práci přiměti se nedal a hudebně se zdokonaliv, prchl ke své družině.

Rousseau. »Umění buď hlas, z něhož ozývá se myšlenka i cit.«[1]) Materiál primitivem vyzískaný nehodí se tedy k zpracování spekulativnímu. (Umění se zvrhá v prudké, nesouvislé výbuchy, náboženství s vědou zakrňuje, dokud duch tkví ustrnule v molekulách, z kterých teprve snad časem pracně složí články nejjednoduššího logického závěru.) Zbývá *čin,* jímž pravidelně vybíjí se náhlý postřeh; počitek a vůle namnoze se nerozlučují. Tu se inspirují tvůrci prvních epopejí, vždycky ukazujíce, jak ve vznětlivém prostředí, v lidu, davu, národě se zrodí representant, hrdina a rek, jsa bleskem, bez něhož by nehořelo.

* * *

Romantické hnutí libuje si, jako lidé přirození, v kultu činných individualit; tak Rousseau, Lamartine i Hegel, Emerson i Carlyle slovem chválí usilujícího *organisátora*, jakým narodí se Berlioz i Liszt, Smetana i Wagner. Ale uctívajíc dílo vyvolených, vděčně vzpomíná i bojujících zástupů, z nichž vzešli tito zvědové, aby první pronikali v zaslíbené končiny. Romantický universalism rád svědčí o mystickém společenství tvůrců s kmenem národním. Jsouť oba v pravdě jeden dobyvatel, jehož kořist připovídá nová vítězství; a oba rukou nerozdílnou usměrňují sílu tvořivou a odvádějí z dobytých dolů zdroje nové energie.

Z lisztovství se vyznával i Smetana — lze dopátrati se roubů, které urychlily růst a zrání jeho osobnosti?

Postřehová šířivost a intensita, rozloha a hloubka tvůrčí oblasti je dar, ne zásluha, jež vězí pouze v obezřelosti, s jakou umělec svou říši spravuje, a v péči, s jakou zužívá a stupňuje svou moc. Liszt mohl za to posíliti úvahami o primitivismu Smetanův kult *tance*, prapojevu lidového umění, a tedy také obyčejů, kterými lid oslavuje svatvečery (o kterých se odpočívá) svého života a své práce kulturní. Zvyky, povýšené slavnostností okamžiku na obřad, se táhnou v celém Smetanově díle dramatickém, způsobujíce, že lid v něm nikdy není sborem zpívajících statistů, nýbrž obcí, která zasahuje v děj, dozírajíc s plným oprávněním, zdali jednotlivci dosti činí dávným zvyklostem, a jako ztělesněný imperativ bdí, aby naplněn byl předky odkázaný mrav.

Pro fabuli textovou, na niž Smetana míval nesporně vliv, jsou tyto prvky jako pro jiného dramatika elementy t. ř. všelidské (ponejvíce mythy), poskytujíce mu úrodnou a živnou tresť, již celé generace lisovaly, pročišťovaly a zhušťovaly; z nich vyciťuješ typičnost a tentýž svéráz kmenový, jejž zachovali ku př. Nibelungům geniové němečtí. Kollektivní hnutí, vybouřená aktivita davu lidového pak vybíjí se nejsamovolněji v »Mé Vlasti«, v níž rhapsod svého kmene[2]) mnohde naplňuje romantický názor o eposu.

[1]) Lamartine: »Jaké úkoly má poesie« r. 1834. Shodně v »Gorgiáši« různí Plato od umění pouhou zkušenost, která »nedovede dáti počtu o povaze prostředků, jich užívá ... Já pak uměním nemohu zváti, cokoli jednáním jest bezrozumným«.

[2]) Rhapsodiemi jsou obě Smetanova dua »Z domoviny«; i motivicky odkazují k Lisztovi, druhé duo k jeho c-moll rhapsodii, první, náladou epicky poklidnou, k úvodu z ballady o thulském králi.

Smlouvy svatební a námluvy, obžinky i slavnost »rovnosti«, [1]) soudy nebo sněmy národní jsou dramatiku Smetanovi stejně symbolem, jenž na stokráte zrcadlí se v spodních proudech umělcovy duše, stejně motivem, jenž rozzvučí sta svrchních tónů v umělcově nitru, jako úryvečky písní lidových, z nichž, jako ze skizz, vznikly »České tance«. A v nich se najde také rozradostnění, jež zachvacuje lidi pozbavené na okamžik trudů, onen zvláštní osvobozující pocit — do tance a do skoku — kdy volný poutník, vybavený na hodinu z duchového žaláře (primitivním tancům chybí tento podklad), sytí všechny smysly krásou světa, prázdní chvíle, obrozeného a kypícího gesta.

Pokaždé se tedy těží z hnutí nejohnivějších, z oněch, která vznikla z pospolitosti: od taneční erotiky, od snah, ***překonati*** druha (v nichž tkví kořen každé ***hry***), až k horečným povelům davové duše. A heslo »der denkende Künstler« tak se jeví u Smetany (jako u všech romantiků): v podstatě jde o reakci proti umění, jež působí jen fysiologickou nákazou, a o favorisaci děl, jež ***nad to*** vyvolají mocnou resonanci psychickou.

Karel Leger:

Pomsta.

Povídka historická.

(Dokončení.)

III.

Přes pole širá, přes úhory, porostliny dravým proudem valily se houfy bojovníků božích. Na kopcích u Kaňku, nad Gruntou až k Vysoké stál nepřítel — řady nepřehledné — ale ustoupil k Hoře Kutné.

Tehdy Zikmund král hostem byl s pány a komonstvem skvělým v klášteře sedleckém, hodovali a radili se tam, kterak potlačit, zadupat dračí semeno, které vyrůstá z české prokleté půdy a děsí celý pravověrný svět.

Radili se. A hle, posel jeden za druhým přijíždí, jedinou zvěst přinášejí všichni zděšeni: Žižka se vrátil! a již tam dole, někde pod Kaňkem, bije Uhry, bije Kumány, Němce i Čechy, jak je přivedli katoličtí páni na pomoc králi. Nevěřil nikdo poslům. Žižka, slepý drak — ach, kdež! teprve několik dní tomu, co s nouzí se probil, vždyť tehdy div jej už neudusili, nerozneslí jeho selské houfy na kopytech koní — kdež je dnes! někde se skrývá, jako uštvaný pes, rány si vylizuje.

Ale noví poslové běží, tryskem přijíždějí.

»Táboři bijou! V Hoře zavřeny jsou brány městské, horníci ztratili hrůzou srdce i hlavu — do města nechtí pustit královské vojsko, nevědí čí jsou, havíři rotí se po ulicích!«

---

[1]) Jež slaví vždycky lid a ke kterým sám zve i svoje zaměstnavatele (Karolinu, Kalinu).

Od plného stolu páni vstali. Mniši cisterciáni s opatem sběhli se poplašeni, na kolena padali, ruce spínali: »Neopouštěj nás, králi náš, pane! Nenechávejte, páni rytíři, ubohé služebníky boží na pospas kacířům! Neboť proti komu obrátí se nejprvé vztek jejich? proti nám, proti klášteru!«

Na nádvoří klášterním vsedaje na kůň zachechtal se Pipa z Ozory, vrchní velitel všeho vojska křižáckého — celý ve zlatě a stříbře od helmice až po koňské podkovy:

»Zbabělí jsou tito mniši! Bůh s vámi! Do kostela jděte, modlete se!« latinsky řekl. »A my už tu luzu kacířskou rozdupeme, ježaté hlavy Husitů na kopích rozneseme ještě dnes!«

Byli tu čeští páni, katolíci. A pan Čeněk z Vartenberka z nich v sedle se vztyčil, zamračen po česku vykřikl, aby král Zikmund slyšel: »Pošetilec jakýsi je ten Pipo, nezná českou luzu! Bojím se, že brzo ji pozná!«

Slyšel král, ohlédl se, usmál se trochu, kývl hlavou, jako vždy plachý, nerozhodný, ulekaný: »Také myslím, pošetilec je Pipo. Nezná, jak jsou tvrdé kacířské lebky. Ale přece dnes je rozdupeme s pomocí boží!«

Sotva z kláštera vyjeli, shlédli už, jak od jihu s výšin a kopců přes pole žene se v nepořádku královské vojsko prchající k branám horským. Uhři, Kumáni, Sekelové, Chorvati, Němci, Rakušáci a Štýřani, koně, pěší, vozy s těžkou střelbou a se spíží, korouhve se znamením kříže — všechno se valilo, řvalo, supělo, rachotilo, skřípalo, železem řinčelo na zmateném ústupu. Drobounce padal sníh, zmrzlá země duněla.

Pipo z Ozory zaklel, pobídl koně, se svou družinou vybraného panstva v cestu se postavil prchajícím zástupům zsinalý vztekem. Bil šavlí do lidí, koně přes hlavy, aby zastavil zbabělé — ale jako zvířený proud hrnulo se to kolem něho se všech stran. Vraník zděšen vzepjal se pod ním a proud jej bezmocného unášel. Slyšel kolem sebe proklínání ve všech možných řečích, stísněn a každé chvíle v nebezpečí, že bude sražen a udupán, viděl strašný ten chumel — hrůzou vytřeštěné oči prchajících, zarudlé tváře, otevřená ústa chraptivě řvoucí, vlající hřívy koňské, z nichž se kouřilo, chřípě krvavé, pestré čabraky, přílby, pukléře, kopí. — Teprve Němci Štýřané ustupujíce v jakémsi pořádku uvolnili mu cestu.

Krále Zikmunda s komonstvem nádherným čeští páni doprovodili až do Hory, zavřenou bránu násilím otevřeli. Ale králi se nezdálo ve městě zůstat, za hradbami očekávat nepřítele; nevěřil ani měšťanům ani havířům. Strach budil nedůvěru, hrůza rostla v ulicích, zvony bily na poplach, krvavé bitky sváděli havíři mezi sebou. A král ulekaný před večerem o překot opouštěl město s dlouhou řadou vozů naložených plně nejvzácnějším zbožím. K nápravám provazy dal přivázat horníky podezřelé, že přejí kacířům. A měšťané králi věrní, rody nejbohatší s dětmi a ženami prchali z bran před pomstou, zsinalí, s dechem zatajeným, jako by již krvavá pěst sahala jim po hrdlech. Se čtyřech stran

hořelo město. A král Zikmund ujížděl neohlížeje se, obklopen vybranou družinou v ocel a železo oděnou. Sám v drahém kožichu, zimomřivý, s hlavou sklopenou k šíji svého koně. Ujížděl cestou, kudy před nedávnem ve slávě a s hrdou nadějí přišel v čele nepřehledných zástupů svých. Zaslzel, a jeho slzy padaly koni do hřívy a v mrazivém ostrém větru stydly tam v ledové krupky. — Rychle, rychleji ujížděly přeplněné vozy, družina králova pobízela koně. Neboť strach byl ne před nepřítelem, ale před zmatenou směsí vlastního vojska, aby cestu nezastavila, vozy nevyloupila.

Přes kopce již po stráních valil se šik Táborů, vozy jejich sjížděly v řadách, blýskalo se a hřmělo z nich, houfnice duněly, veliké kule hvízdaly, vozy rozrážely ustupující zástupy královské.

»Co vidíš, Koudelo?« ptal se Žižka naslouchaje rachotu střelby, ryku bojujících, úpění raněných v poli — hrozné směsici hlasů, které už dávno zvykl.

Koudela neodpovídal, v sedle vztyčen planoucími zraky díval se s výšiny k Hoře. Viděl ústup, hanebný útěk nepřátel, šílený strach, zmatenou spoustu pěších, jezdců, vozů, soumarů, do nichž praly houfnice, honci táborští vráželi jak ostříži mezi vrabce, práčata metala kameny jakoby z hračky pouhé.

»K čertu! mluv!« nespokojen zahučel Žižka.

Div nezajásal věrný druh: »Hleď, bratře! valí se to, běží, padá —« Zapomněl na okamžik, že vůdce nevidí. »Kdybys viděl! Slunce zachází, vítr po nebi mračna žene, taková roztrhaná, šedivá, zkrvácená zdola, zmotaná, jedno přes druhé se žene — a před námi na polích zrovna tak, jako by vítr celou tu spoustu cizího vojska hnal — tak! jeden zástup přes druhý, jezdci přes pěší; vozy přese všechno, kácí se, boří, padají —«

Žižka bezděky zvedl hlavu, chtěl vidět oblaka letící v záři zapadajícího slunce — vzpamatoval se, do rtu se zahryzl.

Pan Roháč z Dubé, jeden z hétmanů, tryskem dojížděl na zpěněném koni. »Bratře Žižko!« volal z daleka.

»To's ty, Roháči?« poznal jej vůdce po hlase. »Co neseš?«

»Zikmund ubíhá z Hory s naloženými vozy, dobře bylo by poslat mu jízdu do cesty — kaž, bratře, a se svými rozjedu se přes zamrzlý Pách.«

»Ne!« pravil vůdce. »Až tady budeme s pomocí boží hotovi, dohoníme jej. Co Hora? — hnízdo prokleté německých havířů, kteří nestojí nikdy v slově!«

»Bylo by třeba ji zapálit a hradby sbořit!« mínil Koudela.

»Hoří již, Koudelo!« okázal Roháč, »vidíš, na Náměti a pod Barborou, se všech stran se oheň šíří, Zikmund prý rozkázal podpalovat — A naši jsou již u Kolínské brány, havíři někteří jim otvírají, Češi.«

»Dobře, ať naši vejdou a pohasí oheň.«

»Bylo by lépe nechat to shořet, jak už řekl Koudela,« zahučel Roháč.

»Slyšel jsi — jeď!« krátce poručil slepý vůdce. Bez odmluvy, jen zuby zaťav, obrátil Roháč koně, do slabin vztekle jej ostruhou bodl, jen se zajiskřilo koni pod kopyty.

»Co vidíš, Koudelo?«

»Hončí korouhev naše u samých hradeb se okázala, v bubny tam bijí a troubí.«

»Dobře, kaž, ať celou silou pěší i vozy vrhnou se tam, nepřítele od městských bran odrazí, nedají mu vejít!«

Vozový šik Táborů s rachotem kol, dupotem koní a řinčením těžkých řetězů sjížděl k městu, drtě všechen odpor, pěší lid s cepy a sudlicemi klestil cestu Vítr ostrý, mrazivý roznášel kotouče dýmu. Veškeré vojsko Zikmundovo bylo na útěku.

Žižka naslouchal do dálky, znal dunění a hukot svých houfnic i tarasnic, rozeznal ve vřavě zatroubení od hončích korouhví daleko vpředu, jek polnice, víření bubnů, rozeznal, jak ochabuje střelba nepřátel, jak dupot jízdy se vzdaluje, jak nedaleko kdesi níže pod kopcem buší cepy do železných přílbic, jak se kopí s třeskotem lomí.

»Nevydrželi útoku ani lancknechti němečtí v ocelových pancířích!« pravil Koudela, a jen ze zachvění jeho hlasu tušil vůdce, jak rád by soudruh vytasil meč, pobídl koně a hnal se do boje. Nesměl. Po boku slepému musil zůstat, být jeho zrakem. Oběť to byla.

»Jak se tam krásně bijí!« povzdychl jen, v sedle se vztyčil. Chřípě se mu chvěly. S rozkoší dýchal zápach střelného prachu a čerstvé krve.

»A což — oblaka ještě letí?« zamyšlen zeptal se Žižka. Užasle pohledl naň Koudela.

»Ano, ještě po obloze se to honí, zarudlé kusy mračen od západu letí k východu, v černou chmuru se sbírají. Slunce zapadá, hoří červánky. Mráz bude do rána!«

»Nevidím — Koudelo, nevidím! Kde jsme? — už blízko města? Zvony slyším.«

»Horníci otevřeli dokořán brány!« hlásil Koudela. »Poddávají se tobě na milost i nemilost.«

»A Zikmund?« — »Utíká Zikmund i jeho láje psí.«

»A slunce zapadlo?«

»Zapadlo — stmívá se.«

»Kaž zatroubit, ať naši odpočinou před branami, vozy ať srazí, stráže postaví, ohně zapálí a pomodlí se. Zítra, dá-li Bůh, doženeme Zikmunda.«

Nežli se v poli setmělo, ke krajnímu vozu, kde ležel raněný Lukášův otec, přivlekli honci dva zajaté vévody kumánské či z jakého pronároda byli, nikdo jim nerozuměl, rumunsky či maďarsky naříkali. Na opratích je za hrdla přivlekli, po zemi je smýkali přivázané k sedlům.

»Tatíčku! tatíčku!« zavolal Lukáš, »živ-li jsi ještě?«

»Živ jest,« pravila Markyta, která hlídala starce, »živ, ale málo — sotva dýše.«

»Tatíčku, slyšíš mne?« — Raněný otevřel oči: »Slyším, synáčku.«

»Podívat-li se můžeš? hlavu zvednout?« — Markyta pomohla. »Vidíš? dva jsou tu takoví, jak jsi pravil: v zeleném dolmaně s bobří kožešinou, černí, osmahlí — je-li z nich ten či onen, kdo sestru mi udávil, tebe zhubil?«

Strhané oči starcovy spočinuly na jednom — na druhém. — »Poznáváš?«

»Ne!« zašeptal umírající. »Ani jeden, ani druhý!« Hlava mu klesla zpět.

Jak osiky třásli se zajatci, zsinalí, zardoušeni napolo smyčkami, zadrhnutými kolem krků. »Co s nimi?« ptali se honci. Rotmistr mávl rukou. »Čert je vezmi! Zbavte se jich — jsou šachty a jámy na blízku!« Nebylo možno zajatých šetřit, vléci je s sebou, hlídat a krmit.

Lukáš vyskočil na vůz, sklonil se k otci, políbil jeho studené ruce i čelo, zrosené potem. »Tatíčku, tatíčku! jak je ti?«

»Zle!« šeptal stařec, »rád bych už zemřel!«

»Neumírej! prosím tě pro Boha! Ještě den počkej, modli se! Staré tvé oči musí poznat bídníka, který zabil sestru, zabil tebe!« Hlava starci klesla, unavené oči se zavřely. »Co děláš, tatíčku?«

»Modlím se. Pánbůh mi pomoz!« zašeptaly zmodralé rty. —

Rozdělány ohně, rozestaveny stráže. Za hradbami v městě svítil dohasínající požár, krvavou záplavou nad ním rděla se zachmuřená obloha. Mezi mračny chvílemi prosvítal měsíc, ostrý vítr vál a mrzlo palčivě. Táboři odpočívali se zbraní v rukou za svými vozy. Z daleka, kudy vojsko Zikmundovo pobité, zmatené ustupovalo, ozýval se řev. Vrchní hétman Pipa z Florencie a vojvodové jeho všichni silou a mocí hleděli trochu pořádku uvésti opět ve zmatené sbory svoje. Vše marno — korouhve jízdy, vozy, železem krytí lancknechti, Kumáni, Češi, Srbi a Rumuni, Maďaři, Sekelové, všechno se zmítalo v divoké směsi, ječelo, řvalo se mezi sebou, jako psi když se do sebe zahryznou. Nadarmo kázal Pipa osobní stráži, aby kopí namířila proti ustupujícím, marně čeští páni a rytíři, Zikmundovi věrní, s lidem svým krotili zběsilé, rovnali zmatené houfy. Všechno slepě řítilo se vpřed, vlastní vůdce strhovalo, i na kopí vběhlo.

Mávaje praporcem královským zoufale volal pyšný Pipa z Ozora na svoji družinu: »Bijte je!, tu spřež! zbabělce, kteří ještě před bojem prchají, schlíplí jako psi a strachem šílení! Takovému vojsku mám velet já, Pipa z Florencie? Bijte je, pobijte, ať mrtví aspoň zůstanou, odkud živí prchají!«

A pan Čeněk z Vartenberka po jeho boku ohlédl se po poli, jak měsíc z mraků zasvítil. Strašlivá směsice kolem po návrších, v údolích, v černém stínu při samé zemi hemží se, řve, svítí ze tmy zelenými záblesky ocele, dusotem splašeného stáda se ozývá.

»Pobít je!« křičí Pipa.

»Počkej jen!« pravil mu pán z Vartenberka, který časem nevěděl, je-li sám katolíkem či Husitou, ale vždycky byl dobrým Čechem. »Počkej!« zlý úšklebek mihl se mu na rtech, »i toho se, myslím, dočkáš — pobijou ti je!« Pipa malomocně skřípal zuby.

Jenom šiky českých pánů hájily zmatený ústup celého vojska. —

Sotva se ráno šeřilo, zvedly se táborské sbory s jekotem trub a vířením bubnů. Vozy se hnuly. Celý den ještě trval překotný útěk nepřátel, nikdo z pánů vznešených a vůdců slovem ani násilím nedovedl prchající zastavit. Zanechávali po sobě na polích zamrzlých, sněhovým popraškem krytých, krvavé stopy, hromady mrtvých a raněných, kteří v mrazivém větru bez pomoci znenáhla tuhli. Teprve třetího dne z rána u Habrů na vrších část lepšího vojska: štýrských lancknechtů, střelců z Moravy a českých rot s velikou námahou srovnána a sestavena v řady. Chystali se k odporu. Táborské hlídky, harcovníci, honci, koněberky zastavili se. Výstražně volaly polnice od hončích korouhví.

»Co vidíš, Koudelo?« ptal se Žižka.

»Nepřítel stojí, k boji se chystá.«

»Dobře, že stojí, příliš rychle ubíhali, sotva jsme je stíhat stačili. Kaž srazit vozy, trubači ať svolají přední!« Bylo toho třeba — ztracenci, koněberky a kde kdo z nejrychlejší jízdy vpředu dohnali už nepřehlednou řadu Zikmundových vozů, v Kutné Hoře bohatě zbožím naložených, pobíjeli stráže, vozy převrhali lačni kořisti. Neradi poslechli trub a polnic, volajících k návratu.

Zaduněla hrubá střelba s obou stran, nepřítel útočil. Táborská lehká jízda rozletěla se napohled v nepořádku, útočníci udeřili s divokým rykem na sevřené vozy.

»Ať si zuby vylámou, čerti!« smáli se Táboři, »jen blíž!« A za okamžik ustupoval nepřítel, opravdu zuby si vylámal, čela otloukl o kované boky těžkých vozů.

»Kdo to tam, k čertu? Kdo to tam? Zpátky!« výstražné hlasy volaly — ozvala se polnice k ústupu.

»Co se děje? Slyším výstrahu, koho volají?« Žižka se otázal. S Koudelou a hétmany stál za hradbou vozovou, kůň jeho nepokojně trhal uzdou, kopytem hrabal slyše hvizdot a třesk železných i kamenných kulí. »Co se děje?«

»Houf nějaký náš jízdný, proti povelu a rozkazům rozjel se útokem na nepřítele, do nejhustší vřavy se žene, cestu prosekává, bije a rve se — co myslí, čerti? Málo jich! Vždyť se tam propadnou jako v proudu divokém, už ani hlavy jim není vidět, jenom to kolem nich víří, jen šavle se míhají, se všech stran je obklopili!« ozývalo se s vozů. Všichni — kde kdo — zvědavě hleděli na odvážný houfec jízdných, kteří slepou troufalostí probíjeli se přesilou nepřátel. Nějaký cíl měli patrně — hnali se jedním směrem, bili, sekali, palcáty rozráželi přílbice, kopyty koní zadupávali padlé. Krvavou cestu si prosekali, ale hned za

nimi jako příboj srazily se opět nepřátelské zástupy, řvaly, jásaly. Malý houfec řídnul.

»Vždyť je tam všechny utlukou, udusí, rozdrtí! Hoši nešťastní! Nevrátí se nikdo z nich!«

Střelci s vozů namířili houfnice v tu stranu Hétmani stěží bránili jízdě, aby nedbajíc nebezpečí nevrhla se tryskem na pomoc zoufalým odvážlivcům.

»Kdo tam, neposlušný, šíleně vedl lidi do jisté záhuby?« ptal se vůdce. Kdosi odpověděl: »Rotmistr Lukáš!«

»Máme je nechat zahynout?« nespokojeně ozývalo se v řadách bojovníků.

Houfec mizel už ve vřavě nepřátelské přesily, jen bylo vidět, jak tam v nespočetném davu uprostřed vře to a zmítá se, jako když smečka psů medvěda dohání, zakusuje se víc a více ze předu i z boků.

»Uštvou je!« křičeli Táboři, »pomozme! Proč se díváme?«

»Žižko, bratře!« pravil Koudela, »máme je tam nechat zahynout?«

»Nechat!« zamračen odpověděl slepý vůdce. »Proč útočili bez rozkazu a bez rozumu? Jejich vina, zahynou-li.«

»Ale škoda jich! Škoda Lukáše!«

»Starý táta už se nedočká pomsty!« kdosi blízko Žižky na krajním voze pravil. »Umře. Jan Jakubů, ranhojič, řekl, že večera nedočká. Umírá už starý, nedočká se. A syn, Lukáš rotmistr, chtěl přivléci lotra, který mu otce ubil, sestru zadávil, aby starý viděl, že neumírá nepomstěn.«

Žižka bezděky se ohlédl, jako by vidět mohl. »Koho chtěl přivésti? Zná viníka?«

»Nezná. Jeden z Uhrů či z Kumánů prý je, kníže či vejvoda nějaký, v zeleném dolmaně s bobří kožešinou.«

»Těch tu, takových knížat kumánských, maďarských či tatarských, kde ho najde?«

»Přísahal, že najde! Deset jich už na smyčce konopné přivlekl k otci, nikoho z nich nebožák nepoznal. A Lukáš hledá. Proto se pustil za nějakým hejnem těch lotříků, zelený dolman tam zahlédl, ale zastoupili mu zpáteční cestu.«

»Udupou je! Hle, jak se tam ženou! Sto na jednoho!« ozývalo se kolem. »Což je tak necháme? Jsou naši! K čertu — hej! Dívat se máme, jak umírají?«

»Co kážeš, bratře Žižko?« ptali se hétmani. »Nepřítel ustupuje, houfnice naše zle tam řádily. Zdá se, že výše na kopcích k novému útoku se chystá.«

»Chystá-li se, nečekejme, až bude připraven. Ku předu tedy, děti! Bijte!« zavolal slepý vůdce. Jako když na zvon udeří, rozlehl se jeho hlas až k vozům nejzazším. A polnice a bubny odpověděly heslem k útoku. Hradba vozová se otevřela, vysypaly se houfy pěších s cepy a sudlicemi, zařičeli koně, s divým rykem rozletěla se jízda — bili, sekali, zadupávali.

Vysekali Lukáše z tísně ve svrchovaný čas. Z padesáti mužů, s kterými vyjel, dvacet mu zůstalo. Sám krvácel posekán, šíp vězel mu v rameni, nedbal. Šíp vytrhl, rozlámal, zahodil, jako mouchu, která štípla.

»Bůh vám odplať!« řekl těm, kteří mu na pomoc přispěli. Koně pobídl. Na smyčce po zemi vlekl zajatce — nějaký velmož to byl, v zeleném dolmaně, s pasem zlatým, drahokamy posázeným, černovlasý, osmahlý. Ubožák zoufale chytal rukama konopný provaz, který mu hrdlo svíral. Nemohl dýchat, sípal jen: »Milosrdenství! Smiluj se!« Marno — po zemi, přes umrzlé hrudy, přes rozdupaný sníh vlekl ho Lukáš k vozům.

»Tatíčku, živ-li jsi ještě?« zavolal.

Markyta nazvedla hlavu starcovu — zsinalou, studenou, s očima zapadlýma, zavřenýma. »Mrtev!« zoufale vykřikl syn.

»Mrtev již od rána!« pravila žena.

Jan Jakubů, ranhojič, byl tu. Dosvědčil: »Mrtev! Celé tělo ustydlo, ztuhlo, zmodralo. Hleď!« Odhalil ruce a hruď starcovu, zčernalé žíly v nehybném těle vystupovaly. »Jen srdce ještě slabounko bije.«

»A oči — oči ještě žijí!« s hrůzou vykládala Markyta. »Ach, ty oči! Strašno pohledět, když se otevrou! Bůh mu ulehči! — zemřít nemůže! Tělo mrtvo, ale duše ještě v něm!«

»Tatíčku, probuď se! Slyš! Otevři oči!« zavolal syn, vzal sám hlavu starcovu do rukou, na oči políbil.

Zapadlé oči se otevřely. Opravdu hrozno pohledět — mrtvého živé oči. Ústa se nehnula, sevřená křečovitě, bez krve, zsinalá, studená — jen oči!

»Vidíš-li?« ptal se syn úzkostlivě. Nehnula se hlava, neměla síly přisvědčit, ale v očích se zalesklo slabě. »Vedu ti toho — lupiče, vraha — je-li to on? Podívej se, tatíčku, podívej!«

Markyta podržela hlavu, aby oči mohly vidět. A Lukáš na provaze přitáhl zajatce. »Stůj, pekelníče!« rozkřikl se. »Hleď v tyto oči!«

Bázlivě pohlédl zajatý — příšerné oči, zelené, vybledlé upřely se v jeho tváře. »Znáš toho, kdo tu umírá?« ptal se Lukáš.

Hrůza otřásla zajatcem, strašlivé oči jako by se rozžhavily a pálí pohledem.

»Ne! Neznám! Bůh mi svědek!« šeptá zkomolenou češtinou a chvěje se po celém těle. »Neznám!« Chtěl by se odvrátit, aby neviděl strašlivých očí — nemůže.

»Tatíčku, poznáváš jej?«

Hlava je mrtva, ruce jsou mrtvy, jen oči hledí a hledí — nezavírají se.

»Poznává!« vykřikl Lukáš, vykřikli okolo všichni. »Poznal jej!«

Zajatec padl na kolena, spíná ruce — ale starcovy oči neúprosně obracejí se za ním a hledí, hledí.

»Tatíčku, nezavírej oči! Nezavírej!« prosil syn. »Chvíli ještě ať vyčkají ty oči, až uzří, jak bude pomstěna Blaženka ubohá, její smrt a ty sám, tatíčku! Tvoje rány krvavé! Nezavírej oči!«

Zsinalá víčka zavírala se již umdleně, ale zvedla se opět a oči hledí, hledí, jako by vystupovaly z mrtvé hlavy.

Těch dvacet druhů, kteří zbyli Lukášovi z jeho čety, stálo kolem s uřícenými koňmi, postříkáni krví vlastní i pobitých nepřátel. Oddychovali, rukávy otírali pot i krev s tváří.

»Co učiníme s tímto zloduchem, vrahem ďábelským?« ptal se jich Lukáš, ukazuje na zajatého, který namáhavě se zvedl a stál s rukama sepjatýma, bledý, uštvaný. Neprosil už, poznal, že vše marno, z podobočí díval se vztekle, zarytě, zaťav zuby, aby se rtů mu neunikl zbabělý vzdech.

»Co učiníme s ním? Škoda proň i provazu!« řekli. »Pod kola vozů jej hoď!« radil kdosi. »Za živa do země zakopat potvoru nelidskou!« mínil druhý. Tresty vymýšleli nejhroznější.

Ale Lukáš vrtěl hlavou. »Málo pro šelmu takovou pekelnou, málo!«

»Čtyřem koním na ohony pěkně přivázat za ruce i za nohy a roztrhat lotříka, pěkně, povídám!« odplivnuv, zahučel kterýsi šedivec.

Lukáš nerozhodnut díval se na zajatce, kterého k lišni u vozu přivázali konopným provazem za ruce spoutané tak silně, že prsty mu zčernaly.

V té chvíli polnice rozječely se po celém šiku, přední řady vozů již se hnuly k další cestě, skřípala kola po zledovatělém sněhu, biče práskaly, koně ržali, pod kopyty duněla zmrzlá země. Hnul se i vůz s umírajícím starcem, vozotaj pobídl koně. Spoutaný Uher k vozu přivázaný zavrávoral, klesl k zemi, chvilku jej rozjeté spřežení vleklo, o hrudy a kameny narážel hlavou, div pod kola se nedostal. Lukáš vykřikl, se sedla za provaz jej vyzvedl, že na nohy opět se mohl postavit.

»Tak ne! Ještě ne! Málo bylo by, proklatě, kdybys jen pod koly měl zdechnout! Ještě ne!« A k samému vozu se přitočiv Lukáš zavolal: »Tatíčku, žiješ?« Oči, strašlivé oči umírajícího odpověděly němým pohledem. Zachvěl se sám syn hrůzou a bolestí, zašeptal jen: »Odpusť mi, ale neumírej ještě! Chvíli ještě měj strpení!«

S návrší nějakého od Habrů cestou k Brodu Německému sjížděly vozy rychleji a rychleji, cesta byla volná. Nepřátelské houfy rozražené nepomýšlely již na odpor, rozběhly se v divoké vřavě bez kázně a řádu, na útěku samy se utloukaly, ušlapávaly. A těla padlých nepřátel po polích byla jedinou překážkou husitským vozům, v nich vázla těžká kola rudnouce krví po loukotích a nápravách.

Zajatec klopýtal za rozjetým vozem, nohy pod ním klesaly, padal. »Usmýkají ho do smrti!« zahučel Lukáš, »na vůz jej vyzvedněte!« kázal svým lidem. Vyzvedli Uhříka, na vůz jej pohodili na kus plesnivého sena vpředu pod plachtou. Přímo proti starci umírajícímu. Řemeny jej přivázali, hnouti se nemohl. Jen viděl před sebou zsinalou, vyzáblou hlavu a v ní strašlivé oči, které nechtěly vyhasnout, ani když odlétla již duše a staré tělo

stydlo. A ty oči hleděly nehybně do tváří spoutaného vraha, viděl je před sebou, strašlivé! Snažil se jinam otočit zrak — marně.

Mladý Lukáš se ještě naklonil přes bednění vozu. »Tatíčku, zde jej máš, hlídej mi jej. Pánaboha prosím, aby dal ti sílu!«

Polnice zněly, všechna jízda volána ku předu — kdesi tam Uhři vesnice zapalovali, loupili, vraždili, bylo třeba pobít je. Kde Uhři či Tataři se vztekali, zbyl živý člověk přece kdes po nich v dědinách, ale kam Němci přišli, všechno utloukali až do těch broučků nemluvňat. S rozvahou a s klidem utloukali až do kořenů plémě kacířské, aby nové pokolení vzrůst nemohlo.

»Oplatíme, bohdá, všem!« zvolal Lukáš odjížděje, »a pak se vrátím, tatíčku!«

A vůz s umírajícím i se zajatcem skřípaje a řetězy rachotě dále po zmrzlých úhorech a pastvinách v řadě za ostatními ujížděl s vrchu do vrchu, zase přes potoky ledem pokryté, přes úvozy zaváté. Ostrý vítr dul, šedivá mračna se táhla po obloze, s nimi kouř vypálených dědin splýval na obzoru.

Vůz rachotil. Mladý vozotaj v sedle na koni podsedním pobízel spřežení. Ve voze obedněném okovanými boky s obou stran, pod plachtou třepetající se byli sami dva — umírající děd a zajatý, spoutaný ten lotřík maďarský či Kuman. Markyta, žena dobrá, na jiný vůz přesedla, kde ranění čekali pomoci či útěchy. Zde ani pomoci ani útěchy již není třeba. Stařík nehnutě ležel přikryt těžkým pláštěm až pod bradu, jen hlava zsinalá, vyschlá vyčnívala, podložena černou medvědí kožešinou. A v té hlavě jen oči žily, brada již odklesla od hořejší čelisti, bylo vidět žluté zuby, zčernalý jazyk za nimi. Vyhublé tváře, zarostlé šedivým strništěm vousů, propadly se. Ani dech nezachvěl chřípěmi. Jen oči živé byly. Dívaly se. Nemohl snésti toho pohledu zajatec a nemohl hledět přece jinam, nežli do těch očí. Zuby skřípal. Modlil se maďarsky či tatarsky, kdož ví, jakého pronárodu byl, a zase zuby skřípal. Vztekle provazy, kterými byl spoután, trhal, marně! Pevně držely. Klel, peklo volal — marně! A vůz rachotil a řinčel, před ním, za ním druhé vozy, ržali koně, biče práskaly, duněla země.

»Ty tam, dědku proklatý, nedívej se, nedívej se!« křikl pojednou jakýmsi jazykem slovanským, polsky či chorvatsky, naučeným na toulkách válečných — křičel, aby přehlušil rachot vozu. Strašlivé oči nehnutě se dívaly. »Ach, ty příšero, ďáble! Kdybych mohl, doškrtil bych tě, zardousil, oči ti vyrval! Nedívej se!« křičel zajatec, peklo svolával. A zase prosil: »Smiluj se! Nedívej se! Zavři oči! Zapřisahám tě, umři klidně! Smiluj se! I Bůh se smiluje nad tvojí duší, nebe ti dá! Smiluj se nade mnou, nedívej se! Pálí to — bolí — smiluj se!« Strašlivé oči se nezavíraly. Zimnice lomcovala zajatcem, krvavé pěny mu vyskočily se rtů. Zuby vycenil, smál se, proklínal, svíjel se nemoha provazů uvolnit, ani hlavy stranou odvrátit. Zběsilý řev jeho zanikal v lomozu, vozový šik valil se jako mračná spousta po za-

sněžených pláních, zanechávaje za sebou černé, rozryté koleje. Z koní se kouřilo.

Před městem Brodem Německým, kam za hradby utekly se nečetné zbytky rozprášených houfů Zikmundových, kázal Žižka stanout, odpočinout. Jízda uherská topila se v rozvodněné řece Sázavě, led se probořil, když druhého břehu chtěla dostihnout. Zikmund král i s družinou pánů a magnátů na rychlých koních dávno útěkem splašeným a hanebným se spasil.

Mladý Lukáš otřel zkrvácenou šavli, do pochvy ji zarazil, oddechl, pot otřel. Krušná práce byla dnes pro muže i pro koně, divoký hon ten! Táboři i Pražané chystali se k odpočinku, vypřahali koně, napájeli. Brány starého města Brodu byly zavřeny, zataraseny, mosty zdviženy, ale vojsko, které za hradby městské se uteklo, zemdlené, uštvané bylo tak, že ani děl a houfnic na hradby nestavěli, ani výstřel se tam neozval, ani z velikých praků nezahvízdla kamenná kule. K večeru se chýlilo; v roztrhaných mračnech na západě zasvítilo zarudlé slunce.

Lukáš dojel k táboru, nalezl vůz, ve kterém ležel ubohý otec.

»Tatíčku, tatíčku, slyšíš mne ještě?« zavolal. A viděl: otec ležel bez hnutí na voze, na kožešinách, — oči otevřené, ale již nebylo v nich života, zkaleny byly, mrtvy. »Tatíčku!« zavzlykl syn, »odpusť, nemohl jsem dříve přijít, tolik práce bylo krvavé. A tys nedočkal se — odpusť mi!« Se sedla na vůz přeskočil, klekl, zkalené oči starci zatlačil. Kolem vozu ve chvilce seskupili se lidé, na koních i pěší. Šedivec nějaký — snad kněz táborský — v huňatém kožichu v přílbici železné modlit se začal modlitbu za zemřelé. Lukáš opakoval slova modlitby, ale hned obrátil se k zajatci přivázanému ještě provazem pod plachtou v koutě vozu.

»Dosti modlitby!« řekl, »tatíček i bez ní v nebe půjde. Ale ty« — pěstí pohrozil zajatci — »ty vrahu, násilníku bezbožný, Tatare jakýsi bez víry a Boha, do pekla půjdeš za rány a smrt otce mého, za sestru moji, ubohou Blaženku, kterou jsi udávil, ty vlku vzteklý! Do pekla! Ďábel tě vezmi!« Jal se rozvazovat a nožem protínat provazy i řemeny, kterými spoután byl zajatý. Ochotné ruce soudruhů mu pomáhaly. »Hle, lotr! směje se, bezbožec! Lebku mu rozrazit!«

Zajatý Kumán, či Maďar, či kdo byl, hétman či vévoda, smál se, — strašlivým smíchem se smál, bílé zuby se blyštěly. Jako by neviděl, co se děje, oči vytřeštěné upíral před sebe. Když mu spoutané ruce uvolnili, za hlavu se chytil a smál se.

»Čemu se směješ, lotře?« za rameno jím lomcuje ptal se Lukáš. »Ustaň!«

»Oči vidím! mrtvé oči! dívají se na mne a pálí! cítím to — tadyhle pod čelem — pálí!« křičel zajatec. »Ach, bolí!« a smál se chraptivě. »Bolí, bolí! zabte mne lidé! zabte mne! rozpůlte mi hlavu, v mozku mne pálí!« Stál na voze zsinalý, černé vlasy prosákly potem, oběma rukama sevřel hlavu a smál se. »Zabte mne!«

»Blázen! šílenec! ejhle! blázen!« vykřikli muži kolem a pokřižovali se bezděčně.

Kněz táborský ruce sepjal a k zachmuřenému nebi pohleděl: »Pomsta Páně! slyšíte-li? hroznější nežli pomsta lidská. Hospodin Bůh dotekl se člověka, rozum jemu odňal, svým prstem poznamenal jej!« Lukáš zadíval se užasle na ubožáka — hle, smál se, zuby cenil. A křičel:

»Bolí! zde pod čelem pálí! dobří lidé smilujte se a hlavu mi rozpůlte, oheň uhasne! Zabijte mne pro milosrdenství boží! oči pálí — vidím je, smilujte se, lidé!« Šílenec seskočil s vozu, všichni před ním ustupovali. Obrátil se k muži nejbližšímu, vousatci ryšavému, který o palcát se opíral. »Smiluj se, bratře! hlavu mi rozbij! ach, pálí! rozbij —!« a smál se.

»Nedotýkejte se! Bůh Hospodin poznamenal jej prstem svým!« volal kněz.

»Nechte! pusťte ho!« rozkázal Lukáš, »pomsta boží s ním! ať jde! ustupte!« Vrávoraje, hlavu rukama tiskna ubíhal šílenec, mezi houfy bojovníků, mezi vozy se proplétal. Smál se, zuby cenil jako vlk a křičel: »Smilujte se, dobří lidé! zabijte mne! hlavu mi rozpůlte! uhaste oheň! pro milosrdenství boží! zatlačte ty strašlivé oči, mrtvé jsou a dívají se!«

S hrůzou všady z cesty ustupovali mu otrlí muži. Do polí vyběhl za ležení, za vozy a stany, do pustých zamlžených polí, kde už se stmívalo. Chraptivý jeho smích zněl jako skřehot krkavčí. Do vsi zabloudil ubožák — lidi hledal. »Zabte mne!« prosil. A zase jen s hrůzou ustupovali před ním vesničané, ženy se křižovaly, v náručí jim děti kvílely strachem. Nikdo se neodvážil nešťastníka zastavit ani dotknouti se ho. Dál a dál potácel se do šera večerního, do tmy noční, ve které zmizel. Snad vlci hladoví slitovali se — — —

Po dva dni odpočívali Táboři i Pražané před branami Brodu Německého, obstoupili jej dokola. Zmatené, vysílené houfy Zikmundovy ve hradbách se tlačily, nedostávalo se jim potravy, kázeň zmizela, hryzli se mezi sebou jako dravci. Vůdcové s prosbami vyšli k Žižkovi, o volný průchod žádali pro sebe i vojsko své. A když slepý vítěz vyjednával s nimi, s druhé strany Táboři bez jeho vědomí divokým útokem stekli hradby, zapálili město, pobili všechno, co se jim v cestu postavilo. Přes hradby po větru letěl dým hořících domů, s ním ryk a vřava boje, dunění zvonů na poplach.

Žižka před branou slyšel. Hlavu zvedl zachmuřen. »Co se děje?« ptal se.

»Město vzali naši!« odpověděl Koudela a jen rameny pokrčil.

»Nerozkázal jsem!« křikl vůdce.

»Sami šli, bratře Žižko. Pomstu hledají, odplatit chtějí za všechny zločiny, které spáchány nepřítelem v naší zemi.«

Cosi chtěl hněvivě namítnout Žižka, rozkazy dát, aby boj byl zastaven, bezděky sáhl si k očím, aby pásku s nich zvedl. Ale po větru nesl se jako vichřice vítězný zpěv:

»Bijte, zabijte, nikoho neživte!«

Vůdce naslouchal. Co to zpívají? pověz Koudelo. Neslyšel jsem ještě tuto strašlivou sloku. Kdo ji skládal! Naše píseň s Bohem začínala: »Proste od Boha pomoci a doufejte v něho!« s Bohem končila. Kde se vzala strašlivá ta sloka?«

»Prvně ji také slyším!« odtušil Koudela naslouchaje.

»Nikdo ji neskládal, zrodila se, bratře Žižko, z krvavých polí, z vypálených dědin, z krve povražděných, z nářku udávených žen a dětí. Musela se zrodit!« ozval se kdosi v kruhu hétmanů.

Žižka ohlédl se po hlase. »Tos pravil ty, Roháči?«

»Já, bratře!«

»Poznávám sotva tvůj hlas. Ochraptěl jsi!«

»Zpíval jsem také novou tu sloku: Bijte, zabijte, nikoho neživte! Dobře zní!«

Fr. Ad. Šubert:

Jakub Vojta Slukov.

(Dokončení.)

V první činohře Národního divadla, dne 18. listopadu 1883 trvale otevřeného, v Adámkově tragedii »Salomena«, hrál Slukov dne 19. listopadu Hroznatu, dne 2. prosince v »Probuzencích« Tomše Vítka, dne 26. prosince v Delavigneově »Ludvíku XI.« vévodu z Nemoursu, dne 25. ledna 1884 v Pailleronově veselohře »Svět nudy« Raymonda, dne 31. ledna ve Vlčkově »Elišce Přemyslovně« krále Jana a dne 16. března titulní úlohu Shakespearova »Macbetha«. 20. duben mu přinesl Palečka v Kolárově »Královně Barboře«, 29. červenec Gerarda v Augierově »Pelikánu«, 21. prosinec krále Severa v Doczyově veselohře »Hubička« a 30. prosinec Filipa Derblaye v Ohnetově »Majiteli hutí«.

Roku 1885 sehrál dne 25. března v Kolárovu »Pražském židu« po prvé Jana Mydláře, dne 12. dubna Marka ve Vrchlického tragedii »Julian Apostata«, dne 15. září Sigurda v Ibsenově »Oernulfově výpravě«, dne 5. listopadu Bruta v Shakespearově tragedii »Julius Caesar« a dne 26. prosince Bedřicha v Daudetově »Arelatce«. Rozumí se, že vedle těch úloh měl ještě i mnohé jiné, zvláště ve hrách již v bývalém Prozatímním divadle dávaných.

Rok 1886 přinesl mu 23. ledna Dermata v Zeyerově dramatě »Legenda z Erinu«, 7. dubna Marcela v Sardouově dramatě »Theodora«, 14. května Chanovského ve Vrchlického veselohře »Rabínská moudrost«, 21. října Dvořáka v Šubertově dramatu »Jan Výrava«, 1. prosince Rychtéru ve Štolbově veselohře »Vodní družstvo«, 22. prosince Běšína v obrázku Stroupežnického »V panském čeledníku«. — Rok 1887 zahájil dne 17. ledna »Othellem« v Shakespearově stejnojmenné tragedii, načež hrál dne 28. ledna

Přemysla v Zeyerově »Libušině hněvu«, dne 18. února Orfana v Jeřábkově historickém dramatě »Závist«, 2. března titulní úlohu Feuilletova dramatu »Chamillac«, 4. dubna titulní úlohu Shakespearovy tragedie »Koriolan«, 25. května Balbze ve veselohře Jaroslava Vrchlického »Soud lásky« a 28. října Karjagina ve Spažinského veselohře »Paní majorka«.

V roce 1888 přidělen Slukovu v Pippichově veselohře »Svět zásad« (20. ledna) Dr. Jarý, Bazzi-Sodoma v Šubertově hře »Láska Raffaelova« (25. února), načež v Schillerových tragediích »Piccolomini« (13. března) a »Smrt Valdštejnova« (26. března) sehrál Illa, ve Vrchlického tragedii »Drahomíra« (3. května) Radslava, v Šubertově dramatu »Praktikus« (16. října) Dra Plachého, v Moserově veselohře »Bibliotekář« (29. listopadu) Lothara Macdonalda a v Kuklově »Svatební noci« (22. prosince) Petra.

Rok 1889 přinesl umělci dne 9. ledna posla v Sofokleově »Antigoně« a za deset dní poté Lorenza v Echegarayově dramatu »Světec či blázen«, 14. února Constantina v »Aféře Clemenceauově« od Dumasa a d'Artois, dne 22. dubna Boleslava v historické tragedii Jaroslava Vrchlického »Bratři«, 3. května Helmera v Ibsenově »Noře« a 25. června krále v Bozděchově dramatě »Baron Goertz«. Účinkovav ve výpravné hře Verneho dne 1. srpna »Cesta kolem světa v 80 dnech« jako Korsikán a 20. srpna v Pohlově výpravné báchorce »Sedm havranů« s textem Jaroslava Vrchlického jako Mojmír, sehrál dne 12. září továrníka Rokosa ve Wilbrandtově dramatu »Dcera pana Fabricia«, dne 21. září Josefa Sýkoru ve Štolbově dramatu »Závěť« a dne 19. listopadu titulní úlohu v Sofokleově tragedii »Oidip král«.

V roce 1890 sehrál dne 7. února v Labicheově a Martinově veselohře »Vojanská krev« kapitána Horace, dne 9. dubna Karla Radimského v dramatě K. Pippicha »Slavomam« a 26. dubna Antonína Havlů v dramatě Al. Jiráska »Vojnarka«, dne 7. října Lykiu v Jaroslava Vrchlického veselohře »Midasovy uši«, dne 24. října Karla Moora v Schillerových »Loupežnících«, 9. listopadu Lacu v dramatě Gabriely Preissové »Její pastorkyňa« a dne 22. listopadu Strouhala v M. A. Šimáčkově obraze ze života »Svět malých lidí«.

Roku 1891 vystoupil dne 21. února jako Gotovcov v P. M. Nevězinově »Druhé mladosti«, dne 6. března jako Horák ve veselohře »Křivé cesty« Jos. Štolby, dne 11. května jako Stockmann v Ibsenově dramatu »Nepřítel lidu«, dne 18. června jako Martial Hugon v Sardouově »Thermidoru« a 8. července jako Žižka v Kolárově historické tragedii »Žižkova smrt«. Dne 24. září sehrál Plachého v Tylově historické hře »Měšťané a studenti«, 9. října Pomerola v Sardouově »Fernandě«, 8. listopadu Atrea v melodramatě Vrchlického a Z. Fibicha »Smrt Hippodamie«, 30. listopadu Vicenu ve hře »Povodeň« Václava Vlčka a 27. prosince Merkucia v Shakespearově tragedii »Romeo a Julie«.

Dne 28. ledna 1892 sehrál v Shakespearově »Pohádce zimního večera« Leonta, dne 5. února ve hře Fr. X. Svobodovy »Směry

života« Malíka, 3. března v dramatě »Jindřich Urban« od Fr. Rutha Přibíka, 26. března Nigrina v obraze J. A. Komenského »Věštba Komenského«, 30. dubna Tintoretta v komedii J. Vrchlického »Pietro Arretino«, 9. července Michala Strogova ve výpravné hře »Carův kurýr« od Vernea a Csepregyho, v Madachově »Tragedii člověka« nejprve Catulla (23. července), potom od 2. srpna trvale Adama, dne 7. listopadu poručíka Hamana v Bjoernsonově dramatě »Bankrot« a dne 9. prosince Pateru v dramatě Ladislava Stroupežnického »Na Valdštejnské šachtě«.

Roku 1893 přiděleny byly Slukovu úlohy: Čarudatta v Sakuntalově-Pohlově dramatu »Vasantasena« (19. ledna), Čapek ve hře F. X. Svobody »Rozklad« (3. února), don Julian v Echegarayově dramatu »Velký Galleotto« (4. března), Pavel Horák ve hře Karla Legera »Slepý« (28. března), Rysoor v Sardouově tragedii »Vlast« (29. března), Blažej v Ruthově hře »Písmákova dcera« (27. dubna), Hefterding v Sudermannově hře »Domov« (27. května), princ Walleský v Dumasově »Keanu« (29. srpna), don Rodrigo v P. Corneilleově tragedii »Cid« (15. září), Fernand ve Feuilletově hře »Bílý vlas« (2. října), Václav Beneš ve Svobodově hře »Útok zisku« (9. listopadu), Leonatus v Shakespearově »Cymbelinu« (30. listopadu), a Bernard v Augierově komedii »Fourchambaultové« (17. prosince).

Z úloh r. 1894 buďte uvedeny: don Pablo v dramatě »Mariana« Joséa Echegaraye (21. března), Lefébvre v Sardouově veselohře »Madame sans gêne« (13. dubna), Vávra v dramatě Aloisa a Viléma Mrštíka »Maryša« (9. května), Omar ve Fuldově veselohře »Talisman«, Petr v komedii E. Pailleronově »Komedianti« (31. října), Jan v dramatě Aloisa Jiráska »Otec« (27. listopadu) a Edgar v Shakespearově tragedii »Král Lear« (5. prosince).

Roku 1895 sehrál Caverleta v Augierově komedii »Paní Caverletová« (14. ledna), Dra Koerbera ve hře Jaroslava Vrchlického »Svědek« (11. února), bar. Rudinga v G. Davisově veselohře »Katakomby« (4. března), Václava ve Štolbově dramatě »Peníze« (3. července), Čardyna ve hře Němirovičově Dančenkově »Šťastný člověk« (7. listopadu) — kterou Slukov sám z ruštiny přeložil —, Jana v Hauptmannových »Osamělých duších« a v Sardouově »Gismondě« (27. prosince) Aluvria.

Rok 1896 přinesl Slukovu dne 4. února Luigiho ve Ferrariho hře »Dvě dámy«, dne 30. března Vlastislava v Zeyerově historické tragedii »Neklan«, dne 1. dubna herce ve »Vstupní sceně« Jaroslava Vrchlického, dne 5. září hraběte Valeckého v Oldenově hře »Oficielní žena«, dne 18. září Sangiorgia v komedii Rob. Bracca »Nevěrná«, dne 17. října Chavenéa v Sardouově veselohře »Staří mládenci«, dne 27. října Abimelecha v Zeyerově hře »Z dob růžového jitra«, dne 12. listopadu Sabina v historické tragedii Jaroslava Vrchlického »Epponina« a dne 14. prosince Maria v Giacosově dramatu »Práva duše«.

Následujícího roku 1897 obdržel úlohy polesného Kalaše ve hře Jana Ladeckého »Dva světy« (3. března), Racontiniho v tra-

gedii Turinského »Angelina« (20. března), Pedra Velegasa v dramatě Jaroslava Vrchlického »Marie Calderonová« (14. dubna), Viktora ve hře Jana Červenky »Opuštěný« (30. května), Frontajeva v komedii J. A. Salova »Darmojedka« (11. listopadu), a Ferdinanda II. v tragedii Jaroslava Vrchlického »Láska a smrt« (28. listopadu). Následujícího roku 1898 sehrál Peška v historické hře Aloisa Jiráska »Emigrant« (30. ledna), Merlina ve veselohře Jaroslava Vrchlického »Král a ptáčník» (19. srpna), Kotělnikova v dramatu A. S. Suvorina »Taťana Rěpina« (11. března), Marslanda otce v »Bibliotekáři« (11. června), plukovníka v »Dobrodiní souží« (11. srpna), markýza de Riverolles v Dumasově komedii »Francillon« (27. listopadu), a Dra Grimsgarda v E. G. Finneově dramatu »Sýček« (21. prosince).

Rok 1899 zahájil titulní úlohou Gerharda Hauptmanna hry »Forman Henčl« (11. ledna), načež dne 22. března sehrál kapitána Castela v Rostandově bohatýrské komedii »Cyrano de Bergerac«, 24. listopadu Rosmera v Ibsenově dramatě »Rosmersholm« a 18. prosince Paeta v »Arrie a Messalině«. — Dne 17. ledna 1900 hrál Titiana v »Pietru Arretinu«, dne 22. února vévodu v Shakespearově hře »Jak se vám líbí«, 18. března vévodu z Bouillonu v Scribeově a Légouvéově dramatu »Adrienna Lecouvreurová«, 25. dožete v »Kupci benátském«, 11. května Clarksona v Dumasově hře »Cizinka« a dne 24. listopadu biskupa v Björnsonově hře »Nad naši sílu«.

Roku 1901 sehrál z nových úloh 26. února Campianiho v komedii M. Pragy »Ideální žena«, 3. března generálního prokurátora v dramatě E Brieuxa »Červený talár« a 13. května v »Žižkově smrti« Racka z Rožmberka. —

Hlásila se těžká plicní nemoc stále důtklivěji. Poznal, že hráti déle nebude moci. Přijal sice režii her, ale nebyl ani při té dlouho ponechán. Dne 14. prosince 1901 rozloučil se s jevištěm Národního divadla jako císař František v Bozděchově veselohře »Zkouška státníkova«. Měl slavný divadelní pohřeb — a na Nový rok 1902 vstoupil do pense.

*

Podle svých záznamů vystoupil J. V. Slukov v Prozatímném a Národním divadle 3074kráte a měl v nich 415 nových úloh. Úctyhodná to číslice, ukrývající ohromnou sumu práce umělecké v učení a studování jich, ve zkouškách a představeních. Zemská divadla v Praze nemají dosud tak ustláno, aby mohla do rokdávati — jako velká divadla pařížská nebo berlínská — jen několik málo her s velkým počtem představení. Obecenstva domácího a zvláště přijíždějících přespolních a cizinců nebylo a není dosud v Praze tolik, aby nebylo nutno hleděti téměř jen na lidí domácí. Ta nutnost ustoupila do pozadí jen v prvním roce trvání Národního divadla, kdy divadelní vlaky přivážely tisíce duší, prahnoucích poznati Zlatý dům, a ob čas za velikých výstav, Jubilejní r. 1891, zvláště pak Národopisné českoslovanské r. 1895.

Obecenstvo domácí nepřeje si viděti často tutéž hru. Není ještě dorostlé k té duševní a společenské zábavě, aby se bavilo jednou kusem, po druhé uměleckým jeho podáním, po třetí studiem té které části jeho podání a jindy aby opět na tutéž hru šlo do divadla hlavně jako do společenského salonu Novinky, novinky, novinky! volá. A nepřichází, není-li jich. Poněvadž pak pokladna volá ještě důtklivěji po penězích nežli obecenstvo po novinkách, nutno novinky sypati.

A tak měl Slukov od 16. ledna 1875 do 14. prosince 1901 415 nových úloh. A že největší část jich nebyly druhu podřízeného, viděti ze seznamu jich. Hrál namnoze úlohy divadelně prvořadé — ač umění hercovo arci i nepatrnou episodu může učinit prvořadou.

Z počtu a povahy úloh viděti, že J. V. Slukov byl z předních opor české činohry a umělec jistě vynikající. Síle podřízené takové úlohy svěřovati nebývalo by možné — zvláště kdyby nebyla oblíbena. A Slukov byl oblíben od počátku do konce. Jeho umělecká klaviatura neměla hned několik oktáv tónů, ale těmi tóny, které měl, vystačil na takové podání úloh, že žádnou nepodal nezdařeně, po jistou míru vyhovuje v každé.

Vedle jeho umělecké snahy docházelo k tomu tím, že byly mu přidělovány úlohy jeho osobité povaze přiměřené. Každému znateli divadla zjevno z nich, jaké to byly úlohy. Šly od deklamačních a representačních — v historii i v přítomnosti — až k postavám venkova. Skoro všechny pospolu měly jeden společný háv: postavy jimi tlumočené byly a jsou jistého společného přímočarého rysu, otevřené, zpravidla poctivě smýšlející, neznající lsti a falše. Král, šlechtic, rytíř, hrdina vůbec podle starého pravítka narýsovaný a zkrojený, tak jako vesnický junák nebo měšťanský manžel či milenec, důstojník, inženýr, tribun lidu, vynálezce — to byli Slukovovi lidé pro jeviště. Oidip, Julius Caesar, Brutus, císař František, Wetter ze Strahlu, Jan Hus, Vlastislav, Žižka, Odolan, Rysoor, Antonio, Otto z Losu, Tomeš Vítek, Dvořák, Vávra, forman Henčl, Strouhal, Stockmann, Horác, Lorenzo, Budil, Helmer atd. atd. — to byly jeho postavy — v podstatě téhož vnitřního typu nebo zevní formy. V každé z nich bylo především viděti Slukova; dar odívati každou zvláštním hávem a zvláště žíti každou na jevišti jejím vlastním vnitřním životem značnou měrou mu scházel. Teprve, jak zmíněno, v posledních letech částečně toto umění se mu dařilo.

Co uvedeného typu postav bylo vzdáleno, nepovedlo se umělci vždy stejně. Zkoušku největší v tom vzhledě podstoupil Macbethem jemu přiděleným. Věnoval mu práci velikou — jakož vůbec byl Slukov vždycky umělec velmi svědomitý — ale ukázalo se, že bylo požádáno na něm více, nežli k čemu svým uměním se mohl dopracovati. Taková postava duševních stínů, řas, pracující ještě daleko více v nitru svém než zevními činy, byla nad jeho sílu, stála mimo hranice jeho pravidelné zdatnosti. Slovem charakteristika zevní a vnitřní reálnosti nebyla Slukovu vlastní, k té se dostával

jen s námahou a pouze tam, kde aspoň valná část rysu takové postavy (na př. Vávra, Henčl, Strouhal) byla mu vlastní jeho uměleckou povahou osobní. Ale líbil se vždy — v tom vzhledě jsa blízký F. F. Šamberkovi, jemuž (mám na mysli Šamberkovo působení v Národním divadle) na jevišti u obecenstva také žádná úloha neselhala, ač ne vždycky plně se kryla s požadavky k ní důvodnými.

V prvé řadě byly pro Slukova úlohy vážné. Hrál úspěšně i ve veselohrách, maje humor jasný, ale bez tryskající síly a bez toho jistého lehkého švihu, jehož sobě veselohra žádá. Býval v ní poněkud těžký a jen výjimečně některé postavy mimořádně dýchaly plným dechem veseloherním. —

Slukov vítězil vždy předem již svým zjevem. Vyšel na jeviště a budil zálibu. Rys otevřenosti, poctivosti mu ji množil. Zastřenost hlasu nebyla tak silná, aby mu vadila. Hlas jeho — ne sice tak zvučný jako Šimanovského, Seiferta, Frankovského, Šamberkův a j. — zněl příjemně. Sympatické obecenstvu pravidlem úlohy ovšem jej v zálibě také vynášely. A tak patřil Slukov na jevišti i mimo ně po celý život k hercům velmi oblíbeným a byl při tom, jak zmíněno, dobrou a spolehlivou oporou divadla.

Jakož pak činohra vůbec v naznačených mezích jeho tvořivosti, tak zvláště činohra česká v týchž mezích mnoho mu vděčila. Již samo jeho vlastenectví a neméně úcta před literaturou vedly jej k tomu, že rád vystupoval v českých pracích, nepohlížeje na některé tak s patra, jako některý jiný kolega. Hrával poctivě, i když úlohou nebyl právě nadšen. Jen nesměl spisovatel po jeho názoru se dotknout jeho lidí vesnických, předváděti je s nějakým stínem na nich! »Naši furianti« byli mu něčím plného respektu nijak nezasluhujícím a přímo vášnivý odpor jeho vzbudila Ladislava Stroupežnického hra »Vojtěch Žák, výtečník«.

Ta byla mu hotovou profanací, znesvěcením lidu selského. Neboť titulní postava byla nakreslena podle četných odchovanců novinářské fráze na vesnicích v letech šedesátých a sedmdesátých, které jí byly modely. To však podle Slukova bylo urážkou vesnice, asi tak, jako postava vesnického učitele v »Našich furiantech« popudila k veřejnému protestu kteréhosi vlasteneckého učitele. Agitoval tedy Slukov proti hře, a když i jinak ve straně mladočeské vzbuzena byla domněnka — bezpodstatná, — že Stroupežnický tou svou prací chce vystoupiti proti straně mladočeské, docílilo se, že hra nebyla k provozování připuštěna. Z čehož měl Slukov radost velikou, tím větší, že jakési škvíření bylo vůbec mezi ním a Stroupežnickým, ač jinak nikdy nevedlo ke zjevnému sporu v divadle. —

Nucený jeho odchod od Národního divadla dotkl se Slukova hluboce i trpkostí odchodu vůbec i nemocí, pro kterou mu bylo umělecké dráhy se vzdát, i jinými okolnostmi. U muže zdraví na oko skalopevného dostavil se neočekávaně v listopadu 1897 plicní katarh, na začátku ne silný. Ale v březnu následujícího roku zhoršil se tak, že byla Slukovu dána mimořádná šestinedělní

dovolená. Odebral se k radě lékařské do půvabné Iky u Lovrana, kde choroba se mu zlepšila, tak že 30. dubna 1898 opět mohl vystoupiti v úloze Budila. Další měsíční dovolenou letní prospělo se zdraví jeho tak, že nikdo netušil zlých následků. Ale dne 22. března 1899 objevila se z plic krev, což v přestávkách se opakovalo do 22. července. Bylo to znamením těžké plicní choroby. Umělci byla dána dovolená, dokud by se necítil zdráv a k účinkování na jevišti opět způsobilým. Mohl vystoupiti teprve 17. září, kdy obecenstvo s velkým povděkem jej uvítalo v úloze Filipa Derblaye. Správa divadla zachovala se k nemocnému tak, jako činila v jiných případech, kdy šlo o přední členy, nechávajíc je ve svazku divadla nejen s plnou gáží, nýbrž i se zaručenými honoráři, které ve smyslu smlouvy měla právo srážeti v době nemocí. Tak bylo kdysi na př. u H. Cavallarové a M. Panznerové, u kterých rok až půldruha leta se čekalo na uzdravení.

Koncem června 1900 docházela smlouva Družstva Národního divadla, kteréž vedlo divadlo od r. 1880, se Zemským výborem — a o správu divadla v novém období počalo se ucházeti nové sdružení z podnětu některých pánů, kteří jednou týdně se scházeli k společenské zábavě. J. V. Slukov patřil k nim. Nový, netušený před tím cíl probudil jej na jaře 1900 k horlivé agitaci i mimo divadlo i mezi členstvem divadla, jež nabádal, aby se vyslovilo pro novou správu. Došlo také skutečně ke změně ve vedení divadla.

Slukov onemocněl znova chrlením krve dne 9. června 1900 a stonal do října, načež hrál dále. Nad to ještě přijal úřad režisera — jejž odmítl, když mu byl nabídnut v říjnu 1884 — namáhavý i pro muže zdravých plic, natož pro churavého. Postonávaje, hrál do 6. července. Tu byl stižen zánětem pohrudnice. Nicméně zotaviv se hrál ještě v září a v říjnu 1901. Ale poněvadž lékaři nedávali naději na úplné pozdravení, rozhodla nová správa divadla, vidouc se nucenu pro nedostatek peněžitých prostředků šetřiti až přes míru, že má býti ze svazku divadla propuštěn. A tak došlo k poslednímu vystoupení J. V. Slukova dne 14. prosince 1901, jež nanovo podalo přesvědčivý důkaz jeho veliké obliby: byl to »slavný funus«.

Ale ještě ani nyní těžká nemoc nezlomila čilého jeho ducha a síly fysické. Pense a soukromé jmění jeho umožňovaly mu, že mohl se věnovati ve středu své milé rodiny plné a ničím nerušené péči o své zdraví. Ale sotva že si je opět poněkud — aspoň zdánlivě — upevnil, již se hnal opět dychtivě do nové práce. Pražské divadlo »Uranie«, vzniklé v Holešovicích z doby Národopisné výstavy československé, hledalo nového ředitele — a Slukov hned se o ně ucházel. Rozumí se, že byl radostně uvítán.

Tehdy — někdy na podzim 1902 — celý záře navštívil mne, ukazuje první pořad chytaných her, do nichž zařadil i mé »Probuzence«. Vůbec pak hleděl za doby svého ředitelování k dramatické produkci české a k umělecké výpravě her, povznášeje očividně divadlo a zabezpečuje mu jeho trvání.

A ještě za jinou příležitostí mne jindy navštívil. Vida, že naše odstouplé Družstvo má velikou jistinu, z níž také udělilo dar 20.000 K brněnskému Národnímu divadlu, obrátil se ke Družstvu, se žádostí, aby mu buď věnovalo nějaký značnější dar jednou pro vždy, nebo platilo mu, dokud by trvalo, roční podporu. K tomu však výbor Družstva, hledě k nepochybným toho důsledkům, k jakým by došlo žádostmi u jiných členů divadla, kteří by novou správou divadelní byli propuštěni, nemohl se odhodlati.

Bohužel nebylo dopřáno Slukovu na dlouho působit ani pro »Uranii«, na které visel celou duší. Zákeřná choroba dostavila se v zimě 1903 opět s takovou prudkostí, že jí 17. března 1903 v Praze podlehl, dohrav tak konečně i vlastní život svůj.

Zmínil jsem se již, že Slukov žil v šťastném manželství. Za choť pojal 28. dubna 1890 slečnu Ludmilu Štikovou ze Světlé nad Sázavou, neteř Otilie Sklenářové-Malé, která mu dala dvě dítky, Tomše a Ludmilu. Upřímnou láskou lnul i k matce a sourozencům, z nichž byl prvotně sám desátý. Otec jeho, narozený r. 1790, vlastník statku »u Adamů« ve Zlukově, zemřel r. 1853, načež velká starost o výchovu dětí padla hlavně na matku. Věrný syn ji z Prahy častěji navštěvoval, naposledy r. 1889, kdy ji našel již na smrtelné posteli. I později dojel někdy do rodiště, r. 1894 s Aloisem Jiráskem, s nímž potom jel i do Jihlavy.

Roční měsíčné dovolené trávíval buď cestami v cizině nebo návštěvami u svých a své choti nejbližších příbuzných nebo na některém letním bytě, r. 1900 v Šimanově u Stráže.

Jazyk český ovládal správně, slovem i písmem vyjadřuje své myšlenky určitě a přesně. I na jevišti dbal čistoty jazyka, horše se nejednou na kolegy, někdy jej šeredící.

Při vzpomínkách na tu řadu umělců činoherních, jaká pracovala v Národním divadle, neschází a nebude nikdy scházeti jméno Slukovovo jako jméno člena velmi zasloužilého, soudruha spolučlenů milého a vlastence stejně upřímného jako horlivého. —

R. B. Orchis:

Píseň noční.

Jak by s tvé šíje, ubledlá Luno,
tkanice perel přetrhlá spadla — —
tolik má města večerní lůno
  jasných a žhoucích, nesčetných bodů,
noc když se na Prahu skladla!

Jak by z tvých proudů, Vltavo ztmělá,
přes jez když pěníš v měsíčním jase,
každá ta kapka, tříšť když se bělá,
  stříbrně vzplála — — ještě víc bodů
na nebi v hvězdné plá kráse!

Jak by z tvé výhně, zapadlé slunce,
milion šípů žhoucích ne lidsky
v duši mou padlo zasněnou v dumce — —
tolik je žhavých a bolestných bodů
v srdci mém nyní — a vždycky!

K. Bufková-Wanklová:

Pověst o Macoše.

Pověst o zlé macoše dala jméno hroznému jícnu Moravského Krasu, jenž nyní dospěl nového oddílu svých výzkumů. Nevlastní matka, bažící po chaloupce svého pastorka, vrhla ho do propasti; ale dítě nedopadlo dna, zůstalo viseti kdesi na skále a bylo zachráněno. Žena pak byla svržena lidmi do hlubiny, nebo skočila sama dolů. Tak pověst.

Často a často připadla mně otázka, zdali se pověst zakládá na pravdě. Poučena svým zemřelým otcem, Dr. Wanklem, povzbuzena svým synem, Dr. Absolonem, jala jsem se hledati původní stopy a sbírati všechny varianty pověsti. Ovšem sbírala jsem též pověsti jiné, i báje a staré vzpomínky lidu v celém kraji kolem Macochy a pověstného Sloupu. I podařilo se mně sebrati mnohé staré báje i pověsti a pohádky, často jen úlomky pověstí, pouhé zbytky, které však mohou skrývati v sobě nejednu stopu zapomenutých událostí, pověstí nebo dávných zvyků a pod. Sbírku chovám již po léta v rukopise a tato krátká stať o známé pověsti macošské jest jen malá část celého díla objemného. —

V Moravském Krasu, bohatém na krásy přírodní, setkáváme se s mnohými pověstmi, které jsou rozšířeny i v jiných krajích a známy jsou po celé Moravě, v Čechách, ve Slezsku a v sousedních zemích blízkých ano i daleko v cizině. Namnoze jsou to pověsti historické, »erbovní«, o dracích, o divoženkách a jiné.

Ale nalézáme tu i takové pověsti, které jsou domorodé, vzrostlé jen na zdejší půdě domácí. Zvláště jsou to pověsti místní, vížící se k určitým místům nebo k určitým osobám a ku pravděpodobným událostem.

K takovým pověstem náleží známá a karakteristická pověst o naší Macoše. Pozoruhodno je, že právě jen tuto propast v Moravském Krasu zove lid »Macochou« a označuje jediné ji za tu, do které zlá macecha svrhla svého nevlastního synáčka, ačkoli jest v tamním kraji i dosti jiných propastí, zejména v jeskyních.

Již tato okolnost stačí na důkaz, že pověst o Macoše je čistě místní, odnikud do kraje nepřinesená. Také se nikdy nepřenesla na jiná místa ani blízká, ani vzdálená, jak se stalo a stává při pověstech jiných.

Lid rád zmocní se některé látky ze starých pověstí, nebo cizích přenesených a připíná ji místu děje nejblíže ležícímu a hodícímu

JESKYNĚ MACOCHA NA MORAVĚ

  J. Otto v Praze

se k námětu. Příkladů máme i v Krasu dosti. Na př. pověst o zlém Švédovi a jiné.

Nikde jinde v celé Moravě a jakékoli cizí zemi druhé nenalézáme nějakou propast nazvanou Macochou. Pouze na Slovensku zove lid jakousi skálu »macochou«, k níž se pojí docela jiná pověst, než jest naše.[1]) Patrně je název oné skály přenesen z Moravského Krasu, a to asi v novější době, poutníky, kteří navštívili Sloup i Macochu, neb alespoň slyšeli o Macoše.

Také se nesetkáváme nikde, kde se nějaká propast nalézá, na př. u Hranice na Moravě, s podobnou pověstí o zlé Maceše. Týká se tedy naše pověst jediné propasti Macochy v Moravském Krasu.

Je přirozeno, že lid nazval propast Macochou, udál-li se před dávnou dobou zmíněný onen případ.

Mnozí hledají původ pojmenování jícnu Macochou v jiné příčině a to na základě názvu »Matka« pro Macochu, ve starých spisech uvedeného, nač upozorňuje zejména Dr. Kříž [2]) a V. Havelková. [3])

Sbírajíc pověsti mezi lidem v Moravském Krasu i okolí, darmo jsem se poptávala po záhadném pojmenování propasti »Matka«; nenalezla jsem ni nejmenší stopy tohoto názvu i v jiných pověstech o Macoše, ani v úryvcích o macošské hlubině, které mně byly sděleny.

Lid bydlící kolem Macochy označoval dříve hluboký jícen pouze prostým a zcela přirozeným jmenem »propast«. Teprve, jak lid sám všeobecně ujišťuje, zove hlubinu »Macochou« od té doby, když do ní hodila žena, macecha, dítě.

Název »propast« dle tvrzení mnohých spisovatelů prý úplně mezi lidem vymizel a známa jest hlubina pouze jmenem »Macocha«. Ale tvrzení není správné. Neboť na svých potulkách krajem po celá léta konaných, i dle tvrzení nejstarších lidí i dle svých vzpomínek z dětství shledala jsem, že podnes užívá lid a užíval vždy obou názvů, jak Macocha tak propast.

Dr. F. Sartori [4]) a náš moravský básník P. J. Soukup [5]) uvádějí, že název propast se neužívá a sotva by došel cíle, kdo by se ptal jen po propasti. Soukup cituje výrok Hertodův z jeho spisu,[6]) a praví, že národní pověst o Macoše odvoditi sluší z doby novější, »ač jinak jest nám s podivením, že nějaká místnější zpráva se nám nedochovala o původu této pověsti«.

Nejstarší záznamy o Macoše pocházejí z XVII. století. A v těch spisech není učiněna žádná zmínka o pověsti — Macocha uvedena jest pouze jménem »propast«.

---

[1]) Viz Chotek K. prof., »Cerovo«, Národopisný Věstník 1906, říjen, čís. 7., roč. I., str. 230.

[2]) Kříž Martin Dr., »Dějiny literatury o propasti Macochy«. Časopis Matice Moravské 1900.

[3]) Havelková Vl., »Po stopách bohopocty přírodní hlavně slunce, měsíce, ohně a blesku«. Zvláštní otisk z Časop. Vlast. musejního spolku čís. 78. Str. 4.

[4]) Sartori Fr. Dr., »Naturwunder des Osterreichischen Kaiserthums« 1810.

[5]) Soukup J. P., »Macocha a její okolí«.

[6]) Hertod Fr., »Tartaro Mastix Moraviae« str. 44. 1858.

První spis o Macoše je z r. 1663. Sepsal jej praemonstrátský mnich ze zábrdovického kláštera P. M. Vigsius.[1]) Popsal Macochu a nezmiňuje se ani slovem o pověsti, praví, že lid zove hlubinu »propastí« a také »matkou«. Roku 1669 vyšel zmíněný spis Hertodův »Tartaro Mastix Moraviae«, v němž také není nic uvedeno o pověsti. Proto se soudí, že pověsti o zlé macoše vůbec tehdy ani nebylo. Ale máme za to, že tento názor není docela správným. Pověst o Macoše mohla býti mezi lidem známa i rozšířena, ale nenalezla asi povšimnutí. Tehdy se pověstem nepřikládálo tak velikého významu, ani tak veliké kulturní ceny, jako dnešní dobou.

Do literatury byla pověst uvedena teprve koncem XVIII. stol. a to v německém spise Dr. Mayera.[2]) Proto se má za to, že se mohl zločin macešin udáti teprve koncem osmnáctého věku, a časem se utvořila lidová o tom pověst. Toto mínění je závažno tím více, že ani Hertod ani Vigsius se o tom případu nezmiňují.

Mayer sám zmiňuje se o celé věci již jen jako o pověsti, nikoliv o události, která dala propasti jméno »Macocha«; byl tedy první, který si vůbec pověsti povšiml knižně.

Udá-li se nějaký zvláštní případ neobyčejný, stane-li se zločin, který otřese myslí lidskou, podrží jej konservativní lid mnoho, mnoho let v paměti a než přejde v pouhou pověst, vymře několik pokolení. Po tu dobu nejen zprávy o události samé, nýbrž i pověst podléhají všelikým změnám. Z toho důvodu vznikají všeliké varianty a odchylky od první a původní zprávy i pověsti.

I v tomto případě, než stala se ona zločinná událost pouhou pověstí, — ač-li se přihodila vůbec — uplynulo zajisté mnoho, mnoho let, snad i jedno, dvě století. Jestliže se stal zločin skutečně a udál-li se v polovici neb i na počátku XVIII. století a uplynulo-li tedy od doby spisů z r. 1661—1691 do r. 1781 sto let, kdy Mayer se o pověsti zmiňuje, jest ona doba přece příliš krátká, aby se nebyly zachovaly jistější zprávy, určitější rčení. Ani Mayer neudává ničeho více, než pouhou pověst.

Mám za to, že takový zločin i v době — po uplynutí sto let nepřetvoří se v pouhou neurčitou pověst. Lid tehdy, když Mayer o pověsti se zmiňuje, byl by zajisté určitější zprávy podal, a Mayer by si nebyl dal ujíti příležitost, zjistiti skutečnou událost. Zdá se, že ona událost se mohla stát o mnoho dříve.

V Karafiatově kalendáři na r. 1871,[3]) klade se sice událost, jež zavdala podnět k pověsti o Macoše, do roku 1116. Kalendář německý »Tagesbote« v Brně r. 1883 otiskl totéž ve článku o Macoše. Ale poněvadž není v Karafiatově kalendáři ničeho více udáno, než r. 1116 v jakési historické povídce neznámého autora, co by mohlo vysvětliti něco, nemá celá ta věc pro nás pražádné ceny.

---

[1]) Vigsius, M. A., »Wallis Babbissimi alias Kyriteinensis« 1661«.

[2]) Mayer Dr. J., »Versuch einer Beschreibung der Gegend bei Sluppe in Mähren«, in den Schriften der Berliner Gesellschaft naturforschender Freunde 1781, Bd. II. p. 56—65.

[3]) »Nový Posel z Čech, Moravy a Slezska« na r. 1871, viz také: »Auskunfts-Kalender des Tagesboten von Brünn«, r. 1883.

Když první autoři vydali své spisy o Macoše, mohla příšerná historie o macoše a jejím pastorku mezi lidem kolovati již jen jako pověst a lid mohl i propast Macochou zváti. Jen že název ten nebyl tak rozšířen a znám jako později a jako jest dnes. »Dav lidu, národa, řady pokolení a věků, dav vůbec jest bytost — bezpamětná. Jedna generace z potřeby své chvíle název stvoří, druhá přijímá už jen holý zvuk jména, nic nevědouc o původu jeho a příčině,« praví prof. Polívka.

Nicméně s názvem propasti Macochy je spojena pravděpodobná událost a uplynulo zajisté mnoho, mnoho let po skutku, než název »Macocha« pro hlubinu mezi lidem se ujal, zakořenil a zevšeobecněl, a než se rozšířil. Nevznikl rázem, nevznikl v téže chvíli, kdy macecha dítě do propasti svrhla, nýbrž teprve časem.

Lid nezapomíná toho, co otřese mocně jeho myslí a srdcem. A jsou staré pověsti, které zachovaly patrné stopy určité pravdy skutečných událostí, při všem často romantickém, ano i pohádkovem nebo nadpřirozeném zbarvení.

Pověst o Macoše jest prostá i pravděpodobna; kdyby se byla přihodila událost s macechou koncem XVIII. století, byl by lid nepochybně zachoval bližší podrobnosti i určitější údaje. Ovšem vymírají celé rody, časem se zapomenou jména osob, hrajících hlavní úlohu v takových událostech; ale dosti pozdě, často trvá to i několik věků, jak již bylo řečeno, než se stane z události pověst.

Žel, že nejdříve zapomenuta bývá doba. Lid nepočítá čas. Mnozí starší lidé mezi obyvateli Moravského Krasu neumějí udat ani vlastní stáří, nemohou udat ani rok svého narození, neřku-li aby mohli určiti dávnou dobu, kdy se to neb ono snad přihodilo. U starých lidí zejména často mizí dělení a počítání doby docela. Někteří vypočítávají dobu dle toho, jak byl starý otec, či děd, když zemřel, nebo dále na zad otec dědův nebo babiččin a pod., nebo také kdy se ten neb onen narodil; více nazpět počítati je však pro ně nemožnou věcí. A řeknou-li, jest tomu již sto let, ba je tomu snad více, domnívají se, že řekli již velmi, velmi mnoho, snad nemožně mnoho.

Udál-li se onen zločin skutečně, nelze dobu určiti. —

Ohledejme nyní hluboký jícen propasti a uvažme, je-li možno, aby dolů svržené dítě na některém místě se mohlo udržeti, zda stromek nebo keřík na malém výběžku skal rostoucí mohl dítě zadržeti, nebo zdali dítě samo se mohlo zachytiti.

Macocha leží lesem obklíčena na rovném horním hřbetě vrchu, který dělí údolí Punkvy a Suchého Žlebu. Propast je co do velikosti druhá v Evropě, 137·88 m hluboká, tvoří nepravidelný obdélník se stěnami vysokými, nestejně száznými, zde holými, jinde porostlými stromy a křovinami. Západní stěna srázná měří 137·08 m výšky.[1])

Obyčejnou cestou nelze rozhodně Macochy dostoupit, ačkoli se zdá, jakoby snadno bylo dolů slézti. Je zde dosti míst, které pozorovatele svádějí k domněnce, že snad by se hodila k slezení, a již

[1]) Absolon Dr. K., »Propast Macocha na Moravě«. Str. 81. V Praze. 1904. Nákladem Klubu Českých turistů. Tiskem Unie v Praze.

mnohý odvážlivec, nevěře napomínajícím slovům varovným, přišel jen do polovičky a jiný zaplatil svou odvahu životem.

Dle neurčité pověsti vede prý tajná cesta na dno Macochy, po níž staří, prý horníci, havíři, chodívali. I zdálo by se, že mohla býti proti nejsráznější straně; leč marně ji tu hledá zvědavec. Byla-li, byla a jest v podzemí — tak jsem napsala již před lety, když jsem se počala zabývati touto prací, aniž ovšem jsem měla tušení, jak blízká jest doba, kdy »tato cesta« bude do Macochy nalezena.

Sestup do Macochy shora jest možný jen po provazovém žebříku, s lasy a pod.; vyžaduje se nejméně 60 m. dlouhého žebříku. Sestupy byly obyčejně podniknuty na severní straně, kde se nalézá spodní můstek a kde se označuje polovice propasti. Jest toto místo tedy nejbližší dna.

Spadne-li někdo, nebo je-li někdo svržen do propasti s kteréhokoli místa, zabije se, dopadne-li ovšem dna. Jinak by se to mělo v případě pověsti v Macoše, v níž je řeč o dítěti, které bylo »zázrakem« dle víry zbožných, nebo »náhodou« dle víry jiných zachráněno.

Místo, které se označuje za ono, s něhož zlá macecha dítě svrhla, jest ona srázná stěna stříbrošedá, na níž sem tam bídně živoří stromky, nořící se v hlubinu jezera a dodávající Macoše nejvíce půvabu. Ale pohlédneme-li na tuto sráznou, kolmou stěnu, nedovedeme si ani pomysliti, že by svrchu vržené tělo lidské, byť i dětské, se mohlo na některém stromečku zachytiti. Dlužnoť uvážiti, že svrchu s energickou silou svržený předmět nesmírně rychle padá. Aby byl stromkem zachycen, musil by býti stromek velmi silně zakořeněn, což zde v kamenné chudé půdě nezdá se možno. Spíše by slabý, malý stromek padajícím tělem zachycený povolil a stržen s ním do propasti by spadl, leda že by tu byl rostl náhodou silnější, více zakořeněný a větší strom nebo keř. Ale to není pravděpodobno. V každé kamenité půdě vyroste ze semene náhodou na nějakou kyprou půdu padnoucího stromek, který živoří dotud, pokud nalezne sílu v chudé, výživné půdě ke krátkému jen životu; pak zahyne, uschne, nevyrůstaje ve veliký strom.

Za druhé, letí-li nějaký předmět, silou svržený přes ostrou hranu okraje, letí dosti daleko od tohoto okraje. Kdyby měl býti zachycen nějakým stromkem na výstupku skalní stěny Macochy, musel by letěti při samé stěně, nebo by tu musil býti větší výstupek, než jsou ty, jaké se na této stěně shledávaji.

Tehdy, kdy macecha svrhla dítě do propasti, sotva tu byly jiné poměry než jsou dnes; proto nelze o tomto místě se domnívati, že by tady macecha byla hocha shodila.

Nejbližší okraj propasti od Vilímovic, odkud macecha prý pocházela, jest onen, kde se nachází tak řečený »komín«, do něhož při každé bouři uhodí, jak tvrdí lid. Tady byla prý macecha rozkáceným lidem svržena, nebo sama dolů skočila, jsouc lidmi hnána a pronásledována.

Ani zde nemohla shoditi chlapce dolů, neboť naprosto by se nemohlo žádné letící tělo někde zachytiti. Ani protější strana nezdá

se býti tím příhodným místem. Pravděpodobně by neobešla zločinná žena se svou obětí teprve celou propast, zejména, kde sama byla v nebezpečí, že sletí dolů. Zločinec nejvíce se bojí sám o sebe, proto sotva vstoupila zlá macecha na místo, kde sama nebyla bezpečna.

Celý okraj Macochy nebyl tak přístupný jako je dnes. Nejstarší spisovatelé nám zachovali zprávy, jak bylo nebezpečno přiblížiti se ke kraji hlubiny. Byla to již veliká odvaha, chtěl-li se kdo jen dolů podívati. André[1]) líčí r. 1804 »dívání se do Macochy« takto: »Na východní straně jsou dva malé zářezy v příkré skalní stěně a mezi těmi malá prohlubina, k níž s největší opatrností můžeš sejít a nalezneš pak plošinku na kraji skalním, která poněkud propast přesahuje. Na plošinku, která sotva místa pro lidské tělo poskytuje, lze se položiti na břicho a nahlížeti otevřenýma očima do propasti opravdu závrať vzbuzující.« Mimo to nebyla tehdy v těchto místech rovina, nýbrž svah k propasti; lidé, kteří se chtěli dolů podívati, dávali se vázati na provazy.

Jako nejpříhodnější místo, odkud snad macecha svrhla dítě a ono se zachytilo, zdá se nám býti strana naproti srázné stěně hlavní. Neboť tudy patrně se mohlo snáze přistoupiti k propasti, jelikož je možno zachycovati se stromů až k místu, kde pojednou skála asi na 50 m. kolmo se noří do hlubiny. Na tomto místě také zaplatil smrtí svůj odvážný kousek alpský zkušený lezec ze Štyrska. Slezl kus po srázu dolů, ale najednou sletěl do propasti.

Toto místo zdá se býti pravděpodobně tím, kde svrhla macecha dítě a ono zachyceno větvemi stromu, nebo keřů, zůstalo viseti nad propastí tak dlouho, až dle pověsti pláčem jeho upozorněni lidé, přispěchali s lany a žebříky a hocha ze strašné situace vyprostili.

Ovšem můžeme vysloviti jen pouhé domněnky, neboť nedá se zjistiti vůbec, zdali se zločin skutečně stal či ne. Nemáme však příčin nevěřiti, že by hamižná žena, macecha nenávidějící nevlastní dítě, je nebyla chtěla tímto způsobem sprovoditi ze světa. Není neobyčejnou věcí, že nevlastní matky nebo otcové umoří, k smrti utýrají nebo zavraždí své pastorky všelikým způsobem. Stává se tak leckdys.

Vilímovské venkovance mohla se zdáti přirozeně blízká propast nejvhodnějším místem k provedení zločinu. Uvažovala asi: »Dítě se mohlo lehce zaběhnouti v lese a spadnouti do propasti, z níž navrácení není, která svědectví nevydá.« — Ovšem nenadála se, že čin její přivodí docela jiný následek, než jak si myslila, a že její jediný svědek, oběť sama, nezahyne.

Obecný lid, obývající okolí Macochy, vypravuje příběh prostě, několika slovy. Starší již lidé obšírněji jej líčívali a naleznete mnoho variantů více méně se odchylujících od prostého vypravování původního.

---

[1]) André Christian Karl, Übersicht der Gebirgsformation in Mähren. Brünn 1804. Str. 10—22, a Absolon K. Dr., »Průvodce«, 1912 v Brně. Str. 96.

Je přirozeno, že se této látky zmocnila belletrie a mnozí spisovatelé zpracovali pověst poeticky, romanticky přibarvivše ji dle své fantasie a také ji zbásnili. Od r. 1781, kdy po prvé přišla pověst o Macoše do literatury, vyskytla se častěji a častěji, nejprve ve vážných studiích, v cestopisech a popisných statích. A poněvadž větším dílem psalo se dříve jen německý, máme ze starších dob o pověsti macošské po většině jen německou literaturu.

Teprve od r. 1854 vyskytuje se naše národní pověst v českém tisku. Soukup byl první, který ji pojal do svých spisů, také ji zpracoval poeticky a verše vytiskl ve své knížečce, která byla vydána na památku stoleté slavnosti zbudování Sloupského chrámu, pod názvem: »Kytečka ze Sloupu.« Byla tištěna švabachem a určena pro lid. Soukupova báseň byla svého času mnoho čtena, rozšířena deklamovala se v besedách a školní mládež ji často přednášela. Byla později asi r. 1855 nově vytisknuta a konečně r. 1858 valně přepracována vyšla v úhledném spisku »Macocha a její okolí«.[1]) Soukup byl vůbec první, který psal česky o Moravském Krasu, tehdy »Moravským Švýcarskem« zvaném.

Varianty pověsti o Macoše a celou literaturu o ni, jakož i překlady z němčiny, kým, kdy a kde byla pověst napsána pro příliš objemný rukopis, který tvoří celou knihu, nelze pro málo místa v tomto časopise vytisknouti. Nejstarší spis o Macoše vyšel r. 1663 sepsaný M. A. Vigsiem »Vallis Baptismi, alias Kyriteincusis seu Diversorii etc.«. — Druhý byl od J. F. Hertoda: »Tartaro Mastix Moraviae, per quem rariora ac admiranda in faecundo hujus regionis gremio effusa.« Ve spisech těchto autorů žijících v 17. století stojí psáno, že lid jmenoval propast Macochu »Matkou« a vzdával jí božskou úctu, vodě pak, která jiskřila se na jejím dně, přičítali léčivou moc. Dále vypravují, že mužové, kteří nebyli spokojeni se svými ženami, v slzách dovolávali se této Matky — a svrhovali také nezdárné své ženy do propasti.

Zajímavo je, čeho jsem se dověděla od jisté ženy z Holštýna, jmenem Myslivečkové; ta pravila, že to nebyl pouze jediný chlapec, nevlastní dítě, který byl macochou svržen do propasti, nýbrž že bylo dolů házeno mnoho dětí, že svobodné matky házely dolů své nemanželské děti. Ale něco bližšího nemohla mně ona žena ani kdo jiný udati.

Podivnou pověst, a patrně také jen necelou, pouhý úryvek nějaké delší pověsti, vypravovala mně 83letá žena Vašíčková ze Sloupu již r. 1896, a pověst tato by snad poukazovati mohla na jakousi pohanskou oběť lidskou.

»V Ostrově žil jistý muž (Dvořák). Ten jednou šel cestou a pojednou přiběhl černý kozel, vzal ho na záda, zdvihl ho, utíkal s ním k Macoše a shodil ho do propasti. Na všech stranách po celé cestě, po které s ním utíkal, na křoví, kamení, stromech a keřech byla samá krev a kusy masa z toho člověka. Lidé ho z té propasti vytáhli a chtěli ho pochovat, ale jakmile s ním vystoupili a nesli ho,

[1]) Soukup Jan Nep. P., »Macocha a její okolí«. Obrazy cestopisné, 1858.

tu přiletěl najednou veliký pták, chytl ho a letěl s ním zpátky k Macoše, kde ho opět shodil dolů. Tu viděli lidé, že tam patří, a že tam musí zůstat. Nechali ho tedy tam.«

Černý kozel a orel (patrně míněn velikým ptákem orel) byla zvířata posvátná, která hrají v bájesloví jistou úlohu.

Konečně upozorňuje Havelková na pověst o »Hrachvaškovi«. V pověsti se vypravuje, že byl jistý malý hoch Vašek, jemuž přezdívali Hrachvašek, protože rád jídal hrách. Toho jeho bratři nenáviděli a hodili jej do Macochy; ale on z ní se šťastně dostal ven bez úrazu. Že tato pověst je již prastará, dokazuje, že i Vigsius se o ni zmiňuje takto: »A věru byl by Apollonem, kdo zachycen byv vírem této propasti šťastnou náhodou by vyploval, uváží-li se, že velmi prudké tyto vody vycházejí na denní světlo asi jednu čtvrtinu míle od tohoto místa. O jednom člověku Hrach-Vašek se to vykládá, než důkazu o tom není.«

Nebude od místa uvésti také, co praví Žunkovič [1]) o pojmenování propasti naší Macochou. Lid často nevědomky činí v pojmenování subtilní rozdíly neboť »*mačiha*«, jak asi prý původně zněl název propasti, znamená suchý okrsek, který stále povoluje, se tedy propadává (mači povolovati, nořiti se). Dle něho by tedy neslula propast »Macochou«, nýbrž »Mačihou,« z čehož lid později udělal »Macocha«. Ale Macocha nevznikla sesouváním se nebo propadáváním, povolováním, nořením se suchého okrsku, pomalu tedy, nýbrž zajisté utvořila se náhle, najednou, jako se utvořily všechny »závrtky« v Moravském Krasu; neboť Macocha není nic jiného, než obrovský závrtek, způsobený ponornou, hlodavou, podemílající vodou podzemní. —

Svým pojmenováním ovšem poukazuje nejvíce k tomu, že nejpravdivější asi příčinu k názvu Macocha zavdala příšerný čin zločinné nevlastní matky. Ostatní domněnky, úvahy a záhady nelze rozluštiti. A proto Macocha, ač její nepřístupnost náleží minulosti, zůstane jemným závojem pověsti obestřena na věky, zůstane tajemnou a záhadnou. —

Nové písemnictví.

Literatura divadelní.

Válka se dotkla těžce naší literatury. Nejen zamezuje nové podniky literární, a to právě v příznivém jí jinak období zimním, nýbrž i způsobila, že přerušeny byly také mnohé publikace dosavadní. Dílem pro skleslé poměry hospodářské, nutící uskrovňovati se do jisté míry každému, hlavně arci rodinám těch, kdož službou válečnou jsou povoláni do pole, dílem i pro ztíženou neobyčejně dopravu poštovní

[1]) Žunkovič Martin, »Wann wurde Mitteleuropa von den Slaven besiedelt?« Kremsier 1904. Verlag des Heinrich Slovák. Str. 33 pod čarou.

zastavena celá řada publikací a časopisův, a znemožněno vydávání i takových spisů, které již byly od nakladatelů přijaty a měly v tomto období vyjíti. Časopisy některé přestaly vycházeti dobrovolně, jiné — politické — z nařízení úředního.

Tak přišla zlá doba na literaturu — a na mnohého spisovatele a žurnalistu, ovšem i na četné umělce malíře, sochaře i umělce divadelní, na tyto zvláště u divadelních společností putujících. Jestliže dělnictvo ruční práce trpí dnes nezaměstnaností, jest mu přece lépe nežli těmto dělníkům práce duševní. Neboť o dělnictvo práce ruční stará se záslužně kde kdo, od úřadův až do soukromých výborů pomocných — o dělníky ducha téměř nikdo. Seskupil se jen komitét přátel duševní práce, jenž vyzval ke sbírkám ve prospěch nezaměstnaných literátů, žurnalistův a umělcův. A Jednota českých umělců výtvarných uspořádala výstavu obrazů svých členů.

Jest to výstava k prodeji obrazův a to s takovým ušlechtilým určením, že peníze získané prodejem obrazů nepřipadnou jen tomu umělci, od něhož obraz je, nýbrž všem v tísni se nalézajícím členům Jednoty pospolu. Oba pomocné podniky buďte vřele doporučeny zámožnějšímu obecenstvu — aby aspoň poněkud se zmírnila bída těch, kteří s ní nemohou a nechtějí jíti na ulici, ale trpí jí ještě o mnoho více než kteříkoli jiní, tíhou války rovněž postiženi.

Z literárních podniků nových, které na štěstí zůstaly uchráněny osudných následků války, možná s opravdovým potěšením ukázati na »*Ottův Divadelní slovník*« (nakladatelství Ottovo v Praze), který ještě před válkou počal vycházet a v posledních dnech dospěl svého sešitu 5. Čím se nám stalo a čím nám jest divadlo, netřeba obšírně uváděti. Staloť se nám mocným zdrojem osvěty, stalo se nám prostředkem našeho národního probuzení a stalo se nám osvětovým pojítkem našich snah s cizinou. Co více mohl kdo na divadle žádat, od něho čekati? Odtud — nehledíc ani na ušlechtilou zábavu, která z něho proudí — hluboká záliba k divadlu v našem národě, ve všech jeho vrstvách bez rozdílu.

Té přijde zajisté velice vhod »Ottův Divadelní slovník«. Z jeho dosud vyšlé části viděti už nyní, že chce být a jest encyklopedií divadla — souborem všech vědomostí k důkladnému a všestrannému seznání divadla potřebných. A s povděkem dlužno doznati, že encyklopedií opravdu pozoruhodnou. Záměrem vydat »Divadelní slovník« zabývalo se nakladatelství Ottovo již před mnoha lety. Sestavením jeho byl nejprve pověřen Jan Ladecký, spisovatel dramatický a zároveň pilný, svědomitý kronikář divadelní. Ale uprostřed přípravných prací byl překvapen smrtí. Odevzdalo tedy nakladatelství provedení díla spisovateli Karlu Kamínkovi za součinnosti Karla Engelmüllera — tedy dvěma spisovatelům v oboru divadelním dobře osvědčeným. Jsouť známi jak knižními pracemi svými tak divadelními kritikami a patří k těm, kdož u nás s divadlem žijí. Byli tedy oba nejlépe povoláni, aby ujali se nesnadné práce, vyžadující nejen úplného a správného rozhledu ve všech oborech říše divadla, nýbrž i neunavného úsilí k sebrání a ke zpracování veškeré té neobyčejně obsáhlé látky, jaká pojmem divadla je zahrnuta.

Neboť »Ottův Divadelní slovník« chce obsáhnouti všechno, čím, kdy, kde a jak divadlo se vytvořilo, veškeru jeho dějinnou minulost u všech národů a neméně nynější jeho stav. Nejde tedy při »Ottově Divadelním slovníku« snad jen o naše divadlo české, nýbrž o divadlo vůbec. Ovšem pak jest velmi důležito, aby na té veliké scéně světové zvláště pečlivě bylo vystaveno naše divadlo české, spolu i divadla všech ostatních národů slovanských, cizině jen skrovně známá. Tím právě bude také »Ottův Divadelní slovník« vynikat nad divadelní lexikografické práce jiných národů, že podá ve svém rámci obrazy divadel všech národů bez rozdílů, kdežto jinde se hledí zpravidla a v prvé řadě jen k národům větším v dějinách osvětového snažení známějším.

»Ottův Divadelní slovník« vypisuje dějiny divadla jako stanu divadelních představení, dějiny dramatického umění provozovacího, dějiny literatur dramatických, slovesných tak jako hudebních, podává životopisy těch, kdož jako původci her nebo jako umělci činoherní, operní, baletní nebo jinak v divadle působili a na něm či při něm vynikli neb i dosud při něm činni jsou, a podává zajímavé poučení také o všelikých technických stránkách divadla, jakými jsou na př. stavba jeviště, kroje, rekvisity, nábytek atd. Cena bohaté obsažné slovesné části díla stoupá velice četnými vyobrazeními, znázorňujícími jasně a zřetelně, co i při podobném popise nemohlo by podati dostatečný obraz předmětů, neméně i hojnými podobiznami, stavebními a zvláště divadelně scénickými pohledy z různých dob dějinných i m. j.

Tím vším »Ottův Divadelní slovník« jest nejen kniha odborně velmi poučná, nýbrž zároveň svrchovaně zajímavá. Životní osudy jednotlivých lidí divadelních, zprávy o různých podobách divadla, historie českých oper, baletu, historické údaje vůbec, při tom mnohé zajímavé obrazy a nejrůznější zprávy kaleidoskopicky nahromaděné poskytují takovou zábavu, že i čtenář, který snad se bál slovníkářské suchosti, s tíží se odtrhne od toho kterého sešitu, aniž by jej dočetl k řádce poslední. A zvláště čtenář ten, který po léta sledoval se zálibou naše české divadlo a přes tu chvíli setkává se v »Divadelním slovníku« s údaji a obrazy, jeho vlastní vzpomínky vybavujícími.

Není tedy pochyby, že »Ottův Divadelní slovník« přijde vhod všem našim přečetným přátelům divadla. Sem tam vyskytla se i při patrné veliké píli redaktorů v dosavadních prvních pěti sešitech některá nedopatření nebo jiné menší vady, kterých postupem dalším možno se vyvarovat, pokud nutno na vhodném místě opravit. Tak postrádá čtenář cizích jazyků neznalý mnohdy velmi citelně, že se neudává výslovnost cizích jmen, což by mělo býti v každém případě, kdy výslovnost podstatně se liší od české výslovnosti jednotlivých hlásek. Podobně názvy cizích her měly by zároveň se uváděti překladem českým. Při hesle autorského práva divadelního měla by býti připojena jména českých právníků (Dr. Pospíšil, Dr. K. Kadlec, Dr. A. Nevšímal), kteří o autorském právu psali, i názvy jejich prací. V Antwerpách není divadel hollandských, nýbrž jsou tam vedle francouzského divadla vlámská (na jednom z nich dávaly se i české práce zvláště J. Vrchlického a Zd. Fibicha melodrama »Námluvy

Pelopovy«). — Leckde i v jazyku proklouzlo nedopatření, na př.: »ve stáří dvaadvaceti let« (u věku dvaceti dvou let), »masky samy pozůstávaly z dialogů« (sestávaly z dialogů) a j.

Ale ochotně a po pravdě budiž doznáno, že tyto i jiné malé vady mizejí v hotové spoustě správných dat, výrazův a obrazů »Divadelního slovníku«, obsahem svým stejně poučného jako zábavného. Dlužno jen si přáti, aby v dalším postupu veliké práce měla redakce na zřeteli odstranění vad, na něž bylo kde upozorněno. Jeť to jejím prospěchem nejvlastnějším a to tím více, čím živější jsou sympatie, s nimiž dosud byla práce její přijata. Nechať ji doprovází všestranný zdar, jehož při její hodnotě z plna přesvědčení jí přáti jest.

F. A. Š.

Básně.

Nové souborné vydání spisů Jaroslava Vrchlického pokročilo ke svazku šestému, v němž jsou obsaženy *Symfonie.* Třinácte skladeb, jež knihu tvoří, vzniklo v letech 1873—1878, tedy skoro v téže době, kdy vznikl Duch a svět. Sbírka byla prvně vydána r. 1878 v Salonní bibliotéce (nynější vydání jest páté), téhož roku, kdy vyšly Nerudovy Kosmické písně, a připsána byla Sofii Podlipské, tehdy již tchyni básníkově. Tři ročníky této, tehdy mladé Osvěty z těch let (1876, 1877 a 1878) mají po básni, jež potom byla složkou této sbírky, což připomínáme jako zajímavost takřka místní. Byly to básně Z denníku askety, v níž se obráží kus života z básníkova mládí, z jeho mladistvě přechodného předsevzetí vstoupiti do kláštera a později z úmyslu státi se knězem, Noci u moře, sama o sobě mohutná symfonie přírodních živlů, a duma Na Krakovci, o níž básník praví:

»A na zeď skloniv zamyšlenou hlavu,
jež vírem snů a obrazů se tměla,
jsem tiše zřel, jak v myšlenek mých davu
má dávná píseň květem vypučela,
a když vstal měsíc a když hvězdy vzplály,
jak s ní o dávných časech rozmlouvaly!«

Pojem »symfonií« básník jaksi sám vykládá v nadšené, hluboké i velkolepé modlitbě Duch samoty, když volá k praduchu, jenž větrů rozmachem i vůní květů mluví k duši jeho:

»Tys učil mne, že vody, pralesy
i stráně v šperku pestré jeseně,
i nebes štít planoucí hvězdami,
ať jasný již, neb v bouře rozruchu,
jsou duše mojí skvoucím údělem,
v jichž symfonie hrůzovelebné
smím mísiti svých zpěvů žal i ples!«

Hloubka a vážnost meditací, jevící se v této rozjímavé lyrice, jistě by překvapovala na básníku tak mladém; tehdy však, když se prvně objevila jako celek, získala sice autorovi mnoho mladých nadšenců, ale znalci, na př. Neruda, po předchozí sbírce Duch a svět

pohřešovali v ní dalšího rozletu stejným směrem. Jan Voborník, spolu s B. Fridou pečlivý a svědomitý pořadatel a vykladatel tohoto vydání, v úvodě správně ukazuje, že výtka, kterou tehdy Neruda Vrchlickému učinil, zakládala se vlastně na nedopatření a z části snad i na různém chápání pojmu symfonie. Ale týž Neruda právě mezi básněmi této knihy, jež staví nejvýše pro myšlenkovou sílu a tvůrčí rozmach, vedle mohutného Hlasu v poušti jmenuje i Horror vacui. A v této básni přece nutno přiznati ještě mladistvý kvas, jejž Neruda vytýkal, a rovněž i jakousi neurovnanost, pocházející z marnotratné nehospodárnosti v básnických obrazech. Tu totiž spatřujeme zejména v přívalu otázek od slov: »Nač tyto světy? — Nač ta pustá zem?« až po závěr: »Tak ptal se duch můj pustým nad světem a cítil již, jak hřivou potřásá lev — věčnost ve snu, v bdění zoufalství!«

V Symfoniích ozývá se vedle sbírky Rok na jihu nejmocněji reflexe básníkova pobytu v Italii, odkud se pěvec vrátil dvě léta před vydáním této sbírky. Jižní příroda, kraj, slunce, hory a moře — především však moře zůstavilo v duši jeho dojem nesmazatelný. Čteme-li verše z Nocí u moře:

»Když stíny noční stlumí moje hoře,
v svých snech se vídám na pobřeží moře,
jak druhdy skrytý noci perutěmi
jsem sedal, jeho divů svědek němý.
Vše, co jsem viděl, snil a pozoroval,
třpyt vln, roj mraků a v nich luny ovál,
zář hvězd i plachta, jak se v dálku ztrácí,
se nyní v písních v mysl mojí vrací . . .«,

cítíme, jak pěje tu básník z bezprostřednosti zažitého dojmu. — Vydavatel připomíná na konci úvodu: »Nového porozumění docházejí básně Z hlubin, dojdou ho i Symfonie . . .« O tom netřeba pochybovati. *F. V. Vykoukal.*

Výpravná prósa.

Jest třeba jakéhosi vysvětlení nebo obmezení, klademe-li pod toto záhlaví také zprávu o dalším — sedmém — svazku Sebraných spisů Z i k m u n d a W i n t r a, nazvaném *V ohradě měst a městských zdech* (řada prvá, nákl. J. Otty, str. 278.). Wintrova prósa, odečteme-li rozsáhlá díla odborná, hlásící se přímo a zřejmě k historii, měla hned od počátku dvojí tvářnost. Byly to obrazy historické, v nichž splývala povídková látka se živly kulturními, jimž nad ní nejednou dopřáno i vrchu, anebo povídkový námět byl zasazen v široký a živý rámec kulturní, domáhající se stejné pozornosti, jako předmět kresby sám. Čím dále pokračovala tvorba autorova, tím více krystalisovalo se v ní vzácné tvůrčí umění, tím více odlišoval se umělec vypravěč od malíře historika, kreslícího přerozmanité stránky minulého života našeho. Tato druhá stránka činnosti Wintrovy vynesla dlouhou řadu studií a črt, které vlastně nenáleží k beletrii, majíce v podstatě cíl naučný, ale jichž přece nelze odloučiti od vý-

pravných prací autorových, i kdybychom nehleděli k záživné, poutavé a jadrné formě, kterou si Winter vytvořil na základě svých studií archivních a kterou tak vábil ctitele našeho středověku a přátele zdravého jazyka našeho.

Tohoto druhu jest nový svazek spisů Wintrových, věnovaný našim městům, tedy látce, kterou se spisovatel na poli kulturním zabýval nejraději a kde byl znalcem opravdu vzácným. Jeho doménou bylo století XV. a XVI. se širokým přechodem do století XVII. V té době nepodlomené samostatnosti české byla naše města na vrcholu svého vývoje, požívala svých práv jako svérázný stav a významná složka všeho království, jejich celek měl rozmanité výsady, jimiž jednotlivá města od některých panovníků zvlášť byla nadána. K rozsáhlé mosaice, znázorňující podobu, ráz a život našich měst v době zmíněné, Winter zde sestavil řadu barvitých kaménků, pečlivě volených a mistrně uhlazených. Týkají se našich měst vůbec a Prahy zvláště. Jak již z nápisu lze souditi, autor přistupuje k městu zvenčí a všímá si nejprve vnější jeho známky, hradeb. Popisuje, jak kde vypadaly, jak byly opatrovány nebo znešvařovány, v jaké byly vážnosti, jaké byly jejich brány a věže. Po tomto obecném úvodě (Pod hradbami) vstupuje do ulic pražských (V pražských ulicích za starodávna) s venkovany, přijíždějícími tam ještě před úsvitem na trh, a stopuje tam postup denního života, jak se jevil v ulicích i na náměstích, jimiž prochází po všech význačných částech města. Při tom, jak se rozumí, bystře si všímá i vnějšku domů a ulic, nevalného pořádku a ještě nevalnější čistoty tehdejší a j. K tomu se pojí význačný obrázek neladného příkopu, jenž dělil kdysi Staré a Nové Město pražské, jak jej asi spatřila pochozí komise, která se tudy brala r. 1617 od míst naproti nynějšímu Žofínu, jehož tehdy ještě nebylo, až za Králův dvůr.

Řada dalších obrázků seznamuje nás s určitými stránkami někdejšího života pražského. V »Pražských muzikách« poznáváme zajímavá statuta, kterými muzikáři v městech pražských byli zřízeni v cechy, podobné cechům řemeslnickým. Rušného života obchodního týká se črta V kupeckém Týně, kteréžto privilegované místo, jak známo také z jiných zevrubnějších prací Wintrových, bylo jakýmsi svérázným světem samo o sobě. Živými, sytými barvami líčí se v kresbičce Na rybím trhu v Praze všechen postup úředně upraveného prodeje ryb, potraviny tenkráte velmi hojné a oblíbené. K postním pokrmům tehdy náležely také bobří ocasy a v Čechách nebyla o ně nouze. Kresby Ve vinárně a V lázních jsou si poněkud podobny vnitřní skladbou. Autor všímá si nejprve vnějšího rázu rozmanitých a hojných piteren někdejších, právě jako lázní, upozorňuje na vnitřní zařízení, nábytek a nádobí a představuje nám jich hospodáře, po případě hospodyně. Dovídáme se, proč hospodští, ať již byli ve vlastní živnosti, či ať posluhovali jako lidé najatí, nemívali pěkné pověsti, a čteme, jak lazebníci vedle prací lázeňských a bradýřských zabývali se také lékařením.

Ve stručné črtě Kolik obyvatelů měla Praha v XVI. věku autor vypočítává podle svých pramenů, že 85.000. Byla tehdy největším městem v střední Evropě; »Vídeň . . . nemohla se jí ani z daleka

rovnati.« — Historicko-statistický článek Domy a hospody v Praze r. 1653 ukazuje názorně, jak Praha klesla v době pobělohorské — naproti době před sto lety (1562), kdy byla třikráte větší než Vídeň. Ale hospod a šenků bylo i za doby úpadkové dost a dost. Byloť ve 2320 obydlených domích 335 hospod, připadala tedy jedna na 6—7 domů. (Dnes připadá hostinec průměrně na 8 domů.) Poslední dva obrázky — Společnost a řemeslníci a Měšťané a urození páni — obracejí se z Prahy zase na obecnou půdu městskou. Řemeslníci bývali po všecky časy jádrem měšťanstva a jejich zřízení také přímo s městem souviselo a o ně se opíralo. Městský řád a zejména staré zvyklosti jim ukládaly také rozmanité povinnosti jak k sobě samým, tak k občanstvu ostatnímu. Ten poměr tedy byl celkem přátelský, Zcela jinak měli se k měšťanům šlechtici, kteří buď jen do měst přicházeli na čas, buď trvale se tam usazovali. Ti, opírajíce se o své stavovské výsady všelijak výtržně si vedli a nikdy k městu nepřilnuli. — To vše líčí Winter poutavě i zábavně, opíraje se o velmi hojné doklady původní, jež nezřídka reprodukuje s dramatickou živostí.

Zajímavou knížku kulturně-historického rázu sestavil Čeněk Zíbrt a dodal jí již samým obsahem zároveň příchuti dílka výpravného. Jeho *Zlatý jelen na pražském mostě, Slepý mládenec, Sibylla a jiná proroctví staročeská* (v Ottově Světové knihovně, str. 148) podává snůšku kulturních přežitků středověkých, opřených s jedné strany o dávnou snahu nahlédnouti v tajemnou budoucnost, se strany druhé pak spočívajících na lásce k domovině, národu, po případě někdejší prostotě a čistotě mravů. Ta láska bývá sice neuvědomělá, jevíc se spíše jen jako důsledek přirozené povahy, ale proniká určitě alespoň v těch proroctvích (na př. o zlatém jelenu, o slepém mládenci), v nichž se předpovídají příští úhony našeho národa. Vydavatel v přehledném, obsažném úvodě poukazuje všeobecně na daleký a spletitý původ těchto pozůstatků středověké pověrečností, mísící se s pozdější touhou po vybájených fantasmatech a posléze obtížených neladnými příměsky všední, tuctové morálky, jež sama o sobě jest význačným příznakem své doby. Jako jiné části lidového podání, »tak i proroctví jsou podivuhodnou směsici prvků prastarých, předkřesťanských, hlavně ohlas z klassických proroctví, která jest zmatena živly středověkých bájí a pověstí evropských i východních, zanesených hlavně za válek křižáckých. Do této směsice podivných, tajemných vět, všeobecných pravd, dráždivých slibů o budoucnu, vniká u jednotlivých národů také hejno domácích prvků, vzpomínek z minulosti i tužeb do budoucnosti.« Vzpomeneme-li si jen zběžně, jaké vážnosti těšil se ve vzdělaném světě po všechen středověk na př. Vergil, uvědomíme si rázem, proč se tak rozšířilo jméno Sibyllino a proč vniklo do tradice tolika národů.

V této knížce vydavatel sestavil proroctví nejoblíbenější, všeobecná; úmyslně vypustil proroctví, týkající se jen některých památných událostí nebo vztahující se toliko k určitým údobím. Jeho řada jde od 15. do 18. století a jeví obsahem i formou rozmanitost, podmíněnou dobou a prostředím, kde jednotlivá proroctví vznikla.

F. V. Vykoukal.

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo v Praze: Veta za vetu. Hra o 5 dějstvích. Napsal W. Shakespeare.
Městské divadlo Král. Vinohradů: Milníky. Komedie o 3 dějstvích. Anglicky napsal A. Benet a E. Knoblauch.

Národní divadlo, jež po několik let soustavněji všímá si prací Shakespearových, sáhlo tentokráte po komedii u nás dosud neznámé. Vybralo hru o pěti dějstvích, jejíž název v češtině zní: *Veta za vetu*. Jako většina her Shakespearových, tak i tato práce dějem svým pramení ve hře cizí. Již před Shakespearem napsal Wetston divadelní hru O Promovi a Kassandře dle italské novelly Cinthiovy a z ní asi vzat námět hry *Veta za vetu*.

Místem děje jest Vienna (Vídeň, ovšem jen dle pojmenování), kdež vládne náměstek vévodův Angelo, muž na venek řádný a spravedlivý. Počíná si velmi přísně a v provádění zákona jde tak daleko, že k smrti odsoudí šlechtice Claudia, protože jeho láska k Julii nebyla bez následků. Ukvapený krok puritánského náměstka vévodova jest i věcně nesprávný, ježto Claudio s Julií jsou řádně oddáni, ovšem tajně, aby Julie nepozbyla značného věna.

Klášterní novicka Isabella, sestra Claudiova, prosí snažně náměstka, aby bratru dal milost, ten však prohlásí, že Claudia ušetří, vzdá-li se mu Isabella úplně. Novicka odmítne a sdělí hanebný návrh náměstkův svému bratru ve vězení, kdež dlí v přestrojení za mnicha sám vévoda. Ten nabádá Isabellu, aby zdánlivě svolila, ale aby si vymínila, že schůzka s Angelem nepotrvá dlouho a že oba sejdou se ve tmě. Místo Isabelly pošle vévoda na dostaveníčko Mariannu, bývalou milenku Angelovu. Náměstek nepozná úskoku, ale přes to zachová se věrolomně. Nařídí, aby Claudio byl popraven. Toliko ochotou žalářníkovou umožní se oddálení popravy.

Zatím vévoda ohlásí veřejný návrat. Před branou očekávají jej Julie a Marianna, jimž vévoda nakázal, aby na pokryteckého a nespravedlivého puritána si stěžovaly. Vévoda tváří se, že nevěří žalobnicím a nařizuje Angelovi, aby žalobu vyšetřil. Vzdálí se, ale za krátko dostaví se přestrojen za mnicha, jehož svědectví Julie i Marianna se dovolávaly. Posléze odloží vévoda přestrojení a chystá se k přísnému soudu nad nehodným náměstkem svým. Angelo po delším zapírání kaje se, a ježto také Marianna prosí za svého milence, jemuž je stále věrna, promíjí vévoda trest Angelovi. Uloží mu, aby pojal Mariannu za choť.

Na Národním divadle rozdělena byla hra J. Kvapilem místo v pět toliko ve tři dějství, což usnadňováno bylo jak rychlou souhrou, tak shakespearovským jevištěm, o němž stala se zde již častěji zmínka. Ve hře je mnoho drastického, ba tu i tam hrubého, ale provedení na Národním divadle rychle se přenášelo přes tato úskalí, snažíc se za to vyzvednouti vše, co krásného, hlubokého a lahodného skryto v ostatních verších Shakespearových. Nehodného náměstka vévodova,

téměř do posledního okamžiku zarputile zapírajícího a chystajícího se uvrhnouti v žalář i vévodu, přestrojeného za usvědčujícího svědka, hrál p. Schlaghammer, Isabellu vytvořila p. Dostálová, trpné postavy Julie a Marianny byly v rukou p. Vrchlické a sl. Suchánkovy. Vévodu mluvil rozvážně p. Želenský.

Ze současné anglické tvorby zvolilo Městské divadlo na Král. Vinohradech komedii o třech dějstvích *Milníky*, z péra A. Benneta a E. Knoblaucha. Je to trilogie z rodinné kroniky, jíž ironicky předváděn je převrat v mysli a názorech muže dříve radikálního, kdysi dožadujícího se volnosti pro mládí a ohnivě tehdy hájícího snahy po pokroku. John Read, jenž roku 1860 svým osobním štěstím zaplatil neústupnost, háje své moderní mínění o zdokonalení lodí, roku 1885 jako bohatý muž odepírá svolení ke sňatku své dcery s nezámožným, ale nadaným a podnikavým inženýrem, dávaje přednost bohatému lordu, dcerou však nemilovanému. R. 1914, v době současné, dcera Johna Reada, jež zatím stala se vdovou po lordu, dovídá se, že právě jako kdysi ona, tak také její dcera zamilovala si mladého, nezámožného inženýra, za něhož zamýšlí se provdati a s nímž chystá se k odjezdu do Kanady. Opírá se dnes úmyslu své dcery a teprve na domluvy stařičké své matky, jež po dlouhých letech vzchopí se k samostatnému, káznému projevu, svoluje k sňatku. Utěšuje se, že nebude úplně osamělá, neboť ženich, jenž ucházel se o její ruku před lety, nabídne jí pozdní sňatek.

Hra líbila se jednak svou ušlechtilou tendencí, jednak výkroji z rodinného ovzduší anglického kupectva, zachycujícími jeho přednosti i chyby. Hbitější souhra byla by hře prospěla. *Karel Čvančara.*

Opera.

Je přirozeno, že hudební období není příliš bohato, zvláště jde-li nám o činy, jež by snesly přísného uměleckého měřítka. Většina koncertů i produkcí divadelních má účel humánní a jest odůvodněna ne tak zájmem pro umění, jako zřetelem na existenční tíseň hudebníků z povolání. Naše divadla sáhla s dobrým rozmyslem ke starší české produkci. Tak se stalo, že po dlouhé době objevila se konečně první opera Dvořákova, komická zpěvohra *»Král a uhlíř«*, na scéně Národního divadla.

Dramatická prvotina Dvořákova dožila se několika metamorfos od svého vzniku r. 1871. První její tvar ukázal se hned tehdy při předběžných zkouškách jako nedokonalý a Dvořák, zničiv tuto versi, podjal se zcela nového zpracování. Opětně v letech osmdesátých přepracoval pak Dvořák na základě úpravy Novotného zcela poslední dějství. Konečně nynější forma je z úpravy Kovařovicovy, omezující se ovšem především na škrty, někde však velmi radikální. Tak trvá na př. celé druhé jednání v nové úpravě sotva dvacet minut. Okolnost, že Dvořák první versi »Krále a uhlíře« zničil, takže se o její povaze nemůžeme přesvědčiti, zavdala asi příčinu k tomu, že v naší kritice vyskytl se hlas, označující toto první zpracování jako nepo-

chybně výborné a smělé. Tradiční výrok o tehdejší partituře Dvořákově jako o »chaotické« vykládá se naším kritikem tím, že dílo Dvořákovo mělo kvality, jež tehdy — se strany povolaných činitelů divadelních — nemohly býti chápány, poněvadž byly příliš moderní; ba dokonce přirovnává se dílo v tom směru ke Straussově »Elektře«. Nechci tvrditi, že v tomto opětně a opětně šířeném názoru spočívá nějaký osten tendenční; bylť tehdy kapelníkem divadelním sám Smetana, čímž by tedy bylo hlásáno, že Smetana pro moderní snahy v hudbě porozumění neměl anebo míti nechtěl. To oboje jest zajisté samo více než smělé. Ale výše uvedené tvrzení svědčí o naprosté neznalosti mladší tvorby Dvořákovy se strany kritikovy.

Neboť smělý styl původní formy »Krále a uhlíře« nemohl by se neodrážeti i v ostatní tvorbě Dvořákově té doby, jež jest veskrze instrumentální. Nenacházíme tu však ani stopy toho, ač dokonce tvorba instrumentální jest volné, nespiaté tvorbě hudební daleko *příznivější* než opera, kde váže stálý zřetel k librettu. Proč by byl Dvořák jen v tomto jediném, pro nás zničeném díle se ukázal hudebním revolucionářem a pak toho zase — i pro svou mimodivadelní tvorbu — zanechal, bylo by opravdu nepochopitelno. *Bylo by to vůbec umělecky nemožno a žádný velký mistr,* jakmile jednou takovouto odbojnou dráhu nastoupil, nikdy s ní *nesešel* — ani za cenu naprostého neuznání. Nad to Dvořák nebyl vůbec v umění povahy revolucionářské a obracel se k novým směrům hudebním teprve, když se již vžily (na př. k symfonické básni).

Lze tedy »chaotičnost« první partitury »Krále a uhlíře« vyložiti prostě jako technickou nedokonalost k úkolu tak složitému, jako je opera, kde zřetele poetické (vůči slovu) a dramatické (vůči hře) se s hudebními kombinují. Že pak v tehdejší Dvořákově tvorbě instrumentální této vady nepozorujeme, jest přirozeno, neboť ta byla doménou, kterou Dvořák dlouho před tím pěstoval a tedy již tenkráte ovládal. A kolik skladeb i tu padlo v obět jeho *vlastnímu* odsudku! V české opeře se »Králem a uhlířem« pokusil po prvé; a vidíme i dále, že již *opětný* pokus o toto dílo po stránce technické značil zdar.

Přes to nelze ovšem na »Krále a uhlíře« přiložiti těch měřítek, jako třeba na »Rusalku«. Ale jest to dílo, jež jeví pozornou snahu, využíti všech prostředků hudby, aniž by upadlo v honbu po effektech; překvapující je na př. (i proti »Tvrdým palicím«) diskretnost instrumentace, ovšem soudě dle úpravy, Kovařovicem dávané. Libretto je bohužel příliš primitivní, vhodné spíše pro loutkové divadlo. Úprava Novotného oživila aspoň třetí jednání některými šablonovitými sice, ale průměrné obecenstvo bavícími nápady scénickými. Toto jednání, jež ostatně komponoval Dvořák mnohem později, mělo jedině patrný úspěch.

Z koncertů jen komorní spolek na několika svých večerech upoutal náš zájem, ač ani tu nebylo ničeho mimořádného. Rozhodně tím není Sukova »Meditace« na chorál sv. Václava, jež činí dojem příležitostné skladby, bez hlubšího dojmu, obvyklou Sukovi technikou složené. Trio Korngoldovo — »zázračného dítěte«, jehož »úspěch« v Německu jest ovšem vysvětlitelný postavením otcovým jako vliv-

ného hudebního kritika vídeňského — jest bezvýznamné, stejně jako trio Káanovo. V tomto hrála klavír sl. Káanova, jež spoluúčinkovala na posledním koncertě. Její hra v krásném Brahmsově klavírním kvartettu A-dur svědčila o úplné její nehudebnosti.

Dr. *Otakar Zich.*

Nové rovy

(Jan Ježek. Ludvík Wurzel. Tomáš Škrdle. Dr. Frant. Koláček. Frant. Hoza. Dr. Karel Veselík. Jan Štěpán. Josef Truhlář. J. Král. Dr. Ed. Štolovský. Dr. Alfred Rudolf. Ferdinand Lehner. Pavel Mudroň. Dr. Jan Podlipný. Hanuš Trneček. Jakub Arbes. Josef Nešvera. Dr. Bedřich Pacák. Dr. Ant. Krecar. Irma Geisslová. Karel Půlpán. Josef Němec. Jan Prousek. Josef Krušina ze Švamberka. Karel Hippman. Eduard Bohdanecký. Josef K. Šlejhar. Dr. Karel Pawlík. Karel Vorovka. Dr. Antonín rytíř Randa. Dr. Oldřich Kramář. Dr. Jaromír Čelakovský. Ferd. Pakosta.)

Náš Slavín rozhojnil se za uplynulý rok měrou pohříchu tak hojnou, že jest nám zaznamenati dlouhou řadu bolestných ztrát, které nás stihly na poli kulturním. Dne 18 listopadu r. 1913 zemřel na Kr. Vinohradech Jan Ježek, školní rada, kn. arcib. notář a professor I. české reálky v. v. Narodil se r. 1849 ve Chvalkovicích u Čes. Skalice, oddal se stavu duchovnímu a při tom pilně pracoval v několika oborech literárních. Vydal několik sbírek básní (Za šera, Jarní květy, Pestré květy), vydal povídky Z hor a z kraje, Z bouře a míru a Novomódní švindl, psal pro mládež, překládal z ruštiny (z Turgeněva povídku Punin a Baburin, Kvítí z luhů slovanských) a tiskl drobné práce po časopisech. Dějin obecných a literárních týkají se jeho práce: Počátky křesťanství mezi Slovany, Z dějin křesťanství mezi Slovany, Sv. Vojtěch, druhý biskup pražský (spolu s Drem Fr. Kráslem), Jan z Jenštejna, třetí arcibiskup pražský, Fr. Al. Vacek Kopidlanský, Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou. Sestavil také v několika svazečcích literárního průvodce po pražských hřbitovech Naše hroby. Mimo to byl znám jako horlivý, praktický i theoretický šiřitel přírodního lékařství podle zásad bavorského faráře S. Kneippa. Jeho spisy v českém zpracování Ježkově dožily se několikera vydání, zejména Léčení vodou bylo do polovice let 90tých vydáno sedmkrát. Učinil velký odkaz na vydávání vědeckých spisů v duchu křesťansko-katolickém.

Týden potom zemřel v Praze sochař Ludvík Wurzel, profesor sochařství na umělecko-průmyslové škole zdejší. Narodil se v Praze r. 1865 z rodiny kamenické, v níž se naučil technické stránce svého příštího umění. Později se stal žákem B. Schnircha, přes to však již první velká práce jeho, Ukřižovaný kacíř, projevuje zřejmý vliv umění Myslbekova a za jeho žáka byl potom Wurzel pokládán obecně. Zmíněné dílo bylo zakoupeno ministerstvem vyučování a uloženo v Rudolfinu. Z jiných jeho prací je znám Chod na stráži, poprsí malíře Jeneweina, model ku pomníku Fr. Palackého, který zdobí městský sad v Písku, a řada realistně zachycených postav ze života českého, pastýřů, lamačů, kovářů při práci, a zase rozjařených hochů a děvčat, rozveselených pijáků a j. Muž živého temperamentu, vtipný

a veselý býval Wurzel milým společníkem, dokud nemoc nepočala podrývati jeho zdraví.

Dne 23. listopadu m. r. zemřel v Praze u Milosrdných kněz Tomáš Škrdle, narozený v Kardašově Řečici r. 1850. Po nedlouhém působení v duchovní správě stal se katechetou a potom jal se organisovati katolický tisk v Čechách a jeho přívržence, kteří se kupili kolem družstva Vlast, o jehož vznik měl hlavní zásluhu. R. 1884 založil měsíčník Vlast, jehož byl redaktorem a v němž uveřejnil některé práce folkloristické a cestopisné. Sbíráním látky folkloristické zabýval se již za studií theologických a měl hlavní účast na vydání několika svazečků lidové tradice, které pořádal spolek Slavia. Pilným sběratelem jeví se také v práci Zásluhy českého, moravského a slezského duchovenstva o zakládání knihoven a rozšiřování knih a časopisů po dědinách a městech.

Dne 8. prosince 1913 zemřel na Kr. Vinohradech dvorní rada Dr. František Koláček, profesor mathematické fysiky na české universitě. Narodil se 9. října 1851 v Slavkově na Moravě, nabyl ve Vídni učitelské způsobilosti pro školy střední z mathematiky a fysiky, byl profesorem v Brně, kdež v letech 1882—84 přednášel také jako docent na technice, a byl po smrti Seydlerově r. 1891 ustanoven profesorem na universitě v Praze. Tam byl členem zkušební komise pro úřad učitelský na školách středních, řádným členem České akademie a Král. společnosti nauk. Byl také vyznamenán řádem železné koruny III. tř. — Odborná jeho činnost vědecká projevila se hojnými rozpravami a pojednáními, jež uveřejnil v Archivu mathematiky a fysiky (O vlnivém pohybu těžké tekutiny, uzavřené ve válci kruhovém), v Časopisu pro pěstování mathematiky a fysiky (O křemenových klínech s osou souběžně broušených, Elementární dedukce zákonů gravitačních, Základové theorie elektrostatické, O elektrometrech a j.) a v rozpravách České akademie (O elektrické resonanci, Theorie elektrických oscillací ve vodivé a polarisace schopné kouli a j.). Velmi mnoho psal do odborných listů německých. Doplnil a vydal třetí díl Seydlerovy Fysiky, kdež jest obsažena Mechanika molelekulární, theorie vibračního a undulačního pohybu, akustika.

Na Smíchově zemřel 8. ledna 1914 vládní rada František Hoza, narozený v Libčanech u Král. Hradce r. 1843. Po studiích na technice působil na středních školách v Litomyšli a v Hradci Králové; tuto stal se r. 1886 ředitelem reálky, odkudž odešel r. 1891 do Plzně a r. 1895 do Prahy na reálku malostranskou. Od r. 1906 byl ve výslužbě. Mimo řadu rozprav v Časopise pro pěstování mathematiky a fysiky sepsal učebnice: Základové měřictví v rovině, Základové měřictví v prostoru, Algebra pro vyšší reálky.

Dne 14. ledna t. r. zemřel v Praze po dlouhém utrpení Dr. Karel Veselík. Narozen r. 1849 v Litomyšli, vystudoval v Praze filosofii, stal se r. 1873 profesorem na českém gymnasiu v Brně, odtud se r. 1881 dostal na reál. gymnasium, jež tehdy bylo v Jindřišské ulici v Praze, a setrval na tom ústavě, přeloženém potom do ul. Truhlářské, až do odchodu na odpočinek r. 1903. Nějaký čas byl lektorem němčiny na čes. universitě a pak okresním škol. inspek-

torem na Hořovicku a Jičínsku. Literární činnost jeho mimo některé překlady týkala se zprvu filosofie. Ve výročních zprávách v Brně uveřejnil rozpravu Platonovo učení o ctnosti a Idea Platonova a Kantova. Později věnoval se vyučování němčině a složil německou čítanku pro vyšší třídy škol středních, Gramatický slovník jazyka německého a Sbírku úloh ku překládání do téhož jazyka.

V Třebíči zemřel 24. ledna t. r. ředitel a před tím dlouholetý profesor tamního gymnasia Jan Štěpán, narozený v Pecce r. 1858. Je znám jako autor rozšířeného Slovníku česko-německého a německo-českého.

Na Král. Vinohradech zemřel 15. února t. r. Josef Truhlář. Narodil se v Talíně r. 1840, gymnasium vystudoval v Písku a v Budějovicích, filosofii v Praze a nastoupil r. 1865 na úřednickou službu v pražské universitní knihovně. Tam se stal r. 1896 kustodem a r. 1907 odešel, byv před tím vyznamenán ryt. řádem cís. Františka Josefa, s titulem univ. bibliotekáře do výslužby. Na počátku jeho literární dráhy ohlásil se v něm klasický filolog překladem Horatiových satir. Avšak záhy opustil tento směr a oddal se zcela studiu starší literatury a historie naší. Zejména se studiem humanismu zůstane jeho jméno trvale spiato. Vydal dvě práce obecného rázu. Počátky humanismu v Čechách a Humanismus a humanisté za krále Vladislava II., k nimž se přidružily Listáře Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic a Dva listáře humanistické. Uznávanou předností prací těch bylo, že autor uvažoval o humanismu u nás v stálé souvislosti s vývojem jeho za hranicemi. Z jiných prací tohoto druhu jsou rozpravy: Václav Písecký, Život a působení Jana Šlechty ze Všehrd, Latinský panegyricus Martina z Tišňova o pánech Tovačovských z Cimburka, O životě a spisech Jana Vodňanského, Sigismundus Gelenius a j. Staré literatury naší týkají se rozpravy O bohoslužebných písních ku poctě Husově složených, O staročeských dramatech velikonočních a j. Svého úřadu knihovnického užil k důležitým a velmi obtížným pracím literárně historickým: Katalog latinských rukopisů klementinských a Katalog rukopisů českých knihovny klementinské.

V Rakovníce zemřel po delší chorobě 19. února t. r. malíř J. Král, narozený r. 1877. Vzdělav se na pražské akademii u Mařáka a po jeho smrti u Ottenfelda, oddal se krajinářství. Jeho »Starý park« a jiné obrazy byly prováděny ve snaze vystihnouti náladu krajiny. Odtud však záhy přešel k tvorbě v duchu moderním a maloval n. př. večerní motivy z Prahy a předměstí se staffáží tramwayí a parníků na nábřeží a p. Zlatá Praha přinesla od něho pěkné obrázky z Mnichova, Norimberka a j.

Dne 23. února t. r. zemřel v Praze Dr. Eduard Štolovský, narozený v Solnici 1856. Vystudovav filologii na pražské universitě, pobyl rok v Petrohradě, načež působil na gymnasiích v Ml. Boleslavi a Domažlicích, odkud r. 1905 přešel na akad. gymnasium do Prahy. V odborných kruzích byl znám jako obratný překladatel z jazyků klasických. Přeložil Ódy Horatiovy, List k Pisonům o umění básnickém, některé básně Horatiovy v rozměru přízvučném, Sofokleova Oidipa krále, pořídil některé ukázky přízvučného překladu

Homerovy Odysseje, Theokritových idyl a j. Po časopisech uveřejnil také některé práce belletristické a opatřil školní vydání některých klasiků.

V Král. Hradci ukončil 24. února t. r. svůj život tamní advokát Dr. Alfred Rudolf. Narodil se r. 1858 v Dobrušce, vystudoval v Praze práva a stal se tu r. 1883 doktorem práv. Vedle několika prací právnických (n. př. O povaze pychu, O volbě výboru věřitelského v řízení konkursním a j.) horlivě se zabýval těsnopisem. Zakládal těsnopisné časopisy, pilně přispíval do odborných listů, psal o F. X. Gabelsbergovi a j. Na poli slovanské vzájemnosti byl neunavným pěstitelem styků česko-bulharských. Založil bulharkou knihovnu a v ní uveřejnil povídku z bulharského povstání Červánky svobody, pořídil Anthologii z bulharských básníků, napsal Dvacet let bulharského národa, přispíval případnými rozpravami do časopisů a j. Překládal také z polštiny a vlaštiny.

Na Král. Vinohradech zemřel 1. března t. r. tamní farář Ferdinand Lehner. Narodil se r. 1837 v Rokycanech, vystudovav theologii byl kaplanem v Michli a v Praze, potom kooperatorem v Karlíně a od r. 1892 farářem na Kr. Vinohradech. Záhy počal pracovati o zreformování církevního zpěvu. K tomu cíli založil (1874) a řídil časopis »Cecilie«, nazvaný později »Cyrill«, založil Obecnou jednotu cyrilskou a zjednal svým zásadám platnost také tím, že vydal Nešporní antifony, Mešní kancionál, Rorate, Litanie pro lid a j. Stejným způsobem usiloval o vytříbení křesťanského umění, pečuje zejména, aby stavitelské památky byly zachovány a očištěny od znešvařujících přívěsků. Od r. 1875 vydával časopis »Method«, jejž můžeme pokládati za průkopníka pozdějšího Soupisu památek. Také malá, ale velmi instruktivní knížka, kterou sestavil s architektem Baumanem, Otázky archeologické, nemálo přispěla k tomu, že zvláště širší kruhy venkovských inteligentů obrátily pozornost k památkám stavitelským a vůbec uměleckým. Svým snahám zjednával porozumění také tím, že přednášel bohoslovcům o umění církevním a konal časté přednášky v Akademii křesťanské i jinak. Karlínský chrám svou výzdobou je praktickým dokladem, jak Lehner ztělesňoval ušlechtilé zásady umělecké, a v Praze zachráněný klášter bl. Anežky Přemyslovny skvěle svědčí o jeho lásce k umělecké minulosti našeho národa.

Ta láska spolu se zevrubnou znalostí uplatnila se také v životním literárním díle Lehnerově, v Dějinách umění národa českého, v němž autor snesl bohaté výtěžky svých dlouholetých výzkumů, a pak i v České škole malířské XI. věku. Vydání tak řeč. kodexu Vyšehradského, korunovačního evangelistáře krále Václava, jistě by samo o sobě bylo dílem záslužným. Za života věnovaného vytrvalé práci Lehner shromáždil hojnou sbírku drahocenných předmětů uměleckých. Odkazem té sbírky městu Kr. Vinohradů k založení musea a vydatným kapitálem, kterým ji zabezpečil, zařadil se Lehner k nejšlechetnějším mecenášům našeho národa.

Dne 9. března t. r. pozbylo Slovensko výborného syna svého Pavla Mudroně, advokáta v Turč. sv. Martině, narozeného r.

1835. Mudroň jako výmluvný řečník a obratný politik slovem i písmem hájil práv svého národa proti násilnické maďarisaci s získal si platné zásluhy o uvědomění svého lidu.

Po vleklé chorobě zemřel v Praze 19. března t. r. JUDr. Jan Podlipný, předseda Národní rady české. Narodil se r. 1848 v Hněvčevsi u Hořic, vystudoval v Praze práva, nabyl r. 1874 doktorátu a usadil se tu potom jako advokát. Roku 1885 byl zvolen do sboru obec. starších, r. 1893 byl prvním náměstkem a r. 1897 starostou města Prahy. Před tím již r. 1889 byl zvolen zemským poslancem a r. 1895 byl členem zem. výboru. V těchto funkcích měl hojnou příležitost přispěti k rozvoji našeho hlavního města. Trvalé zásluhy získal si o naše Sokolstvo, jež ho učinilo r. 1889 prvním starostou České obce sokolské. Známy jsou sokolské výpravy, jež vedl do Lublaně, Paříže a Nancy. Horlivým pracovníkem byl také jako předseda spolku pro postavení Husova pomníku i jako náčelník Národní rady. Přispíval četnými pracemi do listů sokolských a politických a přeložil spis Bulsův Aesthetika měst.

Dne 28. března zemřel v Praze Hanuš Trneček, narozený tamže r. 1858. Vzdělav se na zdejší konservatoři a pobyv v cizině jednak za vzděláním, jednak za povoláním hudebnickým, byl r. 1888 povolán do Prahy na konservatoř za profesora harfy a hry klavírní. V hudebním životě pražském zaujal potom čelné místo a byl hlavním činitelem v památném hudebním festivalu r. 1904. Pochází od něho řada skladeb houslových a klavírních, pak opery Houslař cremonský, Andrea Crini, Amaranth a theoretické práce Základy klavírní hry (spolu s K. Hoffmeistrem) a Studium sonat.

Po dlouhém strádání, zastižen ztrátou zraku, zemřel 8. dubna 1914 ve svém rodišti Smíchově Jakub Arbes. Narodil se v továrním předměstí pražském, jehož pak po celý život téměř ani neopustil, 12. června r. 1840. Po studiích na reálce a na technice nastoupil na dráhu žurnalistickou, na níž potom zakusil všech útrap doby persekuční, vyšetřování i vězení. V Pláči koruny české, kde snesl rozsáhlou látku jak k dějinám naší žurnalistiky, tak k naší politice časů oposičních, opět a opět dovídáme se z věrných údajů o jeho neohroženosti před všelikými instancemi soudními. S novinářskou činností souvisí také jeho spis První sociální revoluce, Z bojů o vykořenění lidské bídy, Excellence hrabě Fr. Thun, Slasti a strasti c. k. policie pražské. Nějaký čas byl dramaturgem Prozatímného divadla, odkudž mu zůstala záliba v námětech s divadlem souvisících. Svou povídku Moderní upíři spracoval v drama a přeložil několik her pro potřeby divadelní.

Nejoblíbenějším učinila Arbesa jeho belletrie, po výtce pak jeho romanetta. Hojnost a napínavost děje spolu s myšlenkovým podkladem téměř vědeckým činily tuto stravu vítanou i čtenářům vybíravějším zejména tam, kde se autor nerozbíhal do širokých episod, rozvleklých rozmluv a rozbíravých rozkladů. V Lumíru a i jiných listech býval Svatý Xaverius, Sivooký démon, Ukřižovaná, Newtonův mozek, Kandidáti existence, Zázračná Madonna, Ethiopská lilie, Ďábel na skřipci a j. právě tak nedočkavě čekán jako romány Zeye-

rovy a pseudonymy označované humoresky Sv. Čecha. Vedle romanet a románů, k nimž náleží n. př. Messiáš, Moderní upíři, Štrajchpudlíci, Agitátor, Anděl míru a j., vytvořil Arbes dlouhou řadu drobnějších povídek, mravokárných románků, miniatur, elegiií života a j., jež pak skládal ve knižní sbírky n. př. Mravokárné románky, Předměstské arabesky, Povídky a kresby, Miniatury, Silhouetty, Drobnokresby, Z romantiky všedního života a j.

Mimo tyto práce ryze belletristické napsal Arbes dlouhou řadu obrázků, studií a črt, v nichž někdy — a to snad většinou — podržuje vrch ráz zábavný, kdežto jinde spíše proniká věcná rozprava nebo causerie. Vábily ho zejména zjevy dobrodružné, jedinci, odchylující se od běžného průměru zvláště tím, že nekořistili ze své geniálnosti, trpěli za své dobré snahy a p. Toho druhu jsou Záhadné povahy, Idylly utrpení a bídy, Z martyrologie umění, Ve službě umění, Ze zákulisí, Silhouetty divadelní, Nesmrtelní pijáci, Z ovzduší umění, Z duševní dílny básníků, Z galerie českého herectva, Episody z r. 1848, Theatralia, Po stopě plagiátu a j. Mnoho píle věnoval jako neunavný přispěvatel Květů postavě K. H. Máchy, jímž se zabýval nejprve v souvislosti s počátky novodobého divadla našeho, odkudž přešel k povahopisu a tvorbě literární, jak patrno z knihy »Karel Hynek Mácha«.

Rozsáhlá a rozmanitá tvorba Arbesova vysvitne nejlépe z jeho Sebraných spisů, vycházejících nákladem J. Otty. Posud dospěly ke svazku XXXVIII.

V Olomouci zemřel 12. dubna t. r. skladatel J o s e f N e š v e r a. Narodil se r. 1842 v Praskolesích u Hořovic, vzdělal se na učitele, ale oddav se hudbě byl ředitelem kůru v Berouně, pak v Hradci Králové a posléze při dómě v Olomouci. Pokusil se o skladby operní (Perdita, Lesní vzduch) a s úspěchem pěstoval skladby vokální a klavírní. Z prvých jsou n. př. Starosvětské písničky, Mše ke cti sv. Prokopa, České pašije, De profundis; z druhých Oříšky, Plumlovské motivy, Ukolébavka a m. j.

Ve Veltrusích zemřel 24. května po dlouhém utrpení Dr. B e d ř i c h P a c á k a byl potom pohřben na Vyšehradě. Narodil se r. 1846 v Bělohradě, studoval na gymnasiu v Jindřichově Hradci a potom na právích v Praze, kdež pro politickou řeč byl odsouzen k několikaletému žaláři. Roku 1872 byl povýšen na doktora práv a r. 1883 usadil se jako advokát v Kutné Hoře. Tam byl starostou Sokola a členem obecního a okresního zastupitelstva. R. 1889 byl zvolen na zemský sněm a r. 1891 na říšskou radu a setrval potom na dráze politické, na níž prokázal národu platné služby nezištnou prací ceny trvalé. V měnivém příboji politického vlnobití stal se r. 1906 ministrem krajanem, ale opustil ten úřad již roku příštího. Byl jmenován tajným radou a vyznamenán velkokřížem řádu železné koruny. Jeho řeči parlamentní vynikaly důrazem i hutným obsahem a posilovaly postavení našeho poselstva říšského. Ve věcech tiskových a jazykových byl uznávaným znalcem. S jeho činností veřejnou souvisela také jeho práce literární. Psal o státoprávním programu českém, Boj za immunitu poslanců vůbec a zvláště českých, Několik

slov pravdy k jazykovým nařízením, Črty k upravení jazykové otázky a j. Za mlada přeložil Macchiavellův spis »Il principe«.

Ve Slaném zemřel 25. května t. r. Dr. Antonín Krecar, profesor tamního gymnasia v. v. a starosta města. Narodil se r. 1851 v Pecce, po studiích působil na gymnasiu v Jičíně a ve Slaném a pracoval literárně jednak ve filosofii, jednak v literatuře školské. Od něho jest Česká literatura logická, Česká literatura psychologická, překlad Rousseauova Emila a Feuchterslebenovy Diétetiky duše.

V Jičíně zemřela 27. května spisovatelka Irma Geisslová a byla pak tamže pohřbena. Narodila se r. 1855 v Pešti. Pocházejíc z rodiny železničního úředníka, poznala zevrubně zejména život nádražní a využila těch poznatků ve své tvorbě literární. Hned první její cykly veršů byly nazvány Z poesie nádražní a ty motivy ozvaly se později také v její próse. Vydala sbírky básní Immortelly, Divoké koření, Z Podkrkonoší, dramatickou báseň Valdštýn v Jičíně, divadelní hru Nápadníci, sbírky Luční kvítí, V písních a květech, román Vlnobitím k přístavu, Mračný a Hrabín a j.

Dne 5. června t. r. zemřel v Čerčanech a potom ve Vršovicích byl pohřben Karel Půlpán, člen redakce Českého Slova a redaktor Mladých Proudů a Nového Člověka. Narodil se r. 1855 ve Vídni jako nalezenec, přiživoval se jako pasák u rolníků, byl pomahačem v dolech, pak se učil řemeslu a při tom se horlivě vzdělával, až se stal žurnalistou a původcem drobných povídek, v nichž upřímný soucit k trpícím chuďasům, zvláště dětem, svědčil o hořkých zkušenostech životních.

Dne 26. června t. r. zemřel v Něm. Brodě profesor tamního gymnasia Josef Němec, narozený v Počátkách r. 1859. V odborných kruzích je znám jako obratný překladatel Martiala a pilný přispěvatel Listů filologických.

V Turnově zemřel 2. července t. r. malíř Jan Prousek. Narodil se r. 1857 ve Svijanech-Podolí, vzdělal se v Praze na reálce a na malířské akademii, pokračoval v Mnichově, cestoval po Německu a z Čech sbíral nejen půvabné motivy krajinářské, ale i doklady svérázné tvořivosti našeho lidu. Sedláčkovy Hrady a zámky, Ottovy Čechy a dílo Oester.-Ung. Monarchie mají hojné příspěvky z jeho ruky. Národopisné museum chová jeho malbu Statek z české vesnice v Pojizeří. Slovem a výstižným obrazem v celku i podrobnostech popsal Dřevěné stavby starobyle roubené a lidový nábytek ze severovýchodních Čech, při kterémž díle přihlížel netoliko k zevnímu dojmu, ale i k technice a skladbě lidové práce. Napsal také kroniku svého rodiště a řadu obrázků z Ještědí.

Na Žižkově zemřel 7. července Josef Krušina ze Švamberka. Narodil se r. 1859 v Lysé n. L., vystudoval v Praze reálku, oddal se učitelství a působil od r. 1902 na Žižkově. Za svého pobytu na venkově bystře si všímal života lidu a líčil jej pak v barvitých, věrně kreslených jedincích i jadrně vystihovaných skupinách. Jako praktický vychovatel náleží také k nejšťastnějším — protože nejumělečtějším — spisovatelům pro mládež. Vydal Črty, Starým perem, V domovské obci, Z prvních potyček, U Benešů, O několika děvčát-

kách a chlapcích, Lidé milovaní a zamilovaní, Domove, domove. Přeložil také Hauptmannovy Tkalce. Pilně se účastnil též tiché, ale nikoli snadné práce při pořizování soupisu vhodné četby pro mládež.

Dne 14. července t. r. zemřel v zem. ústavu choromyslných ve věku 47 let Karel Hippman, zakladatel a vydavatel Českého Světa. Narodil se v Praze, vychodil nižší třídy gymnasijní, byl zaměstnán jako úředník v pisárnách obchodních a továrních, zřídil si pak vlastní obchod s kovovým zbožím a při tom se pilně vzdělával. Za častých pobytů v krajích francouzských naučil se frančtině tak, že potom (r. 1895) vydával známá propagační díla La nation Tchèque, Prague et les Tchèques a Les Tchèques au XIXe siècle, k nimž získal za spolupracovníky četné spisovatele naše i francouzské. Chvalitebná snaha jeho, šířiti francouzským jazykem známost o nás v širém světě, nedošla bohužel doma dostatečné podpory. Potom podnikl vydávání rozsáhlého díla Za českou slávu, jež však zůstalo nedokončeno. Ušlechtilá podnikavost, energie a svépomoc Hippmanova jistě zasluhovala všeho uznání.

Dne 3. srpna t. r. zemřel v Praze žurnalista Edvard Bohdanecký. Narodil se 20. února 1846 v Nechanicích, vystudoval gymnasium v Král. Hradci, poslouchal potom v Praze lékařství a pilně se vzdělával v jazycích slovanských, z nichž obratně překládal. Zanechav mediciny pracoval pro žurnalistické podniky J. S. Skrejšovského. R. 1879 byl redaktorem Slovanských Listů, a když zanikly, vstoupil r. 1881 do redakce Národních Listů, u nichž setrval až do smrti. Skrovné prázdně, která mu vybyla po vysilující práci novinářské, využil na sestavení diferenčního slovníku jazyků slovanských, jenž úplně dokončen zůstal po něm v rukopise. Částí tohoto díla jest »Místní slovník slovanský v odcizovaných a cizích krajích«, vydaný r. 1910 nákl. J. Otty. Je to spolehlivá a vítaná pomůcka pro každého, kdo chce užívati správných místních jmen slovanských z krajů, v nichž vládnou cizinci.

Na Král. Vinohradech zemřel 4. září t. r. spisovatel Josef K. Šlejhar. Narodil se 17. října 1864 ve Staré Pace, vystudoval techniku, byl úředníkem v cukrovaru, byl hospodářem na venkovském statku, dal se pak na dráhu učitelskou a byl posléze profesorem češtiny na dvoutřídní obchodní škole novoměstské v Praze. Náleží k nejrázovitějším belletristům našim. Již jeho první povídka Kuře melancholik, souběžně líčící dohasínající děcko a dodělávající kuře, drsnou věrností odhalila nepřebernou studnici drásavého bolu a svíravé trýzně nad lidskou malomocí. Bol ten rostl potom každou novou prací a mísil se dokonce s jakousi urputnou zlostí a palčivým sarkasmem, jejž rozněcovalo seznávání společenské rozvrácenosti, klamu, přetvářky, podlosti a zase slabosti, vrátkosti a nicotnosti. Chmurné stránky lidské bytosti i společnosti líčil Šlejhar s podivuhodnou zálibou i vytrvalostí a vytvořil si v drsných, nekonečných, téměř přívalných periodách také osobitou formu, které nebylo právě snadno přijíti na chuť. Z jeho prací jsou Dojmy z přírody a společnosti, Florián Bílek, mlynář z Myšic, Co život opomíjí, V zášeří rodinného krbu, Oba, Zátiší, Temno, Od nás, Předtuchy, Z chmurných obzorů,

Peklo, Povídka z výčepu, Rozvrat, Lípa, Maloměstské idylky a j. Pracoval také o učebnicích z češtiny pro školy obchodní.

Dne 7. září t. r. zemřel v Praze a byl potom v Klatovech pohřben dvorní rada MUDr. Karel Pawlík. Narodil se v Klatovech r. 1849, vystudoval ve Vídni lékařství, byl tam nejprve assistentem při klinice gynaekologické a habilitoval se tam r. 1881. Po Strengovi stal se profesorem porodnictví na naší universitě, odkud loni odešel na odpočinek. Byl vyznamenán řádem žel. koruny III. třídy, komturským křížem cís. Františka Josefa a byl členem učených společností domácích i cizích. Jako znamenitý operatér znázorňoval své nové methody vyšetřovací a operativní na několika sjezdech, kde budil zaslouženou pozornost. Vědecké práce jeho jsou téměř všecky psány německy, některé též francouzsky a anglicky.

Dne 24. září t. r. zemřel v Praze Karel Vorovka, profesor učit. ústavu v. v. Narodil se v Praze r. 1842, oddal se učitelství, působil od r. 1870 na učit. ústavě a při tom pilně přispíval do učitelských časopisů, zejména do Školy a života, kteréhož listu byl redaktorem. Pořídil Čítací knihu pro ústavy učitelské, Stylistiku a poetiku, Nauku o písemnostech jednacích, Vzorného dopisovatele, dva Výbory z české poesie k účelům deklamačním, vydal Račinku čili zrcadlo nerozumného dítek vychování (podle Salzmana) a několik knížek pro mládež.

V Dobřichovicích zemřel 6. října t. r. a potom byl na Vyšehradě pohřben JUDr. Antonín rytíř Randa, nejpřednější ozdoba našeho světa právnického, bývalý ministr krajan, skutečný tajný rada, rytíř řádu železné koruny I. třídy, člen panské sněmovny, člen říšského soudu, president České akademie a čestný doktor university krakovské a bonnonské, bývalý profesor rakouského práva občanského, obchodního a směnečného na naší uvniversitě. Narodil se 8. července r. 1834 v Bystřici n. Ú., r. 1858 stal se doktorem práv, r. 1861 habilitoval se na universitě pražské, stal se r. 1862 mimořádným a r. 1868 řádným profesorem, r. 1882 přestoupil na českou universitu, o jejíž zřízení si získal platné zásluhy a jejímž byl potom druhým rektorem. O jeho životě a díle ve službě vědy i národa pojednal v Osvětě v r. XXVIII. č. 7. Dr. Karel Kadlec; k jeho cenné práci tedy zde prostě poukazujeme.

Téhož dne zemřel v Brně profesor I. čes. gymnasia tamního Dr. Oldřich Kramář, narozený v Přerově n. M. r. 1877. Zabývaje se horlivě přírodními vědami, přispěl mnohými cennými pracemi do odborných časopisů, zejména do Přírody, kdež se obíral zvláště botanikou. Později se obrátil více k filosofii a také tu se osvědčil pracovníkem povolaným. Svědčí o tom i poslední jeho plod — Příspěvek k psychologii myšlení a mluvy.

Dne 16. října t. r. zemřel v Praze dvorní rada JUDr. Jaromír Čelakovský, profesor české university. Narodil se 21. března r. 1846 ve Vratislavi, kde jeho otec, proslulý básník František Ladislav, byl tehdy profesorem. Vzdělav se na akad. gymnasiu a na universitě v Praze a rozšířiv svůj obzor cestováním nabyl r. 1871 doktorátu právnického, stal se potom adjunktem při archivu města

Prahy, habilitoval se r. 1883 pro dějiny práva v zemích českých, stal se r. 1886 mimořádným a r. 1892 řádným profesorem tohoto předmětu na české universitě, kdežto před tím byl ředitelem městského archivu pražského. Vedle práce vědecké a literární účastnil se od mlada, kdy byl starostou Akad. čten. spolku, horlivě a platně života veřejného, působě v nejdůležitějších našich korporacích národních, Ústřední Matici školské, Národní Radě, Osvětovém Svazu a, jak se rozumí, též v korporacích vědeckých, v České akademii a Král. společnosti nauk. Od r. 1878, kdy byl na Kutnohorsku zvolen za poslance zemského, a od r. 1879, kdy se stal poslancem říšským, měl stále přímou účast na našem životě politickém, kdež pracoval zejména v otázkách školských a menšinových. Jeho činnost ocenil v Osvětě r. 1906 profesor K. Kadlec, kamž tedy smíme laskavého čtoucího odkázati.

Dne 31. října t. r. stal se obětí války Ferdinand Pakosta, profesor reál. gymnasia v Berouně, narozený v Pacově r. 1884. Zabýval se horlivě historií a uveřejnil po časopisích, zejména také v Jihočeském kraji, pozoruhodné výsledky svého studia.

F. V. Vykoukal.

Slavná redakce! K poznámce k článku *Jar. Božka* o *Karlu Ningrovi* dovoluji si sděliti, že onen památník *Antonína Pittnera*, kupce v Polné, mého zvěčnělého otce, jest mým majetkem a že zapsání se Havlíčkovo zní takto: »Na pomezí Vlasti naši *menší* rukou posvátnou vlastimilů podněcujte oheň, jenž by *svítil větší naší Vlasti* k probuzení a svornosti. —

V Polné v únoru 1845. Havel Borovský.« — S projevem úcty *Vlasta Pittnerová.* — Na Král. Vinohradech 25. července 1914.

□□□ OZNAMOVATEL OSVĚTY. □□□

NOVÉ ZPRÁVY

O LITERÁRNÍCH A JINÝCH NOVINKÁCH, KTERÉŽ ČTENÁŘSTVU PODÁVÁ

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE,

Karlovo náměstí číslo 34. - Pobočný závod: J. Otto ve Vídni I., Gluckg. 3.

1914. Díla zde uvedená jsou na skladě v každém knihkupectví. **Prosinec.**

BIBLIOGRAFIE NAŠICH NOVINEK.

Dr. *Fridtjof Nansen:* **SIBIŘ, ZEMĚ BUDOUCNOSTI.** Nový, velký, illustrovaný cestopis. Český překlad redigoval Dr. Jiří Guth. Právě počalo vycházeti v sešitech po - K —·60

Jméno neohroženého Nora není našemu čtenářstvu neznámo a slavná kniha jeho »Na severní točnu« je až dosud všude předmětem čtenářských tužeb. Nansen proslavil se odvážnou svojí výpravou k polárnímu polu, kterouž podnikl r. 1893—1896 lodí »Fram«. Když loď v ledu zamrzla, vypravil se r. 1895 Nansen s poručíkem Johansenem po saních k točně a po nesmírných svízelích došli až na 50 mil k ideálnímu tomu bodu. Výprava Nansenova byla na tehdejší dobu jedna z nejpamátnějších, poněvadž tehdy nejdále pronikla a také tajemství severu po té ještě plných 14 let vzdorovalo lidské zvědavosti. Výsledky polární cesty Nansenovy značně změnily mapu koule zemské, pokud na ní zobrazeny byly krajiny, přiléhající k točně. Na své cestě prozkoumal Nansen i severní Sibiř, a poněvadž již před tím proslavil se cestou na lyžích Grónskem (1887), byl považován za autoritu v znalostech nejsevernějších krajů. Proto také loni, když k popudu ruské vlády jednalo se o to, najíti novou obchodní cestu do Sibiře severním Ledovým mořem a Karským mořem k ústí sibiřského veletoku Jeniseje místo dosavadní dopravy sibiřskou drahou, byl Nansen přizván, aby svými zkušenostmi přispěl ke zdaru výpravy. Loď »Correct« s nečetnou společností skutečně našla možnou obchodní cestu mořem a po mnohých dnech, při nichž nechybělo napínavých scén, dostihla ústí Jeniseje. Zde přijala jej vládní barkassa »Omul« a dopravila řečištěm vzhůru do Jenisejska, odkudž proputoval tisíce kilometrů poštou, autem, draisinou i vlakem napříč Sibiř, nekonečnými lesy, hroznou to sibiřskou taigou, kde medvěd i vlk mají svoje nerušené panství, dále nesmírnou tundrou, řídce osazenou praobyvateli, Samojedy a Osťáky, jejichž kultuře, využíti bezměrné plody tundry, bílá rasa nikdy se nenaučí. Nansen shledává Sibiř jako ohromnou připravenou zásobárnu lidstva, což obzvláště je významno dnes, kdy stará Evropa nemůže svým národům dosti místa poskytnouti. Sibiř má neomezenou budoucnost, ale její rozvoj naráží na nesnáze nesmírných vzdáleností kulturních středisk. Její nekonečné lány, mnohem větší než Německo a Rakousko-Uhersko, potřebují jen obchodního spojení, aby nesmírné poklady své přírody mohly vydati. Cestovatel všude pečlivě si všeho všímá, zejména hospodářských poměrů, kolonisace, správy, národopisných zajímavostí — jemu nic neujde, o všem dovede pěkně vypravěti. Sibiř, kteráž nám do té chvíle byla neznámější než nejtemnější Afrika, pozbývá v líčení Nansenově své příslovečné hrůzy a jeví se nám jako bohatá, krásná země, nevyčerpatelný pramen bohatství, čekající jen pilné ruky. Cestopis Nansenův »Sibiř, země budoucnosti« bude knihou na výsost zajímavou, kterouž obzvláště v dnešní době čtenářům svým doporučujeme. Autor vyzdobil knihu množstvím vlastních snímků fotografických, v nichž jeví se nám Sibiř v nové a zajímavé stránce.

OTTOVA NAUČNÁ KNIHOVNA.

Stále větší a větší zájem širokého kruhu českého čtenářstva o četbu poučnou přiměl nás k vydávání tohoto nového podniku. Úkol nové sbírky jest, aby českému čtenářstvu podávala dobré poučné spisy ze všech oborů lidského vědění a práce,

psané formou snadno přístupnou, ať vyšly v době kterékoli. Sbírka bude přináš[et] význačné zjevy poučné literatur cizích, ale bude pamatovati na dobré práce p[ů]vodní, české. Pro první svazky »Ottovy Naučné knihovny« jsou připraveny prác[e], které svědčí o tom, že úkolu nové sbírky bude vydavatelstvem i redakcí, již ve[de] docent Dr. Zdeněk Tobolka, vrchní universitní bibliotekář, plně vyhověno. Sbírk[a] zahájena je znamenitou, odborně vysoko stojící a přece přístupně psanou pra[cí] Eug. Philippoviche **Vývoj hospodařsko-politických ideí v 19. století.** Př[e]ložil Rud. Augenthaler. (Za K 1·20.) Ve formě přednáškové pojednává autor po[u]tavě o všech hospodářsko-politických směrech a proudech nové doby: o hosp[o]dářském liberalismu, konservatismu, socialismu, sociální politice a o proudu agrá[r]ním. Čtenář odnese si z knihy poučení prvého řádu o dnešních směrech hosp[o]dářsko-politických. Pro další svazky uchystána jsou díla velmi zajímavá. — »Ottov[a] Naučná knihovna« svým programem staví se na místo své, svérázné a stane s[e] nezbytnou všem českým vzdělancům, kteří touží po poučení dobrém, objektivním, věcně správném, ve formě snadno přístupné. — »Ottova Naučná knihovna« bud[e] vycházeti ve lhůtách volných, v knihách samostatných, vždy ukončených, vkusn[é] moderní úpravy grafické.

Kapitán Scott R. F.: **DOSAŽENÍ JIŽNÍ TOČNY.** Scottova poslední cest[a]. Český překlad redigoval prof. Ludvík Tošner. *Druhý svazek.* (Dokončení.) Se 104 obr. dle fotograf. snímků výpravy, 4 barev. přílohami, 7 diagramy, 5 mapkami v textu a 1 mapou v příloze. 532 str. Za - - - - - - - K 10·5[0]

Prvý svazek se 107 obr. v textu a 5 zvlášt. příl. K 8·40, skv. váz. K 12·—

Jako točna severní, tak i jižní pól od věků neústupně zavíral před člověkem svoj[e] tajemství a marny byly veškery výpravy ke konečnému proniknutí k ideálním[u] bodu točnovému. Ale dobyvačná snaha člověka vytrvala, dokud nezmocnila s[e] i těchto neprobádaných krajů. Takřka současně. Roku 1909 vztyčil prapor na se[]verní točně kap. Peary a po marném pokusu Nordenskjöldově o 3 roky pozděj[i] dorazil také na jižní točnu anglický kapitán Scott, když jej norská výprava předešla. Avšak příroda neprodává tak lacino svých věčných tajemství. Na zpáteční cestě o[d] pólu přepadl výpravu strašný polární orkán, v němž Scott se třemi průvodčím[i] zahynuli — nedaleko místa, kdež uloženy byly zásoby. Po deseti měsících nalezen[y] byly pomocnou výpravou ztuhlé mrtvoly — za hlavou nešťastného vůdce nalezen deník, v němž podrobně vylíčeny jsou osudy těchto neohrožených mužů. Tent[o] deník stručně avšak výstižně líčí (v prvém dílu knihy) všecky příhody až k smut[]nému konci a tyto obrazy jako nějaká veliká vidění vtisknuty jsou v duši čtenáře. Výprava zdařila se, věčné tajemství odhaleno a popsáno, ale za jakou cenu! Velik[á] je vědecká kořist pro člověčenstvo z této výpravy a podrobně je o ní vypravováno v druhém díle, jenž zase líčí příhody pomocných výprav, kteréž Scott zůstavi[l] k různým zkušebním výpravám v zimovišti. Kniha přečtena bude každým s nap[ja]tím. Je jednou z nejpozoruhodnějších knih současné literatury, vysoce poučn[á] i povzbuzující.

Malin Henri: **VELKÝ OBĚD U PONARDŮ** a jiné povídky. Přeložila K[.] Langnerová. (Ze sbírky »Contes en plein air.«) Světová knihovna čís. 1156. 76 str. Za - K —·2[0]

Čtvero drobných avšak výstižných ukázek talentu moderní literatury francouzské.

Tlustý, Dr., *R.:* **ÚPLAVICE ČI DYSENTERIE** a jak se před ní chrániti. Lidových rozprav lékařských č. 125. 28 str. Za - - - - - - - - - - - - K —·50

K válečným nemocem, kteréž obzvláště hrozivě vystupují v letošní světové válce, vedle cholery náleží úplavice, jejíž rychlé šíření se nutno stavěti vysoké hráze. Ty jsou ovšem zevrubné a dokonalé poučení o této potměšilé nemoci a důkladná příprava k uvítání záludného hosta. Naše populární sbírka, kteráž vykonala svůj úkol podrobným poučováním o všech nemocech nakažlivých, jež přinášejí s sebou válečné poměry, zařadila i nyní ve svůj program vhodné toto poučení, kteréž by mělo býti všude horlivě čteno a rozšiřováno. Neboť tam, kde jsou příznaky choroby již napřed známy a kde ví se, jak v případě nemoci postupovati, pozbývá nemoc své hrozivosti.

HUDEBNÍ PŘÍLOHA ZLATÉ PRAHY. Ročník XIX. Čís. 1. *V. J. Novotný:* **Z lidových písní.** (Štidiry. - Můj milý.) 4 str. Za - - - - - - - - - - - K 1·—
Odběratelé Zlaté Prahy připlácejí na tuto přílohu čtvrtletně (3 čísla) - K 1·20

Výborná tato edice hudební tak se vžila, že dnes nelze si bez ní hudbymilovné naše obecenstvo ani představiti. Je to výběr i program její, jenž zajišťuje jí tolik sympatií. Přinesla posud přes 200 skladeb, vesměs původních a výhradně jen českých skladatelů. Připomene-li se k tomu její láce, pak není se co diviti, že právě novinky Hudební přílohy ocitají se tak často na programech koncertních i domácích.

SEŠITOVÁ VYDÁNÍ.

Encyklopedický slovník německo-český, jejž sestavil prof. dr. J. V. Sterzinger, dospěl již ku sešitu 13. Již rychlé tempo, jakým dílo nedávno založené postupuje, ukazuje, že autor i vydavatelstvo, Ottovo nakladatelství v Praze, mají v úmyslu co nejrychleji podati českým vzdělancům tuto pomůcku, kteráž na dlouhá léta bude spolehlivým pramenem znalosti jazyka německého i českého. Každému, kdo obšírný a nejspolehlivěji sestavený německočeský slovník potřebuje, budiž dílo co nejvřeleji doporučeno. Vychází v sešitech po 60 hal.

Ottův Obchodní slovník dosáhl již půl sta sešitů a další pokračování i za válečné doby se připravuje. Nový sešit 50. je opět bohatého obsahu a četné obsáhlé stati, na př. Kuks, kůň, kuro, kůže, květiny, kvota, Labe a j. v. svědčí, s jakou svědomitostí a pílí je toto velké dílo připravováno. Celý Ottův Obchodní slovník bude míti dva díly, z nichž prvý již úplný byl vydán. Doporučujeme českému obchodnímu světu nové dílo co nejvřeleji. Ottův Obchodní slovník vychází v sešitech po 60 hal.

Nové souborné vydání básnických spisů Jaroslava Vrchlického dostoupilo již sešitu 34., v němž pokračuje sedmá básnická kniha v pořadí básníkovy tvorby, jeho velkolepý, scenicky bohatý »Rok na jihu«. Nové vydání knih Vrchlického, jež redigují řed. B. Frida a prof. J. Voborník, přinese slavné básnické dědictví největšího poety českého v časovém postupu, tedy tak, jak vyšla z tvořivé jeho duše. Dílo za dílem ukazuje, jak mohutný tvůrčí duch Vrchlického rostl a křídla svá rozpínal až vytvořil díla nehynoucí krásy. Díla Vrchlického mají býti v knihovně každého českého vzdělance. Vycházejí v sešitech po 32 hal.

Ottův Divadelní slovník po delší přestávce, zaviněné neklidem doby, zase vrací se k pravidelnému vycházení a s radostí vítáme nejnovější sešit 5., přinášející hesla Baláš až Barthet. Četné práce v tomto sešitě obsažené vracejí nám mnohé slavné zjevy divadelní, kteréž v době své slávy dovedly nadchnouti massy přátel umění. I současné vynikající osobnosti světa hereckého a pěveckého správně zde jsou oceněny pro příští paměť. Mimo to i řada dramatických autorů, režiserů, ředitelů divadel, tanečníků i tanečnic sbližuje se uměleckou svojí prací se čtenářem. Z velkých studií divadelních zajímati bude rozměrný článek »Ballet«, líčící vznik i vývoj a dnešní stav tohoto vyššího umění tanečního. Do sešitu vloženo je 41 vyobrazení, z nichž 16 vztahuje se k dějinám balletu, ostatní pak jsou většinou portrety vynikajících osobností divadelního světa. Doporučujeme Ottův Divadelní slovník, jejž za součinnosti Karla Engelmüllera rediguje Karel Kamínek, všem přátelům umění. Vychází v sešitech po 80 hal.

DĚTEM K JEŽÍŠKU!

Pestří motýli. Napsal *Fr. S. Procházka.* Illustroval *A. Mudruňka.* Barev. obr. a bar. příl. Váz. výt. . . . . K 6·—

Skvělá výprava. Jeden z nejcennějších a nejkrásnějších knižních dárků.

Z čarovné studánky. Básně *Antonína Klášterského.* Illustrovala *Helena Emingrová* barevnými přílohami a obrázky v textu. Váz. výtisk za . . . . K 5·—

Krásná kniha tato potěší a oblaží mladá srdce. Jméno autorovo samo ručí za umělecky cenný její obsah. Verše její linou se a třpytí jako lesní studánky, obklopené kouzlem lesní hlubiny.

Radosti malých. Dvacet čtyři obrázky ze života českých dětí, provázené prostonárodními říkadly. Maloval *R. Lauda.* Krásně vázaný výtisk . . . . K 6·—

Doporučeno c. k. zemskou školní radou dle výnosu ze dne 4. října 1905, č. 35270 do všech žákovských knihoven.

»Nemáme dosud mnoho dobrých vlastních obrázkových knížek pro děti; tato za to patří k nejlepším. Obsahujeť nejen obrázky, nýbrž také umění, maličké mysli přístupné, a to ji doporučuje všady, kde se ukáže.« *Nár. Listy.*

Deset pohádek o sv. Petrovi od *Bož. Němcové.* Illustroval *K. L. Klusáček.* S úvodem o českém humoru od *V. Mrštíka.* Výtisk vkusně váz. . . K 5·—

Doporučeno c. k. zemskou školní radou dle výnosu ze dne 4. října 1905, č. 35270 do všech žákovských knihoven.

»Nenalezne se knih rovnocenných této v celé světové literatuře, a mluví-li se již tolik o umění pro lid, pak je Deset pohádek jedním z nejprvnějších a nejcennějších příspěvků ku snaze této.« *Učitelské Noviny.*

Lučina. Žerty a písničky. Napsal *Fr. S. Procházka.* S 32 barev. obrázky a 4 barev. přílohami *Jos. Weniga.* Váz. výtisk . . . . . K 6·—

»Verše zvoní jako dobrý peníz a jsou téměř odposlouchané z dětských rtíků. Obrázky rozkošné! . . .« *Posel z Budče.*

Slunečka. Napsal *Fr. S. Procházka.* Illustrov. barevnými přílohami *A. Kašpar* a ornamentem *J. Urban.* Vázaný výtisk . . K 6·—

Doporučeno c. k. zemskou školní radou dle výnosu ze dne 4. října 1905, č. 35270 do všech žákovských knihoven.

»Nádherná úprava i cenný poetický obsah řadí »Slunečka« k nejlepšímu, co v oboru tom u nás vydáno.« *Komenský.*

Zeyer mládeži. Uspořádal *Fr. S. Procházka.* Se životopisem básníka od *Jana Vobornika* a podobiznou od *Švabinského.* Výtisk neváz. K 3·20, vkusně váz. . . . . K 3·70

»V tomto díle, které jest výborem nejpřístupnějších částí vznešené poesie Zeyerovy, od stránky první až do poslední viděti jest pietu a svědomitost, které si příkazem učinil pořadatel pan Fr. S. Procházka. Je to kniha nejpečlivěji vypravená . . .« *Revue učeb. pomůcek (T. E. Tisovský).*

Lze objednati v každém knihkupectví.

Nakladatelství České grafické akc. společnosti „UNIE“ v Praze, na Král. Vyšehradě.

Nákladem vlastním. — Tiskem »Unie« v Praze.